توضيحات

پښتو شرح د

مشكوة شريف

تاليف

حضرت مولانا فضل محمد يوسف زئى دامت بركاتهم

استاذ حديث جامعة علوم اسلامية بنورى ټاؤن كراچى

پښتو ترجمه

مولانا محمد فيض الهادي "حقاني"

سابق مدرس مدرسه تعليم القرآن والحديث

چارسده روډ پشاور

مكتبة الاصلاح

محله جنگی پشاور

0314-9797200

0345-1977797

حنفی شافعی

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

کفایت دینی کتب خانہ

کفایت اللہ ابن صدیق

واٹس ایپ گروپ ٹیلی گرام چینل

اس گروپ میں کتابیں اہل السنۃ والجماعت، حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی، دیوبند ، علماء حق کے عقائد کے مطابق ہوں گی مختلف زبانوں میں اسلامی کتابیں پشتو عربی اردو فارسی جیسے تفسیریں، فتاویٰ درسی کتب خارجی کتب و غیرہ۔

کفایت اللہ ابن صدیق

easypaisa

+923052488551
+923247442395

مالکی حنبلی

مکتبۃ الاصلاح
محلہ جنگی پشاور
0314-9797200
0345-1977797

توضيحات

پښتو شرح

مشکوٰة شريف

توضیحات مشکوة شریف
پښتو شرح

(جلد اتم)

الشیخ حضرت مولانا فضل محمد یوسف زئی صاحب دامت برکاتهم
علامه استاذ حدیث جامعة علوم اسلامیة بنوری ټاؤن کراچی

پښتو ترجمه:
مولوي فیض الهادی حقاني

د توضیحات پښتو شرح مشکوة خصوصیات:

- په اول جلد کې د اصول حدیث یوه مفیده مقدمه
- په متن باندې اعراب
- په ټیبل کې تحت السطور بامفهومه ترجمه
- هر حدیث ته مناسب عنوان ورکول
- د مشکوة المصابیح د آحادیثو تخریج د صحاح سته وغیره کتابونو نه کول
- د مشکوة المصابیح د مشکلو لغاتو حل کول
- په شرحه کې هر یو ځای ته مناسب عنوان ورکول
- د ائمه اربعو د مذاهبو بیان
- د مذاهبو دلائل بیانول
- د احنافو د مذهب د ترجیح وجوهات بیانول
- په شرح کې د مرقاة او د اشعة اللمعات د عباراتو حوالې ورکول
- د کتاب د هرې صفحې په سر د کتاب او باب خودنه
- د هر کتاب په اول کې د ضروري مباحثو بیان
- بین القوسین په اضافي قیوداتو سره مزید وضاحت کول
- د مشکلو ابحاثو د سوال او جواب په ذریعه حل کول
- د جدید او قدیم بعضې مسائلو استنباط
- په آحادیثو کې د تعارض په صورت کې بهترین مطابقت راوستل
- په اتم جلد کې د مشکوة المصابیح د حدیثو د راویانو مفصل حالات

مکتبة الاصلاح
محله جنگی پشاور
0314-9797200
0345-1977797

د کتاب نوم: توضیحات پښتو شرح مشکوة شریف (اتم جلد)

تألیف: حضرت مولانا فضل محمد صاحب دامت برکاتهم
استاذ الحدیث جامعة العلوم الاسلامیه علامه محمد یوسف بنوری ټاون کراچي

پښتو ترجمه: مولوي فیض الهادي "حقاني"
و مولوي سمیع الحق "حقاني"

تصحیح: مولوي هدایت الله صاحب

سیټینګ: الحافظ پرنټرز، پشاور
محمد فیض الهادي "حقاني" موبائل نمبر:
0332-9606473

سالِ اشاعت: ۱٤٤۲ھ موافق ۲۰۲۰ء

ناشر: مکتبة الاصلاح محله جنګي، پشاور
پروپرائیټر: عبدالله

❖❖❖ د چاپ ټول حقوق د ناشر سره محفوظ دی ❖❖❖

فهرست

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
باب صفة الجنة واهلها	۲۲	د جنت فضيلت	۲۳
د جنت عظمت او قيمت	۲۴	د جنت د حورو صفت	۲۴
د جنت د يوې ونې ذِکر	۲۵	د جنت خيمه	۲۶
د جنت نهرونه	۲۷	د جنت د يو بازار ذکر	۲۸
د جنت د نعمتونو تفصيلي بيان	۲۹	په جنت کې د الله تعالی دائمی رضا	۳۴
په جنت کې چې څه غواړئ نو وي غواړئ	۳۵	هغه څلور دريابونه چې د هغو سرچشمه (جرړه) په جنت کې ده	۳۵
د جنت وسعت او د خلکو کثرت	۳۷	دکائناتو د پيدا ښت ذکر	۳۷
د جنت فرش	۳۹	د جنتيانو ځليدونکي مخونه	۴۰
د جنت د اشياو ذکر	۴۱	دجنت ځوانان	۴۲
د حوضِ کوثر ذِکر	۴۴	جنتيانو ته به هر هغه شی حاصليږي د کوم چې هغوی خواهش وکړي	۴۵
جنتيانو کې د اُمتِ محمدي تناسب (کميت)	۴۷	په جنتيانو کې د اولاد خواهش	۵۲
د حورو سندرې	۵۴	د جنت د حورو لطافت (باريکي)	۵۵
په جنت کې د زراعت (کرونده) خواهش او د هغه تکميل	۵۶	په جنت کې به د خوب ضرورت نه وي	۵۷
باب رؤية الله تعالى	۵۹	ديدار الهی اقسام او مقامات	۶۰
ديدار الهی د ټولو نه لوي نعمت دی	۶۳	په جنت کې به صبا او بيگا ديدار الهی وي	۶۴
د ديدار متعلق د حضرت عائشه رضي الله عنها رايه	۶۷	د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه رايه	۷۰
د ديدارِ الهي کيفيت	۷۲	**باب صفة النار واهلها**	۷۴
د دوزخ خاص ولو ذِکر	۷۵	کوم شخص ته به چې په دوزخ کې د ټولو نه کم عذاب وي	۷۶
ديو دوزخي او يو جنتي قصه	۷۷	شرک به د بلا ده	۷۸
په عذاب کې تفاوت او درجات	۷۹	د دوزخيانو غټ جسمونه	۷۹

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
د دوزخ اور درې زره کاله پوري ګرم کړې شوی دی	۸۰	د دوزخیانو غذا	۸۳
د ګرمو اوبو عذاب	۸۳	د دوزخ چار دیواري	۸۵
د دوزخیانو د مخونو بدشکلي	۸۷	دوزخیان به په دوزخ کې د سیلاب په شان اوښکي وبهوي	۸۷
د دوزخیانو حالت	۸۸	حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل امت د دوزخ نه پوره طور سره خبردار کړی دی	۹۲
د دوزخیانو د ترلو اوږده څنځیرونه	۹۳	د سرکشه متکبر په دوزخ کې ځائ	۹۴
د دوزخیانو طویل (اوګد) اوعریض (پلن) جسامت	۹۴	د دوزخ ماران او لړمان	۹۵
سپوږمۍ او لمر به دواړه اورته ځي	۹۶	په دوزخ کې به بدبخته خلک وي	۹۷
باب خلق الجنة والنار	۹۸	د جنت او دوزخ مناظره	۹۸
دوزخ او جنت به ډک شي	۱۰۰	جنت په مشکلاتو کې او دوزخ په خواهشاتو کې ګېر شوي دي	۱۰۱
باب بدء الخلق وذکر الانبیاء علیهم الصلوة والسلام	۱۰۵	په ابتداء کې د الله تعالی ذات وو نور هیڅ نه وو	۱۰۵
نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ د ابتداء پیدائش نه د قیامت د ورځې پورې احوال بیان فرمایلی وو	۱۰۸	د الله تعالی د رحمت سبقت	۱۰۸
انسان د کوم څیز نه جوړ دی	۱۰۹	د آدم د شکل په باره کې د ابلیس خیال	۱۰۹
د حضرت ابرهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ د ختنې ذکر	۱۱۰	په درېو شیانو کې د ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ توریه	۱۱۱
پیغمبر علیه السلام په درې انبیاو باندې تبصره کړې ده	۱۱۵	حضرت موسٰی عَلَيْهِ السَّلَامُ ته بني اسرائیلو آذیت ورکړی وو	۱۱۷
د الله تعالی د نعمت قدر	۱۱۹	د مقابلې په طور یو نبي ته به بل نبي فضیلت مه ورکوئ	۱۱۹
د کوم کس خپل ځان افضل ګرځول د یونس عَلَيْهِ السَّلَامُ نه جائز نه دی	۱۲۲	د خضر عَلَيْهِ السَّلَامُ د غلام حقیقت	۱۲۳

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
د حضرت خضر عَلَيْهِ السَّلَامُ وجه د تسميه	۱۲۳	حضرت موسیٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ او د مرګ فرشته	۱۲۴
د انبياء کرامو عليهم السلام حليې	۱۲۶	ضرب : سپک او نری بدن والا ته په عربی کې ضرب ويلی شي	۱۲۷
په شبِ معراج کې د انبياو سره ملاقات او د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ د شرابو پيالې قبلولو نه انکار	۱۲۸	انبياء د دي دنيا نه درخصتيدو نه روسته هم د خير اعمالِ کوي	۱۲۹
د حضرت داؤد عَلَيْهِ السَّلَامُ ذکر	۱۳۱	ديوې ظالمې ښځې قصه	۱۳۱
حضرت سليمان عَلَيْهِ السَّلَامُ د سلو مجاهدينو پيدا کولو تمنا کوي	۱۳۳	کسب د انبياء عَلَيْهِمُ السَّلَامُ سنت دی	۱۳۴
حضرت عيسیٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ او د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باهمي قرب او تعلق	۱۳۴	د حضرت عيسیٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ فضيلت	۱۳۶
د باکماله ښځو ذِکر	۱۳۶	د تخليق کائنات نه مخکې د الله تعالی وجود	۱۳۷
د سماوي نظام عجائبات	۱۳۸	د الله تعالی شان	۱۴۱
د عرش پورته کوونکو فرشتو جسامت	۱۴۲	ديدارِ الهي او حضرت جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ	۱۴۳
اسرافيل عَلَيْهِ السَّلَامُ چې د کوم وخت نه پيدا دی د هغه وخت نه تيار ولاړ دی	۱۴۴	د فرشتو په مقابل کې د انسان قدر او قيمت	۱۴۴
فرشتو باندې د انسان فضيلت	۱۴۶	کوم کوم مخلوق په کومه ورځ پيدا شوی دی	۱۴۶
د مخلوقاتو عجائب	۱۴۷	د حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ قد	۱۵۱
د انبياء کرامو عليهم السلام تعداد	۱۵۱	او ريدل د ليدلو په شان نه وي	۱۵۲
كتاب المناقب	۱۵۴	د رسولانو د سردار محمد مصطفی صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فضائلو بيان	۱۵۵
د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خانداني او نسبي فضل او شرف	۱۵۵	د قيامت په ورځ د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سرداري	۱۵۷

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
دپیغمبر عَلَیهِ السَّلَامُ دیو ځو خصوصیاتو ذکر	۱۵۸	د جنت دروازه به د ټولو نه مخکښې حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ د پاره خلاصه شي	۱۵۹
د ټولو نه مخکښې به حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ شفاعت کوي	۱۶۰	د ختم نبوت محل	۱۶۱
دپیغمبر علیه السلام د ټولو نه لویه معجزه قرآن کریم دی	۱۶۱	د حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ یو ځو خصائص	۱۶۴
د حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ د پاره د خزانو چابیانې	۱۶۵	اجتماعي شکل باندې به دا امت نه ختمیږي	۱۶۶
د خپل امت دپاره د حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ دعا	۱۶۸	په تورات کښې د حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ د اوصافو ذکر	۱۷۰
د مسلمانانو خپل منځي جنګونه	۱۷۲	اهل باطل اهل حق نشي ختمولی	۱۷۳
جهاد أمت متحد ساتي	۱۷۴	د حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ نسلي او نسبي فضیلت	۱۷۵
ددې مطلب چې حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ د ټولو نه مخکښې نبي جوړ شوی دی	۱۷۶	حضرت آمنې څه شئ لیدلی وو ؟	۱۷۷
د حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ خصائص	۱۷۹	حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ د الله تعالی حبیب دی	۱۷۹
د حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ اوچت شان	۱۸۱	حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ قائد المرسلین او خاتم النبیین دی	۱۸۳
د قیامت په ورځ د حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ عظمت او برتري	۱۸۳	د حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ د پاره د مقام وسیله دعاء	۱۸۵
په تورات کښې د حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ او د امت محمدي د اوصافو ذکر	۱۸۷	عیسی عَلَیهِ السَّلَامُ به د حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ په خوا کښې دفن کیږي	۱۹۰
د پیغمبر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ عمومي او کلي فضیلت	۱۹۱	پیغمبر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ په ټولو باندې وزن داردی	۱۹۲
حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ باندې په هر حالت کښې قرباني فرض وه	۱۹۴	باب اسماء النبي صَلَّی اللّٰهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ وصفاته	۱۹۵

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
د پیغمبر ﷺ مختلف نومونه	۱۹۶	حضور اکرم ﷺ نوم د کنځلو نه محفوظ دی	۱۹۷
دپیغمبر علیه السلام د مخ ویخته او د نبوت مهر	۱۹۸	مهر نبوت تفصیل	۱۹۹
د حضور ﷺ د قد و قامت وغیره ذکر	۲۰۱	حضور ﷺ خضاب نه دی استعمال کړی؟	۲۰۶
د حضور ﷺ ریښمي او عنبری بدن	۲۰۷	أم سلیم او ام حرام رضي الله عنهما د حضور ﷺ محارمې وې	۲۰۷
د حضور ﷺ حلیه	۲۱۰	د حضور ﷺ جامع صفات	۲۱۱
د حضور ﷺ د جسم خوشبو	۲۱۴	د نبي علیه السلام وجود مبارک د نمر په شان وو	۲۱۵
د سپوږمۍ نه زیات ښائسته وو	۲۱۵	ګویا د پیغمبر ﷺ په مخ کې نمر منډې وهې	۲۱۶
دنبي علیه السلام سترګي توري وې	۲۱۷	د حضور ﷺ غاښونه مبارک	۲۱۸
د حضور ﷺ څیره او که د سپوږمۍ ټکره	۲۱۸	د حضور ﷺ سره د یهودو حسد	۲۱۹
د حضور ﷺ د رحمتِ تحفه ده	۲۲۰	باب في اخلاقه وشمائله ﷺ	۲۲۱
بې مثاله حُسن اخلاق	۲۲۱	بې مثاله تحمل او خوش اخلاقي	۲۲۳
د حضور ﷺ شجاعت	۲۲۴	هیڅ کله یې یو سائل ته انکار نه دی کړی	۲۲۵
د حضور ﷺ سخاوت	۲۲۶	خُلقِ نبوي ﷺ	۲۲۶
دنبوي اخلاقو اعلی نمونه	۲۲۷	دلیونو سره هم عظیم اخلاق	۲۲۸
د حضور ﷺ د اخلاقو یو څو مثالونه	۲۲۹	حضور ﷺ به خوله خلاصولو سره نه خندل	۲۳۰
د حضور ﷺ د خبرو بهترین انداز	۲۳۱	هیڅ کله یې د چا نه ذاتي بدل نه اخسته	۲۳۲
حضور ﷺ هیڅ کله څوک نه دی وهلی	۲۳۲	د خپل خادم سره د حضور ﷺ سلوک	۲۳۳

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
د حضور ﷺ اوصاف حمیده	۲۳۴	خپلې خپلې به یې په خپله گنډلې	۲۳۵
د انسانانو سره د حضور ﷺ عمومي تعلق	۲۳۷	مصافحه او مواجهه او په مجلس کې د ناستې طریقه	۲۳۸
د حضور ﷺ خاموشي	۲۳۹	د حضور ﷺ د وینا انداز	۲۳۹
په شونډو مبارکو به یې اکثره مسکاوه	۲۴۰	د عظیم شفقت سره عظیم اخلاق	۲۴۱
د حضور ﷺ د لویو اخلاقو ظهور	۲۴۳	د حضور ﷺ د فقراو او غریبانو سره تعامل	۲۴۶
سلام په هغه چا باندې چې په بادشاهۍ کې یې فقیري وکړه	۲۴۷	**باب المبعث وبدء الوحي**	۲۴۹
حضور ﷺ د ۴۰ کالو په عمر کې په نبوت سره مشرف شو	۲۵۰	د حضور ﷺ او د خلفاء اربعه عمر	۲۵۲
د وحې د شروع تفصیل	۲۵۳	د انقطاع نه روسته بیا وحې	۲۶۱
د وحې یو قسم	۲۶۲	د وحې د نزول په وخت د حضور ﷺ کیفیت او حالت	۲۶۴
د صفا په غر د دین اسلام اولنۍ دعوت	۲۶۵	د حق د دعوت په بدله کې د عمائدینِ قریش بدسلوکې او د هغوئ عبرتناک انجام	۲۶۷
غزوه اُحد کې د حضور ﷺ د زخمي کېدو ذکر	۲۷۵	د رسول الله ﷺ په لاس وژل شوی به د الله د ټولو نه سخت عذاب کې مبتلا وي	۲۷۶
د ټولو نه مخکې کوم سورت نازل شوی وو	۲۷۷	**باب علامات النبوة**	۲۷۹
د شق صدر واقعه	۲۷۹	رسول ﷺ ته د کاهنو سلام	۲۸۱
د شق قمر معجزه	۲۸۲	د الله تعالی د طرف نه ابوجهل ته تنبیه	۲۸۳
یوه پیشنگوئي چې حرف په حرف پوره شوه	۲۸۴	د دین د پاره مشقتونه برداشت کول د ایمان ولاړ صفت دی	۲۸۷

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
يو خوب او پيشنګوئي	۲۸۸	د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فصاحت او بلاغت اثر	۲۹۱
د هرقل قصه	۲۹۳	**باب في المعراج**	۳۰۱
د معراج په واقعه باندې د ملحدينو اعتراضات	۳۰۳	د معراج د واقعې تفصيل	۳۰۵
د معراج د واقعې نور تفصيل	۳۱۸	د معراج ذکر	۳۲۳
د سدرة المنتهٰى ذکر	۳۳۱	د معراج په واقعه د قريشو اعتراضات	۳۳۳
بيت المقدس د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخې ته راوستل	۳۳۵	**باب في المعجزات**	۳۳۶
د معجزې لغوی او اصطلاحي تعريف	۳۳۷	د غار ثور سره متعلق د معجزې ظهور	۳۳۸
د هجرت د سفر په دوران کې د دښمن خلاف د معجزې ظهور	۳۳۹	د عبد الله ابن سلام د ايمان راوړلو واقعه	۳۴۳
د جنګ بدر او مقتولينو د بدر سره متعلق د معجزاتو ښکاره کيدل	۳۴۶	د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعا د جنګ بدر په ورځ	۳۴۹
په جنګ بدر کې د فرشتو نزول	۳۵۰	د اُحد په جنګ کې د فرشتو د مدد معجزه	۳۵۲
د ابو رافع د قتل په وخت کې د معجزې ښکاره کيدل	۳۵۳	غزوه احزاب کې د طعام معجزه	۳۵۴
د عمار ابن ياسر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باره کښې پيشنګوئي	۳۵۸	حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اقدامي جهاد پيشن ګوئي وکړه	۳۵۹
د فرشتو د مدد معجزې ښکاره کيدل	۳۶۰	د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ګوتو مبارکو نه د اوبو وتلو معجزه	۳۶۱
د خولې د لاړو له برکته وچ کوهي د اوبو نه ډک شو	۳۶۲	د مشکيزې په اوبو کې د برکت معجزه	۳۶۳
د ونو د اطاعت معجزه	۳۶۵	د زخم متعلق معجزه ښکاره کيدل	۳۶۸
د ناديده واقعې خبر ورکولو واقعه	۳۶۹	د غزوه حنين معجزه	۳۷۰
زمونږ بهادر پيغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	۳۷۴	د شکو په شيندلو کې د پيغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ معجزه	۳۷۶

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
په یو پیشنګوئي کې د معجزې اظهار	۳۷۷	نبي علیه السلام باندې د سحر جادو کولو واقعه	۳۷۹
د خوارج د فرقې سره متعلق پیشنګوئي کې د معجزې ظهور	۳۸۳	د حضرت ابو هریره رضی الله عنه په مور د اسلام راوړلو کې د معجزې ظهور	۳۸۸
د ابو هریره رضی الله عنه کثیر الروایت کیدل د دعاء نبوي ﷺ په طفیل دي	۳۹۰	د حضرت جریر رضی الله عنه په حق کې دعاء	۳۹۲
یو بدعائی کې د معجزې ښکاره کیدل	۳۹۳	په اخبار بالغیب کې د معجزې ښکاره کیدل	۳۹۵
د باران متعلق د معجزې ښکاره کیدل	۳۹۷	حنانه ستن کې د معجزې ښکاره کیدل	۴۰۰
دروغ عذر بیانونکي د خپل لاس توانائي نه محروم شو	۴۰۱	په یوې سورلۍ کې د معجزې ظهور	۴۰۲
کهجورو کې د معجزې ښکاره کیدل	۴۰۳	د غوړو د مشکیزې متعلق یوه معجزه	۴۰۵
په طعام کې د برکت معجزه	۴۰۷	ګوتو مبارکو نه د اوبو وتلو معجزه	۴۱۱
تبوک کې د طعام د برکت معجزه	۴۱۶	د ام المؤمنین بي بي زینب رضی الله عنها ولیمه کې د برکت معجزه	۴۱۸
د اوبو سره متعلق معجزه	۴۲۰	د غزوه تبوک په موقع د وه نورې معجزې	۴۲۲
د مصر د فتح پیشنګوئي	۴۲۴	یوې پیشن ګوئي کې د معجزې ظهور	۴۲۵
نبی کریم ﷺ ته د نبوت ملاویدو مخکې د نبوت ملاویدو اشارې	۴۲۶	د براق متعلق معجزه	۴۳۰
د یو اوبو او هلک متعلق د معجزې ښکاره کیدل	۴۳۱	دیو بل هلک شیطاني اثر نه د نجات پیدا کولو معجزه	۴۳۴
د ونې متعلق د معجزې ظهور	۴۳۵	د ونې متعلق یوه معجزه	۴۳۶
د کهجورو د خوشې متعلق د معجزې ظهور	۴۳۷	د شرمخ د ویلو معجزه	۴۳۸
د طعام د کاسې متعلق د معجزې ښکاره کیدل	۴۴۰	د جنګ بدر متعلق د معجزې ظهور	۴۴۱
په یوې پیشنګوئی سره د معجزې ښکاره کیدل	۴۴۲	د زهرونه ککړې غوښې متعلق د معجزې ظهور	۴۴۳
غزوه حنین کې د فتح د پیشنګویې ذکر	۴۴۵	خورماوو کې د برکت معجزه	۴۴۸
د غار ثور متعلق د معجزې ښکاره کیدل	۴۵۰	د خیبر د یهودیانو متعلق معجزه	۴۸۲

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
قيامته پوري د پيښيدونکو تمامو اهمو واقعاتو او حوادثو خبر ورکولو معجزه	۴۵۴	د جنګ بدر د مقتولينو متعلق د معجزې ظهور	۴۵۵
د نابينا کيدلو متعلق د پيشن ګوئي معجزه	۴۵۸	د دروغو حديث بيانونکی باره کې عذاب	۴۵۹
د برکت معجزه	۴۶۰	مشتبه طعام د حلق نه خکته نه شو	۴۶۰
دريمې وغيره حکم	۴۶۲	دام معبد رضي الله عنها بزې (چيلی) سره متعلق ديوې معجزې ظهور	۴۶۳
د ام معبد رضي الله عنها په واقعې باندې د غيبی هاتف منظوم کلام	۴۶۷	باب الکرامات	۴۶۹
د دوه صحابه کرامو کرامت	۴۶۹	دجابر رضي الله عنه پلار چې څه ويلي ؤ هغه شان وشو	۴۷۰
په طعام کې د زيات والي کرامت	۴۷۱	د نجاشي په قبر د نُور کرامات ظاهر شو	۴۷۴
جسد اطهر ته غُسل ورکونکو ته د غيب نه رهنمايي	۴۷۴	د حضور ﷺ د آزاد کرده غلام سفينه رضي الله عنه کرامت	۴۷۵
د حضور ﷺ د روضې نه کرامت ظاهر شو	۴۷۷	د روضه اطهر نه يو بل کرامت ښکاره شوی ده	۴۷۸
د حضرت انس رضي الله عنه نه کرامت ښکاره شو	۴۸۰	د حضرت سعيد ابن زيد رضي الله عنه کرامت	۴۸۰
د حضرت عمر رضي الله عنه کرامت	۴۸۲	د حضرت کعب احبار رضي الله عنه کرامت	۴۸۴
باب وفات النبي ﷺ	۴۸۵	د نبی مکرم عليه السلام د وفات تاريخی پس منظر	۴۸۵
د حضور ﷺ په راتګ باندې د اهل مدينو خوشحالی	۴۸۶	صديق اکبر رضي الله عنه د ټولو نه زيات علم والا وو	۴۸۷
آخري مونځ او آخري خطاب	۴۸۹	د حضور اکرم ﷺ ژوند مبارک وروستني لمحات	۴۹۰
انبياء ته د مرګ نه مخکې اختيار	۴۹۲	د حضور ﷺ په وفات باندې د بي بي فاطمه رضي الله عنها غم	۴۹۳

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
داهل مدینه لپاره دنبي عليه السلام د راتګ خوشحالي او د وفات غم	۴۹۵	د حضور ﷺ د تدفین ځای د الله تعالی خوښ وو	۴۹۶
د حضور ﷺ د ژوند آخرنۍ خبره	۴۹۷	مرض وفات کې د زهرو اثر ښکاره شو	۴۹۸
د حدیث قرطاس قصه	۴۹۹	خلفاء راشدینو د حضور ﷺ د متعلقینو خیال ساتلو	۵۰۴
په منبر نبوی باندې د نبي کریم ﷺ آخرنۍ خطبه	۵۰۵	بي بي فاطمي رضي الله عنها د حضور ﷺ د خپل وفات کیدو خبر ورکړی وو	۵۰۷
مرض وفات کې د حضرت ابوبکر رضي الله عنه د خلافت باره کښې وصیت	۵۰۸	د مرض وفات ابتداء	۵۱۰
دوصال نبوي ﷺ نه وروسته د حضرت خضر رضي الله عنه تعزیت	۵۱۱	**باب ترکة النبي ﷺ**	۵۱۶
حضور ﷺ هیڅ مالي وصیت نه دی کړی	۵۱۶	حضور ﷺ د جهادی اسلحې نه علاوه هیڅ ترکه [میراث] دی پریخی	۵۱۶
د حضور ﷺ په ترکي کې میراث نه چلیږي	۵۱۷	د نبي علیه السلام په ترکه کې میراث نه جاري کیږي	۵۱۸
د امت نه مخکې د نبي وفات د امت لپاره بهتر وي	۵۱۸	ذات رسالت سره په امت کې د عقیدت او محبت پیشنګوئي	۵۱۹
باب مناقب قریش وذکر القبائل	۵۲۱	په قیادت او سیادت کې د قریشو فضیلت	۵۲۱
قریش سرداران دي	۵۲۲	د خلافت حق قریشو ته حاصل دی	۵۲۳
د امیر اطاعت د نفاذ شریعت سره مشروط ده	۵۲۳	قریشو نه د دولس خلفاوو د راتګ مطلب	۵۲۴
د څو عربو د څو قبائلو ذکر	۵۲۵	د څو قبایلو فضیلت	۵۲۶
د بنوتمیم درې خصوصیات	۵۲۷	د قریشو بي عزتي مه کوئ ذلیله به شي	۵۲۷
د قریشو په حق کې د رسول الله ﷺ دعاء	۵۲۸	د اشعریه قبیلې فضیلت	۵۲۸

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
اَزد اَزدُ الله دي [يعني د الله لښکر دی]	۵۲۹	د دري قبيلو باره کې د حضور صلى الله عليه وسلم دنا خوښی اظهار	۵۳۰
د ثقيف بدي او د حجاج احوال	۵۳۰	د ثقيف لپاره د هدايت دُعاء	۵۳۳
قبيلهٔ حمير دپاره دُعاء	۵۳۴	ابو هريره رضي الله عنه او د هغوی قبيله دوس	۵۳۵
د عربو سره بعض او عداوت د ايمان زوال دی	۵۳۵	د عربو سره دوکه کول لوی جرم دی	۵۳٦
د عربو تباهي د قرب قيامت نښه ده	۵۳۷	د عربو په قبائلو باندې د مناصبو تقسيمول	۵۳۸
د قريشو باره کې يو حکم	۵۳۸	د حجاج بن يوسف ظلم او د حضرت اسماء جرأت	۵۳۹
په عام شورش کې د شرکت کولو نه د عبد الله بن عمر رضي الله عنه انکار	۵۴۳	د قبيله دوس په حق کې دُعاء	۵۴۴
د عربو سره د محبت کولو وجه	۵۴۵	**باب مناقب الصحابة رضي الله عنهم**	۵۴٦
صحابو ته د کنځلو کولو شرعی حکم	۵۴۷	دصحابه کرامو رضي الله عنهم وجود د امت لپاره رحمت دی	۵۴۹
دصحابو رضي الله عنهم په برکت سره علاقې فتحه کيدلې	۵۵۰	د دريم قرن نه وروسته به فساد راشي	۵۵۳
دصحابو رضي الله عنهم تعظيم او تکريم په امت باندې لازم دی	۵۵۴	دصحابو او تابعينو فضيلت	۵۵٦
دصحابو سره بعض او محبت د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د بغض او محبت نتيجه ده	۵۵٦	صحابه کرام رضي الله عنهم د اُمت لپاره په منزله د مالګې دي	۵۵۷
دقيامت په ورځ چې کوم صحابي د کوم ځايه پورته کيږي د هغه ځای خلک به جنت ته بوځي	۵۵۷	صحابه کرامو رضي الله عنهم ته بد ويونکي مستوجب لعنت دی	۵۵۸
په خپل مينځ کې د اختلاف باوجود د صحابو اقتداء د هدايت ذريعه ده	۵۵۸	**باب مناقب ابي بكر رضي الله عنه**	۵٦۱
د حضرت ابو بکر رضي الله عنه مقام	۵٦۲	حضرت ابو بکر رضي الله عنه افضل دصحابو و	۵٦۴

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
دحضرت ابوبکر رضي الله عنه په حق کې دخلافت وصیت	۵۶۵	دحضرت صدیق اکبر رضي الله عنه خلاف طرف ته واضحه اشاره	۵۶۶
خلقوکې دټولونه زیات محبت دنبي علیه السلام دابوبکر رضي الله عنه سره و	۵۶۷	دابوبکرصدیق رضي الله عنه دافضلیت شهادت دحضرت علي رضي الله عنه دژبې نه	۵۶۸
صحابه کرامو رضي الله عنهم دابوبکر صدیق رضي الله عنه دافضلیت اقرارکړی وو	۵۶۹	پیغمبر علیه السلام د صدیق احسان دټولو نه زیات ښودلی دی	۵۷۰
د حضرت عمر رضي الله عنه اعتراف	۵۷۱	د صدیق رضي الله عنه یو اعزاز	۵۷۱
ابوبکرصدیق رضي الله عنه د امت امام دی	۵۷۱	دحضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه نه بل څوک نشي اوچتیدلی	۵۷۱
صدیق رضي الله عنه ته د نجات پروانه ملاو شوې ده	۵۷۲	دنبي علیه السلام نه روسته به ابوبکر صدیق رضي الله عنه دټولونه مخکې دقبرنه پورته کیږي	۵۷۳
دنبي علیه السلام نه وروسته بدټولونه مخکې اول ابوبکر رضي الله عنه جنت ته داخلیږي	۵۷۳	دحضرت ابوبکر رضي الله عنه دوه عملونه چې دنورژوندپه ټولواعمالوباندي درانه دي؟	۵۷۴٠
باب مناقب عمر رضي الله عنه	۵۷۹	حضرت عمر رضي الله عنه مُلهَم او محدّث وو	۵۸۰
دحضرت عمر رضي الله عنه مخې ته شیطان نشي راتلی	۵۸۱	په جنت کي دعمر رضي الله عنه محل	۵۸۴
ددین په اعتبار سره د حضرت عمر رضي الله عنه شان	۵۸۵	دحضرت عمر رضي الله عنه علمي بزرګي	۵۸۶
دحضرت عمرفاورق رضي الله عنه متعلق دحضور صلی الله علیه وسلم یو خوب	۵۸۷	دحضرت عمر رضي الله عنه په ژبه او زړه د حق ښکاره کیدل	۵۸۹
پیغمبر صلی الله علیه وسلم حضرت عمر رضي الله عنه د الله پاک نه غوښتی وو	۵۹۰	دآسمان دلاندې عمر رضي الله عنه دټولو نه افضل دی	۵۹۱
دحضرت عمر رضي الله عنه انتهائي منقبت	۵۹۱	دحضرت عمر رضي الله عنه رعب اودبدبه	۵۹۲
جلال فاروقي رضي الله عنه	۵۹۴	دعمر رضي الله عنه موافقات	۵۹۶
هغه څلور خبري چې هغې کي حضرت عمر رضي الله عنه ته فضیلت حاصل شو	۵۹۷	حضرت عمر رضي الله عنه به جنت کي بلند ترین مقام پیداکوي	۵۹۹

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
نیکو کارونو کي د عمر رضي الله عنه چستي	٦٠٠	د حضرت عمر رضي الله عنه شهادت	٦٠١
باب مناقب ابي بکر و عمر رضي الله عنهما	٦٠٥	د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم په صدیق او عمر رضي الله عنهما باندي اعتماد	٦٠٥
ابوبکر او عمر رضي الله عنهما به د جنت سرداران وي	٦٠٨	د حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه خلافت طرف ته اشاره	٦٠٩
د حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه یوبل خصوصیت	٦٠٩	دوه وزیران په اسمان کي او دوه په ځمکه کي	٦١١
د خلافت علی منهاج النبوة موده	٦١١	د حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه د جنتي کیدو بشارت	٦١٢
د حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه نیکی	٦١٣	**باب مناقب عثمان رضي الله عنه**	٦١٤
حضرت عثمان رضي الله عنه د حضور صلی الله علیه وسلم رفیق جنت دی	٦١٧	د جهاد په لار کي مالي قرباني	٦١٨
د عثمان رضي الله عنه ایثار او قرباني	٦٢٠	د حضرت عثمان رضي الله عنه بیعت رضوان اعزاز	٦٢٠
دارپه واقعه کي د عثمان رضي الله عنه جرأت	٦٢١	حضرت عثمان رضي الله عنه په حق باندي ؤ	٦٢٥
د خلافت نه پریخودل	٦٢٦	زه به صبر کوم	٦٢٧
یو مصري ته د ابن عمر رضي الله عنه خوله ماتوونکي جواب	٦٢٧	ځان یي ورکړو خو د حضور صلی الله علیه وسلم د وصیت نه یي انحراف ونه کړو	٦٢٩
د حضرت عثمان رضي الله عنه د اطاعت حکم	٦٣٠	**باب مناقب هؤلاء الثلاثة رضي الله عنهم**	٦٣١
دریواړو خلفاؤ ته د جنت بشارت	٦٣١	دري واړو ته د جنت بشارت	٦٣١
زمانه نبوت کي د دې دري واړو ذکر په کوم ترتیب سره کیده	٦٣٣	د خلفاء ثلاثه رضي الله عنهم د خلافت ترتیب خلافت غیبي اشاره ده	٦٣٣
باب مناقب علي بن ابي طالب رضي الله عنه	٦٣٥	له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په قرب منزلت کي تشبیه	٦٣٧

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
د حضرت علي رضي الله عنه سره محبت د ايمان نښه ده	٦٣٩	د غزوه خيبر په ورځ د حضرت علي رضي الله عنه اعزاز	٦٤١
د نبي كريم صلى الله عليه وسلم سره د حضرت علي رضي الله عنه كمال قرب حاصل ؤ	٦٤٤	زه چه د چا محبوب يم علي د هغه محبوب دى	٦٤٤
زما معاهدات به حضرت علي رضي الله عنه پوره كوي	٦٤٥	حضرت علي رضي الله عنه د الله محبوب ؤ	٦٤٦
حضرت علي رضي الله عنه د علم دروازه وه	٦٤٧	خصوصي فضيلت	٦٤٨
د پيغمبر عليه السلام د حضرت علي رضي الله عنه سره خاص محبت	٦٤٩	حضرت علي رضي الله عنه سره محبت د ايمان نښه ده	٦٥٠
حضرت علي رضي الله عنه ته كنځل كول حضور صلى الله عليه وسلم ته كنځل كول	٦٥٠	د حضرت علي رضي الله عنه يو مثال او يوه پيشنگويي	٦٥١
د غدير خم واقعه	٦٥٢	د فاطمې رضي الله عنها سره د حضرت علي رضي الله عنه نكاح	٦٥٤
مسجد كي د حضرت علي رضي الله عنه دروازه	٦٥٥	د قربت او بې تكلفي خصوصي مقام	٦٥٦
باب مناقب العشرة المبشرة رضي الله عنهم	٦٥٨	د حضرت عمر رضي الله عنه نه وروسته د خلافت قابل خلك	٦٥٨
د حضرت طلحه رضي الله عنه جانثاري	٦٥٩	د حضرت سعد رضي الله عنه فضيلت	٦٦٠
د الله په لار كي د ټولو نه مخكي تير حضرت سعد رضي الله عنه چلولى و	٦٦٠	د حرا په غر باندې نبي او شهيدان	٦٦٢
د عشره مبشره ترتيب	٦٦٣	د ځو صحابو د خصوصي امتيازاتو ذكر	٦٦٣
حضرت طلحه رضي الله عنه د پاره د جنت بشارت	٦٦٤	د حضرت طلحه رضي الله عنه فضيلت	٦٦٥
د حضرت سعد رضي الله عنه فضيلت او خصوصيت	٦٦٦	د حضور اكرم صلى الله عليه وسلم ماما	٦٦٧
اسلام كي د ټولو نه اولنى تير حضرت سعد رضي الله عنه وچلوه	٦٦٧	د حضرت عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه مالي قرباني	٦٧٠

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
دحضرت ابو عاوده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضيلت	۶۷۲	د خلافت لپاره موزون ترين صحابه	۶۷۳
دڅلورو خلفاؤ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ فضائل	۶۷۴	باب مناقب اهل بيت النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	۶۷۶
د مباهلې دعوت	۶۷۷	د اهل بيت ولادت يو بل اطلاق	۶۷۸
ابراهيم بن محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شان	۶۷۸	دبي بي فاطمي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فضيلت	۶۷۹
چاچي فاطمه خفه کړه هغه زه خفه کړم	۶۸۲	کتاب الله او اهل بيت مظبوط ونيسئ	۶۸۲
د حضرت جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لقب	۶۸۴	حضرت حسن او حسين رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا فضيلت	۶۸۴
حضرت حسن سره د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تعلق داري	۶۸۴	حسن او حسين څما د دنيا دوه ګلان دي	۶۸۶
رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د حسنينو جسماني مشابهت	۶۸۷	حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د پاره د علم او حکمت دعاء	۶۸۷
سيدنا ابن عباس ته د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دُعاء	۶۸۷	دحضرت اسامه بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضيلت	۶۸۸
کتاب الله او زما اهل بيت مظبوط ونيسئ	۶۹۰	د څلورتنو دښمن ګويا د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دښمن دی	۶۹۱
د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او بي بي فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا سره د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ محبت	۶۹۱	دحضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضيلت	۶۹۳
دحضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او اولاد عباس د پاره دُعاء	۶۹۳	حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته د عطائي حکمت دُعاء	۶۹۴
د حضرت جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کُنيت	۶۹۴	د جنت د ځوانانو سردار	۶۹۵
حسن او حسين څما د دنيا دوه ګلان دي	۶۹۵	حسين سره محبت او تعلق	۶۹۶
دأم سلمه خوب او د حسين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهادت	۶۹۶	دحسنينو سره حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ محبت	۶۹۷
دحسنينو د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ سره مشابهت	۶۹۸	دبي بي فاطمي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او حسنينو فضيلت	۶۹۹
ښه سورلي ښه سور	۷۰۰	د حضرت اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضيلت	۷۰۰
د زيد بن حارثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضيلت	۷۰۱	د نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ د اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره محبت	۷۰۳
حضرت حسن د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ډير مشابه وو	۷۰۶	دقاتل حسين حضرت حسين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اويزيد حيثيت د ابن زياد بدبختي	۷۰۷

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
د يزيد په باره کي د روح المعاني صاحب علامه آلوسي رحمه الله تحقيق	۷۰۹	د شهادت حسين رضي الله عنه سره متعلق يو خوب او يو پيشنګوئي	۷۱۳
شهادتِ حسين رضي الله عنه او د ابن عباس رضي الله عنه خوب	۷۱۵	د الله او رسول صلى الله عليه وسلم او د اهل بيتو سره محبت وساتئ	۷۱۷
اهلِ بيتو مثال دنوح کشتۍ پشان دی	۷۱۷	**باب مناقب ازواج النبي صلى الله عليه وسلم**	۷۱۹
د ازواج مطهرات تعداد او نومونه	۷۱۹	د ازواجو د تعدد حکمت	۷۲۰
د خديجة الکبرى رضي الله عنها فضيلت	۷۲۲	د بي بي عائشي رضي الله عنها فضيلت	۷۲۴
د بي بي عائشي رضي الله عنها باره کي د حضور صلى الله عليه وسلم خوب	۷۲۵	د ازواجو مطهراتو رضي الله عنهن دوه ډلي	۷۲۶
ددنيا په ښځو کي افضل ترين ښځي	۷۲۹	د بي بي عائشي رضي الله عنها فضيلت	۷۳۰
د بي بي صفيه رضي الله عنها فضيلت	۷۳۰	فاطمه رضي الله عنها د جنت د ښځو سرداره ده	۷۳۱
د بي بي عائشي رضي الله عنها علمي فضيلت	۷۳۱	د بي بي عائشي رضي الله عنها نه زيات فصيح مو هيڅوک نه دی ليدلی	۷۳۲
باب جامع المناقب	۷۳۳	د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه فضيلت	۷۳۳
د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه فضيلت	۷۳۳	هغه ځلور صحابه رضي الله عنهم چي هغوئ نه د قرآن د زده کولو حکم وو	۷۳۵
د ابن مسعود رضي الله عنه عمار رضي الله عنه او حذيفه رضي الله عنه فضيلت	۷۳۵	د حضرت بلال رضي الله عنه او د ام سليم رضي الله عنها فضيلت	۷۳۶
کوم مسلمان ته به د حقارت په نظر سره نشي کتلی	۷۳۶	د حضرت ابو موسى اشعري رضي الله عنه خوش اوازي	۷۳۷
د قرآن حافظان صحابه رضي الله عنهم	۷۳۸	د مصعب بن عمير رضي الله عنه فضيلت	۷۳۸
د حضرت سعد بن معاذ رضي الله عنه فضيلت	۷۳۹	د حضرت انس رضي الله عنه په حق کي مستجابه دعاء	۷۴۰
د حضرت عبد الله بن سلام رضي الله عنه فضيلت	۷۴۱	د حضرت عبد الله بن سلام رضي الله عنه خوب او هغه ته د جنت بشارت	۷۴۲

مضمون	صفحه	مضمون	صفحه
د ثابت بن قیس رضي الله عنه فضیلت	۷۴۳	د حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه فضیلت	۷۴۴
د حضرت ابو هریره رضي الله عنه په حق کې محبوبیت دُعاء	۷۴۶	د کمزورو مسلمانانو شان	۷۴۶
په څو احادیثو کې د انصارو فضیلت	۷۴۷	د انصارو فضیلت	۷۴۹
د حبیب صلی الله علیه وسلم په فراق باندې د انصارو ژړا	۷۵۳	د حاطب بن ابي بلتعه رضي الله عنه فضیلت او قصه	۷۵۵
په بدر کې د شریکو صحابو شان	۷۵۹	د بیعت الرضوان فضیلت	۷۶۰
د شیخینو رضي الله عنهما د ابن مسعود رضي الله عنه فضیلت	۷۶۳	دیو څو صحابو رضي الله عنهم مخصوص فضائل	۷۶۴
هغه دري صحابه چې جنت د هغوئ مشتاق دی	۷۶۶	د حضرت عمار رضي الله عنه فضیلت	۷۶۶
د حضرت عمار رضي الله عنه فضیلت	۷۶۶	د حضرت سعد بن معاذ رضي الله عنه جنازې ته فریشتې راغلې وې	۷۶۷
د حضرت ابو ذر رضي الله عنه فضیلت	۷۶۸	د علم څلور اوچتې منارې	۷۶۹
د حذیفه رضي الله عنه او ابن مسعود رضي الله عنه فضیلت	۷۶۹	د حضرت محمد بن مسلمه رضي الله عنه فضیلت	۷۷۰
د عبد الله بن زبیر رضي الله عنه فضیلت	۷۷۰	حضرت معاویه رضي الله عنه فضیلت	۷۷۱
د عمرو بن العاص رضي الله عنه فضیلت	۷۷۱	د جابر رضي الله عنه د شهید والد فضیلت	۷۷۲
د براء بن مالک رضي الله عنه فضیلت	۷۷۳	د اهل بیتو او انصارو فضیلت	۷۷۴
د اهل بدر حدیبیه فضیلت	۷۷۵	د سلمان فارسي رضي الله عنه فضیلت	۷۷۶
د اهل عجمو فضیلت	۷۷۶	د حضور صلی الله علیه وسلم نجباء او رفقاء	۷۷۷
د حضرت عمار بن یاسر رضي الله عنه شان	۷۷۸	د حضرت خالد سیف الله رضي الله عنه شان	۷۷۹
د حضرت بلال رضي الله عنه فضیلت	۷۸۰	د حضرت ابو طلحه رضي الله عنه او د هغه د ښځې عجیبه قرباني	۷۸۰
د ټولو نه زیات شهیدان د انصارو وو	۷۸۳	د بدر والا و عطایا	۷۸۴
د اهل بدر د څو صحابه کرامو نومونه چې په بخاري شریف کې ذکر دي	۷۸۴	د اهل بدر تعداد	۷۸۵

مضمون	صفحه
د اصحاب بدر د نومونو خواص	۷۸۵
د خو مخصوصو بدرينو نومونه	۷۸۶
د حضرت اويس قرني رَحِمَهُ اللّٰهُ فضيلت او شخصيت	۷۸۷
د كفر (مشري) مشرق طرف ته ده	۷۹۱
سنګدلي او بدزباني مشرق والو كې ده	۷۹۲
د شام فضيلت	۷۹۳
په شام باندې لعنت مه وائي دا د ابدالو مسكن دى	۷۹۶
د دمشق ذكر	۷۹۸
ملحمة الكبرى به په دمشق او غوطه كې قائميږي	۸۰۰
باب ثواب هذه الامة	۸۰۱
يو جماعت به په حق باندې تر قيامت پورې قائم وي	۸۰۴
د امت محمديه حال	۸۰۶
د يو جماعت باره كې پيشنګوئي	۸۰۸
د طائفه منصوره فضيلت	۸۱۰
د امت محمديه لوى فضيلت	۷۱۲
په مكه مكرمه كې د توضيحات د تكميل اختتامي كلمات	۸۲۲
د صاحب مرقات ملا علي قاري رحمه الله اختتامي كلمات	۸۲۳

مضمون	صفحه
اسماء بعض بدريين	۷۸۵
باب ذكر اليمن والشام وذكر اويس القرني	۷۸۷
د اهل يمن فضيلت	۷۹۰
د فتنو ځاى مشرق دي	۷۹۱
د شام او يمن لپاره دعاء	۷۹۲
په شام، عراق، او يمن كې د اوسيدو دپاره كوم ځاى بهتر دي	۷۹۵
ابدال څوك دي او د دوي حقيقت څه دي	۷۹۷
خلافت په مدينه كې او ملوكيت په شام كې	۷۹۹
يو غير معلومه پيشنګوئي	۸۰۰
د نبي كريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د زماني نه روسته د اهل ايمانو فضيلت	۸۰۳
د امت محمديه مثال د زرخيزه باران په شان دى	۸۰۵
د ايمان بالغيب په اعتبار سره د امت فضيلت	۸۰۷
د هغه امتيانو فضيلت چې ناديده هغوى په حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ايمان راوړي وو	۸۰۹
دي امت ته خطا او نسيان معاف دي	۸۱۱
خاتمه مسك	۸۱۶
د صاحب مشكوة اختتامي كلمات	۸۲۳
ترجمة الاكمال في اسماء الرجال يعني حالات صحابه و صحابيات رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ	۸۲۴

بسم الله الرحمن الرحيم

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ
وَّعَلٰٓى اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ
عَلٰٓى اِبْرَاهِيْمَ وَعَلٰٓى اٰلِ اِبْرَاهِيْمَ
اِنَّكَ حَمِيْدٌ مَّجِيْدٌ ۞
اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّعَلٰٓى
اٰلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلٰٓى
اِبْرَاهِيْمَ وَعَلٰٓى اٰلِ اِبْرَاهِيْمَ
اِنَّكَ حَمِيْدٌ مَّجِيْدٌ ۞

باب صفة الجنة واهلها
د جنت او د جنتيانو د حالاتو بيان

قال الله تعالى: ﴿ فَأَمَّا إِن كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴾.

جنت د باغ په معنی سره دی ، جیم او نون مشدد دي په دې کې د ستر او پټوالي معنی ده ، ددې نه ده جن او جنات ، ددې نه جنین او جنون راغلي او ددې نه جنان په معنی د زړه سره دی . جنت ته د دوو وجو نه جنت وايي ، یوه وجه داده چې دا الله تعالی په باغونو او ونو کې پټ ساتلی ، او دویمه وجه دا ده چې دا الله تعالی د خلکو د سترګو نه پټ ساتلی دی تر څو د غیب په پرده کې پاتې شي او په دې باندې ایمان بالغیب قائم او دائم پاتې شي . جنت او دوزخ دواړه الله تعالی تیار کړي دي ، د حشر نشر او حساب کتاب نه وروسته کامیاب انسان په جنت ته ځي او ناکام به دوزخ ته ځي . ګویا جنت د راحتونو د مجموعې لپاره نوم دی ، او جهنم د تکلیفونو د مجموعې لپاره نوم دی ، جنت د الهی محبوبینو لپاره د میلمستیا کور دی او دوزخ د مغضوبینو لپاره بندیخانه ده . انسان چونکه په طبعي طور باندې هغه شی کې رغبت لري کوم چې محسوس مادی او طبعي وي لهذا الله تعالی د انسان د ترغیب لپاره د خپلې رضا او خوشحالۍ سره د جنت مادی نعمتونه پیش کړي دي کوم چې انسانی طبعیت يې زر فهمولی شي ، مثلا که ورته وويل شي چې تا ته به حوري درکولی شي ، غلامان به میلاویږي ، د انارو او منو او انګورو باغونه میلاویږي ، د شودو (پیو)، شهدو ، شرابو او صفا اوبو نهرونه میلاویږي نو دا انسان ژر فهمولی شي . ددې په مقابله کې د الله تعالی رضا او خوشحالی په دغه شان جذباتی انداز سره نه شي فهمولی الا ماشاء الله .

ددې مثال د یو زوی او د هغه د پلار دی ، کچیرې پلار بچي ته دا ووايي چې بچیه سکول ووایه! چې کله تا سکول ووایه او کامیاب شوې نو ته به د صحت ماشوم جوړ شې ، ډاکټر او پروفیسر به جوړ شې ، فلانی او فلانی سرکاری عهده (وظیفه) به حاصله کړې ، په دې خبرو ماشوم نه پوهیږي . لیکن که دغه بچی ته پلار ووايي چې بچیه سبق ووایه ، تعلیم حاصل کړه ، چې کله ته کامیاب شوې نو زه به تا ته کوټ پتلون او بوټان واخلم ، جوړه او سوټ به درته راوړم او موټر به درکړم ، ددې په اوریدلو سره به بچی مکمل طور باندې متوجه شي نو په دې طریقه ماشوم بهتر پوهیږي او په شوق سره محنت کوي ، ځکه دغه شیان د بچی د طبعیت د غوښتنې مطابق دي ، بلکل د جنت معامله د الله تعالی له طرفه د انسانانو سره همدا سې ده ، دا ظاهري ترغیبات دي او اصل حقیقت او اصل جنت خو حصول د رضاء الهی دی . ورضوان من الله اکبر . الله اکبر کبیرا والحمد لله کثیرا وسبحان الله بکرة واصیلا .

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د جنت فضيلت

﴿۱﴾ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى
حضرت ابو هریره رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل الله تعالی فرمايي ما تيار کړي
أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِيْنَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ
دي د خپلو نیکو بندګانو د پاره هغه شی چې تر ننه پوري نه يوې سترګې هغه شان شی ليدلی دی نه يو غوږ
سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ
هغه شان اوريدلی دی اونه ديو انسان په زړه کې د هغه تصور راغلی دی که تاسو د دې خبرې تصديق کول
وَاقْرَءُوْا إِنْ شِئْتُمْ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِّنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]
غواړئ نو دا آيت ووائي هيڅ سړي ته نه دی معلوم هغه شيان چې د دوی دسترګو د يخوالي لپاره پټ ساتلی شوي دي.

توضیح : **مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ**: يعنې کومې سترګې د هغه نعمت ذات په محسوسه طريقه باندې نه دی ليدلی بلکه د هغه حسين صورت پټ دی ، **وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ**: يعنې نه کوم غوږ د هغه حقيقي صفت اوريدلی دی او نه د هغه ځای ښايسته آوازونه په غوږونو لګيدلي دي .

وَلَا خَطَرَ : يعنې نه د هغه اصلي ماهيت او د عيش او عشرت تصور د چا په زړه باندې تير شوی دی ، مطلب دا دی چې په دنيا کې د جنت اصلي نعمتونو ته نه څوک رسيدلی شي ، نه په هغه باندې چاته احاطه شته ، هو ! هلته د ورتلو نه وروسته دا هر څه ښکاره شي .

قُرَّةِ أَعْيُنٍ: يعنې د سترګو کوم يخوالی چې الله تعالی د جنتيانو لپاره تيار کړی دی دا صرف د سترګو يخوالی نه دی بلکه دا يخوالی د هر قسم عيش او عشرت او خوشحالۍ نه کنايه ده ، ګويا د جنت ولاو ته به د زړه او ځان قرار حاصل شي لکه يو ستړی او کمزوری مسافر چې کور ته په رسيدلو سره آرام حاصلوي . يو چا ډير بهتر ويلي :

فألقت عصاها واستقر بها النوى — كما قرّ عينا بالإياب المسافر

---

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۱۸ رقم الحديث ۳۲۴۴ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۷۳ رقم الحديث (۲۸۲۴-۲)

د جنت عظمت او قيمت

﴿۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَوْضِعُ سَوْطٍ فِي الْجَنَّةِ

او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل په جنت کې د يوې کوړې

خَيْرٌ مِّنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

برابر ځاي هم د دنيا او څه چې د دنيا کې دي د ټولو نه بهتر . [بخاري او مسلم]

توضيح: (موضع سوط) يعنې د يوې کوړې برابر ځاى به د دنيا او مافيها نه بهتروي. د دې وجه داده چې د جنت هر نعمت هميشه دى او د دنيا هر نعمت فاني دى، نو فاني نعمت د باقيا و دائمي نعمت مقابله نه شي کولى . حضرت لبيد رضي الله عنه بهتر فرمايلي دي:

الا كل شئ ماخلا الله باطل وكل نعيم لامحالة زائل

د جنت نه مراد د الله تعالى رضامندي او خوشحالي ده، جنت د الله تعالى د رضامندئ مجموعه ده، چې کله د الله تعالى رضاء ملاو شي نو د باقي نعمتونو به څه وايې! د جنت نعمتونه او د هغې حاصلول الله تعلى لره الفوز الكبير دى لكه (ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ).

ياد ساتل پکار دي چې جنت يو دى مګر د هغه درجې او طبقې او دروازې اته دي. د هرې طبقې بيل بيل نوم دى مثلا : (۱) جنت المأوى (۲) دار المقام (۳) دارالسلام (۴) دار الخلد (۵) جنة النعيم (۶) جنة الفردوس (۷) جنة عدن (۸) طوبى.

د جنت د حورو صفت

﴿۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدْوَةٌ فِيْ سَبِيْلِ اللهِ

او حضرت انس رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل په سهار او مابنام کې يو ځل د الله!

أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِّنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَلَوْ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ

په لار کې وتل د دنيا او د دنيا د ټولو شيزونو نه بهتر دى او کچيرې د جنتيانو نه د چا ښځه د ځمکې

اِطَّلَعَتْ إِلَى الْأَرْضِ أَضَاءَتْ مَا بَيْنَهُمَا وَلَمَلَأَتْ مَا بَيْنَهُمَا

طرف ته ديو نظر سره وګوري د مشرق او مغرب منځ روښانه او رڼا کړي او د مشرق نه واخله مغرب پورې به ټوله فضاء

[1] اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۱۵ رقم الحديث ۲۷۹۶ والترمذي في السنن ۲۱۶/۵ رقم الحديث ۳۰۲۳

رِيْحًا وَّلَنَصِيْفُهَا عَلَى رَأْسِهَا خَيْرٌ مِّنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيْهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۱)

د خوشبوۍ نه ډکه کړي او د هغې د سر يو څادر د دې دنيا او د دنيا د ټولو څيزونو نه بهتر دی. [بخاري]

توضيح: نَصِيْفُهَا: يعني صرف په سر باندې يې چې کومه وړه لوپټه وي هغه به د دنيا و مافيها نه افضل وي. په ټول بدن باندې خوره شوې لوپټه خو به يې ډيره زياته اعلی وي. د دنيا شيان فاني دي او دا لوپټه باقي شوې ده په دغه وجه بهتره ده. د جنتي ښځو د حسن کتلو لپاره به داسې سترګې هم ورکړې شي چې هغه شعاع ګانې برداشت کړی شي.

د جنت د يوې ونې ذکر

﴿۴﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِنَّ فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةً

او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل په جنت کې يوه ونه ده که يو

يَسِيْرُ الرَّاكِبُ فِيْ ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَّايَقْطَعُهَا

سور کس د هغه ونې سورې کې سل کاله روان وي بيا هم د هغه سورې مقدار به ختم نشي او په

وَ لَقَابُ قَوْسِ اَحَدِكُمْ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِّمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ

جنت کې ستاسو د ليندۍ کمان برابر ځای د هغه ټولو څيزونو نه بهتر او اعلی دی چې په هغه نمر

الشَّمْسُ اَوْتَغْرُبُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (۲)

راخيژي يا پريوځي. [بخاري مسلم]

توضيح: الراكب: يعنې دومره غټه ونه به وي چې تيز اس زغلونکی به د هغې په سورې کې سل کاله سفر وکړي بيا به هم د ونې سورې ختمه نشي، وايي دا به د طوبی ونه وي چې د هغې يو يو شاخ به د هر جنتي کور ته رسيدلی وي.

قاب قوس: دا لفظ (قاب) هم دی (قيب) هم دی (قاد) هم دی (قيد) هم دی د ټولو معنی مقدار ده ای مقدار قوس. د ليندې برابر ځای مراد دی. دومره ځای د دنيا او د مافيها نه ځکه بهتر دی چې دا دائمي دی او دنيا فاني ده.

---

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۱۸ رقم الحديث ۶۵۶۸ ومسلم في صحيحه رقم الحديث ۳/۱۴۴۹۹ رقم الحديث (۱۸۸۰-۱۱۲)

(۲) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۱۵ رقم الحديث ۶۵۵۲ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۷۵ رقم الحديث (۲۸۲۶-۶)

د جنت خيمه

﴿۵﴾ وَعَنْ أَبِيْ مُوْسٰى قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِلْمُؤْمِنِ فِي الْجَنَّةِ

او حضرت ابو موسیٰ رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل مؤمن ته چې په جنت کې

لَخَيْمَةً مِّنْ لُؤْلُؤَةٍ وَّاحِدَةٍ مُّجَوَّفَةٍ عَرْضُهَا وَفِيْ رِوَايَةٍ

کومه خيمه ملاو شي هغه به پوره يوه کولاو (خالي) ملغلره [موتي] وي چې د هغې پلنوالی يو بل روايت

طُوْلُهَا سِتُّوْنَ مِيْلًا فِيْ كُلِّ

کې دي چې د هغې اوږدوالی به د شپيتو ميلو د مسافت په قدر وي د دې خيمې هر کوټ کې به د هغه

زَاوِيَةٍ مِّنْهَا أَهْلٌ مَّا يَرَوْنَ الْآخَرِيْنَ

مؤمن اهل او عيال (اهل خانه) او ديو کوټ سړي به د بل کوټ سړي نشي ليدلی دي ټول اهلِ خانو ته به

يَطُوْفُ عَلَيْهِمُ الْمُؤْمِنُ وَجَنَّتَانِ مِنْ فِضَّةٍ آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيْهِمَا

مؤمن ځي راځي د دې نه علاوه به د مؤمن دپاره به دوه جنتونه د چاندي (سپين زر) وي چې د هغه جنتونو لوښي او

وَجَنَّتَانِ مِنْ ذَهَبٍ آنِيَتُهُمَا

څه چې به په دې جنتونو کې وي ټول به د چاندي وي او دوه جنتونه به د سرو زرو وي چې د هغه جنتونو لوښي

وَمَا فِيْهِمَا وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ

او هر هغه شئ چې په دې کې دي او جنت العدن کې به د جنتيانو او د پروردګار د طرف نه د هغوئ ليدو په منځ کې به

أَنْ يَّنْظُرُوْا إِلٰى رَبِّهِمْ إِلَّا رِدَاءُ الْكِبْرِيَاءِ عَلٰى وَجْهِهٖ فِيْ جَنَّةِ عَدْنٍ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.(۱)

د ذات باري تعالی د عظمت او بزرګۍ او د پردې نه علاوه بل هيڅ شی حائل (مانع) نه وي. [بخاري مسلم]

توضيح: لؤلؤة دا ملغلرې ته ويلی کيږي چې ګرده وي چې د دې عمارت ډير زړه وړونکی وي او خيمه يې مزيداره وي. **واحدة**: يعنې د ډيرو ملغلرو د يوځای کولو نه به يو ځای جوړ شوی نه وي چې په دې کې جوړ راځي بلکې يوه غټه ملغلره به وي، ګول به وي، مينځ به يې خالي وي ډيره خوندوره به وي چې د دې نه به زړه وړونکی او بې مثاله مکان جوړ شوی وي. **طولها**: يعنې د دې خيمې اوږد والی او پلنوالی به دومره

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۱۸ رقم الحديث ۳۲۴۳ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۸۲ رقم الحديث (۲۸۳۸-۲۳) واحمد في المسند ۴/۴۰۰.

لوی وي چې طول به يې په شپيتو ميلو باندې مشتمل وي نو ددينه اندازه لګيدلی شي چې ددې عرض به څومره وي ، او که عرض يې شپيته ميله وي نو ددينه اندازه لګيدلی شي چې ددې خيمې پلنوالی والی به څومره وسيع وي ، په هر حال د روايت په دې اختلاف کې هيڅ پيچيدګي (مشکل) نشته ، اصل مقصد د خيمې د پراخوالي او وسعت بيانول دي. **في كل زاوية:** يعني ددې خيمې او ددې عظيم الشان عمارت په هر کونج کې به ددغه مؤمن د کوروالا وي . **مايرون:** ما د نفی لپاره ده يعنې د يو کونج او يو طرف خلک به د بل کونج خلک ليدلی نشي . په يرون کې د جمع ضمير اهل ته راجع دی ، معنوی طور باندې اهل هم جمع ده . **يطوف:** يعنې مؤمنان به خپل اهل وعيال ته ځي اوراځي معلوميږي چې په دغه اهل و عيال کې به د مؤمنانو بيبيانې هم وي، په **يطوفون** کې خاص اشاره ده . **وجنتان:** دا نوی کلام دی ای **وللمؤمنين جنتان** (**مابين القوم**) په دې جمله کې (**ما**) نافيه دی يعنې په کوځای کې يې په دې خيمه کې به د مؤمنينو لپاره داوسيدلو ځای وي هلته به د الله تعالی په ديدار کې يواځې کبرياء پرده وي ددينه علاوه به هيڅ مانع نه وي ، او دا نورانی پرده به هم حجاب نه جوړيږي بس ديدار به وي او هميشه به وي .

د جنت نهرونه

﴿٦﴾ وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنَّةِ

او حضرت عباده بن صامت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل په جنت سل درجي

مِائَةُ دَرَجَةٍ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ

دي او د هردوو درجو په منځ کې دومره فاصله ده څومره چې د آسمان او ځمکې په منځ کې ده او

وَالْاَرْضِ وَالْفِرْدَوْسُ اَعْلَاهَا دَرَجَةً

فردوس او د خپلو درجاتو په اعتبار سره د ټولو جنتونو نه اعلی او اچت دی او د دې فردوس نه د

مِنْهَا تُفَجَّرُ اَنْهَارُ الْجَنَّةِ الْاَرْبَعَةُ وَمِنْ فَوْقِهَا يَكُوْنُ الْعَرْشُ فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللهَ

جنت څلور نهرونه راوځي او د فردوس دپاسه عرش الٰهي دی نو هرکله چې تاسو د الله! نه جنت غواړئ

فَاسْأَلُوْهُ الْفِرْدَوْسَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَلَمْ اَجِدْهُ فِي الصَّحِيْحَيْنِ وَ لَا فِي كِتَابِ الْحُمَيْدِيِّ. [1]

نو جنت الفردوس غواړئ دا روايت ترمذي نقل کړی او ما دا حديث نه په صحيحينو کې پيدا کړی دی او نه کتاب حميدي کې

---

(1) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۸۳ رقم الحديث ۲۵۳۱ وابن ماجه في السنن ۲/۱۴۴۸ رقم الحديث ۴۳۳۱ وللبخاري نحوه ۶/۱۱ رقم : ۲۷۹۰

توضیح: انهار الجنة: د عرش لپاره فرش د جنت الفردوس چت دی دا د ټولو نه افضل جنت دی، د جنت الفردوس لاندې څلور نهرونه بهیږي کوم چې په ټولو جنتونو کې چلیږي. (۱) د اوبو نهر (۲) د شهدو نهر (۳) د شرابو نهر (۴) او د شودو نهر. د دینه علاوه درې قسمه نور نهرونه به هم وي د کومو ذکر چې په قرآن کریم کې هم راغلی دی. (۱) تسنیم: دا نرمي اوبه دي چې د جنت په هوا کې به جاري وي. (۲) زنجبیل او سلسبیل: دا د ګرم مزاج اوبه دي لکه څنګه چې قهوه او چائ دئ. (۳) کافور: د دې چینې او نهر مزاج به یخ وي لکه څنګه چې یخ مشروبات وي. په قرآن کریم کې د دغه څلورو مشهورو نهرونو په باره کې دغه رنګ ارشاد دی: ﴿فِيهَا أَنْهَارٌ مِّن مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِّن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى﴾. سبحان الله، اللهم ارزقنا جنة الفردوس و نعیمها وانهارها و تسنیمها و زنجبیلها و سلسبیلها!!

د جنت د یو بازار ذکر

﴿۷﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَسُوْقًا
او حضرت انس رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل په جنت کې یو بازار دی چې په
يَأْتُوْنَهَا كُلَّ جُمُعَةٍ فَتَهُبُّ رِيْحُ الشِّمَالِ
هغه کې هر د جمعه خلق جمع کیږي او هلته به شمالي هوا چلیږي چې د جنتیانو په مخونو او کپړو
فَتَحْثُوْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ وَثِيَابِهِمْ فَيَزْدَادُوْنَ حُسْنًا
باندې به لګیږي چې هغې سره به هلته د موجوده جنتیانو حسن او جمال کې اضافه کیږي او هر کله
وَجَمَالًا فَيَرْجِعُوْنَ إِلٰى أَهْلِيْهِمْ
چې هغه خلق ډیر حسین او سائسته شي او خپلو کورونو ته بیرته راشي نو د هغوی کور والا به هغوی
وَقَدِ ازْدَادُوْا حُسْنًا وَّجَمَالًا فَيَقُوْلُ لَهُمْ أَهْلُوْهُمْ وَاللهِ لَقَدِ ازْدَدْتُمْ بَعْدَنَا
ته وايي چې قسم په الله د مونږ نه جدا کېدو سره تاسو خپل حسن او جمال څومره زیات کړی دی د دې په
حُسْنًا وَّجَمَالًا فَيَقُوْلُوْنَ وَأَنْتُمْ. وَاللهِ لَقَدِ ازْدَدْتُمْ بَعْدَنَا حُسْنًا وَّجَمَالًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ [1]
جواب کې به هغوئ وايي او قسم په الله زمونږ د تلو نه روسته تاسو هم خپل حسن او جمال زیات کړی دی [مسلم]

توضیح: لسوقاً د بازار نه مراد د حسن او جمال د زیاتوالي مرکز دی چې هلته به جنتیان **خلک** هره جمعه جمع کیږي او د دوی په حسن کې به زیاتوالی راځي. **فتحثو**: یعنې دغه شمالی هوا به د هغو خلکو په مخونو باندې مشک او عنبر او خوشبویې وشیندي او دې عمل ته د خوشبو سپري هم ویلی شي. **حسناً وجمالاً**: دغه حسن او جمال د دې مشک و عنبر او خوشبو د اسپرې په وجه زیاتیږي. د دې حسن د بازار لپاره به خپل یو رونق وي چې په ډې سره به د ټولو خلکو حسن زیاتیږي، د لته په کورونو کې به د ښځو حسن هم زیاتیږي نو دواړه به یو بل ته د ښائسته کیدلو خوشخبري ورکوي.

د جنت د نعمتونو تفصیلی بیان

﴿۸﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَوَّلَ زُمْرَةٍ

او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل کوم خلق چې به په جنت کې

يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ عَلَى صُوْرَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ

مخکې داخل شي هغوئ به د څوارلسمې شپې د سپوږمۍ په شان روښانه او منور وي او هغوی نه

ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ عَلَى أَشَدِّ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ

وروسته په چې کوم خلق داخلیږي هغوی به د هغه ستوري په شان روښانه وي کوم چې آسمان کې

فِي السَّمَاءِ إِضَاءَةً قُلُوْبُهُمْ عَلَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ

ډیر تیز ځلیږي د ټولو جنتیانو زړونه به د یو جنتي د زړه په شان وي نه به د هغوی په مینځ کې څه

لَا اخْتِلَافَ بَيْنَهُمْ وَلَا تَبَاغُضَ

اختلاف وي او نه به هغوی یو د بل سره څه بغض او عداوت لري په هغوئ کې به هر یو سړي د پاره د حور

لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ زَوْجَتَانِ مِنَ الْحُوْرِ الْعِيْنِ يُرٰى مُخُّ سُوْقِهِنَّ مِنْ وَّرَآءِ الْعَظْمِ

عینو نه دوه دوه بیبیاني وي چې د هغوئ د پنډیو د هډوکو مازغه به د هډوکو او غوښې نه بهر په

وَاللَّحْمِ مِنَ الْحُسْنِ يُسَبِّحُوْنَ اللهَ بُكْرَةً وَّعَشِيًّا لَا يَسْقُمُوْنَ وَلَا يَبُوْلُوْنَ

نظر راځي ټول جنتیان به سهار ماښام الله یاد وی نه به هغوی بیمار کیږي نه به تشې متیازې کوي او نه

وَلَا يَتَغَوَّطُوْنَ وَلَا يَتْفُلُوْنَ وَلَا يَمْتَخِطُوْنَ اٰنِيَتُهُمُ الذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ

به غټ اودس ماتی کوي نه به توکې او نه به پوزه سونځ کوي د هغوئ لوښي به د سروزرو او سپینو زرو وي

وَأَمْشَاطُهُمُ الذَّهَبُ وَوُقُودُ مَجَامِرِهِمُ الْأَلُوَّةُ

د هغوئ ګمنځې به د سرو زرو وي او د هغوئ د د خوشبو خشاک به عود وي د هغوئ خوله به د

وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ عَلَى خُلُقِ رَجُلٍ

مشک په شان خوشبوداره وي او ټول جنتیان به د یو سړي په شان وي په عادت او سیرت کې شکل او

وَاحِدٍ عَلَى صُورَةِ أَبِيهِمْ آدَمَ سِتُّونَ ذِرَاعًا فِي السَّمَاءِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

صورت کې د خپل پلار آدم شپیته ګزه اوږد قد به لري. [بخاري او مسلم]

توضیح : **علی قلب رجل واحد:** یعني یو به د بل سره اتفاق وي اختلاف نه وي او ټول به نیکان وي. **الحور العین:** دوه حورې به د دنیا د ښځو نه وي چې د جنت د حورو نه به اعلی وي او باقي او یا حورې به د جنت وي.

یری مخ: یعنې دغه حورې به دومره ښایسته او صفا او شفافې وي چې د اویا جوړونو او یا د غوښو او یا د هډوکو په مینځ کې د هغوی په پنډیو کې به د جسم ماغزه (نلي) په نظر راځي، په دې کې د ښایست سره سره دیته هم اشاره ده چې دغه حورو ته په کتلو سره هیڅ کدورت او نفرت به نه پیدا کیږي بلکه رغبت به پیدا کیږي. دلته دا خبره هم عرض کومه چې الله تعالی د جنت د حورو په دغه کیفیت او صفت باندې په دنیا کې د یوه ماهي نسل پیدا کړی دی کوم ته چې شیشه ماهي ویلې کیږي، دغه ماهي ته چې د بهر نه کتونکي کله ګوري نو د هغه په خیټه کې کولمې وغیره ټول په نظر راځي، ما په خپله د کلفټن کراچي په ماهي خانه کې دغه ماهي لیدلې دی د کوم نه چې هیڅ شبه باقي نه پاتې کیږي چې د غوښې پوست او هډوکو په مینځ کې ماغزه څنګه په نظر راځي، په هر حال په نظر راتلل کوم محال شی نه دی.

یسبحون: په جنت کې چې خلک کوم عبادت یا تسبیح کوي دا د امور تکلیفو نه نه دي بلکه یو طبعي عمل به وي، لکه څنګه چې په ساه اخیستلو کې تکلیف نه وي دغه تسبیحات به هم دغه رنګ وي.

لایتغوطون: تغوط لوی او دس ماتي کولو ته ویل کیږي. **لایتفلون:** دا د تفلل نه د توکلو په معنی سره دی یعنې د خولې ټول شیان لکه بلغم او لاړې هیڅ به هم نه وي. **ولایتمخطون:** دا امتخاط د مخاط نه دی د پوزې او به خټې وغیره ته ویل کیږي. **امشاط:** دا د مشاط جمع ده ږمنځې ته وایي. **مجامر:** دا د مجمر جمع ده آنګیټي (بخاری) ته وایي. (وقود) په واو باندې زوَر دی په اور کې سوزیدونکي خشاکو ته وایي. الالوّة: اَلُوَّةُ په همزه باندې پیښ دی په لام باندې هم پیښ دی په واو باندې شد دی په آخر کې ګول تاء ده.

---

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۱۸ رقم الحديث ۳۲۴۵ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۷۹ رقم الحديث (۲۸۳۴-۱۵) واحمد في المسند ۳/۱۶.

(عود) ته ویل کیږي، دې ته (اګر) هم ویل کیږي، (اګربتی) چې خلک یې د خوشبویې لپاره بلوي دا د الوّه یوه مصنوعی نمونه ده، ددې ترجمه لوبان (دیوې ونې خوشبوداره ماده ده) هم ده.

رشحهم: خوله مراد ده دا بدبوداره نه ده بلکه خوشبوداره د مشک او عنبر پشان به وي. **خلق رجل واحد:** که په خاء باندې ضمه وي نو دا به د اخلاقو په معنی سره وي چې ددې تذکره ددینه مخکې شوې ده. نو ځکه ملا علي القاري رحمه الله فرمايي چې دلته په خاء باندې زور زيات مناسب دی چې د تخليق په معنی سره دی، مطلب دا چې ټول اهل جنت به هم عمره وي يعنې د ۳۰ او ۳۳ کالو په عمر کې به وي او دا اهل جنت به د خپل پلار جان حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ په صورت کې وي يعنې د هغه د قد او قامت پشان ۶۰ ګزه اوږد قد او قامت به لري، په دې طريقه به د حديث آخري جمله د حديث د اولې جملې **علی خلق رجل واحد** لپاره وضاحت او تفسير جوړ شي.

﴿۹﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ
او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل جنتي خلق به په جنت کې بهتر
يَأْكُلُوْنَ فِيْهَا وَيَشْرَبُوْنَ وَلَا يَتْفُلُوْنَ وَلَا يَبُوْلُوْنَ وَلَا يَتَغَوَّطُوْنَ
خوري او څکي به ليکن نه به توکل کوي نه به وړې بولې کوي او نه به غټ اودس ماتی او نه به پوزه
وَلَا يَمْتَخِطُوْنَ قَالُوْا فَمَا بَالُ الطَّعَامِ
سوڼ کوي بعضو صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ عرض وکړو جنتي د خوراک فضله بيا څه شوه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَ جُشَاءٌ وَرَشْحٌ كَرَشْحِ الْمِسْكِ
وفرمايل د خوراک فضله به اډرکۍ او خوله شي چې د مشکو د خوشبو په شان به وي او د جنتيانو
يُلْهَمُوْنَ التَّسْبِيْحَ وَالتَّحْمِيْدَ
په زړونو کې به تسبيح او تحميد او ذکر الهي داسې واچول شي چې هغه به د هغوئ عادت او معمول
كَمَا يُلْهَمُوْنَ النَّفَسَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[1]
جوړ شي لکه څنګه چې ساده جاري ده. [مسلم]
﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَدْخُلُ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل کوم سړی چې جنت ته

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۱۸۰ رقم الحديث (۲۸۳۵-۱۸) والدارمي في السنن ۲/۴۳۱ رقم الحديث ۲۸۲۸ وأحمد في المسند ۳/۳۴۹.

الْجَنَّةَ يَنْعَمُ وَلَا يَبْأَسُ وَلَا يَبْلَى ثِيَابُهُ
داخلېږي عيش او عشرت کې به وي نه به ورسره فکرا و غم وي او نه به يي کپړي خيرنيږي او نه به

وَلَا يَفْنَى شَبَابُهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[1]
يي ځواني فنا کېږي. [مسلم]

توضیح: لايباس: يعنی جنتيان به په کوم غم فکر کې نه وي او نه ورته څه فقر او لوږه رسيږي ولايبلي: د ابلی يبلی د سمع نه دی د جامو د زړيدلو په معنی دی يعنی داسې به نه وي چې د جنت نعمتونه د دنيا د نعمتونو په شان زاړه او بيا ختم شي

الا کل شیئ ما خلا الله باطل　　وکل نعيم لا محالة زائلة

﴿۱۱﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ اَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت ابو سعيد خدري او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وايي چی رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل

يُنَادِي مُنَادٍ إِنَّ لَكُمْ أَنْ تَصِحُّوا.
په جنت کې به يو اعلان کونکی اعلان وکړي ای جنتيانو! تاسو صحت او تندرستي سره اوسئ

فَلَا تَسْقَمُوا أَبَدًا وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَحْيَوْا فَلَا تَمُوتُوا
تا سو ته به هيڅ کله بيماري نه لګيږي او تاسو هميشه ژوندي او سلامت اوسئ مرګ به هيڅ کله

أَبَدًا وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَشِبُّوا فَلَا تَهْرَمُوا أَبَدًا
تا سو ته نه راځي تاسو هميشه ځوانان اوسئ بوډا توب به هيڅکله درته نه راځي او تا سو د عيش

وَإِنَّ لَكُمْ أَنْ تَنْعَمُوا فَلَا تَبْأَسُوا أَبَدًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ[2]
او عشرت ژوند تيروئ هيڅ قسمه فکر وغم او رنج او درد به درته نه رسيږي. [مسلم]

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدِ نِ الْخُدْرِيِّ اَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ
او حضرت ابو سعيد خدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دی چی رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل جنتيان به د

---

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۱۸۱ رقم الحديث (۲۸۳۸-۲۱) والترمذي في السنن ۴/۵۸۰ رقم الحديث ۲۵۲۶ واحمد في المسند ۲/۳۷.

(۲) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۱۸۱ رقم الحديث (۲۸۳۷-۲۲) واخرجه الترمذي في السنن ۵/۴۳۹ رقم الحديث ۳۲۴۶ واحمد في المسند ۳/۹۵.

يَتَرَاءَوْنَ أَهْلَ الْغُرَفِ مِنْ فَوْقِهِمْ كَمَا تَتَرَاءَوْنَ الْكَوْكَبَ
خپل ځان نه بره د بالاخانو والا خلق داسې ويني ځرنګه چې تاسو روښانه ستوري وينئ چې د
الدُّرِّيَّ الْغَابِرَ فِي الْأُفُقِ مِنَ الْمَشْرِقِ أَوِ الْمَغْرِبِ لِتَفَاضُلِ
آسمان مشرقي يا مغربي افق کې وي او د هغه اوچت والى او ښه ښکاره کيدو تعلق به د مرتبو د
مَا بَيْنَهُمْ قَالُوْا يَا رَسُوْلَ اللهِ
فرق سره وي چې د اهلِ جنت په منځ کې به پيدا کولى شي صحابو کرامو عرض وکړو يارسول الله! دا
تِلْكَ مَنَازِلُ الْأَنْبِيَاءِ لَايَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ
بالاخاني او ښائسته محلات به آيا د انبياو وي چې هغه ته دبل چا رسيدل نه وي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَ بَلَى وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ
وفرمايل ولې نه قسم دى په هغه ذات چې د هغه په قبضه کې ځما ساه ده هغه اوچت محلات او
رِجَالٌ اٰمَنُوْا بِاللهِ وَصَدَّقُوا الْمُرْسَلِيْنَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.(۱)
بالاخانو ته به د هغه خلقو رسيدل هم وي چې الله! باندې ايمان راوړې او د رسولانو تصديق وکړي.

توضيح : يتراؤن: يعنې اهل جنت به د خپلو ځانونو نه بره بالاخانو ته داسې ګوري لکه ځنګه چې تاسو روښانه ستوري ته ګورئ. **الغابر**: يعنې هغه ستورى چې د راختلو نه وروسته نه ډوبيږي بلکه باقي پاتې کيږي. **قال بلى**: يعنې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صحابه کرامو په جواب کې وفرمايل چې نه نه! دا مقام صرف د انبياو پورې خاص نه دى چې نور څوک به هلته رسيدلى نشي بلکه کوم کسانو چې ايمان راوړلو او د انبياء کرامو تصديق يې وکړو هغوى به هم د غو ځايونو ته رسيږي او د دې نعمتونو نه به خوند اخلي.

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل په جنت کې به د داسې خلقو
أَقْوَامٌ أَفْئِدَتُهُمْ مِثْلُ أَفْئِدَةِ الطَّيْرِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.(۲)
ډير جماعتونه داخليږي چې د هغوئ زړونه به د مارغانو په شان وي. [مسلم]

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۲۰ رقم الحديث ۳۲۵۶ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۷۷ رقم الحديث (۲۸۳۱-۱۱).

(۲) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۱۸۳ رقم الحديث ۲۸۴۰-۲۷) واحمد في المسند ۲/۳۳۱.

توضیح : افئدة الطير : يعنې جنت ته به ډير داسې مخلوقات هم ځي چې د هغوی زړونه به په خوف خدا او نرمۍ کې د مرغانو د زړونو پشان نرم وي، مرغان په معمولی ويرې سره تښتي ، يا په توکل او اعتماد کې به د هغوی زړونه د مرغانو د زړونو پشان متوکل وي.

په جنت کې د الله تعالی دائمی رضا

﴿۱۴﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللهَ تَعَالَى

او حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل الله جل جلاله به جنتيانو

يَقُوْلُ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ فَيَقُوْلُوْنَ لَبَّيْكَ

ته اواز وکړي ای جنتيانو ! ټول جنتيان به جواب ورکړي ای زمونږ پروردګاره ! مونږ حاضريو ستا په

رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ

خدمت کې موجود يو مکمل او پوره خير ستا په قبضه قدرت او اراده کې دی الله جل جلاله به

فَيَقُوْلُ هَلْ رَضِيْتُمْ فَيَقُوْلُوْنَ وَمَا لَنَا

فرمايي چې آيا تاسو زما نه راضي او خوشحاله شوئ ، هغوئ به عرض وکړي چې آو مونږ به ستا نه

لَا نَرْضٰى يَا رَبِّ وَقَدْ أَعْطَيْتَنَا مَا لَمْ تُعْطِ

راضي او خوشحاله ولې نه يو تا خو مونږ ته هغه لوی نه لوی نعمت او چتوالی راکړو چې نور مخلوق

أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ فَيَقُوْلُ أَلَا أُعْطِيْكُمْ

ته دې ندی ورکړي نو الله تعالی به فرمايي آيا زه تاسي ته ددې نه بل بهترين نعمت درنکړم ؟ نو

أَفْضَلَ مِنْ ذٰلِكَ فَيَقُوْلُوْنَ يَارَبِّ وَأَيُّ شَيْءٍ

جنتيان به عرض وکړي ای پروردګاره ددې نه به بل کوم بهترين نعمت وي ، نو الله جل جلاله به وفرمايي

أَفْضَلُ مِنْ ذٰلِكَ فَيَقُوْلُ أُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِيْ

بل لوی نعمت دا دی چې ما خپله رضا په تاسې خوره کړه زه ستاسو نه راضی او خوشحاله يم . او بيا

فَلَا أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَدًا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.(۱)
به ستاسو نه هیڅ کله ناراضه نه شم .بخاری ومسلم)

توضیح : احل علیکم: یعنې زه اوس په تاسو باندې خپله رضا او خپله خوشحالي نازلومه ، اوس به زه همیشه ستاسو نه راضی یمه او هیڅکله به هم ستاسو نه ناراضه کیږم،دالله تعالی ارشاد دی: ﴿وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾

په جنت کې چې څه غواړئ نووي غواړئ

﴿۱۵﴾	وَعَنْ	أَبِيْ	هُرَيْرَةَ	أَنَّ	رَسُوْلَ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	قَالَ إِنَّ
او حضرت ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دی چی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل په تاسو کې چې کوم											
أَدْنٰى		مَقْعَدِ		أَحَدِكُمْ		مِّنَ		الْجَنَّةِ			
سړی د ټولونه د ادنٰی درجې او کمتر مقام جنتي وي دهغه به دا مرتبه وي چې الله!به هغه ته فرمایي											
أَنْ		يَّقُوْلَ		لَهُ		تَمَنَّ		فَيَتَمَنّٰى			
کوم خواهش چې لري هغه بیان کړه او څه چې غواړي وغواړه هغه به خپلې ارزوګانې او خواهشونه											
وَيَتَمَنّٰى		فَيَقُوْلُ		لَهُ		هَلْ					
ظاهر کړي او بار بار به يې ښکاره کوي الله!به فرمایي آیا تا خپلې ارزوګانې بیان کړې هغه به عرض وکړو چې											
تَمَنَّيْتَ		فَيَقُوْلُ		نَعَمْ		فَيَقُوْلُ		لَهُ			
هو الله ! به ورته فرمایي تا چې کومې ارزوګانې بیان کړې او څه دې وغوښتل نه صرف هغه بلکه											
فَإِنَّ لَكَ مَا تَمَنَّيْتَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.(۲)											
هغو مره نور هم تا ته مزید درکړی شو. [مسلم]											

هغه څلور دریابونه چې د هغو سرچشمه (جړه) په جنت کې ده

﴿۱۶﴾	وَعَنْهُ	قَالَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	سَيْحَانُ	وَجَيْحَانُ	
او حضرت ابو هریره رضی الله عنه وایي چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل سیحان جیحان فُرات او نیل											

وَالْفُرَاتُ وَالنِّيلُ كُلٌّ مِنْ أَنْهَارِ الْجَنَّةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[۱]

د دې ټولو دریابونو تعلق د جنت د نهرونو او چینو سره دی. [مسلم]

توضیح: سیحان و جیحان: دریای نیل په مصر کې دی او دریاي فرات د کوفې او بغداد سره دی، په دې کې د هیچا اختلاف نشته، هو ! د جیحون دریاب او د سیحون دریاب په تعیین کې اختلاف دی، په زیر بحث حدیث کې د سیحان او جیحان دوو دریابونو چې کوم نومونه راغلي دا دواړه دریابونه په بلاد عواصم کې د مصیصه او طرطوس په مینځ کې واقع دي او د جیحون او سیحون په نوم سره مشهور دي، دواړه دریابونه د شام په څمکه کې واقع دي او د روم په بحر کې تویږي. د دې برعکس د بلخ او ترک په علاقه کې هم دوه نهرونه دي هغه هم د سیحون او جیحون په نوم سره مشهور دي،دیوه نوم نهر الترک دی او دبل نوم نهر بلخ دی، په دې حدیث کې دغه دوه نهرونه مراد نه دي بلکه د شام والا دوه غټ نهرونه مراد دي.

من انهار الجنة: یعنې دغه څلور نهرونه په فوائدو کې د جنت د څلورو نهرونو سره مشابه دي په دغه وجه دیته **انهار الجنة** ویلی شوي دي. یا مطلب دا دی چې په څمکه کې د بهیدونکو دغه څلورو نهرونو اصل ماده او مرکز په جنت د بهیدونکو څلورو نهرونو دی چې د عرش لاندې د **سدرة المنتهی** نه جاري کیږي او په جنتونو کې بهیږي بیا د هغو او به دنیا ته راغللې او د **جیحون** او **سیحون** او نیل او فرات په نومونو سره مشهور شول په دغه وجه دیته **انهار الجنة** ویلی شوي دي.

د جنت وسعت او د خلکو کثرت

﴿۱۷﴾ وَعَنْ عُتْبَةَ بْنِ غَزْوَانَ قَالَ ذُكِرَ لَنَا

او حضرت عتبه بن غزوان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي زمونږ مخکې دا ذکر وشو چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او فرمایل

أَنَّ الْحَجَرَ يُلْقَى مِنْ شَفَةِ جَهَنَّمَ فَيَهْوِي

که د دوزخ د غاړې نه یو کاڼی را وغورځول شي نو هغه به اویا کاله پورې لاندې روان وي او د دوزخ

فِيهَا سَبْعِينَ خَرِيفًا لَا يُدْرِكُ لَهَا قَعْرًا وَاللهِ

بیخ ته به ونه رسیږي قسم په الله دوزخ به ډک کړی شي او حضرت عتبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي زمونږ مخکې د

لَتُمْلَأَنَّ وَلَقَدْ ذُكِرَ لَنَا أَنَّ مَا بَيْنَ مِصْرَا عَيْنِ

حضور دا ارشاد ګرامي هم ذکر شو چې د جنت د یوې دروازې د دواړو بازوګانو په منځ کې د

---

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۲۱۸۳ رقم الحديث (۲۸۳۹-۲۶) واحمد في المسند ۲/۴۴۰

مِنْ مَصَارِيْعِ الْجَنَّةِ مَسِيْرَةُ أَرْبَعِيْنَ سَنَةً وَلَيَأْتِيَنَّ
څلویښت کاله مسافه او فاصله ده او یوه ورځ به داسې راشي چې جنت به د دومره وسعت باوجود
عَلَيْهَا يَوْمٌ وَهُوَ كَظِيْظٌ مِنَ الزِّحَامِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ (١)
د خلقو نه ډک کړی شي. [روایت کړی دی مسلم]

توضیح: کظیظ: د کوم شي دومره ډکیدل چې ساه اخیستل سخت شي دیته کظیظ ویلی کیږي، مراد زیات ډکیدل دي، دلته دا بیانول مقصود دي چې د جنت د دروازې دوه پلې د دومره پراخوالي باوجود به یوه ورځ په ده باندې داسې هم راځي چې د خلکو د ازدحام او ګڼې په وجه به دا دروازه دومره ډکه وي چې په دې کې به د خلکو ساه اخیستل سخت شي او د کظیظ صورت به پیدا شي.

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

دکائناتو دپیدا یښت ذکر

﴿١٨﴾ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ مِمَّ. خُلِقَ الْخَلْقُ
حضرت ابو هریره رضي الله عنه وایي ما عرض وکړو یارسول الله! مخلوق د کوم شي نه پیدا شوی دی
قَالَ مِنَ الْمَاءِ قُلْنَا الْجَنَّةُ مَا بِنَاءُهَا
حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل د اوبو نه بیا مونږ پوښتنه وکړه چې جنت د څه شي نه جوړ دی؟
قَالَ لَبِنَةٌ مِنْ ذَهَبٍ وَلَبِنَةٌ مِنْ فِضَّةٍ
وي فرمائل د جنت تعمیر د خښتو نه دی چې یوه خښته د سروزرو او بله خښته د سپینو زرو ده ددې
وَمِلَاطُهَا الْمِسْكُ الْأَذْفَرُ وَحَصْبَاؤُهَا اللُّؤْلُؤُ
مساله به تیز خوشبودار وي او د دې شګې او کاڼي به په رنګ او چمک کې د ملغلرو او یا قوتو په
وَالْيَاقُوْتُ وَتُرَابُهَا الزَّعْفَرَانُ مَنْ يَدْخُلُهَا يَنْعَمُ
شان وي او د دې خاوره د زعفرانو ده څوک چې پکې داخل شي عیش او عشرت کې به وي هیڅ کله

وَلَا يَبْأَسُ وَ يَخْلُدُ وَلَا يَمُوتُ وَلَا تَبْلَى ثِيَابُهُمْ وَلَا
به غم خفګان نه ويني هميشه به ژوندی وي مري به نه نه به يي لباس (جامې) زړېږي كېږي او نه به
يَفْنَى شَبَابُهُمْ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ. (۱)
يي ځواني فناء كېږي. [احمد ، ترمذي ، دارمي]

توضيح : **من الماء**: يعنې د هر شي ماده او اصل د اوبو نه دی ، د كائناتو د تخليق ابتداء څنګه وشوه؟ په دې باره كې خو د ټولو نه مخكې هغه حديث دی چې په ابن ماجه وغيره كې دی چې (**كان الله وليس معه شئ**) يعنې صرف د الله تعالى ذات وو ، نور څه نه وو. د تورات په سفر اول كې يو روايت دی چې بيا الله تعالى يو شنه ملغلره پيدا كړه او په هغې باندې يې د هيبت نظر واچولو نو هغه ويلې شوه او د هغه نه اوبه وجود ته راغلې . په قرآن كې دغه صورت داسې بيان شوی دی ﴿وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ﴾ يعنې پورته عرش وو او لاندې اوبه وې ، د دينه وروسته الله تعالى په هغو اوبو باندې د هيبت او رعب نظر واچولو چې په دې سره اوبه په جوش كې راغلې او د سوزيدو سره ترينه لوګی پورته شو ، د دغه لوګی نه الله تعالى اسمانونه پيدا كړل ﴿ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ﴾ كې همدغه حقيقت ته اشاره ده ، د اوبو د سوزيدو نه وروسته لاندې د ځګ په شكل كې تلچټ (لخه) پاتې شوه چې د بيت الله په مقام باندې ډكه شوې غونډه وه ، د دغه تلچټ نه الله تعالى ځمكې پيدا كړې ﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا﴾ كې همدغه كيفيت ته اشاره ده ، ما دغه قصه څو ځايونو كې ليكل شوې ليدلې ده ، په اشعة اللمعات ج ۴ ص ۴۳۹ كې هم دغه قصه ليكل شوې ده اګرچې هغه مختصره ده ، ما يې يو څه تشريح او توضيح كړې ده .

وملاطها: د دوو خښتو د يو ځاى كولو لپاره چې كومه مسالحه استعماليږي هغې ته ملاط ويل شوي دي ، نن سبا ديته پلستر وايي . **الاذفر**: زيات خوشبوداره مشک او عنبر وسره نه پلستر شوې دي .

حصباء: سنګريزې (واړه كاڼي) دا د ښايست او زينت لپاره وي ، دا به په پرق مرق كې د ملغلرو پشان وي ، په هر حال په دې حديث كې د كائناتو د تخليق پس منظر او د جنت ټوله نقشه بيان شوې ده .

﴿۱۹﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةٌ
او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل په جنت كې چې هره و نه هم

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۸۰ رقم الحديث ۲۵۲۶ والدارمي ۲/۴۲۹ رقم الحديث ۲۸۲۱ واحمد في المسند ۲/۳۰۵

إِلَّا وَسَاقُهَا مِنْ ذَهَبٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (١)
ده د هغې تنه د سروزرو ده. [ترمذي]
﴿٢٠﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل په جنت کې به سل درجې وي
مَّا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ. مِائَةُ عَامٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا
او د هرو دوو درجو په منځ کې د سل کاله مسافت فاصله ده دا روايت ترمذي نقل کړی دی او ويلي يي
حَدِيْثٌ حَسَنٌ غَرِيْبٌ. (٢)
دي چې دا حديث غريب دی
﴿٢١﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ
حضرت ابو سعيد خدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل په جنت کې سل درجې
لَوْ أَنَّ الْعَالَمِيْنَ اجْتَمَعُوْا فِيْ إِحْدَاهُنَّ لَوَسِعَتْهُمْ.
دي که د تمام عالم خلق په هغه يوه درجه کې هم جمع شي نو هغه به د ټولو د پاره کافي وي دا روايت
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ. (٣)
ترمذيؒ نقل کړی دی او ويلي يي دي چې دا حديث غريب دی.

د جنت فرش

﴿٢٢﴾ وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ قَوْلِهٖ تَعَالٰى
او حضرت ابو سعيد خدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د الله جَلَّ جَلَالُهٗ د دې ارشاد :
(وَ فُرُشٍ مَّرْفُوْعَةٍ) قَالَ اِرْتِفَاعُهَا لَكَمَا
وَفُرُشٍ مَّرْفُوْعَةٍ او لوړ لوړ فرشونه او تختونه به وي د دې په تفسير کې فرمائيلي دي چې د هغه تختونو

---

(١) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۷۶ رقم الحديث ۲۵۲۵.

(٢) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۸۲ رقم الحديث ۲۵۲۹.

(٣) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۸۳ رقم الحديث ۲۵۳۲ واحمد في المسند ۳/۲۹

بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ مَسِيْرَةُ

اوچتوالی به دومره وي څومره چې د آسمان او ځمکې په منځ کې مسافت دی يعني د پنځه سوه دی د

خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.[1]

پنځو سوو کالو په اندازه دا روايت ترمذي نقل کړی دی او ويلي يي دي چې داحديث غريب دی.

توضيح: **فرش مرفوعة**: د فرش نه قالين او بسترې و غيره مراد دي، د دې د اوچتوالی صورت به دا وي چې د لاندې والا خلک چې کله د اوچتو درجو بالاخانو ته ګوري نو د هغه ځای د فرشونو او د دوی په مينځ کې به دومره فاصله وي چې د پنځو (۵۰۰) سوو کلونو په اندازه به وي.

د جنتيانو ځليدونکې مخونه

﴿۲۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَوَّلَ

او حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل د قيامت په ورځ به په

زُمْرَةٍ يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَوْءُ وُجُوْهِهِمْ

جنت کې چې کوم خلق د ټولو نه مخکې داخل شي د هغوی مخونه به د څوارلسمې شپې د سپوږمۍ

عَلٰى مِثْلِ ضَوْءِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ وَالزُّمْرَةُ الثَّانِيَةُ

په شان روښانه او ځليدونکي وي او د دوهم جماعت خلق چې به داخليږي د هغوی مخونه به د آسمان

عَلٰى مِثْلِ أَحْسَنِ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ فِي السَّمَاءِ

د هغه ستورو په شان روښانه او پړقيدونکي وي چې د ټولو نه زيات چمک کوي او په هغه جنتيانو

لِكُلِّ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ عَلٰى كُلِّ زَوْجَةٍ سَبْعُوْنَ حُلَّةً

کې به د هر سړي د پاره دوه ښځې وي او د هرې يوې ښځې په جسم به د لباس اويا جوړې وي د هغوی

يُرٰى مُخُّ سَاقِهَا مِنْ وَرَائِهَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.[2]

د پنډيو دننه نلی (مغز) به د اويا جوړو لاندې نه په نظر راځي دا حديث امام ترمذی روايت کړی دی

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۸۶ رقم الحديث ۲۵۴۰ واحمدفي المسند ۳/۷۵.
(۲) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۸۴ رقم الحديث ۲۵۳۵ وابن ماجه في ۲/۱۴۴۹ رقم الحديث ۴۳۳۳ واحمدفي المسند ۳/۱۶.

﴿۲۴﴾ وَعَنْ اَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يُعْطَى الْمُؤْمِنُ
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنهُ نه روايت دی چی رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل په جنت کې به مؤمن ته
فِي الْجَنَّةِ قُوَّةَ كَذَا وَكَذَا مِنَ الْجِمَاعِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ
د جنسي اختلاط دومره دومره قوت ورکړی شي عرض وشو يارسول الله آيا يوسړی به دومره ښځو
أَوَ يُطِيقُ ذٰلِكَ قَالَ يُعْطَى
سره د جنسي اختلاط [مباشرت] طاقت درلودلو شي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمايل يوسړي ته
قُوَّةَ مِائَةٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. (۱)
به د سلو سړو قوت ورکولی شي [ترمذي]

د جنت د اشياوو ذکر

﴿۲۵﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنَّهُ
او حضرت سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت کوي چې پيغمبر عَلَيْهِ السَّلَامُ
قَالَ لَوْ أَنَّ مَا يُقِلُّ ظُفُرٌ مِمَّا فِي الْجَنَّةِ بَدَا لَتَزَخْرَفَتْ
وفرمايل د جنت د څيزونو نه که د نوک برابر هم څه شی دنيا ته راشي نو د آسمان او ځمکې د اطرافو
لَهُ مَا بَيْنَ خَوَافِقِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَوْ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ
او جوانبو پوري به د دنيا په هر شي کې رونق راشي او حقيقت دادی که په جنتيانو کې يوسړی دنيا
اطَّلَعَ فَبَدَا أَسَاوِرُهُ لَطَمَسَ ضَوْءُهُ ضَوْءَ الشَّمْسِ كَمَا تَطْمِسُ
طرف ته راښکاره شي او د هغه د لاسونو کړی ښکاره شي نو د هغه پرق به د نمر رڼا خره کړي څرنګه
الشَّمْسُ ضَوْءَ النُّجُومِ : رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ. (۲)
چې نمر د ستورو رڼا خره وي دا روايت ترمذي نقل کړی دی او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دی.

توضیح : **یقل**: دا د اقلال نه دی د پورته کولو او اوچتولو او ظاهرولو په معنی سره دی . **ظفر**: نوک ته وايي ، یعنې د جنت د نعمتونو نه کچیرې د یو نوک په اندازه هغه شی چې نوک یې اوچتوي کوم شی دنیا ته ښکاره کړی شي نو د دنیا څلور طبقې به روښانه شي.

تزخرفت: د ښائسته کیدلو او پړقیدلو په معنی سره دی . **خوافق**: دا جمع ده مفرد یې خافقة دی د طرف او کنارې په معنی سره دی ، مطلب دا دی چې د جنت د دې معمولی نعمت نه د ځمکې او اسمان اطراف مزین کیږي . (اساوره) دا جمع الجمع ده چې د اسورة جمع ده او اسورة د سوار جمع ده ، سوار بنګړي او لاس ته د اغوستلو والا کړیو ته وايي ، د فارس بادشاه به دا اغوستل ، د جنت بادشاه به یې هم اغوندي ، نن سبا د دې نمونه د ساعت (ګړی) په صورت کې ده . (**طمس**) د کوم شی رڼایې او پړقا کمولو او ختمولو ته طمس ویل کیږي ، مطلب دا دی چې د جنتی د بنګړی رڼا کچیرې په دنیا کې ظاهره شي نو د دنیا ټولې رڼاګانې به ختمې شي ، د باقی نعمتونو به لا څه وايي !!

د جنت ځوانان

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْلُ الْجَنَّةِ جُرْدٌ
او حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل جنتیان به بغیر د ویښتانو
مُرْدٌ کَحْلٰى لَا يَفْنٰى شَبَابُهُمْ وَلَا
ځوانان وي او د هغوئ سترګي به تورې وي او د هغوئ ځواني به هیڅ کله نه فناء کیږي او نه به د
يَبْلٰى ثِيَابُهُمْ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ .(۱)
هغوی کپړي هیڅکله زړیږي . [ترمذي دارمي]

توضیح : جرد: په جیم باندې پیښ دی ، راء ساکنه ده ، دا جمع ده د دې مفرد اجرد دی ، مطلب دا دی چې د جنت په ځوانانو باندې به زیاتي ویښتان نه وي مثلا زیرناف ویښتان او د بږیرې ویښتان او د عام جسم ویښتان به نه وي البته د سر او وروځو ویښتان به وي.

مرد: په میم باندې پیښ دی راء ساکنه ده ، د امرد جمع ده دا هغه کم عمره ځوان ته وايي چې تر اوسه یې په زنه باندې ویښتان راغلي نه وي ، په مطلق حسین باندې یې هم اطلاق کیږي . **کحلی**: کحلی کحیل په معنی

---

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۸۶ رقم الحديث ۲۵۳۹ والدارمي ۲/۴۳۱ رقم الحديث ۲۸۲۵ واحمد [illegible]

د مكحول سره دي، د تورو سترګو والا ښايسته ځوان مراد دي چې د هغه سترګې خلقةً توري وي.

﴿۲۷﴾عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
او حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه نه روايت دى چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل جنتيان به جنت
يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ جُرْدًا مُرْدًا مُكَحَّلِينَ أَبْنَاءَ
ته داسې داخليږي چې د هغوئ بدن به د ويښتانو نه صفا وي بې ږيرې ځلمي به وي د هغوى سترګې
ثَلَاثِيْنَ أَوْ ثَلَاثٍ وَثَلَاثِيْنَ سَنَةً. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ(۱)
به توري وي او ديرش يا درې ديرش کاله عمر به يې وي. [ترمذي]

توضيح: او ثلاثين: دا او د شک لپاره دى، راوى ته په دې کې شک دى چې حضور صلى الله عليه وسلم ديرش کاله فرمايلي وو او که يې درى ديرش کاله فرمايلي وو، په هر حال چې کوم يو وي دا عمر د انتهائى ښې ځوانۍ عمر دى او د مخ دغه منظر انتهائى زړه وړونکى وي.

﴿۲۸﴾وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَكَرَ لَهُ
او اسماء بنت ابي بكر رضي الله عنها وايي هغه وخت کله چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم مخکې د سدرة
سِدْرَةُ الْمُنْتَهٰى قَالَ يَسِيْرُ الرَّاكِبُ فِي ظِلِّ
المنتهٰى ذکر وشو نو ما د حضور صلى الله عليه وسلم نه واوريدل چې سدرة المنتهٰى يوه داسې ونه ده چې
الْفَنَنِ مِنْهَا مِائَةَ سَنَةٍ أَوْ يَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا مِائَةُ
يو تيز رفتار سور به د هغه د ښاخونو په سورې کې به سل کاله پورې ځي يا دايي وفرمايل د هغه په
رَاكِبٍ شَكَّ الرَّاوِيُ فِيْهَا فِرَاشُ الذَّهَبِ
سورې کې په يو وخت سل سواره آرام وکړى شي پر دي ونه باندې به د سرو زرو ملخان وي ګويا دا دې
كَأَنَّ ثَمَرَهَا الْقِلَالُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ. (۲)
ميوې به د منګيو برابر وي دا روايت ترمذي نقل کړى دى او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دى

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۸۹ رقم الحديث ۲۵۴۵ والدارمي ۲/۴۳۱ رقم الحديث ۲۸۲۶ وأحمد في المسند ۵/۲۴۳ .

(۲) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۸۷ رقم الحديث ۲۵۴۱.

توضيح: **السدرة المنتهی**: سدرة د بيرې ونې ته وايي ، په اووم اسمان باندې د عرش الهی ښی طرف ته دغه عظيم الشانه ونه ولاړه ده ، ددې پاڼې د فيل(هاتي) د غوږونو پشان غټې دي او ددې ميوه د غټو غټو منګيو برابر ده . **المنتهی**: د انتهاء په معنی سره دی ځکه په دې ونه باندې د لاندې مخلوق انتهاء کيږي ، همدارنګه د پورته مخلوق انتهاء هم وربانديې راځي، نه د پورته مخلوق لاندې راتللی شي او نه د لاندې مخلوق پورته تللی شي، د هر نظام او هر علم او عمل او د هر کار لپاره دغه ونه حد فاصل او انتهاء ده په دغه وجه سدرة المنتهی ده . **الفنن**: دا لفظ مفرد دی د شاخ (ښانګې) په معنی سره دی ددې جمع افنان راځي کقوله تعالی ﴿ذَوَاتَآ أَفْنَانٍ﴾.

فراش الذهب: دا د فراشة جمع ده په فاء باندې زور دی پتنګ ته ويل کيږي، مطلب دا دی چې په دې ونه کې به د سرو زرو پتنګان وي چې د سرو زرو پشان به پرقيږي يا کيدلی شي چې دې فراش الذهب نه مراد د ملائکو يو نوعه وي چې د هغوی وزرې به د سرو زرو پشان پرقيږي ، همدې ته اشاره ده د الله تعالی په دې فرمان کې ﴿إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى﴾ **قلال**: دا جمع ده ددې مفرد قلة ده منګی ته وايي ، د ميوو غټوالي ته اشاره ده .

د حوض کوثر ذکر

﴿۲۹﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ سُئِلَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا الْكَوْثَرُ

او حضرت انس رضي الله عنه وايي چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه د کوثر باره کې پوښتنه وشوه چې هغه څه

قَالَ ذٰلِكَ نَهْرٌ أَعْطَانِيْهِ اللهُ يَعْنِيْ فِي الْجَنَّةِ

شی دی؟ نو حضور صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې هغه يو نهر دی چې الله! ماته را کړی دی

أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلٰى مِنَ الْعَسَلِ

د دې نهر اوبه د پيو نه زياتې سپينې او د عسلو (شاتو) نه زياتې خوږې دي په دې کې داسې مارغان

فِيْهِ طَيْرٌ أَعْنَاقُهَا كَأَعْنَاقِ الْجُزُرِ قَالَ عُمَرُ إِنَّ

چې د هغوی څټونه د اوښانو د څټونو په شان اوږده دي ، حضرت عمر رضي الله عنه عرض وکړو چې : هغه

هٰذِهٖ لَنَاعِمَةٌ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مارغان خو به ډير چاغ او تندرست وي حضور صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل د هغه مارغانو خوړونکی

أَكَلَتُهَا أَنْعَمُ مِنْهَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ[1]
به د هغه مارغانو نه هم زيات مظبوط او خوشحال وي. [ترمذی

توضيح : الجـزر: دا جمع ده ددې مفرد جزور دی اوښ ته وايي او اعناق غاړو (څټونو) ته وايي بعنې ددې مرغانو غاړې (څټونه) به د اوښانو د غاړو پشان غټې او اږدې وي پخپله به هم د اوښانو پشان غټ وي. **لناعمة:** يعنې دغه مرغان به غټ چاغ او ډير ښايسته وي. **اکلتها:** د دريو اړو حرفو به فتحاتو سره جمع ده ددې مفرد آکل دی، مطلب دا دی چې دغه مرغان اګرچې چاغ غټ او مزيداره وي ليکن ددوی خوړونکې جنتيان به ددې نه هم زيات صحتمند او چاغ او بهتر وي، ددې جملې نه يو خيالی اعتراض هم لرې شو چې کله په جنت کې دغه رنګ چاغ مرغان وي همدا رنګه د ييرې ميوه د منګي برابر وي د انګورو دانه به هم د منګی پشان غټه وي نو د دنيا انسان به دغه څنګه خوري او په دې کې به څه خوند وي؟ جواب همدا دی چې د هغه ځای انسان به هم صحت مند او د جسامت والا وي هغوی به په آسانۍ سره دغه انګور خوري، ددې حديث نه دغه جواب ته اشاره کيدلی شي.

جنتيانو ته به هر هغه شی حاصليږي د کوم چې هغوی خواهش وکړي

﴿۳۰﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ هَلْ فِي الْجَنَّةِ مِنْ خَيْلٍ
او حضرت بريده رضی الله عنه نه روايت دی يو سړي پوښتنه وکړه يا رسول الله! آيا په جنت کې به آسونه وي؟
قَالَ إِنِ اللهُ أَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ فَلَا تَشَاءُ
حضور صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل که الله! ته په جنت کې داخل کړي او تا په آس د سورلۍ خواهش
أَنْ تُحْمَلَ فِيهَا عَلَى فَرَسٍ مِنْ يَاقُوتٍ
ښکاره کړو نو ته به په جنت کې د سروياقوتو په آس سور شي او ته چې په جنت کې چيرته غواړې
حَمْرَاءَ يَطِيرُ بِكَ فِي الْجَنَّةِ حَيْثُ شِئْتَ إِلَّا فَعَلْتَ
نو هغه آس به تيز رفتارۍ سره تا وزغلوي او الوتو سره به تا بوځي دي نه روسته حضور صلی الله عليه وسلم
وَسَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ هَلْ فِي الْجَنَّةِ مِنَ الْإِبِلِ ؟ فَإِنِّي أُحِبُّ الْإِبِلَ.
نه يو بل سړي پوښتنه وکړه يا رسول الله! آيا په جنت کې به اوښان هم وي؟ ځکه چې اوښان ځما خوښ دي

قَالَ فَلَمْ يَقُلْ لَهُ مَا قَالَ

حضرت بریده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ هغه سړي ته هغه جواب ورنه کړو کوم چې نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ د

لِصَاحِبِهِ فَقَالَ إِنْ يُدْخِلْكَ اللهُ الْجَنَّةَ يَكُنْ

هغه ملګري ته ورکړی وو بلکه ورته یې وفرمایل چې که الله! ته په جنت کې داخل کړې نو هغې کې به

لَكَ فِيهَا مَا اشْتَهَتْ نَفْسُكَ وَلَذَّتْ عَيْنُكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.(۱)

ستا لپاره هرهغه شی وي کوم چې ستا زړه غواړي او ستا سترګه یې خوښوي. [ترمذي]

﴿۳۱﴾ وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْرَابِيٌّ

او حضرت ابوایوب انصاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې یو بانده چې راغی او

فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي أُحِبُّ الْخَيْلَ أَفِي الْجَنَّةِ خَيْلٌ

عرض یې وکړو یارسول الله! ځما آسونه ډیر خوښ دي آیا په جنت کې به آسونه هم وي؟

قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ أُدْخِلْتَ الْجَنَّةَ أُتِيتَ بِفَرَسٍ مِنْ يَاقُوتَةٍ

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمایل که په جنت کې داخل شوي نو تا ته به د یو آس یاقوتو درکړی شي

لَهُ جَنَاحَانِ فَحُمِلْتَ عَلَيْهِ ثُمَّ طَارَ بِكَ

چې د هغه به دوه وزرونه وي بیا به ته په هغه آس سور شي او ته چې چیرته تلل غواړي هغه آس به تا

حَيْثُ شِئْتَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ هٰذَا حَدِيثٌ لَيْسَ

ورځولو سره بوځي دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یې دي چې د دې حدیث اسناد قوي نه دی او

إِسْنَادُهُ بِالْقَوِيِّ وَأَبُو سَوْرَةَ الرَّاوِي يُضَعَّفُ

ابو سوره چې د دې حدیث راوي دی په څه سبب په فن حدیث کې یا اسناد حدیث کې ضعیف شمیرلی شي

فِي الْحَدِيثِ وَسَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ يَقُولُ أَبُو سَوْرَةَ هٰذَا مُنْكَرُ الْحَدِيثِ يَرْوِي مَنَاكِيرَ.(۲)

او ما د محمد بن اسماعیل بخاري نه دا اوریدلي دي چې ابو سوره منکر الحدیث دی منکر حدیثونه روایت کوي

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۸۸ رقم الحديث ۲۵۴۴ واحمد في المسند ۵/۳۵۲

(۲) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۸۸ رقم الحديث ۲۵۴۴ واحمد في المسند ۵/۳۴۷

جنتيانو کې د اُمت محمدي تناسب (کميت)

﴿۳۲﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْلُ الْجَنَّةِ عِشْرُوْنَ
او حضرت بريده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د جنتيانو به يوسل شل صفونه وي
وَمِائَةُ صَفٍّ ثَمَانُوْنَ مِنْهَا مِنْ هٰذِهِ الْأُمَّةِ وَأَرْبَعُوْنَ مِنْ سَائِرِ الْأُمَمِ.
په هغو کې به اتيا صفونه د دې امت وي او څلويښت صفونه به د نورو امتونو د خلقو وي دا
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي كِتَابِ الْبَعْثِ وَالنُّشُوْرِ. (۱)
روايت ترمذي او دارمي او بيهقي په کتاب البعث والنشور کې نقل کړې دی.

توضيح: ثمانون صفا: په دې حديث کې د اهل محشر د ۱۲۰ صفونو ذکر دی چې په هغو کې د دې امت د ۸۰ صفونو بيان دی چې دوه چنده زيات دي، په نورو حديثونو کې د نصف اهل جنت ذکر دی، دا واضحه تعارض دی؟ د دې جواب دا دی چې د وحی په ذريعه اول د يو تناسب ذکر وو بيا د الله تعالی په زياتې مهربانۍ سره اضافه شول نو د نصف نه زيات شول، او س اعتراض پاتې نشو.

﴿۳۳﴾ وَعَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيْهِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت سالم خپل پلار نه نقل کوي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د جنت په کومه
بَابُ أُمَّتِيْ الَّذِيْ يَدْخُلُوْنَ مِنْهُ الْجَنَّةَ عَرْضُهُ مَسِيْرَةُ
دروازه چې څما امت داخلیږي د هغې پلنوالي د هغه سور د منډې د مسافت په اندازه به وي چې آس
الرَّاكِبِ الْمُجَوِّدِ ثَلَاثًا ثُمَّ إِنَّهُمْ لَيُضْغَطُوْنَ
تيز زغلول بهتر پيژني درې ورځې يا درې کاله بيا به هم څما د امت جنتيان په هغه دروازه داخليدو
عَلَيْهِ حَتّٰى تَكَادَ مَنَاكِبُهُمْ تَزُوْلُ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
نه ډيره تنګي محسوسوي د دې پورې چې د هغوئ اوږې به د يو بل سره جنګيږي دا روايت ترمذي نقل
وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ ضَعِيْفٌ وَسَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْمَاعِيْلَ عَنْ هٰذَا الْحَدِيْثِ
کړې دی او ويلي يې دي دا حديث ضعيف دی او ما د محمد بن اسماعيل بخاري رَحِمَهُ اللهُ نه اوريدلي دی

---

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۸۹ رقم الحديث ۲۵۴۶ وابن ماجه ۲/۱۴۳۴ رقم الحديث ۴۲۸۹.

فَلَمْ يَعْرِفْهُ وَقَالَ خَالِدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ يَرْوِي الْمُنَاكِيرَ.[1]

چې د دي حديث راوي منكر روايتونه بيانوي

﴿۳۴﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَسُوقًا

او حضرت علي رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل په جنت كې يو بازار دى چې په

مَا فِيهَا شِرًى وَ لَا بَيْعٌ إِلَّا الصُّوَرَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ فَإِذَا

هغه كې به آخستل او خرڅول نه وي بلكه هلته به د سړو او ښځو قسا قسم حسين او جميل صورتونه په نظر

اشْتَهَى الرَّجُلُ صُورَةً دَخَلَ فِيهَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

راځي څوک چې هلته كوم صورت خوښ كړي په هغه كې به ځاي شي دا حديث ترمذي نقل كړى دى

وَقَالَ هٰذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ[2]

او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دى.

﴿۳۵﴾ وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّهُ لَقِيَ أَبَا هُرَيْرَةَ

او حضرت سعيد بن مسيب تابعي نه روايت دى چې يوه ورځ په بازار كې د حضرت ابو هريره رضي الله عنه د

فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَسْأَلُ اللهَ أَنْ يَجْمَعَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ

هغه ملاقات وشو نو حضرت ابو هريره رضي الله عنه وويل زه د الله! نه دعا غواړم چې يو ځاى كړي ما او تا د

فِي سوقِ الْجَنَّةِ فَقَالَ سَعِيدٌ أَفِيهَا سُوقٌ قَالَ

جنت په بازار كې حضرت سعيد په دي سره وويل آيا په جنت كې به بازار وي ابو هريره رضي الله عنه وفرمايل

نَعَمْ أَخْبَرَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ إِذَا دَخَلُوهَا

هو ماته رسول الله صلى الله عليه وسلم خو دلى وو هر كله چې جنتي خلق په جنت كې داخل شي نو د خپلو خپلو

نَزَلُوا فِيهَا بِفَضْلِ أَعْمَالِهِمْ ثُمَّ يُؤْذَنُ

اعمالو د فضيلت او برترى په لحاظ د جنت منزلونو او درجو كې داخليږي بيا هغوئ ته به د

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۹۰ رقم الحديث ۲۵۴۸.

(۲) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۹۲ رقم الحديث ۲۵۵۰ واحمد في المسند ۱/۱۵۶.

لَهُمْ فِيْ مِقْدَارِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ مِنْ أَيَّامِ الدُّنْيَا

دنیاوي ورځو د اعتبار سره د جمعي په ورځ اجازه ورکول شي او هغوی ټول به په هغه ورځ د خپل 4

فَيَزُوْرُوْنَ رَبَّهُمْ وَيُبْرِزُ لَهُمْ عَرْشَهُ وَيَتَبَدّٰى لَهُمْ فِيْ رَوْضَةٍ

پروردګار زیارت کوي پروردګار به د هغوی مخکې خپل عرش ظاهر کړي او د جنت یولوی باغ کې به

مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ فَيُوْضَعُ لَهُمْ مَنَابِرُ مِنْ يَاقُوْتٍ

جلوه وفرمایي نو کېښودلی به شي ورتلونکو جنتیانو ته د نور منبر ، د ملغلرو منبر د یاقوتو منبر د

وَمَنَابِرُ مِنْ زَبَرْجَدٍ وَمَنَابِرُ مِنْ ذَهَبٍ وَمَنَابِرُ مِنْ فِضَّةٍ

سروزرو منبر او د سپینو زرو منبر کېښودل شي چې په هغه به جنتي کیني چې کوم جنتي د کمې درجې وي

وَيَجْلِسُ أَدْنَاهُمْ وَمَا فِيْهِمْ دَنِيٌّ عَلٰى كُثْبَانِ الْمِسْكِ منبرونو وَالْكَافُوْرِ

په هغوئ کې به څوک معمولي او ذلیل نه وي هغه به د مشکو او کافورو په غونډو باندې کېني لیکن

مَا يُرَوْنَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَرَاسِيِّ بِأَفْضَلَ مِنْهُمْ مَجْلِسًا

په ډېرو باندې ناستو خلکو ته به دا احساس نه وي چې په او تختونو باندې ناست خلق د دوی نه بهتر او افضل دي

قَالَ أَبُوْ هُرَيْرَةَ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ وَهَلْ نَرٰى رَبَّنَا

حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنهُ وایې ما عرض وکړو یا رسول الله! آیا مونږ به په هغه ورځ خپل پروردګار وینو؟

قَالَ نَعَمْ قَالَ هَلْ تَتَمَارَوْنَ فِيْ رُؤْيَةِ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ

حضور عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمایل هو یقینًا آیا تا سو د لمر او د څوارلسمې سپوږمۍ لیدو کې څه شک کوئ؟

قُلْنَا لَا قَالَ كَذٰلِكَ

مونږ عرض وکړو هیڅ کله نه نو وي فرمائیل دغه شان به تا سو ته په هغه ورځ د خپل پروردګار په لیدو

لَا تَتَمَارَوْنَ فِيْ رُؤْيَةِ رَبِّكُمْ وَلَا يَبْقٰى فِيْ ذٰلِكَ الْمَجْلِسِ

کې څه شبهه نه وي او د دیدار الهي هغه مجلس کې به هیڅ سړی داسې باقي پاتې نشي کوم سره چې د

رَجُلٌ إِلَّا حَاضَرَهُ اللهُ

پروردګار د ټولو د حجاب د پردو او چتولو سره براه راست ورسره هم کلام و نه شي ددې پورې چې الله!

مُحَاضِرَةً	وَحَتّٰى	يَقُوْلَ	لِلرَّجُلِ	مِنْهُمْ	يَا	فُلَانَ	بْنَ	فُلَانٍ

به حاضرینو کې یوې و سړي مخاطب کړي ورته به وفرمایي ای فلان ابن فلان! آیا تا ته هغه ورځ یاده ده

أَتَذْكُرُ	يَوْمَ	قُلْتَ	كَذَا	وَكَذَا

کله چې تا داسې ویلي وو هغه سړی به دې خبرې اورېدو سره توقف وکړي او د خپل کړي ګناهونو اظهار

فَيُذَكِّرُهُ	بِبَعْضِ	غَدَرَاتِهِ	فِي	الدُّنْيَا

کې به سوچ وکړي نو پروردګار به هغه ته بعضې عذرونه وزیاده کړي چې هغه په دنیا کې کړي وو بیا به

فَيَقُوْلُ	يَارَبِّ	أَفَلَمْ	تَغْفِرْ	لِيْ	فَيَقُوْلُ

هغه سړی عرض وکړي ای ځما پروردګاره! آیا تا ځما هغه ګناهونه بخښلي نه دي الله تعالی به ورته وفرمایي

بَلٰى	فَبِسَعَةِ	مَغْفِرَتِيْ	بَلَغْتَ

یېشکه ما ستا هغه ګناهونه بخښلي دي او ته نن ځما د وسعت فضل په برکت دې مرتبې ته رسیدلی یې

مَنْزِلَتَكَ	هٰذِهِ	فَبَيْنَمَا	هُمْ	عَلٰى	ذٰلِكَ	غَشِيَتْهُمْ	سَحَابَةٌ

بیا به هغه خلق په هغه حالت او هغه ځای باندې وي چې یوه وریځ به راتلو سره په هغوی وغوړېږي او په

مِّنْ	فَوْقِهِمْ	فَأَمْطَرَتْ	عَلَيْهِمْ	طِيْبًا	لَّمْ	يَجِدُوْا	مِثْلَ

هغوی به داسې خوشبو ووروي چې هغوی به هغه شان خوشبو هیڅ کله په څه شي کې نه وي موندلی

رِيْحِهِ	شَيْئًا	قَطُّ	وَيَقُوْلُ	رَبُّنَا	قُوْمُوْا	إِلٰى

دي نه روسته به زمونږ پروردګار وفرمایي خلقو! لاړشئ او هغه شي طرف ته راشئ چې مونږ د ستاسو

مَا	أَعْدَدْتُ	لَكُمْ	مِّنَ	الْكَرَامَةِ	فَخُذُوْا	مَا	اشْتَهَيْتُمْ

د اکرام او اعزاز د پاره تیار کړې دی او تاسو د خپلي خوښي او خواهش مطابق چې څه غواړئ واخلئ

فَنَأْتِيْ	سُوْقًا	قَدْ	حُفَّتْ	بِهِ الْمَلَائِكَةُ

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل په دې اورېدو سره به جنتیان خلق هغه بازار ته ورشي چې فرشتي به ترې نه چاپیره

فِيْهَا	مَالَمْ	تَنْظُرِ	الْعُيُوْنُ	إِلٰى	مِثْلِهِ	وَلَمْ	تَسْمَعِ الْاٰذَانُ

وي په هغه بازار کې به داسې شیان موجود وي چې هغه به نه یوې ستر ګې لیدلي وي نه به یو غوږ اورېدلي وي

وَلَمْ يَخْطُرْ عَلَى الْقُلُوْبِ فَيُحْمَلُ

او نه به د چا په زړه کې د هغه تصور راغلی وي بيا به هغه بازار نه مونږ ته هغه څيزونه راکول شي د کوم

لَنَا مَا اشْتَهَيْنَا لَيْسَ يُبَاعُ فِيْهَا

چې مونږ خواهش کوو حالانکه په هغه بازار کې به د آخستلو او خرخولو په شان کې به ټول جنتي

وَلَا يُشْتَرٰى وَفِيْ ذٰلِكَ السُّوْقِ

خلق په خپلو کې يو د بل سره ملاقات کوي حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل ديوې اوچتې مرتبې

يَلْقٰى أَهْلُ الْجَنَّةِ بَعْضُهُمْ بَعْضًا قَالَ فَيُقْبِلُ الرَّجُلُ ذُو الْمَنْزِلَةِ الْمُرْتَفِعَةِ

سړی به يو داسې سړي سره ملاقات کوي چې هغه به دده نه کمتر وي ليکن په جنتيانو کې به دانه وي

فَيَلْقٰى مَنْ هُوَ دُوْنَهُ وَمَا فِيْهِمْ دَنِيٌّ فَيَرُوْعُهُ مَا يَرٰى عَلَيْهِ

چې د چا به معمولي او ذليل خيال کولی شي بهرحال هغه اوچتې مرتبې سړي ته به هغه لباس خوښ

مِنَ اللِّبَاسِ فَمَا يَنْقَضِيْ آخِرُ حَدِيْثِهِ حَتّٰى

شي کوم چې د کمتر درجې هغه سړي اغوستی ووينې او د دواړو خبرو سلسله به لاختمه شوې نه وي

يُتَخَيَّلَ عَلَيْهِ مَا هُوَ أَحْسَنُ مِنْهُ وَذٰلِكَ

چې هغه کمترې مرتبې سړی به محسوس کړي چې څما لباس څما د مخاطب دلباس نه هم بهتر دی او

أَنَّهُ لَا يَنْبَغِيْ لِأَحَدٍ أَنْ يَحْزَنَ

دا ځکه چې په جنت کې به هيچا ته د غمجن کيدو موقع نشي ورکولی حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل

فِيْهَا ثُمَّ نَنْصَرِفُ إِلٰى مَنَازِلِنَا

دې نه روسته به مونږ ټول جنتيان خپل خپل محلاتو او مکاناتو طرف ته بيرته راشو او هلته به زمونږ

فَيَتَلَقَّانَا أَزْوَاجُنَا فَيَقُلْنَ مَرْحَبًا

ښځې زمونږ سره يو ځاي شي نو زمونږ استقبال کوي او هره ښځه به خپل خاوند ته وايي چې ته په

وَأَهْلًا لَقَدْ جِئْتَ وَإِنَّ بِكَ مِنَ الْجَمَالِ

داسې حال کې بيرته راغلی يې چې دا وخت ستا حسن او جمال د هغه حسن وجمال نه ډيرزيات دی چې

أَفْضَلَ مِمَّا	فَارَقْتَنَا	عَلَيْهِ	فَنَقُوْلُ	إِنَّا	جَالَسْنَا	

زمونږ نه د تلو په وخت کې په تا کې وو نو مونږ به خپلو ښځو ته وايو چې نن مونږ د خپل رب سره د کيناستلو عزت

الْيَوْمَ رَبَّنَا الْجَبَّارَ ويحِقُّنَا أَنْ نَّنْقَلِبَ بِمِثْلِ

حاصل کړئ چې د جسم او بدن او د حسن او جمال هرې کمۍ به جوړونکي دی نو مونږ خپل دې شان

مَا انْقَلَبْنَا :رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ

سره د بېرته راتلو لائق يو کوم شان سره چې مونږ راغلي يو دا روايت ترمذي او ابن ماجه نقل کړې دی

وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.[1]

او ترمذي ويلي دي چې دا حديث غريب دی.

توضيح : **كثبان المسک**: کثبان جمع ده په کاف باندې پېښ دی ، ثاء باندې سکون دی ددې مفرد كثيب دی غونډۍ (ډيرۍ) ته وايي ، د مشک او عنبرو غونډۍ مراد ده . **والکافور**: دا په **المسک** باندې عطف دی يعنې د مشکو په غونډۍ ناست وي او د کافورو په غونډيو به ناست وي .

په جنتيانو کې د اولاد خواهش

﴿۳۶﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَدْنٰى أَهْلِ الْجَنَّةِ

او حضرت ابوسعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل په جنتيانو کې چې د ټولو

الَّذِيْ لَهُ ثَمَانُوْنَ أَلْفَ خَادِمٍ وَّاثْنَتَانِ وَسَبْعُوْنَ زَوْجَةً

نه کمې مرتبې کوم سړی وي د هغه به اتيا زره خادمان او دوه اويا ۷۲ ښځې وي او دده د پاره به يوه

وَتُنْصَبُ لَهُ قُبَّةٌ مِّنْ لُؤْلُؤٍ وَّزَبَرْجَدٍ وَّيَاقُوْتٍ كَمَا

خيمه ودرول شي چې هغه به د ملغلرو زبرجدو او ياقوتو نه جوړه وي او ددې خيمې به دومره

بَيْنَ الْجَابِيَةِ إِلٰى صَنْعَاءَ وَبِهٰذَا الْإِسْنَادِ قَالَ مَنْ

اوږدوالی وي څومره فاصله په مابين د جابيه او صنعا کې ده او په دې اسناد سره په يو روايت کې دي

مَّاتَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ مِنْ صَغِيْرٍ أَوْ كَبِيْرٍ

چې پیغمبر عَلَیْهِ السَّلَامُ وفرمایل هغه خلق چې هغوئ په جنت کې داخل شي په دنیا کې که لږ عمر کې

يُرَدُّوْنَ بَنِيْ ثَلَاثِيْنَ فِي الْجَنَّةِ لَايَزِيْدُوْنَ عَلَيْهَا

مړ شي یا ډیر په جنت کې به د دیرش کالو په عمر سره داخلیږي او هغوئ به هیڅ کله د دې عمر نه

أَبَدًا وَكَذٰلِكَ أَهْلُ النَّارِ وَبِهٰذَا الْإِسْنَادِ قَالَ

نه زیاتیږي دا معامله به د دوزخیانو هم وي او دې اسناد سره په یوه روایت کې دادي چې حضور عَلَیْهِ السَّلَامُ

إِنَّ عَلَيْهِمُ التِّيْجَانُ أَدْنٰى لُؤْلُؤَةٍ مِّنْهَا لَتُضِيْءُ

وفرمایل د جنتیانو په سرونو چې به کوم تاج وي د هغه د ټولو نه معمولي ملغلره به داسې وي چې

مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَبِهٰذَا الْإِسْنَادِ قَالَ

مشرق نه مغرب پورې به ټول روښانه کړي او دې اسناد سره په یوه روایت کې دادي چې نبي عَلَیْهِ السَّلَامُ

اَلْمُؤْمِنُ إِذَا اشْتَهَى الْوَلَدَ فِي الْجَنَّةِ كَانَ حَمْلُهُ وَوَضْعُهُ

وفرمایل که بالفرض یو مسلمان په جنت کې د اولاد خواهشمند شي نو د بچي حمل کېدل د هغه

وَسِنُّهُ فِيْ سَاعَةٍ كَمَا يَشْتَهِيْ وَقَالَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيْمَ

ځیګېدل او د هغه د خوښې عمر ته رسیدل هر څه به یو ساعت کې وشي او حضرت اسحاق بن ابراهیم عَلَیْهِ السَّلَامُ

فِيْ هٰذَا الْحَدِيْثِ إِذَا اشْتَهَى الْمُؤْمِنُ فِي الْجَنَّةِ الْوَلَدَ

د دې آخري روایت باره کې وایي که یو مومن په جنت کې د اولاد خواهشمند شي نو خواهش به یې یو

كَانَ فِيْ سَاعَةٍ وَلٰكِنْ لَايَشْتَهِيْ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

ساعت کې پوره شي لیکن حقیقت دادی چې داسې خواهش هیڅوک نکوي دا روایت ترمذي نقل

وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ وَرَوٰى ابْنُ مَاجَةَ الرَّابِعَةَ

کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی او ابن ماجه څلورم روایت نقل کړی دی او

وَالدَّارِمِيُّ الْاَخِيْرَةَ(١)

دارمي صرف دا آخري حصه نقل كړې ده.

د حورو سندرې

﴿۳۷﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَمُجْتَمَعًا

او حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل په جنت كې به د حورعين د اجتماع

لِلْحُوْرِ الْعِيْنِ يَرْفَعْنَ بِأَصْوَاتٍ

يو ځاي وي او هلته به په اوچت اواز سره سندرې وايي د هغوی اوازونه به دومره حسين وي چې

لَمْ تَسْمَعِ الْخَلَائِقُ مِثْلَهَا يَقُلْنَ نَحْنُ الْخَالِدَاتُ

مخلوقاتو كې به داسې اواز چا نه وي اوريدلی هغه حوري به داسې سندرې وايي مونږ ته هميشه ژوند

فَلَا نَبِيْدُ وَنَحْنُ النَّاعِمَاتُ

حاصل دی مونږ ته به هيڅ كله مرګ نه راځي مونږ عيش او آرام سره اوسيدونكې يو مونږ به هيڅ كله

فَلَا نَبْأَسُ وَنَحْنُ الرَّاضِيَاتُ فَلَا

سختي او پريشاني نه وينو مونږ د خپل پروردګار يا دخپلو خاوندانو نه راضي او خوشحاله يو مونږ

نَسْخَطُ طُوْبٰى لِمَنْ كَانَ لَنَا

هيڅ كله ناراضه كېږو نه هرهغه سړي د پاره مبارك بادي ده چې په جنت كې زمونږ د پاره دی او مونږ

وَكُنَّا لَهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.(٢)

دهغه د پاره يو. [ترمذي]

﴿۳۸﴾ وَعَنْ حَكِيْمِ بْنِ مُعَاوِيَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ

او حكيم بن معاويه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل په جنت كې د اوبو درياب دی

بَحْرُ الْمَاءِ وَبَحْرُ الْعَسَلِ وَبَحْرُ اللَّبَنِ وَبَحْرُ الْخَمْرِ

او د شهدو درياب دی او د شيدو درياب دی او د شرابو درياب دی او بيا به هغه دريابونو نه نور

---

(١) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۹۹ رقم الحديث ۲۵۶۲ وابن ماجه في السنن ۲/۱۴۵۲ رقم الحديث ۴۳۳۸ .

(١) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۶۰۰ رقم الحديث ۲۵۶۴ واحمد في المسند ۱/۱۵۶ .

ثُمَّ تَشَقَّقُ الْأَنْهَارُ بَعْدُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ عَنْ مُّعَاوِيَةَ. (١)

نهرونه وځي [ترمذي] او دارمي دا روايت د معاويه" نه نقل کړی دی.

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د جنت د حورو لطافت (باريکي)

﴿٣٩﴾ عَنْ أَبِيْ سَعِيْدٍ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الرَّجُلَ

حضرت ابو سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل جنتي

فِي الْجَنَّةِ لَيَتَّكِئُ فِي الْجَنَّةِ سَبْعِيْنَ مَسْنَدًا قَبْلَ أَنْ

سړی به په جنت کې د اويا تياګانو ته تکيا لګولو سره به ناست وي مخکې د دې نه چې يو اړخ نه دوهم

يَتَحَوَّلَ ثُمَّ تَأْتِيْهِ امْرَأَةٌ فَتَضْرِبُ عَلَى مَنْكِبَيْهِ

اړخ بدل کړي بيا به د جنت د ښځو نه يوه ښځه راشي او هغه به د هغه اوږه ووهي هغه سړی به هغې

فَيَنْظُرُ وَجْهَهُ فِيْ خَدِّهَا أَصْفٰى مِنَ الْمِرْآةِ وَإِنَّ

طرف ته متوجه شي او د هغه په مخ کې به چې د آينې نه به زيات صفا او روښانه وي خپل مخ ويني

أَدْنٰى لُؤْلُؤَةٍ عَلَيْهَا تُضِيْءُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ

او حقيقت دا دې که د هغه ښځې په زيور لګيدلې يوه معمولي شان ملغلره دنيا ته راشي نو مشرق نه

وَالْمَغْرِبِ فَتُسَلِّمُ عَلَيْهِ قَالَ

تر مغرب پورې به هر شی به روښانه او منور کړي بهرحال هغه ښځه به هغه سړي ته سلام وکړي او سړی

فَيَرُدُّ السَّلَامَ وَيَسْأَلُهَا مَنْ أَنْتِ فَتَقُوْلُ أَنَا

به د هغه د سلام جواب ورکړي او پوښتنه به ترې نه وکړي چې ته څوک يې هغه به ورته وايي چې زه

مِنَ الْمَزِيْدِ وَإِنَّهُ لَيَكُوْنُ عَلَيْهَا سَبْعُوْنَ

د مزيد نه يم او صورت حال به دا وي چې د هغه ښځې په بدن به د اويا کپړو لباسونه وي او د هغه سړي

(١) اخرجه الترمذي في السنن ٤/٦٠٣ رقم الحديث ٢٥٧١ واحمد في المسند ٥/٠٥.

ثَوْبًا	فَيَنْفُذُهَا	بَصَرُهُ	حَتّٰى	يَرٰى	مُخَّ

نظر به د هغه ښځي د لباس نه هم تیرشي تردي پوري چې هغه سړی به د هغه ښځي د پنډیو نلی (مغز)

سَاقِهَا	مِنْ	وَّرَاءِ	ذٰلِكَ	وَإِنَّ	عَلَيْهَا	مِنَ	التِّيْجَانِ	إِنَّ	أَدْنٰى

هم دلباس د لاندي نه ويني او د هغه ښځي په سر به داسې تاجونه ایښي وي چې د هغه تاجونو

لُؤْلُؤَةٍ	مِنْهَا	لَتُضِيْءُ	مَا	بَيْنَ	الْمَشْرِقِ	وَالْمَغْرِبِ.	رَوَاهُ	أَحْمَدُ[1]

معمولي شان ملغلره به هم داسې وي چې د مشرق نه مغربه پوري هرشی به روښانه کړي[احمد]

توضیح : في خدها: خد اننګي ته وايي یعنې د جنتي حورو جسماني لطافت به دومره زیات وي چې د خاوند مخ به د هغې د شیشې غوندې مخ کې منعکس شي خاوند به ویني . دغه حقیقت ته یو ظریف شاعر داسې اشاره کړې ده :

رأيت الخال في خد فقلت الخال افسانا فما كانا وما كان لعين كان انسانا

یعنې ما د خپلې محبوبې په مخ باندې یو تور ټکی ولیدلو نو ما وویل چې دا ټکی آیا افسانه ده ، مګر هغه افسانه نه وه بلکه زما د سترګې کسی وو .

علی منکبیه: د دینه معلومیږي چې دغه حوره به د خپل ټولو زیوراتو او ښائست سره د جنتی د اوږو شاته په سر و دریږي او لاندې به ده ته ګوري چې د محبت نهایت زړه وړونکی منظر به وي ، یو چا په پښتو کې ویلي دي :

سترګی راپورته کړه او ګوره د ګلو ښانګه دې په سر ولاړه یمه

په جنت کې د زراعت (کرونده) خواهش او د هغه تکمیل

﴿۴۰﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَحَدَّثُ وَعِنْدَهُ رَجُلٌ مِّنْ أَهْلِ

او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره یو دیهاتي (اطرافي) مسلمان

الْبَادِيَةِ	أَنَّ	رَجُلًا	مِّنْ	أَهْلِ	الْجَنَّةِ	اسْتَأْذَنَ

ناست وو او حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې په جنتیانو کې به یو سړی د خپل پروردګار نه د کروندې

(۱) اخرجه احمد في المسند ۳/۷۵ .

رَبَّهُ	فِي	الزَّرْعِ	فَقَالَ	لَهُ	أَلَسْتَ	فِيمَا	شِئْتَ		
اجازه طلب کړي الله ! به ورته فرمايي اياته چې څه غواړي هغه موجود نه دي هغه سړی به عرض									
قَالَ	بَلَى	وَلٰكِنِّي	أُحِبُّ	أَنْ	أَزْرَعَ				
وکړي بيشکه دلته هرڅه موجود دي ليکن ځما خواهش دادی چې زميندارې وکړم بهرحال هغه سړي									
فَبَذَرَ	فَبَادَرَ	الطَّرْفَ	نَبَاتُهُ						
ته به د زميندارۍ اجازت ورکړی شي هغه به په ځمکه کې تخم وکړي او د سترګو رپ کې به شين بوټی									
وَاسْتِوَاؤُهُ	وَاسْتِحْصَادُهُ	فَكَانَ	أَمْثَالَ	الْجِبَالِ					
راشين شي او هرکله چې فصل پخيدو سره وريبل شي او دغر برابر انبار ولګيږي نو الله ! به هغه									
فَيَقُولُ	اللّٰهُ	تَعَالَى	دُونَكَ	يَا	ابْنَ	آدَمَ	فَإِنَّهُ		
سړي ته فرمايې ای ابن آدم اوګوره ستا خواهش پوره شو حقيقت دادی چې ستا د حرص خيټه هيڅ									
لَا	يُشْبِعُكَ	شَيْءٌ	فَقَالَ	الْأَعْرَابِيُّ	وَاللّٰهِ	لَا	تَجِدُهُ	إِلَّا	قُرَشِيًّا
شی نشي ډکولی راوي وايي هغه ديهاتي وويل قسم په الله چې هغه سړی به يقيناً يا قريشي وي يا									
أَوْ	أَنْصَارِيًّا	فَإِنَّهُمْ	أَصْحَابُ	زَرْعٍ	وَأَمَّا	نَحْنُ	فَلَسْنَا	بِأَصْحَابِ	زَرْعٍ
انصاري ځکه چې دا خلق کرونده کوي او هرچې مونږ دصحرا خلق يو د کروندو سره هيڅ واسطه نشته									
فَضَحِكَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. (۱)									
دې اوريدو سره حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وخندل. بخاري									

په جنت کې به د خوب ضرورت نه وي

﴿۴۱﴾ وَعَنْ	جَابِرٍ	قَالَ	سَأَلَ	رَجُلٌ	رَسُولَ	اللّٰهِ	صَلَّى	اللّٰهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ
حضرت جابر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي يو سړي د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه وکړه آيا جنتيان به اوده کيږي؟										
أَيَنَامُ	أَهْلُ	الْجَنَّةِ	قَالَ	النَّوْمُ	أَخُو	الْمَوْتِ	وَلَا يَمُوتُ			
رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمايل خوب د مرګ ورور دی او ښکاره ده چې جنتيان به نه مري او										

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۵/۲۷ رقم الحديث ۲۳۴۸ وأحمد في المسند ۲/۵۱۱

أَهْلُ الْجَنَّةِ . رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِيْ شُعَبِ الْإِيْمَانِ.[1]
هرکله چې هغوئ نه مري نو اوده کېږي به هم نه دا روايت بيهقي په شعب الايمان کې نقل کړی دی.

نوټ: په آخر کې د جنت د حصول په باره کې د بنده د زړه يو آواز خو هم واورئ کوم چې د بنده په خپل انداز کې دی:

خدايه جنت زما نصيب کړې — په سينه ګيره ډير فرياد درته کومه
زما رحمان غفور رحيم دی — زه له هغه د مغفرت دعاء کومه
رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به ګټه وکړي — شيطان به پړ کړي مونږ به ټول جنت له ځونه

هفته ۱۵ جمادی الثاني ۱٤۱۸هـ

(۱) رواه البيهقي في شعب الايمان ۳/۱۸۳ رقم الحديث ۲۷۲۵.

باب رؤية الله تعالى

د دیدار الهی بیان

قال الله تعالى: ﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾

د اهل السنة والجماعة متفقه عقیده ده چې په قیامت او عالم آخرت کې به مؤمنان د الله تعالی دیدار کوي او دا نه شرعا محال دی او نه عقلا محال دی لهذا بلاوجه د ددیدار الهی نه انکار مکابره او مجادله ده. بل طرفته اهل اهواء خوارج او معتزله دا وایې چې د الله تعالی لیدل او په دنیا او آخرت کې د هغه دیدار محال دی لهذا رؤیت د باری تعالی به نه وي.

سوال: که څوک دا سوال وکړي چې د جسمانی سترګې لپاره دا ضروری ده چې شئ مرئی به جسم وي چې په هغه باندې نظر ودرېږي، او دا هم ضروری ده چې د هغه شئ مرئی لپاره به جهت وي چې سترګې هغه طرفته متوجه شي او دا هم ضروری ده چې هغه شئ په کوم خاص مکان او مقام باندې موجود وي تر څو د نظرونو په ګرفت کې راشي او دا ټول شیان د الله تعالی د الوهیت او قدیمی صفت منافی دي لهذا دیدار الهی ناممکن دی.

جواب: ددې جواب دا دی چې الله تعالی قادر مطلق ذات دی د هغه لپاره دا مشکله نده چې هغه د سر په دې موجوده سترګو کې داسې بصیرت پیدا کړي لکه څنګه چې دغه رب په زړه کې بصیرت پیدا کړی دی بیا د سترګو ددغه بصیرت په دولت دغه انسان د جسمانی جسم نه بغیر همدارنګه د مکان او جهت د تعیین نه بغیر په دې سترګو سره د کوم شی ادراک وکړی شي نو په دې کې استحاله نشته.

دلائل: معتزله او خوارج په عدم رؤیت د باری تعالی باندې د قرآن کریم ددې آیت نه استدلال کوي ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ د دوی په نزد ددې آیت تعلق د دنیا او آخرت دواړو سره دی لهذا په قیامت کې به هم دیدار نه وي، معتزله او خوارج عقل هم په خپل استدلال کې استعمالوي او وایې چې د سترګو مخې ته د جسم وجود ضروری دی او الله تعالی د جسم او جسمانی حوادثاتو نه پاک دی نو ځکه د هغه لیدل هم محال دي.

اهل سنت و الجماعة د دیدار الهی د اثبات لپاره د قرآن کریم آیت ﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ په طور د استدلال وړاندې کوي او د مذکوره باب د زیاتو احادیثو نه استدلال کوي. همدارنګه په دیدار الهی باندې اجماع هم منعقده ده، اهل سنت ددې آیت نه هم استدلال کوي ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ﴾ یعنې کومو خلکو چې نیک کارونه وکړل د هغو لپاره

حسنی یعنې جنت هم دی او یو څه زیاتې هم دی ، همدغه زیاتی دیدار الهی دی .

اهل سنت د دې آیت نه هم استدلال کوي ﴿كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ﴾ طریقه د استدلال داسې چې د کفار به دیدار الهي نه په طور د سزا منع کړی شي لهذا مؤمنانو ته به دا سزا نه وي بلکه دیدار به وي . یو بزرګ یو معتزلی کس ته وویل ربښتیا ووایه چې تا ته د دیدار الهی تمنا شته او که نه ؟ هغه وویل تمنا خو شته ، بزرګ وویل بیا خو دیدار محال نه دی بلکه ممکن شو ځکه چې د محال تمنا نه کیږي بلکه د ممکن تمنا کیږي .

جواب : معتزلو خوارجو او مرجئو اهل باطلو چې د کوم آیت نه استدلال کړی دی د هغه یو جواب دا دی چې په دې آیت کې د دیدار د نفی تعلق د دنیا سره دی چې په دنیا کې داسې کیدلی نشي .

دویم جواب دا دی چې په (لاتدركه الابصار) کې د احاطه نفی ده چې په الله تعالی باندې د نظر احاطه نشي راتللی ، لیدل یو شی دی او احاطه او ادراک بل شی دی .

دریم جواب : دا دی چې د لاتدركه الابصار والا د نفی په آیت کې د ډیرو احتمالاتو ګنجائش شته او د دیدار د اثبات آیت صریح دی په دې کې احتمالات نشته . څلورم جواب په اصل کې د معتزلو او خوارجو د عقلی دلیل جواب دی اګرچې د هغوی د عقلی دلیل جواب ددې نه مخکې د بحث په شروع کې ورکړی شوی دی ، خلاصه دا ده چې الله تعالی قادر مطلق دی که د رؤیت لپاره جسامت ضروری دی نو شاید دا به د دنیا د بصارت لپاره وي د آخرت په بصارت کې به نوی قوت راځي ، همدارنګه د رؤیت لپاره جهت ضروری شی نه دی د هر جهت نه هم رؤیت کیدلی شي لکه څنګه چې علم د هر جهت نه راځي دده لپاره د کوم جهت ضرورت نشته د هر طرفنه علم راتللی شي ، همدارنګه الله تعالی چې کله چا ته ګوري نو ددې لپاره هم جهت ضروری نه دی لهذا دغه عقلی تصور صحیح نه دی چې د دیدار الهی لپاره د جهت او مکان وجود ضروری دی .

دیدار الهی اقسام او مقامات

د حساب او کتاب په وخت کې به د الله تعالی یو عام دیدار کیږي چې د محشر په میدان کې به وي په دې کې به ټول مخلوقات شامل وي که مسلمان وي او که غیرمسلمان وي ، د نفی تعلق ددې رؤیت سره نه دی چې بیا به کله هم دیدار نه کیږي ، د نفی تعلق د میدان محشر نه بعد دیدار سره کیدلی شي . دویم دیدار به په جنت کې وي دا د مسلمانانو سره خاص دی چې یو وار به نه وي بلکه بار بار به وي ، ددې ثبوت په قرآن او حدیث کې دی ، همدارنګه راجح قول دا دی چې جنتیان ښځې به هم په دیدار کې شریکې وي ، همدارنګه د راجح قول مطابق ملائکې او جنات به هم په جنت کې په دیدار الهی سره مشرف کیږي . په دنیا کې دیدار الهی اګرچې ممکن دی مګر غیر واقع دی چې کوم کس د

دیدار الهي دعوه کوي هغه به ګمراه کیږي .
او س پاتې شوه دا خبره چې حضور ﷺ د معراج په شپه د الله تعالى دیدار کړی وو او که نه ؟ نو په دې کې د حضرت عائشه او حضرت ابن مسعود او حضرت ابوهریره رضوان الله علیهم اجمعین رأیه دا ده چې دیدار شوی نه وو لیکن د حضرت ابن عباس حضرت انس او د جمهورو صحابه رأیه دا ده چې دیدار شوی وو او همدا راجح دی . د حضرت ابوذر غفاری رضی الله عنه نه د دیدار نفی او اثبات دواړه منقول دي ، د علامه طیبی رحمه الله په نزد توقف بهتر دی . د معراج متعلق احادیثو کې اګرچې د دیدار د اثبات او نفی دواړه احتماله شته مګر جمهورو صحابهٔ او جمهورو علماؤ رؤیت راجح ګرځولی دی، د معراج د روایاتو اصل حقیقت دا دی چې د الله تعالى انوارات او تجلیات مختلف دي، بعضې تجلیات (**قاهره للبصر**) دي او بعضې (**غیر قاهره للبصر**) دي نو کوم تجلیات چې قاهره للبصر دي د هغوی په وجود کې خو انسان دیدار کولی نشي او بعضې تجلیات چې قاهره للبصر نه دي د هغو په موجودګۍ کې یو قسم دیدار کیدلی شي ، د معراج په شپه کې د حضور ﷺ د دیدار مسئله د دغو تجلیاتو او انواراتو د تنوع او اقسامو په اعتبار سره حل کیدلی شي .لهذا عائشه رضي الله عنها چې په معراج کې د دیدار کوم انکار کړی دی نو هغه د ذات باری تعالى دیدار او د دغو خاصو تجلیاتو انکار دی چې دیته په حدیث کې داسې اشاره شوې ده (**نورانی اراه**) هغه خو یوه تجلی ده زه هغه چیرته لیدلی شم . دلته حضرت ابن عباس رضي الله عنه چې د کوم دیدار اثبات کړی دی هغه ځانته انوارات او تجلیات دي چې دیته په دې حدیث کې اشاره ده (**رأیت نورا**) ما یو خاص نور لیدلی وو .
د تجلیاتو او انواراتو دغه تقسیم ته په آینده حدیث نمبر ۶ کې واضحه اشاره شوې ده چې کافي او شافي ده ، په آخر کې دا خبره ذهن کې کینول پکار دي چې آیا په خوب کې د الله تعالى دیدار کیدلی شي او که نه ؟ نو علماؤ لیکلي دي چې دا ممکنه ده لیکن دا یو تخیل او تصور او علمي مشاهده ده چې په دې سره انسان تسلی حاصلولی شي نور څه کیدلی نشي . حضرت امام ابو حنیفه رحمه الله فرمایلي چې ما په خوب کې سل کرته د الله تعالى دیدار کړی دی . د امام احمد بن حنبل رحمه الله په باره کې هم دا ویلی کیږي چې هغه ویلي دي ما الله تعالى په خوب کې ولیده نو ما پوښتنه ورنه وکړه چې کوم عمل تا ته زیات خوښ دی ؟ الله تعالى وفرمایل چې تلاوت د قرآن ، امام صاحب وپوښتل چې په معانیو او مطالبو باندې پوهیدو سره او که ددې نه بغیر؟ ویې فرمایل که په معانیو باندې پوهیدو سره وي یا ددینه بغیر وي . په هر حال دا مسئله په باب الرؤیا کې په تفصیل سره لیکلی شوې ده او آینده **باب المعراج** کې به هم راشي .

الفصل الاول

﴿١﴾ عَنْ جَرِيْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّكُمْ

حضرت جریر بن عبد الله رضي الله عنه وایي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل هغه وقت راتلونکی

سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ عَيَانًا وَ فِيْ رِوَايَةٍ قَالَ كُنَّا

دی چې په قیامت کې به تاسو خپل پروردګار په خپلو کولاؤ (غړیدلو) سترګو سره ووینئ په یو

جُلُوْسًا عِنْدَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

روایت کې حضرت جریر دا بیان وکړو چې یوه ورځ مونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره ناست وو چې

فَنَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ فَقَالَ إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ

حضور صلى الله عليه وسلم د څوارلسمې شپې سپوږمۍ ته وکتل او وې فرمائیل تاسو به خپل رب داسې

كَمَا تَرَوْنَ هٰذَا الْقَمَرَ لَا تُضَامُّوْنَ فِيْ رُؤْيَتِهِ فَإِنِ

ووینئ څرنګه چې دا سپوږمۍ وینئ او د پروردګار په لیدو کې به تاسو څه بندیز نه محسوسوئ

اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَّا تُغْلَبُوْا عَلٰى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوْعِ

که تاسو کولی شئ نو هغه مونځ چې د نمر راختو نه مخکې دی یعنې د سهار مونځ او هغه مونځ

الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوْبِهَا فَافْعَلُوْا

چې د نمر ډوبیدو نه مخکې دی یعنې د مازیګر مونځ مه پریږدئ او ضروریې داکوئ بیا یې دا

ثُمَّ قَرَأَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

آیت تلاوت کړو وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ .. او د خپل پروردګار حمد او پاکې بیانوئ یعنې مونځ کوئ د

قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوْبِهَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ [1]

نمر ختو نه مخکې او د نمر پریوتو نه مخکې. [بخاري مسلم]

---

(1) اخرجه البخاري في صحيحه ١٣١/٤١٩ رقم الحديث ٧٣٣٥ ومسلم ١/٤٣٩ رقم الحديث (٦٣٣-٢١١)

دیدار الهی د ټولو نه لوی نعمت دی

﴿۲﴾وَعَنْ صُهَيْبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت صهیب رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه روایت کوي چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل

قَالَ إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ يَقُوْلُ اللّٰهُ تَعَالٰى

هرکله چې ټول جنتیان په جنت کې خپل خپل ځاي ته ورشي نو الله ! به

تُرِيْدُوْنَ شَيْئًا أَزِيْدُكُمْ فَيَقُوْلُوْنَ

وفرمایي د هغې نه زیات څه نور څه تاسو زما نه غواړئ جنتیان به عرض وکړي ای زمونږ پروردګاره!

أَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوْهَنَا أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ

آیا تا زمونږ مخونه روښانه او منور کړي نه دي آیا تا مونږ جنت ته داخل کړي نه یو آیا تا مونږ ته

وَتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ قَالَ فَيُرْفَعُ الْحِجَابُ

د دوزخ د اور نه نجات نه دی راکړی حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل بیا به د حجاب پرده پورته شي او

فَيَنْظُرُوْنَ إِلٰى وَجْهِ اللّٰهِ تَعَالٰى فَمَا

جنتیان به د الله تعالی ذات اقدس طرف ته وګوري جنتیانو ته به داسې نعمت ورکړی شوی نه وي

أُعْطُوْا شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلٰى رَبِّهِمْ

کوم چې د پروردګار طرف ته د هغه د لیدو نه زیات ښه او پسندیده (محبوب) وي بیا حضور صلی الله علیه وسلم

ثُمَّ تَلَا لِلَّذِيْنَ أَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ[1]

دا آیت ولوستلو : للذین احسنوا الحسنٰی وزیادة [مسلم]

---

(۱) اخرجه مسلم في صحیحه ۱/۱۶۳ رقم الحدیث (۱۸۱-۲۹۷) والترمذي ۴/۵۹۳ رقم الحدیث ۲۵۵۲.

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

په جنت کې به صبا او بیګا دیدار الهی وي

﴿۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل په جنتيانو کې د قدر او مرتبې
إِنَّ أَدْنٰى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً لَمَنْ يَّنْظُرُ إِلٰى جِنَانِهٖ
په اعتبار د ادنٰى سړي هغه مرتبه وي چې خپلو باغونو خپلو ښځو خپلو نعمتونو خپلو خدمتګارو .
وَأَزْوَاجِهٖ وَنَعِيْمِهٖ وَخَدَمِهٖ وَسُرُرِهٖ مَسِيْرَةَ أَلْفِ سَنَةٍ
او د خپلي ناستي (استراحت کولو) تخت او کرسۍ باندې به نظر لري چې د زرو کالو د مسافت په
وَأَكْرَمُهُمْ عَلَى اللهِ مَنْ يَّنْظُرُ إِلٰى وَجْهِهٖ غُدْوَةً وَّعَشِيَّةً
اندازه رقبه کې به خواره وي او د الله! په نزد د لويې مرتبې سړی به هغه وي چې سهار او مانبام
ثُمَّ قَرَءَ وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ . نَّاضِرَةٌ إِلٰى
د خپل پروردګار ذات اقدس د ديدار سعادت حاصلوي بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا آيت تلاوت کړو
رَبِّهَا نَاظِرَةٌ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. [1]
(وُجُوْهٌ) ډير مخونه به په هغه ورځ تروتازه او خوشحاله وي د خپل پروردګار ديدار کونکي به وي. [ترمذي]
﴿۴﴾ وَعَنْ أَبِيْ رَزِيْنِ الْعُقَيْلِيِّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ أَكُلُّنَا يَرٰى
او حضرت ابو رزين عقيلي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي ما عرض وکړو يارسول الله! آيا مونږ کې هريو غير د بل چا
رَبَّهٗ مُخْلِيًا بِهٖ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ بَلٰى
مزاحمت نه به خپل پروردګار ويني حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل هو ابو رزين وايي ما بيا ترينه

---

[1] اخرجه احمد في المسند ۲/۶۴ والترمذي في السنن ۴/۵۹۳ رقم الحديث ۲۵۵۳.

قُلْتُ	وَمَا	آيَةُ	ذٰلِكَ	فِي	خَلْقِهِ	قَالَ
پوښتنه وکړه آیا د پروردګار د دیدار د دنیاوي مخلوق کې څه مثال شته؟ حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل						
يَا	أَبَا	رَزِيْنٍ	أَلَيْسَ	كُلُّكُمْ	يَرَى	الْقَمَرَ لَيْلَةَ
ای ابو رزین! آیا تاسو کې هرسړی په څوارلسمه شپه کې سپوږمۍ بغیر د مزاحمت نه وینې؟						
الْبَدْرِ	مُخْلِيًا	بِهِ	قَالَ	بَلٰى	قَالَ	فَإِنَّمَا
ما عرض وکړو بیشکه وینی یي نو حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې سپوږمۍ خو دینه علاوه نوره						
هُوَ خَلْقٌ مِّنْ خَلْقِ اللهِ	وَاللهُ أَجَلُّ	وَأَعْظَمُ	. رَوَاهُ	أَبُوْ	دَاوُدَ. [1]	
هیڅ نه ده چې هغه د پروردګار د مخلوق نه یو مخلوق دی او پروردګار ډیر لوی او اوچت او برتر دی						

توضیح : **مخليا**: په میم باندې ضمه ده لام مکسور دی او په یاء باندې تنوین دی د تخلیة نه دی یوائې او بلا زحمته دیدار مراد دی.

آية ذلك: یعني په دې باندې دلیل څه شی دی داسې شی شته چې مونږ یې په طور د دلیل سره پیش کړو.

خلق: یعني د هغه دیدار مثال د سپوږمۍ او لمر لیدل دي چې کله دا دواړه د الله تعالى د مخلوقاتو نه مخلوق دی او تاسې بلا تکلیف او بلا مزاحمت په آسانۍ سره دا لیدلی شي نو الله تعالى خو رب العلمین دی ډیر لوی دی د هغه په دیدار کې څه تکلیف او څه مزاحمت کیدلی شي.

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿۵﴾	عَنْ	أَبِيْ	ذَرٍّ	قَالَ	سَأَلْتُ	رَسُوْلَ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت ابوذر رضی الله عنه وایي ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه پوښتنه وکړه آیا تاسو په شب معراج کې										
هَلْ	رَأَيْتَ	رَبَّكَ	قَالَ							
خپل پروردګار لیدلی دی؟ حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل پروردګار خو یو نور دی زه هغه										

---

[1] اخرجه ابوداود في السنن ۵/۹۹ رقم الحديث ۴۷۳۱ وابن ماجه ۱/۶۴ رقم الحديث ۱۸۰ واحمد في المسند ۴/۱۱.

نُورٌ أَنَّى أَرَاهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. (۱)
څرنګه ليدلی شم. [مسلم]

توضيح: نور أنى اراه: كه أَنَّى اراه شي نو دا به د ديدار د يو قسم نفي شي چې د ذات او تجلياتو خاص قسم به مراد شي. او كه اِنِّي اراه شي نو دا به بيا د يو بل قسم تجلي اثبات شي، او كچيرې نُورَانِيٌّ اَرَاهُ شي نو بيا هم اثبات كيږي ديدار ثابتيږي.

﴿۶﴾	وَعَنِ	ابْنِ	عَبَّاسٍ	مَا	كَذَبَ	الْفُؤَادُ	مَا	رَأَى

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنهُ د الله ! د دي ارشاد: مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ الخ او د محمد زړه غلط ونه ويل

وَلَقَدْ	رَآهُ	نَزْلَةً	أُخْرَى

د هغه شي باره كې چې هغوئ په خپلو ستر ګو سره اوليدلو يعني ذاتِ اقدس تعالىٰ او حقيقت دادى

قَالَ	رَآهُ	بِفُؤَادِهِ

چې هغوئ پروردګار يو وار بل وليدلي د دي په تفسير كې وايي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پروردګار

مَرَّتَيْنِ.	رَوَاهُ	مُسْلِمٌ	وَفِيْ	رِوَايَةِ	التِّرْمِذِيِّ

د خپل زړه په ستر ګو سره دوه واري اوليدلو وو [مسلم] او د ترمذي روايت كې داسې دي چې

قَالَ	رَآى	مُحَمَّدٌ	رَبَّهُ	قَالَ	عِكْرِمَةُ

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنهُ وويل چې محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل پروردګار اوليدلو حضرت عكرمه رَضِيَ اللهُ عَنهُ وايي

قُلْتُ	أَلَيْسَ	اللهُ

چې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنهُ ته مي وويل چې قرآن كريم كې د خپل ذات باره كې الله !

يَقُوْلُ	لَا	تُدْرِكُهُ	الْأَبْصَارُ	وَهُوَ	يُدْرِكُ	الْأَبْصَارَ	قَالَ	وَيْحَكَ

فرمايلي دي لَاتُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنهُ وويل په تا افسوس دى

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۱/۱۵۸ رقم الحديث (۱۷۵-۲۸۵) والترمذي في السنن ۵/۳۶۹ رقم الحديث ۳۲۸۲.

ذَاكَ	إِذَا	تَجَلّٰى	بِنُوْرِهِ	الَّذِيْ
دا په هغه وخت کې دی کله چې الله ! خپله تجلي ښکاره کړي او خپل هغه نور سره ښکاره شي کوم				
هُوَ	نُوْرُهُ	وَقَدْ	رَآى رَبَّهُ	مَرَّتَيْنِ.(١)
چې د هغه د ذاتِ خاص نور دی او په دې کې څه شک نشته چې حضور ﷺ خپل پروردګار دوه واره ولیدلو				

توضیح : رآه بفؤاده: یعنې په زړه سره یې دیدار وکړلو او دوه ځله یې وکړلو ، یو وار د سدرة المنتهی سره او دویم وار یې په عرش عظیم باندې دیدار وکړلو ، په زړه سره د دیدار دا معنی ده چې الله تعالی د نبی کریم ﷺ په زړه کې د لیدلو هغه طاقت پیدا کړلو کوم یې چې په سترګو کې پیدا کړی وو ، نو حضور ﷺ د زړه په سترګو سره الله تعالی ولیدلو ، علم او تصور مراد نه دی ، لیدل مراد دي . د سورة نجم په آیتونو کې حضرت ابن عباس رضي الله عنه او د صحابه کرامو لوی جماعت دې ته تګ کړی چې د دې نه د الله تعالی دیدار مراد دی مګر د حضرت عائشه رضي الله عنها او ابن مسعود رضي الله عنه او څه صحابه کرامو خیال دی چې د دې دیدار نه د حضرت جبرائیل علیه السلام لیدل مراد دي، الهی دیدار مراد نه دی ، تطبیق مخکې بیان شوی دی .

د دیدار متعلق د حضرت عائشه رضي الله عنها رایه

﴿۷﴾	وَعَنِ	الشَّعْبِيِّ	قَالَ	لَقِيَ	ابْنُ عَبَّاسٍ
او حضرت شعبي رحمه الله وایي د عرفي په ورځ په میدانِ عرفات کې حضرت ابن عباس رضي الله عنه					
كَعْبًا	بِعَرَفَةَ	فَسَأَلَهُ	عَنْ	شَيْءٍ	
حضرت کعب احبار رضي الله عنه سره ملاقات وکړو او هغه نه یې پوښتنه وکړه چې آیا په دنیا کې د حق تعالی					
فَكَبَّرَ	حَتّٰى	جَاوَبَتْهُ			
دیدار ممکن دی؟ حضرت کعب رضي الله عنه د الله اکبر نعره ووهله او د هغه د دې زور دارې نعرې					

الْجِبَالُ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ

دباز گشت (راتمبیدلو) نه غرونه وکړنګیدل حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل مونږ د هاشم

إِنَّا بَنُو هَاشِمٍ فَقَالَ كَعْبٌ

اولاد یو حضرت کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل بنه ستا د پوښتنې مقصد اوس څما په پوهه کې راغلو نو

إِنَّ اللهَ تَعَالَى قَسَمَ رُؤْيَتَهُ وَكَلَامَهُ بَيْنَ مُحَمَّدٍ

واوره! الله! خپل دیدار او خپل کلام د حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او حضرت موسٰی عَلَيْهِ السَّلَامُ په

وَمُوسٰى فَكَلَّمَ مُوسٰى مَرَّتَيْنِ

منځ کې تقسیم کړې نو الله! دوه واره د موسٰی عَلَيْهِ السَّلَامُ سره کلام او حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَ رَآهُ مُحَمَّدٌ مَرَّتَيْنِ قَالَ مَسْرُوقٌ

دوه واره الله! اولیدلو حضرت مسروق رحمه الله چې د حدیث راوي دی او هغه نه حضرت شعبي رحمه الله

فَدَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ

دا روایت نقل کوي وایي چې زه د بي بي عـائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په خدمت کې حاضر شوم او هغې ته مې

فَقُلْتُ هَلْ رَأَى مُحَمَّدٌ رَبَّهُ

عرض وکړو آیا حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل پروردګار لیدلی دی؟ بي بي عـائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا

فَقَالَتْ لَقَدْ تَكَلَّمْتَ بِشَيْءٍ

جواب راکړو ای مسروقه تا داسې خبرې پوښتنه کړیده چې هغې سره څما په جسم ویښته ودریدل

قَفَّ لَهُ شَعْرِي قُلْتُ رُوَيْدًا

ما عرض وکړو لږ د توقف نه کار واخلئ بیا ما د دیدارِ الٰهي ثبوت کې دا آیت ووایه: لَقَدْ رَاٰی مِنْ

ثُمَّ قَرَأْتُ لَقَدْ رَاٰى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى فَقَالَتْ

آیَاتِ رَبِّهِ الْکُبْرٰی بي بي عـائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په دې اوریدو سره وفرمایل ای مسروقـه! دا آیتونه

أَيْنَ	يُذْهَبُ	بِكَ	إِنَّمَا	هُوَ	

تاكوم خوا بوځي؟ د لويې نښې نه مراد حضرت جبريـل) دی كـوم سړی چې په تا سو كې دا

جِبْرَئِيْلُ	مَنْ	أَخْبَرَكَ	أَنَّ	مُحَمَّدًا

وايي چې حضرت محمد ﷺ شبِ معراج كې خپل پروردګار ليدلی دی يا دا وايي چې

رَأَى	رَبَّهُ	أَوْ	كَتَمَ	شَيْئًا	مِمَّا

حضور ﷺ د هغه څيزونو نه څه پټ كړي دي چې د هغه د اظهار هغوئ ته حكم وركړی شوی

أُمِرَ	بِهِ	أَوْ	يَعْلَمُ	الْخَمْسَ	الَّتِيْ

وو يا دا وايي چې حضور ﷺ د هغه پنځه غيبي خبرو علم لرلو چې د هغې باره كې

قَالَ	اللهُ	تَعَالَىٰ	إِنَّ	اللهَ

الله ! د قرآن آيت: إِنَّ اللهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الغَيثَ الخ كې ارشاد فرمائيلی دی نو بلاشبه

عِنْدَهُ	عِلْمُ	السَّاعَةِ	وَيُنَزِّلُ	الْغَيْثَ

هغه په حضرت محمد ﷺ ډير لوی تهمت بهتان وتړلو او هر چې د دې آيت مطلب دی كوم

فَقَدْ	أَعْظَمَ	الْفِرْيَةَ	وَلٰكِنَّهُ	رَآى	جِبْرَئِيْلَ

چې تا وويله دی نو د دې مراد ددې نه علاوه نور هيڅ نه دی چې حضور ﷺ حضرت جبريل

لَمْ	يَرَهُ	فِيْ	صُوْرَتِهِ	إِلَّا	مَرَّتَيْنِ	مَرَّةً	عِنْدَ	سِدْرَةِ	الْمُنْتَهٰى

د هغه په اصل صورت كې يو ځل د سدرة المنتهٰى سره نږدې ليدلی دی څرنګه چې د دې آيت: لَقَدْ رَاٰهُ

وَمَرَّةً	فِيْ	أَجْيَادٍ	لَهُ

نَزلَةً أخرٰى عِندَ سِدرَةِ المُنتَهٰى) كې فرمائيل شوي دي او يو وار د مكې په اطرافو اجياد كښې ليدلی وو

سِتُّ	مِائَةِ	جَنَاحٍ	قَدْ	سَدَّ	الْأُفُقَ	. رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ

چې د هغه شپږ سوه وزرې وې او هغه پوره افق ګير كړی وو دا روايت د ترمذي دی الفاظو سره او

وَرَوَى الشَّيْخَانُ مَعَ زِيَادَةٍ

بخاري او مسلم څه اضافي او مختلف الفاظو سره نقل کړی دی او د بخاري او مسلم په یوه

وَاخْتِلَافٍ وَفِيْ رِوَايَتِهِمَا قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ

روایت کې داسې دي چې مسروق رحمه الله بي بي عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته وویل که حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَأَيْنَ قَوْلُهُ ثُمَّ دَنٰى فَتَدَلّٰى فَكَانَ قَابَ

الله ! نه دی لیدلی نو بیا د الله ! د دې ارشاد محمل او مصداق څه دی: ثُمَّ دَنٰى فَتَدَلّٰى فَكَانَ قَابَ

قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنٰى قَالَتْ ذَاكَ جِبْرَئِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ

قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى بي بي عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا جواب ورکړو د دې ټولو ضمیرونو مرجع حضرت جبریل عَلَيْهِ السَّلَامُ

كَانَ يَأْتِيْهِ فِيْ صُوْرَةِ الرَّجُلِ وَإِنَّهُ أَتَاهُ هٰذِهِ الْمَرَّةَ

دی چې عام طور سره به حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته په انساني شکل کې راتلو او دا ځل هغه په خپل

فِيْ صُوْرَتِهِ الَّتِيْ هِيَ صُوْرَتُهُ فَسَدَّ الْأُفُقَ. (1)

شکل او صورت کې راغلی وو کوم چې د هغه اصل صورت دی او هغه پوره اُفق ګیر کړی وو

د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رایه

﴿٨﴾ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ فِيْ قَوْلِهِ (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنٰى)

او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د الله ! دې ارشاد: فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى او د الله ! د دې ارشاد

وَفِيْ قَوْلِهِ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَاٰى وَفِيْ قَوْلِهِ لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَاٰى: او د الله ! د دې ارشاد :لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى) د دې ټولو آیتونو په

رَبِّهِ الْكُبْرٰى قَالَ فِيْهَا كُلِّهَا رَاٰى جِبْرَئِيْلَ

تفسیر کې لیکي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت جبریل) د هغه اصل صورت کې اولیدلو چې

(1) اخرجه البخاري في صحيحه ٨/٤٧٢ رقم الحديث ٤٨٥٥ والترمذي ٥/٣١٧ رقم الحديث ٣٢٧٨.

لَهُ سِتُّمِائَةِ جَنَاحٍ [مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ]

د هغه شپږ سوه وزرې وې بخاري، مسلم او د ترمذي روايت کې داسې دی چې

وَفِيْ رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ قَالَ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَآى

حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د الله ! د دې ارشاد : مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَاٰى په تفسير کې وويل حضور)

قَالَ رَآى رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ اوليدلو چې د شنو کپړو جوړه يې اغوستې وه او د آسمان او د ځمکې په منځ کې

جِبْرِيْلَ فِيْ حُلَّةٍ مِنْ رَفْرَفٍ قَدْ مَلَأَ مَا بَيْنَ

فضاء ترينه معموره وه او د بخاري په يو بل روايت کې داسې دي چې حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ وَلِلْبُخَارِيِّ فِيْ قَوْلِهِ لَقَدْ

دالله ! ارشاد : وَلَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى په تفسير کې وويل چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جامه سبز

رَآى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى قَالَ رَآى رَفْرَفًا أَخْضَرَ سَدَّ أُفُقَ السَّمَاءِ [1]

پوش يعني حضرت جبرائيل يې اوليدلو کوم چې پوره آسماني اُفق يې ګير کړی وو او د

وَسُئِلَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ قَوْلِهِ تَعَالٰى إِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ

امام مالک بن انس رحمه الله نه د الله ! د ارشاد : إِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ باره کښې پوښتنه وشوه او هغوئ ته

فَقِيْلَ قَوْمٌ يَقُوْلُوْنَ إِلٰى ثَوَابِهِ

وويل شوه چې څه خلق په دې آيت کې وائي چې الله ! طرف ته د کتلو نه مراد د هغه ثواب ليدل

فَقَالَ مَالِكٌ كَذَبُوْا فَأَيْنَ هُمْ

مراد دي نو امام مالک رحمه الله وفرمايل هغه خلق دروغجن دي آخر د هغوئ پو هه چيرته ولاړله

([1]) اخرجه البخاري في صحيحه ۸/۴۷۶ رقم الحديث ۴۸۵۶ ومسلم ۱/۱۵۸ رقم الحديث ۲۸۱/۱۷۴ .

عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ

هغوئ د الله ! دا ارشاد : كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ولي نه ويني بيا امام مالک وفرمايل

لَمَحْجُوبُوْنَ. قَالَ مَالِكٌ اَلنَّاسُ

چې مسلمانان خلق به الله ! خپلو سترګو سره ويني او وې فرمايل که دا خبره وي چې اهلِ ايمان

يَنْظُرُوْنَ إِلَى اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَعْيُنِهِمْ وَقَالَ لَوْ لَمْ يَرَ الْمُؤْمِنُوْنَ رَبَّهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

به د قيامت په ورځ خپل پروردګار نه ويني نو الله ! به کفاروته د ديدارِ الهي نه د محرومۍ عار

لَمْ يُعَيِّرِ اللهُ الْكُفَّارَ بِالْحِجَابِ فَقَالَ كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ

نه ورکولی او دا به يې نه فرمائيل چې: كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ دا روايت بغوي رحمه الله

لَمَحْجُوبُوْنَ. رَوَاهُ فِيْ شَرْحِ السُّنَّةِ[1]

شرح السنه کې نقل کړی دی.

د ديدارِ الهي کيفيت

﴿٩﴾وَعَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَا

او حضرت جابر رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه نقل کوي هرکله چې جنتيان خپلو خاصو نعمتونو

أَهْلُ الْجَنَّةِ فِيْ نَعِيْمِهِمْ إِذْ سَطَعَ لَهُمْ نُوْرٌ

نه لذت او خوند اوچتولو کې مشغول شي نو ناڅاپه به د هغوئ مخکې يو عظيم نور راشي هغوئ

فَرَفَعُوْا رُؤُوْسَهُمْ فَإِذَا الرَّبُّ قَدْ أَشْرَفَ عَلَيْهِمْ مِنْ فَوْقِهِمْ

به خپل سرونه پورته کړي نو څه به ويني چې د هغوئ د پاسه پروردګار جلوه کړ دی او پروردګار به

---

(١) اخرجه البغوي في شرح السنة ١٥/٣٣٩.

فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ قَالَ وَذٰلِكَ قَوْلُهُ تَعَالٰى سَلَامٌ قَوْلًا مِّنْ رَّبٍّ رَّحِيْمٍ
هغوئ ته فرمايي اى جنتيانو ! السلام عليكم او دا سلام كول قرآن كريم كې د دي ارشاد : سَلَامٌ
قَالَ فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ وَيَنْظُرُوْنَ
قَوْلًا مِّن رَّبٍّ الرَّحِيمِ نه ثابت دى حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل الله ! به جنتيانو طرف ته وګوري او
إِلَيْهِ فَلَا يَلْتَفِتُوْنَ إِلٰى شَيْءٍ
جنتيان به دالله ! طرف ته وګوري او هغوئ به ديدارِ الٰهي كې دومره محو شي چې هغه وقت به
مِنَ النَّعِيْمِ مَا دَامُوْا يَنْظُرُوْنَ إِلَيْهِ حَتّٰى
د جنت نعمتونو كې هيڅ شي طرف ته توجه نه كوي تر دې پورې چې پروردګار به د هغوئ د نظرونو نه
يَحْتَجِبَ عَنْهُمْ وَيَبْقٰى نُوْرُهُ رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ. [1]
مخفي شي او د هغه نور به باقي پاتې شي. [ابن ماجه]

۱۶ جمادی الثاني ۱۴۱۸ هـ

(۱) اخرجه ابن ماجه ۱/۵۶ رقم الحديث ۱۸۴.

باب صفة النار واهلها

د دوزخ او د دوزخيانو بيان

قال الله تعالى: ﴿خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ﴾

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د دوزخ د اور ګرمي

﴿۱﴾ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ اَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ستاسو د دنيا اور د

نَارُكُمْ جُزْءٌ مِّنْ سَبْعِيْنَ جُزْءًا مِّنْ نَّارِ جَهَنَّمَ قِيْلَ يَا رَسُوْلَ اللهِ

دوزخ د اور د اویاو حصو نه یوه حصه ده عرض وشو یا رسول الله د دنیا د اور هم د عذاب

اِنْ كَانَتْ لَكَافِيَةً قَالَ فُضِّلَتْ عَلَيْهِنَّ

ورکولو د پاره کافي وو حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل د دوزخ اور د دنيا د اور نه يوکم اويا ۶۹

بِتِسْعَةٍ وَّسِتِّيْنَ جُزْءًا كُلُّهُنَّ مِثْلُ حَرِّهَا

حصې زياتي شوی دی او دی يوکم اويا حصو کې هره حصه ستاسو د دنيا د اور برابره ده دا

مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَاللَّفْظُ لِلْبُخَارِيِّ. وَفِيْ رِوَايَةِ مُسْلِمٍ

روايت بخاري او مسلم نقل کړی دی ليکن دلته مذکوره الفاظ د بخاري دي او د صحيح مسلم

نَارُكُمُ الَّتِيْ يُوْقِدُ ابْنُ آدَمَ

روايت داسې دی چې حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل ستاسو د دنيا دا اور چې ابن آدم (انسان) يي

وَفِيْهَا عَلَيْهَا وَ كُلُّهَا

بلوي د دوزخ د اور اويا (۷۰) حصو نه يوه حصه ده او د مسلم په يو روايت کې د عليهن او كلهنّ

بَدَلَ عَلَيْهِنَّ وَ كُلُّهُنَّ.[1]

په ځای د عليها او كلها الفاظ دي.

---

[1] اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۸۰ رقم الحديث ۳۲۶۵ ومسلم ۴/۲۱۸۴ رقم الحديث (۲۸۴۳-۳۰)

توضیح : سبعین جزأ: یعنې د دنیا د اور حرارت به د دوزخ د اور د حرارت په نسبت اویایم جزء وي ، د دوزخ اور په حرارت کې ۶۹ درجې زیات دی ، ممکنه ده چې د ۷۰ عدد ذکر د تکثیر په طریقه باندې وي یعنې د دوزخ د اور حرارت د حساب نه بیرون او ډیر زیات دی ، چونکه د دوزخ په اور سره الله تعالی خپل نافرمانه بندګانو ته عذاب ورکوي او د دنیا په اور سره انسان عذاب ورکوي نو په دواړو کې همدا فرق شو ، ورنه د سوزولو لپاره خو د دنیا اور هم کافي او شافي دی ، په راتلونکي حدیث کې همدا بیان دی .

ان کانت لکافية: یعنې چې په یوه درجه کې هم وي بیا هم د سوزولو لپاره د دنیا اور کافي وو بیا د ۷۰ درجو زیاتولو ضرورت څه وو؟ د دې په جواب کې نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې د دوزخ د اور حرارت د دې لپاره زیات کړی شو چې په دې سره الله تعالی عذاب ورکوي . **علیها وکلها:** یعنې د امام مسلم رحمه الله په روایت کې د **علیهن او کلهن** په ځای د **علیها او کلها** الفاظ راغلي دي .

د دوزخ خاص ولو ذکر

﴿۲﴾ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل د قیامت په ورځ به
يُؤْتَى بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لَهَا سَبْعُوْنَ أَلْفَ زِمَامٍ مَعَ كُلِّ زِمَامٍ
دوزخ راوستی شي د هغه به اویا زره واګي [قیزي] وي او هر واګي باندې به اویا زره فرشتي
سَبْعُوْنَ أَلْفَ مَلَكٍ يَجُرُّوْنَهَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[1]
مقرري وي چې هغه به راخکلو سره راولي . [مسلم]

توضیح : یؤتی بجهنم: د قیامت په ورځ به میدان محشر ته به دوزخ راوستلی شي نو دا به په کفارو باندې سخت په غوسه وي ، په دې وجه به ملائکې دې ته د قابو ساتلو لپاره ۷۰۰۰۰ اویا زره ځنځیرونه وراچوي او د هر ځنځیر سره به اویا زره ۷۰۰۰۰ ملائکې وي ګویا څلور اربه نوي کروړه ملائکې به د دې په حفاظت باندې مأموري وي ، دا د دې لپاره چې هسې نه چې په غضب او قهر کې راشي او ټول انسانان ختم نه کړي .

---

(۱) اخرجه مسلم ۴/۲۱۸۴ رقم الحدیث (۲۸۴۲-۲۹) والترمذي في السنن ۴/۶۰۴ رقم الحدیث ۲۵۷۳.

کوم شخص ته به چې په دوزخ کې د ټولو نه کم عذاب وي

﴿۳﴾وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيْرٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت نعمان بن بشير رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل حقيقت دی چې په
إِنَّ أَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا مَّنْ لَّهُ نَعْلَانِ
دوزخيانو کې کوم سړی د ټولو نه سپک عذاب کې مبتلا وي هغه ته به د اور دوه څپلۍ واچول شي
وَشِرَاكَانِ مِنْ نَّارٍ يَغْلِيْ مِنْهُمَا دِمَاغُهُ
او د هغه چپلو د تلو او تسمو د حرارت نه به د هغه دماغ داسې جوش وهي څرنګه چې ديګ جوش
كَمَا يَغْلِيْ الْمِرْجَلُ مَا يُرٰى أَنَّ أَحَدًا أَشَدُّ مِنْهُ عَذَابًا
وهي هغه سړی به د نورو دوزخيانو د حالت او کېفيت نه ناخبره وي څکه دا خيال به کوي چې د هغه
وَّإِنَّهٗ لَأَهْوَنُهُمْ عَذَابًا . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]
نه زيات په عذاب کې مبتلا هيڅوک نشته حالانکه هغه به د ټولو نه سپک عذاب کې مبتلا وي [بخاری، مسلم]
﴿۴﴾وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ
او حضرت ابن عباس رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل په دوزخيانو کې د ټولو نه کم
عَذَابًا أَبُوْ طَالِبٍ وَّهُوَ مُنْتَعِلٌ بِنَعْلَيْنِ يَغْلِيْ مِنْهُمَا دِمَاغُهُ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ[2]
عذاب ابو طالب ته وي هغه به د اور څپلۍ اچولې وي چې په هغه سره به يې دماغ جوش وهي. [بخاري]

توضيح: ابو طالب د حضور اکرم صلى الله عليه وسلم سکه تره وو، ده د حضور صلى الله عليه وسلم زيات خدمت او حمايت کړی ؤ د الله تعالى تکويني فيصله وه او دا حکمت هم ؤ چې ابو طالب د حضور صلى الله عليه وسلم او د قريشو په مينځ کې د رابطې کار وکړي او د سپر پشان (ډال) کردار ادا کړي، لکه قريشو په نبي عليه السلام باندې يو وار لاس اوچتولی نشو څکه ابو طالب د هغوی په مذهب باندې ؤ، په اسلام

---

(۱) اخرجه البخاري ۱۱/۴۲۴ رقم الحديث ۶۵۶۲-۶۵۶۱ ومسلم ۱/۱۹۶ والترمذي ۴/۶۱۸ رقم الحديث : ۲۶۰۴.

(۲) اخرجه مسلم ۱/۱۹۶ رقم الحديث (۲۱۲-۳۶۲) واحمدفي المسند ۱/۲۹۰.

باندې د زره نه پوهيدو مګر ايمان يې رانه وړو ، په آخر وخت کې يې وار د اسلام اقرار وکړو ليکن ابوجهل لعين هغه منع کړو چونکې دابوطالب دظاهري جسم سره د آنحضرت ﷺ جسم مبارک لګيدلی وو نو ځکه به د هغه په ظاهري جسم باندې د دوزخ اور نه اچولی کيږي، البته د هغه د تليو لاندې به دوه سکروټې ايښودلی کيږي يا به د اور څپلۍ وراغوستلی کيږي چې د دينه به د هغه دماغ جوشيږي .

د دې حديث نه معلومه شوه چې ابوطالب مسلمان نشو ، دويمه خبره دا معلومه شوه چې په دوزخ کې به د عذاب په اعتبار سره فرق وي چاته به زيات او چاته به کم وي .

ديو دوزخي او يو جنتي قصه

﴿۵﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت انس رضی الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل د قيامت په ورځ به په دوزخيانو
يُؤْتَى بِأَنْعَمِ أَهْلِ الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
کې يو داسې سړی راوستل شي چې په دنيا کې به د ټولو نه زيات په عيش او ارام کې به ژوند تيروی
فَيُصْبَغُ فِي النَّارِ صَبْغَةً ثُمَّ يُقَالُ يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ
بيا به هغه ته په دوزخ کې يوه غوپه ورکړی شي او ورته به وويل شي چې ای ابن آدم! آيا تا په دنيا
رَأَيْتَ خَيْرًا قَطُّ هَلْ مَرَّ بِكَ نَعِيْمٌ قَطُّ فَيَقُوْلُ لَا وَاللهِ
کې څه راحت ليدلی وو او څه عيش او عشرت دې کړی وو هغه دوزخی به ووائی نه په الله قسم
يَا رَبِّ وَيُؤْتَى بِأَشَدِّ النَّاسِ بُؤْسًا فِي الدُّنْيَا مِنْ
ماته هيڅ راحت او نعمت نه وو نصيب شوی ! جنتيانو نه به يو داسې سړی راوستل شي چې په دنيا
أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُصْبَغُ صَبْغَةً فِي الْجَنَّةِ فَيُقَالُ لَهُ
کې د ټولو نه زيات مشقت او تکليف برداشت کونکی وو بيا به هغه ته په جنت کې يوه غوپه
يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ بُؤْسًا قَطُّ هَلْ مَرَّ بِكَ
ورکول شي او ورته به وويل شي چې ای بني آدمه! ايا ته په دنيا کی د کوم غم مشقت او تکليف

شِدَّةٌ قَطُّ فَيَقُوْلُ لَا وَاللّٰهِ يَا رَبِّ مَا مَرَّ بِيْ

سره مخ شوی وي؟ جواب به ورکړي چې نه ای ځما پروردګاره! قسم په الله ما په دنيا کې هيڅ کله

بُؤْسٌ قَطُّ وَ لَا رَأَيْتُ شِدَّةً قَطُّ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ[1]

خفګان او وغم نه وو ليدلی او هيڅ مشقت او تکليف مي نه وو تيرکړی. [مسلم]

توضيح: صبغة: صبغ د رنګ کيدلو په معنی سره دی او صبغة د غوپې ورکولو په معنی سره دی. ددې حديث نه معلومه شوه چې د دنيا خوشحاليانې او ددې ځای پريشانيانې ټولې عارضي دي اصل معامله د آخرت ده چې دائمي ده . بؤسا: سختی. ته بؤس ويل کيږي .

شرک بده بلا ده

﴿۶﴾وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت کوي چې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل

قَالَ يَقُوْلُ اللّٰهُ تَعَالَى لِأَهْوَنَ أَهْلِ النَّارِ

الله ! به د قيامت په ورځ دوزخيانو نه يو سړي ته چې د ټولو نه به کم عذاب کې وي وفرمايي که

عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَوْ أَنَّ لَكَ مَا فِي الْأَرْضِ

تا سره د ځمکې د مخ د څيزونو نه دا شيان وي نو ايا ته به يي په خپله فديه کې ورکړي هغه

مِنْ شَيْءٍ أَكُنْتَ تَفْتَدِيْ بِهِ فَيَقُوْلُ نَعَمْ فَيَقُوْلُ

دوزخي به وايي چې هو الله ! به ورته فرمايي ای بدنصيبه انسانه! ما خو هغه وقت هرکله چې

أَرَدْتُ مِنْكَ أَهْوَنَ مِنْ هٰذَا وَأَنْتَ فِيْ صُلْبِ آدَمَ

ته د آدم په شا کې وي له دينه هم آسان شی ستا د پاره مقرر کړی وو او هغه داچې ته ما سره څه شی

أَنْ لَا تُشْرِكَ بِيْ شَيْئًا فَأَبَيْتَ

مه شريکوه خو تا دهغې نه انکار وکړو ددې پورې چې د بتانو وغيره د عبادت او تعظيم په

[1] (١) اخرجه مسلم ۴/۲۱۶۲ رقم الحديث (۲۸۰۷-۵۵) واحمدفي المسند ۳/۲۰۳.

إِلَّا أَنْ تُشْرِكَ بِيْ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]
ذريعه دي څما سره شريک پيدا کړو [بخاري مسلم]

توضيح: اردت: د حديث ظاهري الفاظ خو د ارادې لپاره دي مګر د دينه حکم ورکول مراد دی چې ما تا ته د دينه اسانه حکم کړی وو چې کله ته د آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ په شا کې وې مګر تا ونه منلو ، علامه طيبی رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې دا (عهد الست) ته اشاره ده.

په عذاب کې تفاوت او درجات

﴿۷﴾وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
او حضرت سمره بن جندب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دی چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل دوزخيانو
مِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ النَّارُ إِلَى كَعْبَيْهِ وَمِنْهُمْ مَنْ
نه به څه خلق هغه وي چې د هغوی د دواړو ګيټو پورې به اوروي او څه خلق به هغه وي چې د
تَأْخُذُهُ النَّارُ إِلَى رُكْبَتَيْهِ وَمِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ النَّارُ إِلَى
هغوی د دواړو زنګنونو پورې به اور وي څني خلق به هغه وي چې د هغوی د ملا پورې به اوروي
حُجْزَتِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ النَّارُ إِلَى تَرْقُوَتِهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[2]
او څه خلق به هغه وي چې د هغوی د مرۍ او غاړې پورې به اوروي. [مسلم]

د دوزخيانو غټ جسمونه

﴿۸﴾وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بَيْنَ مَنْكِبَيِ الْكَافِرِ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل په دوزخ کې به د کافر جسم
فِي النَّارِ مَسِيْرَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ لِلرَّاكِبِ الْمُسْرِعِ وَفِي رِوَايَةٍ
دومره غټ او چاغ شي چې د هغه د دواړو اوږو په مينځ کې فاصله به د تيز رفتار سور د دريو

[1] اخرجه البخاري ۶/۳۶۳ رقم الحديث ۳۳۳۴ ومسلم ۴/۲۱۶۰ رقم الحديث (۲۸۰۵-۵۱) واحمد في المسند ۵/۱۰

[2] اخرجه مسلم ۴/۲۱۵۸ رقم الحديث (۲۸۴۵-۳۳) والنسائي ۸/۱۱۲ رقم الحديث ۵۰۱۰

ضِرْسُ	الْكَافِرِ	مِثْلُ	أُحُدٍ	وَغِلَظُ	جِلْدِهِ	مَسِيْرَةُ	ثَلَاثٍ	
ورځو د مسافت برابر وي او په یوه روایت کې داسې دي چې په دوزخ کې به د کافر غاښ د اُحد د غره برابر								
رَوَاهُ مُسْلِمٌ. وَذُكِرَ حَدِيْثُ أَبِيْ هُرَيْرَةَ اِشْتَكَتِ النَّارُ إِلٰى رَبِّهَا فِيْ بَابِ تَعْجِيْلِ الصَّلٰوةِ. (۱)								
وي. [مسلم] او د حضرت ابو هریره رضي الله عنه روایت: اشتکت النار الٰی ربها په باب تعجیل الصلوٰة کې تیر شوی دی.								

توضیح: ضرس الکافر: ژامې ته ضرس وایي ، ددې حدیث نه معلومیږي چې په قیامت کې به د کافرانو جسمونه به ډیر غټ کړی شي ، ددې نه مخکې د جنت متعلق احادیثو کې دا ذکر شول چې د اهل جنت اجسام به هم په جنت کې غټیږي ددې اصل وجه دا ده چې په قیامت کې به د الله تعالی په صفاتو کې د کمال او عروج ظهور راشي نو ځکه به د اهل جنت او اهل جهنم جسمونه به کامل شي ګویا د الله تعالی صفت د تخلیق به کامل شي ، دلته سوال دا دی چې په دې حدیث کې د کافرانو د جسمونو غټیدلو بیان دی او په بل حدیث کې دي چې د قیامت په ورځ به د متکبرینو جسم د میږیانو په شان واړه و ذلیل کړی شي دا خو تعارض دی ددې جواب څه دی ؟ نو ددې جواب دا دی چې د جسم دغه غټیدل او چاغیدل په په دوزخ کې وي تر څو اور ته صحیح خوراک حاصل شي او د جسم ورکوټي کیدلو ذلت او رسوائی به د محشر په میدان کې وي ، نو هیڅ تعارض نشته .

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

د دوزخ اور درې زره کاله پورې ګرم کړی شوی دی

﴿۹﴾عَنْ	أَبِيْ	هُرَيْرَةَ	عَنِ	النَّبِيِّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	قَالَ
حضرت ابو هریره رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه روایت کوي چې حضور صلی الله علیه وسلم و فرمایل									
أُوْقِدَ عَلَى النَّارِ	أَلْفَ	سَنَةٍ	حَتّٰى	احْمَرَّتْ	ثُمَّ	أُوْقِدَ	عَلَيْهَا	أَلْفَ	سَنَةٍ
د دوزخ اور زر کاله بل شو تر دې پورې چې هغه سره سور شو بیا زر کاله نور بل شو ددې پورې									
حَتّٰى	ابْيَضَّتْ	ثُمَّ	أُوْقِدَ	عَلَيْهَا	أَلْفَ	سَنَةٍ	حَتّٰى	اسْوَدَّتْ	
چې هغه سپین شو بیا زر کاله نور بل شو تر دې پورې چې تور شو نو اوس د دوزخ اور بالکل									

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۱/۴۱۵ رقم الحديث ۶۵۵۱ ومسلم ۲۱۸۹ رقم الحديث (۲۸۵۲-۴۵)

فَهِيَ سَوْدَآءُ مُظْلِمَةٌ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ[1]
تک تور او تیاره دی. [ترمذي]

توضيح: ابيضت: اور چې تر ډيره وخته بل شي نو په هغه کې د لوګی ګډوالی ختم شي نو هغه سپين شی د لوګي د ګډوالي په وخت کې او سور وي بيا د ډير بلو لوسره تور شي ددې حديث نه معلومه شوه چې دوزخ د اوس نه تيار دی معتزله وايي چې اوس لا تيار نه دی اهل سنت وايي چې د (أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ) آيت ښايي چې تيار دی معتزله بيکاره دي بهر حال د دوزخ اور دری زره ۳۰۰ کاله ګرم شوی دی اول سور شو بيا سپين شو بيا تور او تياره شو.

﴿۱۰﴾وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضِرْسُ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چی رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د قيامت په ورځ به په دوزخ
الْكَافِرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِثْلُ أُحُدٍ وَفَخِذُهُ
کې د کافر غاښ د اُحد د غره برابر وي او د هغه ورنونه به د بيضاء غر برابر وي او په دوزخ کې د هغه
مِثْلُ الْبَيْضَاءِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ مَسِيْرَةُ ثَلَاثٍ مِثْلُ الرَّبْذَةِ. [رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ][2]
د ناستې ځاي به د دريو ورځو د مسافت په قدر وي څرنګه چې ربذه ده. [ترمذي]

توضيح: البيضاء په مدينه منوره کې د غر نوم دی. **مقعده** يعني د کښيناستلو ځای به يې دومره ژور وي لکه څومره چې د مدينې منورې نه تر ربذه پورې د دريو ورځو مسافت دی.

﴿۱۱﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ غِلَظَ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چی رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د کافر دوزخي څرمن به دوه
جِلْدِ الْكَافِرِ اثْنَانِ وَأَرْبَعُوْنَ ذِرَاعًا وَإِنَّ ضِرْسَهُ
څلويښت ۴۲ لاسه پيرړه (ډبله) وي د هغه غاښ به د احد د غره برابر وي او په دوزخ کې د هغه د

---

(1) اخرجه الترمذي ۴/۶۱۲ رقم الحديث ۲۵۹۰ وابن ماجه ۲/۱۴۴۵ رقم الحديث ۴۳۲۰.

(2) اخرجه الترمذي في ۴/۶۰۴ رقم الحديث ۲۵۷۸

مِثْلُ أُحُدٍ وَإِنَّ مَجْلِسَهُ مِنْ جَهَنَّمَ مَا بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ[1]
ناستې ځاي به د مکې او مدينې د درمياني فاصلې برابر وي. [ترمذي]

توضيح: مابين مكة: په دې حديث کې يې د مجلس ځای د مکې او مدينې فاصله وښودله او د دينه مخکې حديث کې يې مدينه او ربذه وښودله، ددې وجه دا ده چې د کافرانو د عذاب د تفاوت په وجه په جسم کې تفاوت راځي نو ځکه دغه فرق دی.

﴿۱۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْكَافِرَ
او حضرت ابن عمر، وايي چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل کافر به په دوزخ کې خپله ژبه دری
لَيَسْحَبُ لِسَانَهُ الْفَرْسَخَ وَالْفَرْسَخَيْنِ
دری او شپږ. شپږ. فرسخه يونيم ميل يا دوه ميله پورې راکاږي او خلق به هغه خپلو پښو سره
يَتَوَطَّاهُ النَّاسُ . رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ[2]
پايمال کوي يعني په هغه ژبې به ګرځي [احمد ترمذي] او ترمذي ويلي دي چې دا حديث غريب دی.
﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدٍ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
او حضرت ابو سعيد د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه روايت کوي چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل
اَلصَّعُوْدُ جَبَلٌ مِّنْ نَّارٍ يَتَصَعَّدُ فِيْهِ
صَعُود چې د هغه ذکر د قرآن مجيد دې آيت: (سارهقه صعودًا) کې دی دوزخ کې يو غر دی چې
سَبْعِيْنَ خَرِيْفًا وَيُهْوِيْ بِهِ كَذٰلِكَ
په هغه به کافر اويا کاله پورې خيژول کېږی، او هغه به دغه شان اويا کالو پورې به راغورځول کېږي
فِيْهِ أَبَدًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.[3]
او دغه رنګ دا سلسله به جاري وي. [ترمذي]

(1) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۶۰۶ رقم الحديث ۲۵۷۷

(2) اخرجه الترمذي ۴/۶۰۶ رقم الحديث ۲۵۸۰ وأحمدفي المسند ۲/۹۲

(3) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۶۰۵ رقم الحديث ۲۵۷۶ وأحمدفي المسند ۳/۷۵

په دې حدیث کې د قرآن آیت ﴿سَأُرۡهِقُهُۥ صَعُودًا﴾ ته اشاره ده.

د دوزخيانو غذا

﴿۱۴﴾وَعَنۡهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابوهريره، د رسول الله ﷺ نه روايت كوي چې رسول كريم ﷺ
قَالَ فِيۡ قَوۡلِهٖ كَالۡمُهۡلِ أَيۡ كَعَكَرِ الزَّيۡتِ فَإِذَا
د الله! ارشاد كې د لفظ مهل وضاحت كولو سره وويل چې هغه به د زيتون د خيري په شان يو شى وي هر كله
قُرِّبَ إِلٰى وَجۡهِهٖ سَقَطَتۡ فَرۡوَةُ وَجۡهِهٖ فِيۡهِ. رَوَاهُ التِّرۡمِذِيُّ. (۱)
چې دا مهل د دوزخي خولې ته قريب يو وړل شي د خولې څرمن به يې په هغه كې راولويږي. ترمذي]

توضيح: فروة: د مخ پوستكي ته فروه وايي، د خولې پوستكى مراد دى، په حديث نمبر ۱۶ كې د فروة رأسه لفظ هم راغلى دى د هغه نه د سر او تندي پوستكى مراد دى. په دې حديث كې د قرآن آيت ﴿وَإِن يَسۡتَغِيثُواْ يُغَاثُواْ بِمَآءٖ كَٱلۡمُهۡلِ يَشۡوِي ٱلۡوُجُوهَ﴾ طرف ته اشاره ده.

د ګرمو اوبو عذاب

﴿۱۵﴾وَعَنۡ أَبِيۡ هُرَيۡرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ قَالَ
او حضرت ابوهريره، د رسول الله ﷺ نه روايت كوي چې حضور ﷺ وفرمايل هر كله چې د
إِنَّ الۡحَمِيۡمَ لَيُصَبُّ عَلٰى رُؤُوۡسِهِمۡ
دوزخيانو په سرباندې ګرمې اوبه واچول شي نو هغه ګرمې اوبه به خكته تللو سره خيټې ته
فَيَنۡفُذُ الۡحَمِيۡمُ حَتّٰى يَخۡلُصَ إِلٰى جَوۡفِهٖ
ورسيږي او هغه څيزونه به پرې كړې كوم چې په خيټه كې وي د دې پورې چې هغه ګرمې اوبه به په
فَيَسۡلُتُ مَا فِيۡ جَوۡفِهٖ حَتّٰى يَمۡرُقَ مِنۡ
خيټه كې د ننه څيزونه پريكولو او ويلې كولو سره د پښو په لار بهر راووځي او د صَهر هم دا معنٰى

قَدَمَيْهِ وَ هُوَ الصَّهْرُ ثُمَّ يُعَادُ كَمَا كَانَ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.[۱]

ده او بیا به هغه دوزخي چې هغه سره د ګرمو او بو دا عمل شوی وي هغه شان به شي څرنګه چې مخکې وو. [ترمذي]

توضيح: فيسلت: د نصر ينصر نه د پریکولو په معنی سره دی، یعنې د غه ګرمی اوبه د ننه په ټولو سره به د خیټې کولمې وغیره پرې کړي او خرابې به یې بهر ته وباسي، **يمرق:** د وتلو په معنی سره دی.

من قدميه: یا به حقیقتا د قدمینو نه کولمې وځي یا د قدمینو نه مراد دبر ده دا زیات واضحه دی.

وهو الصهر: په دې جمله کې دې آیت ته اشاره ده ﴿يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ﴾ یعنې په ګرمو اوبو سره به ټول شیان ویلي کړی شي، په راتلونکي حدیث نمبر ۱۶ کې د دې زیات وضاحت را روان دی.

﴿۱۶﴾ وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابو أمامة، د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د الله! د دې ارشاد

فِي قَوْلِهِ يُسْقَى مِنْ مَّاءٍ صَدِيدٍ يَتَجَرَّعُهُ قَالَ

يُسْقَى مِن مَّاءٍ صَدِيدٍ يَتَجَرَّعُهُ وضاحت کولو سره وفرمایل هر کله چې هغه او به د هغه دوزخي

يُقَرَّبُ إِلَى فِيهِ فَيَكْرَهُهُ فَإِذَا أُدْنِيَ مِنْهُ

خولې ته نزدې کړې نو هغه به پوزه تروه کړي او بیا چې هغه او به د هغه په خوله کې و اچول شي نو

شَوَى وَجْهَهُ وَ وَقَعَتْ فَرْوَةُ رَأْسِهِ فَإِذَا

د هغه د مخ غوښه به وریته کړی او د هغه د سر څرمن به ولویږي او هر کله چې هغه دوزخي هغه

شَرِبَهُ قَطَّعَ أَمْعَاءَهُ حَتَّى

او به وڅکي او هغه او به یې خیټې ته ورسیږي نو کولمې به یې ټکړې ټکړې کړې تر دې چې

يَخْرُجَ مِنْ دُبُرِهِ يَقُولُ اللهُ تَعَالَى وَسُقُوا مَاءً

هغه به د ده د دبرې د خوا نه ووځي لکه چې الله! فرمایي: (وَسُقُوا مَآءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُم)

---

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۶۰۷ رقم الحديث ۲۵۸۲ واحمد في المسند ۲/۳۷۴

حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ وَيَقُوْلُ وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ

دغه شان قرآن کريم کې يو بل ځاي کې يې داسې فرمايلي دي : وَإِن يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ

يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ[1]

يَشْوِى الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ. [روايت کړې دې ترمذي]

د دوزخ چار ديواري

﴿۱۷﴾وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لِسُرَادِقِ النَّارِ

او حضرت ابوسعيد خدري، د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه روايت کوي چې حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل د دوزخ

أَرْبَعَةُ جُدُرٍ كُثُفُ كُلِّ جِدَارٍ مَسِيرَةُ أَرْبَعِينَ سَنَةً . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ[2]

داحاطې د پاره به چار ديوارې وې چې د هغه نه د هر ديوال پلنوالی به د څلويښتو کالو د مسافت برابروي. [ترمذي]

توضيح : سرادق پردو ته وايي ، خيمه هم مراد کيدلی شي چار ديوالی مراد ده . کثف د کثافت نه د ديوال پلنوالی مراد دی ، په دې حديث کې د قرآن کريم دې آيت ته اشاره ده ﴿أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا﴾

﴿۱۸﴾وَعَنْهُ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابوسعيد ، وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل د دوزخيانو د زخمونو نه چې کومې

لَوْ أَنَّ دَلْوًا مِّنْ غَسَّاقٍ يُهْرَاقُ فِي الدُّنْيَا

وينې زوې او به بهيږي يعني خرابه وينه او نو که د هغې نه يو بوقه په دنيا کې توی شي نو

لَأَنْتَنَ أَهْلَ الدُّنْيَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.[3]

يقينًا ټوله دنيا والا به بدبويه شي . [ترمذي]

---

(1) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۶۰۸ رقم الحديث ۲۵۸۴ وأحمد في المسند ۵/۲۶۵

(2) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۶۰۸ رقم الحديث ۲۵۸۴ واخرجه في المسند ۳/۲۹ .

(3) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۶۰۸ رقم الحديث ۲۵۸۴ وأحمد في المسند ۳/۲۸

توضیح: **غساق**: وینو او زوو ته غساق وایي. دا به د دوزخیانو د جسم دننه کولمې وي همدا مراد دی. **انتن**: د کوم شی د ویلي کیدلو او خرابیدلو نه وروسته چې کومه شدیده بدبویي پورته کیږي هغه ته انتن وایي. مطلب دا دی چې ددې په وجه به ټول اهل دنیا په سخته بد بویۍ کې پریوځي، په دې حدیث کې د قرآن دې آیت ﴿هٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ وَآخَرُ مِن شَكْلِهِ أَزْوَاجٌ﴾ ته اشاره ده.

﴿۱۹﴾وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ هٰذِهِ الْآيَةَ اِتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوْتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ أَنَّ قَطْرَةً مِّنَ الزَّقُّوْمِ قَطَرَتْ فِيْ دَارِ الدُّنْيَا لَأَفْسَدَتْ عَلٰى أَهْلِ الْأَرْضِ مَعَائِشَهُمْ فَكَيْفَ بِمَنْ يَّكُوْنُ طَعَامُهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ.[۱]

او حضرت ابن عباس نه روایت دی یوه ورځ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا آیت اِتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوْتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُم مُّسْلِمُوْنَ تلاوت کړه بیایي وفرمایل که د دوزخ د زقوم ونې نه یوه قطره هم د دې دنیا کور کې وڅڅیږي نو یقینًا د دنیا والو د ژوند سامان به خراب کړي بیا سوچ وکړئ د هغه سړي به څه حال وي چې د هغه خوراک دا زقوم وي دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یي دي چې

او امام ترمذی وایي چه دا حدیث حسن صحیح دی.

توضیح: حق تقاته: د الله نه داسې وویرېږئ لکه څنګه چې د هغه نه د ویریدلو حق دی او د ویریدلو دغه حق داسې اداء کیږي چې انسان د محرماتو نه مکمل اجتناب (پرهیز) وکړي او واجبات په ځای کړي دا حق تقوی ده، حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ددې تفسیر داسې فرمایلي دي: **هو ان یطاع فلا یعصی ویشکر فلا یکفر ویذکر فلا ینسی**، په دې حدیث شریف کې د قرآن آیت: ﴿إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ طَعَامُ الْأَثِيمِ﴾ طرف ته اشاره ده.

---

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن ۴/۶۰۹ رقم الحدیث ۲۵۸۴ وابن ماجه ۲/۱۴۴۶ رقم الحدیث ۴۴۰۸

د دوزخیانو د مخونو بدشکلي

﴿۲۰﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

او ابو سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت کوي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د دوزخ

وَهُمْ فِيْهَا كَالِحُوْنَ قَالَ تَشْوِيْهِ النَّارُ فَتَقَلَّصُ شَفَتُهُ الْعُلْيَا

او ربه د کافر د خولې غوښه پخه کړي چې هغه سره به د هغه برنۍ شونډه پورته وخيژي تردې

حَتّٰى تَبْلُغَ وَسْطَ رَأْسِهِ وَيَسْتَرْخِيْ شَفَتُهُ السُّفْلٰى حَتّٰى

پورې چې د سر مینځنۍ حصي ته به ورسيږي او لاندې شونډه به يې راځوړنده شي تردې پورې چې

تَضْرِبَ سُرَّتَهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ[1]

نامه پورې به ورسي. [ترمذي]

توضيح: كالحون: کوم کس چې شونډه يې پورته شي او غاښونه يې ښکاره شي هغه ته **کالح** ويلې کيږي، داد **کالح** يو مفهوم دی، دويم مفهوم دا دی چې د دې دوزخيانو مخونه به خراب شوي وي، دريم مفهوم يې دادی چې د چاغاښونه په د بدشکلۍ انداز سره خلاص شوي وي هغوی **کالحون** دي.

دوزخيان به په دوزخ کې د سيلاب پشان اوښکي وبهوي

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

او حضرت انس، د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت کوي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل اې خلقو ته

يَاأَيُّهَا النَّاسُ ابْكُوْا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِيْعُوْا فَتَبَاكَوْا

وژاړئ ځکه که تاسو له ژړا نه راځي نو په تکلف سره وژاړئ حقيقت دادی چې دوزخيان به په

فَإِنَّ أَهْلَ النَّارِ يَبْكُوْنَ فِي النَّارِ

جهنم کې ژاړي او د هغوی اوښکې به ډيرو ژړيدو په وجه د هغوی په مخونو داسې رابهيږي لکه

حَتّٰى تَسِيْلَ دُمُوْعُهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ كَأَنَّهَا جَدَاوِلُ حَتّٰى يَنْقَطِعَ الدُّمُوْعُ
هغه نالۍ (لختۍ) دي او هر کله چې د هغوی اوښکې ختمي شي نو ويني بهيدل به شروع شي
فَتَسِيْلَ الدِّمَاءُ فَتَقَرَّحَ الْعُيُوْنُ
او سترګي به د وينو نه زخمي شي د هغوی د سترګو نه بهيدونکې وينې او اوښکې به دومره وي
فَلَوْ أَنَّ سُفُنًا أُزْجِيَتْ
که د هغوی د سترګو په اوښکو کې کشتۍ پريښودل شي نو يقينًا هغه به روانې شي دا روايت
فِيْهَا لَجَرَتْ. رَوَاهُ فِيْ شَرْحِ السُّنَّةِ.[1]
بغوي رَحِمَهُ اللهُ خپلو اسنادو سره شرح السنه کې نقل کړی دی.

توضيح: فتباكوا: يعنې په تکلف سره د ژړا صورت جوړ کړئ.

جداول: دا د جدول جمع ده وړې ويالې ته ويل کيږي.

فتقرح: قرح زخم ته وايي دا صيغه کچيرې د باب تفعل نه د مضارع صيغه وي نو دا په اصل کې تتقرح وو يوه تاء محذوفه ده په دې صورت کې به العيون د دې لپاره فاعل وي يعنې سترګې به زخمي شي، او کچيرې دا د باب د فتح نه د مضارع صيغه وي نو العيون به د دې لپاره مفعول به وي يعنې دغه وينه به سترګی زخمي کړي. **سفنا:** د سفينة جمع ده کشتۍ ته وايي.

ازجيت: ازجاء د باب افعال نه دی د کشتۍ د پريښودلو او د چلولو په معنی سره دی.

د دوزخيانو حالت

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُلْقٰى
او حضرت ابو درداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل دوزخيانو باندې به لوږه
عَلٰى أَهْلِ النَّارِ الْجُوْعُ فَيَعْدِلُ مَا هُمْ فِيْهِ مِنَ الْعَذَابِ
داسې مسلطه شي چې د هغه لوږې تکليف به د هغه عذاب برابر وي چې په هغه کې هغه دوزخي د

[1] اخرجه ابن ماجه ۲/۱۴۴۶ رقم الحديث ۴۳۲۴.

فَيَسْتَغِيْثُوْنَ	فَيُغَاثُوْنَ	بِطَعَامٍ	مِّنْ	ضَرِيْعٍ

مخکې نه ګرفتار وي نو هغوی به د لوږې د تکلیف نه په بې تابه کېدو سره فریاد کوي او د هغوی

لَايُسْمِنُ	وَ	لَا	يُغْنِيْ	مِنْ	جُوْعٍ

فریادرسي به د ضریع [ازغیداري ونې] د خوړلو په ذریعه کولی شي چې نه به یې غټوي چاغوي او

فَيَسْتَغِيْثُوْنَ	بِالطَّعَامِ	فَيُغَاثُوْنَ	بِطَعَامٍ	ذِيْ	غُصَّةٍ

نه به یې لوږه دفع کوي بیا به هغوی د خوراک حاصلیدو سره په دوهم وار فریاد کوي او دا وار به

فَيَذْكُرُوْنَ	أَنَّهُمْ	كَانُوْا	يُجِيْزُوْنَ	الْغُصَصَ

د هغوی فریاد رسي په ستوني کې د مښتونکې طعام په ذریعه کولی شي دا وخت به هغوی ته

فِيْ	الدُّنْيَا	بِالشَّرَابِ	فَيَسْتَغِيْثُوْنَ

دا را یادشي چې په دنیا کې د طعام خوړلو په وخت د هغوی په ستوني کې چې به څه شی ونښتلو

بِالشَّرَابِ	فَيُرْفَعُ	إِلَيْهِمُ

نو هغوی به د څکونکي شي سره لاندې کولو نو هغوی د څه څکونکي شي التجاء او درخواست

الْحَمِيْمُ	بِكَلَالِيْبِ	الْحَدِيْدِ	فَإِذَا

وکړي نو هغوی ته به تیزې ګرمې اوبه ورکړل شي چې د انبورونو په ذریعه نیولو سره به ورپورته

دَنَتْ	مِنْ	وُجُوْهِهِمْ	شَوَتْ	وُجُوْهَهُمْ

کړی شي کله چې هغوی مخونو ته نژدې شي نو ورته به شي مخونه د هغوی او هرکله چې په هغه

فَإِذَا	دَخَلَتْ	بُطُوْنَهُمْ	قَطَّعَتْ	مَا	فِيْ	بُطُوْنِهِمْ

لوښو کې دننه شي د هغوی په خیټه کې داخل شي نو د خیټې ددننه څیزونه به ټکړې ټکړې کړي

فَيَقُوْلُوْنَ	أُدْعُوْا	خَزَنَةَ

هغه دوزخیان به جهنم باندې مقررو فرشتو ته وایي ای د دوزخ محافظانو! الله! نه دعا

جَهَنَّمَ	فَيَقُوْلُوْنَ	أَلَمْ	تَكُ	

وغواړئ چې کم نه کم دیوې ورځې د پاره په مونږ دا عذاب سپک کړي د دوزخ محافظان به ورته

تَأْتِيكُمْ	رُسُلُكُمْ	بِالْبَيِّنَاتِ	قَالُوْا

وايي آيا د الله رسولان د الله معجزو او واضحو دليلونو سره تاسو ته نه وو راغلي هغوی به ورته

بَلٰى	قَالُوْا	فَادْعُوْا

وايي بيشکه راغلي وو او د هغوی تعليمات مونږ ته رسيدلي وو د دوزخ محافظان به ورته وايي

وَمَادُعَاءُ	الْكَافِرِيْنَ	إِلَّا	فِيْ	ضَلَالٍ

بيا تاسو خپله دعا وغواړئ او د کافرانو دعا د تاوان او بې فائده ګۍ نه علاوه نور هيڅ نه ده

قَالَ	فَيَقُوْلُوْنَ	ادْعُوْا	مَالِكًا	فَيَقُوْلُوْنَ	يَا	مَالِكُ

هغوی به خپلو کې وايي چې د جنت داروغه مالک ته د مدد درخواست وکړئ ای مالکه! خپل

لِيَقْضِ	عَلَيْنَا	رَبُّكَ

پروردګار نه دعا وغواړه چې هغه مونږ ته مرګ راکړي چې حضور وفرمايل د دوزخيانو التجاء اوريدو

قَالَ	فَيُجِيْبُهُمْ	إِنَّكُمْ

سره مالک به خپله يا د ربّ د طرف نه جواب ورکړي چې دې دوزخ نه د نجات يا د مرګ خيال

مَاكِثُوْنَ	قَالَ	الْأَعْمَشُ

پريږدئ تاسو به هميشه هميشه دلته په دې عذاب ګرفتاريې حضرت اعمش رحمه الله وايي بعضې

نُبِّئْتُ	أَنَّ	بَيْنَ	دُعَائِهِمْ

صحابو رضي الله عنهم ماته بيان وکړو چې مالک ته د دې دوزخيانو التجاء او د مالک د طرف نه جواب

وَإِجَابَةِ	مَالِكٍ	إِيَّاهُمْ	أَلْفَ	عَامٍ	قَالَ

په ورکولو مينځ کې به د زر کالو وقفه وي حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل بيا به هغه دوزخيان وايي چې

فَيَقُوْلُوْنَ ادْعُوْا رَبَّكُمْ فَلَا

اوس مونږ ته براهِ راست خپل پروردګار ته د نجات او خلاصون التجاء کول پکار دي ځکه چې هغه

أَحَدٌ خَيْرٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ

قادر مطلق دی زمونږ په حق کې خیر او بهترۍ فیصله کونکی دی پروردګار نه بهتر بل څوک نشته

فَيَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا

نو هغوی به التجاء وکړي چې ای پروردګاره! زمونږ بدبختۍ مونږ ګیر کړلو او په دې کې شک

وَكُنَّا قَوْمًا ضَآلِّيْنَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا

نشته چې مونږ د توحید د لارې نه ګمراه شوي وو ای پروردګاره! مونږ ته د دوزخ نه نجات راکړي

فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُوْنَ قَالَ

که مونږ دې نه روسته هم کفر او شرک طرف ته راشو نو خپل ځان باندې به ظلم کونکي یو الله !

فَيُجِيْبُهُمْ اِخْسَئُوْا فِيْهَا

به هغوی ته جواب ورکړي چې شئ کمبختو د سپو په شان ذلیل او خوار اوسئ او په دې دوزخ کې

وَ لَا تُكَلِّمُوْنِ قَالَ فَعِنْدَ

پراته اوسئ او د خلاصون باره کې دې کې ما سره هیڅ خبره مه کوئ حضور ﷺ وفرمایل آخر هغه

ذٰلِكَ يَئِسُوْا مِنْ كُلِّ خَيْرٍ وَعِنْدَ ذٰلِكَ يَأْخُذُوْنَ فِي الزَّفِيْرِ وَالْحَسْرَةِ وَالْوَيْلِ.

دوزخیان به د هر خیر نه نا امیده شي او بیا به حسرت او ژړا فریاد شروع کړي عبد الله بن عبد الرحمنؒ وایي

قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ وَالنَّاسُ لَا يَرْفَعُوْنَ هٰذَا الْحَدِيْثَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. (۱)

چې علماء دا حدیث مرفوع نه ګرځوي لیکن ترمذي دا حدیث مرفوع نقل کړی دی

توضیح: **فیعدل ما هم فیه**: یعني د ولږې دغه عذاب به د هغه عذاب سره برابر وي کوم چې د

مخکې نه هغوی ته وو . **من ضريع**: د اغزيو والا يوه زهريله ونه ده کچيرې يو حيوان هغه وخوري نو فورا مړ کيږي . دلته د ضريع نه مراد هغه د اور اغزي دي چې په دوزخ کې به وي او د مصبر نه به زيات ترخه وي. **يجيزون**: د تيريدلو په معنی سره دی. **الغصص**: په ستونی کې د کوم شی نښليدلو ته غصص وايې، مطلب دا دی چې کله په دنيا کې کوم شی په ستونی کې ونښليدو نو د هغه د تيريدلو لپاره به يې اوبه څکلې، په دغه وجه به دوزخي اوبه غوښتل شروع کړي .

بکلاليب الحديد: يعنې په هغو اوبو کې به د اوسپنې وړې وړې پرزې او ميخونه شامل کړی شوي وي . **(اخسئوا)** د سپی د تختبولو او شړلو لپاره په عربی کې د اخسأ لفظ استعماليږي (يعنې کورې سپيو) او س زمونږ سره خبرې مه کوئ .

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل امت د دوزخ نه پوره طور سره خبردار کړی دی

﴿۲۳﴾وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت نعمان بن بشير رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نه روايت دی وايي يوه ورځ ما د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه واوريدل
يَقُوْلُ أَنْذَرْتُكُمُ النَّارَ أَنْذَرْتُكُمُ النَّارَ فَمَا
ای خلقو ! ماتاسو د دوزخ د عذاب نه ويرولئ ماتاسو د دوزخ د عذاب نه ويريولئ نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ دا
زَالَ يَقُوْلُهَا حَتّٰى لَوْ كَانَ فِيْ مَقَامِيْ
الفاظ باربار فرمائيل که حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دی ځای تشريف فرما وي چيرته چې دا وخت زه ناست يم
هٰذَا لَسَمِعَهُ أَهْلُ السُّوْقِ وَحَتّٰى سَقَطَتْ خَمِيْصَةٌ
نو يقينًا د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اواز به بازار والاو اوريدلی تردې پورې چې د هغه تالی وهلو په وجه
كَانَتْ عَلَيْهِ عِنْدَ رِجْلَيْهِ. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ. [1]
د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کمبله چې په اوږه يې پرته وه په پښو کې راوليدله .

توضيح : انذرتكم: يعنې د دوزخ د اور نه ما تاسې ويرولئ .

---

(۱) اخرجه الدارمي في السنن ۲/۴۲۵ رقم الحديث ۲۸۱۲ واحمد في المسند ۲۶۸.

في مقامي هذا: یعني حضور ﷺ دغه الفاظ په دومره زور زور سره فرمایل کچیرې هغه ﷺ زما په دغه ځای کې وی نو د هغه ﷺ آواز به بازار ته رسیدلی وی .

الخمیصة: منقش څادر ته خمیصه وایي ، شاعر وایي :

لبست الخميصة ابغى الخبيصة　　و انشبت شصى فى كل شيصة

شارحین د خمیصه ترجمه په توري شړۍ سره کوي .

د دوزخیانو د تړلو او ږده ځنځیرونه

﴿۲۴﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ

او حضرت عبد الله بن عمرو بن عاص رضي الله عنه وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایل که د

قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ أَنَّ رَصَاصَةً

قلعي یوه ګوله داسې وي او حضور ﷺ د سر طرف ته اشاره وکړه چې د کاسي په شان وي

مِثْلَ هٰذِهٖ وَأَشَارَ إِلٰى مِثْلِ الْجُمْجُمَةِ أُرْسِلَتْ

یعني د سِکې هغه ګوله د کاسي په شان ګول او د درنیدو په وجه ډیره په تیزی سره رغړیونکې وي د

مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ وَهِيَ مَسِيْرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ

آسمان نه ځمکې طرف ته وغورځول شي چې د هغو په مینځ کې فاصله د پنځه سوه کاله د مسافت

لَبَلَغَتِ الْأَرْضَ قَبْلَ اللَّيْلِ

برابر ده نو یقینًا هغه ګوله به یوې شپې تیریدو نه سر نه مخکې یعني ډیره مختصره موده کې به

وَ لَوْ أَنَّهَا أُرْسِلَتْ مِنْ رَّأْسِ السِّلْسِلَةِ لَسَارَتْ

ځمکې ته راورسیږي لیکن که هغه ګوله د زنځیر د سر نه پریښودل شي نو څلویښت کاله پورې

أَرْبَعِيْنَ خَرِيْفًا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ قَبْلَ أَنْ

مسلسل ورځ او شپه رغړیدو باوجود د هغه زنځیر د ویخ یعني د هغه آخري سره پورې یادایي

تَبۡلُغَ أَصۡلَهَا أَوۡ قَعۡرَهَا. [رَوَاهُ التِّرۡمِذِيُّ] [1]

وفرمایل د هغه تل ته به و نه رسیږي. [ترمذي]

توضيح : رصاصة: یعنې د قلعي یوه ټوټه چې د سر او کوپړۍ پشان وي، کچیرې دا د اسمان نه ځمکې ته راپریښودل شي نو په کم وخت کې به دا ځمکې ته را ورسیږي حالانکه د ځمکې او آسمان په مینځ کې د پنځه سوه کالو فاصله ده لیکن که دغه ټوټه د دوزخیانو د ځنځیر په یو سر کې بنده کړی شي او بیا لاندې پریښودلی شي نو دا ځنځیر دومره اوږد دی او د دوزخ ژوروالی دومره زیات دی چې څلویښت کاله بعد به دا ټوټه لاندې ورسیږي.

د سرکشه متکبر په دوزخ کې ځائ

﴿۲۵﴾ وَعَنۡ أَبِي بُرۡدَةَ عَنۡ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابوبرده تابعي رحمه الله خپل د پلار نه نقل کوي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ وفرمایل په

قَالَ إِنَّ فِي جَهَنَّمَ لَوَادِيًا يُقَالُ لَهُ

دوزخ کې یوه ناله ده چې د هغه نوم هبهب دی په دې ناله کې هر هغه سړی ساتلی شي چې متکبر

هَبۡهَبُ يَسۡكُنُهُ كُلُّ جَبَّارٍ. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ. [2]

سرکش د حق نه لري او مخلوق باندې سختي کونکی وي. [دارمي]

توضيح : هبهب: په جهنم کې یوه کنده ده چې په هغې کې به د دنیا متکبره او بدمعاشان خلق وي په هغې کې کلی دی چې هبهب ورته ویلی شي الله دې پرویز مشرف هغې ته واچوي چې معصوم طالبانو او طالباتو باندې ئې ظلم وکړو.

اَلۡفَصۡلُ الثَّالِثُ

د دوزخیانو طویل (اوږد) او عریض (پلن) جسامت

﴿۲۶﴾ عَنِ ابۡنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ

حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنۡهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ وفرمایل

---

(1) اخرجه الترمذي ۴/۶۱۱ رقم الحديث ۲۵۸۸ وأحمد في المسند ۲/۱۹۷ .

(2) اخرجه الدارمي ۲/۴۲۷ رقم الحديث ۲۸۱۶.

قَالَ	يَعْظُمُ	أَهْلُ	النَّارِ	فِي	النَّارِ	حَتّٰى	إِنَّ بَيْنَ

په دوزخ کې به د دوزخیانو بدن ډیر غټ غټ شي چې هغه سره به هغوی ته عذاب هم زیات معلومیږي

شَحْمَةِ أُذُنِ أَحَدِهِمْ إِلٰى عَاتِقِهِ مَسِيْرَةُ سَبْعَ

ددي پوري چې د یو دوزخي د غوږ د پوستکي نه د هغه د اوږي پوري فاصله به د اوو سوو کالو

مِائَةِ عَامٍ وَّ إِنَّ غِلَظَ جِلْدِهِ سَبْعُوْنَ ذِرَاعًا وَّ إِنَّ ضِرْسَهُ مِثْلُ أُحُدٍ.[1]

د مسافت برابروي د هغه د څرمن پيړوالی (ډبلوالی) به اویا ګزه وي او د هغه غاښ به د احد د غره برابروي.

د دوزخ ماران او لړمان

﴿۲۷﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ جَزْءٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت عبد الله بن حارث بن جزء رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل په دوزخ کې

إِنَّ فِي النَّارِ حَيَّاتٍ كَأَمْثَالِ الْبُخْتِ تَلْسَعُ إِحْدٰهُنَّ اللَّسْعَةَ

د بختي اوښ برابر غټ غټ ماران دي په هغو کې یو مار هم چې څوک یو وار وچیچي نو د هغه د

فَيَجِدُ حَمْوَتَهَا أَرْبَعِيْنَ خَرِيْفًا وَّإِنَّ النَّارِ فِي عَقَارِبَ

چیچلو په شدت کې به څلویښت کاله پوري مبتلا وي دغه شان په دوزخ کې چې کوم لړمانان دي

كَأَمْثَالِ الْبِغَالِ الْمُؤْكَفَةِ تَلْسَعُ إِحْدٰهُنَّ اللَّسْعَةَ

هغه د پالان تړلو قچرو په شان دي او هغو نه چې یو لړم یو وار څوک وچیچي هغه به د هغه د زهرو

فَيَجِدُ حَمْوَتَهَا أَرْبَعِيْنَ خَرِيْفًا. رَوَاهُمَا أَحْمَدُ.[2]

او درد په شدت کې څلويښت کاله پوري مبتلا وي دا دواړه روايتونه احمد نقل کړي دي.

توضیح: حیات: یعني ماران به وي.

([1]) اخرجه أحمد في المسند ۲/۲۶

([2]) اخرجه أحمد في المسند ۴/۱۹۱ .

البخت خراساني اوښ ته البخت ویلی کیږي.

عقارب: د عقرب جمع ده لړم ته وايي.

المؤکفة: د أکاف نه دی د اسم مفعول صیغه ده یعنې زین اچول شوی قچر.

حموتها: حموة د تیزۍ او چیچلو سوزش ته وايي یعنې تر څلویښت کاله پوري به د دغه درد اثر باقي وي.

سپوږمۍ او لمر به دواړه اور ته ځي

﴿۲۸﴾ وَ عَنِ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنَا اَبُوْ هُرَيْرَةَ عَنْ
او حضرت حسن بصري رحمه الله وايي حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مونږ ته د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ
دا حدیث بیان کړو چې د قیامت په ورځ به نمر او سپوږمۍ د پنیر د دوو ټکړو په شان د دوزخ په
ثَوْرَانِ مُكَوَّرَانِ فِي النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالَ الْحَسَنُ
اور کې واچول شي حسن رحمه الله وايي ما ددې حدیث اوریدو سره د حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه
وَمَا ذَنْبُهُمَا فَقَالَ اُحَدِّثُكَ
پوښتنه وکړه چې لمر او سپوږمۍ څه ګناه کړیده حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جواب راکړو ماچې څه
عَنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَكَتَ الْحَسَنُ.
بیان کړل دا د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حدیث دی حسن بصري رحمه الله دې خبري اورید وسره خاموش
رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِيْ كِتَابِ الْبَعْثِ وَ النُّشُوْرِ.[۱]
شو دا روایت بیهقي په کتاب البعث والنشور کې نقل کړی دی.

توضیح: ثوران مکوّران: ثوران تثنیه ده ددې مفرد ثور دی، د پنیر ټکړې ته وايي، مکوّران هم د مکور تثنیه ده د تاوولو په معنی سره دی یعنې لمر او سپوږمۍ به د پنیرو د ټکړو په شان تاؤ کړی شي په دوزخ کې به واچولی شي ترڅو د دوی په وجه د اور په تیزۍ کې د خاشاک په شان اضافه

---

(۱) اخرجه المرقاة المفاتیح ۱۰/۳۵۵ رقم الحدیث ۵۶۹۲

راشي .او په دې وجه هم چې د دوی دواړو عبادت کيږي نو عابد او معبود دواړه به په دوزخ کې وي تر څو کافر ذليله شي ، همدارنګه دوی دواړو د دنيا او ه طبقې رو ښانه کړې وې ښه شهرت يې حاصل کړی لهذا ددې شهرت يو څه سزا ادا کول پکار ده ، هسې هم دا حديث ضعيفه دی .

په دوزخ کې به بدبخته خلک وي

﴿۲۹﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل په دوزخ کې به هغه سړی

لَا يَدْخُلُ النَّارَ اِلَّا شَقِيٌّ قِيْلَ يَا رَسُوْلَ اللهِ وَمَنِ الشَّقِيُّ

اچول کيږي چې شقي (يعنی بدبخته وي) پوښتنه وشوه يارسول الله شقي څوک دی ؟ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَالَ مَنْ لَمْ يَعْمَلْ لِلّٰهِ بِطَاعَةٍ وَلَمْ

وفرمايل شقي هغه دی چې نه خو د الله ! د رضا او خوشحالولو له خاطره او طاعات اختيار وي

يَتْرُكْ لَهُ بِمَعْصِيَةٍ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.[1]

او نه د الله رضا او خوشحالولو د پاره ګناه او معصيت ترک کوي.

✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿

[1] اخرجه ابن ماجه في السنن ۱۴۳۶ رقم الحديث ۴۲۹۸ واحمد في المسند ۲/۳۴۹.

باب خلق الجنة والنار

د جنت او دوزخ د تخلیق بیان

اهل حق د (اهل سنت والجماعة) عقیده ده چې جنت او دوزخ د اوس نه تیار دي، اهل باطل وایي چې جنت منت هیڅ هم نشته او دوزخ هم نشته. مرزا غالب وایي:

ہم کو معلوم ہی جنت کی حقیقت لیکن دل بہلانی کو غالب یہ خیال اچھا ہے

بهر حال د داسې ملحدانو اقوالو ته څه اعتبار دی درحالیکه له مسلمانانو سره قرآن پاک او حدیث دي او اجماع امت او اصول دین دی لهذا غپیدونکو د غپا هیڅ پروا نشته په ذکری شوي باب کې د داسې موضوع متعلق واضح احادیث بیان شوي

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د جنت او دوزخ مناظره

﴿۱﴾ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَحَاجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ							
حضرت ابوهریره رضي الله عنه وایي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل جنت او دوزخ په خپلو کې							
فَقَالَتِ	النَّارُ	أُوْثِرْتُ	بِالْمُتَكَبِّرِيْنَ	وَالْمُتَجَبِّرِيْنَ			
بحث او تکرار وکړو دوزخ وویل چې زه په سرکشو متکبرو او ظالمانو د پاره جوړ شوی یم او جنت							
وَقَالَتِ	الْجَنَّةُ	فَمَالِيْ	لَا	يَدْخُلُنِيْ	إِلَّا	ضُعَفَاءُ	
وویل زه خپل باره کې څه ووایم په ماکې به هم هغه خلق داخلیږي کوم چې ضعیف او کمزوري د							
النَّاسِ	وَسَقَطُهُمْ	وَغِرَّتُهُمْ	قَالَ	اللهُ	تَعَالٰى		
خلقو په نظر کې راغلي وي او ساده سیده او دهوکه کې راتلونکي وي په دې اوریدو سره الله!							
لِلْجَنَّةِ	إِنَّمَا	أَنْتِ	رَحْمَتِيْ	أَرْحَمُ			
جنت ته وفرمایل ته څما د رحمت د اظهار ذریعه او څما د کرم ځای یې زه چې خپلو بندګانو کې							
بِكِ	مَنْ	أَشَاءُ	مِنْ	عِبَادِيْ	وَقَالَ	لِلنَّارِ	
څوک په خپل رحمت سره نازول غواړم دهغه د پاره تا ذریعه جوړوم او دوزخ ته یې وفرمایل ته							

إِنَّمَا أَنْتِ عَذَابِيْ أُعَذِّبُ بِكِ مَنْ أَشَآءُ

ځما د عذاب د محل او مظهر کېدو نه علاوه نور هیڅ نه يي زه چې خپلو بندګانو کې چاته عذاب

مِنْ عِبَادِيْ وَلِكُلِّ وَّاحِدٍ مِّنْكُمَا مِلْؤُهَا

ورکول غواړم هغه د پاره تا ذريعه جوړوم او زه به تا سو دواړه د خلقو نه ډک کړم البته دوزخ سره

فَأَمَّا النَّارُ فَلَا تَمْتَلِئُ حَتّٰى يَضَعَ اللهُ

خو به دا معامله وي چې هغه به هغه وخته پوري نه ډکيږي د ځو پوري چې پر هغه الله ! خپله

رِجْلَهُ يَقُوْلُ قَطْ قَطْ فَهُنَا

خپه کيږدي هرکله چې الله ! خپله خپه پرکيږدي نو دوزخ به نعري کړي چې بس بس هغه وخت به

لِكَ تَمْتَلِئُ وَيُزْوٰى بَعْضُهَا إِلٰى بَعْضٍ

دوزخ د الله ! په قدرت سره ډک شي او د هغه حصې به يوه بلې ته نزدې کړي نو هغه به راټول شي

فَلَا يَظْلِمُ اللهُ مِنْ خَلْقِهِ أَحَدًا

مطلب دا چې الله ! په خپل مخلوق کې په هيچا باندې ظلم نه کوي او د جنت معامله خو به دا وي

وَاَمَّا الْجَنَّةُ فَإِنَّ اللهَ يُنْشِئُ لَهَا خَلْقًا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.(۱)

چې د هغه د ډکېدو د پاره به الله ! نوی خلق پيدا کړي . [بخاري مسلم]

توضيح : تحاجّت: په شد سره دی **أی تخاصمت و تجادلت** يعني په خپل مينځ کښې يې جګړه وکړه او مناظره او تکرار وکړو ،حجت بياني يې وکړه او په يو بل باندې يې غټوالی بيان کړلو مګر زياته واضحه خبره دا ده چې د دواړو طرفونو نه د يو قسم شکايت اظهار دی چې دوزخ وويل زه يې يوائې په غلو ، سرکشو ، او بدمعاشانو ، کفارو اشرارو سره ولې خاص کړی شوم ؟ هر ملعون زما همسايه ولې دی ؟ جنت وويل چې ته څه شکايت کوې او ستا څه شکايت دی ماته لږ اوګوره ! هر ګمنام ، مفلس، غريب زما همسايه دی ! د دوی دواړو په دغه خبرو او شکايت اوريدلو سره الله

تعالی وفرمایل چې تاسې دواړه زما د جلال او جمال مظهر یاستئ ، تاسې دواړه برابر یې، صرف دومره خبره ده چې په تاسو کښې د یوه سره زما عدل او انصاف تعلق لري چې دوزخ دی ۰ او د دویم سره زما انعام او اکرام او فضل او احسان تړلی دی چې جنت دی . **ملؤها:** یعنې زما په ذمه دا وعده ده چې زه به دواړه ډکومه ، د جنت لپاره به یو نوی مخلوق پیدا کړی شي ځکه دا به د الله تعالی انعام او احسان وي او د دوزخ لپاره به نوی مخلوق پیدا کولی نشي ځکه بلا وجه به څوک په دوزخ کښې اچولی نشي نو ځکه به په دوزخ باندې الله تعالی خپل قدم کیږدي نو دوزخ به اقرار وکړي چې زه ډک شوم بس دی بس دی ! **قط قط:** ای کفی کفی کافي دی کافي دی . **یزوی:** د مجهول صیغه ده ای یضم و یجمع یعنې د دوزخ حصې به سره قریبې کړی شي نو هغه به سره یوځای کړی شي .

فلا یظلم الله: یعنې الله تعالي به د دوزخ د ډکولو لپاره نوی مخلوق نه پیدا کوي ځکه بغیر د ګناه نه څوک په دوزخ کښې اچول ظاهری صورت کښې د ظلم مترادف دی ، الله تعالی د ظلم نه پاک دی نو ځکه به د دوزخ په خوله باندې الله تعالی خپل قدم کیږدي نو دوزخ به د خپل ډکیدلو اقرار وکړي او په دې طریقه د دوزخ سره چې کومه وعده د ډکیدو شوې وه هغه به هم پوره شي .

دوزخ او جنت به ډک شي

﴿۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت انس رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه روایت کوي چې حضور صلى الله عليه وسلم وفرمایل

قَالَ لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ يُلْقَى فِيهَا وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ

په دوزخ کې به مسلسل خلق اچول کېږي او هغه به وایي چې څه نور هم شته آخر الله عز وجل به په

حَتَّى يَضَعَ رَبُّ الْعِزَّةِ فِيهَا قَدَمَهُ

هغه خپله پښه کیږدي نو د دوزخ حصې به یوه بلې ته قریبې راشي چې په هغه سره به دوزخ راټول

فَيَنْزَوِي بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ فَتَقُولُ قَطْ قَطْ بِعِزَّتِكَ وَكَرَمِكَ

شي بیا به هغه وایي بس بس ستا په عزت او کرم مې دې قسم وي زه ډک شوم دغه شان په جنت

وَلَا يَزَالُ فِي الْجَنَّةِ فَضْلٌ حَتَّى يُنْشِئَ اللهُ

کې به وسعت وي تر دې پورې چې الله تعالی به د جنت هغه خالي محلاتو او مکاناتو ډکولو د پاره

لَهَا خَلْقًا فَيُسْكِنُهُمْ فَضْلَ الْجَنَّةِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَذُكِرَ حَدِيْثُ أَنَسٍ حُفَّتِ

نوی مخلوق پیدا کړي چې هغې کې به آباد شي. بخاري، مسلم) او حديث د انس رضي الله عنه: حُفَّت

الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ فِيْ كِتَابِ الرِّقَاقِ.[1]

الجَنَّةُ بالمكارِهِ په کتاب الرقاق کې ذکرشوی دی.

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

جنت په مشکلاتو کې او دوزخ په خواهشاتو کې ګېر شوي دي

﴿۳﴾ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابو هريره رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه روايت کوي چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل

قَالَ لَمَّا خَلَقَ اللهُ الْجَنَّةَ قَالَ لِجِبْرَئِيْلَ اذْهَبْ

الله! چې جنت جوړ کړه نو حضرت جبرائيل عليه السلام ته يي وفرمايل لاړ شه او جنت طرف ته

فَانْظُرْ إِلَيْهَا فَذَهَبَ فَنَظَرَ إِلَيْهَا وَ إِلَى مَا أَعَدَّ اللهُ

نظر وکړه او ګوره نو هغه لاړلو جنت او د هغه ټول شيزونه يي چې الله! جنتيانو د پاره جوړ

لِأَهْلِهَا فِيْهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ أَيْ رَبِّ

کړي دي وليدل نو بيرته راتلو سره يي عرض وکړو ای پروردګاره! ستا په عزت مي دې قسم وي

وَعِزَّتِكَ لَايَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا ثُمَّ

چې څوک وا وري هغه به په هغه کې د داخليدلو خواهش کوي بيا الله! د جنت څلور طرف ته د

حَفَّهَا بِالْمَكَارِهِ ثُمَّ قَالَ يَا جِبْرَئِيْلُ

هغه شيزونو احاطه قائمه کړه کوم چې نفس ته ناخوښ دي او وي فرمائيل ای جبرائيله! لاړ شه

---

[1] اخرجه البخاري في صحيحه ۸/۵۹۴ رقم الحديث ۶۸۴۸ ومسلم ۴/۲۱۸۷ رقم الحديث ۲۸۴۸-۳۷

اذْهَبْ	فَانْظُرْ	إِلَيْهَا	قَالَ	فَذَهَبَ

جنت دوباره اوګوره نو هغه لاړلو او په لیدو سره بیرته راغلي نو عرض یې وکړو ای پروردګاره!

فَنَظَرَ	إِلَيْهَا	ثُمَّ	جَاءَ	فَقَالَ	أَيْ	رَبِّ	وَعِزَّتِكَ	لَقَدْ	خَشِيتُ

ستا په عزت مې دې قسم وي ماته یره ده اوس شاید څوک هم په جنت کې د داخلیدو خواهش ونه

اَنْ	لَّا يَدْخُلَهَا	أَحَدٌ	قَالَ	فَلَمَّا	خَلَقَ	اللهُ	النَّارَ	قَالَ	يَا	جِبْرَئِيلُ

کړي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل دغه شان الله! چې دوزخ جوړ کړه نو جبرائیل ته یې حکم

اذْهَبْ	فَانْظُرْ	إِلَيْهَا	قَالَ	فَذَهَبَ	فَنَظَرَ	إِلَيْهَا

ورکړو چې لاړ شه دوزخ اوګوره حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل نو جبرائیل لاړلو او دوزخ کتلو

ثُمَّ	جَاءَ	فَقَالَ	أَيْ	رَبِّ	وَعِزَّتِكَ

سره بیرته راغی نو عرض یې وکړو ای ربه! ستا په عزت او جلال مې قسم څوک چې د دوزخ باره

لَا يَسْمَعُ	بِهَا	أَحَدٌ	فَيَدْخُلُهَا	فَحَفَّهَا

کې واوري هغه به هغه ته د تلو کوشش نه کوي بیا الله! د دوزخ څلور طرفه ته د نفس د

بِالشَّهَوَاتِ	ثُمَّ	قَالَ	يَا	جِبْرَئِيلُ	اذْهَبْ

خواهشاتو احاطه قائمه کړه او جبرائیل ته یې وفرمایل ای جبرائیل! لاړ شه دوزخ دوباره

فَانْظُرْ	إِلَيْهَا	قَالَ	فَذَهَبَ	فَنَظَرَ	إِلَيْهَا

وګوره حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل نو حضرت جبرائیل لاړلو او هغې لیدو سره بیرته راغی نو

فَقَالَ	أَيْ	رَبِّ	وَعِزَّتِكَ	لَقَدْ	خَشِيتُ	اَنْ

عرض یې وکړو ای پروردګاره! ستا په عزت او جلال مې دې قسم وي ماته یره ده چې اوس به

لَّا يَبْقَى أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ[1]
شايد څوک هم باقي بچ نشي چې دوزخ ته به لاړ نشي [ابوداؤد ترمذي نسائي]

توضیح : مکاره: دا د مکره جمع ده چې معنی ده ناخوښه او درانه شیان ،شرعی طور باندې د مکاره نه مراد هغه شرعی امور دي چې د هغې د کولو یا نه کولو شریعت حکم ورکړی دی چې دا امور تکلیفیه دي او پابندي ورباندې ضروري ده . د **مکاره نه** مثلا دا هم ده چې په سخته یخنۍ کې په اوداسه سره لمونځ اداء کړی شي او په سخته ګرمۍ کښې روژه ونیولی شي ، ددې مشکلاتو نه په تیریدلو سره مخې ته د راحتونو والا جنت دی چې په دغو مشکلاتو کښې پټ دی .

همدارنګه د شریعت نه په آزادی او د شرابونو او کبابونو نه په تیریدلو سره مخې ته دوزخ دی چې په دغه راحتونو کښې پټ دی ، د حدیث همدا مطلب دی چې جنت په مشکلاتو سره او دوزخ په خواهشاتو سره پټ کړی شوی دی .

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

﴿۴﴾ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى لَنَا يَوْمًا اَلصَّلَاةَ
د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بیان دی یوه ورځ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ ته مونځ راکړو بیا منبر ته وختلو
ثُمَّ رَقِيَ الْمِنْبَرَ فَأَشَارَ بِيَدِهِ
او د مسجد قبلې طرف ته یې خپل لاس مبارک سره اشارې کولو سره یې وفرمایل چې اوس ما تا
قِبَلَ قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ فَقَالَ قَدْ أُرِيتُ الْآنَ
سو ته مونځ درکړو نو ماته د دې دیوال مخامخ طرف کې جنت او دوزخ وښودل شول واقعه داده
مُذْ صَلَّيْتُ لَكُمُ الصَّلَاةَ اَلْجَنَّةَ وَالنَّارَ مُمَثَّلَتَيْنِ فِي قِبَلِ هٰذَا الْجِدَارِ
چې ما څومره ښه شی او څومره خراب شی نن لیدلی دی داسې ښه او خراب شیان مې دې نه

---

(1) اخرجه أبوداود في السنن ۵/۱۰۸ رقم الحديث ۴۷۴۴ واخرجه الترمذي ۴/۵۹۸ رقم الحديث ۲۵۶۰.

فَلَمْ أَرَ كَالْيَوْمِ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. [1]
مخکې هیڅ کله نه دي لیدلي. [بخاري]

توضیح: قبل هذا الجدار: یعنې د دغه دیوال په طرف کې ما جنت او دوزخ ولیدلو.

سوال: که څوک دا سوال وکړي چې جنت او دوزخ خو ډیر وسیع او عریض دي د مسجد په محدود دیوال کښې هغه حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څنګه ولیدل؟

جواب: ددې لپاره دوه جوابه دي: یو دا چې د یو شی عکس (تصویر) د هغه شی نه ډیر وړوکی وي دلته د عکس ذکر دی د اصل ذکر نه دی، د نن سبا د میډیا او کمپیوټر په دور کښې دغه سوال بې معنی دی. دویم جواب دا دی چې آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دیوال په مخامخ حصه کښې جنت او دوزخ په اصلی حالت کښې ولیدل، د لمانځه په حالت کښې به حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته انکشاف تام کیده د حدیث الفاظ دغه مطلب ته زیات نژدې دي.

في الخير: یعنې په دې دنیا کښې که کوم انسان کوم ښه شي ته کتلی شي د جنت منظر د هغه نه زیات ښایسته وو او په دې دنیا کښې که یو انسان د بدو نه د بدتر منظر نظاره کولی شي نو د دوزخ منظر د دېنه هم زیات بد وو.

✡✡✡✡✡✡✡✡✡✡✡✡✡✡✡✡✡

۱۷ جمادی الثاني ۱٤۱۸هـ

---

(۱) أخرجه البخاري في صحيحه ۱/۵۱۵ رقم الحديث ۴۱۹.

باب بدء الخلق وذکر الانبیاء علیهم الصلوٰة والسلام
د کائناتو د پیدا کولو او انبیاو بیان

قال الله تعالی ﴿ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ﴾ د کائناتو تخلیق او د دې ابتداء څنګه وشوه ؟ د دې سره متعلق په باب صفة اهل الجنة حدیث نمبر ۱۸ په توضیح کې په پوره تفصیل سره ما لیکل کړي دي ، خلاصه دا چې الله تعالی وو او د هغه سره کوم بل شی نه وو (کان الله ولیس معه شئ) بیا الله تعالی په خپل قدرت سره یوه شنه ملغلره پیدا کړه او هغې ته یې د غضب په نظر سره وکتل هغه ویلې شوه او اوبه ترینه وجود ته راغلې په ﴿ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ ﴾ کې همدغه کیفیت ته اشاره ده ، بیا الله تعالی اوبو ته د رعب او جلال په نظر سره وکتل نو اوبه جوشیدو سره وچې شوې، لاندې تلچټ پاتې شو ، پاس لوګې پورته شو ، د همدغه لوګې نه الله تعالی اسمانونه جوړ کړل په ﴿ ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ ﴾ کې همدغه حقیقت ته اشاره ده ،بیا الله تعالی ځمکه هواره کړه په ﴿ وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴾ کې همدغه پس منظر بیان کړی شوی دی ، د ځمکو پیدایش مخکې دی مګر خورل یې وروسته دي او د آسمانونو تخلیق د ځمکې د تخلیق نه وروسته دی مګر تزیین او برابرول یې د ځمکې د برابرولو نه مخکې دي ځکه دا قاعده ده چې د چت صفائی او ښایسته کول مخکې وي او د فرش وروسته وي، په بدائع الزهور فی وقائع الدهور نوم کتاب کې ټول تفصیلات دي،په اشعة اللمعات کې شیخ عبدالحق رح مکمل تفصیل کړی دی .

ټول اهل حق په دې باندې متفق دي چې دا عالم حادث دی یعنې مخکې نه وو بیا الله تعالی دېته وجود ورکړو ، د بنی آدمو د تخلیق شروع د حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ نه وشوه لوح او قلم یې پیدا کړلو ، ځمکه او آسمان یې جوړ کړل ، په ځمکه یې غرونه نصب کړل ، عرش او کرسی یې پیدا کړله ، ملائکې او جن او انس یې پیدا کړلو بیا به یو وخت د قیامت داسې راځي چې دا ټول به فناء کیږي او صرف د الله تعالی ذات به باقی پاتې کیږي .

ألا کل شيئ ما خلا الله باطل　　وکل نعیم لامحالة زائل

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

په ابتداء کې د الله تعالی ذات وو نور هیڅ نه وو

﴿۱﴾ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ إِنِّي كُنْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت عمران بن حصین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي یوه ورځ زه د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ناست وم چې د بنو

إِذْ جَاءَهُ قَوْمٌ مِّنْ بَنِيْ تَمِيْمٍ فَقَالَ

تمیم څه خلق د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شول حضور ﷺ هغوی ته وفرمایل

اِقْبَلُوا الْبُشْرٰى يَا بَنِيْ تَمِيْمٍ قَالُوْا بَشَّرْتَنَا

ای د بنو تمیم خلقو! بشارت حاصل کړئ هغوی وویل تا سو خو د دین بشارت مونږ ته راکړی دی

فَأَعْطِنَا فَدَخَلَ نَاسٌ مِّنْ أَهْلِ الْيَمَنِ

نو اوس څه سامان راته راکړئ بیا څه وخت روسته د یمن خلق د حضور ﷺ په خدمت کې

فَقَالَ اِقْبَلُوْا الْبُشْرٰى يَا أَهْلَ الْيَمَنِ

حاضر شول حضور ﷺ هغوی ته وفرمایل ای د یمن خلقو! بشارت حاصل کړئ د بنو

إِذْ لَمْ يَقْبَلْهَا بَنُوْ تَمِيْمٍ

تمیم خلقو خو بشارت حاصل نه کړو یمن والو عرض وکړو یارسول الله! مونږ بشارت قبول او

قَالُوْا قَبِلْنَا جِئْنَاكَ لِنَتَفَقَّهَ فِي الدِّيْنِ

مونږ د دې د پاره ستا سو په خدمت کې حاضر شوي یو چې دیني معلومات او فهم حاصل کړو چې

وَلِنَسْأَلَكَ عَنْ أَوَّلِ هٰذَا الْأَمْرِ

د ابتدائي پیدائش او مبداء عالم باره کې پوښتنه کول غواړو چې د دې کائناتو د وجود نه مخکې

مَا كَانَ قَالَ كَانَ اللّٰهُ

څه شی موجود وو؟ حضور ﷺ ورته وفرمایل صرف د الله! ذات موجود وو په ازل کې

وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ قَبْلَهُ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ ثُمَّ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ

د هغه نه مخکې هیڅ شی موجود نه وو او د هغه عرش په اوبو وو بیا الله! آسمان او ځمکه پیدا

وَكَتَبَ فِي الذِّكْرِ كُلَّ شَيْءٍ ثُمَّ أَتَانِيْ

کړل او لوح محفوظ کې یې هرڅه ولیکل د حدیث راوي حضرت عمران ابن حصین وایي

رَجُلٌ فَقَالَ يَا عِمْرَانُ أَدْرِكْ نَاقَتَكَ فَقَدْ

ما د حضور ﷺ ارشاد گرامي بس دې ځای پورې اوریدلی وو چې یو سړی ماته راغی او

ذَهَبَتْ فَانْطَلَقْتُ أَطْلُبُهَا

هغه وویل چې عمرانه! لاړ شه او خپله اوښه دې ولټوه نو هغه تختیلی دی ددې په اوریدلو سره د

وَايْمُ اللهِ لَوَدِدْتُ أَنَّهَا قَدْ

خپلې اوښې په تلاش کې ووتم او اوس زه د الله قسم کولو سره وایم او ارمان کوم چې کاش چې زه

ذَهَبَتْ وَلَمْ أَقُمْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ(۱)

هغه وخت د مجلس نبوي نه نه وی تلی اګر که زما اوښه ورکه شوې هم وی. [بخاري]

توضیح :بشرتنا فاعطنا: حضور اکرم ﷺ د بنو تمیم په راتګ باندې هغوی ته دا بشارت ورکړو چې تفقه فی الدین او علمي پوهه حاصله کړئ او بیا ددې په نتیجه کې د جنت نعمتونه او د علم او عمل بشات قبول کړی ، چونکې د هغوی ټول نظر او مکمل رجوع په دنیا باندې وه نو ځکه هغوی وویل چې بشارت خو تا راکړو اوس مونږ ته مال راکړه . شاید هغوی د نبی کریم ﷺ د ظاهر الفاظو (البشری) نه دنیا فهم کړې وي ځکه د هغوی نظر په فانی دنیا باندې لګیدلی وو او د دائمی آخرت نه غافله وو ، بیا دغه بشارت اهل یمن والو قبول کړلو او د کائناتو د پیدا ایښت د ابتداء پوښتنه یې وکړه .

کان الله: یعنې الله تعالی د ازل الآزال نه وو او تر ابد الاباد پورې به وي د کائناتو خالق هغه دی ، په هر حال د الله تعالی نه مخکې هیڅ هم نه وو .

علی الماء: ددې تشریح او تفصیل مخکې لیکل شوی دی ، مراد دا نه دی چې د اوبو په سطحه باندې عرش اینبودلی شوی وو بلکه پاس عرش او لاندې اوبه وې ، نور څه نه وو . **وكتب في الذكر:** د ذکر نه لوح محفوظ مراد دی او کتبَ په معنی د اثبت سره دی یعنې هرڅه یې په لوح محفوظ کې ولیکل .

ایم الله: د قسم لپاره وضع شوی دی ای اقسم بالله .

---

(۱) اخرجه البخاري ۶/۲۸۶ رقم الحدیث ۳۱۹۰ والترمذي ۵/۶۸۸ رقم الحدیث ۳۹۵۱ واحمد في المسند ۴/۴۲۶ .

حضور ﷺ د ابتداء پیدائش نه د قیامت دور ځې پورې احوال بیان فرمایلی وو

﴿۲﴾وَعَنْ عُمَرَ قَالَ قَامَ فِيْنَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او امير المؤمنين حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وايي يوه ورځ حضور ﷺ خطبې ورکولو د
مَقَامًا فَأَخْبَرَنَا عَنْ بَدْءِ الْخَلْقِ حَتَّى دَخَلَ
پاره زمونږ په مخکې اودريدلو حضور ﷺ د هغه خطبې په دوران کې د ابتداء پيدائش
أَهْلُ الْجَنَّةِ مَنَازِلَهُمْ وَأَهْلُ النَّارِ مَنَازِلَهُمْ
نه جنت او دوزخ کې دداخليدو پورې ټول احوال او کيفيات ذکر کړل کوم سړي چې داخبرې ياد
حَفِظَ ذٰلِكَ مَنْ حَفِظَهُ وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ[1]
وساتلې هغه ته يادې دي او کوم سړي چې هيرې کړي هغه هيرې کړې. [بخاري]

د الله تعالی د رحمت سبقت

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او ابو هريره رضي الله عنه وايي ما د رسول الله ﷺ نه واوريدل چې الله ! د مخلوق يعني
إِنَّ اللهَ تَعَالٰى كَتَبَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَّخْلُقَ
ځمکې آسمان پيدا کولو نه مخکې يو کتاب وليکله په هغه کې دي چې زما رحمت زما په غضب
الْخَلْقَ إِنَّ رَحْمَتِيْ سَبَقَتْ غَضَبِيْ فَهُوَ مَكْتُوْبٌ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[2]
سبقت کړی دی او هغه کتاب يا مذکوره عبارت د الله ! سره په عرش دپاسه ليکلی موجود دی. [بخاري مسلم]

توضيح: سبقت غضبي: ددې جملې لپاره دوه مفهومه دي يو دا چې رحمت د مخکې نه وو چې ددې په برکت کائنات جوړ شول او خاص رحمت موجود وو بيا چا چې سرکشي شروع کړه د هغه لپاره د غضب ظهور وشو ، د حديث همدا مطلب دی چې د رحمت لپاره په غضب باندې سبقت حاصل وو . دويم مفهوم دا دی چې رحمت خداوندي د غضب الهی نه وسيع تر دی او په هغه باندې مخکې

---

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۲۸۶ رقم الحديث ۳۱۹۲ أبوداود ۴/۴۴۱ رقم الحديث ۴۲۴۰ .

(۲) اخرجه البخاري ۶/۲۸۷ رقم الحديث ۳۱۹۴ ومسلم ۴/۲۱۰۷ رقم الحديث (۲۷۵۱-۱۴)

شوی دی د دغه رحمت تقاضا ده چې د جنت طبقات د جهنم د طبقاتو نه زیات دي او په کائناتو باندې رحمت محیط دی.

انسان د کوم څیز نه جوړ دی

﴿٤﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ عَنْ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او بي بي عائشه رضي الله عنها د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه روایت کوي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم

قَالَ: خُلِقَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ نُوْرٍ وَخُلِقَ الْجَانُّ

وفرمایل فرشتې د نور نه پیدا شوې دي او جنات یې د اور د شغلې نه پیدا کړي دي د کوم سره چې

مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ وَخُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. [1]

لوګی ګډ وډ وو لوګې او آدم د هغه شي نه پیدا شوی دی چې تاسو ته بنودل شوی دی [مسلم]

توضیح: من نور: یعنې ملائکې د یو قسم نور نه جوړې شوې دي دا د الله تعالی نور نه دی، کوم بل نور دی. **الجان:** د جان د لفظ معنی خو یا د جن او جناتو ده یا د جناتو د اصل او د هغوی د پلار نوم جان دی چې د هغه نه د جناتو نسل چلیدلی دی.

وصف: یعنې حضرت آدم علیه السلام چې د کوم شي نه پیدا شوي هغه په قرآن کې بیان شوی دی، ایت دا دی ﴿ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ﴾ یعنې د خاورې نه پیدا کړی شو، په دې حدیث کې په بریلویانو باندې سخت رد دی بلکه د هغوی خیالي او د دروغو عمارت دځمکې سره خاورې شوی دی ځکه دلته د ملائکو د تخلیق نسبت نور ته شوی دی او د انسان د تخلیق نسبت خټې ته شوی دی لهذا نور او خټه دواړه یو د بل مقابل شول، اوس وو ایه چې د دغو مشرکانو او بدعتیانو د دروغو عقیده چیرته لاړه؟ دا خلک تور زړي او بدبخته دي چې قرآن هم د نظره غور ځوي کوي او احادیثو ته هم نه ګوري بلکه خپل دروغ اجتهادي بیانوي او د کفر فتواګانې لګوي.

د آدم د شکل په باره کې د ابلیس خیال

﴿٥﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمَّا

او حضرت انس رضي الله عنه نه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل هرکله چې الله! په

---

(۱) اخرجه مسلم ۴/۲۲۹۴ رقم الحدیث (۲۹۹۶-۶۰) واحمد في المسند ۶/۱۶۸.

صَوَّرَ	اللهُ	آدَمَ	فِي	الْجَنَّةِ	تَرَكَهُ	مَا	شَاءَ	اللهُ
جنت کې د آدم جسم جوړکړو نو ترڅوپورې يې چې غوښتل په جنت کې يې وساتلو په دي موده								
أَنْ	يَتْرُكَهُ	فَجَعَلَ	إِبْلِيْسُ					
کې ابليس به ددې صورت نه چاپيره چکر لګوه او سوچ به يې کولو چې داڅه شی دی او څرنګه								
يُطِيفُ	بِهِ	يَنْظُرُ	مَا	هُوَ	فَلَمَّا	رَآهُ	أَجْوَفَ	عَرَفَ
دی او هرکله چې هغه وليدل چې داخاکې (خاورين) صورت د دننه نه خالي دی نو پوهه شو چې دا								
أَنَّهُ	خُلِقَ	خَلْقًا	لَايَتَمَالَكُ.	رَوَاهُ	مُسْلِمٌ. (۱)			
يوداسې مخلوق پيداشوی دی چې غير مضبوط به وي يعنی قابوکې به نه وي . [مسلم]								

توضيح: لما صور آدم: د حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ دغه صورت د څو مراحلو نه په تيريدلو جوړ شوی دی ، اول خټه وه بيا خميره وګرځول شوه بيا يې وچه کړه بيا يې د انچه جوړه کړی شوه چې د قالب شکل ؤ ابليس په دغه مرحله کې تلو راتلو او کتل يې. **لايتمالک:** يعني د مينځ نه خالي دی ، په ده کې به زما وساوس داخليږي خپل ځان به د خواهشاتو نه بچ کولی نشي او د يو بل په مدد سره به قوي کيدلی نشي .

د حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ د ختنې ذکر

﴿۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَلَّمَ اِخْتَتَنَ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ
إِبْرَاهِيْمُ النَّبِيُّ وَهُوَ ابْنُ ثَمَانِيْنَ سَنَةً بِالْقَدُوْمِ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (۲)
د اتيا کالو په عمر کې ترخذ سره خپله ختنه وکړله . [بخاري مسلم]

توضيح: القدوم: قدوم ترخذ (تيشه) ته هم وايي او د يو ځای نوم هم قدوم دی ، حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ د الله تعالی په حکم سره لويه تيشه واخيستله او په مقام قدوم کې يې خپله ختنه وکړه ، بعضو شارحينو ويلي دي که قدوم مشدد وويلی شي نو ددې مصداق د يو مقام نوم او ځای دی ، او که دا غير مشدد وويلی شي نو دا تيشه او ترخذ ته ويلی کيږي ، بعضو په دواړو اعرابونو سره ويلی دی والله اعلم.

---

(۱) اخرجه مسلم ۴/۲۱۱۶ رقم الحديث (۱۱۱/۲۶۱۱) واحمد في المسند ۳/۲۲۹.

(۲) اخرجه البخاري ۶/۳۳۸ رقم الحديث ۳۳۵۶ ومسلم ۴/۱۸۳۹ رقم الحديث ۱۵۱/۲۳۷۰ واحمد في المسند ۲/۳۲۲

په دريو شيانو کې د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام توريه

﴿۷﴾ وَعَنْهُ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام

يَكْذِبْ إِبْرَاهِيْمُ إِلَّا ثَلَاثَ كَذَبَاتٍ ثِنْتَيْنِ مِنْهُنَّ

هيڅ کله دروغ نه وو ويلي علاوه د دريو دروغو نه او په هغه کې يې هم دوه دروغه د الله !

فِيْ ذَاتِ اللهِ قَوْلُهُ إِنِّيْ سَقِيْمٌ

دپاره ويلي وو په هغو کې يو خو د هغوی دا ويل وو چې زه ناجوړه يم دوهم يې دا ويلي وو چې

وَقَوْلُهُ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيْرُهُمْ هٰذَا وَقَالَ

دا کار لوی بت کړی دی او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل د حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام د ژبې نه چې

بَيْنَا هُوَ ذَاتَ يَوْمٍ وَسَارَةُ إِذْ أَتٰى عَلٰى جَبَّارٍ

کوم دريم دروغ وتلي وو هغه دا ويل وه چې دا زما خور ده او دا هغه واقعه ده هرکله چې

مِنَ الْجَبَابِرَةِ فَقِيْلَ لَهُ إِنَّ هٰهُنَا

حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام او د هغوی ښځه بي بي ساره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د هجرت په کولو سره د هغوی تيريدل د

رَجُلًا مَعَهُ امْرَأَةٌ مِنْ

يو لوی ظالم حاکم په څمکه وشو هغه حاکم ته وښودل شو چې دلته يو سړی راغلی دی چې د هغه

أَحْسَنِ النَّاسِ فَأَرْسَلَ

سره يوه ډيره حسينه ښځه ده هغه حاکم په دې اوريدو سره يو کس د حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام د بللو

إِلَيْهِ فَسَأَلَهُ عَنْهَا

دپاره وليږلو کله چې ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام حاکم ته ورغلو نو هغه ترينه پوښتنه وکړه چې تا سره

مَنْ هٰذِهِ قَالَ أُخْتِيْ

دا ښځه څوک ده او ستا څه ده؟ حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام جواب ورکړو چې هغه زما خورده ب

فَأَتَى سَارَةَ فَقَالَ لَهَا

هغوی بي بي ساره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته بیرته راتلو سره و ویل که هغه ظالم حاکم ته دا معلومه شي چې ته

إِنَّ هٰذَا الْجَبَّارَ إِنْ يَعْلَمْ أَنَّكِ امْرَأَتِي

زما ښځه یې نو تا به زما نه په زبردستۍ سره واخلي نو که هغه ستا او زما د تعلق باره کښې درنه

يَغْلِبْنِي عَلَيْكِ فَإِنْ سَأَلَكِ فَأَخْبِرِيهِ أَنَّكِ

پوښتنه وکړي نو هغه ته ووایه چې ته زما خوریې او په دې کې څه شبهه هم نشته چې ته د دین د

أُخْتِي فَإِنَّكِ أُخْتِي فِي الْإِسْلَامِ لَيْسَ

رشتې په اعتبار زما خور یې او دا به څکه چې په دې سرزمین باندې زما او ستا نه علاوه بل

عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مُؤْمِنٌ غَيْرِي وَغَيْرُكِ فَأَرْسَلَ

مؤمن نشته نو هغه ظالم د یو کس په لیږلو سره بي بي ساره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا طلب کړه بي بي ساره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا

إِلَيْهَا فَأُتِيَ بِهَا، قَامَ إِبْرَاهِيمُ يُصَلِّي

هغه ته بوتلل شوه او حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَام خپلې قیامگاه کې مونځ کولو د پاره اودریدلو

فَلَمَّا دَخَلَتْ عَلَيْهِ ذَهَبَ يَتَنَاوَلُهَا

بي بي ساره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا چې هغه ظالم ته ورسیده نو د هغه حسن و جمال لیدو سره هغه د هوښه اووتلو

بِيَدِهِ فَأُخِذَ وَيُرْوَى

هغه په هغه باندې لاس اچول غوښتل خو الله ! د بي بي ساره رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مدد وکړو او هغه ظالم

فَغُطَّ حَتَّى رَكَضَ بِرِجْلِهِ فَقَالَ

ونیول شو په یو روایت کې د غُطَّ لفظ هم نقل شوی دی بهرحال هغه د غذاب خداوندي په گرفت

أُدْعِي اللهَ لِي وَلَا أَضُرُّكِ

کې راتلو نه روسته څمکه باندې پښې وهل شروع کړل بیا هغه بي بي ساره ته وویل زه د خپلې

فَدَعَتِ اللهَ فَأُطْلِقَ

بدنې ارادې نه منع کېږم ته الله ! نه دعا وغواړه چې ما ته دی مصیبت نه خلاصون راکړي زما

ثُمَّ تَنَاوَلَهَا الثَّانِيَةَ

درسره وعده ده چې زه به تاته هيڅ نقصان نه رسوم نو بي بي ساره رضي الله عنها دعا وکړه او هغه ظالم

فَأُخِذَ مِثْلَهَا أَوْ أَشَدَّ

خلاصون پيدا کړ ليکن هغه دوباره لاس اوږد کړو نو بيا د مخکې په شان بلکه د هغې نه زيات سخت

فَقَالَ ادْعِي اللهَ لِيْ وَلَا اضُرُّكِ

عتاب خداوندي کې ونيول شو هغه بيا بي بي ساره ته دعا وغواړه د الله نه زه به تاته به هيڅ

فَدَعَتِ اللهَ فَأُطْلِقَ فَدَعَا بَعْضَ حَجَبَتِهِ

نقصان نه رسوم بي بي ساره د الله ! نه دعا وغوښتله او هغه ظالم خلاصون پيدا کړو دي نه روسته

فَقَالَ إِنَّكَ لَمْ تَأْتِنِيْ بِإِنْسَانٍ

هغه ظالم خپلو پيره دارانو کې څوک را وغوښتلو او هغه ته يې وويل چې تا ماته انسان نه دی

إِنَّمَا أَتَيْتَنِيْ بِشَيْطَانٍ فَأَخْدَمَهَا

راوستلی بلکه تا خو څوک جن ماته راوستلی دی چې قابو پيدا کېدو په ځای زه برعکس مصيبت

هَاجَرَ فَأَتَتْهُ وَهُوَ

کې مبتلا کېږم دا خو تا زما د پاره د مرګ سامان تيار کړی دی بيا هغه د بي بي ساره د پاره هاجره

قَائِمٌ يُصَلِّيْ فَأَوْمَأَ

نوم يوه وينځه هم ورکړه بي بي ساره رضي الله عنها چې حضرت ابراهيم عليه السلام ته راغله نو هغوی په مانځه

بِيَدِهٖ مَهْيَمْ قَالَتْ

کې مشغول وو مانځه کې د خپل لاس په اشارې سره ترينه پوښتنه وکړه چې څه حال دی او په

رَدَّ اللهُ كَيْدَ الْكَافِرِ فِيْ نَحْرِهٖ

تا باندې څه تير شو ؟ بي بي ساره رضي الله عنها وويل الله ! د هغه کافر بد اراده د هغه سينې ته واپس

وَأَخْدَمَ هَاجَرَ قَالَ أَبُوْ هُرَيْرَةَ

کړله او هغه د خدمت د پاره هاجره هم راکړې ده حضرت ابو هريره رضي الله عنه د دې حديث بيانولو نه روسته

تِلْكَ	أُمُّكُمْ	يَا	بَنِيْ	مَاءِ	السَّمَاءِ	.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ.

وویل ای د آسمان د اوبو ځامنو! دغه هاجره بي بي رَضِيَ اللهُ عَنهَا ستاسو د ټولو مور ده. [بخاري مسلم][1]

توضیح: ثلاث کذبات: انبیاء کرام د کذب او دروغو ویلو نه معصوم وي، دا دروغ نه وو بلکه توریه وه البته ظاهری صورت ددې د دروغو وو په دغه وجه په دغه حدیث کې په دې باندې د کذب اطلاق شوی دی او که نه نو توریه وه نو توریه دیته وايي چې د ظاهری الفاظو مطلب یو شی وي لیکن ویونکی ددینه د بل څه اراده وکړي ګویا معنی قریبه یې پرېښې ده او معنی بعیده یې مراد کړې ده لکه د (رجل یهدینی السبیل) ظاهری معنی دا ده چې دا زما رهبر دی مګر ددینه د آخرت د لارې د هدایت اراده شوې ده، دا د هغه وخت خبره ده چې کله حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنهُ عنه د هجرت په شپه د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په باره کې د یو شخص په پوښتنه باندې جواب ورکړو هغه شخص وویل چې ابوبکر! دا څوک دی؟ حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنهُ وفرمایل **(رجل یهدینی السبیل)**.

دلته د کذب د اطلاق دویم مطلب دا دی چې اګرچې دا کذب نه وو مګر د انبیاء کرامو رتبه چونکې ډیره پورته وي نو د **(حسنات الابرار سیئات المقربین)** د قاعدې مطابق په دې باندې د کذب اطلاق وشو، ګویا ددې ظاهری صورت هم د انبیاء کرامو د شان عالی نه لرې وګڼل شو او په دې باندې د کذب اطلاق وشو.

اني سقیم: سقیم مریض ته وايي ددې متبادره (معنی ذهن ته زر راتلونکې) د جسمانی مرض ده مګر حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ ددینه روحانی اختلاف مراد کړلو چې زه ددې شیانو نه بیزاره یم ګویا مریض یم. علماء لیکي که د ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ دغه کلام بالکل په ظاهر باندې حمل کړی شي نو بیا هم په دې کې هیڅ دروغ نشته څکه داسې به کوم انسان وي چې د هغه په بدن کې به بالکل هیڅ مرض نه وي. او فرض کړه که نور هیڅ مرض هم نه وي نو بیا د کفارو د کفر د اذیت نه دا کومه کمه روحانی او جسمانی مرض دی؟ یقینا لویه بیماری ده.

بل فعله کبیرهم: حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ دغه جمله د بتانو د ماتولو نه وروسته د بادشاه په مخکې د تفتیش په دوران کې وفرمایله چې کله بادشاه تپوس وکړو ﴿مَن فَعَلَ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا﴾ ګویا جواب دا وو **(فعل من فعل کبیرهم هذا)** یعنې کار کړی دی چې هر چا هم کړی، ته ددې مشر نه پوښتنه

---

[1] اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۳۷ رقم الحديث ۲۴۳۴ واحمد في المسند ۱/۲۸۱ .

وکړه چې دا چا کړی؟ دویم مطلب او جواب دا هم کېدلی شي چې حضرت ابراهیم عَلَیْهِ السَّلَامُ د کبیرهم نه الله تعالی مراد کړی وي چې دا کار په حقیقت کې لوی رب الله تعالی کړی دی ! دریم مطلب دا اخیستل شوی دی چې ګویا حضرت ابراهیم عَلَیْهِ السَّلَامُ وویل چې زما دعوه ده چې دا کار دغه غټ کړی دی ته په خپله دده نه پوښتنه وکړه چې دا څه وایي ، اوس دعوه کول یو شی دی او خبر ورکول بل شی دی په دعوه کې خبر نشته لهذا په دې کې دروغ نشته .

و سارة: ساره د حضرت ابراهیم عَلَیْهِ السَّلَامُ ښځه وه هغې ته خور ویل ظاهری طور باندې صحیح نه وو مګر ظاهری معنی مراد کړی شوي نه ده بلکه د دینی ، ملي او روحانی ، مذهبی مفهوم په اعتبار سره ورته خور ویل شوې او په دې مفهوم کې ټول مسلمانان خور او ورور دی . دلته دا هم ویل کېدلی شي چې حضرت ساره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا د ابراهیم عَلَیْهِ السَّلَامُ د تره لور وه په دې اعتبار دا نسبی خور وه .

فأخذ: یعنې ونیولی شو ، د هغه ستونی بند شو .

فغط: یعنې خراری یې شروع کړلو ، بې قراره شو .

رکض برجله: یعنې د مرګی د مریض پشان یې په ځمکه باندې د بې عقلانو په شان پښې وهلې .

یا بنی ماء السماء: د آسمان د اوبو د اولاد نه د عربو خلک مراد دي ځکه عرب خلک د اوبو په تلاش کې ګرځي او چې چیرته اوبه ورته حاصلېږي هلته دېره اچوي .بعضو شارحینو ویلي دي چې په دې جملې سره د عربو د نسب او حسب طهارت ته اشاره ده یعنې لکه څنګه چې د آسمان اوبه د هر قسم ګندګیو نه پاکې وي همدارنګه د عربو حسب و نسب پاک دی . بعضو ویلي دي چې دا خطاب انصارو ته دی ځکه د هغو د یو پلار لقب ماء السماء وو ، عرب ټول د حضرت هاجرې رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا اولاد نه دی مګر د حضرت اسماعیل عَلَیْهِ السَّلَامُ اولاد په نورو قبائلو د عربو باندې غالب راغلل نو په دغه وجه ټولو ته د حضرت ساره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا اولاد وویل شول لکه څنګه چې دلته حضرت ابوهریره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ټول د حضرت ساره رضی الله عنها اولاد ګرځولی دی .

پیغمبر علیه السلام په درې انبیاو باندې تبصره کړې ده

﴿۸﴾	وَعَنْهُ	قَالَ	قَالَ	رَسُوْلُ	اللّٰهِ	صَلَّى	اللّٰهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	نَحْنُ	أَحَقُّ
او حضرت ابوهریره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وایي چې رسول کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل موږ د حضرت ابراهیم نه											
بِالشَّكِّ	مِنْ	إِبْرَاهِيْمَ	إِذْ	قَالَ	رَبِّ	أَرِنِيْ	كَيْفَ	تُحْيِ			
دزیات شک کولو لائق یو هر کله چې هغوی ویلي وو رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰى ای پروردګاره! ماته											

الْمَوْتٰى	وَيَرْحَمُ	اللّٰهُ	لُوْطًا	لَقَدْ	كَانَ	يَأْوِيْ	إِلٰى
وښايه چې ته مړي څرنګه ژوندي کوې؟ او الله! دې په حضرت لوط عَلَيْهِ السَّلَامُ رحم وکړي چې							
رُكْنٍ	شَدِيْدٍ	وَلَوْ	لَبِثْتُ	فِيْ	السِّجْنِ	طُوْلَ	مَا لَبِثَ
د رکن شدید پناه نیول یې غوښتل او که زه قیدخانه کې دومره اوږدې مودې پورې وی څومره							
يُوْسُفُ	لَأَجَبْتُ	الدَّاعِيَ.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ. (۱)			
موده چې حضرت یوسف عَلَيْهِ السَّلَامُ وو نو ما به یقیناً د بلونکي دعوت قبول کړی وی [بخاري مسلم]							

توضیح : **نحن احق بالشک**: یعني د رب ارني کیف تحیي الموتی جمله د حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ له طرفنه د شک په بنیاد نه وه بلکه د علم الیقین او عین الیقین حاصلولو لپاره وه د هغه له طرفنه شک څنګه کیدلی شو؟ هغه خو لوی نبی وو! حال دادی چې مونږ ته په دې کې شک نشته، کچیرې په دې مسئله کې د شک ګنجائش وی نو مونږ به زیات حقدار وو په شک کولو باندې چې کله مونږ ته شک نشته نو هغه ته په طریقه اولی شک نه وو، په هر حال د حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مقصود اعتراض کول نه وو، مفسرینو لیکلي دي چې کله د نمرود ظالم سره د حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ مناظره کیدله نو نمرود د خبرو په دوران کې وویل: ته وایې چې ستا رب مړي ژوندي کوي آیا تا په خپله لیدلي دي؟ ددینه وروسته ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ د احیاء اموات د مشاهده کولو درخواست وکړلو.

ویرحم الله لوطا: په دې جمله کې هم د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په حضرت لوط عَلَيْهِ السَّلَامُ باندې اعتراض کول بالکل مقصود نه دی بلکه د هغه د تنګۍ او پریشانۍ یو کیفیت یې بیان کړی دی چې قوم لوط هغی دومره تنګ کړلو چې هغه په دې ویلو باندې مجبوره شو چې کاشکې! یوه مضبوطه قلا وی یا زما سره ظاهری طاقت وی چې ما ددې قوم مقابله کولی، په دغه مجبورۍ کې د حضرت لوط عَلَيْهِ السَّلَامُ خیال مادی طاقت طرفته لاړو او که نه نو د یو نبی لپاره خو د الله تعالی ذات د ټولو نه زیاته مضبوطه او محفوظه قلا ده ددېنه علاوه کومه مضبوطه قلا کیدلی شي؟

لاجبت الداعی: په دې جمله کې هم حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په حضرت یوسف عَلَيْهِ السَّلَامُ باندې قطعا اعتراض کړی نه دی بلکه د هغه د استقامت او صبر تعریف یې کړی دی چې د دومره اوږدې مودې د قید نه بعد چې کله د جیل نه د ویستلو خبره راغله نو هغه ددې سره مخالفت وکړو او د خپل ذات برات

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۴۱۰ رقم الحديث ۳۳۷۲ ومسلم ۴/۱۸۳۹ رقم الحديث (۱۵۱-۱۵۲).

ته یې ترجیح ورکړه . کچیرې ماته د دومره اوږدې مودې نه بعد دا پیشکش شوی وی نو ما به فورا د غوښتونکي خبره منله .

حضرت موسیٰ علیه‌السلام ته بني اسرائیلو آذیت ورکړی وو

﴿٩﴾ وَ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مُوْسٰى
او حضرت ابوهریره رضي الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل موسیٰ علیه‌السلام یو ډیر
كَانَ رَجُلًا حَيِيًّا سِتِّيْرًا لَا يُرٰى مِنْ جِلْدِهٖ
شرم کونکی او د سختئ پردې اهتمول کونکی وو د شرم او حیاء باندې دومره غلبه وه چې د هغه
شَيْءٌ اِسْتِحْيَاءً فَاٰذَاهُ مَنْ اٰذَاهُ مِنْ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ
د جسم د څرمن هیڅ حصه به هم نه ښکاره کېدله یو وارد بني اسرائیلو څه خلقو هغه ته تکلیف
فَقَالُوْا مَا تَسَتَّرَ هٰذَا التَّسَتُّرَ
رسول وغوښتل نو هغوی مشهوره کړه چې موسیٰ علیه‌السلام خپل جسم دومره احتیاط سره ځکه
إِلَّا مِنْ عَيْبٍ بِجِلْدِهٖ إِمَّا بَرَصٌ أَوْ
پټ ساتي چې د هغه جسم کې څه عیب دی یا خوورته برګی مرض دی یا یې خصیتین پړسیدلي دي
أُدْرَةٌ وَإِنَّ اللهَ أَرَادَ أَنْ
هرکله چې دا خبره ډیره خوره شوه نو الله ! اراده وفرمایله چې کوم عیب موسیٰ باندې لګولی
يُبَرِّئَهُ فَخَلَا يَوْمًا وَحْدَهُ
شي د هغه نه هغه محفوظ او مامون وساتي او د هغه بې عیبي ښکاره او ثابته کړي نو یوه ورځ
لِيَغْتَسِلَ فَوَضَعَ بِثَوْبِهٖ
چې موسیٰ یو پټ ځای ته د لمبلو دپاره لاړو او خپلې کپړې یې ویستلې او په یو کاڼي یې کیخوې
عَلٰى حَجَرٍ فَفَرَّ الْحَجَرُ بِثَوْبِهٖ
نو هغه کاڼي د هغه د کپړو سره وتختیده موسیٰ د دې واقعې لیدو سره د دیرې خیرانتیا او پریشانی
فَجَمَعَ مُوْسٰى فِيْ إِثْرِهٖ يَقُوْلُ ثَوْبِيْ يَا حَجَرُ
په حالت کې هغه کاڼي پسې دې ویلو سره ورمنډه کړه چې ای کاڼی ! زما کپړې راکړه ای کاڼیه !

ثَوْبِيْ	يَا	حَجَرَ	حَتّٰى	انْتَهٰى	إِلٰى	مَلَإٍ	مِّنْ	بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ
زما کپړې راکړه تر دې حضرت موسیٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ منډه ووهله چې د بني اسرائيلو يو هجوم ته								
فَرَأَوْهُ	عُرْيَانًا	أَحْسَنَ	مَا	خَلَقَ	اللّٰهُ			
ورسيده (هجوم کښي چې د حضرت موسیٰ) بربنډ جسم اوليدلو نو په مخلوق کې يو								
وَقَالُوْا	وَاللّٰهِ	مَا	بِمُوْسٰى	مِنْ	بَأْسٍ	وَاَخَذَ		
بهترين او د بې عيبه جسم انسان يې اوليدلو بيا هغوی په يو اواز وويل قسم په الله د موسیٰ بدن								
ثَوْبَهُ	وَطَفِقَ	بِالْحَجَرِ	ضَرْبًا	فَوَاللّٰهِ	إِنَّ	بِالْحَجَرِ	لَنَدَبًا	
د هر عيب او نقصان نه پاک دی او موسیٰ کاڼي لره په همسا سره وهل شروع کړل قسم په الله د موسیٰ								
مِنْ	أَثَرِ	ضَرْبِهِ	ثَلَاثًا	أَوْ	أَرْبَعًا	أَوْ	خَمْسًا.	مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]
د وهلو په وجه پرهغه کاڼي باندې نښې شوې وې درې نښې يا څلور نښې يا پنځه نښې [بخاري مسلم]								

توضيح : حَيِيًّا: په دويمه ياء باندې شد دی او په اوله ياء باندې کسره ده د مستحيا په معنی کې د مبالغه صيغه ده يعنې ډير حياناک وو . **ستيرا**: په سين باندې زور دی د فقيرا په وزن باندې دی ، ملاعلي قاري رَحِمَهُ اللّٰهُ ليکلي چې ظاهره دا ده چې دا لفظ د سين په کسرې او په تاء مشدده سره دی دا په ساتر کې مبالغه ده يعنې ډير باپرده وو ، ددغه حياء او پردې په وجه د ده قوم بني اسرائيلو وويل چې دی زمونږ سره لوڅ ځکه نه لمبيږي چې دده په جسم کې کوم قبيح عيب دی ، دلته د الله تعالی عادت مبارکه دی چې هغه انبياء کرام کامل رجال پيدا کړي دي او د هر قبيح جسماني عيب نه يې هغوی پاک پيدا کړي دي . **أُدْرَةٌ**: په همزه باندې ضمه ده دال ساکن دی په راء باندې زور دی دا په خصيتينو کې يو مرض وي چې هغه ته أُدْرَةٌ وايي ، قوم د همدې الزام لګولی ؤنو الله تعالی د موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ ددې الزام نه پاکول وغوښتل نو دغه واقعه پيښه شوه چې په دغه حديث کې ده . **جمح**: د فتح يفتح نه تيزې منډې ته وايي . **من بأس**: يعنې د خصيتينو پړسوب يا کومه بله مريضي نشته . **لندبا** په نون او دال باندې زور دی تازه زخم ته وايي ، په دې کې د معجزې ظهور شوی دی .

---

(1) اخرجه البخاري ۱/۳۸۵ رقم الحديث ۲۷۸ ومسلم ۴/۱۸۴۱ رقم الحديث (۳۳۹-۱۵۶) .

دالله تعالی د نعمت قدر

﴿۱۰﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَمَا

او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل چې حضرت ايوب عليه السلام

أَيُّوْبُ يَغْتَسِلُ عُرْيَانًا

په بربنډه غسل کولو چې الله! د هغه په کور د سروزر ملخانو ورول شروع کړل او هغه

فَخَرَّ عَلَيْهِ جَرَادٌ مِّنْ ذَهَبٍ

د سروزرو ملخان راټولول او په خپلو کپړو کې يې ايښودل شروع کړل الله هغه مخاطب کړه او

فَجَعَلَ أَيُّوْبُ يَحْثِيْ فِيْ ثَوْبِهِ فَنَادَاهُ

ورته و فرمايل ای ايوب! کوم شی چې ته ويني آيا مونږ ته د دينه بې نيازه کړی نه يې حضرت

رَبُّهُ يَا أَيُّوْبُ أَلَمْ أَكُنْ أَغْنَيْتُكَ

ايوب عَلَيْهِ السَّلَامُ عرض وکړو بيشکه ستا په عزت مې دې قسم وي تازه ددې شي نه بې پروا کړی يم

عَمَّا تَرٰى قَالَ بَلٰى وَعِزَّتِكَ وَلٰكِنْ لَا غِنٰى بِيْ عَنْ بَرَكَتِكَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ[1]

ليکن ستا د نعمت د کثرت او ستا د رحمت د فراخۍ نه هيڅ کله بې احتياجي نشته. [بخاري]

د مقابلې په طور يو نبي ته به بل نبي فضيلت مه ور کوئ

﴿۱۱﴾ وَعَنْهُ قَالَ إِسْتَبَّ رَجُلٌ مِّنَ الْمُسْلِمِيْنَ وَرَجُلٌ مِّنَ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي په يوه موقع د يو مسلمان او يو يهودي په منځ کې بد کلامي

الْيَهُوْدِ فَقَالَ الْمُسْلِمُ وَالَّذِيْ اصْطَفٰى مُحَمَّدًا

(لفظي جګړه) وشوه مسلمان ووېل په هغه الله قسم چې هغه حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ټول

عَلَى الْعَالَمِيْنَ فَقَالَ الْيَهُوْدِيُّ وَالَّذِيْ

جهان په خلقو کې غوره ګرځولی دی د دې په جواب کې يهودي دا ووېل په هغه الله مې دې قسم

---

(۱) اخرجه البخاري ۱/۳۸۷ رقم الحديث ۲۷۹ وابن ماجه ۲/۱۴۲۸ رقم الحديث ۴۲۷۲ .

اصْطَفٰی مُوْسٰی عَلَی الْعَالَمِیْنَ فَرَفَعَ

وي چې حضرت موسیٰ یې د ټول جهان په خلقو کې د ټولو نه غوره ګرځولی دی په دې هغه مسلمان

الْمُسْلِمُ یَدَهُ عِنْدَ ذٰلِكَ فَلَطَمَ وَجْهَ الْیَهُوْدِیِّ فَذَهَبَ

په قهر شو او په هغه یهودي یې لاس پورته کړو او مخ څپیړه یې ورکړه یهودي شکایت سره

الْیَهُوْدِیُّ إِلَی النَّبِیِّ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ

رسول الله صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ له ورغلو او د حضور صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ مخکې یې خپله او د مسلمان پوره واقعه

بِمَا كَانَ مِنْ أَمْرِهِ وَأَمْرِ الْمُسْلِمِ فَدَعَا النَّبِیُّ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ

بیان کړه رسول الله صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ هغه مسلمان طلب کړو او هغه نه یې د صورت حال تحقیق وکړو

الْمُسْلِمَ فَسَأَلَهُ عَنْ ذٰلِكَ فَأَخْبَرَهُ

هغه د یهودي د بیان شوې واقعې تردید ونه کړه بلکه حضور صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ته یې هغه واقعي خبره

فَقَالَ النَّبِیُّ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ لَاتُخَیِّرُوْنِیْ عَلٰی مُوْسٰی

بیان کړه رسول الله صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل ماته په موسیٰ فضیلت مه راکوئ کله چې د قیامت په

فَإِنَّ النَّاسَ یُصْعَقُوْنَ یَوْمَ الْقِیَامَةِ

ورځ د شپیلۍ په پوکلو باندې ټول خلق بیهوشه شي نو هغوی سره به زه هم بیهوشه شم بیا د

فَأَصْعَقُ مَعَهُمْ فَأَكُوْنُ أَوَّلَ مَنْ یُفِیْقُ

ټولو نه مخکې په هوش کې راتلونکی زه یم لیکن زه چې په هوش کې راشم نو وبه وینم چې

فَإِذَا مُوْسٰی بَاطِشٌ بِجَانِبِ الْعَرْشِ

موسیٰ عَلَیْهِ السَّلَامُ د عرش پایه نیولې ولاړ دی او زه نشم ویلی چې آیا هغه وخت به داوي چې

فَلَا أَدْرِیْ كَانَ فِیْمَنْ صَعِقَ فَأَفَاقَ قَبْلِیْ

موسیٰ عَلَیْهِ السَّلَامُ به په بیهوشه کېدونکو خلقو کې شامل وي او د هغه بیهوشي به زما نه مخکې

أَوْ كَانَ فِیْمَنِ اسْتَثْنٰی اللهُ

ختمه شوې وي یا دا به وي چې الله ! هغه مستثنی ګرځولی وي یو روایت کې دا الفاظ دي او

وَفِيْ	رِوَايَةٍ	فَلَا	أَدْرِيْ

زه نشم ويلی چې آيا هغه وخت به داوي چې په طور باندې د موسٰی بې هوشي به د قيامت په ورځ

أَحُوْسِبَ	بِصَعْقَةِ	يَوْمَ	الطُّوْرِ	أَوْ	بُعِثَ قَبْلِيْ

د دې بيهوشي حساب کې شمير شي يا دا به وي چې هغه به زما نه مخکې په هوش کې راغلی وي

وَ	لَا	أَقُوْلُ	إِنَّ	أَحَدًا	أَفْضَلَ	مِنْ	يُوْنُسَ	بْنِ مَتّٰى

بيا حضور عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل او زه خو دا هم نه وايم چې يو سړی د يونس بن متی نه افضل دی او د

وَفِيْ	رِوَايَةِ	أَبِيْ	سَعِيْدٍ	قَالَ	لَاتُخَيِّرُوْا	بَيْنَ	الْأَنْبِيَاءِ.

ابو سعيد په روايت کې دي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل تاسو انبياو کې يوته بل ترجيح مه

مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ	وَفِيْ	رِوَايَةِ	أَبِيْ هُرَيْرَةَ

ورکوئ (بخاري او مسلم) او د حضرت ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د روايت الفاظ داسې دي چې تاسو د

لَا تُفَضِّلُوْا بَيْنَ أَنْبِيَاءِ اللهِ. [۱]

الله ! په نبيانو کې يوته په بل فضيلت مه ورکوئ.

توضيح : لاتخيروني: د انبياء کرامو په مينځ کې د يو نبی په بل نبی باندې داسې فضيلت ورکول جائز نه دي چې د هغه نه د يو نبی په شان کې تنقيص راتللی شي د غه تنقيص حرام او کفر دی ، همدارنګه خصوصی طور باندې د کوم يو نبی نوم اخيستل دده په مقابله کې د بل نوم اخيستل او په هغه باندې فضيلت او ترجيح ورکول مناسب نه دی ، هو ! اجمالی طور باندې کوم يو افضل ګرځول جائز دي مثلا څوک داسې ووايي چې حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ټولو انبياو باندې افضل دی. د زير بحث حديث په تشريح کې حضرت مولانا اشرف علی تهانوی رحمه الله په خپلو ملفوظاتو کې فرمايلي دي چې : فرض کړه چې يو ځای ټول انبياء موجود دي ټول مخکې وي په دې وخت کې به کوم کس د ټولو په مخکې د يو نبی ته په بل نبی باندې د فضيلت ورکولو جرأت وکړی شي؟ که داسې کولی نشي نو بيا غائبانه طور باندې هم کول پکار نه دي ، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې ددې ناخوښۍ اظهار فرمايلی دی دا د همدې تقابل او خصومت په صورت کې وو ، د جګړې صورت وو

---

[۱] اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۸۴۵ رقم الحديث (۲۳۷۴-۱۶۳) وأبوداؤد ۵/۵۱ رقم الحديث ۴۶۶۸.

ې ددې نه د تحقير صورت راتلو امكان ؤ نو حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع وفرمايله بيا حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې د خپل فضيلت په كوم بل نبى باندې د بيانولو نه كوم ممانعت فرمايلى دى دا د نه وخت خبره وه چې كله د الله تعالى له طرفنه د هغه د مطلق فضيلت وحې راغلې نه وه ، وروسته يا د هغه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مطلق فضيلت وحى راغله ، لهذا اوس هغه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د كوم نبى په مقابله كې افضل او اشرف ښودل صحيح دي ،ددينه وروسته كچيرې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فضيلت وركولو نه ممانعت كړې وي نو دا د هغه په تواضع باندې به حمل كولى شي ، په دې حديث كې د حضرت موسى عَلَيْهِ السَّلَامُ جزئي فضيلت دى كلي نه دى .

دكوم كس خپل ځان افضل كرځول ديونس عَلَيْهِ السَّلَامُ نه جائز نه دى

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَنْبَغِيْ
او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل داهيڅ كله مناسب نه دى
لِعَبْدٍ اَنْ يَّقُوْلَ إِنِّيْ خَيْرٌ مِّنْ يُوْنُسَ بْنِ مَتّٰى. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَفِيْ رِوَايَةٍ لِّلْبُخَارِيِّ
چې يوسړى دا ووايي چې زه ديونس بن متّٰى نه ښه يم. [بخاري مسلم]او د بخاري په يوه روايت كې دا الفاظ دي چې
قَالَ مَنْ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْ يُّوْنُسَ بْنِ مَتّٰى فَقَدْ كَذَبَ. [1]
حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل كوم سړى چې دا ووايي چې زه ديونس بن متّٰى نه ښه يم نو هغه يقيناً دروغجن دى.

توضيح: فقد كذب: يعنې په اصل نبوت كې ټول انبياء كرام برابر او مساوي دي په دې كې هيڅ تفاضل نشته ، هو ! په درجاتو كې فرق او تفاوت دى اوس كچيرې كوم كس **انا خير من يونس** وايي نو ددې يو مطلب دا كيدلى شي چې دغه كس حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت يونس عَلَيْهِ السَّلَامُ نه افضل ښائي الانكه په نفس نبوت كې مساوات دى لهذا دغه شخص دروغ وويل ، او كچيرې د انا خير نه دغه كس خپل ځان د حضرت يونس عَلَيْهِ السَّلَامُ نه افضل ښايي او پخپله نبى نه دى نو دا دروغجن كذّاب دى او كذب په معنى د كفر سره دى دغه شخص كافر شو . د فضيلت په دغه ميدان كې د حضرت يونس عَلَيْهِ السَّلَامُ د تخصيص وجه دا ده چې په هغه باندې يو امتحان راغلى وو چې د الله تعالى د خاص حكم د راتګ د انتظار نه مخكې د ښار او خلك و نه جدا شو او ووته چې په دې باندې الله تعالى ناراضه شو او د دې وجې نه د اولو العزم انبياؤ په فهرست كې پاتې نشو نو ممكنه وه چې د چا په زړه كې دا خيال راشي چې په حضرت يونس عَلَيْهِ السَّلَامُ باندې به د كوم نبى فوقيت او فضيلت وركولى شي ، نو ځكه حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خاص

---

(1) اخرجه البخاري ۶/۳۹۸ رقم الحديث ۳۳۶۵ ومسلم ۴/۱۸۴۶ رقم الحديث (۲۳۷۶-۱۶۶) .

طور باندې منع و فرمایله. (متی) بعضو علماؤ فرمایلي دي چې متّی د حضرت یونس عَلَیْهِ السَّلَامُ د پلار نوم وو، بعضو ویلي دي چې د هغه د مور نوم وو.

د خضر عَلَیْهِ السَّلَامُ د غلام حقیقت

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابي ابن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل خضر عَلَیْهِ السَّلَامُ چې کوم
إِنَّ الْغُلَامَ الَّذِيْ قَتَلَهُ الْخَضِرُ طُبِعَ كَافِرًا وَلَوْ عَاشَ
هلک وژلی وو هغه د کفر طبیعت اخستو سره پیدا شوی وو که هغه هلک ژوندی پاتې شوی وی
لَأَرْهَقَ أَبَوَيْهِ طُغْيَانًا وَّكُفْرًا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]
نو یقینًا خپل مور و پلار به یې کفر او سرکشۍ کې مبتلا کړي وو [بخاري مسلم]

توضیح: طبع کافرا: یعنې پیدائشي او طبعي طور باندې کافر وو اګرچې هر ماشوم په اسلام باندې پیدا کیږي مګر د خضر غلام، د الله تعالی د قدرت کامله د مستثنیاتو نه وو چې الله تعالی داسې هم کولی شي. وایي چې د حضرت موسی عَلَیْهِ السَّلَامُ په اعتراض باندې حضرت خضر عَلَیْهِ السَّلَامُ د هغه هلک د اوږې نه څرمنه لرې کړه نو لاندې لیکل شوي وو (**هذا کافر مطبوعا**) یعنې دا پیدائشي او طبعي کافر دی.

د حضرت خضر عَلَیْهِ السَّلَامُ وجه د تسمیه

﴿۱۴﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمایل
قَالَ إِنَّمَا سُمِّيَ الْخَضِرُ لِأَنَّهُ جَلَسَ
د حضرت خضر نوم خضر (یعني) سرسبزا و شاداب په دې وجه مشهور شو چې هغه یو وچ او
عَلَى فَرْوَةٍ بَيْضَاءَ فَإِذَا هِيَ تَهْتَزُّ مِنْ
بنجر داګه ځمکه باندې یا بالکل وچو وښو باندې کینا ستلو نو ناڅاپه هغه د هغه نه وروسته

---

(۱) اخرجه مسلم ۴/۱۸۵۰ رقم الحدیث (۲۳۸۰-۱۷۲) وابوداود ۵/۸۰ رقم الحدیث ۴۷۰۵.

خَلْفِهٖ خَضْرَآءَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ[1]
ځمکې حرکت وکړو او شنه (رازغونه) شوه.

حضرت موسیٰ عَلَیْهِ السَّلَامُ او د مرګ فرښته

﴿۱۵﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابو هریره رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ وایي چې رسول الله صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل هرکله چې د حضرت موسیٰ
جَاءَ مَلَكُ الْمَوْتِ إِلٰى مُوْسٰى بْنِ عِمْرَانَ
بن عمران عَلَیْهِ السَّلَامُ ته د مرګ فرښته راغله او ورته یې ؤویل د خپل پروردګار د طرف نه د اجل پیغام
فَقَالَ لَهُ أَجِبْ رَبَّكَ قَالَ فَلَطَمَ مُوْسٰى
قبول کړه حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل حضرت موسیٰ په دې سره د مرګ فرښته په څپېړه ووهله
عَيْنَ مَلَكِ الْمَوْتِ فَفَقَأَهَا قَالَ فَرَجَعَ الْمَلَكُ إِلَى اللّٰهِ تَعَالٰى
چې په هغې سره یې سترګه ووتله حضور عَلَیْهِ السَّلَامُ وفرمایل د مرګ فرښته دربار الهي ته لاړه او
فَقَالَ إِنَّكَ أَرْسَلْتَنِيْ إِلٰى عَبْدٍ لَّكَ لَا يُرِيْدُ الْمَوْتَ
عرض یې وکړو ای ربه! تا زه روح قبض کولو د پاره یو داسې بنده ته ولیږلم چې مرګ نه غواړي او
وَقَدْ فَقَأَ عَيْنِيْ قَالَ فَرَدَّ اللّٰهُ إِلَيْهِ عَيْنَهٗ
دا چې هغه څپېړې سره زما سترګه هم وېستله حضور عَلَیْهِ السَّلَامُ وفرمایل الله! د هغه سترګه روغه
وَقَالَ ارْجِعْ إِلٰى عَبْدِيْ فَقُلْ
کړه او حکم یې ورته وکړه زما بنده موسیٰ عَلَیْهِ السَّلَامُ ته دوباره ورشه او زما دا پیغام ورته ورسوه
اَلْحَيَاةَ تُرِيْدُ فَإِنْ كُنْتَ تُرِيْدُ الْحَيَاةَ فَضَعْ يَدَكَ عَلٰى مَتْنِ ثَوْرٍ
چې آیا ته اوږد عمر غواړې؟ که اوږد عمر غواړې نو د یو غوائي په شا خپل لاس کیږده ستاد لاس
فَمَا تَوَارَتْ يَدُكَ مِنْ شَعْرَةٍ
یا د لاندې چې څومره وېښته راشي په هغې کې به د هر وېښته په عوض کې ستا په ژوند کې د

(۱) اخرجه البخاري ۳... ۶ رقم ... بث ... ۳۲ والترمذي ۵/۲۹۳ رقم الحدیث ۳۱۵۱.

فَإِنَّكَ تَعِيْشُ بِهَا سَنَةً قَالَ ثُمَّ مَهْ

يو کال اضافه وشي فرشتي دوباره حاضريدو سره حضرت موسىٰ عليه السلام ته وويل چي دي نه

قَالَ ثُمَّ تَمُوْتُ قَالَ فَالْآنَ

روسته به بيا څه وي؟ فرشتې جواب ورکړو چې آخر بيا هم مرګ دی نو حضرت موسىٰ عليه السلام

مِنْ قَرِيْبٍ رَبِّ أَدْنِنِيْ مِنَ الْأَرْضِ

وويل نو بيا هغه دې نن ولې را نشي دا دعا زما ضرور ده چې رب کريم د دفن کولو د پاره ما ارض

الْمُقَدَّسَةِ رَمْيَةً بِحَجَرٍ قَالَ

مقدسه ته نزدې کړي اګر که د يو ويشتل شوي کاڼي په اندازه وي دې نه وروسته رسول الله صلى الله عليه وسلم

رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَاللّٰهِ لَوْ أَنِّيْ عِنْدَهُ لَأَرَيْتُكُمْ

صحابه رضي الله عنهم مخاطب کړل او ورته وې فرمايل که زه بيت المقدس ته قريب وی نو تاسو ته به

قَبْرَهُ إِلٰى جَنْبِ الطَّرِيْقِ عِنْدَ الْكَثِيْبِ الْأَحْمَرِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (۱)

مې د حضرت موسىٰ عليه السلام د قبر نښه خودلې وی چې د يوې لارې په غاړه سرې غونډۍ ته قريب دی. [بخاري مسلم]

توضيح : **فلطم**: په څپيړه وهلو ته لطم ويلی کيږي يعني موسى عليه السلام د مرګ ملائکه په څپيړه ووهله ، اوس دلته يو سوال او جواب ملاحظه کړئ .

سوال : په دې مقام کې څه باطن خرابه او منکرين حديث او عقل پرست دا اعتراض کوي چې د مرګ ملائکې په څپيړه وهل د يو جليل القدر نبی نه څنګه ممکن کيدلی شي ، بيا د ملائکی سترګه وتل څه معنی لري لهذا د احاديثو دغه ذخيره ناقابل قبول ده صرف قرآن کريم شافی او کافی دی .

جواب : د ټولو نه مخکې خبره خو دا ده چې دغه ملائکه په انسانی شکل کې موسى عليه السلام ته راغلې وه ، يو نقصان خو دا وشو چې هغې د حضرت موسى عليه السلام خلوت ځای ته د داخليدو لپاره اجازت وانه خيستلو دغه فعل هم د موسى عليه السلام د غوصې لپاره موجِب وګرځيده ، دويم نقصان دا وشو چې بلاتعارفه يو انسان موسى عليه السلام ته وويل چې زه ستا د روح اخيستلو لپاره راغلی يم دا خو يوه څورنه وه چې زه به تا وژنم دا عمل هم د موسى عليه السلام د غوصې لپاره سبب جوړ شو ، دريم

---

(۱) اخرجه البخاري ۶/۴۴۰ رقم الحديث ۳۴۰۷ ومسلم ۴/۱۸۴۲ رقم الحديث (۲۳۷۲-۱۵۷،۱۵۸)

نقصان دا وشو چې يو انسان دا دعوه کوي چې زه د روح قبض کولو قدرت لرم دا خلاف واقع امر وو په دغه وجه هم حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ ته غوصه راغله او په طور د دفاع هغه يو بی ادبه انسان ته تاديبًا يوه څپيړه رسيد ورکړه ، ځرنګه چې اصول دا دي چې کله ملائکه د انسان په صورت کې وي نو انساني اثرات په هغه باندې مرتب کيږي لهذا په دغه څپيړه د هغه انسان سترګه ووتله ، دغه د الله بنده اوس هم ونه ويل چې زه ملائکه يم او سيده الله تعالی ته په شکايت ولاړه ، الله تعالی موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ د حق په جانب وګرځولو او د طويل عمر درخواست يې ورته وکړو ليکن چې کله په آخر کې هم مرګ راتلونکی وو نو حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ د الله تعالی حکم ته لبيک وويلو او مرګ يې قبول کړلو . په دې ټوله قصه کې خو داسې کوم شی نشته چې د هغه په وجه د احاديث مقدسو نه انکار وکړی شي ليکن خوی بد را بهانه بسيار . چې کله په ړندو سترګو اعتراض کول وي نو د هغه لپاره څه علاج کيدلی شي .

متن ثور: متن ملا ته وايي او ثور غويي ته وايي يعنې د غويي په شا باندې لاس کيږده . (توارت) يعنې د لاس لاندې چې څومره ويښته راغلل د هر ويښته په مقابل کې به يو کال عمر درکومه دا په لکاوو کلونه جوړيږي . (الارض المقدسة) بيت المقدس مراد دی ، بيت المقدس د بنی اسرائيلو د انبياؤ قبله وه او مقدسه ځمکه وه لکه څنګه چې د عربو لپاره مکه مکرمه ده په دغه وجه حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ تمنا وکړه .

رمية بحجر: يعنې انسان چې کله تيږه غورځوي نو هغه دومره لرې نه ځي خو بيا هم څه نا څه ځي او په تللو کې تيزه هم وي ، حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ د دغه شوق اظهار وکړلو چې څه نا څه د ارض مقدسه طرفته ژر ژر ولاړ شم . (الکثيب) يعنې د لارې يو طرفته په سره غونډۍ باندې د هغه قبر دی

د انبياء کرامو عليهم السلام حليې

﴿١٦﴾ وَعَنْ جَابِرٍ اَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عُرِضَ
او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دی چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې انبياء زما مخې ته
عَلَىَّ الْاَنْبِيَاءُ فَاِذَا مُوْسٰى ضَرْبٌ مِّنَ الرِّجَالِ كَاَنَّهٗ مِنْ رِّجَالِ
راوستل شول نو ما وليدل چې موسٰی د سپک بدن والا دی لکه چې هغه د قبيلې بنو شنوءة يو سړی
شَنُوْءَةَ وَ رَاَيْتُ عِيْسٰى ابْنَ مَرْيَمَ فَاِذَا اَقْرَبُ مَنْ رَاَيْتُ بِهٖ
وي او ما عيسٰی ابن مريم اوليدلو نو هغه زما د ليدلو شوو په خلقو کې د عروه بن مسعو سره د

شَبَهًا عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُوْدٍ وَ رَأَيْتُ إِبْرَاهِيْمَ فَإِذَا أَقْرَبُ مَنْ رَأَيْتُ

ډیر مشابه په نظر راغلی او ما ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ اوليدلو نو کوم خلق چې ما ليدلی دي په هغوی

بِهِ شَبَهًا صَاحِبُكُمْ يَعْنِيْ نَفْسَهُ وَرَأَيْتُ جِبْرَئِيْلَ فَإِذَا أَقْرَبُ

کې ستاسو د دوست يعني ما سره هغه ډير مشابه په نظر راغلي او ماجبرائيل) اوليدلو نو

مَنْ رَأَيْتُ بِهِ شَبَهًا دِحْيَةُ بْنُ خَلِيْفَةَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[1]

هغه په ليدل شوو په خلقوکې د د حيه بن خليفه سره ډير مشابه په نظر راغلی . [مسلم]

ضرب : سپک او نری بدن والاته په عربي کې ضرب ويلی شي

﴿۱۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت کوي چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَالَ رَأَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِيْ مُوْسٰى رَجُلًا آدَمَ

وفرمايل ما د معراج په شپه کې موسٰی عَلَيْهِ السَّلَامُ اوليدلو هغه غنم رنګه او ږد قدو الا دنګ سړی

طُوَالًا جَعْدًا كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ

وو ويښته يې ولول وو او د جسم او بدن د اعتبار نه د قبيلې دشنوءة د يو سړي په شان په نظر راتلو

شَنُوْءَةَ وَرَأَيْتُ عِيْسٰى رَجُلًا مَرْبُوْعَ

او ما عيسٰی عَلَيْهِ السَّلَامُ اوليدلو هغه خلقي طور سره د متوسط قد او قامت والا وو او ږدو نه ډير لنډ وو

الْخَلْقِ إِلَى الْحُمْرَةِ وَالْبَيَاضِ سَبْطَ الرَّأْسِ

او نه ډير پلن رنګ يې سور سپين وو او د هغه د سر ويښته سيده وو او ما د دوزخ مالک او

وَرَأَيْتُ مَالِكًا خَازِنَ النَّارِ وَالدَّجَّالَ

دجال هم وليدل او د حضور عَلَيْهِ السَّلَامُ د دې ټولو ليدل د قدرت الٰهي د هغو نښو او علاماتو نه وو

---

[1] اخرجه مسلم في صحيحه ۱/۱۵۳ رقم الحديث (۲۷۱/۱۶۸)

فِيْ	آيَاتٍ	أَرَاهُنَّ	اللهُ	إِيَّاهُ،	فَلَا	تَكُنْ	فِيْ
چي الله! حضور عَلَيْهِ السَّلَامُ ته شب معراج كې وښودل نو اى د دې حديث ويونكو په دې امر كې							
مِرْيَةٍ	مِنْ	لِقَائِهِ.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ. (۱)			
څه شک شبهه مه کوئ چې حضور عَلَيْهِ السَّلَامُ دا ټول وليدل او ملاقات يې ورسره وشو. [بخاري،مسلم]							

توضيح: ادم: غنم رنګ. طوالا: اوږد قامت. **جعدا**: کوږې ويښته، **ضرب** د سپک بدن والا، مربوع: درميانه قد والا، **سبط الرأس**: د سيده ويښتو والا.

اراهن الله اياه: دا جمله د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کلام نه دی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کلام د دينه وروسته د فلاتکن نه شروع کيږي يعنې دغه څه چې حضور ﷺ وليدل دا د هغو علاماتو نه وو چې الله تعالى حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د معراج په شپه ښودلي وو. **مضطرب**: يعنې چست وو، **ديماس**: حمام ته وايي، د راتلونکې حديث څو جملې د وضاحت لپاره دلته وليکل شوې.

په شبِ معراج کې د انبياو سره ملاقات او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د شرابو پيالې د قبلولو نه انکار

﴿۱۸﴾ وَعَنْ	أَبِي هُرَيْرَةَ	قَالَ	قَالَ	رَسُوْلُ اللهِ	صَلَّى اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	لَيْلَةَ	أُسْرِيَ بِهِ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل ما د معراج په شپه کې									
لَقِيْتُ	مُوْسٰى	فَنَعَتَهُ	فَإِذَا						
حضرت موسىٰ سره ملاقات وکړه دې نه روسته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت موسىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ									
رَجُلٌ	مُضْطَرِبٌ	رَجِلُ	الشَّعْرِ						
خصوصياتو بيانولو سره وفرمايل چې هغه يو مضطرب سړى په نظر راغى د هغه د سر ويښته									
كَأَنَّهُ	مِنْ	رِجَالِ	شَنُوْءَةَ	وَلَقِيْتُ	عِيْسٰى				
ول ول وو نه بالکل سيده او داسې لګيدل لکه چې هغه د قبيلې شنوءة يو سړى وي حضرت عيسىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ									
رَبْعَةٌ	أَحْمَرَ	كَأَنَّمَا	خَرَجَ	مِنْ	دِيْمَاسٍ	يَعْنِي	الْحَمَّامَ		
سره هم زما ملاقات وشو هغه د درميانه قد او د سور رنګ والا وو ديماس يعنې د حمام نه راوتلى									

---

(۱) اخرجه البخاري ۶/۳۱۴ رقم الحديث ۳۲۳۹ ومسلم ۱/۱۵۱ رقم الحديث ۶۵/۲۶۷ وأحمد في المسند ۱/۲۳۴

وَرَأَيْتُ إِبْرَاهِيمَ وَأَنَا أَشْبَهُ وَلَدِهِ بِهِ

وي او ما حضرت ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ هم ولیدلو او زه دده په اولاد کښې دده سره ډیر زیات مشابه وم،

قَالَ وَأُتِيتُ بِإِنَائَيْنِ أَحَدُهُمَا لَبَنٌ وَالْآخَرُ

حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل بیا زما مخې ته دوه پیالې راوړی شوې یوه پیاله کښې پې وو او په

فِيهِ خَمْرٌ فَقِيلَ لِي خُذْ أَيَّهُمَا شِئْتَ فَأَخَذْتُ اللَّبَنَ

بله کښې شراب ماته وویل شو چې په دې کښې کومه دې خوښه وي هغه واخله ما د پیو پیاله واخسته

فَشَرِبْتُهُ فَقِيلَ لِي هُدِيتَ الْفِطْرَةَ أَمَا إِنَّكَ

او ومې څکله بیا ماته وویل فرشتو وویل چې تا سو ته د فطرت لار روښنودل شوه که تا سو هغه وخت

لَوْ أَخَذْتَ الْخَمْرَ غَوَتْ أُمَّتُكَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

شراب څکلي وی نو ستا سو امت به ګمراه شوی وی. [بخاري مسلم]

انبیاء ددي دنیا نه د رخصتیدو نه روسته هم د خیر اعمال کوي

﴿۱۹﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سِرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وایي په یو سفر کښې چې د مکې او مدینې په مینځ کښې وو مونږ د

بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ فَمَرَرْنَا بِوَادٍ فَقَالَ

رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ملګري وو مونږ چې په یو ځنګل تیریدو نو حضور عَلَيْهِ السَّلَامُ پوښتنه وکړه

أَيُّ وَادٍ هٰذَا فَقَالُوا وَادِي الْأَزْرَقِ

چې دا کوم ځنګل دی؟ مونږ عرض وکړو دا وادي ازرق دی حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دې اوریدو سره

قَالَ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى مُوسٰى فَذَكَرَ

وفرمایل ګویا چې زه موسٰی عَلَيْهِ السَّلَامُ وینم بیا حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت موسٰی عَلَيْهِ السَّلَامُ د

مِنْ لَوْنِهِ وَشَعْرِهِ شَيْئًا وَاضِعًا إِصْبَعَيْهِ

رنګ او ویښتانو څه ذکر یې وکړو هغه خپلې ګوتې غوږونو کښې ورکړې او په ژړا زارۍ په لوړ

---

(1) اخرجه البخاري ۶/۴۲۸ رقم الحديث ۳۳۹۴ ومسلم ۱/۱۵۴ رقم الحديث (۱۶۸/۲۷۲)

فِيْ أُذُنَيْهِ لَهُ جُؤَارٌ إِلَى اللّٰهِ بِالتَّلْبِيَةِ مَارًّا

اوازد خپل پروردګار په حضور کې لبیک لبیک ویلو سره حرم طرف ته څي حضرت ابن عباس رضی الله عنه

بِهٰذَا الْوَادِيْ قَالَ ثُمَّ سِرْنَا حَتّٰى أَتَيْنَا

وایي دې نه روسته دهغه ځای نه تیریدو سره مونږ په مخکې ولاړو او یوې غونډۍ ته ورسیدونو

عَلٰى ثَنِيَّةٍ فَقَالَ أَيُّ ثَنِيَّةٍ هٰذِهٖ قَالُوْا هَرْشٰى

حضور صلی الله علیه وسلم پوښتنه وکړه دا کوم غرا وغونډۍ ده خلقو وویل دا هرشی دی لفت غر دی

أَوْ لِفْتٌ فَقَالَ كَأَنِّيْ أَنْظُرُ إِلٰى يُوْنُسَ عَلٰى نَاقَةٍ

حضور صلی الله علیه وسلم په دې اوریدو سره وفرمایل ګویا زه یونس علیه السلام وینم چې په سره اوښه

حَمْرَاءَ عَلَيْهِ جُبَّةٌ صُوْفٍ خِطَامُ نَاقَتِهٖ خُلْبَةٌ

باندې سور دی او د غټو وړیو جبه یې اغوستې ده د هغه د اوښې مهار د کجورې د رسۍ دی او

مَارًّا بِهٰذَا الْوَادِيْ مُلَبِّيًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.(۱)

هغه لبیک لبیک ویلو سره دې غونډۍ نه تیریږي. [مسلم]

توضیح : جؤار: په جیم باندې ضمه ده د هغه نه وروسته همزه ده بیا راء ده په اوچت آواز او ژړیدو سره تلبیې ویلو په معنی سره دی. **خطام**: د اوښې په پوزه کې اچول شوې مهار ته خطام ویل کیږي په وزن د زمام لفظا او معنی. **خلبة**: د کجورو د پوستکي نه جوړې شوې رسۍ ته خلبة وایي. **ملبیا**: یعنې تلبیه ویلو سره مخکې روان وو، د دې حدیث نه معلومه شوه چې د مرګ نه وروسته په عالم برزخ کې هم نیکان خلک عبادت کوي اګر چې په دې عبادت سره ثواب نه حاصلیږي ځکه هغه دار العمل نه دی لیکن نیک خلک د شوق پوره کولو او تسلي حاصلولو لپاره په طور د لذت په عبادت کې مشغول پاتې کیږي. د انبیاء کرامو او شهیدانو جسدونه چونکې په قبرونو کې محفوظ وي نو ځکه د هغوی په باره کې خو هیڅ اشکال نشته، همدارنګه د نورو اولیاء کرامو جسدونه که محفوظ وي نو هغه به هم همدارنګه په عبادت کې مشغول وي.

---

(۱) اخرجه مسلم ۱/۱۵۲ رقم الحدیث (۱۶۶-۲۶۹) واخرجه احمد في المسند ۱/۲۱۵.

د حضرت داؤد عَلَيْهِ السَّلَامُ ذکر

﴿۲۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حضور عَلَيْهِ السَّلَامُ نه روایت کوي چې رسول الله عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمایل حضرت
قَالَ خُفِّفَ عَلَى دَاوُدَ الْقُرْآنُ فَكَانَ يَأْمُرُ بِدَوَابِّهِ
داود عَلَيْهِ السَّلَامُ باندې د زبور تلاوت آسان شوی وو هغه به خپلو ښاروو باندې د زين تړلو حکم کوه او مخکې
فَتُسْرَجُ فَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَبْلَ أَنْ تُسْرَجَ دَوَابُّهُ
د دې نه چې د زين تړلو کار پوره شي هغه به د پوره زبور تلاوت مکمل کوه او حضرت داود عَلَيْهِ السَّلَامُ
وَلَا يَأْكُلُ إِلَّا مِنْ عَمَلِ يَدِهِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.[1]
به د خپل لاس د محنت روټئ خوړله [بخاري]

توضیح: فیقرأ القرآن: قرآن په معنی د مقروء سره دی چې په معنی د لوستلې شوي سره دی ، قرآن مراد نه دی بلکه ددینه مراد د زبور لوستل دي ، په دومره مختصر وخت کې د زبور لوستل د معجزې په طور باندې وو لکه څنګه چې د طي الارض عمل وي همدارنګه خارق العادة طي الوقت هم وي ، د معراج په شپه باندې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته طي الوقت شوی وو .

دیوې ظالمې ښځې قصه

﴿۲۱﴾ وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَتِ امْرَأَتَانِ
او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه نقل کوي چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وويل چې دوه ښځې
مَعَهُمَا ابْنَاهُمَا جَاءَ الذِّئْبُ
وې او هغوئ دواړو سره یو یو هلک وو یوه ورځ یو شرمخ راغی او هغوئ کې د یوې ښځې هلک یې
فَذَهَبَ بِابْنِ إِحْدَاهُمَا فَقَالَتْ
اوچت کړو او وې یې وړلو یوه بلې ته وایې چې شرمخ ستائوی یووړلو او دوهمې وویل چې نه

---

[1] اخرجه البخاري ۶/۴۵۳ رقم الحدیث ۳۴۱۷ واحمد في المسند ۲/۲۱۴

صَاحِبَتُهَا إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ قَالَتِ الْأُخْرٰى إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ

ستاخوی یې یووړلو آخر دواړو خپله مقدمه حضرت داود) ته یوړله حضرت موجود هلک د

فَتَحَاكَمَتَا إِلٰى دَاوُدَ فَقَضٰى بِهِ لِلْكُبْرٰى

لوی عمر والا ښځې ته ورکړو بیا هغه دواړه ښځې حضرت سلیمان) ته راغلې او خپله پوره

فَخَرَجَتَا عَلٰى سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ فَأَخْبَرَتَاهُ فَقَالَ

قضیه او د حضرت داود فیصله یې ورته بیان کړله حضرت سلیمان خپلو خادمانو ته وویل چې

ائْتُوْنِيْ بِالسِّكِّيْنِ أَشُقُّهُ بَيْنَكُمَا فَقَالَتِ الصُّغْرٰى

چاړه راوړئ زه دا هلک په مینځ دوه ټکړې کولو سره په دې دواړو تقسیموم د کم عمر والا ښځې

لَا تَفْعَلْ يَرْحَمُكَ اللّٰهُ هُوَ ابْنُهَا

وویل الله ! دې په تا سو رحم وکړې داسې مه کوئ هلک د لوی عمر ښځې ته ورکړئ د دې په

فَقَضٰى بِهِ لِلصُّغْرٰى . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

اوریدو سره حضرت سلیمان) د کم عمر والا ښځې په حق کې فیصله وکړله .

توضیح : ابناهما: یعنې د حضرت داؤد عَلَيْهِ السَّلَامُ په وخت کې دوه ښځې یوځای چیرته روانې وې ، ممکنه ده چې دا دواړې په ملګرتیا کې یوځای شوې وې او دا هم ممکنه ده چې دواړې د یوځای اوسیدونکې وي ، دا تنازع د حضرت داؤد عَلَيْهِ السَّلَامُ په زمانه کې پیښه شوې وه ، د یوې د غیرې نه لیوه بچې تختولی وو نو د دواړو په مینځ کې جګړه شوه چې د چا بچې یې وړی دی او د چا پاتې شوی دی ، یوه د زیات عمر وه او بله د کم عمر وه ، د لوی عمر ښځې وویل چې کوم بچې یې وړی دی هغه ستا دی او چې کوم باقی دی هغه زما دی او په دې باندې یې قبضه وکړه ، دغه مقدمه د حضرت داؤد عَلَيْهِ السَّلَامُ په عدالت کې پیش شوه ، چونکې په دواړو کې د هیچا سره شاهدان نه وو او دواړه دعوه دارې وې نو حضرت داؤد عَلَيْهِ السَّلَامُ قبضې ته وکتل او د صاحب ید په حق کې یې فیصله وکړه یا د کوم بل دلیل په بنیاد باندې د مشرې په حق کې فیصله وشوه . مګر دا خبره معلومه ده چې د حضرت داؤد عَلَيْهِ السَّلَامُ دغه فیصله د اجتهاد په بنیاد باندې وه ، آسمانی وحی نه وه او اصل حق د

---

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۴۵۸ رقم الحديث ۳۴۲۷ ومسلم ۳/۱۳۴۴ رقم الحديث (۲۰/۵۷۱۹)

کشرۍ وو قابضه لویه وه . حضرت سلیمان عَلَیْهِ السَّلَامُ د حکمت او نفسیاتی طور باندې ددې تنازع معلومولو کوشش وکړلو او معلومه یې هم کړه او فیصله یې د کشرۍ په حق کې وکړه . معلومه شوه چې قاضی ته د ظاهری دلائلو سره د باطنی عواملو جائزه اخیستل هم ضروری دي تر څو حق وپیژندلی شي .

سؤال : حضرت داؤد عَلَیْهِ السَّلَامُ د مشرۍ په حق کې عدالتی فیصله صادره کړې وه حضرت سلیمان عَلَیْهِ السَّلَامُ دغه فیصله ماته کړه او د کشرۍ په حق کې یې فیصله وکړه دا څنګه جائز وو اګرچې د یو قاضی فیصله په خالص اجتهاد باندې مبنی وي بیا هم د قضاء د اصولو لاندې نافذ شده قضاء فسخ کیدلی نشي دلته څنګه داسې وشو ؟ حالانکه دا د یو نبی نافذ شده فیصله وه ؟

جواب : د دې یو جواب دا دی چې د حضرت داؤد عَلَیْهِ السَّلَامُ له طرفه دا یوه فتوی وه قضاء نه وه . دویم جواب دا دی چې د حضرت داؤد عَلَیْهِ السَّلَامُ په شریعت کې شاید ددې ګنجایش (امکان) وو چې د یو عدالت فیصله په بل عدالت کې د سره د نوی تحقیق نه وروسته کالعدم ګرځیدله ، ګویا دا د هغه د شریعت خپله معامله وه زمونږ په شریعت کې داسې کیدلی نشي .

حضرت سلیمان عَلَیْهِ السَّلَامُ د سلو مجاهدینو پیدا کولو تمنا کوي

﴿۲۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سُلَيْمَانُ

او حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل یوه ورځ حضرت سلیمان دا وویل

لَأَطُوْفَنَّ اللَّيْلَةَ عَلَى تِسْعِيْنَ امْرَأَةً وَفِيْ رِوَايَةٍ

یعني دا عزم او اراده یي وکړله چې نن شپه به زه خپلو نوي بیبیانو سره او په یوه روایت کې دادي

بِمِائَةِ امْرَأَةٍ كُلُّهُنَّ تَأْتِيْ بِفَارِسٍ

چې د خپلو سلو ښځو سره به مباشرت کوم او په هغوئ کې به هرې ښځې نه یو سور مرد پیدا شي

يُجَاهِدُ فِيْ سَبِيْلِ اللهِ فَقَالَ لَهُ الْمَلَكُ قُلْ إِنْ شَاءَ اللهُ

چې د الله ! په لار کې به جهاد کوي د دې عزم په وخت کې فرښتي هغه ته وویل چې انشاء الله

فَلَمْ يَقُلْ وَنَسِيَ فَطَافَ عَلَيْهِنَّ

ووایي لیکن حضرت سلیمان عَلَیْهِ السَّلَامُ نه د ان شاء الله ویل هیرشو بیا هغه د ټولو بیبیانو سره مباشرت

فَلَمْ تَحْمِلْ مِنْهُنَّ إِلَّا امْرَأَةٌ وَّاحِدَةٌ

وکړو او په هغوئ کښې د یوې ښځې نه علاوه بله هیڅ یوه حامله نه شوه او هغه هم نیم هلک یعني

جَاءَتْ بِشِقِّ رَجُلٍ وَّايْمُ الَّذِيْ

ناقص الخلقت بچی راوړو حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي قسم دی په هغه ذات چې د هغه د په لاس کې د

نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهٖ لَوْ قَالَ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَاهَدُوْا

محمد ساه ده سلیمان که انشاء الله ویلي وای نو یقینًا د هري ښځي نه به یي یو یو ځوی پیدا شوی وو

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فُرْسَانًا أَجْمَعُوْنَ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

او ټولو به د الله ! په لار کې جهاد کولو او سواره مردان به ثابت شوي وو. [بخاري مسلم]

توضیح : بمائة: یعني په یوه شپه کې به د سلو بیبیانو سره جماع کومه تر څو سل مجاهدین پیدا شي او د الله تعالی په لاره کې جهاد وکړي ، ملائکې وویل انشاء الله ووایه مگر هغه ونه ویله نو یو ناقص هلک پیدا شو ددینه علاوه هیڅ رانغلل ، خادمې هغه راوړلو او په تخت سلیماني باندې یې کیښود ، سلیمان عَلَيْهِ السَّلَامُ ته تنبیه وشوله . دا حدیث د قرآن د آیت ﴿ وَأَلْقَيْنَا عَلٰى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا ﴾ لپاره ښه تفسیر دی ، جناب ابو الاعلی مودودی صاحب دغه حدیث په نهایت حقارت سره د عقل په زور باندې مسترد کړی دی ، په تفهیم القرآن کې د دغه آیت لاندې وګوره ته به حیران پاتې شې ! ښه داخبره ذهن کې کینوه چې د کوم مستند استاد نه د علم نه زده کولو همدا نقصان وي .

کسب د انبیاو عَلَيْهِمُ السَّلَامُ سنت دی

﴿۲۳﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ زَكَرِيَّا نَجَّارًا . رَوَاهُ مُسْلِمٌ .[2]

او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وایي چې نبی صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل حضرت زکریا عَلَيْهِ السَّلَامُ نجار وو. [مسلم]

د حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ او د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باهمي قرب او تعلق

﴿۲٤﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا أَوْلَى النَّاسِ

او ابو هریره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وایي چې رسول کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل په دنیا او په آخرت کې

---

(1) اخرجه البخاري ۶/۴۵۴ رقم الحديث ۲۸۱۹ ومسلم ۳/۱۲۷۶ رقم الحديث (۲۵/۱۶۵۴)

(2) اخرجه مسلم ۴/۱۸۴۷ رقم الحديث (۱۶۹/۲۳۷۹) وابن ماجه ۲/۷۲۷ رقم الحديث ۲۱۵۰

بِعِيْسَى	بْنِ	مَرْيَمَ	فِيْ	الْأُوْلَى	وَالْآخِرَةِ	لَأَنْبِيَاءُ	أَ	إِخْوَةٌ
حضرت عیسٰی عَلَيْهِ السَّلَامُ ته د ټولو نه زیات قریب او تعلق دارزه یم او ټول انبیاء خپلو کې میرني وروڼه دي								
مِنْ	عَلَّاتٍ	وَأُمَّهَاتُهُمْ	شَتَّى	وَدِيْنُهُمْ	وَاحِدٌ	وَلَيْسَ		
چې د هغوئ پلار یو دی او مندې یې جدا جدا دي د دې ټولو اصل دین یو دی او زمونږ په مینځ								
بَيْنَنَا نَبِيٌّ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (١)								
کې هیڅ نبي نشته. [بخاري مسلم]								

توضیح : **انا اولى الناس بعيسى:** یعنې په انسانانو کې د قرب په اعتبار سره د ټولو نه زیات زه حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ ته نژدې یم ، دغه قرب په څو اعتبارونو سره دی ، یو خو دا چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ د زمانې په اعتبار سره د ټولو نه زیات قریب دی د دواړو په مینځ کې کوم نبی نشته او صرف د شپږ سوه کاله فاصله ده . دویم قرب دا دی چې حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ به په آخر کې د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خلیفه وي . دریم قرب دا دی چې د حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ دین د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دین سره متصل دی . څلورم قرب دا دی چې حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بعثت خصوصی بشارت ورکړی دی . پنځم قرب دا دی چې کله حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ وفات شي نو د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په طرف کې به دفن کیږي . شپږم قرب دا دی چې په بعضو روایاتو کې راغلي دي چې په جنت کې به د حضرت عیسی عَلَيْهِ السَّلَامُ والده حضرت مریم علیها السلام د حضور ﷺ په زوجیت کې راځي ، په هر حال قرب په دنیا کې هم شته او په آخرت کې به هم وي .

اخوة من علاة: یعنې ټول انبیاء په خپل مینځ کې سره وروڼه دي مورګانې یې جدا جدا دي او پلار د ټولو یو دی ، دا کلام په تشبیه باندې محمول دی لهذا د پلار نه مراد د دې ټولو انبیاؤ هغه دین او توحید دی چې په هغه باندې ټول متحد او متفق راغلي دي په (**و دينهم واحد**) کې همدغه حقیقت واضحه شوی دی ، او د مورګانو نه مراد د دغو پیغمبرانو جدا جدا شریعتونه دي چې په هره زمانه کې ځانته پاتې شوي دي . ملاعلی القاری رحمه الله فرمایي : **والمعنى ان اولاد العلات امهاتهم مختلفة فكذلك الانبياء دينهم واحد و شرائعهم مختلفة** . الحمد لله دې عاجزه بنده د حدیث په

(١) اخرجه البخاري في صحيحه ٦/٤٧٧ رقم الحديث ٣٤٤٣-٣٤٤٢، ومسلم ٤/١٨٣٧ رقم الحديث (٢٣٦٥-١٤٥)

پوهه او پوهه کولو کې کوشش کړی دی والحمدلله علی ذلک.

د حضرت عيسی عَلَيۡهِ السَّلَامُ فضيلت

﴿۲۵﴾ وَعَنۡهُ قَالَ قَالَ رَسُوۡلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ كُلُّ بَنِيۡ آدَمَ
او حضرت ابو هريره روايي چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ وفرمايل کله چې يو انسان پيدا کېږي نو
يَطۡعَنُ الشَّيۡطَانُ فِيۡ جَنۡبَيۡهِ بِإِصۡبَعَيۡهِ حِيۡنَ يُوۡلَدُ غَيۡرَ عِيۡسٰى
شيطان د هغه دواړو تشو کې په ګوتو سره نوکاره ورکوي ليکن عيسی عَلَيۡهِ السَّلَامُ د دې نه محفوظ پاتې
ابۡنِ مَرۡيَمَ ذَهَبَ يَطۡعَنُ فَطَعَنَ فِي الۡحِجَابِ. مُتَّفَقٌ عَلَيۡهِ. (۱)
شوی دی هغه د هغه په تشي کې هم نوکاره لګول وغوښتل خو هغه صرف پردې ته نوکاره ورکړه. [بخاري مسلم]

د باکماله ښځو ذکر

﴿۲۶﴾ وَعَنۡ أَبِيۡ مُوۡسٰى رَضِيَ اللهُ عَنۡهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
او حضرت ابو موسی رَضِيَ اللهُ عَنۡهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ نه روايت کوي چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ وفرمايل
كَمُلَ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيۡرٌ وَلَمۡ يَكۡمُلۡ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَرۡيَمُ بِنۡتُ عِمۡرَانَ
په سړو کې خو ډېر باکماله پيدا شوي دي ليکن په ښځو کې باکماله نه شوې مګر بي بي مريم بنت عمران
وَآسِيَةُ امۡرَأَةُ فِرۡعَوۡنَ وَفَضۡلُ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضۡلِ
او بي بي آسيه زوجه د فرعون او ټولو ښځو باندې عائشې رَضِيَ اللهُ عَنۡهَا ته هغه فضيلت حاصل دی څرنګه
الثَّرِيۡدِ عَلٰى سَائِرِ الطَّعَامِ. مُتَّفَقٌ عَلَيۡهِ. وَذُكِرَ
چې نورو طعامونو باندې ثريد وره (ميده) شوې روټۍ ته حاصل دی [بخاري مسلم] او د
حَدِيۡثُ أَنَسٍ يَا خَيۡرَ الۡبَرِيَّةِ وَحَدِيۡثُ أَبِيۡ هُرَيۡرَةَ أَيُّ النَّاسِ أَكۡرَمُ وَحَدِيۡثُ
حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنۡهُ روايت يا خير البريه الخ او د حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنۡهُ روايت ای الناس اکرم الخ او

---

(۱) اخرجه البخاري ۶/۲۳۷ رقم الحديث ۳۲۸۶ ومسلم ۴/۱۸۳۸ رقم الحديث (۲۳۶۶-۱۴۷)

ابْنِ عُمَرَ اَلْكَرِيْمُ بْنُ الْكَرِيْمِ فِيْ بَابِ الْمُفَاخَرَةِ وَالْعَصَبِيَّةِ[1]
د حضرت ابن عمر رضي الله عنه روايت: الكريم ابن الكريم الخ په باب المفاخرة والعصبيه كې نقل شوي دي.

توضيح: الامريم: دلته سوال پيدا کيږي چې د کمال په حصول کې حضرت مريم عليها السلام او حضرت آسيه رضي الله تعالى عنها ته اوله درجه ورکړی شوې ده نو د حضرت فاطمة الزهراء او حضرت عائشه او حضرت خديجه رضي الله عنهن هغه عاليشان مقام چيرته لاړو ؟ددې جواب دا دی چې دلته د مخکنو امتونو د ښځو د کمالاتو د تکميل ذکر دی ، د امت محمديه د ښځو د شان بيان په ابواب مناقب کې را روان دی هلته به انشاء الله په تفصيل سره خبره کيږي لږ انتظار وکړه .

۱۸ جمادی الثاني ۱۴۱۸هـ

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

د تخليق کائنات نه مخکې د الله تعالى وجود

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَبِيْ رَزِيْنٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ أَيْنَ رَبُّنَا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ
او د حضرت ابو رزين رضي الله عنه بيان دی ما عرض وکړو يا رسول الله! صلى الله عليه وسلم ځمونږ پروردګار د مخلوقاتو
خَلْقَهُ قَالَ كَانَ فِيْ عَمَاءٍ مَا تَحْتَهُ هَوَاءٌ وَمَا فَوْقَهُ هَوَاءٌ
پيدا کولو نه مخکې کوم ځای کې وو حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل عماء کې وو نه د هغه نه لاندې هوا وه
وَخَلَقَ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ يَزِيْدُ بْنُ هَارُوْنَ
او نه د هغه د پاسه هغه خپل عرش او بو باندې پيدا کړو دا روايت امام ترمذي نقل کړی دی او يزيد ابن هارون وضاحت
الْعَمَاءُ أَيْ لَيْسَ مَعَهُ شَيْءٌ.[2]
کړی دی چې عماء نه مراد دا دی چې هغه سره هيڅ شی نه وو.

توضيح : عماء: د عماء اصلي معنى وريځ ده ليکن دلته اصلي معنى مراد نه ده بلکه د عماء معنى دلته د عدم او ليس معه شئ ده يعنې الله تعالى وو او د هغه سره هيڅ شی هم نه وو ، مطلب دا چې الله تعالى په خپل ذات محضه کې وو د هغه د صفاتو ظهور تر دې وخته شوی نه وو ، ګويا يو پټه خزانه

---

[1] اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۴۴۲ رقم الحديث ۳۴۱۱ ومسلم ۴/۱۸۸۶ رقم الحديث (۷۰/۲۴۳۱)

[2] اخرجه الترمذي ۵/۲۶۹ رقم الحديث ۳۱۰۹ وابن ماجه في السنن ۱/۶۴ رقم الحديث ۱۸۲.

وه . ملاعلی القاری رَحِمَهُ اللهُ داسې لیکي : **في عمآء بفتح العین ممدودا ای فی غیب هویة الذات بلاظهور مظاهر الصفات کما عبر عنه بقوله کنت کنزا مخفیا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق ،،**

صوفیه حضراتو کرامو د عماء مفهوم دا بیان کړی دی (**العمآء هي الحضرة الاحدية**) یعنې د عماء نه مراد د الله تعالی وحده لاشریک ذات دی . په یوه نسخه او یو روایت کې عمّی په قصر سره راغلی چې د پوشیدګۍ په معنی سره دی ، ددې مطلب دا دی چې د الله تعالی ذات چې چیرته وو هلته په بنی آدم کې نه د چا عقل رسیدلو او نه د کوم عاقل سوچ هلته رسیدلی شو . علامه ازهری رَحِمَهُ اللهُ فرمایلي چې مونږ په دې ظاهری الفاظو باندې ایمان راوړو او ددې کیفیت او حقیقت ته د رسیدلو کوشش نه کوو ، ګویا دغه الفاظ د متشابهاتو څخه دي .

ماتحته هواء: په دې جمله کې ما نافیه ی یعنې په دې عماء کې نه لاندې هوا وه او نه پورته هوا وه ، په دې جملې سره دا بیانول مقصود دې چې وریځ چیرته وي هتله هوا هم وي ، چې کله د پاس او لاندې هوا نفی وشوله نو دا وښودل شو چې د عمآء نه مراد وریځ نه ده بلکه دا د لیس معه شئ په معنی سره دی تر څو د الله تعالی لپاره جهت ثابت نشي چې ددینه حدوث لازمیږي .

عرشه علی الماء: ددې مطلب دا نه دی چې عرش الهی د اوبو په سطحه باندې ایښودلی شوی وو بلکه مطلب دا دی چې لاندې اوبه وې پاس په فضاء کې عرش وو او نور څه نه وو ددې تشریح د باب په ابتداء کې شوې ده .

د سماوی نظام عجائبات

﴿۲۸﴾ وَعَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ زَعَمَ اَنَّهٗ كَانَ جَالِسًا فِي الْبَطْحَاءِ فِيْ
او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بن عبد المطلب وایي هغه یوه ورځ بطحاء مکه کې یو ځای د خلقو یو
عِصَابَةٍ وَّ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ فِيْهِمْ فَمَرَّتْ بِهِمْ سَحَابَةٌ
جماعت سره ناست وو او رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم په هغوئ کې تشریف فرماوو اچانک د وریځي یوه
فَنَظَرُوْا اِلَيْهَا فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ټکړه تیره شوه خلقو هغه طرف ته کتل رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغوئ نه پوښتنه وکړه تا سو دي وریځ ته

مَا تُسَمُّوْنَ هٰذِهٖ قَالُوْا السَّحَابَ قَالَ وَالْمُزْنَ قَالُوْا وَالْمُزْنَ
څه وایئ هغوئ جواب ورکړو چې اسحاب حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمايل او دي ته مزن هم وايي
قَالَ وَ الْعَنَانَ قَالُوْا وَ الْعَنَانَ
هغوئ وويل چې هو مزن هم ورته وايي بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل او دې ته عنان هم وايي دوي وويل چې عنان هم
قَالَ هَلْ تَدْرُوْنَ مَا بُعْدُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ
ورته وايي بيا نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ وفرمايل آيا تاسو خلقو ته معلومه ده چې د آسمان او ځمکې په مينځ کې څومره فاصله ده
قَالُوْا لَا نَدْرِیْ قَالَ
د دا او هغه څومره اوږده ده هغوی جواب ورکړو مونږ ته معلومه نه ده حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمايل
اِنَّ بُعْدَ مَا بَيْنَهُمَا اِمَّا وَاحِدَةٌ وَ اِمَّا اِثْنَتَانِ اَوْ ثَلَاثٌ وَسَبْعُوْنَ سَنَةً
د ځمکې او آسمان په مينځ کې فاصله يا خويو اويا کاله يا دوه اويا کاله يا ددرى اويا کاله د مسافت په قدر ده
وَ السَّمَاءُ الَّتِيْ فَوْقَهَا كَذٰلِكَ
او دي اولني آسمان د پاسه دوهم آسمان دی او د دې دواړو په مينځ کې هم دومره فاصله ده
حَتّٰى عَدَّ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ ثُمَّ فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ بَحْرٌ بَيْنَ
ان تردې چې اوه آسمانونه يې وشمارل بيا د اووم اسمان نه بره سمندر دی چې د دواړو ترمينځ يعني
اَعْلَاهُ وَ اَسْفَلِهٖ كَمَا بَيْنَ سَمَاءٍ اِلٰى سَمَاءٍ ثُمَّ فَوْقَ ذٰلِكَ ثَمَانِيَةُ
دهغه سمندر ريخ د سطحې فاصله د دوو اسمانونو ترمينځ فاصله ده او بيا د هغه د پاسه آته فرشتې دي مومي
اَوْعَالٍ بَيْنَ اَظْلَافِهِنَّ وَوَرِكِهِنَّ مِثْلُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ اِلٰى سَمَاءٍ
چې د غرونو د چيلو پشان دي چې دهغو د پښو او د کوناتو ترمينځ هم د دوو آسمانونو ترمينځ فاصلې
ثُمَّ عَلٰى ظُهُوْرِهِنَّ الْعَرْشُ بَيْنَ اَسْفَلِهٖ وَاَعْلَاهُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ اِلٰى سَمَاءٍ
په اندازه فاصله ده دهغوی د پاسه د الله تعالى عرش دی چې د هغه لاندينی برنی حصې ترمينځ د دوو آسمانونو ترمينځ

ثُمَّ	اللهُ	فَوْقَ	ذٰلِكَ	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	وَ	أَبُوْ	دَاوُدَ[1]

دفاصلي په اندازه فاصله ده اوبيا دهغې نه پورته دالله تعالى ذات دى. دا حديث ترمذى اوابوداود روايت کړى دى.

توضيح: **زعم انه کان جالسا**: په دغه وخت کې حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مسلمان شوى نه وو چې کله حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سماوى نظام عجائبات فرمايل چونکه دغه مجمع هم عمومى طور باندې په کفارو مشتمله وه نو حضرت عباس رضى الله عنه ددغه وخت اوريدلى شوى حديث وروسته فرمايلى دى. **والمزن؟**: يعنې آيا تاسو سحاب ته مزن او عنان هم وايې ؟ تولو وويل هو ! .

اما واحدة او: شک راوى ته دى او د اويا کالو ذکر د تکثير عدد لپاره دى کوم تعيين نه دى ځکه په ډيرو احاديثو کې دا تصريح موجوده ده چې د هر دوو آسمانو په مينځ کې د پنځه سوه کلونو مسافت لاره ده لهٰذا دلته دغه عدد په تکثير باندې محمول دى نو هيڅ تعارض نشته . **بحر**: يعنې يو سمندر دى چې د هغه پاس طرف او لاندې طرف مسافت هم همدا رنګه پنځه سوه کاله دى .

اوعال: دا د وعل جمع ده د غره چيلو ته وايې ددې مؤنث ته اروية وايې چې ذکر يې په نورو رواياتو کې هم راغلى دى ، دې حيوان ته په پښتو کې (غرڅه) وايې ، د ډير مضبوط جسم والا وي ، داسې معلوميږي چې د دوى په پښو کې مقناطيس لګيدلى دي چې د کاڼو سره نخلي، په داسې ګرانو ځايونو کې ګرځي چې هلته يوازې مرغان تللى شي ، د غوا نه وړوکى دى او د ګډ نه غټ ويدى ، په سر باندې يې دوه اوږده ښکرونه وي ، په منډه کې د هوا پشان تيز دى، دلته په دې حديث کې بعينه همدا حيوان مراد نه دى بلکه ملائکې مراد دي چې ددې حيوان په شکل کې وي .

العرش: يعنې د عرش لاندې او پاس مسافت هم د پنځه سوه کلونو دى .

ثم الله فوق ذلک: د نصوص قرآنيه او احاديثو نه واضحه اشارې حاصليږي بلکه تصريحات دي چې الله تعالى په آسمانونو باندې دى دلته هم دغه تفصيل دى مګر دا متشابه الفاظ دي چې ددې په باره کې امام مالک رَحِمَهُ اللهُ فرمايلي : **الاستواء معلوم والکيفية مجهولة والسؤال عنه بدعة**، د سلف صالحينو عقيده ده چې **(مايليق بشانه)** چې کوم د الله تعالى اوچت شان

([1]) اخرجه ابوداود في السنن ۵/۹۳ رقم الحديث ۴۷۲۳ و الترمذي في سننه ۵/۳۹۵ رقم الحديث ۳۳۲۰ .

دی زمونږ په هغه باندې ایمان دی ، په هر حال په دې حدیث کې د الله تعالی عظیم شان بیان شوی دی .

د الله تعالی شان

﴿۲۹﴾ وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ أَتَى رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْرَابِيٌّ

د جبیر بن مطعم رضی الله عنه بیان دی یو ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې (بانډه چي) راغی او

فَقَالَ جُهِدَتِ الْأَنْفُسُ وَجَاعَ الْعِيَالُ وَنُهِكَتِ الْأَمْوَالُ وَهَلَكَتِ الْأَنْعَامُ

هغه وویل یا رسول الله زمونږ انسانان د قحط ښکار کیږي بال بچ (اولاد) او مال او څاروي مو هلاکیږي

فَاسْتَسْقِ اللهَ لَنَا فَإِنَّا نَسْتَشْفِعُ بِكَ عَلَى اللهِ وَنَسْتَشْفِعُ بِاللهِ عَلَيْكَ

نو تا سو د الله ! نه زمونږ د پاره باران وغواړئ مونږ د الله ! په حضور کې تا سو سفارش کونکی ګرځوو

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُبْحَانَ اللهِ سُبْحَانَ اللهِ

حضور صلی الله علیه وسلم په دې اوریدو سره وفرمایل د الله ! ذات پاک او منزه دی د الله ! ذات پاک او منزه دی

فَمَا زَالَ يُسَبِّحُ حَتَّى عُرِفَ ذٰلِكَ فِيْ وُجُوْهِ أَصحابِهٖ

نبی صلی الله علیه وسلم بار بار د تسبیح دا الفاظ فرمائیل د دې پورې چې د نبی صلی الله علیه وسلم د صحابو رضی الله عنهم د مخونو رنګ

ثُمَّ قَالَ وَيْحَكَ إِنَّهٗ لَا يُسْتَشْفَعُ بِاللهِ

بدل شو بیا حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل ای سړیه ! په تا افسوس دی الله ! چا ته شفیع نشي مقرر کېدی

عَلٰى أَحَدٍ شَأْنُ اللهِ أَعْظَمُ مِنْ ذٰلِكَ وَيْحَكَ

او نه هغه وسیله جوړیدی شي په تا آفسوس تا ته معلوم نه ده چې د الله ! عظمت او جلالت څه دی حقیقت دا دی

أَتَدْرِيْ مَا اللهُ إِنَّ عَرْشَهٗ عَلٰى سَمٰوَاتِهٖ لَهٰكَذَا وَقَالَ بِأَصَابِعِهٖ

چې د هغه عرش د هغه آسمانونه داسي راګیر کړي دي په دې ویلو سره ئې د خپلې ګوتې د بل لاس د تلي د پاسه

مِثْلَ الْقُبَّةِ عَلَيْهِ وَإِنَّهٗ لَيَئِطُّ بِهٖ

د قبې په صورت کې وخودلو د غه شان د الله ! عرش د ومره وسیع او عریض کېدو باوجود داسې چرچر کوي

أَطِيْطَ الرَّحْلِ بِالرَّاكِبِ. رَوَاهُ أَبُوْ دَاوُدَ.[1]
څرنګه چې د اوبن پالان کته یا د آس زین د سور کس لاندې چرچر کوي. [ابوداؤد]

توضیح: جهدت الانفس: یعني انسانان د خشک سالۍ د وجې نه هلاک کیږي.

نهکت الاموال: یعني مال او څاروي تباه کیږي. **نستشفع بالله علیک**: یعني الله تعالی ستا په حضور کې شفیع ګرځوو چې ته داسې وکړې، په دې جمله کې چونکې د الله تعالی د شان عالي بې ادبي وه په دغه وجه حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خفه شو او بار بار یې سبحان الله مکرر کړه او د الله تعالی تقدس یې بیان کړلو بیا د دېنه وروسته حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د الله تعالی ډېر لوی عظمت بیان کړلو.

ماالله: یعني پوهیږم هم چې د الله تعالی شان او عظمت څومره لوی دی؟

ان عرشه: یعني د الله تعالی عرش په ټولو اسمانونو باندې داسې محیط دی لکه څنګه چې یوه خیمه په کوم شي باندې محیط وي.

هکذا: حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ګوتو سره د هغې خیمې او د هغې د احاطې مشاهداتي صورت داسې بیان کړلو چې مثلا د یو لاس تلی لاندې وي او د بل لاس ګوتې د ګنبد په شکل کې په هغه باندې د پاسه محیط وي او ټول تلی یې په احاطه کې اخیستي وي.

لیئط: أط یئط أطا چنګاري ته وایي، نوې کجاوه یا نوې کټ او پالنګ باندې کیناستلو سره دغه رنګ آواز هغه وخت راوځي چې کله د کیناستونکي وزن ډېر زیات وي، دلته حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اول د عرش وسعت او عظمت بیان کړلو او د دېنه وروسته یې د هغه عجز او تنګي او کمزوري بیان کړله چې د الله تعالی د عظمت په مخ کې د هغه نه د چنګهاري آواز وځي، دا ټول متشابهات دي، د سلف صالحینو عقیده دا ده چې: مایلیق بشانه، یعني کوم چې د الله تعالی اوچت شان وي زمونږ پر هغه باندې ایمان دی.

د عرش پورته کوونکو فرشتو جسامت

﴿۳۰﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ عَنْ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
او حضرت جابر ابن عبد الله رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې رسول کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل

---

(1) اخرجه ابوداود ۵/۹۴ رقم الحديث ۴۷۲۶ والنسائي ۳/۱۶ رقم الحديث ۱۵۲۸ واحمد في المسند ۳/۲۵۶.

أُذِنَ	لِيْ	أَنْ	أُحَدِّثَ	عَنْ	مَّلَكٍ	مِّنْ	مَلَائِكَةِ	اللهِ

ماته د الله ! د طرف نه دا اجازه حاصل شوې ده چې زه د الله ! د فرشتو نه د يوې فرشتې حال بيان کړم

مِنْ	حَمَلَةِ	الْعَرْشِ	اِنَّ	مَا	بَيْنَ	شَحْمَةِ	أُذُنِهِ	إِلٰى عَاتِقَيْهِ

کومو چې عرش پورته کړې دی د هغه فرشتې د غوږ د نرمۍ نه د هغه د اوږې پورې درمياني

مَسِيْرَةُ سَبْعِمِائَةِ عَامٍ. رَوَاهُ أَبُوْ دَاوُدَ.[1]

فاصله د اووه سوه کاله د مسافت برابر ده . ابو داود

ديدار الهي او حضرت جبريل عَلَيْهِ السَّلَامُ

﴿۳۱﴾ وَعَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفٰى أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِجِبْرَئِيْلَ

او حضرت زراره ابن اوفی نه روايت دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت جبريل) نه پوښتنه وکړه آيا

هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ فَانْتَفَضَ جِبْرَئِيْلُ وَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ بَيْنِيْ وَبَيْنَهُ

تا خپل پروردګار ليدلی دی؟ حضرت جبريل په دې اوريدو سره په ريږدو شو بيا يې وويل ای محمد ! زما او د الله په مينځ کې

سَبْعِيْنَ حِجَابًا مِّنْ نُّوْرٍ لَّوْ دَنَوْتُ مِنْ بَعْضِهَا لَاحْتَرَقْتُ

د نور اويا پردې دي که زه هغه پردو نه يوې پردې ته نزدې يوه ګوته برابر هم ورمخکې سم نو وبه سوزم په مصابيح کې

هٰكَذَا فِي الْمَصَابِيْحِ[2] وَرَوَاهُ أَبُوْ نُعَيْمٍ فِي الْحِلْيَةِ

روايت دغه شان دی البته ابو نعيم خپل کتاب حليه کې دا روايت د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه نقل کړی دی او کيدې شی چې

عَنْ أَنَسٍ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ فَانْتَفَضَ جِبْرَئِيْلُ.[3]

حضرت زراره هم د انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه نقل کړی وي خو د ابو نعيم نقل کړه روايت کې فانتفض د حضرت جبريل) د ريږدو الفاظ نشته.

توضيح : سبعين حجابا: دا عدد د تکثير بيانولو لپاره دی د تحديد او تعيين لپاره نه دی ، د عدد انتخاب هم د شارع په صحيح ليدلو باندې دی . په يو روايت کې اويا زره پردو ذکر دی ، دا خبره ياد

---

(۱) اخرجه أبوداود في السنن ۵/۱۹۶ رقم الحديث ۴۷۲۷

(۲) اخرجه مصابيح السنة ۴/۳۰ رقم الحديث ۴۴۵۷

(۳) اخرجه أبونعيم في الحلية .

ساتل پکار دي چې دغه پردې د نور دي چې د کتونکو لپاره حجاب او مانع دی د الله تعالی لپاره حجاب او مانع نه دي، ځکه چې محجوب مغلوب وي الله تعالی مغلوب نه دی نو محجوب نه دی بلکه الله تعالی غالب دی نو حاجب دی.

حضرت اسرافیل عَلَیْهِ السَّلَامُ چې د کوم وخت نه پیدا دی دهغه وخت نه تیار ولاړ دی

﴿۳۲﴾وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللهَ خَلَقَ إِسْرَافِيْلَ
او حضرت ابن عباس، وایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل الله! چې کوم وخت اسرافیل عَلَيْهِ السَّلَامُ
مُنْذُ يَوْمٍ خَلَقَهُ صَافًّا قَدَمَيْهِ لَا يَرْفَعُ بَصَرَهُ
پیدا کړه هغه د هغه وخت نه خپلې دواړه خپې صف بسته کړي بالکل تیار ولاړ دی نظر نه پورته کوي
بَيْنَهُ وَبَيْنَ الرَّبِّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى سَبْعُوْنَ نُوْرًا مَا مِنْهَا مِنْ نُوْرٍ
دهغه او بزرگ او برتر پروردگار په مینځ کې د نور اویا پردې حائلې دي که اسرافیل عَلَيْهِ السَّلَامُ بفرضِ محال دهغه نور د پردو
يَدْنُوْ مِنْهُ إِلَّا احْتَرَقَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.(۱)
نه یوې پردې ته نزدې شي نو وبه سوزي دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یي دي چې دا حدیث صحیح دی.

توضیح: صافًّا قدمیه: یعني د کله نه چې حضرت اسرافیل عَلَيْهِ السَّلَامُ پیدا شوی دی د هغه وخت نه یې دواړه پښې صف بسته کړي او ولاړ دی، آخوا دیخوا نه ګوري بلکه په صور باندې یې نظر لګولی دی چې کله به د الله تعالی له طرفنه د صور پوک کولو حکم کیږي او هغه په دې باندې عمل وکړي، ددې حدیث نه یوه خبره دا معلومه شوه چې په ملائکو کې څومره لوی اطاعت دی، دویمه خبره دا معلومه شوه چې د قیامت قائمیدلو لمحه د الله تعالی نه علاوه د ټول مخلوق څخه څومره پټه ساتلی شوې ده، دریمه خبره دا معلومه شوه چې د الله تعالی د انواراتو او تجلیاتو قاهرو خواته مقرب ملائکه هم نشي تللی.

د فرشتو په مقابل کې د انسان قدر او قیمت

﴿۳۳﴾وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمَّا خَلَقَ اللهُ أٰدَمَ
او د حضرت جابر، نه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل هرکله چې الله! آدم او د هغه

---

(۱) اخرجه البیهقي ضمن حدیث طویل في شعب الایمان ۱/۱۷۶ رقم الحدیث ۱۵۷.

وَذُرِّيَّتَهُ	قَالَتِ	الْمَلَائِكَةُ	يَا	رَبِّ	خَلَقْتَهُمْ
اولاد پیدا کړل نو فرشتو عرض وکړو ای ربه! تاخوداسې مخلوق پیدا کړه چې خوري اوڅکي او					
يَأْكُلُونَ وَيَشْرَبُونَ	وَيَنْكِحُونَ	وَيَرْكَبُونَ	فَاجْعَلْ	لَهُمُ	
واده کوزده کوي او قسم قسم سورلو باندې سورلی کوي نو څمونږ درخواست دی چې د دنیا نعمتونه					
الدُّنْيَا وَلَنَا	الْآخِرَةَ	قَالَ	اللهُ	تَعَالَى لَا	أَجْعَلُ مَنْ
دې مخلوق ته ورکړه او د آخرت ټول نعمتونه مونږ ته راکړه الله ! ورته وفرمایل کوم مخلوق چې					
خَلَقْتُهُ بِيَدَيَّ	وَنَفَخْتُ	فِيهِ	مِنْ	رُوحِي	كَمَنْ قُلْتُ
ما په خپل لاس سره پیدا کی او په هغه کې مي خپل روح پیدا کړی دی هغه د هغه مخلوق پشان نه					
لَهُ كُنْ	فَكَانَ .	رَوَاهُ	الْبَيْهَقِيُّ فِي	شُعَبِ	الْإِيمَانِ.[1]
دی کوم ته چې ما کُن وویل نو هغه پیدا شو دا روایت بیهقي په شعب الایمان کې نقل کړی دی.					

توضیح : **قالت الملائکة**: ملائکو وویل چې په دنیا کې انسانانو مزې وکړلې ، په دغه وجه دې د دوی لپاره دنیا مختص کړی شي او زمونږ لپاره دې آخرت مختص کړی شي تر څو مونږ په جدا جهان کې د دغو نعمتونو نه خوند حاصل کړو .

قال الله: الله تعالی ملائکو ته په جواب کې وفرمایل چې زه داسې نه کوم ، انسان ما په خپلو لاسونو باندې جوړ کړی د هغه په تخلیق کې څو مرحلې تیرې شوې دي ، ډیر محنتونه شوي او تاسې مې صرف په لفظ د (کن) سره پیدا کړي یاستئ لهذا تاسې دواړه برابرېدلی نه شئ . ددې حدیث نه د بنی آدم لوی فضیلت ثابتیږي په دغه وجه ده ته اشرف المخلوقات ویلی شوی دی . چونکې ملائکې یو معصوم مخلوق دی هغوی ته د دوزخ د سزا هیڅ خطره نشته ، ددې په مقابله کې د انسان بیچاره نه د دوزخ ډکول هم دي. انسان په امور تکلیفو اوامرو او نواهیو باندې د عمل کولو څومره مکلف دی . لهذا د **الغنم بالغرم والخراج بالضمان** د اصل لاندې د انسان مقام د ملائکو نه په هر حال کې څانته دی . د جمهورو مسلک دا دی چې عام مسلمان د عام عامې فرشتې نه افضل دی او خاص مسلمان د خاص ملائکې نه افضل دی ، د عام مسلمان نه مراد د کامل درجې مسلمان دی لکه

خلفاء راشدین ، صحابو کرام ، علماء او اولیاء، هر کس او ناکس د ملائکو نه افضل نه دی ، او د خاص مسلمان نه مراد انبیاء کرام عَلَيْهِمُ السَّلَامُ دي او د خاص ملائکو نه جبرئیل ، میکائیل ، اسرافیل او عزرائیل وغیره عَلَيْهِمُ السَّلَامُ مراد دي ، په راتلونکي حدیث کي نور تفصیل راځي .

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

فرشتو باندې د انسان فضیلت

﴿۳۴﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْمُؤْمِنُ
او حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چي رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل د کاملي درجې مؤمن یعني انبیاء
أَكْرَمُ عَلَى اللهِ مِنْ بَعْضِ مَلَائِكَتِهِ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.(۱)
او اولیاء د الله ! په نزد د هغه د بعضو فرشتو نه افضل او برتر دی. [ابن ماجه]

توضیح: **المؤمن اکرم**: د مؤمن نه د کاملي درجي عام مؤمنان مراد دي او د بعضو ملائکو نه عام ملائکي مراد دي ، شیخ محی السنة د ﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ ﴾ لاندې لیکلي دي چې بهتره دا ده چې داسې وویلی شي چې عام مؤمنان د عامو ملائکو نه افضل دي او خاص مؤمنان د خاصو ملائکو نه افضل دي ، علامه طیبی رَحِمَهُ اللهُ وايي چې د مؤمنان نه عام مؤمنان مراد دي او د ملائکو نه هم عام ملائکي مراد دي. ملاعلی قاري رَحِمَهُ اللهُ د دې ټولو اقوالو د نقل کولو نه بعد خپله فیصله دا رنګه اوروليې ده چې : **ولایخفی ان المراد بخواص المؤمنان الرسل والانبیاء و بخواص الملائکة نحو جبریل و میکائیل و اسرافیل و بعوام المؤمنان الکمل من الاولیاء کالخلفاء وسائر العلماء و بعوام الملائکة سائرهم و هذا التفصیل اولی من اجمال بعضهم** . (مرقات، ج۹ ص۷۲۵)

کوم کوم مخلوق په کومه ورځ پیدا شوی دی

﴿۳۵﴾ وَعَنْهُ قَالَ اَخَذَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِيْ فَقَالَ
او حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي یوه ورځ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما لاس په نیولو سره راته وفرمایل چې
خَلَقَ اللهُ التُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ وَخَلَقَ فِيهَا الْجِبَالَ يَوْمَ الْأَحَدِ
الله ! خاوره د هفتې په ورځ (یعني د شنبې په ورځ) پیدا کړه او په ځمکه کې یې غرونه د اتوار یعني

(۱) اخرجه ابن ماجه ۲/۱۳۰۱ رقم الحدیث ۳۹۴۷.

وَخَلَقَ الشَّجَرَ يَوْمَ الِاثْنَيْنِ وَخَلَقَ الْمَكْرُوْهَ يَوْمَ الثُّلَاثَاءِ

یکشنبي په ورځ پیدا کړل ونې يې د پیر یعني دوشنبي په ورځ پیدا کړې بدې او خراب شیان يې د سه شنبي

وَخَلَقَ النُّوْرَ يَوْمَ الْأَرْبِعَاءِ وَبَثَّ فِيْهَا الدَّوَابَّ

په ورځ پیدا کړل نور او رڼا يې د چهارشنبې په ورځ پیدا کړل حیوانات يې په ځمکه کې

يَوْمَ الْخَمِيْسِ وَخَلَقَ آدَمَ بَعْدَ الْعَصْرِ مِنْ يَّوْمِ الْجُمُعَةِ فِيْ آخِرِ الْخَلْقِ

د زیارت یعني په پنجشنبه پیدا کړل او آدم يې د جمعي په ورځ د ماځیګر نه وروسته پیدا کړه او دا

وَآخِرِ سَاعَةٍ مِّنَ النَّهَارِ فِيْمَا بَيْنَ الْعَصْرِ إِلَى اللَّيْلِ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[1]

آخري پیدائش يې د ورځې بالکل په آخري حصه کې د مازیګر نه روسته شپې پورې په مینځ کې په عمل کې راوستی. [مسلم]

توضیح: **يوم السبت**: په دې حدیث کې په صریح عبارت سره د کائناتو د تخلیق تفصیل بیان شوی دی چې کوم مخلوق په کومه ورځ پیدا شوی دی ، دلته دا سوال دی چې د کائناتو د تخلیق ابتداء د یکشنبې د ورځې شخه شوې ده او انتهاء يې په جمعې باندې شوی ده حالانکه په دې حدیث کې يې د هفتې ورځ د تخلیق اوله ورځ ګرځولې ده . ددې جواب دا دی چې د هفتې نه مراد د هغې هغه آخری حصه مراد ده چې اصولی طور باندې د یکشنبې شپه جوړیږي نو په حقیقت کې د کائناتو ابتداء د یکشنبې د ورځې نه شوه او په جمعه باندې يې اختتام وشو .

د مخلوقاتو عجائب

﴿۳۶﴾ وَعَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا نَبِيُّ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ وَأَصْحَابُهُ إِذْ أَتَى

حضرت ابو هریره رضی الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم او صحابه کرام ناست وو چې د وریځې یوه

عَلَيْهِمْ سَحَابٌ فَقَالَ النَّبِيُّ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ

ټکړه تیره شوه حضور صلی الله علیه وسلم د وریځې هغه ټکړې ته اشاره کولو سره صحابو نه پوښتنه وکړه

تَدْرُوْنَ مَا هٰذَا قَالُوا اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ أَعْلَمُ

تاسو پیژنئ چې دا څه شی دی؟ صحابو رضی الله عنهم د خپل عادت مطابق جواب ورکړو الله! او د هغه رسول ښه پوهیږي

قَالَ هٰذِهٖ الْعَنَانُ هٰذِهٖ رَوَايَا الْاَرْضِ

حضور ﷺ وفرمایل دا عنان یعني وریځ ده او دا وریځ د ځمکې روایا (اوبه کونکې) ده چې

يَسُوْقُهَا اللّٰهُ اِلٰى قَوْمٍ لَايَشْكُرُوْنَهٗ وَلَايَدْعُوْنَهٗ ثُمَّ قَالَ هَلْ

الله! یې هغه خلقو طرف ته شړي چې نه یې شکر اداء کوي او نه یې یادوي بیایې وفرمایل پوهیږئ

تَدْرُوْنَ مَا فَوْقَكُمْ قَالُوْا اَللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ

چې ستاسو نه د پاسه چې کوم آسمان دی هغه څه شی دی صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ جواب ورکړو الله! او د هغه رسول

اَعْلَمُ قَالَ فَاِنَّهَا الرَّقِيْعُ سَقْفٌ مَّحْفُوْظٌ

بنه پوهیږي حضور ﷺ وفرمایل ستاسو نه بره څیز رقیع دی چې یو محفوظ چت او نه غورځیدونکې

وَمَوْجٌ مَّكْفُوْفٌ ثُمَّ قَالَ هَلْ تَدْرُوْنَ مَا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا قَالُوْا

موج دی بیایې وفرمایل پوهیږئ چې ستاسو او د آسمان په مینځ کې څومره فاصله ده؟ صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ

اَللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ اَعْلَمُ قَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا

جواب ورکړه الله! او د هغه رسول بنه پوهیږي حضور ﷺ وفرمایل چې ستاسي او د آسمان په مینځ کې

خَمْسِمِائَةِ عَامٍ ثُمَّ قَالَ هَلْ تَدْرُوْنَ مَا فَوْقَ ذٰلِكَ

د پنځه سوه کاله مسافت په اندازه فاصله ده بیایې وفرمایل خبر یې چې د آسمان د پاسه څه دي

قَالُوْا اَللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ اَعْلَمُ قَالَ

صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ جواب ورکړو الله! او د هغه رسول بنه پوهیږي حضور ﷺ وفرمایل د دې

سَمَاءَ اِنِ بُعْدُ مَابَيْنَهُمَا خَمْسُمِائَةِ سَنَةٍ

آسمان نه علاوه بیا بره او لاندې دوه آسمانونه دي او د هغه دوو آسمانونو په مینځ کې هم د پنځه سوه کالو مسافت دی

ثُمَّ قَالَ كَذٰلِكَ حَتّٰى عَدَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ

دغه شان حضور ﷺ یو با[illegible] د هر آسمان ذکر وکړو تر دې پورې چې د اوو آسمانونو باره کې یې وبنودل چې

مَا بَيْنَ كُلِّ سَمَائَيْنِ مَا بَيْنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ

په هغو کې د هر آسمان نه دوهم آسمان پورې فاصله هغه ده کومه چې د ځمکې او آسمان په مینځ کې ده یعني د پنځه سوه کالو

ثُمَّ قَالَ هَلْ تَدْرُوْنَ مَا فَوْقَ ذٰلِكَ

د مسافت په قدر دي نه روسته يي وفرمايل معلومه ده درته چې دآخري آسمان دپاسه څه دي؟

قَالُوا اَللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ أَعْلَمُ قَالَ إِنَّ فَوْقَ ذٰلِكَ

صحابو رضي الله عنهم جواب ورکړو الله !او د هغه رسول ښه پوهيږي حضور ﷺ وفرمايل ددي اووم

الْعَرْشُ وَبَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّمَاءِ بُعْدُ مَا بَيْنَ

او آخري آسمان دپاسه عرش دی او دهغه عرش او د هغه نه دلاندي آسمان په مينځ کې هغه فاصله ده

السَّمَائَيْنِ ثُمَّ قَالَ هَلْ تَدْرُوْنَ مَا الَّذِيْ تَحْتَكُمْ قَالُوْا

کومه چې ددوو آسمانونو په مينځ کې ده بيايي وفرمايل پوهيږئ ستاسو لاندي څه دي صحابو رضي الله عنهم

اَللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ أَعْلَمُ قَالَ إِنَّهَا الْأَرْضُ

عرض وکړو الله !او د هغه رسول ښه پوهيږي حضور ﷺ وفرمايل د ټولو دپاسه ځمکه ده

ثُمَّ قَالَ هَلْ تَدْرُوْنَ مَا الَّذِيْ تَحْتَ ذٰلِكَ قَالُوْا اَللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ أَعْلَمُ

بيايي وفرمايل پوهيږئ د هغه لاندي څه دي صحابو رضي الله عنهم عرض وکړو الله !او دهغه رسول ښه پوهيږي

قَالَ إِنَّ تَحْتَهَا أَرْضًا أُخْرٰى بَيْنَهُمَا

حضور ﷺ وفرمايل د هغې لاندي يوه بله ځمکه ده او د دې دواړو ځمکو په مينځ کې د

مَسِيْرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ حَتّٰى عَدَّ سَبْعَ اَرَضِيْنَ

پنځه سوه کالو د مسافت په قدر فاصله ده دغه شان حضور ﷺ اووه ځمکې وشميرلې او وې

بَيْنَ كُلِّ أَرَضِيْنِ مَسِيْرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ

ښودله چې په دې کې د هرې ځمکې نه دوهمې ځمکې پورې درميانه فاصله د پنځه سوه کالو د

ثُمَّ قَالَ وَالَّذِيْ نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهٖ أَنَّكُمْ

مسافت ده بيايي وفرمايل قسم دی په هغه ذات چې د هغه لاس کې د محمد ساه ده که تاسو د

دَلَّيْتُمْ بِحَبْلٍ إِلَى الْأَرْضِ السُّفْلٰى لَهَبَطَ

ټولو نه لاندي ځمکې ته رسۍ زوړنده کړئ نو په الله ! باندې به ورښکته شي دې نه وروسته

عَلَى اللهِ ثُمَّ قَرَأَ هُوَ الْأَوَّلُ

حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا آيت ووايه (هُوَالْأَوَّلُ.....) يعني هغه الله اول (قديم) دى چې د هغه د پاره هيڅ ابتداء

وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.

نشته او آخر باقي دى چې د هغه د پاره څه انتهاء او اختتام نشته او د ظاهر دى او باطن دى شيان پيژني

رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ قِرَاءَةُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دا روايت احمد رحمه الله او ترمذي رحمه الله نقل کړې دى او ترمذي رحمه الله ويلي دي چې د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

الْآيَةَ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ أَرَادَ الْهَبْطَ عَلَى عِلْمِ اللهِ

خپل ارشاد نه روسته دا آيت ويل په دې دلالت کوي چې دالله ! دپاسه د رسۍ د خکته کيدو نه مراد

وَقُدْرَتِهِ وَسُلْطَانِهِ وَعِلْمُ اللهِ وَقُدْرَتُهُ

دادى چې هغه رسۍ به د الله ! په علم ورخکته شي ځکه چې د هغه علم او د هغه قدرت او د هغه حکومت په هر

وَسُلْطَانُهُ فِي كُلِّ مَكَانٍ وَهُوَ عَلَى الْعَرْشِ كَمَا وَصَفَ نَفْسَهُ فِي كِتَابِهِ[1]

ځای کې دى او هغه بذات خود پر عرش باندې دى څرنګه چې خپله هغه په خپل کتاب کې خپل وصف بيان کړې دى.

توضيح: العنان: حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سحاب دويم نوم وښودلو چې العنان دى بيا هغه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ددې کار وښودلو چې دا (روايا الارض) ده دا د راوية جمع ده دا هغې اوښې ته ويل کيږي چې د هغې په واسطه ځمکې ته اوبه ورکول کيږي، دې وريځې ته روايا الارض ځکه ويل کيږي چې دا هم د راويه اوښې پشان اوبه د يو ځای نه بل ځای ته وړي.

لايشكرونه: يعني دغه وريځ هغو خلکو ته هم اوبه منتقل کوي کوم چې د الله تعالى د نعمتونو شکريه نه اداء کوي بلکه داسې ناشکرى يې کوي چې د اوبو نسبت غير الله ته کوي. کله په شرک کې پريوتلو سره غير الله ته آواز کوي، کله الله تعالى پريږدي د بتانو پسې منډې وهي. ددې معاصيو تقاضا خو دا وه چې په دوى باندې اوبه بندې شوې وى ليکن د الله تعالى دسترخوان عام دى، هغه رحمان دى او ربوبيت عامه او تربيت عامه د هغه په لاس کې دى، هغه رب العلمين دى په دغه وجه ټولو ته دوه ی ورکوي.

---

(۱) اخرجه أبوداود في السنن ۵/۹۳ رقم الحديث ۴۷۲۳ والترمذي ۵/۳۷۶ رقم الحديث ۳۲۹۸.

الرقیع: د دنیا د آسمان نوم رقیع دی او همدا محفوظ چت دی چې د غور ځیدلو نه محفوظ دی.

موج مکفوف: یعنې د غه آسمان یو زبردست موج دی مګر د غور ځیدو نه محفوظ دی، د اوبو موج وهونکی سمندر دی لیکن اوبه نه بهیږي، بند او محفوظ دی، ګویا دا اسمان یو موج دی چې په هوا کې معلق (زوړند) دی.

لهبط علی الله: یعنې د انسان د اوسیدلو والا ځمکې نه علاوه لاندې شپږ ځمکې نورې هم دي چې همداسې یو په بل پسې دي چې کچیرې د پاسه نه کوم کس لاندې طرف ته رسی. وغورځوي نو هغه به سیده الله تعالی ته ورسیږي، مطلب دا دی چې لکه څنګه چې پاس په آسمانونو کې د الله تعالی ذات موجود دی همدارنګه لاندې هم د الله تعالی حکم او د هغه علم دی، داسې نه ده چې پاس خو د الله تعالی حکم چلیږي او لاندې په سفلیاتو کې د کوم بل چا حکم نافذ وي چې د الله تعالی د اختیار نه بیرون وي. بعضې علماء وایي لکه څنګه چې د حضور ﷺ پاس په آسمانونو کې معراج وشو همدارنګه لاندې په اوومه ځمکه کې په سمندر کې د حضرت یونس علیه السلام معراج وشو. په قرآن کې همد غه عموم قدرت او شمول الوهیت ته په دې آیت کې اشاره ده ﴿وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَٰهٌ﴾.

د حضرت آدم علیه السلام قد

﴿۳۷﴾وَعَنْهُ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ طُوْلُ أٰدَمَ
او حضرت ابوهریره رضي الله عنه وایي چې رسول کریم ﷺ وفرمایل د حضرت آدم علیه السلام
سِتِّيْنَ ذِرَاعًا فِيْ سَبْعِ أَذْرُعٍ عَرْضًا. (۱)
قد شپیته لاسه اوږد او اوه لاسه پلن وو.

د انبیاء کرامو علیهم السلام تعداد

﴿۳۸﴾وَعَنْ أَبِيْ ذَرٍّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ أَيُّ الْأَنْبِيَاءِ كَانَ أَوَّلُ
او حضرت ابوهریره رضي الله عنه وایي ما عرض وکړو یارسول الله! د ټولو نه مخکې نبي څوک دی؟

(۱) اخرجه احمد فی المسند ۲/۵۳۵

قَالَ اٰدَمُ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ وَنَبِيٌّ كَانَ قَالَ نَعَمْ نَبِيٌّ

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل حضرت آدم ما ویل یا رسول الله! آیا حضرت آدم نبي وو؟ وې فرمایل هو نبي وو

مُكَلَّمٌ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ

هغه ته الله رب العٰلمین سره د خبرو کولو شرف حاصل شوی دی دي نه روسته ما پوښتنه وکړه یا رسول الله!

كَمِ الْمُرْسَلُوْنَ قَالَ ثَلَاثُمِائَةٍ

انبیاوو کې رسولان څومره تیر شوي دي؟ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل کافي تعداد کې دري سوه

وَبِضْعَةَ عَشَرَ جَمًّا غَفِيْرًا وَفِيْ رِوَايَةٍ عَنْ أَبِيْ أُمَامَةَ

لس نه به څه زیات تعداد کې وي او په یوه روایت کې د ابو امامه تابعي رحمه الله نه دا الفاظ منقول دي چې

قَالَ أَبُوْ ذَرٍّ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ كَمْ وَفَاءُ عِدَّةِ الْأَنْبِيَاءِ

حضرت ابو ذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل ما رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته عرض وکړو یا رسول الله! د ټولو انبیاؤ تعداد څومره دی؟

قَالَ مِائَةُ أَلْفٍ وَّأَرْبَعَةٌ وَّعِشْرُوْنَ أَلْفًا اَلرُّسُلُ مِنْ ذٰلِكَ ثَلَاثُمِائَةٍ وَّخَمْسَةَ عَشَرَ جَمًّا غَفِيْرًا. [1]

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل یو لاک څلیریشت زره په دي کې رسولان دري سوه پنځلس دي چې کافي لوی تعداد دی.

توضیح : مأة الف: د انبیاء کرامو په تعداد کې د احتیاط نه کار اخیستل ضروری دي ، د بعضو حضراتو په نبی او ولی کیدلو کې اختلاف راغلی نو د حتمی عدد په ذکر کولو کې خطره ده چې چیرته کوم غیرنبی د انبیاو په صف کې داخل نشي او کوم واقعی نبی خارج نشي په دغه وجه د انبیاؤ د تعداد سره د کم او زیات لفظ لګول پکار دي مثلا یو لک او څلورویشت زره کم او زیات ویل پکار دي ، حضرت خضر او ذوالقرنین او د لقمان حکیم په نبی کیدو او نه کیدو کې اختلاف دی ، نو ځکه احتیاط ضروری دی .

اوریدل د لیدلو په شان نه وي

﴿۳۹﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل د څه شي باره کې اوریدل هغه په

(۱) اخرجه أحمد في المسند ۵/۱۷۸

لَيْسَ	الْخَبَرُ	كَالْمُعَايَنَةِ	إِنَّ	اللهَ	تَعَالَى	أَخْبَرَ	مُوسٰى بِمَا
سترګو سره د ليدو برابر كيدي نشي الله! حضرت موسى عليه السلام ته د هغه د قوم د هغه عمل باره كي							
صَنَعَ	قَوْمُهُ	فِي	الْعِجْلِ	فَلَمْ	يُلْقِ	الْأَلْوَاحَ	
خبر وركړه چي هغوئ د سخي د عبادت په صورت كي كړي وو نو هغه د قهر نه تختي ونه غورځولي							
فَلَمَّا	عَايَنَ	مَا	صَنَعُوا	أَلْقَى	الْأَلْوَاحَ		
ليكن كوم وخت چي خپل قوم ته راغلي او خپلو سترګو سره يي د قوم هغه عمل اوليدلو نو دومره							
فَانْكَسَرَتْ.	رَوَى	الْأَحَادِيثَ	الثَّلَاثَةَ	أَحْمَدُ.[١]			
غوسه شو چي تختي يي وغورځولي او هغه ماتي شوي دا دري واړه حديثونه احمد نقل كړي دي							

توضيح : **ليس الخبر كالمعاينة**: يعني په خپلو سترګو سره د ليدلو نه پس يو طبعي اثر پيدا كيږي او كه نه د رښتيا په اعتبار سره د الله تعالى د خبر وركولو كي څه شبه پاتي كيدلى شي مګر د خبر په وخت كي په موسى عليه السلام باندي هغه اثر ونشو كوم اثر چي په خپلو سترګو د ليدلو نه بعد وشو،

نو ځكه ويلى شوي دي چي (**شنيده كى بود مانند ديده**) حضرت موسى عليه السلام د تحقير او تذليل او توهين لپاره تختي ونه غورځولي بلكه د الله تعالى په دين باندي د غيرت په بنياد يي په ځمكه باندي په زور سره كيښودلي چي د هغي په وجه ماتي شولي، حضرت موسى عليه السلام كوه طور ته د معراج لپاره تللى وو هلته هغه ته په تختو باندي ليكل شوي تورات وركړى شو او همالته الله ده ته وويل چي ستا قوم سامرى د سخي په عبادت پرستى كي ګمراه كړى دى ، هلته دومره غوسه ورته رانغله مګر چي كله يي په خپله مشاهده وكړه نو د غوسي په شدت كي يي تورات په زور سره په ځمكه باندي كيښود چي د دي په وجه د تورات تختي ماتي شوي.

---

(١) اخرجه احمد في المسند ١/٢٧١.

کتاب المناقب

علامه طیبی رَحِمَهُ اللهُ د کتاب الفتن نه بعد موقع په موقع د کتاب د عنوان سره څو مباحث ذکر کړي دي او دلته هغه د **کتاب الفضائل والشمائل** عنوان ایخی دی ، صاحب د مشکاة دلته د باب فضائل سیدالمرسلین عنوان ایخی دی ، ما په **کتاب الفتن** کې دیته اشاره کړې وه چې بعضو شارحینو اعتراض کړی دی چې صاحب د مشکوة د **کتاب الفتن** د عنوان لاندې فضائل او مناقب څنګه درج کړي دي؟ هلته دا جواب ورکړی شوی وو چې تر کومه ځایه چې د فتنو احادیث وي تر هغه ځایه **کتاب الفتن** شامل دی مخکې فتن نشته بلکه د هغې نه بعد فضائل شروع دي ، هلته دا هم لیکل شوي دي چې د بعضو شارحینو وینا ده چې دلته د **کتاب الفتن** عنوان وو لیکن په کاتبینو کې کوم یوه دلته د **کتاب الفضائل** په ځای **باب الفضائل** لیکلی دی . په هر حال زه دلته د **کتاب المناقب** عنوان ږدم ځکه چې د حدیثو په ټولو کتابونو کې که هغه سنن وي یا جوامع وي د **کتاب المناقب** عنوان ایښودلی شوی دی او په آینده ټولو بابونو کې د مناقب لفظ په خپله صاحب د مشکاة غوره کړی دی نو ان شاء الله د ... **المناقب** عنوان به بې ځایه نه وي بلکه په ځای به وي ، خصوصا چې کله علامه طیبی رحمه الله د **کتاب الفضائل** لفظ اختیار کړی دی نو د **فضائل** لفظ په ځای صرف مونږ ته د **المناقب** لفظ اضافه کولو زحمت پریوځي . الله تعالی دې ما په دې تصرف کې معاف کړي چې چیرته د بزرګانو په حق کې سوء ادب رانشي دلته ملا علی قاری رحمه الله هم په مرقات کې د **کتاب الفضائل** عنوان ایخی دی او بیا یې لیکلي دي چې اګرچې په اصل نسخو کې دغه عنوان نشته لیکن مونږ د احادیثو د کتابونو صحاح او سنن په نقش قدم او د ابوابو د مباحثو په پیش نظر سره داسې کړي دي .

المناقب: دا جمع ده ددې مفرد **منقبة** دی په اخلاق حمیده او افعال مرضیه او اوصاف عالیه کمالیه باندې د منقبت اطلاق کیږي ، دلته تر آخره پورې په ټولو احادیثو کې همدغه اوصاف بیانیږي ، د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مناقبو نه واخله د خلفاء راشدینو او ټول صحابه او صحابیات ، اهل بیتو او عشره مبشرو او د مختلفو قبائلو او ددې امت تر مناقبو پورې ټول مناقب ددې کتاب المناقب لاندې راځي او ټوله معامله به آسانه شي .

باب فضائل سيد المرسلين صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د رسولانو د سردار محمد مصطفى صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فضائلو بيان

د كوم انسان په وس كې نشته چې د آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فضائل او مناقب او صفات حميده كماحقه بيان كړى شي ! په كومه ژبه كې دا طاقت نشته چې د هغه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ټول فضائل او اوصافو باندې احاطه وكړي ، خو صاحب د مشكوة د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فضائلو سره متعلق يو څو احاديث د دې عنوان لاندې درج كړي دي ګويا دا د مشت نمونه خروار مصداق دي . كوم د الله والا شاعر صحيح نقشه پيش كړې ده او فرمايلي يې دي :

خدا در انتظار حمد ما نيست — محمد چشم بر راه ثنا نيست

خدا مدح آفرين مصطفى بس — محمد حامد حمد خدا بس

محمد از تو مي خواهم خدا را — خدايا از تو عشق مصطفى را

د علماء كرامو په دې باندې اتفاق دى چې هغه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سيد البشر او سيد ولد آدم دى ، د هغه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پس د حضرت ابراهيم خليل الله مقام دى او بيا د حضرت موسى عَلَيْهِ السَّلَامُ مقام دى بيا علماؤ د حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ او بيا د حضرت نوح عَلَيْهِ السَّلَامُ درجه ښودلې ده ، دغه پنځه اولو العزم انبياء كرام دي، د دوى نه وروسته د تعيين لپاره چا څه ويلي نه دي نو مونږ هم څه ويلى نشو .

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خانداني او نسبي فضل او شرف

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُعِثْتُ مِنْ خَيْرِ قُرُوْنِ بَنِي آدَمَ
او ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل زه يو بل پسې د هر قرن د بني آدمو
قَرْنًا فَقَرْنًا حَتَّى كُنْتُ مِنَ الْقَرْنِ الَّذِي كُنْتُ مِنْهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.[1]
په ښه طبقو كې منتقل كولى شوم تردې پورې چې زه دې موجوده قرن كې پيدا شوم [بخاري]

توضيح : قرون: د قرن جمع ده ددې اطلاق په زمانې باندې هم كيږي او د انسانانو په يوې طبقې باندې هم كيږي، په سلو كلونو ، شلويښتو كلونو او اتيا (۸۰) كلونو باندې هم د قرن اطلاق كيږي

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۵۶۶ رقم الحديث ۳۵۵۷ واحمد في المسند ۲/۳۷۳ .

دلته د مختلفو زمانو مختلف طبقات مراد دي ، حضور ﷺ فرمايي چې زه د بهترينو طبقو نه په تيريدلو راغلی يم ، په کومې طبقې کې چې زما آباء او اجداد وو هغه بهترينې طبقې وې چې د هغوی ذات او خانداني شرافت او طني عزت او عظمت ، تهذيب او پوهه او متانت ، قوت فيصله او جرأت او شجاعت مشهور او معروف وو ، زه او هغه خلک د معاشرې بهترين افراد شمارل کيدل .د علماؤ متفقه فيصله ده او په دې کې د هيڅ کلام نشته چې په انبياء کرامو کې د ټولو نه افضل د حضور اکرم ﷺ ذات بابرکات دی ، بيا حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ افضل دی بيا د حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ مقام دی د دينه وروسته په تفصيل کې هيڅ تفصيل نشته البته اولو العزم انبياء کرام پنځه دي :(۱) حضرت محمد مصطفی ﷺ (۲) حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ (۳) حضرت نوح عَلَيْهِ السَّلَامُ (۴) حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ (۵) او حضرت عيسی عَلَيْهِ السَّلَامُ

﴿۲﴾ وَعَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت واثله ابن اسقع وايي ما د رسول الله ﷺ نه واوريدل حقيقت دا دی چې الله !

يَقُوْلُ إِنَّ اللهَ اصْطَفٰى كِنَانَةَ مِنْ وُّلْدِ إِسْمَاعِيْلَ وَاصْطَفٰى قُرَيْشًا

د حضرت اسمٰعيل) د اولاد نه کنانه ځنې کړل او ددې کنانه د اولاد نه يې قريش منتخب کړل

مِنْ كِنَانَةَ وَاصْطَفٰى مِنْ قُرَيْشٍ بَنِيْ هَاشِمٍ وَاصْطَفَانِيْ مِنْ بَنِيْ هَاشِمٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

او د قريشو د اولاد نه يې بني هاشم ځنې کړل او بني هاشمو کې يې زه ځنې کړم. [مسلم]

وَفِيْ رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ إِنَّ اللهَ اصْطَفٰى مِنْ وُّلْدِ إِبْرَاهِيْمَ

ترمذي رحمه الله په يوه روايت کې دا الفاظ هم دي چې الله ! د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ په اولاد کې

إِسْمَاعِيْلَ وَاصْطَفٰى مِنْ وُّلْدِ إِسْمَاعِيْلَ بَنِيْ كِنَانَةَ.[1]

اسماعيل عَلَيْهِ السَّلَامُ انتخاب کړه او د اسمٰعيل اولاد کې يې بني کنانه انتخاب کړه .

توضيح : ملاعلي قاري رحمه الله د حضور اکرم ﷺ نسب نامه تر عدنان پورې ليکلې ده او فرمايلي يې دي چې د دينه زيات بيانول صحيح نه دي (يعني په دې کې اختلاف دی) لکه هغه فرمايي :

---

[1] اخرجه مسلم ۴/۱۷۸۲ رقم الحديث (۱.۲۲۷۶) واخرجه الترمذي ۵/۵۴۴ رقم الحديث ۳۶۰۵.

هو ابوالقاسم محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف بن قصی بن کلاب بن مرة بن کعب بن لؤی بن غالب بن فهر بن مالک بن نضر بن کنانة بن خزیمة بن مدرکة بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان ولایصح حفظ النسب فوق عدنان . . . (مرقات)

من ولد ابراهیم: د ابراهیم علیه السلام دوه ځامن وو یو حضرت اسحاق علیه السلام وو د بنی اسرائیلو د انبیاؤ سلسله دده نه جاری شوې ده ، دویم حضرت اسماعیل علیه السلام وو ، حضور اکرم صلی الله علیه وسلم دده په اولاد کې راغلی دی او صرف حضور صلی الله علیه وسلم درّ یتیم نبی وو ، الله تعالی د حضرت اسماعیل علیه السلام په اولاد کې کنانه منتخب کړلو او د کنانه په اولاد کې یې قریش غوره کړل او د قریشو په اولاد کې یې بنوهاشم غوره کړل او د بنوهاشم نه یې محمد صلی الله علیه وسلم غوره کړلو او هغه یې سید الاولین والآخرین وګرځولو .

د قیامت په ورځ د حضور صلی الله علیه وسلم سرداري

﴿۳﴾ وَعَنْ اَبِیْ هُرَیْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ
او ابوهریره رضی الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل د قیامت په ورځ به زه د ټول اولاد
اَنَا سَیِّدُ وُلْدِ آدَمَ یَوْمَ الْقِیَامَةِ وَاَوَّلُ مَنْ یَّنْشَقُّ عَنْهُ
آدم سرداریم او د ټولو نه مخکې به د قبر نه زه را اوچتیږم او د ټولو نه مخکې به زه شفاعت کوم
الْقَبْرُ وَاَوَّلُ شَافِعٍ وَّاَوَّلُ مُشَفَّعٍ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ . (۱)
او د ټولو نه مخکې زما شفاعت به قبلیږي. [مسلم]

توضیح : سید: سید هغه مشر ته ویل کیږي چې په ټولو صفات حمیدو کې یې په خپل قوم باندې سبقت کړی وي .یوم القیامة: دغه سرداری یې د قیامت په ورځ ځکه مقید کړه چې د کمال سرداری ظهور په انسانانو باندې هغه وخت راځي چې کله ټول انسانان په یو ځای جمع شي او هغوی به په قیامت کې جمع کیږي لهذا د سرداری تکمیل به په قیامت کې کیږي .

(۱) اخرجه مسلم فی صحیحه ۴/۱۷۸۲ رقم الحدیث (۲۲۷۸.۳) وأبوداود ۴/۵۴ رقم الحدیث ۴۶۷۳.

د پیغمبر علیه السلام د یو څو خصوصیاتو ذکر

﴿۴﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا أَكْثَرُ الْأَنْبِيَاءِ
انس رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلی الله علیه وسلم وفرمايل د قيامت په ورځ به د پيغمبرانو نه چې د
تَبَعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ أَنَا أَوَّلُ
کوم پيغمبر د منونکو تعداد د ټولو نه زيات وي هغه به زه يم او د جنت دريو ازه چې د ټولو نه مخکې
مَنْ يَقْرَعُ بَابَ الْجَنَّةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ[1]
کوم سړی ټکوي هغه به هم زه يم. [مسلم]

توضيح : **تبعا**: يعنې د قيامت په ورځ به متبعين او پيروي کونکي د ټولو نه زيات د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم وي ځکه چې د هغه معجزه قرآن دی او قرآن د عالم لپاره هادي دی نو تر څو پورې چې کائنات باقي وي قرآن به باقي وي چې په دې سره به خلک اسلام ته راځي. د دې باب په دې احاديثو کې د حضور صلی الله علیه وسلم مختلف خصوصيات بيان شوي دي، مناسبه معلوميږي چې دغه ټول خصوصيات يو ځای وليکل شي تر څو په يادولو کې آسانی وي، د راتلونکي حديث نمبر۹ توضيح هم همدا ده. (۱) حضور صلی الله علیه وسلم د ټولو نه په ښه طبقه کې راغلی دی. (۲) د ټولو انسانانو سردار شو. (۳) د حضور صلی الله علیه وسلم متبعين به د ټولو نه زيات وي (۴) حضور صلی الله علیه وسلم به د ټولو نه مخکې د قيامت په ورځ د خپل قبر نه پورته کيږي. (۵) د ټولو نه مخکې شفاعت به هغه کوي. (۶) د ټولو نه مخکې به د جنت دروازه هغه خلاصوي (۷) حضور صلی الله علیه وسلم خاتم النبيين دی (۸) حضور صلی الله علیه وسلم ته د قرآن په صورت کې دائمي معجزه ورکړی شوه. (۹) هغه ته داسې رعب او دبدبه ورکړی شوې ده چې د دې په وجه تر يو مياشتې مسافت پورې په دشمن باندې رعب پريوځي. (۱۰) ټوله ځمکه د هغه لپاره مسجد ګرځولی شوې. (۱۱) خاوره د هغه لپاره د طهارت تيمم ذريعه ګرځولی شوې ده. (۱۲) هغه د ټولې دنيا د ټولو انسانانو لپاره نبي ليږلی شوی دی. (۱۳) هغه ته جوامع الکلم ورکړی شوې دي. (۱۴) د غنيمت مال د هغه لپاره حلال کړی شو. (۱۵) هغه ته د ځمکې د خزانو کلياني (چابياني) ورکړی شوې. (۱۶) ټوله ځمکه راټوله کړی شوه هغه ته وښودلی شوه. (۱۷) تر کومه ځايه چې هغه ليدلي تر هغه ځايه [redacted] هغه حکومت او دين خوريږي. (۱۸) هغه ته سرې او سفينې

[1] أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۱۸۸ رقم الحديث ۱۹۶/۳۳۱.

دوه قسمه خزاني ورکړی شوې يعني د فارس او روم فتحه (۱۹) په عامې قحطۍ او د دشمن په عمومي غلبې سره به دده امت نه تباه کيږي . (۲۰) هغه د عربو لپاره پناهگاه ليږلی شوی دی . (۲۱) د ټولو نه مخکې هغه د نبوت په انواراتو سره ونازولی شو . (۲۲) هغه د حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَامُ د دعاء په نتيجه کې نبی راغی . (۲۳) د حضرت عيسی عَلَيْهِ السَّلَامُ د بشارت په نتيجه کې راغی . (۲۴) ټول انبياء او ټول مخلوق به د قيامت په ورځ د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جنډې لاندې جمع کيږي . (۲۵) حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حبيب الله جوړ شوی دی . (۲۶) د محشر په ميدان کې به صرف هغه خطيب وي . (۲۷) په قيامت کې به هغه د ټول مخلوق لپاره مبشر وي . (۲۸) په محشر کې به يو زر چاغ او تکړه بنايسته خادمان د هغه سره وي . (۲۹) هغه ته به په قيامت کې حُله د کرامت واغوستلی شي او د عرش د پايې سره به ځای ورکړی شي . (۳۰) هغه ته به په جنت کې مقام وسيله ورکړی شي . (۳۱) هغه ته به خصوصي حوض کوثر ورکړی شي . (۳۲) د هغه مخکينی او وروستنی ټولې خطاګانې معاف شوي دي . (۳۳) هغه ته د ثابنت مونځ عطاء کړی شو . (۳۴) که ټول مخلوق يو طرف وي او هغه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دويم طرف وي نو د هغه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وزن به زيات شي . خلاصه دا ده چې :

محمد سيد الكونين والثقلين والفريقين من عرب و من عجم

د جنت دروازه به د ټولو نه مخکې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د پاره خلاصه شي

﴿۵﴾وَعَنْهُ	قَالَ	قَالَ رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ
او انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل هرکله چې د قيامت په ورځ د جنت							
آتِيْ	بَابَ	الْجَنَّةِ	يَوْمَ	الْقِيَامَةِ	فَأَسْتَفْتِحُ	فَيَقُوْلُ	الْخَازِنُ
دروازې باندې راشم او د هغې به خلاصول غواړم نو د جنت نګهبان به زما نه پوښتنه وکړي چې							
مَنْ	أَنْتَ	فَأَقُوْلُ	مُحَمَّدٌ	فَيَقُوْلُ	بِكَ	أُمِرْتُ	أَنْ لَا
تاسو څوک يې زه به ورته وايم چې زه محمد يم بيا به نګهبان ووايي چې ما ته حکم راکړی شوی							
أَفْتَحَ	لِأَحَدٍ	قَبْلَكَ.	رَوَاهُ	مُسْلِمٌ[1]			
دی چې ستا نه مخکې هيچا ته دريو ازه نه کړم خلاصه (کولاؤ) . [مسلم]							

[1] اخرجه مسلم في صحيحه ۱/۱۸۸ رقم الحديث (۳۳۳.۱۹۷) واحمد في المسند ۳/۱۳۶ .

د ټولو نه مخکې به حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شفاعت کوي

﴿٦﴾وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا أَوَّلُ
او حضرت انس روايي چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل په جنت کې به د ټولو نه مخکې سفارش
شَفِيْعٍ فِي الْجَنَّةِ لَمْ يُصَدَّقْ
کونکې زه يم يعني خپل امت جنت کې د داخلولو يا د اهل جنت د مراتبو درجات د ترقي سفارش
نَبِيٌّ مِّنَ الْأَنْبِيَاءِ مَا صُدِّقْتُ
زه نوم په انبياو کې چې څومره تصديق زما شوى دى دومره د بل هيڅ نبي نه دى شوى يعني زما
وَإِنَّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ نَبِيًّا
د نبوت او رسالت تصديق کونکو او په ماباندې د ... ايمان لرونکو تعداد د ټولو
مَا صَدَّقَهُ مِنْ أُمَّتِهِ إِلَّا
نه زيات دى د غه شان د ټولو امتونو په مقابله کې زما د امت تعداد د ټولو نه لوى دى او حقيقت
رَجُلٌ وَّاحِدٌ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[1]
دادى چې انبياو کې يو نبي داسې هم تير شوى دى چې د هغه تصديق صرف يوه سړي کړى دى.

توضيح : في الجنة: دلته د في حرف د تعليل لپاره دى اى اول **شفيع لاجل الجنة اى لدخولها** .

(**ماصدقت**) دلته ما مصدريه دى اى مقدار تصديقي يعنې څومره تصديق چې زما شوى دى د ... تصديق د کوم بل نبي ندى شوى . ددې لپاره اصل وجه دا ده چې د باقي انبياؤ معجزات وخت ... چې کله ... د دنيا نه لاړلو نو د هغوى نه وروسته د هدايت سامان نه پاتې کيده ليکن حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د قرآن معجزه ورکړى شوې ده چې تر قيامته پورې به برقراره پاتې کيږي په دغه وجه به د نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منونکي خلک زيات وي .

---

(١) أخرجه مسلم في صحيحه ١/١٨٨ رقم الحديث (١٩٦.٣٣٢) وأحمد في المسند ٣/١٤٠.

د ختم نبوت محل

﴿۷﴾وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل زما او د نورو ټولو انبياو مثال د

مَثَلِيْ وَمَثَلُ الْأَنْبِيَاءِ كَمَثَلِ قَصْرٍ أُحْسِنَ بُنْيَانُهُ

هغه محل په شان دی چې د هغه در او دیوار ډیر شاندار او ښه وي لیکن په هغه دیوال کې د یوې

تُرِكَ مِنْهُ مَوْضِعُ لَبِنَةٍ فَطَافَ بِهِ النُّظَّارُ يَتَعَجَّبُوْنَ

خښتې ځای خالي پاتې شوی وي او هرکله چې خلق د هغه محل چاپېره ګرځيدو سره د عمارت شان

مِنْ حُسْنِ بُنْيَانِهِ إِلَّا مَوْضِعَ تِلْكَ اللَّبِنَةِ فَكُنْتُ

وشوکت او د در او دیوار خوشنمائي به هغوئ حیرت کې واچوي خو د یوې خښتې په قدر هغه

أَنَا سَدَدْتُ مَوْضِعَ اللَّبِنَةِ خُتِمَ بِيَ الْبُنْيَانُ

خالي ځای لیدو سره به هغوئ ته تعجب وي نو د هغه خښتې ځای ډکونکی زه یم د هغه عمارت

وَخُتِمَ بِيَ الرُّسُلُ وَفِيْ رِوَايَةٍ فَأَنَا اللَّبِنَةُ

تکمیل زما ذات دی او د انبياو او رسولانو د سلسلې اختتام په ما شوی دی او په یوه روایت کې

وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (۱)

دا الفاظ دي چې زه هغه خښته یم او زه د نبيانو سلسله اختتام ته رسونکی یم. [بخاری او مسلم]

د پيغمبر عليه السلام د ټولو نه لويه معجزه قرآن کريم دی

﴿۸﴾وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ

او ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل انبياو کې هريو نبي ته د معجزاتو

---

(۱) اخرجه البخاري ۶/۵۵۸ رقم الحديث ۳۵۳۵ ومسلم في صحيحه ۴/۱۷۹۰ رقم الحديث (۲۲۸۶-۲۱)

مِنْ نَّبِيٍّ إِلَّا قَدْ أُعْطِيَ مِنَ الْآيَاتِ مَا مِثْلُهُ آمَنَ

نه دومره ورکړی شوې دي چې په هغه انسان ایمان راوړی شي او کومه معجزه چې ماته حاصله

عَلَيْهِ الْبَشَرُ وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِيْ أُوْتِيْتُ وَحْيًا

شوه هغه د الله ! وحي ده چې هغه يې زما طرف ته رالیږلي ده او همیشه باقي پاتې کیدونکې ده

أَوْحَى اللهُ إِلَيَّ فَأَرْجُوْ أَنْ أَكُوْنَ أَكْثَرَهُمْ

په دي بناء زما یقین دی چې د قیامت په ورځ به زما د منونکو تعداد د ټولو انبیاو د منونکو د

تَابِعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

تعداد نه زیات وي. (بخاری و مسلم)

توضیح : من نبی : دلته لفظ د من زائد دی چې دا علامه روح المعانی د سیف خطیب په نوم سره یادوي تر څو ادب برقراره وي او بې ادبی رانشي ځکه د خطیب توره په کتلو کې خو توره وي لیکن د کار توره نه وي همدارنګه دا حرف هم دی.

من الآیات: د آیات نه معجزات مراد دي یعنې د هر نبی د نبوت د دعوې د اثبات لپاره الله تعالی مافوق العادة معجزات عطاء کړي دي.

ما مثله: ما موصوله دی چې د المقدار الذی په معنی سره دی، د دېنه وروسته مثله مبتدا ده او آمن علیه البشر یې خبر دی، مبتدا سره د خبر نه صله ده د موصول لپاره، موصول سره د خپلې صلې نه د اعطی لپاره مفعول ثاني شو، تقدیر د عبارت داسې دی یعنې **لیس نبی من الانبیاء الا قد اعطاه الله تعالی من المعجزات الدالة علی نبوته المقدار الذی من صفته انه اذا شوهد اضطر الشاهد الی الایمان به. (مرقات بتغییر یسیر)**

د حدیث مطلب دا دی چې الله تعالی نورو انبیاؤ ته په دومره اندازه معجزات ورکړي وو په څومره باندې چې صرف خلکو ایمان راوړی دی یعنې هغه معجزات پایداره او دائمی نه وو بلکه چې کله خلکو ولیدله او په هغه یې ایمان راوړلو نو معجزه به ختمه شوله یا به زیات نه زیات د هغه نبی تر

---

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۹/۳ رقم الحديث ۴۹۸۱ أخرجه مسلم في صحيحه ۱/۱۳۴ رقم الحديث (۲۳۹.۱۵۲)

ژونده هغه معجزه باقی پاتې شوې ده لکه يد بيضاء ، عصا د موسی ، دم عيسی ، او ناقه صالح وغيره، دا معجزات د دغه انبياء کرامو په دنيا کې تر موجودګۍ پورې باقی وو بيا ختم شول .
حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل ما ته چې کومه معجزه راکړل شوې هغه لوستل کيدونکي وحې ده چې د قرآن کريم په صورت کې ده دا معجزه کله هم ختميدونکې نه ده بلکه دائمی معجزه ده ، په دې باندې به خلک ايمان راوړي لهذا زما متبعين او زما د امت خلک به د ټولو نه زيات وي ځکه چې دعوت هم عام دی ، معجزه هم ژوندۍ او تر ابده کتاب الله دی .
الله تعالی معجزات د زمانې مطابق هر نبی ته ورکړي دي، د کوم نبی په زمانه کې به چې په ماحول باندې کوم شی حاوی او قابض وو د هغه د ماتولو لپاره به نبی ته معجزه ورکول کيدله ، لکه د حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ په زمانه کې د جادو چرچه وه نو د هغه معجزې يد بيضاء او عصا هغه جادو مات کړلو ، د حضرت عيسی عَلَيْهِ السَّلَامُ په زمانه کې د طب ډير زيات زور وو نو هغه ته د احياء اموات وغيره معجزه ورکړی شوه چې طب يې عاجزه کړلو . د حضرت صالح عَلَيْهِ السَّلَامُ په زمانه کې ټول نظام د تيږو په تراش و خراش باندې قائم وو هغوی ته معجزه هم د يوې تيږې نه د پيدا شده اوښې په شکل کې ورکړی شوه ، د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې عربيت او د هغه عالمی فصاحت او بلاغت د آسمان عروج ته رسيدلی وو لهذا الله تعالی هغه ته د قرآن عظيم په شکل کې هغه فصيح او بليغ کتاب ورکړلو چې په دې سره د عربو د فصيحو فصاحت د اوچت برج نه په ځمکه راپريوتلو ، د قريشو کفار چې د فصاحت او بلاغت عالمی دعويداره وه د قرآن پاک د وړوکی سورت مقابله ونکړی شوه ، قرآن هغوی ته يو وار نه بلکه څو کرته د مقابلې چيلنج ورکړلو ليکن هغوی د ژبې مقابله ونکړی شوه او ميدانونو ته راکښته شول د تورو مقابله يې وکړه ، غاړې يې پرې کړلې او ښځې يې کونډې او ماشومان يې يتيمان کړل مګر په ژبه يې مقابله ونه کړی شوه ! دا د دې خبرې واضح دليل وو چې دا د انسان جوړ شوی کلام نه دی بلکه د رب العالمين کلام دی چې د دې د نظير راوړلو نه انسان عاجزه دی ، لکه د فصحاء عربو سره د فصاحت و بلاغت حروف او د مورنۍ ژبې ټول اسباب موجود وو بيا يې هم داسې کلام راوړلی نشو ، په همدې تناظر کې چا ويلي :

ما تحداكم به خير الانام ... ركب مما تركبوا الكلام

يعنې محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې د کوم کلام تاسو ته چيلنج درکړی وو د هغو حروفو نه جوړ شوی وو د کومو چې تاسو خپل کلام جوړوئ .

يو کرت حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د سورت کوثر يو آيت ﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ وليکلو د بيت الله په پردې باندې يې ځوړند کړلو او چيلنج يې ورکړو چې د دې سره داسې مناسب کلام وليکئ چې لفظی

او معنوی اعتبار سره مقصود حاصل شي . د فصحاء عربو یو بوډا د ډیر سوچ کولو نه وروسته د شکست اعتراف کولو سره وویل (والله ما هذا قول البشر) بوډا په حقیقت باندې لفظی طور سره خو اعتراف وکړو مګر په معنوی طور باندې یې د سورت کوثر حقیقت ته سوچ هم لانه رلو.

د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یو څو خصائص

﴿۹﴾وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُعْطِيْتُ خَمْسًا
او ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې رسول کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل ماته پنځه داسې شیان راکړی
لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِيْ نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيْرَةَ
شویدي چې زما نه مخکې هیڅ نبي او رسول ته نه دي ورکړی شوي یو خو ماته د هغه رعب په
شَهْرٍ وَّجُعِلَتْ لِيَ الْأَرْ ضُ مَسْجِدًا وَّطَهُوْرًا
ذریعه نصرت راکړی شوی دی چې د یوې میاشتې د مسافت په لرې والی باندې اثر اندازکیږي
فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِّنْ أُمَّتِيْ أَ دْرَ كَتْهُ الصَّلَاةُ
دوهم ټوله ځمکه زما د پاره جومات او پاکونکې ګرځول شوې ده زما د امت هر هغه سړی چې په هغه
فَلْيُصَلِّ وَأُحِلَّتْ لِيَ الْمَغَانِمُ وَلَمْ تَحِلَّ
مونځ واجب وي د مونځ وخت ورباندې راشي که او به نه وي نو تیمم کولو سره دې مونځ وکړي دریم
لِأَحَدٍ قَبْلِيْ وَأُعْطِيْتُ الشَّفَاعَةُ وَكَانَ
زما د پاره مال غنیمت حلال وګرځول شو چې زما نه مخکې هیچا د پاره حلال نه وو څلورم زه د
النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلٰى قَوْمِهٖ خَاصَّةً وَّبُعِثْتُ
شفاعت عظمٰی عامې مرتبې باندې مشرف شوی یم او پنځم زما نه مخکې هر نبي خاص طور سره

إِلَى النَّاسِ عَامَّةً . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ . (١)

خپل قوم ته لیږل شوی وو حال دا دی چې زه د ځمکې د مخ ټولو حلقو طرف ته رالیږل شوی یم [بخاري مسلم]

﴿١٠﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ · أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابو هریره روایي چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل ماته د شپږو مخصوصو څیزونو

قَالَ فُضِّلْتُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ بِسِتٍّ أُعْطِيْتُ

په ذریعه نورو انبیاو باندې فضیلت راکړی شوی دی ماته جامع کلمات راکړی شوه د دشمنانو په

جَوَامِعَ الْكَلِمِ وَنُصِرْتُ بِالرُّعْبِ وَأُحِلَّتْ

زړه کې د رعب اچولو په ذریعه ماته فتح او نصرت راکړی شو مالِ غنیمت زما د پاره حلال شو ټوله

لِيَ الْغَنَائِمُ وَجُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِدًا

ځمکه زما د پاره مسجد او پاکونکې وګرځول شوه ټول مخلوق د پاره زه نبي را ولیږل شوم او د

وَطَهُوْرًا وَأُرْسِلْتُ إِلَى الْخَلْقِ كَافَّةً وَخُتِمَ بِيَ النَّبِيُّوْنَ . [رَوَاهُ مُسْلِمٌ] (٢)

نبوت او رسالت سلسله په ما ختمه شوه . [روایت کړی دی مسلم]

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د پاره د خزانو چابیانې

﴿١١﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بُعِثْتُ

او ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل زه جامع کلماتو سره مبعوث

بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ وَ نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ وَ بَيْنَا أَنَا

شوی یم د رُعب په ذریعه ماته نصرت راکړی شوی دی او یوه ورځ کله چې زه اوده وم نو ما

---

(١) اخرجه البخاري ١/٤٣٥ رقم الحديث ٣٣٥ ومسلم ١/٣٧٠ رقم الحديث (٣/٥٢١) والنسائي ١/٢٠٩ رقم ٤٣٢.

(٢) اخرجه مسلم في صحيحه ١/٣٧١ رقم الحديث (٥٢٣.٥) وأحمد في المسند ٢/٤١٢.

نَائِمٌ	رَأَيْتُنِي	أُتِيتُ	بِمَفَاتِيحِ	خَزَائِنِ	الْأَرْضِ

په خوب کې ولیدل چې د ځمکې د خزانو چابیاني ماته راکولو د پاره راوړل شوې او زما

فَوُضِعَتْ فِي يَدِي. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

په مخکې پیش کړی شوې. [بخاري مسلم]

توضیح: خزائن الارض: یعنې د دنیا د خزانو چابیانې زما په لاس کې کېښودلی شوې، ددې کلام نه مقصود دا دی چې دا ټولې علاقې به فتحه شي، زما متبعین صحابه او تابعین به د دغو علاقو په فتح کولو سره خزانې حاصلې کړي، یا مطلب دا دی چې د دغو مفتوحه علاقو معدنیات به دوی ته حاصلیږي لکه دا پیش ګوئی ربنتیا ثابته شوه او د مشرق او مغرب اکثره علاقې د حضرت عمر رضي الله عنه او حضرت عثمان رضي الله عنهما په دور کې او ددینه وروسته د تابعینو د خلفاؤ په لاسونو کې راغلې، نن هم د معدنیاتو اکثره خزانې د مسلمانانو په لاسونو کې دي او کچیرې مسلمان حکمرانان جهاد وکړي نو ټولې خزانې به د دوی په لاس کې راشي او دوی به د مشرق او مغرب بلکه د ټولې دنیا مالکان جوړ شي . د راتلونکې روایت او د نورو څو راتلونکو روایاتو تشریح او توضیح هم همدا رنګه ده.

اجتماعي شکل باندې به دا امت نه ختمیږي

﴿۱۲﴾ وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللهَ زَوَى لِيَ
او ثوبان رضي الله عنه وايي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل الله ! زما د پاره مخ د زمکې ئي
الْأَرْضَ فَرَأَيْتُ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا وَإِنَّ
راغونډ شو او بيايي ماته وخودل شوه نو ما روئي زمين د مشرق نه مغرب پورې اوليدلو او زه په
أُمَّتِيْ سَيَبْلُغُ مُلْكُهَا مَا زُوِيَ لِيْ مِنْهَا
يقين سره ويلې شم چې زما امت به عننزدې دريو ئي زمين د هغه ټولو علاقو بادشاهۍ سره سرفراز

[1] اخرجه البخاري ۶/۱۲۸ رقم الحدیث ۲۹۷۷ واخرجه مسلم في صحیحه ۱/۳۷۱ رقم الحدیث (۵۲۲.۶)

وَ أُعْطِيْتُ الْكَنْزَيْنِ الْأَحْمَرَ وَ الْأَبْيَضَ

شي چې راته لولو سره ماته ښودل شويدي او داهم حقيقت دی چې ماته سرې او سپينې دوه خزانې

وَإِنِّيْ سَأَلْتُ رَبِّيْ لِأُمَّتِيْ أَنْ لَّا يُهْلِكَهَا بِسَنَةٍ

راکړې شوې وې دی او ماخپل پروردګار ته التجاء وکړه چې زما د امت خلک عام قحط سره مه

عَامَّةٍ وَّأَنْ لَّا يُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِّنْ

وژنه يعني داسي قحط ورباندې مه پرمسلط کوه چې په هغه کې مبتلا کيدو سره پوره امت هلاک

سِوٰى أَنْفُسِهِمْ فَيَسْتَبِيْحَ بَيْضَتَهُمْ

شي او داچې زما امت باندې د مسلمانانو نه علاوه څوک غير مسلم مسلط مه کړې چې د هغوئ

وَإِنَّ رَبِّيْ قَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنِّيْ إِذَا

اجتماعيت او د ملي نظام په مرکز قبضه وکړي نو زما رب وفرمايل ای محمد ! هرکله چې زه د

قَضَيْتُ قَضَاءً فَإِنَّهُ لَا يُرَدُّ وَإِنِّيْ أَعْطَيْتُكَ لِأُمَّتِكَ

يوې خبرې فيصله وکړم نو هغه بدليدی نشي نوزه ستا د امت په حق کې تاته خپل دا عهد او فيصله

أَنْ لَّا أُهْلِكَهُمْ بِسَنَةٍ عَامَّةٍ وَّأَنْ لَّا أُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ

درکوم چې مسلمانان به نه عام قحط کې هلاک کړم او نه به خپله د هغوئ نه علاوه څه بل دښمن

عَدُوًّا مِّنْ سِوٰى أَنْفُسِهِمْ يَسْتَبِيْحُ بَيْضَتَهُمْ

ورباندې مسلط کړم چې د هغوئ اجتماعيت او د ملي نظام په مرکز قبضه وکړي که څه هم هغه

وَلَوِ اجْتَمَعَ عَلَيْهِمْ مَّنْ بِأَقْطَارِهَا حَتّٰى يَكُوْنَ بَعْضُهُمْ

مسلمانانو باندې د ټول روئې زمين غير مسلم دښمن راجمع کيدو سره حمله راوړي خو دا به وي

يُهْلِكُ	بَعْضًا	وَّ	يَسْبِيْ	بَعْضُهُمْ	بَعْضًا.	رَوَاهُ	مُسْلِمٌ[1]
چې ستا د امت خلق به خپلو کې يوبل قتلوي او يوبل به د قيد او بند تکليفونو کې اچوي. [مسلم]							

توضيح: زوى: د راټولولو او يوځاى کولو په معنى سره دى . د ځمکې دغه ټوليدلو او د مشرق او مغرب ښودلو نه مراد همدغه فتوحات دي، د سپينو او سرو خزانو نه مراد سپين او سره زر دي .

سنة عامة: عامه قحطى او عامه خشک سالى مراد ده چې په دې سره د ټول امت بيخ وځي او تباه شي داسې نه شي کيدى . **فيستبيح**: د دينه مباح کول ، حلال ګڼل او په کنټرول سره تباه کول مراد دي .

بيضتهم: بيضه مرکزى مقام ته وايي ، مرکزيت او اجتماعيت او انتظامى او ملى نظام مراد دى چې دا کوم دشمن ټوټه ټوټه کولى نشي.

ولو اجتمع: په دې کې لو وصليه دى . **باقطارها**: دا جمع ده مفرد يې قطر دى ، د دينه اطراف او جوانب مراد دي ، په دې حديث کې الله تعالى د حضور ﷺ د امت د حفاظت او امن او سلامتى لپاره د دوو شيانو وعده فرمايلې ده ، يو دا دى چې دا امت به په عامه ولږه او خشک سالى او قحطى سره نه هلاکوي ، دويم دا چې د اسلام دشمن ان به په دوى باندې داسې نه مسلط کوي چې د دوى مرکزيت او اساس د سلطنت د بيخ نه اوباسي اګرچې د ټولې دنيا دشمن ان سره يو ځاى شي ، هو! کچيرې په خپل مينځ کې سره وجنګيږي او بيا د بهر نه دشمن راشي او د دوى مرکز ختم کړي نو هغه ځانته خبره ده . د دې حديث نه معلومه شوه چې د دې امت په خپل مينځ کې اختلاف او نفاق هغه نقصان رسوي کوم چې د ټولې دنيا کفار يې نشي رسولى .

د خپل امت د پاره د حضور ﷺ دعا

﴿۱۳﴾ وَعَنْ	سَعْدٍ	اَنَّ	رَسُوْلَ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	مَرَّ بِمَسْجِدِ
او سعد رضي الله عنه بيان کوي يوه ورځ رسول الله ﷺ د انصارو د يوې قبيلې بني معاويه									
بَنِيْ	مُعَاوِيَةَ	دَخَلَ	فَرَكَعَ	فِيْهِ					
د جومات سره نزدې تير شونو دننه مسجد ته يې تشريف ويوړو او هلته يې دوه رکعاته مونځ وکړو									

(1) اخرجه مسلم ۴/۲۲۱۵ رقم الحديث (۲۸۸۹-۱۹) وأبوداود ۴/۴۵ رقم الحديث ۴۲۵۲.

رَکْعَتَيْنِ وَصَلَّيْنَا مَعَهُ

په دي ما نځه کې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره مونږ هم شريک وو دما نځه نه روسته نبی عَلَيْهِ السَّلَامُ خپل

وَدَعَا رَبَّهُ طَوِيْلًا ثُمَّ

پروردګار نه ډيره اوږده دعا وغوښتله يعني ډير وخته پوري دعا کې مصروف وو بيا چې مونځ

انْصَرَفَ فَقَالَ سَأَلْتُ رَبِّيْ

او دعا نه فارغه شو نو مونږ ته متوجه کيدو سره يي وفرمايل مانن خپله دعا کې دخپل پروردګار

ثَلَاثًا فَأَعْطَانِيْ ثِنْتَيْنِ وَمَنَعَنِيْ

نه دري څيزونه غوښتلي وو په هغې کې دوه څيزونه خوماته راکړی شو او د يوشي منع وشوه د

وَاحِدَةً سَأَلْتُ رَبِّيْ اَنْ لَا

يو شي درخواست ما داکړی وو چې زما امت دعام قحط په وجه هلاک نشي او زما دا

يُهْلِكَ أُمَّتِيْ بِالسَّنَةِ

درخواست قبول شو او ما درخواست وکړو چې زما امت په غرقيدو سره مه هلاک کوه يعني څرنګه

فَأَعْطَانِيْهَا وَ سَأَلْتُ اَنْ

چې د فرعون قوم دريائي نيل کې غرق کيدو سره هلاک شو يا دنوح قوم د اوبو په طوفان کې مبتلا

لَا يُهْلِكَ أُمَّتِيْ بِالْغَرَقِ

کيدو سره نيست او نابود شو دغه شان زما امت په دي اوبو کې قرق کيدو سره هلاک نشي او زما دا

فَأَعْطَانِيْهَا وَسَأَلْتُهُ اَنْ لَا يَجْعَلَ بَأْسَهُمْ

درخواست هم قبول شو دريم درخواست دا وو چې زما د امت خلک په خپلو کې لاس

بَيْنَهُمْ فَمَنَعَنِيهَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[۱]

او وکړیوان په جنګ نه وي لیکن زما دا درخواست قبول نه شو.

په تورات کې د حضور ﷺ د اوصافو ذکر

﴿۱۴﴾ وَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ لَقِيْتُ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ

او حضرت عطاء بن یسار مشهور جلیل القدر تابعي وايي زه د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص

قُلْتُ أَخْبِرْنِيْ عَنْ صِفَةِ

په ملاقات مشرف شوم هغوئ ته مي عرض وکړو چې [د یهودیانو آسماني کتاب] په تورات کې د

رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رسول الله ﷺ د کومو صفاتو او خصوصیاتو ذکر دی د هغه باره کې ماته څه وښایي

فِي التَّوْرَاةِ قَالَ أَجَلْ وَاللّٰهِ إِنَّهُ لَمَوْصُوْفٌ

حضرت عبد الله وفرمایل ضرور به درته وښایم قسم په الله په تورات کې د حضور ﷺ د بعضي هغه صفاتو

فِي التَّوْرَاةِ بِبَعْضِ صِفَتِهِ فِي الْقُرْاٰنِ

او خصوصیاتو ذکر دی چې په قرآن کریم کې مذکور دي الله! چې په تورات کې د حضور ﷺ کوم صفات

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا

او خصوصیات ذکر کړي دي هغه په خپله ژبه او خپل اسلوب کې داسي بیا کیدی شي چې ای نبي! مونږ ته د اهل ایمانو د پاره شاهد

وَ مُبَشِّرًا وَ نَذِيْرًا وَ حِرْزًا لِلْأُمِّيِّيْنَ

د اجر او انعام خوشخبري ورکونکی د عذاب او عتاب نه ویرونکی او امیانو ته پناه ورکونکی جوړولو سره لیږلی یې

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۲۱۶ رقم الحديث (۲۸۹۰/۲۰، ۲۱) وأحمد في المسند ۱/۱۸۲.

أَنْتَ	عَبْدِيْ	وَ	رَسُوْلِيْ	سَمَّيْتُكَ	الْمُتَوَكِّلَ			

ای محمد! ته زما بنده يي زما خاص رسول يي ما ستا نوم متوکل ايښي دی په دي بناء ته نه خوته

لَيْسَ	بِفَظٍّ	وَّلَا	غَلِيْظٍ	وَّلَا	سَخَّابٍ	فِي	الْأَسْوَاقِ	

بدخويه يي نه سخت ګيرا ونه سخت زړی يي او نه بازارونو کې شور کونکی يي په تورات کې

وَلَا	يَدْفَعُ	السَّيِّئَةَ	بِالسَّيِّئَةِ

دا هم بيان شوي دي چې هغه محمد به په بدی سره بدی نه لري کوي بلکه معافي به ورته

وَ	لٰكِنْ	يَعْفُوْ	وَ	يَغْفِرُ

کوي او احسان به ورباندې کوي چې بدي کونکې د پاره به د مغفرت دعاء کوي او الله! به د

وَ	لَنْ	يَقْبِضَهُ	اللهُ	حَتّٰى

محمد روح هغه وخته پوري نه قبض کوي ترڅو پوري چې د هغوئ په ذريعه کوږ (کج رو) او

يُقِيْمَ	بِهِ	الْمِلَّةَ	الْعَوْجَاءَ	بِاَنْ

ګمراه قوم په سيده لار رانه ولي داسي چې د قوم خلق به اعتراف او اقرار وکړي چې الله! نه

يَقُوْلُوْا	لَا	إِلٰهَ	إِلَّا	اللهُ	وَ	يَفْتَحَ	أَعْيُنًا

ماسوا بل معبود نشته او تر هغه وخته پوري به د هغوئ روح نه قبض کېږي د څو پوري چې د

عُمْيًا	وَ	آذَانًا	صُمًّا	وَ	قُلُوْبًا	غُلْفًا

الله! د کلمې طيبې په ذريعه ړندې سترګې کانه غوږونه او بي حسه زړونه درست نه کړي دا

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [1] وَ كَذَا الدَّارِمِيُّ

روايت بخاري د عطاء ابن يسار نه نقل کړی دی او دا حديث دارمي هم د عطاء بن يسار نه نقل کړی

[1] اخرجه البخاري في صحيحه ۴/۳۴۲ رقم الحديث ۲۱۲۵ وأحمد في المسند ۲/۱۷۴.

عَنْ	عَطَاءِ	عَنْ	ابْنِ	سَلَامٍ
دی البته دارمي کې د عطاء بن يسار دا روايت د عبد الله بن عمرو بن العاص په ځاي د عبد الله بن سلام رحمه الله				
نَحْوَهُ	وَذُكِرَ	حَدِيْثُ	أَبِيْ	هُرَيْرَةَ
نه منقول دی او د حضرت ابو هريره، هغه روايت چې د حضور صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فضائلو متعلق دی او د هغه				
نَحْنُ	الْاٰخِرُوْنَ	فِيْ	بَابِ	الْجُمُعَةِ. [1]
ابتداء نحن الاخرون الفاظو نه کېږي باب الجمعه کې نقل شوی دی.				

توضيح: حرزا: د محافظ په معنی سره دی یعنې حضور صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الله تعالی د عربو لپاره پناګاه جوړ کړه، مضبوط يې ګړه چې په دې سره د شيطان د ګرفت يا د عجمو د غلبې نه عرب خلک محفوظ پاتې کېږي.

ليس بفظ: د بد اخلاقه په معنی سره دی **ای ليس بسيئ الخلق او القول** . **ولا غليظ**: د سخت زړه او غليظ القلب معنی اخيستل زيات مناسب دي، د (**ولو كنت فظا غليظ القلب**) طرفته اشاره ده.

ولا سخاب: په بازارونو کې د بد اخلاقی په وجه آوازونو ویستلو په معنی سره دی، په دې کې (**فبما رحمة من الله لنت لهم**) طرفته اشاره ده.

الملة العوجاء: د ملت ابراهيمی هغه صورت مراد دی چې هغه د مکې مشرکينو کوږ ګړځولی وو، حضور صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه سيده کړلو او د دين اسلام په شکل کې يې پيش کړلو، والحمد لله علی ذلک.

۱۹ جمادی الثاني ۱٤۱۸هـ

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

د مسلمانانو خپل منځي جنګونه

﴿۱۵﴾ عَنْ خَبَّابِ بْنِ الْأَرَتِّ قَالَ صَلّٰى بِنَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
خباب بن اَرَت رَضِيَ ٱللَّٰهُ عَنْهُ وايي يوه ورځ رسول الله صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مونږ ته مونځ راکړه او هغه يې خلاف

[1] اخرجه الدارمي في السنن ۱/۱۶ رقم الحديث ۶ .

صَلَاةً فَأَطَالَهَا قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ صَلَّيْتَ

معمول کافي اوږد کړه مونږ د ما نځه نه دفارغیدو نه روسته عرض وکړو یارسول الله! نن خو تا

صَلَاةً لَمْ تَكُنْ تُصَلِّيهَا قَالَ أَجَلْ إِنَّهَا صَلَاةُ

سو دومره اوږد مونځ راکړه چې دومره یې هیڅ کله نه وو راکړی وې فرمایل هو دا مونځ ډیر زیات

رَغْبَةٍ وَّ رَهْبَةٍ وَّ إِنِّي سَأَلْتُ

اوږد په دي وجه سو چې دا د امید او خواهش او د خوف او د هشت مونځ وو حقیقت دا دی چې ما

اللهَ فِيهَا ثَلَاثًا فَأَعْطَانِي اثْنَتَيْنِ وَمَنَعَنِي وَاحِدَةً

ما نځه کې د دریو خبرو التجاء وکړه هغې کې دوه ماته عطاء شوي او یوې نه انکار وشو ما الله!

سَأَلْتُهُ أَنْ لَّا يُهْلِكَ أُمَّتِي بِسَنَةٍ

ته یوه التجاء خو دا کړي وه چې هغه زما امت په عام قحط یا داسي څه آفت او بلاکې مبتلا نه کړي

فَأَعْطَانِيهَا وَسَأَلْتُهُ أَنْ لَّا

چې هغه سره پوره امت تباه او هلاک شي زما دا التجاء پوره شوه دوهمه التجاء دا وه چې مسلمانانو

يُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ فَأَعْطَانِيهَا وَسَأَلْتُهُ

باندې څه داسي غیر مسلم دشمن مسلط نشي زما دا التجاء هم پوره شوه ما دریمه التجاء دا کړي

أَنْ لَّا يُذِيقَ بَعْضَهُمْ بَأْسَ بَعْضٍ

وه چې مسلمانان خپلو کې یو بل سره هلاکت او عقوبت کې مخ نه شي لیکن زما دا التجاء

فَمَنَعَنِيهَا. رَوَاهُ التِّرمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ[1]
قبوله نه شوه. [ترمذي نسائي]

اهل باطل اهل حق نشي ختمولی

﴿۱۶﴾ وَعَنْ أَبِي مَالِكِ نِ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللهَ
او ابوموسی اشعري رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل مسلمانانو الله! تاسو
عَزَّ وَجَلَّ أَجَارَكُمْ مِنْ ثَلَاثِ خِلَالٍ أَنْ لَا يَدْعُو عَلَيْكُمْ نَبِيُّكُمْ
د ريو څيزونو نه محفوظ کړي يي يو خو دادی چې ستاسو نبي ستاسو د پاره بد دعائي نه کوي چې
فَتَهْلِكُوا جَمِيعًا وَأَنْ لَا يَظْهَرَ أَهْلُ الْبَاطِلِ عَلَى أَهْلِ الْحَقِّ وَأَنْ
هغې سره تاسو هلاک شئ دوهم دا چې باطل او ګمراه خلق به اهل حقو باندې غالب نه وي دريم
لَا تَجْتَمِعُوا عَلَى ضَلَالَةٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.[2]
دا چې زما ټول امت به ګمراهۍ باندې نه جمع کېږي. [ابوداؤد]

توضیح: ان لايظهر: يعنې اهل باطل په اهل حقو باندې داسې غالب کيدلی نشي چې د اهل حقو استيصال (بيخکندې) وشي، اهل حق به هميشه قائم او دائم پاتې کيږي اګرچې مغلوبه وي مګر د اسلام شمعه به روښانه پاتې کيږي:

نور حق ہے کفر کی حرکت پہ خندہ زن — پھونکوں سے یہ چراغ بجھایا نہ جائے گا

حاسد حسد کے آگ میں خود ہی جلا کرے — وہ شمع کیا بجھے جسے روشن خدا کرے

جهاد امت متحد ساتي

﴿۱۷﴾ وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَنْ يَجْمَعَ اللهُ
عوف بن مالک رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل الله! به د دې امت خلاف

---

(1) اخرجه النسائي في السنن ۳/۲۱۶ رقم الحديث ۱۶۳۸ وأخرجه الترمذي في السنن ۴/۴۰۸ رقم الحديث ۲۱۷۵.

(2) اخرجه أبوداود ۴/۴۵۲ رقم الحديث ۴۲۵۳.

عَلَى هٰذِهِ الْأُمَّةِ سَيْفَيْنِ سَيْفًا مِّنْهَا وَسَيْفًا مِّنْ عَدُوِّهَا. رَوَاهُ اَبُوْدَاوُدَ. (١)
دوه توري نه یو ځای کوي یوه توره خو خپله د مسلمانانو او دوهمه توره د هغوئ د دشمن انو. [ابوداؤد]

توضیح : سیفین: یعنې په یو وخت کې په دې امت باندې دوه تورې نه جمع کیږي ، کچیرې د دشمن سره جنګ او جهاد فی سبیل الله وي نو په خپل مینځ کې به جنګ نه وي (خو کچیرې د منافقینو یو جماعت د کفارو سره یو ځای شول نو بیا دوه تورې جمع کیږي) او که د دشمن سره جنګ او جهاد نه وو نو بیا به په خپل مینځ کې جنګیږي لکه یو جاهلی شاعر ویلي :

و احیانا علی بکر اخینا اذا ما لم نجد الا اخانا

ددې حدیث نه مسلمانانو ته دا تعلیم حاصلیږي چې جهاد مقدس همیشه ژوندی او جاري ساتل پکار دي او که نه نو په خپل مینځ کې به جنګیږي.

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نسلي او نسبي فضیلت

﴿١٨﴾ وَعَنِ الْعَبَّاسِ اَنَّهُ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَأَنَّهُ
عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت کوي چې هغوئ یوه ورځ د کفارو نه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په شان کې
سَمِعَ شَيْئًا فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ
بدګوئي کول واوریدل نو د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منبر باندې ودریدو
فَقَالَ مَنْ اَنَا فَقَالُوْا اَنْتَ رَسُوْلُ اللهِ
اوې فرمایل تاسو خلقو ته معلومه ده چې زه څوک یم؟ صحابه وو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ عرض وکړو ته د الله رسول
قَالَ اَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ
یې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وویل هو زه د الله! رسول یم د عبد الله بن عبد المطلب ځوی محمد یم او
إِنَّ اللهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فَجَعَلَنِيْ فِيْ خَيْرِهِمْ ثُمَّ
حقیقت دا دی چې الله! مخلوق پیدا کړل نو زه یې په دې مخلوق کې بهترین مخلوق پیدا کړم بیا

(١) اخرجه أبوداود ۴/۴۸۵ رقم الحديث ۴۳۰۱ وأحمد في المسند ۵۷۵۶.

جَعَلَهُمْ	فِرْقَتَيْنِ	فَجَعَلَنِيْ	فِيْ	خَيْرِهِمْ	فِرْقَةً	ثُمَّ

د دې بهترين مخلوق الله ! او زه يې دي دواړو طبقو نه کې يې بهترينه طبقه عربو کې پيدا کړم بيا

جَعَلَهُمْ	قَبَآئِلَ	فَجَعَلَنِيْ	فِيْ	خَيْرِهِمْ	قَبِيْلَةً	ثُمَّ	جَعَلَهُمْ	بُيُوْتًا

الله ! دا بهترينه طبقه قبائل قبائل کړل او زه يې دي قبائلو نه بهترين قبيله کې پيدا کړم بيا الله ! دې قبيلې نه قريش مختلفي

فَجَعَلَنِيْ	فِيْ	خَيْرِهِمْ	بَيْتًا

کورنۍ جوړې کړې او زه يې په دغه کورونيو کې د ټولو نه ښه کورنۍ کې پيدا کړم او زه په دې ټول نوع انساني کې

فَأَنَا خَيْرُهُمْ.	نَفْسًا	وَخَيْرُهُمْ	بَيْتًا.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ[1]

د ټولو نه ښه او اعلى يم او د خاندان او کورنۍ د اعتبار نه هم د ټولو نه لوړيم. [ترمذي]

توضيح : **الخلق**: د خلق نه دلته انسان او جنات مراد دي . **خيرهم** : يعنې په جناتو او انسانانو کې يې زه په بهتر مخلوق کې پيدا کړې يم چې انسان دی، د دينه معلومه شوه چې انسان د پيريانو نه افضل دی.

(**فرقتين**) د دوو فرقو نه د انسانانو دوه فرقې عجم او عرب مراد دي . (**في خيرهم**) د دې بهتره فرقې نه مراد عرب دي ، معلومه شوه چې عرب د عجمو نه بهتر دي ځکه چې د حضور ﷺ خاندان دی. چا د خپل ذوق مطابق ويلي دي :

د عاشقۍ بده دستوره مئين په يو يم ناز د ټولو خلقو وړمه

(**جعلهم**) يعنې عرب الله تعالى قبائل در قبائل تقسيم کړي دي . (**بيوتا**) يعنې مختلف کورونه يې وګرځول . (**بيتا**) يعنې زه يې د ټولو نه په عمده او بهتره کور کې پيدا کړم چې د بنی هاشم کور دی لهذا زه په حسب او نسب کې د ټولو نه اعلى او ارفع يم نو زما کاکا عباس هم نسلي او نسبي اعتبار سره د ټولو نه زيات عمده دی . د قبائلو په تقسيم کې دلته يو څو الفاظ ملاحظه کړئ : ۱.شعوب ، دا د ټولو نه غټ وي . ۲.بيا قبائل ۳.بيا عماره ۴.بيا بطن ۵.بيا فخذ ۶.بيا فصيله ، لکه خزيمه شعب دی ، کنانه قبيله ده ، قريش عماره ده ، قصي بطن دی . بنو هاشم فخذ دی او بنو عباس فصيله ده .

---

(۱) اخرجه الترمذي ۵ ۵۴۵ رقم الحديث ۳۶۰۷ واحمد في المسند .

ددې مطلب چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ټولو نه مخکې نبي جوړ شوی دی

﴿۱۹﴾ وَ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالُوْا يَا رَسُوْلَ اللهِ مَتٰى وَجَبَتْ
او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي یوه ورځ صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ پوښتنه وکړه یا رسول الله! نبوت د پاره تاسو
لَكَ النُّبُوَّةُ قَالَ وَآدَمُ بَيْنَ الرُّوْحِ
کوم وخت کاندید (مسمی) شوی؟ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل هغه وخت چې آدم د روح او
وَالْجَسَدِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ[۱]
بدن په منځ کې وو. [ترمذي]

توضيح : متى وجبت: سائل سوال وکړو چې یا رسول الله ! د څه وخت نه ستا نبوت شروع شوی وو؟ نو هغه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې زه هغه وخت نبی جوړ شوی وم چې کله آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ لا د روح او بدن تر مینځ وو یعنې لا د هغه په جسم کې روح اچولی شوی نه وو.

سوال : دلته یو ژور سوال دی، هغه دا دی چې په دنیا کې د ظهور په اعتبار سره حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ټولو نه وروسته ظاهر شوی دی او د نبوت منصب چې کله انبیاء کرامو ته عطاء کیده نو په هغه وخت په عالم ارواح کې ټول انبیاء کرام یوځای نبیان شوي دي نو دلته په دې حدیث کې ددې جملې څه مطلب دی چې زه نبی وم او آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ د روح او جسد په مینځ کې وو، یعنې د پیدائش په مراحلو کې وو ؟

جواب : ددې سوال جواب او ددې حدیث مطلب دا دی چې په عالم ارواح کې خو نبوت ټولو ته یوځای حاصل شو لیکن د نبوت د انواراتو او د هغه د برکاتو او تجلیاتو راتللو سلسله د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره په عالم ارواح کې هغه وخت شروع شوه چې کله حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ لا په هغه وخت کې پیدا شوی نه وو، په دغه اعتبار سره حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په افاضه د برکاتو د نبوت کې د ټولو نه اول نبی دی او د نبوت د ظهور په اعتبار سره هغه د ټولو نه آخری نبی دی، په دغه اعتبار په بعضو روایاتو کې دي چې هر نبی په خپله خپله زمانه کې د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نبوت د نور نه استفاده کړې ده، علامه بوصیری رحمه الله همدغه حقیقت ته داسې اشاره فرمایلې ده :

وكل آی أتى الرسل الكرام بها　　　فانما اتصلت من نوره بهم

منجدل: یعنې په ځمکه باندې اچولی شوی وو، ددینه په ځمکه باندې بې روحه پاتې کیدل مراد دي.

---

(۱) اخرجه الترمذي ۵/۵۴۶ رقم الحديث ۳۶۰۹.

حضرت آمنې څه شئ ليدلى وو ؟

﴿۲۰﴾ وَعَنِ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِنِّيْ
عرباض ابن ساريه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت كوي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل زه د الله !
عِنْدَ اللهِ مَكْتُوْبٌ خَاتِمُ النَّبِيِّيْنَ وَإِنَّ آدَمَ لَمُنْجَدِلٌ فِيْ طِيْنَتِهِ
په نز د هغه وخت نه خاتم النبيين ليكل شوى يم هركله چې آدم خپلي اغږل شوې ختمه او خاوره كې
وَسَأُخْبِرُكُمْ بِأَوَّلِ أَمْرِيْ دَعْوَةُ إِبْرَاهِيْمَ وَبِشَارَةُ عِيْسٰى
پروت وو او زه تا سو ته ښايم زما اولنى امر د حضرت ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام دعاده د حضرت عيسٰى عَلَيْهِ السَّلَام بشارت دى
وَرُؤْيَا أُمِّي الَّتِيْ رَأَتْ حِيْنَ وَضَعَتْنِيْ وَقَدْ
او زما د مور خوب دى چې هغه زما د پيدائش په وخت ليدلى وو حقيقت دادى چې زما د مور مخ
خَرَجَ لَهَا نُوْرٌ أَضَاءَ لَهَا مِنْهُ قُصُوْرُ الشَّامِ. رَوَاهُ فِيْ شَرْحِ السُّنَّةِ[۱]
ته يو نور ښكاره شوى وو چې په هغه سره دې ته د شام محلات روښانه شوى وو دا روايت بغوي شرح السنه كې
وَرَوَاهُ أَحْمَدُ عَنْ أَبِيْ أُمَامَةَ مِنْ قَوْلِهَا سَأُخْبِرُكُمْ إِلٰى آخِرِهِ.[۲]
نقل كړى دى او امام احمد رحمه الله دا روايت ساخبركم نهتر آخر پورې د ابو امامه نه نقل كړى دى.

توضيح: رأت: د دې نه د خوب حالت هم مراد اخستلى شي ، مطلب به دا چې د حضور اكرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د پيدا يش لږ مخكې حضرت آمنې په خوب كې يوه فرشته ليدلې وه چې هغې ورته وويل چې ته داسې ووايه چې زه دا ماشوم (چې زما په خيټه كې دى) د هر حسد كونكې د شر نه ورته د الله تعالى پناه غواړم. او د دې جملې نه د ويښې حالت هم مراد كيدلى شي ، د دې مطلب دا كيږي چې لكه څنګه چې په بعضو رواياتو كې راغلي دي چې حضرت آمنې د حضور اكرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ولادت په وخت د بيدارى په حالت كې د خپل جسم نه يو نور جدا كيدونكى وليده چې هغه د شام محلونه روښانه كړل ، په دې سره دا ښودل

---

(۱) اخرجه البغوي في شرح السنة ۱۳/۲۰۷ رقم الحديث ۳۶۲۶.

(۲) اخرجه أحمد في المسند ۴/۱۲۷.

مقصود وو چې دغه پيدا كيدونكې ماشوم به په راتلونكې كې دغه علاقې فتحه كړي.

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خصائص

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا
او حضرت ابو سعيد، وايي چې رسول كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل د قيامت په ورځ به زه د ټولو بني آدمو
سَيِّدُ وُلْدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَا فَخْرَ وَبِيَدِيْ لِوَآءُ الْحَمْدِ وَ لَا فَخْرَ
سردار يم او زه دا خبره د فخر په طور نه كوم د حمد جنډه به زما په لاس كې وي او زه دا خبره د فخر په طور
وَمَا مِنْ نَبِيٍّ يَوْمَئِذٍ آدَمُ فَمَنْ سِوَاهُ إِلَّا تَحْتَ
نه كوم په هغه ورځ هر نبي كه هغه آدم وي يا بل څوك وي داسي به نه وي چې زما د بيرغ لاندې را نشي
لِوَائِيْ وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ وَ لَا فَخْرَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ(۱)
او د قيامت په ورځ به د ټولو نه مخكې زه د قبر چاودلو سره راولاړيږم او زه دا خبره د فخر په طور نه كوم. [ترمذي]

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د الله تعالى حبيب دى

﴿۲۲﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ جَلَسَ نَاسٌ مِّنْ أَصْحَابِ
او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي يو ورځ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ځني صحابه په مسجد نبوي كې ناست وو
رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجَ حَتّٰى إِذَا
په خپلو كې يې خبرې كولې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپلې حجرې مباركې نه راووتلو او هركله چې
دَنَا مِنْهُمْ سَمِعَهُمْ يَتَذَاكَرُوْنَ قَالَ
هغوئ ته نزدې شو نو د هغوئ خبرې يې په غوږ كې وې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو صحابي، نه دا واوريدل

بَعْضُهُمْ إِنَّ اللهَ اتَّخَذَ إِبْرَاهِيْمَ خَلِيْلًا وَ قَالَ آخَرُ مُوْسٰى كَلَّمَهُ اللهُ
چې الله ! حضرت ابراهيم خپل خليل وګرځوه دوهم صحابي وويل چې حضرت موسیٰ الله ! د تکلم د خبرو
تَكْلِيْمًا وَقَالَ آخَرُ فَعِيْسٰى كَلِمَةُ اللهِ
کولو په شرافت سره ونازوه یوبل صحابي وويل چې حضرت عیسیٰ د الله ! کلمه او د هغه روح دی
وَ رُوْحُهُ وَ قَالَ آخَرُ آدَمُ اصْطَفَاهُ اللهُ
یو صحابي، دا وویل چې الله ! حضرت آدم غوره کړی دی یعني داول انسان کیدو د پاره هغه يې منتخب کړه
فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ قَدْ سَمِعْتُ كَلَامَكُمْ
حضور ﷺ د هغوئ مجلس ته ورسيده او وې فرمايل ما ستا سو خبري اوريدلي دي تا سو
وَعَجَبَكُمْ أَنَّ إِبْرَاهِيْمَ خَلِيْلُ اللهِ
ته تعجب دی چې حضرت ابراهيم د الله ! خليل يعني دوست دی نو بيشکه د هغوئ داشان دی چې
وَهُوَ كَذٰلِكَ وَمُوْسٰى نَجِيُّ اللهِ وَهُوَ كَذٰلِكَ وَعِيْسٰى رُوْحُ اللهِ
الله ! بالذات خبري ورسره کړي وي نو بيشکه داهم د هغوئ شان دی او حضرت عیسیٰ) د الله ! روح
وَكَلِمَتُهُ وَهُوَ كَذٰلِكَ وَآدَمُ اصْطَفَاهُ اللهُ
او د هغه کلمه ده نو بيشکه داهم د هغوئ شان دی او حضرت آدم الله پاک انتخاب کړه نو بيشکه داسي ده
وَهُوَ كَذٰلِكَ أَلَا وَأَنَا حَبِيْبُ اللهِ وَلَا فَخْرَ
او دا د هغوئ شان دی ليکن تا سو ته علم پکار دی چې زه د الله ! حبيب يم او زه دا خبره د فخر په طور نه کوم
وَأَنَا حَامِلُ لِوَاءِ الْحَمْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَحْتَهُ آدَمُ فَمَنْ دُوْنَهُ
د قيامت په ورځ به د حمد جنډه زما په لاس کې وي چې د هغه لاندي به آدم) او نور ټول نبيان او رسولان وي

وَلَا فَخْرَ وَأَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ وَّأَوَّلُ مُشَفَّعٍ
او زه دا خبره د فخر په طور نه کوم د قيامت په ورځ به د ټولو نه مخکښې شفاعت کونکی زه یم او د ټولو نه مخکې
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ وَ أَنَا أَوَّلُ مَنْ يُحَرِّكُ حِلَقَ الْجَنَّةِ
به زما شفاعت قبليږي او زه دا خبره د فخر په طور نه کوم د جنت دروازه ټکونکی به زه يم د جنت دروازه
فَيَفْتَحُ اللّٰهُ فَيُدْخِلُنِيْهَا وَمَعِيَ فُقَرَاءُ الْمُؤْمِنِيْنَ وَ لَا فَخْرَ
زما دپاره خلاصه کړي او د ټولو نه به مخکې ما په جنت کې داخل کړي هغه وخت به ما سره مؤمنان فقراء وي او زه
وَأَنَا أَكْرَمُ الْأَوَّلِيْنَ وَالْآخِرِيْنَ
دا خبره د فخر په طور نه کوم او بلا شبه په ټولو مخکېنو او وروستنيو کې که هغوئ انبياء وي يا نور خلق د ټولو
عَلَى اللّٰهِ وَلَا فَخْرَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ.[1]
نه افضل او اکرم زه يم او زه دا خبره د فخر په طور نه کوم [ترمذي دارمي]

توضيح: انا حبيب الله: د حبيب الله دغه صفت د ټولو صفاتو نه زيات جامع دی ځکه چې حبيب په معنی د محبوب سره دی او کوم چې محبوب وي هغه خليل هم وي، مکلم هم وي او مشرف او معظم هم وي.
په حبيب او خليل کې يو فرق دا هم دی چې خليل د طالب په درجه کې وي يعنې سالک او مريد وي او حبيب د مطلوب او مراد په درجه کې وي. يو فرق دا هم دی چې د خليل مغفرت د اميد او طمع په درجه کې وي او د محبوب مغفرت د يقين په درجه کې وي، **وهذا واضح في القرآن**، وګوره د خليل په باره کې دا دي **﴿والذی اطمع ان يغفرلی خطيئتی يوم الدين﴾** دلته د حبيب په باره کې دا دي **﴿ليغفر لک الله ما تقدم من ذنبک وما تأخر﴾** په دواړو کې لوی فرق دی، په وانا حبيب الله کې د دغه ټولو حقائقو ته اشاره ده.

د حضور ﷺ اوچت شان

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نَحْنُ
عمرو بن قيس رضي الله عنه نه روايت دی وايي چې رسول کريم ﷺ وفرمايل په دنيا کې مونږ آخريو

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۴۸ رقم الحديث ۳۶۱۶ والدارمي في السنن ۱/۳۹ رقم الحديث ۴۷.

الْآخِرُوْنَ وَنَحْنُ السَّابِقُوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَإِنِّيْ قَائِلٌ قَوْلًا
ليكن د قيامت په ورځ مونږ اول يو او زه تاسو ته يوه خبره كوم او د دې خبرې كولو نه د فخر اظهار مقصود
غَيْرَ فَخْرٍ إِبْرَاهِيمُ خَلِيلُ اللهِ وَمُوسٰى صَفِيُّ اللهِ وَأَنَا حَبِيبُ اللهِ
نه دى او هغه دا دى چې ابراهيم د الله! خليل دى موسىٰ د الله! صفي دى او زه د الله! حبيب يم چې په دنيا او آخرت كې
مَعِيَ لِوَاءُ الْحَمْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
زما حيثيت د محب هم دى او د محبوب هم او د قيامت په ورځ به د حمد جنډه ما سره وي او الله! زما امت ته
وَإِنَّ اللهَ وَعَدَنِيْ فِيْ أُمَّتِيْ وَأَجَارَهُمْ مِنْ ثَلَاثٍ لَا يَعُمُّهُمْ
د خير كثير عطا كولو او درې څيزونو نه د بچ كولو وعده فرمايلې ده يو خو دا چې مسلمانان به عام قحط كې نه مبتلا كوي
بِسَنَةٍ وَلَا يَسْتَأْصِلُهُمْ عَدُوٌّ
دوهم دا چې هيڅ دشمن به د هغوئ بيخكني نشي كولى يعني دشمنانِ اسلام به ټول مسلمانان نيست او نابود نشي كولى او دريم
وَلَا يَجْمَعُهُمْ عَلَى
دا چې ټول مسلمانان به يوې ګمراهۍ باندې اتفاق نه كوي يعني دا به ممكنه نه وي چې ټوله اسلامي دنيا دې يو داسې خبرې
ضَلَالَةٍ . رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.(۱)
اسلامي دنيا دې يوې داسې خبرې باندې اتفاق وكړي كومه چې د ګمراهۍ باعث وي. [دارمي]

توضيح: نحن الآخرون: يعني په دنيا كې د ظهور او راتللو په اعتبار سره مونږ د ټولو نه په آخر كې راغلي يو ليكن په قيامت كې جنت ته د داخليدلو په اعتبار سره به مونږ د ټولو نه مخكې داخليږو.

وعدني: يعني د خير كثير او بې شماره نعمتونو وعده يې كړې ده. و اجارهم: يعني د درې خصلتونو او درې آفتونو نه الله تعالى زما امت په امن كې ساتلى دى. ۱. د عامې قحطۍ نه به نه هلاكيږي، ۲. دشمن به ټول نه هلاكوي، ۳. په ګمراهۍ باندې به ټول نه جمع كيږي، دينه امت د اجابت مراد دى، د امت دعوت يعني كفارو سره دغه وعده شوې نه ده.

---

(۱) اخرجه الدارمي في السنن ۱/۴۲ رقم الحديث ۵۴ . وأحمد في المسند ۲/۲۴۳.

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قائد المرسلین او خاتم النبیین دی

﴿۲۴﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

او جابر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ روایت کوي چې رسول کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل د قیامت په ورځ به زه د ټولو نبیانو

قَالَ اَنَا قَائِدُ الْمُرْسَلِيْنَ وَلَا فَخْرَ وَاَنَا

او رسولانو قائد یم چې ټول نبیان او رسولان به د حشر په میدان کې ما پسې راځي او زه دا خبره د فخر

خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ وَلَافَخْرَ وَاَنَا اَوَّلُ شَافِعٍ

په طور نه کوم شفاعت کونکی د ټولو نه مخکنی سړی به زه یم او د ټولو نه مخکې به زما شفاعت

وَّمُشَفَّعٍ وَلَا فَخْرَ. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.[1]

قبلیږي او زه دا خبره د فخر په طور نه کوم. [دارمي]

د قیامت په ورځ د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عظمت او برتري

﴿۲۵﴾ وَعَنْ اَنَسٍ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وایي چې رسول کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل د قیامت په ورځ چې خلق را ژوندی شي

اَنَا اَوَّلُ النَّاسِ خُرُوْجًا اِذَا بُعِثُوْا وَ اَنَا قَائِدُهُمْ

نو د ټولو نه مخکې به د قبر نه زه راوځم هر کله چې خلق بارګاه خداوندي کې وړاندې کړې نو د هغوئ

اِذَا وَفَدُوْا وَ اَنَا خَطِيْبُهُمْ اِذَا اَنْصَتُوْا وَ اَنَا

قیادت به زه کوم هر کله چې ټول خلق به خاموش وي نو زما ژبه به د ټولو ترجماني کوي او هر کله چې

مُسْتَشْفِعُهُمْ اِذَا حُبِسُوْا وَاَنَا مُبَشِّرُهُمْ اِذَا

خلق موقف کې حصار شي نو د هغوئ د خلاصون د پاره به شفاعت او سفارش زه کوم هر کله چې خلقو

يَئِسُوْا ، اَلْكَرَامَةُ وَ الْمَفَاتِيْحُ يَوْمَئِذٍ بِيَدِیْ

باندې نا امیدي او مایوسي خوره شوې وي نو اهلِ ایمانو ته به د مغفرت او رحمت بشارت ورکونکی

---

[1] اخرجه الدارمي ۱/۴۰ رقم الحديث ۴۹.

وَلِوَآءُ الْحَمْدِ يَوْمَئِذٍ بِيَدِيْ وَأَنَا أَكْرَمُ وُلْدِ آدَمَ

زه يم د قيامت په ورځ به د جنت چابياني زما په لاس کې وي په هغه ورځ به د پروردگار په نزد آدم

عَلٰى رَبِّيْ يَطُوْفُ عَلَيَّ أَلْفُ خَادِمٍ كَأَنَّهُمْ بَيْضٌ

ځامنو کې د ټولو نه بزرگ او اشرف زما ذات وي زما مخکې او روسته به زر خادمان گرځي راگرځي

مَكْنُوْنٌ أَوْ لُؤْلُؤٌ مَّنْثُوْرٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ

لکه چې هغوئ ساتل شوي هگۍ يا خوري وري ملغلري دي دا روايت ترمذي او دارمي نقل کړې دی

وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ[1]

او ترمذي ويلي دي چې دا حديث غريب دی.

توضيح: انا خطيبهم: په دې سره شفاعت کبرى ته اشاره ده چې حضور ﷺ به هلته د الله تعالى ښه تعريف وکړي او بيا به د شفاعت کبرى درخواست وکړي، همدارنګه ټول انسانان به د خبرو کولو نه چپ وي، د الله تعالى په مخکې به هيچا ته د خبرو همت نه وي په دغه وخت کې به حضور ﷺ کلام وفرمايي او د شفاعت لپاره به حمد او ثناء ووايي او د مغفرت بشارت به ورکړي.

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَأُكْسٰى حُلَّةً

او ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول کريم ﷺ وفرمايل د قيامت په ورځ به ما ته د جنت د جوړو

مِنْ حُلَلِ الْجَنَّةِ ثُمَّ أَقُوْمُ عَنْ يَمِيْنِ الْعَرْشِ لَيْسَ أَحَدٌ

نه يوه جوړه واغوستل شي او بيا به زه د عرش ښي طرف ته ودرېږم چې هلته به زما نه ماسوا مخلوق

مِنَ الْخَلَائِقِ يَقُوْمُ ذٰلِكَ الْمَقَامَ غَيْرِيْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَفِيْ رِوَايَةِ جَامِعِ الْأُصُوْلِ

کې بل هيڅوک ولاړ نه وي (ترمذي) او د جامع الاصول روايت کې د ابوهريره، نه دا سې منقول

عَنْهُ أَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ

دي چې حضور ﷺ وفرمايل د ټولو نه مخکې به زما قبر کولاؤ شي او زه به بهر راووځم

(۱) أخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۴۶ رقم الحديث ۳۶۰۱ والدارمي ۱/۳۹ رقم الحديث ۴۸.

عَنْهُ الْأَرْضُ فَأُكْسٰى. (۱)
بيا به ماته يوه جنتي جوړه واغوستل شي الخ.

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د پاره د مقام وسيله دعاء

﴿۲۷﴾ وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَلُوا اللهَ لِيَ الْوَسِيْلَةَ
او ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل زما د پاره دالله! نه وسيله غواړئ
قَالُوْا يَارَسُوْلَ اللهِ وَمَاالْوَسِيْلَةُ قَالَ اَعْلٰى دَرَجَةٍ فِي الْجَنَّةِ
صحابو عرض وكړو يارسول الله! دا وسيله څه شی دی؟ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمايل د جنت
لَايَنَالُهَا اِلَّارَجُلٌ وَّاحِدٌ وَّاَرْجُوْ اَنْ اَكُوْنَ
د ټولو نه د لوی درجې نوم دی چې صرف يو سړي ته به حاصليږي او زه اميد لرم چې هغه سړی
اَنَا هُوَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. (۲)
به زه يم. [ترمذي]

توضيح: الوسيلة: مقام محمود او وسيله دواړه يو شی دی، د اذان نه وروسته په دعاء كې د وسيله ذكر دی، حضور اكرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تواضع په انداز كې كلام فرمايلی دی او كه نه نو مقام محمود او وسيلې د هغه لپاره مختص كړی شوي دي، په دې دعاء كې د امت لپاره د ثواب حاصلولو بهترينه موقع ده، د ارجو لفظ بعضو شارحينو د اتيقن په معنی سره اخيستی دی يعني ماته يقين دی چې دغه مقام به ماته حاصليږي.

﴿۲۸﴾ وَ عَنْ اُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
او ابي ابن كعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت كوي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل هركله چې
قَالَ اِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ كُنْتُ اِمَامَ النَّبِيِّيْنَ
د قيامت ورځ شي نو زه به او د ټولو انبيا وامام او پيشوا به جوړ شم هركله چې په هغوئ كې هيڅوک

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۴۶ رقم الحديث ۳۶۱۱

(۲) اخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۴۶ رقم الحديث ۳۶۱۲ واحمد في المسند ۲/۲۶۵

وَ خَطِيْبَهُمْ وَ صَاحِبَ شَفَاعَتِهِمْ

به په ویلو-باندې قادر نه وي نو زه به د هغوئ ترجماني کوم او د ټولو شفاعت او سفارش به کوم او

غَيْرَ فَخْرٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.[1]

زه دا خبره د فخر په طور نه کوم. [ترمذي]

﴿۲۹﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او عبد الله بن مسعود رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل د هر پيغمبر به د پيغمبرانو

إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ وُلَاةً مِّنَ النَّبِيِّيْنَ وَإِنَّ

نه يو رفيق او ولي وي او پيغمبرانو کې چې کوم پيغمبر زما رفيق او ولي دی هغه زما پلار او د

وَلِيِّيْ أَبِيْ وَخَلِيْلُ رَبِّيْ ثُمَّ قَرَأَ

پروردګار خليل حضرت ابراهيم) دی دې نه روسته حضور صلى الله عليه وسلم دا آيت ووايه: إن أولى الناس

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيْمَ

بإبراهيم الخ ترجمه. بلاشبه په ټولو په خلقو کې زيات خصوصيت لرونکی د حضرت ابراهيم سره البته

لَلَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِيْنَ

هغه خلق وو چې هغوئ د هغه په زمانه کې د هغه اتباع کړې وه او دا نبي صلى الله عليه وسلم دی او هغه خلق دي

اٰمَنُوْا وَاللهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِيْنَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.[2]

چې ايمان يې راوړی او الله! د ايمان والاو حامي او کارساز دی. [ترمذي]

توضيح: ولاة: دا د ولی جمع ده د دوست په معنی سره دی يعني احباب او محبوبين او د ټولو نه نيږدې

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۴۷ رقم الحديث ۳۶۱۲ واحمد في المسند ۵/۱۳۷ .

(۲) اخرجه الترمذي في السنن ۵/۲۰۸ رقم الحديث ۲۹۹۵ واحمد في المسند ۱/۴۰۱ .

خلک.(ان ولي ابي) دا نسخه صحیح ده او د ابی نه حضرت ابراهیم عَلَيهِ السَّلَامُ مراد دی ، په بعضو نسخو کې د ربی لفظ دی هغه نسخه صحیح نه ده ځکه د رب معنی دلته نه صحیح کېږي.

﴿۳۰﴾ وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللهَ بَعَثَنِيْ
او جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی وایي چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل الله ! زه ځکه رالیږلی یم
مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ وَكَمَالِ مَحَاسِنِ الْأَفْعَالِ. رَوَاهُ فِيْ شَرْحِ السُّنَّةِ.[1]
چې د ښو اخلاقو تکمیل وکړم او ښه کارونه پوره کړم. [شرح السنه]

په تورات کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او د امت محمدي د اوصافو ذکر

﴿۳۱﴾ وَعَنْ كَعْبٍ يَحْكِيْ عَنِ التَّوْرٰةِ قَالَ نَجِدُ مَكْتُوْبًا مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللهِ
او حضرت کعب احبار رحمه الله نقل کوي چې مونږ په تورات کې دا لیکلي پیدا کړي دي چې محمد د الله
عَبْدِيَ الْمُخْتَارُ لَافَظٌّ وَلَا غَلِيْظٌ وَلَا سَخَّابٌ
رسول او د هغه غوره شوی بنده به وي هغه به نه ترش خویه وي او نه سخت ګو نه به بازارونو کې
فِي الْأَسْوَاقِ وَلَايَجْزِيْ بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ وَلٰكِنْ يَعْفُوْ
شور کونکی وي او نه به د بدۍ بدله بدۍ سره اخستونکی بلکه معاف کونکی او بخښونکی به وي
وَيَغْفِرُ مَوْلِدُهُ بِمَكَّةَ وَهِجْرَتُهُ بِطَيْبَةَ
د هغوئ د پیدائش ځای به مکه وي او د هغوئ د هجرت ځای به طیبه مدینه وي او د هغوئ د
وَمُلْكُهُ بِالشَّامِ وَأُمَّتُهُ الْحَمَّادُوْنَ يَحْمَدُوْنَ اللهَ
حکومت ځای به د شام ملک وي د هغه امت به د الله ډیر زیات حمد او تعریف کونکی وي چې په هر
فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ يَحْمَدُوْنَ اللهَ فِيْ كُلِّ
حالت کې غم کې به د الله ! حمد او ثناء او شکر اداکوي هغه خلق چې چیرته هم خکته کېږي یا

(۱) اخرجه البغوي في شرح السنة ۱۳/۲۰۲ رقم الحديث ۳۶۲۲.

مَنْزِلَةٍ وَيُكَبِّرُوْنَهُ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ رُعَاةٌ

حصارېږي د الله ! حمد او شکر به په ځاي راوړي او چيرته هم چې خيژي نو الله اکبر به وايي او

لِلشَّمْسِ يُصَلُّوْنَ الصَّلَاةَ إِذَا جَاءَ يَتَأَزَّرُوْنَ

د نمر لحاظ به ساتي هرکله چې د مانځه وخت شي مونځ به کوي په خپلو ملاګانو باندې د جسم

عَلَى أَنْصَافِهِمْ وَيَتَوَضَّئُوْنَ

اعضاوو باندې به اودس کوي يعني لاس پښې او مخ به وينځي او پوره اودس به کوي د هغوئ

عَلَى أَطْرَافِهِمْ مُنَادِيْهِمْ يُنَادِيْ فِيْ جَوِّ السَّمَاءِ صَفُّهُمْ

منادي کونکی به د ځمکې او آسمان په منځ کې نداء کوي په جنګ کې او په مانځه کې د هغوئ صف

فِي الْقِتَالِ وَصَفُّهُمْ فِي الصَّلَاةِ سَوَاءٌ لَهُمْ

به يو شان وي يعني هغوئ به د اسلام د دشمنانو خلاف د جنګ په ميدان کې هم د صف بندي اصولو

بِاللَّيْلِ دَوِيٌّ كَدَوِيِّ النَّحْلِ. هٰذَا لَفْظُ

او قواعدو پابندي کوي د شپې به د هغوئ اواز خکته وي څنګه چې د شاتو د مچو اواز وي داد

الْمَصَابِيْحِ. وَرَوَى الدَّارِمِيُّ مَعَ تَغْيِيْرٍ يَسِيْرٍ[1]

مصابيح الفاظ دي او دارمي په څه لږ تغير سره نقل کړی دی.

توضيح: **کعب**: دا کعب احبار تابعي دی د تورات ډير غټ عالم وو، د هغه ګواهي يو مستند حيثيت لري چې د حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نبوت او د هغه د صفاتو لپاره يو تأييد دی.

محمد رسول الله: دا د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مشهور نوم دی اګرچې په مخکينيو کتابونو او آسمانونو کې هغه د احمد صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په نوم سره زيات مشهور دی. **المختار**: دا د اسم مفعول صيغه ده د اختيار نه ده چې د غوره کړی شوې او خوښ کړی شوې په معنی سره دی، الله تعالی هغه غوره کړی او منتخب کړی دی، د مختار کل معنی دا شوه چې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ټول و کائناتو نه غوره کړی شوی دی،

(1) أخرجه الدارمي ١/١٧ رقم الحديث ٨.

بریلویان ددې غلطه معنی کوي چې دا د دوی د عقیدې غلط عکس بنایې . **فظ:** سخت کلامه او سخت خویه . **غلیظ:** سخت زړی . **سخاب:** شور پورته کونکی . **(مولده بمکة)** د عام الفیل ۲۹ اګست ۵۷۰ عیسوی کې پیدا شو ، ۴۰ کاله د قبل النبوة زمانه یې په مکه کې تیره شوه ، بیا ۱۳کاله دور د نبوت یې هم په مکه کې تیر شو ، د ۵۳ کلو په عمر یې مدینې منورې ته هجرت وکړلو ، لس کاله یې په مدینه منوره کې جهاد مقدس وکړلو ، په ۸ هجری کې یې مکه فتحه کړله ، په ۹هجری کې د عربو عام خلک په اسلام کې داخل شول ، په ۱۰هجری کې حجة الوداع ته د یونیم لک صحابه کرامو سره راغی ، مدینې ته واپس لاړلو په ۱۲ربیع الاول ۱۰هجری کې د ۶۳کلو په عمر کې هغه انتقال وکړو ، د هغه په سر او ږیره کې صرف ۲۰ ویښتان سپین وو ، په حجره دعائشه کې دفن شو او تر ننه پورې په همدغه حجره کې مسجد نبوي کې دننه آرام فرما دی ، په طرف کې یې حضرت ابوبکر او عمر رضی الله تعالی عنهما په رفاقت کې موجود دې .

وملکه بالشام: د هغه ملکی او خلافتی استحکام به په شام کې وي یعنې اصل حکومت خو به یې په مدینه منوره کې وي لیکن د هغه استحکام او مضبوطی به په شام کې وي . په دې کې دیته اشاره ده چې د شام په ځمکه به لوی جهاد کیږي او د هغه په نتیجه کې به اسلامی خلافت مضبوطیږي لکه چې همداسې وشول یعنې د نبوت آثار او برکات او د اعلاء کلمة الله زمزمې او اوازې به په شام کې ظاهري شي .**(شرف)** یعنې په هر اوچت ځای باندې به نعره د تکبیر اوچتوي . دا به د جهاد په میدان کې په خاص طور باندې وي او انشاء الله همیشه به وي . **رعاة للشمس:** یعنې د لمونځونو د وختونو پابندي به کوي ، لمر ته په کتلو سره به د لمانځه وخت معلوموي ګویا د لمر څارونکي به وي . **یتأزرون:** د ازار نه دی ، مراد لنګ او پرتوګ دی یعنې تر نصف ساق پورې به د هغوی پای جامې وي .

علی اطرافهم: یعنې د جسم په اطرافو او جوانبو باندې به اودسونه کوي ، مراد د اودس نه اندامونه دي .

ینادی في جو السماء: یعنې د هغوی مؤذن به په اوچت ځای باندې آذانونه کوي ، د چتونو او منارونو د پاسه به د مونځونو په اوقاتو کې آذانونه کوي ، په دشتو کې به د اذانونو شور وي نو ګویا په دشتو کې به اذان وي . **في القتال:** یعنې لکه څنګه چې په مونځونو کې صفونه تړي او مونځونه کوي همدارنګه د جهاد په میدان کې به هم د دوی صف بندی کیږي . **دوی النحل:** یعنې د شپې د تهجد په لمونځونو او په ذکرالله او تلاوت کې به داسې بنګیدل وي لکه څنګه چې د شاتو د مچیو په آواز کې وي .

حضرت عیسی عَلَیْهِ السَّلَام به د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خوا کې دفن کیږي

﴿۳۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلَامٍ قَالَ مَكْتُوبٌ فِي التَّوْرَاةِ صِفَةُ مُحَمَّدٍ	او عبد الله بن سلام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي په تورات کې د حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوصاف ذکر دي او دا
وَ عِيسٰى ابْنُ مَرْيَمَ يُدْفَنُ مَعَهُ	هم لیکل شوي دي چې عیسٰی ابن مریم به د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حجره اقدس کې دفن شي د
قَالَ أَبُو مَوْدُودٍ وَ قَدْ بَقِيَ فِي الْبَيْتِ	حضرت مودود ؒ کوم چې د دې حدیث یو راوي دی بیان دی چې د بي بي عائشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا حجره مبارکه
مَوْضِعُ قَبْرٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.[1]	د یو قبر ځای باقي دی . [ترمذي]

توضیح: **یدفن معه**: یعنې د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په حجره کې د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مقبره کې به دفن کیږي ، د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په قدمونو کې وروسته طرفته صدیق اکبر ، دی ، د صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په طرف کې وروسته طرفته عمر فاروق ، دی ، او د حضرت عمر ، په طرف کې وروسته طرفته د یو قبر ځای خالی دی هلته به حضرت عیسی عَلَیْهِ السَّلَام دفن کیږي . چې کله حضرت عیسی عَلَیْهِ السَّلَام حج وکړي نو د مکې او مدینې په مینځ کې به د هغه انتقال وشي ، د هغه ځای نه به مدینې منورې ته یوړلی شي او هلته به دفن کړی شي ، ګویا د دوو نبیانو په مینځ کې به دوه شیخین وي ، تصوراتی نقشه داسې کیدلی شي ، حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، او حضرت عیسی عَلَیْهِ السَّلَام .

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عمومي او کلي فضیلت

﴿۳۳﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّ اللهَ تَعَالٰى فَضَّلَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَلَى
او حضرت ابن عباس ، نه روایت دي هغه وفرمایل الله ! حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته په ټولو

[1] اخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۳۹ رقم الحديث ۳۶۱۷.

الْأَنْبِيَاءِ وَ عَلَى أَهْلِ السَّمَاءِ فَقَالُوْا

انبياؤ او آسمان والاو فرشتو باندې فضيلت ورکړي دي د مجلس حاضرينو په دې او ريدو سره پوښتنه

يَا ابْنَ عَبَّاسٍ بِمَا فَضَّلَهُ اللهُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاءِ

وکړه اى ابن عباس، اهلِ آسمان باندې حضور ﷺ ته الله ! څرنګه فضيلت ورکړى دى

قَالَ إِنَّ اللهَ تَعَالَى قَالَ لِأَهْلِ السَّمَاءِ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّيْ إِلٰهٌ مِّنْ دُوْنِهٖ

حضرت ابن عباس، وويل الله ! اهل آسمان ته داسې خطاب فرمايي: وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ الخ ... ګويا دې

فَذٰلِكَ نَجْزِيْهِ جَهَنَّمَ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِيْنَ

خطاب کې نه صرف دا چې د ډير سخت آنداز او رعب او د بدبې اظهار دى بلکه د سخت عذاب خبر

وَقَالَ اللهُ تَعَالَى لِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هم ورکړل شو او هر کله چې حضور ﷺ ته خطاب وفرمايل شو نو حضرت محمد ﷺ ته الله !

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا لِيَغْفِرَ لَكَ

داسې وفرمايل إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا ... الخ محمد مونږ ستا د پاره د عظمتونو او برکتونو دروازې پوره طور سره

اللهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

خلاص دى او دا ځکه دې چې الله! ستاسو وروستنې مخکنى او ټول ګناهونه معاف کړي. خلقو

قَالُوْا وَمَا فَضْلُهُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ

عرض وکړو دا اوښايي چې حضور ﷺ ته په ټولو نبيانو الله ! څه طور سره فضيلت

قَالَ قَالَ اللهُ تَعَالَى وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ

ورکړى دى ابن عباس رضي الله عنه وويل : الله ! د نورو انبياو په نسبت داسې وفرمايل: وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ .الأية.

رَّسُوْلٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ لِيُبَيِّنَ

مونږ هر نبي د هغه د قوم ژبې سره وليږه چې هغه د قوم مخکې دالله ! احکام او قوانين بيان کړي

لَهُمْ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَاءُ اَلْاٰيَةَ وَ قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى لِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او الله! چې څوک غواړي ګمراه کوي يې. الخ او الله! د حضرت محمد ﷺ باره کې دا وفرمايل

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ فَأَرْسَلَهُ

وَمَا أَرْسَلْنٰكَ اِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ يعني اى محمد! مونږ ته د ټولو خلقو د پاره رسول راليږلى يې نو الله! حضور ﷺ

إِلَى الْجِنِّ وَالْإِنْسِ.[1]

د جن او انسان دواړو پغيمبر جوړولو سره راليږلى دى.

پيغمبر ﷺ په ټولو باندې وزن دار دى

﴿۳۲﴾ وَعَنْ اَبِيْ ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ كَيْفَ عَلِمْتَ اَنَّكَ

او ابوذر غفاري رضي الله عنه وايي مايو وار عرض وکړو يارسول الله! تا سو ته څرنګه معلومه شوه چې تاسو

نَبِيٌّ حَتَّى اسْتَيْقَنْتَ فَقَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ أَتَانِيْ مَلَكَانِ وَأَنَا بِبَعْضِ

نبي يې او يا تاسو ته د خپل نبوت يقين څرنګه وشو؟ حضور ﷺ وفرمايل اى ابوذره! زه بطحاء

بَطْحَاءِ مَكَّةَ فَوَقَعَ أَحَدُهُمَا إِلَى الْأَرْضِ وَكَانَ الْآخَرُ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

ي مکه کې وځاي کې وم ماته دوه فرښتې راغلې په هغو کې يوه فرشته د ځمکې او آسمان په منځ کې وه يا په

فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ

هغو کې يوې زما طرف ته اشاره کولو سره خپلې ملګرې فرښتې ته وويل دا هغه سړى دى چې د هغه باره کې الله!

أَهُوَ هُوَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَزِنْهُ بِرَجُلٍ

مونږ ته خودنه کړې ده چې زما يو پيغمبر دى هغه ته ورشئ هغه فرښتې جواب ورکړو هو دا هغه سړى دى يا

---

[1] اخرجه الدارمي ۱/۳۸ رقم الحديث ۴۶

فَوُزِنْتُ بِهٖ فَوَزَنْتُهٗ ثُمَّ قَالَ زِنْهُ بِعَشَرَةٍ

مخکښې فرشتې دوهمې فرشتې ته وویل چې د دې پیغمبر د امت نه دیو سړي سره دَې وتلئ نو زه یې دیو سړي

فَوُزِنْتُ بِهِمْ فَرَجَحْتُهُمْ ثُمَّ قَالَ زِنْهُ

سره وتللم او زه د هغه سړي نه دریو ند شوم بیا هغه فرشتې وویل اوس یې لس سړو سره وتلئ نو لس سړو سره

بِمِائَةٍ فَوُزِنْتُ بِهِمْ فَرَجَحْتُهُمْ ثُمَّ

یې وتللم نو د هغه لس سړو نه هم دریو ند سوم بیا هغه فرشتې وویل سلو سړو سره یې وتلئ نو سلو سړو سره

قَالَ زِنْهُ بِأَلْفٍ فَوُزِنْتُ بِهِمْ فَرَجَحْتُهُمْ

یې وتللم او د هغه سلو نه هم دروند شوم بیا د زرو سړو سره وتلل شوم او هغوئ نه هم دروند شوم او ګویا اوس

كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَنْتَثِرُونَ عَلَيَّ مِنْ

هم زه هغه زر سړي وینم چې هغوئ د ترازو په کومه پله کې وو هغو زما په مقابله کې دومره سپک وختل او

خِفَّةِ الْمِيزَانِ قَالَ فَقَالَ أَحَدُهُمَا

دومره پورته شول چې ماته داسې ولګیده لکه چې اوس به ټول په ما راوغورځیږي دې نه روسته هغه دواړو

لِصَاحِبِهٖ لَوْ وَزَنْتَهٗ بِأُمَّتِهٖ

فرشتو کې یوې دوهمې ته وویل که ته دا ده د ټول امت سره هم وتلې بیا به هم یقینًا د ټول امت په مقابله کې

لَرَجَحَهَا. رَوَاهُمَا الدَّارِمِيُّ.(۱)

دریو ند وي دا دواړه روایتونه دارمي نقل کړي دي.

توضیح : ينتثرون: یعنې ماته د وزن کولو په وخت داسې معلومیده لکه د هغې پلې نه خلک په ما راغورځیږي ځکه چې د هغوی پله سپکه وه پورته کیدله او زما پله درنه وه نو هغوی ګویا د پاسه په ما

(۱) اخرجه الدارمي في السنن ۲۰/۱ رقم الحديث ۱۴.

باندې راغورځيږي . يو چا ډير ښه ويلي دي :

جہاں کی سارے کمالات ایک تجھ می ہیں
تیرا کمال کسی می نہیں مگر دو چار

حضور ﷺ باندې په هر حالت کې قرباني فرض وه

﴿۳۵﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُتِبَ عَلَيَّ النَّحْرُ
او ابن عباس رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل په ما په هر حالت کې قرباني فرض شوي ده
وَلَمْ يُكْتَبْ عَلَيْكُمْ وَأُمِرْتُ بِصَلَاةِ
که زه مالي استطاعت لرم يا نه لرم او حال دا چې تاسو باندې دا سي فرض نه ده او ما ته د چاشت مونځ حکم د وجوب په
الضُّحٰى وَلَمْ تُؤْمَرُوْا بِهَا . رَوَاهُ الدَّارَ قُطْنِيُّ. [1]
طور شوی دی حال دا دی چې تا شو ته نه دی سوی بلکه دا مونځ يې ستا سو د پاره صرف سنت گرځولی دی.

توضيح : کتب علي: د فرض کولو په معنی سره دی يعنې که زه مالداره يم يا غير مالداره ، په هر حالت کې په ما باندې قرباني فرض ده ، او تاسې د امت والاو که مالداره نه ياست نو په تاسې باندې قرباني فرض نه ده او د څاښت مونځ په ما باندې واجب دی ، په تاسو باندې واجب نه دی .

سوال : دلته دا سوال پيدا کيږي چې حضور ﷺ د څاښت د مانځه پابندی کړې نه ده نو د فرض کيدلو مطلب څه دی ؟

جواب : ددې جواب دا دی چې په حضور ﷺ باندې يو وار د څاښت مونځ فرض وو چې هغه وکړلو د هميشه لپاره فرض نه وو او په امت باندې هم فرض نه دی صرف سنت دی .

(۱) اخرجه الدارقطني في سننه ۴/۲۸۲ رقم الحديث ۴۲ من باب الصيد

باب اسماء النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وصفاته

د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نومونو او د صفاتو بيان

د دې عنوان دوه جزء دي په يو جزء کې د هغه د نومونو ذکر دی، په دويم جزء کې د هغه د صفاتو بيان دی، مگر دا ياد ساتل پکار دي چې د صفاتو نه د هغه اخلاق او شمائل مراد نه دي بلکه د هغه د جسماني ساخت بيان مراد دی چې ديته حليه ويلی کيږي، نو په دې باب کې به د هغه حليه مبارکه پيش کيږي او د دينه وروسته به د هغه د اخلاقو بيان راځي .د هغه نومونه سل دي مگر د هغه ذاتي نوم چې د هغه نيکه عبد المطلب د هغه لپاره منتخب کړی وو هغه محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وو، همدا زيات مشهور دی البته په سابقه اديانو او سابقه کتابونو کې او همدا رنګه د آسمان په ملائکو کې د هغه زيات مشهور نوم احمد دی.

په عربو کې د محمد نوم ايښودلو ډير کم رواج وو بلکه د نيست برابر وو . د هغه د نيکه نه هم پوښتنه شوې وه چې تاسو دا نوم ولې کيښودلو ؟ نو هغه وفرمايل چې ما وغوښتل چې د کائناتو ذره ذره زما د دغه ځوی تعريف او مدحه وکړي او دا د ټولو محمود جوړ شي يعني ستوده صفات، تعريف کرده شده جوړ شي.

حضرت حسان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ همدې حقيقت ته اشاره کړې فرمايلي يې دي :

وضم الاله اسم النبی باسمه　　　اذا قال فی الخمس المؤذن اشهد

فشق له من اسمه ليجله　　　فذو العرش محمود و هذا محمد

داسې معلوميږي چې د هغه سره دغه نوم تکويني طور باندې مختص وو ، د هغه نه مخکې زيات نه زيات او و کسانو خپلو ځامنو ته د محمد نوم ايخی وو هغه هم په دې مقصد باندې چې شايد نبی آخر زمان د هغوی ځوی جوړ شي ، ځکه چې د سابقه کتابونو نه هغوی ته معلومه شوې وه چې د نبی آخر زمان نوم به محمد وي ، علامه بوصيری رحمه الله فرمايي :

محمد سيد الکونين والثقلين　　　والفريقين من عرب و من عجم

په هر حال باب فضائل سيد المرسلين نه واخله تر باب مناقب قريش پورې په انتهائی بسط او شرحه سره او انتهايی تفصيل سره د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فضائلو بيان دی ، د مظاهر حق د صفحاتو په حساب سره ۲۹۲ صفحاتو باندې مشتمله دغه عظيمه ذخيره د احاديثو صرف او صرف د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مناقبو سره متعلق ده مگر بيا هم تنده وي . حقيقت دا دی چې د الله تعالی د محامدو لپاره محمد عربی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کافی دی او د محمد عربی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مدائحو لپاره د الله تعالی ذات کافی دی ، مونږ خو صرف د ثواب لپاره د هغوی محامد او مدائح بار بار بيانوو ، يو چا ډير ښه ويلي دي :

خدا در انتظار حمد ما نیست　　　محمد چشم بر راه ثنا نیست

خدا مدح آفرین مصطفیٰ بس　　　محمد حامد حمد خدا بس

محمد از تو میخواهم خدا را　　　خدایا از تو عشق مصطفیٰ را

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مختلف نومونه

﴿۱﴾ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ اِنَّ لِيْ أَسْمَاءً
جبير بن مطعم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه واوريدل چې ځما متعدد نومونه دي په هغې
أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَحْمَدُ وَأَنَا الْمَاحِيْ الَّذِيْ يَمْحُو اللهُ بِيَ الْكُفْرَ
کې ځما مشهور نومونه محمد دی او احمد دی اوزه ماحي يم چې الله ! ځما په ذريعه کفر ختموي
وَ أَنَا الْحَاشِرُ الَّذِيْ يُحْشَرُ النَّاسُ عَلٰى قَدَمَيَّ وَ أَنَا الْعَاقِبُ
ځما نوم حاشر هم دی چې خلق به ځما په نقش قدم پورته شي او ځما نوم عاقب هم دی يعني هغه سړی
وَالْعَاقِبُ الَّذِيْ لَيْسَ بَعْدَهُ نَبِيٌّ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]
چې د هغه نه روسته بل نبي نشته. [بخاري مسلم]

توضيح: **اسماء**: يعني زما ډير نومونه دي، د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نومونو زياتوالی د هغه په عظمت او د اوصاف حميده په کثرت باندې دلالت کوي، د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يو نوم اسم ذاتی دی چې محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دی چې د هغه نيکه ايخی دی، باقی ټول صفتي نومونه دي چې ټول سل نومونه مشهور دي.

الماحي: د باطل ختمونکی، **الحاشر**: جمع کونکی يعني د ټولو نه مخکې به حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د قبر نه پورته کيږي، د هغه په نقش قدم باندې به نور خلک پورته کيږي او د محشر په ميدان کې به جمع کيږي.

العاقب ددې مطلب دادی چې نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاتم النبيين دی د هغه نه وروسته هيڅ نبي نه راځي، حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَامُ به د هغه امتي جوړيدلو سره راځي ، ددې نه علاوه دعوه کونکی به دروغجن او دجال وي.

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِيْ مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَمِّيْ لَنَا
او ابوموسى اشعري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به ځمونږ مخکې د خپل ذات مبارک

(۱) اخرجه البخاري ۶/۵۵۴ رقم الحديث ۳۵۳۲ ومسلم في ۱۸۲۸ رقم الحديث (۲۳۵۴. ۱۲۴) وأحمد في المسند ۴/۴۰۷.

نَفْسَهُ	أَسْمَاءً	فَقَالَ	أَنَا	مُحَمَّدٌ	وَأَحْمَدُ	وَالْمُقَفِّي

متعدد نومونه بیانول یوه ورځ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائیل زه احمد یم زه محمد یم زه مُقَفِّي یم تمام

وَ الْحَاشِرُ وَ نَبِيُّ التَّوْبَةِ

پیغمبرانو نه روسته راتلونکی یم زه حاشر یم یعني د قیامت په ورځ د تمام خلق جمع کونکی یم زه

وَنَبِيُّ الرَّحْمَةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[1]

د توبې نبي یم او زه د رحمت نبي یم.

توضیح: (المقفی) من القفو بمعنی الآخر، یعنې د ټولو نه په آخر کې راتلونکی نبی، دا د عاقب په معنی سره دی، ګویا د خاتم النبیین په مفهوم سره دی. (نبی الرحمة) هغه د کائناتو لپاره رحمت جوړ شوی راغلی دی، (نبی التوبة) مطلب دا دی چې د هغه په لاس باندې ډیرو خلک و توبه وویستله، یا مطلب دا دی چې هغه په ورځ او شپه کې ډیر استغفار او توبه کوله. د مسجد نبوی په محرابی دیوال باندې د دې سره **نبی السیف** هم لیکلی دی. او نبی الملاحم هم د هغه د نومونو نه یو نوم دی یعنې د غټو جنګونو والا نبی او د توري والا نبی.

حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نوم د کنځلو نه محفوظ دی

﴿۲﴾ وَعَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

حضرت جبیر بن او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا وایي چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یوه ورځ صحابو ته

اَلَا تَعْجَبُوْنَ كَيْفَ يَصْرِفُ اللهُ عَنِّيْ شَتْمَ قُرَيْشٍ وَلَعْنَهُمْ يَشْتِمُوْنَ

وفرمائیل آیا تاسو ته پدې حیرانتیا نده چې الله! زه د قریشو مکهد کنځلو او لعنتونو نه څرنګه

مُذَمَّمًا وَيَلْعَنُوْنَ مُذَمَّمًا وَاَنَا مُحَمَّدٌ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ[2]

محفوظ کړی یم هغوئ مذمم ته کنځل کوي او مذمم باندې لعنت لیږي حال دا چې زه محمد یم. [بخاري]

[1] اخرجه مسلم ۴/۱۸۲۸ رقم الحديث (۲۳۵۵.۱۲۶) وأحمد في المسند ۴/۳۹۵.

[2] اخرجه البخاري ۶/۵۵۴ رقم الحديث ۳۵۳۳ والنسائي في السنن ۶/۱۵۹ رقم الحديث ۳۴۳۸ ...

جَسَدَهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. (۱)
د رنګ په شان وو. مسلم

توضیح: **شمط**: دا د ویښتانو سپینوالي ته ویل کیږي.

شعث: د ویښتانو وچیدلو سره تیت او پرک کیدلو ته شعث ویلی کیږي.

مثل السیف: څنګه چې په توره کې د ځلیدلو سره اوږدوالي او بروي نو دا احتمال پیدا شو چې شاید د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخ دا رنګه وو، ددې جواب حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورکړو چې داسې نه وه بلکه د هغه مخ د سپوږمۍ پشان سپین او د لمر پشان روښانه وو.

یشبه جسده: یعنې د مهر نبوت غوښه د جسم د غوښې سره مشابه وه چې د عام جسم رنګ یې وو. حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نو عمر صحابی دی او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حلیه مبارکه کوچنیو صحابو بیان کړې ده لویو صحابو دا جرأت کولی نشو چې ددې اعتراف حضرت عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خپل وفات په وخت کې کړی وو چې ما کله هم په خلاصو سترګو د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دیدار کړی نه دی، ادب او رعب حائل وو.

مهر نبوت تفصیل

﴿۵﴾وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَرْجِسٍ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَكَلْتُ مَعَهُ
او عبد الله بن سرجس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د زیارت ملاقات او هغوئ سره د
خُبْزًا وَلَحْمًا أَوْ قَالَ ثَرِيدًا ثُمَّ دُرْتُ خَلْفَهُ فَنَظَرْتُ إِلَى
طعام خوړلو شرف حاصل کړه طعام روټۍ او غوښه وه یا هغه دا وویل ثرید وو بیا زه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
خَاتَمِ النُّبُوَّةِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ عِنْدَ نَاغِضِ كَتِفِهِ الْيُسْرَى
شا طرف ته راغلم او مهر نبوت مې اولیدلو چې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د واړو اوږو په منځ کې د ګسي اوږې
جُمْعًا عَلَيْهِ خِيلَانٌ كَأَمْثَالِ الثَّآلِيلِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. (۲)
نرم هډوکي باندې وو او د هیئت د اعتبار نه د موټي په شان وو او په هغه د زخو په شان تخم وو امسلم

(۱) اخرجه مسلم ۴/۱۸۲۳ رقم الحدیث (۲۳۴۴.۱۰۹) وأخرجه الترمذي في السنن ۵٫۵۵۸ رقم الحدیث ۳۶۳۶.

(۲) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۸۲۳ رقم الحدیث (۲۳۴۶.۱۱۲) وأخرجه الترمذی في السنن ۵٫۵۶۲ رقم ۳۶۵۴.

توضیح : **خاتم النبوة**: د ختم نبوت دغه مهر د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په شا باندې د چپې اوږې لاندې وو، د نبوت حاصلیدلو نه وروسته دا پیدا شوی وو ، دا د غوښې یوه ګوله حصه وه چې ددې په باره کې په سابقه آسماني کتابونو کې د وخت انبیاؤ تفصیل ورکړی وو او د هغه د نبوت علامت ګرځولی شوی وو . په دغه وجه حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هر کتونکي ته دا وربښودله او نه یې پټوله ، په هغه باندې نیکل شوي وو **(وحده لاشریک له توجه حیث کنت فانک منصور)** د هغه د وفات سره مهر نبوت په جسم کې دننه شولاړلو .

ناغض کتفه: د اوږې د هډوکي نرمې او باریکي حصې ته ناغض ویلی شوي د چپې اوږې لاندې په دغه مقام کې زړه وي ګویا د زړه د پاسه مهر نبوت وو .

جُمعاً: د لاس د ورغوي پشان دغه مهر وو ، دا تشبیه په هیئت او کیفیت کې ده په حجم کې نه ده ، په حجم کې دغه مهر د کوترې د هګۍ برابر وه ، دا خبره په ذهن کې ساتل پکار دي چې هر کتونکي د دغه مهر جوړښت په یوه اندازه سره ښودلی دی په دغه وجه مختلف الفاظ راغلي دي ، بعضو د زرکې د هګۍ بعضو د کوترې د هګۍ بعضو د منې د دانې برابر د دغه مهر ساخت بیان کړی دی او بعضو د لاس د ورغوي برابر ښودلی دی ، دا ټولې اندازې دي دیته تعارض نه ویلی کیږي هر یوه خپله اندازه بیان کړې ده .

خیلان: دا جمع ده ددې مفرد خال دی ، دا خالونه په غوښه کې د زخو پشان موجود وو .

ثآلیل: د ثألول جمع ده زخي ته وایي ، د بن الاثیر په نهایه کې لیکلي دي چې دیته په فارسی کې (زخ) وایي زمونږ په پښتو ژبه کې دیته (زخه) وایي ، د توضیحات جلد اول باب احکام المیاه حدیث نمبر ۳ په توضیح کې هم د مهر نبوت په باره کې یو څه تفصیل لیکلی شوی دی .

﴿۶﴾ وَعَنْ أُمِّ خَالِدٍ بِنْتِ خَالِدِ بْنِ سَعِيْدٍ قَالَتْ أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثِيَابٍ

او د خالد بن سعید لور اُمّ خالد وایي یوه ورځ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته څه کپړې راغلې په هغه کې یوه

فِيْهَا خَمِيْصَةٌ سَوْدَاءُ صَغِيْرَةٌ فَقَالَ ائْتُوْنِيْ بِأُمِّ خَالِدٍ

وړه کمبله هم وه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل ام خالد ماته راولئ نو ام خالد حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راوستل

فَأُتِيَ بِهَا تُحْمَلُ فَأَخَذَ الْخَمِيْصَةَ بِيَدِهِ فَأَلْبَسَهَا

شوه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه کمبله پورته کړه او خپل لاس مبارک سره یې ام خالد ته وروا غوستله او بیا

قَالَ أَبْلِيْ وَأَخْلِقِيْ ثُمَّ أَبْلِيْ وَأَخْلِقِيْ وَكَانَ فِيْهَا عَلَمٌ أَخْضَرُ أَوْ أَصْفَرُ

ام خالد ته یې دا دعا وکړله دا کپړه زړه کړئ او بیا یې زړه کړئ هغه کمبل کې شنې یا زیړې نښې

فَقَالَ	يَا	أُمَّ	خَالِدٍ	هٰذَا	سَنَاهُ	وَهِيَ بِالْحَبْشِيَّةِ

جوړې شوې وې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل ام خالد ! داجوړه خو ډېره اعلیٰ ده او لفظ سناه د حبشي

حَسَنَةٌ	قَالَتْ	فَذَهَبْتُ	أَلْعَبُ

ژبې لفظ دی چې د هغې معنیٰ ده ښه او ښائسته دي ام خالد وايي بيا زه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شا

بِخَاتَمِ	النُّبُوَّةِ	فَزَبَرَنِيْ	أَبِيْ

مبارکې طرف ته ولاړم او د ماشومتوب د ناپوهي په بناء مهرِ نبوت سره لوبې کولې ځما پلار چې

فَقَالَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	دَعْهَا.	رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ[1]

دا وليدل نو زه يې ورټلم او منع يې کړم رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائيل دا مه منع کوه . بخاري.

توضيح: ام خالد: دا وړه ماشومه وه.

تحمل: يعني د کوچنيوالي په وجه به اخيستل کيدله.

خميصة: د وړيو نه جوړه شوې وړې ښايسته يمنی کمبلې ته ويلی کيږي چې په هغې کې ګل وي، لکه چې ويلې شوي دي:

لبست الخميصة ابغی الخبيصة　　وانشنت شعی فی کل شيصة

سناه: يعني حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حبشه والاؤ لغت استعمال کړلو چې د سناه لفظ وو چې د هغه ترجمه حسنة وه يعني ډيره ښايسته ده.

زبرني: يعني د بی ادبۍ د ويرې په وجه زه خپل پلار منع کړم بلکه ويې نيولم منع يې کړم.

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د قدو قامت او غيره ذِکر

﴿۷﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ بِالطَّوِيْلِ الْبَائِنِ وَ لَا بِالْقَصِيْرِ

او انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قد مبارک نه ډير اوږد وو او نه لنډ رنګ مبارک يې نه

---

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۱۰۸۳ رقم الحديث ۳۰۷۱، وأبوداود ۴/۳۱۱ رقم الحديث ۴۰۲۴.

وَلَيْسَ. بِالْأَبْيَضِ الْأَمْهَقِ وَ لَا بِالْآدَمِ وَلَيْسَ بِالْجَعْدِ الْقَطِطِ وَ لَا بِالسَّبْطِ

بالکل سپین وو نه بالکل ګندمي د سر مبارک ویښته یي نه بالکل ګولګوتي او نه بالکل سیده وو او

بَعَثَهُ اللّٰهُ عَلٰى رَأْسِ أَرْبَعِيْنَ سَنَةً فَأَقَامَ بِمَكَّةَ عَشْرَ

الله ! هغه وقت راولیږه کله چې د هغه عمر پوره څلویښت کاله شو بیا حضور ﷺ لس کاله مکه

سِنِيْنَ وَبِالْمَدِيْنَةِ عَشْرَ سِنِيْنَ وَتَوَفَّاهُ اللّٰهُ عَلٰى رَأْسِ سِتِّيْنَ

معظمه کې قیام وکړه او لس کاله په مدینه منوره کې او الله ! حضور ﷺ ته د شپیتو کالو په عمر

سَنَةً وَلَيْسَ فِيْ رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ عِشْرُوْنَ شَعْرَةً بَيْضَاءَ

کې وفات ورکړه تر هغه وقت د حضور ﷺ د سر مبارک او ږیرې کې صرف شل ویښته سپین وو په

وَفِيْ رِوَايَةٍ يَصِفُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ

یو بل روایت کې انس رضي الله عنه رسول الله ﷺ اوصاف بیانولو سره دا وویل چې حضور ﷺ په

رَبْعَةً مِّنَ الْقَوْمِ لَيْسَ بِالطَّوِيْلِ وَلَا بِالْقَصِيْرِ أَزْهَرَ اللَّوْنِ

خلقو کې میانه قد وو نه دنګ وو نه لنډ د حضور ﷺ رنګ صاف وو ځلانده وو حضرت انس رضي الله عنه

وَقَالَ كَانَ شَعْرُ رَأْسِ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلٰى أَنْصَافِ

دا هم بیان وکړو چې د حضور ﷺ د سر مبارک ویښته د غوږونو ترنیمایي پورې وو او په یوه روایت

أُذُنَيْهِ وَفِيْ رِوَايَةٍ بَيْنَ أُذُنَيْهِ وَعَاتِقِهِ.

کې دا الفاظ دي چې د حضور ﷺ د سر مبارک ویښته د غوږونو او اوږو د منځه پورې اوږده وو.

مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَفِيْ رِوَايَةٍ لِّلْبُخَارِيِّ قَالَ كَانَ ضَخْمَ الرَّأْسِ

[بخاري مسلم] او په یو روایت د بخاري کې دي چې انس رضي الله عنه بیان وکړو د حضور ﷺ سر

وَ الْقَدَمَيْنِ لَمْ أَرَ بَعْدَهُ وَلَا قَبْلَهُ مِثْلَهُ
مبارک غټ وو او پښي د غوښې نه ډکې وي ما د هغه په شان نه خو مخکې ليدلی دی او نه مې
وَكَانَ بَسْطَ الْكَفَّيْنِ وَفِيْ أُخْرٰی لَهُ
روسته او د حضور ﷺ د لاس مبارک وو د بخاري په يوه روايت کې دي انس رضي الله عنه بيان
قَالَ كَانَ شَثْنَ الْقَدَمَيْنِ وَ الْكَفَّيْنِ(1)
وکړو د حضور ﷺ دواړه متې [بازو] او ورغوی هوار او د غوښې نه ډک وو.

توضيح: **طويل بائن**: د حد نه زيات اوږد نه وو. **الامهق**: د چونې په شان سپين نه وو. **(آدم)** يعني بلکل سور نه وو. **الجعد القطط**: ډير کلک ويښتان يې نه وو بلکه معمولي کړکوتي وو. **(قطط)** د تأکيد لپاره دی تر څو په جعد کې مبالغه راشي. **(السبط)** يعني بلکل ښوی ويښتان يې هم نه وو، مطلب دا دی چې نه بلکل د حبشو والاؤ پشان کونجي ويښتان وو او نه د انګريزانو پشان ښوی وو بلکه معمولي پيچ داره کړکوتي وو.

بمكة عشر سنين: يعني د څلويښتو کلونو په عمر نبوت ورته حاصل شو او د نبوت زمانه يې په مکه کې لس کاله وه او په مدينه کې هم لس کاله وه او د ۶۰ کالو په عمر کې د هغه وصال وشو، په دې روايت کې په مکه مکرمه کې د حضور ﷺ قيام د نبوت حاصليدو نه وروسته لس کاله ښودل شوی چې ديته په کتو د وصال عمر ۶۰ کاله جوړيږي مګر په نورو صحيح او واضحه رواياتو کې په مکه مکرمه کې قيام د نبوت نه بعد ديارلس کاله ښودل شوی، په دې طريقه ټول عمر ۶۳ کاله عمر جوړيږي. امام بخاري رح و غيره علماؤ همدا صحيح او راجح ګرځولی. په زير بحث روايت کې د لسيزو ذکر شوی دی او کسر پريښودل شوی دی. عرب په خپله محاوره کې همداسې کوي، په بعضو رواياتو کې د حضور ﷺ ټول عمر ۶۵ کاله ښودل شوی دی نو په دې کې د ولادت او وفات دوه کلونه شميرل شوي دي، صحيح هماغه روايت دی چې په هغه کې ۶۳ کاله ذکر دي چې په هغه کې په مکه کې ۱۳ کاله او په مدينه کې لس کاله زمانه بيان شوې ده په دې طريقه ټول عمر ۶۳ کاله کيږي. **ربعة**: يعني د درميانه قد والا وو، نه يې قد ډير اوږد وو او نه ټيټ وو. ليس بالطويل ولا بالقصير د همدغه لفظ تفسير دی. **(ازهر اللون)** يعني د واضحه او صفا رنګ مالک وو. په سپين رنګ کې چې کله چمک وي همدغه مراد دی.

(1) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۵۶۲ رقم الحديث ۳۵۴۷.۳۵۴۸ ومسلم في صحيحه ۴/۱۸۲۴ رقم الحديث (۲۳۴۷.۱۱۳)

ضخم الرأس: یعنې د اعتدال سره د هغه صلی الله علیه وسلم د سر حجم لوی وو، دا د عزت او عظمت او سرداری علامت وي او د عربو په نزد ډیر ممدوح دی. **(شثن القدمين)** یعنې د هغه صلی الله علیه وسلم لاسونه او پښې دواړه د غوښو نه ډک او سخت مضبوط وو دا هم په عربو کې محمود او ممدوح وو مګر په نارینو کې نه په ښځو کې، د ښځو لپاره شاعر وایي:

وتعطو برخص غير شثن كأنها اساريع ظبي او مساويك اسحل

د لاسونو او پښو د اطرافو سخت کیدل د تخلیق په اعتبار سره وو، نه دا چې زړه وو، د زړو خو نفی ده. مضبوط لاس او مضبوط قدم مراد دی. **ای غلیظ الاطراف من شثن بالضم والکسر اذا غلظ** (مرقات)

ګویا د سبط الکفین او شثن الکفین معنی یوه ده.

﴿۸﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرْبُوْعًا بَعِيْدَ مَا بَيْنَ الْمَنْكِبَيْنِ

او براء رضی الله عنه وایي د رسول الله صلی الله علیه وسلم میانه قد وو او د دواړو اوږو په منځ کې کافي لرېوالی

لَهُ شَعْرٌ بَلَغَ شَحْمَةَ أُذُنَيْهِ رَأَيْتُهُ فِيْ حُلَّةٍ حَمْرَاءَ

وو د حضور صلی الله علیه وسلم د سر مبارک ویښته د غوږونو د نرمیو پوري وو او ما حضور صلی الله علیه وسلم سور لباس کې

لَمْ أَرَ شَيْئًا قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَفِيْ رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ

ولیدلو ما د حضور صلی الله علیه وسلم نه زیات حسین هیڅ شی نه دی لیدلی. [بخاري مسلم] او د مسلم په یوه

قَالَ مَا رَأَيْتُ مِنْ ذِيْ لِمَّةٍ أَحْسَنَ فِيْ حُلَّةٍ

روایت کې دا الفاظ دي چې حضرت براء رضی الله عنه وویل ما هیڅ ویښتانو والا سړی سور لباس کې د

حَمْرَاءَ مِنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَعْرُهُ

رسول الله صلی الله علیه وسلم نه زیات حسین او وجیه نه دی لیدلی د حضور صلی الله علیه وسلم د سر مبارک ویښته د اوږو

يَضْرِبُ مَنْكِبَيْهِ بَعِيْدُ مَا بَيْنَ الْمَنْكِبَيْنِ

پوري وه د حضور صلی الله علیه وسلم د دواړو اوږو په منځ کې کافي پراخوالی وو او د حضور صلی الله علیه وسلم

لَيْسَ بِالطَّوِيْلِ وَلَا بِالْقَصِيْرِ. [۱]
قد نه ډېر دنګ او نه ټيټ وو.

توضیح: يعنې دولو مينځ کې فاصله يې زياته وه ددې نه دسينې کولاو والی معلوميږي چې ممدوح او ښه دی د پيغمبر عليه السلام د ويختانو مکمل تحقيق ددې نه مخکې کتاب اللباس کې تيز شوی دی

﴿۹﴾ وَعَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كَانَ
او حضرت سماک بن حرب د حضرت جابر بن سمره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه روايت کوي هغه وويل
رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَلِيْعَ الْفَمِ أَشْكَلَ الْعَيْنِ
رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کولاو خولې والا وو سترګو کې يې سُرخي وه او پوندي يې کمې غوښې ولاوي راوي وايي
مَنْهُوْشُ الْعَقِبَيْنِ قِيْلَ لِسِمَاكٍ مَا ضَلِيْعُ الْفَمِ
چې حضرت سماک نه پوښتنه وشوه چې ضليع الفم نه څه مراد دی؟ نو هغه وويل لويې خولې والا
قَالَ عَظِيْمُ الْفَمِ قِيْلَ مَا أَشْكَلُ الْعَيْنِ قَالَ طَوِيْلُ
هغه نه پوښتنه وشوه چې د أشكل العين څه معنیٰ ده؟ نو جواب يې ورکړو د دي معنیٰ ده د سترګو د دائرې
شَقِّ الْعَيْنِ قِيْلَ مَا مَنْهُوْشُ الْعَقِبَيْنِ قَالَ قَلِيْلُ
لوی والی بيا ترينه پوښتنه وشوه چې د منهوش العقبين څه معنیٰ ده؟ نو جواب يې ورکړه هغه
لَحْمِ الْعَقِبِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. [۲]
پوندي چې غوښې يې کمې وې. [مسلم]

توضیح: (ضليع الفم) ای وسيعه يعنې د اعتدال سره د هغه خوله مبارکه پراخه وه. عرب خلک پراخه خوله خوښوي، پراخه خوله د فصاحت او بلاغت علامت دی. (**اشكل العينين**) **هو مافيه حمرة و بياض**

([۱]) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۵۶۵ رقم الحديث ۳۵۵۱ ومسلم في صحيحه ۴/۱۸۱۸ رقم الحديث (۲۳۳۷.۹۱)

([۲]) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۸۲۰ رقم الحديث (۲۳۳۹.۹۷) والترمذي في السنن ۵/۵۶۳ رقم الحديث ۳۶۴۷.

مختلطة يعني غتې ستر ګې يې وي سپينوالى يې زيات سپين او تور والى يې زيات تور وو او په سپينوالى کې يې سره خطونه وي چې دا د نهايت ښايست علامه ده، سماک راوی چې د اشکل العينين کوم تفسير کړی دی عامو شارحينو دا غلط ګرځولی دی، هو! د سترګو د غټوالی لپاره دا تفسير صحيح دی.

منهوش العقبين: عقب پوندې ته وايې او منهوش د نهش ذی نه کمې غوښې ته وايې، د پوندو باريکوالی د ښايست علامه ده.

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ قَالَ رَأَيْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابو طفيل رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي ما رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وليدلو چې سپين او خوش رنګ وو او متوسط
كَانَ أَبْيَضَ مَلِيْحًا مُقَصَّدًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. [1]
القامت او متناسب الاعضاء والا وو. [مسلم]

توضيح: (مقصدا) يعنې د افراط او تفريط نه بالاتر د هغه قد مبارک متوسط او معتدل وو، د دينه مخکې د ربعة القوم چې کوم لفظ دی د هغه معنی او د مقصدا معنی يوه ده. (مليحا) يو ساده سپينوالی دی هغه دومره ښايسته نه وي، د بياض سره چې د ملاحت والا نمکين رنګ وي هغه زيات او چت ښايست وي، دلته هم هم دا بيانول مقصود دي، په يو حديث کې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي: **انا مليح وأخي يوسف صبيح.**

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خضاب نه دی استعمال کړی؟

﴿۱۱﴾ وَعَنْ ثَابِتٍ سُئِلَ أَنَسٌ عَنْ خِضَابِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او ثابت رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي چې انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نه د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خضاب باره کې تپوس وشو
فَقَالَ إِنَّهُ لَمْ يَبْلُغْ مَا يَخْضِبُ لَوْ شِئْتُ أَنْ أَعُدَّ
نو هغه وفرمائيل: د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عمر دومره چير ته وو چې خضاب يې استعمال کړی وی، که ما
شَمَطَاتِهِ فِي لِحْيَتِهِ وَفِي رِوَايَةٍ لَوْ شِئْتُ أَنْ
د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ږيرې مبارکې سپين ويښتان شميرل غوښتل نو يقيناً شميرلی مې شو په يوه روايت
أَعُدَّ شَمَطَاتٍ كُنَّ فِي رَأْسِهِ فَعَلْتُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
کې دا الفاظ دي که ما د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سر مبارک سپين ويښتان شميرل غوښتلی نو شميرلی مې

[1] اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۸۲۰ رقم الحديث (۹۹. ۲۳۴۰) وأبوداود ۵/۱۸۶ رقم الحديث ۴۸۶۴.

وَ	فِيْ	رِوَايَةٍ	لِمُسْلِمٍ	قَالَ	اِنَّمَا	كَانَ	الْبَيَاضُ	فِيْ عَنْفَقَتِهِ

شو [بخاري مسلم] او په يوه روايت کې داهم دي چې انس رضي الله عنه وويل د وينښتانو سپين والی

وَ فِي الصُّدْغَيْنِ وَ فِي الرَّأْسِ نَبْذٌ.(١)

د حضور صلى الله عليه وسلم د ږيرې مبارکې لاندې حصه کې او څنګو کې او څه سر مبارک کې وو

توضيح : **شمطات**: د بوډاوالی په وجه چې په سر او ږيره کې څو سپين وينښتان ظاهره شي هغې ته شمطات وايي. **فعلت**: ددينه په مخکې حديث کې د لو لفظ د شرط لپاره دی د هغه جزا فعلت دی. حضرت انس رضي الله عنه دا بيانوي چې د حضور صلى الله عليه وسلم بوډاوالی هغه حد ته رسيدلی نه وو چې ټول وينښتان سپين شوي وي او هغه خضاب ته محتاج شوي وي.

د حضور صلى الله عليه وسلم ريښمي او عنبري بدن

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَزْهَرَ اللَّوْنِ كَأَنَّ عَرَقَهُ اللُّؤْلُؤُ

او انس رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د بريښنيدونکي رنګ والاوو او يې د ملغلرو په شان

إِذَا مَشٰى تَكَفَّأَ وَمَا مَسِسْتُ دِيْبَاجَةً وَلَا حَرِيْرًا أَلْيَنَ

وي حضور صلى الله عليه وسلم چې به پر لار روان وو نو مخې طرف ته به خکته کېدو سره تللو او ماهيڅ ورېښم هم

مِنْ كَفِّ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ لَا شَمَمْتُ مِسْكًا وَ لَا عَنْبَرَةً

د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ورغيو نه زيات نرم نه دي پيدا کړي او نه ما څه داسې مشک او عنبر بوی کړي دي

أَطْيَبَ مِنْ رَائِحَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ(٢)

چې په هغه کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د بدن مبارک د خوشبوئي نه زياته خوشبوئي وي [بخاري مسلم]

توضيح : **(ازهر اللون)** د واضحه روښانه او ځليدونکي په معنی سره دی. **(تکفأ)** په تګ کې مخکې طرفته جهکې سره تګ ته تکفاء وايي. **(ديباجة)** يو ډېل قسم ريښم دي. **(عنبرة)** د مشک او عنبر په معنی سره دی.

أم سليم او ام حرام رضي الله عنها د حضور صلى الله عليه وعلى آله وسلم محارمې وې

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أُمِّ سُلَيْمٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْتِيْهَا فَيَقِيْلُ

او ام سليم رضي الله عنها نه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به هغه کره راتلو او قيلوله به يې کوله ام سليم،

---

(١) اخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۵۸۹۵ ومسلم في صحيحه ۴/۱۸۲۱ رقم الحديث (۲۳۴۱.۱۰۵)

(٢) اخرجه البخاري ۶/۵۶۶ رقم الحديث ۳۵۶۱، ومسلم ۴/۱۸۱۵ رقم الحديث (۲۳۳۰.۸۲) وأحمد في المسند ۳/۲۲۸

عِنْدَهَا فَتَبْسُطُ نِطْعًا فَيَقِيلُ

به حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د پاره د چمړې (څرمنې) بستره غوړوله او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په هغې ارام کوی نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عَلَيْهِ وَكَانَ كَثِيرَ الْعَرَقِ فَكَانَتْ تَجْمَعُ عَرَقَهُ

باندې به خوله ډیره راتله ځکه چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کثیر الحیاء وو ام سلیم به د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خوله جمع

فَتَجْعَلُهُ فِي الطِّيبِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

کوله سره خپلو عطرو کې یو ځاې کوله یو ورځ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه خوله جمع کولو باندې ولیده نو

يَا أُمَّ سُلَيْمٍ مَا هٰذَا قَالَتْ عَرَقُكَ نَجْعَلُهُ فِي

پوښتنه یې ترینه وکړه ام سلیم دا ته څه کوې؟ ام سلیم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وویل دا ستا سو خوله مبارکه ده چې

طِيبِنَا وَهُوَ مِنْ أَطْيَبِ الطِّيبِ

مونږ یې په خپلو خوشبویو کې ګډو وو او دا د ټولو خوشبویو نه زیاته خوشبو داره ده او په یوه

وَفِي رِوَايَةٍ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ

روایت کې دا الفاظ دي چې ام سلیم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وویل یارسول الله! دا خوله مبارکه مونږ خپلو بچو د پاره

نَرْجُو بَرَكَتَهُ لِصِبْيَانِنَا قَالَ أَصَبْتِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

د برکت باعث ګڼو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل تا صحیح وویل او ښه دې وکړل. [بخاري مسلم]

توضيح: (نطعا) د چرم (څرمن) دسترخوان ته وایې دلته د څرمنې بستره مراد ده . ام سلیم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رضاعی خاله یا عمه ده، ام حرام رَضِيَ اللهُ عَنْهَا یې هم د ارنګه خپله ده، لهذا دا دواړه ښځې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د محارمو نه دي. (یقیل) د قیلوله نه دی د غرمې په وخت آرام او خوب کولو ته وایې.

سوال: دلته دا سوال دی چې ام سلیم رض او ام حرام رض د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رضاعی خاله ګانې څنګه شوې حال دا چې آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مدینه منوره کې د کومې ښځې شودې څکلی نه دي او دا انصاری ښځې د مدینې منورې دي؟

جواب: ددې جواب دا دی چې کیدلی شي چې دوی دواړو د عبدالله صاحب سره یې رودلی وي نو دوی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عمه ګانې شوې یا یې د حضرت آمنې سره شودې رودلي وي نو د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاله ګانې شوې، عبدالله صاحب او حضرت آمنه په مدینه منوره کې اوسیدل او ام سلیم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا او ام حرام رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په مدینه کې د بنو نجار زنانه دي، بنو نجار د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماماګان وو، علامه طیبی رحمه

---

(1) اخرجه البخاري ۱۱/۷۰ رقم الحديث ۶۲۸۱ ومسلم ۴/۱۸۱۵ رقم الحديث (۸۳. ۲۳۳۱) واحمد في المسند ۳/۱۳۶.

الله دغه توجیه کړې ده او فرمایلي يې دي چې يو شارح هم دې اهمې نکتې ته اشاره کړې نده ، زه الله تعالى په دې قیمتي ملغلرې سره مشرف کړم او ددې فهم يې راته عطاء کړلو ، بنده عاجز فضل محمد غفرله وايي چې واقعی علامه طیبی رحمه الله په دغه علمی جوهر باندې نازولی دی چې په دې سره لوی سوال حل شو ، د علامه طیبی رحمه الله عربی عبارت داسې دی (**والالی والله اعلم اول من وقفت لذلک فواها لها من درة کنت مستخرجها واثر احمد علی هذه الموهبة السنية**)

﴿۱۴﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الْأُوْلَى

او جابر بن سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي يو وخت ما رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د ماپښين مونځ وکړه مانځه

ثُمَّ خَرَجَ إِلَى أَهْلِهِ وَخَرَجْتُ مَعَهُ فَاسْتَقْبَلَهُ

نه روسته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل کور ته تلو د پاره مسجد نه بهر راووتلو او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره زه هم بهر

وِلْدَانٌ فَجَعَلَ يَمْسَحُ خَدَّيْ أَحَدِهِمْ وَاحِدًا وَّاحِدًا وَأَمَّا أَنَا

راغلم اتفاقا د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخ ته څه ماشومان راغلل حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ میني کولو د پاره د هر ماشوم

فَمَسَحَ خَدِّيْ فَوَجَدْتُ لِيَدِهٖ بَرْدًا

په مخ لاس راخکلو کړو او بیا يې زما په مخ لاس راخکلو هغه وقت ما د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د لاس مبارک

أَوْ رِيْحًا كَأَنَّمَا أَخْرَجَهَا مِنْ جُؤْنَةِ

داسې یخوالی او خوشبو محسوسه کړله لکه چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوس د عطرو د شیشې نه خپل

عَطَّارٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. وَذُكِرَ حَدِيْثُ جَابِرٍ سَمُّوْا بِاسْمِيْ فِيْ بَابِ الْأَسَامِيْ[1]

لاس را اوخکلی وي [مسلم] او د حضرت جابر روایت سموا باسمي الخ باب الاسامي کې او د

وَحَدِيْثُ السَّائِبِ بْنِ يَزِيْدَ نَظَرْتُ إِلَى خَاتَمِ النُّبُوَّةِ فِيْ بَابِ أَحْكَامِ الْمِيَاهِ.

حضرت سائب بن یزید روایت: نظرت الی خاتم النبوة الخ باب احکام المیاه کې نقل شوی دی

توضیح: واحدا واحدا: ما ددې ترجمه داسې کړې ده لکه څنګه چې پورته ذکر ده ، په دې طریقه حضرت جابر رض خپل فضیلت ثابتوي چې د نورو ماشومانو په یو یو باړخو (مخ) باندې لاس وګرځولو او زما په دواړو باړخوګانو باندې يې لاس وګرځولو ، په یو بل حدیث کې ددې تصریح موجوده ده . (بردا) یخوالي ته وايي ، (او ریحا) دلته د او کلمه په معنی د واو سره ده یا د بل په معنی سره ده یعنې یخوالی او خوشبو یا

---

[1] اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۸۱۴ رقم الحديث (۸۰.۲۳۲۹)

يخوالي بلکه خوشبو ، دا معنی شوه . (جعرنة عطار) د عطر فروش هغه ډبې ته جونه ويل کيږي چې په هغې کې عطر ساتي ، په جيم باندې ضمه ده د هغه نه بعد همزه ساکنه ده . (ای سلته و حقته) علامه نووی رحمه الله فرمايي چې دا خوشبو د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جسم مبارک وه اګرچې هغه عطر هم په کثرت سره استعمالول مګر دا خوشبو د هغه ذاتي خوشبو وه ، يعنې هغه به چې کله د خپلې جېبې نه لاس راويستلو نو په هغه کې به يخوالی هم وو او خوشبو به هم وه ، دواړه شيان ذاتي وو .

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

۲۰ جمادی الثاني ۱٤۱۸ھ

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُلیه

﴿۱۵﴾ عَنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِيْ طَالِبٍ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ بِالطَّوِيْلِ وَ لَا بِالْقَصِيْرِ

علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوږد قد والا وو نه ټيټ قد والا او غټ

ضَخْمَ الرَّأْسِ وَ اللِّحْيَةِ، شَثْنَ الْكَفَّيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ مُشْرَبًا حُمْرَةً

سر او ګڼې ږيرې والا وو د لاسونو تلې او پښې يې غوښنې وې رنګ يې سور او سپين وو د

ضَخْمَ الْكَرَادِيْسِ طَوِيْلَ الْمَسْرُبَةِ إِذَا

هډوکو جوړونه يې غټ وو او د سينې نه نامه پورې د ويښتانو يوه اوږده کرښه وه کوم وقت چې به

مَشٰى تَكَفَّأَ تَكَفُّأً كَأَنَّمَا يَنْحَطُّ مِنْ

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ روان وو نو د مخې طرف ته به خکته تلو ګوياکې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بلندی نه خکته ته

صَبَبٍ لَمْ أَرَ قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ مِثْلَهُ

راځي حقيقت دادی چې ما د په شان هيڅ سړی نه مخکې ليدلی دی او نه د حضور) نه روسته

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

په حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دې د الله ! رحمت او سلامتي وي دا روايت ترمذي نقل کړی دی او

وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ .[1]

ويلي يې دي چې دا حديث حسن صحيح دی.

توضيح : مشربا حمرة: يعنې د هغه سپين بدن سره اندازه سور والی ګډ شوی وو يعنې د سور او سپين رنګ

(۱) اخرجه الترمذي ٥/٥٥٨ رقم الحديث ٣٦٣٧ واحمد فی المسند ١/٩٦.

آمیزه وو چې نهایت بنایسته رنګ دی. د دوو مختلف رنګونو ګډوالی ته تشریب وایې ګویا یو رنګ د بل رنګ سره ملاو شوی دی.

الکرادیس: دا د کردوس جمع ده هر هغه هډوکي ته وایې چې د بل هډوکي سره په یو جوړ باندې جمع کیږي ای عظیم الاعظاء مطلب دا دی چې د هغه د هډوکو جوړ غټ وو.

ینحط: دا د خکته کیدلو په معنی سره دی، **من صبب:** دا د پاسه نه د لاندې طرف ته راتللو په معنی سره دی مطلب دا دی چې ګویا هغه د اوچت ځای نه لاندې کوزیږي. دا د **تکفأ** تفسیر دی.

دحضور ﷺ جامع صفات

﴿۱۶﴾ وَعَنْهُ كَانَ إِذَا وَصَفَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او د حضرت علي بن ابي طالب رضي الله عنه نه روایت دی کله چې به هغوی د رسول الله ﷺ اوصاف بیانول
قَالَ لَمْ يَكُنْ بِالطَّوِيْلِ الْمُمَغِّطِ وَلَا بِالْقَصِيْرِ
نو ویل به یې حضور ﷺ نه ډیر اوږد وو او نه ډیر ټیټ بلکه میانه قد په خلقو کې وو د حضور ﷺ
الْمُتَرَدِّدِ وَكَانَ رَبْعَةً مِّنَ الْقَوْمِ وَلَمْ يَكُنْ بِالْجَعْدِ
ویښتان نه ډیر ولول وو نه بالکل سیده وه بلکه څه لږ ولږ خوږلو سره وه مخ یې نه بالکل ګول او
الْقَطِطِ وَلَا بِالسَّبْطِ كَانَ جَعْدًا رَجِلًا وَّلَمْ يَكُنْ
درونډ وو او نه یې اننګي پړسیدلي وه بلکه پوره مخ او رخسار یې یو شان او برابر وو او تندی یې
بِالْمُطَهَّمِ وَلَا بِالْمُكَلْثَمِ وَكَانَ فِي الْوَجْهِ تَدْوِيْرٌ
بلند وو مخ مبارک یې څه قدرې کرد کې وو رنګ یې سور سپین وو سترګې یې تورې وې بانوګان
أَبْيَضُ مُشْرَبٌ أَدْعَجُ الْعَيْنَيْنِ أَهْدَبُ الْأَشْفَارِ
یې اوږده وو د بندونو هډوکې یې راپورته او د اوږو درمیانه حصه یې چیرته چې د دواړو
جَلِيْلُ الْمُشَاشِ وَالْكَتَدِ أَجْرَدُ ذُوْ مَسْرُبَةٍ شَثْنُ
اوږو هډوکې یوځای کیږي مضبوط او غوښن وه په جسم مبارک یې ویښتان نه وو صرف د ویښتانو
الْكَفَّيْنِ وَالْقَدَمَيْنِ إِذَا مَشٰى يَتَقَلَّعُ كَأَنَّمَا يَمْشِيْ
یوه کرښه وو چې سینې نه نامه پورې تلې وه لاس او پښې یې ډک یعني غوښن وو په لار چې به تللو

فِيْ	صَبَبٍ	وَإِذَا	الْتَفَتَ	الْتَفَتَ	مَعًا	بَيْنَ	كَتِفَيْهِ

نو قوت سره به يې قدم پورته کوه لکه چې د اوچت ځای نه چې راکوزيږي هر کله چې به نبي یا چپ طرف ته متوجه

خَاتَمُ	النُّبُوَّةِ	وَهُوَ	خَاتَمُ	النَّبِيِّيْنَ	أَجْوَدُ

کيده نو پوره جسم سره به متوجه کيده او د حضور صلی الله علیه وسلم د دواړو اوږو په منځ کې مُهرِ نبوت وو

النَّاسِ	صَدْرًا	وَأَصْدَقُ	النَّاسِ	لَهْجَةً

او حضور صلی الله علیه وسلم خاتم النبيين وو حضور صلی الله علیه وسلم ټولو خلقو کې د ټولو نه زیات د زړه

وَأَلْيَنُهُمْ	عَرِيْكَةً	وَأَكْرَمُهُمْ

سخي او د ژبې ډير رښتنی وو د طبيعت ته ډير نرم او د ټولو نه معزز او مکرم انسان وو کوم

عَشِيْرَةً	مَنْ	رَآهُ	بَدِيْهَةً	هَابَهُ	وَمَنْ

سړي چې به په مخکني وار اوليدلو نو هيبت به ورباندې راتلو او کوم سړي چې به حضور %

خَالَطَهُ	مَعْرِفَةً	أَحَبَّهُ	يَقُوْلُ	نَاعِتُهُ

سره واقفيت او ميل جول درلودلو نو ډير محبت به يې ورسره کوه د حضور صلی الله علیه وسلم د اصفات او

لَمْ	أَرَ	قَبْلَهُ	وَلَا	بَعْدَهُ

خصوصيات بيانونکی وايي چې د هغه په شان هيڅ سړی ما د هغه صلی الله علیه وسلم نه مخکې ليدلی دی او نه

مِثْلَهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.[1]

روسته د الله رحمت او سلامتيا دي وي په حضور صلی الله علیه وسلم.

توضيح : المغط: په ميم اول باندې ضمه ده دويم مفتوح دی په غين باندې شد او کسره ده د حد نه زيات اوږد ته وايي.

المتردد: د حد نه زيات وړوکی قد والا ته وايې ګويا بعضې اندامونه په بعضو کې ننوتلي دي.

ربعة من القوم: د ماسبق لپاره تأکيد دی.

جعدا رجلا: يعنې معمولی پيچداره ويښتان يې وه.

المطهم: دا لفظ د اضدادو نه دی د زياتې غوښې والا چاغ ته هم وايې او د کمې غوښې والا خوار ته هم

---

(1) اخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۵۹ رقم الحديث ۳۶۳۸.

وايي او د پرسيدلي مخ والا ته هم ويل کيږي.

المكلثم: د معمولي اوږدوالي سره د ګرد مخ والا وو (د همدا وضاحت د راتلونکي عبارت دی) چې بالکل ګرد مخ يې نه وو يو څه اوږدوالي پکې وو.

ابيض مشرب: يعنې د هغه رنګ سپين وو چې هغه ته سوروالي ورګډ شوی وو يا سپين وو سرخۍ ته مائل وو.

ادعج العينين: اى اسود العينين **مع سعتهما** يعنې غټې غټې سترګې يې وې ډيرې تورې وې د هغې سره سپينوالي مخلوط وو، د **اشكل العينين** په انداز باندې په دې کلام باندې پوهيدل پکار دي.

اهدب الاشفار: اهدب د اوږدو او غټو په معنی سره دی، اشفار د باڼو وېښتانو ته وايي، يعنې د باڼو وېښتان يې اوږده وو.

جليل: د غټ په معنی سره دی. **المشاش:** هډوکی ته وايي مطلب دا دی چې د حضور ﷺ د هډوکو سر او جوړلوی او مضبوط او غوښين وه، لکه څنګه چې د زنګنونو، اوږو او مړوندونو د هډوکو جوړوي.

الكتد: د دواړو اوږو په مينځ کې چې کومه حصه ده هغې ته کتد ويلی شوی، يعنې شانه يې هم مضبوطه او غوښينه وه.

اجرد: يعنې په عام بدن باندې يې زيات وېښتان نه وو.

ذومسربة: د غاړې نه واخله تر نامه پورې د وېښتانو يو ښايسته خط وو، همديته مسربة ويل شوي، په ماشوموالي کې د شرح صدر نه وروسته د ملائکو د ګنډلو په نشان باندې د وېښتانو خط جوړ شوی وو د هغه ذکر دی.

يتقلع: يعنې د تګ په وخت کې به يې په چالاکۍ سره د ځمکې نه قدم پورته کولو سره تګ کاوه، د ښځو او سستو خلکو پشان د خپلو په راخکلو سره به يې تګ نه کولو، په دغه کيفيت کې د **يتكفأ** کيفيت هم پيدا کيږي چې ذکر يې مخکې هم شوی دی.

التفت معا: يعنې د متکبرو خلکو پشان به يې د سترګو په کونجونو سره نه کتل بلکه کوم طرفته به يې چې کتل نو د ټول مخ په ګرځولو سره به يې کتل.

صدرا: سينې ته صدر وايي دلته په زړه باندې د صدر اطلاق شوی دی يعنې د زړه په اعتبار سره د ټولو نه زيات سخي وو.

لهجة: په خبرو او ژبه کې ريښتوني وو، لهجه ژبې ته ويلی شوې.

عريكة: طبيعت او مزاج او طرف ته وايي.

عشيرة: زندګي او معاشرت مراد دی. **بديهة:** ناڅاپه کتلو ته بديهة ويلی شي.

هابه: دا د هيبت نه دی يعني هغه ته چې الله تعالی کوم قدرتی رعب ورکړی وو د هغه په وجه به نوی راتلونکی ويريده.

خالطه: د اختلاط نه دی.

معرفة: يعني د نرډې ليدلو سره واقف کيدلو باندې د هغه سره مينه کونکی جوړيده. عقلاؤ او حکماؤ ويلي دي چې د کوم شخص ظاهری او باطنی ژوند يو قسم وي او دواړه خلاص کتابونه وي کوم طرف يې پټ نه وي د داسې شخص متعلقين د هغه نه جدا کيږي بلکه نوره مينه يې هم ورسره پيدا کيږي. د حضور صلى الله عليه وسلم د زندګی ټول جوانب د خلاص کتاب پشان واضحه وو، په دغه وجه چا چې د نرډې ليدلو سره قبول کړلو نو بيا به هغه شخص د حضور صلى الله عليه وسلم شولو، د جسم ټوټې به يې پريکيدلې خو شوک به هم نه وروسته کيدلو ددې برعکس اکثر د هغه شخص باره کې خلک دوکه کيږي د چا چې يو جانب خوشنما ظاهره وي مګر بل جانب يې بدنما پټ وي، د نن سبا غلط قسمه خلک همداسې وي که هغه د دنيا په حواله سره غټ شوي وي يا د دين په حواله سره غټ شوي وي.

ناعته: د حضور صلى الله عليه وسلم صفت بيانونکی ته ناعت او نعت ګو ورته ويلی کيږي، دلته حضرت علي رضي الله عنه مراد دی.

د حضور صلى الله عليه وسلم د جسم خوشبو

﴿۱۷﴾ وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَسْلُكْ
او حضرت جابر رضي الله عنه نه روايت دی رسول الله صلى الله عليه وسلم چې به په يوه لار تير شو نو حضور صلى الله عليه وسلم نه روسته
طَرِيْقًا فَيَتْبَعُهُ أَحَدٌ إِلَّا عَرَفَ أَنَّهُ قَدْ سَلَكَهُ
چې به يو سړی هغه لارې باندې تيريده هغه به د حضور صلى الله عليه وسلم د جسم مبارک خوشبو يا دائي وويل
مِنْ طِيْبِ عَرْفِهِ أَوْ قَالَ مِنْ
د حضور صلى الله عليه وسلم د خولې [پسيني] مبارکې خوشبو نه معلوموله چې حضور صلى الله عليه وسلم په دې
رِيْحِ عَرَقِهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. [1]
لار تشريف وړی دی. [دارمي]

---

(۱) الدارمي في السنن ۱/۴۵ رقم الحديث ۶۶.

توضیح: الاعرف: یعنې د حضور صلی الله علیه وسلم قدرتی خوشبو به د هغه پته ورکوله. دا د هغه د جسم ذاتی خوشبو وه. ددې سره سره هغه به ریاته خوشبو هم استعمالوله، په هر حال د هغه مبارک معطر بدن به د هغه پته ورکوله، شاعر وايي:

قلق المليحة وهى مسك هتكها و مسيرها فى الليل وهى ذكاء

واذا كتمت وشت بک الآلاء

د حضور صلی الله علیه وسلم وجود مبارک د نمر په شان وو

﴿۱۸﴾ وَعَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ قَالَ قُلْتُ لِلرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذِ بْنِ عَفْرَاءَ
ابو عبیده بن محمد بن عمار بن یاسر رضی الله عنهم وايي چې ما د معوذ بن عفراء لور بي بي ربیع صحابیه رضی الله عنها
صِفِيْ لَنَا رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ يَا بُنَيَّ
ته وويل چې تا سو څما مخکې د رسول الله صلی الله علیه وسلم وصف بیان کړئ نو هغې وويل څما ځویه!
لَوْ رَأَيْتَهُ رَأَيْتَ الشَّمْسَ طَالِعَةً. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ. (۱)
که تا حضور صلی الله علیه وسلم لیدلی وی نو داسې به دې ګڼل لکه چې بریښیدونکی نمر دې لیدلی دی. [دارمي]

توضیح: الشمس طالعة: یعنې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم مخ به داسې ځلیده لکه څنګه چې لمر په نصف النهار کې ځلیږي، بعضو صحابو د هغه مخ د سپوږمۍ پشان ښودلی دی، هر یوه په خپل خپل انداز سره بیان کړی دی، ددې سره که د تورو زلفو تذکره وشي نو بیا څه وايې، یو شاعر وايې:

مثالی راکه در شرطیه گفتند بگو با منطقیان کان هست مردود

رخ وزلفین یارم را نظر کن که شمس طالع و اللیل موجود

د سپوږمۍ نه زیات ښائسته وو

﴿۱۹﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او جابر بن سمره رضی الله عنه وايې یو وخت ما د سپوږمۍ په رڼا کې حضور ته کتل او صورت دا وو
فِيْ لَيْلَةٍ إِضْحِيَانٍ فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
چې کله به مې د حضور صلی الله علیه وسلم جمال عالمتاب ته کتل او کله سپوږمۍ ته هغه وقت د حضور صلی الله علیه وسلم په

وَإِلَى	الْقَمَرِ	وَعَلَيْهِ	حُلَّةٌ	حَمْرَاء	فَإِذَا	هُوَ	أَحْسَنُ	عِنْدِي	
جسم مبارک د هغه کپړي لباس وو چې په هغه کې حقیقت دا دی چې ځما په نزد د حضور ﷺ									
مِنَ الْقَمَرِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ. [1]									
حسن او جمال د سپوږمۍ نه ډېر زیات وو.									

توضیح: اضحیان: د سپوږمۍ والا شپې ته وایي. حلة: جوړې ته وایي چې په هغې کې قمیص او پرتوګ د یو قسم کپړې نه وي. حمراء: د سرې جوړې اغوستل ممنوع دي، دلته د حمراء نه سره جوړه مراد نه ده بلکه داسې کپړه مراد ده چې په هغې کې سره خطونه وي ټوله سره نه وي. احسن عندی: د عندی مطلب دا ندی چې زما په نیزد داسې وو او د نورو خلکو په نزد داسې نه وو بلکه مطلب دا دی چې حضرت جابر رضي الله عنه د خپل ذاتي جذباتو اظهار کړی دی او د عقیدت ظاهرولو په خاطر یې داسې ویلي دي، د دینه کوم منفي جانب مقصود نه دی، حضرت حسان رضي الله عنه فرمایلي:

واحسن منک لم تر قط عیني — واجمل منک لم تلد النساء

خلقت مبرأ من کل عیب — کأنک قد خلقت کما تشاء

یا صاحب الجمال و یا سید البشر — من وجهک المنیر لقد نور القمر

لایمکن الثناء کما کان حقه — بعد از خدا بزرگ توئی قصه مختصر

اوریدلي مې دي چې ابوعلي سینا د حضور ﷺ د سیرت متعلق یو کتاب لیکلی دی په هغه کې یې لیکلي دي چې حسن د تناسب الاعضاء لپاره نوم دی او حضور ﷺ مکمل طور باندې متناسب الاعضاء وو. د حضرت آدم علیه السلام نه واخله تر حضور اکرم ﷺ پورې هیڅ شخص متناسب الاعضاء پیدا شوی نه دی او نه به تر قیامته پورې پیدا شي، لهذا په حسن او جمال کې حضور ﷺ یواځې وو.

ګویا د پیغمبر ﷺ په مخ کې نمر منډې وهې

﴿۲۰﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ مَا رَأَيْتُ شَيْئًا أَحْسَنَ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ										
او ابوهریره رضي الله عنه وایي چې ما د رسول الله ﷺ نه زیات حسین او جمیل هیڅ شی نه دی										
كَأَنَّ	الشَّمْسَ	تَجْرِي	فِي	وَجْهِهِ	وَمَا					
لیدلی داسې معلومېده لکه چې یو نمر دی چې د حضور ﷺ د مخ مبارک نه رڼا راایلیږي او ما د										

---

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۵/۱۰۹ رقم الحدیث ۲۸۱۱ والدارمي في السنن ۱/۴۳ رقم الحدیث ۵۷.

رَأَيْتُ	أَحَدًا	أَسْرَعَ	فِي	مَشْيِهِ	مِنْ	رَسُوْلِ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	كَأَنَّمَا
رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه زيات تيز رفتار څوک نه دی ليدلی کوم وقت چې به حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تللو نو داسې											
الْأَرْضُ	تُطْوٰى	لَهٗ	إِنَّا	لَنُجْهِدُ	أَنْفُسَنَا						
به معلوميده چې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه مخکې ځمکه راټوليږي حقيقت دا دی چې مونږ خوبه											
وَإِنَّهٗ	لَغَيْرُ	مُكْتَرِثٍ.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ. (۱)							
سخت جدوجهد او کوشش کوی ليکن حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په خپل بې نيازتګ تللو . [ترمذي]											

توضيح : الارض تطوى له: دا د هغه لپاره معجزه وه چې د هغه لپاره به ځمکه تاوول کيدله .

لنجهد: يعنې مونږ به په ډير جد او جهد او مشقت سره تيز تيز تللو او هغه (**غيرمكترث**) وو يعنې د خپل عادت مطابق تللو .

اكترات: د کثرت نه دی د زيات تيز تللو نفې ده .

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ستر ګي توري وې

﴿۲۱﴾ وَعَنْ	جَابِرِ	بْنِ	سَمُرَةَ	قَالَ	كَانَ	فِيْ	سَاقَيْ	رَسُوْلِ اللهِ	صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ
او جابر بن سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پنډۍ سپکې او نازکې وې او نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ										
حُمُوْشَةٌ	وَكَانَ	لَايَضْحَكُ	إِلَّاتَبَسُّمًا	وَكُنْتُ	إِذَا	نَظَرْتُ				
به عام طور سره نه خندل بلکه مسکی کېدو به او ما چې به حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طرف ته کتل نو په زړه کې										
إِلَيْهِ	قُلْتُ	أَكْحَلُ	الْعَيْنَيْنِ							
به مي ويل چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رانجه لګولي دي حالانکه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به رانجه										
وَلَيْسَ بِأَكْحَلَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. (۲)										
(سرمه) نه وو لګولي. [ترمذي]										

توضيح : وليس باكحل: يعنې د کتلو نه به معلوميده چې آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رانجه استعمال کړي دي حالانکه داسې به نه وو بلکه د هغه ستر ګې پيدايشي توري وې، همدارنګه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مختون پيدا شوی دی او نوم پرې پيدا شوی وو ، دا د هغه بعضې خصوصيتونه وو .

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۶۳ رقم الحديث ۳۶۴۸ وأحمد في المسند ۲/۳۵۰.

(۲) اخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۶۲ رقم الحديث ۳۶۴۵ وأحمد في المسند ۵/۹۷ .

حموشة: د ښنو ښايست په دې کې دی چې په دې کې نازکوالی وي، زياته غوښه نه وي، د دغه مقصد لپاره د حموشة لفظ استعمال شوی دی.

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غاښونه مبارک

﴿۲۲﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنهُ وايي د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخکني دوه غاښونه مبارک کولاؤ وو هرکله چې
أَفْلَجَ الثَّنِيَّتَيْنِ إِذَا تَكَلَّمَ رُئِيَ كَالنُّوْرِ يَخْرُجُ مِنْ
حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به خبرې کولې نو داسې به محسوسېده چې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه دوه غاښونو د
بَيْنِ ثَنَايَاهُ. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ. (۱)
منځ نه نور وځي. [دارمي]

توضیح : افلج الثنيتين: يعنې د ثنايا او رباعيات چې کوم غاښونه وو د هغوی په مينځ کې پراخي وه چې دا د نهايت خوبصورتي وي.

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ځيره او که د سپوږمۍ ټکړه

﴿۲۳﴾ وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او کعب بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنهُ وايي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې به خوشحاله وو نو مخ مبارک به يې
إِذَا سُرَّ اِسْتَنَارَ وَجْهُهُ حَتّٰى كَأَنَّ وَجْهَهُ قِطْعَةُ
روښانه وو او داسې به معلومېده چې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخ مبارک د سپوږمۍ ټکړه ده او دا دې شي
قَمَرٍ وَكُنَّا نَعْرِفُ ذٰلِكَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (۲)
نه به مونږ د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کيفيت پېژنده.

---

(۱) اخرجه الدارمي في السنن ۱/۴۴ رقم الحديث ۵۸ والبغوي في شرح السنة ۱۳/۲۲۳ رقم الحديث ۳۶۴۴.

(۲) اخرجه البخاري رقم الحديث ۴۴۱۸ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۲۰ رقم الحديث ۵۳/۲۷۶۹.

د حضور صلی اللہ علیہ وسلم سره د یهودو حسد

﴿۲۴﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ غُلَامًا يَهُوْدِيًا كَانَ يَخْدُمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او انس رضی اللہ عنہ نه روایت دی یو یهودي هلک چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خدمت به یې کولو

فَمَرِضَ فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُوْدُهُ

ناجوړه شو نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه پوښتنې ته د هغه کورته تشریف یوړلو نبی صلی اللہ علیہ وسلم ولیدل چې

فَوَجَدَ أَبَاهُ عِنْدَ رَأْسِهِ يَقْرَأُ التَّوْرَاةَ فَقَالَ لَهُ

پلار ورته سرته ناست دی د تورات څه حصه وایې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په دې لېدو سره هغه نه پوښتنه

رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا يَهُوْدِيُّ أَنْشُدُكَ بِاللهِ الَّذِيْ

وکړه زه تاته په هغه الله ! قسم درکولو سره پوښتنه درنه کوم چې هغه موسیٰ) باندې

أَنْزَلَ التَّوْرَاةَ عَلَى مُوْسٰى هَلْ

تورات نازل کړی دی رېښتیا رېښتیا ووایه آیا ته په دې تورات کې څما تعریف وتوصیف او څما

تَجِدُ فِي التَّوْرَاةِ نَعْتِيْ وَصِفَتِيْ وَمَخْرَجِيْ قَالَ

د وطن نه د وتلو ذکر پیدا کوي ؟ هغه یهودي جواب ورکړو نه لیکن هغه هلک وویل هو یا رسول الله!

لَا قَالَ الْفَتٰى بَلٰى وَاللهِ يَا رَسُوْلَ اللهِ إِنَّا نَجِدُ لَكَ

قسم په الله ! په دې تورات کې مونږ ستاسو تعریف او توصیف او ستاسو د وتلو ذکر پیدا کړی دی

فِي التَّوْرَاةِ نَعْتَكَ وَصِفَتَكَ وَمَخْرَجَكَ وَإِنِّيْ أَشْهَدُ

او زه یقیني طور سره د دې امر ګواهي ورکوم چې الله ! نه ماسوا بل معبود نشته او د دې امر هم ګواهي

أَنْ لَّا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّكَ رَسُوْلُ اللهِ فَقَالَ

کوم چې تاسو بلاشبه د الله ! رسول یې حضور صلی اللہ علیہ وسلم د هغه هلک رشتیا وینا او د هغه

النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَصْحَابِهِ

اظهارِ ایمان واسلام لیدو سره خپلو صحابو رضی اللہ عنہم ته وفرمائیل چې د ده پلار د ده د سر نه

أَقِيمُوا هٰذَا مِنْ عِنْدِ رَأْسِهِ وَلُوا
پاڅوئ او تاسو د خپل دديني ورور واليان جوړ شئ او که دا هلک وفات شي نو بيا د ده د کفن
أَخَاكُمْ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِيْ دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ. (۱)
دفن او جنازي امور تاسو سرته ورسوئ دا روايت بيهقي رحمه الله دلائل النبوت کې ذکر کړی دی

توضیح: ولو اخاکم: ولی ولاية د سنبالولو په معنی سره دی يعني دا مسلمان شوی دی اوس خپل ورور په قبضه کې واخلئ، دا اوس سنبال وکړئ او علاج يې وکړئ او که وفات شي نو په اسلامی طريقه د هغه تجهيز او تکفين وکړئ او هغه دفن وکړئ، يهود د هغه نه پورته کړئ و ددې حديث نه معلومه شوه چې يهوديان څومره دروغ وايې او نه شرميږي، څوی د مرض په حالت کې پلار دروغجن کوي.

د حضور صلى الله عليه وسلم د رحمت تحفه ده

﴿۲۵﴾ وَ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِنَّمَا
او ابو هريره رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه روايت کوي حضور صلى الله عليه وسلم وفرمائيل حقيقت دا دی
أَنَا رَحْمَةٌ مُهْدَاةٌ. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ وَالْبَيْهَقِيُّ فِيْ شُعَبِ الْإِيْمَانِ. (۲)
چې زه د الله! هديه کړی شوی رحمت يم دا روايت دارمي او شعب الايمان کې بيهقي نقل کړی دی.

توضیح: رحمة مهداة: يعني د الله تعالى له طرفنه زه په طور د تحفې سره ليږل شوی رحمت يم لهذا چې څوک ما قبلوي هغه به د الله تعالى د رحمت په سوري کې راځي، په دې روايت کې څو الفاظ اضافه شوي هم دي، هغه الفاظ دا دي: **بُعِثْتُ بِرَفْعِ قَوْمٍ وَ خَفْضِ آخَرِيْنَ** يعني چې څوک ما قبول کړي هغه به د عروج آسمان ته ورسيږي او چې څوک مخالفت وکړي هغه به د ذلت په کړنګونو کې وغورځيږی..

(۱) اخرجه البيهقي في دلائل النبوة ۶/۲۷۲.

(۲) اخرجه الدارمي في السنن ۱/۲۱ رقم الحديث ۱۵ والبيهقي في شعب الايمان ۲/۶۴ رقم الحديث ۱۴۴۶.

باب في اخلاقه وشمائله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اخلاقو او عاداتو بيان

(اخلاق) جمع ده ددې مفرد خُلق دی چې طبعي خصلت او باطني وصف ته ويل کيږي چې ددې لاندې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوصاف حميده داخل دي . (شمائل) جمع ده مفرد يې شمال دی ، په شين باندې کسره ده ددې اطلاق په اخلاقو باندې هم کيږي او په سيرت باندې هم کيږي ، که د سيرت په معنی سره واخيستل شي نو د يوې نوې معنی او مفهوم لپاره به عنوان مساعد شي چې دا به ډير ښه شي ، په هر حال ددې باب نه په مخکې ابوابو کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جسماني او شکل او شباهت ظاهري اوصاف بيان کړی شو . ددې باب په احاديثو کې به د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باطني اوصاف او خصائل بيان کړی شي ، يو څو باطني اوصاف دا دي . مثلاً شجاعت ، سخاوت ، رحمت او شفقت ، مروت او محبت، تواضع او تحمل او حياء وغيره اوصاف مراد دي . په دې بابونو کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اخلاقو او شمائلو داسې نقشه بيانيږي ګويا چې لوستونکی يې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ديدار سره مشرف کيږي ، شاعر ښه ويلي دي :

اخلای ان شتّ الحبيب و داره ... وعز تلاقيه و نات منازله

فان فاتکم ان تبصروا بعيونکم ... فما فاتکم منه فهذا شمائله

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

بې مثاله حُسن اخلاق

﴿۱﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ خَدَمْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَشْرَ سِنِيْنَ
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لس کاله خدمت وکړه په دې پوره موده کې
فَمَا قَالَ لِيْ أُفٍّ وَلَا
حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته هيڅ کله اُف قدر هم ونه کړه او نه چيري حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا وفرمائيل چې
لِمَ صَنَعْتَ وَلَا أَلَّا صَنَعْتَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]
تا دا کار ولې وکړو او دا کار دې ولې ونه کړو.

توضيح : اُف: دا کلمه د همزې په ضمې سره ويل هم جائز دي ، په زير سره ويل هم جائز دي او په زور سره ويل هم جائز دي په فاء باندې شد هم دی او سکون هم دی . علامه نووی په دې کې لس لغاته بيان کړي دي ، دا

[1] اخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۵۶ رقم الحديث ۶۰۳۸ ومسلم في صحيحه ۴/۱۸۰۴ رقم الحديث ۵۱/۲۳۰۹.

کلمه د انسان د ژبې نه هغه وخت وځي چې کله هغه د ناخوښه یا کوم تکلیف رسوونکی صورت حال نه په پریشانۍ کې واقع شي. حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې کله د مکې نه مدینې ته هجرت وکړلو نو حضرت ام سلیم رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا خپل زوی حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې پیش کړلو او وې فرمایل:

(**خويدمک فادع له**) دا ستاسو وړوکی خادم دی دا قبول کړئ او ده ته دعاء وکړئ، د حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عمر په دې وخت کې اته یا لس کاله وو. هغه تر لسو کلونو پورې د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت وکړو. حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د خپل خدمت او د حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د شفقت منظر پیش کوي چې د لس کاله طویل خدمت په دوران کې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه کله زورنه راکړې او نه یې کله غوسه کړې ده بلکه اُف یې هم راته ویلی نه دی او نه یې بیا دوباره داسې پوښتنه کړې ده چې دا کار دې ولې وکړو او دا دې ولې ونکړو؟ ددینه که یو خوا ته د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اخلاقو نمونه مخې ته راځي بل خوا ته د حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د ښه کارکردګۍ او خدمت سلیقه هم معلومیږي چې هیڅ کله هم د دغسې زورنې نوبت راغلی نه دی. ملاعلی قاري رحمه الله لیکي چې ددې زورنې او پوښتنې نه کولو تعلق د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ذاتي خدمت او آدابو سره دی او که نه نو په شرعي امورو کې به چې کله هم غلطي کیدله په هغه باندې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کله هم خاموشي اختیار کړې نه ده.

﴿۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ

او انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وایي رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اخلاقو او عاداتو د خوبۍ په اعتبار سره د ټولو خلقو نه

خُلُقًا فَأَرْسَلَنِيْ يَوْمًا لِحَاجَةٍ فَقُلْتُ

زیات وو یوه ورځ داسې وشوه چې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څه کار د پاره څما لیږل وغوښتل ما حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته

وَاللهِ لَا أَذْهَبُ وَفِيْ نَفْسِيْ أَنْ أَذْهَبَ لِمَا أَمَرَنِيْ بِهِ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ

داسې وویل قسم په الله چې زه نه ځم لیکن په زړه کې مې داوو چې رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کوم حکم راکړی

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجْتُ حَتّٰى أَمُرَّ عَلٰى صِبْيَانٍ وَّهُمْ يَلْعَبُوْنَ فِي السُّوْقِ

دی د هغه د تعمیل د پاره به ضرور ځم نو زه روان شوم په بازار کې یو ځای وړو لوبې کولې زه هلته

فَإِذَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ قَبَضَ بِقَفَايَ مِنْ وَّرَائِيْ قَالَ

حصار شوم اچانک رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هلته راغی او د روسته نه یې څما څټ اونیولو ما چې شا ته

فَنَظَرْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ يَضْحَكُ فَقَالَ يَا أُنَيْسُ ذَهَبْتَ حَيْثُ

نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ ته وکتل نو نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ خندل بیا نبي عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ راته وفرمائیل یا أُنیس! ته هلته تللې

أَمَرْتُكَ قُلْتُ نَعَمْ أَنَا أَذْهَبُ يَا رَسُوْلَ اللهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. (۱)

بېي که نه چېرته چې ما لېږلی وې؟ ما عرض وکړو چې هو يارسول الله! زه اوس ځم. مسلم

توضیح : والله لااذهب: حضرت انس رضي الله عنه په ژبه سره دغه کلمات اداء کړل لیکن د هغه د زړه اراده د تللو وه ، دویمه جمله **وفي نفسی** په دې باندې دال ده یعنې زما په زړه کې وو چې زه به ځمه ، اوس د حضرت انس رضي الله عنه په قول او فعل باندې هیڅ اعتراض نشته ، هسې هم چې کله دغه معامله پېښه شوې وه شاید حضرت انس رضي الله عنه دروغ ویلي وی نابالغه هم وو غیر مکلف هم وو او په خدمت کې هم نوی وو تجربه هم ورته نه وه ، په دغه وجه حضور صلی الله علیه وسلم د خفگان اظهار ونکړو او د محبت په طریقه یې هغه د غاړې نه ونیولو او په خندا سره په طور د شفقت یې هغه په صیغه د تصغیر انیس سره یاد کړلو .

بې مثاله تحمل او خوش اخلاقي

﴿۳﴾ وَ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ أَمْشِيْ مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ عَلَيْهِ

او حضرت انس رضي الله عنه وايي يوه ورځ زه د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره روان وم هغه وخت د رسول الله صلی الله علیه وسلم په

بُرْدٌ نَجْرَانِيٌّ غَلِيْظُ الْحَاشِيَةِ

جسم مبارک د یمن د نجران ښار جوړ شوی کربښې دار څادر وو چې د هغه غاړې د غټو ریښمو وې

فَأَدْرَكَهُ أَعْرَابِيٌّ فَجَبَذَهُ بِرِدَائِهِ جَبْذَةً شَدِيْدَةً

اچانک یو بانډه د حضور صلی الله علیه وسلم سره یو ځای شو د حضور صلی الله علیه وسلم څادر نیولو سره دومره په زور سره

وَرَجَعَ نَبِيُّ اللهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ نَحْرِ الْأَعْرَابِيِّ حَتّٰى

راښکلو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم راښکلو سره د هغه سینې سره قریب ولګیدلو ما نظر او چتولو سره وکتل

نَظَرْتُ إِلٰى صَفْحَةِ عَاتِقِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَثَّرَتْ بِهَا حَاشِيَةُ الْبُرْدِ مِنْ

نو د هغه بانډه چې زور سره څادر راښکلو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم غاړه مبارکې باندې د څادر د غاړو

شِدَّةِ جَبْذَتِهِ ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ مُرْلِيْ مِنْ مَالِ اللهِ الَّذِيْ عِنْدَكَ.

ښه راغله بیا هغه بانډه چې وویل ای محمد! ستا سو سره چې د الله! کوم مال دی د هغه نه

فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ ضَحِكَ

ماته څه راکړه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخکې خو حیرانتیا سره هغه ته وکتل بیا د مهربانی له مخه مسکی شو

ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

او هغه ته یې د څه ورکولو حکم یې وکړو. [بخاري مسلم]

توضیح : **جبذة شديدة**: سخت راخکلو او جټکه ورکولو ته ویلی کیږي.

نحر الاعرابي: یعنې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دغه راخکلو په وجه د اعرابي سینې ته نزدې شو، شاید دا کوم داسې کوچی وو چې د مؤلفة القلوب نه وو، په دغه وجه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه دغه تکلیف رسول برداشت کړل او د هغه خلاف کومه کاروائی یې ونکړه او د لویو اخلاقو مظاهره یې وکړه:

نفسی الفداء لمن اخلاقه شهدت انه خير مولود من البشر

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شجاعت

﴿۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ

او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ټولو خلکو نه ښائسته وو د ټولو خلکو

وَأَجْوَدَ النَّاسِ وَأَشْجَعَ النَّاسِ وَلَقَدْ فَزِعَ أَهْلُ الْمَدِيْنَةِ

نه زیات سخي وو او د ټولو خلقو نه زیات زړه ور او بهادر وو د یوې شپې واقعه ده د مدینې خلقو یو

ذَاتَ لَيْلَةٍ فَانْطَلَقَ النَّاسُ قِبَلَ الصَّوْتِ

طرف نه د غلې اکو یا څه دښمن اوازه اوریدو سره پریشانه او خو فزده شو او یو بل ته اوازونه ورکول

فَاسْتَقْبَلَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

یې شروع کړل بیا څه خلق جمع کېدو سره د هغه اواز طرف ته ورغلل هلته یې خپل مخې ته رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَدْ سَبَقَ النَّاسَ إِلَى الصَّوْتِ

موجود پیدا کړه حقیقت دا دی چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ټولو نه مخکې د هغه اواز طرف ته ورغلی وو

وَهُوَ يَقُوْلُ لَمْ تُرَاعُوْا لَمْ تُرَاعُوْا

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه ټولو خلقو ته اطمینان ورکولو سره وفرمائیل ویریږئ مه هیڅ خطره نشته

---

(1) اخرجه البخاري ۶/۲۵۱ رقم الحديث ۳۱۴۹ ومسلم في صحيحه ۲/۷۳۰ رقم الحديث (۱۲۸. ۱۰۵۷) واحمد في المسند ۳/۲۲۳

وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ عُرْيٍ مَا عَلَيْهِ سَرْجٌ وَفِي
او نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ دابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په آس سورؤ چې د آس شا توره وه يعني بې زينه ؤ او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عُنُقِهِ سَيْفٌ فَقَالَ لَقَدْ. وَجَدْتُهُ بَحْرًا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ[1]
په غاړه کې توره وه بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل ما دا آس د درياب په شان تيز بيا موندو. بخاري ومسلم

توضيح: (اشجع الناس) د ټولو خلکو نه نبي كريم ﷺ ډير زړه ور وو ، په دغه وجه خو حضرت خالد رض او نورو لويو لويو مشهورو دلاورو خلكو حضور ﷺ د خپل ځانونو نه زيات زړه ور موندلو سره نبي تسليم كړلو كه حضور ﷺ د هغوی نه زيات بهادر نه وای نو هغوی به هيڅكله هم د هغه نبي منلو ته تيار نه وو ځكه چې بهادر سړی د بزدله سړي اطاعت نه كوي . (فزع) يعني د مدينې والا ددې افواه په وجه سخت وويريدل چې دښمن په مدينه باندې ناڅاپه حمله كړې ده د يو څه شور آوازونه هم پورته شوي وو . (لم تراعوا) په يوه نسخه كې د لن تراعو الفاظ دي ، لم جازمه د جحد لپاره ده ددينه مبالغه مقصود ده ، لن هم د نفی د تأكيد لپاره ده ، د عربی په محاوره كې لم او لن دواړه د لا په معنى سره راځي ، مقصود دا دی چې هيڅ ويره نشته ، هيڅ خطره نشته (ای لاتراعوا لاتراعوا) . (عری) يعني د زين نه بغير په خالی شا آس باندې سور وو .

بحرا: يعني ما دغه آس په تګ كې د سمندر په شان وموندلو ، په طور د مبالغې د تشبيه سره داسې ويل جائز دي ، ددې حديث نه دا ثابته شوه چې د يو شي په كمال باندې د هغه تعريف كول جائز دي ، ددې حديث نه دا هم معلومه شوه چې كه د دښمن له طرفنه معمولی حركت هم محسوس شي نو مسلمان ته پكار ده چې په يوائې سر د دغه خطرې د ختمولو لپاره سبقت وكړي ، نه داسې چې خپله سينه بنايې او د وهلو لپاره دښمن راغواړي! لكه څنګه چې نن سبا په ټوله دنيا كې د مسلمانانو د حكمرانانو حال دی .

هيڅ كله يې يو سائل ته انكار نه دی كړی

﴿۵﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ مَا سُئِلَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا
او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي داسې هيڅ كله نه دي شوي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه چا سوال كړی
قَطُّ فَقَالَ لَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[2]
وي او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه ته انكار كړی وي.

(1) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۵۵ رقم الحديث ۶۰۳۳ ومسلم في صحيحه ۴/۱۸۰۲ (۴۸.۲۳۰۷)

(2) اخرجه البخاري ۱۰/۴۵۵ رقم الحديث ۶۰۳۴ ،ومسلم ۴/۱۸۰۵ رقم الحديث (۵۶.۲۳۱۱)

توضیح : فقال : یعني حضور ﷺ د یو سائل د سوال په جواب کې کله هم د (لا) کلمه د انکار لپاره استعمال کړې نه ده . په قرآن کې د ﴿لا اجد ما احملکم علیه﴾ الفاظ موجود دي چې د هغو دې حدیث سره په ظاهره تعارض معلومیږي .

جواب : ابن حجر رحمه الله د دې سوال جواب داسې کړی چې سائل ته د ورکولو لپاره کوم څه چې د حضور ﷺ په اختیار کې به وو نو هغه به یې د انکار نه بغیر ورکول ، او که په اختیار کې به یې هیڅ نه وو بیا به هم هغه انکار نه کولو بلکه په ښه طریقه به یې جواب ورکولو ، خلاصه دا ده چې کله ستا په اختیار کې هیڅ نه وي او ته انکار وکړې د غه انکار د لته مراد نه دی بلکه د حالت اختیار د انکار نفې ده ، فرزدق ډیر ښه ویلي دي :

ما قال لا قط الا في تشهده ... لولا التشهد لكانت لائه نعم

د حضور ﷺ سخاوت

﴿۶﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَنَمًا بَيْنَ جَبَلَيْنِ
او حضرت انس رضي الله عنه وایي یو سړي د حضور ﷺ نه دومره بزې وغوښتې چې د غرونو درمیاني شله یې
فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ فَأَتَى قَوْمَهُ
ډکه کړې وه نو حضور ﷺ هغو مره بزې ورکړلو دې نه روسته هغه سړی خپل قوم ته راغلي
فَقَالَ أَيْ قَوْمِ أَسْلِمُوا فَوَاللهِ إِنَّ مُحَمَّدًا لَيُعْطِي
او ورته یې وویل ای ځما د قوم خلقو! اسلام قبول کئ قسم په الله محمد دومره ورکوي چې
عَطَاءً مَا يَخَافُ الْفَقْرَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. [1]
د فقر او افلاس نه هم نه ییر یږي. [مسلم]

خُلقِ نبوي ﷺ

﴿۷﴾ وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ بَيْنَمَا هُوَ يَسِيرُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت جبیر ابن مطعم رضي الله عنه د هغه وقت واقعه بیانوي هر کله چې هغه رسول کریم ﷺ
مَقْفَلَهُ مِنْ حُنَيْنٍ فَعَلَقَتِ الْأَعْرَابُ
سره د غزوه حنین نه بیرته راتلو نو په لار کې یو مقام باندې څه بانډه خلق حضور ﷺ پورې ونښتل او

---

(1) اخرجه مسلم في صحیحه ۴/۱۸۰۶ رقم الحدیث (۲۳۱۲.۵۸) واحمد في المسند ۳/۱۰۸.

يَسْأَلُوْنَهُ حَتَّى اضْطَرُّوْهُ إِلَى سَمُرَةٍ فَخَطِفَتْ
مال يې ترينه غوښتلو او دې حده پورې ورپسې ولګيدل چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يې د کيکريو ونې
رِدَاءَهُ فَوَقَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ
ته بو تللو هلته د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څادر د کيکر په ازغيو کې ونښته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ودريدو سره فرمائيل
أَعْطُوْنِيْ رِدَائِيْ لَوْ كَانَ لِيْ عَدَدَ هٰذِهِ الْعِضَاهِ نَعَمٌ
راوړئ څما څادر خو راکړئ که چيرته ما سره د دې ازغي دارو ونو برابرهم يعني بزې او اوښان
لَقَسَمْتُهُ بَيْنَكُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوْنِيْ بَخِيْلًا
وغيره وی نو ما به هغه ټول په تا سو تقسيم کړی وی او تاسو به پوهه شوي وئ چې زه بخيل نه
وَلَا كَذُوْبًا وَلَا جَبَانًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. (۱)
يم نه دروغو وعده کونکی يم او نه کمزوري زړه والايم. [بخاري]

توضيح: **مقفلة:** د غزوه نه واپس کيدلو او کورته واپس کيدلو ته قفلة او قفول وايې د همدينه مقفلة بمعنی قفلة دی.

حنين: مکې مکرمې ته نزدې د يوه وادی نوم دی دلته د فتح مکه نه وروسته يو زبردسته جنګ شوی وو.

العضاة: د غنې مضبوطې ونې ته عضاه ويلی شوی دی ديته شجرة الطرفاء هم ويلی کيږي، په ځنګل کې د يوې مضبوطې ونې نوم دی چې ديته په اردو کې د جهاؤ ونه ويلی کيږي، د حضرت بنوري رحمه الله د کلام نه معلوميږي چې دا د غز ونه ده شارحين دا د کيکر يو قسم ښايې هيڅ تعيين يې شوی نه دی، **(نعم)** حيواناتو ته ويلی کيږي.

د نبوي اخلاقو اعلی نمونه

﴿۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې به د سحر د مانځه نه فارغه شو نو د اهل مديني خدام
إِذَا صَلَّى الْغَدَاةَ جَاءَ خَدَمُ الْمَدِيْنَةِ بِآنِيَتِهِمْ فِيْهَا الْمَاءُ
به خپلو خپلو لوښو کې او به اخستو سره را رسيدل نو کوم سړی چې به د اوبو لوښي سره راتلو

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۵ رقم الحديث ۲۸۲۱، والنسائي في السنن ۶/۲۶۲ رقم الحديث ۳۶۸۸ .

فَمَا يَاتُوْنَ بِإِنَآءٍ اِلَّا غَمَسَ يَدَهُ فِيْهَا

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د هغه هغه لوښي کې خپل لاس مبارک اچوه اکثره به داسې کېدل چې خلق به د يخنۍ

فَرُبَّمَا جَاءُوْهُ بِالْغَدَاةِ الْبَارِدَةِ فَيَغْمِسُ يَدَهُ فِيْهَا. رَوَاهُ مسلم[1]

په موسم کې سهار سهار خپل لوښي سره راتلل او حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل لاس هغه لوښو کې خکته کولو [مسلم]

توضيح: (الماء) په مدينه منوره کې د اوبو کمي وو، د کورونو خادمانو به چې کله اوبه پوره کولې نو په اوبو کې د برکت په غرض به هغوی خپل لوښي په قطار (لين) کې اېښودل ترڅو حضور ﷺ د سهار د لمانځه نه وروسته په دغو لوښو کې خپل لاس د برکت لپاره خکته کړي، حضور ﷺ هغوی ته د غلامانو په نظر سره کم نه دي کتلي او نه د طويل قطار په وجه يې بوج محسوس کړی دی او نه يې د سختې يخنۍ په وجه انکار کړی دی، دا د نبوی اخلاقو اعلی نمونه ده.

دليونو سره هم عظيم اخلاق

﴿۹﴾ وَعَنْهُ قَالَ كَانَتْ أَمَةٌ مِّنْ إِمَاءِ أَهْلِ الْمَدِيْنَةِ تَأْخُذُ بِيَدِ

او انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي د مديني والاو وينزو کې د يوې وينزو دا معامله وه چې کله به هغه ته

رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَنْطَلِقُ بِهِ

څه پريشاني ورسيده نو د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاس مبارک به يې او نيولو او چيرته چې به د هغه زړه

حَيْثُ شَاءَتْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.[2]

غوښته حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به يې بوتلو. [بخاري]

توضيح: تأخذ بيدی: ملا علی قاری رحمه الله د غه ټول حديث په فرضی کلام باندې محمول کړی دی چې فرض کړه کچيرې کومې وينزې د نبی عليه السلام لاس نيولی او چيرته يې بيولو نو د حسن اخلاق په وجه به د هغې سره تللو، د دې حديث دويمه توجيه دا ده چې د دې حديث او د راتلونکي بل حديث دواړو تعلق د يو داسې ښځې سره دی چې د عقل په اعتبار سره معدوم العقل وه هغې به قسما قسم خبرې او اوږده او لنډ داستانونه به يې حضور ﷺ ته اورول او هغه به د حسن اخلاق په وجه د هغې ټولې خبرې په ولاړه ولاړه اوريدلې. په راتلونکي حديث کې دي (في عقلها شيئ) په دې طريقه د غه حديث په فرضی کلام باندې د حمل

---

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۸۱۲ رقم الحديث (۷۴. ۲۳۲۴) وأحمد في المسند ۳/۱۳۷.

(۲) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۸۹ رقم الحديث ۶۰۷۲.

كولو نه غوره دا ده چې دا په حقيقت باندې مبني شي او قصه د هماغې بې عقلې ښځې وي، چې د دينه د حضور ﷺ د عظيم اخلاقو پته لګيږي.

﴿۱۰﴾ وَعَنْهُ	أَنَّ	امْرَأَةً	كَانَتْ	فِي	عَقْلِهَا	شَيْءٌ
او حضرت انس رضي الله عنه وايي په مدينه كې يوه ښځه وه چې د هغې په دماغو كې څه خلل وو هغې						
فَقَالَتْ يَا رَسُوْلَ اللهِ إِنَّ لِيْ إِلَيْكَ حَاجَةً فَقَالَ يَا أُمَّ فُلَانٍ						
يوه ورځ وويل يارسول الله ستا سو سره ځما څه كار دى حضور صلى الله عليه وسلم ورته وفرمائيل د فلانى مورې!						
أُنْظُرِيْ	أَيَّ	السِّكَكِ	شِئْتِ	حَتّٰى		
ته چې كومه كوڅه او ګوره زه تا سره هلته تلو ته تيار يم ستا چې څه كار وي زه به يې ضرور وكړم						
أَقْضِيَ	لَكِ	حَاجَتَكِ				
يعني ته چې كوم تنها مقام كې ما سره خبره كول غواړې زه به هلته تلو سره ستا خبره واورم نو						
فَخَلَا	مَعَهَا	فِيْ	بَعْضِ	الطُّرُقِ	حَتّٰى	فَرَغَتْ
حضور صلى الله عليه وسلم هغه سره يوې كوڅې ته تشريف يووړلو او هلته تنهايې چې د كې هغه ښځې څه ويل						
مِنْ حَاجَتِهَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[1]						
او ريدل وو هغه يې وويل او وا وريدل. [مسلم]						

د حضور صلى الله عليه وسلم د اخلاقو يو څو مثالونه

﴿۱۱﴾ وَ عَنْهُ قَالَ لَمْ يَكُنْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَّلَا لَعَّانًا					
او حضرت انس رضي الله عنه وايي رسول الله صلى الله عليه وسلم نه خو فحش ګو وو نه لعنت كونكى نه					
وَّلَا	سَبَّابًا	كَانَ	يَقُوْلُ	عِنْدَ	الْمَعْتَبَةِ
بدكلامه وو كله چې به چاته په قهر شو نو بس دومره قدري به يې فرمائيل په ده څه شوي دي د ده					
مَا لَهٗ تَرِبَ جَبِيْنُهٗ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ[2]					
تندى دې په خاوره ككړ شي. [بخاري]					

---

[1] اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۸۱۲ رقم الحديث (۲۳۲۶.۷۶) وأبوداود في السنن ۵/۱۶۱ رقم الحديث ۴۸۱۸.

[2] اخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۴۵۲ رقم الحديث ۶۰۳۱ وأحمد في المسند ۳/۱۵۸ .

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ ادْعُ

او ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته عرض وشو یارسول الله! د خپلو دښمنانو کافرو په

عَلَى الْمُشْرِكِينَ قَالَ إِنِّي لَمْ أُبْعَثْ لَعَّانًا

حق کې بددعا وکړئ چې هلاک شي او بیخ یي ووځي نو وې فرمائیل زه لعنت کونکی نه یم

وَ إِنَّمَا بُعِثْتُ رَحْمَةً. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. (۱)

رالیږل شوی بلکه زه خو رحمت جوړ شوی سره رالیږل شوی یم. [مسلم]

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدِنِ الْخُدْرِيِّ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او ابوسعید خدري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په پرده کې د پیغلې جینۍ نه هم زیات

أَشَدَّ حَيَاءً مِّنَ الْعَذْرَاءِ فِي خِدْرِهَا فَإِذَا رَآى شَيْئًا

حیادار وو هرکله چې به څه خلاف مزاج خبره پیښه شوه نو مونږ به د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مخ مبارک نه د

يَّكْرَهُهُ عَرَفْنَاهُ فِي وَجْهِهِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (۲)

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ناخوښي محسوسوله. [بخاري مسلم]

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به خوله خلاصولو سره نه خندل

﴿۱۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اوبي بي عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي ما رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هیڅ کله په داسې خندا نه دی لیدلی چې د

مُسْتَجْمِعًا قَطُّ ضَاحِكًا حَتّٰى أَرٰى مِنْهُ لَهَوَاتِهِ

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تو له خوله خلاصه شوې وي او ماته د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حلق تالو په نظر راغلی وي

وَإِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّمُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. (۳)

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خندا بس مسکا پورې محدوده وه. [بخاري مسلم]

توضیح: **مستجمعا**: یعنې مکمل طور باندې پوره خوله خلاصولو سره چې ددینه د حلق او تالو سورى په

---

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۲۰۰۶ رقم الحديث (۲۵۹۹.۸۷)

(۲) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۵۶۶ رقم الحديث ۳۵۶۲ ومسلم في صحيحه ۴/۱۸۰۹ رقم الحديث (۲۳۲۰.۶۸)

(۳) اخرجه مسلم في صحيحه ۲/۶۱۶ رقم الحديث (۸۹۹.۱۵) والبخاري رقم الحديث ۶۰۹۲، وأحمد في المسند ۶/۶۶.

نظر راشي په دغه طريقه هغه کله هم نه خندل! د خندلو څو درجې دي.(۱) تبسم: حضور ﷺ به هميشه تبسم کولو دا د هغه اکثر معمول راغلی دی. (۲) ضحک: حضور ﷺ به کله کله ضحک هم فرمايلو چې په دې سره به د هغه د اطرافو غاښونه نواجذ به هم ښکاره شول مګر دا يې عام معمول نه وو کله کله به داسې کيدل.

(۳) قهقهه: حضور ﷺ هيڅکله هم په قهقهه خندلي نه دي په زير بحث حديث کې چې د کومې خندا نفې ده د دينه مراد قهقهه ده په حديث کې د دې تأييد هم شته ځکه حلق صرف د قهقهه په وخت ظاهريدلی شي، د تبسم او ضحک په وخت نه ظاهريږي.

د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خبرو بهترين انداز

﴿۱۵﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ اِنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يَسْرُدُ الْحَدِيْثَ
او بي بي عائشه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا وايي حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به تيزي تيزي او مسلسل خبرې نه کولې ځنګه
كَسَرْدِكُمْ كَانَ يُحَدِّثُ حَدِيْثًا لَوْ
چې تا سو خلق مسلسل لګيا يې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په آرام آرام خبرې کولې که چا شميرلې
عَدَّهُ الْعَادُّ لَأَحْصَاهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (۱)
نو شميرلی يې شوې. بخاری و مسلم

توضيح: (يسرد الحديث) تيز تيز او مسلسل خبرو کولو ته سرد الحديث ويل شوی دی، د حضور ﷺ د خبرو انداز دا رنګه نه وو بلکه مزه مزه په داسې طريقه يې واضح کلام فرمايلو کچيرې چا د هغه شميرل غوښتل نو شميرلی يې شو، ګويا د مبارکې خولې نه يې ملغلرې راوتلې.

﴿۱۶﴾ وَعَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ مَا كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت اسود رحمه الله وايي يوه ورځ ما د بي بي عائشې رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا نه پوښتنه وکړه چې رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
يَصْنَعُ فِيْ بَيْتِهِ قَالَتْ كَانَ يَكُوْنُ فِيْ مِهْنَةِ أَهْلِهِ تَعْنِيْ
به په کور کې څه څه کار کوه نو هغې وفرمائيل حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به خپل د کور کار کوه کارکوی، او
خِدْمَةَ أَهْلِهِ فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ خَرَجَ
کله چې به د مانځه وقت راغی نو د مانځه د پاره به ولاړی او هغه وقت به يې ټول کار پريخوده

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۵۶۷ رقم الحديث ۳۵۶۸ ومسلم في صحيحه ۴/۱۹۴۰ رقم الحديث (۱۶۰.۳۴۹۳)

إِلَى الصَّلَاةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.[1]
او د کور والاوو سره به یې هیڅ کار نه لرلو. [بخاري]

توضیح: مهنة اهله: مهنة خدمت او د کور کار کولو ته ویل کیږي یعني حضور ﷺ به د کور په کار کې لګیا وو لیکن چې کله به د لمانځه لپاره اذان کیدلو نو فورا به مسجد ته تللو او په کور کې به په نظر نه راتللو.

هیڅ کله یې د چا نه ذاتي بدل نه اخسته

﴿۱۷﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ
او بي بي عائشه رضي الله عنها وایي رسول الله ﷺ ته به چې کله هم دوه کارونو کې د یو کار کولو اختیار
قَطُّ إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا
ورکول شو نو حضور ﷺ به همېشه هغه کار کوه کوم چې به آسانه وو ترڅو چې به هغه د ګناه کار
فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ وَمَا انْتَقَمَ
نه وو که کار به د ګناه موجب وو نو حضور ﷺ به د هغه نه ډېرلو نه لرې او سیدونکی سړی وو او
رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِنَفْسِهِ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا أَنْ
حضور ﷺ خپل ذات د پاره هیڅ کله د څه خبرې بدل نه اخستی. هو که څه خبره به داسې وه چې الله!
يُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللهِ فَيَنْتَقِمُ لِلهِ بِهَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[2]
حرامه کړې وه نو بیا حضور ﷺ به د الله! د حکم پیش نظر د هغه سزا ورکوله. [بخاري مسلم]

حضور ﷺ هیڅ کله څوک نه دي وهلي

﴿۱۸﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ مَا ضَرَبَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او بي بي عائشه رضي الله عنها وایي حضور ﷺ هیڅ کله څه شی یعني یو سړی یې په خپل لاس سره نه
شَيْئًا قَطُّ بِيَدِهِ وَلَا امْرَأَةً وَلَا خَادِمًا إِلَّا
دي وهلي ښځه او خادم هم نه، علاوه د هغه صورت نه چې حضور ﷺ به د الله! په لار کې جهاد

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۲/۱۶۲ رقم الحديث ۶۷۶ والترمذي في السنن ۴/۵۶۴ رقم الحديث ۲۴۸۹.

(۲) اخرجه البخاري ۶/۵۶۶ رقم الحديث ۳۵۶۰ ومسلم في ۴/۱۸۱۳ رقم الحديث ۲۳۲۷.۷۷)

أَنْ يُجَاهِدَ فِي سَبِيْلِ اللهِ وَمَا نِيْلَ مِنْهُ شَيْءٌ قَطُّ

کوی او هیڅ کله داسې نه دي شوي چې د يو سړي د طرف نه حضور ﷺ ته څه تکلیف رسیدلی وي

فَيَنْتَقِمُ مِنْ صَاحِبِهِ إِلَّا أَنْ يُنْتَهَكَ شَيْءٌ

او حضور ﷺ د هغه تکلیف رسونکي نه انتقام (بدل) اخستی وي هو که د الله ! د حرام کړی

مِنْ مَحَارِمِ اللهِ فَيَنْتَقِمُ لِلّٰهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. (۱)

شوی څه شي ارتکاب به کیدی نو حضور ﷺ به د الله ! د حکم د تعمیل د پاره د هغه سزا ورکوله. [مسلم]

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

دخپل خادم سره د حضور ﷺ سلوک

﴿۱۹﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ خَدَمْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت انس رضي الله عنه وایي کوم وقت چې زه د رسول الله ﷺ په خدمت کې پیش شوم نو هغه وخت

وَأَنَا ابْنُ ثَمَانِ سِنِيْنَ خَدَمْتُهُ عَشْرَ سِنِيْنَ

ځما عمر اته کاله وو د هغه وقت نه مسلسل لس کاله پوري ما د حضور ﷺ د خدمت فرائض سرته

فَمَا لَامَنِيْ عَلَى شَيْءٍ قَطُّ أُتِيَ فِيْهِ عَلَى يَدَيَّ

رسول په دي پوره موده کې داسې هیڅ کله نه دي شوی چې ځما د لاس نه څه شي ضائع شوی وي

فَإِنْ لَامَنِيْ لَائِمٌ مِّنْ أَهْلِهِ قَالَ

او حضور ﷺ زه ملامته کړی یم که د حضور ﷺ د اهل بیتو نه به چا د څه شي په ضائع کېدو زه

دَعُوْهُ فَإِنَّهُ لَوْ قُضِيَ شَيْءٌ كَانَ.

ملامت کولم نو حضور ﷺ به ورته فرمائیل دا پرېږدئ مه یې ملامته کوئ حقیقت دا دی چې

هٰذَا لَفْظُ الْمَصَابِيْحِ وَرَوَى الْبَيْهَقِيُّ

کومه خبره کېدونکې وي هغه ضرور کېږي د روایت دا الفاظ د مصابیح دي او بیهقي هم د دې.

فِي شُعَبِ الْإِيْمَانِ مَعَ تَغْيِيْرٍ.[1]
روايت څه الفاظ تغير او تبديل سره شعب الايمان کې نقل کړی دی

توضيح: ثمان سنين: د دینه معلومیږي چې کله حضرت ام سلیم انصاریه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په طور د خادم د حضور ﷺ په خدمت کې پیش کړلو په دغه وخت کې د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عمر اته کاله وو.

عشر سنين: یعنې تر لسو کلونو ما د حضور ﷺ خدمت کړی دی او د حضور ﷺ همدومره عمر په مدینه منوره کې تیر شوی دی.

اتى فيه: دا د مجهول صیغه ده د ضائع کیدلو او هلاکیدلو په معنی سره ده یعنې کوم شی چې به زما په لاسونو کې ضائع شو، دا د **شئ** صفت واقع شوی دی.

يدی: تثنیه ده دواړه لاسونه مراد دي یعنې داسې کله هم شوي نه دي چې زما د دواړو لاسونو نه کوم شی ضائع شوی وي او حضور ﷺ زما په ملامتولو سره لعن او طعن راکړی وي، نورو خلکو به چې کله زه ملامتولم نو هغه به وفرمایل چې دا پریږدئ

لوقضى شيئ كان: یعنې په تقدیر الهی کې چې د کوم شی فیصله شوې وي هغه به ضرور کیږي د مستقبل په اعتبار سره چې کومه خبره کیدونکې وي هغه به ضرور راحي.

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوصاف حمیده

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمْ يَكُنْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاحِشًا وَلَا
او بي بي عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه خو خلقي او طبعي طور سره فحش کوو او نه يې
مُتَفَحِّشًا وَ لَا سَخَّابًا فِي الْأَسْوَاقِ وَلَايَجْزِيْ بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ
قصداً فحش کويي او نه بازارونو کې شور کونکی وو او نه به يې د بدۍ بدله بدۍ سره آخستله
وَلٰكِنْ يَعْفُوْ وَيَصْفَحُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.[2]
بلکه په زړه سره معاف کوه د عفو او درګذر معامله کوله [ترمذی]

توضيح: فاحشا: یعنې د فحش خبرو کولو والا نه وو او په طبعیت کې يې دغه شی نه وو.

---

(1) اخرجه احمد في المسند ۳/۲۳۱ والبيهقي في شعب الايمان ۶/۲۵۸ رقم الحديث ۸۰۷۰.

(2) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۳۲۴ رقم الحديث ۲۰۱۶ وابن ماجه في السنن ۱۳۹۸ رقم الحديث ۴۱۷۸.

ولامتفحشا: یعني په فحش کلام کې تکلف کونکی هم نه وو چې قصدا او تکلفا فحش کلام اختیار کړي.

ولاسخابا: چغو وهلو سره شور کونکې ته سخاب ویل کیږي.

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أَنَسٍ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او انس رضي الله عنه په یوه موقع د رسول الله صلی الله علیه وسلم متعلق د بهترینو اخلاقو او عاداتو ذکر کولو
أَنَّهُ كَانَ يَعُودُ الْمَرِيضَ وَيَتْبَعُ الْجَنَازَةَ وَيُجِيبُ
سره بیان وکړو چې حضور صلی الله علیه وسلم به د بیمار پوښتنه کوله جنازي سره به تللو د مملوک او غلام
دَعْوَةَ الْمَمْلُوكِ وَيَرْكَبُ الْحِمَارَ لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَوْمَ خَيْبَرَ
دعوت به یي قبلوی او په خره باندې سوریدو کې یي هم څه تکلف نه محسوسوه د غزوه خیبر په ورځ
عَلَى حِمَارٍ خِطَامُهُ لِيفٌ.
ما حضور صلی الله علیه وسلم په یو خره باندې سور اولیدلو چې د هغه واګې د کجورو د پوستکې وو دا
رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَالْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.[1]
روایت ابن ماجه او شعب الایمان کې بیهقي نقل کړی دی.

توضیح: علی حمار: یعني په غزوه خیبر کې هغه په خر باندې سور وو، حضور صلی الله علیه وسلم په طور د تواضع په خر باندې سوارلی کړې ده، په دې کې یو خو د حضرت عیسی علیه السلام سره په انکساری کې مشابهت راغی ځکه حضرت عیسی علیه السلام به هیمشه د خره سوارلي غوره کوله، دوهمه خبره دا وه چې دا جائز وګرځي چې د خره سوارلي جائز ده، په دغه وجه د خره عزت پاک ګرځولی شوی دی، دا د خره فائده هم شوه. دلته دا خبره ذهن نشینه کول پکار دي چې ددې خره نه د عربستان لوی سپین خر مراد دی چې آس ته قریب وي، د افغانستان خره هم همدا رنګه د غټ قد والا وي، ددینه هغه خر مراد نه دی چې په قد کې هم کوچنی وي چې په هغه باندې سوارلی باعث د عار (شرم) ګڼلی کیږي، د حضور صلی الله علیه وسلم سره به دوهم کس هم سریده ددینه هم معلومه شوه چې دا به لوی خر وو.

خطامه: ای لجامه او لګام د هغه.

لیف: یعني د قیضې رسی به د خرما (کجورې) د ونې د پوستکي نه جوړه وه.

---

[1] اخرجه ابن ماجه في السنن ۲/۱۳۹۸ رقم الحديث ۴۱۷۸ والبيهقي في شعب الايمان ۶/۲۸۹ رقم الحديث ۸۱۹۰.

خپلي څپلي به يې په خپله ګنډلي

﴿۲۲﴾	وَعَنْ	عَائِشَةَ	قَالَتْ	كَانَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ
او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي رسول الله صلى الله عليه وسلم به خپل پيزار ګنډل او خپله جامه به يې خپله ګنډله او										
يَخْصِفُ	نَعْلَهُ	وَيَخِيْطُ	ثَوْبَهُ	وَيَعْمَلُ	فِيْ	بَيْتِهِ	كَمَا			
د خپل كور كار به يې داسې كوه څرنګه چې په تاسو كې يو سړى خپل كور كې كار كوي او بي بي										
يَعْمَلُ	أَحَدُكُمْ	فِيْ	بَيْتِهِ	وَقَالَتْ	كَانَ	بَشَرًا				
عائشي رضي الله عنها مزيد وفرمائيل حضور صلى الله عليه وسلم يو داسې انسان وو څرنګه چې نور انسانان وي										
مِنَ	الْبَشَرِ	يَفْلِيْ	ثَوْبَهُ	وَيَحْلُبُ	شَاتَهُ					
حضور صلى الله عليه وسلم به خپلو كپړو كې سپږي خپله كتلي د خپلي بزي پې به يې خپله لوشلي او خپل										
وَ يَخْدِمُ	نَفْسَهُ.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ[1]							
خدمت به يې خپله كوه يعني خپل ذاتي كار به يې خپله كوه . [ترمذي]										

توضيح : يخصف: د څپلې ګنډلو په معنى سره دى د دينه خصاف راغلى .

بشرا: بشر انسان ته وايي، حضرت عائشه رضي الله عنها همدا بيانول غواړي چې هغه انسان وو ملائكه او پيرى نه وو لهذا په هغه باندې بشرى عوارض راتلل ، ددې حديث نه په بريلويانو باندې يو ه زبردسته علمي څپيړه پريوځي ، كاشكې هغوى پوهه شي! د كفارو دا خيال وو كچيرې هغه (محمد صلى الله عليه وسلم) د الله تعالى رسول وى نو هغه به د عامو انسانانو پشان په وړو وړو كارونو كې نه مشغول كيده بلكه د بادشاهانو پشان به يې د وړو كارونو نه اجتناب كولو لكه په آيت كې دي ﴿مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِيْ فِي الْأَسْوَاقِ﴾ ددې په جواب كې حضرت عائشه رضي الله عنها وفرمايل چې يو انسان وو او په طور د تواضع هغه د انسانانو پشان كار كولو ، هغه د تكبر نه پاك وو هغه بشر وو ﴿قل انما انا بشر مثلكم﴾ . (خلاصه طيبى)

يفلي ثوبه: فلى يفلي تفلية د باب تفعيل نه او تفلى يتفلى تفليا د باب تفعل نه په كپړو او سر وغيره كې د سپږو لټولو په معنى سره دى تر څو هغه ختمې شي .

سوال : مواهب لدنيه كې يې ليكلي دي چې د حضور صلى الله عليه وسلم په جسم يا كپړو كې كله هم سپږي شوې نه دي نو بيا دلته د تلاش كولو څه مطلب دى ؟ همدارنګه امام فخر الدين رازى رحمه الله ليكلي دي چې د

---

(۱) اخرجه أحمد في المسند ۶/۱۶۷ .

حضور صلی الله علیه وسلم په جسم باندې کله هم مچ نه کښیناستلو او نه کله هم کوم ماشي د هغه جسم چیچلی دی دلته د سپږو ذکر څنګه راغلی ؟

جواب : حضور صلی الله علیه وسلم د اظهار بشریت په غرض په طور د تواضع په خپلو کپړو کې د سپږو تلاش کړی دی ، دا صرف د تلاش کولو تر حده پورې وو ، د تلاش کولو نه دا نه لازمیږي چې په هغه کې سپږې موجودې وې . شیخ عبدالحق رحمه الله په اشعة اللمعات کې لیکلي دي اګرچې د حضور صلی الله علیه وسلم په جسم کې کله هم سپږې شوې نه وې لیکن چونکه د دغو موذیاتو د بدن نه علاوه د کپړو سره د بهر نه لګیدل ممکن وو په دغه وجه حضور صلی الله علیه وسلم د تلاش کولو کوشش کړی دی .

د انسانانو سره د حضور صلی الله علیه وسلم عمومي تعلق

﴿۲۳﴾ وَعَنْ خَارِجَةَ بْنِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ دَخَلَ نَفَرٌ عَلَى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ
او حضرت خارجه ابن زید ابن ثابت وایي یوه ورځ د خلقو یو جماعت ځما والد محترم حضرت زید ابن ثابت رضي الله عنه
فَقَالُوا لَهُ حَدِّثْنَا أَحَادِيثَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ته راغی او ورته یې وویل ځمونږ مخکې د رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه حدیثونه بیان کړه
قَالَ كُنْتُ جَارَهُ فَكَانَ
حضرت زید رضي الله عنه ورته وویل زه د حضور صلی الله علیه وسلم بالکل ګاونډ کې اوسیدم حضور صلی الله علیه وسلم باندې چې
إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ بَعَثَ إِلَيَّ
کله به وحي نازلیدله نو زه به یې راغوښتلم زه به په خدمت کې حاضریدم او د حضور صلی الله علیه وسلم حکم سره
فَكَتَبْتُهُ لَهُ فَكَانَ إِذَا ذَكَرْنَا الدُّنْيَا ذَكَرَهَا
وحي به مې لیکله د حضور صلی الله علیه وسلم عادت مبارک دا وو چې کله به مونږ د دنیا ذکر کوو حضور صلی الله علیه وسلم
مَعَنَا وَإِذَا ذَكَرْنَا الْآخِرَةَ ذَكَرَهَا
به زمونږ سره دې دنیاوي ذکر کې شاملیده او کله چې به مونږ د آخرت ذکر کوه نو حضور صلی الله علیه وسلم به
مَعَنَا وَإِذَا ذَكَرْنَا الطَّعَامَ ذَكَرَهُ
هم مونږ سره د آخرت ذکر کوه او کله چې به مونږ د خوراک څکاک ذکر کوه نو حضور صلی الله علیه وسلم به هم

مَعَنَا فَكُلُّ هٰذَا أُحَدِّثُكُمْ عَنْ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. (۱)
زمونږ سره د هغې ذكر كوه دا ټولې خبرې زه تا سو خلقو ته د رسول الله صلى الله عليه وسلم بنايم. [ترمذي]

توضيح: (عن خارجة) خارجه بن زيد بن ثابت جليل القدر صحابى دى، انصارى دى، مدنى دى، د حضرت عثمان رضي الله عنه زمانه يې موندلې ده، د خپل پلار نه يې د حضور ﷺ احاديث اوريدلي دي د مدينې منورې د فقهاء سبعه نه يو وو، د فقهاء سبعه نومونه دا دي، يو شاعر وايي:

الا كل من لا يقتدى بأئمة   فقسمته ضيزى من الحق خارجة

فخذهم عبيدالله عروة قاسم   سعيد ابو بكر سليمان خارجه

فكان: حضور اكرم ﷺ د هر مجلس خيال ساتلى دى او د انسانانو سره يې عمومى تعلق ساتلى دى او همدا كمال بشريت وو، داسې سرزورى نه وو چې په هر مجلس كې يې خپله خبره چلوله او د بل چا به يې نه اوريدله بلكه په هغه كې جامع كمال او جمال وو، شاعر ويلي:

جہاں تک آپ کی تقلید ہی اسی حد تک   سلیقہ بشریت بشر کو ملتا ہی

مصافحه او مواجهه او په مجلس كې د ناستي طريقه

﴿۲۴﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ
او حضرت انس رضي الله عنه وايي رسول الله صلى الله عليه وسلم چې به يو سړي سره مصافحه او ملاقات كوه نو خپل لاس
إِذَا صَافَحَ الرَّجُلَ لَمْ يَنْزِعْ يَدَهُ مِنْ يَدِهِ حَتّٰى
مبارك به يې تر هغه وقته پورې نه جدا كوه تر څو پورې چې هغه سړي به خپل لاس نه وو جدا كړى
يَكُوْنَ هُوَ الَّذِىْ يَنْزِعُ يَدَهُ وَلَا يَصْرِفُ وَجْهَهُ
او حضور صلى الله عليه وسلم به خپل مخ مبارك د هغه سړي د مخ نه د هغې پورې نه اړوه تر څو پورې چې هغه سړى
عن وَّجْهِهِ حَتّٰى يَكُوْنَ هُوَ الَّذِىْ يَصْرِفُ وَجْهَهُ عَنْ وَّجْهِهِ
به خپل مخ د حضور صلى الله عليه وسلم د مخ مبارك نه وو اخوا كړى او حضور صلى الله عليه وسلم هيڅ كله چا په دې حال كې
وَلَمْ يُرَ مُقَدِّمًا رُكْبَتَيْهِ بَيْنَ يَدَيْ جَلِيْسٍ لَهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. (۲)
نه دى ليدلى چې حضور صلى الله عليه وسلم خپلې ګونډې مباركې د خپل هم نشين مخكې كولو سره ناست وي. [ترمذي]

---

(۱) اخرجه البغوي في شرح السنة ۱۳/۲۴۵ رقم الحديث ۳۶۷۹.

(۲) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۶۴ رقم الحديث ۲۴۹۰ وابن ماجه ۲/۱۲۲۴ رقم الحديث ۳۷۱۶.

توضیح: **لم ينزع يده**: يعنې د مصافحې په وخت کې حضور صلی الله علیه وسلم خپل مبارک لاس د مصافحه کونکي د لاس نه په خپله نه وو لرې کوه تر څو پورې به چې هغه کس خپل لاس پخپله نه لرې کوه، همدارنګه د مصافحې په وخت یا د عامو خبرو کولو په وخت تر څو پورې به چې دویم شخص خپل مخ نه ګرځولو تر هغه وخته به حضور صلی الله علیه وسلم د حسن اخلاق او مروت لاندې خپل مخ نه ګرځولو، د اخلاقو او مروت او د تواضع او انکسارۍ دا یو اعلی نمونه ده.

ولم یر مقدما: یعنې د حضور صلی الله علیه وسلم په عامو مجالسو کې عام عادت همدا وو چې د خلکو په مخ کې یې خپلې پښې او ځنګنونه نه غځول ځکه دا د متکبرینو عادت او علامت دی، دلته د ځنګنونو د غځولو الفاظ دي، بعضو شارحینو د رکبتین نه رجلین مراد کړي دي دا ډیر واضحه او آسانه مطلب دی د ځنګنونو غځول په پوهه کې نه راځي، عرب خلک خپل طرفته د پښو غځول ډیر لوی عیب ګڼي، بیت الله طرفته خو پښې غځوي لیکن د انسان طرفته په پښو غځولو باندې جنګ کوي. په هر حال په عامو مجلسونو کې د حضور ﷺ عام عادت همدا وو، کچیرې په کوم خاص مجلس کې یې کله کله پښې غځولې وي نو د هغه سره یې هیڅ تعارض نشته او نه کوم فرق پریوځي.

﴿۲۵﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَدَّخِرُ شَيْئًا لِغَدٍ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ . [۱]
حضرت انس رضی الله عنه فرمایي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم به هیڅ شی صبا د پاره نه ذخیره کوه، ترمذی

توضیح: **لا یدخر**: یعنې د خپل ذات لپاره یې کله هم د سبا لپاره ذخیره اینښې نه ده، دا د حضور ﷺ خپله ذاتي معامله وه د همدې تذکره په دې حدیث کې ده، ددې برعکس حضور ﷺ د خپلو ازواج مطهرات لپاره ذخیره اینښې ده. د بعضو لپاره یې د یو کال انتظام فرمایلی دی لیکن د خپل ځان په باره کې یې په توکل باندې عمل کړی دی.

د حضور صلی الله علیه وسلم خاموشي

﴿۲۶﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَوِيْلَ الصَّمْتِ.
او جابر ابن سمره رضی الله عنه وایي رسول الله صلی الله علیه وسلم به زیات تر خاموشي اختیاروله دا روایت
رَوَاهُ فِيْ شَرْحِ السُّنَّةِ. [۲]
بغوي رحمه الله په شرح السنه کې نقل کړی دی.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن ۴/۵۰۱ رقم الحديث ۲۳۶۲.

(۲) اخرجه أحمد في المسند ۵/۸۶ .

د حضور صلى الله عليه وسلم د ويلو انداز

﴿۲۷﴾ وَعَنْ كَعْبِ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ فِيْ كَلَامِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرْتِيْلٌ وَتَرْسِيْلٌ. رَوَاهُ أَبُوْ دَاوُدَ(۱)

حضرت جابر رضي الله عنه وايي د رسول الله صلى الله عليه وسلم د الفاظو په آدائيگۍ کې به د ترتيل او ترسيل لحاظ وو. [ابوداؤد]

توضيح : ترتيل: حروف او كلمات ظاهرول او په دمه دمه ويلو ته ترتيل ويل كيږي چې د سرد الكلام برعكس وي چې د دې تذكره په وړسټې حديث كې شته او ممدوحه نه ده ، د ترتيل تعلق د قرآن كريم د ويلو سره دى ﴿ورتل القرآن ترتيلا﴾.

ترسيل: دا د ترسل نه دى چې په دمه دمه كلام ويلو ته ويل كيږي ، علماؤ ليكلي دي چې دا دواړه لفظونه د معنى په اعتبار سره يو شان دي البته د ترسيل تعلق د عام كلام سره دى او د ترتيل تعلق د قرآن د ويلو سره دى ، په وړسټې حديث كې د (بينه فصل) چې كوم لفظ راغلى دى هغه هم په دغه معنى سره دى چې علاحده علاحده واضح كلام به وو او هرڅوک به وړباندې پوهيده.

﴿۲۸﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او بي بي عائشه رضي الله عنها بيان وكړو د رسول الله صلى الله عليه وسلم گفتكو به داسې نه وه څرنگه چې تاسو خلق

يَسْرُدُ سَرْدَكُمْ هٰذَا وَلٰكِنَّهُ كَانَ يَتَكَلَّمُ بِكَلَامٍ

مسلسل خبرې كوئ كله چې به حضور صلى الله عليه وسلم گفتكو كوله نو يو يو حرف او جمله به يې داسې په

بَيْنَهُ فَصْلٌ يَحْفَظُهُ مَنْ جَلَسَ

آرام آرام اداء كوله چې كوم سړي به حضور صلى الله عليه وسلم سره ناست وو نو پوره خبرې اترې به يې په بنه

إِلَيْهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ(۲)

شان ياد ولې شوې . [ترمذي]

په شونډو مباركو به يې اكثره مسكاوه

﴿۲۹﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ جَزْءٍ قَالَ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَكْثَرَ تَبَسُّمًا

او حضرت عبد الله ابن حارث ابن جزء رضي الله عنه وايي ما زيات مسكى كېدونكى هيڅوک نه دى ليدلى

(۱) اخرجه أبوداود في السنن ۵/۱۷۱ رقم الحديث ۴۸۳۸ .

(۲) اخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۶۰ رقم الحديث ۳۶۳۹ وأحمد في المسند ۶/۲۵۷ .

مِنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ [1].

د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه. [روایت کړې دې ترمذي]

﴿۳۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلَامٍ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او عبد الله بن سلام رضی الله عنه وایي رسول الله صلی الله علیه وسلم چې به خبرو کولو ته کینا سته نو اکثره به

إِذَا جَلَسَ يَتَحَدَّثُ يُكْثِرُ أَنْ يَرْفَعَ طَرْفَهُ إِلَى السَّمَاءِ . رَوَاهُ أَبُوْ دَاوُدَ . [2]

يې نظر آسمان طرف ته پورته کوه . [روایت کړې دې ابو داؤد]

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د عظیم شفقت سره عظیم اخلاق

﴿۳۱﴾ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيْدٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ مَا رَأَيْتُ

او حضرت عمرو ابن سعید د انس رضی الله عنه نه روایت کوي هغوئ وویل ما هیڅوک د رسول الله صلی الله علیه وسلم

أَحَدًا كَانَ أَرْحَمَ بِالْعِيَالِ مِنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ

نه زیات خپل اهل او عیال باندې مهربانه او مشفق نه دی لیدلی د حضور صلی الله علیه وسلم د ځوئ

إِبْرَاهِيْمُ ابْنُهُ مُسْتَرْضِعًا فِيْ عَوَالِي الْمَدِيْنَةِ فَكَانَ

ابراهیم رضی الله عنه د مدینې په پورتني اطرافو کې په یو کور کې پی ورکول کیدل حضور صلی الله علیه وسلم به اکثره

يَنْطَلِقُ وَنَحْنُ مَعَهُ فَيَدْخُلُ الْبَيْتَ وَإِنَّهُ

هغه محلې ته ورتلو مونږ به هم د حضور صلی الله علیه وسلم سره وو حضور صلی الله علیه وسلم هلته رسیدو سره د دائي کور ته

لَيُدَّخَنُ وَكَانَ ظِئْرُهُ قَيْنًا فَيَأْخُذُهُ

به یې تشریف راوړلو او هلته به هغه کور کې به لوګی وو ځکه چې د دائي (پی ورکونکي) خاوند

فَيُقَبِّلُهُ ثُمَّ يَرْجِعُ

آهینګر وو او د هغه د بټۍ لوګی به په کور کې شلور طرف ته وو خو حضور صلی الله علیه وسلم به د ځوی په محبت

---

(1) اخرجه الترمذي في السنن ۵/۵۶۱ رقم الحديث ۳۶۴۱ وأحمد في المسند ۴/۱۹۰ .

(2) اخرجه أبوداود في السنن ۵/۱۷۱ رقم الحديث ۴۸۳۸.

قَالَ	عَمْرٌو	فَلَمَّا	تُوُفِّيَ	إِبْرَاهِيمُ	

کې هغه لوګي نه ډک کورته ورتلو صلى الله عليه وسلم بیا ابراهیم رضي الله عنه به یې په غیږه مبارکه کې اخستی مینه

قَالَ	رَسُولُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

محبت به یې ورسره کوو او بیا به خپل کورته بیرته راغلو حضرت عمرو بیان وکړو چې کوم وقت

إِنَّ	إِبْرَاهِيمَ	ابْنِيْ	وَإِنَّهُ	مَاتَ	فِي الثَّدْيِ

حضرت ابراهیم رضي الله عنه وفات شونو رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمائیل ابراهیم ځما ځوی دی هغه په سینه

وَإِنَّ	لَهُ	لَظِئْرَيْنِ	تُكَمِّلَانِ	رَضَاعَهُ

کې یعني د پیو څکلو زمانه کې وفات شو د هغه د پاره دوه تی ورکونکې مقرر شوي دي چې په

فِي الْجَنَّةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. (۱)

جنت کې د هغه د پیو موده پوره کوي. [مسلم]

توضیح: ارحم بالعیال: یعني حضور صلى الله عليه وسلم په خپل اهل او عیال باندې د ټولو نه زیات مهربانه او شفقت کونکی وو، وړیسې تفصیل دی.

وکان ابراهیم: حضور صلى الله عليه وسلم چې کله د دنیا بادشاهانو ته دعوتی خطوط لیږلي وو په هغو کې د مصر عیسائی بادشاه مقوقس په نوم هم یو خط وو، مقوقس حضور صلى الله عليه وسلم ته په طور د تحفې باندې یو آس او یوه وینځه لیږلې وه د هغې وینځې نوم ماریه قبطیه وو، د هغې د بطن نه په مدینه منوره کې یو بچی پیدا شو چې د هغه نوم ابراهیم وو، د شیدو ورکولو په غرض حضور صلى الله عليه وسلم خپل دغه ځوی ابراهیم په عوالی د مدینه کې د یوه آهنګر کورته ورکړلو، د آهنګر ښځه د حضرت ابراهیم دایه جوړه شوه شودې یې ورکولې، حضور صلى الله عليه وسلم کله کله د خپل دغه ځوی د حال اخیستلو لپاره هلته تشریف وړلو، هغه ځای تنګ وو په نغري کې به لړګی سوځیدل نو لوګی به هم وو، حضور صلى الله عليه وسلم به دغه ټولو مشقت برداشت کولو او په ځوی باندې به یې شفقت کولو او هلته به تللو، اولس اتلس میاشتې بعد د حضرت ابراهیم انتقال وشو.

عوالی: دا د عَالِیَة جمع ده، د مدینې اطرافو ته ویل کیږي، بعضې عوالی څلور میله بعضې شپږ میله او بعضې عوالی د اته میله په فاصله باندې پراته وو.

لیدخن: یعني په دغه ځای کې به لوګی وو.

---

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۱۸۰۸ رقم الحديث ۶۳/۲۳۱۶، وأحمد في المسند ۳/۱۱۲.

ظئر: په عربی کې تی ورکونکي ښځې ته ظئر ویل کیږي لیکن په دې کې نارینه او ښځه برابر دي ، کچیرې کومه ښځه د چا څوی ته شودې ورکوي او هغه ظئر جوړیږي نو د دغې ښځې خاوند هم د دغه بچی رضاعی پلار جوړیږي په عربی کې په هغه باندې هم د ظئر اطلاق کیږي دلته هم داسې شوي دي .

قین: حداد او آهنګر ته وایي، شاید دا د دوګي د زیاتیدو وجه بیانیږي ځکه چې د آهنګرانو سره اوسپنه ګرمولی شي نو اور بلیږي.

في الثدی: یعني د رضاعت په موده کې دننه وفات شو ، د شیدو رودلو په وخت کې وفات شو ، حضرت ابراهیم د اولس یا اتلس میاشتو په عمر کې وفات شوی وو په دغه وجه په جنت کې د هغه لپاره د دوو تی ورکونکو انتظام وشو .

د حضور صلى الله عليه وسلم د لویو اخلاقو ظهور

﴿۳۲﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّ يَهُوْدِيًّا كَانَ يُقَالُ لَهُ فُلَانٌ حَبْرٌ كَانَ لَهُ عَلٰى
حضرت علي کرم الله وجهه راوي دی په مدینه کې د فلان نوم یو یهودي عالم وو د هغه څو دیناره
رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَنَانِيْرُ فَتَقَاضَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
په حضور صلى الله عليه وسلم باندې قرض وو یوه ورځ هغه یهودي راغی رسول الله صلى الله عليه وسلم نه یې د هغه دینارو مطالبه
فَقَالَ لَهُ يَا يَهُوْدِيُّ مَا عِنْدِيْ مَا أُعْطِيْكَ
وکړله حضور صلى الله عليه وسلم هغه ته وفرمائیل ای یهودي! تا ته د رکولو د پاره دا وخت ما سره هیڅ شی نشته
قَالَ فَإِنِّيْ لَا أُفَارِقُكَ يَا مُحَمَّدُ حَتّٰى تُعْطِيَنِيْ
یهودي وویل ای محمد ! زه تر هغه وخته پورې ستا نه نه لیرې کېږم ترڅو پورې چې څما قرض اداء
فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذًا أَجْلِسُ مَعَكَ
نکړې حضور صلى الله عليه وسلم جواب ورکړو ښه ده نو بیا زه تا سره کینم تر څو پورې چې ته و نه وایي ستا د
فَجَلَسَ مَعَهُ فَصَلّٰى رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ
مخ نه به نه اخوا ته کېږم او په دې فرمائیلو سره حضور صلى الله عليه وسلم هغه سره کېناستو د ماپښین مازیګر
وَ الْمَغْرِبَ وَ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ وَ الْغَدَاةَ وَ كَانَ أَصْحَابُ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ماښام ماخستن او بیا د راتلونکې سهار مونځ وکړه صحابو رضي الله عنهم دې صورت حال لیدو سره سخت

يَتَهَدَّدُوْنَهُ	وَيَتَوَعَّدُوْنَهُ	فَفَطِنَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

قهر کې شول او بار بار به یې هغه یهودي ویروه رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغوی منع کړل صحابو عرض

مَا	الَّذِيْ	يَصْنَعُوْنَ	بِهٖ	فَقَالُوْا	يَا	رَسُوْلَ	اللهِ	يَهُوْدِيٌّ يَحْبِسُكَ؟

وکړو یا رسول الله! دا یو یهودي کېدو سره تا سو یې پابند کړي یي او دلته په ناستي باندې یې

فَقَالَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَ	سَلَّمَ	مَنَعَنِيْ رَبِّيْ

مجبوره کړي یي حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائيل آیا تا سو ته نه ده معلومه چې الله! زه منع کړې

أَنْ	أَظْلِمَ	مُعَاهِدًا	وَّغَيْرَهُ	فَلَمَّا	تَرَحَّلَ	النَّهَارُ	قَالَ	الْيَهُوْدِيُّ

یم چې په هغه سړي ظلم وکړم هغه چې هر څوک وي هر کله چې ورځ راوختله نو هغه یهودي وویل

أَشْهَدُ	أَنْ	لَّا	اِلٰهَ	اِلَّا	اللهُ	وَأَشْهَدُ	أَنَّكَ	رَسُوْلُ اللهِ

زه شاهدي اداکوم چې الله نه ماسوا بل معبود نشته او شاهدي اداکوم چې یقیناً ته د الله! رسول یې

وَشَطْرُ	مَالِيْ	فِيْ	سَبِيْلِ	اللهِ

یارسول الله! زه د خپل مال نیمه حصه د الله! په لار کې صدقه کوم تا سو ته دي معلومه وي

أَمَا	وَاللهِ	مَا	فَعَلْتُ	بِكَ	الَّذِيْ

قسم په الله ماچي دا وخت ستا سو سره کوم سخته رویه اختیار کړه د هغه سبب د دي نه علاوه نور هيڅ نه

فَعَلْتُ	بِكَ	اِلَّا	لِأَنْظُرَ

وو چې ما په تا سو کې هغه اوصاف امتحان کول غوښتل د کومو ذکر چې په تورات کې موجود دی

إِلٰى	نَعْتِكَ	فِي	التَّوْرَاةِ	مُحَمَّدُ	بْنُ	عَبْدِ اللهِ

او په تورات کې هغه اوصاف داسې مذکور دي چې د هغه نوم مبارک به محمد وي د عبد الله ځوی

مَوْلِدُهُ	بِمَكَّةَ	وَ	مُهَاجَرُهُ	بِطَيْبَةَ	وَ مُلْكُهُ

به وي پیدائش به یې په مکه کې وي مدینې طیبې ته به هجرت کوي د هغوئ د مملکت سرحد و نه

بِالشَّامِ	لَيْسَ	بِفَظٍّ	وَلَا	غَلِيْظٍ	وَلَا	سَخَّابٍ

به ملک شام او د هغه ګرد و نواح پوري خواره وي هغه به نه بدزبانه وي نه به سنګدل (سخت زړی)

فِي الْأَسْوَاقِ وَلَا مُتَزَيٍّ بِالْفُحْشِ وَلَا
وي نه به بازارونو كې شور كونكى وي نه به فحش اختيارونكې وي او نه به بيهوده خبره كونكې
قَوْلِ الْخَنَا أَشْهَدُ أَنْ
وي هغه په تورات كې مذكوره دا خبر اورولو نه روسته يو وار بيا كلمه د شهادت وويله چې زه ګواهي
لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَ أَنَّكَ رَسُوْلُ اللّٰهِ وَ هٰذَا مَالِيْ
وركوم چې د الله ! نه ماسوا بل معبود نشته او دا چي يقيناً تاسو د الله ! رسول ياست اى د الله رسوله! دا ځما مال. حاضر دى
فَاحْكُمْ فِيْهِ بِمَا أَرَاكَ اللّٰهُ وَ كَانَ الْيَهُوْدِيُّ
تاسو د الله ! د حكم په رڼا كې ددې متعلق چې څه مناسب ګڼئ فيصله وكړئ د راوي بيان دى چې هغه يهودي
كَثِيْرَ الْمَالِ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِيْ دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ.(۱)
ډېر مال داروو دا روايت بيهقي دلائل النبوة كې نقل كړى دى

توضيح: **فلانا**: د يهودى د نوم نه كنايه ده، **حبر**: ددې جمع احبار ده د يهودو عالم ته ويل كيږي.

دنانير: د تصغير او تقليل لپاره دغه لفظ راغلى دى يعنې يو څو ديناره وه معمولي قرض وو.

ماعندي: په دغه وخت كې د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره دغه رقم نه وو، شايد د هغه د اداء كولو وخت تر اوسه راغلى نه وو يهودى د وخت نه مخكې مطالبه وكړه او داسې معلوميږي چې د كوم صحابى سره هم څه نه وو.

اجلس معك: په ظاهره داسې معلوميږي چې هغه يهودى حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مسجد نبوى كې كښيناوه او په خپله هم ورسره كينوه.

الغداة: ددينه مراد د سهار مونځ دى نو پوره پنځه مونځونه يې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پرې خودلو.

يتوعدونه: ځورنې ته ويل كيږي.

وغيره: دا تعميم بعد تخصيص دى چې زه نه په كوم معاهد باندې ظلم كوم او نه ددينه علاوه په بل چا باندې ظلم كوم، زما رب زه د ظلم نه منع كړى يم.

كرجل النهار: د ورځې راخكاره كيدلو او لمر پورته كيدلو ته ويل شوي.

فظ: د ژبې په لحاظ به بد اخلاقه نه وي. **غليظ**: د زړه په اعتبار سره به سخت دله نه وي.

(۱) رواه البيهقي في دلائل النبوة ۶/۲۸۰ .

سخاب: په بازارونو کې به چغې وهونکی نه وي.

ولامتزی: يعنې عملی طور باندې به د فحش ارتکاب کونکی نه وي.

قول الخنا: يعنې د قول او زبانی طور باندې به د فحش او قبيح خبرو کولو والا نه وي، په دې حديث کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغو اخلاقو ظهور وشو د کوموچې تصور نشو کيدلی، يو چا رښتيا ويلي:

نفسی الفداء لمن اخلاقه شهدت ... بانه خير مولود من البشر

لم يخلق الرحمن مثل محمد ... ابدا وعلى انه لايخلق

فاق النبيين في خلق وخلق ... ولم يدانوه في علم ولا كرم

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فقراو او غريبانو سره تعامل

﴿۲۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكْثِرُ
او حضرت عبدالله ابن ابي اوفى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په ذکر کې زيات مشغول ؤ لغو [فضول]
الذِّكْرَ وَيَقِلُّ اللَّغْوَ وَيُطِيلُ الصَّلَاةَ وَيُقَصِّرُ الْخُطْبَةَ وَلَايَأْنِفُ أَنْ يَمْشِيَ
خبرې به يې ډيرې کمې کولې مونځ به يې طويل او خطبه به يې مختصره ويله او کونډې او مسکين
مَعَ الْأَرْمِلَةِ وَ الْمِسْكِينِ فَيَقْضِيَ لَهُ الْحَاجَةَ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَ الدَّارِمِيُّ.[1]
سره په تلو کې به يې څه عار نه محسوسوه او د هغوئ کار به يې کوه. [روايت کړې نسائي ودارمي]

توضيح: الذكر: د دينه مراد هر هغه عمل دی چې د الله تعالى د ياد سره متعلق وي، د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د زندگۍ هره لمحه په ذکر الله باندې مشتمله وه.

اللغو: د دينه مراد هر هغه عمل دی چې په هغه کې نه د دنيا فائده وي او نه د آخرت فائده وي بلکه هغه عمل د ذکر الله نه علاوه محض د دنيا سره متعلق وي، امام غزالی رحمه الله د بی مقصده او بی مصلحته منطقی او فلسفی تأليفاتو متعلق ويلي دي: **ضيعت قطعة من العمر العزيز في تأليف البسيط والوسيط والوجيز.** په هر حال د ذکر حقيقی په مقابله کې د نورو امورو همدا حيثيت دی.

ويقل: علماؤ ليکلي چې د قلت اطلاق په عدم باندې هم کيږي دلته همدا عدم او معدوم مراد شوی دی يعنې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د لغوه امورو طرفته بلکل التفات نه کولو.

---

(1) اخرجه النسائي في السنن ۳/۱۰۸ رقم الحديث ۱۴۱۴ والدارمي في السنن ۱/۴۸ رقم الحديث ۷۴.

یانف: نه خوښولو او بدګڼلو ته ویلی کیږي. ارملة: بې خاونده ښځې ته ویل کیږي یعنې د اعلی اخلاقو او اعلی تواضع په بنیاد باندې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د کونډې ښځې سره تلل او د غریب او غرباؤ سره راشه درشه بده نه ګڼله.

﴿۳۴﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّ أَبَا جَهْلٍ قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت علي كرم الله وجهه نه روايت دى چې ابو جهل رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته دا وويل اى محمد!
إِنَّا لَا نُكَذِّبُكَ وَلٰكِنْ نُكَذِّبُ بِمَا جِئْتَ بِهِ فَأَنْزَلَ
مونږ ليكن هغه شي ته دروغ وايو كوم چې تا راوړى دى نو الله! د په حق كې دا ايت نازل كړه:
اللهُ تَعَالٰى [فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلٰكِنَّ الظَّالِمِيْنَ
فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلٰكِنَّ الظّٰلِمِينَ بِاٰيٰتِ اللهِ يَجْحَدُونَ پس يقينا دوي تا ته دروغجن نه وايي بلكه دا ظالمان
بِاٰيَاتِ اللهِ يَجْحَدُوْنَ] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.[1]
خو د الله د آيتونو نه انكار كوي. [ترمذي]

سلام په هغه چا باندې چې په بادشاهۍ کې یې فقیرۍ وکړه

﴿۳۵﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. يَا عَائِشَةُ
او بي بي عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي يوه ورځ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته وفرمائيل اى عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا! كه زه
لَوْ شِئْتُ لَسَارَتْ مَعِيَ جِبَالُ الذَّهَبِ جَاءَنِيْ مَلَكٌ وَإِنَّ
وغواړم نو يقينا ما سره به د سروزرو غرونه روان شي ماته يوه فرشته راغله چې د ومره غټه وه چې
حُجْزَتَهُ لَتُسَاوِي الْكَعْبَةَ فَقَالَ إِنَّ رَبَّكَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ
د هغه ملا د كعبي برابر وه هغه ماته ووېل چې ستا سو پروردګار په تا سو سلام وايي او فرمايي
وَيَقُوْلُ إِنْ شِئْتَ نَبِيًّا عَبْدًا وَإِنْ شِئْتَ نَبِيًّا مَلِكًا فَنَظَرْتُ
چې ته بنده پيغمبر جوړېدل غواړې كه بادشاه پيغمبر جوړېدل ما پدي اوريدو سره د جبرائيل طرف
إِلٰى جِبْرَائِيْلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَشَارَ إِلَيَّ
ته سواليه انداز كې وكتل او ګويا د هغه نه مې مشوره طلب كړه چې ته ووايه زما د پاره به كوم صورت

([1]) اخرجه الترمذي في السنن ۵/۲۴۳ رقم الحديث ۳۰۴۶.

أَنْ ضَعْ نَفْسَكَ(۱) وَفِيْ رِوَايَةِ ابْنِ عَبَّاسٍ فَالْتَفَتَ

ښه وي؟ نو هغه وويل خپل نفس پست کړه يعني د فقر ژوند اختيار کړه نه د عيش او راحت ژوند.

رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى جِبْرَآئِيْلَ

او د حضرت ابن عباس رضي الله عنه په روايت کې دا دي چې حضور صلی الله علیه وسلم جبرائيل علیه السلام ته

كَالْمُسْتَشِيْرِ لَهُ فَأَشَارَ جِبْرَئِيْلُ

متوجه شو ، او مشورې غوښتلو آنداز کې هغه طرف ته وکتل ، نو جبرائيل په خپل لاس سره ځمکې

بِيَدِهِ أَنْ تَوَاضَعْ فَقُلْتُ

طرف ته اشاره کولو سره وښودل، چې خکته والی او انکساری اختيار کړه نو حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائيل ما وويل

نَبِيًّا عَبْدًا قَالَتْ فَكَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ ذٰلِكَ

چې يقينا زه بنده پيغمبر جوړيدل غواړم ، بی بی عائشی رضي الله عنها بيان وکړو چې ددې نه روسته

لَا يَأْكُلُ مُتَّكِئًا يَقُوْلُ آكُلُ كَمَا

حضور صلی الله علیه وسلم هيڅ کله تکيه لګولو سره طعام نه دی خوړلی او فرمائيل يې زه داسې طعام خورم، څرنګه

يَأْكُلُ الْعَبْدُ وَأَجْلِسُ كَمَا يَجْلِسُ الْعَبْدُ. رَوَاهُ فِيْ شَرْحِ السُّنَّةِ(۲)

چې غلام يې خوري، او داسې کينم څرنګه چې غلام کيني، دا روايت بغوی په شرح السنة کې نقل کړی دی.

توضيح : د الله تعالی له طرفنه دغې خاصې ملائکې دغه خاص پيغام ورکړو چې کچيرې حضور صلی الله علیه وسلم وغواړي چې د نبوت سره بادشاهت هم وي نو الله تعالی به داسې وکړي او که وغواړي چې نبوت او عبديت وي نو دا هم د هغه اختيار دی ، حضور صلی الله علیه وسلم د جبرئيل علیه السلام په مشوره باندې نبوت او عبديت اختيار کړلو او بادشاهت يې منع کړلو ، دا په فقيرۍ کې بادشاهی ده.

سلام په هغه چا چې په بادشاهۍ کې يې فقيري وکړه.

۲۲ جمادی الثاني ۱۴۱۸هـ

(۱) اخرجه البغوي في شرح السنة ۱۳/۲۴۷ رقم الحديث ۳۶۸۳.

(۲) اخرجه البغوي في شرح السنة ۱۳/۲۳۸ رقم الحديث ۳۶۸۴.

باب المبعث وبدء الوحي
د نبوي بعثت دور او د نزول وحي بيان

قال الله تعالى ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ﴾ (العلق)

المبعث: دا لفظ د بعث نه دی د پورته کولو ژوندي کولو او ليږلو په معنی سره راځي دلته په همدې آخري د ليږلو په معنی کې استعمال شوی دی . حضور صلی الله علیه وسلم ته د ۴۰ کلونو په عمر کې نبوت ورکړی شو ، د نبوت حاصليدو نه درې کاله وروسته هغۀ د صفا په غونډۍ باندې وختلو او په ښکاره الفاظو کې يې د نبوت اعلان وفرمايلو ، د نبوت ۱۳ کاله هغه په مکه کې تير کړل او لس کاله په مدينه منوره کې پاتې شو ، په دغه طريقه چې کله ۲۳ کاله د نبوت پوره شول نو الله تعالی هغه خپل طرفته وبللو او د ۶۳ کلونو په عمر کې د هغه وصال وشو .

د مسجد نبوی سره د حضرت عائشې رضي الله عنها حجره وه په دې کې هغه په ژوند کې هم اوسيده او وصال هم همدلته وشو او قبر يې هم په همدې ځای کې دی او تدفين يې هم همدلته وشو ، اوس دغه حجره مسجد نبوی په مينځ کې راغلې ده او روضه د رسول هم په مينځ کې راغلې ده .

بدء الوحي: دا لفظ په همزې سره د ابتداء په معنی سره دی او که همزه نه وي بلکه واو وي نو دا بُدُوٌّ د ظهور وحې په معنی سره راځي دلته په همزې سره راغلی دی . **(الوحی هو الاشارة الخفية)** يعنې د لغت په اعتبار سره وحې .رمز او مخفي اشاره او کنايه ده ورو خبره کول ، پيغام ليږل او القاء او الهام ته ويل کيږي . په مشارق انوار کې ليکلي دي چې ملا علی القاری رحمه الله د وحې اصطلاحی تعريف داسې کړی دی (و شرعا هو الاعلام بالشرع) يعنې انبياء کرامو ته د شرعی پيغاماتو رسولو نوم وحې ده ، انبياء کرامو ته د وحې راتللو شو طريقې وې : (۱) کله به ملائکې د انسان په شکل کې وحې راوړله . (۲) کله کله به ملائکه په خپل اصلی صورت کې راتلله . (۳) کله به الله تعالی براه راست د نبی په زړه باندې القاء فرمايله . (۴) کله به الله تعالی د حجاب تر شا نبی سره خبرو کولو سره وحې کوله . (۵) کله به د انسلاخ بشريت په صورت کې وحې راتلله ، د انسلاخ بشريت مطلب دا دی چې په حضور صلی الله علیه وسلم به يو قسم غشی طاری کيدله ، هغه صلی الله علیه وسلم به د عالم بشريت نه عالم ملکوتيت طرفته منتقل کيده او په همدغه حالت کې به وحې راتلله ، چې کله به هغه په هوش کې راغللو او د عالم بشريت طرفته به واپس راغللو نو هغه وحې به ده ته په ياد کې پاتې وه ، د وحې دغه شکل به په حضور صلی الله علیه وسلم باندې ډير دروند وو ځکه په دې کې انسلاخ بشريت وو .

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د څلویښت کالو په عمر کښې په نبوت سره مشرف شو

﴿۱﴾ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بُعِثَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لِاَرْبَعِيْنَ سَنَةً

ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د څلویښت کالو په عمر کښې د رسالت منصب او نبوت

فَمَكَثَ بِمَكَّةَ ثَلَاثَ عَشَرَةَ سَنَةً يُوْحَى اِلَيْهِ ثُمَّ

باندې فائز سو ددې نه روسته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دیارلس کاله په مکه کښې وو چې وحې به ورته کیدله او بیا

اُمِرَ بِالْهِجْرَةِ فَهَاجَرَ عَشَرَ سِنِيْنَ وَ مَاتَ

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د هجرت حکم وشو د نو مکې نه یې هجرت وکړو او لس کاله په مدینه کښې وو کوم

وَ هُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَّ سِتِّيْنَ سَنَةً. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

وخت چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفات شو نو عمر مبارک یې درې شپیته کاله وو. [بخاري مسلم]

توضیح: په دې روایت کښې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مکې زندګي ۱۳ کاله ښودل شوې ده او مدنې لس کاله ښودل شوې ده او ټول عمر ۶۳ کاله بیان شوی دی، دغه روایت بنیادي حیثیت لري همدېته امام بخاري رحمه الله ترجیح ورکړې ده، ددینه علاوه د ۶۰ کالو روایت هم شته او د ۶۵ کالو روایت هم شته، د وفات دغه دواړو روایتونو کښې د تأویل ضرورت شته.

﴿۲﴾ وَ عَنْهُ قَالَ اَقَامَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِمَكَّةَ خَمْسَ عَشَرَةَ سَنَةً

او ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پنځلس کاله په مکه کښې وو او په ابتدائي اوه کالو

يَسْمَعُ الصَّوْتَ وَ يَرَى الضَّوْءَ سَبْعَ سِنِيْنَ وَلَا يَرَى شَيْئًا

کښې ئې اواز اوریدلو او په تیارو شپو کښې به یې یوه عجیبه رڼا لیدله ددې نه علاوه بل شی ورته په نظر

وَّ ثَمَانَ سِنِيْنَ يُوْحَى اِلَيْهِ وَ اَقَامَ بِالْمَدِيْنَةِ عَشْرًا

نه راتلو بیا د اوه کالو په موده کښې ورباندې وحې نازلیده ددې نه روسته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مدینه کښې لس

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۷/۱۶۲ رقم الحديث ۳۸۵۱ ومسلم ۴/۱۸۲۶ رقم الحديث (۲۳۵۱ / ۱۱۱۷).

وَتُوُفِّيَ وَهُوَ ابْنُ خَمْسٍ وَسِتِّيْنَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (۱)
کاله تېر کړل او کوم وخت چې وفات شو نو عمر يې ۶۵ کاله وو. [روايت کړې دې بخاري مسلم]

توضيح : خمس عشرة سنة: دلته حضرت ابن عباس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ولادت او د هجرت کالونه پوره پوره کلونه شمېرلي دي چې په دې سره د مکې دور نبوت ۱۵ کاله جوړيږي نو ځکه يې د هغه ټول عمر ۶۵ کاله ګرځولی، په پاسني روايت کې د مکې دور نبوت زندګی ۱۳ کاله ښودل شوې لهذا ټول عمر ۶۳ کاله شمېرل شوی دی هغه روايت راجح دی، باقي هغه روايات چې په هغو کې د مکې دور لس کاله بيان شوي او هلته د يوې لسيزې نه زائد ۳ کاله کسر ګڼلو سره ندی شمېرل شوي، عرب همداسې کوي، مدنی دور په لس کاله باندې مشتمل دی په دې کې اختلاف نشته.

يسمع الصوت ويرى: په دې کې حکمت دا وو چې که په ابتداء کې يې ملائکه ليدلې وی نو شايد د وحې تحمل به مشکل شوی وای لهذا اول به يواځې آواز اوريدل کيده او بيا به يوه رڼا په نظر راتلله تر څو اول د وحې سره او د ملائکې سره يو انس او الفت پيدا شي او بيا ملائکه وحې راوړي.

سوال: دلته دا اشکال او سوال دی چې ددې حديث نه په واضحه طور باندې معلوميږي چې په حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې د آواز اوريدلو او نور ليدلو کيفيت د نبوت حاصليدلو نه بعد په مکه مکرمه کې ظاهريده، حالانکه د وحې راتللو نه بعد د دغه نور د ليدلو او آوازونو اوريدلو ضرورت نه وو او نه دغه قسم واقعات ښکاره شوي دي، بيا ددې حديث څه مطلب دی چې اوه کاله پورې آوازونه راتلل؟

جواب : ددې جواب دا دی چې د انواراتو ليدلو او د آوازونو اوريدلو دغه واقعات د نبوت حاصليدلو نه د مخکې زمانې دي، د تاريخی واقعاتو او د احاديثو د تصريحاتو نه ثابتيږي چې د انواراتو ليدل او د آوازونو اوريدل د نبوت د حاصليدو نه د مخکې دور واقعات دي، د زير بحث حديث په مقابله کې هغه نور احاديث قابل ترجيح دي.

دويم جواب دا دی چې د زير بحث حديث تعلق د هغه دور سره دی چې په هغه کې وحې منقطع شوې وه، حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به پريشانه وو، د انقطاع وحې په دغه زمانه کې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د تسلی ورکولو په خاطر دغه قسم غيبی آوازونه راتلل او رڼاګانې به ځليدلې تر څو هغه خپل ځان په خطره کې ونه غورځوي، مګر دغه آوازونه او رڼاګانې مسلسل نه وو بلکه کله کله به وو او تر اوو کلونو پورې دغه سلسله روانه وه، اولنی جواب واضح او روښانه دی. (ولايرى شيئا) ددې مطلب دا دی چې آوازونه او رڼاګانې خو وې ليکن ملائکې و غيره به نه ښکاره کيدل.

---

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۸۲۷ رقم الحديث (۱۲۳.۲۳۵۳) والترمذي في السنن ۵/۵۶۴ رقم الحديث : ۳۶۵۱.

۱- وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ تَوَفَّاهُ اللهُ عَلَى رَأْسِ سِتِّيْنَ سَنَةً . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. [۱]

حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي الله! حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د شپیته کالو عمر پوره کېدو باندې وفات کړو. [بخاري مسلم]

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او د خلفاء اربعه عمر

۲- وَعَنْهُ قَالَ قُبِضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّيْنَ

حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د درې شپېتو کالو په عمر کې وفات شو

أَبُوْبَكْرٍ وَ هُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَ سِتِّيْنَ . وَ عُمَرُ

و حضرت ابوبکر صديق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم د ۶۳ درې شپېتو کالو په عمر کې وفات شوی دی او حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّيْنَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ. قَالَ مُحَمَّدُ ابْنُ إِسْمَاعِيْلَ الْبُخَارِيُّ [۲]

هم ۶۳ کالو په عمر کې په حق ورسيدو [مسلم] او محمد بن اسمٰعيل بخاري ويلي دي چې د

ثَلَاثٌ وَ سِتِّيْنَ أَكْثَرُ.

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عمر مبارک باره کې زيات روايتونه د ۶۳ کالو دي.

توضيح: اکثر: يعني د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عمر متعلق د ۶۳ کالو والا روايت ډير صفا او زيات مشهور دی، او دغه قسم روايات هم زيات دي. تفصيل يې دا دی چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فيل د واقعې نه پمخوس ۵۰ ورځې وروسته او د حضرت آدم عليه السلام د جنت نه ځمکې ته کښته کيدلو نه شپږ زره يوسل او ديارلس ۶۱۱۳ کاله بعد او د حضرت عيسى عليه السلام نه بعد ۲۹ اګست ۵۷۰ع د دوشنبې ورځ ۸ ربيع الاول يا ۱۲ ربيع الاول کې په مکه مکرمه کې پيدا شو، د څلويښتو کلونو په عمر کې په مکه کې نبوت ورکړی شو، اکثر قرآن په مکه کې نازل شو، د نبوت حاصليدو نه بعد ديارلس کاله په مکه کې پاتې شو، بيا يې مدينې ته په داسې وخت کې هجرت وکړو چې کله د هغه عمر ۵۳ کاله وو، لس کاله په مدينه کې تير شول، په ۱۲ د ربيع الاول کې د ۶۳ کلونو په عمر کې انتقال وفرمايلو او د مسجد نبوی په خوا کې په حجره عائشه کې مدفون شو، د دې حديث نه

---

[۱] اخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۳۵۶ رقم الحديث ۵۹۰۰ ومسلم في صحيحه ۴/۱۸۲۴ رقم الحديث (۲۳۴۷.۱۱۳)

[۲] اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۸۲۵ رقم الحديث (۲۳۴۸.۱۱۴) والترمذي ۵/۵۶۵ رقم الحديث ۳۶۵۳.

څکې په ۳نمبر حدیث کې د حضور ﷺ عمر ۶۰ کاله ښودل شوی دی ، په دې روایت کې
کې دور د کسر پرېښودلو سره لس کاله معتبر کړی شوې دي او د ولادت او هجرت کلونه
ښودل شوي دي نو پنځه کاله کم شو ، په دغه وجه شپېته کاله ذکر شوي دي ، زیر بحث روایت
اجح دی ، امام بخاری رحمه الله همدا بیانوي چې د ۶۳ کالو روایت راجح دی .

دوحې د شروع تفصیل

﴿۵﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أَوَّلُ مَا بُدِئَ بِهِ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْوَحْيِ							
او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي رسول الله ﷺ باندې د وحې د نزول سلسله چې د کوم شي نه شروع							
الرُّؤْيَا	الصَّادِقَةُ	فِي	النَّوْمِ	فَكَانَ	لَا	يَرٰى	رُؤْيَا
شوه هغه په خوب کې د رېښتيني خوبونو په نظر راتلل وو حضور ﷺ چې به کوم خوب لیده دهغه							
إِلَّا	جَاءَتْ	مِثْلَ	فَلَقِ	الصُّبْحِ	ثُمَّ	حُبِّبَ	
تعبیر به داسې روښانه کېدو سره مخ ته راتلو لکه د سهار رڼا چې ښکاره وي دې نه روسته چې د							
إِلَيْهِ	الْخَلَاءُ	وَكَانَ	يَخْلُوْ	بِغَارِ	حِرَاءَ		
نبوت د ظهور وخت شو نو حضور ﷺ د تنهائي شوقي جوړ شو نو حضور ﷺ په غارِ حرا کې							
فَيَتَحَنَّثُ	فِيْهِ،	وَهُوَ	التَّعَبُّدُ	اللَّيَالِيَ	ذَوَاتِ		
گوشه نشین شو په دې غار کې به حضور ﷺ عبادت کوه یعني متعدد شپې به هلته په عبادت کې							
الْعَدَدِ	قَبْلَ	أَنْ	يَنْزِعَ	إِلٰى	أَهْلِهِ		
مشغول وو د ځو پورې چې کور والو ته د ورتلو مینه به یې پیدا نه شوله حضور ﷺ به د هغه							
وَيَتَزَوَّدُ	لِذٰلِكَ	ثُمَّ	يَرْجِعُ	إِلٰى			
عبادت د شپو د پاره د کور نه د خوراک څکاک څيزونه وړل او هر کله چې به هغه څيزونه ختم شول نو							

خَدِيْجَةَ فَيَتَزَوَّدُ لِمِثْلِهَا

بي بي خديجې رَضِيَ اللهُ عَنهَا ته به راتلو او د راتلونکو شپو په قدر د خه شيانو اخستو سره به بېرته غار ته تلو

حَتّٰى جَاءَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِيْ غَارِ حِرَاءَ فَجَاءَهُ الْمَلَكُ

تردې چې حق راغی حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه وقت هم غارِ حراء کې وو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته فرشته راغله

فَقَالَ اِقْرَأْ قَالَ مَا أَنَا بِقَارِئٍ قَالَ

او هغه ورته وویل ووایه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جواب ورکړو ما ته ويل نه راځي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايي فرشتي

فَأَخَذَنِيْ فَغَطَّنِيْ حَتّٰى بَلَغَ مِنِّيْ الْجُهْدُ ثُمَّ

ځما دې جواب اورېدو سره زه ښه په زور سره ونيولم تردې چې ما ته تکليف ورسيده بيا فرشتي زه

أَرْسَلَنِيْ فَقَالَ اِقْرَأْ قُلْتُ مَا أَنَا بِقَارِئٍ فَأَخَذَنِيْ فَغَطَّنِيْ

پرېښووم او راته یې وویل ووایه ما ورته بیا وویل زه په ویلو نه پوهېږم حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي فرشتي

الثَّانِيَةَ حَتّٰى بَلَغَ مِنِّيْ الْجُهْدُ ثُمَّ أَرْسَلَنِيْ

به دوهم وار زه ښه زور سره ونيولم تردې چې ما ته تکليف ورسيده بيا يې زه پرېښووم او راته يې

فَقَالَ اِقْرَأْ فَقُلْتُ مَا أَنَا بِقَارِئٍ فَأَخَذَنِيْ فَغَطَّنِيْ الثَّالِثَةَ، حَتّٰى

وويل ووايه ما ورته بيا وويل زه ويل نه پېژنم فرشتي په دريم وار زه ښه زور سره ونيولم تردې چې

بَلَغَ مِنِّيْ الْجُهْدُ ثُمَّ أَرْسَلَنِيْ فَقَالَ اقْرَأْ بِاسْمِ

ما ته تکليف ورسيدي بيا يې زه پرېښووم او راته يې وويل: (اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِيْ خَلَقَ خَلَقَ الخ) يعني

رَبِّكَ الَّذِيْ خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ

د خپل پروردګار په نوم ووايه چې هغه هرشی يې پيدا کړه انسان يې د مور په رحم کې د کلکي شوي

مِنْ عَلَقٍ اِقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِيْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ

وينې نه پيدا کړه او ووايه او ستا پروردګار ډېر لو نه بزرګ او برتردی هغه پروردګار چې هغه د قلم

عَلَّمَ الْاِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ فَرَجَعَ

په ذريعه د علم تعليم ورکړه او انسان ته يې هر هغه شی وخوده چې هغه وربانديې نه پوهيده ددې نه

بِهَا رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْجُفُ

نه روسته فرشته خو غائبه شوه او حضور ﷺ دې آيتونو سره مکې ته خپل کور ته راغی هغه وخت

فُؤَادُهٗ فَدَخَلَ عَلٰى خَدِيْجَةَ فَقَالَ زَمِّلُوْنِيْ

يې دا حال وو چې دهشت زده وو حضور ﷺ بي بي خديجې رضي الله عنها ته رسيدو سره وويل په ما کپړه

زَمِّلُوْنِيْ فَزَمَّلُوْهُ حَتّٰى ذَهَبَ عَنْهُ الرَّوْعُ

واچوه په ما کپړه واچوه خديجې رضي الله عنها په حضور ﷺ کپړه واچوله تردې چې هغه رُعب او هيبت ختم

فَقَالَ لِخَدِيْجَةَ وَاَخْبَرَهَا الْخَبَرَ لَقَدْ

شو بيا حضور ﷺ بي بي خديجې رضي الله عنها ته پوره واقعه بيان کړه او هغه ته يې دا هم وويل چې

خَشِيْتُ عَلٰى نَفْسِيْ فَقَالَتْ خَدِيْجَةُ كَلَّا

ما سره د خپل ځان خوف دی بي بي خديجې رضي الله عنها تسلي ورکولو سره ورته وويل تاسو قطعًا خوف مه کوئ

وَ اللّٰهِ لَا يُخْزِيْكَ اللّٰهُ اَبَدًا

قسم په الله ځما پوره يقين دی چې الله ! به تاسو هيڅ کله رسوا او نامراده نه کړي ځکه چې تاسو

اِنَّكَ لَتَصِلُ الرَّحِمَ

قرابت دارو سره د حسنِ سلوک او تعلق معامله کوئ که څه هم هغه قرابت دار ستاسو سره ترکِ تعلق

وَ	تَصْدِقُ	الْحَدِيْثَ	وَ تَحْمِلُ

اودبدسلوکۍ معامله کوې تاسو هیڅ کله چاته دروغ نه وایي بعضي روایتونوکې دلته دا الفاظ هم

الْكَلَّ	وَ	تَكْسِبُ	الْمَعْدُوْمَ

دي چي: تودي الامانة يعني تاسو د امانت په اداء کولو کې کوتاهي نه کوئ او تاسو د نورو بوج

وَ	تَقْرِي	الضَّيْفَ	وَ	تُعِيْنُ عَلَى

پورته کوئ تاسو غریبانو او مسکینانو باندې خرچ کوئ تاسو د میلمنو خاطر مدارات کوئ او د

نَوَائِبِ	الْحَقِّ	ثُمَّ	انْطَلَقَتْ	بِهٖ

مدد کوئ او تاسو د خلقو حقيقي حادثات او مصائبو کې د هغوئ مدد کوئ ددې نه روسته

خَدِيْجَةُ	اِلٰى	وَرَقَةَ	بْنِ	نَوْفَلِ	بْنِ	أَسَدٍ	اِبْنِ عَمِّ	خَدِيْجَةَ

بي بي خدیجي رضي الله عنها حضور صلی الله علیه وسلم بیولو سره د خپل تره ځوی ورقه ابن نوفل ته ورسیدله او

فَقَالَتْ	لَهٗ	خَدِيْجَةُ	يَا	ابْنَ	عَمِّ	اِسْمَعْ	مِنِ	ابْنِ أَخِيْكَ

هغه ته یې وویل ای د تره ځویه! د خپل وراره قصه واوره ورقه حضور صلی الله علیه وسلم ته متوجه شو او ورته

فَقَالَ	لَهٗ	وَرَقَةُ	يَا	ابْنَ	أَخِيْ	مَاذَا	تَرٰى	فَأَخْبَرَهٗ

یې وویل ځما وراره! واوروه په تا څه تیر شوه او ته څه وینې او محسوسوې؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه

رَسُوْلُ	اللّٰهِ	صَلَّى	اللّٰهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	خَبَرَ	مَا رَأٰى.

مخکې هغه ټوله واقعه بیان کړه کومه چې حضور صلی الله علیه وسلم ته پیښه شوې وه ورقه ټولې خبرې اوریدو

فَقَالَ	لَهٗ	وَرَقَةُ	هٰذَا	النَّامُوْسُ	الَّذِيْ	اَنْزَلَ	اللّٰهُ	عَلٰى	مُوْسٰى	يَا لَيْتَنِيْ

سره وویل دا خو هغه ناموس فرشته ده چې الله ! حضرت موسٰی) ته رالیږله ای آرمان چې ستا د

كُنْتُ فِيهَا جَذَعًا يَالَيْتَنِي أَكُونُ حَيًّا

نبوت د اظهار او ستا د دعوت د اعلان په وقت زه طاقتور ځوان وای کاش چې زه هغه وخت ژوندی وی

إِذْ يُخْرِجُكَ قَوْمُكَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هرکله چې ستا قوم يعني قريشو نه به ستا قرابتدار تا د ښار نه بهر وباسي رسول الله صَلَّاللهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ

أَوَ مُخْرِجِيَّ هُمْ؟ قَالَ نَعَمْ لَمْ يَأْتِ

پوښتنه وکړه آيا واقعي ځما قوم به ما د ښار نه بهر وباسي ورقه ورته وويل هو ځما يقين دی چې ستا

رَجُلٌ قَطُّ بِمِثْلِ مَا جِئْتَ بِهِ إِلَّا

قوم به تا د ښار نه بهر وباسي ځکه چې همېشه دا شوي دي چې کله هم يو سړی ستا په شان د نبوت

عُودِيَ وَإِنْ يُدْرِكْنِي يَوْمُكَ

او شريعت سره دې دنيا ته راغلی دی نو هغه سره دشمني شوې ده او په يوه روايت کې داسي دي

أَنْصُرْكَ نَصْرًا مُؤَزَّرًا

کله هم چې يو پيغمبر دې دنيا ته راغلی دی نو کافرو هغه سره دشمني کړې ده که زه هغه ورځو کې

ثُمَّ لَمْ يَنْشَبْ وَرَقَةُ أَنْ تُوُفِّيَ

ژوندی پاتې شوم نو پوره طاقت سره به ستا مدد او حمايت کوم ليکن د دې نه روسته ورقه زياتې

وَفَتَرَ الْوَحْيُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (۱)

ورځې ژوندی پاتې نه شو او په حضور صَلَّاللهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ د وحې راتلو سلسله هم قطع شوه دا روايت

وَزَادَ الْبُخَارِيُّ حَتَّى

تر دې ځای پورې بخاري او مسلم دواړو نقل کړې دی ليکن د دې نه روسته بخاري دا الفاظ هم نقل کړي

---

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۱/۲۳ رقم الحديث ۳ ومسلم في صحيحه ۱/۱۳۹ رقم الحديث (۲۵۲.۱۶۰)

حَزِنَ	النَّبِيُّ	صَلَّى	اللّٰهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	فِيْمَا	بَلَغَنَا
دي چې د وحې د نزول سلسله قطع شوه نو حضور ﷺ باندې غم او خفګان شو د دې ثبوت مونږ							
حُزْنًا	غَدَا	مِنْهُ	مِرَارًا	كَيْ			
ته د هغه حديثونو نه حاصلېږي کوم چې مونږ ته رسيدلي دي او دا غم او خفګان يې دومره شديد او							
يَتَرَدّٰى	مِنْ	رُءُوْسِ	شَوَاهِقِ	الْجَبَلِ			
سخت وو چې څو ځلي حضور ﷺ په دې اراده سره د غرونو طرف ته به ولاړلو چې خپل ځان د پورته							
فَكُلَّمَا	أَوْفٰى	بِذُرْوَةِ	جَبَلٍ	لِكَيْ	يُلْقِيَ		
غرونو د څوکې نه خکته را وغورځوي کله به چې حضور ﷺ د يو غر څوکې ته ورسيدو چې خپل							
نَفْسَهُ	مِنْهُ	تَبَدّٰى	لَهُ	جِبْرَئِيْلُ	فَقَالَ	يَا	مُحَمَّدُ
ځان را وغورځوي نو اچانک جبرائيل) به ښکاره شو او ويل به يې اى محمد ! بلاشبه تا سو د							
إِنَّكَ	رَسُوْلُ	اللّٰهِ	حَقًّا	فَيَسْكُنُ			
الله ! برحق رسول يې په دې اوريدو سره به د حضور ﷺ د زړه پريشاني او دهشت به ختم شو							
لِذٰلِكَ جَاشُهُ وَتَقِرُّ نَفْسُهُ[1]							
او حضور ﷺ به مطمئن شو .							

توضيح : فلق الصبح: يعني د هغه د رښتيا خوبونو تعبير به داسې واضحه راتللو لکه څنګه چې سهار روښانه راخيژي ، مطلب دا دى چې لکه څنګه چې د سهار راتلل يقيني وي همدارنګه د هغه ﷺ د خوبونو تعبير به هم يقيني وو .

الخلا: يعني طبعي طور باندې هغه ته کې کيناستل محبوب شو محبوبه شوله او هغه تنهائي غوره کړه تر څو د مخلوق نه په لريوالي کې د خالق سره د راز او نياز رشته جوړه کړي . (بغار حراء) د مکې

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۱/۲۳ رقم الحديث ۳ وأحمد في المسند ۶/۲۳۳ .

مکرمې نه د يو څو کيلو متره فاصله باندې د يوه غره په څنډه باندې دغه غر واقع دی ، دغه غره ته جبل نور ويل کيږي ، د هغه د پاسه ميدان دی چې هلته نن سبا د يوې چترۍ لاندې عارضي هوټل جوړ شوی دی ، ددې غره په خوله کې قبلې طرفته د دوو څوکو په خپل مينځ کې د يوځای کيدلو نه يوه خلا پيدا شوې ده همدا خلا غار حراء دی ، په دې کې دوه کسان کيناستلی شي ، سړی پکې اودريدلی نشي ، مخ طرفته دغه غار پراخه دی چې د هغه ځای نه بيت الله په نظر راځي ، مګر نن سبا عمارتونو بيت الله پټ کړی دی، غار حراء د جاهليت په دور کې هم د مقدسو ځايونو نه شميرل کيده . خلکو به په دې کې عبادت او رياضت کولو ، ابوطالب په خپله مشهوره قصيده لاميه کې د دې داسې ذکر کړی دی :

وثور ومن ارسی ثبيرا مکانه　　　وراق ليرقی فی حراء ونازل

مجذوب رحمه الله ويلي :

ہر تمنا دل کی رخصت ہوگئے　　　اب تو آجا اب تو خلوت ہوگی

(يتحنث) حنث ګناه ته ويل کيږي او دلته باب د تفعل د سلب مأخذ لپاره دی يعنې د ګناه ازاله ، او د ګناه ازاله عين عبادت دی لهذا د يتحنث معنی يتعبد ده چې عبادت کولو ته ويل کيږي ، په يو روايت کې يتحنف دی يعنې د ملت حنيفيه مطابق يې عبادت کولو .

(ما انا بقارئ) يعنې د کوم استاد نه مې څه ويلي نه دي ، په خپله طريقه باندې څه ويلی نشم ، جبرائيل امين د تکليف مالايطاق حکم ورته کړی نه وو بلکه د اقرأ تعليمی حکم وو لکه څنګه چې استاد ورکوټي ماشوم ته وايي وايه بچيه! نو دا تعليمی اقرأ ده ، دا امتحانی اقرأ نه وه . **(فغطنی)** دا زور ورکولو ته اوسينې سره لګولو ته ويل کيږي ، دا يې ددې لپاره کيمنده تر څو د ملکوتيت برکات او صفات بشر ته منتقل شي ، اول وار يې زور ورکړو تر څو انس بالملک پيدا شي ،دوباره يې روز ورکړو تر څو انس بالله پيدا شي ، دريم وار يې زور ورکړو تر څو انس بالوحې پيدا شي .

(الجهد) د مشقت او محنت په معنی سره دی ، دا لفظ مرفوع دی چې فاعل واقع شوی دی ای بلغ مني الجهد مبلغة يعنې په ما کې چې څومره طاقت وو هغه خپل انتهاء ته ورسيده . په يو روايت کې الجهد منصوب دی چې مفعول واقع دی ای بلغ جبرئيلُ منی الجهدَ يعنې جبرئيل ع خپل مقدور زور ولګولو او زه يې کيمنډلم ، دا يې ځکه وکړل تر څو د وحې سره انس پيدا شي او ملکوتی صفات هغه ته منتقل شي ، ملائکه چې کله د انسان په شکل کې راځي نو د يوه انسان طاقت په هغې کې وي . **(ما انا بقارئ)** يعنې د کوم استاذ نه مې ويلي نه دي او په خپله يې ويلی نشم . **(زملونی)** آنحضرت ﷺ د محاورې په لحاظ سره د جمعې صيغه استعمال کړه ځکه د ادب په طريقه

باندې خلک د کور والا د جمعې په لفظ سره بلي اګرچې يوه ښځه ولې نه وي ، دلته يې يوائې حضرت خديجې رضی الله عنها ته د جمعې په صيغه سره د دغه قاعدې مطابق خطاب وکړلو ، يا کيدای شي چې په کور کې نور افراد هم وو په دغه وجه يې د جمعې صيغه استعمال کړله . (فرجع بها) دا ضمير آيات ته راجع کيږي ، (يرجف فؤاده) زړه ته فؤاد ويل کيږي او يرجف د لړزيدو په معنی سره دی ، حضرت سيد يوسف بنوری رحمه الله په درس بخاری کې وفرمايل چې کله زړه ته کومه خطره لاحق کيږي نو فورا جسم د هغه د حفاظت کوشش کوي او ټول حرارت د زړه شاوخوا جمع کوي ، ددينه د زړه حفاظت خو کيږي مګر په باقی بدن باندې لړزيدل واقع کيږي ، په دغه وجه په بعضې رواياتو کې د يرجف بوادره الفاظ راغلي دي ، بوادر د بادرة جمع ده د شاه غوښې ته ويل کيږي ، چې کله د شاه غوښه لړزيږي نو باقی جسم نور هم زيات لړزيږي . (الروع) د ويرې په معنی سره دي ، د يو غير جنس شی په ليدلو سره طبعا ويره راځي ، دلته ملائکه ده بيا د وحې بوج دی په دغه وجه ويره راتلل بشری او طبعی تقاضا وه .

(لقد خشيت على نفسي) يعنې زه د خپل ځان په تلف کيدو باندې ويريږم، دا خوف په دې وجه نه وو چې هغه ته شک وو چې دا د کوم جن او شيطان حمله ده بلکه ددې خوف اظهار وو چې کچيرې بار بار د وحې بوج په ما باندې همدا رقم راشي نو ددې بوج نه ماته د خپل ځان د تلف کيدلو خطره ده ، دا هم ممکنه ده چې د آينده د نبوت دعوت او د ټولو عربو سره مقابله کولو طرفته اشاره وي . **(تحمل الکل)** کل هغه شخص ته وايي چې په خپل خاندان او معاشره باندې بوج وي او د هغه نه هيڅا ته فائده نه رسيږي بلکه کوم طرفته چې ځي د نقصان سره راځي لکه څنګه چې قرآن کې راغلي دي **﴿وهو كلٌّ على مولاه اينما يوجهه لا يأت بخير﴾** د حديث مطلب دا دی چې تاسو د داسې بيکاره او بې ياره او مددګاره خلکو بوج پورته کوئ او د هغوی مدد کوئ مثلا د يتيمانو ، مسکينانو ، کونډو ، کمزورو او بې کسه خلکو کار جوړوئ . **(المعدوم)** داسې کس چې د هغه سره د خوراک او څښاک لپاره هيڅ نه وي ، هغه د معاشرې نه معدوم او ورک وي ، د هغوی لپاره يې ګټې او ورکوې يې . **(تقری)** دا قری نه دی د ميلمه پالنې په معنی سره دی ، **(نوائب الحق)** يعنې د حق په حوادثو کې د حق سره ياستئ ، د هغه په مشکلاتو کې د هغه سره کومک کوئ . **(هذا الناموس)** د کوم کس راز ور کوونکي ته ناموس ويل کيږي ، اهل لغت وايي چې ناموس بر وزن جاسوس دی ، ناموس د خير په کارونو کې استعماليږي او جاسوس د شر په کارونو کې استعماليږي ، ملا علی القاری رحمه الله ليکلي چې اهل کتابو جبرئيل عليه السلام ته ناموس ويلو ، دا معنی ډيره ښه ده . **(على موسى)** ورته

بن نوفل د حنفاؤ نه وو بیا هغه عیسائیت قبول کړلو ، هغه ته د موسی علیه السلام په ځای د عیسی علیه السلام نوم اخیستل پکار وو مګر علماؤ لیکلي دي چې چونکې حضرت موسی علیه السلام مشهور وو او اولو العزم هم وو نو ځکه ورقه د هغه نوم واخیستلو . (الا عودِیَ) یعنې ستا پشان چې چا هم د حق نعره اوچته کړې او حق یې راوړی دی نو د هغه سره دشمني شوې ده .(شواهق) دا د شاهقة جمع ده د غر اوچتوالي او څوکې ته وایې ، همدیته ذروة الجبل هم وایې یعنې د غره په څوکه باندې وخیژي او ځان وغورځوي . غدا منه مرارا: یعنې د دغه غم په وجه څو کرته حضور صلی الله علیه وسلم سهار سهار د غره څوکي ته به لاړو تر څو خپل ځان وغورځوي . مؤزرا: د وزیر نه دی پوره او مضبوط تعاون کولو ته وایې . یتردی) خپل ځان د غره نه غورځولو لپاره دا صیغه استعمالیږي .

جاشه) ای اضطرابه ، د جبرائیل علیه السلام په آواز سره به د حضور صلی الله علیه وسلم تسلی کیدله او د هغه اضطراب به په سکون باندې بدلیدلو .

د انقطاع نه روسته بیا وحي

﴿۶﴾وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَدِّثُ عَنْ فَتْرَةِ
او جابر رضي الله عنه نه روایت دي هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه د څه ورځو د پاره د وحې قطع کېدو او بیا د
الْوَحْيِ فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِيْ سَمِعْتُ
وحې دوباره شروع کېدو حال داسي واوریده چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل یوه ورځ زه روان وم چې
صَوْتًا مِّنَ السَّمَاءِ فَرَفَعْتُ بَصَرِيْ فَإِذَا الْمَلَكُ الَّذِيْ جَاءَنِيْ بِحِرَاءَ
ناڅاپه ځما په غوږونو کې یو آسماني اواز راغی ما چې پورته وکتل نو هغه فرښته چې غارِ حراء کې
قَاعِدٌ عَلَى كُرْسِيٍّ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
ماته راغلي وه د ځمکې او آسمان په منځ کې په یو تخت ناسته ده د هغه په نظر راتلو سره ځما په زړه
فَجُئِثْتُ مِنْهُ رُعْبًا حَتّٰى هَوَيْتُ إِلَى الْأَرْضِ
کې دومره سخت رعب او خوف پیدا شو چې زه په ځمکه راولوېدم بیا زه بیرته خپل کورو الو ته راغلم

فَجِئْتُ	اِلَى	أَهْلِيْ	فَقُلْتُ	زَمِّلُوْنِيْ	زَمِّلُوْنِيْ	فَزَمَّلُوْنِيْ
او ورته مي وويل په ما كپړه واچوئ په ما كپړه واچوئ كوروالو په ما كپړه واچوله او زه هغه كپړه كې						

فَأَنْزَلَ	اللهُ	تَعَالَى	«يَا	أَيُّهَا	الْمُدَّثِّرُ	قُمْ	فَأَنْذِرْ	وَرَبَّكَ	فَكَبِّرْ
پريوتم بيا الله ! دا آيت نازل كړه : يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ.....] اى كپړه اغوستونكيه! لاړ شه او مخلوق و ويروه									

وَثِيَابَكَ	فَطَهِّرْ	وَالرُّجْزَ	فَاهْجُرْ»	ثُمَّ	حَمِيَ	الْوَحْيُ
او د خپل رب لويي بيان كړى او خپلي كپړي پاكې كړه او پليتي پرېږده . د دېنه وروسته وحې پرله						

وَتَتَابَعَ.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ.[۱]
پسې راتلله . [بخاري مسلم]		

توضيح : جئثت) د باب د سمع يسمع نه د ويريدلو په معنى سره دى د خلاف جنس شي په ليدلو سره طبعي طور باندې داسې ويره راځي .

رعبا) اى لاجل الرعب ، **(هويت)** د ضرب يضرب نه د غورځيدلو په معنى سره دى ، د سمع نه د محبت په معنى سره راځي ، دلته د ضرب نه دى .

حمي الوحيُ) يعنې د وحې بنديدلو نه بعد بيا راتلل شروع شول او ګرمه شوه يعنې مسلسل راتلل شروع شول .

د وحې يو قسم

﴿۷﴾	عَنْ	وَعَنْ	عَائِشَةَ	أَنَّ	الْحَارِثَ	بْنَ	هِشَامٍ
او بي بي عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه روايت دى چې حارث ابن هشام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې د ابو جهل ورور وو او د مكې د							

سَأَلَ	رَسُوْلَ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	فَقَالَ	يَا رَسُوْلَ اللهِ
فتحې نه مخكې يې اسلام راوړى وو رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه يې پوښتنه وكړه يارسول الله! تا سو ته وحې								

[۱] اخرجه البخاري في صحيحه ۱/۲۷ رقم الحديث ۴ ومسلم في صحيحه ۱/۱۴۳ رقم الحديث (۱۶۱/۲۵۵)

كَيْفَ يَأْتِيْكَ الْوَحْيُ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

څرنګه راځي حضور ﷺ ورته وفرمائيل ماته وحي كله د جرس (ټلی) د اواز په شان راځي يعني د

أَحْيَانًا يَأْتِيْنِيْ مِثْلَ صَلْصَلَةِ الْجَرَسِ وَهُوَ أَشَدُّهُ

وحي الفاظ چې ماته رسولی شي د جرس د اواز په شان صوت لري اودا وحي په ما سخت ترينه وحي

عَلَيَّ فَيَفْصِمُ عَنِّيْ وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ ، مَا قَالَ

وي نو فرشته د وحي چې كوم الفاظ ماته رسوي زه هغه ډېر په محنت او توجه سره اوريدو سره يادوم

وَأَحْيَانًا يَتَمَثَّلُ لِيَ الْمَلَكُ رَجُلًا فَيُكَلِّمُنِيْ فَأَعِيْ

او كله داسي كيږي چې فرشته د انسان شكل اختيارولو سره ما سره هم خبري كوي او څه چې وايي زه

مَا يَقُوْلُ قَالَتْ عَائِشَةُ وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ

هغه محفوظ او يادوم بي بي عائشه رضي الله عنها دې بيانولو سره وايي ماليدلی دی چې كله به د سختی

الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيْدِ الْبَرْدِ فَيَفْصِمُ عَنْهُ

يخني ورځي وي او حضور ﷺ باندې به وحي نازليدله او فرشته د وحي به ولاړه نو د

وَ إِنَّ جَبِيْنَهُ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقًا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

حضور ﷺ تندی مبارک به د خولې نه ډک په نظر راتلو. [بخاري مسلم]

توضيح : صلصلة الجرس: په مضبوطه تيره باندې چې كله د وسپنې ځنځير راخكلی شي نو د هغه نه يو آواز پيدا كيږي هغه آواز ته صلصلة الجرس وايي ، او جرس زنګ ته وايي ، دلته د زنګ د آواز سره تشبيه وركول مقصود دي . اوس دا خبره پاتې شوه چې دا آواز د څه وچې نه وو؟ بعضو شارحينو فرمايلي دي چې دا د الله تعالى د كلام نفسی آواز وو ، بعضې علماء فرمايي چې دا د غه قسم وحي آواز وو لكه څنګه چې د كلام د تياری لپاره اول اعلان كيږي يا د ټيليفون زنګ وهل

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه رقم الحديث ۲ ومسلم في صحيحه ۴/۱۸۱۶ رقم الحديث (۷۸.۲۳۳۳)

کیږي ، بعضو علماؤ لیکلي دي چې دا د جبرئیل امین د راتګ او د هغه د وزرو د پرقولو آواز وو ، حضرت شاه ولی الله رح فرمایي چې دا د حواسو د تعطل نه وروسته یو آواز پیدا کیده هغه مراد دی لکه څنګه چې د غوږونو د بندولو نه دننه یو آواز پیدا کیږي .

اشده علیّ : چونکه په دې کې انسلاخ د بشریت کیده په دغه وجه دغه قسم سخت وو . (**فیفصم**) ای ینقطع یعنې چې کله به د وحې دغه کیفیت ختم شو ، (**وعیت**) د ماضی صیغه استعمال شوې ده ځکه هغه ﷺ به په خپل هوش کې نه وو ، په هوش کې راتللو نه مخکې مخکې به ټوله وحې یاده شوه نو د ماضی صیغه مناسبه شوه . (**فاعی**) دلته د مضارع صیغه استعمال شوې ده ځکه د ملائکې د اورولو نه بعد به هغه وحې محفوظ کوله نو مستقبل جوړیده . (**فیفصم عنه**) یعنې د وحې دغه کیفیت به چې کله ختمیده . (**لیتفصد**) په رګ باندې نشتر وهلو سره چې وینه وځي هغې ته فصد ویل کیږي ، مطلب دا دی چې د وحې د شدت په وجه به د یخنۍ په موسم کې به په تندی مبارک باندې د ملغلرو د لړۍ پشان به خوله بهیدله .

دوحې د نزول په وقت د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کیفیت او حالت

﴿۸﴾ وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُنْزِلَ

او عباده بن صامت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي هرکله چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې به وحې نازلیدله نو د هغه

عَلَيْهِ الْوَحْيُ كُرِبَ لِذَلِكَ وَتَرَبَّدَ وَجْهُهُ

په سبب به حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته سخت غم رسیده او د مخ مبارک رنګ به یې متغیر کیده او په یوه روایت

وَفِي رِوَايَةٍ نَكَسَ رَأْسَهُ

کې داسې دي چې کله به حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې وحې نازلیده نو خپل سر مبارک به یې ښکته کوی او هغه

وَنَكَسَ أَصحابو رُءُوسَهُمْ فَلَمَّا أُتْلِيَ

وقت چې کوم صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ به موجود وو هغوئ به هم سرونه ښکته کول هرکله چې وحې به موقوفه

عَنْهُ	رَفَعَ	رَأْسَهُ.	رَوَاهُ	مُسْلِمٌ.[1]
شوه نو حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او صحابو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ به خپل سرونه پورته کړل. [مسلم]				

توضیح : کرب) یعنې سخت تکلیف او بلا او مصیبت او غم به لاحق کیده . (تربد) یعنې د مخ رنګ به یې متغیر کیده . (اُتلِيَ) په همزه باندې پیښن دی، تاء ساکنه ده ، په لام باندې کسره ده او په یاء باندې فتحه ده یعنې چې کله به د وحې دغه کیفیت منقطع کیده ، ای اقلع و اُکشف و اُجلی و اُزیل ، نکس رأسه) د سر ټیټولو په معنی سره دی ، حضور ﷺ به د الله تعالی له طرفه د وحې د حکم راتللو او په هغه باندې د پوهیدلو په وجه سر ټیټ کړلو او صحابو کرامو به د هغهٔ متابعت او ادب په وجه سر ټیټ کړلو .

د صفا په غر ددین اسلام اولنۍ دعوت

﴿۹﴾عَنْ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ وَأَنْذِرْ عَشِيْرَتَكَ الْأَقْرَبِيْنَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ								
او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي کوم وقت چې دا آیت وَأَنْذِرْ عَشِيْرَ.... الخ نازل شو نو رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او وتلو								
حَتَّى	صَعِدَ	الصَّفَا	فَجَعَلَ	يُنَادِيْ	يَا	بَنِيْ	فِهْرٍ	يَا بَنِيْ عَدِيٍّ
او کوهِ صفا باندې وختلو او د قریشو د قبائلو بلل یې شروع کړل چې ای د فهر اولاده ! ای د عدي اولاده!								
لِبُطُوْنٍ	قُرَيْشٍ	حَتَّى						
دغه شان حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د قریشو تمام بناخونه نوم په نوم وبلل د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دې اواز								
اِجْتَمَعُوْا	فَجَعَلَ	الرَّجُلُ						
د قریشو تمام قبائل او ډلي د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چاپیره جمع شوې ددې پورې چې کوم سړی د څه عذر او								
إِذَا	لَمْ	يَسْتَطِعْ	أَنْ	يَخْرُجَ	أَرْسَلَ			
مجبورۍ په سبب خپله هلته ونه رسیده نو هغه دې معلومولو د پاره چې محمد ولې ټول بللي دي								

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۸۱۷ رقم الحديث (۲۳۳۴.۸۸)

رَسُوْلًا	لِيَنْظُرَ	مَا	هُوَ	فَجَآءَ	أَبُوْ	لَهَبٍ

ثوک خپل نماینده به یې ولیږلو غرض دا چې هر کله چې ټول اهلِ قریش او د حضور ﷺ تره ابولهب

وَ	قُرَيْشٌ	فَقَالَ	أَرَأَيْتُمْ	إِنْ

راغلل نو حضور ﷺ هغوئ مخاطب کولو سره ورته وفرمائیل که زه تا سو ته دا خبر درکړم چې د

أَخْبَرْتُكُمْ	أَنَّ	خَيْلًا	تَخْرُجُ	مِنْ	صَفْحِ

جنګیالیو یوه دسته د دې غر د پناه نه ښکاره شوې ده او د یو روایت الفاظ دا دي چې د سورو یوه دسته

هٰذَا	الْجَبَلِ	وَفِيْ	رِوَايَةٍ	أَنَّ	خَيْلًا	تَخْرُجُ

د مکې د ځنګل نه ښکاره شوې ده او د هغوئ مقصد قتل او غارتګرۍ د پاره د ورځې یا شپې څه

بِالْوَادِيْ	تُرِيْدُ	أَنْ	تُغِيْرَ	عَلَيْكُمْ	أَكُنْتُمْ	مُصَدِّقِيَّ

حصه کې په تا سو اچانک حمله کول دي نو ووائې چې آیا تا سو خلق به ځما دا خبره رېښتنې ومنئ

قَالُوْا	نَعَمْ	مَا	جَرَّبْنَا	عَلَيْكَ	إِلَّا	صِدْقًا

ټولو په یوه آواز ووئیل هو ضرور رشتیا به یې منو ځکه چې مونږ ته همیشه رېښتنې پیدا کړې یې بیا

قَالَ	فَإِنِّيْ	نَذِيْرٌ	لَّكُمْ	بَيْنَ	يَدَيْ

حضور ﷺ ورته وفرمائیل نو واورئ زه تا سو خلق د هغه سخت عذاب نه ویروم چې دنیا یا آخرت

عَذَابٍ	شَدِيْدٍ	فَقَالَ	أَبُوْ	لَهَبٍ

کې په تا سو راتلونکې دی دا اوریدل وو چې ابولهب په قهر شو او هغه ووئیل هلاکت او بربادي دې

تَبًّا	لَّكَ	أَلِهٰذَا	جَمَعْتَنَا	فَنَزَلَتْ:

وې تا لره آیا تا مونږ د دې پاره جمع کړي وو په دې باره کې دا آیت نازل شو تبت يدا أبي لهب وتب.

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَّتَبَّ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (۱)

ابولهب دې هلاک شي او هغه هلاک شو.

توضيح: حضور ﷺ ته چې کله د څلويښتو کلونو په عمر کې په مکه مکرمه کې نبوت ورکړی شو نو تر درې کلونو پورې هغه خفيه دعوت وچلولو، د کور د افرادو او نزدې دوستانو نه علاوه يې هيچا ته دعوت ورنکړو، بيا چې کله ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ آيت نازل شو نو هغه خپل نيزدې خپلوان د ډوډۍ دعوت ته راوبلل او هغوی ته يې د اسلام دعوت ورکړلو، مګر د ابولهب د شرارت په وجه هيڅوک منلو ته تيار نشو، د سورت ص، ابتدائی آياتونه د دغې قصې سره متعلق دي، بيا د درې کلونو تيريدلو نه بعد دا آيت نازل شو ﴿فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ (حجر ۹۴) يعني د الله تعالی له طرفه چې کوم حکم راغلی دی هغه ښکاره ښکاره بيان کړه او د مشرکينو پرواه مه کوه. په دې باندې حضور ﷺ وغوښتل چې د صفا غونډۍ چې د بيت الله په مخ کې ده په دغه ځای د دين دعوت ورکړی شي، د عربو عادت وو چې د کوم لوی مصيبت او لويې حادثې په وخت کې به په جګ (اوچت) ځای باندې وختلو او د خپل کومک لپاره به يې خلک بلل، د همدې قاعدې مطابق حضور ﷺ د صفا غونډۍ ته راغی او دا آواز يې وکړلو (**يا صباحاه واصباحاه**) ای خلکو! د سهار په وخت يو مصيبت راتلونکی دی! د همدې آواز په اوريدلو د قريشو سردارانو خصوصي توجه ورکړه ځکه حضور ﷺ تر څلويښتو کلونو پورې کله هم د خپل کومک لپاره دغسې عام اعلان کړی نه وو نو ځکه چا چې دغه آواز واوريده په منډه لاړلو يا يې خپل کوم نائب وليږلو. حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چونکې د صفا په اوچت ځای باندې وو نو ځکه يې وفرمايل چې ماته دواړه طرفه په نظر راځي که زه ووايم چې د شا له طرفه يو لښکر راروان دی تاسې به يې ومنئ؟ او اول دا ووائي چې ما په تاسو کې ډير وخت تير کړلو آيا تاسو زه رشتنی ومونډلم او که دروغجن؟ قريشو وويل مونږ ته بار بار ازمايلی يې مونږ ته رشتوني موندلی يې، په دې باندې هغه د توحيد دعوت ورکړلو چې د هغه په وجه خلک و تښتيدل او ابولهب ګستاخی وکړه. حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې دا وفرمايل چې د غره ددې طرفه دشمن حمله کول غواړي نو ددينه د ابليس لښکر مراد وو چې په انسانانو باندې حمله کوي، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د دنيا او آخرت دواړه جانبه په نظر راتلل د قريشو کفارو ته د آخرت پته نه وه نو ټولو انکار وکړو.

---

(۱) اخرجه البخاري ۸/۵۰۱ رقم الحديث ۴۷۷۰ ومسلم في صحيحه ۱/۱۹۳ رقم الحديث (۲۰۸.۳۵۵).

د حق د دعوت په بدله کې د عمائدینِ قریش بدسلوکي او د هغوئ عبرتناک انجام

﴿۱۰﴾وَعَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ بَيْنَمَا رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّيْ عِنْدَ الْكَعْبَةِ

او عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي يوه ورځ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خانه کعبې ته قريب مونځ کوه

وَجَمْعُ قُرَيْشٍ فِيْ مَجَالِسِهِمْ

او هلته خانه کعبې سره د قريشو د عمائدينو يوې ډلې مجلس لګولی ناست وو اچانک هغوئ کې

إِذْ قَالَ قَائِلٌ أَيُّكُمْ يَقُوْمُ إِلٰى

يو سړي ووئيل آيا په تاسو کې يو داسې سړی شته چې فلانی محله او قبيلې ته ورشي چيرته چې

جَزُوْرِ آلِ فُلَانٍ فَيَعْمِدُ إِلٰى فَرْثِهَا وَدَمِهَا

فلاني خاندان يو اوښ ذبح کړی دی او د هغه اوښ د غلاظت نه ډک لړی کولمې د هغه وينه او

وَسَلَاهَا ثُمَّ يُمْهِلُهُ حَتّٰى إِذَا سَجَدَ

پوستکی راوړي او هغه تر هغه ګنډ کې او غليظ شيان کوم وقت چې محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په سجده پريوځي

وَضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ

نو هغه د محمد د دواړو اوږو په منځ کې ورواچوي په دې اوريدو سره يو انتهائي درجه بدبخت

فَانْبَعَثَ أَشْقَاهُمْ فَلَمَّا سَجَدَ

سړی عقبه ابن ابی معيط د هغه څيزونو راوړلو د پاره ولاړلو کوم وقت چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په سجده شو

وَضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ وَ ثَبَتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

نو هغه هغه تر هغه ګنډ کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دواړو اوږو په منځ باندې وغورځوله نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

سَاجِدًا فَضَحِكُوْا حَتّٰى مَالَ بَعْضُهُمْ

په سجده کې پاتې شو هغه بدبختانو دې ليدو سره خندا ګانې او ټوقې مسخرې شروع کړې په دې

عَلٰی بَعْضٍ مِّنَ الضِّحْكِ فَانْطَلَقَ مُنْطَلِقٌ إِلٰی فَاطِمَةَ
دي خندا کې دومره بدحاله شوه چې په خندا خندا کې پر یو بل ورکاږه شول بیا یو سړی بي بي فاطمه رضي الله عنها
فَأَقْبَلَتْ تَسْعٰی وَثَبَتَ النَّبِيُّ صَلَّی اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ددې حال نه خبره کړه هغه په منډه راغله او رسول الله هم تر هغه وقته پورې د هغه ګندګۍ لاندې په
سَاجِدًا حَتّٰی أَلْقَتْهُ عَنْهُ وَأَقْبَلَتْ عَلَيْهِمْ
سجده پروت وو بي بي فاطمه رضي الله عنها هغه تمام څیزونه د حضور صلی الله علیه وسلم د شا نه پورته کولو سره لرې
تَسُبُّهُمْ فَلَمَّا قَضٰی رَسُوْلُ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ
وغورځول او هغه بدبختانو ته یې بد رد ویل شروع کړل کوم وخت چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د مانځه نه
قَالَ اَللّٰهُمَّ عَلَيْكَ بِقُرَيْشٍ
فارغه شو نو بد دعائي وکړه ای الله! ته دا قریش سخت ونیسي یعني مشرکین قریش هلاک او
ثَلَاثًا وَكَانَ إِذَا دَعَا دَعَا ثَلَاثًا
برباد کړې حضور صلی الله علیه وسلم دا دعا درې واره وکړله او کله چې به یې د الله! نه څه غوښتل نو درې واره
وَ إِذَا سَأَلَ سَأَلَ ثَلَاثًا
به یې درخواست کوه بیا عمومي طور سره د قریشو په حق کې بد دعا کولو نه روسته په خاص طور سره
اَللّٰهُمَّ عَلَيْكَ بِعَمْرِو بْنِ هِشَامٍ وَعُتْبَةَ بْنِ رَبِيْعَةَ
د هغه ازلي بدبختانو نومونه اخستو سره داسې بددعایې وکړله ای الله! ته عمرو ابن هشام عتبه ابن ربیعه
وَشَيْبَةَ بْنِ رَبِيْعَةَ وَالْوَلِيْدِ بْنِ عُتْبَةَ وَأُمَيَّةَ بْنِ خَلَفٍ وَعُقْبَةَ بْنِ أَبِيْ مُعَيْطٍ وَعُمَارَةَ بْنِ الْوَلِيْدِ
او شیبه ابن ربیعه ولید بن عتبه امیه ابن خلف عقبه ابن ابي معیط او عماره ابن ابي و لید سخت

قَالَ	عَبْدُ	اللهِ	فَوَاللهِ	لَقَدْ	رَأَيْتُهُمْ	صَرْعٰى
ونیسي حضرت عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي ددې روایت بیانولو سره وویل قسم په الله ما د جنګ						
يَوْمَ	بَدْرٍ	ثُمَّ	سُحِبُوْا	إِلَى	الْقَلِيْبِ	قَلِيْبِ بَدْرٍ
بدر په ورځ مذکوره کافران هلاک شده په ځمکه پراته ولیدل بیا هغوئ د میدان نه رابنکلو سره په یو کوهي کې						
ثُمَّ	قَالَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
چې د مقامِ بدر کوهی وو په هغه کې وغورځول شول او هغه وقت حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائیلي وو داخلق						
وَأُتْبِعَ أَصْحَابُ الْقَلِيْبِ لَعْنَةً. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]						
چې په کوهي کې غورځول شوي دي ملعون ګرځول شوي دي.						

توضیح : قال قائل: دا ابو جهل ملعون وو یا کوم بل بدبخته وو.

(جزور) شیخ عبدالحق رحمه الله په اشعة اللمعات کې لیکلي دي چې په جزور کې په جیم باندې زور دی بیا په زا باندې پیښ دی ، دا هغه اوښ ته ویل کیږي چې د ذبح کولو نه وروسته ټکړه ټکړه شوی وي ، مذبح خانه مراد ده .

(آل فلان) ددینه د کوم شخص اولاد مراد دی ، مقصود کومه خاصه محله او خاصه قبیله ده ،شاید هلته کومه مذبح خانه وه چې هلته به د ذبح شده اوښانو کولمې پرتې وې.

(یعمد) دا د قصد کولو په معنی سره دی .

(فرثها) فرث خوشیانو ته ویل کیږي ، ضمیر د مؤنث جزور ته راجع دی چې دیته د مذکر او مؤنث دواړو ضمیرونه راجع کیدلی شي .

(وسلاها) د حیوان په بچې دانۍ کې یوه باریکه پرده وي چې د ولادت سره بهر راوځي همدې رقیقې پردې ته سلا ویل کیږي .

(فانبعث) د پورته کیدلو په معنی سره دی .

---

[1] اخرجه البخاري في صحيحه ۱/۳۴۹ رقم الحديث ۲۴۰ ومسلم في صحيحه ۳/۱۴۱۸ رقم الحديث (۱۷۹۴.۱۰۷)

(اشقاهم) ددې مجلس ټول شریکان اشقی او بدبخته وو مګر دغه پورته کیدونکی ډیر بدبخته وو، علماؤ لیکلي دي چې ددینه مراد عقبه ابن ابی معیط دی، دا د لویې درجې بی عقله او د ابوجهل چمچه وو، چې څه به ابوجهل ویل ده به هغه کول، په جنګ بدر کې دا نیول شوی وو حضور ﷺ دده د قتل حکم وکړلو نو ده وویل چې زما څه قصور دی چې د نورو قیدیانو په شان ما قیدی نه ساتئ او د قتل حکم مې کوئ؟ حضور اکرم ﷺ وفرمایل تا الله تعالی او د هغه رسول ته ایذاء رسولې ده، بیا یو صحابی پورته شو او د هغه غاړه یې ووهله، الحمد لله!

(لقد رایتهم) دا د اکثر په اعتبار سره دی چې ټول په کوهی کې واچول شول حالانکه عماره په کوهي کې ونه غورځولی شو، همدارنګه د عقبه بن ابی معیط معامله وه. (صرعی) دا د صریع جمع ده چې د مصروع په معنی سره دی په ځمکه باندې غورځولی شوی شخص ته ویل کیږي.

(القلیب) قلیب هغه کوهي ته ویلی کیږي چې د هغه خوله او پاسنۍ حصه جوړه شوې نه وي یعنې د هغه پشتې یې نه وي، د بدر په مقام کې دا یو خراب او ګنده کوهی وو چې په هغه کې دغه ګنده خلک واچولی شو او د دوی د تذلیل لپاره حضور ﷺ دغه کوهي ته راغی او هغوی یې مخاطب کړل ویې فرمایل چې زما سره چې زما رب کومه وعده کړې وه ما هغه ربښتیا وموندله، آیا ستاسو سره چې کومه وعده وه هغه تاسو وموندله او که نه؟ د رسول الله ﷺ د دربار شاعر حسان رضي الله عنه دغه نقشه داسې بیان کړې ده:

فغادرنا اباجهل صریعا و عتبة قد ترکنا بالجبوب

ترجمه: مونږ ابوجهل غزیدلی پریښوده او عتبه مو په شګلنه ځمکه باندې مړ شوی پریښوده.

ینادیهم رسول الله لما قذفناهم کباکب فی القلیب

ترجمه: هغوی ته په هغه وخت کې د الله رسول آواز کولو چې کله مونږ هغوی په ګنده کوهي کې غورځولي وو.

الم تجدوا کلامی کان حقا و امر الله یأخذ بالقلوب

ترجمه: هغه ﷺ وفرمایل آیا تاسو زما خبرې حق ونه موندلې؟ حالانکه د الله تعالی حکم زړونو ته کوزیږي.

فما نطقوا و لو نطقوا لقالوا صدقت و کنت ذا رأی مصیب

ترجمه: هغو خلکو جواب ورنکړو، که جواب یې ورکړی وی نو دا به یې ویل تا ربښتیا ویلي وو او ستا رأیه صحیح وه.

﴿۱۱﴾وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ يَارَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ أَتَى عَلَيْكَ
او بي بي عائشي رضي الله عنها نه روایت دی هغه یوه ورځ عرض وکړو یارسول الله آیا د اُحد نه هم زیاته سخته
يَوْمٌ كَانَ أَشَدَّ مِنْ يَوْمِ أُحُدٍ فَقَالَ لَقَدْ لَقِيْتُ مِنْ قَوْمِكِ
ورځ په تا سو چیرته تیره شوې ده حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل ستا د قوم د طرف نه چې کوم صورت حال
وَكَانَ أَشَدَّ مَا لَقِيْتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعَقَبَةِ
پیښ شوی وو هغه د اُحد د ورځي نه ډیر زیات په ماسخت وو او دا د عقبې د ورځي واقعه ده چې ما
إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِيْ عَلَى ابْنِ
ستا د قوم دلاسه داسي سخت تکلیفونه پورته کړل چې د هغه نه زیات اذیتونه د هغوئ د طرف نه په
عَبْدِ يَالِيْلَ بْنِ كُلَالٍ
ټول عمر کې ماته هیڅ کله نه دي رسیدلي داسې وشوه چې زه په هغه ورځ ابن عبد یالیل ابن کلال ته
فَلَمْ يُجِبْنِيْ إِلَى مَا أَرَدْتُ فَانْطَلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُوْمٌ
ورسیدم لیکن هغه ځما تلقین ته هیڅ توجه ورنه کړه او زه ترینه خفه روان شوم او تلم تر دې پوري
عَلَى وَجْهِيْ فَلَمْ أَسْتَفِقْ إِلَّا بِقَرْنِ الثَّعَالِبِ
چې قرن ثعالب ته رسیدو سره ځما حواس قابو کې رانه غلل ما خپل سر پورته کړو نو څه ګورم چې د
فَرَفَعْتُ رَأْسِيْ فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَظَلَّتْنِيْ
وریځي یوه لویه ټکړه ده چې په مایي سوری کړي دی او بیا اچانک ځما نظر د وریځي هغه ټکړي کې
فَنَظَرْتُ فَإِذَا فِيْهَا جِبْرَئِيْلُ فَنَادَانِيْ فَقَالَ إِنَّ اللهَ
په حضرت جبرائیل) راغلي جبرائیل) زه مخاطب کړم راته یې وویل ستا سو پروردګار ستا سو

قَدْ	سَمِعَ	قَوْلَ	قَوْمِكَ	وَمَا	رَدُّوْا	عَلَيْكَ	وَقَدْ
د قوم خبره واوریده او د هغوئ هغه جواب یې هم واوریده چې هغوئ تاسو ته درکړی دی او اوس							
بَعَثَ	إِلَيْكَ	مَلَكَ	الْجِبَالِ	لِتَأْمُرَهُ	بِمَا	شِئْتَ	فِيْهِمْ
پروردګار ستا سو په خدمت کې د غرونو فرشته چې تاسو څرنګه غواړئ حکم وکړئ حضور ﷺ							
فَنَادَانِيْ	مَلَكُ	الْجِبَالِ	فَسَلَّمَ	عَلَيَّ	ثُمَّ	قَالَ	يَا	مُحَمَّدُ	إِنَّ	اللهَ
فرمایي ددې نه روسته د غرونو فرشتي ماته یا محمد مخاطب کولو سره راته وویل ای محمد ! الله !							
قَدْ	سَمِعَ	قَوْلَ	قَوْمِكَ	أَنَا	مَلَكُ	الْجِبَالِ	وَقَدْ	بَعَثَنِيْ
ستا سو د قوم خبره اوریدلي ده زه د غرونو فرشته یم زه ستا سو پروردګار تا سو ته را لیږلی یم چې							
رَبُّكَ	إِلَيْكَ	لِتَأْمُرَنِيْ	بِأَمْرِكَ	إِنْ	شِئْتَ	أَنْ	أُطْبِقَ
تا سو ماته د خپلې فیصلې د تعمیل حکم راکړئ که تا سو فرمائي نو زه ستا سو د قوم خلقو باندې							
عَلَيْهِمُ	الْأَخْشَبَيْنِ	فَقَالَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ
دا دواړه غرونه اخشبین رایوځای کوم رسول الله ﷺ و فرمائیل زه د دوی زه خو دا امید لرم چې							
بَلْ	أَرْجُوْ	أَنْ	يُخْرِجَ	اللهُ	مِنْ	أَصْلَابِهِمْ	مَنْ	يَعْبُدُ	اللهَ
الله ! به د دوئ په نسل کې داسې خلق پیدا کړي چې صرف د یو الله عبادت به کوي او هیڅ شی به							
وَحْدَهُ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. [1]							
هغه سره شریک نه ګرځوي . [بخاري مسلم]							

توضيح : (اشد من يوم احد) په احد کې د حضور ﷺ اویا صحابو شهیدان شوي وو د هغه د تره حضرت حمزه رض د جسم تکړې د هغه په مخ کې وې ، په خپله هغه غمجن وو ، غاښ مبارک یې

(1) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۱۲ رقم الحديث ۳۲۳۱. ومسلم في صحيحه ۳/۱۴۲۰ رقم الحديث (۱۱۱.۱۷۹۵)

شهید شوی وو ، ډیره سخته ورځ وه په دغه وجه حضرت عائشې رضی الله د احد د ورځې د سختۍ نه د کومې بلې ورځې د سختۍ او مصیبت پوښتنه کړې ده ، د حضرت عائشې رضی الله عنها خیال وو چې د دینه زیاته سخته ورځ کومه کیدلی نشي ، لیکن حضور ﷺ د طائف ورځ چې هغې ته یوم العقبة ویل شوي هغه یې د احد د ورځې نه زیاته سخته وښودله .

(یوم العقبة) عقبه په حقیقت کې غونډۍ ته ویل کیږي دلته یو مسجد دریافت شوی دی ، په همدغه ځای باندې هغه د مدینې والاؤ ته خپل ځان پیش کړلو ، په منی کې د مسجد خیف سره

(جمرة العقبة) همدغې غونډۍ ته منسوب ده ، په ۲۰۰۷ کې سعودی حکومت د جمراتو توسیع وکړه دلته یو مسجد دریافت شو چې د هغه نوم مسجد العقبة دی . په اصل کې د موسم حج په دوران کې به حضور صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عربو قبائلو ته دعوت ورکولو ، چې کله حالات خراب شول نو حضور صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حج ته راغلیو مختلفو خلکو ته خپل ځان پیش کړلو چې ما ته تاسې پناه راکړئ ، دا په احادیثو کې په عرض نفسه علی القبائل سره یاد شوی دی ، په منی کې یې ددې شروع وکړه ، بیا په همدغه مقصد کې هغه طائف ته روان شو چې هغوی ازاد قبائل دي ، کیدای شي هغوی اسلام قبول کړي او بیا ما ته د پناه ځای پیدا شي ! دغه ټوله نقشه په یوم العقبة سره یاده شوې ده .

(عرضت نفسی) یعنې ما خپل ځان پیش کړلو د عربو په دریو سردارانو باندې چې په خپل مینځ کې سره ورونه وو ، د یوه نوم عبدیالیل وو ، د دویم نوم مسعود او د دریم نوم حبیب وو ، دا دریواړه ورونه د عمروبن عُمیر ځامن وو ، په طائف کې د ټولو نه غټ سردار مسعود وو . اهل تاریخ والاؤ دلته ډیر خلط ملط نومونه ذکر کړي دي ، ما د البدایه والنهایة خبره ولیکله . ملا علی القاری رحمه الله لیکلي چې عبدیالیل کنیه ده مګر دا د هغه شخص نوم هم دی ، (یعنې د عبدیالیل سره یې خبرې وکړې) . **(مهموم)** زه د شدت غم په وجه مدهوش ومه . **(استفق)** په هوش کې راتللو ته ویل کیږي . **(قرن الثعالب)** د مخکینې طائف نه چې ووځي جبل هدی طرفته په جدید طائف کې د یو ځای نوم قرن الثعالب دی ، قرن المنازل هم په دغه ځای کې دی چې د هغه ځای نه اهل نجد احرام تړلو سره مکې ته راځي د اهل طائف میقات همدا دی .

سوال : په غزوه احد کې پخپله حضور ﷺ زخمی شوی وو د هغه د صحابو اویا لاشونه د ده په مخکې وو د هغه د تره حضرت حمزه رضي الله عنه تکړه شوی لاش دده په مخ کې پروت وو ، دغه سخته صدمه حضور ﷺ د طائف د صدمې او مصیبت نه کمه ولې وګرځوله او د طائف دغه غم او مصیبت یې ولې زیات وګرځولو ؟

جواب : ددې جواب دا کیدلی شي چې په احد کې حضور ﷺ د مقابلې په میدان کې وو ، د ښمن

سره په مقابله کې چې ځو مره نقصان هم وشي د هغه دومره تکليف نه وي ځکه د مقابلې په ميدان کې فتحه او شکست دواړه راځي ، ددې برعکس په طائف کې حضور ﷺ د مقابلې په ميدان کې نه وو هلته چې څه کيدل هغه ټول يو طرفه ظلم وو چې هغه حضور ﷺ په انتهايي بې پوښتنې عالم کې برداشت کول چې د هغه تکليف ډير زيات وو ، په دغه وجه يې د طائف تکليف او اذيت د احد نه زيات وګرځولو .

(اطبق) يوځای کولو ته وايي . **(الاخشبين)** دا د اخشب تثنيه ده ، مضبوط غر ته اخشب وايي ، ددينه مراد د مکې مکرمې سره مخې ته دوه غرونه دي ، دا دوه غرونه د يو جانب نه خو په مکه کې دي مګر د بل جانب نه د منی سره لګيږي .

اوس سوال دا دی چې د حضور ﷺ سره ګستاخي اهل طائف کړې وو هغوی ظالمان وو نو بيا په اهل مکه باندې د غرونو د يوځای کولو نه څه مطلب دی ؟

جواب : ددې جواب دا کيدی شي چې اصل مجرم خو د مکې کفار وو د هغوی په وجه دا هر څه کيدل ، د طائف سفر هم د هغوی د مظالمو په وجه وو په دغه وجه ددغه اصل ختمولو خبره وشوله . دويم جواب دا کيدی شي چې د دغو غرونو سلسله په اهل طائف او اهل مکه دواړو باندې محيطه وه نو د دواړو ښارونو د تباهۍ خبره وه ، هيڅ اشکال نشته ،دغه سوال او جواب ما په کومه شرحه کې ليدلی نه دی مګر شارحينو د اخشبينو مصداق جبل ابو قبيس او قعيقعان ګرځولی دی دا دواړه غرونه په مکه کې دي په دغه وجه دا توجيهات وشول ، د محدث العصر حضرت مولانا سيد محمد يوسف بنوری رحمه الله د تقرير يوه کيسته زما سره ده هغه د اخشبين مصداق جبل ابو قبيس او جبل قعيقعان ګرځولی دی .

غزوه اُحد کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د زخمي کيدو ذکر

﴿۱۲﴾وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُسِرَتْ

او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دی د اُحد د جنګ په ورځ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه څلورو غاښونو کې يو

رَبَاعِيَتُهُ يَوْمَ أُحُدٍ وَشُجَّ فِيْ رَأْسِهِ فَجَعَلَ

غاښ مبارک مات شوی وو کوم ته چې رباعيه وايي او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سر مبارک زخمي شوی وو

يَسْلُتُ الدَّمَ عَنْهُ وَيَقُوْلُ كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ شَجُّوْا

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به وينه وچوله او فرمائيل به يې هغه قوم به څرنګه نجات پيدا کړی شي چې د خپل نبي

رَأْسَ نَبِيِّهِمْ وَكَسَرُوْا رَبَاعِيَتَهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[1]

سر يې زخمي کړه د هغه غاښ يې مات کی. [مسلم]

توضيح: يسلت: د نصر ينصر نه دی د جسم نه د وينې پاکولو ته ويل کيږي.

شجوا: د سر او مخ زخم ته شج ويل کيږي.

رباعيته: د انياب او ثنايا تر مينځ غاښونو ته رباعی ويل کيږي، د حضور ﷺ غاښ بلکل ماتيدو سره غورځيدلی نه وو بلکه لږ حصه يې ماته شوې وه، د ښي طرف د لاندې غاښونو رباعی مراد ده.

درسول الله ﷺ په لاس وژل شوی به د الله ! د ټولو نه سخت عذاب کې مبتلاوي

﴿۱۳﴾وَعَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِشْتَدَّ غَضَبُ اللهِ

او ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ و فرمائيل د الله ! سخت ترين غضب په هغه قوم

عَلٰى قَوْمٍ فَعَلُوْا بِنَبِيِّهِ يُشِيْرُ اِلٰى رَبَاعِيَتِهِ

دی چې هغوئ خپل نبي سره داسې سلوک وکړي دداسې سلوک نه د حضور ﷺ اشاره خپلو

اِشْتَدَّ غَضَبُ اللهِ عَلٰى رَجُلٍ

غاښونو طرف ته وه چې په هغو کې يو غاښ کفارو د اُحد په جنګ کې شهيد کړی وو او د الله ! سخت ترين غضب په هغه سړي

يَقْتُلُهُ رَسُوْلُ اللهِ فِيْ سَبِيْلِ اللهِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[2] وَهٰذَا الْبَابُ خَالٍ عَنِ الْفَصْلِ الثَّانِيْ.

دی چې د الله ! رسول يې د الله په لار يعني جهاد کې قتل کړي. [بخاري، مسلم] او په دې باب کې دوهم فصل نشته.

---

(1) اخرجه البخاري في صحيحه ۱۰/۱۷۳ رقم الحديث ۵۷۲۲ ومسلم في صحيحه ۳/۱۴۱۷ رقم الحديث (۱۷۹۱.۱۰۴)

(2) اخرجه البخاري في صحيحه ۷/۳۷۲ رقم الحديث ۴۰۷۳ ومسلم في صحيحه ۳/۱۴۱۷ رقم الحديث (۱۷۹۳.۱۰۶)

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د ټولو نه مخکښې کوم سورت نازل شوی وو

﴿۱۴﴾عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِيْ كَثِيْرٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ

حضرت یحیٰی بن کثیر وایي ما د حضرت ابو سلمه ابن عبد الرحمٰن بن عوف, نه پوښتنه وکړه د

عَنْ أَوَّلِ مَا نَزَلَ مِنَ الْقُرْآنِ قَالَ يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ. قُلْتُ

قرآن کریم کومه حصه د ټولو نه مخکښې نازله شوه؟ هغه جواب راکړو چې: يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ! ما عرض وکړو

يَقُوْلُوْنَ إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ قَالَ أَبُوْ سَلَمَةَ

اکثره علماء خو دا وایي چې د ټولو نه مخکښې اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ نازل شوی دی حضرت ابو سلمه و فرمائیل

سَأَلْتُ جَابِرًا عَنْ ذٰلِكَ وَقُلْتُ لَهُ مِثْلَ الَّذِيْ

ما د حضرت جابر, نه دا پوښتنه کړې وه نو هغه هم دا جواب راکړو کوم چې ما تاته درکړی دی نو

قُلْتَ لِيْ فَقَالَ لِيْ جَابِرٌ لَا أُحَدِّثُكَ إِلَّا بِمَا حَدَّثَنَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نو هغوئ ماته و فرمائیل زه ستا مخکښې هغه حدیث بیانوم چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څمونږ مخکښې ارشاد

قَالَ جَاوَرْتُ بِحِرَاءٍ شَهْرًا

فرمائیلی وو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا و فرمائیل چې زه یو میاشت پورې په غار حراء کښې خلوت نشین او

فَلَمَّا قَضَيْتُ جِوَارِيْ هَبَطْتُ فَنُوْدِيْتُ

معتکف وم هرکله چې څما د خلوت نشینۍ او اعتکاف موده پوره شوه او زه د غره نه راکوز شوم نو

فَنَظَرْتُ عَنْ يَمِيْنِيْ فَلَمْ أَرَ شَيْئًا وَنَظَرْتُ عَنْ شِمَالِيْ

څوک صاحب ما مخاطب کوي ما ښې طرف ته وکتل نو هیڅوک مې و نه لیدل بیا ما کنړ (گس) طرف

فَلَمْ أَرَ شَيْئًا وَنَظَرْتُ عَنْ خَلْفِيْ فَلَمْ أَرَ شَيْئًا فَرَفَعْتُ

نو ته وکتل اخوا هم هیڅ شی په نظر رانغلو روسته مي نظر وکړه نو هیڅ مي ونه لیدل بیا چې ما پورته

رَأْسِيْ فَرَأَيْتُ شَيْئًا فَأَتَيْتُ خَدِيْجَةَ

نظر وکړه نو ما ته څه په نظر راغلل یعني یوه فرشته راته ښکاره شوه بي بي خدیجي رضي الله عنها ته راغلم

فَقُلْتُ دَثِّرُوْنِيْ فَدَثَّرُوْنِيْ وَصَبُّوْا عَلَيَّ مَاءً

ورته مي وویل په ما باندې کپړه واچوه بي بي خدیجي - سمدستي په ما یوه کپړه واچوله او یخي

بَارِدًا فَنَزَلَتْ يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ قُمْ فَأَنْذِرْ وَرَبَّكَ

اوبه یې راباندې واچولي ددې نه روسته دا آیت نازل شو: یَاأَیُّهَا الْمُدَّثِّرُ ..الخ یعني کپړه اغوستونکېه!

فَكَبِّرْ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ وَذٰلِكَ قَبْلَ

پاکیزه او د خپل رب لویې بیان کړه او خپلې کپړې پاکې ساته او د ناپاکۍ نه پرهیز کوه او د وحې د

أَنْ تُفْرَضَ الصَّلَاةُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. (۱)

نزول دا واقعه د مونځ فرض کېدو نه د مخکې ده. [بخاري مسلم]

توضیح: د وحې د نزول په اعتبار سره د ټولو نه مخکې د سورة علق پنځه آیتونه نازل شوي دي بیا د وحې د انقطاع زمانه راغله، د وحې د انقطاع نه بعد چې مکمل سورت نازل شوی دی هغه سورت مدثر دی چې د هغه تذکره په زیر بحث حدیث کې ده، نو داد مطلق وحې خبره نه ده بلکه د کامل سورت د نزول خبره ده ګویا دا ابتداء اضافي ده چې د انقطاع وحې نه بعد د ټولو نه د مخکې وحې نه بعد نازل شوی وو.

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

(۱) اخرجه البخاري في صحيح ۸/۶۷۶ رقم الحديث ۴۹۲۲ ومسلم في صحيحه ۱/۱۴۴ رقم الحديث (۱۶۱.۲۵۷)

باب علامات النبوة

د نبوت د علاماتو بیان

علامات جمع ده د دې مفرد علامة ده ، علامه نښې ته ویل کیږي د لته هغه نښو او علاماتو ته ویل کیږي چې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په نبوت باندې دلالت کوي . شیخ عبدالحق رَحِمَهُ اللهُ په اشعة اللمعات کې لیکلي دي چې علامات د نبوت او معجزات یو شی دي په دغه وجه شراح حضرات حیران او پریشانه دي چې صاحب د مشکوة د یو مفهوم شی په دوو جدا بابونو کښې ولې ذکر کړل ؟ هیچا هم د دې صحیح جواب ورنکړی شو انتهی کلامه.

بنده عاجز فضل محمد غفرله عرض کوي چې زه دومره فرق بیانولی شم چې په معجزاتو کښې زیاتره د هغه شیانو بیان وي چې مقابل انسان عاجز او مجبوره کوي چې معجزه دي ولیدله اوس ایمان راوړه ! او په علاماتو د نبوت کښې داسې نه وي بلکه په هغه کې زیاتره هغه شیان بیانیږي چې فی نفسه د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په نبوت باندې په طور د علامت دلالت کوي مګر چا لره په ایمان راوړو نه مجبور وي او نه عاجزه کوي .دویم فرق دا چې په علاماتو دنبوت کښې یو څه شیان هغه دي چې د هغو تعلق د نبوت د اعلان نه د مخکې واقعاتو سره دی لکه څنګه چې د دې باب په حدیث نمبر۱ حدیث نمبر۲ وغیره کې خو ظاهره ده چې هغو ته معجزه خو ویل کیدلی نشي مګر دا په نبوت باندې علامت او دلالت دي په دغه وجه باندې شاید صاحب د مشکوة دغه باب د معجزاتو نه علاحده کړی وي او د دې لپاره یې ځانته عنوان ترلی وي .

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د شق صدر واقعه

﴿۱﴾ عَنْ اَنَسٍ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَتَاهُ جِبْرَئِيْلُ
حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ماشومانو سره لوبې کولې چې حضرت جبرائیل)
وَهُوَ يَلْعَبُ مَعَ الْغِلْمَانِ فَاَخَذَهُ فَصَرَعَهُ فَشَقَّ
راغی حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یې اونیولو سم یې ورجولو بیا هغه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زړه ته قریب سینه وڅیرله
عَنْ قَلْبِهِ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ عَلَقَةً فَقَالَ هٰذَا حَظُّ
او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د زړه نه یې د جم شوي وینې یو توره ټکړه را وایستله او رته یې وویل دا ستا په
الشَّيْطَانِ مِنْكَ ثُمَّ غَسَلَهُ فِيْ طَسْتٍ مِّنْ ذَهَبٍ
جسم کې د شیطان حصه ده د دې نه روسته هغوي د حضو صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زړه مبارک د سرو زرو یو لګن کې

بِمَاءِ زَمْزَمَ ثُمَّ لَأَمَهُ وَأُعَادَهُ فِيْ مَكَانِهِ

د زمزم په اوبو سره وينځلو او بيا زړه په خپل ځاي ايښودلو سره سينه مبارکه يې برسيره نه برابره

وَجَاءَ الْغِلْمَانُ يَسْعَوْنَ إِلَى أُمِّهِ

کړله هغه ماشومان چې د حضور ﷺ سره وو دې پوره منظر ليدو سره ويريدل او وتښتيدل او د

يَعْنِيْ ظِئْرَهُ فَقَالُوْا إِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ قُتِلَ

حضور ﷺ مور يعني پې. ورکونکې حليمې رضي الله عنها ته راغلل او ورته يې وويل چې محمد ووژل شو

فَاسْتَقْبَلُوْهُ وَهُوَ مُنْتَقِعٌ

چې خلق هغه ځاي ته ورسيدل چيرته چې نبي عليه السلام موجود وو هغوئ نبي عليه السلام صحيح سالم اوليدلو ليکن نبي عليه السلام

اللَّوْنِ قَالَ أَنَسٌ

يې په داسي حال کې اوليدلو چې د خوف او دهشت نه د نبي عليه السلام د مخ مبارک رنګ بدل شوى وو حضرت انس رضي الله عنه

كُنْتُ أَرَى كُنْتُ ارٰى الْمَخِيْطَ فِيْ صَدْرِهِ.[1]

دا روايت بيانولو سره وويل چې ما به د نبي عليه السلام په سينه مبارکه د ګنډلو نښه ليدله.

توضيح : فشق عن قلبه: يعني د زړه د پاسه يې سينه څيري کړه او بيا يې د دننه نه زړه وويسته، دزړه نه يې توره جمع شوې وينه وويسته بهر يې وغورځوله ، بيا يې زړه وګنډلو او بيا يې سينه وګنډله چې په هغې کښې دګنډلو نشان تر تول عمر پورې پاتې شو ، د شق صدر او شرح صدر واقعه د حضور ﷺ سره څلور ځل پيښه شوې ده ، يو کرت خو د حضرت حليمه سعديه رضي الله عنها د پرورش په دوران کښې پيښه شوه چې د هغه ذکر په زير بحث حديث کښې دى په دغه وخت کې حضور ﷺ د کم عمر وو چې کله حليمه سعديه رضي الله عنها د ده پرورش کولو ، دويمه مرتبه د شرح صدر واقعه د لسو کلونو په عمر کښې پيښه شوه ، دريمه مرتبه د ظهور نبوت په وخت کښې پيښه شوه چې کله د هغه عمر څلويښت کاله وو ، څلورم ځل آسمانونو ته د معراج لپاره د تللو په وخت پيښه شوې ده چې کله د هغه عمر ۵۱ کاله وو .

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۱/۱۴۷ رقم الحديث (۲۱۱.۱۶۲) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۶۲۴.

حظ الشيطان: يعنې د انسان په جسم او بيا په زړه کښې دننه دوه قسمه مخلوق کار کوي او خپل خپل اثر اچوي ، يو مخلوق ملائکي دی دويم مخلوق شياطين دی ،په زړه کې دننه خانې جوړې شوې وې چې هلته د وينې حصې هم وې ، دغه ځايونه د ملائکو د الهاماتو ځايونه هم دي او د شياطينو د وسوسو مراکز هم دي ، د دغه دوو مخلوقو نه چې د کوم مخلوق کنټرول په دغه ځايونو باندې قائم شو زړه د هغوی په لاسونو کښې چليږي او د زړه په وجه بيا ټول جسم متأثره کيږي . که د ملائکو په قابو کښې راغی نو د ټول جسم روحانی نظام صحيح کيږي او کچيرې د شياطينو په کنټرول کښې راغی نو د ټول جسم روحانی نظام خرابيږي ، په زير بحث حديث کښې حظ الشيطان سره اشاره هم دغه پس منظر ته ده ، د حضور ﷺ قلبی روحانی نظام مکمل طور باندې د ملائکو په لاس کښې راغللو او د شياطينو د وسوسو ګنجائش ختم شولو .

سوال : اوس سوال دا دی چې کله د اپريشن په ذريعه د قلب اطهر نه د هغه حصه کټ کول وو نو د تخليق په وخت کښې هغه په قلب اطهر کښې وَلې پيدا کړی شوه ؟ د ابتداء نه به الله تعالی دغه حصه نه پيدا کوله نو د ويستلو ضرورت به هم نه وو .

جواب : الله تعالی انبياء کرام په کامل بشريت باندې پيدا کړي دي په کوم نبی کښې يې جسمانی نقصان راويستلی نه دی که د تخليق په وخت کښې يې دغه حصه پيدا کړې نه وای نو د حضور ﷺ په جسم اطهر کښې يو بشری نقص پاتې کيده او په کمال کښې فرق راتلو ، په دغه وجه يې اول د اعلی کمال تکميل وفرمايلو بيا يې د افريشن په ذريعه هغه وويستلو . ددې حديث نه د انسانانو د زړه د آپريشن راهنمائی حاصله شوې، يو نيم زر کاله وروسته چې دنيا په کوم شی باندې فخر کوي د هغه ابتداء د محمد عربی ﷺ د ذات نه د بی سرو سامان په دور کښې وشوه .

زمزم: د جنت اوبه رانه وړلی شوې ، معلومه شوه چې د زمزم د اوبو درجه د جنت د اوبو سره برابره ده يا د هغو نه بهترې دي .

منتقع اللون: يعنې رنګ يې متغير شوی وو زيړ شوی وو ، **(اثر المخيط)** يعنې د شرح صدر نه بعد د ګنډلو نشان د غاړې نه تر نومه پورې موجود وو په هغه باندې د ويښتانو يوه ښايسته ليکه وه . **اللهم صل على حبيبک محمد في الاولين والآخرين وعلى آله الطاهرين واصحابه اجمعين .**

رسول ﷺ ته د کاڼو سلام

﴿۲﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّيْ لَاَعْرِفُ حَجَرًا بِمَكَّةَ

او جابر ابن سمره رضي الله عنه وايي چې رسول کريم ﷺ وفرمائيل زه هغه کاڼی پيژنم چې په مکه

كَانَ يُسَلِّمُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ أُبْعَثَ إِنِّي لَأَعْرِفُهُ الْآنَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.(۱)

کې د نبوت د ظهور نه مخکې به یې ماته سلام اچوه زه اوس هم هغه ښه پیژنم. [مسلم]

د شق قمر معجزه

﴿۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ إِنَّ أَهْلَ مَكَّةَ سَأَلُوا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او انس رضي الله عنه وايي د مکې کافرو جمع کېدو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه مطالبه وکړه چې تاسو د

أَنْ يُرِيَهُمْ آيَةً فَأَرَاهُمُ

نبوت دعوٰی کې ریښتنی یې نو څه نښه معجزه وښایه نو حضور صلی الله علیه وسلم د خپل لاس مبارک

الْقَمَرَ شِقَّتَيْنِ حَتَّى رَأَوْا حِرَاءَ

اشاري سره د سپوږمۍ دوه ټکړې کولو سره وښودله ددې پورې چې هغه کافرو حراء غر د هغه

بَيْنَهُمَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.(۲)

دوو ټکړو په منځ کې ولیده. [بخاري مسلم]

توضیح: د شق قمر واقعه چونکه په شپه کښې وه په دغه وجه زیاته مشهوره نشوه، بل دا چې دا مخصوصو خلکو غوښتې وه نو ضروری نه وه چې تمام اهل دنیا ته وښودلی شي، همدارنګه تمام انسانانو ته عامه هم نه وه ولې که د ټولو د غوښتنې او بیا د ټولو د لیدلو نه بعد که کفارو انکار کړی وای نو بیا عمومی عذاب راتللو لکه څنګه چې د فرمایشي معجزې نه د انکار نه وروسته راځي، په سماوی کائناتو کښې د خرق او التیام نه انکار د څو مخروق الدماغ او محروف الدماغ خلکو کار دی چې ناقابل التفات دی، د الله په حکم سره د حضور صلی الله علیه وسلم په لاس باندې د معجزې په ظهور کښې د محال راتللو ګنجائش نشته، اهل تاریخ والاؤ د شق قمر واقعه په تواتر سره نقل کړې ده په احادیثو کښې ددې ثبوت موجود دی د قرآن اعلان دی ﴿اقتربت الساعة وانشق القمر﴾ اوس انکار په کار نه دی، په وریسې حدیث کښې د فرقتین الفاظ دي ددې نه هم مراد دوه ټکړې دي.

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه ۴/۱۷۸۲ رقم الحديث (۲۲۷۷.۲) والترمذي في السنن ۵/۵۵۳ رقم الحديث ۳۶۲۴.

(۲) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۳۶۱ رقم الحديث ۳۶۳۷ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۵۹ رقم الحديث (۴۶.۲۸۰۲).

﴿۴﴾ وَعَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلٰى عَهْدِ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او ابن مسعود رضي الله عنه وايي د رسول الله ﷺ په زمانه کې سپوږمۍ په منځ چاودلو سره شوه

فِرْقَتَيْنِ فِرْقَةً فَوْقَ الْجَبَلِ وَفِرْقَةً دُوْنَهُ فَقَالَ

چې يوه ټکړې د غر په برني باندې وه او دوهمه لاندې طرف ته رسول الله ﷺ د کافرو په طلب دې

رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِشْهَدُوْا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

معجزې ښودلو سره هغوئ ته وفرمائيل چې ځماد نبوت يا ځما د معجزې شهادت ورکړئ. [بخاري مسلم]

د الله تعالى د طرف نه ابوجهل ته تنبيه

﴿۵﴾ وَعَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ اَبُوْ جَهْلٍ هَلْ يُعَفِّرُ

او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي يو وار ابوجهل د خلقو مخکې ډير په تحقير سره وويل ايا محمد ستاسو

مُحَمَّدٌ وَجْهَهُ بَيْنَ اَظْهُرِكُمْ فَقِيْلَ نَعَمْ فَقَالَ وَاللَّاتِ وَالْعُزّٰى

مخکې خپل مخ خاک آلود کوي يعني مونځ او سجده کوي خلقو وويل هو ابوجهل وويل په لات او عزٰى

لَئِنْ رَاَيْتُهُ يَفْعَلُ ذٰلِكَ لَاَطَأَنَّ عَلٰى رَقَبَتِهِ

دواړو لويو بتانو قسم که ما محمد داسي کولو نو د هغه پر څټ به پښه کيږدم يو ورځ هرکله چې

فَاَتٰى رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ هُوَ يُصَلِّيْ

حضور ﷺ مونځ کوه او سجده کې وو ابوجهل دې ناپاکې ارادې سره چې د حضور ﷺ

زَعَمَ لِيَطَأَ عَلٰى رَقَبَتِهِ فَمَا فَجِئَهُمْ مِنْهُ

څټ مبارک خپلو پښو سره پامال کړي هغه د حضور ﷺ طرف ته مخکې کېدو کې اچانک او ديدلو او

اِلَّا وَهُوَ يَنْكُصُ عَلٰى عَقِبَيْهِ وَيَتَّقِيْ بِيَدَيْهِ

سمدستي خلقو طرف ته راتاؤ شو او داسي ښکاره کيده چې هغه په خپلو دواړو لاسونو سره څه شی

---

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۶۳۱ رقم الحديث ۳۶۳۶ ومسلم في صحيحه ۴/۲۱۵۸ رقم الحديث (۴۴.۲۸۰۰).

فَقِيْلَ لَهُ مَا لَكَ فَقَالَ إِنَّ بَيْنِىْ وَبَيْنَهُ

منع کوي خلقو په دې لیدو سره تري پوښتنه وکړه چې آخر څه قصه ده ابو جهل صفا وویل زه داوینم

لَخَنْدَقًا مِّنْ نَّارٍ وَّهَوْلًا وَّأَجْنِحَةً

چې ځما او د محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په منځ کې د اور خندق کنده ده ډیر خوفناک منظر دی او د محافظو فرشتو وزرې او

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ دَنَا مِنِّىْ

متې دي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل که ابو جهل ماته قریب راغلی وی نو فرشتو به د هغه جسم

لَاخْتَطَفَتْهُ الْمَلَائِكَةُ عُضْوًا عُضْوًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[1]

ټکړې ټکړې کړی وای یعني هري فرشتي به د هغه د بدن یو یو عضو تښتولی وی.

توضیح: **هل یعفر**: د تعفیر نه دی د خاک آلود کولو په معنی سره دی یعني په ځمکه باندې سجده لګولو سره مخ خاک آلوده کوي؟ ابو جهل د انتهائی تحقیر په طور باندې داسې وویل.

زعم: ای طمع یعني د غاړې د لاندې کولو په ارادې سره پُر امیده راغی.

فما فجئهم منه: **فجأة** ناڅاپه راتک ته وایې، په فجئهم کښې ضمیر ابو جهل ته راجع دی، معنی دا ده چې ابو جهل د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له طرفه خپل مجلس والاؤ ته ناڅاپه په داسې حال کښې ورسیده چې دواړه لاسونه یې پورته کړي وو په پښو باندې شاته په بدحواسۍ سره روان وو.

خندقا: یعني د اور کنده وه. **وهولا**: ای خوفا وامرا شدیدا. **واجنحة**: یعني د حافظو ملائکو وزرې وې

اختطفته: یعني ملائکو به د هغه جسم ټکړه ټکړه کړی وو.

یوه پیشن ګوئي چې حرف په حرف پوره شوه

﴿۶﴾ وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ بَيْنَا أَنَا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ

او عدي ابن حاتم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي یوه ورځ زه د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضروم ناڅاپه

أَتَاهُ رَجُلٌ فَشَكَا إِلَيْهِ الْفَاقَةَ ثُمَّ أَتَاهُ آخَرُ

یو سړی راغی او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته یې د خپل فقر او فاقي او افلاس شکایت وکړه بیا یو بل سړی راغلي

---

[1] اخرجه مسلم في صحيحه ۲۱۵۴ رقم الحديث (۲۷۹۷.۳۸)

فَشَكَا إِلَيْهِ قَطْعَ السَّبِيْلِ فَقَالَ يَا عَدِيُّ هَلْ رَأَيْتَ الْحِيْرَةَ

هغه د راهزني (شوکې) شکایت وکړه نو حضور ﷺ وفرمائیل ای عدي! تا خو به حیره لیدلي وي

فَإِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتَرَيَنَّ الظَّعِيْنَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الْحِيْرَةِ

که ستا عمر زیات شي نو یقیناً به ته ووینې چې یوه ښځه به تنها سورېدو سره د حیره نه روانه شي او

حَتّٰى تَطُوْفَ بِالْكَعْبَةِ لَا تَخَافُ أَحَدًا إِلَّا اللّٰهَ

مکې ته رسیدو سره د کعبې طواف به او کړي او سو د الله نه هغه ته به د هیڅ ډاکو او غل یره نه وی

وَلَئِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتُفْتَحَنَّ كُنُوْزُ كِسْرٰى

او که ته زیاتو ورځو پورې ژوندې پاتې شوې نو وبه وینې چې کسری د فارس د بادشاه خزانې به

وَلَئِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتَرَيَنَّ الرَّجُلَ

مسلمانانو دپاره خلاصی شي او که ستا عمر زیات شو نو وبه وینې چې یو سړې به یو موټی برابر

يُخْرِجُ مِلْءَ كَفِّهِ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ يَطْلُبُ مَنْ يَقْبَلُهُ

سره زر او سپین زر خیرات کولو دپاره وځي او قبلونکی به تلاش کوی خو داسې سړې به پیدا نه کړی

فَلَا يَجِدُ أَحَدًا يَقْبَلُهُ مِنْهُ وَلَيَلْقَيَنَّ اللّٰهَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ

چه هغه نه د خیرات مالي واخلي او یاد لره د قیامت په ورځ به تاسو کې یو سړی د الله! په حضور کې

يَلْقَاهُ وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ

داسې پیش شي چې د هغه او د الله! په منځ کې به څوک ترجمان نه وي چې د هغه حال بیان کړی

يُتَرْجِمُ لَهُ فَلَيَقُوْلَنَّ أَلَمْ أَبْعَثْ

بیا به الله! د هغه نه پوښتنه وکړي آیا ما تاته د دین احکام رسولو او د قیامت د ورځې خبر درکولو

إِلَيْكَ رَسُوْلًا فَيُبَلِّغَكَ فَيَقُوْلُ بَلٰى

دپاره رسول نه وو درلیږلی هغه سړی به وایې بیشکه تا رسول رالیږلی وو دي نه روسته به تری نه

فَيَقُوْلُ أَلَمْ أُعْطِكَ مَالًا وَأُفْضِلْ

الله! پوښتنه وکړي ما تاته مال او زر نه وو درکړی او آیا په تا باندې مې فضل او احسان نه وو کړی؟

عَلَيْكَ فَيَقُوْلُ بَلٰى

هغه به وايي بيشكه تا ماته مال هم راكړی وو او په مادي فضل او احسان هم كړی وو د دي نه روسته به

فَيَنْظُرُ عَنْ يَمِيْنِهٖ فَلَا يَرٰى اِلَّا جَهَنَّمَ وَيَنْظُرُ

هغه سړی خپل ښي طرف ته وګوري نو هغه ته به د دوزخ نه علاوه بل هيڅ په نظر را نشي بيا به هغه

عَنْ يَسَارِهٖ فَلَا يَرٰى اِلَّا جَهَنَّمَ،

خپل ګچپ طرف ته وګوري نو هغه ته به د دوزخ نه علاوه بل څه په نظر رانشي نو رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تمام خلق

اِتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ

مخاطب كولو سره وفرمائيل چې اې خلقو! د دوزخ د اور نه د خيرات په ذريعه خپل ځان بچ كړئ

تَمْرَةٍ فَمَنْ لَمْ

كه څه هم د خرما د يوې ټكړې خيرات كولو وس ولرئ او كه يو سړی د الله په نوم خرڅ كولو د پاره د

يَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ

خرما يوه ټكړه هم نه لري نو نرمي او خوش خلقي سره خبرې كولو سره ځان دي د دوزخ د اور

قَالَ عَدِيٌّ فَرَاَيْتُ الظَّعِيْنَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الْحِيْرَةِ

نه بچ كړي حضرت عدی ابن حاتم وويل ما خو دا وليدل چې په اوښه سوره ښځه د خانه كعبې

حَتّٰى تَطُوْفَ بِالْكَعْبَةِ لَا تَخَافُ اِلَّا اللّٰهَ

طواف كولو د پاره د حيره نه تنها سفر كوي او د الله! نه ماسوا بل هيڅ نه نه ويريږي او زه

وَكُنْتُ فِيْمَنِ افْتَتَحَ كُنُوْزَ كِسْرَى بْنِ هُرْمُزَ

خپله په هغه په خلقو كې شامل وم چې هغوئ د كسرٰى ابن هرمز بن نو شيروان د فارس د

وَلَئِنْ طَالَتْ بِكُمْ حَيَاةٌ لَتَرَوُنَّ مَا قَالَ النَّبِيُّ

بادشاه خزانې خلاصې كړې او س كه تاسو زياتي ورځې ژوندی پاتې شوئ نو د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُخْرِجُ

دا پيشن ګوئي به هم حرف به حرف پوره كېدونكې ووينئ چې يو سړی به د موتي برابر سونا چاندي

مِلْءَ كَفِّهِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.[۱]

خیرات کولو د پاره وځي او هیڅ سړی به د هغه آخستونکی پیدا نه کړي .

د دین دپاره مشقتونه بر داشت کول د ایمان والاؤ صفت دی

﴿۷﴾ وَ عَنْ خَبَّابِ بْنِ الْأَرَتِّ قَالَ شَكَوْنَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَهُوَ

خباب ابن ارت رضي الله عنه وايي يو ورځ مونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته چې هغه وقت حضور صلی الله علیه وسلم

مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً لَهُ فِيْ ظِلِّ الْكَعْبَةِ

د خانه کعبې په سوري کې تر سر لاندې کمبل ایښی پروت وو د کفارو د سخت ترین مخالفت او د ښمنۍ

وَقَدْ لَقِيْنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ شِدَّةً

شکایت وکړ چې مونږ ته د دې خلقو نه سخت اذیت او تکلیف رسیږي او عرض مو وکړو چې هر کله هغوئ د ایذا رسائي نه

فَقُلْنَا أَلَا تَدْعُو اللّٰهَ فَقَعَدَ

نه منع کېږي نو تاسو د هغوئ په حق کې بد دعا ولې نه کوئ څمونږ دې خبرې اوریدو سره نبی علیه السلام راپورته شو

وَهُوَ مُحْمَرٌّ وَجْهُهُ وَ قَالَ كَانَ الرَّجُلُ

او مخ مبارک یې سور شو وي فرمائیل ستاسو نه مخکې چې کوم خلق تیر شوي دي په هغوی کې یو هغه څوک وو

فِيْمَنْ قَبْلَكُمْ يُحْفَرُ لَهُ فِي الْأَرْضِ

چې د هغه دپاره به په زمکه کې یوه کنده او کینل شوه بیا هغه سړې به په کنده کې کینول شو یا اودرول شوا و بیا اري

فَيُجْعَلُ فِيْهِ فَيُجَاءُ فَيُوْضَعُ عَلٰى رَأْسِهِ فَيُشَقُّ بِاثْنَتَيْنِ

راوړلو سره د هغه پر سر به کیښول شوه او په هغه اري سره به هغه سړې دوه ټکړې کیده لیکن دې سخت

فَمَا يَصُدُّهُ ذٰلِكَ عَنْ دِيْنِهِ وَيُمْشَطُ بِأَمْشَاطِ الْحَدِيْدِ

عذاب هم هغه د خپل دین نه نه شو ګرځولې او یو سړې هغه وو چې د هغه په جسم به د اوسپنې تیزه ګومنز او چلولې شوه

مَا دُوْنَ لَحْمِهِ مِنْ عَظْمٍ وَ عَصَبٍ وَمَا يَصُدُّهُ

چې غوښې نه لاندې هډوکو او پلو پورې په څیره شو لیکن دې سخت ترین عذاب هم هغه د خپل

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۶۱۰ رقم الحديث ۳۵۹۵ وأحمد في المسند ۴/۲۵۷.

ذٰلِكَ عَنْ دِيْنِهٖ وَاللّٰهِ لَيُتِمَّنَّ هٰذَا الْأَمْرُ

دین نه ګرځولې نه شو قسم په الله دا دین به درجه کمال ته رسيږي او تاسو به د مصيبتونو او پريشانئ ددې

حَتّٰى يَسِيْرَ الرَّاكِبُ مِنْ صَنْعَاءَ

ختميدونکې دَور نه روسته د آسانئ او اطمينان هغه زمانه ووينئ چې يو سرې به د صنعاء نه

إِلٰى حَضْرَمَوْتَ لَا يَخَافُ إِلَّا اللّٰهَ أَوْ

حضرموت پورې تنها سفر کوی او د الله نه علاوه به د هيچا نه نه ويريږی يا دا چې يو سرې ته به

الذِّئْبَ عَلٰى غَنَمِهٖ وَ لٰكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُوْنَ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ[1]

د خپلو بزو باره کې د شرمخانو نه هيڅ خطره او خوف نه وی ليکن تاسو جلتي کوئ.

توضيح : منشار: آرې ته منشار وايې . (**يمشط**) کمنځولو ته وايې ، د اوسپنی ګومنځه مراد ده ، (و **عصب**) پلو ته ويل کيږي يعني د اوسپنې تيره ګومنځه به د هغه کس د هډوکو او پلو په مينځ کښې چلول کيدله چې په دې سره به غوښه ختمه شوه هډوکي به پاتې شول مګر د غه مصيبت به هغه کس په دين باندې د عمل کولو او د هغه د خپلولو نه منع نکړلو ، حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دې حديث کښې خپل امت ته په مصائبو باندې د صبر کولو او د دين لپاره د امتحانونو نه د تيريدلو تعليم ورکړی دی او د استقامت هدايت يې کړی دی او قسم کولو سره يې وفرمايل چې د دې په برکت به يو مثالی امن راځي تاسې تلوار مه کوئ .

يو خوب او پيشنګوئي

﴿۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْخُلُ عَلٰى أُمِّ حَرَامٍ بِنْتِ مِلْحَانَ

او حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به أم حرام بنت ملحان رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا کره تلو چې د

وَكَانَتْ تَحْتَ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ فَدَخَلَ

حضرت عباده بن صامت رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ښځه وه يو ورځ حسب معمول حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ام حرام رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا کره تشريف راوړو

عَلَيْهَا يَوْمًا فَاَطْعَمَتْهُ ثُمَّ جَلَسَتْ تَفْلِيْ رَأْسَهٗ

نو أم حرام رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا هغوی باندې طعام وخوړلو بيا د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په سر مبارک کې د سپږو کتلو د پاره کيناسته په دې

---

[1] أخرجه البخاري في صحيحه ۶/۶۱۹ رقم الحديث ۳۶۱۲ وأحمد في المسند ۶/۳۹۵.

فَنَامَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ

دوران کې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوده شو بيا څه وخت روسته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خندا سره بيدار شو

قَالَتْ فَقُلْتُ مَا يُضْحِكُكَ يَا رَسُولَ اللهِ

ام حرام بيان وکړو ما چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه حالت کې په خندا اوليدلو نو پوښتنه مې ترينه وکړه يارسول الله! تاسو

قَالَ أُنَاسٌ مِنْ أُمَّتِي عُرِضُوا عَلَيَّ

په څه باندې وخندل؟ وې فرمائيل په خوب کې ځما دامت يو جماعت په داسې حال کې ځما مخې ته راوستل شو

غُزَاةً فِي سَبِيلِ اللهِ يَرْكَبُوْنَ ثَبَجَ هٰذَا الْبَحْرِ مُلُوْكًا عَلَى الْأَسِرَّةِ

چې هغوئ د الله! په لار کې جهاد کوي او په سمندر کې داسې سفر کوي لکه بادشاه چې په خپل تخت وي

أَوْ مِثْلَ الْمُلُوْكِ عَلَى الْأَسِرَّةِ فَقُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ

يا داسې يې وفرمائيل لکه چې د بادشاهانو په شان په تخت جلوه ګر وي ما عرض وکړو يارسول الله!

أُدْعُ اللهَ أَنْ يَجْعَلَنِيْ مِنْهُمْ

د الله! نه دعا وغواړئ چې په هغه مجاهدينو کې چې د سمندر سينه شلولو سره د الله! په لار کې وځي ماهم په هغوئ کې شامله

فَدَعَا لَهَا ثُمَّ وَضَعَ رَأْسَهُ

کړي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ام حرام په حق کې دعاء وکړله دې نه روسته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په بالښت سر مبارک ايښودلو

فَنَامَ ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ فَقُلْتُ

سره بيا اوده شو څه ساعت روسته بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خندا سره را بيدار شو ما عرض وکړو

يَا رَسُوْلَ اللهِ مَا يُضْحِكُكَ قَالَ أُنَاسٌ

يارسول الله! تاسو اوس ولې وخندل؟ وې فرمائيل اوس بيا په خوب کې ځما امت کې څه خلق

مِنْ أُمَّتِي عُرِضُوا عَلَيَّ غُزَاةً

ځما مخې ته داسې حال کې پيش شول چې هغوئ د الله! په لار کې جهاد کوئی څرنګه چې

فِيْ سَبِيْلِ اللهِ كَمَا قَالَ فِي الْأُوْلَى

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مخکني وار فرمائيلي وودا واريې هم هغه الفاظ ارشاد وفرمائيل ما ددې خبرې

فَقُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ. اُدْعُ الله

اوريدوسره دا وار هم بيا عرض وکړو يارسول الله! تاسو د الله! نه دعا وغواړئ چې هغه مجاهدينو

أَنْ يَّجْعَلَنِيْ مِنْهُمْ قَالَ أَنْتِ مِنَ الْأَوَّلِيْنَ فَرَكِبَتْ أُمُّ حَرَامٍ

کې ما هم شامله کړي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل ته په مخکنی جماعت کې يې نو ام حرام د

الْبَحْرَ فِيْ زَمَنِ مُعَاوِيَةَ

حضرت معاويه په زمانه کې د جهاد په غرض بحري سفر وکړو او کوم وقت چې سمندر نه را ووتله

فَصُرِعَتْ عَنْ دَابَّتِهَا حِيْنَ خَرَجَتْ

نو په ښاروي سوره شوه نو ناڅا په د ښاروي د شا نه په ځمکه راولويده او د الله! په لار کې يې د

مِنَ الْبَحْرِ فَهَلَكَتْ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

د شهادت مرتبه پيدا کړه ددې دنيا نه يې سفر وکړو.

توضيح : (تفلى رأسه) يعنې حضرت ام حرام بنت ملحان رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په سر کې سپږ کتلې، اول دا خبره زده کړه چې حضرت ام حرام رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رضاعی خاله يا عمه و . مخکې دا خبره په تفصيل سره ليکل شوې ده چې ام سليم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا او ام حرام رَضِيَ اللهُ عَنْهَا دواړه انصارى ښځ وې، په مدينه منوره کښې هغوی د حضرت آمنې يا عبدالله صاحب سره شودې رودلي وې ، لهذا دغه ښځ د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د محارمو نه وې . د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په جسم کښې به سپږې نه وې نو ليږ يو شی دی او پيدا کيدل بل شی دی . (ثبج) د سمندر په مينځ کښې چې کومې غټې چپې وي او بی انتها او به وي هغې ته ثبج وايې ، مراد د سمندر سينه او مينځ دی. (او مثل الملوک) دا شک د راوی نه را غلم يعنې په داسې حال کښې به سوريږي لکه څنګه چې بادشاهان په خپلو تختونو باندې سوريږي . (فصرعت د سورلۍ نه غورځيدلو ته صرع ويل کيږي . (حين خرجت) يعنې د بحر سفر مکمل کولو باندې چې

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۱۰ رقم الحديث ۲۷۸۸ ومسلم في صحيحه ۳/۱۵۱۸ رقم الحديث (۱۶۰.۱۹۱۲)

ساحل ته راغله او په خپلې سورلۍ باندې سوره شوه نو د سورلۍ د ملا نه لاندې وغورځیده او شهیده شوه.
د بحري کشتۍ چلولو او په بحر کښې د جهاد کولو ابتداء سیدنا حضرت معاویه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ کړې ده فرضی الله عنه وعنا وعن جمیع الصحابة.

د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فصاحت او بلاغت اثر

﴿۹﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ اِنَّ ضِمَادًا قَدِمَ مَكَّةَ وَكَانَ مِنْ أَزْدِ شَنُوْءَةَ
او ابن عباس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي چې أَزْدِ شَنُوْءَةَ سره تعلق لرونکی یو سړی چې د هغه نوم ضماد وو د
وَكَانَ يَرْقِيْ مِنْ هٰذَا الرِّيْحِ فَسَمِعَ سُفَهَاءَ أَهْلِ مَكَّةَ
مکې ته راغی هغه به د میرګو پیریانو لري کولو دم چُف کوه هر کله چې هغه د مکې د بیوقوفانو د ژبې نه دا واوریدل
يَقُوْلُوْنَ إِنَّ مُحَمَّدًا مَجْنُوْنٌ فَقَالَ لَوْ أَنِّيْ رَأَيْتُ هٰذَا الرَّجُلَ
چې وائي محمد لیونی شوی دی نو هغه وویل که زه دا سړی یعني محمد ووینم نو علاج به ئې
لَعَلَّ اللّٰهَ يَشْفِيْهِ عَلٰى يَدَيَّ
او کړم شاید الله! زما په علاج سره هغه تیک کړي ابن عباس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وائي دې نه روسته ضماد
قَالَ فَلَقِيَهُ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنِّيْ أَرْقِيْ مِنْ هٰذَا
رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې راغې او هغه وویل اې محمد صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! زه دم چُف په ذریعه
الرِّيْحِ فَهَلْ لَّكَ فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
میرګي پیریان لري کوم که تا سو غواړې نو زه د خپل دم چُف په ذریعه ستاسو علاج کوم حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمایل
إِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ مَنْ يَّهْدِهِ اللّٰهُ
تمام تعریفونه الله لره دی مونږ د هغه حمد او ثناء وایو او مدد غواړو هغه چې چا ته نیغه لاره وښائی
فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُّضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ
هغه هیڅوک ګمراه کولې نه شي او څوک چه ګمراه کړي هغه ته څوک هدایت نه شي کولې
وَأَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَاشَرِيْكَ لَهُ
او زه ګواهي ورکوم چې د الله نه ماسوا بل معبود نشته هغه ایک یو دې هیڅوک د هغه شریک نشته

وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ أَمَّا بَعْدُ.

او زه ګواهي ورکوم چې محمد ﷺ د الله بنده او د الله رسول دې بیا ضما ددې نه روسته

فَقَالَ أَعِدْ عَلَيَّ كَلِمَاتِكَ هٰؤُلَاءِ فَأَعَادَهُنَّ عَلَيْهِ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بې ساخته وویل چې دا جملې یو وار بیا زما په مخکې ارشاد او فرمایئ نبی علیه السلام دا جملې بیا دوبارد

ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَالَ لَقَدْ سَمِعْتُ قَوْلَ الْكَهَنَةِ وَقَوْلَ السَّحَرَةِ

بلکې درې ځل ئې وفرمایلې ضماد وویل ما د کاهنانو اقوال اوریدلي دي ما د ساحرانو کلمات اوریدلي ما د

وَقَوْلَ الشُّعَرَاءِ فَمَا سَمِعْتُ مِثْلَ كَلِمَاتِكَ هٰؤُلَاءِ وَلَقَدْ

شاعرانو اشعار اوریدلي دي لیکن قسم په الله تر نه ماستاسو ددې کلماتو په شان کلام نه دې اوریدلې حقیقت خو دادې

بَلَغْنَ قَامُوْسَ الْبَحْرِ هَاتِ يَدَكَ أُبَايِعْكَ

چې ستاسو دا کلمات د علم او کلام د دریاب انتهائی ژور والی ته رسیدلي دي خپل لاس مبارک را مخکې کړئ زه د

عَلَى الْإِسْلَامِ قَالَ فَبَايَعَهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

اسلام بیعت کوم، ابن عباس رضی الله عنه وائی ضماد د حضور ﷺ په لاس مبارک بیعت او کړو او مسلمان شو. [مسلم]

وَفِيْ بَعْضِ نُسَخِ الْمَصَابِيْحِ بَلَغْنَا نَاعُوْسَ الْبَحْرِ [1] وَذُكِرَ حَدِيْثَا

د مصابیح په بعضې نسخوکې د بلغن په ځاې بلغنا دی او د قاموس البحر په ځاې ناعوس البحر دې او

أَبِيْ هُرَيْرَةَ وَجَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ يَهْلِكُ كِسْرٰى وَالْآخَرُ لَتَفْتَحَنَّ عِصَابَةٌ

حضرت ابو هریره رضی الله عنه روایت یهلک کسری الخ او د حضرت جابر ابن سمره رضی الله عنه روایت لفتحن عصابة الخ

فِيْ بَابِ الْمَلَاحِمِ.

باب الملاحم کې نقل شوي دی.

توضیح : **ضماد**: په ضاد باندې کسره او ضمه دواړه دي ، میم ساکن دی ، په یو روایت کښې ضمام دی د دغه شخص تعلق د یمن د یوې مشهورې قبیلې (ازدشنؤه) سره وو ، دغه شخص د خپل وخت یو لوی طبیب او حکیم هم وو او د عملیاتو او دم چوب غټ ماهر هم وو ، د اسلام نه مخکې د هغه د حضور ﷺ سره معرفت هم وو ، چې کله حضور ﷺ ته نبوت ورکړی شو او دغه شخص مکې ته راغی نو اهل

([1]) اخرجه مسلم في صحيحه ۲/۵۹۳ رقم الحديث (۴۶.۸۶۸) واحمد في المسند ۱/۳۰۲.

مکه هغه ته په غټې پرو پیګنډې سره وویل چې (محمد) لیونی شوی دی . نو ضماد وویل کیدای شي هغه ته زما په دم و چوپ سره فائده ورسیږي ، په دغه غرض یې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ولیدل ، حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مختصرو الفاظو سره د هغه په مخ کښې د الله تعالی په وحدانیت باندې مشتمله خطبه ولوسته، د خطبې په اوریدو سره دغه کس د هشت زده حیران پاتې شو او مسلمان شو. **من هذا الريح**: د جناتو د اثراتو نه چې کومه مریضتیا راشي هغې ته ریح ویل کیږي او دا هم ممکنه ده چې پخپله جنات په ریح سره یاد شوي وي ځکه چې جنات هم د هوا پشان چلیدونکې مخلوق دی چې د هوا پشان په نظر هم نه راځي .

قاموس البحر: په بحر کې چې چیرته زیاتې اوبه وي او ډیر لو نه زیات ژور مقام وي هغه زیاتو اوبو ته قاموس ویل کیږي هغه د بحر د بیخ حصه وي ، په هر حال قاموس د بحر مینځ ته ویل کیږي یعنې دغه کلمات په لفظي او معنوي فصاحت او بلاغت کښې د بحر هغه ژور والي ته رسیدلي دي چې د هغه نه زیات ژور والی هیڅ ځای نشته. **هات**: یعنې لاس اوږد کړه او ما مسلمان کړه ، چې په دغه وخت کښې ضمام مسلمان شو ، ملا علي قاري رحمه الله لیکلي چې د نبوت د زمانې نه مخکې ضمام د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوست وو .

وهذا الباب خال عن الفصل الثاني

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د هرقل قصه

﴿۱۰﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ حَدَّثَنِيْ أَبُوْ سُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ مِنْ فِيْهِ إِلَى فِيَّ
حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي ابوسفیان ابن حرب ماته مخامخ دا بیان وکړو چې د صُلح حدیبیه په
قَالَ انْطَلَقْتُ فِي الْمُدَّةِ الَّتِيْ كَانَتْ بَيْنِيْ وَ بَيْنَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
موده کې چې ځما او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مینځ کې وو ما سفر وکړو او په اتفاق سره هغه وقت هرکله چې
قَالَ فَبَيْنَا أَنَا بِالشَّامِ إِذْ جِيْءَ بِكِتَابٍ مِّنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نامه مبارکه هرقل د روم قیصر ته ورسیده زه د شام په ملک کې مقیم وم ابوسفیان
إِلَى هِرَقْلَ قَالَ وَ كَانَ دِحْيَةُ الْكَلْبِيُّ جَآءَ بِهِ فَدَفَعَهُ إِلَى
وویل نامه مبارکه یعنې د اسلام د دعوت خط د حیه کلبي راوړی وه چې هغه د بُصرٰی حاکم ته ورسوی
عَظِيْمِ بُصْرٰى فَدَفَعَهُ عَظِيْمُ بُصْرٰى إِلَى هِرَقْلَ قَالَ هِرَقْلُ
او د بصرٰی حاکم هغه دعوت نامه د هرقل په خدمت کې پیش کړه هرقل پوښتنه وکړه آیا دلته

هَلْ هَا هُنَا أَحَدٌ مِّنْ قَوْمِ هٰذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعَمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ

د قوم څوک سړی دلته شته کوم چې د خپل نبي کیدو دعوی کوي د هغه عملي ورته وښودل هو د دي سړي د قوم سره تعلق لرونکی

قَالُوا نَعَمْ فَدُعِيتُ فِي نَفَرٍ مِّنْ قُرَيْشٍ

یو سړی شته چې دلته د تجارت په غرض راغلی دی نو زه د قریشو یو جماعت سره چې شل سړو باندې مشتمل وو د هرقل په

فَدَخَلْنَا عَلَى هِرَقْلَ فَأُجْلِسْنَا بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ

دربار کې طلب شوم کوم وقت چې مونږ هرقل ته ورسید و نو مونږ د هغه مخکې کېنول شو د ټولو نه مخکې هرقل پوښتنه

أَيُّكُمْ أَقْرَبُ نَسَبًا مِّنْ هٰذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعَمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ قَالَ أَبُوسُفْيَانَ

وکړه چې په تاسو کې څوک د دي سړي قریبي رشته دار شته کوم چې د نبوت مدعي دی ابوسفیان وویل

فَقُلْتُ أَنَا فَأَجْلَسُونِي بَيْنَ يَدَيْهِ

د دي سړي د ټولو نه قریبي رشته دار زه یم د دي نه روسته تنها زه د هرقل مخکې تخت شاهي ته قریب کېنول شوم

وَأَجْلَسُوا أَصْحَابِي خَلْفِي ثُمَّ دَعَا بِتَرْجُمَانِهِ

او څما ملګري څما شاته کېنول شول بیا هرقل خپل مترجم طلب کړو چې عربي او رومي دواړه ژبې یې پیژندې

فَقَالَ قُلْ لَهُمْ إِنِّي سَائِلٌ هٰذَا عَنْ هٰذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعَمُ

او هغه ته یې وویل ته د دي سړي ابوسفیان ملګرو ته ووایه چې زه د ابوسفیان نه د هغه سړي حالات معلوم وم

أَنَّهُ نَبِيٌّ فَإِنْ كَذَبَنِي فَكَذِّبُوهُ

چې د نبوت دعوی کوي که دې ابوسفیان ما ته څه غلطه خبره وکړه نو تاسو خلق یې بې تردید کوئ او ما ته صحیح خبره وکړئ

قَالَ أَبُو سُفْيَانَ وَايْمُ اللهِ لَوْلَا مَخَافَةُ أَنْ يُؤْثَرَ عَلَيَّ الْكَذِبُ لَكَذَبْتُهُ

د ابوسفیان بیان دی قسم په الله که دا خوف نه وی چې زه به دروغ کو مشهور شم نو یقیناً ما به د هرقل مخکې دروغ ویلي وو

ثُمَّ قَالَ لِتَرْجُمَانِهِ سَلْهُ كَيْفَ حَسَبُهُ

د دي نه روسته هرقل خپل مترجم ته وویل چې ابوسفیان نه پوښتنه وکړه په ستاسو کې د دي سړي حَسب څرنګه دی؟

فِيْكُمْ قَالَ قُلْتُ هُوَ فِيْنَاذُوْ . حَسَبٍ قَالَ

ابوسفيان وايي ما ورته وويل داسړی په مونږ کښې حَسَب والادی بيا هرقل پوښتنه وکړه د دي

فَهَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهٖ مِنْ مَلِكٍ؟ قُلْتُ لَا . قَالَ

سړي پلار نيکه کښې څوک بادشاه تير شوي دي ما ورته وويل هيڅ کله نه بيا هرقل پوښتنه وکړه اوس چې هغه څه وايي

فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُوْنَهٗ بِالْكَذِبِ قَبْلَ اَنْ يَّقُوْلَ مَا قَالَ قُلْتُ لَا

دي نه مخکښې هم هغه چيرته داسې خبری کړې وي چې تاسو دروغ گڼلي وي ما ورته وويل نه بيا

قَالَ وَمَنْ يَّتَّبِعُهٗ اَشْرَافُ النَّاسِ اَمْ ضُعَفَاؤُهُمْ

هرقل پوښتنه وکړه د هغه اتباع کونکي او په هغه ايمان راوړونکی کوم خلق دي شرفاء يا کمزوري او ضعيف خلق؟

قَالَ قُلْتُ بَلْ ضُعَفَاءُهُمْ قَالَ

ابوسفيان وويل ما جواب ورکړو د هغه پيروي کونکي کمزوري او ضعيف خلق دي هرقل پوښتنه وکړه

يَزِيْدُوْنَ اَمْ يَنْقُصُوْنَ قَالَ قُلْتُ لَا بَلْ

د دي سړي د تابعدارو تعداد ورځ په ورځ زياتيږي يا کميږي ابوسفيان وويل ما جواب ورکړو کميږي؟

يَزِيْدُوْنَ قَالَ هَلْ يَرْتَدُّ اَحَدٌ مِّنْهُمْ

نه بلکه زياتيږي بيا هرقل پوښتنه وکړه د هغه په دين کښې داخليدو نه روسته کوم کس د هغه نه خفه کيدو

عَنْ دِيْنِهٖ بَعْدَ اَنْ يَّدْخُلَ فِيْهِ سَخْطَةً لَّهٗ قَالَ قُلْتُ لَا

په وجه دين پريږدي هم که نه؟ ابوسفيان وويل ما جواب ورکړو نه هيڅوک د هغه دين نه پريږدي

قَالَ فَهَلْ قَاتَلْتُمُوْهُ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَكَيْفَ

بيا هرقل پوښتنه وکړه آيا تاسو خلق هغه سره جنګ کوئ ما جواب ورکړو هو، بيا هرقل پوښتنه وکړه هغه سره ستاسو د

كَانَ قِتَالُكُمْ اِيَّاهُ قَالَ قُلْتُ تَكُوْنُ الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهٗ

جنګ آنجام څه وي ابوسفيان وويل ما جواب ورکړو څمونږ او د هغه په منځ کښې کېدونکی جنګ د

سِجَالًا يُصِيبُ مِنَّا وَ نُصِيبُ مِنْهُ قَالَ

دوو بوقو په شان وي کله مونږ هغه ته شکست ورکړو او کله هغه مونږ ته شکست راکړي بیا هرقل پوښتنه

فَهَلْ يَغْدِرُ قُلْتُ لَا وَنَحْنُ مِنْهُ فِيْ هٰذِهِ الْمُدَّةِ

وکړه آیا هغه عهد شکني کوي ماورته وویل نه البته نن صبا ځمونږ او د هغه په منځ کې چې

لَا نَدْرِيْ مَا هُوَ صَانِعٌ فِيْهَا قَالَ وَاللهِ مَا

کومه صلح ده د هغه باره کې نه شو ویلی چې د هغه نتیجه به څه وي ابوسفیان وایي قسم په الله

أَمْكَنَنِيْ مِنْ كَلِمَةٍ أُدْخِلُ فِيْهَا شَيْئًا غَيْرَ هٰذِهِ

صرف دا یوه خبره داسې وه چې ما د خپلو جذباتو لاندې علاوه بله څه خبره ما د خپل طرف نه ونه کړه

قَالَ فَهَلْ قَالَ هٰذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ

کړې وه ددې نه بهرحال بیا د هرقل سوال دا وو آیا داسې خبره دې نه مخکې هم چا کړې ده د مشهورو

قُلْتُ لَا ثُمَّ قَالَ لِتَرْجُمَانِهِ قُلْ لَهُ إِنِّيْ سَأَلْتُكَ

پیغمبرانو ما جواب ورکړو نه. نو هرقل هغه خپل مترجم ته وویل چې ته دې ابوسفیان ته ووایه چې

عَنْ حَسَبِهِ فِيْكُمْ فَزَعَمْتَ أَنَّهُ فِيْكُمْ ذُوْ حَسَبٍ

ما ستاسو په منځ کې ددې سړي د حَسب باره کې ستا نه پوښتنه وکړه او تا وښودل چې هغه حسب

وَكَذٰلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ فِيْ أَحْسَابِ قَوْمِهَا وَسَأَلْتُكَ

والا دی نو حقیقت دا دی چې رسول او نبي د خپل قوم د اشرافو نه وي، بیا ما پوښتنه وکړه چې د هغه

هَلْ كَانَ فِيْ آبَائِهِ مَلِكٌ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا فَقُلْتُ

په پلرونو او نیکونو کې څوک بادشاه وو او تا وښودل چې هیڅوک نه نو ما خپل زړه کې وویل که

لَوْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ قُلْتُ رَجُلٌ

د ده پلرونو نیکونو کې څوک بادشاه تیر شوی وی نو ما به دا ګڼله چې دا هم یو داسې سړی دی چې

يَطْلُبُ مُلْكَ آبَائِهِ وَسَأَلْتُكَ عَنْ أَتْبَاعِهِ

د خپل پلار نيکه د حکومت طالب دی بيا ما ستا نه پوښتنه کړې وه چې د ده اتباع پيروي کوونکي

أَضُعَفَاؤُهُمْ أَمْ أَشْرَافُهُمْ فَقُلْتَ بَلْ ضُعَفَاؤُهُمْ

خلق د خپل قوم شرفاء خلق دي يا کمزوري او ضعيف؟ او تا وښودل چې کمزوري خلق د ده تابعدار

وَهُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ وَسَأَلْتُكَ هَلْ كُنْتُمْ

دي نو حقيقت دا دی چې د پيغمبرانو تابعداران عام طور سره کمزوري او ضعيف خلق وي او ما ستا

تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ مَا قَالَ

نه پوښتنه کړې وو چې دا وخت هغه څه وايي دې نه مخکې آيا تاته د ده دروغ ويلو تجربه شوې ده؟

فَزَعَمْتَ أَنْ لَا فَعَرَفْتُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيَدَعَ الْكَذِبَ عَلَى

او تا وښودل چې نه نو زه پوهه شوم چې دا ممکنه نده چې يو سړی دې خلقو ته دروغ ويلو نه پرهيز

النَّاسِ ثُمَّ يَذْهَبَ فَيَكْذِبَ عَلَى اللهِ وَسَأَلْتُكَ هَلْ

کوي او د الله! په نسبت دې دروغ وايي ما پوښتنه کړې وه چې د ده په دين کې داخليدونکي

يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِّنْهُمْ عَنْ دِيْنِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيْهِ سَخْطَةً

کله د ده نه خفه کېدو سره دا دين هم پريږدي؟ او تا خو دلې وه چې نه نو درحقيقت د ايمان دا حال دی

لَهُ فَزَعَمْتَ أَنْ لَا وَكَذٰلِكَ الْإِيْمَانُ إِذَا خَالَطَ بَشَاشَتُهُ

چې هغه کله په زړونو کې ځاي ونيسي او روح د هغه د لذت او حلاوت خوږوالي سره آشنا شي نو بيا

الْقُلُوْبَ وَ سَأَلْتُكَ هَلْ يَزِيْدُوْنَ أَمْ يَنْقُصُوْنَ

هيڅ کله ترينه نه جدا کېږي او ما ستا نه پوښتنه کړې وه چې د دې سړي د ملګرو تعداد ورځ په ورځ

فَزَعَمْتَ أَنَّهُمْ يَزِيْدُوْنَ وَكَذٰلِكَ الْإِيْمَانُ حَتّٰى

زياتيږي او که کميږي تا وويل زياتيږي نو په حقيقت کې دا د ايمان حال دی چې آخر تکميل او اتمام

يَتِمَّ وَ سَأَلْتُكَ هَلْ قَاتَلْتُمُوْهُ فَزَعَمْتَ

ته رسي او ما ستا نه پوښتنه کړې وه چې آيا تاسو خلق د ده سره جنګ جګړه کوئ؟ او تا ويلي

أَنَّكُمْ قَاتَلْتُمُوْهُ فَتَكُوْنُ الْحَرْبُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ

وو هو جنګ ورسره کوو او د جنګ انجام د دوو بوقو په شان دی کله هغه تاسو ته مصيبت رسوئ

سِجَالًا يَنَالُ مِنْكُمْ وَتَنَالُوْنَ مِنْهُ وَكَذٰلِكَ الرُّسُلُ تُبْتَلٰى

او کله تاسو هغه ته مصيبت رسوئ نو حقيقت دادی چې د رسولانو امتحان دغه شان اخستی شي

ثُمَّ تَكُوْنُ لَهَا الْعَاقِبَةُ

ليکن آخري انجام رسولانو او د هغوئ تابعدارو ته کامله فتحه او نصرت حاصليږي او د هغوئ دين

وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَغْدِرُ فَزَعَمْتَ أَنَّهُ لَا يَغْدِرُ

خوريږي. او ما ستا نه پوښتنه کړې وه چې آيا داسړی عهد شکني؟ او تا جواب راکړی وو چې نه نو

وَكَذٰلِكَ الرُّسُلُ لَا تَغْدِرُ وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَالَ هٰذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ

دغه شان رسولان دهوکه نه کوي او ما در نه پوښتنه کړې وه چا کړې ده يعني د نبوت دعوىٰ يې کړې

قَبْلَهُ فَزَعَمْتَ أَنْ لَّا

ده؟ او تا جواب راکړی وو چې نه نو ما خپل په زړه کې وويل چې ستا په قوم کې د ده نه مخکې داسې

فَقُلْتُ لَوْ كَانَ قَالَ هٰذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ قُلْتُ

خبره که د ده نه مخکې چا دغه شان د نبوت دعوىٰ کړې وی نو کېدی شي چې دا هم د مخکني سړي

رَجُلٌ اِئْتَمَّ بِقَوْلٍ قِيْلَ قَبْلَهُ قَالَ ثُمَّ قَالَ

پيروي کې دغه شان دعوىٰ کوي د ابوسفيان بيان دی ددې نه روسته هرقل زما نه پوښتنه وکړه ښه

بِمَا يَأْمُرُكُمْ؟ قُلْنَا يَأْمُرُنَا بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ

داسړی تاسو ته د کومې خبرې حکم درکوي؟ ما ورته وويل هغه مونږ ته وايي چې مونځ کوئ زکات

وَالصِّلَةِ وَالْعَفَافِ قَالَ إِنْ يَكُ مَا تَقُوْلُ

ورکوئ رشته دارو سره محبت او نیک سلوک کوئ او حرامو څیزونو نه بچ شئ هرقل وویل که ستا

حَقًّا فَإِنَّهُ نَبِيٌّ وَقَدْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّهُ

بیان درست وي نو یقینًا دا سړی پیغمبر دی او ماته د مخکې نه معلومه وه چې په آخره زمانه کې

خَارِجٌ وَلَمْ أَكُ أَظُنُّهُ مِنْكُمْ وَلَوْ

یو پیغمبر پیدا کېدونکی دی لیکن ځما دا خیال نه وو چې هغه به ستاسو په قوم کې پیدا کېږي که زه

أَنِّيْ أَعْلَمُ أَنِّيْ أَخْلُصُ إِلَيْهِ لَأَحْبَبْتُ

پوهیدی چې زه به هغوئ ته ورسیږم نو د هغوئ په خدمت کې به حاضر شوی وی او ملاقات به مي

لِقَائَهُ وَلَوْ كُنْتُ عِنْدَهُ

ورسره کړی وو دا به زما د پاره د ټولو نه زیاته خوښوونکې خبره وه او که زه د هغوئ په خدمت کې

لَغَسَلْتُ عَنْ قَدَمَيْهِ وَلَيَبْلُغَنَّ مُلْكُهُ

حاضر شوی وی نو د هغوئ دواړه خپې به مي ینځلې وای او زه تاته بنایم چې د هغوئ د حکومت

مَا تَحْتَ قَدَمَيَّ ثُمَّ دَعَا

او اقتدار دائره به دي ځمکې د شام او روم ملک ته را ورسي کومه چې ځما د قدمونو لاندې ده بیا

بِكِتَابِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. [1]

هرقل د حضور ﷺ خط مبارک را وغوښتلو او وې لوستلو.

قَدْ سَبَقَ تَمَامُ الْحَدِيْثِ فِيْ بَابِ الْكِتَابِ إِلَى الْكُفَّارِ.

او دا حدیث روسته باب الکتاب الی الکفار کې پوره نقل شوی دی.

توضیح : **حدثنی ابوسفیان**: ابوسفیان رضی الله عنه خپله دغه قصه د اسلام قبلولو نه وروسته د حضرت ابن عباس رضی الله عنه په مخ کې بیان کړې ده. ددې قصې پس منظر دا رنګه دی چې حضور ﷺ د نبوت

---

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۱/۳۰ رقم الحديث ۶ ومسلم في صحيحه ۳/۱۳۹۳ رقم الحديث (۱۷۷۳.۷۳)

ته هجرت وکړلو ، په مدینه کښې د حاصلیدو نه وروسته دیارلس کاله په مکه کښې تیر کړل ، بیا هغه مدینې ته هجرت وکړلو ، په مدینه کښې د جهاد حکم راغی، د حضور ﷺ سره کفارو د بدر په مقام کې جنګ وکړلو ، جنګ احد ، جنګ خندق او څو نور جنګونه یې وکړل ، په شپږم هجري کې حضور ﷺ د عمرې کولو اراده وکړه مګر د حدیبیه په مقام باندې د قریشو کفارو هغه او د هغه سره یو نیم زر صحابه کرام یې مکې ته د داخلیدلو نه منع کړل ، بیا د صلح حدیبیه په نوم د جنګ بندی یوه معاهده وشوه چې په هغې کښې دا ولیکل شول چې لس کاله به په خپل مینځ کښې جنګ نه کوو ، ددې صلحې په وجه چې کله حضور ﷺ د اهل حجاز د جنګونو نه فارغه شو نو هغه ﷺ د بهرنیو بادشاهانو په نومونو دعوتي خطونه ولیږل ، په دغه وخت کښې په دنیا باندې دوه لویو طاقتونو حکومت کولو ، یو د اهل فارس سپر طاقت وو چې په نیمه دنیا باندې قابض وو بل طرفته د روم د سلطنت طاقت وو چې په باقی نیمه دنیا باندې قابض وو ، د دوی دواړو په مینځ کښې به مسلح جنګونه کیدل ، په یو جنګ کښې د فارس والاؤ رومیانو ته شکست ورکړلو او هغوی یې تو په تو په کړل ، هرقل د خپل مرکز نه وتښتیده او پټ شو ، په دې موقع باندې هرقل نذر ومنلو چې کچیرې زه دوباره په خپلو علاقو باندې قابض شوم نو زه به د پیاده حج لپاره بیت المقدس ته ځمه ، نهه کاله بعد یو بل جنګ وشو چې په هغه کښې رومیان غالبه شول او فارس ته یې شکست ورکړلو ، هرقل د خپل نذر پوره کولو لپاره بیت المقدس ته راغلی وو چې په دغه دوران کښې هغه ته د نبی مکرم ﷺ دعوتي خط ورسیده ، هغه د نبی کریم ﷺ په احوالو باندې پوهیدلو لپاره خپلو جاسوسانو ته وویل چې تاسو لږ معلومات وکړئ چې ددغه مدعی نبوت د قوم کوم کس که زمونږ علاقې ته راغلی وي نو هغه زما سره ملاؤ کړئ، په دغه وخت کښې ابوسفیان د خپلې قافلې سره د تجارت په غرض باندې بیت المقدس ته راغلی وو ، خلکو هغه د خپلو ملګرو سره د هرقل مخکې پیش کړلو ، هرقل د ابوسفیان نه د حضور اکرم ﷺ متعلق تقریبا یوولس سوالونه وکړل ، ابوسفیان هم صحیح صحیح جوابونه ورکړل ، بیا هرقل د هغه په جواباتو باندې لږ تبصره وکړه ، هرقل د رسول الله ﷺ د رشتینولی او د اسلام د حقانیت اعتراف وکړلو مګر مسلمان نشو ، په زیر بحث حدیث کښې د همدغه پس منظر تفصیلات دي .**سجال:** د کوهي نه د اوبو ویستلو په وخت بوکه کله تشه ځي او کله ډکه راځي ، همدغه مفهوم ته اشاره ده چې به جنګونو کې کله مونږ غالبه او کله هغه غالب راځي د **یصیب منا الخ** جمله د همدغه سجال د وضاحت لپاره ده **(سخطة له)** یعنې په اسلام کښې د کوم عیب په پیدا کولو سره کوم کس مرتد شوی نه دی ، اګرچې د خپل غرض او لالچ لپاره ډیر خلک مرتد شوي دي .**لم اک اظنه منکم:** هرقل د سابقه آسمانی صحائفو عالم هم وو دا کس نجومی هم وو او د تاریخ نه واقف هم وو ، ویل کیږي چې د هغه سره د ټولو انبیاء کرامو تصویرونه وو او د حضور اکرم ﷺ تصویر هم وو ، په دغه وجه هغه ویلې وو چې د یو پیغمبر راتلل باقی دي مګر دلته هرقل د یو څه تعصب نه کار واخیستلو چې زما په خیال کښې دا نه وو چې دا به د عربو نه وي حالانکه هغه ته ښه معلومه وه چې نبی آخر الزمان به د بنی اسماعیل نه وي ، د عربو نه به وي او یا کیدلی شي چې د هغه خیال دا وو چې اکثر او بیشتر انبیاء د ابراهیم علیه السلام د اولاد نه په بنو اسرائیلو کښې راغلي دي نو نبی آخر الزمان به هم د هغوی نه راځي .

باب في المعراج
د معراج بیان

قال الله تعالى : ﴿ سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ ﴾ (بني اسرائيل) وقال الله تعالى : ﴿ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى ﴾ (سورة النجم)

سریت من حرم لیلا الی حرم کما سری البدر في داج من الظلم

و بت ترقی الی ان نلت منزلة من قاب قوسین لم تدرک ولم ترم

د حضور صلی الله علیه وسلم د مسجد حرام نه تر مسجد اقصی پورې چې کوم سفر شوی دی هغه ته (اسراء) ویل کیږي، د حضور صلی الله علیه وسلم که فضائل وي یا د علامات نبوت سره متعلق واقعات وي یا د هغه معجزات وي د معراج ددې واقعې تعلق د تمامو مضامینو سره دی، چونکې د معراج واقعه د حضور صلی الله علیه وسلم د زندګی لویه واقعه ده او د هغه د نبوت ممتاز باب دی په دغه وجه د تاریخ نه علاوه د احادیثو په کتابونو کښې محدثینو هم دا په ځانته حیثیت سره بیان کړی دی. ددې واقعې لپاره په احادیثو کښې دوه لفظه استعمال شوي دي یو لفظ د (اسراء) دی چې دا په قرآن کښې هم ذکر شوی دی، دویم لفظ (معراج) دی چې د هغه ذکر په احادیثو کښې څو کرته واقع شوی دی.

(اسراء) د سیر نه دی د شپې په څمکه باندې سفر کولو ته ویل کیږي. د حضور صلی الله علیه وسلم چې کوم سفر د مسجد حرام نه مسجد اقصی ته په شپه کښې شوی دی هغې ته اسراء ویل کیږي.

(معراج) د عروج نه دی عروج د ختلو په معنی سره دی، د مسجد اقصی نه تر آسمانونو او د آسمانونو نه تر لامکان پورې چې کوم سفر شوی دی هغه ته معراج وایي، په دې اطلاق کښې کومه قانوني یا شرعي پابندي نشته د یو لفظ په بل باندې اطلاق کیدلی شي البته دا شرعي مسئله ده چې د مسجد حرام نه تر مسجد اقصی پورې د معراج واقعه د قرآن کریم نه ثابته ده ددې نه منکر کافر کیږي، او د مسجد اقصی نه تر بره پورې سفر د احادیثو نه ثابت دی چې منکر یې ګمراه او بدعتي کیږي. حضور اکرم صلی الله علیه وسلم په حیات طیبه کښې په ډیرو معراجونو سره مشرف شوی چې په خوب کښې شوي دي لیکن جمهور امت په دې باندې متفق دی چې د کوم معراج ذکر په سورت بني اسرائیل کښې شوی هغه معراج په جسم عنصري سره په حالت دبیداری کښې شوی وو.

د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم عمر مبارک د ۵۱ یا ۵۲ کالو وو چې په مکه مکرمه کښې د کفارو د لاسونو نه هغه ټول تکلیفونه برداشت کړي وو، د انساني تصور نه بالاتر د مظالمو غرونه د قریشو کفارو په هغه باندې مات کړی وو، په شعب ابي طالب کښې تر درې کالو قید او بند او د سخت

بايكاټ د صعوبتونو برداشت كولو نه بعد حضور ﷺ په دې خاطر د طائف سفر وكړلو چې كله د طائف قبائلي سردار مسلمان شو نو حضور ﷺ به مسلمانان د مكې نه طائف ته منتقل كړي او دغه رنګ به د مظالمو خاتمه وشي ، ليكن د طائف سردارانو د مكې د مشرانو نه د خوف په وجه د عربو د رواج برعكس انتهائى ظالمانه سلوك وكړلو ، د خبرو كولو نه يې انكار وكړلو او ماشومان او ليونيان يې په هغه پسې كړل او هغه يې په تيږو باندې ويشتلو .

خلاصه دا چې حضور ﷺ د ټولو لارو نه تير شوى وو اوس د هغه ذات بابركات ددې لپاره بلكل تيار شوى وو چې د احكم الحاكمين سره د راز او نياز خبرې وشي ځكه چې كله د او سپنې نه د اعلى زيور جوړول مقصود وي نو دغه اوسپنه د ګرمو بټيو نه تيريږي ، روح انسانى چې څومره د بدني اثراتو نه آزاديږي هماغومره د هغه پرواز اوچت وي .

د طائف د سفر نه په حضور ﷺ باندې د مصائبو انتهاء شوې وه ، چې كله د دنيا يو ادنى انسان د هغه سره د خبرو كولو نه انكار وكړلو نو الله تعالى هغه خپل طرفته وبللو تر څو هغه په ټولو رفعتونو ، عظمتونو او بركتونو سره ونازوي او دنيا والاؤ ته ووايي چې د كومې هستۍ سره چې تاسې خبرې كول نه غواړئ خالق كائنات په خپله د هغه سره همكلامه كيدل غواړي ، د راجح قول مطابق ۲۷/ رجب ۱۱سنه هـ كښې د حضور ﷺ د زندګۍ دغه عظيمه واقعه پيښه شوه او د مكې مكرمې نه حضور ﷺ د جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَام او ميكائيل عَلَيْهِ السَّلَام سره په براق باندې سور اول مسجد اقصى ته ورسيدو او د هغه ځاى نه آسمانونو ته لاړلو او بيا د الله تعالى سره په لامكان كښې په عرش عظيم باندې همكلامه شو . په زير بحث باب كښې ټول شپږ احاديث دي مګر بعضې ډير اوږده دي په هغو كې په پوره تفصيل سره د معراج واقعه بيان شوې ده . په اوو اسمانونو كښې د كومو كومو انبياؤ سره د حضور ﷺ ملاقات شوى دى ددې لپاره د (اعياهما) الفاظ مد نظر ساتل پكار دي .

ددې جملې اول حرف چې د كوم نبى د نوم اول حرف وي د هغه نبى سره به په اول اسمان كښې ملاقات شوى وي ، همدارنګه ددې جملې دويم حرف چې د كوم نبى د نوم اول حرف وي د هغه نبى سره به په دويم آسمان كښې ملاقات شوى وي ، تر اووم آسمان پورې همدا ترتيب دى .

مثلا ددې جملې اول حرف الف دى نو په اول آسمان كښې د حضرت آدم عليه السلام سره ملاقات وشو چې د هغه د نوم اول حرف هم الف دى ، همدارنګه په دې جمله كې دويم حرف عين دى نو په دويم آسمان كې د حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَام سره ملاقات شوى دى چې د هغه د نوم اول حرف عين دى ، همدارنګه ددې جملې دريم حرف ياء ده نو په دريم آسمان كې د حضرت يوسف عَلَيْهِ السَّلَام سره ملاقات شوى ، څلورم حرف الف دى نو په څلورم آسمان كې د حضرت ادريس عَلَيْهِ السَّلَام سره ملاقات

شوی دی . پنځم حرف هاء ده نو په پنځم آسمان کښې د حضرت هارون علیه السلام سره ملاقات شوی دی . شپږم حرف میم دی نو په شپږم آسمان کښې د حضرت موسی علیه السلام سره ملاقات شوی دی ، د دې جملې اووم حرف الف دی او په اووم اسمان کښې د حضرت ابراهیم علیه السلام سره ملاقات شوی چې د هغه د نوم اول حرف الف دی . د معراج په شپږو حدیثونو کښې د دې باب اول حدیث چې د حضرت انس رضي الله عنه او مالک بن صعصعه رضي الله عنه نه مروی دی د ټولو نه زیات منضبط او مرتب دی د دغه حدیث په بنیاد باندې د (اعیاهما) جملې بنیاد دی .

د معراج په واقعه باندې د ملحدینو اعتراضات

د معراج په واقعې باندې قدیم ملحدینو فلاسفو هم اعتراضونه کړې وو جدید ملحدین فلاسفه او سائنسدانان هم اعتراضونه کوي ، یو څو اعتراضونه مع جوابات ملاحظه کړئ .

اعتراض نمبر ۱ : د معراج واقعه په جسم عنصری سره د بیدارۍ په حالت کښې نه وه لکه د خوب واقعه وه ، د جسد عنصری واقعه څنګه کیدلی شي حالانکه پاس طبقات زمهریریه او طبقات ناریه دي چې د هغو نه تیریدل محال دي .

جواب : دا اعتراض غلط دی ځکه که د معراج واقعه په خوب کې وی نو الله په قرآن کریم کښې په دومره لوی اهتمام سره ولې بیان کړه ؟ چنانچې ارشاد وشو چې (د هر قسم عجز او نقص نه پاک ذات د شپې په لږه حصه کښې خپل خاص بنده د مسجد حرام نه تر مسجد اقصی پورې بوتللو) په خوب کښې خو هر کس د دنیا د کونج کونج سفر کوي کله په بحرونو باندې پورې وځي او کله په هوا کښې پورته کیږي ، کله اسمانونو ته ځي کله په غرونو باندې خیژي په دې کښې د تعجب څه خبره وه او په دومره اهتمام سره یې د بیانولو څه ضرورت وو؟ او په دغه وخت کې د یو څو کچه عقیدو والا مسلمانانو د مرتد کیدلو څه خبره وه ؟ او په دې کښې د حضور صلی الله علیه وسلم ددې ویلو څه ضرورت وو چې (ثم اصبحت بمکة) کچیرې دا د خوب معامله وی نو حضور صلی الله علیه وسلم د مکې نه کله غائب شوی وو چې بیا یې سهار په مکه کښې تیر کړو ؟ معلومه شوه چې دا جسمانی سفر وو چې په بیدارۍ کې وو چې د هغې په وجه اهل مکو د حد نه زیات شور وکړلو او دا خبره یقینی ده چې د خوب په واقعې باندې څوک تعجب نه کوي او نه د هغه په بحث کښې څوک پریوځي او نه د پریوتلو ضرورت وي ، دلته لفظ د عبد نه یواځې روح ته ویل کیږي او نه صرف بدن ته ویل کیږي بلکه د روح او بدن پر یوځای والی باندې د عبد د لفظ اطلاق کیږي ، باقی د طبقات ناریه او زمهریریه په اعتراض کښې اشاره کول هم غلط دي ځکه چې حضور اکرم صلی الله علیه وسلم سرکاری اعزازی میلمه وو نو الله تعالی هغه د زمهریریه وغیره طبقاتو نه محفوظ تیر کړلو ، دا بې وزنه اعتراض د بې وزنه خلکو کار دی . په اعتراض نمبر ۳ کې ددې جواب راروان دی . د نن صبا په دې

ټیکنالوجی دور کې ددې اعتراض حیثیت ختم شوی دی اوس کفار هم وايي چې مونږ پاس سپوږمۍ ته ختلي يو .

اعتراض نمبر ۲ : په معراج باندې ملحدينو دويم اعتراض دا کړی دی چې دا پاس چې اسمان په نظر راځي دا اسمان نه دی بلکه نيلا رنګ دی چې د بعد مسافت په وجه سترګو ته آسمان معلوميږي چې کله اسمان نشته نو د معراج ټوله قصه نشته .

جواب : د ملحدينو دغه اعتراض هم غلط دی ځکه الله تعالی بار بار انسان په دغه علوی کائناتو کښې غور کولو ته متوجه کړی دی چې دا وګوره اسمان دی ، هغه وګوره ستوری او سپوږمۍ او لمر دي چې د الله تعالی د حکم مطابق چليږي ، د آسمان اوچتوالي ته وګوره ! هيڅ څيريوالی پکښې نشته د هغه لپاره څه ستن نشته ، کچيرې دغه اسمان نه وي نو الله تعالی د غور کولو لپاره انسان کوم شي ته متوجه کړی دی ؟

همدارنګه که دا نيلا رنګ وي آسمان نه وي نو مونږ وايو چې ددې د پاسه آسمان دی ، ستاسو سره ددې د نفې لپاره کوم دليل شته؟ د نن سبا په دې ماډرن دور کښې د ملحدينو دغه اعتراض هم ختم شوی بلکه اوس خو دغه ملحد پخپله د اسمان اعتراف کوي او هغه ته د تللو او اوسيدلو فضول خبرې هم کوي .

اعتراض نمبر ۳ : ساينس دانان وايي چې پاس آسمانونو ته هيڅوک تللی نشي ځکه چې په لاره کښې طبقه زمهريريه او طبقه ناريه ده يعنې د اور ګرمه او د واورې يخه طبقه ده ، که څوک لاړ شي هلته به مړ شي لهذا د معراج سفر ممکن نه دی .

جواب : الله تعالی د معراج د واقعې په ابتداء کې لفظ د (سبحان) راوړی دی يعنې هغه پروردګار چې د هر قسمه عجز او عيب او د هر قسم نقص او کمزورۍ نه پاک دی ، هغه چې څه وغواړي کولی يې شي . دويمه خبره دا ده چې نن يو کمزوری انسان د دغه طبقاتو نه د بچ کيدو لپاره داسې آلات او اسباب جوړ کړي دي چې د دوی په قول د دغو آلاتو په استعمالولو سره انسان د دغه طبقاتو نه په حفاظت سره تيريدلی شي ، کچيرې يو کمزوری مخلوق د خپلو آلاتو په ذريعه د دغو طبقاتو د مضر اثراتو نه بچ کيدلی شي نو د قادر مطلق بادشاه لپاره څه مشکل دي چې هغه خپل ميلمه د دغو ټولو طبقاتو نه په حفاظت سره تير کړي ! دا اعتراض هم د نن سبا په دور کښې مهمل پاتې شوی دی .

اعتراض نمبر ۴ : يو اعتراض چې د قديم او جديد ملحدينو له طرفه د مخکې زمانې نه راروان دی هغه دا دی چې د مسجد حرام نه تر مسجد اقصی پورې د ځمکې لار د يوې مياشتې مسافت دی او د ځمکې نه تر اسمان پورې د پنځه سوه کالو مسافت دی ، پاس د آسمانونو مسافت په زرهاؤ کلونه دی دومره لويه مسافه په يوه شپه کې څنګه طی کړی شوه دا ناممکنه ده ؟

جواب : د قدیم زمانې فلاسفو لیکلي دي چې د حرکت د تیزۍ او سرعت سیر لپاره هیڅ حد مقرر نه دی د هر سریع الحرکة شی نه بعد هم ممکنه ده چې د دینه هم د زیات تیز حرکت والا شی راشي ، د نن نه څو سوه کاله مخکې چې هوایي جهاز جوړ شوی نه وو د چا په تصور کښې نه راتلله چې دومره سریع الحرکة شی به راشي چې د هغه په ذریعه به په څو ساعتونو کې انسان د دنیا د یو کونج نه بل کونج ته په هوا لاړ شي لیکن نن د غه سفر مشاهده شوی دی او په طیارو کې هم د ترقۍ د پاسه ترقی روانه ده او د حرکت تیزی د تیز نه تیزیږي، همدارنګه مونږ دې په خپل جسم کښې دننه په خپلو سترګو باندې هم غور وکړو چې د هغو سفر څومره تیز دی په یو څو سیکنډو کښې دغه نظر تر آسمانه پورې هم ځي او واپس هم راځي، په یو څو سیکنډو کښې د الله تعالی ملائکه د آسمان نه دنیا ته راځي ! چې کله د الله تعالی په حکم سره ملائکه داسې کولی شي نو د صاحب معراج لپاره څه مشکل وو چې په یو څو لمحو کښې پاس آسمانونو ته لاړ شي خصوصا چې کله په خپله شاهي میلمه هم وي ؟ په حدیث کښې دي چې د حضور ﷺ سورلی دومره تیزه وه چې چیرته به د هغې نظر لګیده هلته به یې قدم هم لګیده ، همدارنګه د لمر شعاګانو ته هم وګوره چې د آسمان نه ښکاره کیدلو سره په څو لمحو کښې د دنیا د کوم کونج نه تر کوم کونجه پورې رسیږي . همدارنګه د بجلۍ د کرنټ نظام ته وګوره که په مشرق کښې د هغه بټن ووهلی شي نو بغیر د کومې وقفې نه په مغرب کښې ګروپ روښانه کیږي ، همدارنګه د ریډیائي لاسلکی نظام مشاهده وکړه چې د مشرق نه مغرب ته بلا وقفه آواز رسیږي ! کچیرې د سرعت سیر دغه شواهد زمونږ په مشاهده کښې شته نو بیا په دې کښې د شک کولو څه ګنجائش شته چې د سید الاولین والاخرین په دغه مبارک سفر کښې دي د رفتار څه مشکل پیدا شي .په هر حال د یورپ او مغرب تعصب ته وګورئ چې کله یې د معراج د عظیمې معجزې او اعزاز نه انکار وکړلو نو د آسمانونو نه یې هم انکار وکړلو او د طبقات ناریه او طبقات زمهریریه مسائل یې راپورته کړل ، او چې کله یې د خپل مطلب خبره راغله نو په سپوږمۍ باندې یې د پلاټ اخیستلو منصوبې جوړې کړې :

فعین الرضا عن کل عیب کلیلة　　　ولکن عین السخط تبدي المساویا

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د معراج د واقعې تفصیل

﴿۱﴾ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ
حضرت قتاده تابعي رحمه الله د حضرت انس ابن مالک نه او هغه د حضرت مالک ابن صعصعه نه روایت کوی

أَنَّ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَهُمْ عَنْ لَيْلَةِ

کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د اسراء او د معراج د شپې د احوالو او واقعاتو تفصیل صحابو رضي الله عنهم ته

أُسْرِيَ بِهِ قَالَ بَيْنَمَا أَنَا فِي الْحَطِيْمِ وَرُبَّمَا قَالَ فِي الْحِجْرِ

بیانولو سره وفرمائیل نن شپه زه په حطیم کې پروت وم او په بعضي موقعو حضور صلی الله علیه وسلم حجر کې د

مُضْطَجِعًا إِذْ أَتَانِيْ آتٍ فَشَقَّ

پریوتو ذکر وفرمایلو چې اچانک یو راتلونکی یعني فرشته ماته راغله او هغه ځما د جسم د دې ځای

مَا بَيْنَ هٰذِهٖ إِلٰى هٰذِهٖ يَعْنِيْ مِنْ

نه دې ځای پورې حصه وشیرله راوي وایي د دې ځای نه دې ځای پورې د حضور صلی الله علیه وسلم مراد د مرې

ثُغْرَةِ نَحْرِهٖ إِلٰى شِعْرَتِهٖ فَاسْتَخْرَجَ

د لاندې نه زیرِ ناف ویښتانو پورې حصه وه بیا حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل هغه فرښتې دارنګه ځما سینې

قَلْبِيْ ثُمَّ أُتِيْتُ بِطَسْتٍ مِّنْ ذَهَبٍ مَمْلُوْءٍ إِيْمَانًا

شلولو سره ځما زړه را اوښکلو دې نه روسته ځما مخکې د سرو زرو لګن راوړل شو چې د ایمان نه ډک

فَغُسِلَ قَلْبِيْ ثُمَّ حُشِيَ

وو او په هغه کې ځما زړه وینځل شو بیا ځما زړه د الله ! د عظمت او محبت یا د علم او ایمان د دولت

ثُمَّ أُعِيْدَ وَفِيْ رِوَايَةٍ

نه ډک کړل شو او بیا زړه په سینه کې پرخپل ځای کېښودل شو او په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې

ثُمَّ غُسِلَ الْبَطْنُ بِمَآءِ زَمْزَمَ ثُمَّ مُلِئَ إِيْمَانًا وَّحِكْمَةً

ځما په خیټه کې د ننه تمام څیزونه یا د زړه ځای د زمزم په اوبو سره وینځل شو او هغه د ایمان او حکمت

ثُمَّ أُتِيْتُ بِدَابَّةٍ دُوْنَ الْبَغْلِ وَفَوْقَ الْحِمَارِ

نه ډک کړل شو دي نه روسته د سورلۍ یو حیوان راوستل شو چې د قچر نه کوچنی او د خره نه غټ وو

أَبْيَضُ يُقَالُ لَهُ الْبُرَاقُ يَضَعُ خَطْوَهُ عِنْدَ

دا حیوان د سپین رنګ وو او د هغه نوم بُراق وو او چې ترکومه ځایه پوري به د هغه نظر تلو دهغې

أَقْصٰى طَرْفِهِ فَحُمِلْتُ عَلَيْهِ فَانْطَلَقَ بِيْ جِبْرَئِيْلُ حَتّٰى

پوري به هغه یو قدم ایښوو ی زه پر هغه سور شوم او جبرائیل) زه روان کړم تر دي پوري چې زه د

أَتَى السَّمَاءَ الدُّنْيَا فَاسْتَفْتَحَ قِيْلَ مَنْ

دنیا آسمان ته ورسیدم جبرائیل د دروازې کولاولو غوښتل نو د پیره دارو فرشتو د طرف نه پوښتنه

هٰذَا قَالَ جِبْرَئِيْلُ قِيْلَ وَمَنْ مَّعَكَ

وشوه چې څوک یې ؟ جبرائیل) وویل زه جبرائیل یم بیا پوښتنه وشوه او ستا سره څوک دی؟

قَالَ مُحَمَّدٌ قِيْلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ

جبرائیل جواب ورکړو محمد ﷺ دی د دي نه روسته پوښتنه وشوه د دوئ بللو د پاره څوک لیږل

قَالَ نَعَمْ قِيْلَ مَرْحَبًا بِهٖ

شوی وو جبرائیل جواب ورکړو بللو سره راغلی دی بیا هغه فرشتو وویل مونږ محمد ﷺ ته پخیر

فَنِعْمَ الْمَجِيْءُ جَاءَ فَفُتِحَ

راغلاست وایو راتلونکي ته دي راتلل مبارک وي د دې نه وروسته د آسمان دروازه کولاؤه شوه او

فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا فِيْهَا آدَمُ فَقَالَ

کوم وخت چې زه آسمان ته داخل شوم نو څه ګورم چې حضرت آدم) مخ ته ولاړ دی جبرائیل) وویل

هٰذَا أَبُوْكَ آدَمُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ السَّلَامَ ثُمَّ قَالَ
دا ستا پلار دے ته سلام وکړه ما حضرت آدم) ته سلام وکړو هغوئ د سلام جواب راکړو او وې فرمايل
مَرْحَبًا بِالْإِبْنِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِيْ حَتّٰى أَتَى السَّمَاءَ الثَّانِيَةَ
زه نيک څوی او صالح پيغمبر ته پخير راغی وايم د دي نه روسته جبرائيل زه پورته دوهم آسمان ته راوستم
فَاسْتَفْتَحَ قِيْلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرَئِيْلُ
جبرائيل د دروازې کولاول وغوښتل نو پوښتنه وشوه څوک دی؟ جبرائيل) وويل زه جبرائيل يم
قِيْلَ وَمَنْ مَّعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيْلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ
بيا پوښتنه وشوه تا سره څوک دی؟ هغه وويل محمد دی بيا پوښتنه وشوه دوئ راغوښتل شوي دي؟
قَالَ نَعَمْ قِيْلَ مَرْحَبًا بِهِ
جبرائيل وويل هو بيا پهره دار فرشتو وويل مونږ محمد ته پخير راغلی وايو راتلونکې ته دې
فَنِعْمَ الْمَجِيْءُ جَاءَ فَفُتِحَ فَلَمَّا خَلَصْتُ
راتلل مبارک وي دي نه روسته د آسمان دروازه کولاؤه شوه کوم وقت چې زه په آسمان کې داخل شوم نو چې
إِذَا يَحْيٰى وَعِيْسٰى وَهُمَا ابْنَا الْخَالَةِ قَالَ
گورم حضرت يحيىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ) او حضرت عيسىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ) ولاړ دي چې يو د بل خاله زاد وروڼه وو جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَامُ وويل
هٰذَا يَحْيٰى وَ هٰذَا عِيْسٰى فَسَلِّمْ عَلَيْهِمَا فَسَلَّمْتُ فَرَدَّا
دا يحيىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ دی او دا عيسىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ دی دوئ ته سلام وکړه ما دواړو ته سلام وکی او دواړو څما د سلام جواب راکولو سره
ثُمَّ قَالَا مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِيْ
وويل نيک بخت ورور او پيغمبرِ صالح ته مونږ پخير راغلاست وايو د دي نه روسته جبرائيل زه

إِلَى السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ فَاسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هٰذَا

آخستو سره پورته بوتلم او دريم آسمان ته راغلو هغه دروازه كولاؤولو د پاره وويل نو پوښتنه وشوه څوک دی؟

قَالَ جِبْرَئِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَّعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ

جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَامُ) وويل زه جبرائيل يم بيا پوښتنه وشوه تا سره څوک دی؟ هغه وويل محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دی

قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قِيلَ

بيا پوښتنه وشوه دوئ راغوښتل شوي دي؟ جبرائيل وويل هو بيا پيره دار فرشتو وويل مونږ محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته

مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفُتِحَ

پخير راغلاست وايو راتلونكې ته دې راتلل مبارک وي، دې نه روسته د آسمان دروازه كولاؤه شوه

فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا يُوسُفُ قَالَ

زه چې په دريم آسمان كې داخل شوم نو چې گورم حضرت يوسف عَلَيْهِ السَّلَامُ مخ ته ولاړ دی جبرائيل وويل

هٰذَا يُوسُفُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ

دا يوسف دی ده ته سلام وكړه ما هغه ته سلام ووايه هغه ځما د سلام جواب راكولو سره وويل

مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِيْ

زه نيک بخت ورور او پيغمبر صالح ته پخير راغلئ وايم دې نه روسته جبرائيل زه پورته بوتلم

حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الرَّابِعَةَ فَا سْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ

او څلورم آسمان ته راغلو هغه دروازه كولاؤولو د پاره وويل نو پوښتنه وشوه څوک دی؟ جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَامُ)

جِبْرَئِيلُ قِيلَ وَ مَنْ مَّعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ

وويل زه جبرائيل يم بيا پوښتنه وشوه تا سره څوک دی؟ هغه وويل محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دی بيا پوښتنه وشوه

وَ قَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قِيْلَ مَرْحَبًا بِهِ

دوئ راغوښتل شوي دي؟ جبرائيل وويل هو بيا پيره دارو فرشتو وويل مونږ محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته پخير راغلي وايو

فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفُتِحَ فَلَمَّا

راتلونکي ته دي راتلل مبارک وي دي نه روسته د آسمان دروازه کولاؤه شوه او کله چې زه څلورم

خَلَصْتُ فَإِذَا إِدْرِيْسُ فَقَالَ هٰذَا إِدْرِيْسُ

آسمان کي داخل شوم نو حضرت ادريس عَلَيْهِ السَّلَامُ) مخ ته ولاړ دی جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَامُ) وويل دا ادريس عَلَيْهِ السَّلَامُ) دی

فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ

ده ته سلام وکړه ما هغه ته سلام وکړو او هغه ځما د سلام جواب راکولو سره وويل زه نيک ورور او پيغمبر صالح

وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِيْ حَتّٰى أَتَى السَّمَاءَ الْخَامِسَةَ

ته پخير راغلی وايم د دې روسته جبرائيل پورته بوتلم او پنځم آسمان ته راغلو هغه دروازه کولاؤولو

فَاسْتَفْتَحَ قِيْلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرَئِيْلُ قِيْلَ

د پاره وويل نو پوښتنه وشوه څوک دی ؟ جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَامُ) وويل زه جبرائيل يم بيا پوښتنه وشوه

وَمَنْ مَّعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيْلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ

تا سره څوک دی؟ هغه وويل محمد دی بيا پوښتنه وشوه دوئ راغوښتل شوي دي؟ جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَامُ وويل هو

قِيْلَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ

بيا پيره دارو فرشتو وويل مونږ محمد ته پخير راغلی وايو راتلونکې ته دې راتلل مبارک وي دې نه روسته

جَاءَ فَفُتِحَ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا هَارُوْنُ

د آسمان دروازه کولاؤه شوه زه چې پنځم آسمان کې داخل شوم نو چې ګورم حضرت هارون عَلَيْهِ السَّلَامُ) مخ ته ولاړ دی

قَالَ هٰذَا هَارُوْنُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ

جبرائیل وویل دا هارون دی ده ته سلام وکړه ما هغه ته سلام وکړو او هغه څما د سلام جواب را کولو سره

ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ. الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِيْ

وویل زه نیک بخت ورور او پیغمبر صالح ته پخیر راغلی وایم ددي نه روسته جبرائیل زه پورته بوتلم

حَتّٰى أَتَى السَّمَاءَ السَّادِسَةَ فَاسْتَفْتَحَ قِيْلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرَئِيْلُ

شپږم آسمان ته راغلو هغه دروازې کولا وول غوښتل نو پوښتنه وشوه څوک دی؟ جبرائیل)

قِيْلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيْلَ وَقَدْ

وویل زه جبرائیل یم بیا پوښتنه وشوه تا سره څوک دی؟ هغه وویل محمد ﷺ دی بیا پوښتنه وشوه دوئ

أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ مَرْحَبًا بِهٖ

راغوښتل شوي دي؟ جبرائیل وویل هو بیا پیره دارو فرشتو وویل مونږ محمد ته پخیر راغلی وایو

فَنِعْمَ الْمَجِيْءُ جَاءَ فَفُتِحَ فَلَمَّا

راتلونکي ته دي راتلل مبارک وي دي نه روسته د آسمان دروازه کولاؤه شوه کوم وقت چې شپږم

خَلَصْتُ فَإِذَا مُوْسٰى قَالَ هٰذَا مُوْسٰى

آسمان کې داخل شوم نو چې ګورم حضرت موسٰی عَلَيْهِ السَّلَامُ) څما مخ ته ولاړ دی جبرائیل وویل دا موسٰی) عَلَيْهِ السَّلَامُ

فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ

دی ده ته سلام وکړه ما هغه ته سلام وو ایه هغه څما د سلام جواب را کولو سره وویل زه نیک بخت

مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَ النَّبِيِّ الصَّالِحِ فَلَمَّا تَجَاوَزْتُ

ورور او پیغمبر صالح ته پخیر راغلی وایم ددي نه روسته چې زه مخکې روان شوم نو

بَكٰى قِيْلَ لَهٗ مَا يُبْكِيْكَ قَالَ أَبْكِيْ لِاَنَّ غُلَامًا بُعِثَ بَعْدِيْ

حضرت موسیٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ) په ژړا شو پوښتنه وشوه ته ولي ژاړي؟ حضرت موسیٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ وويل يو ځلمی چې زما نه روسته

يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِهٖ أَكْثَرُ مِمَّنْ يَدْخُلُهَا مِنْ أُمَّتِيْ

رسول دنيا ته رالیږل شوی دی د هغه د امت خلق ځما د امت د خلقو نه ډير زيات په جنت کې داخليږي ،

ثُمَّ صَعِدَ بِيْ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ

بهرحال شپږم آسمان نه تيريدو سره جبرائيل زه پورته بوتلم او اووم آسمان ته راغلو هغه دروازې

فَاسْتَفْتَحَ جِبْرَئِيْلُ قِيْلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرَئِيْلُ قِيْلَ

کولاو ول غوښتل نو پوښتنه وشوه څوک دی ؟ جبرائيل) وويل زه جبرائيل يم بيا پوښتنه وشوه

وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيْلَ وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ

تا سره څوک دی؟ هغه وويل محمد دی بيا پوښتنه وشوه دوئ راغوښتل شوي دي؟ جبرائيل وويل

نَعَمْ قِيْلَ مَرْحَبًا بِهٖ فَنِعْمَ الْمَجِيْءُ جَاءَ

هو بيا پيره دارو فرشتو وويل مونږ محمد ته پخير راغلی وايو راتلونکې ته دي راتلل مبارک وي

فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا إِبْرَاهِيْمُ قَالَ هٰذَا

دي نه روسته د آسمان دروازه کولاؤه شوه او زه اووم آسمان کې داخل شوم نو چې گورم حضرت

أَبُوْكَ إِبْرَاهِيْمُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ

ابراهيم ځما مخ ته ولاړ دی جبرائيل) وويل دا ستا پلار ابراهيم دی ده ته سلام وکړه ما هغه ته

السَّلَامَ ثُمَّ قَالَ: مَرْحَبًا بِالْاِبْنِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ

سلام وکړو هغوئ د سلام جواب راکولو سره وويل زه نيک بخت ځوی او نبي صالح ته پخير راغلی

ثُمَّ رُفِعْتُ إِلَى سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى فَإِذَا نَبِقُهَا

وايم دينه پس زه سدرة المنتهٰى ته ورسول شوم ما وليدل چې د هغه ميوي يعني بيري د مقام هجر د

مِثْلُ قِلَالِ هَجَرَ وَإِذَا وَرَقُهَا مِثْلُ آذَانِ الْفِيلَةِ قَالَ

لويو لويو منګيو برابرې وې او د هغه پاڼې د فيل د غوږونو برابرې وې جبرائيل) هلته رسيدو سره وويل

هٰذَا سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى فَإِذَا أَرْبَعَةُ أَنْهَارٍ نَهْرَانِ بَاطِنَانِ وَنَهْرَانِ

دا سدرة المنتهٰى ده ماهلته څلور نهرونه وليدل دوه نهرونه خو د باطن وو او دوه نهرونه د

ظَاهِرَانِ قُلْتُ مَا هٰذَانِ يَا جِبْرَئِيلُ قَالَ أَمَّا الْبَاطِنَانِ

ښکاره وو ما پوښتنه وکړه اى جبرائيل) ! دا دوه نهرونه څرنګه دي؟ جبرائيل وويل دا د باطن دوه

فَنَهْرَانِ فِي الْجَنَّةِ وَأَمَّا الظَّاهِرَانِ فَالنِّيلُ وَالْفُرَاتُ ثُمَّ رُفِعَ لِيَ الْبَيْتُ الْمَعْمُوْرُ

نهرونه د جنت دي او دا دوه ښکاره نهرونه نيل او فرات دي، بيا ماته بيت المعمور وښودل شو او

ثُمَّ أُتِيْتُ بِإِنَاءٍ مِّنْ خَمْرٍ وَّإِنَاءٍ مِّنْ لَّبَنٍ وَّإِنَاءٍ مِّنْ عَسَلٍ

ددې نه روسته يو ه پياله د شرابو يو ه د شودو او يو ه پياله د عسلو ځما مخ ته راوړل شوه او ماته اختيار

فَأَخَذْتُ اللَّبَنَ قَالَ هِيَ الْفِطْرَةُ

راکړى شو چې دي دريواړو کې کومه پياله دي خوښه وي هغه واخله نو ما د شودو پياله واخسته

أَنْتَ عَلَيْهَا وَأُمَّتُكَ ثُمَّ

جبرائيل وويل شودو فطرت دى او يقينًا ته او ستا د امت خلق به په دي فطرت قائم وي ددې نه روسته

فُرِضَتْ عَلَيَّ الصَّلَوٰتُ خَمْسِيْنَ صَلَاةً كُلَّ يَوْمٍ

هغه مقام راغلي چې هلته په ما باندې په يوه ورځ او شپه کې پنځوس مونځونه فرض شوه بيا چې د

فَرَجَعْتُ	فَمَرَرْتُ	عَلٰى

ملاء اعلٰى سفر تمام شو اووم آسمان باندې حضرت ابراهيم) نه رخصت كېدو سره شپږم آسمان

مُوْسٰى	فَقَالَ	بِمَا	أُمِرْتَ	قُلْتُ

باندې حضرت موسٰى ته راغلم هغه پوښتنه وكړه تاته د كوم عبادت حكم شوى دى ما ورته وښودل

أُمِرْتُ	بِخَمْسِيْنَ	صَلَاةً	كُلَّ	يَوْمٍ	قَالَ	إِنَّ	أُمَّتَكَ

په شپه او ورځ كې د پنځوسو مونځو نو حكم راته شوى دى حضرت موسٰى) وويل ستا امت

لَا	تَسْتَطِيْعُ	خَمْسِيْنَ	صَلَاةً	كُلَّ	يَوْمٍ	وَإِنِّيْ	وَاللهِ	قَدْ جَرَّبْتُ

به په شپه او ورځ كې پنځوس مونځونه به ادا نه كړي قسم په الله ما ستا سو نه مخكې خلق آزمائيلي

النَّاسَ	قَبْلَكَ	وَعَالَجْتُ	بَنِيْ	إِسْرَائِيْلَ

دي او د بني اسرائيلو د اصلاح او درستۍ سخت ترين كوشش مي كړى دى ليكن د هغوئ اصلاح ونه

أَشَدَّ	الْمُعَالَجَةِ	فَارْجِعْ

شوه باوجود د دې چې د هغوى زيات مضبوط وو ستا د امت نه نو ستا امت به څرنګه برداشت كړي

إِلٰى	رَبِّكَ	فَسَلْهُ	التَّخْفِيْفَ	لِأُمَّتِكَ

ته خپل پروردګار ته او لاړ شه او د خپل امت په حق كې د تخفيف او آسانۍ درخواست وكړه نو زه د

فَرَجَعْتُ	فَوَضَعَ	عَنِّيْ	عَشْرًا

خپل پروردګار بارګاه كې دوباره حاضر شوم او څما پروردګار څما عرض اوريدو باندې لس مونځونه

فَرَجَعْتُ	إِلٰى	مُوْسٰى	فَقَالَ	مِثْلَهُ

كم كړل بيا حضرت موسٰى) ته راغلم ليكن هغه بيا هغه وويل څه چې يې مخكې ويلي وو نو زه

فَرَجَعْتُ	فَوَضَعَ	عَنِّيْ	عَشْرًا	فَرَجَعْتُ	إِلٰى	مُوْسٰى

دوباره بارګاه خداوندي کې حاضر شوم ځلو پښتو نه لس مونځونه نور هم کم شوه بیا حضرت موسیٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ

فَقَالَ	مِثْلَهُ.	فَرَجَعْتُ

ته راغلم هغه بیا هغه وویل څرنګه چې یې مخکې ویلي وه نو زه بارګاه خداوندي کې حاضر شوم

فَوَضَعَ	عَنِّيْ	عَشْرًا	فَرَجَعْتُ	إِلٰى	مُوْسٰى	فَقَالَ	مِثْلَهُ

او دیرشو نه لس مونځونه کم شول بیا زه حضرت موسیٰ) ته راغلم هغه بیا هغه وویل څه چې یې

فَرَجَعْتُ	فَوَضَعَ	عَنِّيْ	عَشْرًا	فَأُمِرْتُ	بِعَشْرِ	صَلَوَاتٍ	كُلَّ

مخکې ویلي وو نو زه بارګاه خداوندي کې حاضر شوم نو شلو نه د لسو مونځونو حکم وشو په هره

يَوْمٍ	فَرَجَعْتُ	إِلٰى	مُوْسٰى	فَقَالَ	مِثْلَهُ	فَرَجَعْتُ

ورځ کې بیا حضرت موسیٰ ته راغلم هغه بیا هغه وویل څنګه چې یې مخکې ویلي وه نو زه بارګاه

فَأُمِرْتُ	بِخَمْسِ	صَلَوَاتٍ	كُلَّ	يَوْمٍ	فَرَجَعْتُ

خداوندي کې حاضر شوم او د لسو نه آخر د پنځو مونځونو په شپه او ورځ کې د کولو حکم وشو بیا زه

إِلٰى	مُوْسٰى	فَقَالَ	بِمَا	أُمِرْتَ	قُلْتُ	أُمِرْتُ

حضرت موسیٰ ته راغلم هغه پوښتنه وکړه اوس درته څه حکم شوی دی ما ورته وویل اوس ما ته په

بِخَمْسِ	صَلَوَاتٍ	كُلَّ	يَوْمٍ	قَالَ	إِنَّ

شپه او ورځ کې د پنځو مونځونو حکم شوي دي حضرت موسیٰ) وویل حقیقت دادی چې ستا د

أُمَّتَكَ	لَا	تَسْتَطِيْعُ	خَمْسَ	صَلَوَاتٍ	كُلَّ	يَوْمٍ	وَإِنِّيْ	قَدْ	جَرَّبْتُ

امت اکثره خلق به په پوره پابندۍ سره شپه او ورځ کې پنځه مونځه هم ونه کړي ما ستا نه مخکې

النَّاسَ قَبْلَكَ وَعَالَجْتُ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ أَشَدَّ الْمُعَالَجَةِ

خلق آزمائیلي دي او د بني اسرائیلو د اصلاح او درست کیدو سخت کوشش مي کړی دی نو ته خپل

فَارْجِعْ إِلٰى رَبِّكَ فَسَلْهُ التَّخْفِيْفَ لِأُمَّتِكَ

پروردګار ته ورشه او خپل د امت د پاره پنځه مونځونو کې هم د تخفیف درخواست وکړه حضور ﷺ

قَالَ سَأَلْتُ رَبِّيْ حَتّٰى اسْتَحْيَيْتُ

وفرمائیل ما بیا بیا خپل رب ته د تخفیف سوال کړی دی اوس ماته شرم راځي زه د خپل پروردګار

وَلٰكِنِّيْ أَرْضٰى وَأُسَلِّمُ قَالَ فَلَمَّا جَاوَزْتُ نَادٰى

دا حکم په رضا او رغبت سره قبلوم حضور ﷺ فرمايي حضرت موسیٰ سره دي ګفتګو نه روسته چې

مُنَادٍ أَمْضَيْتُ فَرِيْضَتِيْ

زه د هغه ځاي نه رخصت شوم نو د الله ! د طرف نه دا اواز راغی ما مخکې خو خپل فرض جاري کړل

وَ خَفَّفْتُ عَنْ عِبَادِيْ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[1]

بیا د خپل خوږ رسول د پخاطر د پاره د خپلو بندګانو په حق کې مي تخفیف وکړو . [بخاري مسلم]

توضیح : (البراق) د رنګ پړقیدو په وجه ورته براق ویل کیږي یا د تیز رفتار په وجه ورته براق ویل شوی دی ، په پاکستان کښې په بعضو موټرو او نورو مقاماتو کښې یو تصویر وي چې د هغه عام جسم د آس پشان دی مګر د هغه لپاره وزرشته او د هغه سر د یوې ماډرن جینۍ دی ، په دغه حیوان باندې لیکل شوي وي (براق النبی ﷺ) کومو خلکو چې دغه تصویر جوړ کړی دی هغوی د کبیره ګناه ارتکاب کړی دی ، دغو بدبختانو د یوې ماډرن جینۍ تصویر جوړولو سره دا تأثر ورکړی دی چې د مسلمانانو نبی به دغه قسم سفر اختیارولو حال دا چې یو عام شریف انسان هم دغسې سورلي استعمالولی نشي .

(ثم استفتح) ددې سوال او جواب نه معلومه شوه چې په آسمانونو باندې ډیره سخته پیره ده ! کوم

(١) اخرجه البخاري في صحيحه ٧/٢١٠ رقم الحديث ٣٨٨٧ ومسلم في صحيحه ١/١٥١ رقم الحديث (١٦٤.٢٦٥)

كفار چې دا وايي چې مونږ د آسمان نه پاس تلي يو يا تلل غواړو دا ټول دروغ وايي . (عيسى و يحيى) په آسمانونو كښې او همدارنګه په مسجد اقصى كښې چې دحضور ﷺ ملاقات د كومو پيغمبرانو سره شوى دى دا ټول د جسم مثالى سره وو ، صرف حضرت عيسى عليه السلام په خپل اصلى جسم سره وو چې په دويم آسمان باندې ورسره يوځاى شوى وو . (بكى) د حضرت موسى عليه السلام ژړل د كوم حسد يا عداوت په وجه سره نه وو بلكه د شفقت په وجه دغه بې اختياره ژړا هغې نقشې ته په كتلو سره وه او د هغه پس منظر مخې ته په راتللو سره وه چې د حضرت موسى عليه السلام څومره زيات محنتونه وو او د قوم يې څومره اوږده عمرونه وو مګر بيا هم د هغه منونكي كم وو او د حضور اكرم محمد عربى ﷺ منونكي زيات وو .

غلام دا الفاظ د تحقير لپاره نه دى بلكه د هر نوجوان لپاره دغه الفاظ استعماليږي . (**خمسين صلوة**) اول پنځوس لمونځونه فرض شول مګر په هغو باندې د عمل كولو نه مخكې د هغو حكم منسوخ شو البته د ثواب په اعتبار سره هماغه پنځوس اوس هم باقى دي ، په څمكه باندې پنځه دي په اسمان كښې پنځوس دي .

عالجت بنى اسرائيل: معالجه د مزاوله او ممارسة نه دى ، د اصلاح په غرض د آزمايلو او مشقت پورته كولو په معنى سره دى يعنې ما د بنى اسرائيلو سره د اصلاح په غرض سخت كوشش وكړو ، هغوى مې سخت امتحان كړل مګر هغوى د زياتو طاقت پيدا نكړلو نو ستا امت به يې څنګه طاقت راوړي .

فوضع عشرا: سوال دا دى چې په عامو او مشهورو رواياتو كښې د پنځو پنځو لمونځونو د كمولو ذكر دى دلته د لسو لسو كمولو ذكر دى او دا تعارض دى. ددې جواب دا دى چې د اختصار لپاره د لسو لفظ ذكر شوى دى مراد پنځه پنځه دي يعنې دوه كرته پنځه پنځه كمولو ته لس ويلى شوي دي لكه په يو روايت كښې د شطرا لفظ هم راغلى دى د هغه نه هم پنځه مراد دي ، اوس سوال دا دى چې كله د الله تعالى په نزد باندې د ۴۵ لمونځونو كمول او معاف كول وو نو يو ځل يې ولې كم نكړل ، حضور ﷺ نهه ځله تګ راتګ ولې وكړلو ؟

ددې جواب دا دى چې شايد د بار بار ملاقات لپاره دا يو بهترين تدبير وو لكه د اصل معراج او ملاقات نه وروسته نهه ځلې اضافه ملاقات وشو ، او حضور ﷺ په خپله تشريف يوړلو ، ملائكه يې واسطه جوړه نكړه ، يو شاعر ښه ويلي :

میں نے کہا میں خود جاؤں کہ نکلے مطلبِ دل کچھ نہ کچھ میرا جانا اور ہے قاصد کا جانا اور ہے

امضيت فريضتى: يعنې ما خپله فريضه په خپلو بندګانو باندې فرض كولو سره جارى كړې وه ليكن

خپل نبی په طفیل باندې مې په خپلو بندګانو باندې تخفیف وکړلو ، اوس په آسمانونو کښې د
واب په لحاظ سره دا پنځوس لمونځونه دي او د اداء کولو په اعتبار سره پنځه دي . اوس دلته
سوال دا دی چې د لمونځونو د کمولو تعلیم او راهنمایي حضرت موسی علیه السلام څنګه وکړه
حالانکه د حضور ﷺ درجه لویه ده هغه ته په خپله دا احساس ولې ونشو؟
:دې جواب دا دی چې حضور اکرم ﷺ په انوارات الهیو کښې مستغرق وو لهذا د محبوب
له طرفنه چې څه ملاؤ شول هغه یې بلاچون او چرا قبول کړل او په حضرت موسی علیه السلام
باندې دغه استغراقي کیفیت نه وو په دغه وجه هغه دا راهنمایي وکړه ، همدارنګه د هغه واسطه د
خپل امت بنی اسرائیلو سره راغلې وه ، هغه ته د الله تعالی د مخلوق عملي تجربه حاصله شوې وه په
دغه وجه یې راهنمایي وفرمایله .

دمعراج دواقعي نور تفصیل

﴿۲﴾ وَعَنْ ثَابِتٍ نِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ثابت بناني تابعي رحمه الله د حضرت انس رضی الله عنه نه روایت کوي چې رسول کریم ﷺ
قَالَ أُتِيْتُ بِالْبُرَاقِ وَهُوَ دَآبَّةٌ أَبْيَضُ طَوِيْلٌ فَوْقَ الْحِمَارِ
وفرمائیل څما مخکې براق راوستل شو چې د یوسپین رنګ اوږد قد والاحیوان وو د خره نه غټ او د
وَدُوْنَ الْبَغْلِ يَضَعُ حَافِرَهُ عِنْدَ مُنْتَهٰى طَرْفِهٖ
قچر نه ورکوتی وو ترکومه ځایه چې د هغه نظر رسیده ترهغه ځایه د هغه یو قدم راتلو زه په هغه
فَرَكِبْتُهٗ حَتّٰى أَتَيْتُ بَيْتَ الْمُقَدَّسِ فَرَبَطْتُهٗ بِالْحَلْقَةِ
سور شوم او بیت المقدس ته راغلم او ما هغه براق د مسجد په دروازه کې د هغه حلقې سره وتړه چې
الَّتِيْ يَرْبِطُ بِهَا الْأَنْبِيَاءُ قَالَ ثُمَّ دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ
مخکې به په هغه پورې انبیاؤ خپل براقونه یا دا براق تړه حضور ﷺ وفرمائیل بیا زه مسجد اقصی
فَصَلَّيْتُ فِيْهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ خَرَجْتُ فَجَآءَنِيْ جِبْرَئِيْلُ
ته داخل شوم او دوه رکعاته مونځ مي وکړو بیا زه د مسجد نه بهر را ووتم او جبرائیل) څما

إِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ وَ إِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ فَاخْتَرْتُ اللَّبَنَ فَقَالَ جِبْرَئِيْلُ

مخکې یوه پیاله د شرابو او یوه پیاله د پیو راوړله ماچې د پیئو پیاله واخسته نوجبرائیل) وویل

اخْتَرْتَ الْفِطْرَةَ ثُمَّ عَرَجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ

تا سو فطرت اختیار کړو او بیایې مونږ آسمان طرف ته وخیژولو ددې نه روسته حضرت انس رضي الله عنه د

وَ سَاقَ مِثْلَ مَعْنَاهُ قَالَ فَإِذَا أَنَا

حدیث هغه مضمون بیانولو سره چې په مخکې حدیث کې تیر شو وویل چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل ما

بِآدَمَ فَرَحَّبَ بِيْ وَدَعَا لِيْ بِخَيْرٍ وَقَالَ

حضرت آدم) ولیدو هغوئ مرحبا هرکلی ووایه او زما د پاره یې دعائي خیر وکړله بیا حضور صلی الله علیه وسلم

فِي السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ فَإِذَآ أَنَا بِيُوْسُفَ إِذَا هُوَ قَدْ أُعْطِيَ

د دوهم آسمان ذکر کولو سره وفرمائیل هلته ما حضرت یوسف) اولیدلو چې هغه ته نیم حسن

شَطْرَ الْحُسْنِ فَرَحَّبَ بِيْ وَدَعَا لِيْ بِخَيْرٍ

ورکړې شوی وو هغه هم ماته مرحبا ستړي مشي وویله او زما د پاره یې د خیر دعاء وکړه راوي یعني

وَلَمْ يَذْكُرْ بُكَاءَ مُوْسٰى

ثابت بناني رحمه الله د حضرت انس رضي الله عنه نه په دې روایت کې د حضرت موسٰى علیه السلام د ژړا ذکر ونه کړه او

وَقَالَ فِي السَّمَاءِ السَّابِعَةِ فَإِذَا أَنَا بِإِبْرَاهِيْمَ

حضور صلی الله علیه وسلم د اووم آسمان ذکر کولو سره ارشاد وفرمایلو چې هلته ما حضرت ابراهیم علیه السلام) اولیدلو

مُسْنِدًا ظَهْرَهُ إِلَى الْبَيْتِ الْمَعْمُوْرِ وَإِذَا هُوَ يَدْخُلُهُ

چې بیت المعمور سره یې تکیا لګولې ناست وو او بیت المعمور کې د طواف د پاره هره ورځ

كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُوْنَ أَلْفَ مَلَكٍ لَايَعُوْدُوْنَ إِلَيْهِ

اويا زره ۷۰۰۰۰ فرښتي داخليږي چې دوباره داخليدل ورته نصيب کيږي نه روسته زه سدرة المنتهٰى

ثُمَّ ذَهَبَ بِيْ إِلَى السِّدْرَةِ الْمُنْتَهٰى فَإِذَا وَرَقُهَا كَآذَانِ الْفِيَلَةِ

ته بوتلل شوم چې اووم آسمان کې د بيرې يوه ونه ده ما وليدل چې د سدرة المنتهٰى پاڼي د فيل د

وَإِذَا ثَمَرُهَا كَالْقِلَالِ فَلَمَّا غَشِيَهَا مِنْ أَمْرِ اللهِ

غوږونو برابر او د هغه ميوي يعني بيرې د منګيو برابر وې بيا چې سدرة المنتهٰى ته د الله ! په

مَا غَشِيَ تَغَيَّرَتْ فَمَا أَحَدٌ مِّنْ خَلْقِ اللهِ

حکم سره پټهونکی شی پټه کړله نو د هغه حالت بدل شو او حقيقت دا دی چې د الله ! مخلوق کې

يَسْتَطِيْعُ أَنْ يَّنْعَتَهَا مِنْ حُسْنِهَا وَأَوْحٰى إِلَيَّ مَا

هيڅوک هم د هغه خوبي او وصف کمال نشي بيانولی بيا الله ! چې کومي وحي غوښتي زما طرف

أَوْحٰى فَفَرَضَ عَلَيَّ خَمْسِيْنَ صَلَاةً فِيْ كُلِّ يَوْمٍ وَّلَيْلَةٍ فَنَزَلْتُ

ته يې را وليږلي بيا په ما په ورځ شپه کې پنځوس مونځونه فرض شوه بيا زه هغه بلند مقام نه را کوز

إِلٰى مُوْسٰى فَقَالَ مَا فَرَضَ رَبُّكَ عَلٰى أُمَّتِكَ قُلْتُ

شوم او حضرت موسیٰ ته را غلم هغه پوښتنه وکړه ستا پروردګار ستا په امت څه فرض کړل؟ ما وويل

خَمْسِيْنَ صَلَاةً فِيْ كُلِّ يَوْمٍ وَّلَيْلَةٍ قَالَ ارْجِعْ إِلٰى

شپه او ورځ کې پنځوس مونځونه حضرت موسیٰ) وويل خپل پروردګار ته بيرته لاړ شه او د

رَبِّكَ فَسْئَلْهُ التَّخْفِيْفَ فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَاتُطِيْقُ ذٰلِكَ

مونځونو تعداد کې تخفيف د کمی درخواست وکړه ځکه چې ستا امت دومره طاقت نه لري ما

فَإِنِّيْ بَلَوْتُ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ وَخَبَرْتُهُمْ قَالَ فَرَجَعْتُ

بني اسرائيل ازمائيلي دي او د هغوئ امتحان مي مخكې آخستى دى حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل زه بارګاه

إِلٰى رَبِّيْ فَقُلْتُ يَا رَبِّ خَفِّفْ عَلٰى أُمَّتِيْ

خداوندي كې بيا حاضر شوم ما عرض وكړو اى پروردګاره! څما د امت په حق كې آساني وكړئى نو

فَحَطَّ عَنِّيْ خَمْسًا فَرَجَعْتُ إِلٰى مُوْسٰى

الله ! څما په وجه څما د امت په حق كې آساني فرمائيلو سره پنځه مونځونه كم كړل بيا زه حضرت

فَقُلْتُ حَطَّ عَنِّيْ خَمْسًا قَالَ

موسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ) ته راغلم او ورته مي وښودل چې څما په درخواست پنځه مونځونه كم شول نو

إِنَّ أُمَّتَكَ لَاتُطِيْقُ ذٰلِكَ فَارْجِعْ إِلٰى رَبِّكَ

حضرت موسٰى) عَلَيْهِ السَّلَامُ وويل ستا امت د دومره مونځونو اداكولو طاقت نه لري ته بيا خپل پروردګار ته ورشه او

فَسَلْهُ التَّخْفِيْفَ قَالَ فَلَمْ أَزَلْ أَرْجِعُ بَيْنَ رَبِّيْ وَبَيْنَ

د مزيد تخفيف درخواست وكړه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل دغه شان زه د خپل رب او حضرت موسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ په

مُوْسٰى حَتّٰى قَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّهُنَّ

منځ كې تلم راتلم تردي پورې چې آخري ځل هم تخفيف وشو نو پروردګار وفرمائيل اى محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ!

خَمْسُ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ لِكُلِّ صَلَاةٍ عَشْرٌ

شپه او ورځ كې فرض خو دا پنځه مونځونه دي ليكن په دې كې د هر مونځ ثواب د لسو مونځونو برابر

فَذٰلِكَ خَمْسُوْنَ صَلَاةً مَّنْ هَمَّ

دى دغه شان دا پنځه مونځونه په ثواب كې د پنځوسو مونځونو برابر دي كوم سړي چې د نيكۍ قصد

بِحَسَنَةٍ	فَلَمْ	يَعْمَلْهَا	كُتِبَتْ	لَهُ	حَسَنَةً	فَإِنْ

وکړو نو د هغه په حساب کې صرف د هغه قصد په وجه یوه نیکي لیکلی شي او که د قصد نه وروسته

عَمِلَهَا	كُتِبَتْ	لَهُ	عَشْرًا	وَمَنْ	هَمَّ	بِسَيِّئَةٍ

هغه هغه نیکي وکړله نو د هغه په حساب کې هغه نیکي لس چنده لیکلی شي او کوم سړي چې د خراب

فَلَمْ	يَعْمَلْهَا	لَمْ	تُكْتَبْ	لَهُ	شَيْئًا

کار قصد او اراده وکړه بیا هغه بدکاري ونه کړو نو د هغه په حساب کې هغه بدي نشي لیکلی او

فَإِنْ	عَمِلَهَا	كُتِبَتْ	لَهُ	سَيِّئَةً	وَاحِدَةً

که هغه د خپل قصد مطابق هغه خراب کار وکړو نو د هغه په حساب کې د هغه یوه بدي لیکلی شي

قَالَ	فَنَزَلْتُ	حَتَّى	انْتَهَيْتُ	إِلَى	مُوسٰى

حضور ﷺ وفرمائیل بیا زه د بارگاهِ الهي نه لاندې شپږم آسمان ته بیرته راغلم او حضرت موسیٰ علیه السلام ته

فَأَخْبَرْتُهُ	فَقَالَ	ارْجِعْ	إِلَى	رَبِّكَ

مې صورت حال وخودو هغه بیا هغه مشوره راکړه چې خپل پروردګار ته ورشه او پنځه مونځونو کې

فَسَلْهُ	التَّخْفِيْفَ	فَقَالَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	فَقُلْتُ

هم د تخفیف درخواست وکړو حضور ﷺ وفرمائیل ما حضرت موسیٰ ته وویل زه بیا بیا

قَدْ رَجَعْتُ إِلَى رَبِّيْ حَتَّى اسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. [1]

خپل رب ته ورغلی یم اوس هغه ته په ورتلو کې ما ته شرم راځي.

توضیح : عرج بنا: تر مسجد اقصی پورې سفر په براق باندې شوی دی بیا د آسمان نه د لفټ په

---

(1) اخرجه مسلم في صحيحه ۱/۱۵۴ رقم الحديث (۲۵۹.۱۶۲) وأحمد في المسند ۵/۳۹۲.

شان یوه خودکاره زینه راغله په همدې کښې هغه پاس لاړو، په عرج کې همدغې زینې ته اشاره ده.

شطر الحسن: یعنې د نفس حسن نیمه حصه هغه ته ورکړې شوې وه باقي نیمه حصه په ټولې دنیا باندې تقسیم کړې شوه، یا دا مطلب دی چې د خپلې زمانې د ټولو خلکو نیم حسن حضرت یوسف علیه السلام ته ورکړی شوی وو. وایي حضرت یوسف علیه السلام به خپل لاس کښې د شیشې بشان خپل مخ لیدلو مګر ددې باوجود د حضور ﷺ حسن زیات وو ځکه چې د حسن تعلق د اعضاؤ د اعتدال سره دی د اعضاؤ په اعتدال کښې هیڅوک د حضور ﷺ سره مقابله کولی نشي. همدارنګه حضور ﷺ وفرمایل (**انا ملیح و اخي یوسف صبیح**) یعنې اصل ښایست په ملاحت کښې دی نه یواځې په صباحت کښې.

(**السدرة**) د بیرې ونې ته ویل کیږي، (**المنتهی**) دا آخری او انتهائی حد دی ددینه لاندې مخلوق پورته تللی نشي او د بره مخلوق لاندې نشي راتللی.

آذان الفیلة: د فیل غوږونه ډیر غټ وي د دغې بیرې پاڼې همدارنګه غټې وي.

کالقلال: دا د قلة جمع ده غټ منګی ته وایي یعنې میوه یې دومره غټه وه لکه غټ منګی چې وي.

د معراج ذکر

﴿۲﴾ وَعَنِ	ابْنِ	شِهَابٍ	عَنْ	أَنَسٍ	قَالَ	كَانَ	أَبُو	ذَرٍّ
او حضرت شهاب زهري تابعي رحمه الله د حضرت انس ابن مالک نه روایت کوي هغه وویل								
يُحَدِّثُ	أَنَّ	رَسُوْلَ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	قَالَ	فُرِجَ	عَنِّيْ
حضرت ابوذر رضی الله عنه بیان کوی چې رسول الله ﷺ وفرمائیل زه په مکه کې خپل کور کې وم اچانک								
سَقْفُ	بَيْتِيْ	وَأَنَا	بِمَكَّةَ	فَنَزَلَ	جِبْرَئِيْلُ	فَفَرَجَ	صَدْرِيْ	
د کوټې چت کولاؤ شو او حضرت جبرائیل علیه السلام نازل شولو هغه ځما سینه وشلوله او په آب زمزم سره هغه								
ثُمَّ غَسَلَهُ	بِمَاءِ	زَمْزَمَ	ثُمَّ	جَاءَ	بِطَسْتٍ	مِّنْ ذَهَبٍ	مُمْتَلِيءٍ	حِكْمَةً وَّإِيْمَانًا
وینځله بیا د سوني لګن یې راوړه چې د ایمان او حکمت نه ډک وو هغه ځما سینه کې واچول شو او								

فَأَفْرَغَهُ فِيْ صَدْرِيْ ثُمَّ أَطْبَقَهُ ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِيْ

بیا ئې دا د سینې شلیدل یې یوځای کولو سره برابر کړو ددې نه روسته جبرائیل) څما لاس اونیولو

فَعُرِجَ بِيْ إِلَى السَّمَاءِ فَلَمَّا جِئْتُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا قَالَ جِبْرَئِيْلُ

او زه یې آسمان طرف ته وخیژولم هرکله چې زه د دنیا آسمان ته ورسیدم نو جبرائیل) د آسمان

لِخَازِنِ السَّمَاءِ افْتَحْ قَالَ مَنْ هٰذَا قَالَ هٰذَا جِبْرَئِيْلُ

داروغه ته وویله دروازه کولاؤه کړه داروغه پوښتنه وکړه څوک دی؟ جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ) وویل زه جبرائیل

قَالَ هَلْ مَعَكَ أَحَدٌ قَالَ نَعَمْ مَعِيَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

یم بیا پوښتنه وشوه ستا سو سره نور څوک هم شته؟ جبرائیل) وویل هو ما سره حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَقَالَ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ فَلَمَّا فَتَحَ

دی داروغه پوښتنه وکړه رابلل شوی دی ؟ جبرائیل) وویل هو نو دروازه کولاؤه شوه هرکله چې

عَلَوْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا إِذَا رَجُلٌ قَاعِدٌ عَلَى يَمِيْنِهِ أَسْوِدَةٌ

مونږ د دنیا آسمان ته ورسیدو نو چې ګورو مخ ته یو صاحب ناست دی او څه خلق د هغه ښي طرف ته

وَعَلَى يَسَارِهِ أَسْوِدَةٌ إِذَا نَظَرَ قِبَلَ يَمِيْنِهِ ضَحِكَ وَإِذَا نَظَرَ قِبَلَ شِمَالِهِ

او څه ګس طرف ته ناست دي بیا ما داهم ولیدل چې هغه خپل ښي طرف ته وګوري نو وخاندي او هرکله

بَكَى فَقَالَ مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْإِبْنِ الصَّالِحِ

چې ګس طرف ته وګوري نو په ژړاسي وویل پیغمبر صالح او نیک بخت ځوی ته زه پخیر راغلی وایم

قُلْتُ لِجِبْرَئِيْلَ مَنْ هٰذَا قَالَ هٰذَا آدَمُ وَهٰذِهِ الْأَسْوِدَةُ

ما جبرائیل) عَلَيْهِ السَّلَامُ نه پوښتنه وکړه دا څوک دی جبرائیل وویل دا آدم) دی او دا خلق چې د هغه ښي

عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ نَسَمُ بَنِيهِ فَأَهْلُ الْيَمِينِ مِنْهُمْ

او چپ طرف ته ناست دي د هغه د اولاد روحونه دي په دوئ کې چې کوم خلق ښي طرف ته ناست دي

أَهْلُ الْجَنَّةِ وَالْأَسْوِدَةُ الَّتِي عَنْ شِمَالِهِ أَهْلُ النَّارِ فَإِذَا نَظَرَ

هغه جنتيان دي او کوم خلق چې ترینه چپ طرف ته ناست دي هغه دوزخيان دی ځکه حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ چې

عَنْ يَمِينِهِ ضَحِكَ وَإِذَا نَظَرَ قِبَلَ شِمَالِهِ بَكَى حَتَّى عُرِجَ بِيْ

ښي طرف ته وګوري نو خاندي او چپ طرف ته چې وګوري نو ژاړي دي نه روسته جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَامُ) زه

إِلَى السَّمَاءِ الثَّانِيَةِ فَقَالَ لِخَازِنِهَا افْتَحْ فَقَالَ

آخستو سره دوهم آسمان ته وختلو او هغه دروازه کولاؤولو د پاره وويل نو پيردار د هغه نه پوښتنه

لَهُ خَازِنُهَا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُ قَالَ أَنَسٌ فَذَكَرَ

وکړه کوم چې د مخکې آسمان داروغه کړي وه راوي وايې غرض دغه شان حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

أَنَّهُ وَجَدَ فِي السَّمٰوَاتِ آدَمَ وَإِدْرِيْسَ وَمُوسٰى

ټولو آسمانونو ته ورسيده او هلته حضرت آدم) حضرت ادريس) حضرت موسى عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) او

وَعِيسٰى وَإِبْرَاهِيمَ وَلَمْ يُثْبِتْ كَيْفَ مَنَازِلُهُمْ

حضرت عيسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ) او حضرت ابراهيم) عَلَيْهِ السَّلَامُ سره د ملاقات ذکرېې وفرمايه خو د هغوي د منازلو او

غَيْرَ أَنَّهُ ذَكَرَ أَنَّهُ وَجَدَ آدَمَ فِي السَّمَاءِ الدُّنْيَا وَ

مقاماتو کيفيت او احوال يې بيان نه کړه صرف حضرت آدم عَلَيْهِ السَّلَامُ) سره مخکني آسمان باندې او

إِبْرَاهِيمَ فِي السَّمَاءِ السَّادِسَةِ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي ابْنُ حَزْمٍ

حضرت ابراهيم) عَلَيْهِ السَّلَامُ سره شپږم آسمان باندې د ملاقات ذکريې وکړو ابن شهابؒ وايي ماته ابن حزمؒ

أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ وَأَبَا حَبَّةَ الْأَنْصَارِيَّ كَانَا يَقُوْلَانِ قَالَ

وښودل چې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او حضرت ابو حبه انصاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بيان وکړو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ عُرِجَ بِيْ حَتَّى ظَهَرْتُ لِمُسْتَوَى أَسْمَعُ فِيْهِ صَرِيْفَ

وفرمائيل بيا زه پورته بوتلل شوم تردې پورې چې يو هوار او بلند مقام ته ورسيدم هلته د قلمونو د

الْأَقْلَامِ وَقَالَ ابْنُ حَزْمٍ وَأَنَسٌ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ليکلو اوازونه راتلل ابن حزمؒ او حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دا بيان وکړو چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل

فَفَرَضَ اللهُ عَلَى أُمَّتِيْ خَمْسِيْنَ صَلَاةً فَرَجَعْتُ بِذٰلِكَ حَتّٰى مَرَرْتُ عَلٰى

بيا د الله ! د طرف نه ځما په امت پنځوس مونځونه فرض شوه نو زه بيرته راغلم ليکن په

مُوْسٰى فَقَالَ مَا فَرَضَ اللهُ لَكَ عَلٰى أُمَّتِكَ

حضرت موسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ چې تير شوم نو هغه پوښتنه وکړه پروردګار ستا په ذريعه ستا په امت باندې څه شی فرض کړل

قُلْتُ فَرَضَ خَمْسِيْنَ صَلَاةً قَالَ فَارْجِعْ إِلٰى رَبِّكَ

ما ورته وويل پنځوس مونځونه يې فرض کړل هغه وويل خپل پروردګار ته واپس لاړ شه او په دې ځکه

فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تُطِيْقُ ذٰلِكَ فَرَاجَعَنِيْ

ستا امت به دومره مونځونه اداء نه کړې شي دغه شان حضرت موسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ) زه بارګاه رب العزت ته

فَوَضَعَ شَطْرَهَا فَرَجَعْتُ إِلٰى مُوْسٰى فَقُلْتُ

واپس کړم او په هغه کې د څه مونځونو کمی وشو بيا زه حضرت موسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ ته راغلم او هغه ته مې

وَضَعَ شَطْرَهَا فَقَالَ رَاجِعْ رَبَّكَ

وښودل چې الله ! په هغوئ نه څه حصه معاف کړې ده حضرت موسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ وويل خپل پروردګار ته بيرته

فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ ذٰلِكَ فَرَجَعْتُ فَرَاجَعْتُ

ورشه ځکه چې ستا امت د دومره مونځونو کولو هم طاقت نه لري زه بیا بیرته لاړم او مزید تخفیف د

فَوَضَعَ شَطْرَهَا فَرَجَعْتُ إِلَيْهِ فَقَالَ ارْجِعْ

پاره مي عرض وکړو نو په هغه کې څه نور مونځونه کم شول د دې نه روسته بیا حضرت موسیٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ) ته

إِلَىٰ رَبِّكَ فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ ذٰلِكَ

راغلم نو هغه وویل بیا خپل پروردګار ته ورشه ځکه چې ستا امت د دومره مونځونو کولو طاقت نه

فَرَاجَعْتُهُ فَقَالَ هِيَ خَمْسٌ وَهِيَ

لري نو زه بیا ولاړم او پروردګار ته نو پروردګار وفرمائیل فرض خو دا پنځه مونځونه دي لیکن د اجر

خَمْسُونَ لَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ فَرَجَعْتُ إِلَىٰ مُوسَىٰ

او ثواب په اعتبار دا د پنځوسو مونځونو برابر دي ځما قول نه تبدیل کېږي زه بیا حضرت موسیٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ ته

فَقَالَ رَاجِعْ رَبَّكَ فَقُلْتُ

راغلم او هغه ته مي وښودل چې اوس پنځه مونځونه فرض پاتې شوي دي نو هغه بیا ما ته بارګاهِ رب

اسْتَحْيَيْتُ مِنْ رَبِّي ثُمَّ

العزت ته د ورتلو مشوره یې راکړله لیکن ما وویل اوس ما ته د خپل پروردګار نه شرم راځي دي نه

انْطَلَقَ بِي حَتّٰى انْتَهٰى بِي إِلَىٰ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى وَغَشِيَهَا

روسته حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل زه سدرة المنتهیٰ ته بوتلل شوم چې په هغه دغه شان رنګ خورشوی

أَلْوَانٌ لَا أَدْرِي مَا هِيَ ثُمَّ أُدْخِلْتُ الْجَنَّةَ فَإِذَا

وو چې د هغه باره کښې ما ته هیڅ نه ده معلومه چې هغه څه شی وو دې نه روسته زه جنت ته بوتلل

فِيهَا جَنَابِذُ اللُّؤْلُؤِ وَ إِذَا تُرَابُهَا الْمِسْكُ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.[۱]

شو م هلته ما د ملغلرو ګنبده ولیده او دامي هم ولیدل چې د جنت خاوره مشکو وه.

توضیح : **سقف بیتي**: د حدیث په روایاتو کښې اختلاف دی چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د کوم ځای نه ملائکو اوچت کړی وو ، په بعضو روایاتو کښې د حطیم ذکر دی ، په بعضو کښې د زمزم ذکر دی ، په بعضو کښې د شعب ابی طالب ذکر دی . په زیر بحث حدیث کې د خپل کور ذکر دی نو ددې جواب دا دی چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دغه شپه د حضرت ام هانئ – په کور کښې اوده ووا و دا کور په شعب ابی طالب کښې وو نو د کور د چت په لاره یې هغه پورته کړلو او په شعب ابی طالب باندې حطیم ته راوړلی شو او بیا د هغه ځای نه باب الشامیه طرفته چیرته چې زړه ترکی آذان خانه ده هلته براق ولاړ وو د هغه ځای نه مسجد اقصی ته یوړلی شو نو هیڅ تعارض نشته . د ترکی آذان خانې سره یوه ستن ده ، ترکیانو په هغې باندې د کیکر د پاڼو نښې جوړې کړې دي ، په دې تعمیر کښې دا تعبیر او اشاره ده چې براق دلته تړلی شوی وو .

اسودة: دا د سواد جمع ده تورشي ته ویل کیږي،سواد د شخص په معنی سره دی،اسودة د اشخاصو په معنی سره دی ، مراد اولاد دی . **(فعرج بي)** یعنې د مسجد حرام نه تر مسجد اقصی پورې سفر کیدلو نه بعد د راتلونکې مرحلې د سفر لپاره د یوې خودکارې زینې انتظام وشو ، پاس اسمانونو ته سفر په همدې سره وشو د نن سبا د لفټ نظام د هغې زینې لپاره یوه ژوندۍ نمونه ده . **من هذا**: یعنې جبریل امین د آسمان څوکیدارۍ ملائکې ته د دروازې د خلاصولو وایي او څوکیداره ملائکه پوره تفتیش کوي ، ددینه معلومه شوه چې په آسمانونو باندې د څوکیدارۍ مضبوطه نظام دی ، اوس چې کومې سیارې د آسمان د پاسه دي هغو ته د کوم انسان رسیدل محال دي او کومې سیارې چې د آسمان نه لاندې دي هغوی ته په تللو د شریعت کومه ضابطه نه ماتیږي . که څوک دعوه کوي نو ودې کړي که هغه دروغ وایي او که رښتیا وایي زما زړه د ډیر مخکې نه مطمئن نه وو چې دا کفار سپوږمۍ ته تللي دي مګر هغوی د خپلې میډیا او نشریاتو په ذریعه خلک لیونیان جوړ کړل او ویې ویل چې وګورئی په خپلو سترګو یې وګورئی ! مونږ څنګه په سپوږمۍ باندې چېل قدمې کوو ! وګورۍ خلک سپوږمۍ ته ورسیدل او دا مولویان د اودس او لمانځه خبرې کوي . د هغو کفارو دا وینا غلطه ده چې مسلمان وروسته پاتې شو ، مسلمان خو د لمانځه په ذریعه د اووم

(۱) اخرجه البخاري ۱/۴۵۸ رقم الحدیث ۳۴۹ ومسلم في صحیحه ۱/۱۴۸ رقم الحدیث (۲۶۳،۱۶۳)

آسمان د پاسه د عرش نه لاندې جنت الفردوس ته د تللو عزم لري، یو صحابي چې کله دا شعر وویلو :

بلغنا السماء مجدنا و تراثنا   واننا لنرجو فوق ذلک مظهرا

یعنې مونږ خو د آسمانونو نه پورته تلل غواړو ، نو حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تپوس وکړو چې پاس کوم ځای ته تلل غواړې؟ نو صحابي وفرمایل چې جنت الفردوس ته تلل غواړم . په هر حال کفارو سپوږمۍ ته د تللو ډېر غټ دروغ ویلي . ما په ۱۹۹۵ کښې کوټې ته یو سفر کړی وو هلته د مشرق اخبار کښې په ۵ستمبر۱۹۹۵ کښې سپوږمۍ ته استونکې د امریکې ادارې (ناسا) متعلق یو ښکاره خبر چاپ شوی وو، د یوولس کالو پخوانی دغه خبر یوه تراشه زما په بټوې کښې اوس هم موجوده ده ! زه دا ناظرینو ته هدیه کوم تر څو د یورپ او مغرب دوکه مخې ته راشي ، اول د اخبار سرخیانې وواياست او بیا عام مضمون ووائي .

ناسا: د خلابازانو استولو په ډرامه کولو باندې ۳۰ کروړه ډالر وخوړل (مشرق) ، ددې مقصد لپاره حکومت ته جعلي فلم وښودل شو چې هغه په نویدا صحراء کښې جوړ شوی وو . د امریکې خلائي ادارې وینا ده چې هغو شپږ ځلې سائنس دانان سپوږمۍ ته لیږلي دي ، حکومت په ډېر مهارت سره په دوکه کښې ساتل شوی دی .(کتاب تهرتی بلین سونډل کی انکشافات)

د واشنګټن (انټرنیشنل ډیسک) امریکائي خلائي تحقیقاتي ادارې ناسا د بدو عنوانونو یوه نوې بدنامي مخې ته راغلې چې د هغې مطابق د (ناسا) حکامو ۳۰ کروړه ډالر خوړلي او همداسې ټولې دعوې یې بې بنیاده ثابتې شوې دي چې هغوی تر اوسه پورې شپږ ځلې هوانوردان (خلابازان) شپوږمۍ ته لیږلي دي. د ترتی بلین سونډل په نوم سره شائع کیدونکی کتاب کښې انکشاف شوی دی چې ناسا حکومت ته رپوټ پیش کړی وو چې هغوی د ۱۹۶۹ نه تر ۱۹۷۲ په زمانه کښې شپږ ځلې خپل سائنسدانان سپوږمۍ ته لیږلي دي ، حالانکه دا مکمل یوه ډرامه وه ، ناسا چې کوم فلم پیش کړی وو هغه د نویډا په صحراء کښې جعلي طور باندې جوړ شوی دی . په څمکه باندې د سپوږمۍ د سطحې سیټ ولګول شو او د حکومت په سترګو کښې خاورې وشیندل شوې، د رپوټ مطابق د ناسا سره سپوږمۍ ته د رسیدلو ټیکنالوجي نشته او نه هم خلائي راکټ موجود دی په دغه صورت کښې د حکومت سره د ۳۰کروړه ډالرو دوکه وشوله . (روزنامه مشرق کوئټه ۵ستمبر ۱۹۹۵)

په اوس حال کې روزنامه امت او روزنامه قومي اخبار هم په خپل اشاعت کښې سپوږمۍ د تللو واقعه دوکه ګرځولې لکه روزنامه امت لیکي ، اول سرخی ووایي : (امریکائي ماهر سپوږمۍ باندې د قدم ایښودلو واقعه دوکه ګرځولېده ، د ناسا د دعوې دروغجنې ثابتولو لپاره په میوزیم کښې مختلف شیان د نمایش لپاره پیش) .

او هائیو (امت نیوز) د آرم ایسټرونګ آیر اینډ اسپیس میوزیم ماهر تعلیم اینډ ریا واګ دعوه کړې چې په ۱۹۶۹ کښې په سپوږمۍ باندې د انسان اول پیاده تګ یوه دوکه وه. د ۱۹۶۹ نه تر ۱۹۷۲ پورې زمانه کښې جوړیدونکی دغه ټول تصاویر او ویډیوګانې ناسا په یوې مووی سټډیو کښې تیارې کړې وې، د غیر ملکی خبر رسان ایجنسی PAP مطابق د واګ وینا ده چې د حقائقو او د سائنس په مدد سره دا ثابتول ډیر آسانه دي چې په سپوږمۍ باندې د خکته کیدلو خبره دروغ وه. هغوی د مثال په ورکولو سره ویلي چې په تصاویرو کښې خلانورد د آرم اسټرونګ او بزایلډرن په بنورولو سره د امریکی جنډې سره ښودل شوی دی حال دا چې د هوا نه بغیر د جنډې رپیدل ممکن نه دي او د افقی تار سره منسلک د جنډې د څنډې سره لاندې مائل کیدل پکار وو، واګ د مقامی اخبار (دی لیمانیوز) سره خبرو کښې ویلي چې د نیل آرم اسټرونګ په نوم سره دغه میوزیم کې د تمامو هغه شیانو نمائش کیږي چې په سپوږمۍ باندې د خکته کیدلو دعوه دروغجنه ثابتوي او ددې نه علاوه د آرم اسټرونګ خلائی لباس او د هغه د مخکینې عمر شیان هم ایښودلی شوي دي. (روزنامه امت ۱۵ اپریل ۲۰۱۹)

دا خبر د کراچۍ په یوه مقامی (قومی اخبار) کې هم شائع شوی مګر دویمه ورځ شائع شو او د هغه سرخیانې مختلفې دي مګر مضمون یې یو شان دی، د قومی اخبار صرف سرخیانې ملاحظه کړئ.

(په سپوږمۍ باندې انسانی قدم ایښودل دوکه ده). (قومی اخبار کراچی)

(په سپوږمۍ باندې د پیاده تګ ټول تصاویر او ویډیوګانې د ناسا په سټوډیو کښې جوړې شوې دي، د حقائقو او سائنس په مدد سره دا ثابتول انتهائی آسانه دي، آرم اسټرونګ امریکائی جنډه وښوروله، د هوا نه بغیر دا سې ممکن نه وو، امریکی ماهر د ناسا د دعوې دورغجنې ثابتولو لپاره په میوزیم کښې مختلف شیان ایښي دي. (قومی اخبار کراچی ۱۶ اپریل ۲۰۷)

په دې بین الاقوامی دروغو دې د الله تعالی لعنت وي، هغوی دنیا په څه قسمه دوکه کښې ساتلو سره ګمراه کړې ده، په دې سره هغه غلا هم ونیولی شوه چې څو کاله مخکې د امریکې سائنسدانانو د سعودی عرب شهزاده سلطان سپوږمۍ ته وخیږولو. هغه په خپله خپل بیان کښې ویلې وو چې ما ته هیڅ معلوم نه دي، دغه خلک یو ځای د جهاز نه ښکته شول او ما ته یې چای پیش کړلو، ما چای خوړلو او دغه خلک بهر ګرځیدل او ما ته یې وویل چې دا سپوږمۍ ده، دلته مسلمانانو ځوانانو ته وویل شول چې خلک سپوږمۍ ته ورسیدل او تاسې مولوی صاحبانو په اودس او لمانځه کښې مشغوله کړي یاست.

د اهل یورپ او مغرب حسد او عداوت او ضد او عناد ته اوګورئ چې کله د نبی کریم ﷺ د معراج خبره راغله نو هغوی صفا انکار وکړو چې پاس څوک تللی نشي لیکن چې کله د هغوی خپله خبره

راغله نو بیا وایي چې مونږ سپوږمۍ ته د پلاټ اخیستلو لپاره ځو ، زه وایم دوی دروغجن دي دوی دروغجن دي ، دوی دروغجن دي!!

ظهرت: ای علوت یعني زه پاس وختلم ، (لمستوی)دا د اسم مفعول صیغه ده په دې کښې لام د علت لپاره دی یعنې د دغه اوچت ځای او هوار مقام ته د رسیدلو لپاره زه پورته لاړم او یو خلاص ځای ته ورسیدلم چې هلته د قلمونو په کاغذ باندې د لیکلو آواز راتللو .

صریف الاقلام: په کاغذ باندې په قلم سره د لیکلو په وخت چې د کش کش آواز راځي هغه مراد دی ، دا د لوح محفوظ نه د مقادیرو نقل کولو والا ملائکې دي ، صرف حضور ﷺ دلته تللی دی او که نه نو دا هغه لامکان دی چې دلته هیڅوک هم تللی نشي ، ملائکې د لوح محفوظ نه روزانه نافذ کیدونکې فیصلې نقل کوي ، ددې مقام پوره حقیقت د الله تعالی نه علاوه هیڅوک نه پیژني .

جنابذ: دا د جنبذ جمع ده کنبد او قبې ته وایي یعنې د جواهراتو گنبدې او قبې جوړې شوې وې .

د سدرة المنتهی ذکر

﴿۴﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ لَمَّا أُسْرِيَ بِرَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه وایي کوم وقت چې حضور ﷺ باندې په شپه کې د بیت المقدس

أُنْتُهِيَ بِهِ إِلٰى سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى وَهِيَ فِي السَّمَاءِ السَّادِسَةِ

او د آسمانونو سیل وشو نو حضور ﷺ سدرة المنتهٰی ته ورسول شو او سدرة المنتهٰی شپږم آسمان

إِلَيْهَا يَنْتَهِيْ مَا يُعْرَجُ بِهِ مِنَ الْأَرْضِ فَيُقْبَضُ

باندې ده او کوم شی چې د ځمکې نه پورته وړل کیږي هغه سدرة المنتهٰی باندې منتهي کیږي او بیا د

مِنْهَا وَإِلَيْهَا يَنْتَهِيْ مَا يُهْبَطُ بِهِ مِنْ فَوْقِهَا

څه واسطې او ذریعې نه بغیر پورته رسولی شي دغه شان کوم شی چې د ملاءِ اعلی نه ځمکې ته را

فَيُقْبَضُ مِنْهَا قَالَ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ

خکته کولی شي هغه هم سدرة المنتهٰی نه اخستی شي دې نه روسته حضرت ابن مسعود رضي الله عنه دا آیات

مَا	يَغْشٰى	قَالَ	فَرَاشٌ
ووايه: اِذْ يَغْشٰى .. يعني هغه وقت چې سدره يې پټه کړو کوم شی چې پټه کړه او هغه وويل هغه شي			

مِّنْ	ذَهَبٍ	قَالَ	فَأُعْطِيَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ
چې سدره يې پټه کړې ده د سرو زرو پتنګان دي حضرت ابن مسعود رضي الله عنه دا هم ووېل چې شب معراج									

ثَلَاثًا	أُعْطِيَ	الصَّلَوَاتِ	الْخَمْسَ	وَأُعْطِيَ	خَوَاتِيْمَ
کې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته درې څيزونه عطا شو ۱ د پنځه مونځونو فرضيت ورته عطا شو ۲ د.					

سُوْرَةِ	الْبَقَرَةِ	وَغُفِرَ	لِمَنْ
سورة بقرې آخرې آيتونه ورته عنايت شو ۳ او د حضور صلى الله عليه وسلم په امت کې د هغه سړي ګناه کبيره			

لَّا	يُشْرِكُ	بِاللهِ	مِنْ	أُمَّتِهِ	شَيْئًا	الْمُقْحِمَاتُ.	رَوَاهُ مُسْلِمٌ.[1]
د معافۍ پروانه ورته عطا شوه چې د الله ! سره څوک شريک نه ګرځوي . [مسلم]							

توضيح: (السادسة) په نورو ټولو روايتونو کښې مذکور دي چې سدرة المنتهى په اووم آسمان کی ده . دلته د شپږم آسمان ذکر دی نو ددې لپاره يو جواب دا دی چې د شپږم ذکر د کوم راوی نه په سهوې سره ذکر شوی دی .

دويم جواب دا دی چې د سدرة المنتهى ريښې په شپږم آسمان کښې دي او پخپله په اوم آسمان کښې ده ، لويه ونه ده ، ويل کيږي چې په ټولو آسمانونو او جنتونو باندې ددې سايه ده . (فراش) پتنګ ته وايي په يو روايت کښې جراد هم راغلی دی ، د الله تعالى د انواراتو دګرد چاپيره تاويدونکي مخلوق ذکر دی چې د هغه حقيقت الله تعالى ته معلوم دی .

المقحمات: غټو غټو ګناهونو ته مقحمات ويل کيږي يعني د شرک نه علاوه لوی لوی ګناهونه الله تعالى معاف کوي .

---

(1) اخرجه البخاري في صحيحه ۳۷۴ رقم الحديث ۳۳۴۲ ومسلم في صحيحه ۱/۱۵۷ رقم الحديث (۲۷۹.۱۷۳)

د معراج په واقعه د قریشو اعتراضات

﴿۵﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ رَأَيْتُنِيْ فِي الْحِجْرِ
او ابو هریره رضی الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل ما خپل ځان په حجر حطیم کې اولیدلو
وَقُرَيْشٌ تَسْأَلُنِيْ عَنْ مَسْرَايَ فَسَأَلَتْنِيْ
په داسي حال کې چې زه ولاړ وم او د مکې قریشو زمانه ځما د شبِ معراج د سفر باره کښې سوالات
عَنْ أَشْيَاءَ مِنْ بَيْتِ الْمَقْدِسِ لَمْ أُثْبِتْهَا
کول او د بیت المقدس هغه څیزونه او نښې یې معلومولې چې ماته هغه وقت یادې نه وې پاتې شوې
فَكُرِبْتُ كُرْبًا مَا كُرِبْتُ مِثْلَهُ فَرَفَعَهُ اللهُ
زه دومره پریشان او غمجن شوم چې دي نه مخکې هیڅ کله دومره پریشانه او غمجن شوی نه وم نو
لِيْ أَنْظُرُ إِلَيْهِ مَا يَسْأَلُوْنِيْ عَنْ شَيْءٍ
الله! ځما مدد وکړو او بیت المقدس یې بلند کړو چې ځما د نظر مخکې راغی او د مکې قریش
إِلَّا أَنْبَأْتُهُمْ وَقَدْ رَأَيْتُنِيْ فِيْ جَمَاعَةٍ مِّنَ
د کوم شی باره کې پوښتنه وکړي زه هغه ورته ښایم نو هغوئ او دا حقیقت دی چې ما خپل ځان د
الْأَنْبِيَاءِ فَإِذَا مُوْسٰى قَائِمٌ يُّصَلِّيْ
انبیاء په منځ کې اولیدلو ما هغه وقت حضرت موسیٰ علیه السلام اولیدلو چې ولاړ وو مونځ یې کوه
فَإِذَا رَجُلٌ ضَرْبٌ جَعْدٌ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوْءَةَ
حضرت موسیٰ علیه السلام یو میانه قد سړی په نظر راغی لکه چې هغه د قبیله شنوء سره تعلق لرونکې یو سړی وي ما
وَ إِذَا عِيْسٰى قَائِمٌ يُّصَلِّيْ أَقْرَبُ النَّاسِ بِهٖ شَبَهًا
حضرت عیسیٰ) علیه السلام هم اولیدلو چې ولاړ وو مونځ یې کوه د هغه سره زیات مشابهت لرونکی سړی

عُرْوَةُ	بْنُ	مَسْعُوْدٍ	الثَّقَفِيُّ	وَإِذَا	إِبْرَاهِيمُ	قَائِمٌ	يُصَلِّي
عروه ابن مسعود ثقفي دی بيا ما حضرت ابراهيم) عَلَيْهِ السَّلَامُ هم اوليدلو چې ولاړو و مونځ يې کوی دوئ							
أَشْبَهُ	النَّاسِ	بِهِ	صَاحِبُكُمْ	يَعْنِي	نَفْسَهُ		
سره زيات مشابهت لرونکی چې کوم سړی دی هغه ستا سو دوست دی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مراد خپل ذات							
فَحَانَتِ	الصَّلَاةُ	فَأَمَمْتُهُمْ					
مبارک وو بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل هرکله چې د مانځه وقت شو نو زه د ټولو انبياء عَلَيْهِمُ السَّلَامُ							
فَلَمَّا	فَرَغْتُ	مِنَ	الصَّلَاةِ	قَالَ	لِي	قَائِلٌ	
امام جوړ شوم او کوم وقت چې زه د مانځه نه فارغه شوم نو يو ويونکي زه مخاطب کړم راته يې							
يَا	مُحَمَّدُ	هٰذَا	مَالِكٌ	خَازِنُ	النَّارِ	فَسَلِّمْ	عَلَيْهِ
وويل ای محمد ! دا د دوزخ داروغه موجود دی ته سلام وکړه نو زه سلام کولو د پاره هغه داروغه							
فَالْتَفَتُّ إِلَيْهِ فَبَدَأَنِي بِالسَّلَامِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.(۱)							
د دوزخ طرف ته متوجه شوم ليکن په سلام کې هغه مخکې شو.							

توضيح : **لم اثبتها**: يعني سفر ته د تللو په وجه ما هغه شيان ياد نکړل مگر قريشو د هغو کوچنيو کوچنيو شيانو پوښتنه وکړه مثلا چې د مسجد اقصی کړکيانې څو دي؟ او ستنې يې څومره دي؟ يو مسافر چې په لارې باندې تيريږي هغه دغه شيان چيرته شميري او محفوظ کولو سره ياد کښې ساتي، حضور ﷺ ددې په وجه ډير پريشانه شو.

فکربت: د مکې قريشو د هغه نه اوږده سوالونه شروع کړل چې اهم سوالونه وو، هغه خو صديق اکبر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خپله وکړل او حضور ﷺ په جواب باندې يې تصديق کولو چې (صَدَقْتَ يَارَسُوْلَ اللهِ)، په دې باندې جبرئيل امين د الله تعالی له طرفنه حضرت ابوبکر صديق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته د صديق لقب

---

(۱) اخرجه البخاري في صحيحه ۶/۴۲۸۰ رقم الحديث ۳۳۹۴ ومسلم في صحيحه ۱/۱۵۶ (۱۷۲.۲۷۸).

عطاء کړلو ، په هر حال د قریشو د بیکاره سوالونو نه حضورﷺ بې حده پریشانه شو نو الله تعالی حضورﷺ ته د بیت المقدس نقشه مخامخ کړه حضورﷺ به کتل او جواب به یې ورکولو ، څه خلکو اسلام قبول کړلو مګر څه کچې مسلمان خلک په شک کښې پریوتل ځکه کفارو ډیره سخته پروپیګنډه کړې وه ، دا قصه د بریلویانو په خوله باندې طمانچې ده چې د علم غیب په مسئله کښې ګړبړ کوي .

په باب المعراج کې دویم فصل نشته.

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

بیت المقدس د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخې ته را وستل

﴿۶﴾ عَنْ جَابِرٍ اَنَّهُ سَمِعَ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ لَمَّا كَذَّبَتْنِيْ							
حضرت جابر نه روایت دی هغه د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه واوریدل هرکله چې قریشو زه دروغجن							
قُرَيْشٌ	قُمْتُ	فِي	الْحِجْرِ	فَجَلَّى	اللهُ	لِيْ	بَيْتَ الْمُقَدَّسِ
وګڼلم نو زه حجر حطیم کې ودریدم او الله ! بیت المقدس زما د پاره ظاهر کړو نو ما به بیت المقدس							
فَطَفِقْتُ أُخْبِرُهُمْ عَنْ آيَاتِهِ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَيْهِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ[1]							
طرف ته کتلو کتلو سره د هغه نښې او علامات خلقو ته ښودل .							

توضیح : الحجر: د دې نه مراد حطیم دی دیته **حجر اسماعیل** هم وايي ، داسې ویل کیږي چې دلته د حضرت اسماعیل عَلَيْهِ السَّلَامُ قبر هم دی .

[1] اخرجه البخاری فی صحیحه ۷/۱۹۶ رقم الحدیث ۳۸۸۶ ومسلم فی صحیحه ۱/۱۵۶ رقم الحدیث (۲۷۶. ۱۷۰)

باب في المعجزات

قال الله تعالی: ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ﴾ ﴿وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ﴾

په معجزاتو باندې د پوهیدلو لپاره دا ضروري ده چې د دینه مخکې څو خارق عادات شیان وپیژندل شي، په توضیحات جلد اول باب الکبائر صفحه نمبر ۲۴۸ کې خوارق عادات شیان په تفصیل سره بیان شوي دي دلته هم د موقع او محل د مناسبت په وجه څه لیکل مناسب معلومیږي:

خارق عادت شیان: ټول خوارق عادت شیان اوه (۷) دي:

۱. اول ارهاصات دي: دا داسې خارق العادة افعال وي چې د کوم نبي د نبوت نه مخکې په طور د تمهید د نبي د راتګ د اعلان لپاره پیښیږي لکه حضور ﷺ ته د نبوت نه مخکې د کاڼو سلام کول، د وریځې سایه کول، د نبي د ولادت په وخت انقلابي واقعات پیښیدل، دا ارهاصات وو.

۲. دویم (معجزات) دي: دا داسې خارق عادت امور دي چې د کوم نبي د دعوت نبوت د اثبات او تصدیق لپاره او د مخالفینو دعاجزکولو لپاره د مدعی نبوت په لاس باندې ظاهریږي لکه د حضور ﷺ د لاس په اشارې سره د سپوږمۍ دوه ټوټې کیدل، او دلته په زیر بحث باب کې ۷۴ احادیثو کې معجزات په ښه تفصیل سره راځي.

۳. دریم (کرامات) دي: دا داسې خارق عادت امور دي چې د صاحب ایمان متبع سنت شخص په لاس باندې د اعزاز او اکرام په طور باندې ظاهریږي، پیغمبر ته د خپلې معجزې علم هم وي او د معجزې د ظهور اراده هم وي مګر د ولي لپاره دا ضروري نه ده.

۴. څلورم (معونات) دي: دا داسې خارق عادت امور دي چې د کوم مسلمان د اعانت او مدد لپاره ظاهریږي لکه په حالت د مخمصه کې د غیبو خوراک راتلل، اوبه راتلل، یا د ځمکې فاصله کمیدل یا په اوبو باندې تلل وغیره وغیره دا ټول د اعانت او مدد صورتونه دي.

۵. پنځم (استدراجات) دي، دا داسې خارق عادت امور دي چې د کوم کافر یا فاسق او فاجر شخص په لاس باندې د هغه د مقصود مطابق ظاهر شي لکه د دجال په احوالو کې د نااشنا استدراجاتو او تصرفاتو بیان شوی دی. یا د دروغجن مدعی نبوت اسود عنسی په لاس باندې عجائبات ظاهر شوي وو دا ټول د استدراج د قبیلې نه وو.

۶. (اهانات) دي، دا د داسې خارق عادت امورو نوم دی چې د کوم کافر په لاس باندې ظاهریږي لیکن د هغه د مطلوب او مقصود برعکس ظاهریږي مثلا مسیلمة الکذاب د یوې سترګې ړوند سړي په سترګه باندې لاس تیر کړی وو چې دا سترګه جوړه شي مګر د هغه شخص هغه صحیح سترګه هم ړنده شوه. همدارنګه مسیلمه کذاب د خپل اودس اضافه شوي اوبه د برکت لپاره د باغ په ونو کې

وشيندلې نو د باغ ټولې ونې وچې شوې . همدارنګه هغه غرغره وکړه او اوبه يې په کوهي کې وشيندلې تر څو هغه اوبه زياتې شي نو کومې اوبه چې په کوهي کې وې هغه هم وچې شوې .همدارنګه هغه د يوه ماشوم په سر باندې لاس راخکلو نو د هغه ماشوم حافظې کار پرېښودلو ، دا ټول د اهانت صورتونه دي چې ټول تدبيرونه سرچپه شول.

۷.(سحر) او جادو دی : ددې يو تعريف دا دی (**کل ما لطف مأخذه و دق فهو سحر**) ، دويم تعريف يې دا دی (اخراج الحق فی صورة الباطل) ، د جادو نور تفصيل توضيحات جلد اول ۲۴۷ صفحه باندې اوګورئ ، بعضې علماؤ جادو په خارق عادت کې شمار کړی نه دی ځکه په دې کې ظاهری اسباب استعماليږي .په هر حال دا ټول خارق عادت امور دي د هغو نه دلته د معجزې تعريف او تفصيل بيانول مقصود دي .

د معجزې لغوی او اصطلاحی تعريف

د معجزې لغوی معنی (عاجزونکی شی) ښودل شوی دی او د معجزې اصطلاحی تعريف داسې دی (**المعجزة امر خارق للعادة يعجز البشر ان يأتوا بمثله**) يعنې معجزه د هغه امر خارق للعادة نوم دی چې انسان عاجزوي ددينه چې د هغه مثل کوم شی پيش کړی شي ، د خارق عادات د همدې بحث په ابتداء کې د معجزې جامع مانع تعريف شوی دی هلته يې اوګوره . په هر حال د معجزې دوه قسمونه دي يو قسم معجزه هغه ده چې د کوم نبی د نبوت ثابتولو لپاره د الله تعالی له طرفنه راځي او د قوم د هدايت ذريعه جوړيږي، د نبی کريم ﷺ زياتې معجزې همدا قسم راغلي دي ليکن په هغوی کې د ټولو نه غټه او دائمی معجزه قرآن عظيم دی چې د هغه په ذريعه اربونو انسانانو ته هدايت حاصل شوی دی او حاصليږي . دويمه معجزه فرمايشي وي چې قوم د ايمان راوړلو لپاره فرمايشی معجزه وغواړي په دې کې د نبی ازمايل مقصود وي چې آيا هغه دا کار کولی شي يا نه ؟ ددغې معجزې په غوښتلو کې خلک فضول قسم فرمايشي مطالبې لري مثلا ددې تيږې نه دې يوه بلاربه اوښه راووځي او بيا دې هغه بچی وزيږوي او مونږ ټول هغه ووينو بيا به مونږ ايمان راوړو ، يا دا مطالبه وي چې ددغه نبی دې لوی باغ وي په هغه کې دې نهرونه وي هغه باغ دې هغسې وي دغسې وي ، يا داسې مطالبه وي چې دا نبی دې آسمان ته وخيژي او د هغه ځای نه دې مونږ ته ليکلی خط راوليږي تر څو هغه مونږ ووايو او ايمان راوړو ، دغه قسم فرمايشي معجزه کچيرې الله تعالی کوم قوم ته ورکړي او قوم د هغه نه انکار وکړي او ايمان رانه وړي نو بيا د الله تعالی له طرفنه په ټول قوم باندې عمومی عذاب نازليږي لکه څنګه چې قوم ثمود تباه شو .

د قريشو کفارو هم د نبی کريم ﷺ نه بار بار فرمايشي معجزې وغوښتلې ليکن الله تعالی

ورنکړې کچیرې الله تعالی ورکړې وی او کفارو د هغو نه انکار کړی وی نو ټول به هلاکیدل حالانکه د هماغو خلک و نه زیاتره وروسته مسلمانان شول . په هر حال د معجزاتو سره متعلق په دې باب کې ۷۴ احادیثه دي چې په دې کې د هر قسم معجزاتو بیان دی . زه د ټولو لپاره ځانله ځانله عنوانونه ږدم تر څو د معجزاتو د ظهور صحیح اندازه ولګیږي .

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د غار ثور سره متعلق د معجزې ظهور

﴿۱﴾عَنْ	أَنَسِ	بْنِ	مَالِكٍ	أَنَّ	أَبَابَكْرٍ الصِّدِّيْقَ
حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دی حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمائیل کوم وخت چې مونږ په غار					
قَالَ	نَظَرْتُ	إِلٰى	أَقْدَامِ	الْمُشْرِكِيْنَ	عَلٰى رُءُوْسِنَا
ثور کې پټ وو او ما د مشرکینو د پښو طرف ته وکتل چې ګویا څمونږ په سرونو وي نو ما عرض وکړو					
وَنَحْنُ فِي الْغَارِ فَقُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَرَ إِلٰى قَدَمَيْهِ أَبْصَرَنَا فَقَالَ					
یارسول الله که په دوئ کې دیو نظر هم خپلو پښو طرف ته لاړ نو مونږ به ووینې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل د					
يَا أَبَابَكْرٍ مَا ظَنُّكَ بِاثْنَيْنِ اللهُ ثَالِثُهُمَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.					
هغه دوو سړو باره کې ستا څه خیال دی چې د هغوئ دریم ملګری الله ! دی. [بخاري ، مسلم]					

توضیح : في الغار: ددې غار نه مراد غار ثور دی دا غار د مکې مکرمې نه د یو څو میلو په فاصله کې واقع دی په انتهائی اوچت غر باندې واقع دی د هغه غر نوم ثور دی پاس په څنډه باندې دوه غاره جوړ دي په هر یوه باندې یې لیکلي دي چې دا غار ثور دی ، د هغو نه چې کوم زیات مشهوره دی او په غره باندې د مکې طرفته واقع دی زما په خیال هغه یو چا نه یو چا په کومه زمانه کې تراش کړی دی ، اصلی غار ثور شاید نه وي ، ددې بالمقابل د جبل ثور په بل جانب یو غار دی چې د دوو غټو تیږو په بیخ کې دی د پاس طرفنه یې د خکته کیدلو لار ده، یوه تیږه بلکل د ثور یعنې غوائی پشان ده ، بعضو علماؤ ویلي دي چې ثور د یوه انسان نوم وو د هغه په نوم سره دا غار دی .

لو نظر الی قدمه: ددې تشریح هلته په غار ثور کې ذهن ته راځي ځکه په پاس تیږه باندې ولاړ شخص کچیرې خپلو پښو ته وګوري نو دا غار د هغه د قدمونو د لاندې نه په نظر راځي ، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دعاء غوښتې وه (اللهم اعم ابصارهم) ای الله دغه کفار ړانده کړې! الله تعالی هغوی ددې کتلو نه ړانده کړل نو هغوی هیڅ ونه لیدل، د غار په خوله کې کوترې هګۍ واچولې، جولا جال واچوه، په دغه طریقه الله تعالی د دوو حبیبینو حفاظت وکړلو.

علامه بوصیری رحمه الله فرمایي:

فالصدق في الغار والصدیق لم یریا　　وهم یقولون ما بالغار من ارم

ظنوا الحمام و ظنوا العنکبوت علی　　خیر البریة لم تنسج ولم تحم

الله ثالثهما: الله تعالی خپل ذات دریم ظاهر وفرمایلو دا خالص معونت او معیت طرفته اشاره ده چې په هر حالت کې دریواړه سره یو ځای دي، ددې برعکس حضرت موسی عَلَیهِ السَّلَام معنا ونه ویله، په دې الفاظو کې په قوم باندې د عدم اعتماد اظهار دی، په هر حال د حضور اکرم صَلَّی اللهُ عَلَیهِ وَسَلَّم او صدیق، بلکل ښکاره کیدلو سره کفارو ته په نظر نه راتلل معجزه وه.

د هجرت د سفر په دوران کې د دښمن خلاف د معجزې ظهور

﴿۲﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ عَنْ اَبِيهِ اَنَّهُ
او حضرت براء ابن عازب رَضِيَ اللهُ عَنهُ د خپل پلار محترم حضرت عازب رَضِيَ اللهُ عَنهُ نه روایت کوي چې هغه د
قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ يَا أَبَا بَكْرٍ حَدِّثْنِي كَيْفَ صَنَعْتُمَا حِيْنَ سَرَيْتَ
حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنهُ نه پوښتنه وکړه ای ابوبکر! هرکله چې تا د شپې رسول الله صَلَّی اللهُ عَلَیهِ وَسَلَّم سره سفر وکړو
مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
نو غار نه وتلو نه روسته تا سو ته څه څه حالات او واقعات پیښ شول حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنهُ وفرمائیل
أَسْرَيْنَا لَيْلَتَنَا وَمِنَ الْغَدِ حَتَّى قَامَ قَائِمُ الظَّهِيْرَةِ
مونږ ټوله شپه روان وو او د راتلونکې ورځ څه حصه هم په سفر کې تیره کړه تردې پورې چې پخه
وَخَلَا الطَّرِيْقُ لَا يَمُرُّ فِيْهِ أَحَدٌ فَرُفِعَتْ لَنَا صَخْرَةٌ
غرمه شوه او نمر او دریدلو او لار بلکل خالي شوه نو مونږ ته یوه چټر په نظر راغی چې د هغه لاندې

طَوِيْلَةٌ لَهَا ظِلٌّ لَمْ تَأْتِ عَلَيْهَا الشَّمْسُ فَنَزَلْنَا عِنْدَهَا

سورى وو او نمر پـه هغـه نه وو راغلى نو مونږ هغه چتر لاندې خكته شو او ما هلته رسول الله صلی الله علیه وسلم د

وَ سَوَّيْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَكَانًا بِيَدَيَّ يَنَامُ عَلَيْهِ

پاره يو ځاى په خپلو لاسونو سره هوار اوصاف كړو چې حضور صلی الله علیه وسلم په هغه اوده شي څرمن وغوړوله

وَبَسَطْتُ عَلَيْهِ فَرْوَةً وَّقُلْتُ نَمْ يَا رَسُوْلَ اللهِ وَأَنَا أَنْفُضُ

او عرض مي وكړو يارسول الله! تا سو دلته اوده شئ زه به ستاسو اخوا ديخوا نګراني كوم چې كوم

مَا حَوْلَكَ فَنَامَ وَخَرَجْتُ

طرف نه د دښمن كوم سړى څمونږ تلاش كې خونه دى حضور صلی الله علیه وسلم اوده شو او د هغه ځاى نه د وتلو سره

أَنْفُضُ مَا حَوْلَهُ فَإِذَا أَنَا بِرَاعٍ مُقْبِلٍ

د حضور صلی الله علیه وسلم حفاظت د پاره شلور طرف ته نګراني مي كوله چې اچانک ما يو شپون اوليدلو چې

قُلْتُ أَفِيْ غَنَمِكَ لَبَنٌ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ

مخا مخ طرف نه را روان وو نو ما د هغه نه پوښتنه وكړه آيا ستا په بزو كې پئ شته؟ ماورته ووېل

أَفَتَحْلِبُ قَالَ نَعَمْ فَأَخَذَ شَاةً فَحَلَبَ فِي قَعْبٍ

آيا ته به پئي لوشلو سره راكړې هغه ووېل هو بيا هغه يوه چيلۍ ونيوله او د لرګي پياله كې يې څه

كُثْبَةً مِنْ لَبَنٍ وَّمَعِيَ إِدَاوَةٌ حَمَلْتُهَا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

لږېې ولوشل ما سره يو بټک وو چې ما د حضور صلی الله علیه وسلم د استعمال د پاره ساتلى وو په هغه كې

يَرْتَوِيْ فِيْهَا يَشْرَبُ وَيَتَوَضَّأُ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

به اوبه وې چې د حضور صلی الله علیه وسلم د څكلو او ودس پكار به راتلې ما پې اخستو سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته

فَكَرِهْتُ	أَنْ	أُوقِظَهُ	فَوَافَقْتُهُ	حَتَّى	اسْتَيْقَظَ

راغلم هغه اوده وو ما ویښول مناسب ونه ګڼل زه هم کینا ستم تر دې پورې چې حضور ﷺ خپله بیداره شو

فَقُلْتُ	اشْرَبْ	يَا	رَسُولَ	اللهِ

او ما په پیو کې دومره اوبه واچولې چې لاندې پورې یخې شوې بیا مې عرض وکړو یارسول الله! دا

فَشَرِبَ	حَتَّى	رَضِيتُ	ثُمَّ	قَالَ

او څکې حضور ﷺ هغه پې وڅکل زه ډېر خوشحاله شوم دې نه روسته حضور ﷺ وفرمائیل

أَلَمْ	يَأْنِ	لِلرَّحِيلِ	قُلْتُ	بَلَى	قَالَ	فَارْتَحَلْنَا	بَعْدَمَا

د کوچ وخت نه دې راغلی ما وویل هو راغلی دی حضرت ابوبکر، وایي نو مونږ د نمر زوال کیدو نه

مَالَتِ	الشَّمْسُ	وَاتَّبَعَنَا	سُرَاقَةُ	بْنُ	مَالِكٍ	فَقُلْتُ

روسته د هغه ځاي نه کوچ وکړو چې دورسته نه سراقه بن مالک راغلي ما سره عرض وکړو

أُتِينَا	يَا	رَسُولَ	اللهِ	فَقَالَ	لَا	تَحْزَنْ	إِنَّ	اللهَ	مَعَنَا

یارسول الله دښمن مونږ نیولو د پاره راغلی دی حضور ﷺ وفرمائیل مه یریږه الله! زمونږ سره

فَدَعَا	عَلَيْهِ	النَّبِيُّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	فَارْتَطَمَتْ	بِهِ	فَرَسُهُ	إِلَى	بَطْنِهَا

روسته حضور ﷺ سراقه د پاره بد دعا وکړه نو د سراقه آس د هغه سره تر خیټې پورې په ځمکه کې

فِي	جَلَدٍ	مِنَ	الْأَرْضِ	فَقَالَ	إِنِّي	أَرَاكُمَا	دَعَوْتُمَا	عَلَيَّ	فَادْعُوا	لِي

دی دې نه غرق شو سراقه وویل زه پوهېږم تاسو دواړو زما د پاره بد دعا کړې ده اوس ځما د نجات

فَاللهُ	لَكُمَا	أَنْ	أَرُدَّ	عَنْكُمَا	الطَّلَبَ	فَدَعَا

او خلاصون د پاره دعا وکئ چې زه د دې ګرفت نه نجات پیدا کړم نو زه الله! ګواه جوړولو سره وعده

لَهُ	النَّبِيُّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	
کوم چې زه به کفار ستا سو د تعاقب کولو نه منع کوم رسول الله ﷺ د هغه د پاره دعا وکړه نو هغه						
فَنَجَا	فَجَعَلَ	لَا	يَلْقَى	أَحَدًا	إِلَّا	قَالَ
د گرفت نه نجات پیدا کړو نو کوم کافر به چې د هغه سره په لار کې یوځاي کیده نو هغه ته به یې ویل						
كُفِيتُمْ مَا هٰهُنَا فَلَا يَلْقَى أَحَدًا إِلَّا رَدَّهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.						
ستا د پاره ځما تلاش کول کافي دی او کوم سړی به چې ورسره مخ کیده هغه به د غه اوریدلو سره بیرته تلو.						

توضیح: **فروة**: پوستین ته وایي. **انفض ما حولك**: نفض تلاش کولو ته وایي، دلته نگرانی مراد ده، په فوجي اصطلاح کې دغه قسم پیره او په دښمن باندې نظر ساتلو لپاره یو خوا بل خوا گرځیدلو ته (گزمه) وایي، صدیق اکبر رضي الله عنه هم د غار شا وخوا د کفارو د راتگ وغیره نگرانی شروع کړې وه.

(**قعب**) د لرگی نه جوړه شوې کاسه چې ژوره وي هغې ته قعب ویل کیږي. (**كثبة**) په کاف باندې ضمه ده ثاء ساکنه ده په باء باندې فتحه ده په شئ قلیل باندې یې هم اطلاق کیږي او د کې پیالې ته هم ویل کیږي. دا وزې (چیلۍ) یا خو د صدیق اکبر، وې نو ځکه یې شودې وغوښتلې، یا یې د قیمت اداء کولو په اراده وغوښتلې، یا یې د عربو د عام عادت موافق وغوښتلې چې عرب خلک مسافر کس ته د چیلو شوده ورکول ویستل خپله اهمه فریضه گڼله. (**فوافقته**) کچیرې په وافقته کې فاء مقدمه وي نو دا د موافقت نه دی یعنې ما د حضور ﷺ د خوب سره موافقت وکړو تر دې پورې چې هغه پخپله پورته شو، او که قاف مقدم وي نو دا به د وقوف نه وي چې د انتظار په معنی سره دی یعنې ما انتظار وکړو تر دې پورې چې هغه بیداره شو. (**اداوة**) د چمړې لوښی مراد دی چې هغې ته چاګل وایي.

یرتوی: ارتوی د روی نه دی د سیراب کیدلو په معنی سره دی یعنې په دغه لوټه کې به د اودس او څښلو لپاره اوبه پرتې وې.

الم یأن: أي ألم یقرب وقت الرحیل یعنې د غار نه د تللو وخت نژدې شوی نه دی؟.

سراقة بن مالک بن جعشم مدلجي: دا کس د خپلې علاقې سردار وو د انعام په لالچ کې هغه د حضور ﷺ پسې شوی وو د معجزې په لیدلو سره یې معافی وغوښته، د خپل ځان لپاره یې یو کاغذ ولیکلو چې د فتح مکه په ورځ ما ته امان حاصل شي، حضور اکرم ﷺ د هغه سره د

کسری د بنګړیو وعده وکړله ، چې کله دی مسلمان شو او د کسری خزانه د عمر فاروق په دور کې مدینې ته راغی نو په مال غنیمت کې د کسری بنګړی سراقه ته ورکړی شو ، هغه واغوستل او په منبر نبوی باندې وخته خلکو ته یې وښودل .

أُتينا: یعني مونږ ونیول شولو . (فارتطمت) یعنې د آس پښې په شګو کې ښخې شوې . (جَلَد) په جیم او لام باندې زور دی سختې ځمکې ته وایي .

فالله لكما: اى الله كفيل عليّ لكما ان لا اهم بعد ذلک لغدر كما، یعنې د الله تعالی وعده درکوم چې ستاسو د بدخواهئ اراده به نکومه .

الطلب: تعاقب او تلاش ته وایي ، ابوجهل د سلو اوښانو انعام تاکلی وو چې محمد ﷺ ژوندی یا مړ څوک راوړي یا د هغه خبر تر مونږ پورې ورسوي نو دا انعام به هغه ته ملاویږي ، هر طرفته دغه تلاش په همدغه وجه باندې کیده او دغه چاپې په همدغه وجه وهل کیدلې .

د عبد الله ابن سلام د ایمان راوړلو واقعه

﴿۳﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ سَمِعَ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلَامٍ بِمَقْدَمِ
او حضرت انس رضي الله عنه وايي عبد الله ابن سلام رضي الله عنه یو ځای کې د ونو نه میوې شکولې چې هغه
رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِيْ أَرْضٍ يَّخْتَرِفُ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
د رسول الله ﷺ د مکې نه مدینې ته د راتلو خبر واوریده هغه فوراً د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر
وَقَالَ إِنِّيْ سَائِلُكَ عَنْ ثَلَاثٍ لَّا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا نَبِيٌّ
شو او عرض یې وکړو زه تاسو نه د درې خبرو معلومات کول غواړم چې هغه د نبي نه ماسوا بل څوک نه پیژني
فَمَا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ وَمَا أَوَّلُ طَعَامِ أَهْلِ الْجَنَّةِ
یو خو دا چې د قیامت مخکنۍ علامه به څه وي؟ دوهم دا چې د جنتیانو مخکنی طعام به څه وي
وَمَا يَنْزِعُ الْوَلَدَ اِلٰى اَبِيْهِ اَوْاِلٰى اُمِّهٖ؟ قَالَ أَخْبَرَنِيْ
دریم دا چې هغه کوم شی دی چې اولاد د مور او پلار مشابه کوي حضور ﷺ وفرمائیل اوس

بِهِنَّ جِبْرَئِيْلُ أَمَّا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ فَنَارٌ

جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ د دي سوالونو د جواب نه آگاه کړی یم د قیامت مخکنی علامه خو به هغه اور وي چې

تَحْشُرُ النَّاسَ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى الْمَغْرِبِ وَأَمَّا أَوَّلُ طَعَامٍ

خلق به د مشرق طرف نه د مغرب طرف ته جمع کړي او جنتیان چې جنت کې د ټولو نه مخکنی طعام

يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَزِيَادَةُ كَبِدِ حُوْتٍ

خوري هغه به د ماهي [مهي] د جګر زائده حصه وي او هر چې په اولاد کې د مور پلار د مشابهت

وَإِذَا سَبَقَ مَاءُ الرَّجُلِ مَاءَ

سوال دی نو که د سړی او به مني د ښځي په اوبو غالبي شي نو سړی اولاد خپل مشابهت طرف ته راکاږي

وَإِذَا الْمَرْأَةِ نَزَعَ الْوَلَدَ سَبَقَ مَاءُ الْمَرْأَةِ

او که د ښځي اوبه د سړي په اوبو غالبي شي نو ښځه اولاد خپل مشابهت طرف ته راکاږي عبد الله بن سلام

نَزَعَتْ قَالَ أَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ

د خپلو سوالونو جوابونو نه اوریدو سره وویل زه شاهدي اداکوم چې د الله ! نه ماسوا بل معبود نشته

وَاَنَّكَ رَسُوْلُ اللهِ يَارَسُوْلَ اللهِ اِنَّ الْيَهُوْدَ قَوْمٌ بُهْتٌ

او دا چي تاسو یقیناً د الله ! رسول یې عبد الله ابن سلام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عرض وکړو یا رسول الله دا یهودیان ډېر بهتان تراش دي

وَاِنَّهُمْ اِنْ يَّعْلَمُوْا بِاِسْلَامِيْ

که ستاسو د پوښتني نه مخ کې دوئ ته څما مسلمانیدل معلوم شي نو په ما به دروغ بهتان تړي

مِنْ قَبْلِ اَنْ تَسْاَلَهُمْ يَبْهَتُوْنِيْ فَجَآءَتِ الْيَهُوْدُ

نو اتفاقاً یا د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په بلنه هغه وقت څه یهودیان مجلسِ نبوي ته راغلل او عبد الله ابن سلام یو کوټ کې پټ شو

فَقَالَ	أَيُّ	رَجُلٍ	عَبْدُ	اللهِ	بْنُ	سَلَامٍ	فِيْكُمْ

حضور ﷺ دهغه یهودیانو نه پوښتنه وکړه ستاسو ګمان او علم کې عبد الله ابن سلام څرنګه سړی دی؟

قَالُوْا	خَيْرُنَا	وَابْنُ	خَيْرِنَا	وَسَيِّدُنَا	وَابْنُ	سَيِّدِنَا

هغوئ جواب ورکړو هغه په مونږ کې بهترين سړي دی په مونږ کې د بهترین سړی څوی دی

فَقَالَ	أَرَأَيْتُمْ	إِنْ	أَسْلَمَ	عَبْدُ	اللهِ	بْنُ	سَلَامٍ

حضور ﷺ پوښتنه وکړه که عبد الله ابن سلام مسلمان شي نو آیا تاسو به مسلمانان شئ

قَالُوْا	أَعَاذَهُ	اللهُ	مِنْ	ذٰلِكَ	فَخَرَجَ	عَبْدُ	اللهِ

یهودیانو وویل الله !دې هغه د اسلام نه بچ کړي او خپل حفاظت کې دې وساتي نو عبد الله ابن سلام د هغوئ مخ ته راغی

فَقَالَ	أَشْهَدُ	اَنْ	لَّا	اِلٰهَ	إِلَّا	اللهُ	وَ	أَنَّ	مُحَمَّدًا	رَّسُوْلُ	اللهِ

او هغه وویل زه ګواهي ورکوم چې د الله !نه ماسوا بل معبود نشته او دا چې بلاشبه محمد د الله !رسول دی

فَقَالُوْا	شَرُّنَا	وَابْنُ	شَرِّنَا

یهودیانو په دې او ریدو سره وویل شروع کړل چې دا سړی خو په مونږ کې ډیر خراب دی او د بدترين سړي څوی دی او په هغه

فَانْتَقَصُوْهُ	قَالَ	هٰذَا	الَّذِيْ	كُنْتُ	أَخَافُ	يَا	رَسُوْلَ	اللهِ.	رَوَاهُ	الْبُخَارِيُّ	.

کې یې قسم قسم عیبونه را وخکل شروع کړل عبد الله ابن سلام وویل یا رسول الله !تاسو ولیدل دا هغه خبره ده چې زه ترې ویریدم

توضیح : (الا نبی) یعنې دا داسې خبري دي چې صرف نبی یې ویلی شي، په همدې کې د معجزې ظهور شوی دی چې حضور ﷺ دغه درې خبرې د وحې په ذریعه صحیح صحیح بیان کړلې. (اول اشراط الساعة) د قیامت نه مخکې ظاهریدونکې علاماتو پوښتنه یې ونکړه بلکې د قیامت د شرروع کیدو سوال دی ځکه چې ددغه او رنه به قیامت شروع شي ، د قیامت علامات خو به ددې نه مخکې ډیرې ظاهرې شوې وي لهذا د هغو سوال نه دی . (زيادة كبد حوت) د ماهی د سینې د طرف

حصه د تهولو نه مخکې به د اهل جنت په ترکاری کې استعمالیږي. (ومأینزع الولد) یعنې بچی کله د مور هم شکله پیدا کیږي او کله د پلار مشابهت اختیاروي داسې ولې دی؟

(سبق ماء الرجل) یعنې د مور رحم ته رسیدونکې نطفه که د نارینه غالبه شوه او د زنانه مغلوبه شوه نو بچی د نارینه مشابه پیدا کیږي، ملا علی القاری رحمه الله د سبق ترجمه په (علا و غلب) سره کړې ده مګر شیخ عبدالحق رحمه الله په اشعة اللمعات کې د دې ترجمه په سبقت سره کړې ده او فرمایي: چون پیش میشود آب مرد آب زن را یعنې پیشتر در رحم می افتد، یعنې د نارینه نطفه چې کله د مور رحم ته مخکې ورسیږي نو بچی د نارینه مشابه راځي، په دې دواړو ترجمو کې هیڅ تضاد نشته بلکه داسې ویل کیدلی شي چې کله د پلار اوبه د مور رحم ته په رسیدلو سره د زنانه په اوبو باندې غالبه راشي نو بچی د پلار سره مشابه کیږي.

(قوم بهت) په باء باندې ضمه ده او هاء ساکنه ده دا د بهت جمع ده او مفرد یې بهوت راځي چې د مبالغې صیغه د صَبُورٌ او صَبرٌ پشان ده یعنې یهود ډیر بهتان ویو ونکي خلک دي کچیرې زه اسلام قبول کړم نو هغوی به په ما باندې قسماقسم بهتانونه وتړي. حضرت عبدالله بن سلام، د یهودو ډیر لوی عالم وو، د تورات حافظ وو، هغه خپل غلام ته ویلي وو چې کله نبی آخر الزمان د مکې نه مدینې ته راغی نو ماته اطلاع راکړه، یوه ورځ دا په خپل باغ کې په یوې ونې باندې ختلی وو میوه یې شکوله چې غلام د لاندې نه آواز ورکړو چې نبی آخر الزمان مدینې ته راغلی دی! په ده باندې یو هیبت او رعب طاری شو قریبه وه چې د ونې نه غورځیدلی وی خو بچ شو، د ونې نه کوزیدو سره د حضور ﷺ په طرف روان شو، چې کله یې د حضور ﷺ په نورانی مخ باندې نظر پریوتو نو وي ویل (والله ماهذا بوجه کذاب) قسم په الله دا مخ د کوم دروغجن کیدلی نشي! بیا یې د امتحان په طریقه د حضور ﷺ نه درې پوښتنې وکړې، حضور ﷺ د پخپله جواب ورکولو په ځای د جبرئیل امین انتظار وفرمایلو او بیا یې د وحې په ذریعه جواب ورکړلو، عبدالله بن سلام رضي الله عنه مسلمان شو مګر اول یې په یهودو باندې د خپل عظمت اقرار وکړلو تر څو وروسته د بهتان تړلو اثر پاتې نشي.

د جنګ بدر او مقتولینو د بدر سره متعلق د معجزاتو ښکاره کیدل

﴿۲﴾ وَ عَنْهُ قَالَ : اِنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ شَاوَرَ حِيْنَ بَلَغَنَا

او حضرت انس رضي الله عنه وایي یقینًا رسول الله ﷺ هغه وقت چې مونږ ته د ابو سفیان د راتلو خبر وشو

إِقْبَالُ أَبِيْ سُفْيَانَ وَقَامَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ

مدینه والاوو سره یې صلاح مشوره وکړه سعد ابن عباده اودریدلو او عرض یې وکړو یارسول الله!

وَ الَّذِیْ نَفْسِیْ لَوْ أَمَرْتَنَا

په هغه پاک ذات مې دې قسم وي چې د هغه په قبضه کې ځما ساه ده که تاسو مونږ ته د خپلو سورلو

أَنْ نُخِيْضَهَا الْبَحْرَ لَأَخَضْنَاهَا وَلَوْ أَمَرْتَنَا

د حیوانانو په سمندر کې د اچولو حکم وکړو نو بلاشبه مونږ به داسې کوو او که ستاسو حکم وي چې

أَنْ نَضْرِبَ أَكْبَادَهَا إِلٰى بَرْكِ الْغِمَادِ لَفَعَلْنَا

مونږ د خپلو اوښانو او آسونو ځګر برک غماد پورې وهو نو مونږ به بیشکه داسې کوو حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

قَالَ فَنَدَبَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وایې دې نه روسته رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ټول خلق جنګ د پاره د جوش او خروش نه ډک کړل او تیاری یې کړل

النَّاسَ فَانْطَلَقُوْا حَتّٰى نَزَلُوْا بَدْرًا فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او ټول خلق روان شول تر دې پورې چې د بدر مقام ته ورسیدل نو رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل ګورئ

هٰذَا مَصْرَعُ فُلَانٍ وَيَضَعُ

دا ځای د فلانې سړي کافر د هلاکیدو او د هغه د جسد د غورځیدو دی د غه شان حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د م کړو

يَدَهٗ عَلَى الْأَرْضِ هَاهُنَا وَهَاهُنَا

د کفارو او اشقیاو نو مونه اخستل او په ځمکه باندې یو یو ځای لاس ایخودو فرمائیل به یې چې

قَالَ فَمَا مَاطَ أَحَدُهُمْ عَنْ مَوْضِعِ يَدِ

فلانی سړی به د لته پړ کیدو سره رالویږي او د فلانې سړي بدن به د لته لویږي حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایې

رَسُوْلِ	اللّٰهِ	صَلَّى	اللّٰهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ.	رَوَاهُ	مُسْلِمٌ.
حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې چيرته لاس ايخو دلی وو دهغه ځاي نه يو سړی هم متجاوز نه شو. [مسلم]							

توضيح: (شاور) حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جنګ بدر ته د رسيدلو نه مخکې د خپلو صحابه کرامو نه مشوره وغوښته چې د جنګ ميدان ته ولاړ شي او که نه، صورت حال دا وو چې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ابوسفيان د قافلې نيولو لپاره د مدينې منورې نه د څو صحابه کرامو سره بدر ته ورسيده، په عجلت کې د وتلو په وجه د صحابه کرامو سره اسلحه هم نه وه، هلته د ابوسفيان قافله د شام نه واپس راغله او د لارې په بدلولو سره مکې ته ورسيدل، اهل مکه ته پته ولګيده چې د دوی قافله لوټ شوې ده نو ابوجهل زر۱۰۰۰ مجهز لښکر تيار کړلو او د جنګ لپاره بدر ته ورسيده، دلته حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې د انصارو نه د هجرت نه مخکې په ليلة العقبة کې کومه معاهده اخستې وه هغه دا وه چې کچيرې په حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې کوم قوم د مدينې په ښار کې حمله وکړي نو انصار به يې دفاع وکړي ليکن کچيرې حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مدينې نه بهر د چا په تعاقب کې د جنګ لپاره لاړ شي نو انصار دده سره د تللو پابنده نه دي، د دغه صورت حال په پيش نظر سره حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بار بار د انصارو د سردارانو نه مشوره وغوښتله چې ستاسو رايه او مشوره څه ده، حضرت سعد بن معاذ, سخت تقرير وکړلو او د وفادارۍ عهد يې وکړلو چې په دې باندې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ډير خوشحاله شو او ميدان جنګ ته مخکې شو.

سعد بن عبادة: دلته دسعد بن عبادة, نوم دی شايد د چا نه هير شوي وي ځکه چې په مشهورو رواياتو کې حضرت معاذ, ذکر دی، يا کيدلی شي چې دواړو دا خبره کړې وي. **ان نخيضها**: خوض په اوبو کې د ننوتلو په معنی سره دی، دلته د باب افعالِ صيغه ده د ننويستلو په معنی سره دی نخيضها ها ضمير آسونو او اوښانو ته راجع کيږي اګرچې د هغو ذکر نشته ليکن د قرينه مقام نه معلوميږي چې ها ضمير دوابو ته راجع کيږي مراد آسونه او اوښان دي. **برک الغماد**: په حبشه کې يو ځای نوم دی، بعضو ويلي دي چې په يمن کې د يو ښار نوم دی، ملا علی القاری رحمه الله ويلي دي چې دا د لرې علاقو نه کنايه ده يعنې د دنيا کوم کونج ته چې تاسې ووايې مونږ ځو. **(مصرع)** لړيدلو ځای مقتل ګاه، **(ما ماط)** يعنې په کوم ځای باندې چې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د کوم کافر د قتل کيدلو او لويدلو اشاره فرمايلې وه هغه لړ هم د هغه ځای نه آخوا ديخوا نشو بلکه په هماغه ځای ... په دې کې معجزه ظاهره شوه. بريلوی حضرات دا د علم غيب لپاره دليل جوړوي نو بيا ...

حضرت عیسی عَلَیْهِ السَّلَامُ معجزه د مړو ژوندي کول د خدائی دلیل وي ، بریلویانو ته پکار دي چې هغه ته خدای ووایي . (ای ما اخطأ و تجاوز) .

د حضور صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ دعا د جنګ بدر په ورځ

﴿۵﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَهُوَ فِيْ قُبَّةٍ يَوْمَ بَدْرٍ
او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی رسول الله صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ د جنګ بدر په ورځ یوه خیمه کې دا دعا
اَللّٰهُمَّ اَنْشُدُكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ اَللّٰهُمَّ اِنْ تَشَأْ
غوښتله ای الله! زه ستا نه ستا آمان غواړم او ستا د وعدي پوره کول غواړم ای الله! که ته دا غواړي
لَا تُعْبَدْ بَعْدَ الْيَوْمِ فَاَخَذَ
نن نه روسته به ستا عبادت نه کیږي هر کله چې حضور صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ډیري عاجزۍ سره دا دعا غوښتله نو
اَبُوْ بَكْرٍ بِيَدِهٖ فَقَالَ حَسْبُكَ يَا رَسُوْلَ اللهِ
حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حضور صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ لاس مبارک ونیوه هغه وویل یا رسول الله! بس کړه دومره دعا غوښتل کافی
اَلْحَحْتَ عَلٰى رَبِّكَ فَخَرَجَ وَهُوَ يَثِبُ
دي تاسو ډیر زارۍ سره خپل پروردګار نه د فتح او نصرت التجاء کړي ده دي نه روسته حضور صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ
فِي الدِّرْعِ وَ هُوَ يَقُوْلُ سَيُهْزَمُ
زغره اچولي وه په ډیري تیزۍ سره د خپلي خیمي نه او وتلو او دا آیت چې هغه وقت نازل شوي وو حضور صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ
الْجَمْعُ وَ يُوَلُّوْنَ الدُّبُرَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
لوړ او از سره ووایه: د کفارو دا جماعت به شکست وخوري او دا خول به شاکولو سره تښتي دا روایت بخاري نقل کړی دی.

توضیح : (الححت) اصرار عاجزۍ او زارۍ ته ویل کیږي یعنې تا د خپل رب نه په غوښتولو کې ډیره مبالغه او اصرار وکړلو ، دا کافي ده ! حضور صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ چې کله وکتل چې دده یوه صحابی او امتی ته د مدد الهی د نزول شرح صدر شوئ دی نو یقینا د الله تعالی کومک رسیدلی دی ، نو هغه د

عریش نه راووتلو او د بشارت آیت یې واورولو او د معجزې ظهور وشو . (یثب) ټوپ وهلو او ټوپ وهلو سره راتللو ته ویل کیږي ، د خوشحالی په وجه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په تیزی سره بهر شولو . (في الدرع) یعنې په داسې حال کې چې هغه د جنګ لپاره زغره اچولې وه ، نن سبا د میدان بدر په دغه مقام کې یو مسجد جوړ شوی دی چې د هغه نوم مسجد العریش دی ، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خو د یو څپرکی (چوپال) لاندې ناست وو ، په هغه وخت کې نه مسجد وو او نه کومه چهار دیواري وه.

په جنګ بدر کې د فرښتو نزول

﴿۶﴾ وَ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ يَوْمَ بَدْرٍ هٰذَا جِبْرَئِيْلُ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جنګ بدر په ورځ وفرمائیل دا جبرائیل دی

آخِذٌ بِرَأْسِ فَرَسِهِ عَلَيْهِ أَدَاةُ الْحَرْبِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

چې د خپل آس سر نیولو سره جنګ د پاره مستعد ولاړ دی او د جنګ سامان یې اخستی دی. [بخاري]

توضیح : هذا جبرئیل: د بدر په جنګ کې د باقاعده جنګ کولو لپاره زر ۱۰۰۰ ملائکې د آسمان نه راغلې وې، پنځه سوه د حضرت جبرئیل علیه السلام او پنځه سوه د حضرت میکائیل علیه السلام سره وې . اداة الحرب: سامان جنګ مراد دی یعنې جبرئیل امین د سامان جنګ سره ولاړ وو. د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جبرئیل عَلَيْهِ السَّلَامُ لیدل او بیا د هغه د مدد لپاره د یو زر ملائکو راتلل دا د معجزې ظهور دی .

﴿۷﴾ وَعَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ مِّنَ الْمُسْلِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایې د جنګ بدر په ورځ هرکله چې یو مسلمان د یو مشرک تعاقب کولو

يَشْتَدُّ فِيْ أَ ثَرِ رَجُلٍ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ أَمَامَهُ

چې په مخه تختیده نو اچانک هغه مسلمان په هغه مشرک باندې د چابک اواز واوریدو بیا هغه

إِذَا سَمِعَ ضَرْبَةً بِالسَّوْطِ فَوْقَهُ وَصَوْتَ

دیر سور اواز واوریدو چې دایې ویل حَیزُوم مخکې شه بیا د هغه مسلمان نظر خپل مخ کې

الْفَارِسِ	يَقُوْلُ	أَقْدِمْ	حَيْزُوْمُ	إِذْ	نَظَرَ	إِلَى	الْمُشْرِكِ

تښتيدونکي مشرک طرف ته لاړه نو وي ليدل چې هغه په ځمکه سم راغورځيدلی پروت دی هغه دا

أَمَامَهُ	خَرَّ	مُسْتَلْقِيًا	فَنَظَرَ	إِلَيْهِ	فَإِذَا	هُوَ	قَدْ

هم وليدل چې د هغه مشرک په پوزه باندې نښان لګيدلي وو او د هغه مخ پرې شوی وو چې د چابک

خُطِمَ	أَنْفُهُ	وَشُقَّ	وَجْهُهُ	كَضَرْبَةِ	السَّوْطِ

د وهلو علامه وه يعني څرنګه چې يوځای په کانې وغيره لګيدلو سره شين شي دغه شان د هغه د

فَاخْضَرَّ	ذٰلِكَ	أَجْمَعُ	فَجَاءَ		الْأَنْصَارِيُّ

پوزې هغه حصه چې په هغه د چابک ځغه نښه په نظر راتله شين شوی وو نو هغه انصاري مسلمان

فَحَدَّثَ	رَسُوْلَ	اللّٰهِ	صَلَّى	اللّٰهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

چې د مذکوره مشرک مذکوره حال يې ليدلی وو حضور ﷺ ته چې راغلي نو دا ټوله واقعې يې

فَقَالَ	صَدَقْتَ	ذٰلِكَ	مِنْ	مَّدَدِ	السَّمَاءِ

ورته بيان کړله حضور ﷺ پوره واقعه اوريدو سره ورته وفرمائيل ته رېښتيا وايې هغه فرښته چې

الثَّالِثَةِ	فَقَتَلُوْا	يَوْمَئِذٍ	سَبْعِيْنَ

هغه مشرک يې چابک سره هلاک کړه د دريم آسمان د فوځي کومک فرښته وه د هغه ورځې په جنګ

وَ أَسَرُوْا سَبْعِيْنَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

کې مسلمانانو اويا کافران قتل کړل او اويا يې ګرفتار کړي وو.

توضيح: (يشتد) تيزې منډې وهلو ته ويل کيږي. (السوط) سوط قمچينې (چابک) او کوړې ته ويل کيږي. (اقدم) يعني مخې ته لاړه شه، (حيزوم) اي حيزوم! د حضرت جبرئيل يا د کومې بلې ملائکې د آس نوم حيزوم وو. (خطم انفه) د مخ ماتولو او دوه ځايه کولو لپاره د خطم لفظ

استعمالیږي .(اخضر اجمع) یعني ټول مخ یې شین او تور ګرځیدلی وو ، چونکې دا د ملائکې د لاس کوره وه نو ځکه یې زهریلا اثر ظاهر شو .

صدقت: یعنې د صحابی کرامت د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د برکت نه وو لهذا دا د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په حق کې معجزه وه ، یا یې داسې وګڼه چې د ملائکو نزول د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نبوت د اثبات لپاره معجزه وه ! په دغه وجه دا حدیث په معجزاتو کې راغی .

د احد په جنګ کې د فرښتو د مدد معجزه

﴿۸﴾	وَ	عَنْ	سَعْدِ	بْنِ	أَبِيْ	وَقَّاصٍ	قَالَ رَأَيْتُ

او حضرت سعد ابن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي ما د احد په جنګ کې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ښي او چپ طرف ته

عَنْ	يَمِيْنِ	رَسُوْلِ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ وَعَنْ

سپینو جامو کې دوه سړي ولیدل چې هغوئ کې یو د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ښي طرف ته او یو چپ طرف ته

شِمَالِهِ	يَوْمَ	أُحُدٍ	رَجُلَيْنِ	عَلَيْهِمَا	ثِيَابٌ	بِيْضٌ

وو او هغوئ دواړه ډیر په شدت سره ځمونږ د دښمنانو سره جنګیدل هغه دواړه نه ما مخکې چیرته

يُقَاتِلَانِ	كَأَشَدِّ	الْقِتَالِ	مَارَأَيْتُهُمَا	قَبْلُ	وَ	لَا بَعْدُ.

لیدلی وو او نه مې د هغه نه روسته چیرته ولیدل دي نه ثابته شوه چې هغه دواړه دراصل فرښتې یعني

يَعْنِيْ جِبْرَئِيْلَ وَ مِيْكَائِيْلَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

حضرت جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ او میکائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ وو.

توضیح : (کاشد القتال) ملائکه چې کله د انسان په شکل کې راځي نو بیا د انسان په صفاتو سره متصف کیږي ، په حدیث کې د سخت جنګ کولو مطلب همدا دی چې د یو انسان پشان جنګیدل او که نه نو د ملائکې اصلي طاقت خو دومره دی چې د قوم لوط کلی یې آسمان ته پورته کړي وو او په ځمکه یې ویشتل، همدارنګه جبرئیل علیه السلام په قوم ثمود باندې یو آواز وکړو چې په هغه سره ټول هلاک شول ، بیا عجیبه خبره دا ده چې د انسان په شکل کې ملائکه د انسان د حملې نشانه هم جوړیدلی شي لکه څنګه چې موسی علیه السلام د ملائکې سترګه راوویستله ، حضرت سعد رض نه

شاید حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پخپله ویلي وي چې دا دوه ملائکې جبرائیل او میکائیل دي، په هر حال د ملائکو راتلل او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په حفاظت کې د دفاع لپاره جنګېدل د معجزې ظهور دی.

د ابو رافع د قتل په وخت کې د معجزې ښکاره کېدل

﴿۹﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَهْطًا إِلَى أَبِي رَافِعٍ

او حضرت براء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صحابه وو یو جماعت ابو رافع یهودي طرف ته ولیږی

فَدَخَلَ عَلَيْهِ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَتِيكٍ بَيْتَهُ لَيْلًا وَهُوَ

نو یو صحابي عبد الله ابن عتیک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د هغه خواب ګاه ته په داسې حال کې چې هغه ویده وه داخل شو

نَائِمٌ فَقَتَلَهُ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عَتِيكٍ فَوَضَعْتُ السَّيْفَ

او هغه یې مړ کړلو عبد الله بن عتیق بیان کړي چې ما د ابو رافع پر خېټه توره کېښودله تر دې پورې

فِي بَطْنِهِ حَتَّى أَخَذَ فِي ظَهْرِهِ فَعَرَفْتُ أَنِّي قَتَلْتُهُ فَجَعَلْتُ

چې هغه د شا د طرف نه بهر راووتله هر کله چې زه پوهه شوم چې د هغه کار تمام شوی دی نو ما د

أَفْتَحُ الْأَبْوَابَ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى دَرَجَةٍ فَوَضَعْتُ رِجْلِي

قلعه دروازې خلاصول شروع کړل او بیا زه یوې زینې ته ورسیدم څرنګه چې ما قدم کېخوده د

فَوَقَعْتُ فِي لَيْلَةٍ مُقْمِرَةٍ فَانْكَسَرَتْ سَاقِي فَعَصَبْتُهَا بِعِمَامَةٍ

سپوږمۍ خوره رڼا کې داسې راوغورځېدم چې ځما پنډۍ ماته شوه ما په خپلې لنګوټې سره پنډۍ

فَانْطَلَقْتُ إِلَى أَصْحَابِي فَانْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وتړله او خپلو ملګرو ته ورسیدم چې د قلعه لاندې ولاړ وه بیا زه د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې

فَحَدَّثْتُهُ فَقَالَ ابْسُطْ رِجْلَكَ

حاضر شوم حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته مې ټوله واقعه بیان کړه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل خپله پښه وغزوه

فَبَسَطْتُ رِجْلِيْ فَمَسَحَهَا فَكَأَنَّمَا

ما خپله پښه وغزوله حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خما په پښه خپل لاس مبارک راتیر کړو نو هغه وقت خما پښه داسي روغه

لَمْ أَشْتَكِهَا قَطُّ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

جوړه شوه لکه چې هغې ته څه تکلیف نه وي رسیدلی.

توضیح: په مدینه منوره کې ابورافع یو خبیث یهودي وو. لوی تاجر وو، معاهد وو مګر هغه د مسلمانانو سره معاهده ماته کړله او د اسلام او اهل اسلام په بدګوئی کې مصروفه شو، شر او فساد یې خوروه، د مسلمانانو په مذمت کې یې قصیدې ویلې او په دې قصیدو به یې مجلسونه ګرمول او فتنه یې راپورته کوله، د هغه کنیه ابوالحقیق وو، نهایت بد باطن انسان وو، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عبدالله بن عتیک د هغه د قتل لپاره ولیږه، حضرت عبدالله بن عتیک په یوه حیله سره د هغه قلعه ته داخل شو او چوکیدار به چې چیرته چابیاني ایښودلې هغه یې معلومې کړې او بیا یې کلیانې واخیستلې او پاس بالاخانو ته لاړلو او د ابورافع کوټې ته ورسیدلو او د خوب په حالت کې یې په هغه باندې یوه حمله وکړه چې ناکامه شوه بیا یې دویمه حمله وکړه او ابورافع یې قتل کړلو. په واپسۍ کې د زینو نه وغورځیده چې یوه پښه یې ماته شوه، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راغی هغه یې دم کړلو پښه یې بلکل صحیح شوه او د معجزې ظهور وشو.

غزوه احزاب کې د طعام معجزه

﴿۱۰﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ إِنَّا يَوْمَ الْخَنْدَقِ نَحْفِرُ فَعَرَضَتْ كُدْيَةٌ شَدِيْدَةٌ فَجَاءَ

او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي مونږ خلقو د خندق په ورځ خندق او خکو یو سخت کاڼی راوخته صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ

النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوْا هٰذِهِ كُدْيَةٌ عَرَضَتْ فِي الْخَنْدَقِ

د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې راغلل عرض یې وکړو چې د کیندلو په ځای کې یو سخت کاڼی راختلی

فَقَالَ أَنَا نَازِلٌ ثُمَّ

دی حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل زه خپله په خندق کې ځکنه کیدو سره کورم نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سمدستي

قَامَ وَبَطْنُهُ مَعْصُوبٌ بِحَجَرٍ وَلَبِثْنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ

راپاڅیدو هغه وقت د ولږې نه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خیټه مبارکه کاڼی تړلی وو او مونږ ټول خلق درې ورځو

لَا نَذُوقُ ذَوَاقًا فَأَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمِعْوَلَ

نه په دې حال کې وو چې مونږ هیڅ نه وو خوړلي څه شی د څکلو هم نه وو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کولنګ په لاس

فَضَرَبَ فَعَادَ كَثِيبًا أَهْيَلَ.

مبارک کې واخسته او د خندق کندې ته ښکته کیدو سره په کاڼي یې یو داسې سخت ګذار وکړو چې

فَانْكَفَأْتُ إِلَى امْرَأَتِي فَقُلْتُ

هغه کاڼي د بهیدلي ریګ په شان زره زره شو حضرت جابر. وایې دې نه روسته زه خپل کورته

هَلْ عِنْدَكِ شَيْءٌ فَإِنِّي

راغلم او خپلې ښځې سهیله بنت معوذ انصاریه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه مې پوښتنه وکړه تا سره د خوراک څه شته ما

رَأَيْتُ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَمَصًا شَدِيدًا فَأَخْرَجَتْ

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې د ولږې سخت اثر لیدلی دی په دې اوریدو سره ځما ښځې یوه تیلۍ راوایستله

جِرَابًا فِيهِ صَاعٌ مِنْ شَعِيرٍ وَلَنَا بُهَيْمَةٌ

په هغې کې تقریبًا درې نیم سیره اوربشې وې او زمونږ کره د بزې (چیلۍ) یا کورنۍ میږې یو ورکوټی

دَاجِنٌ فَذَبَحْتُهَا وَطَحَنَتِ الشَّعِيرَ حَتَّى جَعَلْنَا اللَّحْمَ فِي الْبُرْمَةِ

شان بچی وو ما هغه بچی ذبح کړو او ځما ښځې اوړه واغږل بیا ما غوښه په کټوۍ کې اچولو سره په

ثُمَّ جِئْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَارَرْتُهُ فَقُلْتُ

نغري کینښوده بیا زه رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ورسیدم او پټ مې ورته عرض وکړو یا رسول الله! مونږ د

يَا رَسُوْلَ اللهِ ذَبَحْنَا بُهَيْمَةً لَّنَا وَطَحَنْتُ صَاعًا مِّنْ شَعِيْرٍ

يا رسول الله! مونږ يو وړکوټې بچې ذبح کړې دی او څما ښځي تقريبًا دري نيم سيره اوربشي وړه کړي دي دغه شان

فَتَعَالَ أَنْتَ وَنَفَرٌ مَّعَكَ فَصَاحَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

څه خلقو د پاره خو ما طعام تيار کړی دی تا سو څو کسانو سره تشريف راوړئ. په دي اوريدو سره

يَا أَهْلَ الْخَنْدَقِ إِنَّ جَابِرًا صَنَعَ سُوْرًا فَحَيَّ هَلًا

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پورته اواز سره اعلان وکړو خندق والاو! راځئ جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ستاسو د ميلمستيا د پاره

بِكُمْ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

طعام تيار کړی دی راځئ چي زر ورشو بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته وفرمائيل ته لاړ شه د طعام انتظام وکړه

لَاتُنْزِلَنَّ بُرْمَتَكُمْ وَلَا تَخْبِزُنَّ عَجِيْنَكُمْ حَتّٰى

ليکن خپله کټوی د نغري نه مه خکته کوه او مه دودي پخوه تر څو پوري چي زه رانشم بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

أَجِيْءَ وَجَاءَ فَأَخْرَجْتُ لَهُ عَجِيْنًا

زمونږ کره تشريف راوړه ما اغږلي وړه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخ کي کيښودل نو رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هغه کي

فَبَصَقَ فِيْهِ وَبَارَكَ ثُمَّ عَمَدَ إِلٰى بُرْمَتِنَا

لاړي مبارکي واچولي او د برکت دعاييي وکړه بيا د کټوی طرف ته رامخ کي شو او په هغه کي يې د

فَبَصَقَ وَبَارَكَ ثُمَّ قَالَ أُدْعِيْ خَابِزَةً

خپلي خولي مبارکي لعاب واچول او د برکت د عايي وکړه بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل چي روټی

فَلْتَخْبِزْ مَعَكِ وَاقْدَحِيْ مِنْ بُرْمَتِكُمْ

پخونکي را وغواړه چي تا سره روټی پخوي او ماته راکوي او په څمڅې سره د کټوي نه ترکاري

وَلَا	تُنْزِلُوْهَا	وَهُمْ	أَلْفٌ	فَأُقْسِمُ		
راو باسه ليکن کټوئ دې په انغري پرته وي حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي هغه وقت خندق والا زر (۱۰۰۰)						
بِاللهِ	لَاَكَلُوْا	حَتّٰى	تَرَكُوْهُ	وَانْحَرَفُوْا		
نفر وو او زه په الله! قسم کوم چې هغه ټولو هغه طعام په وخوړلو ليکن طعام هم هغه شان پاتې						
وَإِنَّ	بُرْمَتَنَا	لَتَغِطُّ	كَمَا	هِيَ	وَإِنَّ	عَجِيْنَنَا
شو هرکله چې ټول خلق ولاړل نو کټوئ دغه شان په انغري پخيدله څرنګه چې مخ کې وه او روټۍ						
لَيُخْبَزُ كَمَا هُوَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.						
څرنګه چې شروع کې وه. [بخاري مسلم]						

توضيح : په کاف باندې ضمه ده او دال ساکن دی او په ياء باندې زور دی ، په ځمکه کې ښکاره کيدونکې سختې او مضبوطې تيږې ته وايي چې په هغې کې کولنګ اثر نه کوی . **(معصوب)** اي مربوط بحجر يعنې په خيټې باندې يې تيږه تړلې وه . **(ذواقا)** د څکلو لپاره هيڅ نه وو، **(المعول)** کولنګ ته وايي . **(كثيبا)** يعنې د شګو يوه ډيرۍ جوړه شوه . **(اهيل)** د نرمو شګو د ډيرۍ نه لاندې طرفته چې کومه شګه غورځي هغې ته اهيل وايي ، په قرآن کريم کې دي (وكان الجبال كثيبا مهيلا) خلاصه دا چې د کومې تيږې د ماتولو نه چې صحابه کرام عاجزه راغلل د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د يو کولنګ وهلو سره هغه ريزه ريزه شو او د معجزې ظهور راغی . **(فانكفأت)** اي رجعت يعنې زه د خپلې ښځې طرفته واپس راغلم . **(خمصا)** اي جوعا يعنې په حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې ما سختې ولږې اثرات ليدلی دی لکه د بدن خواريدل ، کمزوری کيدل ، د رنګ زيړيدل . **(بهمة)** د ميږې (ګډې) بچی ته ويل کيږي د وزې (چيلۍ) پر بچی باندې يې هم اطلاق کيږي مګر دلته د ميږې بچی مراد دی . **(داجن)** کور کې تړل شوې وزې (چيلۍ) وغيره ته داجن ويل کيږي يعنې کورنۍ . **(البرمة)** برمة د تيږې نه جوړه شوې کټوی ته ويل کيږي بيا په مطلق کټوې باندې ويل شوی که هغه د تيږې نه وي يا نه وي .

(فسار رته) پټو خبرو كولو ته ويل كيږي ، پټې يې ځكه كولې چې خوراك كم وو . (سورا) اى طعاماً فارسي خوراكونو كې د ضيافت يو خوراك ته سور ويل كيږي حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دغه نوم په اخيستلو سره دې قسم خوراك ته اعزاز وبخښلو .

(فبصق فيه) د تبرك لپاره يې د خولې لاړې په هغه كې واچولې . (و بارك) يعنې د بركت دعاء يې وفرمايله . (اقدحي) يعنې په ځمڅې سره بنوروا اوباسه . (تغط) د جوش وهلو په معنى سره دى يعنې په كټوۍ او خوراك كې د معجزې ظهور راغى ، نو نه اوړه ختميدل او نه تركارۍ ختميدله.

د عمار ابن ياسر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ باره كښې پشن گوئي

﴿۱۱﴾ وَ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ لِعَمَّارٍ
او حضرت ابو قتاده رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نه روايت دى چې عمار ابن ياسر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ خندق وستلو او رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه
حِيْنَ يَحْفِرُ الْخَنْدَقَ فَجَعَلَ يَمْسَحُ رَأْسَهُ وَيَقُوْلُ بُؤْسَ بْنِ سُمَيَّةَ
په سر لاس مبارک گرځولو سره د هغه د سر نه يې خاوره څنډله او دا يې فرمائيل هاى د سميه د ځويه د
تَقْتُلُكَ الْفِئَةُ الْبَاغِيَةُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
(عمار) ابن ياسر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ سختي او مصيبته تا به د باغيانو يوه ډله قتل كوي.

توضيح : (بؤس عمار) بؤس او بأس د سختۍ و شدت او مصيبت په معنى سره دى . حضرت سميه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا د حضرت عمار د مور نوم دى چې د اسلام اولنۍ شهيده ده . (الفئة الباغية) يعنې د وخت د امام د اطاعت نه وتونكې فرقه به تا قتل كوي . د اطاعت نه وتونكې فرقه د حضرت معاويه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ سره وه چې د حضرت على رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ په لاس باندې بيعت كړى نه وو او بيا د حضرت على رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ په مخالفت كې راپورته شول . حضرت عمار رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د حضرت على رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ سره وو او د هغه د مخالفينو په لاسونو باندې شهيد شو . حضرت على رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ امام برحق وو او د حضرت معاويه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نه غلطي شوې وه . دا مشاجرات د صحابه كرامو معاملات دي چې كله الله تعالى زمونږ لاسونه د دغو نفوس قدسيو د وينې نه پاك كړي دي نو په مونږ باندې فرض دي چې مونږ د خپلو مسلمانو ورونو په مينځ كې كيدونكې دغه خونريزۍ نه خپلې ژبې هم محفوظ كړو . په جنگ جمل كې نهه زره كسان مړه شوي وو . دغه جنگ كې د حضرت عائشه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا او حضرت على رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ په مينځ

کې د منافقینو د دوکې په وجه شوی وو، بیا د حضرت معاویه رضی الله عنه او حضرت علی رضی الله عنه په مینځ کې په مقام صفین کې جنګ شوی وو، په هغه کې ۷۵ زره یا ۹۰ زره کسان مړه شوي وو.
حضرت معاویه رضی الله عنه به د (الباغية) په الفاظو کې څه تأویل کولو. ملاعلی القاری رحمه الله لیکلي چې دغه تأویلات نقل کول پکار نه دي، د حضرت عمار رضی الله عنه د شهادت د پیشن ګوئی په پوره کیدلو باندې د حضور صلی الله علیه وسلم د معجزې ظهور وشو.

حضور صلی الله علیه وسلم د اقدامي جهاد پیشن ګوئی وکړه

﴿۱۲﴾وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت سلیمان ابن صرد رضی الله عنه وایي کوم وخت چې د غزوه احزاب نه د دښمنانو لښکر وتختیده او د
حِينَ أُجْلِيَ الْأَحْزَابُ عَنْهُ اَلْآنَ نَغْزُوهُمْ وَلَا يَغْزُونَنَا
مدیني منورې محاصره لیرې شوه نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمائیل اوس دښمن په مونږ حمله نشي کولی
نَحْنُ نَسِيرُ إِلَيْهِمْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.
هو مونږ به د هغوئ سره جهاد کوو او په هغوئ به لښکرکشي کوو.

توضیح: د خوف او خطر په اعتبار باندې غزوه خندق یعنې جنګ احزاب د ټولو نه زیات خطرناک جنګ وو لکه څنګه چې د تنګئ او مشقت په اعتبار غزوه تبوک د ټولو نه د زیات مشقت والا غزوه وه. په جنګ احزاب کې د کفار قریش مختلف قبائل راجمع شوي وو، تر یوې میاشتې د مدینې منورې محاصره پاتې شوه په آخره کې کفار ناکامه واپس شول، د اجلی الاحزاب مطلب همدا دی چې کله محاصره ختمه شوه او احزاب واپس لاړل نو حضور صلی الله علیه وسلم پیشن ګوئي وفرمایله چې آینده به په جزیرة العرب کې په دغو کفارو باندې مونږ اقدام کوو، دوی په مونږ باندې اقدام کولی نشي ځکه چې د دوی طاقت اوس مات شوی دی، لکه څنګه چې د حضور صلی الله علیه وسلم فرمان رشتنې ثابت شو او اقدام د مسلمانانو له طرف نه وشو او د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم د معجزې ظهور وشو. په ټول اهل اسلام باندې دا واضح کیدل پکار دي چې الله تعالی او د هغه رسول صلی الله علیه وسلم په آخر کې مسلمانانو ته د کفارو خلاف د اقدام حکم کړی دی لهذا د دفاعی جنګ معذرت خواهانه پوزیشن د دنیا مخې ته پیش کول په کار نه دی. همدارنګه معجزې ته علم غیب ویل د علم نه د لرې والي نتیجه ده.

د فرشتو د مدد معجزې ښکاره کیدل

﴿۱۳﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا رَجَعَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْخَنْدَقِ
او د بي بي عائشي رضي الله عنها یان دی رسول الله صلی الله علیه وسلم د غزوه خندق نه بیرته راتلو سره خپل جسم نه هتیار .
وَوَضَعَ السِّلَاحَ وَاغْتَسَلَ أَتَاهُ جِبْرَئِيْلُ وَهُوَ
(اسلحه) خکته کوله او د غسل اراده یي کوله چې حضرت جبرائیل) د حضور صلی الله علیه وسلم په خدمت
يَنْفُضُ رَأْسَهُ مِنَ الْغُبَارِ فَقَالَ قَدْ
کې راغی داسي حال کې چې حضور صلی الله علیه وسلم د خپل سرمبارک نه گرد او غبار څنډلو او هغه ورته وویل
وَضَعْتَ السِّلَاحَ وَاللهِ مَا وَضَعْتُهُ أُخْرُجْ
تا سو خو اسلحه ایخې ده او قسم په الله ما هتیار نه دی خکته کړی اوس خو پر کافرو باندي لښکر کشي
إِلَيْهِمْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَأَيْنَ فَأَشَارَ إِلَى بَنِيْ
کول دي رسول الله صلی الله علیه وسلم عرض وکړو چې چیرته؟ حضرت جبرائیل) بني قریظه طرف ته اشاره
قُرَيْظَةَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
وکړله نو حضور صلی الله علیه وسلم د خپلو صحابو رضي الله عنهم سره بني قریظه طرف ته روان شو [بخاري، مسلم]
وَ فِيْ رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ قَالَ اَنَسٌ كَأَنِّيْ
او د بخاري په یو حدیث کې د حضرت انس رضي الله عنه نه دا الفاظ هم منقول دي چې گویا زه هغه گرد غبار
أَنْظُرُ إِلَى الْغُبَارِ سَاطِعًا فِيْ زُقَاقِ بَنِيْ غَنْمٍ مَوْكِبَ جِبْرَئِيْلَ
اوس هم وینم چې د بنو غنم په کوڅو کې د حضرت جبرائیل علیه السلام سره د تلونکو سپرو فرشتو د جماعت
حِيْنَ سَارَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِلَى بَنِيْ قُرَيْظَةَ.
په سبب هغه وقت پورته کیده کوم وقت چې حضور صلی الله علیه وسلم بنو قریظه طرف ته روان وو.

توضيح: اتاه جبرئيل: يعني د غزوه خندق نه فارغيدو سره حضور ﷺ د جنګ اسباب لرې
کړل او د غسل تيارى يې شروع کړو چې په همدې وخت کې جبرئيل عليه السلام راغلو او ګرد آلود
او مسلح وو او ويې فرمايل چې تا د جنګ اسباب لرې کړل حالانکه ملائکې تر اوسه مسلح دي؟ نو د
ملائکو راتلل او مسلح کيدل د حضور ﷺ مدد کول دا د معجزې ظهور وو . د غسل مطلب دا
نه وو چې هغه غسل کړې وو بلکه د غسل تيارى يې کولو چې جبرئيل عليه السلام راغى .

موکب: دا لفظ منصوب بنزع الخافض دی (**اى من موكب جبرئيل**) يعنې د حضرت جبرئيل عليه
السلام د جماعت ملائکو د تګ په وجه د بنوغنم په کوڅو کې ګرد پورته کيده څکه چې ټولې
ملائکې په آسونو سورې وې .

د حضور ﷺ ګوتو مبارکو نه د اوبو وتلو معجزه

(۱۴) وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ عَطِشَ النَّاسُ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ
او حضرت جابر رضي الله عنه وايي مقام حديبيه کې يوه ورځ داسې وشو چې د اوبو د شديد قلت په سبب
وَرَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ يَدَيْهِ رَكْوَةٌ فَتَوَضَّأَ
خلق سخت تږي شول هغه وقت حضور ﷺ سره يوه لوټه وه هغې نه حضور ﷺ اودس وکړو او په
مِنْهَا ثُمَّ أَقْبَلَ النَّاسُ نَحْوَهُ قَالُوا
هغې کې څه لږ اوبه پاتې شوې خلکو د حضور ﷺ په خدمت کې حاضريدو سره عرض وکړو چې
لَيْسَ عِنْدَنَا مَاءٌ نَتَوَضَّأُ بِهِ وَلَا نَشْرَبُ
په لښکر کې د څکلو او اودس کولو د پاره اوبه بالکل نشته بس هغه څه لږ اوبه دي چې ستا سو نه په
إِلَّا مَا فِي رَكْوَتِكَ فَوَضَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
لوټه کې پاتې شوې دي او ښکاره ده چې په دې سره د ټولو خلقو کار نه کيږي حضور ﷺ په دې
يَدَهُ فِي الرَّكْوَةِ فَجَعَلَ الْمَاءُ يَفُوْرُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ
اوريدو سره خپل لاس مبارک هغه لوټه کې دننه کړو نو د حضور ﷺ د ګوتو مبارکو نه اوبه داسې

كَأَمْثَالِ	الْعُيُوْنِ	قَالَ	فَشَرِبْنَا			
جاري شوي لکه د چينې نه چې جاري شوي وي د حضرت جابر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ بيان دی مونږ ټولو اوبه ښه وڅکلي						
وَتَوَضَّأْنَا	قِيْلَ	لِجَابِرٍ	كَمْ	كُنْتُمْ		
او اودس مو وکړو د حضرت جابر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نه پوښتنه وشوه په هغه موقع تاسو څومره کسان						
قَالَ	لَوْ	كُنَّا	مِائَةَ	أَلْفٍ	لَكَفَانَا	كُنَّا
وئی هغه وويل که مونږ يولاک کسان وئی نو هم هغه اوبه کافي کيدې هسې هغه وقت څمونږ تعداد						
خَمْسَ عَشْرَةَ مِائَةً. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.						
پنځلس سوه ۱۵۰۰ وو. [بخاري مسلم]						

توضيح: (رکوة) د اوبو لوښي ته رکوة ويل شوې که هغه لوټه وي او که مشکيزه وي .د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د گوتو نه د چينو په شان اوبه جاري شوې ، په دې سره د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د معجزې ظهور وشو ، دا د حديبيه واقعه ده .

خمس عشرة مأة: په دې روايت کې د پنځلس سوه ذکر دی او په وړبسې روايت کې د څوارلس سوه ذکر دی . احناف پنځلس سوو ته ترجيح ورکوی او شوافع څوارلس سوو ته ترجيح ورکوي ځکه چې په دې عدد باندې د غزوه خيبر د مال غنيمت د تقسيم مسئله متفرع ده چې په کتاب الجهاد کې په تفصيل سره ليکل شوې ده او په دې کې د احنافو او شوافعو اختلاف دی . علامه سيوطی رحمه الله فرمايې چې دغه خلک د څوارلس سوو نه زيات وو بعضو خلک و کسر ذکر کړی نه دی او بعضو کسر پوره شميرلی دی . د احنافو په نزد دغه مجاهدين پنځلس سوه وه چې د خيبر په جنګ کې شريک شول .

د خولې د لاړو له برکته وچ کوهي د اوبو نه ډک شو

﴿۱۵﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعَ عَشْرَةَ مِائَةً
او حضرت براء ابن عازب رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايې په حديبيه کې رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره مونږ څوارلس سوه افراد وو

يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ وَالْحُدَيْبِيَةُ بِئْرٌ فَنَزَحْنَاهَا فَلَمْ

په حديبيه کې يو کوهى وو چې د هغه اوبه مونږ ټولو راايستلو سره استعمال کړې وې او په هغه کې

نَتْرُكْ فِيهَا قَطْرَةً فَبَلَغَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يو قطره اوبه نه وې پاتې شوې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته چې معلومه شوه نو رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کوهي ته

فَأَتَاهَا فَجَلَسَ عَلَى شَفِيرِهَا ثُمَّ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ

تشريف راوړه او د هغه په غاړه کيناسته بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اودس د اوبو لوښي غوښتلو سره اودس

فَتَوَضَّأَ ثُمَّ مَضْمَضَ وَدَعَا ثُمَّ

وکړو اودس نه روسته خولې مبارکه کې اوبه واخستې او دعايې وکړله دي نه روسته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

صَبَّهُ فِيهَا ثُمَّ قَالَ دَعُوهَا سَاعَةً

هغه د خولې اوبه کوهي کې واچولې او وې فرمائيل يو ساعت د پاره کوهي پرېږدئ بيا يو ساعت نه

فَأَرْوَوْا أَنْفُسَهُمْ وَرِكَابَهُمْ

روسته په کوهي کې دومره اوبه جمع شوې چې تمام لښکر والاو خپله هم وڅکلي د هغوئ ښاروي هم

حَتَّى ارْتَحَلُوا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

ښه سيرابه شول او د هغه ځاى نه کوچ کولو پورې هغه کوهي نه يې اوبه اخستلې.

توضيح: شفير د کوهى څنډې ته ويل کيږي.

دمشکيزې په اوبو کې د برکت معجزه

﴿۱۶﴾ وَعَنْ عَوْفٍ عَنْ أَبِي رَجَاءٍ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ

او حضرت عوف تابعي رحمه الله د حضرت ابورجاء تابعي نه او هغه د حضرت عمران ابن حصين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ صحابي

قَالَ كُنَّا فِيْ سَفَرٍ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نه روایت کوي حضرت عمران رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بیان وکړو په یو سفر کې مونږ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره وو په یوه موقع

فَاشْتَكَى إِلَيْهِ النَّاسُ مِنَ الْعَطَشِ

خلقو د اوبو د نشتوالي په سبب حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د تندې شکایت وکړو په دې اوریدو سره حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَنَزَلَ فَدَعَا فُلَانًا كَانَ يُسَمِّيْهِ

راکوز شو او فلانی سړی یې راوبللو د هغه فلاني سړي نوم ابورجاء خو بیان کړی وو لیکن هغه نه

أَبُوْ رَجَاءٍ وَنَسِيَهُ عَوْفٌ

روسته راوي عوف نه د هغه سړي نوم هیر شو ځکه هغه هغه سړی په لفظ فلان سره تعبیر وکړو او

وَدَعَا عَلِيًّا فَقَالَ اذْهَبَا فَابْتَغِيَا الْمَاءَ

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم طلب کړو او دواړو ته یې حکم وکړو چې ولاړ شئ اوبه تلاش

فَانْطَلَقَا فَتَلَقَّيَا امْرَأَةً بَيْنَ مَزَادَتَيْنِ

کړئ نو هغه دواړه د اوبو تلاش کې اخوا دیخوا وګرځیدل هغوئ یو ځای کې یوه ښځه ولیده چې په

أَوْ سَطِيْحَتَيْنِ مِنْ مَّاءٍ فَجَاءَا بِهَا إِلَى

اوښ باندې زوړند د دوو مشکیزو په منځ کې ناسته وه یا داچې د اوبو دوو سطیحو په منځ کې ناسته

النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَنْزَلُوْهَا عَنْ

وه دواړو حضراتو هغه ښځه د هغه مشکیزو سره رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راوسته بیا هغه ښځه ځرنګه چې

بَعِيْرِهَا وَ دَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ بِإِنَاءٍ

بعضې حضراتو ویلي دي هغې مشکیزې یې د اوښ نه ښکته کړې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اغږ بنڌلو

فَفَرَّغَ فِيْهِ مِنْ أَفْوَاهِ الْمَزَادَتَيْنِ وَنُوْدِيَ فِي النَّاسِ

سره په هغه کې د دواړو مشکیزو د خولو نه د اوبو اچولو حکم وکړو او بیا خلقو ته اواز وشو چې راځئ

اِسْقُوْا فَاسْتَقَوْا قَالَ فَشَرِبْنَا عِطَاشًا

اوبه وڅکئ او په نورو باندې یې وڅکوئ ټولو خلقو اوبه وڅکلې حضرت عمران رضي الله عنه وایي چې هغه

أَرْبَعِيْنَ رَجُلًا حَتّٰى رَوِيْنَا فَمَلَأْنَا كُلَّ قِرْبَةٍ

وقت مونږ خلق څلوېښت کسان وو چې سخت تږي وو مونږ ټولو د هغه لوښي نه ښه په مړه خیټه اوبه

مَعَنَا وَإِدَاوَةٍ وَأَيْمُ اللهِ لَقَدْ أُقْلِعَ عَنْهَا وَإِنَّهُ لَيُخَيَّلُ

وڅکلې او خپل خپل مشکونه او ښکان چې زمونږ سره وو هغه موډک کړه قسم په الله هرکله چې اوبو

إِلَيْنَا أَنَّهَا أَشَدُّ مِلْئَةً مِّنْهَا حِيْنَ ابْتَدَأَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

اخستو سره هغه مشکیزې نه لرې شو نو مونږ محسوسه کړه چې مشکیزه د مخ کې نه زیاته ډکه وه.

توضیح: **مزادتین**: د توښې اینبودلو ظرف ته ویل کیږي دلته مشکیزه مراد ده. **سطیحتین**: دا هم مشکیزې ته ویل کیږي چې په هغې باندې د چرم لاندې او باندې دوه سطحې وي. **مزادة**: لویې مشکیزې ته ویل کیږي. سطیحه وړه وي، دلته د الفاظو په اداء کولو کې راوی ته شک دی، ددې ښځې قصه په بخاری او مسلم کې ډیره لویه ده مګر دلته مختصره ذکر شوې ده. ددې مشکیزې نه څلوېښتو صحابو اوبه وڅکلې او ډیر لوښې یې ترینه ډک کړل مګر په اوبو کې کمی رانغی بلکه د معجزې په ظهور سره اوبه اضافه شولې. **اقلع**: یعنې د اوبو اخیستلو والا صحابه چې کله د مشکیزې نه شاته شول، د مؤنث ضمیر مزادة ته راجع کیږي.

دونو د اطاعت معجزه

﴿۱۷﴾وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ سِرْنَا مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتّٰى

او حضرت جابر رضي الله عنه وایي یو وار مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سفر کوی یو ځای ته رسیدو سره یو وسیع

نَزَلْنَا	وَادِيًا	أَفْيَحَ	فَذَهَبَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

او عریض میدان کې خکته شو او رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قضائي حاجت د پاره تشريف يو وړلو هلته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يَقْضِيْ	حَاجَتَهُ	فَلَمْ	يَرَ	شَيْئًا	يَسْتَتِرُ

ته د پاڼ او غونډي وغیره په شان څه شی په نظر رانغی چې د هغه په پناه کې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خلقو د

بِهِ	وَ	إِذَا	شَجَرَتَانِ	بِشَاطِئِ	الْوَادِيْ

نظر نه پټيدو سره قضائي حاجت د پاره کيني اچانک د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نظر په دوو ونو باندي راغی

فَانْطَلَقَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَ	سَلَّمَ	إِلٰى	إِحْدٰهُمَا

چې د ميدان په غاړه ولاړي وي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هغو کې يوي وني ته ورسيده او د هغه يوه څانګه

فَأَخَذَ	بِغُصْنٍ	مِّنْ	أَغْصَانِهَا	فَقَالَ	اِنْقَادِيْ	عَلَيَّ	بِإِذْنِ اللهِ

نیولو سره يې وفرمائيل د الله! په حکم سره پناه جوړولو د پاره ځما اطاعت وکړه په دي اوريدو سره

فَانْقَادَتْ	مَعَهُ	كَالْبَعِيْرِ	الْمَخْشُوْشِ	الَّذِيْ	يُصَانِعُ	قَائِدَهُ

هغه ونه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخې ته په ځمکه داسي راټيټه شوه لکه مهار لګيدلی اوښ چې د خپل شړون

حَتّٰى	أَتَى	الشَّجَرَةَ	الْأُخْرٰى	فَأَخَذَ	بِغُصْنٍ	مِّنْ أَغْصَانِهَا

کې اطاعت کوي بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوهمي وني ته ورسيده او د هغه يوه څانګه نيولو سره يې وفرمائيل

فَقَالَ	اِنْقَادِيْ	عَلَيَّ	بِإِذْنِ	اللهِ	فَانْقَادَتْ مَعَهُ

د الله ! په حکم سره ځما اطاعت وکړه د مخکې وني په شان دي وني هم فورًا اطاعت وکړو

كَذٰلِكَ	حَتّٰى	إِذَا	كَانَ	بِالْمَنْصَفِ	مِنَّا

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه دواړو ونو د درمياني فاصلي منځ ته رسيدو سره وفرمائيل او س تاسو د

بَيْنَهُمَا قَالَ اِلْتَئِمَا عَلَيَّ بِإِذْنِ اللهِ فَالْتَأَمَتَا

الله! په حکم سره يوځاي شئ نو هغه دواړه ونې يوځاي شوې او حضور ﷺ د هغه دواړو ونو

فَجَلَسْتُ أُحَدِّثُ نَفْسِيْ فَحَانَتْ

پناه کې قضائي حاجت نه فارغه شو جابر رضي الله عنه وايي زه دې واقعې ليدو سره حيران وم او دي

مِنِّيْ لَفْتَةٌ فَإِذَا أَنَا بِرَسُوْلِ اللهِ

عجيبې او غريبې کرشمې متعلق مې غور او فکر کولو سره سوچ مې کولو چې الله! د خپل محبوب

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُقْبِلًا وَ إِذَا

نبي په ذريعه دا څرنګه معجزه ښکاره کړه يا دا چې دې واقعې نه جدا زه په خپل سوچ کې غرق پروت

الشَّجَرَتَانِ قَدِ افْتَرَقَتَا فَقَامَتْ

وم چې ناڅاپه ځما نظر يو طرف ته پورته شو نو رسول الله ﷺ مې تشريف راوړلو باندې وليدلو او

كُلُّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا عَلَى سَاقٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ګورم چې هغه دواړې ونې يوې بلې نه جدا کيدو سره په خپل خپل ځاي ولاړې دي.

توضيح: **افيح**: پراخې شيلې ته افيح ويل کيږي. **شجرتين**: منصوب دی فعل ناصب محذوف دی ای وجد شجرتين. **انقادي علي**: يعنې د پردې کولو لپاره په ما باندې راټولې شئ، زما اطاعت وکړئ راشئ او مخالفت مه کوئ، د غه رنګ د معجزې ظهور وشو او ونې راغلې.

البعير المخشوش: دا لفظ د خشاش نه دی. هغه کوچنی لرګی ته خشاش ويل کيږي چې د اوښ په پوزه کې اينبودل کيږي تر څو هغه مطيع پاتې شي او راخکل يې آسانه وي، د مهار کړی شوي اوښ سره تشبيه ورکړی شوې ده.

يصانع: د اطاعت په معنی سره دی، **(قائده)** د اوښ کشکونکي ته قائد ويل شوی دی، **(اذاکان)** د کان ضمير حضور ﷺ ته راجع کيږي.

المنیف: په میم باندې زور دی نون ساکن دی او صاد باندې زور دی مینځ ته ویل کیږي یعنې چې کله حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دواړو ونو په مینځ کې شو نو دواړو ته یې د یو ځای کیدلو حکم وکړلو.

التئما: یعنې یو ځای شئ. (احدث نفسی) ما د زړه سره خبرې کولې یعنې ما تعجب کولو.

فحانت: ای ظهرت (لفتة) ای التفاتة یعنې یو ناڅاپه زما نظر یو طرفته پریوتو نو ومې کتل چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ راروان دی او ونې خپل ځای ته تللي دي، علامه بوصیری رَحِمَهُ اللهُ دیر ښه ویلي:

جاءت لدعوته الاشجار ساجدة تمشي اليه على ساق بلا قدم

دزخم متعلق معجزه ښکاره کیدل

﴿۱۸﴾ وَعَنْ يَزِيْدَ بْنِ أَبِيْ عُبَيْدٍ قَالَ رَأَيْتُ أَثَرَ

او حضرت ابن ابي عبید تابعي وایي یوه ورځ ما د حضرت سلمه ابن اکوع پنډۍ باندې دزخم نښې

ضَرْبَةٍ فِيْ سَاقِ سَلَمَةَ بْنِ الْاَكْوَعِ فَقُلْتُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ

لیدو سره د هغه نه پوښتنه وکړه چې ای ابو مسلم! دزخم دا څرنګه نښه ده هغه وویل دا زخم د خیبر په

مَا هٰذِهِ الضَّرْبَةُ قَالَ ضَرْبَةٌ أَصَابَتْنِيْ يَوْمَ

جنګ کې راغلی وو او زخم هم دومره سخت وو چې خلقو کې مشهوره شوه چې د سلمه راغی یعنې

خَيْبَرَ فَقَالَ النَّاسُ أُصِيْبَ سَلَمَةُ فَأَتَيْتُ

دزخم تاب نه راوړلو سره شهید شو لیکن وشوه داسې چې زه دې زخم سره د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې

النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَفَثَ فِيْهِ ثَلَاثَ نَفَثَاتٍ فَمَا

حاضر شوم حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا زخم دري واره دم کړه او دهغې د برکته زخم یو دم داسې ښه شو چې

اشْتَكَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

بیا تر او سه پوري ددې نه ما ته هیڅ تکلیف نه دی شوی.

دناديده واقعې خبر ورکولو واقعه

﴿۱۹﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ نَعَى النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيْدًا وَّجَعْفَرًا وَّابْنَ رَوَاحَةَ

او حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي نبي کريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د زيد رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ جعفر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ او ابن رواحه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د شهادت حال

لِلنَّاسِ قَبْلَ أَنْ يَّأْتِيَهُمْ خَبَرُهُمْ فَقَالَ أَخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأُصِيبَ

ددي دري واړو باره کي د خبر راتلو نه مخکي خلقوته اورولی وو چې زيد رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ جنډه اوچته کړه او هغه شهيد شو

ثُمَّ أَخَذَ جَعْفَرٌ فَأُصِيبَ ثُمَّ أَخَذَ ابْنُ رَوَاحَةَ فَأُصِيبَ

بيا جعفر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ جنډه لوړ کړي او هغه هم شهيد شو بيا ابن رواحه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ جنډه واخسته او هغه هم شهيد شو

وَعَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ حَتّٰى أَخَذَ الرَّايَةَ

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا بيان کاوه د ستر ګو نه يې اوښکي جاري وي بيا حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل آخر هغه سړي جنډه

سَيْفٌ مِّنْ سُيُوْفِ اللّٰهِ يَعْنِيْ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيْدِ

واخسته چې د الله د تورو نه يوه توره ده حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يا روسته ديو راوي بيان دی چې هغه نه د

حَتّٰى فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مراد د خالد ابن وليد رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ذات وو تردې پورې چې الله تعالى مسلمانانو ته فتحه ورکړه.

توضيح: دا قصه د غزوه موته سره متعلق ده ، په شام کې موته د يو ځای نوم دی ،په دغه ځای کې په سنه۸ھ کې يو سخت جنګ شوی وو ، د دريو زرو صحابو د درې لاکه نه زيات روميانو سره مقابله راغلې وه . حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خپله مدينه کې وو مګر د معجزې د ظهور په طور باندې الله تعالى د ميدان جنګ حجابات لرې کړل او حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په منبر نبوی شريف باندې کيناسته ميدان جنګ يې کتلو . حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ترتيب سره حضرت زيد رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، حضرت جعفر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ او حضرت عبد الله بن رواحه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اميران جوړ کړي وو ، دا درې واړه شهيدان شول ، ددينه وروسته حضرت خالد بن وليد رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ جنګ سنبال کړلو او د فتحې حاصلولو سره واپس راغلی ، فتحه دا سې وه چې د کفارو د محاصرې نه مسلمانان محفوظ راووتل او کفار وروسته شول .

نعي: د يو چا د موت اطلاع او خبر ورکولو ته نعي ويل کيږي. په **کتاب الجهاد** کې شايد دغه واقعه ما په تفصيل سره ليکلې وي. اهل بدعت بريلويان وايي وګوره د موت نه مخکې حضور ﷺ خبر ورکړلو نو عرض دا دی چې دا د معجزې ظهور شوی دی، معجزه د يو نبي د نبوت دليل وي. معجزه د الوهيت دليل نه وي.

دغزوه حنين معجزه

﴿۲۰﴾ وَ عَنْ عَبَّاسٍ قَالَ شَهِدْتُّ مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ حُنَيْنٍ

اوحضرت عباس رضي الله عنه وايي زه د رسول کريم ﷺ سره غزوه حنين کي شريک وم يوه موقع باندي هرکله

فَلَمَّا الْتَقَى الْمُسْلِمُوْنَ وَالْكُفَّارُ وَلَّى الْمُسْلِمُوْنَ مُدْبِرِيْنَ

چې د مسلمانانو او کافرو په منځ کي شديد خون ريزي وشوه نو شاکولو سره مسلمانان تيښتي ته تيار

فَطَفِقَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْكُضُ بَغْلَتَهٗ قِبَلَ الْكُفَّارِ

شول دي په دي وخت کي رسول کريم ﷺ خپلي قچرې ته پونده ورکړله او بلاخوف د کفارو طرف ته

وَ اَنَا آخِذٌ بِلِجَامِ بَغْلَةِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ورمخکي کيدل يي شروع کړل هغه وقت ما د رسول الله ﷺ د قچرې واګي نيولي وو او په دي خيال مي

اَكُفُّهَا إِرَادَةَ اَنْ لَّا تُسْرِعَ وَاَبُوْ سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ

منع کوله چې هغه تيزي سره چيرته کافرو کي ورنه ننوځي او د حضور ﷺ د تره زوی ابو سفيان بن الحارث

آخِذٌ بِرِكَابِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د اظهار عقيدت محبت او حفاظت په طور د حضور ﷺ رکاب ټينګ نيولی وو د دي دوران کي رسول

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ اَیْ

کريم ﷺ زه مخاطب کولو سره راته وفرمائيل ای عباس رضي الله عنه اصحاب سمره رضي الله عنه ته آواز وکړه

عَبَّاسُ نَادِ أَصْحَابَ السَّمُرَةِ فَقَالَ عَبَّاسٌ 24

حضرت عباس رضي الله عنه چې يو بلند اوازو الا سړی وو وايي ما د حضور صلى الله عليه وسلم په حکم په چغه سره وويل چيرته دي

وَكَانَ رَجُلًا صَيِّتًا فَقُلْتُ بِأَعْلَى صَوْتِيْ أَيْنَ أَصْحَابُ

اصحاب سمره رضي الله عنهم ايا تاسو خپل هغه بيعت هير کړو چې تاسو د حضور صلى الله عليه وسلم د مدد او حفاظت دپاره

السَّمُرَةِ فَقَالَ فَوَاللهِ لَكَأَنَّ عَطْفَتَهُمْ حِيْنَ سَمِعُوْا

دوني لاندي کړی وو حضرت عباس رضي الله عنه وايي قسم په الله زما داواز اوريدو سره اصحاب سمره رضي الله عنهم

صَوْتِيْ عَطْفَةُ الْبَقَرِ عَلَى أَوْلَادِهَا

داسي په منډه را واپس سو څرنګه چې غواګاني د زيات محبت او شوق نه خپلو بچو طرف ته په منډه

فَقَالُوْا يَا لَبَّيْكَ يَا لَبَّيْكَ قَالَ فَاقْتَتَلُوْا

واپس راځي او هغه اصحاب سمرو ويل ای قومه مونږ حاضر يو ی قومه مونږ حاضر يو نو مسلمانان

وَالْكُفَّارَ وَالدَّعْوَةُ فِي الْأَنْصَارِ يَقُوْلُوْنَ

دنوي سره همت او جوش سره کافرو سره په جنګ شو او انصار صحابه رضي الله عنهم خپلو کي يو بل بلل او د

يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ!

حوصلي ورکولو دپاره د غازيانو په شان داسي بلنه شروع کړه چې ای د انصارو ډلي ای د انصارو ډلي

قَالَ ثُمَّ قُصِرَتِ الدَّعْوَةُ عَلَى بَنِيْ الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ

همت نه کار واخلئ او په دشمن ورپريوځئ بيا دا چغه قبيله بنو حارث بن خزرج پوري محدوده شوه

فَنَظَرَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ وَ هُوَ عَلَى بَغْلَتِهِ

دوران کي رسول کريم صلى الله عليه وسلم په خپلې قچرې باندي ديو طاقتور سوړ په شان جمع شوی وو جنګيدونکو

كَالْمُتَطَاوِلِ عَلَيْهَا إِلٰى قِتَالِهِمْ

مسلمانانو باندې نظر اچولو او بعضې حضراتو د كالمتطاول دا معنٰى بيان كړې ده چې قچرې باندې

فَقَالَ هٰذَا حِيْنَ حَمِيَ الْوَطِيْسُ

گردن لوړولو سره دليدونكو په شان ناست وو يعني څرنګه چې ثوک دځان نه د لرې شى ليدو

ثُمَّ أَخَذَ حَصَيَاتٍ فَرَمٰى بِهِنَّ

دپاره گردن (څټ) لوړولو سره نظر اچوي بيا حضور ﷺ څه شګې په لاس كې او چټې كړلې او شاهت

وُجُوْهَ الْكُفَّارِ ثُمَّ قَالَ انْهَزَمُوْا وَرَبِّ مُحَمَّدٍ

الوُجُوْهُ ويلو سره هغه شګې يې د كافرو طرف ته وويشتلې و فرمائيل د محمد ﷺ په رب مې دې قسم

فَوَاللّٰهِ مَا هُوَ اِلَّا أَنْ رَمَاهُمْ بِحَصَيَاتِهٖ

وي كافرو ته شكست وشو حضرت عباس رضي الله عنه وايي قسم په الله دا شكست چې كافرو ته وشو د حضور ﷺ

فَمَا زِلْتُ أَرٰى حَدَّهُمْ كَلِيْلاً

د شګې ويشتلو په سبب وشو شګو ويشتلو نه روسته آخره پورې ما برابر كتل چې د كافرو تيزې او

وَ أَمْرُهُمْ مُدْبِرًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

شدت سره چليدونكې توري سپكې او پڅې كيدلې او دهغوى انجام د ذلت او خوارۍ نه ډک شوى وو.

توضيح: د مكې د فتحې نه وروسته په سنه ۸ھ كې د حنين غزوه پيښه شوه ، د هغه ځاى خلكو وغوښتل چې په مسلمانانو باندې حمله وكړي ، حضور ﷺ مخكې والى وكړو او د دوولس زره لښكر سره اول په حنين او بيا اوطاس او بيا طائف كې وجنګيده، په وادى حنين كې ابتداءً عارضى شكست راغى ، صحابه كرام تيت او پرک شوي وو، د حضور ﷺ قريب يو څو صحابه كرام پاتې وو ، هغه يو قدم هم وروسته نشو بلكه مخكې تللو ، حضرت عباس رضي الله عنه د ودرولو كوشش كولو ، بيا د الله تعالى كومک راغى كفارو شكست وخوړو ، حضور ﷺ يو

موټی شګې په کفارو باندې وشیندلې ، په دې سره د معجزې ظهور راغی د آسمان نه ملائکې راغلې په دې سره هم د معجزې ظهور راغی ، همدا قصه حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنهُ بیان کړې ده . (یرکض) د آس تیزولو ته رکض ویل کیږي دلته د قچر ذکر دی .

اصحاب السمرة: په حدیبیه کې د کیکر د ونې لاندې بیعت کونکي صحابه کرام د اصحاب السمرة په نوم سره یادیږي . **(صیتاً)** یعنې عباس رَضِيَ اللهُ عَنهُ د اوچت آواز والا شخص وو . **(عطفة البقر)** عطفة واپس کیدلو ته ویل کیږي، په حیواناتو کې غوا په خپل اولاد باندې بلکل لیونۍ کیږي، کله کله د خپل کور والا ټول افراد وهي او په خپل بچي باندې پرته وي ، دلته د صحابه کرامو په تیزۍ سره راتلل او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ شاوخوا راجمع کیدل او بیا د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ په حفاظت کې لالهانده ودریدلو تشبیه د غوا خپل بچي ته په متوجه کیدلو کې ورکړې شوې ده . **(والکفار)** دا و او په معنی د مع سره دی ، **(الدعوة فی الانصار)** یعنې صرف انصارو ته د جنګیدو لپاره دعوت ورکولی کیده چې ای انصارو مخکې ته لاړ شئ او ښه وجنګیږئ . **(قصرت الدعوة)** یعنې انصارو ته د عام دعوت ورکولو نه بعد ترتیب داسې جوړ شو چې د انصارو خاص خاص قبیلې جنګ ته راوبلل شوې مثلا بنوحارث بن خزرج پورې دا دعوت محدود شو چې تاسې رامخکې شئ او په پوره شور او زور سره وجنګیږئ . **(کالمتطاول)** د غاړې په پورته کولو سره کوم شي ته کتلو والا ته متطاول ویل کیږي ، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ د جنګ منظر کتل غوښتل په دغه وجه یې غاړه مبارکه پورته کړه میدان جنګ ته یې کتل شروع کړل . **(هذا حین حمی الوطیس)** وطیس تنور ته هم وایي او په هغه کې د اور شعلو ته هم وایي او حمی ګرمیدلو ته وایي او هذا اشاره ده چې مبتدا ده . علامه طیبی رحمه الله فرمایي چې ددې خبر محذوف دی چې القتال دی ، عبارت داسې دی **هذا القتال حین حمی الوطیس ای هذا القتال حین اشتد الحرب**، لیکن ملا علی القاری رحمه الله فرمایي چې زیات واضحه دا ده چې هذا مبتدا شي او حین د هغه لپاره خبر وي لیکن حین مبنی علی الفتحه ګرځي ځکه چې دا مبنی اصل فعل ته مضاف دی ، حَمِيَ فعل دی او الوطیس د هغه فاعل دی ، عبارت به داسې شي ای هذا الزمان زمان اشتداد الحرب، یعنې اوس جنګ خپل ګرمیدو ته رسیدلی دی ، داسې ویل کیږي چې دا جمله د ټولو نه مخکې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ استعمال کړې ده ، عربو ته ددې علم نه وو ، د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ د استعمال نه بعد ډیره عامه شوه . **(انهزموا و رب محمد)** یعنې د محمد په رب قسم کافرانو ته شکست راغی ، دا جمله حضور صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ تفاؤلاً وو یله او همداسې وشول . **(حدهم)** یعنې د کفارو

جنګی شدت او د تورو تیزی. (کلیلا) د سستیدلو په معنی سره دی یعنې د هغوی تیزی سسته شوله
. (مدبرا) یعنې د هغوی معامله د لویدلو او ذلت طرفته لاړله.

زمونږ بهادر پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

﴿۲۱﴾وَعَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلْبَرَاءِ يَا أَبَا عُمَارَةَ

او حضرت ابو اسحاق روایت کوي یو سړي حضرت براء ابن عازب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه پوښتنه وکړه ای ابو عماره

أَفَرَرْتُمْ يَوْمَ حُنَيْنٍ قَالَ لَا وَاللهِ

آیا تاسو خلق غزوه حنین کي د دشمن د مقابلي نه تښتیدلی وئی حضرت براء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جواب ورکړو نه قسم په

مَا وَلَّى رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَلٰكِنْ خَرَجَ شُبَّانُ

الله رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هیڅ کله شا نه وه ګرځولي صرف دومره شوي وو چې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ځو ځلمي صحابه

أَصْحَابِهِ لَيْسَ عَلَيْهِمْ كَثِيْرُ سِلَاحٍ فَلَقُوْا قَوْمًا رُمَاةً

چې هغوی سره زیات هتیار [اسلحه] نه وو اچانک یو تیر آنداز قوم بنو هوازن سره مقابله وشوه دهغه

لَا يَكَادُ يَسْقُطُ لَهُمْ سَهْمٌ فَرَشَقُوْهُمْ رَشْقًا

قوم خلق داسي خطرناک تیر آندازان وو چې د هغوی تیر به په ځمکه نه پریوتلو هغه خلقو پر ځوانانو

مَا يَكَادُوْنَ يُخْطِئُوْنَ فَأَقْبَلُوْا هُنَاكَ إِلَى

صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ باندي نیزي ورول شروع کړل نو دهغوی هیڅ تیر نه خطا کیده هغه وقت چې ځلمي صحابه

رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

کرام و د دشمن دمخي نه اخوا کیدو سره رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له راغلل او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه وقت پر خپل

عَلَى بَغْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ وَأَبُوْ سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ

سپین قچر باندي سپور وو او ابو سفیان ابن حارث د قچري واګي نیولی مخکي وو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جنګ

يَقُوْدُهُ	فَنَزَلَ	وَاسْتَنْصَرَ
داپریشان کن نقشه او د خپل صحابه رضي الله عنهم پریشاني لیدو سره د قچري نه راکوزشو او الله تعالی نه يي		

وَقَالَ	أَنَا	النَّبِيُّ	لَا	كَذِبْ	أَنَا
دمدد او فتحې دعا وغوښتله حضور صلی الله علیه وسلم په لوړ اواز دا هم وفرمائيل زه نبي يم په دې کي څه دروغ					

ابْنُ	عَبْدِ	الْمُطَّلِبْ	ثُمَّ	صَفَّهُمْ.	رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
نشته زه د عبد المطلب زوی يم نو حضور صلی الله علیه وسلم د تمامو مجاهدينو صف بندي وکړله مسلم او بخاري					

وَلِلْبُخَارِيِّ	مَعْنَاهُ	وَفِيْ	رِوَايَةٍ	لَهُمَا	قَالَ	الْبَرَاءُ
ددي مضمون روايت نقل کړی دی او د بخاري او مسلم يوبل روايت کي داسي دي چې براء ابن عازب رضي الله عنه						

كُنَّا	وَاللهِ	إِذَا	احْمَرَّ	الْبَأْسُ	نَتَّقِيْ	بِهِ	وَإِنَّ
وويل قسم په الله کوم وقت چې جنګ سخت شو نو حضور صلی الله علیه وسلم ته رسيدو سره خپل حفاظت به مو کوه بيشکه هغه							

الشُّجَاعَ	مِنَّا	لَلَّذِيْ	يُحَاذِيْ	بِهِ	يَعْنِي	النَّبِيَّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ.
وقت موږ کي زيات بهادر او شجاع به هغه سړی وو چې د رسول کريم صلی الله علیه وسلم برابر کي راتلو سره به او دريدلو.										

توضيح: (رشقوا) نصر ينصر رشق د غشي ويشتلو ته ويل کيږي . (انا النبي لا كذب) يعني ريښتنی نبی هيڅکله نه تښتي ، زه ريښتونی پيغمبر يم لهذا د تيښتي سوال نه پيدا کيږي ، همدارنګه زه د عبد المطلب پشان سردار خاندانی فرد يم د داسي خاندان فرد کله هم نه تښتي .

(فاقبلوا) په دې جمله باندې سوال دا دی چې د دينه مخکې حديث نمبر ۲۰ کې د ولی المسلمون مدبرين الفاظ دي چې مسلمانان و تښتيدل او دلته په دې جمله کې دا دي چې مسلمانان د نبی کريم صلی الله علیه وسلم طرفته متوجه شول او دا تعارض دی . ددې جواب دا دی چې په ابتداء کې نو عمر ځوانان وتښتيدل بيا د پاخه عمر والا هم وتښتيدل بيا چې کله حضور صلی الله علیه وسلم وبلل نو فوراً راغلل . نو د مدبرين وخت جدا دی او د اقبلوا وخت جدا دی لهذا تعارض نشته . (احمر البأس) ای اشتد الحرب .

په شدید حرب کې چونکې سره وینه بهیږي په دې وجه هغه ته سور ویل شوي دي، موت ته هم په دغه وجه (الموت الاحمر) سور مرګ ویل شوي دي .(نتقی به) یعنې حضور ﷺ به مو پناهګاه جوړوه او په شدت جنګ کې د خپل ځان ساتلو لپاره به د هغه شا ته ودریدلو . (یحاذیه) دا د محاذات نه دي په برابرۍ کې ودریدلو ته ویل کیږي یعنې زمونږ نه به ډیر بهادر کس هغه وو چې په میدان جنګ کې به د نبی کریم ﷺ په برابرۍ د دښمن په مخکې ودریده ، اللهم صل علی حبیبک اشجع الناس و اشجع العرب . د حضور ﷺ دغه بهادري وه چې د عربو لوی لوی بهادریې دده ګرویده وګرځول ، کچیرې د حضرت خالدبن الولید رضي الله عنه او ضرار بن ازور رضي الله عنه نه حضور ﷺ زیات بهادر نه وای نو دغو بهادرو د عربو به هیڅکله هم د خپل ځانونو د کمزوري کس په لاس کې به لاس نه ورکاوه ، د هغه ﷺ یو مداح رښتیا ویلي دي :

ان الرسول لنور یستضاء به و صارم من سیوف الله مسلول

دشګو په شیندلو کې د پیغمبر ﷺ معجزه

﴿۲۲﴾ وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ غَزَوْنَا مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُنَيْنًا
او حضرت سلمه ابن اکوع رضي الله عنه وايي مونږ د رسول کریم ﷺ سره کافرو سره جهاد د پاره غزوه حنین کې
فَوَلّٰى صَحَابَةُ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا غَشُوْا
شریک وو دي غزا کې چې د رسول کریم ﷺ بعضې صحابو د دشمن د مخې نه تښتیدل او کافرو رسول
رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَزَلَ عَنِ الْبَغْلَةِ ثُمَّ قَبَضَ قَبْضَةً
کریم ﷺ کیر کړلو نو حضور ﷺ د خپلې قچرې نه را کوز شو او د ځمکې نه یې یو موټې خاوره او چته کړ
مِّنْ تُرَابٍ مِّنَ الْأَرْضِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَ بِهِ وُجُوْهَهُمْ فَقَالَ
چې هغې کې شګې هم وې بیا هغه خاوري او شګې یې کافرو طرف ته وویشتلې او وې فرمائیل خراب
شَاهَتِ الْوُجُوْهُ فَمَا خَلَقَ اللهُ مِنْهُمْ إِنْسَانًا إِلَّا مَلَأَ
شول د هغوی مخونه نو الله تعالی هغوی کې داسې هیڅ انسان پیدا کړی نه وو چې د هغه دوار

عَيْنَيْهِ تُرَابًا بِتِلْكَ الْقَبْضَةِ فَوَلَّوْا مُدْبِرِيْنَ

ستر کي الله تعالى هغه يو موټي خاورې نه ډکې کړې نه وې بيا خوټول کافر وتښتيدل او الله تعالى

فَهَزَمَهُمُ اللهُ وَقَسَّمَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَنَآئِمَهُمْ

هغوى ته شکست ورکړو ددې نه روسته رسول کريم ﷺ د هغوى مال چې بطور غنيمت حاصل شوى

بَيْنَ الْمُسْلِمِيْنَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

وو مسلمانانو کې تقسيم کړو . [مسلم]

په يو پيشن ګوئي کې د معجزې اظهار

﴿۲۳﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ شَهِدْنَا مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُنَيْنًا

او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي مونږ د رسول الله ﷺ سره غزوه حنين کې شريک وو هلته جنګ شروع

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِرَجُلٍ مِّمَّنْ مَّعَهُ يَدَّعِي الْإِسْلَامَ

کيدو نه مخکې ميدان جنګ کې رسول کريم ﷺ د خپل لښکر په خلقو کې د يو سړي باره کې چې ځان ته

هٰذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلَمَّا حَضَرَ الْقِتَالُ قَاتَلَ الرَّجُلُ مِنْ أَشَدِّ الْقِتَالِ

يې مسلمان ويل او فرمائيل چې دا سړى دوزخي دى بيا چې جنګ شروع شو نو هغه سړى ډيرې بهادرۍ

وَ كَثُرَتْ بِهِ الْجِرَاحُ فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ

سره وجنګيده او د هغه جسم د زخمونو نه ډک صحابو کې يو صاحب عرض وکړو يا رسول الله ﷺ د

أَرَأَيْتَ الَّذِيْ تُحَدِّثُ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ قَدْ قَاتَلَ

هغه سړي حقيقت حال ماته وښايې چې د هغه باره کې تاسو فرمائيلي وو چې هغه دوزخي دى هغه

فِيْ سَبِيْلِ اللهِ مِنْ أَشَدِّ الْقِتَالِ فَكَثُرَتْ بِهِ الْجِرَاحُ

د الله تعالى په لار کې ډيرې بهادرۍ سره جنګيدلى دى او ډير زخمونه يې خوړلي دي نو د هغه

فَقَالَ أَمَا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَكَادَ بَعْضُ

جنتي كيدل معلوميږي حضور ﷺ ورته وفرمائيل يادلره هغه د دوزخيانو نه دی او بیا قريب وه چې

الْمُسْلِمِينَ يَرْتَابُ فَبَيْنَمَا هُوَ عَلَى ذٰلِكَ

بعضي ضعيف الايمان خلق ميدان جنګ کي د حضور ﷺ د هغه ارشاد صداقت کي د شک شبهي ښکار

إِذْ وَجَدَ الرَّجُلُ أَلَمَ الْجِرَاحِ فَأَهْوٰى بِيَدِهٖ إِلٰى

شي ليکن هغه خلقو وليدل چې هغه سړي د خپلو زخمونو د تکليف نه بي ارامه کيدو سره خپل لاس

كِنَانَتِهٖ فَانْتَزَعَ سَهْمًا فَانْتَحَرَ بِهَا فَاشْتَدَّ رِجَالٌ مِنَ

ترکش طرف ته مخکي کړو او يو تير رابنکلو سره خپلې سينې سره يې پيوسته کړو د دي په ليدلو ډير

الْمُسْلِمِينَ إِلٰى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ

مسلمانان ويريدل او رسول کريم ﷺ ته راغلل او عرض يې وکړو يا رسول الله الله تعالى ستا سو دا خبره

صَدَّقَ اللهُ حَدِيثَكَ قَدِ انْتَحَرَ فُلَانٌ وَقَتَلَ نَفْسَهُ فَقَالَ

رښتيا کړله چې هغه سړی دوزخي دی هغه خپله سينه خپله شلولو سره خودکشي کړی ده رسول الله ﷺ

رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنِّي عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ

وفرمائيل الله تعالى ډير لوی دی زه ګواهي کوم چې زه د الله تعالى بنده او د هغه رسول يم هغه نه

يَا بِلَالُ قُمْ فَأَذِّنْ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مُؤْمِنٌ

روسته حضور ﷺ حکم وکړو ای بلاله لاړ شه و دريږه او خلق اګاه کړه چې جنت کي به صرف مؤمن

وَإِنَّ اللهَ لَيُؤَيِّدُ هٰذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

داخليږي او داچې الله تعالى دا دين د فاسق سړي په ذريعه هم مضبوطوي.

توضيح : (لرجل) يعنې د يوه شخص په باره کې حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې دا به دوزخ ته ځي حالانکه هغه د ټولو نه زيات په ميدان جنګ کې د کفارو په مقابله کې جنګيده، او ريدونکو ته تردد پيدا شو چې دا به څنګه دوزخ ته ځي، د دغه شخص نوم قزمان وو دا منافق وو او صرف د قوميت په بنياد باندې جنګيده، د منافق جهاد هم معتبر نه دی او د قوميت لپاره هم جهاد نه صحيح کيږي، د دغه شخص انجام ښودلو کې د معجزې ظهور وشو. (**فانتحر**) سوال دا دی چې په يو روايت کې دي چې دغه شخص په تورې سره خپل ځان ذبح کړلو او دلته د غشي ذکر دی، دا تضاد دی؟ دد ې جواب دا دی چې اول دغه شخص په غشي باندې خپله غاړه پريکړه مګر چې کله د هغه په موت کې تأخير راتللو نو بيا هغه په توره باندې خپل ځان قتل کړلو، دواړه خبرې صحيح دي هيڅ تضاد نشته.

(**بالرجل الفاجر**) يعنې الله تعالى کله کله د خپل دين کار د بې دينه کس نه هم اخلې، جهاد خو د دښمن سره د جنګيدلو نوم دی چې د هغه تعلق د جسم سره دی، که جسماني طور باندې سرې صحيح وي نو کافر وهلی شي، چې کافر کله مړ شي نو دين ته به غلبه حاصله شي، اصل مقصود خو د دين غلبه ده او دا د فاسق بلکه منافق بلکه کافر په لاس هم حاصليدلی شي، چې کله غلبه حاصله شي نو د فاسق او فاجر په لاس به د دين مدد وشي او تبليغي حضرات به د ايمان جوړولو جوړولو کې پاتې شي.

حضور صلى الله عليه وسلم باندې د سحر جادو کولو واقعه

﴿۲۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سُحِرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او ام المؤمنين بي بي عائشه رضي الله عنها فرمايي کوم وقت چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم باندې جادو وشو نو
حَتّٰى إِنَّهُ لَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ فَعَلَ الشَّيْءَ وَمَا فَعَلَهُ
د حضور صلى الله عليه وسلم دا حالت وو چې د څه کار باره کې به د حضور صلى الله عليه وسلم خيال وو چې کړی يې دی حالانکه هغه
حَتّٰى إِذَا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ عِنْدِيْ
کار به يې نه وو کړی کافي ورځو پورې دا حالت وو تر دې پورې چې يوه ورځ هغه وقت چې حضور صلى الله عليه وسلم ما سره وؤ
دَعَا اللهَ وَدَعَاهُ ثُمَّ قَالَ أَشَعَرْتِ يَا عَائِشَةُ
حضور صلى الله عليه وسلم د الله تعالى نه دعا وغوښتله او بيا يې دعا وکړه بيا حضور صلى الله عليه وسلم ما ته وفرمائيل ای عائشې ايا

أَنَّ اللهَ قَدْ أَفْتَانِيْ فِيْمَا اسْتَفْتَيْتُهُ جَاءَنِيْ رَجُلَانِ

تاته معلومه ده چې الله تعالى ماته هغه خبره خو دلي ده چې ما د هغه نه دريافت كړي وه دي نه روسته

جَلَسَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِيْ وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلِيْ

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بيان وكړو چې ماته د سړو په صورت كي دوه فرشتي راغلي هغوى كي يو ه زما سر طرفته

ثُمَّ قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا وَجَعُ الرَّجُلِ

كښيناستله او دويمه پښو طرف ته بيا هغي كي يوي دويمي نه پوښتنه وكړه دي سړي ته څه بيماري

قَالَ مَطْبُوْبٌ قَالَ وَمَنْ طَبَّهُ

ده دويمي جواب وركړو چې جادو پري شوى دى بيا اولي پوښتنه وكړه چې چا وربانديې كړى دى

قَالَ لَبِيْدُ بْنُ الْأَعْصَمِ الْيَهُوْدِيُّ قَالَ فِيْمَا ذَا

دويمي جواب وركړو چې لبيد بن اعصم يهودي . اولنى پوښتنه وكړه په څه شي كي جادو شوي دي

قَالَ فِيْ مُشْطٍ وَمُشَاطَةٍ وَجُفِّ طَلْعَةِ

دويمي جواب وركړى په ويښتو كي هغه ويښتو كي چې ږمونځي نه غورځيږي او دلوندو خورماو په

ذَكَرٍ قَالَ فَأَيْنَ هُوَ قَالَ

پوستوكې كي دوړي چاپيره اولنى پوښتنه وكړه دا جادو كړى شوي شيان كوم ځاي كي پراته دي؟

فِيْ بِئْرِ ذَرْوَانَ فَذَهَبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ أُنَاسٍ

دويمي جواب وركړو د مديني يو كوهي ذروان كي دي نه روسته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپل څو مخصوصو

مِنْ أَصْحَابِهِ إِلَى الْبِئْرِ فَقَالَ هٰذِهِ الْبِئْرُ الَّتِيْ أُرِيْتُهَا

صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ سره هغه كوهي ته تشريف يوړلو او وي فرمائيل دا هغه كوهى دى چې ماته ښودل شوى

وَكَأَنَّ	مَاءَ	هَا	نُقَاعَةُ	الْحِنَّاءِ	وَكَأَنَّ	نَخْلَهَا
دی ددي کوهي او به د نکريزو په شان سري وي او د خورما وهغه وړی چې په هغه کوهي کي اچول شوی						
رُءُوْسُ	الشَّيَاطِيْنِ	فَاسْتَخْرَجَهُ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.				
وو داسي وو لکه د شيطانانو سرونه نو حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه ټول شيزونه د هغه کوهي نه راوښکل.						

توضیح: (سحر رسول الله) حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې کله د حديبيه د صلحې نه واپس مدينې منورې ته راغی نو په ذو الحجة سنه ۶ کې په هغه باندې جادو وشو، د هغه جادو اثر داسې نه وو چې د هغه په وجه په شرعی احکاماتو کې خلل راتللو بلکه د هغه اثر صرف په جسمانی او دنیایې امورو کې وو، د هغه جسم ضعيفه او ډير کمزوری به وو، ډير وخت به هغه ته دا خيال وو چې فلانی کار ما کړی دی حالانکه هغه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به هغه کار کړی نه وو، ګويا په هغه باندې د دغه جادو په وجه د نسيان غلبه راغلې وه، د يو يهودی لبيد بن اعصم لورګانو دغه جادو کړی وو. په حضور ﷺ باندې د دغه جادو اثر تر څو مره وخته پورې وو، په دې سلسله کې روايات درې قسمه دي: (۱) په بعضو رواياتو کې د تر څلويښتو ورځو پورې د اثر پاتې کيدو ذکر دی. (۲) په بعضو رواياتو کې تر شپږو مياشتو د اثر باقی پاتې کيدو ذکر دی. (۳) او په بعضو ورواياتو کې تر يوه کاله پورې د اثر پاتې کيدو ذکر دی، په دې رواياتو کې د تطبيق صورت داسې دی چې د جادو زيات زور تر څلويښتو ورځو پورې وو او د درميانه درجې اثر تر شپږو مياشتو پورې وو او لږ لږ اثر تر يو کال پورې وو. د دې حديث نه خو يوه دا خبره هم ثابته شوه چې جادو يو واقعي حقيقت دی چې د هغه نه انکار کيدلی نشي، دا کوم خيالی تصور نه دی بلکه د دې حقيقت نه انبياء هم متأثره کيدلی شي. معتزلو د سحر نه انکار کړی دی، دا د هغوی د بدعاتو نه يو بدعت دی او د هغوی د باطلو عقائدو نه يوه باطله عقيده ده، د دې حديث نه دويمه خبره دا ثابته شوه چې انبياء کرام انسانان او بشر وو، کومه بيماری چې کوم انسان متأثره کولی شي انبياء کرام هم متأثره کولی شي البته په انبياء کرامو باندې داسې بيماری نه راځي چې د انسان لپاره باعث د عار يا باعث د نفرت او حقارت وي. ملا علی القاری رحمه الله په انبياء کرامو باندې د سحر کيدلو په باره کې فرمايي (لان السحر انما يعمل فى ابدانهم وهم بشر يجوز عليهم من العلل والامراض ما يجوز على غيرهم) ملا علی القاری وړيسې ليکي: وفائدة الحلول (اى حلول السحر) تنبيه على ان هذا بشر مثلكم وعلى ان السحر تأثيره حق فانه اذا اثر فى اكمل الانسان فكيف بغيره؟ (مرقات ج۱۰ ص۲۱۷)

(و دعاه) د تأکید لپاره دی یعنې د الله تعالی نه یې وغوښتل او مسلسل یې وغوښتل. **(مطبوب)** ای هو مسحور، یعنې په هغه باندې جادو شوی دی. **(من طبه)** یعنې دا جادو چا کړی دی؟ مطبوب او طب، دا طب په معنی د علاج سره دی، جادو ته طب په طور د تفاؤل سره ویل شوی دی چې د هغه علاج ګویا شوی دی لکه څنګه چې د مار چیچلی شوي کس ته سلیم ویل کیږي یعنې دا صحیح سالم او محفوظ دی. **(الیهودی)** د دغه شخص کردار به ضرور وي اصل محرک به همدا خبیث وي مګر هغه به خپلې لورګانې په دې کار باندې لګولې وي، په دغه وجه په قرآن کریم کې په **(ومن شر النفاثات)** آیت کې د جادو نسبت ښځو ته شوی دی مګر په دې حدیث کې د جادو ذمه واری په دغه شخص باندې اچول شوې ده.

(فیما ذا) یعنې دغه جادو په کوم شي او په کومې ذریعې سره شوی دی. **(مشط)** په میم باندې ضمه ده شین ساکن هم دی او په دې باندې ضمه هم ویل کیدلی شي، ګومنځې ته ویل کیږي. **(مشاطة)** د ګومنځولو په وخت چې کوم ویښته لاندې پریوځي هغې ته مشاطه ویل کیږي. **(جف)** بلکل ابتداء کې چې کله د کجورو غوزه راځي نو په هغه کې غوټۍ وي او ددې سره په هغه باندې خول او غلاف هم وي نو جف همدې خول او غلاف ته وایي، په جیم باندې ضمه ده او په فاء باندې شد دی. **(طلعة)** دا غوټۍ ته وایي، دا غوټۍ په نر کجور کې هم وي او په زنانه کې هم وي د دغه فرق د ظاهرولو لپاره یې وویل چې د نر کجور د غوټیو په غلاف کې جادو شوی دی، نر کجور په جادو کې استعمال شوی دی. **(بئر ذروان)** په یو روایت کې بئر ذی اروان هم دی دواړه صحیح دي، په مدینه منوره کې د یو شخص ابو زریق په باغ کې دا کوهی وو. **وهي بئر في المدينة في بستان ابي زريق)** (مرقات)

(نقاعة الحناء) یعنې د دغه کوهي اوبه داسې سرې شوې وې لکه څنګه چې د نکریځو شیره وي چې ډیره سره وي. (نخلها) یعنې د کجورې غوزه وحشت ناکه وه، د نخل نه د باغ د کجورو ونې مراد نه دي بلکه هماغه غوزه مراد ده چې هغه په جادو کې استعمال شوې وه. (رؤس الشياطين) یعنې په وحشت او دهشت او کراهت او قباحت کې هغه خوشه د شیطان د سرونو پشان وه، عرب خلک چې کله د کوم شي شدید قباحت او وحشت بیانوي نو د هغه تشبیه د شیطان د سر سره ورکوي همدارنګه د شیطان د سر اطلاق په مارانو باندې هم کیږي، بهر حال چې هر څنګه وي مګر یو ویرونکي منظر فهمول کیږي! په دې غوزو باندې یو خو د جادو اثر هم وو او تر ډیره په اوبو کې د ساتلو اثر هم وو نو د دغه وجه دا د کراهت او قباحت مجموعه جوړه شوې وه.

ددې واقعې متعلق د حضرت ابن عباس رضي الله عنه يو روايت هم دی په هغه کې دا تفصيل دی چې په دې کوهي باندې اطلاع حاصليدلو سره حضور ﷺ حضرت علی رضي الله عنه او حضرت عمار بن ياسر رضي الله عنه دغه کوهي طرفته وليږل تر څو د جادو دغه شيان را اوباسي چې کله هغوی د کجورو دغه خوشه د کوهي نه وويستله نو د هغه په غلاف کې د موم يوه مجسمه پيدا شوه ، دا د حضور ﷺ مجسمه وه په دغه مجسمه کې ستنې دننه کړی شوې وې او په هرې ستنې باندې يو تار وو چې په مجسمې باندې تاؤ کړی شوی وو چې په هغو کې يوولس غوټې وې . حضرت جبرئيل عليه السلام په دغو يوولس غوټو باندې معوذتين ويل شروع کړل ، د معوذتينو آيتونه هم يوولس دي په يو يو آيت باندې به حضرت جبرئيل عليه السلام يوه يوه غوټه خلاصوله او د مجسمې نه به يې ستنه هم ويسته په دې سره حضور ﷺ ته داسې تسکين حاصليدلو لکه چې د يوې تړلې شوې رسۍ نه چې هغه خلاصيدلو ، وايي حضور ﷺ پخپله هم دغه کوهي ته تللی وو مګر دننه نه وو رغلی ، په يو څه فاصله باندې پاتې شو ، حضور ﷺ د هغه يهودي په خلاف هيڅ کاروائي ونکړه بلکه هغه ﷺ وفرمايل چې زه فتنه راپورته کول نه غواړم .

په دې حديث کې د ملائکو راتلل د هغه بيماری بيانول بيا د هغه کوهي نښاندهي کول يو قسم د معجزې ظهور وو ، بيا د معوذتينو نازليدل او د جبرئيل امين دم کول او د هغه ﷺ جوړيدل دا بل قسم د معجزې ظاهريدل وو .

د خوارج د فرقې سره متعلق پيشنګوئي کې د معجزې ظهور

﴿۲۵﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدِ نِ الْخُدْرِيِّ قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه وايي هغه وقت چې مونږ رسول کريم صلى الله عليه وسلم سره وو او حضور صلى الله عليه وسلم مال
وَهُوَ يُقَسِّمُ قَسْمًا أَتَاهُ ذُوْ الْخُوَيْصِرَةِ وَهُوَ رَجُلٌ مِّنْ بَنِيْ تَمِيْمٍ
غنيمت تقسيموه يو سړی چې د هغه نوم ذو الخويصره وو چې د بنو تميم قبيلې سره يې تعلق لرلو د
فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ اعْدِلْ فَقَالَ
حضور صلى الله عليه وسلم په خدمت کې دراتلو سره يې وويل يارسول الله مال غنيمت تقسيمولو کې دعدل او انصاف
وَيْلَكَ فَمَنْ يَّعْدِلُ إِذَا لَمْ أَعْدِلْ قَدْ خِبْتَ
نه کار واخله ! حضور صلى الله عليه وسلم وفرمائيل په تا افسوس دی چې زه عدل او انصاف نه کوم نو څوک به يې

وَخَسِرْتَ	إِنْ	لَمْ	أَكُنْ	أَعْدِلُ	فَقَالَ	عُمَرُ

کوي که زه د عدل او انصاف نه کار وانخلم نو یقینًا ته به محروم شی او تاوان کي به شي حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

ائْذَنْ	لِيْ	أَنْ	أَضْرِبْ	عُنُقَهُ	فَقَالَ	دَعْهُ

بارګاه رسالت کي دهغه سړي دې ګستاخانه الفاظو اوریدو سره عرض وکړي یارسول الله اجازه کړئ

فَإِنَّ	لَهُ	أَصْحَابًا	يَحْقِرُ	أَحَدُكُمْ

چي سری والوزم حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائیل نه دا پرېږده ځکه چي څه خلق به دده تابع

صَلَاتَهُ	مَعَ	صَلَاتِهِمْ	وَصِيَامَهُ	مَعَ

وي چي دهغوی دمونځونو مقابله کي به تاسو خپل مونځونه او دهغوی دروژو مقابله کي به تاسو

صِيَامِهِمْ	يَقْرَءُونَ	الْقُرْآنَ	لَا	يُجَاوِزُ	تَرَاقِيَهُمْ

خپلي روژي حقیري سپکي ګڼئ داخلق به قرآن وایي لیکن قرآن به ددوی حلق نه لاندي نه ځي اودوی

يَمْرُقُوْنَ	مِنَ	الدِّيْنِ	كَمَا	يَمْرُقُ	السَّهْمُ	مِنَ	الرَّمِيَّةِ

به دین نه داسي اوځي څرنګه چي تیر ښکار شلولو سره بالکل تري اوځي که دهغه تیر څوکه وکتل شي

يُنْظَرُ	إِلَىٰ	نَصْلِهِ	إِلَىٰ	رُصَافِهِ	إِلَىٰ	نَضِيِّهِ	وَهُوَ	قِدْحُهُ	إِلَىٰ

چي دهغه دپاسه حصه وي او که دهغه وزر وکتل شي چیرته هیڅ هم نه لیدل کیږي حالانکه هغه تیرد

قُذَذِهِ	فَلَا	يُوْجَدُ	فِيْهِ	شَيْءٌ	قَدْ	سَبَقَ	الْفَرْثَ	وَالدَّمَ	آيَتُهُمْ

نجاست اووینی نه تیریږي اوددي سړی ذوالخویصرة د تابعدارو د سردار علامت دادی چي هغه به

رَجُلٌ	أَسْوَدُ	إِحْدَى	عَضُدَيْهِ	مِثْلَ	ثَدْيِ	الْمَرْأَةِ	أَوْ	مِثْلَ

دتور رنګ سړی وي چي دهغه یو اړخ کي به دښځي تیونو په شان راپورته شوې غوښه یا دغوښي یوه

الْبَضْعَةِ تَدَرْدَرُ يَخْرُجُوْنَ عَلٰى خَيْرِ فِرْقَةٍ مِّنَ النَّاسِ قَالَ

ټکړه وي او هغه به ديوي بهترينې طبقې خلاف بغاوت کوي او حضرت ابو سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان کوي

أَبُوْ سَعِيْدٍ أَشْهَدُ أَنِّيْ سَمِعْتُ هٰذَا الْحَدِيْثَ مِنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

زه شهادت ورکوم او ما خپله دا حديث د رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلی دی دي او بيا دا شهادت ورکوم چې

وَأَشْهَدُ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِيْ طَالِبٍ قَاتَلَهُمْ وَأَنَا

امير المؤمنين حضرت علي کرم الله وجهه د دې فرقې د خلقو سره جنګ وکړو او زه هغه جنګ کې

مَعَهُ فَأَمَرَ بِذٰلِكَ الرَّجُلِ فَالْتُمِسَ فَأُتِيَ

حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره ملګري وو م حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د هغه سړي د تلاش حکم يې وکړو نو مقتولينو کې

بِهِ حَتّٰى نَظَرْتُ إِلَيْهِ عَلٰى نَعْتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نه تلاش کولو سره حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته هغه سړی را وړل شو نو ما وليدل چې نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه کوم

الَّذِيْ نَعَتَهُ وَفِيْ رِوَايَةٍ أَقْبَلَ رَجُلٌ غَائِرُ

علامات خو دلي وو په هغه کې موجود وو او په يو روايت کې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ذو الخويصره د راتګ

الْعَيْنَيْنِ نَاتِئُ الْجَبْهَةِ كَثُّ اللِّحْيَةِ مُشْرِفُ

ذکر په ځای دا سې مذکور دی يو سړی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو چې د هغه سترګې دننه

الْوَجْنَتَيْنِ مَحْلُوْقُ الرَّأْسِ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ

ننوتي وي تندی يې را پورته شوي وو ږيره يې ګڼه وه ، بارخوګان يې را پورته شوي وو ، سر يې خريلی

اِتَّقِ اللهَ فَقَالَ فَمَنْ يُّطِيْعُ اللهَ إِذَا عَصَيْتُهُ

وو هغه وويل ای محمده د الله نه و ويريږه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائيل که زه د الله تعالی نافرماني وکړم نو

فَيَأْمَنُنِي اللهُ عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ وَلَا

بيا څوک به د الله تعالى اطاعت كوي زه الله تعالى د روی زمين په خلقو كي د ټولو نه لوی آمين پيږني

تَأْمَنُوْنِيْ فَسَأَلَ رَجُلٌ قَتْلَهُ فَمَنَعَهُ فَلَمَّا

دا صرف ته يي چې ما امين نه گڼي او په ما اعتماد نه كوي يو صحابي د هغه سړي د سر پرېكولو اجازه

وَلَّى قَالَ إِنَّ مِنْ ضِئْضِئِي هٰذَا قَوْمٌ

وغوښتلو ليكن حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه منع كړو او هر كله چې هغه سړی بيرته ولاړلو نو وي فرمائيل ددي

يَقْرَءُوْنَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ

سړي د اصل نه به يو قوم پيدا كيږي هغه خلق به قرآن كريم وايي ليكن قرآن كريم به د هغوی د حلق نه

يَمْرُقُوْنَ مِنَ الْإِسْلَامِ مُرُوْقَ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَّةِ

لاندي نه تيريږي د اسلام نه به هغوی داسي اوځي څرنگه چې تير د ښكار نه اوځي بيا به هغه خلق اهل

فَيَقْتُلُوْنَ أَهْلَ الْإِسْلَامِ وَيَدَعُوْنَ أَهْلَ الْأَوْثَانِ

اسلام خو به قتل كوي او بت پرست به د هغوی په حال پريږدي كه زه هغه خلق بيا ووينم نو هغوی به

لَئِنْ أَدْرَكْتُهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ عَادٍ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

داسي قتل كړم څرنگه چې د عاد قوم خلق قتل شوي وو .

توضيح : (يقسم) يعنې د جعرانه په مقام باندې حضور ﷺ د غزوه حنين مال غنيمت تقسيمولو .

(اتاه ذوالخويصرة) دا شخص كلک منافق وو د بنوتميم سره د هغه خانداني تعلق وو ، هغه د حضور ﷺ په تقسيم باندې سخت اعتراض وكړلو ، چې كله د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په زمانه كې د خوارجو ظهور وشو او د نهروان او حروراء مقام كې ډير خوارج جمع شول بيا د غه شخص مكمل طور باندې منظر عام ته راغی ، همدغه شخص خوارج د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خلاف بغاوت ته وهڅول او بنيادي طور باندې همدغه شخص د خوارجو بنياد كيښود . بيا حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه په بډ

جنګ کې قتل کړلو.

د خوارجو ظهور د حضور اکرمﷺ او خلفاء ثلثه په دور کې شوی نه وو بلکه د حضرت علی رضي الله عنه په زمانه کې وشو لهذا دا ویل صحیح نه دي چې ذوالخویصره د خوارجو سردار وو، ځکه دا شخص اول خارجي نه وو، هو! کچیرې د خارجیانو د ظهور نه بعد د هغو سردار جوړ شوی وي نو جوړ شوی به وي، دغه شخص د حضور د مال غنیمت په تقسیم باندې سخت اعتراض نه کړي وو، کچیرې هغه قتل شوی وای نو قتل یې جائز وو، که خارجي وای نو حضور اکرمﷺ قسم خوړلی وو کچیرې کوم خارجي ماته ملاؤ شي نو زه به هغه قتل کړم، دا اشاره د هغه د اولادونو طرفته وه او د هغه نه وروسته راتلونکي خارجي نسل ته وه لکه څنګه چې حضرت علی رضي الله عنه کاروائی وکړه. (خبت و خسرت) د خطاب سره کلام دی یعنې کچیرې ستا دا عقیده وي چې زه عدل نه کوم نو ته دې عقیدې په وجه تباه او برباد شوې، ته خو د همیشه لپاره د عدل نه محرومه شوې ځکه که زما سره عدل نه وي نو تا ته به د کوم ځای نه عدل حاصل شي؟ په کوم بل ځای کې خو عدل نشته. (ان اضرب عنقه) سوال دا دی چې د حضرت عمر رضي الله عنه د اجازې غوښتلو سره حضورﷺ د ذوالخویصره د قتل نه منع وفرمایله حالانکه هغه پخپله تمنا کوي که ماته خوارج ملاؤ شي نو زه به هغه قتل کړم. د دې جواب د مخکې نه شوی دی چې ذوالخویصره په دغه وخت کې د خوارجو په صفونو کې ظاهر شوی نه وو او نه په دغه وخت کې د خوارجو زور وو، دغه شخص پخپله خارجي هم نه وو البته د هغه د نسل نه خوارج پیدا شول بیا دا د هغو مشر جوړ شو، د دینه وروسته د حضرت علی رضي الله عنه دور وو، حضور اکرمﷺ په دغه وروسته راتلونکي دور کې د هغه د قتل کولو وفرمایل.

(تراق) دا د ترقوة جمع ده غاړې ته وایي. (یمرق) د مروق نه دی د وتلو په معنی سره دی. (الرمیة) دا د مرمیة په معنی سره دی ښکار ته وایي. (نصله) د غشی څوکې ته وایي. (ینظر) دا د مجهول صیغه ده یعنې که وکتل شي نه چیرته به هم د غشی کومه حصه په کوم شی سره ککړ په نظر رانشي حالانکه هغه د وینې او خوشیانو د مینځ نه وځي نو لکه څنګه چې دغه غشی صفا وځي دغه خلک به هم د اسلام نه دغسې صفا صفا وځي. (رصافه) رصاف هغه تسمې ته وایي چې د غشی په څوکه او د هغه د لرګي په پیوند باندې تړلی کیږي. (نضیه) د غشی د څوکې او د هغه د پر په مینځ کې د لرګي چې کومه حصه ده هغه ته قدح ویل کیږي ګویا قدح د غشي لرګي ټولې حصې ته ویل کیږي، وهو قدحه دا د همدې نضیة ترجمه ده، په نضیة کې په نون باندې زور دی په ضاد باندې زیر دی او په یاء باندې شد دی. (قذذة) دا جمع ده د دې مفرد قُذّة ده، په قاف باندې ضمه ده او ذال باندې شد دی.

[illegible]

[illegible]

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه په مور د اسلام راوړلو کې د معجزې ظهور

۵۹۲۶ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كُنْتُ أَدْعُو أُمِّي إِلَى الْإِسْلَامِ وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فَدَعَوْتُهَا

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دی چې زه مور چې مشرکه وه ما به هغه ته د اسلام قبولو تلقین کولو [illegible]

يَوْمًا فَأَسْمَعَتْنِي فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ما هغه ته د معمول مطابق د اسلام قبولو تلقین وکړ نو هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان مبارک کې [illegible]

مَا أَكْرَهُ فَأَتَيْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

داسې ګستاخانه خبره وکړه چې په ماسخته ناخوښه ولګیده په ژړا د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر

وَأَنَا أَبْكِيْ فَقُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ أُدْعُ اللهَ أَنْ

شوم او عرض مې وکړو یا رسول الله ﷺ او س خو تاسو الله تعالی نه دعا وغواړئ. چې دابو هریره رضي الله عنه

يَّهْدِيَ أُمَّ أَبِيْ هُرَيْرَةَ فَقَالَ اَللّٰهُمَّ اهْدِ أُمَّ أَبِيْ هُرَيْرَةَ

مور ته هدایت وکړي حضور ﷺ دعا وکړه ای الله دابو هریره مور ته هدایت وکړي د نبي کریم ﷺ دعا

فَخَرَجْتُ مُسْتَبْشِرًا بِدَعْوَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نه ډیر خوشحاله او امید سره د بارګاه نبوت نه بیرته راغلم کوم وخت چې د مور کور ته را ورسیدم نو خه

فَلَمَّا صِرْتُ إِلَى الْبَابِ فَإِذَا هُوَ مُجَافٌ فَسَمِعَتْ أُمِّيْ خَشْفَ قَدَمَيَّ

ګورم چې دروازه بنده ده لیکن زما مور زما د قدمونو اواز اوریدلی وو هغه ددننه نه اواز وکی

فَقَالَتْ مَكَانَكَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ وَسَمِعْتُ خَضْخَضَةَ الْمَاءِ قَالَ فَاغْتَسَلَتْ

ابو هریره رضي الله عنه انتظار وکړه یا ما دابو غوږ کیدو اواز و اوریده زما مور غسل وکړو کپړې یې واچولې

فَلَبِسَتْ دِرْعَهَا وَعَجِلَتْ عَنْ خِمَارِهَا فَفَتَحَتِ الْبَابَ ثُمَّ قَالَتْ

او په تلوار یې د پړوني اچولو بغیر دروازه خلاصه کړه او زما لیدو سره یې وویل زه ګواهي کوم چې

يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَشْهَدُ أَنْ لَّا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ

الله نه سوا بل معبود نشته او ګواهي کوم چې محمد ﷺ د الله تعالی بنده او رسول دی ما دې لیدو سره

وَرَسُوْلُهُ قَالَ فَرَجَعْتُ إِلَى

چې زما د خوږې مور هدایت نصیب شو او هغې اسلام قبول کړو بیرته د خوشحالۍ نه او ښکي تویولو

رَسُوْلِ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	وَاَنَا	اَبْكِىْ	مِنَ الْفَرَحِ

سره درسول کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کي حاضر شوم حضور صلی الله علیه وسلم د الله تعالی تعریف وکړو اوزما د مور په

فَحَمِدَ اللهَ وَقَالَ خَيْرًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

اسلام يي شکر اداء کړو او د خير خبره يي وکړه.

توضيح: **(مجاف)** يعني دروازه بنده وه. **(خشف)** د قدم کشهاري ته وايي. **(خضخضة الماء)** اوبو ته حرکت ورکولو نه چې کوم آواز پيدا کيږي هغه ته خضخضه ويل کيږي. **(عجلت)** يعني د لوپټې اغوستلو نه مخکې بيرون راغله. د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه مور ته د هدايت دعاء وشوه او هدايت ورته حاصل شو، په دې کې د حضور ﷺ د معجزې ظهور وشو.

دحضرت ابوهريره رضي الله عنه کثير الروايت کيدل ددعاء نبوي صلی الله علیه وسلم په طفيل دي

﴿۲۷﴾ وَعَنْهُ	قَالَ	اِنَّكُمْ	تَقُوْلُوْنَ	اَكْثَرَ

اوحضرت ابوهريره رضي الله عنه يوه ورځ تابعين مخاطب کولو سره ياخرنگه چې بعضي حضراتو ويلي دي

اَبُوْ	هُرَيْرَةَ	عَنِ	النَّبِيِّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

متاخرين صحابه مخاطب کولو سره ويل تاسو چې دا وايي چې ابوهريره رضي الله عنه د حضور صلی الله علیه وسلم نه دير

وَاللهُ	الْمَوْعِدُ.	وَإِنَّ	إِخْوَتِيْ	مِنَ

زيات حديثونه نقل کوي نو مخکې په دې پوهه شئ چې د الله تعالی وعده برحق ده بيا دا واورئ زه

الْمُهَاجِرِيْنَ	كَانَ	يَشْغَلُهُمْ	الصَّفْقُ	بِالْأَسْوَاقِ

دزياتو حديثونو بيانولو سبب تاسو ته بنايم چې زما مهاجر وروڼه خو بازار کي خريد او فروخت

كَانَ	يَشْغَلُهُمْ	عَمَلُ	أَمْوَالِهِمْ	وَكُنْتُ	امْرَأً

مشغول کړي وو اوزما انصار وروڼو ته دهغوی ځمکي او جائيداد فرصت نه ورکوی او هرچې زه يم

مِسْكِيْنًا	أَلْزَمُ	رَسُوْلَ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَ سَلَّمَ

نوزه يو مفلس او مسکين سړی وم په مړه خيټه طعام پيدا کولو باندي قناعت کولو سره درسول کريم صلی الله علیه وسلم

عَلَى مِلْءِ بَطْنِيْ وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

په خدمت کي به پروت ووم بیا یوه ورځ داسي وشوه چي رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل که تاسو کي یو سړی

يَوْمًا لَنْ يَّبْسُطَ أَحَدٌ مِنْكُمْ ثَوْبَهُ حَتّٰى أَقْضِيَ

خپله کپړه خوره کړي او هغه وقته پوري یي خوره کړي وي ثوپوري چي زه خپله دعا پوره نه کړم او بیا

مَقَالَتِيْ هٰذِهِ ثُمَّ يَجْمَعُهُ إِلٰى صَدْرِهِ فَيَنْسٰى

هغه سړی خپله کپړه راغونډه ولو سره خپلي سیني سره ولګوي نو دا هیڅ کله نشي کیدی چي هغه دي

مِنْ مَّقَالَتِيْ شَيْئًا أَبَدًا فَبَسَطْتُ نَمِرَةً لَيْسَ

زما حدیث کلي طور سره یا جزوي طور سره کله هم هیر کړي نو ما فورًا خپل کسبله خوره کړه چي د

عَلَيَّ ثَوْبٌ غَيْرَهَا حَتّٰى قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هغه نه علاوه ما سره بله څه کپړه نه وه او هغه مي هغه وقته پوري خوره کړي وه ترڅو چي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مَقَالَتَهُ ثُمَّ جَمَعْتُهَا إِلٰى صَدْرِيْ فَوَالَّذِيْ بَعَثَهُ بِالْحَقِّ

خپله خبره پوره نه کړه او بیا هغه راغونډه ولو سره خپلي سیني سره مي ولګوله قسم دی په هغه ذات

مَا نَسِيْتُ مِنْ مَقَالَتِهِ ذٰلِكَ

چي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یي په حق سره رالیږلی دی د هغه نه روسته ترننه پوري څه چي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

إِلٰى يَوْمِيْ هٰذَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

نه اورم هیڅ ارشاد یي نه هیروم.

توضیح: حضرت ابو هریرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ **متأخر في الاسلام** دی لیکن هغه د ټولو نه زیات احادیث بیان کړي دي، په دي باندي صحابه او تابعینو ته شبه پیدا کیدله چي دومره احادیث ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څنګه بیان کړي دي، حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د دي سخت جواب ورکړی دی، هغه دوه قسمه جواب کړی دی، اول جواب دا چي انصار او مهاجرین په خپلو کارونو کي لګیا وو او ما د ولږي په تیرولو سره د

حضور ﷺ په دروازه کې به پروت وم او احادیث به مې یادول، په دغه وجه زما حدیثونه زیات شول.
دویم جواب دا دی چې یوه ورځ حضور اکرم ﷺ وفرمایل چې زه یو څه وایم د چا سره چې څادر وي هغه دي وغوړوي زه به هغه دم کړم، هغه شخص دي دا څادر خپلې سینې ته ونکوي نو هغه به هیڅکله زما خبرې هیرې نکړي، ما داسې وکړل نو د حضور اکرم ﷺ معجزه صادره شوه، او زما حافظه دومره تیزه شوه چې د دینه وروسته ما د حضور ﷺ کوم حدیث هیڅکله هیر نکړلو.

دحضرت جریر رضي الله عنه په حق کې دعاء

﴿۲۸﴾ وَعَنْ جَرِيْرِبْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ قَالَ لِيْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلَا

او حضرت جریر ابن عبد الله بجلي وايي یوه ورځ رسول کریم صلی الله علیه وسلم ماته وفرمائیل ایاته به ذوالخلصه

تُرِيْحُنِيْ مِنْ ذِيْ الْخَلَصَةِ فَقُلْتُ بَلٰى

ماتولو سره ماته راحت ونه رسوي ما عرض وکړو چې ها دهغه په ماتولو سره تا سو ته به ضرور راحت

وَكُنْتُ لَا أَثْبُتُ عَلَى الْخَيْلِ وَذَكَرْتُ

ورسوم لیکن زه د اس په سورلي پوره طور سره قادر نه ووم او کله کله به تري را وغورځیدم ما

ذَالِکَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَضَرَبَ يَدَهٗ عَلٰى صَدْرِيْ

نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته د دي ذکر وکړو حضور صلی الله علیه وسلم دي اورید و سره زما په سینه دومره زور سره لاس مبارک راخلکو

حَتّٰى رَأَيْتُ أَثَرَ يَدِهٖ فِيْ صَدْرِيْ وَقَالَ اَللّٰهُمَّ

چې ما دهغه اثر سینې د ننه پورې محسوس کړو او بیایي زما په حق کې د ادعا وکړله ای الله جریر

ثَبِّتْهُ وَاجْعَلْهُ هَادِيًا مَّهْدِيًّا قَالَ

ثابت او قائم لري او دا هدایت ښودونکی او هدایت پیدا کونکي جوړ کړي حضرت جریر رضي الله عنه وایي

فَمَا وَقَعْتُ عَنْ فَرَسِيْ بَعْدُ فَانْطَلَقَ فِيْ مِائَةٍ وَّ خَمْسِيْنَ

دي دعا نه روسته زه هیڅ کله د اس نه ونه غورځیدم او بیا دا حمس یونیم سل سورو اخستو سره

فَارِسًا مِنْ اَحْمَسَ فَحَرَّقَهَا بِالنَّارِ
جرير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ذو الخلصه ماتولو دپاره روان شو هلته رسيدو سره هغوی ذو الخلصه ته اور ورته کړي
وَ كَسَرَهَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
او هغه يې دړې وړې کړله.

توضيح: (الاتريحنى) آيا دديې بُت په سوځولو سره به ما ته راحت رانکړې؟ ددينه معلومه شوه چې د الله والا ته د لږې معصيت نه هم تکليف وي. **(من ذى الخلصة)** دا د خثعم قبيلې مشهوره بت خانه وه چې هغې ته به خلک و کعبة اليمامة ويله. **(فانطلق)** دا د حديث د راوی کلام دی چې جرير لاړو يا پخپله جرير خپل ځان غائب ګرځولو سره کلام کړی. **(من احمس) اى من قريش، احمس حموسة حماسة** او **حماس** بهادر ته وايي. قريش په ټولو عربو کې زيات مشهور بهادر وو په دغه وجه دوی د احمس په نوم سره ياد شوي دي، بعضو ويلي چې دا د حضرت جرير بن عبد الله قبيله وه، هيڅ تضاد نشته.

يو بدعائی کې د معجزی ښکاره کيدل

﴿۲۹﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ إِنَّ رَجلًا كَانَ يَكْتُبُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَارْتَدَّ
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي يو سړی چې دنبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وحي به يې ليکله مرتد شو او مشرکانو سره
عَنِ الْإِسْلَامِ وَلَحِقَ بِالْمُشْرِكِيْنَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
يوځاي شو نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته چې د هغه باره کې دا اطلاع ورسيده نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل
إِنَّ الْأَرْضَ لَا تَقْبَلُهُ فَأَخْبَرَنِيْ أَبُو طَلْحَةَ
دا به ځمکه قبول نه کړي د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان دی ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې زما د مور خاوند وو ماته وښودل کوم وخت
أَنَّهُ أَتَى الْأَرْضَ الَّتِيْ مَاتَ فِيْهَا فَوَجَدَهُ
چې حضرت ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه مقام ته ورسيده کوم ځاي چې هغه سړی مړ او دفن شوی ؤ، نو وي ليدل چې هغه د

مَنْبُوْذًا فَقَالَ مَا شَأْنُ هٰذَا فَقَالُوْا
قبر نه بهر پروت دی هغه د خلقو نه پوښتنه وکړه چې ده ته څه شوي دي؟ خلقو جواب ورکړو چې مونږ څو ځلې دا
دَفَنَّاهُ مِرَارًا فَلَمْ تَقْبَلْهُ الْأَرْضُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
سړی دفن کړی دی لیکن ځمکه یې نه قبلوي هر ځلې داسې وشي اخر تنګ راتلو سره مونږ دده ښخول پرېښي دي.

توضیح: (ان رجلا) ویل کیږي چې دا شخص اول عیسائی وو بیا مسلمان شو بیا مرتد شو او د مشرکینو سره یوځای شو، حضور ﷺ وفرمایل چې ځمکه به دا شخص قبول نکړي، شاید حضور ﷺ په دغه موقع باندې شیرې هم ورته کړې وي، اوس د مړ کیدو نه بعد ځمکې هغه قبول نکړو، ځمکې هغه بهر ته وغورځوه، خلکو بار بار دفن کړلو مګر ځمکې به هغه بهر ته غورځولو بیا خلکو دفن کول پرېښودل. (منبوذا) غورځول شوی بهر پروت وو، په مستقبل کې د خبر ورکولو سره د معجزې ظهور وشو.

﴿۳۰﴾ وَعَنْ أَبِيْ أَيُّوْبَ قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابو ایوب انصاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي یو ورځ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لمر ډوبیدو نه روسته دکور نه اووتلو
وَ قَدْ وَجَبَتِ الشَّمْسُ فَسَمِعَ صَوْتًا فَقَالَ يَهُوْدُ
نو یو آواز یې واورېده هغه اواز اورېدو سره یې و فرمائیل دا یهود دي یعني دا آواز د هغه یهودیانو
تُعَذَّبُ فِيْ قُبُوْرِهَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
دی چې قبر کې عذاب ورکول کیږي.

یعني د قبر عذاب او د هغه احوال په حضور ﷺ باندې منکشف شول په دې کې د حضور ﷺ د معجزې ظهور وشو.

په اخبار بالغیب کې د معجزې ښکاره کیدل

﴿۳۱﴾. وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ سَفَرٍ فَلَمَّا كَانَ
او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي یو ورځ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دسفر نه مدیني ته بیرته راتلو مدیني ته چې قریب

قُرْبَ الْمَدِيْنَةِ هَاجَتْ رِيْحٌ تَكَادُ أَنْ تَدْفِنَ الرَّاكِبَ
ورسیده نو سخته سیلئ راغله او سخته هم دومره چې قریب وو چې سور په ځمکه کې دفن کړي
فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُعِثَتْ هٰذِهِ الرِّيْحُ لِمَوْتِ مُنَافِقٍ
حضور صلی الله علیه وسلم په دې موقع وفرمائیل داسیلئ دیومنافق د مرګ پسې رالیږل شوي ده
فَقَدِمَ الْمَدِيْنَةَ فَإِذَا عَظِيْمٌ مِّنَ الْمُنَافِقِيْنَ قَدْ مَاتَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
حضور صلی الله علیه وسلم چې مدینې ته داخل شو نو معلومه شوه چې د منافقانو یو لوی سردار مړشوی دی. [مسلم]

توضیح: (هاجت ریح) یعنې سخته طوفانی هوا وچلیدله، داسې معلومیدله چې کومې سورلۍ والا به په سورلۍ باندې پرېنږدي بلکه د سورلۍ نه به یې وغورځوي په ځمکه به یې دفن کړي. (لموت منافق) یعنې دغه سخته طوفانی هوا د یو منافق د مرګ په وجه چلیدلې ده، هغه داسې منحوس انسان وو چې د هغه د مرګ دوجې نه د قدرت له طرفنه د بد امنۍ، وحشت، ګنډګۍ او بدحالۍ خوریدلو قدرتی اظهار وولکه څنګه چې د بدکرداره حاکم د راتګ په وجه د هغه په خلاف مظاهره کیږي، ویل کیږي چې د دې منافق نوم رفاعه بن دریډ وو، حضور ﷺ مدینې ته د رسیدلو نه مخکې په طور د معجزې د هغه د مرګ خبر ورکړلو، دا په اخبار بالغیب کې د معجزې ظهور وو.

یاد ساتل پکار دي چې معجزه د نبی د نبوت نښه او دلیل وي لکه څنګه چې کرامت د کوم ولی د ولایت دلیل او نښه وي، لکه څنګه چې د یو ولی ولایت د هغه د الوهیت دلیل جوړیدلی نشي هم دارنګه معجزه د کوم نبی د الوهیت دلیل جوړیدلی نشي، بریلوی حضراتو ته علم غیب او اخبار بالغیب په مسئله کې لویه غلط فهمی شوې ده چې هغوی ټول معجزات د حضور اکرم ﷺ د عالم الغیب کیدلو لپاره په طور د دلیل پیش کوي او د عوامو په مخکې یوه یوه معجزه پیش کولو سره وایي چې وګورئ! حضور اکرم ﷺ ته علم غیب وو، بیا دغه حضرات بعضې معجزات د صفت الوهیت، مشکل کشا او حاجت روا ثابتولو لپاره هم پیش کوي، کچیرې معجزه د صفت الوهیت، مشکل کشائی او حاجت روائی لپاره دلیل وي نو بیا خو حضرت عیسی علیه السلام په طور د معجزې مړي ژوندي کړي وو، بیا هغه خدای ومنئ حالانکه داسې نه کوي، بیا د حضور اکرم ﷺ سره دا معامله ولې کوئ؟

﴿۳۲﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدِنِ الْخُدْرِيِّ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى قَدِمْنَا

او حضرت ابو سعيد خدري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي مونږ نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره روان شو چې مقام عسفان ته ورسيدو

عُسْفَانَ فَأَقَامَ بِهَا لَيَالِيَ فَقَالَ النَّاسُ مَا نَحْنُ هٰهُنَا فِيْ شَيْءٍ

نو حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هلته څو شپې قيام وكړو بعضي خلقو وويل مونږ دلته بيكاره ولې پراته يو هركله چې

وَإِنَّ عِيَالَنَا لَخُلُوْفٌ مَّا نَأْمَنُ

زمونږ اهل او عيال زمونږ نه لرې دهغوى په باره كې اطمينان نشته چې زمونږ د عدم موجودګۍ نه

عَلَيْهِمْ فَبَلَغَ ذٰلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فائده اخستلو سره دښمن دهغوى لوټ مار ته راخكته نشي دخلقو دا خبره نبي كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته هم ورسيده

فَقَالَ وَالَّذِيْ نَفْسِيْ اوده مَافِي الْمَدِيْنَةِ

حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دي اوريدو سره وفرمائيل قسم دى په هغه ذات چې دهغه قبضه كې زما ځان دى د مدينې

شِعْبٌ وَ لَا نَقْبٌ اِلَّا عَلَيْهِ مَلَكَانِ يَحْرُسَانِهَا

هيڅ لار او هيڅ كوڅه داسې نشته چې په هغه دوه فرشتې مقررنه وي او هغې فرشتې به نګهباني او

حَتَّى تَقْدَمُوْا إِلَيْهَا ثُمَّ قَالَ ارْتَحِلُوْا

حفاظت باندې هغه وقته پورې مامورې وي څو پورې چې تاسو مدينې ته ونه رسيږئ دې نه روسته

فَارْتَحَلْنَا وَأَقْبَلْنَا إِلَى الْمَدِيْنَةِ فَوَالَّذِيْ

حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهغه ځاى نه دكوچ كولو حكم وكړو او مونږ روانيدو سره مدينې ته ورسيدلو قسم دى په

يُحْلَفُ بِهِ مَا وَضَعْنَا رِحَالَنَا حِيْنَ دَخَلْنَا الْمَدِيْنَةَ

هغه ذات چې په هغه قسم خوړل كيږي مونږ مدينې ته رسيدو سره لا دخپلو اوښانو نه خپل سامان

حَتّٰى	أَغَارَ	عَلَيْنَا	بَنُوْ	عَبْدِ	اللهِ	بْنِ	غَطْفَانَ

تر دې چې اچانک بنو عبد الله بن عطفان پر مونږ باندي را وختل حال دا چې زمونږ دراتلو خکته کړې نه وو

وَمَا يُهَيِّجُهُمْ قَبْلَ ذٰلِكَ شَيْءٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

نه مخکې څه داسې خبره نه وه پیښه شوې چې هغوی دې جنګ ته راوپاروي.

توضیح: خلوف: یعنې هغه خلک خالي دي چیرته د ښمن ورباندې حمله ونکړي، شعب شیلې ته ویل کیږي تنګ لارې ته وایي، بنو عبد الله د غطفان د یوې قبیلې نوم دی.

مایهیجهم: یعنې هغه خلک زمونږ د رسیدو نه مخکې هیڅ شی په حملې کولو باندې باعثه نکړل، دا دحضور اکرم صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ معجزه وه.

د باران متعلق د معجزې ښکاره کیدل

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ أَصَابَتِ النَّاسَ سَنَةٌ عَلٰى عَهْدِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت انس رَضِیَ اللهُ عَنْهُ وایي د رسول کریم صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې یو وار دوچ کالي په وجه قحط راغی په

فَبَيْنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ فِيْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ قَامَ أَعْرَابِيٌّ

هغه ورځو کې نبي کریم صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ د جمعې په ورځ خطبه ورکوله چې یو باندچي اودریدلو عرض یې

فَقَالَ	يَا	رَسُوْلَ	اللهِ	هَلَكَ	الْمَالُ

وکړو یا رسول الله زمونږ مال او اسباب څاروي او د باغات داوبو نه حاصلیدو په وجه برباد شول دي

وَجَاعَ	الْعِيَالُ	فَادْعُ	اللهَ	لَنَا	فَرَفَعَ

او اولادونه مو وږي شول ته الله تعالی ته زمونږ دپاره د الله نه دُعا وغواړه په اوریدو سره حضور صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ

يَدَيْهِ	وَمَا	نَرٰى	فِيْ	السَّمَاءِ	قَزَعَةً

دعا دپاره لاس مبارک اوچت کړل هغه وقت په آسمان باندي دوریځې یوه ټکړه مونږ ته په نظر نه

فَوَالَّذِيْ نَفْسِيْ بِيَدِهٖ مَا وَضَعَهَا حَتّٰى ثَارَ

راتله قسم دی په هغه ذات چې د هغه په قبضه کې زما ساه ده حضور ﷺ دعا ختمولو سره اوس

السَّحَابُ أَمْثَالَ الْجِبَالِ ثُمَّ لَمْ يَنْزِلْ

لاسونه مبارک لا نه وو خکته کړي چې اچانک دغرونو په شان وريځ راپورته شوه او حضور ﷺ لا د

عَنْ مِنْبَرِهٖ حَتّٰى رَأَيْتُ الْمَطَرَ يَتَحَادَرُ عَلٰى لِحْيَتِهٖ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

منبر نه راکوز شوی نه وو ما وليدل چې داوبو قطري د حضور ﷺ د ږيرې مبارکې نه څڅيدلې ياد

فَمُطِرْنَا يَوْمَنَا ذٰلِكَ وَ مِنَ الْغَدِ وَ مِنْ بَعْدِ الْغَدِ

هغه جمعې په ورځ باقي حصه کې باران وشو په دويمه ورځ ووريدلو او په دريمه ورځ او ووريدلو تر

حَتّٰى الْجُمُعَةِ الْأُخْرٰى وَقَامَ ذٰلِكَ

دې پورې چې دويمې جمعې پورې د باران سلسله جاري وه نو په دويمه جمعه د حضور ﷺ د خطبې

الْأَعْرَابِيُّ أَوْ غَيْرُهٗ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ تَهَدَّمَ

په دوران کې هغه ديهاتي يا يو دويم سړی او دريدلو او عرض يې وکړو يارسول الله مکانات غور

الْبِنَاءُ وَغَرِقَ الْمَالُ فَادْعُ اللهَ لَنَا

ځيږي مال او اسباب غرقيږي تاسو د الله تعالى نه زمونږ دپاره دعا وغواړئ چې اوس باران او دريږي

فَرَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ اَللّٰهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا

حضور ﷺ خپل دواړه لاسونه اوچت کړل او دعا يې وکړله ای الله زمونږ په اطرافو باندې يې ووروې

فَمَا يُشِيْرُ بِيَدِهٖ إِلٰى نَاحِيَةٍ مِّنَ السَّحَابِ إِلَّا انْفَرَجَتْ

زمونږ په اطرافو کې ووروې پيغمبر چې به کوم ځای ته اشاره کوله وريځ به هغه ځای نه لرې شوه

وَصَارَتِ الْمَدِيْنَةُ مِثْلَ الْجَوْبَةِ وَسَالَ الْوَادِيْ قَنَاةٌ شَهْرًا
او مدينه خالي شوه د وريځې نه او دقناة په خوړ کې يوې مياشتې پورې اوبه رواني وې او د اطرافو؟
وَلَمْ يَجِئْ أَحَدٌ مِّنْ نَاحِيَةٍ إِلَّا حَدَّثَ بِالْجَوْدِ وَفِيْ رِوَايَةٍ
نه به چې کوم سړی مدينې ته راغی نو د کثرت باران خبرې به يې کولې او په يو روايت کې داسې دي
قَالَ اَللّٰهُمَّ حَوَالَيْنَا وَ لَا عَلَيْنَا اَللّٰهُمَّ عَلَى الْآكَامِ وَالظِّرَابِ
چې اې الله زمونږ په اطرافو کې وورېږي نه زمونږ د پاسه اې الله غونډيو باندې غرونو باندې ناليو
وَبُطُوْنِ الْأَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ قَالَ فَأُقْلِعَتْ
کې دننه او د ونو زرغونيدو په ځاي کې د انس رضي الله عنه بيان دی چې وريځ بالکل ختمه شوه او
وَ خَرَجْنَا نَمْشِيْ فِي الشَّمْسِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ
مونږ په داسې حال کې بهر راووتلو چې په نمر کې روان وو.

توضيح: (يتحادر) د باران اوبه چې کله په ږيره وغيره کوم شي باندې پريوځي او بهيږي نو هغه ته تحادر وايي. **(اللهم حوالينا)** ځنګه چې دغه باران د حضور ﷺ په دعاء سره راغلی وو چې په دې کې برکت او رحمت وو نو ځکه نبی کريم ﷺ د بنديدو دعاء ونه غوښته بلکه ويې فرمايل اې الله! په اطرافو يې وورېږه په مونږ نه. **(مثل الجوبة)** جوبه کنډې ته ويل کيږي بلکه د دينه بهتر تعبير د حوض دی چې په مدينه باندې د پاسه وريځه پاتې نشوه او په اطرافو کې وريځ وه نو پاس فضاء هم د حوض پشان وه او لاندې ځمکه هم د حوض پشان وه. **(قناة)** اوبه چې کله د ځمکې لاندې لاړې شي نو د نالې شکل اختيار وي ديته قناة وايي، په فارسی کې ديته (کاريز) وايي، قناة په اصل کې نيزې ته وايي دا اوبه هم د نيزې پشان سيده ځي، دلته قناة د يوه وادی نوم هم کيدلی شي. **(بالجود)** يعنې ټولو وويل چې ډير ښه باران وشو، **(الآکام)** دا جمع ده مفرد يې اکمة دی غونډۍ ته وايي. **(والظراب)** جمع ده مفرد يې ظرب په وزن د کتف دی کوچنې غره ته ويل کيږي. **(بطون الاودية)** د خوړونو درمياني

علاقه چې د آبادۍ نه خالي وي.

منابت الشجر: مراد ځنګلونه دي چې هلته ونې وي، د هغو په بیخونو کې باران وشي تر څو ونې ښه خړوبي شي.

فاقلعت: يعنې وریځ لرې شوه، په دې حدیث کې تصریح ده چې د دعاء په وخت کې لاسونه پورته کول ثابت دي، ابو طالب د غه منظر دا سې پیش کړی دی:

وابیض یستسقی الغمام بوجهه ثمال الیتامی عصمة للارامل

په هر حال په دې حدیث کې د باران متعلق د څو معجزاتو ظهور شوی دی.

حنانه ستن کې د معجزې ښکاره کیدل

﴿۳۴﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا خَطَبَ

او حضرت جابر رضي الله عنه وایي نبي کریم صلی الله علیه وسلم چې به مسجد نبوي صلی الله علیه وسلم کي خطبه ورکوله نو د کجورې هغه و

اِسْتَنَدَ إِلَىٰ جِذْعِ نَخْلَةٍ مِّنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ فَلَمَّا صُنِعَ لَهُ الْمِنْبَرُ

چي تني سره د څنګ وهلو سره به او دریدلو چې دیوي ستني په طور مسجد کي ولاړه وه بیا چې منبر

فَاسْتَوٰى عَلَيْهِ صَاحَتِ النَّخْلَةُ الَّتِيْ كَانَ

تیار شو نو حضور صلی الله علیه وسلم خطبې ویلو دپاره په هغه منبر او دریدلو نو د خورما هغه تنه چې هغې سره به

يَخْطُبُ عِنْدَهَا حَتَّى كَادَتْ أَنْ تَنْشَقَّ

شالګولو سره حضور صلی الله علیه وسلم خطبه ورکوله په زوره زوره په ژړا شوله او قریب وه چې هغه د نبي کریم صلی الله علیه وسلم

فَنَزَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى أَخَذَهَا

د فراق جدایي اذیت د شدت نه وچوي نبي کریم صلی الله علیه وسلم منبر نه راکوز شو هغه ته ورغی و نیوله بیا د هغې

فَضَمَّهَا إِلَيْهِ فَجَعَلَتْ تَئِنُّ أَنِيْنَ الصَّبِيِّ الَّذِيْ

د تسلی دپاره هغه یي غاړې سره ولګوله د دې نه روسته هغه ستني د هغه بچي په شان ژړا شروع

يُسَكَّتُ	حَتَّى	اسْتَقَرَّتْ	قَالَ	بَكَتْ	عَلَى مَا

كړه چې هغه چپ كولى شي او هغه ژړنه چپ كيږي اخر هغه ستني ته آرام راغي چپ شوه بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

كَانَتْ	تَسْمَعُ	مِنَ	الذِّكْرِ.	رَوَاهُ	الْبُخَارِيُّ

بيان وكړو چې دي ستني په دي وجه وژړل چې د الله كوم ذكر يي اوريده د هغه نه محرومه شوه [بخاري]

توضيح : (صاحت) د ژړا په وجه يې آواز پورته شو . (تنشق) د چاودېدو په معنى سره دى . (تأن) أنّ يأنّ ضرب يضرب نه دى ، ماشوم چې كله په ژړا ژړا سره سلګۍ شروع كړي هغه ته انين ويل كيږي ، په دغه ونې كې د معجزې ظهور وشو ، وايي دغه ونه به جنت ته ځي ، لږ سوچ پكار دى چې وچې ونه د حضور ﷺ په فراق كې ژاړي مګر غافل انسان په غفلت كې پروت دى .

سنګى ونباتى كه دروخاصيتى نيست — به از آدمى كه دروه معرفتى نيست

دروغ عذر بيانونكي دخپل لاس توانائي نه محروم شو

﴿٣٥﴾	عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ	أَنَّ رَجُلًا	أَكَلَ	عِنْدَ	رَسُوْلِ اللهِ	صَلَّى اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

او حضرت سلمه بن اكوع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دى يو سړي د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخكې په ګڅ لاس سره طعام

بِشِمَالِهِ	فَقَالَ	كُلْ	بِيَمِيْنِكَ	قَالَ	لَا

خوړلو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته نصيحت وكړو چې ښي لاس سره خوره هغه سړي جواب وركړو چې زه ښي

أَسْتَطِيْعُ	قَالَ	لَا	اسْتَطَعْتَ،

لاس سره نشم خوړلى حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل تا ته دې ښي لاس سره خوړلو باندي هيڅ كله قدرت نه وي

مَا	مَنَعَهُ	إِلَّا	الْكِبْرُ	قَالَ

[دراصل] هغه سړي غرور كي راتلو سره ښي لاس سره يي طعام نه خوړلو راوي وايي د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د

فَمَا	رَفَعَهَا	إِلَى	فِيْهِ.	رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

هغه سړى خپل ښي لاس خولي پوري او چتولو باندي هم قادر نه شو .

په يوې سورلۍ کې د معجزې ظهور

﴿۲۷﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ أَهْلَ الْمَدِيْنَةِ فَزِعُوْا مَرَّةً
او حضرت انس رضی الله عنه نه روايت دی يو وارد شپې اهل مدينه د غلو يا د دښمن خطرې محسوسولو سره
فَرَكِبَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَسًا لِأَبِيْ طَلْحَةَ
ويريدل اوژړا فرياد يې شروع کړو نبي کريم صلی الله علیه وسلم د صورت حال تحقيق د پاره د ابو طلحه رضی الله عنه په آس
بَطِيْئًا وَ كَانَ يَقْطِفُ فَلَمَّا رَجَعَ قَالَ
باندې چې ډير سست رفتار وو تشريف يوړلو چې روسته راغلی نو ابو طلحه رضی الله عنه ته يې وفرمائيل
وَجَدْنَا فَرَسَكُمْ هٰذَا بَحْرًا فَكَانَ بَعْدَ ذٰلِكَ
مونږ خوستا آس د اوبو په شان تيز رفتار او کشاده قدم پيدا کړو نو د حضور صلی الله علیه وسلم د سورلي نه روسته
لَايُجَارٰى وَفِيْ رِوَايَةٍ فَمَاسُبِقَ بَعْدَ
هغه آس داسې تيز رفتار شو چې هيڅ آس هغه سره تلی نه شو او په يو روايت کې دا الفاظ دي چې
ذٰلِكَ الْيَوْمِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.
د هغه ورځې نه روسته هيڅ آس د هغه نه مخکې کيدی نه شو.

توضيح: بطيئا: يعنې سست رفتاره آس وو.

يقطف: نږدې نږدې قدمونو ايښودلو سره تلونکي آس ته قطوف ويل کيږي.

بحرا: يعنې دا آس خو د سمندر په شان تيز تګ کوي يا د دې رفتار خو د سمندر په شان مسلسل دی کله ختميږي نه. د دې حديث نه معلومه شوه چې د يو شی په کمال باندې د هغه تعريف جائز دی او دا هم معلومه شوه چې په تعريف کې مبالغه کول هم جائز دي چې کله په محدوده دائره کې وي.

لايجارى: د مجارات نه دی، د مقابلې په معنی سره دی يعنې هيڅ آس د دې مقابله کولی نشي ځکه چې د حضور صلی الله علیه وسلم په هغه باندې سوارلۍ کولو سره په هغه کې د معجزې ظهور راغی.

كهجورو كې د معجزې ښكاره كيدل

﴿۳۸﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ تُوُفِّيَ أَبِي وَعَلَيْهِ دَيْنٌ
اوحضرت جابر بن عبد الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي كوم وخت چې زما پلار وفات شو نو د هغه په ذمه ډيره قرضه وه
فَعَرَضْتُ عَلَى غُرَمَائِهِ أَنْ يَأْخُذُوا التَّمْرَ بِمَا
ما هغه قرضدارو ته پيشكش وكړو چې زمونږ سره څومره خورما دي هغه ټولې زما د پلار د قرض په
عَلَيْهِ فَأَبَوْا فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
بدل كي واخلئ ليكن هغوى زما خبرې منلو نه انكار وكړو اخر زه د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت كي حاضر
فَقُلْتُ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّ وَالِدِي قَدِ اسْتُشْهِدَ يَوْمَ أُحُدٍ
شوم او عرض مي وكړو يا رسول الله تاسو ته معلومه ده چې زما پلار په جنګ احد كي شهيد شوى
وَتَرَكَ دَيْنًا كَثِيرًا وَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ يَرَاكَ الْغُرَمَاءُ
دى او هغه ځان پسي ډير قرض پريښى دى زه غواړم چې قرض غوښتونكې تاسو ما سره ووينې
فَقَالَ لِي اِذْهَبْ فَبَيْدِرْ كُلَّ تَمْرٍ عَلَى نَاحِيَةٍ فَفَعَلْتُ
حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته وفرمائيل لاړ شه او د هر قسم كجورو جدا جدا ډهيرى ولګوه نو ما دغه شان وكړل او
ثُمَّ دَعَوْتُهُ فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَيْهِ
دې نه روسته مي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د تشريف راوړلو وويل قرض غوښتونكو د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تشريف راوړل
كَأَنَّهُمْ أُغْرُوا بِي تِلْكَ السَّاعَةَ
وليدل نو هغه وخت فورًا يې داسي رويه اختيار كړله لكه چې هغوى په ما حاوي شوي وي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَلَمَّا رَآى مَا يَصْنَعُوْنَ طَافَ حَوْلَ أَعْظَمِهَا

چې دهغه قرض خواهانو دا رویه ولیده نوهغوی ته څه ویلو نه بغیر د ټولو نه دلوی ډهیرئ نه یې

بَيْدَرًا ثَلْثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ جَلَسَ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ

چاپیره دري ځ ره ولګول او بیاهغه ډهیري باندي کینا ستلو سره ماته یي وفرمائیل خپل قرض خواه

أُدْعُ لِيْ أَصْحَابَكَ فَمَا زَالَ يَكِيْلُ لَهُمْ

راوبله نو دحضور ﷺ په حکم سره دهغه ډهیرئ نه په ناپ تول سره قرض خواهو ته ورکول شروع

حَتّٰى أَدّٰى اللهُ عَنْ وَالِدِيْ أَمَانَتَهُ وَأَنَا أَرْضٰى

کړل تر دي پورې چې الله تعالی زما دپلار ټوله قرضه اداکړله اګر که زما دخوشحالی دپاره داڅه کم

أَنْ يُؤَدِّيَ اللهُ أَمَانَةَ وَالِدِيْ وَلَا أَرْجِعُ

نه وو چې الله تعالی زما دهغه قجورو نه زما دپلار تمامه قرضه اداء کړله که خپلو خویندو ته ورلو

إِلٰى أَخَوَاتِيْ بِتَمْرَةٍ فَسَلَّمَ اللهُ الْبَيَادِرَ كُلَّهَا

دپاره یوه قجوره هم نه وی بچ شوي لیکن الله تعالی خود حضور ﷺ معجزي سره ټول ډیري محفوظوساتل اوپه کوم

وَحَتّٰى إِنِّيْ أَنْظُرُ إِلَى الْبَيْدَرِ الَّذِيْ كَانَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ډهیري چې حضور ﷺ ناست وو ماهغه طرف ته نظر وکړو نو داسي لګیده چې دهغه نه یوه قجوره هم نه ده کمه

كَأَنَّهَا لَمْ تَنْقُصْ

شوي او هرکله چې هغه ډهیري نه هیڅ کم نه شو چې هغه نه د قرض خواهو دمطالبي په قدر ورکړل شو نو باقي ډهیري

تَمْرَةً وَاحِدَةً. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

خو بدرجه اولی سالم او محفوظ پاته شو.

توضيح : (على غرمائه) يعني د پلار جان په قرضدارانو باندې ما خپل باغ پيش کړلو مګر هغوی کم ګڼلو سره انکار وکړو ، دا قرضداران يهوديان وو ، (مرقات) .

يراک الغرماء: يعني چې کله قرضداران تا ويني نو لږ رعايت به وکړي . (فبيدر) دا د امر صيغه ده د ډيري جوړولو په معنی سره دی ، البيدر د ډيري کولو ميدان ته ويل کيږي يعني په ميدان کې د خرماؤ د هر قسم ځانته ځانته ډيري جوړه کړه . (اغروا بي) دا د اغراء نه دی د چا په خلاف د سپی غفولو ته اغراء ويل کيږي يعني د حضور اکرم ﷺ په ليدلو سره دغه خلک په ما باندې راګرم شول او په خبرو کې يې سختي پيدا کړله چې تا د سفارش دغه صورت ولې جوړ کړلو ؟ قرضداران يهود وو په دغه وجه ګرم شول چې د دومره زيات قرضدارانو لپاره دې څومره کم مال ايخې دی .

(اعظمها بيدرا) حضور ﷺ چې کله وکتل چې يهود بدتميزی کوي نو هغه د غټې ډيري شاوخوا درې ځله تاؤ شو او بيا د هغې سره کيناستلو . (اصحابک) يعني خپل قرضداران يهود راوغواړه چې خپل قرض واخلي . (تمرة واحدة) يعني ټول قرض يې ورکړو مګر د خرماؤ دغه ډيرۍ داسې معلوميدله چې يو دانه خورما هم ددينه کمه شوې نه ده ځکه چې د حضور ﷺ په برکت په هغې کې د معجزې ظهور شوی وو .

دغوړو دمشکيزې متعلق يوه معجزه

﴿۳۸﴾ وَعَنْهُ قَالَ إِنَّ أُمَّ مَالِكٍ كَانَتْ تُهْدِىْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِىْ عُكَّةٍ					
او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان کوي ام مالک رحمه الله به د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت کې يوې مشکيزې کې دغوړو هديه					
لَهَا	سَمْنًا	فَيَأْتِيْهَا	بَنُوْهَا	فَيَسْأَلُوْنَ	الْأُدُمَ
ليږله چې کله به د ام مالک رحمه الله زامن راتلل او د خوراک د پاره به يې څه سالن او غوښتلو او د هغې سره					
وَلَيْسَ عِنْدَهُمْ شَيْءٌ فَتَعْمِدُ إِلَى الَّذِىْ كَانَتْ تُهْدِىْ فِيْهِ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ					
به څه سالن موجود نه وو نو هغه به هغه مشکيزې ته ورتله چې په هغه کې به يې نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته غوړي					
فَتَجِدُ	فِيْهِ	سَمْنًا	فَمَا	زَالَ	
ليږل غوړي او د هغې نه به څه غوړي ورته حاصليدل کافي ورځو پورې دا سلسله جاري وه چې هغه					

يُقِيمُ لَهَا أُدْمَ بَيْتِهَا حَتَّى عَصَرَتْهُ

مشکیزي سره لګیدلی غوړي پوره کور د پاره کافي کیدل بیا ام مالک رحمه الله هغه ټول راونښکل چې د

فَأَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هغه اثر داوسو چې هغه د هغه د برکت نه محرومه شوه او کوروالو ته روتی خوړلو دپاره چې د کوم شي

فَقَالَ عَصَرْتِيهَا قَالَتْ

طمعوه هغه بند شو ام مالک رحمه الله د نبي کریم ﷺ په خدمت کي حاضره شوه حضور ﷺ پوښتنه ایا

نَعَمْ قَالَ لَوْ تَرَكْتِيهَا

تا هغه مشکیزه بالکل پخوړ کړې ده؟ هغي وویل چې ها نو حضور ﷺ ورته وفرمائیل که تا مشکیزه

مَا زَالَ قَائِمًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

داسي نه وی نچوړ کړي نو همیشه به تا ته د دي مشکیزي نه غوړي حاصلیدل.

توضیح: عکة: وړې مشکیزې ته هم عکه وایي او د غوړو لپاره د څرمنې نه جوړ شوې لوښي ته هم عکه وایي، ملا علی قاری رحمه الله لیکي: **هی وعاء من جلد مستدير و يختص بالسمن والعسل.** (مرقات)

(فتعمد) د قصد او ارادې په معنی سره دی، ضمیر د مؤنث ام مالک ته راجع کیږي، د حدیث مطلب دا دی چې ام مالک رحمه الله به په یوه لوښي کې غوړي اېښودل او حضور ﷺ ته به یې په طور د هدیه لیږل، کله به داسې کیدل چې د ام مالک بچیان به راغلل ترکاري به یې غوښته نو ام مالک به هغه لوښي طرفته لاړه ځکه چې د ترکاري کوم بل انتظام نه وو البته په دغه لوښي کې د معجزې ظهور شوی وو نو په هغه کې به هر وخت غوړي ملاویدل، دا سلسله روانه وه تر دې پورې چې یو ځل ام مالک رحمه الله د لوښي نه ټول غوړ صفا کړل نو د برکت او معجزې دغه سلسله بنده شوه، علماؤ لیکلي دي چې معجزه یو غیبي انتظام دی هغه پټه ساتل پکار دي، د خوراک څښاک شیانو بیخ ظاهرولو سره معجزه موقوف کیږي، د خوراک او څښاک په شیانو کې خو برکت او اضافه راځي لیکن اصل ماده برقراره ساتل پکار دي. **(عصرتیها)** آیا تا هغه لوښی بلکل نچوړ کړلو؟ په دې صیغه

کې (ی) د اشباع لپاره ده او په ترکيبها کې هم دی، د اشباع لپاره ده، ددې مفهوم د ترجمې کولو نه ظاهرېږي او تعلق يې د کلام د لهجې سره دی.

په طعام کې دبرکت معجزه

﴿۲۹﴾ وَ عَنْ اَنَسٍ قَالَ اَبُوْ طَلْحَةَ لِأُمِّ سُلَيْمٍ لَقَدْ
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي يوه ورځ ابو طلحه انصاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې زما پلندر وو کورته راتلو سره زما مور
سَمِعْتُ صَوْتَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَعِيْفًا
ام سليم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته يې وويل نن ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او از کې ډيره کمزوري محسوسه کړه چې هغه سره ماته
أَعْرِفُ فِيْهِ الْجُوْعَ فَهَلْ عِنْدَكِ مِنْ شَيْءٍ فَقَالَتْ
اندازه و شوه چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وږی دی دې ايا تا سره د خوراک څه شی شته ام سليم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا جواب ورکړو
نَعَمْ فَأَخْرَجَتْ أَقْرَاصًا مِّنْ شَعِيْرٍ ثُمَّ أَخْرَجَتْ خِمَارًا لَّهَا
چې شته بيا هغه د اوربشو څو روټۍ راوښکلې خپل څادر يې رواخسته او د هغه يوه حصه کې يې روټۍ
فَلَفَّتِ الْخُبْزَ بِبَعْضِهِ ثُمَّ دَسَّتْهُ تَحْتَ يَدِیْ وَلَا ثَّتْنِیْ بِبَعْضِهِ
اونغښتلې او بلې حصې سره يې زما سرپټ کړو او بيا پړوني کې انغښتې روټۍ زماتر لاس لاندې پټې
ثُمَّ أَرْسَلَتْنِيْ إِلٰى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَذَهَبْتُ بِهٖ
کړې او زه يې د رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې وليږلم زه هغه ډوډيو سره ورسيدم رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه
فَوَجَدْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ وَ مَعَهُ النَّاسُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِمْ
وقت په مسجد کې تشريف فرما وو او ډير خلق د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ناست وو ماټولو ته سلام وکړو
فَقَالَ لِيْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَرْسَلَكَ
رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سلام جواب راکولو نه روسته زمانه پوښتنه وکړه ايا ته ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راليږلې يې؟

أَبُوْ طَلْحَةَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ بِطَعَامٍ قُلْتُ نَعَمْ

ا عرض وکړو چې هو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پوښتنه وکړه چې روټۍ درکړې ده را لیږلې یې ما وویل چې هو

فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَنْ مَّعَهُ

رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما جواب اوريدو سره هغه خلقوته چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ناست وو فرمائيل

قُوْمُوْا . فَانْطَلَقَ وَانْطَلَقْتُ بَيْنَ أَيْدِيْهِمْ

ا پاځئ دابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کورته ورځو ددې نه روسته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او هغه تمام خلق دابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دکور

حَتّٰى جِئْتُ أَبَا طَلْحَةَ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ

طرف ته روان شول او زه هم د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخکې روان شوم ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته مې خبر ورکړو نو هغه

أَبُوْ طَلْحَةَ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ قَدْ جَاءَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنَّاسِ

وويل اې ام سليم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تشريف راوړې او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره صحابه کرام هم دي حال دا چې

وَلَيْسَ عِنْدَنَا مَا نُطْعِمُهُمْ فَقَالَتْ اَللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ أَعْلَمُ

زمونږ سره ددې ټولو د پوره کولو د پاره ددې يو نه علاوه څه شې نشته ام سليم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا جواب ورکړو الله او د هغه رسول ښه پوهيږي

فَانْطَلَقَ أَبُوْ طَلْحَةَ حَتّٰى لَقِيَ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د استقبال دپاره دکور نه بهر ووتلو او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره يې ملاقات

فَأَقْبَلَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُوْ طَلْحَةَ مَعَهُ

وکړو ددې نه روسته رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کورته تشريف راوړو او کورته رسيدو سره يې

فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلُمِّيْ يَا أُمَّ سُلَيْمٍ مَا عِنْدَكِ

وفرمائيل اې ام سليم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا څه چې تا سره وي هغه راوړه ام سليم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا هغه روټۍ چې هغه سره وي

فَأُتِيَ بِذٰلِكَ الْخُبْزِ فَأَمَرَ بِهِ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

راوړي: حضور ﷺ مخکي يي کښيخودلي حضور ﷺ حکم وکړو چې هغه روټۍ ميده کړي نو هغه

فَفُتَّ وَعَصَرَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ عُكَّةً فَأَدَمَتْهُ

ميده کړى شوي او ام سليم رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا د غوړو مشکيزه نچوړولو سره غوړي را وبنکل او هغه يي د سالن

ثُمَّ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْهِ

جوړ کيخودل، روسته رسول کريم ﷺ د هغه روټۍ سالن (ترکاري) په باره کي هغه څه وفرمائيل

مَا شَاءَ اللّٰهُ أَنْ يَّقُوْلَ ثُمَّ قَالَ ائْذَنْ لِعَشَرَةٍ فَأَذِنَ

چې الله تعالى غوښتل بيا حضور ﷺ حکم وکړو چې لس سړي را وغواړه نو لس سړي را وغوښتي

لَهُمْ فَأَكَلُوْا حَتّٰى شَبِعُوْا ثُمَّ خَرَجُوْا ثُمَّ قَالَ ائْذَنْ لِعَشَرَةٍ

شول هغوى په مړه خېټه طعام وخوړلو بيا چي هغوى ولاړل نو حضور ﷺ وفرمائيل لس لس کسان

ثُمَّ لِعَشَرَةٍ فَأَكَلَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ

راپليلو سره پرې خوروي نو لس لس سړي بللو سره موړي طعام وخوړلو تر دي پورې چې هغه ټولو په

وَشَبِعُوْا وَالْقَوْمُ سَبْعُوْنَ أَوْ ثَمَانُوْنَ رَجُلًا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَفِيْ رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ

مړه خېټه طعام وخوړلو او دا ټول اويا يا اتيا سړي وو [بخاري ومسلم] او د مسلم يو روايت کي دا الفاظ

أَنَّهُ قَالَ ائْذَنْ لِعَشَرَةٍ فَدَخَلُوْا

دي چې حضور ﷺ وفرمائيل لس خلق د طعام د پاره راوبلئ هر کله چې هغه لس خلق راغلل

فَقَالَ كُلُوْا وَسَمُّوا اللّٰهَ فَأَكَلُوْا

نو حضور ﷺ هغوى ته وفرمائيل د الله تعالى نوم آخستو سره خورئ نو هغوى د الله تعالى نوم آخستو سره طعام وخوړلو

حَتّٰى فَعَلَ ذٰلِكَ بِثَمَانِيْنَ رَجُلًا ثُمَّ أَكَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دغه شان اتيا سړو باندي طعام وخوړل شو هر کله چې ټولو طعام وخوړلو نو آخر کي نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَأَهْلَ الْبَيْتِ وَتَرَكَ سُؤْرًا وَفِيْ رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيْ

او د کور خلقو طعام وخوړلو او بيا هم پسخورده باقي پاتې شوه. او د بخاري يو بل روايت کي داسې دي

أَرْبَعِيْنَ ثُمَّ أَكَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل لس کسان ماته راولئ دغه شان څلوېښت کسان يې شمير کړل د هغوی نه روسته خپله نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ هَلْ نَقَصَ مِنْهَا شَيْءٌ

طعام وخوړلو او ما مسلسل کتل چې د طعام نه څه کم شوي دي يا نه ليکن ماته قطعًا څه کمی په نظر نه راتلو

وَفِيْ رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ ثُمَّ أَخَذَ مَا بَقِيَ فَجَمَعَهُ ثُمَّ دَعَا فِيْهِ بِالْبَرَكَةِ

او د مسلم په يو بل روايت کي دا الفاظ هم دي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پسخورده او چتو لو سره جمع کړه او هغې کي د برکت دعا

فَعَادَ كَمَا كَانَ فَقَالَ دُوْنَكُمْ هٰذَا.

وکړله نو هغه هغه شان شوه څرنګه چې مخکي وه بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل دا وساتئ او بيا يې وخورئ.

توضيح: **اقراصا**: دا د **قرص** جمع ده روټۍ ته ويل کيږي.

خمارا: لوپټې ته ويل کيږي، **ببعضه**: يعنې د لوپټې په يوه حصه کې يې روټۍ تاؤ کړه ويې تړله.

و دسته: دس يدس د نصر ينصر نه د منډلو او پټولو په معنی سره دی خاصکر په خاوره کې د پټولو لپاره استعماليږي.

لاثتنی: د نصر ينصر نه لوث د تاوولو او عمامه جوړولو په معنی سره راځي، حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا ويل غواړي چې مور مې د خپلې لوپټې يوه حصه کې يې روټۍ وتړله زما په بغل کې يې ومنډله او د لوپټې دويمه حصه يې زما په سر باندې تاؤ کړه، داسې معلوميږي چې دا د يخنۍ موسم وو.

بطعام: د ويلو نه مخکې حضور ﷺ د خوراک خبره ظاهره کړه ممکنه ده چې دلته د معجزې ظهور

شوي وي.

قوموا: اګرچې حضور ﷺ يې کور ته غوښتی نه وو مګر حضور ﷺ مناسبه وګڼله چې هلته لاړ شي تر څو په کور کې برکت راشي او د معجزې ظهور راشي.

الله و رسوله اعلم: د ام سليم رضي الله عنها ايماني قوت ته او ګوره هيڅ پريشانه نشوه بلکه ابو طلحه رضي الله عنه ته يې تسلي ورکړه چې دا د رسول الله ﷺ مليمانه دي هغه پوهيږي او ميلمانه يې پوهيږي، مونږ ولې پريشانه شو، يعنې د هغه ځای نه به ټول انتظام کيږي. **(ففتّ)** ډوډۍ ماته کړی شوه.

ان يقول: په رواياتو کې دي چې هغه دا دعاء وويله **(بسم الله اللّهم اعظم فيه البركة)**.

ائذن لعشرة: دا د مخکې زمانې د دعوتونو رواج وو، اوس هم په عربو او قبائلو کې بلکه زمونږ په علاقه کې هم دا رواج دی چې لسو کسانو ته په يوه لويه کاسه باندې يو ځای خوراک ورکول کيږي، ددې مجموعې نوم (پينډه) وي، په هر حال د دوه ځلورو کسانو خوراک اتيا کسانو وخوړو او بيا هم پاتې شو، په دغه طريقه په دې خوراک کې د معجزې ظهور راغی.

ګوتو مبارکو نه داوبو وتلو معجزه

﴿۲۰﴾	وَعَنْهُ	قَالَ	أُتِيَ	النَّبِيُّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ بِإِنَاءٍ
او حضرت انس رضي الله عنه وايي په يوه موقع چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم زوراء مقام کې تشريف فرما وو								
وَهُوَ	بِالزَّوْرَاءِ	فَوَضَعَ	يَدَهُ	فِي	الْإِنَاءِ			
دحضور صلى الله عليه وسلم په خدمت کې داوبو يو لوښی راوړل شو حضور صلى الله عليه وسلم خپلې ګوتې مبارکې هغه لوښي کې کېښوده								
فَجَعَلَ	الْمَاءُ	يَنْبُعُ	مِنْ	بَيْنِ	أَصَابِعِهِ	فَتَوَضَّأَ	الْقَوْمُ	
کړې او د ګوتو مبارکو نه يې داوبو فواره بهيدل شروع شو پوره جماعت هغه اوبو سره اودس وکړو								
قَالَ	قَتَادَةُ	قُلْتُ	لِأَنَسٍ	كَمْ	كُنْتُمْ			
حضرت قتاده رضي الله عنه وايي ما د حضرت انس رضي الله عنه نه پوښتنه وکړه په هغه موقع تاسو خلق څومره وئی؟								

قَالَ ثَلَاثَمِائَةٍ أَوْ زُهَاءَ ثَلَاثِمِائَةٍ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جواب دری سوه یا اندازتًا دري سوه کسان وو. [بخاري مسلم]

﴿۲۱﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ كُنَّا نَعُدُّ الْآيَاتِ بَرَكَةً

او حضرت عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دی هغوی وويل مونږ صحابه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ خو ايات د برکت او

وَأَنْتُمْ تَعُدُّوْنَهَا تَخْوِيْفًا كُنَّا مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

خوشحالۍ سبب ګڼلو او ای خلقو تاسو يې د خلکو د ويرلو دپاره ګڼئ، چې مونږ رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره

فِيْ سَفَرٍ فَقَلَّ الْمَاءُ فَقَالَ اُطْلُبُوْا فَضْلَةً

يو سفر کي وو چې په لار کي داوبو د قلت مسئله پيدا شوه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حکم وکړو چاسره چې لوښي

مِنْ مَّآءٍ فَجَاءُوْا بِإِنَاءٍ فِيْهِ مَاءٌ

کي لږې اوبه هم بچ شوي وي هغه ماته راوړئ نو صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ يو داسي لوښي راوړو چې په هغه کي

قَلِيْلٌ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ ثُمَّ قَالَ حَيَّ

ډيري لږې اوبه وي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل لاس مبارک هغه لوښي کي ختته کړو او وي فرمائيل زر راځي

عَلَى الطَّهُوْرِ الْمُبَارَكِ وَالْبَرَكَةُ مِنَ اللهِ

او دا پاکي او بابرکته اوبه حاصلي کړئ او دا برکت دی د الله تعالى د طرف نه نازل شوی دی او

وَلَقَدْ رَأَيْتُ الْمَاءَ يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل هغه وقت د رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ګوتو مبارکو نه د فواري په شان اوبه

وَلَقَدْ كُنَّا نَسْمَعُ تَسْبِيْحَ الطَّعَامِ وَهُوَ يُؤْكَلُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

بهيدلي ماخپله وليدل او همدا شان مونږ د طعام د تسبيح اواز اوريده. [بخاري]

توضیح : (الآیات) یعنې تاسې خو معجزات هغه ته وایې چې په هغه کې تخویف او ویرول او عذاب وي حالانکه مونږ به معجزات رحمت او برکت ګڼلو ، اوس صورت حال داسې دی چې عوامو ته هماغه معجزه فائده ورکوي چې په هغه کې تخویف وي او خلک په زوره لارې ته راولي مګر د معجزې خواصو ته په کتلو خپله ځې ایمان راوړي ځکه هغوی دا برکت ګڼلو .

﴿۴۲﴾ وَعَنْ أَبِيْ قَتَادَةَ قَالَ خَطَبَنَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ
او حضرت ابو قتاده رضي الله عنه بیان کوي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم زمونږ مخکې خطبه وویله او ارشاد یې وفرمایلو
إِنَّكُمْ تَسِيْرُوْنَ عَشِيَّتَكُمْ وَلَيْلَتَكُمْ وَتَأْتُوْنَ الْمَاءَ
چې تاسو به ددې شپې په اوله حصه کې او آخره حصه کې سفر کوئ ان شاء الله صباته به تاسو اوبه
إِنْ شَاءَ اللهُ غَدًا فَانْطَلَقَ النَّاسُ لَا يَلْوِيْ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ
پیدا کړئ نو ټول خلق د غه شان بې پروا روان وو چاته د چا پروانه وه بلکې هر سړی جدا جدا روان وو
قَالَ أَبُوْ قَتَادَةَ فَبَيْنَمَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِيْرُ حَتَّى ابْهَارَّ
ابو قتاده رضي الله عنه وایې په دغه شپه رسول کریم صلی الله علیه وسلم هم روان وو کوم وقت چې نیمه شپه تیره شوه نو
اللَّيْلُ فَمَالَ عَنِ الطَّرِيْقِ فَوَضَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ
حضور صلی الله علیه وسلم د لارې یو ې غاړې باندې خکته شو او سر مبارک ایښودلو سره ځملاستو مخکې هدایت
قَالَ احْفَظُوْا عَلَيْنَا صَلَاتَنَا
یې وفرمایلو چې زمونږ د مونځ خیال ساته چې داسې نه وي ټول خلق بې خبره اوده شي او سحر وقت
فَكَانَ أَوَّلَ مَنِ اسْتَيْقَظَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
سترګې نه غړیدو په سبب مونځ قضاء شي لیکن دغه شان وشوه یاد ټولو نه مخکې رسول کریم صلی الله علیه وسلم بیدار شو
وَالشَّمْسُ فِيْ ظَهْرِهِ ثُمَّ قَالَ
هر کله چې نمر د حضور صلی الله علیه وسلم په شا مبارکه ولګیده حضور صلی الله علیه وسلم ټولو بیدار ولو سره وفرمائیل فوراً تیار

ارْكَبُوْا فَرَكِبْنَا فَسِرْنَا

شئ او ددي ځاي نه روان شئ نو مونږ خلق په تلوار تلوار خپلو سورلو باندي كينا ستلو او د هغه ځاي

حَتّٰى إِذَا ارْتَفَعَتِ الشَّمْسُ نَزَلَ ثُمَّ

نه روان شو تردي پورې چې نمر زيات اوچت شو نو حضور ﷺ د سورلي نه راكوز شو بيا د اودس

دَعَا بِمِيْضَأَةٍ كَانَتْ مَعِيَ فِيْهَا شَيْءٌ مِنْ مَّاءٍ

لوښي يي وغوښتلو چې ما سره وو او په هغه كي لږ اوبه باقي وي او هغه سره حضور ﷺ

فَتَوَضَّأَ مِنْهَا وُضُوْءًا دُوْنَ وُضُوْءٍ قَالَ وَبَقِيَ فِيْهَا شَيْءٌ مِنْ مَّاءٍ

اودس وكړو ابو قتاده رضي الله عنه وايي د اودس نه روسته څه لږ اوبه هغه لوښي كي بچ پاتې شوې وې

ثُمَّ قَالَ احْفَظْ عَلَيْنَا مِيْضَأَتَكَ فَسَيَكُوْنُ لَهَا

حضور ﷺ و فرمائيل ددي لوښي او به حفاظت سره وساتئ ځكه چې نزدي وخت كې به دې او بو نه به

نَبَأٌ ثُمَّ أَذَّنَ بِلَالٌ بِالصَّلَاةِ فَصَلّٰى رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يو لويه خبره ښكاره كيږي دي نه روسته بلال رضي الله عنه مانځه دپاره اذان وكړو او رسول كريم ﷺ سنت

رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى الْغَدَاةَ وَرَكِبَ وَرَكِبْنَا مَعَهٗ

ادا كړل دوه ركعاته د سحر قضاء مونځ يې باجماعت اداء كړو روسته حضور ﷺ سور شو او مونږ هم

فَانْتَهَيْنَا إِلَى النَّاسِ حِيْنَ امْتَدَّ النَّهَارُ وَحَمِيَ

په خپلو سورلو كينا ستلو تر دي پورې چې مونږ د قافلي خلقو سره يو ځاي شو هغه وقت نمر برابره

كُلُّ شَيْءٍ وَهُمْ يَقُوْلُوْنَ يَا رَسُوْلَ اللهِ هَلَكْنَا

راختلی وو چې هغه سره هر شي ته گرمي رسيده خلقو وويل يا رسول الله ﷺ مونږ خو هلاك كړو

عَطِشْنَا فَقَالَ لَا هُلْكَ عَلَيْكُمْ وَ دَعَا بِالْمِيْضَأَةِ

زمونږ تندي حضور ﷺ و فرمائيل ستاسو دپاره هلاكت نشته بيا حضور ﷺ داو

فَجَعَلَ يَصُبُّ وَأَبُو قَتَادَةَ يَسْقِيهِمْ

اوبو هغه لوښی طلب کړو او هغه لوښي نه يي اوبه اچول شروع کړل او ابو قتاده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خلقو باندي څکول شروع کړل او

فَلَمْ يَعْدُ أَنْ رَأَى النَّاسُ مَاءً فِي الْمِيضَأَةِ

قافلي والاو چې څرنګه وليدل چې هغه لوښي نه اوبه غورځيدي نو د ټولو نه مخکي يو دم رامات شول

تَكَابُّوا عَلَيْهَا فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسِنُوا

او يو په بل اوړيدل شروع شو. حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهغوی بې صبرۍ ليدو سره و فرمائيل ښه طريقه اختيار

الْمَلَأَ كُلُّكُم سَيَرْوَى قَالَ فَفَعَلُوْا

کړئ او د اخلاقو نه کار واخلئ تاسو ټول به دي اوبو سره سيراب شئ نو سمدستي خلقو ښه طريقه

فَجَعَلَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَصُبُّ

اختيار کړه او جدا جدا کيدو سره په وقار او قطار سره ودريدل بيا رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوبه اچول او ما په

وَأَسْقِيهِمْ حَتَّى مَا بَقِيَ غَيْرِي وَغَيْرُ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

خلقو اوبه څکول شروع کړل تر دي پوري چې ټول خلق سيراب شول او زما او رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه سوا

ثُمَّ صَبَّ فَقَالَ لِي اِشْرَبْ فَقُلْتُ لَا أَشْرَبُ

هيڅوک باقي پاتې نه شول نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوبه و اچولي او ماته يي و فرمائيل او څکه ما عرض وکړو زه

حَتَّى تَشْرَبَ يَا رَسُوْلَ اللهِ فَقَالَ إِنَّ سَاقِيَ

هغه وقته پوري نشم څکلی څو پوري چې تاسو يي و نه څکئ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائيل د خلقو ساقي

الْقَوْمِ آخِرُهُمْ قَالَ فَشَرِبْتُ وَ شَرِبَ

دهغوی آخري سړی وي حضرت ابو قتاده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي ما اوبه و څکلي بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوبه نوش کړي

قَالَ فَأَتَى النَّاسُ الْمَاءَ جَامِّيْنَ

ابو قتاده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي دي نه روسته اهل قافله داوبو ځاي ته داسي حال کي ورسيدل چې اوبه شوي ووا و

رِوَاءً. رَوَاهُ مُسْلِمٌ. هٰكَذَا فِيْ صَحِيْحِهِ

راحت يي پيدا کړی وو دا روايت مسلم نقل کړی دی، او صحيح مسلم کي داسي منقول دی او کتاب

وَكَذَا. فِيْ كِتَابِ الْحُمَيْدِيِّ وَجَامِعِ الْأُصُوْلِ وَزَادَ فِي الْمَصَابِيْحِ بَعْدَ

حميدي او جامع الاصول کي هم دا روايت دي الفاظو سره منقول دی البته مصابيح کي إِنَّ سَاقِيَ الْقَوْمِ

قَوْلِهِ آخِرُهُمْ لَفْظَةَ شُرْبًا.

آخِرُهُمْ: نه روسته شربًا لفظ مزيد دی.

توضيح: (ابهار الليل) يعنې نيمه شپه شوله، ستوري وځليدل، (ميضأة) لوټې ته وايي. (فلم يعد) يعنې خلکو آخوا ديخو تجاوز ونکړو بلکه چې کله يې اوبه وليدلې نو په اوبو باندې راپريوتل.

تکابوا: په اوبو باندې ازدحام جوړولو سره راپريوتل.

احسنوا الملاء: يعنې ښه اخلاق وساتئ. (اتى الناس) يعنې د معجزې ظاهريدو والا اوبه يې ښه وڅښلې او بيا خلک په سفر باندې روان شول او د اوبو چينې ته ورسيدل. (جامين) يعنې خلک ډير په راحت او خوشحالۍ کې وو. (رواء) ښه سيرابه وو.

تبوک کې د طعام د برکت معجزه

﴿۴۳﴾ وَ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ غَزْوَةِ تَبُوْكَ أَصَابَ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي د غزوه تبوک په ورځ د توښي د کمي په سبب هر کله چې سختي لوږې

النَّاسَ مَجَاعَةٌ فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُوْلَ اللهِ ادْعُهُمْ

خلق تنګ کړل نو حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عرض وکړو يا رسول الله لږ ډيره توښه چې د خلقو سره بچ شوې ده

فَقَالَ بِالْبَرَكَةِ عَلَيْهَا لَهُمْ اللهَ ادْعُ ثُمَّ أَزْوَادِهِمْ بِفَضْلِ
هغه راوغواړئي او بيا په هغه توښه هغوی دپاره الله تعالی نه دبرکت دعا وکړئ حضور ﷺ وفرمائيل
أَزْوَادِهِمْ بِفَضْلِ دَعَا ثُمَّ فَبَسَطَهُ بِنِطَعٍ فَدَعَا نَعَمْ
بنه بيا حضور ﷺ د چمړې دستر خوان راوغوښته نو هغه خور کړل شو او خلقو ته يې د بچ شوي توښې
بِكَفٍّ الْآخَرُ وَيَجِيءُ ذُرَةٍ بِكَفِّ يَجِيءُ الرَّجُلُ فَجَعَلَ قَالَ
راوړلو دپاره وويل نو خلقو شيان راوړل شروع کړل چا يو موټي برابر جوار يې راوړل چا د موټي برابر
يَسِيرٌ شَيْءٌ النِّطَعِ عَلَى اجْتَمَعَ حَتَّى بِكِسْرَةٍ الْآخَرُ وَيَجِيءُ تَمْرٍ
خورما راوړي چا د روټۍ ټکړه راوړه دغه شان پر هغه دستر خوان څه لږ څيزونه جمع شول نو رسول
فَدَعَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ بِالْبَرَكَةِ ثُمَّ قَالَ خُذُوْا
کريم ﷺ د نزول برکت دعا وکړه بيا يې خلقو ته وفرمائيل لوښي ډک کړي نو خلقو خپلو خپلو لوښو
فِيْ أَوْعِيَتِكُمْ فَأَخَذُوْا فِيْ أَوْعِيَتِهِمْ حَتَّى مَا تَرَكُوْا فِي الْعَسْكَرِ وِعَاءً إِلَّا مَلَأُوْهُ
آخستل شروع کړل تر دې پورې چې لښکر کې هيڅ داسې لوښي پاتې نه شو چې ډک نه شو
فَضْلَةٌ وَفَضَلَتْ شَبِعُوْا حَتَّى فَأَكَلُوْا قَالَ
حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي بيا ټول لښکر په ډکه خيټه طعام وخوړلو بيا هم ډير طعام پاتې شو دې نه روسته
فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَنِّيْ
رسول کريم ﷺ وفرمائيل زه شاهدي کوم چې د الله تعالی نه سوا بل معبود نشته او دا چې بلاشبه زه
غَيْرُ عَبْدٌ بِهِمَا لَا يَلْقَى اللهِ رَسُوْلُ
د الله تعالی رسول يم داسې هيڅ کله نشي کيدی چې يو سړی د دې دوو ګواهيو سره چې هيڅ شک

شَاكٍ فَيُحْجَبُ عَنِ الْجَنَّةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
شبه پکې نشته د الله تعالى سره يو ځاي شي او بيا هغه جنت ته د تلو نه منع کړل شي.

توضيح: (نطع) د څرمنې دسترخوان ته نطع ويل کيږي. (**بكف ذرة**) يعني کوم کس به يو موټې جوار راوړل، (كسرة) يعني کوم کس به د روټۍ ټکړه راوړه، چا به يو موټې کجورې راوړلې، بيا په مندرجه بالا شيانو باندې حضور ﷺ د برکت دعاء وکړله نو د معجزې ظهور وشو او لوښې يې ډک يوړلو.

د ام المؤمنين بي بي زينب رضي الله عنها وليمه کې د برکت معجزه؟

﴿۴۴﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرُوْسًا بِزَيْنَبَ
او حضرت انس رضي الله عنه وايي د نبی صلی الله علیه وسلم ام المؤمنين بي بي زينب رضي الله عنها سره نكاح وشوه نو [د واده د شپې نه
فَعَمِدَتْ أُمِّيْ أُمُّ سُلَيْمٍ إِلَى تَمْرٍ وَسَمْنٍ وَأَقِطٍ فَصَنَعَتْ حَيْسًا
روسته] زما مور ام سليم رضي الله عنها خورما، غوړي او کورت پنير اخستو سره ماليده جوړه کړه او بيا
فَجَعَلَتْهُ فِيْ تَوْرٍ فَقَالَتْ يَا أَنَسُ اِذْهَبْ بِهٰذَا إِلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
پياله کې واچوله او ماته يې وويل انس رضي الله عنه دا د رسول كريم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې يو سه او ورته ووايه چې
فَقُلْ بَعَثَتْ بِهٰذَا إِلَيْكَ أُمِّيْ وَهِيَ تُقْرِئُكَ السَّلَامَ
زما مور دا حقيره شان هديه ستاسو په خدمت کې راليږلې ده او تاسو ته يې سلام عرض کړی دی او
وَتَقُوْلُ إِنَّ هٰذَا لَكَ مِنَّا قَلِيْلٌ يَا رَسُوْلَ اللهِ فَذَهَبْتُ
ويلي يې دي چې يا رسول الله دا لږ هديه زمونږ د طرف نه ستاسو د پاره ده زه د حضور صلی الله علیه وسلم په خدمت کې
فَقُلْتُ فَقَالَ ضَعْهُ ثُمَّ قَالَ اذْهَبْ فَادْعُ
حاضر شوم او څه چې زما مور ويلي وو عرض مې کړل حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائيل دا کيږده او بيا يې

لِيُ	فُلَانًا	وَّفُلَانًا	رِجَالًا	سَمَّاهُمْ	وَادْعُ

وفرمائیل فلاني فلاني سړی چې د هغوی نومونه حضور صَلَّىٰ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ راته وښودل ورشه رایې وله

لِيُ	مَنْ	لَقِيْتَ	فَدَعَوْتُ	مَنْ	سَمّٰى	وَمَنْ لَقِيْتُ

اوګوره لارکي چې کوم سړی درسره ملاؤ شي هغه هم دځان سره راوله نوزه لاړم او هغه خلق او کوم

فَرَجَعْتُ	فَإِذَا	الْبَيْتُ	غَاصٌّ	بِأَهْلِهِ	

چې په لارکي راسره ملاؤ شول هغه مي راوستل کوم وقت چې زه کورته بېرته راغلم نو پوره کورد

قِيْلَ	لِأَنَسٍ	عَدَدُ	كَمْ	كَانُوْا	قَالَ	زُهَاءَ

خلقونه ډک وو حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه پوښتنه وشوه تاسو څومره خلق وئ حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جواب ورکړو

ثَلَاثِمِائَةٍ	فَرَأَيْتُ	النَّبِيَّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	وَضَعَ	يَدَهُ	عَلٰى

دري سوو ته قریب بیا ما ولیدل چې نبي کریم صَلَّىٰ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه (مالیده) باندي لاس مبارک ایښودلو سره هغه

تِلْكَ	الْحَيْسَةِ	وَتَكَلَّمَ	بِمَا	شَاءَ	اللهُ	ثُمَّ	جَعَلَ	يَدْعُوْ	عَشَرَةً	عَشَرَةً

څه وویل څه چې الله تعالیٰ غوښتل ددي نه روسته حضور صَلَّىٰ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لس لس سړي رابلل شروع کړل او هغوی .

يَأْكُلُوْنَ	مِنْهُ	وَيَقُوْلُ	لَهُمْ	اذْكُرُوا	اسْمَ	اللهِ

یو بل پسي راتلل او څوک چې به طعام د پاره راتلل حضور صَلَّىٰ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به ورته وفرمائیل د الله تعالیٰ نوم آخستو

وَلْيَأْكُلْ	كُلُّ	رَجُلٍ	مِمَّا	يَلِيْهِ	قَالَ	فَأَكَلُوْا	حَتّٰى	شَبِعُوْا

سره خورئ او هر سړي ته د خپلي مخي نه خوړل پکار دي حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي د لس سړو جماعت چې

فَخَرَجَتْ	طَائِفَةٌ	وَدَخَلَتْ	طَائِفَةٌ	حَتّٰى	أَكَلُوْا	كُلُّهُمْ

به طعام خوړلو نه فارغ شو نو د لسو سړو بل جماعت به راتلو تر دي پوري چې ټولو خلقو طعام وخوړلو

قَالَ	لِيْ	يَا	أَنَسُ	اِرْفَعْ	فَرَفَعْتُ	فَمَا	أَدْرِيْ	حِيْنَ
بیا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته وفرمائیل ای انس دا کاسه او چته کړه ما کاسه او چته کړه زه نشم ویلی چې کوم								
وَضَعْتُ	كَانَ	أَكْثَرَ	أَمْ	حِيْنَ	رَفَعْتُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ			
وخت دا کاسه ایښې وه هغه وقت (مالیده) زیاته وه یا هغه وخت چې او چته کړه								

توضیح: (حیسا) کجورې غوړي او پنیر یوځای کولو سره یوې حلوی نما حریرې ته حیس وایې، ددې لپاره مختصر نوم (مالیده) دی. **(تور)** د ډبرې کټوی یا پیاله، **(ومن لقیت)** یعنې د کومو خلکو نوم چې مې واخیسته هغه هم راوغواړه او د کومو سره چې ملاؤ شوې هغه هم راوغواړه.

غاص: یعنې د خلک و نه کوټه ډکه شوې وه. دغه لړه مالیده درې سوه خلکو وخوړه او بیا هم پاتې شوه ځکه چې په دې کې د معجزې ظهور شوی وو، د مالیدې واقعه جدا ده او د حضرت زینب رضی الله عنها د ولیمې واقعه جدا ده، دا مالیده د زوم او ناوې دعوت وو چې حضرت ام سلیم رضی الله عنها تیاره کړې وه.

د اوښ سره متعلق معجزه

﴿۴۵﴾وَعَنْ	جَابِرٍ	قَالَ	غَزَوْتُ	مَعَ	رَسُوْلِ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ
او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایې زه په یو سفر کې د رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ملګری وم او اوبو راویستونکې										
وَأَنَا	عَلَى	نَاضِحٍ	قَدْ	أَعْيٰى	فَلَا	يَكَادُ	يَسِيْرُ			
اوښ باندې سپور وم هغه اوښ دومره زیات ستړی شوی وو چې ځرنګه هغه ته تلل پکار وو هغه شان										
فَتَلَاحَقَ	بِيْ	النَّبِيُّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	فَقَالَ			
تلو باندې قادر نه وو یوځای ته رسیدو سره زه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ملګری شوم حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل										
مَا لِبَعِيْرِكَ	قُلْتُ	قَدْ عَيِيَ	فَتَخَلَّفَ							
ستا په اوښ څه شوي دي چې ښه نه ځې ما عرض وکړو ستړی شوی دی نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما د اوښ نه										

رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَزَجَرَهُ فَدَعَا

شاطر فته راغلی او په څه شي سره ووهلو بیا د هغه په حق کي د تیز تلو دعا وکړه د هغه اثر دا شو چي

لَهُ فَمَا زَالَ بَيْنَ يَدَيِ الْإِبِلِ قُدَّامَهَا يَسِيْرُ فَقَالَ لِيْ

زما اوښ د ټولو نه مخکي شو بیا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پوښتنه وکړه وایه ستا دا اوښ څه حال دی ما عرض وکړو

كَيْفَ تَرٰى بَعِيْرَكَ قُلْتُ بِخَيْرٍ قَدْ أَصَابَتْهُ بَرَكَتُكَ قَالَ أَفَتَبِيْعُنِيْهِ بِوُقِيَّةٍ

ستاسو صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دعا له برکته اوس هغه ښه تیز ځي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل ایا ته دا اوښ په څلوېښت درهمه

فَبِعْتُهُ عَلٰى أَنَّ لِيْ فَقَارَ ظَهْرِهِ إِلَى الْمَدِيْنَةِ

خرڅوي ما عرض وکړو زه په دي شرط باندي دا اوښ په تاسو خرڅوم چي مدیني پوري به دا اوښ

فَلَمَّا قَدِمَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِيْنَةَ

زما سورلی کي وي بیا رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او مونږ مدیني ته راورسیدو نو د راتلونکي ورځ په سحر کي

غَدَوْتُ عَلَيْهِ بِالْبَعِيْرِ فَأَعْطَانِيْ

ما اوښ اخستو سره د رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کي حاضر شوم حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته قیمت

ثَمَنَهُ وَرَدَّهُ عَلَيَّ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

عطاء کړو او د مهربانی له مخه هغه اوښ یي هم ماته عطاء کړو.

توضیح: (ناضح) د اوبو ویستلو او راوړلو والا اوښ ته ناضح ویل کیږي.

قد اعيٰ: یعنې د تګ نه عاجزه شوی وو. **فتلاحق**: حضور ﷺ د وروسته نه زما سره ملاؤ شو.

فتخلف: یعنې حضور ﷺ د اوښ شا ته راغی.

فزجره: په آواز سره یا په قمچینې سره یې وشړلو.

فقار ظهره: یعنې تر مدینې پورې به ماته په دې باندې د سوریدلو حق حاصل وي، دا شرط د اصول

بيع خلاف وو ليکن دا په صلب عقد کې نه وو په دغه وجه جائز شو ، يا دا د مخکې واقعه ده چې وروسته منسوخ شو ، يا حضور ﷺ د دغه محتاج صحابي په طور د عزت تعاون کول غوښتل نو صورةً يې د بيعې صورت جوړ کړلو په حقيقت کې دا هبه وه.

د غزوه تبوک په موقع دوه نورې معجزې

﴿۴۶﴾ وَعَنْ أَبِيْ حُمَيْدِ نِ السَّاعِدِيِّ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابو حميد ساعدي رضي الله عنه وايي مونږ د رسول کريم صلى الله عليه وسلم سره د غزوه تبوک د پاره د مديني نه روان

غَزْوَةَ تَبُوْكَ فَأَتَيْنَا وَادِيَ الْقُرٰى عَلٰى حَدِيْقَةٍ

شو کوم وخت چې مديني نه د درې ورځو په مسافت کې واقع وادي القرى ته ورسيدو نو په يو باغ تير

لِامْرَأَةٍ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

شو چې د يوې ښځې وو رسول کريم صلى الله عليه وسلم هغه باغ ته ورسيدو سره مونږ خلقو ته و فرمائيل اندازه کولو سره

اخْرُصُوْهَا فَخَرَصْنَاهَا وَ خَرَصَهَا

وښائي چې په دې باغ کې به څومره ميوه وي مونږ ټولو خپله خپله اندازه وښودله د چا اندازه څه وه

رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشَرَةَ أَوْسُقٍ

او د چا څه وه بيا رسول کريم صلى الله عليه وسلم هم اندازه وکړله او وې فرمائيل په دې باغ کې به لس وسقه ميوه وي دې

وَ قَالَ أَحْصِيْهَا حَتّٰى نَرْجِعَ إِلَيْكِ

نه روسته هغه ښځې ته يې و فرمائيل کله چې ميوه وشکوي او وزن يې کړې نو هغه وزن يا د ساته تر دې

إِنْ شَآءَ اللهُ تَعَالٰى وَانْطَلَقْنَا حَتّٰى قَدِمْنَا تَبُوْكَ

پورې چې مونږ روسته راشو انشاء الله د هغه ځای نه روانيدو سره چې مونږ تبوک ته ورسيدو نو

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَتَهُبُّ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَةَ رِيْحٌ

رسول کریم ﷺ و فرمائیل نن شپه به په تاسو سخته سیلئ راځي هغه وقت دې هیڅ سړی د خپل ځایه نه

شَدِيْدَةٌ فَلَا يَقُمْ فِيْهَا أَحَدٌ

پاځي او چا سره چې اوښ وي هغه دې په رسۍ سره مضبوط وتړي مطلب دا چې سیلۍ نه د حفاظت

فَمَنْ كَانَ لَهُ بَعِيْرٌ فَلْيَشُدَّ عِقَالَهُ فَهَبَّتْ

پیش نظر هلته دې نه څوک سړی ګرځي راګرځي او نه دې خپل اوښ خلاص ځای باندې پرېږدي نو دغه

رِيْحٌ شَدِيْدَةٌ فَقَامَ رَجُلٌ فَحَمَلَتْهُ الرِّيْحُ حَتّٰى

شان وشو د شپې دومره سخته سیلئ راغله چې یو سړی چې د حضور ﷺ د هدایت خلاف ودریدلی وو

أَلْقَتْهُ بِجَبَلَيْ طَيِّءٍ ثُمَّ أَقْبَلْنَا حَتّٰى قَدِمْنَا

هغه یې والوځوه او د طی غرونو په منځ کې یې وغورځوه مونږ چې غزوه تبوک نه فارغ شو او مدینې

وَادِيَ الْقُرٰى فَسَأَلَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ته روسته راتلو او وادي قرى ته راورسیدو نو رسول کریم ﷺ د هغه ښځې نه د باغ په باره کې پوښتنه

الْمَرْأَةَ عَنْ حَدِيْقَتِهَا كَمْ بَلَغَ ثَمَرُهَا فَقَالَتْ عَشَرَةَ أَوْسُقٍ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

وکړه چې ونبایه څومره میوه وشوه هغې وویل لس وسقه. بخاري مسلم.

توضیح: (جبلی طی) د دینه د آجا او سلمی دوه غرونه مراد دي چې د طی قبیلې لپاره دوه مورچې وې،
د بنو طی شاعر ویلي:

لنا الحصنان من آجا و سلمی   وشرقیاهما غیر انتحال

په دې حدیث کې د دوو معجزو ظهور شوی دی یو خو د باغ د میوو متعلق د هغو مقدار بیانول او دویم د شپې طوفان راتلل چې د هغې نه هغه تباهي را منځته شوه چې هغه یې پورته کړو او ویې غورځوه.

د مصر د فتح پیشنګوئي

﴿۴۷﴾وَعَنْ أَبِيْ ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّكُمْ سَتَفْتَحُوْنَ مِصْرَ
ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل یقیناً هغه وقت قریب دی چې تاسو به مصر فتح کړئ
وَهِيَ أَرْضٌ يُسَمّٰى فِيْهَا الْقِيْرَاطُ فَإِذَا فَتَحْتُمُوْهَا
او مصر هغه ځمکه ده چې هلته د قیراط ذکر په کثرت سره کیږي هرکله چې تاسو مصر فتح کړئ نو د
فَأَحْسِنُوْا إِلٰى أَهْلِهَا فَإِنَّ لَهَا ذِمَّةً وَرَحِمًا أَوْ
هغه ځاي خلقو سره نیک سلوک کوئ ځکه چې هغوی ته امان دی او هغوی سره قرابت دی یا دایي
قَالَ ذِمَّةً وَصِهْرًا فَإِذَا رَأَيْتُمْ
وفرمائیل هغوی ته آمان دی او هغوی سره د سخر ګنی رشته ده او هرکله چې تاسو خلق ووینئ چې
رَجُلَيْنِ يَخْتَصِمَانِ فِيْ مَوْضِعِ لَبِنَةٍ فَاخْرُجْ مِنْهَا قَالَ
هلته دوه سړي دیوي بښتي په ځاي جګړه کوي نو تاسو د هغه ځاي نه راوځئ حضرت ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي
فَرَأَيْتُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ شُرَحْبِيْلَ بْنِ حَسَنَةَ وَأَخَاهُ رَبِيْعَةَ
ما دخپل قیام مصر په دوران کي عبدالرحمٰن بن شرحبیل ابن حسنه او د هغه ورور ربیعه دیوي خښتي په
يَخْتَصِمَانِ فِيْ مَوْضِعِ لَبِنَةٍ فَخَرَجْتُ مِنْهَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
ځاي جګړه کولو ولیدل نو د مصر د سرزمین نه راووتلم. [مسلم]

توضیح : **ستفتحون مصرا:** ددې پیشنګوئي مطابق مصر فتحه شو او د معجزې ظهور وشو حضرت عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ډیرو مشقتونو نه وروسته مصر فتح کړلو .

فيها القراط: یعني د حرص او لالچ نه ډکه علاقه ده ، هلته به د مال دومره محبت وي چې د خلکو په ژبه به د قیراط ګردان جاري وي . په دغو خلکو کې به د مال محبت انتهاء ته رسیدلی وي په هر وخت هره معامله کې به د قیراط تذکره کیږي . علامه طحاوی رحمه الله چونکې په خپله

مصري دی هغه فرمایې چې د قیراط نه کنځل مراد دي ځکه چې د **قیراط** لفظ په طور د کنځلو هم استعمالیږي، د مصر خلک وایي **اعطیت فلاناً القراریط** یعنې ما فلانی ته کنځل وکړل. مطلب دا شو چې په دغو خلکو کې به کنځل او پوچ او فحش ویل وي، بد ژبانه به وي او بیکاره خلک به وي ،ددې باوجود که تاسې هغه فتحه کړئ نو زما د صلې او سخرګنئ خیال به ساتئ، صله خو د هاجره رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ په وجه سره ده او سخرګنئ د ماریه قبطیه رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهَا په وجه سره ده دا د حضور ﷺ وینځه وه د دې د بطن نه ابراهیم بن محمد ﷺ پیدا شوی وو.

لبنة: خښتې ته وایي یعنې چې کله د یوې خښتې سره دې د دوو کسانو جنجال ولیدلو نو د هغه ځای نه وتښته، په دې حدیث کې یو خو د مصر د فتح کیدلو خبره ده په دې کې هم د معجزې ظهور وشو، دویمه خبره حضور ﷺ د جګړې وویله هغه هم ابوذر رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ ولیدله په دې کې دویمه معجزه ظاهره شوه، د حضرت عثمان بن عفان رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ په دور کې د همدغه مصر نه ابن سبا په مدینه منوره باندې راغلی وو او د حضرت عثمان رض د شهید کولو منصوبه یې جوړه کړې وه. په هر حال مصر اګرچې ام الدنیا ده او د اسلام قدیم ښار دی مګر عامې فتنې د همدغه ځای نه پیدا شوي دي او پیدا کیږي به ،نن سبا مصر د امریکې غلام دی او عوام یې تباه دي.

یوې پیشن ګوئي کې د معجزې ظهور

﴿۲۸﴾ عَنْ جَابِرٍ اَنَّهُ . وَعَنْ حُذَيْفَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِيْ أَصْحَابِيْ
او حضرت حذیفه رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل زما صحابو کې
وَفِيْ رِوَايَةٍ قَالَ فِيْ أُمَّتِيْ اِثْنَا عَشَرَ مُنَافِقًا لَا يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ وَلَايَجِدُوْنَ رِيْحَهَا
او په یو روایت کې دادی چې زما په امت کې دولس منافقین دي چې په جنت کې به نه داخلیږي بلکې د جنت
حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِيْ سَمِّ الْخِيَاطِ ثَمَانِيَةٌ مِنْهُمْ
بوی به هم ونه مومي، ځو پورې چې دستنې په سوري کې اوښ تیر نشي او په دې دولسو کې به اته
تَكْفِيْهِمُ الدُّبَيْلَةُ سِرَاجٌ مِنْ نَارٍ يَظْهَرُ فِيْ أَكْتَافِهِمْ
منافقان خو دبیله ختم کړي یعنې هغوی به هلاک کړي او د هغوی شر او فتنه به ختمه کړي هغه [دبیله]

حَتّٰى	تَنْجُمَ	فِيْ	صُدُوْرِهِمْ.	رَوَاهُ	مُسْلِمٌ.	وَسَنَذْكُرُ

به داوريوه شعله وي چې دهغوى اوږو كې به پيدا شي او بيا به سينو يعني خيټو ته ورسيږي [مسلم]

حَدِيْثَ	سَهْلِ	بْنِ	سَعْدٍ	لَأُعْطِيَنَّ	هٰذِهِ	الرَّايَةَ	غَدًا	فِيْ	مَنَاقِبِ	عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

او مونږ به د حضرت سهل ابن سعد روايت لَأُعْطِيَنَّ هٰذِهِ الرَّايَةَ د حضرت علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ په مناقبو. كي اورد

وَحَدِيْثَ	جَابِرٍ مَّنْ	يَّصْعَدُ	الثَّنِيَّةَ	فِيْ	جَامِعِ	الْمَنَاقِبِ	إِنْ	شَاءَ	اللّٰهُ	تَعَالٰى.

حضرت جابر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ روايت من يصدع الثنية جامع المناقب كي نقل كړو انشاء الله تعالیٰ

توضيح: اثنا عشر منافقا: د غزوه تبوک نه په واپسۍ كې دولسو منافقينو د شپې حضور ﷺ ته د شهيد كولو لپاره كمين اچولى وو ، دا اشاره هغو ته ده .

الدبيلة: دا يوه زهريله دانه ده چې هغې ته سرخ باده او لمبه وايي .

سراج من نار: دا د دبيله تفسير او تعارف دى يعنې د اور د شعلې په شان به وي ، په اوږو باندې به ظاهريږي.

تنجم: نجم د ظهور په معنى سره دى يعنې سينې ته په تللو سره به ظاهري شي . په هر حال دا يوه طاعونى دانه ده چې يو آفت او هلاكت دى ديته په آنګريزى كې پليګ وايي ، دا پيشنګوئى چې څنګه وشوه همداسې واقعه پيښه شوه او د معجزې ظهور وشو .

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

نبى كريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د نبوت ملاويدو مخكې د نبوت ملاويدو اشارې

﴿۴۹﴾عَنْ	أَبِيْ	مُوْسٰى	قَالَ	خَرَجَ	أَبُوْ	طَالِبٍ	إِلَى	الشَّامِ

حضرت ابو موسىٰ اشعري رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ بيان كوي يو وار ابو طالب د تجارت په غرض د شام سفر وكړو نو

وَخَرَجَ	مَعَهُ	النَّبِيُّ	صَلَّى	اللّٰهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	فِيْ	أَشْيَاخٍ	مِنْ	قُرَيْشٍ	فَلَمَّا	أَشْرَفُوْا

نبي كريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم ورسره لاړو چې هغه وقت د دولسو كالو وو دا تجارتي قافله د شام ملک يو مقام بصرى

عَلَى الرَّاهِبِ هَبَطُوْا فَحَلُّوْا رِحَالَهُمْ فَخَرَجَ إِلَيْهِمُ الرَّاهِبُ

کي دیو راهب سره پاتې شوه او ټولو خپلي کجاوي خلاصي کړې راهب د هغوی ملاقات ته خپله

وَكَانُوْا قَبْلَ ذٰلِكَ يَمُرُّوْنَ بِهٖ فَلَا يَخْرُجُ إِلَيْهِمْ

راغی دي نه مخکي چې کله دا خلق اخوا تیریدل نو هغه راهب سره به يي قیام کوه هغه چیرته هم دهغوی

قَالَ فَهُمْ يَحُلُّوْنَ رِحَالَهُمْ فَجَعَلَ يَتَخَلَّلُهُمْ

سره ملاقات نه وو کړی راوي وايي دي خلقو خپلي کجاوي خلاصولي او راهب دهغوی په منځ کي

الرَّاهِبُ حَتّٰى جَاءَ فَأَخَذَ بِيَدِ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

څوک تلاش کولو تر دي پورې چې هغه راتلو سره دنبي کریم ﷺ لاس مبارک اونیولو او هغه ویل

هٰذَا سَيِّدُ الْعَالَمِيْنَ هٰذَا رَسُوْلُ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

دادی دټولو جهانونو سردار دادی دتمامو جهانونو دپروردګار رسول چې دانسانیت عامه دهدایت

يَبْعَثُهُ اللّٰهُ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِيْنَ فقَالَ لَهٗ أَشْيَاخٌ

دپاره راغلی دا هغه سړی دی چې الله تعالی دتمام جهان دپاره درحمت راليږلي دی دقریشو شیخانو چې راهب نه دا

مِّنْ قُرَيْشٍ مَّا عِلْمُكَ فَقَالَ إِنَّكُمْ

واوریدل نو یو شیخ دهغه نه پوښتنه وکړه دا ټولي خبري د کوم ځای نه پیژنی؟ راهب جواب ورکړو هر کله چې تاسو

حِيْنَ أَشْرَفْتُمْ مِّنَ الْعَقَبَةِ لَمْ يَبْقَ شَجَرٌ وَ لَا حَجَرٌ إِلَّا خَرَّ سَاجِدًا

ددوو غرونو د منځ واله لاري نه راوتلو سره مخ ته راغلئ نو هیڅ ونه او کاڼي داسي نه وو چې په سجده نه وي پریوتلي

وَلَا يَسْجُدَانِ إِلَّا لِنَبِيٍّ وَإِنِّيْ أَعْرِفُهٗ بِخَاتَمِ النُّبُوَّةِ

او وني او کاڼي د لويي پيغمبر نه علاوه بل چاته سجده نه کوي او ما دا سړی دهغه مهر نبوت په ذريعه هم پیژندلی دی

أَسْفَلَ مِنْ غُضْرُوْفِ كَتِفِهِ مِثْلُ التُّفَّاحَةِ ثُمَّ رَجَعَ

چې دهغه داوږې دهډوکي لاندې دسیب (مڼې) په شان واقع دی بیاهغه راهب خپل کورته لاړو

فَصَنَعَ لَهُمْ طَعَامًا فَلَمَّا أَتَاهُمْ بِهِ

اوقافلي والو دپاره يي طعام تیار کړو اوهرکله چې هغه طعام اخستو سره هغوی ته راغی

وَكَانَ هُوَ فِي رِعْيَةِ الْإِبِلِ فَقَالَ أَرْسِلُوْا إِلَيْهِ فَأَقْبَلَ

نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوښان څرول راهب قافلي والو ته وویل داسړی راوغواړئ نو کوم وقت چې

وَعَلَيْهِ غَمَامَةٌ تُظِلُّهُ فَلَمَّا

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ راتلو نود وریځې یوې ټکړې په حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سوری کړی وو بیا چې

دَنَا مِنَ الْقَوْمِ وَجَدَهُمْ قَدْ سَبَقُوْهُ

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خلقوته را ورسیده نو وي لیدل داسې ځایونو باندې چیرته چې د نو سوری وو

إِلَى فَيْءِ شَجَرَةٍ فَلَمَّا جَلَسَ

هغه خلقو قبضه کړې وو نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یو غیر سایه دار ځاي باندې کیناستلو نو سمدستي

مَالَ فَيْءُ الشَّجَرَةِ عَلَيْهِ فَقَالَ:

د ونو دښاخونو په حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سوري وکړو دې لیدو سره هغه راهب قافلي والؤته وویل د

انْظُرُوا إِلَى فَيْءِ الشَّجَرَةِ مَالَ عَلَيْهِ فَقَالَ

وني سایي ته اوګورئ چې دې سړي باندې راکوزشوی دی بیاهغه وویل زه تاسو خلقوته د قسم

أَنْشُدُكُمُ اللهَ أَيُّكُمْ وَلِيُّهُ قَالُوْا أَبُوْ طَالِبٍ

درکولو سره درنه پوښتنه کوم چې تاسو کې کوم سړی ددې نوعمر سرپرست دی خلقو وویل ابوطالب

فَلَمْ	يَزَلْ	يُنَاشِدُهُ	حَتّٰى	رَدَّهُ	أَبُوْ	طَالِبٍ

راهب ډیر وخته پورې ابوطالب په دې خبره پوهولو او قسم یې ورکولو چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مکې ته بیرته

وَ	بَعَثَ	مَعَهُ	أَبُوْبَكْرٍ	بِلَالًا

ولیږي آخر ابوطالب حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مکې ته بیرته ولیږلو او ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَ	زَوَّدَهُ	الرَّاهِبُ	مِنَ	الْكَعْكِ	وَ	الزَّيْتِ.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ.

سره ملګرې کړو او راهب د غنمو روټۍ او د روغن زیتون توښه حضور ته صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورکړه [ترمذي]

توضیح: **اشرفوا**: اشراف ظاهرېدلو ته ویل کیږي یعنې د قریشو قافله چې کله د بحیرا راهب مخې ته راغله هماله ته کښته شول او کجاوې یې خلاصې کړلې.

یتخللهم: یعنې راهب د دې قافلې په مینځ کې ګرځیده او حضور اکرم ﷺ یې تلاش کولو، د حضور ﷺ عمر په دې وخت کې دیارلس کاله وو. **غضروف**: کچې او خام هډوکي ته وایي.

مثل تفاحة: دا یو تمثیل دی، یو نظیر دی، حقیقي کلام نه دی یعنې د خاتم النبوة حجم د وړې مڼې په اندازه وو.

ابوبکر بلالا: یعنې ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضرت بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حضور ﷺ سره مکې ته واپس روان کړلو. سوال دا دی چې حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حضور ﷺ نه دوه کاله کشر دی په دغه وخت کې ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د یوولس کالو وو او حضرت بلال شاید بلکل پیدا شوی هم نه وو نو بیا د لیږلو او ورسره استولو د خبرې څه مطلب دی، د دې جواب دا دی چې ابن حجر رحمه الله فرمایلي چې باقي حدیث صحیح دی صرف دغه جمله د کوم راوی له طرف نه مدرج ده چې مقبوله نه ده، د دې حدیث او واقعې نه د مستقبل معجزه خو ثابتیدلی شي او د حضور اکرم ﷺ د نبوت طرفته اشاره کیدلی شي مګر فی الحال چې کوم خارق العادة امور پیښ شوي دي دا د ارهاصاتو له قبیلې نه دي چې د هغو ذکر شوی دی، په راتلونکي روایت نمبر ۵۰ کې هم د ارهاص ذکر دی.

﴿۵۰﴾ وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِيْ طَالِبٍ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَكَّةَ

او حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي زه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره مکه کې وم یوه ورځ چې مونږ د مکې اطرافو

فَخَرَجْنَا فِيْ بَعْضِ نَوَاحِيْهَا فَمَا اسْتَقْبَلَهُ جَبَلٌ وَ لَا شَجَرٌ اِلَّا وَهُوَ يَقُوْلُ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ

کي يو طرف ته لاړو نو کوم غر [يعني کاڼي او ونی] چې مخ ته راتلې هغې به ويل السلام عليک

يَا رَسُوْلَ اللهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ.

يا رسول الله [روايت کړې دې ترمذي دارمي]

دبراق متعلق معجزه

﴿۵۱﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُتِيَ بِالْبُرَاقِ

او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دی شب معراج کي چې دنبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سورلی دپاره براق راوستل شو

لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ مُلْجَمًا مُسْرَجًا فَاسْتَصْعَبَ عَلَيْهِ

چې هغه زين شوی او قيزي لګيدلی وي او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هغه سپريده نو هغه شوخي کول شروع کړل

فَقَالَ لَهُ جِبْرَئِيْلُ أَبِمُحَمَّدٍ تَفْعَلُ هٰذَا فَمَا رَكِبَكَ

نو جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَامُ هغه براق مخاطب کولو سره وويل ايا د محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره دا شوخي کوې داهغه

أَحَدٌ أَكْرَمُ عَلَى اللهِ مِنْهُ قَالَ فَارْفَضَّ عَرَقًا.

ذات ګرامي دی چې دالله په نظر کي دده نه بهتر هيڅوک په تا سور شوی نه دی دراوي بيان دی براق خوله

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.

خوله شو دا روايت ترمذي نقل کړی دی او ويلي يي دي چې دا حديث غريب دی.

توضيح : (فارفض عرقا) يعنې ددې جملې د اوريدلو نه براق خوله خوله شو ، په دې کې د معجزې ظهور وشو ددينه مخکې خو براق سرکشي کوله.

﴿۵۲﴾ . وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا انْتَهَيْنَا إِلَى بَيْتِ الْمُقَدَّسِ

او حضرت بريده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل دمعراج په شپه چې زه بيت المقدس ته

قَالَ	جِبْرَئِيْلُ	بِإِصْبَعِهِ	فَخَرَقَ	بِهِ	الْحَجَرَ

ورسيدم نو حضرت جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَامُ خپلي ګوتي سره اشاره وکړله او دهغه اشاري په ذريعه کاڼي کي

فَشَدَّ بِهِ الْبُرَاقَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

سوری وشو او بيا ماهغه سوري کړی کاڼي سره براق وتړلو .

توضيح: (فخرق) چونکې سوری د خاورو په وجه سره بند شوی وو په دغه وجه يې خلاص کړلو ، کچيرې حضرت جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَامُ په اشارې سره سوری خلاص کړی وي نو دا يوه معجزه وه چې ددې تعلق د حضور ﷺ سره کيدلی شي ، علماؤ ليکلي دي دغه ځای کې اوس د پيتلو يوه حلقه ده او دغه ځای په مسجد اقصی کې چپ طرفته واقع دی ، اوس دغه ځای زير زميني دی ، تياره وي رڼايې کولو سره نفل اداء کيدلی شي ، په دې باندې د اسرائيلو کنټرول دی ، د مسجد انتظام د مسلمانانو په لاس کې دی .

د يو اوښ او هلک متعلق د معجزې ښکاره کيدل

﴿۵۲﴾ وَعَنْ يَعْلَى بْنِ مُرَّةَ الثَّقَفِيِّ قَالَ ثَلَاثَةُ أَشْيَاءَ رَأَيْتُهَا مِنْ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت يعلي ابن مره ثقفي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي د رسول کريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ معجزاتو کي دري څيزونه وليدل هغه داسي

بَيْنَا	نَحْنُ	نَسِيْرُ	مَعَهُ	إِذْ	مَرَرْنَا	بِبَعِيْرٍ	يُسْنٰى	عَلَيْهِ

چې مونږ حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره روان وو چې اچانک د اوبو راويستونکي اوښ باندې تير شو هغه اوښ چې

فَلَمَّا رَآهُ الْبَعِيْرُ جَرْجَرَ فَوَضَعَ جِرَانَهُ فَوَقَفَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوليدلو نو برړ کولو سره خپل ګردن يې په ځمکه کيخودو نبي کريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه سره ودريدو

فَقَالَ	أَيْنَ	صَاحِبُ	هٰذَا	الْبَعِيْرِ	فَجَاءَهُ فَقَالَ

اوبو ښتنه يي وکړه ددې اوښ مالک چيرته دی مالک حاضر شو نو حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائيل دا اوښ

بِعْنِيْهِ	فَقَالَ	بَلْ	نَهَبُهُ	لَكَ	يَا	رَسُوْلَ	اللّٰهِ

په ماخرڅ کړه هغه عرض وکړو يا رسول الله زه دا اوښ خو خرڅولی نه شم هو ستا سو خدمت کې نذر کوم

وَإِنَّهُ لِأَهْلِ بَيْتٍ مَا لَهُمْ مَعِيشَةٌ غَيْرُهُ قَالَ

هسي دی دا او ښ زما د کور والو دی چې د دي او ښ نه علاوه نور هیڅ د معاش ذریعه نشته حضور ﷺ وفرمائیل

أَمَّا إِذْ ذَكَرْتَ هٰذَا مِنْ أَمْرِهِ فَإِنَّهُ شَكَا

هر کله چې تا د دي او ښ حقیقت حال بیان کړو نو دې او ښ در حقیقت ماته شکایت کړی دی چې دده

كَثْرَةَ الْعَمَلِ وَقِلَّةَ الْعَلَفِ فَأَحْسِنُوا إِلَيْهِ ثُمَّ

نه کار زیات اخستل کیږي او خوراک کم ورکولی شي نو د سره ښه سلوک کوه دي نه روسته حضرت یعلي رضي الله عنه

سِرْنَا حَتّٰى نَزَلْنَا مَنْزِلًا فَنَامَ

دویمه معجزه بیان کړه چې بیا مونږ روان شو تر دي پورې چې یو ځاي کي خکته کیدو سره آرام موکوه

النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَاءَتْ شَجَرَةٌ تَشُقُّ الْأَرْضَ حَتّٰى غَشِيَتْهُ

او نبي کریم ﷺ او ده شو هغه وقت ما ولیدل چې یو ونه ځمکه شلولو سره او په نبي ﷺ راکوزه شوله

ثُمَّ رَجَعَتْ إِلٰى مَكَانِهَا فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ

او بیا خپل ځاي ته بیرته لاړه کوم وقت چې راغله رسول کریم ﷺ بیدار شو نوما

رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرْتُ لَهُ فَقَالَ

حضور ﷺ ته د هغه ونی دراتلو او بیرته تلو ذکر وکړو حضور ﷺ پوره واقعې اوریدو سره وفرمائیل

هِيَ شَجَرَةٌ اِسْتَأْذَنَتْ رَبَّهَا فِي أَنْ تُسَلِّمَ عَلٰى

دا هغه ونه ده چې خپل پروردګار نه یي دي باره کي اجازه غوښتی وه چې هغه رسول الله ﷺ ته سلام

رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَذِنَ لَهَا

وکړي نو الله تعالی هغه ته اجازه ورکړه او هغه زما په سلام کولو راغلي وه حضرت یعلی رضي الله عنه دریم

قَالَ ثُمَّ سِرْنَا فَمَرَرْنَا بِمَآءٍ فَأَتَتْهُ

معجزې بیانولو سره وایي بیا مونږ مخې ته لاړو اویو داسي ابادۍ ته ورسیدو چې هلته اوبه وې هلته

امْرَأَةٌ بِابْنٍ لَّهَا بِهِ جِنَّةٌ فَأَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

یوې ښځې خپل زوی اخستو سره رسول الله ﷺ ته راغله په هغه هلک لیونتوب خوروو حضور ﷺ

بِمَنْخِرِهِ ثُمَّ قَالَ أُخْرُجْ إِنِّي مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللهِ ثُمَّ

هغه هلک د پوزې نه نیولو سره هغه جن یا شیطان ته یې وویل او زه محمد د الله رسول یم. د دې نه روسته

سِرْنَا فَلَمَّا رَجَعْنَا مَرَرْنَا بِذٰلِكَ الْمَاءِ فَسَأَلَهَا

مونږ مخته سفر پوره کړو واپسي کي هغه اوبو واله ابادي باندې بیا را تیریدلو نو حضور ﷺ د هغه

عَنِ الصَّبِيِّ فَقَالَتْ وَالَّذِيْ بَعَثَكَ

ښځي نه د هغه د زوی حال معلوم کړو هغې عرض وکړو په هغه ذات مې دې قسم وي چې تاسو یې په

بِالْحَقِّ مَا رَأَيْنَا مِنْهُ رَيْبًا

حق سره رالیږلي یي مونږ ستاسو د تلو نه روسته په دې هلک کي هیڅ د پریشانۍ خبره نه ده لیدلي

بَعْدَكَ رَوَاهُ فِيْ شَرْحِ السُّنَّةِ.

او تول بد اثرات تري زائل شوي دي دا روایت بغوي شرح السنه کي نقل کړی دی.

توضیح: (یسنی) یعنې د هغه اوښ نه د اوبو راوړلو کار اخیستل کیده. (جرجر) د اوښ غرغړو ته ویل کیږي. (حرانه) غاړې ته جران ویل کیږي. (لاهل بیت) په دې سره هغه کس خپل کور والا مراد کړي دي ګویا هغه د نه خرڅولو د وجهې طرفته خفیفه اشاره وکړه. چونکې د دغه اوښ متعلق د معجزې ظهور شوی وو په دغه وجه حضور ﷺ مبارک ګڼلو سره د اخیستلو اراده وکړه. (اما ما ذکرت) یعنې تا چې کومه وجه بیان کړې ده هغه معقوله ده، هغه مه خرڅوه لیکن اوښ شکایت وکړو چې کار زیات دی، وابنه کم دي، لهذا کار کم کړه او خوراکه ورزیاته کړه.

تشق الارض) یعنې ځمکه یې څیرې کړه او ونه راغله، سلام یې وکړو بیا لاړله، علامه بوصیری رحمه الله په قصیده برده کې فرمایلي دي:

جاءت لدعوته الاشجار ساجدة تمشي اليه على ساق بلا قدم

(بمنخره) یعنې د پوزې د کرپندوکي نه نبی کریم ﷺ هغه مجنون ونیولو او جنی ته یې حکم وکړو چې ووځه. (ربما) یعنې ددې علاج نه بعد مونږ په هغه هلک کې هیڅ د تشویش کومه خبره ونه لیدله. په دې حدیث کې اوله معجزه د اوښ متعلق ظاهره شوه، دویمه د ونې نه او دریمه د مجنون هلک متعلق ظاهره شوه نو ټولې درې معجزې ظاهرې شوې چې د هغو بیان په دې حدیث کې راغی.

د یو بل هلک شیطاني اثر نه د نجات پیدا کولو معجزه

﴿۵۴﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّ امْرَأَةً جَاءَتْ بِابْنٍ لَّهَا إِلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي یوه ښځې خپل زوی آخستو سره دنبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضره
فَقَالَتْ يَا رَسُوْلَ اللهِ إِنَّ ابْنِي بِهِ جُنُوْنٌ وَإِنَّهُ لَيَأْخُذُهُ عِنْدَ غَدَائِنَا
شوه او هغې وویل یا رسول الله زما په دې زوی د جنون اثر دی چې د هغه دوره پرې هره ورځ د غرمې
وَعَشَائِنَا فَمَسَحَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
په وقت او د شپې د طعام خوړلو په وقت کې پرې راځي حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دې او رید و سره د هغه هلک په
صَدْرَهُ وَدَعَا فَثَعَّ ثَعَّةً وَخَرَجَ مِنْ جَوْفِهِ
سینه خپل لاس مبارک کیخودو او دعایي ورته وکړله نو هغه هلک یو لوی قی وکړو چې د هغه په
مِثْلُ الْجِرْوِ الْأَسْوَدِ يَسْعٰى. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ
ذریعه د هغه د نس نه داسې هیبتناک شی راووتلو لکه چې منډې وهونکی تور کوترې وي. [دارمي]

توضیح: (به جنون) د غه هلک باندې د لیونتوب دورې راتللې داسې معلومیدلې لکه چې د میرګي دورې وي. (غدائنا) د سهار د خوراک په وخت. (عشائنا) د بیګاه د خوراک په وخت یعنې سهار او مابنام د ته د جنون دوره راځي یا د سهار د خوراک په وخت او د مابنام د خوراک په وخت دوره شروع

کیږي. (فثع ثعة) ای قاء قیئة هغه هلک قی کړلو، (الجرو) د سپي بچی ته ویل کیږي یعني د قی په ذریعه د هغه هلک د خولې نه تور کوتری ووتلو، همدا د هغه هلک بیماری وه، په دې واقعه کې د لوېې معجزې ظهور راغلی دی.

دوني متعلق د معجزې ظهور

﴿۵۵﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ جَآءَ جِبْرَئِيْلُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ جَالِسٌ حَزِيْنٌ
او حضرت انس رضي الله عنه وایي نبي کریم صلی الله علیه وسلم ډیر غمګین او د زخمونو په وینه کي رنګ شوی ناست وو چې
قَدْ تَخَضَّبَ بِالدَّمِ مِنْ فِعْلِ أَهْلِ مَكَّةَ
اهل مکه ورته رسولی وو دي کي حضرت جبرائیل علیه السلام د حضور صلی الله علیه وسلم په خدمت کي حاضر شو او هغه
فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ هَلْ تُحِبُّ أَنْ نُرِيَكَ آيَةً قَالَ نَعَمْ
وویل یا رسول الله که تاسو خوښوئی تاسو ته یوه معجزه ښایم حضور صلی الله علیه وسلم ورته وفرمائیل ضرور وښایي
فَنَظَرَ إِلَى شَجَرَةٍ مِنْ وَرَاءِهِ فَقَالَ ادْعُ
نو جبرائیل علیه السلام هغه وني طرف ته وکتل چې د هغه شاته وه بیا حضور صلی الله علیه وسلم ته یي وویل دا ونه را وبلئ
بِهَا فَدَعَا بِهَا فَجَاءَتْ فَقَامَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ
حضور صلی الله علیه وسلم هغه ونه راوبلله نو هغه د حضور صلی الله علیه وسلم مخکي د تابعدار و په شان راتلو سره ودریدله
فَقَالَ مُرْهَا فَلْتَرْجِعْ فَأَمَرَهَا فَرَجَعَتْ فَقَالَ
حضرت جبرائیل علیه السلام ورته وویل او س دي ته بیرته د تلو حکم وکی حضور صلی الله علیه وسلم هغه ته د واپسی حکم وکړه نو
رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَسْبِيْ حَسْبِيْ. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.
هغې بیرته لاړله رسول کریم صلی الله علیه وسلم دي لیدو سره وفرمائیل ماته کافي ده ماته کافي ده. [دارمي].

توضیح: (تخضب) په وینه باندې رنګین کیدلو ته ویل کیږي.

اهل مکة: د اهل مکه نه د قریشو کفار مراد دي هغوی حضور صلی الله علیه وسلم د جنګ احد په موقع باندې په وینو

رنګ کړی وو ، علامه سیوطی رحمه الله لیکلي دي چې د حضور ﷺ په مخ مبارک باندې د توري اویا ګذاره کفارو کړي وو مګر الله تعالی د هغه حفاظت وفرمایلو ،ددې واقعې نه بعد حضور ﷺ غمجن ناست وو چې په دغه وخت کې جبرئیل علیه السلام د الله تعالی له طرف نه د تسلی ورکولو لپاره راغی او ویې فرمایل چې دغه ونه ځانته وبله ، هغه ځانته راوبلله نو ونه د هغه طرف ته راغلله بیا یې د واپس تللو ورته وویل نو واپس لاړه ، حضور ﷺ وفرمایل بس بس کافی ده تسلی وشوه ،په دې واقعه کې د حضور ﷺ د معجزې ظهور وشو . علامه بوصیری رحمه الله په قصیده برده کې فرمایې :

جاءت لدعوته الاشجار ساجدة تمشي اليه على ساق بلا قدم

دونې متعلق يوه معجزه

﴿۵۶﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ سَفَرٍ فَأَقْبَلَ أَعْرَابِيٌّ

اوحضرت ابن عمر رَضِیَ اللّٰہُ عَنْہُ وایي مونږ د رسول الله صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ سره د جهاد په یو سفر کې وو چې لښکر ته یو اعرابي

فَلَمَّا دَنٰى قَالَ لَهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

راغی کوم وقت چې رسول کریم صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ ته قریب را ورسیده نو حضور صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائیل

تَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَاشَرِيْكَ لَهُ وَاَنَّ

ایا ته ددې امر شاهدي کوې چې الله نه سوا بل معبود نشته چې یو دی او د هغه څوک شریک نشته او دا چې

مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ قَالَ وَمَنْ يَّشْهَدُ

محمد صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ د هغه بنده او رسول دی .دیهاتي وویل تا سو صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ چې څه ویلي دي ددې شهادت

عَلٰى مَا تَقُوْلُ قَالَ هٰذِهِ السَّلَمَةُ

ګواهي ورکونکی بل څوک هم شته حضور صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائیل دا د کیکر ونه چې مخې ته ولاړه ده د شاهدي به وکړي

فَدَعَاهَا رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ بِشَاطِئِ الْوَادِيْ

بیا حضور صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ هغه کیکر ونه راوبلله هغه وقت حضور صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ د یوې وادي په غاړه ایسار شوی وو- کیکر ونه

فَأَقْبَلَتْ	تَخُدُّ	الْأَرْضَ	حَتّٰى	قَامَتْ	بَيْنَ	يَدَيْهِ

د حضور ﷺ حکم او ريدو سره ځمکه شلولو سره راغله او د حضور ﷺ مخې ته ودريده

فَاسْتَشْهَدَهَا	ثَلَاثًا	فَشَهِدَتْ	ثَلَاثًا	أَنَّهُ	كَمَا	قَالَ

حضور ﷺ هغه ته دري سره ځکه ګواهي ورکړه نو هغې دري ځله ګواهي اداء کړه دي نه روسته

ثُمَّ رَجَعَتْ إِلٰى مَنْبَتِهَا. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

هغه و نه خپل ځاي ته بيرته لاړه [دارمي]

توضيح: (من يشهد) يعنې د معجزې او خرق عادت په طريقې کوم شی ستا د نبوت ګواهي ورکوي؟ (هذه السلمة) هغه ونه چې د هغه پاڼو ته قرظ ويل کيږي او د پوستکي د دباغت کار ترينه اخيستل کيږي د همدغې ونې نوم سلمه دی ، د دې ترجمه د جاؤ په ونې سره هم کيدلی شي او د کيکر په ونې سره هم کيدلی شي . (شاطئ) کنارې ته وايي ، (تخد) د ځمکې په څيرلو سره راتللو ته ويل کيږي . (فاستشهد) يعنې حضور ﷺ د هغې نه ګواهی طلب کړله ، ونې درې ځله ګواهی ورکړه او واپس لاړه او د معجزې ظهور وشو .

جاءت لدعوته الاشجار ساجدة تمشي اليه على ساق بلا قدم

د کهجورو د خوشې متعلق د معجزې ظهور

﴿۵۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلٰى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابن عباس رضي الله عنه وايي يوه ورځ د نبي کريم ﷺ په خدمت کي يو اعرابي راغی

قَالَ	بِمَا	أَعْرِفُ	أَنَّكَ	نَبِيٌّ	قَالَ

او هغه وويل زما د پاره به دي خبره د پوهيدلو ذريعه څه ده چې ته د الله نبي يې حضور ﷺ ورته وفرمائيل په

إِنْ	دَعَوْتُ	هٰذَا	الْعِذْقَ	مِنْ	هٰذِهِ	النَّخْلَةِ

دي ذريعي سره چې زه اوس د خورما و و دې ونې باندي لګيدلي غنچګ را وبلم هغه به دلته راتللو سره

يَشْهَدُ	أَنِّيْ	رَسُوْلُ	اللهِ	فَدَعَاهُ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

شاهدي وکړي چې زه د الله نبي او رسول یم نو حضور ﷺ هغه غنچک د خورما وو د ونې نه راوبللو هغه

فَجَعَلَ	يَنْزِلُ	مِنَ	النَّخْلَةِ	حَتّٰى	سَقَطَ

په جدا کیدو سره را کوزشو او د نبي کریم ﷺ قریب په ځمکه را پریوتو او د حضور ﷺ

إِلَى	النَّبِيِّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	ثُمَّ	قَالَ	ارْجِعْ	فَعَادَ

دنبوت او رسالت شاهدي یې ورکړه بیا حضور ﷺ ورته حکم وکړو چې بیرته لاړ شه نو هغه غنچک بیرته

فَأَسْلَمَ	الْأَعْرَابِيُّ.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	وَصَحَّحَهُ.

لاړو نو هغه دیهاتي (بانډه) چي فوراً اسلام قبول کړو. دا روایت ترمذي نقل کړی او صحیح یې ګرځولی دی

توضیح: (بما اعرف) یعنې ستا د کومې معجزې په بنیاد باندې به زه وپیژنم چې ته د الله تعالی نـ

یې. (العذق) د خرما خوشې ته عذق ویل کیږي.

دشرمخ دویلو معجزه

﴿۵۸﴾	وَعَنْ	أَبِيْ	هُرَيْرَةَ	قَالَ	جَاءَ	ذِئْبٌ	إِلٰى	رَاعِيْ	غَـ

او حضرت ابو هریره رضي الله عنه وايي یو شرمخ د بزو په یوه رمه کي چې د هغه شپانه هم موجود وو راننو

فَأَخَذَ	مِنْهَا	شَاةً	فَطَلَبَهُ	الرَّاعِيُ	حَتّٰى	انْتَزَعَهَا

او هغه نه يي يوه بزه وتښتوله شپانه د هغه پسې شو او آخر هغه بزه یې د شرمخ نه خلاصه کـ

قَالَ	فَصَعِدَ	الذِّئْبُ	عَلٰى	تَلٍّ	فَأَقْعٰى	وَاسْـ

حضرت ابو هریره رضي الله عنه بیان دی بیا هغه شرمخ یوې غونډۍ ته وختلو او دواړه پښې یې ودرولې خپلـ

وَقَالَ	عَمِدْتُ	إِلٰى	رِزْقٍ	رَزَقَنِيْهِ	اللهُ

یې دواړو پښو په منځ کي داخله کړه او وویل ما خپل هغه رزق اخستی چې الله تعالی ماته ع

ثُمَّ انْتَزَعْتَهُ مِنِّيْ فَقَالَ الرَّجُلُ تَاللهِ إِنْ رَأَيْتُ

دی لیکن تا زما رزق زما نه په زور واخست شپانه شرمخ مخاطب کولو سره ورته وویل قسم په الله

كَالْيَوْمِ ذِئْبٌ يَتَكَلَّمُ فَقَالَ الذِّئْبُ

څرنګه عجيبه واقعه چې مانن ليدلي ده داسي مي هيڅ کله نه ده ليدلي شرمخ ورته وويل دي نه زياته

أَعْجَبُ مِنْ هٰذَا رَجُلٌ فِي النَّخَلَاتِ بَيْنَ الْحَرَّتَيْنِ

عجيبه واقعه خود هغه سړي حضرت محمد ﷺ حال دی چې دخورماوود ونو شاته ددوه خوړونو په

يُخْبِرُكُمْ بِمَا مَضٰى وَمَا هُوَ كَائِنٌ بَعْدَكُمْ

منځ كي هغه سړی به تاسو ته هغه خبري وښايي چې تا سو نه مخکي تيري شوي وي او هغه خبري به

قَالَ فَكَانَ الرَّجُلُ يَهُوْدِيًّا

درته وښايي چې ستاسو نه روسته واقع کيدونکي دي. حضرت ابو هريره وايي هغه سړی چې يو يهودي وو

فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ

د شرمخ خبري په اوريدو سره د نبي کريم ﷺ په خدمت کي حاضر شو او د حضور ﷺ مخکي د شرمخ

وَأَسْلَمَ فَصَدَّقَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ

واقعه يانولو سره مسلمان شو. نبي کريم ﷺ د هغه بيان کرده قصه درست تسليم کړله يا نبي کريم ﷺ

النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهَا أَمَارَاتٌ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ

وفرمائيل داسي خبري د قيامت نه مخکي هغه وقت عنقريب دی چې سړی به د خپل کور نه بهر وځي

قَدْ أَوْشَكَ الرَّجُلُ أَنْ يَخْرُجَ فَلَا يَرْجِعَ حَتّٰى يُحَدِّثَهُ

او هر کله چې بيرته کورته راشي نو د هغه پيزار او د هغه کوړه وغيره به هغه ته هغه تمامي خبري ښايي

نَعْلَاهُ وَسَوْطُهُ بِمَا أَحْدَثَ أَهْلُهُ بَعْدَهُ. رَوَاهُ فِيْ شَرْحِ السُّنَّةِ.

چې دهغه کوروالؤ دهغه په عدم موجودګۍ کې کړي وي. [شرح السنه]

توضیح: (راعی غنم) دا شپونکی یهودی وو. (تل) دا مفرد دی ددې جمع تلول ده غونډۍ او اوچت ځای ته ویل کیږي. (فأقعی) سپی وغیره درنده چې کله په خپل دبر باندې کښیني هغه ته اقعاء وايي. په لمانځه کې دغسې کښیناستل منع دي.

واستثفر: د سپی وغیره درندګانو عادت دی چې کله په دبر باندې کښیني نو لکۍ د لاندې نه دپښو په مینځ کې مخې ته اوباسي همدا استثفار دی.

فقال الذئب: د لیوه په دغه خبره کې د حضور ﷺ معجزه ظاهره شوه چې د حضور ﷺ په باره کې لیوه د نبی کیدلو ګواهي ورکوي. (النخلات) د مدینې منورې نخلستان مرادی دی.

الحرتین: د دوو شګلنو ځمکو اطرافو ته اشاره ده ای ارض ذات حجارة سود.

بما مضی: ای بما سبق من خیر الاولین من قبلکم د قرآن کریم د واقعاتو او قصصو په ذریعه حضور ﷺ د مخکنیو قومونو احوال د خپل امت مخ ته کیښودل.

بما هو کائن: یعنې د راتلونکو خلکو احوال او د آخرت احوال یې د قرآن او معجزاتو په ذریعه ښودل، چې کله د وحې په ذریعه حضور ﷺ وښودل نو هغه علم غیب پاتې نشو. یو طرف دا علوم دي چې په هغه کې د مخلوق نه د علم غیب نفی شوې ده، دویم طرف ته د لیوه مجمله خبره دا اوس دي بریلوی حضرات انتخاب وکړي چې هغوی د لیوه مجمله خبره اخلي او که د قرآن او حدیث مفصله خبره اخلي.

دطعام د کاسې متعلق د معجزې ښکاره کیدل

﴿۵۹﴾ وَعَنْ أَبِي الْعَلَاءِ عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابو العلاء د سمره ابن جندب رضي الله عنه نه روایت کوی هغه بیان وکړو مونږ تولو نبي کریم صلی الله علیه وسلم

نَتَدَاوَلُ مِنْ قَصْعَةٍ مِنْ غُدْوَةٍ حَتَّى اللَّيْلِ

سره یوې لویي کاسي نه لس لس سړي وار په وار د سهار نه ترماښامه پورې داسي چې لس سړي به

يَقُوْمُ		عَشَرَةٌ		وَيَقْعُدُ		عَشَرَةٌ	قُلْنَا
طعام خوړلو نه روسته پاسيدل اودهغوی په ځاي به نور لس سړي راتلو سره كينا ستل مونږ د							
فَمَا	كَانَتْ	تُمَدُّ	قَالَ	مِنْ	أَيِّ	شَيْءٍ	تَعْجَبُ
سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه پوښتنه وكړه آخر څه شي وو چې د هغه په ذريعه مدد كيده حضرت سمره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جواب وركړو							
مَا	كَانَتْ	تُمَدُّ	إِلَّا	مِنْ	هٰهُنَا		
ستا دپاره دي كي دتعجب څه خبره ده ؟ هغه پياله كي د طعام ډيريدل د هغه ځاي نه كيده دې ويلو سره							
وَأَشَارَ اوده إِلَى السَّمَاءِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ.							
هغه اسمان طرف ته اشاره وكړله. [ترمذي دارمي]							

توضيح: نتداول: د پيټولو او ګرځولو په معنى سره دى ، ليكن دلته مطلب دا دى چې مونږ به د سهار نه ترماښامه پورې د يوې كاسې شاوخوا جمع كيدلو ، لس كسانو به چې وخوړه پورته به شول نو لس كسان به نور راتلل ، دا تداول دى ، په دې باندې يو تابعي سوال وكړو چې دا اضافه خوراک به د كومه راتللو .

تمد: د همدې مدد او اضافه په معنى سره دى ، صحابو جواب وركړو چې د آسمان نه راتللو ځكه چې د وفي السماء رزقكم وعده ده ، راجحه دا ده چې دغه سوال او جواب د صحابي او تابعي په مينځ كې راغلى ، چونكه دا واقعه د حضور اكرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په عهد كې وه په دغه وجه دا معجزه وګرځيده چې په دې كې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د معجزې ظهور وشو .

د جنګ بدر متعلق د معجزې ظهور

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ يَوْمَ بَدْرٍ فِيْ ثَلَاثِمِائَةٍ					
او حضرت عبد الله ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جنګ بدر په ورځ دري سوه					
وَخَمْسَةَ	عَشَرَ	قَالَ	اَللّٰهُمَّ	إِنَّهُمْ	حُفَاةٌ
پنځلس سړو آخستو سره ووتنو . . عايي وكړله اى الله هغه چې ستا په لاركي وتلي دي لوڅي پښي دي					

فَاحۡمِلۡهُمۡ إِنَّهُمۡ عُرَاةٌ فَاكۡسُهُمۡ اَللّٰهُمَّ إِنَّهُمۡ جِيَاعٌ

دوي ته سورلي ورکړه ای الله دوی بربنډ دي دوی ته لباس ورکړه ای الله دوی اوږي دي دوی ماړه

فَأَشۡبِعۡهُمۡ فَفَتَحَ اللهُ لَهٗ فَانۡقَلَبُوۡا

کړي نو الله تعالی حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ د مکي د مشرکینو مقابله کي فتح یاب او د اسلام مجاهدین داسي حالت

وَمَا مِنۡهُمۡ رَجُلٌ اِلَّا وَقَدۡ رَجَعَ بِجَمَلٍ أَوۡ جَمَلَيۡنِ

کي راواپس شول چي هغوی کي هیڅ سړی داسي نه وو چي هغه سره یو یا دوه اوښان نه وي او د ټولو

وَاكۡتَسَوۡا وَشَبِعُوۡا. رَوَاهُ أَبُوۡ دَاوُدَ.

لباس هم نصیب شو او ټول په خیټه هم ماړه شول.

توضیح: (ثلاثمأة و خمسة عشر) په جنګ بدر کي ټول تعداد ۳۱۳ وو مګر ممکنه ده چي د خادمانو په شمیرلو سره دا تعداد ۳۱۵ شوی وي.

حفاة: د حافي جمع ده لوڅي پښي مراد دي. (**عراة**) لوڅ بدن، (**جیاع**) وږي خیټي، **عراة** د عاري او جیاع د جائع جمع ده، کومه دعاء چي غوښتلي شوې وه هغه قبوله شوه چي په دې کي د معجزې ظهور وشو.

په یوې پیشنګوئی سره د معجزې ښکاره کیدل

﴿۶۱﴾ وَ عَنِ ابۡنِ مَسۡعُوۡدٍ عَنۡ رَسُوۡلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَ سَلَّمَ

او حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللّٰهُ عَنۡهُ د نبی صَلَّى اللّٰهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چي نبی عَلَيۡهِ السَّلَامُ آینده زمانه کي د واقع کیدونکو واقعاتو

قَالَ إِنَّكُمۡ مَنۡصُوۡرُوۡنَ

پیش خبري او د هغه واقعاتو په نتیجه کي د حاصلیدونکو فائدو د بشارت په توګه صحابه رَضِيَ اللّٰهُ عَنۡهُمۡ مخاطب کولو سره و فرمائیل

وَ مُصِيۡبُوۡنَ وَ مَفۡتُوۡحٌ لَكُمۡ

یقینًا تاسو ته به مدد او نصرت درکړی شي تاسو ته به د مال غنیمت صورت کي ډیر څه حاصل شي او ستاسو په لاس به ډیري لوی

فَمَنْ	أَدْرَكَ	ذٰلِكَ	مِنْكُمْ

علاقې او د مال او دولت نه ډک ښارونه فتح شي نو تاسو کې چې کوم سړی دې څیزونو سره سرفرازشي هغه ته پکار دي

فَلْيَتَّقِ اللهَ وَلْيَأْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ وَلْيَنْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ. رَوَاهُ أَبُوْ دَاوُدَ.

چې هغه دالله تعالی نه ویره کوي خلقو ته د نیکۍ هدایت او تلقین کوي او د خرابو خبرو نه یې د بچ کولو کوشش کوي.

توضیح: منصورون: یعنې تاسو ته به فتوحات حاصل شي.

مصيبون: د رسیدلو او حاصلولو په معنی سره ده یعنې مالونه او غنیمتونه به حاصل شي لهذا تاسو خدای مه هیره وئ او امر بالمعروف یعنې جهاد کوئ، جهاد مه پریږدئ. د امر بالمعروف تفسیر شاه عبدالقادر رحمه الله او فخرالدین رازی رحمه الله او علامه جصاص رحمه الله په خپلو تفسیرونو کې په جهاد سره کړی دی. یعنې د فتوحاتو حاصلیدو نه بعد تاسې امر بالمعروف مه هیره وئ ځکه چې د فتوحاتو منشاء معروف عام کول او منکر ختمول دي، شاعر وایي:

جنگ شاہان فتنہ وغارت گری است　　جنگ مؤمن سنتِ پیغمبری است

د زهرونه ککړې غوښې متعلق د معجزې ظهور

﴿۶۲﴾ وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ يَهُوْدِيَّةً مِنْ أَهْلِ خَيْبَرَ سَمَّتْ شَاةً

او حضرت جابر رضي الله عنه نه روایت دی اهل خیبر کې یوې یهودی ښځې پخه کړې بزه (چیلۍ) کې زهر

مَصْلِيَّةً ثُمَّ أَهْدَتْهَا لِرَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

یوځای کړل او بیا هغه یې د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې بطور هدیه پیش کړه رسول کریم صلی الله علیه وسلم د هغه

فَأَخَذَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الذِّرَاعَ فَأَكَلَ مِنْهَا وَأَكَلَ رَهْطٌ

بزې (چیلۍ) نه یو وروڼ اخستو سره خپله یې هم خوړل شروع کړل او حضور صلی الله علیه وسلم سره د صحابه رضي الله عنهم یو

مِنْ أَصْحَابِهِ مَعَهُ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِرْفَعُوْا

جماعت هم خوړل شروع کړل بیا یو دم رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمائیل لاس ونیسئ دی نه هیڅ مه خورئ دي

أَيْدِيكُمْ	وَأَرْسَلَ	إِلَى	الْيَهُودِيَّةِ	فَدَعَاهَا	فَقَالَ

نه پس حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دغه يهودنې را بللو د پاره يو سړى ولېږه هغه راغله نو حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائيل

لَهَا	أَسَمَمْتِ	هٰذِهِ	الشَّاةَ	فَقَالَتْ	مَنْ	أَخْبَرَكَ

ايا تا دي چيلۍ كي زهر يو ځاي كړي دي ښځي وويل تا سو ته څرنګه معلومه شوه ستا سو الله تعالىٰ درته خودلي

قَالَ	أَخْبَرَتْنِي	هٰذِهِ	فِي	يَدِي	لِلذِّرَاعِ

دي يا مخلوق كي يو چا؟ حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائيل ماته دي راخو دلي دي چي زما په لاس

قَالَتْ	نَعَمْ	قُلْتُ	إِنْ	كَانَ

كي دى د ورون طرف ته اشاره وكړه بيا هغه ښځي وكړه هو ما دا بزه (چيلۍ) زهر الوده كړې وه او ماسوچ

نَبِيًّا	فَلَنْ	تَضُرَّهُ	وَإِنْ	لَمْ	يَكُنْ	نَبِيًّا

كړى وو كه محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نبي وي نو زهر آلوده بزه ورته هيڅ نقصان نشي رسولى او كه نبي نه وي نو د زهرو

اسْتَرَحْنَا	مِنْهُ	فَعَفَا	عَنْهَا	رَسُولُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

اثر سره به ختم شي او مونږ ته به تري نجات او راحت حاصل شي نو رسول كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه ښځه معاف كړله

وَلَمْ	يُعَاقِبْهَا	وَتُوُفِّيَ	أَصْحَابُهُ	الَّذِينَ	أَكَلُوا	مِنَ	الشَّاةِ

او هيڅ سزا يي ورنه كړله او صحابو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ كي چي چا د هغه بزي غوښه خوړلې وه هغوى كي يو صحابي

وَاحْتَجَمَ	رَسُولُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	عَلَى

حضرت بشر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ شهيد شو او رسول كريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم د هغه زهر آلود بزي (چيلۍ) غوښه خوړلي وه د هغه

كَاهِلِهِ	مِنْ	أَجْلِ	الَّذِي	أَكَلَ	مِنَ	الشَّاةِ	حَجَمَهُ	أَبُوهِنْدٍ

د اثراتو دفع كولو د پاره د اوږو په منځ كي ويني ويستلو د پاره ښكر ولګوه او ابو هند رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چي د هغه

بِالْقَرْنِ	وَالشَّفْرَةِ	وَهُوَ	مَوْلٰى	لِبَنِىْ	بَيَاضَةَ	مِنَ

اصل نوم يسار حجام وو او ديو انصاري قبيلي بنو بياضه ازاد كرده غلام وو دښكر او پلني چاړه په

الْأَنْصَارِ. رَوَاهُ أَبُوْ دَاوُدَ وَالدَّارِمِيُّ.

ذريعه وينه ويستله [ابوداؤد دارمي]

توضيح: (ان يهودية) ددې ښځې نوم زينب بنت حارث وو، دا د مشهور پهلوان مرحب خور وه، دا د خيبر د يوه يهودى ښځه وه. (**مصلية**) په اور باندې كباب كړى شوې غوښې ته ويل كيږي. (**فعفا عنها**) حضور ﷺ دغه ښځه معاف كړله، اوس سوال دا دى چې په بعضو رواياتو كې ددغې ښځې د قتل ذكر دى دا خو تعارض دى! نو ددې جواب دا دى چې اول حضور ﷺ دغه ښځه معاف كړله ليكن چې كله بشر بن علاء رضي الله عنه ددې زهرو د خوړولو نه شهيد شو نو بيا قصاصا حضور ﷺ دغه ښځه قتل كړله. (**احتجم**) يعنې د زهرو د اثر ختمولو لپاره حضور ﷺ د اوږو په مينځ كې وينه وويستله. (**القرن**) د وينو ويستلو لپاره چې كومه آله استعماليږي هغه ته القرن ويل شوى دى. (**الشفرة**) هغه چاړه چې د وينې ويستلو لپاره په زخمى كولو كې استعمال شوې وي. (**ابوهند**) د بنوبياضه د خاندان آزاد كرده غلام وو.

غزوه حنين كې دفتح دپيشن ګويي ذكر

﴿۶۳﴾ وَعَنْ سَهْلِ ابْنِ حَنْظَلِيَّةَ أَنَّهُمْ سَارُوْا مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ حُنَيْنٍ

او حضرت سهل ابن حنظليه رضي الله عنه نه روايت دى چې د غزوه حنين په موقع حنين مقام ته تلو دپاره صحابه كرام رضي الله عنهم

فَأَطْنَبُوا	السَّيْرَ	حَتّٰى	كَانَتْ	عَشِيَّةً

رسول كريم ﷺ سره روان شول نو دسفر سلسله اوږده شوه تلو تر دې پورې چې شپه راغله

فَجَاءَ	فَارِسٌ	فَقَالَ	يَا	رَسُوْلَ	اللهِ	إِنِّيْ

نو يو سور سړى د رسول كريم ﷺ په خدمت اقدس كې حاضر شو او عرض يې وكړو يا رسول الله زه په

طَلَعْتُ عَلَى جَبَلِ كَذَا وَكَذَا فَإِذَا أَنَا بِهَوَازِنَ

و داسي او داسي غرا و ختلم او ددښمن جائزه مي اخستله چې اچانک ما وليدل چې هوازن چې مشهوره

عَلَى بَكْرَةِ أَبِيهِمْ بِظُعُنِهِمْ وَنَعَمِهِمْ

و ډيره لويه قبيله ده دخپل پلار په اوښ راغلي دي هغوی سره د هغوی ښځې هم دي او دهغوی څاروي

اِجْتَمَعُوْا إِلَى حُنَيْنٍ فَتَبَسَّمَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هم دي او هغوی ټول دحنين په مقام جمع شوي دي حضور ﷺ مسکی شو او ويې فرمائيل انشاءالله

وَقَالَ تِلْكَ غَنِيْمَةُ الْمُسْلِمِيْنَ غَدًا إِنْ شَاءَ اللهُ ثُمَّ

دا ټول څيزونه به صباله د مسلمانانو مال د غنيمت وي ددي نه روسته حضور ﷺ تمام اهل لښکر

قَالَ مَنْ يَحْرُسُنَا اللَّيْلَةَ قَالَ أَنَسُ بْنُ أَبِيْ مَرْثَدِ نِ الْغَنَوِيْ

مخاطب کولو سره و فرمائيل نن شپه زمونږ دنګهباني ذمه څوک اخلي يو صحابي حضرت انس ابن ابي مرثد وويل

أَنَا يَا رَسُوْلَ اللهِ قَالَ ارْكَبْ

دا ذمه واري زه اخلم حضور ﷺ دي اوريدو سره و فرمائيل نبه ده بياته سور شه انس رضي الله عنه

فَرَكِبَ فَرَسًا لَّهُ فَقَالَ اِسْتَقْبِلْ هٰذَا الشِّعْبَ حَتّٰى تَكُوْنَ فِيْ

چې خپل آس باندي سور شو نو حضور ﷺ ورته فرمائيل ته دي غريزه لار باندي تللو سره د هغه غر

أَعْلَاهُ فَلَمَّا أَصْبَحْنَا خَرَجَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلٰى مُصَلَّاهُ

څوکي ته ورسيږه او هلته په دښمن نظر ساته بيا چي سهار شو نو رسول کريم ﷺ دمونځ کولو ځاي ته

فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ هَلْ حَسِسْتُمْ فَارِسَكُمْ

تشريف راوړلو حضور ﷺ د سهار سنت دوه رکعاته وکړل او وي فرمائيل ايا تاسو د خپل سور څه کش

فَقَالَ رَجُلٌ يَارَسُوْلَ اللهِ مَاحَسَسْنَا

کړپ اوریدلی دی یو سړی عرض وکړو یارسول الله په مونږ کې هیچا د هغه کش کړپ نه دی اوریدلی

فَثُوِّبَ بِالصَّلَاةِ فَجَعَلَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُصَلِّي

پدي کي دسهار د مونځ تکبير وشو د رسول کريم ﷺ دمانځه په دوران کي به يې هم دستر کو په کوتو نو

يَلْتَفِتُ إِلَى الشِّعْبِ حَتَّى إِذَا قَضَى الصَّلَاةَ قَالَ أَبْشِرُوْا

ئې هغه غريزي لاري طرف ته کتل تر دي پوري چې دمانځه نه فارغ شو نو وي فرمائيل خوشحاله شئ

فَقَدْ جَاءَكُمْ فَارِسُكُمْ فَجَعَلْنَا نَنْظُرُ إِلَى خِلَالِ الشَّجَرِ فِي

ستاسو هغه سوار راروان دی چې ستاسو نګهباني يې کوله نو مونږ خلقو هغه دغريزي لاري په ونو کي

الشِّعْبِ فَإِذَا هُوَ قَدْ جَاءَ حَتَّى وَقَفَ عَلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

کتل شروع کړل تر دي پوري چې هغه سور راتلونکي وليدل شو او بيا هغه راتلو سره د رسول کريم ﷺ

فَقَالَ إِنِّي انْطَلَقْتُ حَتَّى كُنْتُ فِي أَعْلَى هٰذَا الشِّعْبِ

مخ ته اودريدلو او بيان يې وکړو چې زه دلته دروانيدو سره په غريزي لار تلو سره د غر هغه څوکي ته

حَيْثُ أَمَرَنِي رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا أَصْبَحْتُ طَلَعْتُ الشِّعْبَيْنِ

ورسيدم چيرته د تلو چې راته رسول کريم ﷺ حکم کړی وو بيا چې سهار سو نو زه د غر په دواړو لارو

كِلَيْهِمَا فَلَمْ أَرَ أَحَدًا فَقَالَ لَهُ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ

اودهغه خواوشا کښو ونو کي راغلم ليکن ما هلته هيڅوک ونه ليدل رسول کريم ﷺ انس بن مرثد رضي الله عنه

نَزَلْتَ اللَّيْلَةَ قَالَ لَا إِلَّا مُصَلِّيًا أَوْ قَاضِيَ حَاجَةٍ

نه پوښتنه وکړه ايا ته د شپي د آس نه خکته شوی يي؟ هغه وويل صرف مانځه د پاره يا تقاضي د پاره

قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَلَا عَلَيْكَ
خکته شوی وومګنې پوره شپه دآس په شاناست نګراني مي کوله حضور ﷺ وفرمائيل ياخودي کي
أَلَّا تَعْمَلَ بَعْدَهَا. رَوَاهُ أَبُوْ دَاوُدَ.
هيڅ حرج نشته چې دي شپې نه روسته هيڅ عمل ونه کړې [ابوداؤد]

توضيح: **على بكرة ابيهم**: على په معنى د مع سره دى اى **مع بكرة ابيهم** ،دا د عربو محاوره ده د ټولو خلک و د راتللو لپاره يې استعمالوي ، ملاعلي القاري رحمه الله فرمايې : **كلمة للعرب يريدون بها الكثرة. وقال القاضي جاء القوم على بكرة ابيهم اى جاؤا باجمعهم** ، بکره په اصل کې ځواني اوښې ته وايي ، ددې ضرب المثل سبب او شان ورود داسې دى چې د يو ځای نه عرب ووتل ، د هغوی يو فرد هم وروسته پاتې نشو تر دې پورې چې د هغوی د پلار يوه اوښه وه هغه يې هم د ځان سره وويستله نو نورو عربو وويل چې **جاءوا على بكرة ابيهم** يعنې د خپل پلار اوښه يې هم د ځان سره راوستله.

ظعنهم: ښځې مراد دي.

نعمهم: چارپايان مراد دي ، دا د افغان کوچيانو د ټرک پشان دي چې په هغه کې هر څه وړي حتى چې بيکاره سپي هم پکې وړي.

الاتعمل بعدها: يعنې د نن نه بعد که ته د نوافلو نه هيڅ عمل هم ونه کړې ستا هيڅ نقصان نشته ،ددې عمل نه فرائض مراد نه دي ، نوافل مراد دي . حضور ﷺ د دغه صحابي د راتګ نه مخکې اطلاع ورکړه په دې کې د معجزې ظهوروو.

خورماوو کې د برکت معجزه

﴿۶۴﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَمَرَاتٍ
او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي يوه ورځ زه رسول کريم ﷺ ته يو څو خورماوو اخستو سره ورغلم
فَقُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ أُدْعُ اللهَ فِيْهِنَّ بِالْبَرَكَةِ
او عرض مي وکړو يارسول الله ﷺ ته په دي خورماوو کي د برکت دعا کړ: حضور ﷺ

فَضَمَّهُنَّ	ثُمَّ	دَعَالِيْ	فِيْهِنَّ	بِالْبَرَكَةِ

هغه خورما (كجورې) خپل لاس مبارك كې واخستې يا داچې په هغه يې خپل لاس مبارك كېخودو او بيا يې زما دپاره هغه

قَالَ	خُذْهُنَّ	فَاجْعَلْهُنَّ	فِيْ	مِزْوَدِكَ

خورماوو كې د بركت دعا وفرمايله او دې نه روسته يې وفرمائيل واخله او دا خورما خپل توښه دان

كُلَّمَا	أَرَدْتَّ	أَنْ	تَأْخُذَ	مِنْهُ	شَيْئًا	فَأَدْخِلْ	فِيْهِ	يَدَكَ

كې كښېږده هر كله چې ته د دې نه څه اخستل غواړې نو توښه دان كې خپل لاس ننباسه او را اخله يې

فَخُذْهُ	وَلَا	تَنْثُرْهُ	نَثْرًا	فَقَدْ	حَمَلْتُ	مِنْ	ذٰلِكَ	التَّمْرِ	كَذَا	وَكَذَا

او دا توښه دان هيڅ كله مه خلاصوه حضرت ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وائي چې ما دومره دومره وسقه خورماوې

مِنْ	وَسْقٍ	فِيْ	سَبِيْلِ	اللهِ	فَكُنَّا	نَأْكُلُ	مِنْهُ	وَنُطْعِمُ	وَكَانَ	لَا

خومې د الله تعالى په لار كې خرچ كړې او مونږ به د هغه خورماوو نه خوړلې هغه توښه دان به زما د ملا

يُفَارِقُ	حَقْوِيْ	حَتّٰى	كَانَ	يَوْمُ	قَتْلِ	عُثْمَانَ

سره تړلې وو هغه مې هيڅ وخت نه جدا كوه تر دې پورې چې د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شهيد كيدو په

فَإِنَّهُ	انْقَطَعَ.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ.

ورځ هغه توښه دان زما د ملا نه خلاصيدو سره وغورځيده او ضائع شو .

توضيح: (ولاتنثره) يعنې دا مه خوروه ، كخوړه مه خالي كوه ، د معجزې ظهور دې چې د غيب نظام دې پټ يې ساتل پكار دي .

حقوي: نرى ملا ته حقوه وايي . معلومه شوه چې ډيره وړه كخوړه وه او په دې كې تقريبًا ۲۱ دانې كجورې وې .

يوم قتل عثمان: يعنې چې په كومه ورځ حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهيد شو په هماغه ورځ دغه كخوړه خپله كټ شوه او وركه شوه ، په خپله حضرت ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په طور د افسوس به دا شعر ويلو :

للناس همٌّ ولی همّان فقد جرابی و موت شیخ عثمان

د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شهادت په وجه دیر برکتونه د امت نه پورته شول، چې د هغو برکتونو ندیره دغه تیلی وه۔

الفصل الثالث

دغار ثور متعلق د معجزې ښکاره کیدل

﴿۶۵﴾	عَنِ	ابْنِ	عَبَّاسٍ	قَالَ	تَشَاوَرَتْ	قُرَيْشٌ	لَيْلَةً	بِمَكَّةَ

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي دمکي قریشیو وارد شپي وقت دارالندوه کي خپل مجلس مشاورت

فَقَالَ	بَعْضُهُمْ	إِذَا	أَصْبَحَ	فَأَثْبِتُوهُ	بِالْوَثَاقِ	يُرِيدُونَ

منعقد کړو بعضودامشوره ورکړه چې سهار کیدو سره ددي سړي لاسونه وتړي دي سړي نه دهغوی

النَّبِيَّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	وَقَالَ	بَعْضُهُمْ	بَلِ	اقْتُلُوهُ

مراد دنبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذات گرامي وو بعضودا رایي ورکړه چې نه بلکي قتل یي کړئ او بعضو په حقارت

وَقَالَ	بَعْضُهُمْ	بَلْ	أَخْرِجُوهُ	فَأَطْلَعَ	اللهُ

سره دا وویل چې دا د خپل سرزمین نه ویستلو سره بهر کړئ الله تعالی د حضرت جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام په

نَبِيَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ذٰلِكَ فَبَاتَ عَلِيٌّ عَلَى فِرَاشِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ذریعه خپل نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ناگاه کړو په دغه شپه حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په بستره او ده شو

تِلْكَ اللَّيْلَةَ وَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى لَحِقَ بِالْغَارِ وَبَاتَ

نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مکي نه ووتلو او غار ثورته ورسیدل. علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اوده شوی وو او د مکي قریشو ټوله شپه په

الْمُشْرِكُونَ يَحْرُسُونَ عَلِيًّا يَحْسَبُونَهُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دي خیال چې دلته نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوده دی د کورنگراني کوله تردي پورې چې سهار شو نو د مکي قریشو

فَلَمَّا	أَصْبَحُوْا	ثَارُوْا	عَلَيْهِ	فَلَمَّا	رَأَوْا	عَلِيًّا	
حمله پرې وكړله خو هغوى چې هلته د حضور ﷺ په ځاي حضرت علي رضي الله عنه اوليدلو او							
رَدَّ	اللهُ	مَكْرَهُمْ	فَقَالُوْا	أَيْنَ	صَاحِبُكَ	هٰذَا	
الله د هغوى بد خواهي پر هغوى ورو ګرځوله او حضرت علي رضي الله عنه نه يې پوښتنه وكړه چې ستا دوست چيرته لاړو							
قَالَ	لَا	أَدْرِيْ	فَاقْتَصُّوْا	أَثَرَهُ	فَلَمَّا	بَلَغُوا	
حضرت علي رضي الله عنه جواب وركړو ماته نه ده معلومه د مكي قريش د حضور ﷺ د قدمونو د نښو پسې							
الْجَبَلَ	اِخْتَلَطَ	عَلَيْهِمْ	فَصَعِدُوْا	الْجَبَلَ			
وو تل تر دې پورې چې هغه خلق جبل ثور ته ورسيدل د هغوى ګمان وو چې حضور ﷺ به پدې غره كې							
فَمَرُّوْا	بِالْغَارِ	فَرَأَوْا	عَلٰى	بَابِهِ	نَسْجَ	الْعَنْكَبُوْتِ	فَقَالُوْا
پټ شوى وي ليكن هغوى چې د غار په خوله د غني جاله وليده نو هغوى وويل كه محمد ﷺ پدې غار							
لَوْ	دَخَلَ	هٰهُنَا	لَمْ	يَكُنْ	نَسْجُ	الْعَنْكَبُوْتِ	عَلٰى بَابِهِ
كې داخل شوى وي نو د دې پر خوله به د غني جاله نه وى د غه شان هغه خلق د هغه ځاي نه نا اميده							
فَمَكَثَ	فِيْهِ	ثَلَاثَ	لَيَالٍ	.	رَوَاهُ	أَحْمَدُ.	
كيدو سره روسته شو او حضور ﷺ درې شپې ورځې هغه غار كې پټ وو. [احمد]							

توضيح : اثاروا عليه: يعني حمله يې وكړه . **فاقتصوا**: يعني قريش د حضور ﷺ د قدم د نښانانو او علاماتو لټولو پسې شول. **نسج العنكبوت**: جولا جاله اچولې وه او كوترې هګۍ وركړې وې. علامه بوصيرى رحمه الله فرمايي :

فالصدق في الغار والصديق لم يريا — وهم يقولون ما بالغار من ارم

ظنوا الحمام وظنوا العنكبوت على — خير البرية لم تنسج ولم تحم

د خيبر د يهوديانو متعلق معجزه

﴿٦٦﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَمَّا فُتِحَتْ خَيْبَرُ أُهْدِيَتْ لِرَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اوحضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي كوم وقت چې خيبر فتح شو نو د رسول كريم صلى الله عليه وسلم په خدمت كي

شَاةٌ فِيْهَا سَمٌّ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

يوه پخه بزه (چيلى) دهديې په طور پيش كړل شوه چې په هغه كي زهر اچول شوى وو رسول كريم صلى الله عليه وسلم حكم

اِجْمَعُوْا لِيْ مَنْ كَانَ هٰهُنَا مِنَ الْيَهُوْدِ فَجُمِعُوْا لَهُ

وكړو دلته خيبر كي چې څومره يهوديان دي هغوى ټول ماته راولئ نو ټول يهوديان جمع كولو سره د حضور صلى الله عليه وسلم

فَقَالَ لَهُمْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّيْ

په خدمت كي پيش كړل شو رسول كريم صلى الله عليه وسلم هغه يهوديانو ته وفرمائيل زه ستاسو نه ديوي خبري

سَائِلُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَهَلْ أَنْتُمْ مُصَدِّقِيَّ عَنْهُ

پوښتنه كوم؟ تاسو زما د سوال غلط جواب راكړئ او زه د هغه ترديد وكړم نو تاسو به زما په خبره باور

قَالُوْا نَعَمْ يَآ اَبَا الْقَاسِمِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

وكړئ يهوديانو وويل هو ابو القاسم نو رسول كريم صلى الله عليه وسلم دهغوى نه پوښتنه وكړه چې ستاسو پلار

مَنْ أَبُوْكُمْ قَالُوْا فُلَانٌ قَالَ كَذَبْتُمْ بَلْ

څوك دي؟ يهوديانو وويل چې فلانى سړى دى حضور صلى الله عليه وسلم ورته وفرمائيل تاسو غلط وايئ ستاسو

أَبُوْكُمْ فُلَانٌ قَالُوْا صَدَقْتَ وَ بَرَرْتَ قَالَ

پلار خو فلانى سړى دى يهوديانو وويل تاسو رېښتيا وفرمائيل او په ځاي مو وفرمائيل بيا حضور صلى الله عليه وسلم

فَهَلْ أَنْتُمْ مُصَدِّقِيَّ عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ

هغوى ته وفرمائيل كه زه در نه څه بل سوال وكړم نو آيا تاسو به زما په هغه خبره باور وكړئ يهوديانو

قَالُوا نَعَمْ يَا أَبَا الْقَاسِمِ إِنْ كَذَبْنَا عَرَفْتَ

وویل هو ای ابو القاسم که مونږ دروغ وویل او تا سو ته زمونږ دروغ معلوم شو څرنګه چې تا سو ته

كَمَا عَرَفْتَهُ فِيْ أَبِيْنَا فَقَالَ لَهُمْ مَنْ أَهْلُ النَّارِ

زمونږ د پلار رباره معلوم شوی وو نو حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهغوی نه پوښتنه وکړه چې ونبایي دوزخي څوک دی؟

قَالُوا نَكُوْنُ فِيْهَا يَسِيْرًا ثُمَّ تَخْلُفُوْنَا فِيْهَا

یهودیانو جواب ورکړو څو ورځي خوبه مونږ خلق یو او بیابه زمونږ جانشین به تا سو خلق یئ

قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِخْسَئُوْا فِيْهَا وَاللّٰهِ لَا نَخْلُفُكُمْ

رسول کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائیل قسم په الله مونږ به دوزخ کي هیڅ کله ستا سو جانشین نه یو دي نه

فِيْهَا أَبَدًا ثُمَّ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُصَدِّقِيَّ عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُكُمْ عَنْهُ

روسته حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغوی ته وفرمائیل که زه ستا سو نه څه بل سوال وکړم نو آیا تا سو به زما د خبري باور

فَقَالُوْا نَعَمْ يَا أَبَا الْقَاسِمِ قَالَ هَلْ جَعَلْتُمْ فِيْ هٰذِهِ الشَّاةِ سَمًّا

وکړئ یهودیانو وویل هو ای ابو القاسم حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهغوی نه پوښتنه وکړه. ایا تا سو دي بزي کي زهر

قَالُوْا نَعَمْ قَالَ مَا حَمَلَكُمْ عَلٰى ذٰلِكَ

اچولي دي؟ هغوی جواب ورکړو هو حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تري پوښتنه وکړه تا سو څه شي پر دی ذلیل حرکت باندې

قَالُوْا أَرَدْنَا إِنْ كُنْتَ كَاذِبًا أَنْ نَسْتَرِيْحَ

آماده کړلئ؟ هغوی وویل مونږ سوچ کړی وو که ستا سو دعوی د نبوت دروغ وي نو دا زهر به ستاسو

مِنْكَ وَإِنْ كُنْتَ صَادِقًا

دهلاکت سبب جوړ شي او مونږ به ستا سو نه نجات او راحت حاصل کړو او که تا سو خپله دعوی کي رښتیني

لَمْ يَضُرَّكَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

يي نو دا زهر تا سو ته هيڅ ضرر نشي رسولی.

توضيح: (اخسئوا) دا لفظ د سپيانو د شړلو لپاره استعماليږي يعنې (كوري سپيانو). حضور ﷺ نوم په نوم د هغو د پلرونو بيان وكړو چې په دې سره د هغه د معجزې ظهور وشو.

قيامته پوري د پيښيدونكو تمامو اهمو واقعاتو او حوادثو خبر وركولو معجزه

﴿۶۷﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ أَخْطَبَ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا

حضرت عمرو بن اخطب انصاري رضي الله عنه وايي يو ورځ نبي كريم ﷺ مونږ ته د سهار مونځ راكړو او بيا منبر

الْفَجْرَ وَصَعِدَ عَلَى الْمِنْبَرِ. فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتِ الظُّهْرُ

ته ختلو سره زمونږ مخكې يي وعظ ارشاد وفرمايلو چې د هغه سلسله ماسپخين پوري جاري وه بيا

فَنَزَلَ فَصَلَّى ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتَّى

منبر نه خكته شو د ماسپخين يې مونځ راكړو بيا منبر ته ختلو سره وعظ يې ارشاد فرمايلو تر دې پورې

حَضَرَتِ الْعَصْرُ ثُمَّ نَزَلَ فَصَلَّى ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ

چې د مازيگر وخت شو نو منبر نه خكته شو د مازيگر مونځ يي راكړو بيا منبر ته ختلو وعظ يي فرمايلو او

حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَأَخْبَرَنَا بِمَا هُوَ

د وعظ سلسله لمر ډوبيدو باندې ختمه شوه حضور ﷺ د هغه ټولو خبرو نه مونږ اګاه كړلو چې

كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

قيامته پورې پيښيدونكې دي د دې روايت بيانولو نه روسته حضرت عمرو بن اخطب رضي الله عنه وويل په

قَالَ فَأَعْلَمُنَا أَحْفَظُنَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

مونږ كې د دې تمامو خبرو د ټولو نه زيات يادلرونكې هغه سړی دی چې نن صبا په مونږ كې ښه عالم دی [مسلم]

﴿۶۸﴾ وَعَنْ مَعْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قَالَ سَمِعْتُ أَبِيْ قَالَ
او حضرت معن ابن عبد الرحمٰن وايي ما د خپل پلار حضرت عبد الرحمٰن نه واوريدل فرمائيل يي هر کله
سَأَلْتُ مَسْرُوْقًا مَنْ آذَنَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
چې ما د جليل القدر تابعي حضرت مسروق نه پوښتنه وکړه چې په هغه شپه کې چې جناتو قرآن مجيد
بِالْجِنِّ لَيْلَةَ اسْتَمَعُوا الْقُرْآنَ فَقَالَ حَدَّثَنِيْ
واوريده د هغه جناتو د راتګ اطلاع نبي کريم صلی الله علیه وسلم ته چا ورکړې وه نو حضرت مسروق وويل ما ته
أَبُوْكَ يَعْنِيْ عَبْدَ اللّٰهِ ابْنَ مَسْعُوْدٍ أَنَّهُ قَالَ آذَنَتْ
ستا پلار يعني حضرت عبد الله ابن مسعود رضی الله عنه بيان وکړو چې حضور صلی الله علیه وسلم ته د جناتو (پيريانو)
بِهِمْ شَجَرَةٌ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
د راتلو خبر يوې ونې ورکړې وو.

توضيح : **(معن)** معن د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه لمسی دی، هغه د خپل والد نه بيانوي، د هغه د والد نوم عبد الرحمن دی **(قال)** يعني معن وويل **(سمعت ابي)** يعني د عبد الرحمن نه ما واوريدل چې زما پلار دی **(قال)** يعني عبد الرحمن وويل **(مسروقا)** مسروق لوی تابعی دی د حضرت عائشې رضی الله عنها نه يې علم ويلی دی. **(آذن)** يعني حضور صلی الله علیه وسلم ته د جناتو په راتګ باندې چا اطلاع ورکړې وه. ايذان د اطلاع په معنی سره دی.

فقال: يعني مسروق په جواب کې وويل چې ستا اباجان ما ته ويلي وو چې يوې ونې حضور صلی الله علیه وسلم ته اطلاع ورکړې وه چې په دې کې د معجزې ظهور وشو.

د جنګ بدر د مقتولينو متعلق د معجزې ظهور

﴿۶۹﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنَّا مَعَ عُمَرَ بَيْنَ مَكَّةَ
او حضرت انس رضی الله عنه وايي ديو سفر په موقع مونږ خلقو د حضرت عمر ابن خطاب رضی الله عنه سره د مکې

وَالْمَدِيْنَةِ فَتَرَاءَيْنَا الْهِلَالَ وَكُنْتُ

او مديني په منځ کي په يو ځاي پراو اچولی وو چي هلته مونږ دنوي مياشتي ليدلو کوشش وکړو زه يو

رَجُلًا حَدِيْدَ الْبَصَرِ فَرَأَيْتُهُ وَلَيْسَ أَحَدٌ يَزْعُمُ

تيز نظره سړی وم نو ما مياشت وليده زما نه علاوه بل سړی داسي نه وو چي هغه داويلي وی چي هغه

أَنَّهُ رَآهُ غَيْرِيْ قَالَ فَجَعَلْتُ أَقُوْلُ لِعُمَرَ أَمَا تَرَاهُ

مياشت ما ليدلي ده ما حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته دمياشتي ښودلو کوشش کولو سره هغوی ته وويل چي آيا

فَجَعَلَ لَا يَرَاهُ قَالَ يَقُوْلُ عُمَرُ سَأَرَاهُ

تا س ته مياشت په نظر نه راځي ګوره ليکن هغوی مياشت نه ليده حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي هغوی وويل

وَأَنَا مُسْتَلْقٍ عَلَى فِرَاشِيْ ثُمَّ

بس پرېږده زه به عنقريب په خپله بستره پروت دا مياشت به ووينم دي نه روسته حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زمونږ

أَنْشَأَ يُحَدِّثُنَا عَنْ أَهْلِ بَدْرٍ قَالَ إِنَّ

مخکي د کافرو نه د هغو اهل بدر ذکر شروع کړو چي جنګ بدر کي وژل شوی وو او بيان يي وکړو چي

رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُرِيْنَا مَصَارِعَ أَهْلِ بَدْرٍ

رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د جنګ نه يو ورځ مخکي د قتليدونکو مشرکينو ځايونه مونږ ته وښودل حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بِالْأَمْسِ يَقُوْلُ هٰذَا مَصْرَعُ فُلَانٍ غَدًا إِنْ شَاءَ اللهُ

يو يو ځاي طرف ته اشاري کولو سره فرمائيل چي ګورئ دا هغه ځاي دی چيرته چي به صباله انشاالله

وَهٰذَا مَصْرَعُ فُلَانٍ غَدًا إِنْ شَاءَ اللهُ

فلانی مشرک وژل کيږي او دا هغه ځاي دی چيرته چي به ان شا الله فلانی مشرک وژلی پروت وي ګويا

قَالَ عُمَرُ وَالَّذِیْ بَعَثَهٗ بِالْحَقِّ مَا أَخْطَأُوا الْحُدُوْدَ
بیا حضرت عمر رضي الله عنه وویل قسم دی په هغه ذات چې حضور صلی الله علیه وسلم یې په حق سره رالیږلی متعین کولو
الَّتِیْ حَدَّ هَا رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ
دی رسول کریم صلی الله علیه وسلم چې کوم ځایونه سره بیان کړي وو قتلیدونکي مشرکان هغه نه ذره هم اخوا دیخوا
قَالَ فَجُعِلُوْا فِیْ بِئْرٍ بَعْضُهُمْ عَلٰی بَعْضٍ فَانْطَلَقَ
نه شول بیا چې د هغه مشرکانو لاشونه یو دبل د پاسه اچولو سره په یو کوهي کې وغورځول شو نو رسول
رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَ سَلَّمَ حَتّٰی انْتَهٰی إِلَیْهِمْ فَقَالَ
کریم صلی الله علیه وسلم هغه کوهي ته راغی او د هغه مشرکانو نومونو اخستو سره یې هغوی مخاطب کړل او وي
یَا فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ وَّ یَا فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ هَلْ وَجَدْتُّمْ
فرمائیل ای فلان ابن فلان او ای فلان ابن فلان ایا تاسو هغه شی حق او رشتیا پیدا کړو چې د هغه
مَّا وَعَدَکُمُ اللّٰهُ وَ رَسُوْلُهٗ حَقًّا فَإِنِّیْ قَدْ وَجَدْتُّ مَا وَعَدَنِیَ اللّٰهُ
ستا سو سره الله او د الله رسول وعده کړې وه ما خو هغه شی حق پیدا کړو چې د کوم شي ما سره زما الله
حَقًّا فَقَالَ عُمَرُ یَا رَسُوْلَ اللّٰهِ کَیْفَ تُکَلِّمُ أَجْسَادًا
وعده کړې وه حضرت عمر رضي الله عنه وویل یا رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسو داسې جسمونو ته څرنګه مخاطب یې
لَّا أَرْوَاحَ فِیْهَا فَقَالَ مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ
چې روحونو نه خالي دي؟ حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل زه چې څه وایم د هغې تاسو د دوی نه زیات اوریدونکي
لِمَا أَقُوْلُ مِنْهُمْ غَیْرَ أَنَّهُمْ
نه یې هو هغوی د جواب راکولو قدرت نه لري مطلب دا چې زما دا خبره څرنګه چې تا اوریدلې ده هغه
لَا یَسْتَطِیْعُوْنَ أَنْ یَّرُدُّوْا عَلَیَّ شَیْئًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
شان دوی هم اولوا وریدلې ده بس فرق دا دی چې د جواب ورکولو قدرت دوی ته حاصل نه دی.

توضيح : (مستلق على فراشي) يعنې اوس سپوږمۍ کوچنۍ ده په نظر نه راځي زه ولې محنت وکړمه! سبا ته چې غټه شي نو زه به ملاست یم چې سپوږمۍ به مخې ته راشي ، ددې کلام د مکمل کیدو نه بعد بیا حضرت عمر رضي الله عنه د جنګ بدر قصه بیان کړه او د حضور اکرم صلى الله عليه وسلم د معجزې ظهور یې بیان کړلو . (یافلان یافلان) د بدر د مقتولینو نه ۲۱ یا ۲۲ لوی لوی صنادید د قریشو جمع کړی شوي وو او د بدر په خراب کوهي کې غورځول شوي وو . د هغوی د مزید تذلیل لپاره حضور صلى الله عليه وسلم د کوهي خولې ته راغی د هغوی سره یې خبرې وکړې ، حضرت حسان رضي الله عنه په خپلې یوې قصیدې کې دغه منظر پیش کړی دی ځو ابیات ملاحظه کړئ :

فغادرنا اباجهل صريعا	وعتبة قد تركنا بالجبوب
ابوجهل مو غورځیدلی پریښودلو	او عتبه مو په کاږجنه ځمکه پریخودلو
يناديهم رسول الله لما	قذفناهم كباكب في القليب
د الله پیغمبر ورته آواز وکړو کله چې هغوی لره	مونږ په کوهي کې نسکور وغورځول
الم تجدوا كلامي كان حقا	وامر الله يأخذ بالقلوب
ایا تاسو زما خبره محق ونه موندله	او د الله خبره زړونو ته کوزیږي
فما نطقوا ولو نطقوا القالوا	صدقت وكنت ذا رأي مصيب
دوئ خبره ونکړه که خبره یې کړې وای نو ویل به یې	چې تا ریښتیا ویلي وو او ته د صحیح رایې مالک یې

دنابینا کیدلو متعلق د پیش ګوئي معجزه

﴿۷۰﴾	وَعَنْ	أُنَيْسَةَ	بِنْتِ	زَيْدِ	بْنِ	أَرْقَمَ	عَنْ	أَبِيْهَا أَنَّ

او د حضرت زید بن ارقم رضي الله عنه لوربي بي انیسه رضي الله عنها د خپل پلار حضرت زید بن ارقم رضي الله عنه نه روایت کوي

النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى زَيْدٍ يَعُوْدُهُ مِنْ مَرَضٍ كَانَ بِهِ

چې نبي کریم صلى الله عليه وسلم د زید بن ارقم عیادت پوښتنې د پاره تشریف یو وړی چې بیمار شوی وو حضور صلى الله عليه وسلم

قَالَ لَيْسَ عَلَيْكَ مِنْ مَّرَضِكَ بَأْسٌ وَّلٰكِنْ

هغه ته تسلي تشفي ورکولو سره وفرمائیل ددې مرض تا ته هیڅ خوف کول نه دی پکار لیکن هغه وقت

كَيْفَ لَكَ إِذَا عُمِّيَتْ بَعْدِي فَعَمِيَتْ قَالَ

به ستا څه حال وي هر کله چې ته زما نه روسته ړوندې پاته شي او ستا بينايي ولاړه شي زيد بن ارقم رضي الله عنه

أَحْتَسِبُ وَأَصْبِرُ قَالَ إِذًا تَدْخُلُ الْجَنَّةَ

عرض وکړو زه به د ثواب ارزو مند یم او صابر او راضي به یم حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل بیا به بي حسابه او بي

بِغَيْرِ حِسَابٍ قَالَ فَعَمِيَ بَعْدَ مَا مَاتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

کتابه جنت ته ځي راوي بيان کړي چې زيد بن ارقم رضي الله عنه د حضور صلی الله علیه وسلم د وفات نه روسته ړوند شوی وو

ثُمَّ رَدَّ اللهُ عَلَيْهِ بَصَرَهُ ثُمَّ مَاتَ

بيا ډيره زمانه روسته الله تعالى د هغه بينايي دوباره کړله او بيا هغه وفات شو.

د دروغو حديث بيانونکي باره کې عذاب

﴿۷۱﴾ وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَقَوَّلَ عَلَيَّ

او حضرت اسامه ابن زيد رضي الله عنه وايي د رسول کريم صلی الله علیه وسلم ارشاد دی کوم سړی چې قصداً زما طرف ته څه

مَا لَمْ أَقُلْ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

داسې خبره منسوب کړي چې ما نه وي کړي نو هغه ته پکار دي چې خپله ټيکانه دوزخ کې تياره وګڼي

وَ ذٰلِكَ أَنَّهُ بَعَثَ رَجُلًا فَكَذَبَ عَلَيْهِ

او ددې ارشاد ګرامي پس منظر دا دی چې حضور صلی الله علیه وسلم يو سړی ليږلی وُ هغه د حضور صلی الله علیه وسلم د طرف نه څه

فَدَعَا عَلَيْهِ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

دروغ خبره جوړولو سره وکړله حضور صلی الله علیه وسلم چې ددې خبرې نه خبر شو حضور صلی الله علیه وسلم د هغه سړي په حق

فَوُجِدَ مَيِّتًا وَقَدِ انْشَقَّ بَطْنُهُ وَ لَمْ تَقْبَلْهُ

کې بد دعا وکړله نو هغه سړی په داسې حال کې مړه پيدا شو چې د هغه خيټه شليدلې وه او هر کله

الْأَرْضَ. رَوَاهُمَا الْبَيْهَقِيُّ . فِيْ دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ.

چې هغه دفن كړل شو نو ځمكې هغه قبول نه كړ دواړه روايتونه بيهقي دلائل النبوة كې نقل كړي دي.

د بركت معجزه

﴿۷۲﴾ وَعَنْ جَابِرٍ . أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دى د رسول كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت كې يو سړى حاضر شو او طعام يې وغوښتو

جَاءَهُ رَجُلٌ يَسْتَطْعِمُهُ فَأَطْعَمَهُ شَطْرَ وَسَقِ شَعِيْرٍ

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه ته نيم وسق او ربشې عطاء كړلې هغه وربشې آخستو سره كور كې كښيخو دلې او بيا،

فَمَا زَالَ الرَّجُلُ يَأْكُلُ مِنْهُ وَامْرَأَتُهُ وَضَيْفُهُمَا

نه صرف خپله هغه سړي بلكې د هغه ښځې او د هغوى ميلمنو به هم د هغه وربشو نه خوړلې ليكن يوه

حَتّٰى كَالَهُ فَفَنِيَ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ورځ هغه وربشې تول كړلې بيا هغه ډېر ژر ختمې شوې دي نو روسته هغه سړى د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په

فَقَالَ لَوْ لَمْ تَكِلْهُ لَأَكَلْتُمْ مِنْهُ

خدمت كې حاضر شو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته و فرمائيل كه تا هغه وربشې نه وې تللې نو تاسو به

وَ لَقَامَ لَكُمْ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

هميشه د هغه وربشو نه اخستلو سره خوړلې هغه به هم هغه شان تا سره باقي پاتې وې.

مشتبه طعام د حلق نه خكته نه شو

﴿۷۳﴾ وَعَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ عَنْ أَبِيْهِ عَنْ رَجُلٍ مِّنَ الْأَنْصَارِ قَالَ

او حضرت عاصم ابن كليب د خپل پلار نه او هغه د يو انصاري صحابي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت كوي هغه بيان

خَرَجْنَا مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ جَنَازَةٍ
کوي یوه ورځ مونږ رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره دیوي جنازي مونځ او دفن کولو کي شرکت دپاره ولاړو قبرستان
فَرَأَيْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْقَبْرِ يُوْصِي الْحَافِرَ
ته رسیدو سره مارسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اولیدلو چي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د قبر په غاړه کناستلو او ګورکن ته فرمايي
يَقُوْلُ أَوْسِعْ مِنْ قِبَلِ رِجْلَيْهِ أَوْسِعْ مِنْ قِبَلِ رَأْسِهِ فَلَمَّا
چي پښنو طرف ته قبر کولاو کړه او سر جانب ته يي نور کولاو کړه بيا چي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بیرته تلو نو مخ ته
رَجَعَ اِسْتَقْبَلَهُ دَاعِيْ امْرَأَتِهٖ فَأَجَابَ
ورته يو سړی راغی حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته يي د مړي د ښځي د طرف نه د طعام دعوت ورکړو چي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبول
وَنَحْنُ مَعَهُ وَجِيْءَ بِالطَّعَامِ
کړو او مونږ هم ورسره شو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هر کله چي طعام راوړل شو نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طعام طرف ته لاس
فَوَضَعَ يَدَهُ ثُمَّ وَضَعَ الْقَوْمُ فَأَكَلُوْا فَنَظَرْنَا إِلٰى
ور مخکي کړو او طعام خوړل يي شروع کړل بيا مونږ هم طعام خوړل شووع کړل مونږ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلُوْكُ لُقْمَةً فِيْ فِيْهِ
اولیدلو چي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کوم ه اولنی مړی خولي مبارکي کي اچولي وه هغه يي ميده کوله يعني خپله
ثُمَّ قَالَ أَجِدُ لَحْمَ شَاةٍ أُخِذَتْ بِغَيْرِ
خوله مبارکه کي ،خوا دیخوا تا ووله حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائیل زه دا غوښه دیوي داسي بزي محسوسوم
إِذْنِ أَهْلِهَا فَأَرْسَلَتِ الْمَرْأَةُ تَقُوْلُ
چي د مالک د اجازي نه بغير اخستل شوي ده هغه ښځي سړی لیږلو سره صورت حال عرض کړو چي

يَا رَسُوْلَ اللهِ إِنِّيْ أَرْسَلْتُ إِلَى النَّقِيْعِ وَهُوَمَوْضِعٌ يُبَاعُ فِيْهِ

یارسول الله ما د بزي (چیلۍ) دپاره یوسړی نقیع ته لیږلي وو نقیع دیو ځاي نوم دی چیرته چې دبزو

الْغَنَمُ لِيُشْتَرٰى شَاةٌ فَلَمْ تُوْجَدْ فَأَرْسَلْتُ إِلٰى جَارٍ لِّيْ

خرید وفروخت کیږي لیکن هلته بزه پیدا نه شوه نوما خپل همسایه ته سړی ولیږه چې هغه یوه

قَدِ اشْتَرٰى شَاةً أَنْ يُّرْسِلَ بِهَا إِلَيَّ بِثَمَنِهَا

بزه (چیلۍ) ورکړي او ورته مي وویل چې هغه په کوم قیمت بزه آخستي ده په هغه قیمت دي هغه بزه

فَلَمْ يُوْجَدْ فَأَرْسَلْتُ إِلَى امْرَأَتِهٖ فَأَرْسَلَتْ

په ماخرخه کړي لیکن هغه همسایه هم خپل کور کي نه وو بیاما د هغه همسایه ښځې ته سړی ولیږلو

إِلَيَّ بِهَا فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَطْعِمِيْ هٰذَا الطَّعَامَ الْأَسْرٰى.

او هغي دغه بزه ماته را ولیږله نو رسول کریم ﷺ وفرمائیل دا طعام قیدیانو باندي وخوره.

رَوَاهُ أَبُوْدَاوُدَ وَالْبَيْهَقِيُّ فِيْ دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ

دا روایت ابوداؤد او دلائل النبوة کي بیهقي نقل کړی دی.

توضیح: (داعی امرأته) یعنې د میت د کور نه د هغه د ښځې قاصد ډوډۍ ته د دعوت ورکولو لپاره راغی. حضور اکرم ﷺ هم لاړلو او څه صحابه هم لاړل، حضور ﷺ په خوله کې مړۍ واچوله او ژوول یې شروع کړل مګر تیرولی یې نه شو او ویې فرمایل چې دا غوښه د داسې ګډه ده چې د مالک د اجازت نه بغیر حاصل شوی دی د کور د ښځې نه معلومات واخیستل شو نو هغې د عدم اجازت اعتراف کولو سره وجه هم بیان کړله. په دې طریقه د حضور اکرم ﷺ د معجزې ظهور وشو.

د دریمې وغیره حکم

سؤال: دلته سوال دا دی چې په امرأته کې چې کوم ضمیر راجع کیږي دا مړي طرفته راجع کیږي ... د مړي ښځي په همدغه ورځ په کومه ورځ چې د هغه د خاوند انتقال شوی وو د خوراک اهتمام

وکړلو حالانکه فقهاؤ د مړي د کور خوراک خوړل مکروه لیکلی دی او ظاهره ده چې مکروه تحریمی به وي ، ملاعلی القاری رح لیکي چې د مړي د خوراک په باره کې چې د فقهاء کرامو کوم اقوال دي هغه ددې حدیث خلاف دي او دا حدیث په ظاهره د هغو اقوالو خلاف دی مثلا په بزازیه کې لیکلي دي چې د میت د ورځو د جانب نه اوله ورځ یا دریمه ورځ او اوومه ورځ خوراک ورکول مکروه دي ، همدارنګه په خلاصة الفتاوی کې دي چې دریمه ورځ د خوراک اهتمام کول او خلک دودی ته راغوښتل مباح نه دي ، زیلعی ویلي دي چې تر دریو ورځو پورې د غمرازۍ کولو لپاره کیناستلو ته هیڅ مضائقه نشته په دې شرط چې د ممنوع شیانو ارتکاب نه وي لکه د قالینو خورول او د ضیافت اهتمام کول ، همدارنګه ابن همام هم لیکلي دي چې د اهل بیت ضیافت کول مکروه دي ، ابن همام دا هم لیکلي دي چې دغه ضیافت بدعت سیئه دی ، د حضرت جریر بن عبدالله په روایت کې صفا ذکر دي چې د میت ضیافت مونږ د نوحه پشان حرام ګڼلو ، یو طرف ته د فقهاؤ دغه فتواګانې دي چې د میت د کور خوراک ورکول منع کوي او دویم طرف نه د زیر بحث حدیث نه د جواز اشاره معلومیږي ددې لپاره څه جواب دی ؟

جواب : ددې حدیث واضح جواب دا دی چې دا زنانه د هغه مړي ښځه نه وه بلکه د جنازې نه په واپسۍ کې د کومې بلې ښځې قاصد راغلی وو د میت د ښځې نه وو ، لکه په ابوداؤد جلد ۲ ص ۱۱۷ کې د **داعی امرأة** لفظ دی چې د یوې ښځې قاصد راغلی وو لهذا د مشکوة په دې روایت کې د کوم کاتب نه لږ سهوه شوې ده چې په دې سره د اهل بدعاتو خوشحالیانې د خاورو سره خاورې شوې چې ددې روایت نه شومه دریمه ثابتوي ، اکابرو لیکلي دي چې (**طعام المیت یمیت القلب**) .

الاسری: دا قیدیان چونکې کفار وو لهذا په هغوی باندې یې خوړل مناسب وو معلومه شوه چې ، دریمه ، او اومه د مسلمان د خوراک شی نه دی .

دام معبد رضي الله عنها بزې (چیلۍ) سره متعلق دیوې معجزې ظهور

﴿۴۷﴾ وَ عَنْ حِزَامِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ حُبَيْشِ بْنِ خَالِدٍ وَّ هُوَ
او حضرت حزام ابن هشام د خپل پلار حضرت هشام نه او هغه د حزام د نیکه نه حبیش رضي الله عنه نه چې د
أَخُ أُمِّ مَعْبَدٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِيْنَ أُخْرِجَ مِنْ مَكَّةَ
ام معبد ورور دی روایت کوي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم ته د مکې د پریښوو حکم وشو او هجرت د پاره

خَرَجَ مُهَاجِرًا إِلَى الْمَدِيْنَةِ هُوَ وَأَبُو بَكْرٍ وَمَوْلَى أَبِي بَكْرٍ
مديني ته روان شو نو حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره حضرت ابوبکر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ او د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ازاد کرده غلام

عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ وَدَلِيْلُهُمَا عَبْدُ اللّٰهِ اللَّيْثِيُّ مَرُّوْا
عامر ابن فهیره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ او دي دواړو ته لار ښوونکی عبد الله لیثي د دي څلورو تیریدل د مدیني په لار

عَلَى خَيْمَتَيْ أُمِّ مَعْبَدٍ فَسَأَلُوْهَا لَحْمًا وَتَمْرًا لِيَشْتَرُوْا
یو ځاي دام معبد په دوو خیمو وشول دي حضراتو دا هل خیمه نه څه غوښه او خورما اخیستل وغوښتل

مِنْهَا فَلَمْ يُصِيْبُوْا عِنْدَهَا شَيْئًا مِنْ ذٰلِكَ وَكَانَ
لیکن دواړو حضراتو ته دام معبد سره هیڅ شی پیدا نکړل ځکه چې په هغه زمانه کي عام طور سره

الْقَوْمُ مُرْمِلِيْنَ مُسْنِتِيْنَ فَنَظَرَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
خلق د قحط زدګي او بی سرو ساماني ښکاروو دي کي اچانک د رسول کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نظر په یوي بزي

إِلَى شَاةٍ فِيْ كِسْرِ الْخَيْمَةِ فَقَالَ مَا هٰذِهِ
(چیلی) ولګیده چې د خیمي یو جانب ته تړلې ولاړه وه حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پوښتنه وکړه چې ام معبد یدي

الشَّاةُ يَا أُمَّ مَعْبَدٍ قَالَتْ شَاةٌ خَلَّفَهَا الْجَهْدُ
بزي څه شوي دي ام معبد جواب ورکړو د دي کمزوري دا درمې نه جدا کړي ده حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پوښتنه

عَنِ الْغَنَمِ قَالَ هَلْ بِهَا مِنْ لَبَنٍ. قَالَتْ هِيَ
ورنه وکړه ایا دا شوده کوي ام معبد وویل کوم مصیبت کي چې دا مبتلا ده په هغه کي پئی د کوم

أَجْهَدُ مِنْ ذٰلِكَ قَالَ أَتَأْذَنِيْنَ لِيْ أَنْ أَحْلِبَهَا قَالَتْ
خایه دي حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائیل ما ته اجازه راکوي چې زه د دي پئی ولوشم ام معبد رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا وویل

بِأَبِيْ أَنْتَ وَأُمِّيْ إِنْ رَأَيْتَ بِهَا حَلَبًا فَاحْلُبْهَا

زما مور او پلار دي په تاسو ﷺ قربان وي كه تاسو ﷺ ته په دې كې پئ معلومېږي نو ضرور وي يې

فَدَعَا بِهَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَسَحَ

ولوشئ رسول كريم ﷺ دې او ريدو سره بزه راوغوښتله بيا حضور ﷺ د هغه په غلانزه خپل لاس

يَدَهُ ضَرْعَهَا وَسَمَّى اللهَ تَعَالٰى وَدَعَا لَهَا فِيْ شَاتِهَا

مبارك راخكلو بسم الله يې وويله او ام معبد رضي الله عنها د پاره د هغه بزې په حق كې د بركت دعا وكړله نو بزې

فَتَفَاجَّتْ عَلَيْهِ وَدَرَّتْ وَاجْتَرَّتْ فَدَعَا

پئ وركولو د پاره خپلې پښې د حضور ﷺ مخكې خلاصې كړلې بيا هغه بزې پئ بهيول او شخوند

بِإِنَاءٍ يُرْبِضُ الرَّهْطَ فَحَلَبَ فِيْهَا

وهل شروع كړل حضور ﷺ يو دومره لوى لوښى وغوښتى چې د يو جماعت خېټه به مړه كړي او هغه

ثَجًّا حَتّٰى عَلَاهُ الْبَهَآءُ

لوښى كې به بهيدونكې پئ ولوشل تر دې پورې چې د شيدو زګ د لوښي په سر راغلى دې نه

ثُمَّ سَقَاهَا حَتّٰى رَوِيَتْ وَسَقٰى أَصْحَابَهُ

روسته حضور ﷺ پئ مخكې ام معبد رضي الله عنها باندې وڅكلې چې هغې ښه ډيرې وڅكلې بيا يې په هغه

حَتّٰى رَوُوْا ثُمَّ شَرِبَ آخِرَهُمْ

ملګرو باندې وڅكلې هغوى هم په ښه شان ماړه شول او بيا د ټولو نه روسته حضور ﷺ په خپله وڅكلې

ثُمَّ حَلَبَ فِيْهِ ثَانِيًا بَعْدَ بَدْءٍ حَتّٰى مَلَأَ الْإِنَاءَ

بيا په اولنى وار د لوشلو نه روسته حضور ﷺ دوباره هغه لوښي كې بزه ولوشله چې هغه لوښي د

ثُمَّ	غَادَرَهُ	عِنْدَهَا	وَبَايَعَهَا.	وَارْتَحَلُوْا

شيدو نه ډک شو او هغه پئ يې ام معبد سره پرېښودلي بيا حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ام معبد مسلمانه کړه او دهغې

عَنْهَا رَوَاهُ فِيْ شَرْحِ السُّنَّةِ وَابْنُ عَبْدِ الْبَرِّ فِي الْإِسْتِيْعَابِ وَابْنُ الْجَوْزِيِّ

نه روان شو دا روايت بغوي شرح السنه کي ابن عبدالبر استيعاب کي او ابن جوزي کتاب الوفاء کي

فِيْ كِتَابِ الْوَفَاءِ وَفِي الْحَدِيْثِ قِصَّةٌ

نقل کړی دی او حديث کي دواقعي نور هم تفصيل شته.

توضيح: ام معبد: د يوې ښځې کنيه ده چې د هغې خوا ته حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هجرت په سفر کې د غار ثور نه بعد ورغلی وو او د هغې په چيلو کې د معجزې ظهور وشو.

مسنتين: يعنې په خشک سالی کې مبتلا قحط زده وو.

مرملين: د چا چې د سفر توښه ختمه وي هغه مرمل وي.

خلفها الجهد: يعنې په خپله د کمزورۍ په وجه د باقی وزو نه پاتې شوې ده په دې کې به شودې کوم ځای نه شي؟

تفاجت: د شودو ورکولو لپاره يې دواړې پښې آزادې کړې.

درت: زياتې شودې ورکولو ته وايي.

واجتر: شخوند يې شروع کړو.

يربض: دومره غټ لوښی چې د دريو نه تر نهو کسانو پورې د ښبلو لپاره کافي وي.

ثجا: په زور داره طريقه سره د شودو ويستلو ته ويل کيږي.

البهاء: د شودو ويستلو په وخت چې شودو د پاسه ځګ راځي هغه مراد دی.

رويت: د سيراب کيدلو په معنی سره دی.

غادره: ای ترکه د پريښودلو په معنی سره دی، د برکت لپاره يې دوباره معجزاتی شودې وويستلې هغوی سره يې پريښودلې، ام معبد مسلمانه شوه. خاوند يې چې کله راغی په کور کې يې شودې

ولیدلې نو ویې پوښتل دا څه دي؟
ام معبد قصه ورته واوروله نو هغه وویل قسم په الله ! دا په مکه کې ښکاره شوی پیغمبر دی ، ما اراده کړې وه چې د هغه سره ملګری شم مګر هغه وخت ونه شو .
اوس کچیرې هغه وموم نو په هغه باندې به ایمان راوړم ، هلته د اهل مکه مخته یو غیبي هاتف په زور زور سره اشعار وویل چې اهل مکهو واو ریدل .

د ام معبد رضي الله عنها په واقعې باندې د غیبي هاتف منظوم کلام

حضور اکرم صلی الله علیه وسلم چې کله د حضرت صدیق رضي الله عنه سره د مکې نه مدینې ته هجرت وفرمایلو او د اهل مکو تفتیش ناکامه شو نو په مکه مکرمه کې د جبل ابو قبیس نه په اوچت آواز سره غیبي هاتف ډیر معنی خیز او عمده اشعار وویل ! زه بلاترجمه هغه نقل کوم ، ملا علي القاري رحمه الله هغه په مرقات کې ذکر کړي دي :

جزى الله رب الناس خير جزائه — رفيقين حلا خيمتي ام معبد
هما نزلا بالهدى واهتدت به — فقد فاز من امسى رفيق محمد
ليهن بني كعب مقام فتاتهم — ومقعدها للمؤمنين بمرصد
سلوا اختكم عن شاتها وانائها — فانكم ان تسئلوا الشاة تشهد

د جناتو دغه قصیده چې کله د مکې مسلمانانو واوریده نو هغو ته یقین راغی چې حضور صلی الله علیه وسلم مدینې منورې ته هجرت فرمایلی دی .
د هجرت واقعې او د ام معبد قصې ته حضرت حسان رضي الله عنه هم اشاره کړې ده ، یو څو اشعار ملاحظه کړئ :

لقد خاب قوم غاب عنهم نبيهم — وقدس من يسرى اليهم ويغتدى
لقد نزلت منه على اهل يثرب — ركابُ هدى حلت عليهم بأسعد
نبي يرى ما لا يرى الناس حوله — ويتلوا كتاب الله في كل مسجد
ليهن ابا بكر سعادة جده — بصحبته من يسعد الله يسعد
ليهن بني كعب مقام فتاتها — ومقعدها للمؤمنين بمرصد

ددې عاشقانه اشعارو په پیش نظر او د معجزاتو د اختتام نه بعد مناسبه معلومیږي چې د حضرت لعل شهباز قلندر رحمه الله فارسي کلام د عشق او فدائیت او جوش او فنائیت په حوالې سره پیش کړی شي . لکه هغه فرمایي :

زعشق دوست هر ساعت درون نار می رقصم گهی در خاک می غلطم گهی بر خار می رقصم
نمی دانم چون مستانه دم دیدار می رقصم مگر نازم بدین ذوقی که پیشِ یار می رقصم
تو آن قاتل که از بهر تماشه خونِ من ریزی من آن بسمل که زیر خنجر خونخوار می رقصم
اگرچې قطره شبنم نه پوید بر سر خارے منم آن قطره شبنم به نوکِ خار می رقصم
شدم بدنام در عشقش بیا ای پارسا اکنون نمی ترسم زِرسوائی سر بازار می رقصم
منم عثمان مروندی که یارِ خواجه منصورم ملامت می کند خلقی ومن بر دار می رقصم

اللهم صل علی حبیبک و نبیک محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

باب الکرامات
د کرامتونو بیان

قال الله تعالی: ﴿ وَهُزِّيٓ إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴾ (سورة مریم)

وقال الله تعالی: ﴿ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ﴾ (سورة النمل)

کرامات جمع ده ددې مفرد کرامة دی چه د اکرام او تکریم په معنی سره دی ، په لغت کې کرامت د عزت او عظمت او توقیر په معنی سره دی لیکن په اصطلاح کښې کرامت د هغه خارق عادت کار نوم دی چه د یو نیک کاره او پرهیزګاره موو من په لاس باندې ظاهر شي لیکن هغه د نبوت دعویدار نه وي بلکه متبع سنت وي . د اهل سنت والجماعة په دې باندې اتفاق دی چه د اولیاء الله کرامت حق دی ، البته معتزله د کرامت د ظهور څخه انکار کوي . په قرآن کریم کښې الله تعالی د غیر انبیاوو کرامتونه ذکر کړي دي لکه د حضرت خضر کرامات دي په دې شرط چه هغه نبي نه وي او که نه نو هغه به معجزه وي ، واضحه دا ده چه خضر علیه السلام د یوه خفیه نظام نبي وو . همدارنګه د آصف بن برخیا کرامت دی ، همدارنګه د حضرت مریم کرامت او د ذوالقرنین کرامات دي ، د اصحاب کهف کرامات دي ، همدارنګه په زیر بحث احادیثو کښې د صحابه کرامو د کراماتو بیان دی . کرامت د یو ولی د ولایت علامت وي ، د هغه د الوهیت نښه نه وي لکه څنګه چه اهل بدعت کرامات د اولیاوو د الوهیت په طریقه باندې پیش کوي ، همدارنګه کرامت د کوم ولی په اختیار کښې نه وي ، کله کله خو یو ولی ته د خپل کرامت پته هم نه وي ، د بعضو علماوو خیال دی چه ممکنه ده چه کله کوم کرامت د یو ولی په اختیار کښې وي مګر عام طور باندې داسې نه وي . په هر حال اهل بدعت بریلویان لکه څنګه چه د حضور ﷺ د معجزاتو په وجه د علمي غلطی ښکار شوي دي او هغه یې د الوهیت په طریقه زده کړي دي همدارنګه هغوی ته په کراماتو کښې هم غلطی شوې ده او هغوی هر کرامت د ولی لپاره د صفت الوهیت دلیل ګڼي .

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ
د دوو صحابه کرامو کرامت

﴿۱﴾عَنْ	أَنَسٍ	أَنَّ	أُسَيْدَ	بْنَ	حُضَيْرٍ	وَ	عَبَّادَ	بْنَ	بِشْرٍ	

حضرت انس رضي الله عنه بیان کوي یو وورځ دوه جلیل القدر صحابه حضرت اُسید بن حُضیر رضي الله عنه او حضرت عباد بن بشر رضي الله عنه

تَحَدَّثَا	عِنْدَ	النَّبِيِّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	فِيْ	حَاجَةٍ	لَهُمَا	

دنبي کریم ﷺ په خدمت کې ناست وو خپلې اهمې معاملې کې یې خبری کولې او هغه خبري

حَتّٰی	ذَهَبَ	مِنَ	اللَّيْلِ	سَاعَةٌ	فِيْ	لَيْلَةٍ
دو مره اُوږدې شوې چه د هغه سلسله ډیر ساعت یعني د شپې تر ډیرې حصې پورې جارې وه او هغه						
شَدِيْدَةِ الظُّلْمَةِ ثُمَّ خَرَجَا مِنْ عِنْدِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ						
شپه هم ډیره تیاره [وه کله چه دا دواړه حضرات خپلو کورونو ته د بیرته تلو د پاره د نبي کریم ﷺ						
يَنْقَلِبَانِ وَبِيَدِ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عُصَيَّةٌ فَأَضَاءَتْ عَصَا						
نه پاسیدو سره د باندې ووتل نو هغه وقت د هغو دواړو سره د هر یوه په لاس کې همسا وه هغو دواړو نه						
أَحَدِهِمَا لَهُمَا حَتّٰی مَشَيَا فِيْ ضَوْئِهَا حَتّٰی إِذَا افْتَرَقَتْ						
دیوه په لاس کې همسا روښانه شوه او د هغې په رڼا کې هغوی تلل تر دې پورې چه د دواړو لارې جدا						
بِهِمَا الطَّرِيْقُ أَضَاءَتْ لِلْآخَرِ عَصَاهُ فَمَشٰی كُلُّ وَاحِدٍ						
شوې نو د هغه دویم همسا هم روښانه شوه بیا هغوی دواړه د خپلې خپلې امسا په رڼا کې تلو سره خپل						
مِنْهُمَا فِيْ ضَوْءِ عَصَاهُ حَتّٰی بَلَغَ أَهْلَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.						
اهل او عیال یعني خپلو کورونو ته ورسیدل. [بخاری]						

توضیح: ینقلبان: یعنې د حضور ﷺ د مجلس نه واپس کور ته تلل، تر څو پورې چه د یوې آمسا په رڼا باندې کار کیدلو نو په دویمې کښې رڼا نه وه، دا دې خبرې ته اشاره ده چه اسراف جائز نه دی لیکن چه کله جدا کیدل نو اوس د بلې د رڼا ضرورت پیښ شو نو د هغه په آمسا کښې هم رڼایې راغله او کرامت ظاهره شو. کرامت د یو ولی د ولایت او عظمت دلیل وي، نه د هغه د خدایې.

د جابر رضي الله عنه پلار چې څه ویلې ؤ هغه رنګ وشول

﴿۲﴾	وَ	عَنْ	جَابِرٍ	قَالَ	لَمَّا	حَضَرَ	أُحُدٌ	دَعَانِيْ	أَبِيْ	مِنَ اللَّيْلِ
او حضرت جابر رضي الله عنه وایي، کوم وقت چې جنګ احد پیښ شو، نو د شپې زه خپل پلار را وغوښتلم او										
فَقَالَ	مَا	أُرَانِيْ	إِلَّا	مَقْتُوْلًا	فِيْ	أَوَّلِ	مَنْ	يُقْتَلُ	مِنْ	أَصْحَابِ
هغه راته وویل، زما خیال دی، چې په دې جنګ کې د نبی کریم ﷺ کوم صحابه وژل کیږي په هغوی										
النَّبِيِّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	وَإِنِّيْ	لَا	أَتْرُكُ	بَعْدِيْ		
کې د ټولو نه اول وژل شوی سړی به زه یم او په دې کې شک نشته چې زه په ځان پسې هیڅ داسې سړی نه پریږدم										

أَعَزَّ عَلَيَّ مِنْكَ غَيْرَ نَفْسِ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
چې ما ته د تا نه زیات عزیز وی، په غیر د رسول کریم ﷺ د ذات گرامي نه، نو تا ته ویل غواړم چې
وَ إِنَّ عَلَيَّ دَيْنًا فَاقْضِ وَ اسْتَوْصِ
څما په ذمه ډیره قرضه ده هغه زر تر زره اداء کړه، او د خپلو خویندو په حق کې څما دا وصیت واوره چې د
بِأَخَوَاتِكَ خَيْرًا فَأَصْبَحْنَا فَكَانَ أَوَّلَ قَتِيْلٍ
هغوی سره ښه سلوک کوه جابر ﷺ وايي دهغه شپې نه روسته چې سهار شو نو څما پلار شهید کیدونکو کې اول سړی و
وَدَفَنْتُهُ مَعَ آخَرَ فِيْ قَبْرٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.
او ما هغه دیو بل سړی سره په قبر کې یو ځاي دفن کړو.

توضیح: اول من یقتل: یعنې د شپې د حضرت جابر ﷺ والد صاحب حضرت عبد الله ﷺ خپل ځوی ته وویل چه د سبا په مقتولینو کښې به د ټولو نه اول زه یم او همداسې وشول، په دې جمله کښې کرامت ظاهر شو ځکه کوم څه یې چه ویلي وو هماغسې وشول.

په طعام کې د زیات والي کرامت

﴿۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ أَبِيْ بَكْرٍ قَالَ إِنَّ أَصْحَابَ الصُّفَّةِ كَانُوْا أُنَاسًا فُقَرَاءَ
او حضرت عبد الرحمٰن ابن ابي بکر ﷺ وایي چه اصحاب صفه ﷺ مفلس خلق وو یوه ورځ
وَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ عِنْدَهٗ طَعَامُ اثْنَيْنِ
رسول الله ﷺ صحابو ﷺ ته وفرمائیل کوم سړي سره چې دوو کسانو طعام وي هغه دي
فَلْيَذْهَبْ بِثَالِثٍ وَمَنْ كَانَ عِنْدَهٗ طَعَامُ أَرْبَعَةٍ فَلْيَذْهَبْ بِخَامِسٍ
دریم سړی د اصحاب صفه نه بوځي او کوم سړی سره چه د څلورو کسانو طعام وي هغه دي پنځم سړي
أَوْ سَادِسٍ وَ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ جَاءَ بِثَلَاثَةٍ وَانْطَلَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
یا شپږم سړی نه بوځي حضرت ابوبکر صدیق ﷺ دري کسان بوتلل او نبي کریم ﷺ
بِعَشَرَةٍ وَأَبَا بَكْرٍ تَعَشّٰى عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ لَبِثَ
لس ۱۰ کسان بوتلل او ابوبکر، د نبي ﷺ سره طعام وخوړلو وروسته د حضور ﷺ په خدمت کي حاضر وو

حَتّٰی صُلِّيَتِ الْعِشَاءُ ثُمَّ رَجَعَ فَلَبِثَ حَتّٰی

تر دې چه د ماخستن مونځ وشو روسته هم د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کور ته راغی او هغه وقته پورې خدمت اقدس کې

تَعَشَّی النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَاءَ

حاضر وو تر څو چې نبي کريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طعام نه وو خوړلی دغه شان حضرت ابوبکر، چې خپل کور ته اورسیدو

بَعْدَ مَا مَضٰی مِنَ اللَّيْلِ مَا شَآءَ اللّٰهُ

نو د شپې څو مره حصه چه الله ! غوښته تیره شوې وه او تر هغه وقته پورې نه صرف د هغه اهل او

قَالَتْ لَهٗ اِمْرَأَتُهٗ وَمَا حَبَسَكَ عَنْ

عیال بلکه د هغه میلمنو هم کور کې انتظار کولو د داخلیدو سره ښځې ورته وویل څه شی ته د خپلو

أَضْيَافِكَ قَالَ أَوَمَا عَشَّيْتِيهِمْ قَالَتْ

میلمنو نه منع کړئ حضرت ابوبکر، وویل آیا تا تر اوسه پورې میلمنو ته ډوډې نه ده ورکړې ښځې وویل

أَبَوْا حَتّٰی تَجِيْءَ فَغَضِبَ

دې میلمنو ستا راتلو پورې د خوړلو نه انکار کړی وو حضرت ابوبکر، سخت غوسه شو ځکه چه د هغوئ

وَ قَالَ وَ اللّٰهِ لَا اَطْعَمُهٗ اَبَدًا

دا خیال راغی چه د کور والو کوتاهي ده نو هغوئ وویل قسم په الله زه دا طعام هیڅ کله نه خورم بیا

فَحَلَفَتِ الْمَرْأَةُ اَنْ لَّا تَطْعَمَهٗ وَحَلَفَ الْاَضْيَافُ

د هغه ښځې هم قسم وخوړلو چه هغه هم هیڅ کله دا طعام نه خوري او میلمنو هم قسم وکړو چه هغوئ هم

اَنْ لَّا يَطْعَمُوْهُ قَالَ اَبُوْبَكْرٍ كَانَ هٰذَا مِنَ

هغه طعام نه خوري بیا څو لمحو نه روسته ابوبکر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وویل زما داسې غوسه کیدل او قسم خوړل

الشَّيْطَانِ فَدَعَا بِالطَّعَامِ فَاَكَلَ وَاَكَلُوْا

د شیطان د وسوسې په سبب وه هغه طعام راوغوښته او بیا ټولو خلقو طعام وخوړو حضرت ابوبکر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

فَجَعَلُوْا لَا يَرْفَعُوْنَ لُقْمَةً اِلَّا رَبَتْ مِنْ اَسْفَلِهَا اَكْثَرَ مِنْهَا فَقَالَ

او د هغوی میلمنو چې به لوښي نه خولې ته مړۍ اوچتوله د هغې په ځای به طعام نور زیاتیدلو حضرت ابوبکر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

لِامْرَاَتِهٖ	يَآاُخْتَ	بَنِيْ	فِرَاسٍ	مَا	هٰذَا	قَالَتْ	
خپله ښځه مخاطب کولو سره وویل ای دبنو فراس خور! لړاو ګوره دا څه عجیبه معامله ده ښځې ورته وویل							
وَقُرَّةِ	عَيْنِيْ	اِنَّهَا	الْاٰنَ	لَاَكْثَرُ	مِنْهَا	قَبْلَ	ذٰلِكَ بِثَلَاثِ مِرَارٍ
دخپلو سترګو په یخوالی دا دطعام لوښي څومره چه مخکې ډک وو هغې نه دری چنده اوس زیات ډک دي							
فَاَكَلُوْا	وَبَعَثَ	بِهَا	اِلَى	النَّبِيِّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
بهر حال ټولو طعام وخوړه بیا حضرت ابوبکر ,هغه طعام د نبي کریم ﷺ خدمت کې هم ولیږه							
فَذَكَرَ	اَنَّهٗ	اَكَلَ	مِنْهَا.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ.	وَذُكِرَ	حَدِيْثُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ
اوبیان کیږي چه حضور ﷺ هم دهغې طعام نه وخوړلو. [بخاري و مسلم] او دحضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه							
كُنَّا نَسْمَعُ تَسْبِيْحَ الطَّعَامِ فِي الْمُعْجِزَاتِ.							
روایت: كُنَّا نَسْمَعُ تَسْبِيْحَ الطَّعَامِ: باب المعجزات کې نقل شوی دی							

توضیح: **اصحاب الصفة**: دا د حضور ﷺ د مدرسې د طالب علمانو تعارف دی ،نن سبا په مسجد نبوی کښې یو مربع شکل ځای دی د هغه نوم صفه دی ، دا ځای د حضور ﷺ د روضې شاته دی ، دا مدرسه د مختلفو اغراضو لپاره قائم شوې وه ، په ایمرجنسی کښې دا جهادی مدرسه وه . طالبان به جهاد ته وتل ، ګویا دا د محاذ جنګ لپاره قطعه منتظره وه ، کچیرې د جنګ زمانه به نه وه نو دغو طالبانو به د حضور ﷺ څخه علم زده کولو ، د خپلې خیټې پاللو لپاره به یې د ځنګل نه لرګي راوړل او په بازار کښې به یې خرڅول ، ددې طالبانو تعداد به کله ۸۰ او کله به د ۴۰۰ پورې رسیده ، حضرت ابوهریره رضي الله عنه دلته طالب العلم وو . حضور ﷺ د کلی په خلکو باندې ددوی خوراک مقرر کړی وو چه په کوم کور کښې د څومره کسانو خوراک تیاریږي هغه دې د اصحاب صفه نه یو طالب العلم هم د ځان سره بوځي او ډوډۍ دې ورې وخوري، په زیر بحث قصه کښې حضرت ابوبکر رضي الله عنه خپل ځان سره درې کسان بوتلل او نبی کریم ﷺ لس بوتلل، د نن سبا د طالبانو د وظیفو جمع کولو او د کورونو څخه د راوړلو فی الجمله ثبوت ملاویږي لکه څنګه چه په صوبه سرحد وغیره کښې دي ، اګرچه اصحاب صفه یې کورونو ته بیول لیکن په کلیوالو باندې د هغوی وظیفه مقرر وه ، په هر حال یو څه ثبوت ملاویږي چه دا کافی ده .

اوماعشیتهم: یعني تر اوسه پورې دې د ماښام ډوډۍ ورباندې خوړلې نه ده ؟

ابوا: یعني میلمنو انکار وکړو چه تر څو پورې ته راغلی نه یې دوی ډوډۍ نه خوري.

لا اطعمه: یعني ابوبکر رضي الله عنه قسم وخوړو او ویې ویل چه زه به اوس ددوی سره ډوډۍ نه خورم، ام رومان رضي الله عنها هم وویل چه قسم په الله زه به هم ډوډۍ نه خورم، ملیمنو هم د نه خوړلو قسم وکړو.

ربت: یعني د پاسه نه مونږ خوړلو او لاندې به ډوډۍ پیدا کیدله.

یا اخت بنی فراس: حضرت ام رومان رضي الله عنها د ابوبکر صدیق رضي الله عنه بی بی وه او د حضرت عائشې رضي الله عنها مور وه او د بنی فراس قبیلې سره د هغې تعلق وو په دغه نسبت سره ابوبکر صدیق رضي الله عنه ورته آواز وکړو، په دې قصه کښې کرامت ظاهره شو.

د نجاشي په قبر د نور کرامات ظاهر شو

﴿۴﴾ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا مَاتَ النَّجَاشِيُّ كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّهُ لَايَزَالُ
بي بي عائشه رضي الله عنها وايي دنجاشي د وفات نه روسته زمونږ په منځ کې د دې خبري چرچا وه چه د
يُرٰى عَلٰى قَبْرِهٖ نُوْرٌ. رَوَاهُ أَبُوْدَاوُدَ.
نجاشي په قبر همیشه نور ښکاریږي.

توضیح: نجاشی د حبشې بادشاه وو، مسلمان شوی وو د صحابو خدمت یې کړی وو. په وفات کیدو باندې یې حضور صلی الله علیه وسلم جنازه وکړه، ملائکو یې جنازه د هغه مخې ته ایښې وه یا حجابات لرې شوي وو، د هغه د وفات کیدو نه بعد د هغه د قبر نه شعلې پورته کیدلې، د مدینې منورې خلکو په تلو راتلو کښې دغه نور ولیدلو، همدا حضرت عائشې رضي الله عنها بیانوي، په دې کښې کرامت ظاهر شو.

جسد اطهر ته غسل ورکونکو ته د غیب نه رهنمایي

﴿۵﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ لَمَّا أَرَادُوْا غُسْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوْا
او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي چې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم جسد اطهر ته د غسل ورکولو اراده وکړی شوه نو هلته
لَا نَدْرِيْ أَنُجَرِّدُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ ثِيَابِهٖ
دا سوال راپورته شو چه آیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم کپړي دې هم داسې وایستل شي لکه څرنګه چه مونږ
كَمَا نُجَرِّدُ مَوْتَانَا أَمْ نَغْسِلُهٗ وَعَلَيْهِ ثِيَابُهٗ فَلَمَّا اخْتَلَفُوْا أَلْقَى اللهُ
کله چه دې سوال باندې صحابه، کې دا ختلاف رایې اظهار وشو، نو الله تعالی هغه ټولو

عَلَيْهِمُ النَّوْمَ حَتّٰى مَا مِنْهُمْ رَجُلٌ اِلَّا وَذَقْنُهٗ فِيْ صَدْرِهٖ

خلقو باندي خوب راوسته تردي پورې چه هلته هيڅ يو سړی پاتې نه شو چه د هغه زنه د هغه سينه

ثُمَّ كَلَّمَهُمْ مُكَلِّمٌ مِّنْ نَّاحِيَةِ الْبَيْتِ لَايَدْرُوْنَ

باندي نه وي راغلی او بيا خلقو د كور ديو گوټ نه داسي آواز واوريده چه هغه نه خلق بالكل نا واقف

مَنْ هُوَ اِغْسِلُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ ثِيَابُهٗ

وو هغه وويل نبي كريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته كالو كي د ننه غسل وركړئ نو ټول خلق دې آواز آوريدو سره هوښيار

فَقَامُوْا فَغَسَلُوْهُ وَعَلَيْهِ قَمِيْصُهٗ يَصُبُّوْنَ

شو او راپاڅيدل او د نبي عَلَيْهِ السَّلَام جسم مبارك ته يې كپړو كي د ننه داسي غسل وركړلو چه هغه وقت

الْمَاءَ فَوْقَ الْقَمِيْصِ وَيَدْلُكُوْنَهٗ بِالْقَمِيْصِ.

جسم اطهر باندي كوم قميص وو په هغه به يې اوبه اچولي او په قميص به يې بدن مبارك مښلو دا

رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِيْ دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ.

روايت بيهقي د لائل النبوة كي نقل كړی دی

توضيح: (اغسلوا) كوم شخص چه په غائبانه طور باندې راهنمائی كړې وه علماوو ليكلي دي چه حضرت خضر عليه السلام وو، په صحابه كرامو باندې د خوب طاری كيدل او د كور د كونج نه واز راتلل دا ټول كرامات دي، كه د دې نسبت حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وكړې نو دا د هغه معجزه ده او كه د دې نسبت صحابه كرامو ته وكړې نو دا كرامت دی.

علماوو ليكلي دي چه د امت د يو فرد نه د كرامت ظاهريدل د نبي لپاره د معجزې حيثيت لري، په زير بحث حديث كښې تصريح ده چه حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د كپړو سره غسل وركړی شو اگرچه علامه نووی رحمه الله ليكلي دي د كپړو سره حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته غسل ندی وركړی شوی زير بحث حديث ضعيف دی، په هر حال دا د علامه نووی رحمه الله خيال دی او د هغوی تحقيق دی. ملا علی قاری رحمه الله وغيره په دې باندې هيڅ ليكلي نه دي.

د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د آزاد كرده غلام سفينه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ كرامت

﴿۶﴾ وَعَنِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ اَنَّ سَفِيْنَةَ مَوْلٰى رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت ابن منكدر رَحِمَهُ اللّٰهُ بيان كوي يو وار د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آزاد كرده غلام حضرت سفينه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

أَخْطَأَ	الْجَيْشَ	بِأَرْضِ	الرُّومِ	أَوْ	أُسِرَ	فَانْطَلَقَ	هَارِبًا

رومی علاقه کي د لښکر لار تري غلطه شوه یا د دښمن په لاس ونیول شو بیا هغه د دښمن د قبضي نه

يَلْتَمِسُ	الْجَيْشَ	فَإِذَا	هُوَ	بِالْأَسَدِ

وتختیدو او د خپل لښکر په تلاش پسي شو دي دوران کي [يو ځنګل کي] هغه يو لوئی زمري سره

فَقَالَ	يَا	أَبَا	الْحَارِثِ

مخ شو هغه نه صرف دا چي خپل کیفیت یي بحال وساته بلکه د کنیت په ذریعه وویل ای ابوحارث!

أَنَا مَوْلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ مِنْ أَمْرِيْ كَيْتَ وَكَيْتَ

زه د رسول الله ﷺ آزاد کرده غلام یم او ماته دا واقعه پیښه شوې ده چه زمانه د خپل لښکر لار

فَأَقْبَلَ	الْأَسَدُ	لَهُ	بَصْبَصَةٌ	حَتَّى	قَامَ	إِلَى	جَنْبِهِ	كُلَّمَا

ورکه شوی ده زمري د دي اوریدو سره لکئ و خوځوله راغی د هغه سره اودریدلو بیا چه دیو

سَمِعَ	صَوْتًا	أَهْوَى	إِلَيْهِ	ثُمَّ	أَقْبَلَ	يَمْشِيْ

طرف نه به د څه خوفناک درنده وغیره آواز راغی نو زمري به د هغه آواز طرف ته ورغروهلو او بیا به

إِلَى	جَنْبِهِ	حَتَّى	بَلَغَ الْجَيْشَ

وروسته راتلو د غه شان هغه زمری د سفینه, سره څنګ په څنګ ورسره تلو تر دي چه سفینه رضي الله عنه

ثُمَّ رَجَعَ الْأَسَدُ. رَوَاهُ فِيْ شَرْحِ السُّنَّةِ.

خپل لښکر ته ورسیده او زمری بیرته ترینه لاړو.

توضیح: سفینة: د حضرت ام سلمه رضي الله عنها یو غلام وو، ام سلمه رضي الله عنها وغوښتل چه هغه آزاد کړئ مګر شرط یې دا کیښودو چه د حضور ﷺ په خدمت کښې به پاتې کیږي، هغه وویل چه تاسو ما آزاد کړی او شرط مه لګوئ د شرط نه بغیر به د حضور ﷺ په خدمت کښې پاتې کیږم، هغه غلام حضرت سفینه رضي الله عنه وو، په هر حال حضرت سفینه رضي الله عنه ته آزادی ملاو شوه، بیا په شام کښې د صحابه کرامو سره په یوه جهاد کښې د هرقل فوجیانو د یو څو صحابه کرامو سره یوځای بندی کړو، د شپې حضرت سفینه رضي الله عنه په څه طریقه د کفارو د قید نه آزاد شو او د مسلمانانو د کیمپ په طرف روان شو، د شپې تیاره وه لاره ترینه غلطه شوه هلته ورته د ځناورد خطره لاحقه شوه نو حضرت سفینه رض د زمری سره کلام وکړو او صورت حال یې ورته وویلو، چه

اې ابوالحارث ! زه د رسول الله ﷺ غلام يم لاره مې هيره کړې ده ، په دې سره زمرې لکۍ وخوځوله او د هغه د حفاظت لپاره يې پيره شروع کړله ،کله به مخکې تللو او کله به وروسته شولو تر څو کوم ځناور ورته نقصان ونه رسوي تر دې چه هغه يې فوجي کيمپ ته ورسولو چه پدې سره د حضور اکرم ﷺ د آزاد کرده غلام حضرت سفينه رضي الله عنه کرامت ظاهره شو .

د حضرت سفينه رضي الله عنه اصلي نوم هيچا ته معلوم نه دی د جهاد په يو سفر کښې هغه د خپل سامان سره د ملګرو سامان هم پورته کړلو او بيا يو د ملګري مخې ته راتللو او خپل سامان به يې په ده باندې راوړلو او ده به پورته کولو ، په دغه حالت کښې حضور ﷺ وفرمايل (الت السفينة) يعنې په سامان پورته کولو کښې خو ته کشتۍ يې ، د همدې وخت نه د هغه نوم غائب شو او همدا لقب مشهوره شو ، تبليغي حضرات په خپلو بيانونو کښې وايې چه حضرت سفينه رضي الله عنه د تبليغ لپاره تللی وو او وګورئ د تبليغ په لاره کښې ځناور څرنګه کومک کوي ؟ د دغو حضراتو دا بيان غلط دی هغوی ته په حديث کښې تحريف کول پکار نه دي او که نه نو د الله په حضور کې به د غلط بياني جواب ورکوي او جواب جوړيدلی نشي . په حديث کښې د لشکر ذکر دی .

لهبصبصة: سپی يا زمری يا ځناور چه کله د اطاعت او خوشحالۍ اظهار کوي نو هغه لکۍ خوځوي همدې ته بصبصة وايې ، يعنې زمری لکۍ خوځوله او راغی او هغه يې په حفاظت سره ښار ته ورساوه ، علامه بوصيری رحمه الله په قصيده برده کښې فرمايې :

ومن تکن برسول الله نصرته ان تلقه الاسد فی آجامها تجم

د حضور ﷺ د روضې نه کرامت ظاهر شو

﴿۷﴾	وَعَنْ	اَبِي	الْجَوْزَاءِ	قَالَ	قُحِطَ	أَهْلُ	الْمَدِيْنَةِ	قَحْطًا	شَدِيْدًا
اوابو الجوزاء وايي يو ځل د خشک سالۍ په وجه مديني والا سخت قحط کي مبتلا شو نو هغوی									
فَشَكَوْا	إِلٰى	عَائِشَةَ	فَقَالَتِ	انْظُرُوْا	قَبْرَ				
ام المومنين بي بي عائشي رضي الله عنها ته د خپل مُصيبتونو او پريشانيو ذکر اوکړ بي بي عائشي ورته									
النَّبِيِّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	فَاجْعَلُوْا	مِنْهُ	كُوًى		
ووېل چه تاسو د نبي کريم ﷺ قبر مبارک ته رجوع وکړئ او د حجري د بام نه څه سوری [سوراخ]									
إِلَى	السَّمَاءِ	حَتّٰى	لَايَكُوْنَ	بَيْنَهُ	وَبَيْنَ	السَّمَاءِ			
آسمان طرف ته داسي خلاص پرېږدئ چه د قبر شريف او آسمان په منځ کي بام حائل نشي نو خلقو د									

سَقْفٌ	فَفَعَلُوْا	فَمُطِرُوْا	مَطَرًا	حَتّٰى	نَبَتَ	الْعُشْبُ
بي بي عائشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا دوينا مطابق عمل وکړو ، بيا چه باران وشو نو دومره شينکي راشنه شوه [چه نبه						
وَسَمِنَتِ	الْإِبِلُ	حَتّٰى	تَفَتَّقَتْ	مِنَ	الشَّحْمِ	
ډيرو خوړلو سره] او ښان ښاربه شول تردي پورې چه دوازګي د زياتي په وجه د هغوی تشي اوپړسيدل						
فَسُمِّيَ عَامَ الْفَتْقِ. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.						
او دهغه کال نوم [فتق] کيخودل شو.						

توضيح : (کوی) ورکوتې کړکۍ ته وايې ، حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت عائشې - په حجره کښې مدفون دی ، د حجرې لپاره چت دی په دغه چت کښې يوه وړوکې کړکۍ خلاصه شوې وه تر څو د آسمان او قبر تر مينځ کوم حائل نه وي ، د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مطلب يا خو دا وو چه کله آسمان د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبر وګوري نو وبه ژاړي نو باران به وشي چه ديته د (**فمابكت عليهم السماء**) څخه اشاره ملاويږي چه په انبياوو او صلحاوو باندې آسمان ژړيږي. يا د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مطلب دا وو چه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د هغه په ژوند کښې په طور د سفارش پيش کولی شو نو باران به کيده اوس په طور د شفاعت قبر چه کله ظاهر کړی شي نو باران به وشي، لکه همداسې وشول ، په دې کښې د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا کرامت هم دی ، د روضه اطهر کرامت هم دی چه په حقيقت کښې د نبی معجزه وي .

(**تفتقت**) فتق چاودېدلو او خوريدلو ته ويل کيږي ، د زياتو شنو خوړلو په وجه د حيواناتو خېټې پړسيږي ګويا هغه چوي ، بيا د دغه کال نوم هم په دغه وجه عام الفتق شو .

د روضه اطهر نه يو بل کرامت ښکاره شوی ده

﴿۸﴾ وَعَنْ	سَعِيْدِ	بْنِ عَبْدِ الْعَزِيْزِ	قَالَ	لَمَّا كَانَ	أَيَّامُ الْحَرَّةِ	لَمْ يُؤَذَّنْ	فِيْ مَسْجِدِ	
او حضرت سعيد ابن عبد العزيز رَحِمَهُ اللهُ بيان کوي چه د واقعه حرّه ورځو کي دري ورځو پورې مسجد								
النَّبِيِّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	ثَلَاثًا	وَلَمْ	يُقَمْ	وَلَمْ يَبْرَحْ
نبوی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کي نه اذان وشو او نه تکبير وشو او نه حضرت سعيد ابن مسيب رَحِمَهُ اللهُ مسجد نه د باندې								
سَعِيْدُ	ابْنُ الْمُسَيِّبِ	الْمَسْجِدَ	وَكَانَ	لَا يَعْرِفُ	وَقْتَ	الصَّلَاةِ	إِلَّا بِهَمْهَمَةٍ	
راوتلای شو حضرت سعيد ابن مسيب رَحِمَهُ اللهُ به د مونځ وخت صرف هغه کرار [آهسته] ګنګنه به								

يَسْمَعُهَا مِنْ قَبْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ .

شان آواز نه شناخت کو ه چه د حضور صلی الله علیه وسلم د قبر مبارک داخل نه راتلو سره به یې اوریده .[دارمی]

توضیح : (ایام الحرة) یزید بد قسمته د شام نه یو لښکر لیږلی وو تر څو د اهل مدینه څخه د یزید لپاره بیعت واخلي او که نه نو په هغو باندې به حمله کوي او مدینه به تاراج کوي ، د حره په واقعه کښې د اهل مدینه سره د شامیانو سخت جنګ وشو او د مدینې لوی لوی ... به شهیدان شول . په دغه موقع باندې مدینه په تاریکیو کښې ډوبه شوه ، نه به د ورځې پته لګیدله او نه د شپې ، په دې کښې د لمونځونو د اوقاتو مسئله پیدا شوله نو د روضه اطهر نه به د لمانځه په وخت کښې به د فریاد آواز پورته کیده چه د دینه به پته لګیدله چه د لمانځه وخت شو .

همهمة: کمزوري آواز ته ویل کیږي یعنې د فریاد پشان آواز به کیدلو .علامه الوسی رحمه الله په خپل تفسیر روح المعانی کښې پاره ۲۶ ص ۷۲ باندې د یزید مظالم ذکر کړي دي او په کربلا کښې د شهیدانو سرونه په شام کښې یزید ته لیږل او د یزید خوشحالیدل بلکه کلمه د کفر ویل په دې شان بیان شوي دي ، یو څو اشعار ملاحظه کړئ :

لما بدت تلک الحمول و اشرفت　　تلک الروس علی شفا جیرون

ترجمه : چه کله د جیرون علاقې په کناره باندې دغه سوارلې او په هغو باندې راوړلی شوی سر ظاهره شو .

لعب الغراب فقلت قل او لا تقل　　فقد اقتضيت من الرسول ديونی

ترجمه : نو کارغه کاغ کاغ شروع کړو ، ما هغه ته وویل که ته کاغ کاغ کوې یا نه ما د رسول څخه د خپلو مقتولینو بدله واخیستله .

د علامه آلوسی رحمه الله خیال دی چه دا اشعار ثابت دي لهذا یزید کافر دی لیکن د جمهورو علماوو په نزد یزید کافر نه دی ، فاسق او فاجر دی ، دا اشعار یې په تفسیر مظهری جلد ۵ صفحه ۲۷ کښې هم لیکلي دي .

د قسطنطنیه په جهاد کښې حضرت معاویه، یزید ولیږلو مګر هغه بهانه وکړه او ویې ویل چه زه مریض یم ، هلته لښکر ته سخت تکلیف ورسیده نو یزید په طور د خوشحالۍ دا اشعار وویل :

لست ابالی بما لاقت جموعهم　　بفرقدونة من حُمّٰی ومن حوم

ترجمه : په مقام فرقدونه کښې چه مجاهدینو ته کومه تبه ورسیده او د هغوی شونډې وچاودې ما ته د هغې هیڅ پرواه نشته .

اذا جلست علی الانماء متکأً بدیر مروان عند ام کلثوم

ترجمه : چه کله زه په دیر مروان کښې په قالینونو باندې د ام کلثوم سره تکیه کونکی کینم .

حضرت معاویه , ته چه کله معلومه شوه چه هغه په دوکې سره پاتې شوی دی نو هغه دوباره حکم جاری کړلو او هغه یې په دغه غزوه کښې ولیږه ، دا امیر هم پاتې شو مګر اعتبار آخری انجام ته دی ! هغه ته څه حق حاصل وو چه د حضرت حسین , په شهادت رسولو سره حکومت وکړې او په بیت الله باندې بمباری کولو سره حکومت حاصل کړی . د حره دغه واقعه په سنه ۶۳ هـ کښې پیښه شوې وه او څه وخت بعد یزید مړ شو ، یو څه تفصیلات په آینده کښې د فضائل حسین , لاندې راځي .

د حضرت انس رضي الله عنه نه کرامت ښکاره شو

﴿۹﴾ وَعَنْ أَبِيْ خَلْدَةَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي الْعَالِيَةِ سَمِعَ أَنَسٌ
او حضرت ابو خلده رحمه الله وايي ما د حضرت ابو العاليه رحمه الله نه پوښتنه وکړه آیا حضرت انس رضي الله عنه
مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ خَدَمَهُ
د نبي کریم صلی الله علیه وسلم نه حدیثونه آوریدلي دي؟ حضرت ابو العالیه رحمه الله جواب راکړو ، حضرت انس رضي الله عنه
عَشْرَ سِنِيْنَ وَدَعَا لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ته د حضور صلی الله علیه وسلم په خدمت کې د لس ۱۰ کاله پاتي کیدو شرف حاصل شوی دي او هغه ته د حضور صلی الله علیه وسلم
وَكَانَ لَهُ بُسْتَانٌ يَحْمِلُ فِيْ كُلِّ سَنَةٍ اَلْفَاكِهَةَ مَرَّتَيْنِ
دُعا قبوله شوې ده د هغه چه کوم باغ وو هغه به په کال کې دوه واره میوه کوله او هغه باغ کې چه کوم
وَكَانَ فِيْهَا رَيْحَانٌ يَجِيْءُ مِنْهُ رِيْحُ الْمِسْكِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
ګلونه وو هغه نه به د مشکو په شان خوشبویي راتله دا روایت ترمذی رحمه الله نقل کړی دی او ویلي
وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ غَرِيْبٌ.
یې دي چه دا حدیث حسن غریب دي.

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د حضرت سعید ابن زید رضي الله عنه کرامت

﴿۱۰﴾ وَعَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّ سَعِيْدَ بْنَ زَيْدِ بْنِ عَمْرٍو
حضرت عروه ابن زبیر بن العوام بیان کوي چه اروی بنت اُوس ته حضرت سعید ابن زید بن عمرو

بْنِ نُفَيْلٍ خَاصَمَتْهُ أَرْوٰى بِنْتُ أَوْسٍ إِلَى مَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ
بن نفیل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره جګړه وشوه نو د هغه خلاف فریاد اخستلو سره د مروان ابن حکم عدالت ته ورغله
وَادَّعَتْ أَنَّهُ أَخَذَ شَيْئًا مِّنْ أَرْضِهَا فَقَالَ سَعِيْدٌ
اروی دعوه وکړه چه سعید ابن زید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زما یوه ټوټه ځمکه په زور لاندې کړې ده حضرت سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ
أَنَا كُنْتُ آخُذُ مِنْ أَرْضِهَا شَيْئًا بَعْدَ الَّذِىْ سَمِعْتُ مِنْ رَّسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
دې دعوې آوریدو سره وویل د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ارشاد آوریدو نه روسته دا څرنګه کیدی شي چه
قَالَ مَاذَا سَمِعْتَ مِنْ رَّسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
زه دې ښځې ځمکه لاندې کړم مروان پوښتنه وکړه تا د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه څه اوریدلي دي
قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ مَنْ أَخَذَ شِبْرًا
حضرت سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته بیان وکړو ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا آوریدلي دي که یو سړی د چا یوه لویشت اندازه
مِّنَ الْأَرْضِ ظُلْمًا طُوِّقَهُ إِلَى سَبْعِ أَرَضِيْنَ
ځمکه هم په زور سره ونیسي نو الله تعالی د هغه ځمکې د اوو (۷) طبقو طوق جوړولو سره د هغه سړې
فَقَالَ لَهُ مَرْوَانُ لَا أَسْئَلُكَ بَيِّنَةً بَعْدَ هٰذَا
په غاړه کي واچوی مروان حضرت سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وویل دې دلیل نه روسته زه د دې څه ضرورت نه
فَقَالَ سَعِيْدٌ اَللّٰهُمَّ إِنْ كَانَتْ كَاذِبَةً فَاعْمِ بَصَرَهَا
لرم چه ستا نه نوره ګواهي طلب کړم او هغه وویل ای الله! که دا ښځه دروغجنه وي نو بینایي یې
وَاقْتُلْهَا فِىْ أَرْضِهَا قَالَ فَمَا مَاتَتْ حَتّٰى ذَهَبَ بَصَرُهَا
واخله او د دې په ځمکه کي مرګ ورکړې حضرت عروه رَحِمَهُ اللهُ بیان کوي د مرګ نه مخکي هغه ښځه
وَبَيْنَمَا هِىَ تَمْشِىْ فِىْ أَرْضِهَا إِذْ وَقَعَتْ فِىْ حُفْرَةٍ فَمَاتَتْ.
ړنده شوې وه یوه ورځ مذکوره ځمکه کي روانه وه اچانک یوه کنده کي وغورځیده او هم هلته مړه
مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَفِىْ رِوَايَةٍ لِّمُسْلِمٍ عَنْ مُّحَمَّدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللهِ
شوه. [بخاری و مسلم] او مسلم یو روایت کي چه حضرت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بن زید بن عبد الله

بْنِ	عُمَرَ	بِمَعْنَاهُ	وَاِنَّهُ	رَآهَا
ابن عُمر نه دا روایت هم معنًی منقول دی داسې چه محمد رَحِمَهُ اللهُ ابن زید یوه ورځ ولیدل چه				

عَمْيَاءَ	تَلْتَمِسُ	الْجُدُرَ	تَقُوْلُ	أَصَابَتْنِيْ	دَعْوَةُ	سَعِيْدٍ
هغه ښځه ړنده شوې وه او دیو دیوال په سهاره روانه وه او ویل یې چه ماته د سعید ابن زید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بد دُعا						

وَأَنَّهَا	مَرَّتْ	عَلَى	بِئْرٍ	فِي	الدَّارِ	الَّتِيْ خَاصَمَتْهُ
رسیدلې ده او بیا داسې وشو چه یوه ورځ هغه کوهي [یعني ژورې کندې] سره تیریدله چه						

فِيهَا	فَوَقَعَتْ	فِيهَا	فَكَانَتْ	قَبْرَهَا.
هغه مذکوره ځمکه کې واقع وو ناڅا په هغه کې ولویده او هغه کوهي د هغې قبر جوړ شو.				

توضیح: حضرت سعید بن زید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شان والا صحابی دی، د عشره مبشره څخه دی، مذکوره ښځې په هغه باندې دعوه کړې وه چه ده زما ځمکه قبضه کړې ده. **لا اسئلک بینة**: یعنې زه منمه چه ددې حدیث یاد سا تلو سره تا ځمکه قبضه کړې نه ده (لیکن د قانون کاروائی ضروری ده یا به ګواه وې یا به قسم وي) په دې باندې حضرت سعید بن زید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ځمکه ترک کړه او دغې بد قسمته ښځې ته یې ښیرا وکړه، نتیجه یې دا شوه چه هماغه ځمکه د هغې ښځې لپاره قبر شو او بې ګور و کفنه ړنده په یوې ګنده کندې کې ولویده او مړه شوه. علامه طیبی رحمه الله چونکې شافعی دی هغه فرمایې چه کله د حضرت سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره ګواه نه وو نو د هغه نه قسم وغوښتلی شو او مروان وویل چه او س بینه نشته نو صرف قسم کافی دی، په هر حال خبره هماغه ده چه حضرت سعید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قصه ختمه کړه، هائې افسوس! مروان حاکم دی او صحابي چې د عشره مبشره څخه دی د عدالت په ځای کې ولاړ دی.

د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کرامت

﴿١١﴾	وَعَنِ	ابْنِ	عُمَرَ	أَنَّ	عُمَرَ	بَعَثَ	جَيْشًا	وَّأَمَّرَ	عَلَيْهِمْ	رَجُلًا يُدْعٰى
او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوی دي چه حضرت عمر، کوم لښکر لیږلي وو د هغه د فوج سپه سالار										

سَارِيَةُ	فَبَيْنَمَا	عُمَرُ	يَخْطُبُ	فَجَعَلَ
ساریه نومي یو سړی جوړ کړی وو [یوه ورځ] چه فاروق اعظم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ [مسجد نبوی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کې] خطبه				

يَصِيحُ	يَا	سَارِيَ	الْجَبَلَ
ارشاد فرمائیله نو هغوئ [دوران خطبه کې] اچانک په چغه ویل شروع کړل چه ساریه! د غره طرف			

فَقَدِمَ		رَسُوْلٌ		مِنَ	الْجَيْشِ
ته ولاړ شه دې آوريدو سره خلقو ته ډير تعجب وشو او بيا چې کله د لښکر نه يو قاصد راغی او هغه					
فَقَالَ	يَا	أَمِيْرَ	الْمُؤْمِنِيْنَ	لَقِيْنَا	عَدُوَّنَا
وويل چه اميرالموو منين! دښمن خو مونږ راګير کړي وو او مونږ شکست سره مخ کيدونکي وو چه					
فَهَزَمُوْنَا	فَإِذَا	بِصَائِحٍ	يَصِيْحُ	يَاسَارِيَ	الْجَبَلَ
اچانک زمونږ په غوږونو کې د يو سړي آواز راغی چه په چغه يې وويل ساريه! د غره طرف ته ولاړ شه					
فَأَسْنَدْنَا		ظُهُوْرَنَا		إِلَى	الْجَبَلِ
مونږ خپله مورچه پريښو ده او غره طرف ته تللو سره غر مو خپل پشت پناه جوړ کړلو او بيا الله تعالی					
فَهَزَمَهُمُ اللهُ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِيْ دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ.					
دښمنانو ته شکست ورکړلو . دا روايت بيهقي د لائل النبوة کې نقل کړی دی.					

توضيح: **ياساري**: د دغه صحابی نوم سارية وو ليکن دلته د ترخيم المنادی په طور باندې د هغه نوم ياساری اخيستل شوی دی. **الجبل**: يعني د غره خواته شه، غر د شا خواته کړئ، د فارس په معرکو کې د قادسيې معرکه او د نهاوند معرکه د مشهور ترينو معرکو څخه دي، د نهاوند په معرکه کښې دښمن د شا له طرفنه حمله کولو والا وو چه حضرت عمر، د خطبې په دوران کښې په منبر نبوی باندې آواز وکړو چه د غره خواته شا کړئ يا يې وفرمايل د غره لخوا خطره ده، خلک د دې بې جوړه خبرې نه حيران شول چه د جمعې په خطبه کښې د دې کلام څه مطلب دی ؟ ليکن چه کله د هغه ځای نه خلک راغلل او په ميدان جنګ کې يې د آواز اوريدلو قصه بيان کړه نو بيا په حقيقت باندې پوهه شو. په دې يوه واقعه کې د حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ څو کرامات ظاهره شو، اول کرامت دا چه هغه په نهاوند کښې د ميدان جنګ نقشه د زرهاوو ميله لرې نه وليده، دويم کرامت دا چه د مدينې څخه د هغه آواز دومره لرې ورسيده، دريم کرامت دا چه د جنګ نقشه هغه د مدينې منورې نه بدله کړه چه د هغې په برکت سره الله تعالی فتحه عطاء کړه. معلومه شوه چه د مسلمانانو عبادت لکه څنګه چه لمونځ، روژه او حج دي همدارنګه جهاد هم سنت پيغمبری او عبادت دی، يو چا ښتيا ويلي:

جنګ شاہاں فتنہ و غارت گری است   جنګ مومن سنت پیغمبری است

د حضرت کعب احبار رضی الله عنه کرامت

﴿۱۲﴾ وَ عَنْ نُبَيْهَةَ بْنِ وَهْبٍ أَنَّ كَعْبًا دَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ	
او حضرت نبیهه بن وهب بیان کوي چه یوه ورځ حضرت کعب احبار د اُم المو منین بي بي عائشي رضی الله عنها	
فَذَكَرُوْا رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ كَعْبٌ	
په خدمت کي حاضر شو او هر کله چه هغه مجلس کي د رسول الله صلی الله علیه وسلم ذکر وشو نو حضرت کعب وویل	
مَا مِنْ يَوْمٍ يَطْلَعُ إِلَّا نَزَلَ سَبْعُوْنَ أَلْفًا مِّنَ الْمَلَائِكَةِ	
هیڅ ورځ داسي نه تیریږي مگر نمرختو سره اویا زره ۷۰۰۰۰ فرشتي د آسمان نه راخکته کیږي	
حَتَّى يَحُفُّوْا بِقَبْرِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ	
او هغه فرشتي د رسول الله صلی الله علیه وسلم قبر شریف باندي راکوزي شي قبر په خپله دائره کي واخلي	
يَضْرِبُوْنَ بِأَجْنِحَتِهِمْ وَ يُصَلُّوْنَ عَلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ	
او خپلو وزرونو سره قبر وهي او رسول الله صلی الله علیه وسلم باندي درود شریف وایي تردي پوري چه	
حَتَّى إِذَا أَمْسَوْا عَرَجُوْا وَهَبَطَ مِثْلُهُمْ فَصَنَعُوْا مِثْلَ ذٰلِكَ	
مابنام شي نو هغه فرشتي آسمان ته ولاړي شي او [د هغوئ په شان اویا زره ۷۰۰۰۰] نوري فرشتي	
إِذَا انْشَقَّتْ عَنْهُ الْأَرْضُ خَرَجَ فِيْ سَبْعِيْنَ أَلْفًا	
راخکته کیږي چه د هغه ورځي واله فرشتو په شان سحر پوري دغه شان کوي دا سلسله به هغه وقته پوري وي چي	
مِّنَ الْمَلَائِكَةِ يَزِفُّوْنَهُ . رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.	
شریف وچوي او حضور صلی الله علیه وسلم د قبر نه راپورته کیږي او اویا زره ۷۰۰۰۰ فرشتي محبوب حبیب ته ورسوي.	

توضیح : **فقال کعب**: کعب احبار رضی الله عنه د تورات حافظ او د یهودو لوی عالم وو بیا د حضور صلی الله علیه وسلم د وفات نه وروسته مسلمان شوی ؤ لهذا تابعي دی صحابي نه دی، کچیرې کعب احبار ته د کشف په ذریعه د دغو ملائکو پته لګیدلې وي نو دا د هغه کرامت دی او کچیرې د سابقه آسماني کتابونو څخه ورته معلومه شوې وي نو بیا کرامت نه دی بلکه علم دی . ددې روایت د کراماتو په باب کې د ذکر کولو نه معلومه شوه چه کعب رضی الله عنه ته په کشف سره معلومه شوه . **یزفونه**: یعني لکه څنګه چه یو محبوب بل محبوب ته د جلوس په شکل کې وړلی کیږي همدارنګه به ملائکې د قیامت په ورځ حضور صلی الله علیه وسلم د الله تعالی طرفته په د وقار نه ډک جلوس کښې وړي .

باب وفات النبي ﷺ

د نبي کريم ﷺ دوفات بيان

دلته دا باب د عنوان نه بغير اينبودلى شوى دى . صاحب د مشکوة کله کله داسې کوي ، دغه قسم بلاعنوان باب اکثر او بيشتر د سابقه باب په ذيلي مضمون باندې مشتمل وي ليکن دلته دې باب ته د سابقه باب ذيلي مضمون ويل کيدلى نه شي ځکه سابقه باب په کرامتونو باندې مشتمل دى او دا باب د وفات النبى ﷺ په احاديثو باندې مشتمل دي لهذا تمامو شارحينو ويلي دي چې ددې بلاعنوان باب عنوان يقينا همدا دى باب وفات النبي ﷺ ، ددينه وروسته هم يو باب بلاعنوان راځي ليکن د هغه عنوان پخپله احاديثو ته په کتلو سره فهميږي چې ددې باب عنوان باب ترکة النبى ﷺ دى لهذا هغه باب ددې مذکوره باب سره بالکل ملحق او مناسب دى ، د هغه تمام احاديث د ترکې سره متعلق وي ،هغه باب د سابقه باب لپاره د ذيل په طريقه دى .

د نبي مکرم عليه السلام دوفات تاريخي پس منظر

۲۸ د صفر سنه ۱۱ هجرى کې د حضور ﷺ دبيمارۍ ابتداء وشوه او څوارلس ورځې بيمار وو ۱۲ د ربيع الاول د دوشنبې په ورځ د هغه وصال وشو ، په دې تاريخ کې هيڅ اختلاف يا هيڅ تردد نشته،په دغه وجه د ربيع الاول نوم مخکينو خلکو کې په باره وفات باندې مشهور وو . د حضور ﷺ د ولادت باسعادت تاريخ ۸ربيع الاول دى، بعض اهل تحقيق علماوو ۹ ربيع الاول ښودلى، ۹ربيع الاول د تاريخ سند په لحاظ سره اګرچې راجح دى ليکن د عوام الناس عمل ۱۲ربيع الاول متعين کړى دى ولې په تاريخي لحاظ باندې دا تاريخ کمزورى دى مګر وفات او ولادت که په يو تاريخ باندې شي نو په دې سره شايد امت مسلمه ته دا پيغام ورکول مقصود وي چې نه به دا ورځ په طور د ماتم لمانځل کيږي او نه به په طور د جشن لمانځل کيږي ځکه کوم شخص چې د حضور ﷺ په وفات باندې ماتم کول غواړي هغه ته به وويل شي چې ماتم مه کوه په دې ورځ خو د حضور ﷺ د ولادت خوشحالى هم ده ، او کوم شخص چې جشن لمانځل غواړي هغه ته به وويل شي چې جشن مه لمانځه ځکه په دې ورځ کې خو د حضور ﷺ انتقال هم شوى دى . په هر حال د بيمارۍ په دغو ورځو حضور ﷺ په خپله لمونځونه ورنکړل بلکه حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د امامت لپاره مقرر کړو ، د ۱۷لمونځونو امامت حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه وکړو .د وفات نه مخکې حضور ﷺ د غزواتو په سلسله کې اخرى لښکر جيش اسامه روان کړو او په خپل لاس سره يې د هغه جنګى جنډا وتړله.د امت لپاره د حضور ﷺ آخرى جمله د لمانځه متعلق دا وه (**الصلوة وماملکت ايمانکم**) يعنې د لمانځه پابندى کوئ او په ماتحتو باندې ظلم مه

کوئ، ددېنه وروسته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپل رب سره مناجات وکړلو او ویې فرمایل : **اللّٰهم الرفیق الاعلی**، دا د هغه د مبارکې ژبې نه آخري وتونکې کلمه ده . د هغه د وصیتونو څخه آخري درې وصیتونه دا وو : (۱) د جزیرة العرب څخه یهودان وباسئ .(۲)جیش اسامه روان کړئ . (۳) وفد په داسې اعزاز او اکرام سره واپس کوئ لکه څنګه چې یې زه واپس کوم ، هغه ته په درېو سپینو کپړو کې کفن ورکړی شو او دفن کړی شو ،د دوشنبې او سې شنبې دوه ورځې د جنازې کولو اهتمام وشو او د چې ارشنبې په شپه هغه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبر شریف ته خکته کړی شو ، د هغه قبر د لحد په صورت کې وو ، په حجره عائشه کې چېرته چې وفات شو هملته دفن کړی شو ، د هغه په جنازه کې کوم امام مقرر نکړی شو بلکه هغه پخپله :مام وو خلک به راتلل او انفرادي طور باندې به یې جنازه لوستله او تلل . د ټولو نه مخکې ملائکې راغللې بیا انسانانو جنازه وکړه ، جناتو هم جنازه ولوستله او بیا دفن کړی شو.

الا انما کانت وفات محمد	دلیل علی ان لیس لله غالب
جگہ جی لگانے کی دنیا نہیں ہے	یہ عبرت کی جا ہے تماشا نہیں ہے

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په راتګ باندې د اهل مدینو خوشحالي

﴿۱﴾عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ أَوَّلُ مَنْ قَدِمَ عَلَيْنَا مِنْ أَصْحَابِ
حضرت براء ابن عازب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحابو کې چې کوم حضرات د ټولو نه مخکې
رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ وَابْنُ أُمِّ مَكْتُوْمٍ
مونږ ته راغلل هغه حضرت مصعب ابن عمیر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او حضرت ابن أم مکتوم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وو دواړو حضراتو
فَجَعَلَا يُقْرِئَانِنَا الْقُرْآنَ ثُمَّ جَاءَ عَمَّارٌ وَبِلَالٌ
راتلو سره مونږ ته د قرآن تعلیم راکول شروع کړی وو بیا حضرت عمار ابن یاسر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضرت بلال ابن رباح رَضِيَ اللهُ عَنْهُ
وَسَعْدٌ ثُمَّ جَاءَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ
او حضرت سعد ابن ابی وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راغلل او بیا حضرت عمر ابن خطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فِيْ عِشْرِيْنَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
شل صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ سره تشریف راوړه دوئ نه روسته نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ راوړه حقیقت دادی

ثُمَّ جَآءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا رَأَيْتُ أَهْلَ الْمَدِيْنَةِ
په هغه ورځ چې د اهل مدینه نصیب وینس شوی وو ما مدیني والو د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په تشریف آوري
فَرِحُوْا بِشَيْءٍ فَرَحَهُمْ بِهٖ
خومره خوشحاله لیدلي وو دومره خوشحالي د څه لوی خوشحالۍ په موقع هم ورته نه وه حاصله شوې
حَتّٰى رَأَيْتُ الْوَلَآئِدَ وَالصِّبْيَانَ يَقُوْلُوْنَ هٰذَا
مادي پورې ولیدل چې وړو وړو هلکانو او انجونو ډیرې خوشحالۍ نه دا نعرې وهلې دا د الله !
رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ جَآءَ فَمَا جَآءَ
رسول دی چې زمونږ کلي ته یې تشریف راوړی دی او ما د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تشریف اوړئ نه مخکې
حَتّٰى قَرَأْتُ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلٰى فِيْ سُوَرٍ مِّثْلِهَا مِنَ الْمُفَصَّلِ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
د مفصل [یعني اوساط مفصل] هم مثلو سورتونو نه سورة سبح اسم ربک الاعلیٰ زده کړی وو [بخاری]

توضیح : (الولائد) د ولیدة جمع ده ماشومانو ته وایې . په خوشحالۍ کې عامو خلکو د (جاء رسول الله هذا رسول الله قد جاء) په الفاظو سره استقبال کولو ، ماشومان به هم ورسره وو او ټولو به دا اشعار ویلو :

طلع البدر علینا من ثنیات الوداع — وجب الشکر علینا ، ما دعا لله داع

ایها المبعوث فینا — لقد جئت بالامر المطاع

بعضو ماشومانو به دا ویل :

نحن جوار من بنی النجار — یا حبذا محمدا بجار

صدیق اکبر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د ټولو نه زیات علم والا وو

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدِنِ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ
او حضرت ابو سعید خدری رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نه روایت دی رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منبر باندې تشریف کیناستلو او مونږ
فَقَالَ إِنَّ عَبْدًا خَيَّرَهُ اللهُ بَيْنَ أَنْ يُّؤْتِيَهٗ مِنْ
ته یې وفرمائیل الله تعالیٰ یو بنده ته د دوو ۲ څیزونو په منځ کې اختیار ورکړی دی که هغه د دې

زَهْرَةِ	الدُّنْيَا	مَا	شَاءَ	وَبَيْنَ	مَا	عِنْدَهُ	فَاخْتَارَ	مَا	عِنْدَهُ

دنيا زيب او زينت اختيار کړي يا هغه شي اختيار کړي چې د الله تعالى سره دى حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ

فَبَكَى	أَبُو	بَكْرٍ	قَالَ	فَدَيْنَاكَ

يو دم په ژړا شو او عرض يې وکړو يا رسول الله! که زمونږ نذرانه څه په کار راتلى شي مونږ او

بِآبَائِنَا	وَ	أُمَّهَاتِنَا	فَعَجِبْنَا	لَهُ

زمونږ مور او پلار دي په تا سو قربان وي نو مونږ ته په حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ سخت تعجب وشوځني

فَقَالَ النَّاسُ انْظُرُوا إِلَى هٰذَا الشَّيْخِ يُخْبِرُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

خلقو يو بل ته وويل لږ دې مشر سړي ته وګورئ چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خو ديو بنده حال بيانوي چې

عَنْ	عَبْدٍ	خَيَّرَهُ	اللهُ	بَيْنَ	أَنْ	يُؤْتِيَهُ	مِنْ	زَهْرَةِ الدُّنْيَا

الله تعالى هغه ته د دوه څيزونو اختيار ورکړې دى که د دنيا بهار اختيار کړي که د الله تعالى سره

وَبَيْنَ	مَا	عِنْدَهُ	وَهُوَ	يَقُولُ	فَدَيْنَاكَ	بِآبَائِنَا وَأُمَّهَاتِنَا

نعمتونه او دا مشر سړى وايي چې يا رسول الله مونږ او زمونږ مور او پلار دي په تا سو قربان وي

فَكَانَ	رَسُولُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ هُوَ الْمُخَيَّرُ

ليکن روسته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وو بلاشبه حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ زمونږ ټولو خلقو نه زيات پوهه وو

وَ كَانَ أَبُو بَكْرٍ أَعْلَمَنَا . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(هغه په دې راز پوهيدو چې کوم بنده ته اختيار ورکړل کيږي هغه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم دى).

توضيح: د سوره نصر په نزول سره حضور صلی اللہ علیہ وسلم و فرمايل چې الله تعالى يو بنده ته په دنيا کې د پاتې کيدو يا د تللو اختيار ورکړې دى دا حضور صلی اللہ علیہ وسلم خپل متعلق فرمايل، عامو صحابو دا وګڼل چې د کوم بل بنده ذکر کوي مګر په اصل کې د سوره نصر نزول دې خبرې ته اشاره کوله چې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم دعوتى مشن په جزيره عرب کې تکميل ته ورسيده او س هغه ته په ځمکه باندې د پاتې کيدو په ځاى آسمانونو ته پورته کول پکار دي تر څو رفيق اعلى سره ملاقات وشي. دغه اشاره او دقيق او عميق علم حضرت ابوبکر صديق رضی اللہ عنہ وپيژنده لهذا په ژړا شو، په دې سره صحابو ته معلومه شوه چې په دوى کې ابوبکر صديق رضی اللہ عنہ د زيات علم والا دى.

آخري مونځ او آخري خطاب

﴿۲﴾ وَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ صَلَّى رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

او حضرت عقبه ابن عامر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ديو داسي سړي په شان چې ژوندو

عَلَى قَتْلَى أُحُدٍ بَعْدَ ثَمَانِ سِنِيْنَ كَالْمُوَدِّعِ لِلْأَحْيَاءِ وَالْأَمْوَاتِ ثُمَّ طَلَعَ الْمِنْبَرَ

او مړو نه رخصت کېږي د اُحد شهیدانو باندې دهغوی دتدفین نه اته ۸ کاله روسته مونځ وکړو بیا منبرته

فَقَالَ إِنِّيْ بَيْنَ أَيْدِيْكُمْ فَرَطٌ وَأَنَا عَلَيْكُمْ شَهِيْدٌ

ختو سره مونږ ته فرمائیل زه ستا سو مخکي ستا سو امیر منزل یم زه ستا سو شاهد یم ستا سو سره

وَإِنَّ مَوْعِدَكُمُ الْحَوْضُ وَإِنِّيْ لَأَنْظُرُ إِلَيْهِ

کړې وعدې پوره کولو ځاي حوض کوثر دی او یقین وکړئ زه داوقت هم خپل منبر باندې ناست

وَ أَنَا فِيْ مَقَامِيْ هٰذَا وَإِنِّيْ قَدْ أُعْطِيْتُ مَفَاتِيْحَ خَزَائِنِ الْأَرْضِ وَإِنِّيْ لَسْتُ

حوض کوثر وینم او دي کي څه شک شبه نشته چې ماته دځمکي دخزانو چابیانې راکړی شوې دي

أَخْشٰى عَلَيْكُمْ أَنْ تُشْرِكُوْا بَعْدِيْ وَلٰكِنِّيْ

اوزه دي خبري نه خونه بیرېږم چې تا سو بهٔ زما نه روسته کفر او شرک اختیار کړئ البته ما سره دا

أَخْشٰى عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا أَنْ تَنَافَسُوْا فِيْهَا وَزَادَ

ویره ضرور ده چې دُنیا کي به ستا سو دلچسپي زیاته شي بعضي راویانو دلته دا الفاظ هم نقل

بَعْضُهُمْ فَتَقْتَتِلُوْا فَتَهْلِكُوْا كَمَا هَلَكَ

کړي دي چې تا سو به دیو بل قتلول شروع کړئ او بیا به داسي دهلاکت او تباهي ښکار شئ څرنګه

مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

چې مخکني خلق هلاک او تباه شوي وو.

توضیح: صلی علی قتلی: د تدفین نه بعد د دریو ورځو نه زیات تیریدلو نه بعد د چا په قبر باندې جنازه نه کیږي، همدارنګه د چا په قبر باندې چې جنازه شوې وي د هغه په قبر باندې هم جنازه نه کیږي، دلته چې څه شوي دي دا د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خصوصیاتو څخه دي. بعضو صلی په معنی د دُعا سره اخستي دی بیا خو هیڅ خبره نشته.

کالمودع: د ژوندیو رخصتول خو واضحه دي او د مړو رخصت کولو مطلب دا دی چې د مړو قبرونو ته راتلل او هغوی ته دعاء کول دا سلسله او س ختمه شوه ګویا هغه دا ټول رخصت کړل.

فرط: هغه شخص ته ویل کیږي چې د راتلونکې لپاره د مخکې نه د ځای او سامان تیارولو سره انتظام وکړي. حضور صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ د ټول امت لپاره په طور د شفیع المذنبین مخکې لاړه.

شهید: د دې معنی د حاضر ناظر نه ده بلکه دا امت چې کله په سابقه امتونو باندې ګواهي وکړي نو هغوی به جرحه وکړي او وبه وایي چې دا خلک خو زمونږ په زمانه کې نه وو، په مونږ باندې د دوی ګواهي غلطه ده، د دغې جرحې د تزکیې لپاره به حضور اکرم صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ګواهي ورکوي چې زما امت صحیح ویلي لکه په قرآن کې چې دي ﴿ لِتَكُونُواْ شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ﴾ کچیرې د شهید معنی د حاضر او ناظر وي نو بیا به دا امت د خپل نبي نه زیات حاضر ناظر شي ځکه امت خو په ټولو انسانانو باندې ګواه دی او نبي مکرم صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ صرف په خپل امت باندې ګواه دی. **خزائن الارض:** یعنې د دنیا خزانې به زما امت ته حاصلې شي ځکه دوی به جهاد کوي نو خزانې به ورته ملاوو شي، مال غنیمت به لاس ته ورشي.

د حضور اکرم صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ژوند مبارک وروستني لمحات

﴿۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ إِنَّ مِنْ نِعَمِ اللهِ تَعَالٰى عَلَيَّ أَنَّ
او بي بي عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي الله تعالى چې خپلو کومو انعاماتو سره زه خصوصي طور سره ونازولم
رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُوُفِّيَ فِيْ بَيْتِيْ
هغه کي يو دا هم دي چې رسول الله صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ زما کور کي او زما د واره په ورځ وفات شو، حضور صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ زما
وَفِيْ يَوْمِيْ وَبَيْنَ سَحْرِيْ وَنَحْرِيْ وَأَنَّ اللهَ
د سيني او اوږې په منځ کي خپل ځان حق تعالى ته وسپاره او الله تعالى د حضور صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ د وفات په
جَمَعَ بَيْنَ رِيْقِيْ وَرِيْقِهِ عِنْدَ مَوْتِهِ
وقت زما او د حضور صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ لعاب لاړې جمع کړې وې چې هغه آخري لمحاتو کي زما وړور روح
دَخَلَ عَلَيَّ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ أَبِيْ بَكْرٍ وَ بِيَدِهِ سِوَاكٌ
مبارک يې پرواز وکړو عبد الرحمن ابن ابي بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې ماته راغلي نو د هغه لاس کي مسواک وو

وَ	أَنَا	مُسْنِدَةُ	رَسُوْلِ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَ سَلَّمَ	فَرَأَيْتُهُ	يَنْظُرُ

او رسول الله ﷺ زما سيني سره تكيه لګولي ناست وو ما وليدل چې د حضور ﷺ نظر بار بار

إِلَيْهِ وَ عَرَفْتُ أَنَّهُ يُحِبُّ السِّوَاكَ فَقُلْتُ

عبدالرحمٰن طرف ته يا د هغه د مسواک طرفته پورته کيده زه په دې خبره پوهيدم چې حضور ﷺ به

آخُذُهُ لَكَ فَأَشَارَ بِرَأْسِهِ أَنْ نَعَمْ

مسواک ډير خوښوه ما وويل آيا عبدالرحمٰن نه دا مسواک ستا سو دپاره واخلم حضور ﷺ

فَتَنَاوَلْتُهُ فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ

د سر په اشارې سره وښودل چې هو راوائې خله ما د عبدالرحمٰن نه مسواک واخستلو او هغه ته مې

وَ قُلْتُ أُلَيِّنُهُ لَكَ

ورکړو حضور ﷺ وهل وغوښتل او د مشکل احساس يې وکړو ما عرض وکړې آيا نرم يې

فَأَشَارَ بِرَأْسِهِ أَنْ نَعَمْ فَلَيَّنْتُهُ فَأَمَرَّهُ وَ بَيْنَ

[پوست] اکړم حضور ﷺ د سر په اشاره سره يې اجازه راکړه نو ما مسواک نرم کړو او حضور ﷺ

يَدَيْهِ رَكْوَةٌ فِيهَا مَاءٌ فَجَعَلَ

هغه مسواک خپلو غاښونو مبارکو باندې راتيروه د حضور ﷺ مخ ته د اوبو لوښې ايښودل

يُدْخِلُ يَدَيْهِ فِي الْمَاءِ فَيَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ

شوې وو هغه ابوکي به يې خپل دواړه لاسونه مبارک لمده ول او په خپل مخ مبارک راتير ول او

وَيَقُوْلُ لَا اِلٰهَ إِلَّا اللهُ إِنَّ لِلْمَوْتِ سَكَرَاتٍ ثُمَّ نَصَبَ

فرمائيل به يې: لااله الاالله: د مرګ په وقت سختي وي بيا حضور ﷺ د دُعا د پاره لاس مبارک يې

يَدَهُ فَجَعَلَ يَقُوْلُ فِي الرَّفِيْقِ الْأَعْلٰى حَتّٰى قُبِضَ

پورته کړو او دا ويل يې شروع کړه اى الله ! ما رفيق اعلىٰ کې شامل کړه تر دې حاله چې روح يې

وَ مَالَتْ يَدُهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

پرواز وکړو او لاس مبارک يې لاندې وغورځيدل

توضیح: حضرت عائشه رضي الله عنها په دې باندې فخر کوي چې د حضور ﷺ د حیات آخری لمحات او آخری خدمات حضرت عائشې رضي الله عنها سرته ورسول.

في بیتي: یعنې په حجره د عائشه رضي الله عنها کې یې انتقال وشو.

یومي: یعنې زما په وار کې یې انتقال وشو، د حضور اکرم ﷺ په خوښه ازواج مطهرات خپل نوبتونه حضرت عائشې رضي الله عنها ته ورکړل مګر د الله تعالی خوښه داسې وه چې د حضور ﷺ انتقال په هغو ورځو کې وشو چې د حضرت عائشه رض نوبت راغی.

بین سحری و نحری: سحر سینې ته وایې او نحر غاړې ته وایې، مطلب دا دی چې الله تعالی د حضور ﷺ آخری لمحاتو کې ماته د هغه سره هغه قرب عطاء کړلو چې زما د سینې په مینځ کې هغه ﷺ آرام فرمایلو، د غاړې هډوکې ته نحر ویل شوی دی، غاړه مراد ده.

ریقي: د جسماني قرب سره الله تعالی روحاني قرب عطاء کړلو چې زما لاړې او د حضرت لاړې یې د مسواک په واسطه جمع کړلې. **امرّه**: په خوله کې یې مسواک وګرځولو. استعمال یې کړلو.

انبیاو ته د مرګ نه مخکې اختیار

﴿۵﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ مَا مِنْ نَّبِيٍّ يَّمْرَضُ

بي بي عائشه رضي الله عنها وایي ما د رسول الله ﷺ نه دا واوریدل هر نبي ته د هغه په مرض الموت کې د دنیا

إِلَّا خُيِّرَ بَيْنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَكَانَ فِيْ شَكْوَاهُ الَّذِيْ

او آخرت په منځ کې اختیار ورکول کیږي بیا چې حضور ﷺ په مرض الموت مبتلا شو او آواز یې

قُبِضَ أَخَذَتْهُ بُحَّةٌ شَدِيْدَةٌ فَسَمِعْتُهُ يَقُوْلُ مَعَ

سخت درونډ شونو هغه وقت ما واوریدل چې د حضور ﷺ په ژبه مبارکه دا الفاظ وو الهٰی! ما په هغه

الَّذِيْنَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيِّيْنَ وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِيْنَ

خلقو کې شامل کړې چې تا پرې فضل او انعام کړی دی چې هغه انبیاء صدیقین شهداء او صالحین

فَعَلِمْتُ أَنَّهُ خُيِّرَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

دې دې دعائیه الفاظو نه زه پوهه شوم چې حضور ﷺ ته اختیار ورکړی شوی دی.

توضیح: **خیر**: دنیا ته چې څومره انسانان راغلي دي د ټولو نه د مرګ په وخت کې ملائکه روح اخلي او هیڅ مهلت نه ورکول کیږي، صرف انبیاء کرامو ته دا اعزاز حاصل دی چې د مرګ نه

مخکې هغه ته ملائکه د الله تعالی پیغام راوړي چې د نبی څه خیال دی، زما طرفته راځي او که په دنیا کې پاتې کیدل غواړي؟ ټولو انبیاوو الله تعالی طرفته تلل غوره کړي دي، دا اجازت صرف یو اعزاز او اکرام دی، همدا معامله د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره هم وشوه لکه څنګه چې په آینده حدیث کې به راشي.

بحة: په باء باندې ضمه ده په حاء باندې شد دی ټوخي ته هم وایې او په ستوني کې د تکلیف په وجه آواز کې غټوالی راتللو ته هم ویل کیږي.

د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په وفات باندې د بي بي فاطمه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا غم

﴿۶﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا ثَقُلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ بیان کوی کله چې نبي کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حالت ډیر بدل شو او د مرض د سختۍ نه به
جَعَلَ يَتَغَشَّاهُ الْكَرْبُ فَقَالَتْ فَاطِمَةُ وَاكَرْبَ أَبَاهُ
په هغه بیهوشي راتله نو بي بي فاطمي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا به دا ویل های زما بابا جان څرنګه سختۍ نیولی دی
فَقَالَ لَهَا لَيْسَ عَلَى أَبِيكِ
حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغې مخاطب کولو سره وفرمائیل د نن ورځې نه روسته ستا بابا جان ته
كَرْبٌ بَعْدَ الْيَوْمِ
هیڅ سختی نشته مطلب دا وو چې سختۍ د مرض د شدت دوجې نه ده او د دې سختۍ احساس او اظهار جسم سره د تعلق
فَلَمَّا مَاتَ قَالَتْ
لرلو په سبب دی لیکن د نن ورځې نه روسته هر کله چې دې جسم سره تعلق ختم شي او صرف روحاني او معنوي علاقې پاتې شي نو
يَا أَبَتَاهُ أَجَابَ رَبًّا دَعَاهُ
یا به سکون او سکون وي او بیا چې نبی عَلَيْهِ السَّلَام وفات شو نو د بي بي فاطمي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا د ژبې نه دا الفاظ ووتل ای زما بابا جانه!
يَا أَبَتَاهُ مِنْ جَنَّةِ الْفِرْدَوْسِ
الله ته ځان ته وبللي او تاسو خپل پروردګار ته ولاړئ ای زما بابا جانه! ای هغه مقدس ذاته! چې د هغه مستقر جنت الفردوس
مَأْوَاهُ يَا أَبَتَاهُ إِلَى جِبْرِيْلَ نَنْعَاهُ
دې ای زما بابا جانه! مونږ ستا سو د وفات خبر جبرایل علیه السلام ته رسوو روسته چې

فَلَمَّا	دُفِنَ	قَالَتْ	فَاطِمَةُ	يَا	أَنَسُ	أَطَابَتْ	أَنْفُسُكُمْ
حضور صلی الله علیه وسلم د فن کړل شو نو بي بي فاطمي رضي الله عنها بي اختیاره کیدو سره وویل ای انس رضي الله عنه تاسو							
أَنْ تَحْثُوا عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ التُّرَابَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.							
خلقو دا څرنګه برداشت کړه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې مو خاوري واچولي.							

توضیح: یتغشاه الکرب: کرب ناقابل برداشت سخت غم ته ویل کیږي دلته بیهوشه کیدل مراد دي او **یتغشی** د راګیرولو په معنی سره دی. په حضور صلی الله علیه وسلم باندې به چې کله د مرض د شدت په وجه غشی طاری کیدله نو فاطمة الزهراء رضي الله عنها به فریاد شروع کړلو او ویل به یې: واکرب اباه، هائ د اباجان مصیبته! حضرت فاطمة رضي الله عنها په دریو مرحلو کې د حضور صلی الله علیه وسلم نه په جدا جدا انداز کې د غم اظهار فرمایلی دی، یو د مریضتیا په مرحله کې، دویم د وفات نه بعد، او دریم د تدفین نه بعد، په دریو واړو مرحلو کې یې د انتهائی درد انداز سره د غم اظهار کړی دی.

لیس علی ابیک: حضور صلی الله علیه وسلم حضرت فاطمه رضي الله عنها ته تسلي ورکړه چې د نن نه بعد به ستا په اباجان باندې هیڅ تکلیف نه وي، دا جسمانی بوج دی چې کله ختم شي نو د همیشه لپاره به ختم شي.

یاابتاه: په دې جمله کې الف د ندبې لپاره دی یعنې هائ زما خوږه پلاره! **(الی جبرئیل ننعاه)** یعنې ستا د موت خبر مونږ جبرئیل امین ته ورکوو ځکه په دنیا کې دغه دواړه محبوبه یو د بل په غم کې سره شریک وو.

اطابت انفسکم: یعنې ای انس رضي الله عنه! ستاسو زړونو دا څنګه قبوله کړه چې په خپلو لاسونو باندې مو د حضور صلی الله علیه وسلم په قبر باندې خاورې واچولې. وایې حضرت فاطمه رضي الله عنها د حضور صلی الله علیه وسلم د تدفین نه بعد قبر ته لاړه او په ژړا ژړا یې دا اشعار وویل:

ماذا علی من شم تربة احمد — ان لایشم مدی الزمان غوالیا

صبت علی مصائب لو انها — صبت علی الایام صرن لیالیا

وایې د حضرت فاطمه رضي الله عنها په دغه سخت غم باندې د حضور صلی الله علیه وسلم د تره زوی ابوسفیان بن حارث په طور د تسلی حضرت فاطمه رضي الله عنها ته دا سې تعزیت ورکړو:

افاطم ان جزعت فذاک عذر — وان لم تجزعی ذاک السبیل

فقبر ابیک سید کل قبر — وفیه سید الناس الرسول

یو عاشق رسول روضه اقدس ته حاضری ورکړه نو د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مخاطب کولو سره یې وویل، ترڅنه پورې دغه اشعار په روضه اقدس باندې لیکلي دي، د ترجمې سره یې ملاحظه کړئ:

یا خیر من دفنت بالقاع اعظمه فطاب من طیبهن القاع والاکم

ترجمه: ای رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! د چا جسد مبارک چې په خلاص میدان کې دفن شوی دی، چې د هغه د خوشبو نه میدان او غونډۍ خوشبوداره شوي دي.

نفسي الفداء لقبر انت ساکنه فیه العفاف وفیه الجود والکرم

ترجمه: زما نفس دې په هغه قبر باندې قربان وي په کوم کې چې ته آرام کوې. ګویا په قبر کې شرافت و سخاوت او عظمت موجود دی.

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

داهل مدینه لپاره د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د راتګ خوشحالی او د وفات غم

﴿۷﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا قَدِمَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِيْنَةَ لَعِبَتِ الْحَبَشَةُ

حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي کله چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مدینه کې نزول اجلال فرمائیلی وو نو حبشیانو

بِحِرَابِهِمْ فَرَحًا لِقُدُوْمِهٖ رَوَاهُ أَبُوْ دَاوُدَ وَفِيْ رِوَايَةِ الدَّارِمِيِّ

د نیزبازۍ کرتب خو دلی وو دا روایت ابوداود نقل کړی دی او دارمی چې کوم روایت نقل

قَالَ مَا رَأَيْتُ يَوْمًا قَطُّ كَانَ أَحْسَنَ

کړی دی هغه کې داسې دي چې حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل ما د هغه ورځې نه زیاته حسینه

وَلَا أَضْوَءَ مِنْ يَوْمٍ دَخَلَ عَلَيْنَا فِيْهِ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او روښانه ورځ هیڅ کله نه وه لیدلي په کومه ورځ چې مدینه کې زمونږ په منځ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَمَا رَأَيْتُ يَوْمًا كَانَ أَقْبَحَ وَأَظْلَمَ مِنْ يَوْمٍ

تشریف راوړو او ما د هغه ورځې نه زیاته خرابه او تیاره [تاریکه] ورځ بله نه وه لیدلي په کومه ورځ

مَاتَ فِيْهِ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِيْ رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ قَالَ لَمَّا كَانَ الْيَوْمُ

چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفات شو او د ترمذی روایت کې دي حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل هر کله چې

الَّذِيْ دَخَلَ فِيْهِ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِيْنَةَ أَضَاءَ مِنْهَا كُلُّ شَيْءٍ
هغه ورځ راغله چې حضور صلى الله عليه وسلم مديني ته تشريف راوړو نو د مديني هر شي باندې نور وغوړيده او

فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمُ الَّذِيْ مَاتَ فِيْهِ أَظْلَمَ كُلُّ شَيْءٍ
هر كله چې هغه ورځ راغله چې حضور صلى الله عليه وسلم وفات شو نو هر شي تياره [تاريكى] كي غرق شو او د.

وَمَا نَفَضْنَا أَيْدِيَنَا عَنِ التُّرَابِ وَإِنَّا
حضور صلى الله عليه وسلم د دفن كولو نه روسته مونږ خپلو لاسونو نه خاوري هم لا نه وي څنډلي بلكه د حضور صلى الله عليه وسلم

لَفِيْ دَفْنِهِ حَتّٰى أَنْكَرْنَا قُلُوْبَنَا.
دفن كولو كي مشغول وو چې خپلو زړونو كي مو ديو بل نه نا آشنايي محسوسه كړې وه

توضيح: د حضور صلى الله عليه وسلم په وفات سره دومره روحاني اثر وشو چې د خاورو نه د لاسونو د ټک وهلو نه مخكې مخكې د ژونديو خلكو په زړونو باندې اثر وشو او د مخكې پشان روحانيت پاتې نشو نو نن سبا يو نيم زر كاله وروسته به د خلكو څه حال وي ... ؟

د حضور صلى الله عليه وسلم د تدفين ځاى د الله تعالى خوښ وو

﴿۸﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا قُبِضَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَلَفُوْا فِيْ دَفْنِهِ
او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي رسول الله چې وفات شو او د حضور صلى الله عليه وسلم د تدفين باره كښې د صحابو

فَقَالَ أَبُوْ بَكْرٍ سَمِعْتُ مِنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
په منځ كي اختلاف راپيدا شو نو ابوبكر صديق رضي الله عنه وفرمائيل چې ما په خپله د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه يوه

شَيْئًا قَالَ مَا قَبَضَ اللهُ نَبِيًّا إِلَّا فِي الْمَوْضِعِ
خبره آوريدلې وه حضور صلى الله عليه وسلم فرمائيلي وو الله تعالى د هر نبي روح هغه ځاى كي قبض كوي چيرته

الَّذِيْ يُحِبُّ أَنْ يُدْفَنَ فِيْهِ اِدْفِنُوْهُ
چې هغه نبي وغواړي نو حضور صلى الله عليه وسلم هغه ځاى كي دفن كول پكار دي چيرته چې حضور صلى الله عليه وسلم د

فِيْ مَوْضِعِ فِرَاشِهِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
مرګ په بستره باندې وو او چيرته چې حضور صلى الله عليه وسلم وفات شوى دى.

توضيح: اختلفوا: يعنې د حضور صلى الله عليه وسلم د تدفين په باره كې د صحابه كرامو رضى الله عنهم به

مینځ کې اختلاف راغی، بعضو وویل چې حضور صلى الله عليه وسلم دې په مکه مکرمه کې دفن کړی شي، بعضو په بیت المقدس کې د دفن کولو مشوره ورکړه، بعضو په مدینه کې په بقیع غرقد کې د دفن کولو وویل، بیا صحابه کرامو د صدیق اکبر رضي الله عنه نه پوښتنه وکړه نو هغه حدیث ورته واورولو...

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د حضور صلى الله عليه وسلم د ژوند آخرنی خبره

﴿۹﴾ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ وَهُوَ صَحِيْحٌ
دبي بي عائشي رضي الله عنها یان دی د رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپلې تندرستۍ په زمانه کې به یې فرمائیل د
إِنَّهُ لَنْ يُّقْبَضَ نَبِيٌّ حَتّٰى يُرٰى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ
هیڅ نبي روح هغه وقته پورې نه قبض کیږي څو پورې چې جنت کې د هغه مستقر بنودلو سره هغه ته
ثُمَّ يُخَيَّرُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَلَمَّا نَزَلَ بِهٖ
اختیار ورنه کړی شي دا دي نه روسته بي بي عائشي رضي الله عنها یان وکړو هر کله چې مرض الموت کې د
وَرَأْسُهٗ عَلٰى فَخِذِيْ غُشِيَ عَلَيْهِ
حضور صلى الله عليه وسلم د وفات وخت نږدې راغی د حضور صلى الله عليه وسلم سر مبارک زما پر ورانه وو او هغه صلى الله عليه وسلم بار
ثُمَّ أَفَاقَ فَأَشْخَصَ بَصَرَهٗ إِلَى السَّقْفِ ثُمَّ قَالَ
باریبهوشه کیدو یو وار چې هوش کې راغی نو حضور صلى الله عليه وسلم چت طرف ته نظر پورته کړو وي فرمائیل
اَللّٰهُمَّ الرَّفِيْقَ الْأَعْلٰى قُلْتُ إِذَنْ لَا يَخْتَارُنَا قَالَتْ وَعَرَفْتُ
الٰهی! زه رفیق اعلی خوښوم ما وو یل اوس حضور صلى الله عليه وسلم زمونږ یعنې د دُنیا ژوند ناخوښه کړو ځکه
أَنَّهُ الْحَدِيْثُ الَّذِيْ كَانَ يُحَدِّثُنَا بِهٖ وَهُوَ صَحِيْحٌ
چې ما ته هغه ارشاد کرامی رایاد شو چې حضور صلى الله عليه وسلم د تندرستۍ په زمانه کې فرمائیلي وو چې د
فِيْ قَوْلِهٖ أَنَّهُ لَنْ يُّقْبَضَ نَبِيٌّ قَطُّ حَتّٰى يُرٰى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ ثُمَّ
هیڅ نبي روح هغه وقته پورې نه قبض کیږي څو پورې چې جنت کې د هغه مستقر ورته بنودلو سره
يُخَيَّرُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَكَانَتْ آخِرُ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
اختیار ورنه کړی شو بي بي عائشه رضي الله عنها یان کوي د نبی کریم صلى الله عليه وسلم د ژبې مبارکې نه چې کوم آخری

قَوْلُهُ اَللّٰهُمَّ الرَّفِيْقَ الْأَعْلٰى. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

الفاظ وختل هغه دا اللهم رفيق الاعلى الفاظ وو.

توضیح: (افاق) په هوش کې راتللو ته افاقه ویل کیږي. **(اشخص بصره)** چت چونکې د آسمان په جهت
کې وو ځکه یې هغه ته وکتل ولې مقصود د آسمان طرفته نظر پورته کولو سره کتل وو، په دې حدیث کې
د هغه آخري کلمه ذکر ده، په بل روایت کې. یوه کلمه د امت لپاره ده چې لمونځ کوئ او په ماتحت خلکو
باندې ظلم مه کوئ، د پیدا کیدو په وخت هغه اوله کلمه الله اکبر اداء کړې وه او په عهد د الست کې
ټولو نه مخکې هغه د (بلی) لفظ اداء کړلو او یوه کلمه یې د خپل رب لپاره ده چې پدې حدیث کې ده.

مرض وفات کې د زهرو اثر ښکاره شو

﴿١٠﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ فِيْ مَرَضِهِ الَّذِيْ مَاتَ فِيْهِ

او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي رسول الله ﷺ به خپل د وفات مرض کي [ماته] فرمائیل

يَا عَائِشَةُ مَا أَزَالُ أَجِدُ أَلَمَ الطَّعَامِ الَّذِيْ أَكَلْتُ بِخَيْبَرَ وَهٰذَا أَوَانُ

ای عائشي رضي الله عنها! خيبر کي چې ما کوم زهر آلود طعام خوړلی وو اوس دي مرض کي راته داسي

وَجَدْتُ انْقِطَاعَ أَبْهَرِيْ مِنْ ذٰلِكَ السَّمِّ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

معلومیږي چې د هغه زهرو د اثر نه به زما د زړه رګ پریکړل شي.

توضیح: (الم) درد او تکلیف ته الم ویل کیږي.

بخیبر: د جنګ خیبر په موقع باندې یوې یهودۍ ښځې د ګډ په غوښه کې د زهرو په ګډولو سره
حضور اکرم ﷺ باندې خوړلی وو، الله تعالی زهرو ته د اثر نه کولو حکم وکړلو نو د هغه
تر یو مقرر وخته پورې په یوې محدودې پیمانې باندې موقوفه شو مګر چې کله د هغه د ژوند
ورځې پوره شولې نو الله تعالی د هغه زهرو پوره اثر ظاهره کړلو چې د دې په وجه د هغه رګ کټ
او وفات شو. همدارنګه د خاموش زهرو په وجه د صدیق اکبر رضي الله عنه مرګ هم واقع شو، دا که
رفاقت ته اشاره ده.

أَبْهَرِيْ: دا د هغه رګ نوم دی چې د هغه تعلق د زړه سره دی د دې په کټ کیدلو سره انسان مړ کیږي
دیته رګ جان وایې، ملا علی قاري رحمه الله د دې رګ دویم تفسیر دا کړی دی چې دا رګ په
کې تر قدمه پورې تللی دی بیا د دینه واړه واړه رګونه په ټول بدن کې خواره شوي دي، دا رګ
کله په دماغو کې وي نو دیته (نامه) وایې، او چې کله دا رګ غاړې ته راځي نو دیته (ورید) وا

، چې کله دغه رګ د غاړې نه لاندې سینې ته رسیږي نو هغه ته (ابهر) ویل کیږي، او چې کله دغه رګ لاندې پونده ته ځي نو هغه ته ضافن ویل کیږي . بعضو ویلي دي چې دغه رګ چې کله په غاړه کې وي نو دیته ابهر ویل کیږي ، چې کله په لاس کې وي نو هغه ته اکحل ویل کیږي او چې کله په پنډۍ کې وي نو هغه ته عرق النساء ویل کیږي ، په هر حال دغه رګ جان دی .

د حدیث قرطاس قصه

﴿۱۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَمَّا حُضِرَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابن عباس رضي الله عنه وایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات وقت قریب شو او کورکې د حضور صلی الله علیه وسلم
وَفِي الْبَيْتِ رِجَالٌ فِيهِمْ عُمَرُبْنُ الْخَطَّابِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
د مرض د بسترې ته نژدې حضرت عمر خطاب رضي الله عنه سره ډیر خلق موجود وو نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل
هَلُمُّوا أَكْتُبْ لَكُمْ كِتَابًا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُ
راوړئ چې زه ستاسو د پاره یو تحریر ولیکم چې د دې نه روسته ستاسو د ګمراهۍ څه سوال پیدا
فَقَالَ عُمَرُ قَدْ غَلَبَ عَلَيْهِ الْوَجَعُ
نشي حضرت عمر رضي الله عنه هلته موجود خلقو ته وویل دا وخت حضور صلی الله علیه وسلم باندې د مریضتیا شدیده
وَعِنْدَكُمُ الْقُرْآنُ حَسْبُكُمْ كِتَابُ اللهِ
غلبه ده تاسو خلقو سره قرآن مجید شته او تاسو ته د الله تعالی دا کتاب ډیر کافي دی لیکن هغه خلق
فَاخْتَلَفَ أَهْلُ الْبَيْتِ وَاخْتَصَمُوا فَمِنْهُمْ مَنْ
چې د اهل بیتو نه هم وو او د نورو صحابوو رضي الله عنهم نه هم بحث مباحثه کول یې شروع کړل، هغوکې ځنې
يَقُوْلُ قَرِّبُوا يَكْتُبْ لَكُمْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
خلقو دا خبره کوله چې د لیکلو سامان راوړلو سره مخې ته ایښودل پکار دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم
وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُوْلُ مَا قَالَ عُمَرُ فَلَمَّا
ستاسو د پاره څه او څه خلقو هغه خبره کوله کومه چې حضرت عمر رضي الله عنه کړې وه او بیا چې د هغه خلقو
أَكْثَرُوا اللَّغَطَ وَ الاِخْتِلَافَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ
د اختلاف رایه اظهار زیاتیده او کافي شور جوړ شو نو حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل بنه اوس تاسو خلق

قُوْمُوْا عَنِّیْ قَالَ عُبَيْدُ اللهِ فَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُوْلُ إِنَّ الرَّزِيَّةَ كُلَّ الرَّزِيَّةِ

زمانه ولاړ شي عبيد الله رَحِمَهُ الله وائي چې ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنهُ به ویل مصیبت دی پوره مصیبت چې د دي

مَا حَالَ بَيْنَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَيْنَ أَنْ يَكْتُبَ لَهُمْ ذٰلِكَ الْكِتَابَ

خلقو د اختلاف او شور په صورت کي د رسول الله ﷺ او د هغوی ﷺ د وصيت نامې ليکلو

لِاخْتِلَافِهِمْ وَلَغَطِهِمْ وَفِيْ رِوَايَةِ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِيْ مُسْلِمٍ الْأَحْوَلِ

د ارادي په منځ کي حائل شوی وو او د سیلمان ابن مسلم احول رَحِمَهُ الله روایت کي داسي دي چې

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَوْمُ الْخَمِيْسِ وَمَا يَوْمُ الْخَمِيْسِ

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنهُ وویل آه د جمعرات ورځ هغه د زیارت ورځ څه عجیبه وه هر کله چې یوه زبردسته الميه

ثُمَّ بَكٰى حَتّٰى بَلَّ دَمْعُهُ الْحَصٰى

واقع شوی وه او دی ویلو سره هغه په ژړا شو او دونه یې وژړل چې هلته پرتي شګي هم د هغه په وښکو

قُلْتُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ وَمَا يَوْمُ الْخَمِيْسِ

سره لمدي شوې ما عرض وکړو [راوی وایي] ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنهُ ! د زیارت په هغه ورځ څه شوی وو

قَالَ اشْتَدَّ بِرَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَعُهُ

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنهُ و فرمائيل هر کله چې د رسول الله ﷺ مریضتیا ډیر خطرناک صورت حال

فَقَالَ ائْتُوْنِيْ بِكَتِفٍ أَكْتُبْ لَكُمْ كِتَابًا

اختیار کړی وو . او حضور ﷺ فرمائیلي وو ، ماته داوړې هډوکي راوړئ چې زه ستاسو دپاره یوه

لَا تَضِلُّوْا بَعْدَهُ أَبَدًا فَتَنَازَعُوْا

داسي څه ولیکم چې د هغه نه روسته تاسو هيڅ کله ګمراه نه شئ موجود خلقو اختلاف او نزاع اظهار

وَلَا يَنْبَغِيْ عِنْدَ نَبِيٍّ تَنَازُعٌ فَقَالُوْا

شروع کړو حالانکه دیو نبي په مخکي د اختلاف او نزاع اظهار مناسب نه دی هغوی کي څه خلقو ویلي وو

مَا شَأْنُهُ أَهَجَرَ اسْتَفْهِمُوْهُ

چې خبره د حضور ﷺ د کوم حالت غمازه ده؟ آیا حضور ﷺ دُنیا پرېږدي او بیا هغوی

فَذَهَبُوا	يَرُدُّوْنَ	عَلَيْهِ	فَقَالَ	دَعُوْنِيْ			
کي بعضي خلقو حضور صلى الله عليه وسلم سره تکرار شروع کړی وو . آخر رسول اکرم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل ما په خپل							
ذَرُوْنِيْ	فَالَّذِيْ	أَنَا	فِيْهِ	خَيْرٌ	مِمَّا	تَدْعُوْنَنِيْ	إِلَيْهِ
حالت پرېږدئ ځکه چې دا وقت زه کوم حالت کي يم د هغه حالت نه بهتر او افضل دی چې هغه طرف							
فَأَمَرَهُمْ	بِثَلَاثٍ	فَقَالَ	أَخْرِجُوا	الْمُشْرِكِيْنَ			
ته تاسو ما متوجه کوی دي نه روسته حضور صلى الله عليه وسلم ورته د دري خبرو حکم وکړو يو خو دا چې مشرکان							
مِنْ	جَزِيْرَةِ	الْعَرَبِ	وَأَجِيْزُوا	الْوَفْدَ	بِنَحْوِ	مَا	
د جزيره عرب نه وباسئ دويم دا چې د نورو ملکونو او حکومتونو کوم قاصدان راشي نو هغه سره د							
كُنْتُ	أُجِيْزُهُمْ	وَسَكَتَ	عَنِ	الثَّالِثَةِ			
عزت او احترام سلوک کوئ ځرنګه چې به ما کوه .او دريمه خبره باندي ابن عباس رضي الله عنه خاموشي اختيار							
أَوْ	قَالَهَا	فَنَسِيْتُهَا	قَالَ	سُفْيَانُ	هٰذَا	مِنْ	
کړه يا دا چې هغه دريمه خبره هم بيان کړې وه ليکن ما نه هېره شوه سفيان ابن عيينه رحمه الله وايي							
قَوْلِ سُلَيْمَانَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.							
دا الفاظ د سليمان احول رحمه الله دي.							

توضيح : **اکتب لکم کتاباً**: يعني يو کاغذ راوړئ چې زه تاسو ته يو تحرير تيار کړم تر څو تاسو ګمراه نشئ، دا مشهور حديث دی چې د حديث قرطاس په نوم سره مشهور دی ، اوس سوال دا دی چې دا تحرير د کوم شی سره متعلق وو ؟ په دې کې ډير اقوال دي مګر په خلکو کې مشهوره دا ده چې دا تحرير د خلافت سره متعلق وو اګرچې ملاعلی القاری ديته ډيره بعيده ويلې ده .

سوال: شيعه شنيعه زيات شور کوي چې دلته د حضرت علی رضي الله عنه لپاره د خلافت وصيت ليکل کيده مګر عمر رضي الله عنه پرې نخودو .

جواب (۱) : ددې جواب دا دی چې شيعه خو وايې چې حضرت علی رضي الله عنه ته په غدير خم کې خلافت ملاوو شوی وو بيا دلته کوم خلافت ورته ملاويده چې شيعه ورباندې ژاړي ؟

جواب (۲) : دا دی چې څه په دغه وخت حضرت عمر فارق رض د ليکلو نه منع کړلو نو ددينه بعد خو هم تر دريو ورځو رسول الله صلى الله عليه وسلم په دنيا کې موجود وو بيا کوم شی د ليکلو نه مانع شو ،

دا واقعه د پنجشنبې ده او حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم درې ورځې بعد د دوشنبې په ورځ وفات شوی دی کچیرې دا کوم ضروری او واجب حکم وای نو حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم به وروسته لیکلو.

جواب (۳): دا دی چې دا د خلافت د لیکلو معامله وه مګر د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم رأیه بدله شوه او دا د خلافت لیکلو اراده د حضرت علی رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ لپاره نه وه بلکه د حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ لپاره وه چې په هغه باندې ډیر روایات واضح دلالت کوي لکه **يأبى الله والمؤمنون الا ابابکر**، کچیرې حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم د حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ لپاره د خلافت تحریر لیکلو او د هغه نه بعد شیعه ګانو انکار کولی نو شیعه به ډېر کافر کیدل، شیعه روافضو ته خو د عمر فاروق رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ شکریه اداء کول پکار وو چې هغوی یې د ډېر کافر کولو نه بچ کړل، اوس دوی سنګل کافر پاتې شول! په هر حال د صحابه کرامو په رأیې سره د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم رأیه بدله شوه، هسې هم موافقات عمر خو مشهور دي، دا هم د موافقات عمر نه یو دی، چونکې الله تعالی ته دا منظوره وه چې د خلافت معامله داسې حل شي چې په آزادانه طور باندې په خپله مسلمانان د هغه فیصله وکړي او ابوبکر صدیق مسلمانان په خپله منتخب کړي، پخپله حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم وفرمایل چې الله تعالی او مسلمانان د ابوبکر صدیق نه علاوه کوم بل څوک نه منتخب کوي.

څلورم جواب دا دی چې د دې تحریر په منع کولو کې حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ یوائې نه وو په کور کې د اهل بیتو نه نور خلک هم وو نو یوائې حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ولې نشانه جوړول کیږي. د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ خیال خو دا وو چې شریعت مکمل شوی دی، قرآن نازل شوی دی، د احادیثو ذخیره موجوده ده، اوس کوم ضروری کار هم باقي نه دی چې د هغه لیکل په دې وخت کې ضروری دي، دلته حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم ته تکلیف وو، دیته په کتلو سره حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ منع وکړه، په دې نیکه اراده کې په هغه باندې طعن ویل داسې دی لکه چې شاعر ویلي:

فعين الرضا عن كل عيب كليلة ‌ ‌ ‌ ‌ ولكن عين السخط تبدی المساویا

ترجمه: یعنې چې کله نیت ښه وي نو سترګي د هرې بدۍ نه ړندې کیږي لیکن کچیرې نیت بد وي نو د سترګو مخ ته صرف بدۍ وي.

سوال: د حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم چې کله حکم وو نو عمر فاروق رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ انکار ولې وکړو؟ آیا داسې کول ناجائز نه دي؟

جواب: حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم د راحت په غرض انکار وکړو او منع یې وکړه کچیرې دا نقصان وي او ناجائز وي نو په صلحه د حدیبیه کې چې کله حضرت علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ته حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم د معاهدې د تحریر نه د څه الفاظو ختمولو وویل نو حضرت علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

ولې انکار وکړو ؟ هغه انکار خو ددې انکار نه زیات وو ، د شیعو په نزد باندې خو هلته هیڅ نه وو شوي او دلته هر څه کیږي دا بغض او عناد ولې دی ؟باقی د حضرت ابن عباس رضي الله عنه ژړا د حضور ﷺ د آخری ورځو په یاد راتللو باندې وه ، په دې باندې نه وه چې لیکل یې ولې ونه کړل، او کیدلی شي چې د کومې بلې وجهې نه یې ژړلي وي، د ژړا اسباب خو مختلف وي .

الرزیة کل الرزیة: مصیبت ته رزیة وایې یعنې مکمل مصیبت په دغه وخت راغلی وو .

ما حال: یعنې چې کله خلک سره مختلف شول .

لغطهم: دا هغه شور ته ویل کیږي چې د هغه په مفهوم باندې سړی نه پوهیږي صرف د شور آوازونه اوریدل کیږي . (بل دمعه الحصی) بل لمدیدلو ته ویل کیږي ، دمع اوښکو ته ویل کیږي ، او الحصی شګو ته ویل کیږي یعنې د هغه په اوښکو باندې شګې لمدې شوې .

کتف: په هغه زمانه کې به کاغذ نه وو په څرمني یا د ونې په پوستکي یا تیږي یا هډوکي باندې به لیکل کیدل دلته همدا هډوکی مراد دی د ګډ د مخې خپې هډوکی برداره وي چې د لیکلو لپاره مناسب وي د شانې بل هډوکی هم مراد کیدلی شي .

اهجر استفهموه: د اهجر په لفظ کې صحیح روایت همدا دی چې همزه د استفهام موجوده ده ، په دې باندې فتحه ده ، په هاء باندې هم زور دی او په جیم او راء باندې هم فتحه ده ، په دې لفظ باندې پوهیدلو او پوهولو کې ډیر دقت مخې ته راځي ، چونکې دلته د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه نوم راغلی دی په دغه وجه شیعه شنیعه ددې حدیث نه د خپلو مذمومو اغراضو او مقاصدو راویستلو او د نیل بغض او عداوت ظاهرولو لپاره پوره پوره کوشش کوي ، په کوم صحیح محمل باندې حمل کولو په ځای هغه په داسې محمل باندې حمل کوي چې په دې سره په صحابه کرامو بالخصوص حضرت عمر فاروق رضي الله عنه باندې د طعن کولو موقع په لاس کې راځي حالانکه په دې ټوله قصه کې اهل بیت هم شریک دي . دغه لفظ په غلط مفهوم باندې حمل کولو سره دا مطلب بیانولی شي چې خلکو وویل چې آیا حضور ﷺ لغویات ویل؟ په کوم بحرانی کیفیت کې مبتلا دی ؟ په کوم هذیان کې مصروفه دی ؟ دا مفهوم د نبی معصوم په باره کې بلکل غلط دی او نه داسې نسبت کوم مسلمان خپل نبی ته کولی شي چې ددې څه ځای دی چې په سیدنا عمر فاروق رضي الله عنه باندې دا الزام ولګولی شي یا په کوم بل صحابی باندې بهتان وتړلی شي .

دویم مفهوم دا دی چې دا کلام په استفهام انکاری باندې محمول دی او ددې کلام ویونکی هغو خلکو ته تنبیه او توبیخ ورکوي او وایې چې آیا نبی مکرم کومه غلطه خبره کوي یا د کوم بحرانی

کیفیت خبره کوي؟ یا کومه فضوله خبره کوي؟ داسې نه ده بلکه دا د نبي معصوم خبره ده دا واورئ!
او په دې باندې د پوهیدو کوشش وکړئ.

دریم مفهوم دا دی چې دا د عربو د محاورې او د عربو د دستور مطابق کلام دی چې په هغه کې خو خبرې کیږي مګر په پوهه کې نه راځي په دغه قسم کلام کولو کې د مریض هیڅ توهین نه وي بلکه د تبې د شدت په وجه کله کله مریض داسې کلام کوي، دیته په پښتو کې (ګاګیرې) وایې. مطلب دا دی چې ویونکی وایې چې لږ د پوهیدو کوشش وکړه آیا نبي مکرم (کاکیرې) وایې. ملاعلي قاري رحمه الله په مرقات کې لیکلي دي (**والمراد به هنا مایقع من کلام المریض مما لا ینتظم**) دا کلام په حقیقت کې د قاضي عیاض دی اګرچې دا هم رد کړی شوی دی مګر زه پوهیږم چې د دې توجیه نه بهتره کومه توجیه نشته په دې باندې قبائل خلک ښه پوهیږي. د (**استفهموه**) مطلب دا دی چې په دې خبره ځان پوهه کړئ او د پوهیدلو کوشش وکړئ. (**یردون علیه**) یعني صحابه او اهل بیت چې په دې کور کې موجود وو هغوی د حضور ﷺ کلام په هغه باندې واپس کولو چې د دې کلام ضرورت نشته. واخله وروره! دا د عامو اهل بیتو او په کور کې موجوده صحابه کرامو خبره ده په دې کې خو تصریح ده حال دا چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه صرف اشاره کړې ده.

خلفاء راشدینو د حضور ﷺ د متعلقینو خیال ساتلو

﴿۱۲﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ أَبُوْبَكْرٍ
او حضرت انس رضي الله عنه بیان کوي د رسول الله ﷺ د وفات نه روسته یوه ورځ حضرت ابوبکر رضي الله عنه
لِعُمَرَ بَعْدَ وَفَاةِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته وویل راځه چې أم ایمن رضي الله عنها ته ورشو څرنګه چې رسول الله ﷺ به د
انْطَلِقْ بِنَا إِلَى أُمِّ أَيْمَنَ نَزُوْرُهَا كَمَا كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
هغه ملاقات ته تشریف وړلو نو مونږ دې واړه ایعني زه او حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه
يَزُوْرُهَا فَلَمَّا انْتَهَيْنَا إِلَيْهَا بَكَتْ فَقَالَا لَهَا مَا
أم ایمن رضي الله عنها ته ورسیدو هغه زمونږ لیدو سره په ژړا شوه حضرت ابوبکر او حضرت عمر رضي الله عنه دواړو
يُبْكِيْكِ أَمَا تَعْلَمِيْنَ أَنَّ مَا عِنْدَ اللهِ خَيْرٌ لِرَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ورته وویل ولې ژاړې آیا تا ته معلومه نه ده چې د الله! د رسول ﷺ د پاره د الله! په نزد چې

فَقَالَتْ إِنِّيْ لَا أَبْكِيْ أَنِّيْ لَا أَعْلَمُ أَنَّ مَا عِنْدَ اللهِ
څه دي هغه بهتر نه بهتر دي اُم یمن رضي الله عنها وویل زما دژړا سبب دانه دی چې زه دي خبري نه لاعلمه
خَيْرٌ لِّرَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلٰكِنْ أَبْكِيْ
یم چې د الله! په نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاره چې څه دي هغه بهتر نه بهتر دي بلکه زه ځکه ژاړم
أَنَّ الْوَحْيَ قَدِ انْقَطَعَ مِنَ السَّمَاءِ فَهَيَّجَتْهُمَا عَلَى الْبُكَاءِ
چې آسمان نه دوحي راتلو سلسله ختمه شوې ده د اُم ایمن رضي الله عنها دې الفاظو حضرت ابوبکر رضي الله عنه او
فَجَعَلَا يَبْكِيَانِ مَعَهَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
حضرت عمر رضي الله عنه باندې هم رقت وغوړوی او هغه دواړه حضرات هم په ژړا شول. [مسلم]

توضیح: نزورها: ام ایمن رضی الله عنها د نبی مکرم صلی الله علیه وسلم رضاعی مور ده او د حضرت اسامه رضي الله عنه والده ده، دا د عبدالله صاحب وینځه وه. چې کله د بی بی آمنې انتقال وشو نو د مدینې منورې څخه حضور صلی الله علیه وسلم ام ایمن د خپل ځان سره مکی مکرمې ته راوسته، د ام ایمن اصلی نوم برکة وو، دا حضور صلی الله علیه وسلم ته په طور د میراث ورسیده نو هغه دا آزاده کړه. حضور صلی الله علیه وسلم به د هغې ډیر تعظیم او توقیر او عزت او احترام کولو، د هغه احترام په وجه حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه او حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د هغې احترام کولو او کله کله به د هغې د زیارت لپاره تللو، په زیر بحث حدیث کې د همدې بیان دی، حضرت ام ایمن رضي الله عنها دا سې دردناکه جمله وفرمایله چې دواړه خلفاء یې بنه وژړول او پخپله هم وژړیده.

په منبر نبوي باندې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم آخرني خطبه

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدِنِ الْخُدْرِيِّ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابو سعید خدری رضي الله عنه وايي رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په مرض کې د خپلې حجرې نه وتلو
فِيْ مَرَضِهِ الَّذِيْ مَاتَ فِيْهِ وَنَحْنُ فِي الْمَسْجِدِ
سره مسجد نبوی صلی الله علیه وسلم ته تشریف راوړو چیرته چې مونږ ناست وو هغه وقت حضور صلی الله علیه وسلم خپل سر
عَاصِبًا رَأْسَهُ بِخِرْقَةٍ حَتّٰى أَهْوٰى نَحْوَ الْمِنْبَرِ فَاسْتَوٰى
مبارک په کپړه تړلی وه بیا حضور صلی الله علیه وسلم منبر طرف ته ولاړه او په هغه باندې او دریدلو حضور صلی الله علیه وسلم

عَلَيْهِ وَاتَّبَعْنَاهُ قَالَ وَ الَّذِيْ نَفْسِيْ

سره مونږ هم حضور ﷺ مخ ته کینا ستلو هغه وقت حضور ﷺ وفرمائیل قسم دی په هغه ذات

بِيَدِهٖ إِنِّيْ لَأَنْظُرُ إِلَى الْحَوْضِ مِنْ مَقَامِيْ هٰذَا ثُمَّ

چې د هغه قبضه کې زما ساه ده زه دا وقت پردې خپل ځاې باندې ولاړ حوضِ کوثر وینم بیایې

قَالَ إِنَّ عَبْدًا عُرِضَتْ عَلَيْهِ الدُّنْيَا وَزِيْنَتُهَا

وفرمائیل یو بنده دی چې د هغه مخکې دنیا زیب او زینت پیش شو لیکن هغه دُنیا باندې د آخرت

فَاخْتَارَ الْاٰخِرَةَ قَالَ فَلَمْ يَفْطَنْ لَهَا أَحَدٌ غَيْرَ أَبِيْ بَكْرٍ

نعمتونو ته ترجیح ورکړه حضرت ابو سعید رضی الله عنه وایي د دي ارشاد گرامی په راز باندې د ابوبکر رضی الله عنه

فَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ فَبَكٰى ثُمَّ قَالَ

نه سوا بل څوک پوه نه شو نو د ابوبکر رضی الله عنه د سترګو نه وښکي جاري شوی او په ژړا شو بیایې

بَلْ نَفْدِيْكَ بِاٰبَائِنَا وَ أُمَّهَاتِنَا وَ أَنْفُسِنَا وَ أَمْوَالِنَا

وویل [نه] داسي دلسوزه خبره مه کوي] مونږ خپل پلرونه خپلي میندی خپل ځانونه او خپل مالونه

يَا رَسُوْلَ اللهِ قَالَ ثُمَّ هَبَطَ فَمَا قَامَ عَلَيْهِ

په تا سو ﷺ صدقه کوو حضرت ابو سعید رضی الله عنه وایي دي نه روسته حضور ﷺ منبر نه خکته

حَتّٰى السَّاعَةِ . رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

کیدو سره تشریف یوړلو او تر دي وخته پوري بیا هیڅ کله په دي منبر ونه دریده .

توضیح : عاصبا رأسه: مریض چې کله په سر باندې د سر د درد په وجه پلنه ټوټه وتړي هغې ته عصابه ویل کیږي ، عاصب د اسم فاعل صیغه ده چې په سر باندې کپړه تړونکي شخص ته ویل کیږي .

اهوی: د متوجه کیدلو په معنی سره ده .

حتی الساعة: یعنې د هغه نه وروسته تر او سه پورې حضور اکرم ﷺ په منبر باندې ونه دریده ، په دې صورت کې به د الساعة ترجمه په یو ساعت سره کیږي ، یا مطلب دا دی چې د دینه بعد به تر قیامته حضور ﷺ په منبر باندې ونه دریږي ، دا د هغه آخری قیام او خطبه وه .

بي بي فاطمي رضي الله عنها د حضور صلی الله علیه وسلم د خپل وفات کيدو خبر ور کړی وو

(۱۴) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ

او حضرت ابن عباس رضي الله عنه بيان کوي کوم وقت چې سورة اذا جا نصر الله والفتح نازل شو نو

وَالْفَتْحُ دَعَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاطِمَةَ قَالَ نُعِيَتْ

رسول الله صلی الله علیه وسلم بي بي فاطمه رضي الله عنه را وغوښته او ورته يې وفرمائيل ماته زما د مرګ خبر را کول شوی

إِلَيَّ نَفْسِيْ فَبَكَتْ قَالَ لَا تَبْكِيْ فَإِنَّكِ

دی بي بي فاطمه رضي الله عنها په ژړا شوه حضور صلی الله علیه وسلم ورته وفرمائيل ژاړه مه زما په اهل بيتو کي به

أَوَّلُ أَهْلِيْ لَاحِقٌ بِيْ فَضَحِكَتْ فَرَآهَا بَعْضُ أَزْوَاجِ

د ټولو نه مخکي ته زما سره يو ځاي شي فاطمه رضي الله عنها په خندا شوه بعضي ازواج مطهراتو چې

النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَ يَا فَاطِمَةُ

بي بي فاطمه رضي الله عنها د غسي وليده نو پوښتنه يې تري وکړه چې فاطمي! دا څه خبره وه چې مونږ ته مخکي

رَأَيْنَاكِ بَكَيْتِ ثُمَّ ضَحِكْتِ قَالَتْ إِنَّهُ أَخْبَرَنِيْ

په ژړا او بيا په خندا وليدلې بي بي فاطمې رضي الله عنها ورته وويل حضور صلی الله علیه وسلم مخکي ماته دا وښودل چې

أَنَّهُ قَدْ نُعِيَتْ إِلَيْهِ نَفْسُهُ فَبَكَيْتُ

حضور صلی الله علیه وسلم ته د مرګ خبر ور کول شوی دي آوريدو سره زه په ژړا شوم او بيا راته حضور صلی الله علیه وسلم

فَقَالَ لِيْ لَا تَبْكِيْ فَإِنَّكِ أَوَّلُ أَهْلِيْ لَاحِقٌ بِيْ فَضَحِكْتُ

وفرمائيل چې ژاړه مه زما اهل بيتو کي به ته د ټولو نه مخکي زما سره يو ځاي شي نو زه په خندا شوم

وَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ، وَجَاءَ أَهْلُ الْيَمَنِ

او رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمائيل هر کله چې د الله تعالی مدد او د مکي فتح حاصله شوه او د يمن خلق

هُمْ أَرَقُّ أَفْئِدَةً وَالْإِيْمَانُ يَمَانٍ وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَةٌ. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

راغلل چې په زړونو نرم دي ايمان يمني دی او حکمت هم يمني دی. [دارمی رحمه الله روايت کړې دی]

توضيح: يعني ما ته زما د مرګ خبر راکړل شوی دی. **بعض ازواج**: د دينه حضرت عائشه رضي الله عنها

مراد ده . فقلن: ددینه هم حضرت عائشه رضي الله عنها مراد ده مګر جمع د احترام او اکرام په طور ده . دا احتمال هم شته چې نور ازواج هم هلته موجودې وې .والایمان یمان: یعنې ایمان خود اهل یمن دی . د اهل یمن څخه کوم خلک مراد دي او دا مدحه د کومو خلکو ده په دې کې څو اقوال دي : (۱) یو قول دا دی چې ددینه د یمن خلک مراد دي په دوی کې څه خصوصیات دي د دغو خصوصي امتیازاتو په وجه د دوی د ایمان صفت شوی، مګر یاد ساتل پکار دي چې دا د هغې زمانې د یمن د مسلمان خلکو مدحه ده تر قیامته پورې د راتلونکي اهل یمن والا تعریف نه دی . (۲) دویم قول دا دی چې د اهل یمن څخه مراد اهل مکه دي او چونکې دا حدیث حضور ﷺ د تبوک په مقام باندې فرمایلی وو او د یمن طرفته یې اشاره هم وفرمایله هغه طرفته مکه او مدینه واقع دي نو د یمن هیرولو سره مکه او مدینه مراد کړی شوي دي، هسې هم یمان جانب یمین ته وایې او مکه او مدینه په جانب یمین کې وو، په دغه وجه د یمان څخه اهل مکه او اهل مدینه مراد دي ، په دې توجیه سره د هغه حدیث مطلب هم په پوهه کې راځي او تعارض هم ختمیږي په کوم حدیث کې چې دا الفاظ دي :الایمان فی الحجاز. (۳) دریم قول دا دی چې د یمان څخه د مدینې انصار مراد دي ځکه چې د هغوی نسل او د هغوی اصل د یمن څخه دی ګویا دا د انصارو تعریف دی ، په هر حال اول قول حقیقت دی باقی مجاز دي . په یمن کې خیر دی ، نن سبا اسامه بن لادن حفظه الله هم د یمن دی .

والحکمة: د مستقبل په باره کې په سوچ کولو سره فیصلې کولو ته حکمت وایې . حکمت د دانشمندۍ عقل او تدبر نوم دی او د حقائقو بیخ ته د رسیدلو او د علم او معرفت نوم دی ، د یمن په خلکو کې دا شیان زیات دي .

مرض وفات کې د حضرت ابوبکر رضي الله عنه د خلافت باره کښې وصیت

﴿۱۵﴾	وَ	عَنْ	عَائِشَةَ	اَنَّهَا	قَالَتْ		وَارَأْسَاهُ
او حضرت عائشې رضي الله عنها نه روایت دی چې هغه د رسول الله ﷺ سره ناسته وه د سر درد د سختې اظهار							
فَقَالَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَ سَلَّمَ	ذَاكِ لَوْ كَانَ وَ اَنَا حَيٌّ
یې وکړو رسول الله ﷺ ورته وویل که هغه مرګ داسې صورت کې راغی چې زه ژوندی پاتې شوم							
فَأَسْتَغْفِرُ			لَكِ		وَ		أَدْعُوْلَكِ
نوستا د پاره به د مغفرت او بخشش دُعا غواړم او ستا د درجاتو د بلندۍ د پاره به هم دُعا کوم							

فَقَالَتْ عَائِشَةُ وَا ثُكْلِيَاهُ وَاللهِ إِنِّيْ لَأَظُنُّكَ تُحِبُّ مَوْتِيْ

بي بي عائشي رضي الله عنها وويل هاى زما د سر د درد مصيبته! قسم په الله زما خو خيال دى چې تا سو زما

فَلَوْ كَانَ ذٰلِكَ لَظَلِلْتَ آخِرَ يَوْمِكَ مُعَرِّسًا بِبَعْضِ أَزْوَاجِكَ

مرګ خوښوئ كه داسي وشو نو تاسو صلى الله عليه وسلم به د هغه ورځي آخرى حصه كي خپلي يوي بي بي .....

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلْ أَنَا وَارَأْسَاهُ لَقَدْ هَمَمْتُ أَوْأَرَدْتُّ

شپه تيرول و فرمايې نبى كريم صلى الله عليه وسلم ورته و فرمائيل. بلكه زما د سر درد افسوس دى زما قصد

أَنْ أُرْسِلَ إِلٰى أَبِيْ بَكْرٍ وَّابْنِهِ وَأَعْهَدَ

يا اراده وه چې زه ستا پلار ابوبكر رضي الله عنه او د هغه زوى را وغواړم او د هغوى په حق كي وصيت وكړم

اَنْ يَّقُوْلَ الْقَائِلُوْنَ أَوْ يَتَمَنَّى الْمُتَمَنُّوْنَ

چې يا څوك ويونكي هيڅ ونه وايي يا حضور صلى الله عليه وسلم دا وفرمائيل چې متمنى خلق د آرزو اظهار ونه كړى يا ما په

ثُمَّ قُلْتُ يَأْبَى اللهُ وَيَدْفَعُ الْمُؤْ مِنُوْنَ

خپل زړه كي وويل چې خپله به الله تعالى منظور نه كړى او مسلمانان به هم مدافعت كوى يا حضور صلى الله عليه وسلم

أَوْ يَدْفَعُ اللهُ وَيَأْبَى الْمُؤْمِنُوْنَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

داسي وفرمائيل چې خپله به الله تعالى مدافعت كوي او مسلمانان به هم بل څوك نه مني. [بخارى]

توضيح: (وارأساه) هائ زما سر خو د درد له لاسه چوي. (وا ثكلياه) ثكل موت او هلاكت ته هم ويل كيږي او د بچي يا محبوب وركيدلو ته هم ويل كيږي، مطلب دا دى چې هائ زما مصيبته، دا كلمه د مصيبت په وخت كې ويل كيږي. (**معرسا**) دا د عروس څخه دى يعنې زما خو خيال دى كچيرې زه مړه شم نو د ورځې په آخرى حصه كې به ته د كومې بى بى سره واده برابروې. (**بل وانا وارأساه**) حضور صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې په حقيقت كې زما سر د درد نه چوي، په دې كې يو پټه اشاره ده چې په حقيقت كې مرګ زما په سر باندې ولاړ دى، په راتلونكې حديث كې ددې تفصيل دى. ملا على قارى رحمه الله ليكلي دي چې د حضور صلى الله عليه وسلم او د حضرت عائشه رضي الله عنها د سر درد يو ځاى شروع كيدلو كې د دواړو په مينځ كې كمال محبت ته اشاره ده چې د يو په سر كې د درد په وجه د بل په سر كې هم درد پيدا شو، دا داسې وشول لكه څنګه چې په كمال محبت كې د مجنون د جسم نه پخپله وينه وبهيده كله چې ليلى د خپل جسم نه رګ

وهلو سره وينه وويسته لکه څنګه چې په عوامو کې مشهوره ده.

(واعهد) يعنې د صديق اکبر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لپاره د خلافت وصيت وکړم بيا ما سوچ وکړو چې الله تعالى او بيا مسلمانان به د ابوبکر نه علاوه کوم بل څوک خليفه جوړ نکړي.

ان يقول: دلته لا محذوفه دى اى لئلا يقول القائلون او لئلا يتمنى المتمنون.

د مرض وفات ابتداء

﴿١٦﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ رَجَعَ إِلَيَّ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ مِّنْ جَنَازَةٍ

او بي بي عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وايي تشريف راوړو ماته يوه ورځ رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د يوې جنازې دفن کولو نه

مِنَ الْبَقِيْعِ فَوَجَدَنِيْ وَأَنَا أَجِدُ صُدَاعًا وَأَنَا أَقُوْلُ وَارَأْسَاهُ

وروسته په بقيع کې نو زه يې دې حالت کې وليدم چې زه د سر په درد مبتلا وم او ما ويل هاى زما سر

قَالَ بَلْ أَنَا يَا عَائِشَةُ!

چوى حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زه دې حالت کې ليدو او زما دې الفاظ اوريدو سره وفرمائيل اى عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زه

وَارَأْسَاهُ قَالَ وَمَا ضَرَّكِ لَوْ مِتِّ قَبْلِيْ

وايم چې زما سر درد کوي حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وويل دې کې نقصان څه دى که ته زما نه مخکې مړه شوې

فَغَسَّلْتُكِ وَكَفَّنْتُكِ وَصَلَّيْتُ عَلَيْكِ وَدَفَنْتُكِ

نو زه به غسل درکړم او کفن به درکړم او د جنازې لمونځ به درباندې وکړم او دفن به دې کړم، دې

قُلْتُ لَكَأَنِّيْ بِكَ وَاللّٰهِ لَوْ فَعَلْتَ

اوريدو سره ما وويل قسم په الله دا خو ماته ستا سو باره کې داوس نه په نظر راځي که تاسو داسې

ذٰلِكَ لَرَجَعْتَ إِلٰى بَيْتِيْ

وکړل او تاسو زما تجهيز او تکفين او تدفين وغيره وکړو نو تاسو دې أمورو نه فارغيدو سره زما

فَعَرَّسْتَ فِيْهِ بِبَعْضِ نِسَائِكَ

کور ته واپس بلې ښځې سره به شپه تيره کړئ حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما دې الفاظو آوريدو سره چې زما

فَتَبَسَّمَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ثُمَّ بُدِئَ فِيْ وَجَعِهِ الَّذِيْ

غيرت او حميت باندې دلالت کوي په خندا شو او بيا د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مرضتيا سلسله شروع شوه

مَاتَ فِيهِ. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

چې هغې کي حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفات شو.

دوصال نبوي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه وروسته د حضرت خضر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ تعزيت

﴿١٧﴾ وَعَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَجُلًا مِنْ قُرَيْشٍ

او حضرت امام جعفر صادق ابن محمد رَحِمَهُ اللّٰهُ د خپل والد نه روايت کوي چې قريشو نه يو سړی د هغه

دَخَلَ عَلَى أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ

والد حضرت امام علی زين العابدين ابن حسين رَحِمَهُ اللّٰهُ په خدمت کي حاضر شو نو حضرت امام علی زين العابدين رَحِمَهُ اللّٰهُ

فَقَالَ أَلَا أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

هغه ته يې ووېل آيا زه ستا مخکي د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حديث بيان کړم هغه سړي ووېل هو

بَلَى حَدِّثْنَا عَنْ أَبِي الْقَاسِمِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

زمونږ مخکي د حضرت ابو القاسم حديث ضرور بيان کړه نو امام علی زين العابدين رَحِمَهُ اللّٰهُ ورته

لَمَّا مَرِضَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَاهُ جِبْرَئِيلُ

بيان وکړې کوم وقت چې رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مريض سو نو حضرت جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَامُ حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللّٰهَ أَرْسَلَنِي إِلَيْكَ تَكْرِيمًا لَكَ

ته راغی او عرض يې وکړو ای محمد صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الله تعالی ستا سو د تکريم او تعظيم د پاره زه ستا سو

وَتَشْرِيفًا لَكَ خَاصَّةً لَكَ يَسْأَلُكَ

په خدمت کي راليږلی يم او دا صرف ستا د پاره مخصوص دی الله تعالی ستا نه د هغه شي پوښتنه

عَمَّا هُوَ أَعْلَمُ بِهِ مِنْكَ يَقُولُ كَيْفَ تَجِدُكَ قَالَ

چې هغه يې ستا نه زيات پيژني هغه پوښتنه کوي چې تاسو خپل ځان څرنګه پيدا کړو؟ حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

أَجِدُنِي يَا جِبْرَئِيلُ مَغْمُومًا وَ أَجِدُنِي يَا جِبْرَئِيلُ

وفرمائيل جبرائيل! زه خپل ځان غم زده پيدا کونکي وينم او ای جبرائيل! زه خپل ځان مضطرب او

مَكْرُوْبًا ثُمَّ جَاءَهُ الْيَوْمَ الثَّانِيْ

پریشانی کي وینم حضرت جبرائیل بیا په دویمه ورځ د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت کي حاضر شو او هغه

فَقَالَ لَهُ ذٰلِكَ فَرَدَّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا

الفاظ یي وویل کوم چې په اولنی ورځ یي ویلي وو نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم جواب کي هغه خبره وکړه کومه

رَدَّ أَوَّلَ يَوْمٍ ثُمَّ جَاءَهُ الْيَوْمَ الثَّالِثَ

چې یي مخکي کړې وه په دریمه ورځ حضرت جبرائیل علیه السلام بیا د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کي

فَقَالَ لَهُ كَمَا قَالَ أَوَّلَ يَوْمٍ وَرَدَّ عَلَيْهِ

حاضر شو او هغه الفاظ یي وویل کوم چې یي مخکي ویلي وو نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم هغه خبره وکړه کومه

كَمَا رَدَّ عَلَيْهِ وَجَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ يُقَالُ لَهُ إِسْمَاعِيلُ

چې یې مخکي کړې وه او په هغه ورځ یا د هغه نه روسته حضرت جبرائیل سره یوه بله فرشته اسمٰعیل

عَلٰى مِائَةِ أَلْفِ مَلَكٍ كُلُّ مَلَكٍ عَلٰى مِائَةِ أَلْفِ

هم وه چې داسي دیو لاکه فریشتو افسره ده چې په هغو کي یوه یوه فریشته د یو یو لاکه فریشتو

مَلَكٍ فَاسْتَأْذَنَ عَلَيْهِ فَسَأَلَهُ عَنْهُ

افسره وه هغه اسمٰعیل فریشتي د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت کي د حاضریدو اجازت وغوښته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ثُمَّ قَالَ جِبْرَئِيلُ هٰذَا مَلَكُ الْمَوْتِ

اسماعیل فریشتي ته د حاضریدو اجازت ورکړو او بیا حضرت جبرائیل وویل دا د مرګ فریشته

يَسْتَأْذِنُ عَلَيْكَ مَا اسْتَأْذَنَ عَلٰى آدَمِيٍّ قَبْلَكَ

[عزرایل] هم حاضر دی او د حاضریدو اجازت غواړي حالانکه هغه فریشتې د مرګ نه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وَلَا يَسْتَأْذِنُ عَلٰى آدَمِيٍّ بَعْدَكَ

نه مخکي اجازت غوښتي او نه به دینه روسته د هیڅ چانه اجازه وغواړي نورو خلقو خو اچانک

فَقَالَ ائْذَنْ لَهُ فَأَذِنَ لَهُ

راځي او روح یې قبض کوي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائیل هغه ته اجازه ورکړه نو حضرت جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَام

فَسَلَّمَ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ

ملک الموت ددي اجازت نه خبر کړو او هغه د حاضريدو سره سلام عرض کړو او وويل ای محمد ﷺ

إِنَّ اللهَ أَرْسَلَنِي إِلَيْكَ فَإِنْ أَمَرْتَنِي أَنْ أَقْبِضَ

الله تعالی زه ستا سو خدمت کي را ليږلي يم که تا سو د روح قبض کولو حکم راکوئ نو قبض به يي

رُوْحَكَ قَبَضْتُ. وَ إِنْ أَمَرْتَنِي أَنْ أَتْرُكَهُ تَرَكْتُهُ فَقَالَ

کړم او که تا سو دا حکم راکوئ چې زه تاسو پرېږدم نو زه مو پرېږدم حضور ﷺ ورته وفرمائيل

وَ تَفْعَلُ يَا مَلَكَ الْمَوْتِ قَالَ نَعَمْ بِذٰلِكَ

ای د مرګ فريشتي ! آيا ته به هغه کوي څه چې زه درته حکم درکړم د مرګ فريشتي جواب ورکړو

أُمِرْتُ وَ أُمِرْتُ أَنْ أُطِيْعَكَ قَالَ

بيشکه ما ته خو حکم دا راکړی شوی چې تاسو اختيار درکړم او څه چې تاسو فرمايي د هغه اطاعت

فَنَظَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلٰى جِبْرَئِيْلَ

کوم امام علی زين العابدين رحمه الله وايي نبی کريم ﷺ د جبرائيل طرف ته وکتل حضرت جبرائيل عليه السلام

فَقَالَ جِبْرَئِيْلُ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللهَ قَدِ اشْتَاقَ إِلٰى لِقَائِكَ

عرض وکړو ای محمد ﷺ ! حقيقت خو دا دی چې الله تعالی ستا سو د ملاقات مشتاق دی

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لِمَلَكِ الْمَوْتِ اِمْضِ لِمَا

حضور ﷺ چې دا واوريدل نو بلا تأمل د مرګ فريشتي ته وفرمائيل د کومي خبري چې تاته

أُمِرْتَ بِهِ فَقَبَضَ رُوْحَهُ فَلَمَّا تُوُفِّيَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حکم شوی دی په هغه عمل وکړه نو فريشتي د حضور ﷺ روح قبض کړو کله چې د رسول الله ﷺ

وَ جَاءَتِ التَّعْزِيَةُ سَمِعُوْا صَوْتًا مِّنْ نَّاحِيَةِ الْبَيْتِ

وصال وشو خلقو د کور د يو ګوټ نه آواز راتلو سره واوريدل چې يو سړی وايي ای اهل بيتو ! کوم

اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ رَحْمَةُ اللهِ وَ بَرَكَاتُهُ

خلق چې دلته موجود دي په تاسي دي سلامتياوي او د الله تعالي رحمت دي وي او د هغه برکتونه دي

إِنَّ	فِي	اللهِ	عَزَاءً	مِّنْ	كُلِّ	مُصِيبَةٍ	وَّخَلَفًا	مِّنْ	كُلِّ هَالِكٍ

وي بیشکه د الله تعالي په یادولو کي تسلي ده د هر مصیبت نه او الله تعالی د هر هلاک کیدو شي

وَّدَرَكًا	مِّنْ	كُلِّ	فَائِتٍ	فَبِاللهِ

بدله ورکونکی او د هر فوت کیدونکی شي تدارک کونکي دي هر کله چې صورت دادی نو د الله

فَاتَّقُوا	وَإِيَّاهُ	فَارْجُوا	فَإِنَّمَا	الْمُصَابُ	مَنْ	حُرِمَ	الثَّوَابَ

مدد سره تقوی حاصله کړئ هغه نه اُمید ساتئ مصیبت زده حقیقت کي هغه سړی دی چې دثواب نه

فَقَالَ	عَلِيٌّ	أَتَدْرُونَ	مَنْ	هٰذَا؟	هُوَ	الْخَضِرُ	عَلَيْهِ	السَّلَامُ.

محروم کړی شي حضرت علی رضي الله عنه وویل تا سو خلق پوهیږئ دا سړی څوک دی دا حضرت خضر عليه السلام

رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ

دی دا روایت بیهقي د لائل النبوة کي نقل کړی دی.

توضیح : کیف تجدک: یعني ته خپل ځان په دې مریضتیا کې څنګه مومې؟ **(اجدنی)** یعني خپل ځان مغموم او محزون موم لیکن دا شکایت د الله تعالی په مخ کې کوم **(إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللهِ)** بیا هم په هر حال کې د الله تعالی شکر اداء کوم او وایم **الحمد لله**.

هذا ملک الموت: یعني د ارواحو قبض کولو باندې مقرو ملائکو نه یوه عظیم الشانه ملائکه ده چې د دینه مخکې هیچا ته راغلې نه ده او نه به آینده چا ته راشي او نه هغې د چا نه د راننوتلو اجازه غوښتې ده او نه به په آینده کې د چا نه اجازت غواړي صرف ستا نه د راتللو اجازه غواړي.

و تفعل؟: ای اوتفعل؟ یعنې کوم حکم چې زه درکوم ته به هغسې وکړې؟ ملائکې وویل چې هو ما ته د غسې حکم شوی دی.

ان في الله عزاء: یعنې د الله تعالی په دین او د هغه په شریعت کې د هر مصیبت په وخت کې د تسلی او تسکین سامان شته.

و خلفا: خلف قائم مقام ته وایې او عوض ته هم وایې دلته عوض مراد دی یعنې الله تعالی بدله عطاء کونکی دی.

و درکا: ای تدارکا دا د موندلو په معنی سره دی یعنې الله تعالی د هر فوت کیدونکي شی تدارک

کولو والا دی.

فبالله: يعنې د الله تعالى په مدد سره تقوى اختيار کړه.

المصاب: يعنې مصيبت زده په حقيقت کې هغه شخص دی چې د ثواب نه محروم کړی شو.

فقال علي: د دينه زين العابدين هم مراد کيدلی شي او حضرت علی مرتضی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم مراد کيدلی شي ثانی زيات واضحه دی چې حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مراد دی.

هو الخضر: علامه طيبی رحمه الله ليکلي **فيه دلالة بينة على ان الخضر موجود**. (مرقات جلد ۱۰ ص ۳۲۵)

د حضرت خضر په حيات او ممات کې د امت د علماوو اختلاف دی، د عامو مشائخو او صوفيو په نزد هغه ژوندی دی مګر نور علماء د هغه د موت قائل دي، دواړو طرفته دلائل دي، د زير بحث حديث نه واضحه کيږي چې حضرت خضر ژوندی دی او هغه د رجال الغيب د افرادو څخه دی، د تکوينی نظام سره متعلق دی په هغه باندې ظاهری نظام او د ظاهری شريعت احکام نافذ کيدلی نشي. کوم علماء چې د هغه د وفات قائل دي هغوی وايې کچيرې هغه ژوندی وای نو د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره به يې ملاقات شوی وو، په هغه باندې به يې ايمان راوړو او په غزواتو کې به شريکيده، همدارنګه په يو حديث کې دي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې نن د ځمکې په مخ چې کوم ژوندی دی هغه به سل کاله بعد ختميږي، خضر که په هغه وخت کې ژوندی وو نو يقينا سل کاله بعد به هغه مړ شوی وي.

صوفياء کرام جواب ورکوي چې وګوره وروره د حضرت خضر د ظاهری نظام سره هيڅ تعلق نشته هغه د باطنی او تکوينی نظام سړی دی، په هغه باندې ظاهری نصوص نه نافذيږي.

زه وايم چې ډير مخلوق وفات شوی دی کچيرې حضرت خضر ته الله تعالى يو طويل عمر عطاء کړی وي تر څو د الله تعالى د قدرت يوه نمونه جوړه شي نو په دې کې هيڅ استبعاد نشته، همدارنګه د هغه د وفات لپاره د دلائلو د تلاش کولو څه ضرورت دی، کوم خلک چې وفات شوي دي د هغو لپاره استغفار کول پکار دي.

الله تعالى لکه څنګه چې **قادر على الاماتة** دی همدارنګه **قادر على ابقاء الحياة** هم دی، ملا علی قاری رحمه الله ليکلي چې څلور انبياء په دې وخت کې ژوندي دي، دوه په آسمانونو کې دي يعنې حضرت عيسى او حضرت ادريس عليهما السلام او دوه په ځمکه باندې دي يعنې حضرت الياس او حضرت خضر عليهما السلام.

باب ترکة النبي ﷺ

د حضور اکرم ﷺ د ترکې په بیان کې

دلته دا باب د عنوان نه بغیر دی ګویا دا د باب وفات النبی ﷺ لپاره په طور د تابع او په طورد تکمیل دی لیکن په دې باب کښې چه څومره احادیث دي د هغو ټولو تعلق د حضور ﷺ د ترکې سره دی په دغه وجه شارحینو دلته د باب ترکة النبی ﷺ باب تړلی دی، ما هم داسې وکړل، په دې باب کښې فصل ثانی او فصل ثالث نشته.

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

حضور ﷺ هیڅ مالی وصیت نه دی کړی

﴿۱﴾ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا تَرَكَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ دِيْنَارًا وَ لَا
بي بي عائشه رضي الله عنها وايي رسول الله ﷺ د خپل وفات نه روسته نه څه دینار پریښودل نه څه
دِرْهَمًا وَ لَا شَاةً وَ لَا بَعِيْرًا وَ لَا أَوْصٰى بِشَيْءٍ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
درهم نه څه چیلۍ پریښودلې او نه اوښ او نه حضور ﷺ د څه شي وصیت وکړو [مسلم]

توضیح: ولا اوصی: یعنې حضور ﷺ کوم داسې وصیت ندی کړی چه د هغه تعلق د مال او جایداد سره وي، هو! د دین سره متعلق هغه په آخری وخت کښې وصیتونه فرمایلي دي، چونکې هغه د خپل ځان سره کوم مال ایخی نه وو په دغه وجه د وصیت ضرورت نه وو، کوم څه چه د هغه سره وو هغه یې په خپل ژوند کښې صدقه کړي وو، صرف څو جهادی سلاح ګانې یې پریښودې. همدارنګه حضور ﷺ د خپل وفات نه بعد کوم څوک وصي مقرر کړی نه وو او نه یې د خلافت لپاره غوره کړی وو، په دې جملې سره د شیعه ګانو هغه غلطه عقیده رد کول مقصود دي چه په هغې کښې شیعه وایي چه حضرت علی رضي الله عنه د حضور اکرم ﷺ مالی وصی وو او د خلافت وصیت هم د هغه لپاره شوی وو لکه څنګه چه شیعه په خپلو آذانونو کښې د دغې غلطې عقیدې ترویج کوي او وایي اشهد ان علیاً ولی الله و وصی رسول الله (علی الرافضة لعنة الله).

حضور ﷺ د جهادی اسلحې نه علاوه هیڅ ترکه [میراث] نه دی پریخی

﴿۲﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ اَخِیْ جُوَيْرِيَةَ قَالَ مَا تَرَكَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت عمرو ابن حارث چه د ام المؤمنین بي بي جویریه رضي الله عنها رور دی وایي رسول الله ﷺ

عِنْدَ	مَوْتِهِ	دِيْنَارًا	وَلَا	دِرْهَمًا	وَّلَا	عَبْدًا	وَلَا	أَمَةً	وَلَا
د خپل وفات په وقت نه څه دینار او درهم پرېښودل نه څه غلام او وینزې یې پرېښودې او نه څه بل									
شَيْئًا	إِلَّا	بَغْلَتَهُ	الْبَيْضَاءَ	وَسِلَاحَهُ	وَأَرْضًا				
شی البته د حضور ﷺ یوه سپینه قچره وه د حضور ﷺ څه هتیاروو او څه ځمکه وه چه									
جَعَلَهَا صَدَقَةً. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.									
هغه هم حضور ﷺ صدقه کړی وه [بخاری]									

توضیح: ارضا: دا وقفی ځمکه وه چه د فدک او بنو نضیر په علاقه کښې وه چه د هغې نه د هغه د اهل او عیال خرچه وتله.

د حضور ﷺ په ترکې کې میراث نه چلیږي

﴿۲﴾وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَقْتَسِمُ وَرَثَتِي									
او حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دی رسول الله ﷺ وفرمائیل زما د وفات نه روسته زما وارثان									
دِيْنَارًا،	مَا	تَرَكْتُ	بَعْدَ	نَفَقَةِ	نِسَائِي	وَمَؤُنَةِ			
به دینار نه تقسیموي زما چه څه میراث وي هغه به د ښځو د خرڅ او د عامل د اُجرت نه روسته باقي									
عَامِلِي فَهُوَ صَدَقَةٌ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.									
ټول صدقه وي. [بخاری او مسلم]									

توضیح: نفقة نسائي: حضور ﷺ په فدک کښې او همدارنګه د بنو نظیر په علاقه کښې څه ځمکه اخیستې وه چه د هغې نه به د هغه د اهل او عیال خرچه کیدله او د هغې نه به چه څه پاتې کیدل هغه به په مسلمانانو باندې تقسیمیدله، د هغه ﷺ د ازواجو لپاره د هغه د وفات نه بعد نکاح کول منع وو ځکه چه د حضور ﷺ د حیات برزخی اثر په دنیا باندې پریوځي لهذا د ازواج مطهرات حیثیت داسې وو چه ګویا هغوی په عدت کښې ناستې دي نو ځکه د هغوی خرچه د ده په ذمه باندې وه. **مؤنة عاملي**: مؤنة بوج ته وایې او د عامل نه مراد د حضور ﷺ نه وروسته خلفاء دي لکه ابوبکر صدیق رضی الله عنه د حضور ﷺ د دغې وقفی ځمکې سرپرستي

وکړه ، بیا حضرت عمر فاروق رضي الله عنه سرپرستي وکړه ، بیا حضرت عثمان رض د هغه تولیت مروان ته حواله کړو ، بیا په دې کې څه ذاتي قبضه راغله ، بیا حضرت عمربن عبدالعزیز دغه قبضه لرې کړه او وقفي یې وګرځوله ، هر څه چه وشول هغه الله تعالی ته معلوم دي ، ددې حدیث نور تفصیل به انشاء الله په مناقب عمر رضي الله عنه کښې راشي .

د نبي علیه السلام په ترکه کې میراث نه جاري کیږي

﴿۴﴾ وَ عَنْ أَبِيْ بَكْرٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ	
او حضرت ابوبکر رضي الله عنه وايي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمائيل مونږ انبياء] چه څه څمکه	
لَا نُوْرَثُ مَا تَرَكْنَاهُ صَدَقَةٌ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.	
جائیداد پرېږدو هغه کي میراث نه جاري کیږي بلکه هغه صدقه ده. [بخاری و مسلم]	

توضیح : لانورث: یعنې مونږ د انبیاؤ جماعت نه د چا وارث کیږو چه د میراث مال واخلو او نه څوک زمونږ وارث کیدلی شي چه زمونږ د مال څخه د میراث حصه واخلي ، مونږ چه کومه ترکه پرېښودله هغه د عامو مسلمانانو لپاره وقفي صدقه ده ، حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه دغه حدیث په طور د دلیل بیان کړی وو چه کله حضرت فاطمه رضي الله عنها د حضور صلى الله عليه وسلم د فدک د باغ او بنو نظیر د مالونو مطالبه وکړه ، د حضرت صدیق رضي الله عنه دغه فیصله د هغه خپله ذاتی رأیه نه وه بلکه د صحابه کرامو جم غفیر دغه فیصله منظور کړې وه او حدیث په دې باندې دلالت کولو .

ملا علی قاری رحمه الله په مرقات کښې چیرته لیکلي چه د حضور صلى الله عليه وسلم په مال کښې میراث د دې لپاره نه چلیږي چه هغه صلى الله عليه وسلم ژوندی دی ګویا د هغه د لاس نه مال وتلی نه دی ، همدا وجه وه چه د ازواج مطهراتو سره نکاح کول حرام وو .ملا علی قاری رحمه الله دا بحث هم چیړلی دی چه آیا دا حکم د ټولو انبیاؤ دی او که تر حضور اکرم صلى الله عليه وسلم پورې خاص دی راجح او معتمد قول همدا دی چه دا د ټولو انبیاؤ لپاره عام حکم دی ، علماؤ لیکلي دي چه د حضور اکرم صلى الله عليه وسلم په مال کښې میراث ددې لپاره هم نه جاری کیده تر څو کوم شخص د نبی په مرګ باندې ددې لپاره خوشحالی ونکړي چه هغه ته به د نبی د مال څخه میراث ملاؤ شي .

د امت نه مخکې د نبي وفات د امت لپاره بهتر وي

﴿۵﴾ وَعَنْ أَبِيْ مُوْسٰى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	
او حضرت ابوموسی اشعری رضي الله عنه د نبی کریم صلى الله عليه وسلم نه روایت کوي چه حضور صلى الله عليه وسلم	

قَالَ إِنَّ اللهَ إِذَا أَرَادَ رَحْمَةَ أُمَّةٍ مِنْ عِبَادِهِ

وفرمائيل الله تعالىٰ چه خپلو بندګانو کي دکوم اُمت باره کې دخپل رحمت او مهرباني اراده وکړي

قَبَضَ نَبِيَّهَا قَبْلَهَا فَجَعَلَهُ لَهَا فَرَطًا وَسَلَفًا بَيْنَ

نو د هغه اُمت نبی د اُمت نه مخکي پورته کوي دغه شان الله تعالىٰ هغه نبی د اُمت امير منزل او پيش

يَدَيْهَا وَإِذَا أَرَادَ هَلَكَةَ أُمَّةٍ عَذَّبَهَا وَنَبِيُّهَا

رو جوړوي او هر کله چه الله تعالىٰ يو اُمت هلاکول غواړی نو هغه اُمت باندي د هغه نبي په ژوند کي

حَيٌّ فَأَهْلَكَهَا وَهُوَ يَنْظُرُ فَأَقَرَّ عَيْنَيْهِ

عذاب مسلط کوي نو هغه اُمت د هلاکت او تباهي ښکار کيږي او هغه نبی د خپل اُمت هلاکت او

بِهَلَكَتِهَا حِيْنَ كَذَّبُوْهُ

تباهي په خپلو سترګو سرهويني او خپلي سترګي پري يخوي يعني خوشحاليږي ځکه چه هغه اُمت

وَ عَصَوْا أَمْرَهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

به خپل نبي دروغجن کولو او د هغه نافرماني به يې کوله. [مسلم]

ذات رسالت سره په امت کې دعقيدت او محبت پيشن ګوئي

﴿٦﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِيْ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل قسم دی په هغه ذات چه د هغه په

نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَيَأْتِيَنَّ عَلٰى أَحَدِكُمْ يَوْمٌ وَّلَا يَرَانِيْ

قبضه کي د محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ساه ده. يوه ورځ به په تاسو باندي داسي راشي چه کوم سړی ما ونه ويني

ثُمَّ لَأَنْ يَرَانِيْ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَهْلِهِ وَمَالِهِ مَعَهُمْ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

او بيا هغه ته به د هغه د مال او اهل او عيال نه ډير خوښ وی. [مسلم]

توضيح: ليأتين: دا خطاب صحابه کرامو ته دی او بيا ټول امت ته هم دی يعني يوه زمانه به داسې راشي چې زما د وفات نه وروسته زما سره محبت کونکي به داسې خلک وي چې دا خبره به خوښوي

چې د هغوی اهل او عیال او مال او منال ټول قربان شي مګر د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دیدار هغوی ته نصیب شي.

معهم: دا لفظ یې په طور د تأکید لګولی دی یعنې د اهل او عیال سره به مال هم قربان کړي، په دې سره موجوده صحابو ته ترغیب ورکول دي چه ددې دولت کبری او نعمت عظمی نه پوره پوره فائده واخلئ! او سستي مه کوئ! ولې سبا ته به پښیمانه یاستئ.

یو شاعر ویلي دي:

تمتع من شمیم عرار نجد فما بعد العیشة من عرار

ترجمه: د نجد د ګلستان د عرارنامو د ګلابو د بویولو نه فائده پورته کړه ځکه د ماښام نه وروسته چه کله سفروشي بیا به دا نه پیدا کیږي.

زه حقیر بنده عاجز چه کله خپل زړه ته ګورمه نو زه دغه سودا باعث د سلو افتخارونو ګنم.

فلیتک تحلو والحیات مریرة ولیتک ترضی والانام غضاب

کــه چـا ویـل چـه جـانـان راغـی

کـه مې پانسي کړي سلامي له به یې ځمه

باب مناقب قریش وذکر القبائل

قال الله تعالی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللهِ أَتْقَاكُمْ﴾ (الحجرات)

[وهذا الدرس کتبت بعد رجوعی من بلدتی وقریتی راشنگ من مضافات بتگرام الائی وفي غرة رجب ۱۴۱۸ سنة ۲ نوفمبر ۱۹۹۷، وقعت واقعة فاجعة و حدثت حادثة کارثة فی الجامعة حین استشهد رئیس الجامعة مولانا حبیب الله المختار ومعه متاع الجامعة وناظمها المفتی عبدالسمیع رحمهما الله رحمة واسعة ووقفت الدراسة طیلة الاسبوع وهذا اوان بدایة الدراسة ۷ رجب ۱۴۱۸ھ]

مناقب قریش: مناقب د منقبة جمع ده، منقبت هغه فضیلت او برتری او بزرگی ته ویل کیږي چه د هغه په ذریعه انسان د الله تعالی په نزد د عظمت او شرافت والا جوړ شي او د مخلوق خدا په نزد هم عزت، کامیابی، رفعت او بلندی حاصله کړي. کوم شخص چه د الله تعالی په نزد د عزت او شرافت مقام پیدا کوي هغه د مخلوق په نزد هم لوی مقام حاصلوي، البته د مخلوق سره معزز کیدل د الله تعالی سره د مقبول کیدلو دلیل نه دی بلکه چه کله د الله تعالی سره د تبولیت مقام پیدا شي نو د مخلوق سره به هم د مقبولیت اعتبار وي او که نه نو نه به وي. قریش د عربو د یوې مشهورې او معروفې قبیلې نوم دی، په حقیقت کې (قریش) د بحر هغه لوی ماهی ته ویل کیږي چه په بحر کې په ټولو ماهیانو باندې غالب پاتې کیږي دا قبیله هم په ټولو قبیلو باندې غالبه وه، لفظ د قریش د نضر بن کنانه لقب وو د هغه په اولاد کې چه څومره قبائل وو په هغو باندې د قریش اطلاق وشو، کوم عرب چه د نضر بن کنانه په اولاد کې نه دي هغه قریش نه دي.

وذکر القبائل: قبائل جمع ده مفرد یې قبیلة دی دلته په دې باب کې د آدم عَلَيْهِ السَّلَام د اولاد مختلفو قبائلو خصوصیات او امتیازات، نیکی او بدی اجمالی طور باندې بیان شوي دي. چونکې د هرې قبیلې لپاره مشر وي او هغه د خپل ماتحت لپاره قواعد او قوانین او طریقې مقرروي لکه شاعر وایې:

من معشر سنت لهم آباء هم ولکل قوم سنة و امامها

په دغه اعتبار سره هره قبیله خپل مشر پلار ته منسوبیږي او د دغه قسم خصوصیاتو بیان کیږي.

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

په قیادت او سیادت کې د قریشو فضیلت

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اَلنَّاسُ تَبَعٌ لِقُرَيْشٍ
حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روایت دی نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائیل په دې خبره کې خلق د قریشو تابع

فِيْ هٰذَا الشَّأْنِ مُسْلِمُهُمْ تَبَعٌ لِمُسْلِمِهِمْ وَكَافِرُهُمْ تَبَعٌ لِكَافِرِهِمْ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

دي غیرقریشي مسلمانان د قریشي مسلمانانو او غیرقریشي کافران د قریشي کافرانو تابع دي. [بخاری ، مسلم]

توضیح: الناس تبع: یعني ټول خلک د قریشو تابع دي د قریشو مسلمان د غیر قریشو مسلمانانو سردار او خلیفه دی او د قریشو کافر د هغو د کافرانو سردار دی ، ددې مطلب دا دی چه کله قریشو اسلام قبول کړی نه وو نو عرب په دې انتظار کې وو چه آیا قریش به اسلام قبول کړي او که نه ، چه کله قریشو اسلام قبول کړلو او مکه فتحه شوه نو ټول عرب په اسلام کې داخل شول ، ددینه معلومه شوه چه قریش په حالت کفر کې هم مشران دي ګویا د قیادت او سیادت او د حکومت او خلافت صلاحیت او استعداد الله تعالی په قریشو کې ایخی دی لهذا ټول غیر قریش د دوی تابع دي، په دې حدیث کې امامت کبری یعني حکومت او خلافت ته اشاره ده چه په دې کې به خلک د قریشو تابع وي، حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د انصارو په مخ کې په دغه حدیث سره د قریشو په قیادت باندې استدلال فرمایلی وو چه الائمة من قریش. په دې حدیث کې د قریشو د تقدم او مقدم کولو ترغیب دی چه خلکو ته پکار دي چه د قریشو د قیادت خیال وساتي ، کچیرې چا ددې خصوصیت خیال ونه ساتلو نو ددې مطلب دا نه دی چه د غیر قریشی قیادت صحیح نه دی ، قیادت او خلافت صحیح دی البته د کومو خصوصیاتو حامل چه یو قریشی کیدلی شي غیر قریشی کیدلی نشي.

نو په دې حدیث کې د قریشو خصوصیات ، امتیازات او د لیاقت ذکر دی او د قریشو د اهمیت او اهلیت او د هغوی د صفاتو ذکر دی ، ددې مطلب دا نه دی چه غیر قریش دې د هغه اهل ونه ګڼل شي بلکه په حدیث کې د قریشو د یو استحقاق او ترجیح ذکر دی چه کچیرې دوه کسان هم په دنیا کې قریش پاتې شي نو یو دې امیر جوړ شي او دویم دې مامور جوړ شي دا هم د دغه حدیث یوه تشریح ده، مګر نورو علماوو او فقهاوو لیکلي دي چه د خلیفه لپاره قریشی کیدل لازم دي د غیر قریشی بادشاه جوړول د مسلمانانو لپاره جائز نه دي ځکه په دې باندې اجماع شوې ده ، صحابه کرامو داسې فیصله کړې ده فقهاوو هم همداسې لیکلي دي لهذا د قریشی په وجود کې غیر قریشی صحیح نه دی، هو ! کچیرې قریشی موجود نه وو نو بیا دې د کنانه څخه کوم فرد خلیفه جوړ کړی شي، او کچیرې هغه پیدا نشو بیا به په عربو بنو اسماعیل کې کوم یو خلیفه وګرځول شي ، کچیرې د هغوی نه څوک پیدا نشو نو بیا به کوم عجمي کس راوړلی شي. په هر حال د خلیفة المسلین لپاره د قریشی کیدلو شرط په ټولو کتابونو او احادیثو کې شته البته بعضو شیعو ، متعزلو ، مبتدعینو ، مودودینو ، ددغه شرط نه انکار کړی دی.

قریش سرداران دي

﴿۲﴾ وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اَلنَّاسُ تَبَعٌ

او حضرت جابر رضي الله عنه نه روایت دي چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل چه خلق په خیر او شر کې د

لِقُرَيْشٍ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
قریشو تابع دي. دا حدیث مسلم روایت کړی

د خلافت حق قریشو ته حاصل دی

﴿۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَايَزَالُ هٰذَا الْأَمْرُ فِيْ قُرَيْشٍ
او حضرت جابر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نه روایت دی نبی کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل دا امر یعني خلافت به همیشه قریشو
مَا بَقِيَ مِنْهُمُ اثْنَانِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
کې وي څو پوري چه هغوی کې دوه خلق هم پاتې وي. [بخاری مسلم]

د امیر اطاعت د نفاذ شریعت سره مشروط ده

﴿۴﴾ وَعَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ إِنَّ هٰذَا الْأَمْرَ
او حضرت امیر معاویه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وایي ما د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا واوریدل بلا شبه دا امر یعني منصب
فِيْ قُرَيْشٍ لَا يُعَادِيهِمْ أَحَدٌ إِلَّا كَبَّهُ اللهُ عَلَى وَجْهِهِ
خلافت به قریشو کې وي څو پوري چه هغوی په دین قائم وي او کوم سړی چه د قریشو سره د ښمني
مَا أَقَامُوا الدِّيْنَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.
او عداوت لري الله تعالی به هغه پر مخې وغورځوي [بخاری]

توضیح: (ما اقاموا الدین) یعنې د قریشو استحقاق خلافت د دې خبرې سره مشروط دی چه هغوی به تنفیذ د شریعت کوي، د دین د حدود و حفاظت به کوي ځکه د خلافت اصل مقصود د دین تنفیذ او د اسلام بیرغ پورته کول دي کچیرې قریشو دا کار پریښودو نو بیا د خلافت مستحق نه پاتې کیږي بلکه واجب العزل به وي، په بعضو روایاتو کې د ما اقاموا الصلوة الفاظ راغلي دي لهذا شارحینو لیکلي دي کچیرې کوم بادشاه په خپله لمونځ نه کولو او د لمانځه لپاره یې کوم نظام هم نه قائمولو نو هغه هم واجب العزل دی، نو تنفیذ شریعت او اقامت الصلوة کچیرې په کوم بادشاه کې نه وي نو هغه واجب العزل دی او د هغه په خلاف خروج او بغاوت ضروری دی، نن سبا مسلمانان حکمرانان اقامة الصلوة خو څه کوې لمونځ کونکي د لمانځه څخه منع کوي د داسې منافقینو او معاندینو په خلاف د بغاوت بیرغ اوچتول په مسلمانانو باندې لازم دي مګر مسلمانان کمزوري شوي دي. (لایعادیهم) دا د عداوت او د ښمنی په معنی سره دی.

(کبه‌الله) پړمخې په دوزخ کې غورځولو او د سرچپه ځوړندولو په معنی سره دی.

قريشو نه د دولس ۱۲ خلفاوو د راتګ مطلب

﴿۵﴾ وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ
او حضرت جابر ابن سمره رضي الله عنه وايي ما د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه واوريدل اسلام ته به دولس ۱۲ خلفاوو
لَايَزَالُ الْإِسْلَامُ عَزِيْزًا إِلَى اثْنَيْ عَشَرَ خَلِيْفَةً كُلُّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ وَفِيْ رِوَايَةٍ
پورې قوت او غلبه حاصليږي او ټول به قريشو نه وي يو روايت کې داسې دي د نظام کار سلسله به
لَا يَزَالُ أَمْرُ النَّاسِ مَاضِيًا مَا وَلِيَهُمْ اِثْنَا عَشَرَ رَجُلًا كُلُّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ
هغه وقته پورې قائمه وي څو پورې چه د هغوي دولس حاکمان وي او د هغوي ټولو تعلق به د قريشو
وَفِيْ رِوَايَةٍ لَا يَزَالُ الدِّيْنُ قَائِمًا حَتّٰى تَقُوْمَ السَّاعَةُ أَوْ يَكُوْنَ
سره وي او يو روايت کې داسې دي دين به برابر قائم وي تر دې چه قيامت راشي او يا په خلقو د دې
عَلَيْهِمْ اثْنَا عَشَرَ خَلِيْفَةً كُلُّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
دولسو خليفه ګانو حکومت قائم وي چه هغه به قريشو نه وي. [بخاري ومسلم]

توضيح: (اثنی عشر خليفة) يعنې قيامت تر هغه وخته پورې نه راځي تر څو چه د قريشو دولس خليفه ګان ظاهر نشي، په دې حديث باندې پوهيدل او د دې مصداق متعين کول ډير مشکل دی په دغه وجه لږ د تفصيل ضرورت شته، لهذا پوهيدل پکار دي چه په دې حديث کې د مذکوره دولس خليفه ګانو نه دا مراد نه دی چه هغوی به د حضور صلی الله عليه وسلم پسې متصل يو د بل پسې راځي ځکه د حضور صلی الله عليه وسلم نه بعد متصل خلافت علی منهاج النبوة خو د حديث د پيشنګوئی مطابق صرف د ديرش کاله پاتې شوی دی، د هغه نه بعد د خلافت علی طريق العموم سلسله شروع شوی وو ،لهذا په دې حديث کې د دولس خليفه ګانو نه داسې خلفاء مراد دي چه تر قيامته پورې به په مختلفو اوقاتو کې راځي چه د هغوی د عدل او انصاف چرچه به وي. په همدې تناظر کې دلته د دې حديث په تشريح کې څو اقوال دي:

اول قول: قاضی عياض مالکي فرمايي چه د دولس خليفه ګانو نه مراد هغه خلفاء دي چه د حضور صلی الله عليه وسلم نه بعد واخله د بنو اميه تر دورې پورې دولس خليفه ګان جوړ شوي دي د هغوی مجموعی حالات ښه وو اګرچه په هغو کې بعضې خراب راغلي دي ليکن هغو ته اعتبار نشته. دويم قول: دويم قول دا دی چه د دې دوولس خلفاوو څخه هغه خلفاء مراد دي چه عادلان متقيان پرهيزګاران به وي، په تسلسل سره به نه وي بلکه تر قيامته پورې به د غه رنګه دوولس

خلفاء پوره کیږي، د پوهې په اعتبار دا قول آسانه دی. دریم قول: دریم قول دا دی چه د دې دوولس خلفاوو نه هغه خلفاء مراد دي چه د امام مهدی نه بعد به شروع کیږي د مهدی په اولاد کې به وي او تریونیم سل کاله پورې به په نهایت عدل و انصاف سره حکومت قائموي ګویا دا د قیامت د علاماتو څخه یوه علامه ده چه د قرب قیامت په وخت کې به ظاهریږي. څلورم قول: څلورم قول دا دی چه د دې دوولس خلفاوو نه د یو زماني داسې خلفاء مراد دي چه په مختلفو بلاد اسلامیو کې به حاکم وي د هغوی وجود به باعث د اتفاق او اتحاد نه وي بلکه باعث د شورش او نزاع به وي، د حدیث مطلب به داشي چه د هغوی د راتګ نه مخکې به عدل او انصاف وي مګر د هغوی د راتګ نه بعد به د ماوک الطوائفي دور شروع شي او اختلافات به وي.

اوس سوال دا دی چه شیعه حضرات چه خپل دوولس امامان د دې حدیث مصداق ښایي آیا هغه صحیح ده؟ د دې جواب دا دی چه شیعه ګان غلط وایي، په حدیث کې د دوی دوولس امامانو ته اشاره هم نشته، صرف د اثنا عشر لفظ دی دوی خپل ځان ته اثنا عشر وویل او د یو پارټۍ (ډلي) بنیاد یې کیښود، دغه خلک په دې حدیث کې تحریف کوي او ظلم کوي، تعجب خو په دې باندې دی چه د دوی په دوولسو امامانو کې د حضرت علی رضی الله عنه او حضرت حسن رضی الله عنه نه علاوه څوک خلیفه شوی نه دی، کوم شخص چه یوه ورځ هم خلافت کړی نه دی هغه ته خلیفه ویل خو سره غټ دروغ دي، که حقیقت ته وکتلی شي نو د روافضو د مذهب بنیاد په دروغو باندې کې خودلی شوی دی، د کومو خلکو قرآن چه تر اوسه غائب دی نو د هغو دین به چیرته وي؟ (او یکون علیهم) دلته او په معنی د واو سره دی د عطف لپاره دی ای ویکون علیهم الخ.

د څو عربو د څو قبائلو ذکر

﴿۲﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غِفَارٌ
او حضرت ابن عمر رضی الله عنه وایي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمائیل [قبیله] غفار ته دې الله تعالی
غَفَرَ اللهُ لَهَا وَأَسْلَمُ سَالَمَهَا اللهُ وَعُصَيَّةُ عَصَتِ
مغفرت وفرمایي او قبیله اسلم دې الله سلامته ولري عصیه [خو هغه قبیله ده] چه د الله! او د الله
اللهَ وَ رَسُوْلَهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
د رسول الله صلی الله علیه وسلم معصیت کې مبتلا شوه.

توضیح: (غفار غفرها الله) غفار په غین باندې کسره ده د عربو یوه مشهوره قبیله ده چه په هغې کې یو مشهور صحابی ابوذر غفاری رضی الله عنه پیدا شوی وو، حضور صلی الله علیه وسلم د دې قبیلې د نوم مبدء اشتقاق غفران ته په کتو هغوی ته د مغفرت دعاء وفرمایله. (اسلم) اسلم هم د عربو یوه مشهوره قبیله ده دې قبیلې د جنګ نه بغیر اسلام قبول

کړي وو، حضور ﷺ د دوی د نوم مبدأ اشتقاق ته وکتل د هغوی لپاره یې د سلامتیا دعاء وفرمایله.

(عصية) دا د هغې بدبختې قبیلې نوم دی چه هغوی او یا صحابه قاریان په بئر معونه کې په چل او دوکې سره شهیدان کړي وو. حضور ﷺ د دوی د نوم مبدأ اشتقاق ته وکتل د هغوی لپاره یې د معصیت په وجه بددعائي وفرمایله.

د څو قبایلو فضیلت

﴿۷﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُرَيْشٌ وَّالْأَنْصَارُ وَجُهَيْنَةُ							
او حضرت ابوهریره رضي الله عنه وایي رسول الله ﷺ وفرمائیل قریش انصار او قبیله جهینه [مسلمانان]							
وَمُزَيْنَةُ	وَأَسْلَمُ	وَغِفَارٌ	وَّأَشْجَعُ	مَوَالِيَّ	لَيْسَ	لَهُمْ	مَوْلٰى
او قبیله اسلم او قبیله غفار او قبیله اشجع [مسلمانان] زما دوستان او مدد ګاران دي د هغوی مدد							
دُوْنَ	اللّٰهِ	وَرَسُوْلِهٖ.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ.			
ګار او دوست د الله! او د رسول الله ﷺ نه ماسوا بل څوک نشته. [بخاری و مسلم]							

توضیح: (قریش) یعنې د قریش قبیلې چه کوم مسلمانان دي. (الانصار) د دینه د مدینې انصار مراد دي. (موالی) یاء د متکلم ته مضاف دی دا د مولی جمع ده د دوست په معنی سره یعنې دغه قبائل زما دوستان دي او د هغوی دوست یوازې الله او د هغه رسول دی.

﴿۸﴾ وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْلَمُ وَغِفَارٌ وَّمُزَيْنَةُ وَجُهَيْنَةُ										
او حضرت ابوبکره رضي الله عنه وایي چې رسول الله ﷺ وفرمائیل اسلم غفار مزینه او جهینه دا ټولې										
خَيْرٌ	مِّنْ بَنِيْ	تَمِيْمٍ	وَّمِنْ بَنِيْ	عَامِرٍ	وَّالْحَلِيْفَيْنِ	بَنِيْ	أَسَدٍ	وَّغَطْفَانَ.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ.
قبیلې د بنو تمیم او بنو عامر رضي الله عنه دواړو حلیفو قبیلو یعنې بنو اسد او غطفان نه بهتر دي. [بخاری مسلم]										

توضیح: ومن بنی عامر: یعنې د بنو تمیم او بنو عامر دواړو قبیلو نه اسلم او غفار او جهینه او مزینه قبیلې بهترې دي همدارنګه په خپل مینځ کې چه دوه قبیلې حلیفې جوړې شوې یعنې بنو اسد او غطفان د هغه نه هم دغه مندرجه بالا څلور قبیلې ښې دي ځکه هغوی د اسلام په قبلولو کې سبقت اختیار کړی دی او د هغوی د مستقبل احوال به هم ښه پاتې کیږي.

من بنی اسد و عطفان: من د بیان لپاره دی چه د الحلیفین لپاره بیان واقع شوی دی، په زمانه د جاهلیت کې د بنو اسد او غطفان معاهده وه لهذا د الحلیفین څخه بنو اسد او غطفان مراد دي.

د بنو تميم درې خصوصيات

﴿۹﴾ وَ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ مَا زِلْتُ أُحِبُّ بَنِيْ تَمِيْمٍ مُنْذُ	
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي زه بنو تميم د هغه وقت نه هميشه عزيز او دوست لرم هر کله چه ما	
ثَلَاثٍ سَمِعْتُ مِنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	
دهغوی د درې خاصو خوبيانو ذکر د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه آوريدلی دی حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه مي دا واوريدل	
يَقُوْلُ فِيْهِمْ سَمِعْتُهُ يَقُوْلُ هُمْ أَشَدُّ أُمَّتِيْ عَلَى الدَّجَّالِ	
چه زما په اُمت کې بنو تميم هغه خلق دي چه د دجال مقابله کې به د ټولو نه زيات سخت او زړور ثابت	
قَالَ وَجَاءَتْ صَدَقَاتُهُمْ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هٰذِهٖ	
شي د بني تميمو صدقات راغلل نو رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل دا زمونږ د قوم د طرف نه راغلی	
صَدَقَاتُ قَوْمِنَا وَكَانَتْ سَبِيَّةٌ مِنْهُمْ عِنْدَ عَائِشَةَ	
صدقات دي او بنو تميم سره تعلق لرونکې يوه وينزه بي بي عائشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا سره وه د هغې باره کې	
فَقَالَ أَعْتِقِيْهَا فَإِنَّهَا مِنْ وُلْدِ	
حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بي بي عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته وفرمائيل چه دا وينزه آزاده کړه ځکه چه دا د	
إِسْمَاعِيْلَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.	
حضرت اسمٰعيل عَلَيْهِ السَّلَامُ د اولاد نه ده.	

توضيح : (من ولد اسمعيل) ټول عرب د حضرت اسماعيل عليه السلام د اولاد څخه دي مگر د بنو تميم د قدر او منزلت د ظاهرولو په غرض حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغو ته (من ولد اسمعيل) وفرمايلو.

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

د قريشو بې عزتي مه کوئ ذليله به شي

﴿۱۰﴾ وَعَنْ سَعْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ يُّرِدْ هَوَانَ	
حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبی کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت کوي چې نبی کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل کوم سړی چه	

قُرَيْشًا	هَانَهُ	اللهُ.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ
د قریشو ذلت او سپکاوی وغوښته الله تعالی به هغه ذلیل او خوار کړی. [ترمذی]				

توضیح: من یرد: دا اراده د باب افعال څخه دی او د شرط په وجه مضارع مجزوم ده یعنې د قریشو تذلیل او اهانت مه کوئ که هغه حاکم وي یا محکوم وي، کچیرې تاسو د هغوی تذلیل وکړئ نو الله تعالی به ناراضه شي او تاسې به ذلیله او رسوا کړي.

د قریشو په حق کې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دُعا

﴿۱۱﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ اَللّٰهُمَّ		
او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داسې دعا وکړه ای الله تا قریشو باندې ابتداء کې		
أَذَقْتَ	أَوَّلَ	قُرَيْشٍ
د غزوه بدر او غزوه احزاب په موقع د شکست او تباهۍ] عذاب او څکولو [خو اوس چه هغوی اسلام		
نَكَالًا	فَأَذِقْ	آخِرَهُمْ
قبلولو سره او ستا د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اطاعت اختیار ولو سره دین او مسلمانانو ته تقویت او مدد		
نَوَالًا.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ.
رسولی دی نو آخر کې هغوی په عطاء او بخشش سره ولمانځه. [ترمذی]		

توضیح: اول قریش: د قریشو ابتدائی خلک او ابتدائی حصه د هغو خلکو وه چه بدر ته راغلل او هغوی ته عبرتناکه سزا ملاو شوه. **نکالا:** نکال بلا و مصیبت او عبرتناکې سزا ته ویل کیږي په قحط سالۍ او د شیانو په قلت باندې هم اطلاق کیږي، دا ټولې سزاګانې قریشو ته رسیدلي وې. **نوالا:** عطایا او انعامات او فتوحات مراد دي، د قریشو آخری حصې ته د غه نعمتونه د اسلام د غلبې په وجه حاصل شوي وو، قریش چونکې د بیت الله متولیان وو په د غه وجه د دوی لپاره یو مقام وو چه کله د کفر څخه تائب شول نو د دعاء مستحق شول.

د اشعریه قبیلې فضیلت

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِيْ عَامِرِنِ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نِعْمَ الْحَيُّ الْأَسْدُ
او حضرت ابو عامر اشعری رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بیان کوي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل اَسد او اشعری ډیری ښې

وَالْأَشْعَرُوْنَ لَايَفِرُّوْنَ فِي الْقِتَالِ وَلَايَغُلُّوْنَ، هُمْ
قبيلې دي دا دواړه قبيلې نه د کفارو مقابله کې د جنګ نه تښتي او نه مال غنيمت کې خيانت کوي هغوی
مِنِّيْ وَأَنَا مِنْهُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.
زما نه دي او زه د هغوی نه يم دا روايت ترمذی نقل کړی دی او ويلي يي دي چه دا حديث غريب دی.

توضیح: الاسد والاشعرون: د يمن د يوې قبيلې د لوی سردار نوم اسد وو، د همدغه شخص په نوم سره د اسد قبيله متعارف او مشهوره شوه. همدې قبيلې ته ازد هم ويل کيږي او ازدشنوئة هم ويل کيږي، د مدينې د انصارو تمامو عربو تعلق د همدې قبيلې سره وو، په همدې قبيلې کې يو بل سردار وو چه د هغه نوم عمرو بن حارثه وو او لقب يې اشعر وو، همدغه اشعر ته منسوبو خلکو ته اشعری، اشعرون او اشعريون ويل کيږي، حضرت ابو موسی اشعری رضي الله عنه د همدې قبيلې څخه وو، ګويا اسد، ازد، ازدشنوئة، ازدالله او اشعرون ټول د يوې قبيلې نومونه دي.

لايغلون: په مال غنيمت کې يې خيانت نه کولو.

ازد ازد الله! دي [يعني د الله لښکر دی]

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَ لْاَزْدُ
او حضرت انس رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمائيل د قبيله ازد خلق د ځمکې په مخ باندې
أَزْدُ اللّٰهِ فِي الْأَرْضِ. يُرِيْدُ النَّاسُ أَنْ يَضَعُوْهُمْ
د الله ازد [يعني د الله لښکر او د هغه د دين معاون او مدد ګار] دي خلق دا قبيله ذليل او خوار کول غواړي
وَيَأْبَى اللّٰهُ إِلَّا أَنْ يَرْفَعَهُمْ وَلَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ
او الله تعالى د هغوی بر خلاف د دې قبيلې خلقو ته عزت او بلندی ورکول غواړي يقينًا خلقو باندې
زَمَانٌ يَقُوْلُ الرَّجُلُ يَا لَيْتَ أَبِيْ كَانَ أَزْدِيًا وَيَا لَيْتَ
هغه زمانه راتلونکې ده هر کله چه سړی به دې ويلو باندې په نظر راځي چه ارمان چې زما پلار آزدي
أُمِّيْ كَانَتْ أَزْدِيَةً. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.
وی او ارمان زما مور د قبيله ازد نه وی دا روايت ترمذی نقل کړی دی او ويلي يي دي چه دا حديث غريب دی.

د دري قبيلو باره کې د حضور ﷺ دنا خوښۍ اظهار

﴿۱۴﴾ وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ مَاتَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَكْرَهُ ثَلَاثَةَ أَحْيَاءٍ
او حضرت عمران ابن حصين رضي الله عنه وايي رسول الله ﷺ د درېو قبيلو ثقيف، بنو حنيفه او بنو اميه نه
ثَقِيفٍ وَبَنِي حَنِيفَةَ وَبَنِي أُمَيَّةَ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.
ناراضه د دې دنيا نه تشريف يوړو دا روايت ترمذي نقل کړي دی او ويلي يې دي چه دا حديث غريب دی.

توضيح : ثقيف: په دې قبيله کې مشهور ظالم حجاج بن يوسف پيدا شوی وو چه هغه يو لک شل زره بې گناه انسانان ترلې قتل کړي وو، اوس آينده کې د هغه حالات راتلونکي دي.

بنوحنيفة: په دې قبيلې کې مشهور کذاب او په دروغه دنبوت دعويدار مسيلمة الكذاب پيدا شوی وو. **بنوامية**: په دې قبيلې کې عبدالله بن زياد او يزيد او نور کذابين پيدا شوي دي، د دغو ناخوښو افرادو په وجه حضور ﷺ ته دغه قبائل ناخوښه وو.

د ثقيف بدي او د حجاج احوال

﴿۱۵﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :فِي ثَقِيفٍ
او حضرت ابن عمر رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمائيل د ثقيف قبيله کې به دا انتها درجې يو
كَذَّابٌ وَمُبِيرٌ قَالَ عَبْدُاللهِ بْنُ عِصْمَةَ
دروغجن سړی پيدا شي او ديو انتها درجې مفسد او هلاکو حضرت عبيدالله ابن عصمه تابعي رحمه الله
يُقَالُ الْكَذَّابُ هُوَ الْمُخْتَارُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ وَالْمُبِيرُ
وايي چه د علماوو وينا ده: چه د دروغجن سړي نه مراد مختار ابن ابي عبيد دی او د مفسد او
هُوَ الْحَجَّاجُ بْنُ يُوسُفَ وَقَالَ هِشَامُ بْنُ حَسَّانٍ
هلاکو نه مراد حجاج ابن يوسف دی او د هشام ابن حسان رضي الله عنه بيان دي چه حجاج ابن يوسف چه
أَحْصَوْا مَا قَتَلَ الْحَجَّاجُ صَبْرًا فَبَلَغَ
ځو مره خلق دغه شان نيولو نيولو سره او قيد خانه کې اچولو سره قتل کړي دي د هغوی تعداد خلقو

مِائَةَ أَلْفٍ وَّعِشْرِيْنَ أَلْفًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَرَوٰى مُسْلِمٌ

شمیرلی دی چه یولاک شل زره [۱۲۰۰۰۰] دي دا روایت ترمذی نقل کړی دی او امام مسلم رحمه الله

فِي الصَّحِيْحِ حِيْنَ قَتَلَ الْحَجَّاجُ عَبْدَ اللهِ بْنَ الزُّبَيْرِ

خپل صحیح کې دا روایت نقل کړی دی چه کومه ورځ حجاج ابن یوسف حضرت عبدالله ابن زبیر رضي الله عنه

قَالَتْ أَسْمَاءُ إِنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

شهید کړی نو بي بي اسماء [چه د حضرت عبدالله ابن زبیر رضي الله عنه مور وه] ویل مونږ ته رسول الله صلى الله عليه وسلم

حَدَّثَنَا أَنَّ فِيْ ثَقِيْفٍ كَذَّابًا وَّمُبِيْرًا فَأَمَّا

بیان کړی وو چه بنو ثقیف کې به د انتها درجې یو دروغجن سړی پیدا کې ږي او یو لوی مفسد او

الْكَذَّابُ فَرَأَيْنَاهُ وَأَمَّا الْمُبِيْرُ فَلَا إِخَالُكَ إِلَّا إِيَّاهُ..

هلاکو هر چه دروغجن سړی دی نو هغه مونږ اولیدلو اوس پاتې شو د مفسد او هلاکو خبره نو زما

وَسَيَجِيْءُ تَمَامُ الْحَدِيْثِ فِي الْفَصْلِ الثَّالِثِ

خیال دی چه ای حجاج! هغه مفسد او هلاکوته یې دا پوره حدیث دریم فصل کې را روان دي.

توضیح: **المختار**: د مختار بن عبید ثقفی تفصیل د دینه مخکې په ملاحمو کې تیر شوی دی. او حجاج بن یوسف د ثقیف قبیلې سره تعلق لرلو، اول دا د عبدالملک بن مروان گورنر وو. عراق او خراسان د هغه ماتحت وو بیا په حجاز کې هم دا گورنر شو، د عبدالملک نه وروسته د ولیدبن عبدالملک په بادشاهت کې هم حجاج گورنر پاتې شو او ظلم یې کولو، بیا په سنه ۷۵ھ کې د ۵۴ کلونو په عمر کې د هغه انتقال وشو. وایې چه کله حجاج پیدا شو نو هغه د مور شودې نه څکلې ،ابلیس د یو حکیم په شکل کې راغی او د هغه مورته یې وویل چه یو توره وزه (چیلی) ذبحه کړه او د هغې په وینو کې حجاج لت پت کړه او یو څه وینه ورباندې وڅټه بیا به دا شودې وڅښي، مور یې هم داسې وکړل چه د دې په وجه سره حجاج د انسانی وینې تږی شو، پخپله به یې ویل چه ما ته خوراک هغه وخت مزه راکوي چه مخکې څوک قتل کړم، یو ځل په مسجد کې یو کس پروت وو حجاج د هغه په سینې باندې کښیناسته او هغه یې ذبحه کړلو، هغه کس وویل چه په قیامت کې به د الله په مخکې څه جواب ورکوې، حجاج د یوې لمحې لپاره شاته شو او سوچ یې وکړو بیا راغی او

ويې ويل چه زه به الله ته وو ايم چه دې شخص په مسجد کې خوب کولو چه ګناه ده دا يې وويل او هغه يې ذبحه کړو، دا شخص پخپله ډير بې زړه وو مګر ډير ظالم وو. په قرآن کريم باندې د اعراب او رکوعاتو لګلو لپاره هغه علماء مأمور کړل په هغې کې يې هم خلک قتل کړل، يو کرت يې يو عالم ته وويل چه د (غرفة) په غين باندې څو اعرابه راتللی شي، هغه وويل ماته مهلت راکړه، حجاج وويل درې ورځې مهلت دې جواب راکړه او که نه نو مرګ دی، هغه شخص د ښتي ته لاړلو تر څو د دغه اعراب تلاش وکړي، په ځنګل کې يو شپونکي دا شعر ويلو:

ربما تكره النفوس من الامر لها فرجة كحل العقال

هغه عالم د دغه خالص بدوي نه پوښتنه وکړه چه په دې شعر کې د فرجة په فاء باندې څو حرکات راتللی شي هغه وويل چه د فعلة په وزن باندې چه کومه کلمه وي د هغه په فاء کلمه باندې درې واړه حرکات راتللی شي، عالم ډير خوشحاله شو او بيا يې پوښتنه وکړه چې دا شعر ولې وويلو؟ هغه کس وويل چه دا اوس اوس خبر راغی چه حجاج مړ شو، ما په دغه مناسبت دا شعر وويلو چه کله کله يو انسان په انتهائی کرب او غم کې مبتلا پاتي کيږي ليکن ناڅاپه د مصيبت نه داسې خلاص شي لکه څنګه چه د اوښ د ځنګون نه رسی خلاصه شي، هغه عالم وويل چه ما ته معلومه نشوه چه د دې لغت په پيدا کيدو زيات خوشحاله شوم او که د حجاج په مرګ زيات خوشحاله شوم.

يو ځل حجاج بن يوسف د خليفه عبدالملک سره په کمره کې يواځې ناست وو، د خليفه عبدالملک ښځې خپل خاوند وغوښته او د خطرې اظهار يې وکړو، عبدالملک وويل هيڅ خطره نشته د خپل کس حجاج سره ناست يم، ښځې يې وويل چه ماته د عزرائيل سره په ناسته کې د ومره خطره نه وي څومره خطره چه د حجاج بن يوسف سره په يواځې ناسته کې وي. حجاج بن يوسف يو لک شل زره بيګناه افراد مړه کړي دي چه هغوی يې اول په جيل کې بندي کړل او بيا به يې لاسونه او پښې ورله وتړل او قتل به يې کړل، د حجاج د جيل لپاره به چت نه وو بلکه په ګرمی او يخنی کې به قيدي د آسمان لاندې ژوند تيرولو، په جنګونو کې چه حجاج څومره خلک وژلي دي د هغو حساب لګول مشکل دی، وايي ابو مسلم خراساني شيعه شپږ لکه انسانان بيګناه قتل کړي وو ليکن [illegible] حوالې سره حجاج د هغه نه زيات وو. ويل کيږي چه د حجاج د جيل نه د [illegible] زره کسانو لاشونه صرف په يو وخت کې وتلي وو. دغه کس ډير صحابه کرام هم شهيدان کړي وو او د سيد التابعين حضرت سعيد بن جبير رضي الله عنه د قتل واقعه خو مشهوره ده. حضرت ابن عمر رضي الله عنه چه کله په دار باندې د زوړند شوي حضرت عبدالله بن زبير رضي الله عنه د لاش تعزيت وکړلو نو حجاج غوسه شو او په چل کې يې حضرت ابن عمر رضي الله عنه شهيد کړلو. د ابن زبير رضي الله عنه د شهادت نه وروسته حجاج حضرت اسماء بنت ابی بکر رضي الله عنها ته کس ولېږه چه زما دفتر ته راشه، هغې انکار وکړو، بيا

حجاج په خپله لاړو او ويې ويل چه ما ستا بچي څنګه قتل کړلو ؟ هغې په جواب کې ورته وويل چه تا زما د بچي دنيا برباده کړه او زما بچې ستا آخرت برباد کړلو او بيا يې زير بحث حديث راوروه . نور تفصيل د فصل ثالث په حديث نمبر ۲۴ کې دی .

چه کله حجاج مريض شو نو د هغه په خيټه کې به سوزش وو ، هغه طبيبان راوغوښتل، يو طبيب په تار پورې غوښه ځوړنده کړه او د هغه خيټې ته يې کوزه کړه ، چه کله يې هغه راوويسته نو د هغې سره چينجي نښتي وو ، طبيب ورته وويل چه دا ستا مرض دی، بيا به حجاج خپله خيټه اور ته نيږدې کوله تر څو ګرمه شي او چينجي و تښتي ، يو ځل حسن بصری رَحِمَهُ اللهُ د هغه خوا ته لاړلو او هغه ته يې وويل چه ما ته منع کړې وې چه صحابه کرام به نه تنګوې! اوس ستا عذاب شروع شو ، د مرګ نه وروسته د هغه جنازه چا نه ورکوله ، صرف حسن بصری رَحِمَهُ اللهُ د جنازې ورکولو ته تيار شو او ويې فرمايل چه د موت په وخت کې هغه استغفار ويلی دی ، څه بعيده ده چه بالآخر الله تعالى هغه معاف کړي ، وايې د موت په وخت کې هغه د الله تعالى سره عجيب مناجات وکړو ، په جرم باندې اعتراف کولو سره يې د الله تعالى نه بخښنه غوښته ، د مرګ نه وروسته چا په خوب کې وليدلو او پوښتنه يې ترينه وکړه چه الله تعالى ستا سره څه معامله وکړه ؟ په جواب کې هغه وويل چه د هر مقتول په بدل کې يو يو وار زه قتل کيږم ليکن د سعيد بن جبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په بدله کې يې اويا ځله قتل کړلم او بيا ژوندی شوم ، سوال کونکي پوښتنه وکړه چه ستا څه ګمان دی ، ويې ويل چه اميد لرم چه په آخر کې به زما رب ما وبخښي .په هر حال د حجاج خاتمه که په ايمان باندې شوې وي نو په آخر کې به کامیابه کيږي . علامه ابی رَحِمَهُ اللهُ د مسلم په شرحه کې څه داسې جملې نقل کړي دي چه د هغو نه د حجاج انجام خطرناکه معلوميږي . په سنن ابی داود کې هم د حجاج متعلق تفصيل مذکور دی ، په دې باب کې هم راتلونکي حديث نمبر ۲۴ لاندې کافی تفصيل دی .

د ثقيف لپاره د هدايت دُعاء

﴿۱۶﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالُوْا يَا رَسُوْلَ اللهِ أَحْرَقَتْنَا نِبَالُ ثَقِيْفٍ
او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي يوه ورځ ځني صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ عرض وکړو يا رسول الله ! د قبيله ثقيف
فَادْعُ اللهَ عَلَيْهِمْ قَالَ اَللّٰهُمَّ
غشو مونږ وسوځولو د هغوی دپاره د الله ! نه بد دُعا وغواړه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل ای الله !
اهْدِ ثَقِيْفًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
قبيله ثقيف ته د هدايت او توفيق ورکړې . [ترمذی]

(دغزوه حنین نه بعد د طائف قلعه محاصره شوې وه د دننه نه د ثقیف والاوو غشي ویشتل)

قبیلهٔ حمیر دپاره دُعاء

﴿۱۸﴾وَعَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنْ اَبِيْهِ عَنْ مِيْنَاءَ

او حضرت عبدالرزاق ابن همام رَحِمَهُ اللّٰهُ خپل والد مکرم نه او هغه د حضرت میناء رَحِمَهُ اللّٰهُ نه او هغه د

عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ كُنَّا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت ابو هریره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نه نقل کوی چه هغوی بیان وکړو چې مونږ خلق د نبی کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مجلس

فَجَآءَ رَجُلٌ أَحْسِبُهُ مِنْ قَيْسٍ

مبارک کې حاضر وو یو سړی حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راغی زما ګمان دی چه د هغه قبیله قیس سره تعلق

فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ اِلْعَنْ حِمْيَرًا

لرلو هغه وویل یا رسول الله! قبیله حمیر باندې لعنت ووایه یعني د هغوي په حق کې بد دُعا وکړه

فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ جَاءَهُ مِنَ الشِّقِّ الْآخَرِ

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه سړی نه مخ واړوه هغه سړی بیا د بل طرف نه د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخ ته راغی

فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ جَاءَهُ مِنَ الشِّقِّ الْآخَرِ فَأَعْرَضَ

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغې خوا نه هم مخ واړوه بیا هغه سړی دویم طرف نه د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخ ته رالي نو

عَنْهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَحِمَ اللهُ حِمْيَرًا

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه طرف نه هم مخ واړوه او بیا حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل الله تعالی دي حمیر باندې

أَفْوَاهُهُمْ سَلَامٌ وَأَيْدِيْهِمْ طَعَامٌ وَهُمْ أَهْلُ أَمْنٍ

خپل رحمت نازل کړي د هغوی خولې سلام دي د هغوی لاسونه طعام دي او هغوی اهل امن هم

وَإِيْمَانٍ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ

دي او اهل ایمان هم دا روایت ترمذی رَحِمَهُ اللّٰهُ نقل کړی دی او ویلي یې دي چه دا حدیث غریب دی دا

لَا نَعْرِفُهُ اِلَّا مِنْ حَدِيْثِ عَبْدِ الرَّزَّاقِ وَيُرْوٰى عَنْ مِيْنَاءَ
روايت مونږ ته د عبد الرازق ابن همام رَحِمَهُ اللهُ نه علاوه بل هيڅ ذريعي سره معلوم نه دی او ميناء رَحِمَهُ اللهُ
هٰذَا اَحَادِيْثُ مَنَاكِيْرُ.
نه نقل کړي دونکی روايتونه منکر دي

توضيح :(افواههم سلام) يعني د دوی په ژبو به هر وخت د سلام چرچه وي او په لاسونو به يې د ډوډوی ورکولو دسترخوانونه هوارېږي او په زړونو کې به يې د ايمان څراغ روښانه وي ، لهذا دوی د ښيرو مستحق نه دي .

حضرت ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د هغوی قبيله دوس

﴿۱۸﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ لِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِمَّنْ اَنْتَ
حضرت ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي نبی کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما نه پوښتنه وکړه ته د کومې قبيلې نه يې ما عرض
قُلْتُ مِنْ دَوْسٍ قَالَ مَا كُنْتُ اُرٰى اَنَّ فِيْ دَوْسٍ
وکړو دوس سره تعلق لرم حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائيل ماته گمان هم نه وو چه قبيله دوس کې څوک داسې
اَحَدًا فِيْهِ خَيْرٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
هم کې دی شي چه هغه کې خير او نيکی وي . [ترمذی

توضيح : يعني ای ابوهريرة ! تا ته په کتلو سره ما ته دا اندازه وشوه چه د دوس په قبيله کې څه ناڅه خير شته ولې د دينه مخکې زما دا خيال وو چه په دې خلکو کې هيڅ خير او ښيګړه نشته .

د عربو سره بغض او عداوت د ايمان زوال دی

﴿۱۹﴾ وَعَنْ سَلْمَانَ قَالَ قَالَ لِيْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت سلمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته وفرمائيل زما سره د ښمنی مه ساته کني ته به خپل
لَا تُبْغِضْنِيْ فَتُفَارِقَ دِيْنَكَ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ
دين نه جدا شي ما عرض وکړو يا رسول الله ! دا څرنګه کې دی شي چه زه ستا سو سره د ښمني څه

كيف	أُبْغِضُكَ	وَبِكَ	هَدَانَا
چه د دښمني تصور هم او ساته په داسې حال کې چې الله ستاسو په ذريعه باندې مونږته			
قَالَ	تُبْغِضُ	الْعَرَبَ	وَ
اوښودله حضور ﷺ وفرمائيل که ته د عربو سره د ښمني کوي نو لکه ته چې زما سره د ښمن			
رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	وَقَالَ هٰذَا	حَدِيْثٌ حَسَنٌ غَرِيْبٌ.
دا روايت ترمذی رحمه الله نقل کړ دی او ويلي يي دي چه دا حديث غريب دی.			

توضيح: چونکې حضرت سلمان فارسی رضي الله عنه د فارس ؤ او د فارس د ژبې او وطنيـ
چه د عربو سره د هغوی بغض او عداوت پيداشي که هغه په مستقبل کې ولې نه وي، يا د
ده چه په حضرت سلمان رضي الله عنه کې څه شائبه ليدل شوې وي، په دې باندې حضور ﷺ
عربو سره بغض او عداوت د ايمان د زوال ذريعه وښودله ، د حديث نه دا معلومه شو
سره بغض د حضور ﷺ سره بغض دی لهذا هر مسلمان ته د عربو احترام کول
راقم الحروف عرض کوي چه ما ليدلي دی چه کوم خلک د دين اسلام دښمنان وي ه
خلاف په بدگوئی کې مصروفه وي ، نن سبا عرب پناه اخيستونکي په وزيرستان او د
نورو علاقو کې شته ،تجربه گواه ده چه کوم خلک بی ايمانه وي هغوی د دې عربو سره ب

د عربو سره دوکه کول لوی جرم دی

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ غَ				
او حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمائيل کوم سړی چه عربو				
لَمْ	يَدْخُلْ	فِيْ	شَفَاعَتِيْ	وَلَمْ تَنَلْهُ
او دهوکه بازی کوي هغه به زما شفاعت کې نه داخليږي او نه به هغه ته زما د دوستی سعا				
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيْثِ				
شي دا روايت ترمذی رحمه الله نقل کړی دی او ويلي دي چه دا حديث غريب دی دا روايت مو				
بْنِ عُمَرَ وَلَيْسَ هُوَ عِنْدَ أَهْلِ الْحَدِيْثِ بِذٰلِكَ الْقَوِيِّ. رَوَاهُ ال				
ابن عمر نه علاوه بل هيڅ ذريعي سره نه پيژنو او د محدثينو په نزد د دې درجي قوي نه دی				

توضیح: (غش) دوکې او فریب او چلبازۍ ته غش ویل کیږي، د عربو سره دوکه دا ده چه د هغوی سره ذاتي طور باندې خیانت وکړی شي یا اجتماعی طور باندې د هغوی سره خیانت وکړی شي، د هغوی خارجه پالیسی بدله کړی شي د کافرو تابع وګرځولی شي یا د هغوی په داخله پالیسۍ کې رد و بدل کولو سره د کفارو همنوا وګرځولی شي یا داسې بین الاقوامی معاهدې وشي چه په هغو سره عرب د غلامۍ په ځنځیرونو کې وتړل شي، یا عرب په قالبونو باندې تقسیم کړی شي چه څه د امریکی په قالب کې راشي او څه د روس په قالب کې شامل شي لکه څنګه چه د روس حکمرانانو داسې وکړل، یا د فلسطین قیادت داسې خیانت وکړو او ترا وسه جاری دی. د (غش) مطلب دوکه او فریب هم کیدلی شي او بغض او عداوت هم کیدلی شي، د عجمو نه علاوه خلک عرب دي که هغه په ښارونو کې اوسیږي یا په دشتو کې وي. (بذلک القوی) یعنې د محدثینو په نزد دا حدیث زیات قوی نه دی بلکه ضعیفه دی، علماوو لیکلي دي چه په فضائل اعمالو کې ضعیف حدیثونه قبول دي. همدا رنګه ملا علی قاری رَحِمَهُ اللهُ لیکلي چه د عربو سره د محبت ساتلو متعلق ډیر حدیثونه دي چه د هغو په وجه دا حدیث د حسن په درجه کې قوی کیږي. مثلاً په مستدرک د حاکم کې دي (**حب القریش ایمان وبغضهم کفر و حب العرب ایمان وبغضهم کفر فمن احب العرب فقد احبنی و من ابغض العرب فقد ابغضنی**).

په طبرانی کې یو حدیث دی (**احبوا قریشا فانه من احبهم احبه الله**) او یو مشهور حدیث دی (**احبوا العرب لثلاث**) چه په آینده حدیث نمبر ۲۷ کې راځي. لهذا ملا علی قاری رَحِمَهُ اللهُ د زیر بحث حدیث په باره کې فرمایي **واقل مرتبة اسانیده ان یکون حسنا فالحدیث حسن لغیره**. (مرقات ج۱ ص۳۴۶)

د عربو تباهی د قرب قیامت نښه ده

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أُمِّ حَرِيْرٍ مَوْلَاةِ طَلْحَةَ بْنِ مَالِكٍ قَالَتْ سَمِعْتُ مَوْلَايَ
او بي بي أم حریر چه د یو صحابی حضرت طلحه ابن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ آزاد کرده وینزه ده وایي ما د خپل
يَقُوْلُ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ اِقْتِرَابِ السَّاعَةِ
آقا (حضرت طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) نه واوریدل چې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارشاد ګرامي دی د قرب قیامت د
هَلَاكُ الْعَرَبِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
اهل عربو هلاک کې دل دي [ترمذی]

د عربو په قبائلو باندې د مناصبو تقسیمول

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْمُلْكُ فِيْ قُرَيْشٍ
او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمائيل خلافت او بادشاهي قريشو کې ده
وَالْقَضَاءُ فِي الْأَنْصَارِ وَالْأَذَانُ فِي الْحَبَشَةِ وَالْأَمَانَةُ فِي الْأَزْدِ
قضاء انصارو کې ده آذان حبشانو کې دی او امانت په ازد [یعني ازد شنوه] کې دی د اَزد نه د
يَعْنِي الْيَمَنَ وَفِي رِوَايَةٍ مَوْقُوفًا
حضور صلى الله عليه وسلم مراد ټول اهل یمن وو یو روایت کې دا حدیث د حضرت ابو هريره رضي الله عنه موقوف حدیث
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ هٰذَا أَصَحُّ.
په طور منقول دی او ترمذی رحمه الله دي ویلي دي دا خبره زیاته صحیح ده.

توضیح :الملك في قريش: حکومت په قریشو کې دی، صحابه وو همداسې فیصله وکړه او حکومت یې ابوبکر صدیق رض ته حواله کړو چه د قریشو څخه وو. (قضاء او عدالت په انصارو کې دی) صحابه وو همداسې وکړه او حضرت معاذ بن جبل د یمن قاضي مقرر شو چه انصاری وو. (آذان په حبشه کی دی) صحابه وو همداسې وکړل او حضرت بلال رض د آذان په منصب باندې مقرر شو چه حبشي وو. (امانت په ازد کې دی) ازد قبیله د یمن مشهوره قبیله ده، د دینه مراد اهل یمن دي او د یمن دیانت مشهوره دی.

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د قریشو باره کې یو حکم

﴿۲۳﴾ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُطِيعٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت عبدالله ابن مطیع تابعی رحمه الله خپل پلار حضرت مطیع روایت کوي چې ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم
يَقُولُ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ لَا يُقْتَلُ قُرَشِيٌّ صَبْرًا بَعْدَ هٰذَا
نه د مکې د فتح په ورځ آوریدلي دي چه نن نه روسته د قیامت د ورځي پوري هیڅ قریشي به
الْيَوْمِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
حبس او قیدولو سره نه شي ووژل [مسلم

توضیح: صبرا: یعنې کوم قریشي به تړل شوی نه قتل کیږي نو ځکه د نن فتحه مکې نه بعد تر قیامته کوم قریشي به صبرا نه قتل کیږي ، ددې روایت یو مطلب علامه طیبی رحمه الله بیان کړی دی هغه داسې دی چه دلته نفي د نهی په معنی سره ده یعنې چه کوم قریشي په جیل کې اول بندي کړی شي اوبیا تړلو سره قتل کړی شي داسې به نه کوی . ملاعلی قاری رحمه الله په دې توجیه باندې سخت اعتراض کړی دی او بیا یې د حدیث دا مطلب بیان کړی دی چه په دې حدیث کې حضور صلی الله علیه وسلم یوه پیشنګوئي بیان کړې ده چه داسې به اوس نه کیږي چه کوم قریشي اسلام ته د راتګ نه وروسته مرتد شي او د ارتداد نه وروسته هغه قید کړی شي او صبرا قتل کړی شي داسې به نه کیږي ، ملاعلی قاری رحمه الله دا مطلب ځکه اختیار کړی دی چه په تاریخ کې دا خبره په کثرت سره پیدا کیږي چه قریشي تړلي قتل کړی شوی وي مګر دا خبره نه پیدا کیږي چه د اسلام نه بعد قریشي مرتد شوی وي او بیا هغه تړلي شوي وي او قتل کړی شوی وي . په هر حال په ظاهره د علامه طیبی رحمه الله خبره حدیث ته زیاته قریبه معلومیږي ، د ملا علی قاری رح خبره بعیده معلومیږي.

د حجاج بن یوسف ظلم او د حضرت اسماء جرأت

﴿۲۴﴾ وَعَنْ أَبِي نَوْفَلٍ مُعَاوِيَةَ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ رَأَيْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ الزُّبَيْرِ
حضرت ابونوفل معاویه ابن مسلم رحمه الله بیان کوي ما د حضرت عبدالله ابن زبیر رضی الله عنه د مدینې
عَلٰى عَقَبَةِ الْمَدِينَةِ قَالَ فَجَعَلَتْ قُرَيْشٌ تَمُرُّ عَلَيْهِ
لارکې [تخت دار باندې سولی] ولیده ابونوفل رحمه الله وایي قریشو هغه لاش ته تلل راتلل کړه او
وَالنَّاسُ حَتّٰى مَرَّ عَلَيْهِ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ فَوَقَفَ عَلَيْهِ
نورخلق هم ورتلل تردې چه حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه هم هلته راغی او د لاش مخکې ودرېدو
فَقَالَ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ أَبَا خُبَيْبٍ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ أَبَا خُبَيْبٍ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ أَبَا خُبَيْبٍ
اوداسې وویل السلام علیک ای ابوخبیب! السلام علیک ای ابوخبیب! السلام علیک ای ابوخبیب!
أَمَا وَاللهِ لَقَدْ كُنْتُ أَنْهَاكَ عَنْ هٰذَا أَمَا وَاللهِ لَقَدْ كُنْتُ أَنْهَاكَ عَنْ هٰذَا
خبر شه قسم په الله ما ته ددې کار نه منع کولې خبر شه قسم په الله ما ته ددې کار نه منع کولې بلاشبهه
أَمَا وَاللهِ لَقَدْ كُنْتُ أَنْهَاكَ عَنْ هٰذَا أَمَا وَاللهِ إِنْ كُنْتَ مَا عَلِمْتُ صَوَّامًا قَوَّامًا
ته هغه سړی وې چه ما پېژندلې چه ته ډېر زیات روژې نیونکی وې ډېر زیات شب بیداري کونکې

وَصُوْلًا لِلرَّحِمِ أَمَا وَاللهِ لَأُمَّةٌ أَنْتَ شَرُّهَا لَأُمَّةٌ

او اهل قرابت سره ډیر زیات احسان او سلوک کونکی وې خبر شه په الله قسم چه هغه ډله چه د غه په

سُوْءٍ وَفِيْ رِوَايَةٍ لَأُمَّةٌ خَيْرٍ

نظر کې ته ډیر خراب یې یقیناً یوه خرابه او بدتره ډله ده او یو روایت کې [لامة سوء] په ځای لامة خیر

ثُمَّ نَفَذَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ فَبَلَغَ الْحَجَّاجَ

الفاظ دي دي نه روسته حضرت ابن عمر رضي الله عنه هغه ځای نه ولاړی بیا چه دا خبره حجاج ته ورسیدله چه

مَوْقِفُ عَبْدِ اللهِ وَقَوْلُهُ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ فَأُنْزِلَ

عبدالله ابن عمر رضي الله عنه د ابن زبیر د نفس خواته داسې، ویلي دي نو هغه فوراً یو سړی ولیږه او لاش

عَنْ جِذْعِهِ فَأُلْقِيَ فِيْ قُبُوْرِ الْيَهُوْدِ ثُمَّ

یې د هغه لرګي نه خکته کولو سره د یهودیانو په قبرستان کې وغورځوه بیا حجاج د ابن زبیر رضي الله عنه

أَرْسَلَ إِلَى أُمِّهِ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِيْ بَكْرٍ فَأَبَتْ أَنْ

والده بي بي اسماء رضي الله عنها ته یو سړی ورولیږی بي بي اسماء هغه ته د ورتللو نه انکار وکړو حجاج

تَأْتِيَهُ فَأَعَادَ عَلَيْهَا الرَّسُوْلَ لَتَأْتِيَنِّيْ أَوْ لَأَبْعَثَنَّ

دوهم وار بیا سړی ورولیږه ورته یې وویل یا خو سمدستي په سمه راشه ګني زه به یو داسې سړی

إِلَيْكِ مَنْ يَسْحَبُكِ بِقُرُوْنِكِ قَالَ فَأَبَتْ

درولیږم چه هغه به دې د سرد کمڅو نه نیولي په راښکلو راښکلو به دې دلته راولي ابو نوفل رحمه الله

وَقَالَتْ وَاللهِ لَا آتِيْكَ حَتَّى تَبْعَثَ

وایي بي بي اسماء رضي الله عنها بیا انکار وکړو او حجاج ته یې جواب ولیږه چه قسم په الله زه تا ته هیڅ کله

إِلَيَّ مَنْ يَسْحَبُنِيْ بِقُرُوْنِيْ قَالَ

نه درځم اوس ته یو داسې سړی پیدا کړه چه هغه ما د سرد کونڅو نه نیولي درولي راوي وایي حجاج

فَقَالَ أَرُونِي سِبْتَيَّ فَأَخَذَ نَعْلَيْهِ

چه دا وا وریدل نو وویل زما پیزار راوړی. او زما په مخ کې یې کې ږدی بیا هغه خپل پیزار په پښو

ثُمَّ انْطَلَقَ يَتَوَذَّفُ حَتَّى دَخَلَ عَلَيْهَا فَقَالَ كَيْفَ

کړو واچول او په کِبر سره تیز تیز تللو بي بي آسماء ته ورسیدو او هغې ته یې وویل تا زه ...

رَأَيْتِنِي صَنَعْتُ بِعَدُوِّ اللهِ قَالَتْ

الله د دښمن (یعني خپل زوی ابن زبیر) سره څنګه سلوک کولو والا ولیدم؟ حضرت آسماء ورته رضي الله عنها

رَأَيْتُكَ أَفْسَدْتَ عَلَيْهِ دُنْيَاهُ وَأَفْسَدَ عَلَيْكَ آخِرَتَكَ بَلَغَنِي

وویل زه خو تا داسې وینم چه تا د هغه دنیا تباه کړه او هغه ستا آخرت تباه کړو او ماته معلومه ده

أَنَّكَ تَقُولُ لَهُ يَا ابْنَ ذَاتِ النِّطَاقَيْنِ أَنَا وَاللهِ ذَاتُ النِّطَاقَيْنِ

چې زما ځوی ابن زبیر د کمربند والا ښځې ځوی سره مخاطب کوي نو وا وره قسم په الله چې زه

أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكُنْتُ بِهِ أَرْفَعُ طَعَامَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بیشکه دوه کمربند والا ښځه یم داسې دوه کمربنده چې یو د هغه په سبب آنحضرت صلی الله علیه وسلم او

وَطَعَامَ أَبِي بَكْرٍ مِنَ الدَّوَابِّ وَأَمَّا الْآخَرُ فَنِطَاقُ الْمَرْأَةِ الَّتِي

حضرت ابوبکر رضي الله عنه خوراک له ځنارو محفوظ ساتلو او دویم کمربند د ښځې هغه کمربند دی چې له هغه

لَا تَسْتَغْنِي عَنْهُ أَمَا إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَنَا

نه هیڅ ښځه ... کیدای نشي او یاد لره ماته رسول الله صلی الله علیه وسلم دا حدیث ارشاد فرمائیلی وو چې

أَنَّ فِي ثَقِيفٍ كَذَّابًا وَمُبِيرًا فَأَمَّا الْكَذَّابُ

په ثقیف قبیله کې به یو نهایت دروغجن سړی پیدا کیږي او یو نهایت مفسد او قاتل بهر حال د روغجن

فَرَأَيْنَاهُ	وَأَمَّا	الْمُبِيْرُ	فَلَا	إِخَالُكَ	إِلَّا	إِيَّاهُ	قَالَ
خو مونږ وليده چې ابو عبيد ثقفي وو او مفسد او قاتل نو هغه زما خيال دی چې ته يې د راوی ابو نوفل							
فَقَامَ	عَنْهَا	فَلَمْ	يُرَاجِعْهَا.	رَوَاهُ مُسْلِمٌ.			
بيان دی چې حجاج د اسماء بی بی نه پاسيدو او هغې ته هيڅ جواب ورنکړو							

توضيح: (عقبة المدينة) ددينه هغه لاره مراد ده چه د مکې نه مدينې ته ځي دا ځای په مکه کې دی په مدينه کې نشته. (لامة سوء) يعنې (لامة انت شرها) يعنې هغه خلک چه د هغه په نظر کې ته ډير بد سړی وې هغه خلک ډير بد دي يعنې د حجاج بن يوسف خلکو ته ډير بد ګڼلې مگر هغوی خپله بد دي، په يو روايت کې د (لامة خير) الفاظ راغلي دي يعنې کوم خلک چه تا بد سړی ګڼي هغوی ډير ښه خلک دي يعنې حجاج بن يوسف او د هغه ډله، په دې کلام کې حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په حجاج باندې سخريه کول غواړي چه ابن زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ داسې بد سړی وو چه هغه ژوندی پريښودل پکار نه وو او چه کوم خلکو قتل کړی دی هغوی خو ډير متقيان خلک دي

(جذعة) د ونې تنې ته ويل کيږي چه په هغې باندې حضرت عبدالله بن زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په دار کړی شوی وو، ددغو خبرو په وجه حجاج بن يوسف د حضرت عبدالله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په لاره کې زهر آلود خنجر کيښودو هغه يې شهيد کړلو.

قبور اليهود: ددينه مراد هغه قبرونه دي چه په هغو کې به په هغه زمانه کې يهود دفن کيدل، د اسلام د راتګ نه وروسته هلته يهود پاتې نشول، مسلمانانو وروسته عبدالله بن زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د هغه ځای نه وويسته په جنت المعلا کې يې دفن کړو، د هغه د والدې حضرت اسماء رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قبر هم د هغه سره دی. قرون: د قرن جمع ده مراد د سر د ويښتانو کوڅې دي. (يسحبک) د ويښتانو په نيولو سره راخکلو ته ويل کيږي. (سبتی) دا د سبتية تثنيه ده هغې څپلې ته ويل کيږي چه د دباغت شده څرمنې څخه جوړه شوې وي، سبت د ويښتانو ازالې ته ويل کيږي، مضاف دی د ياء متکلم طرفته څپليو ته ويل کيږي. (يتوذف) ای يسرع نزدې نزدې قدم ايښودلو سره تيز تللو ته يتوذف وايي، وقيل يتبختر يعنې په غرور غرور سره تګ کولو ته يتوذف وايي.

(يا ابن ذات النطاقين) يعنې ما ته معلومه شوې چه ته زما ځوی په ذات النطاقين د ښځې ځوی سره

آواز ورته کوي؟ نطاق کمربند ته وايي، په عربو کې به دغه رقم دوه کمربنده ښځو تړل چه د بل چا خادماني به وي، د حجاج مطلب همدا وو مګر حضرت اسماء رضي الله عنها د اصل مطلب وضاحت وکړلو چه په دې کې د هغې اعزاز وو، په دې باندې به عبدالله بن زبير رضي الله عنه فخر کولو او ويل به يې:

إِيْهًا وَالْإِلٰهِ　　تِلْكَ شَكَاةٌ ظَاهِرٌ عَنْكَ عَارُهَا

په عام شورش کې د شرکت کولو نه د عبدالله بن عمر رضي الله عنه انکار

﴿٢٥﴾ وَعَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ أَتَاهُ رَجُلَانِ فِي فِتْنَةِ ابْنِ الزُّبَيْرِ

او حضرت نافع رحمه الله روايت کوي چه حضرت عبدالله ابن زبير رضي الله عنه سره متعلق د هنګامه آرائي

فَقَالَا إِنَّ النَّاسَ صَنَعُوْا مَا تَرٰى وَأَنْتَ ابْنُ عُمَرَ

زمانه کې دوه کسان حضرت عبدالله ابن عمر رضي الله عنه ته راغلل او ويل چه خلقو چه څه کړي دي هغه

وَصَاحِبُ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا

تاسو وليدل تاسو د حضرت عمر رضي الله عنه زوی يې او ته د رسول الله صلى الله عليه وسلم صحابي هم يې يا څه مانع

يَمْنَعُكَ أَنْ تَخْرُجَ فَقَالَ يَمْنَعُنِيْ أَنَّ

دي چه تاسو خروج نه کوئ حضرت عبدالله ابن عمر رضي الله عنه ورته وفرمائيل کوم شی چه زما دپاره مانع

اللّٰهَ حَرَّمَ عَلَيَّ دَمَ أَخِي الْمُسْلِمِ

دی هغه زما داعلم دی چه د مسلمان ورور وينه تويول الله تعالى زما د پاره حرام کړې دي هغه

قَالَا أَلَمْ يَقُلِ اللّٰهُ تَعَالٰى وَقَاتِلُوْهُمْ حَتّٰى لَا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ

دواړو وويل آيا الله تعالى دا نه دي فرمائيلي چې: خلقو سره تر دې حاله پورې جنګيږئ تر څو فتنه

فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ قَدْ قَاتَلْنَا حَتّٰى لَمْ تَكُنْ فِتْنَةٌ وَكَانَ

ختمه شي حضرت ابن عمر رضي الله عنه ورته وفرمائيل: مونږ و جنګيدو تردې پورې چه فتنه يعني د کفر

الدِّيْنُ لِلّٰهِ وَأَنْتُمْ تُرِيْدُوْنَ أَنْ تُقَاتِلُوْا حَتّٰى تَكُوْنَ فِتْنَةٌ

اوشرک خاتمه وشوه او صرف د الله دين اسلام پاتې شو او اوس تاسو داغواړئ چه تاسو جنګ

وَيَكُوْنَ	الدِّيْنُ	لِغَيْرِ	اللهِ.	رَوَاهُ	الْبُخَارِيُّ
وجدال کوئ تردي چه په مسلمانانو کې فتنه خوره شي او دغیر الله دین قائم شي. بخاری.					

توضیح: ان تخرج: دا د خروج څخه دی د بغاوت په معنی سره دی، په حقیقت کې د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه په موجودګۍ کې عبدالملک بن مروان خلیفه وو او د هغه له طرفه حجاج بن یوسف ګورنر مقرر وو، صحابه کرامو او تابعینو حضرت ابن عمر رضی الله عنه ته مشوره ورکړه چه دد ې ظالم حجاج بن یوسف په مقابله کې ته ولې خروج نه کوې؟ ستا په خروج سره به د حجاج ظلم ختم شي او د عبدالملک په ځای به ته خلیفه جوړ شې، حضرت ابن عمر رضی الله عنه په دوو الفاظو کې جواب ورکړو چه داسې کیدلی نشي، د هغه نظریه دا وه چه د کور مخې ته چه کله جنګ راشي نو بیا دفاع وکړه او بس، څه صحابه داسې وو چه د دفاع قائل هم نه وو، او څه صحابه د حق سره میدان جنګ ته د وتلو قائل وو، د حضور صلی الله علیه وسلم په مختلفو فرمانونو باندې صحابه کرامو عمل کولو، تفصیل لیکل شوی دی.

صنعوا ماترى: د زیر بحث حدیث خلاصه دا ده چې خلکو حضرت ابن عمر رضی الله عنه ته وویل چې په خلکو کې چې کومه فتنه راولاړه شوې ده او مسلسله تنازعه چلیږي هغه ته وینې، بیا ته د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ځوی یې، ته د عبدالله بن زبیر رضی الله عنه د خلافت حمایت ولې نه کوې؟ او د حجاج په خلاف خروج ولې نه کوې؟ حضرت ابن عمر رضی الله عنه دا معذرت وکړو چه دا د مسلمانانو په خپل مینځ کې جګړې دي زه د کوم مسلمان قتل نه خوښوم، چې کله د کفارو فتنه وه هغه مونږ ختمه کړه! او س تاسې ځکه جنګیږئ چې فتنه نوره هم راپورته شي او دین د الله په ځای د غیر الله لپاره شي.

د قبیله دوس په حق کې دُعا

﴿۲۶﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ الطُّفَيْلُ بْنُ عَمْرِو نِ الدَّوْسِيُّ إِلَى رَسُوْلِ اللهِ صلى الله عليه وسلم							
اوحضرت ابوهریره رضی الله عنه وایي چه طفیل بن عمرو دوسي رضی الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر							
فَقَالَ	إِنَّ	دَوْسًا	قَدْ	هَلَكَتْ	وَعَصَتْ	وَأَبَتْ	فَادْعُ اللهَ
شو او عرض یې وکړو یا رسول الله! ماته یقین دی چه قبیله د دوس هلاکه شوه نو تا سو دې قبیلې							
عَلَيْهِمْ	فَظَنَّ	النَّاسُ	أَنَّهُ	يَدْعُوْ	عَلَيْهِمْ		
دپاره بد دُعا وکړئ خلقو دا آوریدو سره خیال وکړو چه حضور صلى الله عليه وسلم به دې قبیلې دپاره بد دُعا							

فَقَالَ	اَللّٰهُمَّ	اهْدِ	دَوْسًا	وَأْتِ

وکړي ليکن حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دُعا وفرمائيله چه الهي! قبيله دوس ته سيدها لار وښائي او د دې قبيلې

بِهِمْ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

خلق مديني جانب ته راولي:

د عربو سره د محبت کولو وجه

﴿۲۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحِبُّوا الْعَرَبَ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل د درې اسبابو په بناء تاسو ته د عربو سره

لِثَلَاثٍ	لِأَنِّيْ	عَرَبِيٌّ	وَالْقُرْآنُ	عَرَبِيٌّ	وَكَلَامُ	أَهْلِ

محبت ساتل پکار دي يو خو په دې وجه چه زه د عربو نه يم دويم په دې وجه چه قرآن عربي ژبه کې

الْجَنَّةِ	عَرَبِيٌّ.	رَوَاهُ	الْبَيْهَقِيُّ	فِيْ	شُعَبِ	الْإِيْمَانِ.

دی او دريم په دې وجه چه د جنتيانو ژبه عربي ده [دا روايت بيهقي شعب الايمان کې نقل کړی دی .

باب مناقب الصحابة رضي الله عنهم

د صحابه كرامو رضي الله عنهم د مناقبو بيان

قال الله تعالى: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾ (سورة الفتح)

مناقب: جمع ده ددې مفرد منقبة ده ، منقبت د هغه فضيلت او ښه خصلت نوم دی چه د هغه په واسطه انسان ته د خالق او مخلوق په نزد عزت و شرف او منزلت او رفعت حاصليږي، ليکن دا خبره ملحوظ کول پکار دي چه دغه شرف او عزت او دغه منقبت او رفعت ته هغه وخت اعتبار شته چه د الله تعالی په نزد دغه مقام هغه شخص ته حاصل وي، کچيرې د الله تعالی په نزد هغه ته دغه مقام حاصل نه وي نو صرف د مخلوق په نزد دغه شرف او مقام ته هيڅ اعتبار نشته. بيا دا خبره هم ضروري ده چه ددغه منقبت او شرف او منزلت تعيين حضور صلی الله علیه وسلم فرمايلی وي چه دا کار باعث د فضيلت دی ، د عوام الناس تعيين ته هيڅ اعتبار نشته ، ددينه مخکې باب مناقب قريش کښې تفصيل ليکل شوی دی.

الصحابة: دا جمع ده مفرد يې صحابی دی او صحابی هغه وي چه هغه په حالت د بيدارۍ کښې حضور اکرم صلی الله علیه وسلم ليدلی وي او بيا تر وفاته پورې په ايمان باندې قائم پاتې شوی وي ، تابعی هغه وي چه هغه په دغه حالت کښې صحابی ليدلی وي او تبع تابعی هغه وي چه هغه په دغسې حالت کښې تابعی ليدلی وي. صحابه ټول عادلان دي او د انجام په اعتبار سره ټول مأمون او محفوظ او اهل جنت دي. د الله تعالی او د هغه د رسول په نزد او د قرآن او حديث د تعليماتو مطابق د هغوی لپاره ډير لوی شان دی. د ټولو نه افضل حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه دی ، بيا خلفاء راشدين دي، بيا عشره مبشره دي، بيا اهل بدر دي، بيا د بيعت رضوان حديبيه والا دي ، بيا اهل قبلتين دي، بيا د فتح مکه نه مخکې اسلام قبلونکي صحابه دي.

د السابقون الاولون والا هم د شان والا صحابه دي ، په صحابه کرامو کښې السابقون الاولون څوک دي؟ نو يو قول دا دی چه د بيعت عقبه والا دي، دويم قول دا دی چه د بدر د واقعې نه مخکې صحابه دي، دريم قول دا دی چه د فتح مکه نه مخکې والا صحابه دي، څلورم قول دا دی چه ټول صحابه کرام سابقين اولين دي. صحابه کرام ټول عادلان دي او زمونږ د دين ګواهان دي، د دوی په واسطه مونږ ته کلمه طيبه او قرآن رسيدلی دی ، کچيرې صحابه کرامو ته خراب يا العياذ بالله ګمراه وويل شي نو تر قيامته به ټول خلک خراب او ګمراه شي ، ځکه د حوض او به کچيرې خرابې شي نو په نياليو کښې خرابې او به راځي، د قرآن په نقل کولو کښې د صحابو ټوله طبقه شريکه ده ، کچيرې د صحابو طبقه

بې اعتماده شي نو په قرآن باندې به اعتماد ختم شي ، د څو کسانو په ګواهۍ باندې د قرآن اعتماد نه بحال کیږي . صحابه کرام براه راست د حضور صلی الله علیه وسلم شاګردان دي، کچیرې صحابو ته خراب وویل شي نو دا په حضور صلی الله علیه وسلم باندې اعتراض دی که په ۲۳ کاله کښې حضور صلی الله علیه وسلم قابل اعتماد شاګرد پیدا نه کړې شو، په دې وجه د اهلسنت والجماعة عقیده ده چه صحابه کرام د هدایت مناري او د امت لپاره د حق معیار ول، د صحابو سره چه د چا بغض پاتې شوی هغوی کفار وو ، یو چا ډیر ښه ویلي دي :

حب النبي رسول الله مفترض   وحب اصحابه نور ببرهان

من كان يعلم ان الله خالقه   لايرمين ابابكر ببهتان

ولا اباحفص الفاروق صاحبه   ولا الخليفة عثمان بن عفان

اما علي فمشهور فضائله   والبيت لايبتغي الا باركان

باقي د صحابو په مینځ کښې اختلاف هم راغلی دی ، جنګونه هم شوي دي داد صحابو مشاجرات دي د هر فریق نیت ښه وو ، ګویا د دوو ورونړو اختلاف ؤ ، د کوم دریم کس په مینځ کښې راتلل او د یوه ورور حمایت او د بل مخالفت غیر معقول دی ، بل دا چې په اجتهادی غلطۍ باندې مؤاخذه نه کیږي که یوه ډله په حق باندې وه نو بله دا جتهادی غلطۍ ښکار شوې وه ، د جمهور اهل حق همدا مسلک دی باقی د صحابه کرامو په شرعی مسائلو کې هم اختلاف راغلی دی ، دا اختلاف باعث د رحمت دی قابل د ګرفت نه دی ، د صحابو بزرګی صرف د امت مسلمه لپاره نه ده بلکه په کائناتو کښې مسلمه ده شاعر ښه ویلي :

فلو ان السماء دنت لمجد   ومكرمة دنت لهم السماء

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

صحابو رضي الله عنهم ته د کنځلو کولو شرعی حکم

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ نِ الْخُدرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِيْ
حضرت ابو سعید خدری رضي الله عنه وايي رسول الله صلی الله علیه وسلم و فرمائیل تاسو زما صحابو ته بد مه وائي
فَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا
حقیقت دا دی که په تاسو کې یو سړی د اُحد د غره برابر سونا [سره زر] د الله په لار کې مصرف کړي نو د هغه ثواب
مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَ لَا نَصِيفَهُ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
زما صحابو دیو صاع غلو مي حصې د ثواب برابر هم نشي رسیدی او نه د صاع د نیمایي حصې ثواب ته. [بخاري و مسلم]

توضیح : (لاتسبوا اصحابي) دا خطاب د صحابو رضي الله عنهم جماعت ته هم کیدلی شي چه په تاسو کښې بعضې پورته شي بعضو نورو صحابو ته بد مه وائي . وايې چه حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه ته حضرت خالد رضي الله عنه یو څل ډیر سخت کلمات وویل په هغه باندې حضور صلی الله علیه وسلم دا ممانعت وفرمایلو . لیکن راجح او واضحه دا ده چه دا خطاب د صحابه کرامو نه بعد راتلونکي ټول امت ته عام دی چه تاسې زما صحابو ته بد مه وائي ! ځکه چه د صحابو شان ډیر اوچت دی . د حضور صلی الله علیه وسلم د ارشاد په رڼایې کښې د حدیث شارحینو لیکلي دي چه صحابه کرامو ته بد ویل حرام او د لویو فواحشو څخه دی ، د جمهورو علماؤ دا مذهب دی چه کوم شخص صحابه کرامو ته کنځل وکړي هغه ته به په طور د تعزیر سزا ورکولی کیږي ، بعضو مالکیو ویلي چه هغه به قتل کیږي ، علامه طیبی رحمه الله هم داسې لیکلي ، قاضی عیاض مالکی رحمه الله ویلي چه هر صحابی ته بد ویل گناه کبیره او حرام دي دغسې شخص ته به سخته سزا ورکولی کیږي .د احنافو بعضو علماؤ ویلي دي چه کوم شخص شیخینو ته کنځل وکړي هغه واجب القتل دی ، په الاشباه والنظائر کښې یې لیکلي دي چه کوم شخص شیخینو ته کنځل کوي یا په هغوی باندې لعنت وایې هغه کافر دی او کوم شخص چه حضرت علی, ته په شیخینو فضیلت ورکوي هغه مبتدع دی ، په الاشباه والنظائر کښې یې دا هم لیکلي چه کوم کافر هم د خپل کفر نه توبه کوي نو د هغه توبه مقبوله ده لیکن کوم شخص چه یو نبی یا شیخینو ته د کنځلو په وجه کافر شوی وي د هغه توبه قبوله نه ده او نه د هغه د معافی لپاره کوم صورت شته. (کذا فی المرقات بتغییر)

د ائمه احنافو او جمهورو فقهاؤ دا مسلک دی چه صحابه کرامو ته کنځل کونکي شخص ته به د تعزیراتو لاندې سزا ورکول کیږي او د تعزیر نوبت تر قتل پورې هم رسیدلی شي ، په اجمالی طور باندې ددې روایاتو ذکر د ملاعلی قاری رحمه الله په کتاب مرقات کښې هم شته . دار قطنی کښې یو حدیث منقول دی چه د هغه الفاظ داسې دي : **وعن علي عن النبي صلى الله عليه وسلم قال سيأتي من بعدي قوم يقال لهم الرافضة فان ادركتهم فاقتلهم فانهم مشركون قال قلت يا رسول الله ما العلامة فيهم قال يفرطونك بما ليس فيك ويطعنون على السلف . (دارقطنی) وفی رواية و ذلك يسبون ابابكر وعمر ومن سب اصحابي فعليه لعنة الله والملئكة والناس اجمعين . (دار قطنی)**

حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله لیکلي چه په دې کښې هیڅ شبه نشته چه د فرقه امامیه خلک د حضرت ابوبکر صدیق د خلافت څخه منکر دي او د فقهې په کتابونو کې لیکلي دي چه کوم شخص د خلافت صدیق نه انکار وکړي هغه د اجماع قطعی منکر گرځي او د اجماع قطعی منکر کافر کیږي لکه په فتاوی عالمگیریه کښې دا رنگه فتوی ده : **الرافضی اذا كان يسب الشيخين ويلعنهما و العياذ بالله**

فهو كافر وان كان يفضل علياً على ابي بكر لايكون كافرا لكنه مبتدع ولو قذف عائشة كفر بالله تعالى. (فتاوى عالمگيريه)

ابن عساكر دا روايت نقل كړى دى **(ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال حب ابي بكر و عمر ايمان و بغضهما كفر)** ، اما ابوزرعه رازى رحمه الله فرمايي كچيري كوم شخص د رسول الله صلى الله عليه وسلم د صحابو څخه د كوم يو تنقيص او توهين وكړي نو بلاشبه هغه زنديق دى . د حضرت عبدالله تسترى رحمه الله قول دى چه كوم شخص د صحابو تعظيم او توقير ونكړي هغه شخص ته پر نبى كريم صلى الله عليه وسلم باندي ايمان راوړونكى نه ويل كيږي .

په محيط كتاب كښي د امام محمد رحمه الله دا قول منقول دى چه د رافضو پسې لمونځ كول جائز نه دي ځكه چه هغوى د ابوبكر صديق رضي الله عنه د خلافت څخه منكر دي . په خلاصة الفتاوى كښي ليكلي دي : من انكر خلافة الصديق فهو كافر . قاضى عياض رحمه الله په شفاء كښي ليكلي دي چه د امام مالك رحمه الله مسلک دى چه **من ابغض الصحابة و سبهم فليس له في فيئ المسلمين حق** . يعني كوم شخص چه د صحابو سره بغض وساتي او هغوى ته كنځل وكړي نو د مسلمانانو په بيت المال او مال غنيمت كي د هغه حق نشته . قاضى عياض رحمه الله نور ليكي چه د امام مالک رحمه الله قول دى چه : **من غاظه اصحاب محمد صلى الله عليه وسلم فهو كافر قال الله تعالى ليغيظ بهم الكفار** . د امام مالک رحمه الله يو ه فتوى داسي هم ده : **فان قال (قائل) كانوا على ضلال او كفر قتل** . دا ټول تفصيلات او د هغه حواله جات په مظاهر حق جديد كي شته .

مد احدهم: مُد د يوې پيمانې نوم دى لكه څنګه چه نن سبا كيلو ده . **نصيفه:** يعني نيم مد او نيم سير .

د صحابه رضي الله عنهم وجود د امت لپاره رحمت دى

﴿۲﴾ وَ	عَنْ	أَبِيْ	بُرْدَةَ	عَنْ	أَبِيْهِ	قَالَ	رَفَعَ	يَعْنِيْ	النَّبِيَّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابوبرده خپل والد حضرت ابوموسىٰ اشعري رضي الله عنه نه روايت كوي چه هغوى يعني												
رَأْسَهُ	إِلَى	السَّمَاءِ	وَكَانَ	كَثِيْرًا	مِمَّا							
حضرت ابوموسىٰ بيان وكړو چي نبي كريم صلى الله عليه وسلم اسمان طرف ته سر مبارک اوچت كړو او حضور صلى الله عليه وسلم به												
يَرْفَعُ	رَأْسَهُ	إِلَى	السَّمَاءِ	فَقَالَ	اَلنُّجُوْمُ	أَمَنَةٌ	لِلسَّمَاءِ					
اكثر اسمان طرف ته كتل او فرمائيل به يي ستوري د اسمان دپاره د امن او سلامتيا باعث دي كوم وقت												

فَإِذَا ذَهَبَتِ النُّجُومُ أَتَى السَّمَاءَ مَا تُوعَدُ وَأَنَا أَمَنَةٌ لِأَصْحَابِي

چه داستوري لاړ شي نو اسمان ته به هغه شی راشي چه موعود او مقدر دی او زه د خپلو صحابو رضي الله عنهم

فَإِذَا ذَهَبْتُ أَنَا أَتَى أَصْحَابِي مَا

د پاره دامن او سلامتیا باعث یم کله چه د دې دنیا نه لاړ شم نو زما صحابو رضي الله عنهم ته به هغه شي راشي

يُوعَدُونَ وَأَصْحَابِي أَمَنَةٌ لِأُمَّتِي فَإِذَا ذَهَبَ

چه د دوي سره وعده شوې ده او زما صحابه زما د امت د پاره دامن او سلامتیا باعث دي هر کله چه زما

أَصْحَابِي أَتَى أُمَّتِي مَا يُوعَدُونَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

صحابه رخصت شي نو زما امت باندې به هغه شی راشي چه هغوي لپاره موعود او مقدر دی [مسلم]

د صحابو رضي الله عنهم په برکت سره علاقې فتحه کیدلې

﴿۳﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدِنِ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ

او حضرت ابو سعید خدري رضي الله عنه وايي چې رسول کریم صلى الله عليه وسلم و فرمائیل په خلقو به یوه داسي زمانه راشي

فَيَغْزُو فِئَامٌ مِنَ النَّاسِ فَيَقُولُونَ هَلْ فِيكُمْ

چې د خلقو یو جماعت به جهاد د پاره ووزي او بیا به هغه خلق یو بل نه پوښتنه کوي ایا تاسو کي څوک

مَنْ صَاحَبَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

داسي سړی هم موجود دي چه هغه ته د رسول الله صلى الله عليه وسلم د صحبت شرف حاصل وي هغوی به جواب کي

فَيَقُولُونَ نَعَمْ فَيُفْتَحُ لَهُمْ ثُمَّ يَأْتِي عَلَى النَّاسِ

وايي چه هو شته نو هغه خلقو د پاره به د قلعه او ښار دروازي خلاصي شي بیا به په هغوی داسي

زَمَانٌ فَيَغْزُو فِئَامٌ مِنَ النَّاسِ فَيُقَالُ

زمانه راشي چه د خلقو یو جماعت به جهاد د پاره ووزي او هغوی خپلو کي یو بل نه پوښتنه کوي ایا

هَلْ فِيكُمْ مَنْ صَاحَبَ أَصْحَابَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ستاسو منځ کي څوک داسي سړی موجود دي چه هغه ته د رسول کریم صلى الله عليه وسلم د صحابو رضي الله عنهم د صحبت

ثُمَّ	لَهُمْ	فَيُفْتَحُ	نَعَمْ	فَيَقُوْلُوْنَ

شرف حاصل شوی وي هغوی به جواب کي وايي هو شته نو د ښار او قلعه دروازي خلاصي شي بيا

النَّاسِ	مِّنَ	فِئَامٌ	فَيَغْزُوْ	زَمَانٌ	النَّاسِ	عَلَى	يَأْتِيْ

به داسي زمانه راشي چه د خلقو يو جماعت به جهاد د پاره ووزي هغوی به خپلو کي يو بل نه پوښتنه

أَصْحَابَ	صَاحَبَ	مَنْ	صَاحَبَ	مَّنْ	فِيْكُمْ	هَلْ	فَيُقَالُ

کوي ايا ستاسو منځ کي څوک داسي سړی هم شته چه هغه د حضور صلی الله علیه وسلم د صحابو د تربيت يافته

فَيَقُوْلُوْنَ	وَسَلَّمَ	عَلَيْهِ	اللهُ	صَلَّى	اللهِ	رَسُوْلِ

حضراتو تابعينو د صحبت شرف حاصل کړی وي چه هغه ته تبع تابعين وايي هغوی به جواب ورکړي

لِمُسْلِمٍ	رِوَايَةٍ	وَفِيْ	عَلَيْهِ	مُتَّفَقٌ	لَهُمْ.	فَيُفْتَحُ	نَعَمْ

چه هو هغه خلقو د پاره د قلعه او ښار دروازي خلاصي شي. [بخاري مسلم] او د مسلم يو روايت کي داسي

مِنْهُمُ	يُبْعَثُ	زَمَانٌ	النَّاسِ	عَلَى	يَأْتِيْ	قَالَ

دي چه حضور صلی الله علیه وسلم و فرمائيل په خلقو به يو داسي زمانه راشي چه هغه وقت به د خلقو نه يو

هَلْ	اُنْظُرُوْا	فَيَقُوْلُوْنَ	الْبَعْثُ

لښکر د جنګ لپاره وليږل شي او بيا به هغه اهل لښکر خپلو کي يو بل نه پوښتنه کوي لږ وګوری چه

وَسَلَّمَ	عَلَيْهِ	اللهُ	صَلَّى	اللهِ	رَسُوْلِ	أَصْحَابِ	مِّنْ	أَحَدًا	فِيْكُمْ	تَجِدُوْنَ

ستاسو منځ کي د رسول کريم صلی الله علیه وسلم د صحابو رضي الله عنهم نه څوک موجود دي يا نه؟ روسته

ثُمَّ	لَهُمْ	فَيُفْتَحُ	الرَّجُلُ	فَيُوْجَدُ

معلومه شي چه لښکر کي يو صحابي رضي الله عنه موجود دي نو هغه لښکر ته فتح حاصله شي د دي نه پس يو

فِيْهِمْ	هَلْ	فَيَقُوْلُوْنَ	الثَّانِيْ	الْبَعْثُ	يُبْعَثُ

زمانه کي به يو دويم لښکر وليږلی شي او بيا به هغه اهل لښکر خپلو کي يو بل نه پوښتنه کوي لږ

مَنْ رَآى أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وګورئ ستاسو منځ کي څوک موجود دی یا نه چه هغه صحابه رضي الله عنهم لیدلي وي تلاش کولو باندي به

فَيُوجَدُ فَيُفْتَحُ لَهُمْ ثُمَّ يُبْعَثُ الْبَعْثُ الثَّالِثُ

معلومه شي چه موجود دی بیا به لښکر ته فتح حاصله شي بیا د دي نه روسته به یو دریم لښکر

فَيُقَالُ أُنْظُرُوْا هَلْ تَرَوْنَ فِيهِمْ مَنْ رَآى

ولیږل شي او بیا به هغه اهل لښکر خپلو کي یو بل ته وایي لږ وګورئ ستاسو منځ کي څوک داسي

مَنْ رَآى أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

موجود دي یا نه چه هغه یو داسي سړی لیدلی وي چه هغه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم صحابه رضي الله عنهم لیدلي وي

ثُمَّ يَكُوْنُ الْبَعْثُ الرَّابِعُ

چي معلومه شي چه یو داسي سړی موجود دی نو هغه لښکر ته به فتح حاصله شي بیا یو څلورم لښکر

فَيُقَالُ انْظُرُوْا هَلْ تَرَوْنَ فِيهِمْ أَحَدًا

ولیږلی شي او اهل لښکر خپلو کي یو بل ته وایي لږ وګورئ ستاسو منځ کي څه داسي سړی موجود

رَآى مَنْ رَآى أَحَدًا رَآى أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دي یا نه چه هغه سړي یو داسي سړی لیدلی وي چه هغه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم صحابه رضي الله عنهم لیدونکی څوک

فَيُوجَدُ الرَّجُلُ فَيُفْتَحُ لَهُمْ بِهِ.

سړی لیدلی وي بیا به معلومه شي چه لښکر کي یو داسي سړی شته نو هغه لښکر ته فتح حاصله شي

توضیح: (فئام) په فاء باندي زیر دی په همزه باندي زور دی د انسانانو لوی جماعت ته ویل کیږي، په دي حدیث کښي د صحابو د دور بیا د تابعینو بیا د تبع تابعینو د دور برکت او فضیلت بیان دی، د دینه بعد به اهل خیر عموما نادره شي په دغه وجه د هغو ذکر نشته.

البعث: د فوج یو دسته (جماعت) چه د ښمن طرفته استولی کیږي، پاس دواړو روایتونو کښي دومره فرق دی چه په اول روایت کښي د دریو قرنونو ذکر دی او په دویم روایت کښي د څلورم قرن ذکر هم دی، مګر یاد ساتل پکار دي چه پدي کښي خیر او برکت د نادر په درجه کښي وو په دغه وجه په اول روایت

کښې د دريو قرنونو په بيان باندې اکتفاء شوې ده او دغه نادره ذکر شوې نه ده او دا زيات واضح دی، د مسلم دغه روايت شاذ دی قال ابن حجر.

د دريم قرن نه وروسته به فساد راشي

﴿٤﴾ وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ أُمَّتِيْ

او حضرت عمران ابن حصين رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلی الله عليه وسلم وفرمائيل زما د امت بهترين خلق زما د

قَرْنِيْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ

پېړۍ خلق دي بيا هغه خلق چه هغوی ته متصل دي بيا هغه خلق چه هغوی ته متصل دی او بيا د دې

ثُمَّ إِنَّ بَعْدَهُمْ قَوْمٌ يَشْهَدُوْنَ

پېړيو نه روسته چه د کومو خلقو زمانه راځي هغوی. کي به داسي خلق هم وي چه خپله به ګواهي

وَ لَا يُسْتَشْهَدُوْنَ وَيَخُوْنُوْنَ

ورکوي او خوک به د هغوی ګواهي نه غواړي داسي خلق به هم وي چه خيانت به کوي او د هغوی په

وَلَا يُؤْتَمَنُوْنَ وَيَنْذُرُوْنَ وَلَا يَفُوْنَ

ديانت او امانت به اعتماد نه کيږي داسي خلق به هم وي نذر به مني او خپل نذر به نه پوره کوي او

وَيَظْهَرُ فِيْهِمُ السِّمَنُ وَفِيْ رِوَايَةٍ

هغوی کي به چاغ والی پيدا کيږي او يو روايت کي دا هم دي او داسي خلق به وي چه بلا ضرورته او

وَيَحْلِفُوْنَ وَ لَا يُسْتَحْلَفُوْنَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

بلا وجهي به قسمونه خوري حالانکه هغوی نه به قسم نوي اخستل شوی. [بخاري مسلم] او د مسلم

وَفِيْ رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ ثُمَّ يَخْلُفُ

په يو روايت کي چه د حضرت ابو هريره رضي الله عنه نه منقول دی دا الفاظ دي چه بيا د هغه خلقو نه روسته به

قَوْمٌ يُحِبُّوْنَ السَّمَانَةَ

داسي خلق پيدا شي چه چاغ والی او غټ والی به خوښوي

توضیح: (قرني) قرن عهد یا زمانې ته ویل کیږي ، د قرن مقدار د بعضو علماؤ په نزد ځلوېښت کاله دی ، بعضو اتیا کاله ښودلی دی ، بعضو سل کاله ښودلی دی ، مګر د بعضو علماؤ خیال دی چه په قرن کښې هیڅ تحدید نشته بلکه د یو دور نوم قرن دی ، نو د حضور صلی الله علیه وسلم د قرن نه مراد هغه زمانه ده چه په هغې کښې آخری صحابی موجود وو ، هغه تر ۱۲۰ هجری پورې عهد دی ، ددینه بعد دویم قرن د تابعینو دی چه د ۱۲۰هجری نه تر ۱۷۰ هجری پورې زمانې باندې مشتمل وو ، بیا دریم قرن د تبع تابعینو وو چه د ۱۷۰ هجری څخه شروع تر ۲۲۰ هجری پورې زمانې باندې مشتمل وو ، ددینه وروسته د عمومی خیر او برکت زمانه ختمه شوه او د بدعتونو او بدعقیدګۍ دور شروع شو ، په دې کښې د خوارجو او معتزلو زور شو ، د عقل پرستو واک شو او باطلو فلسفو دنیا راګیر کړله ، د خیر یوائې نوم پاتې شو ، دروغجن خلک پیدا شول او په خیټه مین خلکو دین مسخ کړلو .

(یشهدون) یعنې د شاهدۍ لپاره به بغیر د راغوښتلو نه راځي ، په دې جمله باندې دا اعتراض دی چه په یو حدیث کښې پخپله شاهدۍ ته د مخکې کیدلو والا ډیر لوی فضیلت بیان شوی دی او دلته مذمت دی دا خو ښکاره تعارض دی ، ددې جواب دا دی چه کچیرې د یو چا حق ختمیږي او د یوه کس سره د رښتیا شاهدي وي هغه راشي او ګواهي ورکړي چه په دې سره د غریب حق د ضائع کیدلو نه بچ شي د دغسې ګواهۍ تعریف شوی دی ، لیکن چه کوم ګواه په دروغه ګواهي ورکوي او د کوم حقدار حق ضائع کوي نو د هغه لپاره همدا وعید دی چه په زیر بحث حدیث کښې دی .

(السمانة) چاغوالي ته سمانة ویل شوی دی ، ددینه د عیش او تنعم او د سستی و مستۍ ژوند مراد دی ، یو چاغوالی خلقی او طبعی وي هغه مذموم نه دی دویم چاغوالی د ناز او تنعم او عیش او عشرت په وجه پیدا کیږي دلته همدا مراد دی چه په دې سره انسان د سستۍ ښکار کیږي ، د حماقت او بلادت په ګرفت کښې راځي ، د دغسې چاغوالي په باره کښې حضور صلی الله علیه وسلم یو یهودی عالم ته وفرمایل ان الله یبغض الحبر السمین الله تعالی چاغ ملا نه خوښوي ، په هر حال چاغوالی د قیامت د علاماتو نه یو علامت دی ، نن سبا علماء هم ددې ښکار شوي دي ، د تبلیغ والا هم په دې کښې اخته دي ، عوام الناس هم په دې مرض کښې مبتلاء دي ، په عربی دنیا باندې ددې تباهۍ لویه حمله راغلې ده.

الفصل الثاني

د صحابو رضي الله عنهم تعظیم او تکریم په امت باندې لازم دی

﴿۵﴾ عَنْ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْرِمُوْا أَصْحَابِيْ

حضرت عمر رضي الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل زما د اصحابو رضي الله عنهم تعظیم او تکریم کوئ

فَإِنَّهُمْ خِيَارُكُمْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ

ځکه چه هغوی ستاسو برګزیده او بزرګترین خلق دي بیا هغه خلق چه هغوی ته قریب دي یعني تابعین او بیا

ثُمَّ يَظْهَرُ الْكَذِبُ حَتّٰى إِنَّ

هغه خلق چه تابعینو ته قریب دي یعني تبع تابعین دي نه روسته به دروغ ظاهر شي تر دي پورې چې

الرَّجُلَ لَيَحْلِفُ وَلَا يُسْتَحْلَفُ وَيَشْهَدُ

یو سړی به قسم خوري حالانکه هغه نه به د قسم خوړلو مطالبه نه وي شوي او ګواهي به ورکوي حالانکه

وَلَا يُسْتَشْهَدُ أَلَا مَنْ سَرَّهُ بُحْبُوحَةُ الْجَنَّةِ

هغه ته به د ګواهۍ کولو د پاره نوي ویل شوي یادلرئ کوم سړی چه بالکل د جنت په منځ کي چه د

فَلْيَلْزِمِ الْجَمَاعَةَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ

جنت بهترین ځاي دی او سیدل غواړی نو هغه ته پکار دي چه جماعت لازم ونیسي ځکه چه شیطان د

الْفَذِّ وَهُوَ مِنَ الْاِثْنَيْنِ أَبْعَدُ

هغه سړي ملګری جوړیږي چې د جماعت نه جدا او تنهاوي شیطان خو د دوو کسانو نه هم لري تختي

وَلَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ فَإِنَّ

او خبردار هیڅ سړی دي د یوي اجنبي ښځي سره په تنهایي کي هیڅ کله نه او سیږي ځکه چه د هغوی

الشَّيْطَانَ ثَالِثُهُمْ وَمَنْ سَرَّتْهُ حَسَنَتُهُ وَسَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ

دریم ملګری شیطان وي او کوم سړي ته چه د هغه نیکی خوشحالي او اطمینان و بخښي او د هغه

فَهُوَ مُؤْمِنٌ . رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَإِسْنَادُهُ صَحِيْحٌ وَرِجَالُهُ

بدۍ یي غمګین او مضطرب کړي هغه مؤمن دی . نسائي او اسناد د دي حدیث صحیح دی او د دي

رِجَالُ الصَّحِيْحِ إِلَّا إِبْرَاهِيْمَ بْنَ الْحَسَنِ الْخَثْعَمِيَّ . لَمْ يُخْرِجْ عَنْهُ الشَّيْخَانِ

راویان د بخاري او مسلم راویان دي صرف ابراهیم بن الحسن چه دی د هغه نه شیخینو روایت نه

وَهُوَ ثِقَةٌ ثَبْتٌ
دی کړی خو ثقه او مضبوط دی،

توضیح: الفذ: د تنها او جدا په معنی سره دی یعنې د اهل حق د رأیې څخه یې جدا رأیه قائمه کړې ده.

بحبوحة: وسط الجنة مراد دی، عمده تر جنت مراد دی یعنې که څوک بهترینه او عمده جنت غواړي نو هغه ته پکار دي چه د اهل حقو سره وابسته پاتې شي.

د صحابو او تابعینو فضیلت

﴿٦﴾ وَعَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَمَسُّ النَّارُ
او حضرت جابر رضي الله عنه نبي کریم صلی الله علیه وسلم نه روایت کوي چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل هغه مسلمان
مُسْلِمًا رَآنِي أَوْ رَآى مَنْ رَآنِي. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
ته به د دوزخ اور نه رسیږي چاچي زه لیدلی یم یا هغه سړي یي لیدلی وي چه هغه زه لیدلی یم [ترمذي]

د صحابو رضي الله عنهم سره بغض او محبت د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د بغض او محبت نتیجه ده

﴿٧﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُغَفَّلٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَللهَ
او حضرت عبد الله ابن مغفل رضي الله عنه وایي رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل الله نه ویریږی بیا الله نه ویریږی
اَللهَ فِيْ أَصْحَابِيْ اَللهَ اَللهَ فِيْ أَصْحَابِيْ ـ لَا تَتَّخِذُوْهُمْ غَرَضًا
زما د صحابو رضي الله عنه په حق کي زما نه روسته صحابو رضي الله عنهم د ملامتیا نښه مه جوړوی یا دلرئ کوم سړی
مِّنْ بَعْدِيْ فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّيْ أَحَبَّهُمْ وَمَنْ
چه هغوی مینه کوي نو زما په وجه یي ورسره مینه کوي او څوک چه ورسره دشمني کوي نو ما سره
أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِيْ أَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ
د دشمنی په سبب یي ورسره دشمني ساتي او کوم سړی چه هغوی ته تکلیف رسوي هغه ګویا ماته
فَقَدْ آذَانِيْ وَمَنْ آذَانِيْ فَقَدْ آذَى اللهَ وَمَنْ
تکلیف ورسوه او چاچي ماته تکلیف ورسوه هغه ګویا الله ته تکلیف ورسوي او کوم سړی چه الله ته

آذَى	اللهَ	فَيُوْشِكُ	أَنْ	يَأْخُذَهُ.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ
تکليف ورسوي نو هغه ورځ لري نه ده چه الله به هغه ونيسي دا روايت ترمذي نقل کړی دی ويلي يي						
وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.						
دي چې دا حديث غريب دی.						

توضيح: الله الله: ای اتقوا الله اتقوا الله يعني زما د صحابو په باره کښې د الله تعالى څخه ووېرېږئ

غرضا: غرض نشانې ته ويل کيږي يعنې هغوی د اعتراض لپاره نشانه مه کرځوئ.

فببغضي ابغضهم: يعنې اول زما سره بغض ساتي د هغه عکس او نتيجه دا وځي چه زما د صحابو سره بغض ساتي، نو د صحابه کرامو سره بغض ساتل دا د حضور صلى الله عليه وسلم سره د بغض ساتلو نتيجه او اثر دی.

صحابه کرام رضي الله عنهم د امت لپاره په منزله د مالګې دي

﴿۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلُ أَصْحَابِيْ فِيْ أُمَّتِيْ						
اوحضرت انس رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل زما دامت په منځ کي زما د صحابو رضي الله عنهم						
كَالْمِلْحِ	فِيْ	الطَّعَامِ	لَا	يَصْلُحُ	الطَّعَامُ	إِلَّا بِالْمِلْحِ
مثال په طعام کي د مالګي په شان دی طعام هغه وقته پوري بنه شوپوري چه هغه کي مالګه نمک نه وي						
قَالَ	الْحَسَنُ	فَقَدْ	ذَهَبَ	مِلْحُنَا	فَكَيْفَ	
حضرت حسن بصري دې حديث اوريدو سره وفرمائيل چه زمونږ نمک لاړلو نو بيا مونږ به بنه څرنګه						
نَصْلُحُ.	رَوَاهُ	فِيْ	شَرْحِ السُّنَّةِ.			
شو دا روايت بغوي خپل اسناد سره شرح السنه کي نقل کړی دی.						

دقيامت په ورځ چې کوم صحابي د کوم ځايه پورته کيږي دهغه ځای خلک به جنت ته بوځي

﴿۹﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيْهِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
اوحضرت عبد الله ابن بريده رضي الله عنه د خپل پلار نه نقل کوي هغوی بيان وکړو چه رسول الله صلى الله عليه وسلم

مَامِنْ	أَحَدٍ	مِنْ	أَصْحَابِيْ	يَمُوْتُ	بِأَرْضٍ

وفرمائيل زما صحابو رضي الله عنهم کي چې کوم سړی کومه ځمکه کي وفات شي هلته به په داسي حال کې

إِلَّا	بُعِثَ	قَائِدًا	وَنُوْرًا	لَهُمْ

راواوچتول کيږي دخپل قبرنه چه د هغه ځمکې خلق به جنت طرف ته بوځي او هغوی لپاره به نور وی

يَوْمَ	الْقِيَامَةِ	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	وَقَالَ	هٰذَا	حَدِيْثٌ	غَرِيْبٌ.

دقيامت په ورځ دا روايت ترمذي نقل کړی دی او ويلي يي دي چه دا حديث غريب دی او د

وَذُكِرَ	حَدِيْثُ	ابْنِ	مَسْعُوْدٍ	[لَا	يُبَلِّغُنِيْ

حضرت ابن مسعود رضي الله عنه روايت شوی حديث: لايبلغني احدٌ: چه هغه کي د صحابو رضي الله عنهم ذکردی

أَحَدٌ] فِيْ	بَابِ	[حِفْظِ	اللِّسَانِ].

اوصاحب مصابيح هغه باب کي نقل کړی ؤ وروسته باب حفظ اللسان کي نقل شوی دی.

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

صحابو رضي الله عنهم ته بدويونکي مستوجب لعنت دی

﴿۱۰﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَأَيْتُمُ الَّذِيْنَ

حضرت ابن عمر رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل هر کله چه تاسو هغه خلق ووينئ چې زما

يَسُبُّوْنَ أَصْحَابِيْ فَقُوْلُوْا لَعْنَةُ اللهِ عَلٰى شَرِّكُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

صحابو رضي الله عنهم ته بد وايي نو تاسو ووائی چه ستاسو پربدترين دې دالله لعنت وي [ترمذي]

په خپل مينځ کې د اختلاف باوجود د صحابو رضي الله عنهم اقتداء د هدايت ذريعه ده

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اوحضرت عمر ابن الخطاب رضي الله عنه وايې مادرسول الله صلى الله عليه وسلم نه واوريدل چه وي فرمائيل

يَقُوْلُ سَأَلْتُ رَبِّيْ عَنْ اِخْتِلَافِ أَصْحَابِيْ

چې ما د خپل پروردګار نه د صحابو رضي الله عنهم په منځ کي د اختلاف باره کي پوښتنه وکړه چه د شريعت په فروعي

مِنْ بَعْدِيْ فَأَوْحٰى إِلَيَّ يَا مُحَمَّدُ

مسائلو کي زمانه روسته واقع کيږي نو الله تعالی د وحي په ذريعه زه خبر کړم چه ای محمد صلی الله علیه وسلم

إِنَّ أَصْحَابَكَ عِنْدِيْ بِمَنْزِلَةِ النُّجُوْمِ فِي السَّمَاءِ

حقيقت دا دی چه ستا صحابو رضي الله عنهم زما په نزد داسي دي لکه آسمان کي ستوري څرنګه چه هغه ستورو

بَعْضُهَا أَقْوٰى مِنْ بَعْضٍ وَلِكُلٍّ نُوْرٌ

کي اګرکه بعضي زيات قوي يعني زيات روښانه دي ليکن رڼا په هريو کي ده نو کوم سړی چې

فَمَنْ أَخَذَ بِشَيْءٍ مِمَّا هُمْ عَلَيْهِ مِنْ اِخْتِلَافِهِمْ فَهُوَ عِنْدِيْ عَلٰى هُدًى

علمي او فقهي مسائلو کې د هغه اختلاف نه څه شی هم اختيار کړل زما په نزد هغه په هدايت دی

قَالَ وَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْحَابِيْ كَالنُّجُوْمِ

حضرت عمر رضي الله عنه وايي او رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمائيل چې زما صحابو رضي الله عنهم د ستورو په شان دي نو تاسو

فَبِأَيِّهِمُ اقْتَدَيْتُمْ اِهْتَدَيْتُمْ. رَوَاهُ رَزِيْنٌ.

د هغوی پيروي کوئ هغوی کي چه د کوم يو تاسو پيروي کوئ هدايت به پيدا کوئ [رزين]

توضيح : عن اختلاف اصحابي: حضور صلی الله علیه وسلم ته د صحابو رضي الله عنهم په خپل مينځ کښې د اختلاف نه زيات تشويش وو، بيا هم په دې باره کښې هغه د خپل رب نه سوال کړی دی چې دا به څه جوړيږي؟ الله تعالی وفرمايل چې ستا صحابه د ستورو پشان دي چې د بعضو ستورو نور د بعضو نه تيز وي د دينه په ظاهره اختلاف په نظر راځي ليکن نور په ټولو کښې شته، لهذا د خپل مينځي جنګونو باوجود صحابه د هدايت مينار وه، د دوی دغه جنګ رنه په بدنيتۍ باندې مبنی نه وو، اجتهادی اختلاف دی چې معاف دی، کوم بغض او عداوت او عناد نه دی.

مثلاً ټوله ورځ حضرت ابو هريرة رضي الله عنه د حضرت علي رضي الله عنه سره يوځای د حضرت معاويه رضي الله عنه په خلاف جنګيږي او ماښام د حضرت معاويه رضي الله عنه دسترخوان ته ځي، حضرت معاويه رضي الله عنه

ویوښتل چې ابوهریره ! دا څه کوې؟ هغه جواب ورکړو چې دا جنګ د کوم عداوت و عناد په بنیاد باندې نه دی ، زه چونکې حضرت علي رضي الله عنه په حقه ګڼم نو د هغه سره یم ، لیکن ډوډۍ دلته ستا ښه ده نو ځکه دلته راځمه .

همدارنګه حضرت علي رضي الله عنه او حضرت عائشه رضي الله عنها په جنګ جمل باندې ټول عمر ژړل .

همدارنګه چه د روم بادشاه د حضرت علي رضي الله عنه په خلاف د حضرت معاویه رضي الله عنه مدد کول غوښتل نو حضرت معاویه رضي الله عنه خط ولیکلو او ویې ویل چې ای د روم سپیانو ! که تا په حضرت علي رضي الله عنه باندې حمله وکړه نو ستا په خلاف د حضرت علي رضي الله عنه د لښکر اول عسکر به معاویه وي او زه به تا ونیسم په ځنګل کښې د خنزیر د بچیانو په فرورش باندې به دې مقرر کړم ، یاد ساته چې علي زما ورور دی ! زمونږ دغه جنګ یو اجتهادی جنګ دی ، د دوو وروڼو تنازع ده ، خبردار! مینځ ته مه راځه .

واضحه دې وي چې د اصحابي کالنجوم والاحدیث ته عامو علماؤ ضعیف ویلی دی او بعضو قابل قبول ویلی دي .

باب مناقب ابي بكر رضي الله عنه

دحضرت ابوبكر رضي الله عنه دمناقبو اوفضائلو بيان

قال الله تعالى: ﴿وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى﴾ . (الليل: ۱۷ - ۱۸)

وقال الله تعالى: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾ (الفتح: ۲۹)

نوم او نسب: د حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه نوم عبد الله دی ، لقب يې صديق او عتيق دی دواړه لقبونه حضور اکرم صلی الله علیه وسلم ورکړي وو ، د هغه کنيت ابوبکر دی ، په اتم پښت کې يې نسب د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم سره يو ځای کيږي ، هغه تيمي دی د حضور صلی الله علیه وسلم نه دوه کاله کشر ؤ همدغه دوه کاله د حضور صلی الله علیه وسلم نه بعد ژوندی وو او د ۶۳ کلونو په عمر کې وفات شو .

د هغه رنګ : سپين او په جسم خوار وو ، په باړخوګانو باندې يې غوښه کمه وه تندی يې راوتلی وو ، زيات بردباره او نرم زړه والا وو ، د ټولو نه زيات د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم سره په رفاقت کې پاتې شو ، په ژوند باندې د حضور صلی الله علیه وسلم وزير وو او د وفات نه وروسته د هغه خليفه شو ، د خليفه رسول خطاب هغه ته حاصل شو ، دوه کاله درې مياشتې نهه ورځې يې خلافت وکړو ، سنه ۱۳ هـ ۲۲ جمادی الثانی کې د ماښام او ماسخوتن په مينځ کې د دار فنا نه رخصت شو او د خپل محبوب په قدمونو کې تر قيامته آرام فرما شو .

هغه د قريشو د اشرافو نه وو ، د عربو په معاشره کې هرچا ته خوښ وو ، د اهل عربو د انسابو ماهر وو ، د لويې پايې تاجر وو ، نهايت فصيح او بليغ وو ، په زمانه د جاهليت کې يې هيڅکله هم شراب ونه څښل او نه يې کله بت پرستي کړې ، د وړوکوالي نه يې د حضور صلی الله علیه وسلم سره فدايانه محبت وو ، د ټولو نه يې مخکې په حضور صلی الله علیه وسلم باندې ايمان راوړلو او تر آخری ساه پورې يې د مال او جان قرباني ورکړه .

په ټولو غزواتو کې د حضور صلی الله علیه وسلم سره شريک شوی وو او د حضور صلی الله علیه وسلم د وفات نه وروسته يې دا امت سنبال کړلو ، د مرتدينو سرکوبي يې وکړه او د دروغو مدعيان د نبوت يې ختم کړل ، بيا يې د فارس او روم په خلاف په دوو محاذونو باندې د جهاد آغاز وکړو ، په حيات او ممات کې د حضور صلی الله علیه وسلم سره په هر عمل کې مماثلت حاصل کړلو ، يار غار پاتې شوی دی ، په هجرت کې يې د سفر ملګری وو ، حضرت حسان رضي الله عنه فرمايلي :

ثاني اثنين في الغار المنيف وقد ... طاف العدو به اذ صعد الجبلا

وكان حب رسول الله قد علموا ... خير البرية لم يعدل به الرجلا

قال الشاعر:

من كان يعلم ان الله خالقه — لا يرمين ابابكر ببهتان

فرضي عنه وعنا — وعن جميع الصحابة.

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د حضرت ابوبكر رضي الله عنه مقام

﴿۱﴾ عَنْ أَبِيْ سَعِيْدِنِ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ

حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نه روايت كوي حضور صلى الله عليه وسلم وفرمائيل انسانانو كې

مِنْ أَمَنِّ النَّاسِ عَلَيَّ فِيْ صُحْبَتِهِ

كوم سړى چې ما سره ملګرتيا وكړله او زما په خدمت كې او زما په خوشحالولو كې يې خپل وخت

وَمَالِهِ أَبُوْ بَكْرٍ وَعِنْدَ الْبُخَارِيِّ أَبَا بَكْرٍ

او خپل مال هرڅه يې زيات ولګول هغه ابوبكر رضي الله عنه دى او د بخاري د روايت مطابق ابابكر رضي الله عنه دي

وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيْلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيْلًا

كه ما يو څوك خپل خليل يعني ريښتني ځاني دوست جوړول غوښتلى نو يقينًا ابوبكر رضي الله عنه به مي داسي

وَلٰكِنْ أُخُوَّةُ الْإِسْلَامِ وَمَوَدَّتُهُ لَاتُبْقَيَنَّ فِي الْمَسْجِدِ

دوست جوړ كړى وو خو اسلامي اخوت او محبت په خپل ځاي بلند تر دى مسجد نبوي صلى الله عليه وسلم كې د

خَوْخَةٌ إِلَّا خَوْخَةَ أَبِيْ بَكْرٍ وَفِيْ

ابوبكر د كور د كړكۍ يا د روشندان نه علاوه دي بله څه كړكۍ يا روشندان باقي پرې نه ښودل شي

رِوَايَةٍ لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيْلًا غَيْرَ رَبِّيْ

او يو روايت كې دا الفاظ دي چې حضور صلى الله عليه وسلم وفرمائيل كه ما د الله نه سوا بل څوك خپل خليل

لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيْلًا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

جوړولو نو يقينًا ابوبكر رضي الله عنه به مي خليل جوړ كړى واى. [بخاري مسلم]

توضيح: (امن الناس) دا اسم تفضيل صيغه ده يعنې زما سره د ټولو نه زيات احسان کونکی شخص ابوبکر رضي الله عنه دی.

(ابابکر) لفظ د ابوبکر چونکې د ان لپاره اسم واقع کيږي نو ځکه منصوب کيدل پکار دي لکه د امام بخاری په روايت کې منصوب راغلی چې د قاعدې مطابق دی، ليکن دلته په مشکوة کې لفظ د ابوبکر مرفوع واقع دی شايد دا د کتابت غلطي وي او که نه نو په دې کې لوی اشکال دی.

(خليلا) د خليل د لفظ مبدأ اشتقاق مختلف دی، دا لفظ د خلة يعنې دوستی نه هم مشتق دی چې معنی يې داسې قلبی تعلق وي چې د انسان زړه ته سرايت وکړي او د هغه د قلب په ظاهری او باطنی احساساتو او خيالاتو باندې قابض شي، د خلة دغه معنی د الله تعالی نه علاوه د کوم بل چا لپاره مناسب نه ده، په دغه وجه حضور صلى الله عليه وسلم ابوبکر صديق رضي الله عنه نه ددې نفی وفرمايله هو! دايې وفرمايله چې اسلامی اخوت، د صديق سره په درجه کمال موجود دی، کچيرې لفظ د خليل خلة د خاء په فتحې سره وي او د همدې مادې نه مشتق وي نو دا به د احتياج او اعتماد په معنی سره وي، مطلب به داشي چې کچيرې ما ځوک خپل داسې دوست جوړولو چې هغه ته ما په خپلو حاجتونو او ضرورتونو کې رجوع کوله او په خپلو ټولو مهماتو او تمام معاملاتو کې مې په هغه باندې اعتماد کولو نو هغه به ما ابوبکر ګرځولو ليکن په داسې امورو او معاملاتو او مهماتو کې زما کامله بروسه او اعتماد صرف د يو الله په ذات باندې وي او زما مرجع صرف هغه الله دی په دغه وجه ما په دې معنی سره ابوبکر خليل جوړنکړو، هو! اسلامی اخوت د هغه سره په درجه د کمال موجود دی. **لا تبقين:** دا د مجهول صيغه ده يعنې هيځکله دې پاتې نه کړی شي.

خوخة: روشن دان ته هم ويل کيږي او هغې وړې دروازې ته هم ويل کيږي چې د هغې نه سړی صرف بل طرفته تير شي، د مسجد نبوی سره د صحابه کرامو کورونه متصل وو، په ابتداء کې صحابه کرامو د مسجد طرفته روشن دانونه پريښي وو تر څو د حضور صلى الله عليه وسلم د راتګ پته ولګيږي او د هغه ديدار وشي او که وړه دروازه وي نو په هغې سره رفت او آمد وشي، حضور صلى الله عليه وسلم په مرض وفات کې د داسې ټولو کړکيو د بندولو حکم وکړو صرف د ابوبکر صديق رضي الله عنه کړکۍ خلاصې پريښودلو اجازت يې ورکړو چې د هغې نشان تر اوسه پورې موجود دی او په مسجد نبوی کې د باب السلام سره باب رحمت دی د هغه د پاسه د ديوال په اوږدو ليکلي (هذه خوخة ابی بکر) په دې ارشاد عالی سره د صديق اکبر رضي الله عنه د شان اظهار هم مقصود وو او دا اشاره هم وه چې حضرت ابوبکر رضي الله عنه به د حضور اکرم صلى الله عليه وسلم نه وروسته خليفه هم وي.

سوال: اوس دلته يو سوال راپورته کيږی چې د حضرت سعد بن ابی وقاص په حواله سره يو روايت

نسائی او مسند احمد نقل کړی دی چې د هغه مفهوم دا دی چې حضور صلی الله علیه وسلم د ټولو صحابو روښن دانونه او کړکیانې بندې کړلې چې د مسجد نبوی طرفته وې صرف د حضرت علی رضي الله عنه کړکۍ یې پرېښودہ ، همدارنګه یو روایت د حضرت ابن عباس رضي الله عنه او حضرت ابن عمر رضي الله عنه نه هم مسند احمد او نسائی نقل کړی د کثرت طرق په وجه حدیث صحیح هم دی لهذا په زیر بحث حدیث او د نسائی او احمد په حدیث کې تعارض راغی چې آیا دا خصوصی حکم د صدیق لپاره وو او که د حضرت علی رضي الله عنه لپاره وو ؟

جواب : علامه ابن حجر عسقلانی رحمه الله په دې باندې طویل کلام فرمایلی دی او د دواړو حدیثونو صحیح تسلیمولو نه بعد یې دا جواب ورکړی دی چې د دې دواړو روایتونو زمانه جدا جدا ده ، د حضرت علی رضي الله عنه په باره کې چې کوم حدیث دی هغه بلکل د ابتدائی دور خبره وه چې کله حضرت حمزه رضي الله عنه ژوندی وو ،حضرت حمزه رضي الله عنه د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم ته ګیله هم وکړه چې تاسو کاکا ته اجازت ورنکړه او د تره ځوی ته مو اجازت ورکړو ، حضور اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې ما هر څه د الله تعالی په حکم سره کړي ، د دینه بعد حضور صلی الله علیه وسلم په مرض وفات کې د انتقال نه درې ورځې مخکې بیا حکم صادر کړلو او د صدیق اکبر رضي الله عنه نه علاوه یې هیچا ته مسجد طرف ته د کړکۍ پرېښودلو اجازت ورنکړو لهذا دا خصوصیت صرف د حضرت ابوبکر رضي الله عنه لپاره دی چې په دې کې خلافت طرفته اشاره ده ، په مظاهر حق کې تفصیل موجود دی .

حضرت ابوبکر رضي الله عنه افضل د صحابو رضي الله عنه وو

﴿۲﴾ وَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
او حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه د نبي کریم صلی الله علیه وسلم نه روایت کوي چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل که
لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيْلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيْلًا وَّلٰكِنَّهُ أَخِيْ
ماخوک خلیل جوړولای نو ابوبکر به مي خپل خلیل جوړ کړی وی لیکن هغه زما ورور دی او زما
وَصَاحِبِيْ وَقَدِ اتَّخَذَ اللهُ صَاحِبَكُمْ خَلِيْلًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
رفیق او ملګری دی او حقیقت دا دی چې ستاسو صاحب یعني زه الله خپل خلیل جوړ کړی یم [مسلم]

توضیح : (لکنه اخی) د مسند احمد په یو روایت کې دي : **لکنه اخی فی الدین و صاحبی فی الغار.** د حضرت ابن عباس رضي الله عنه یو روایت په مسند ابویعلی کې داسې منقول دی : **ابوبکر صاحبی** د

مؤنسي في الغار سدوا كل خوخة في المسجد غير خوخة ابي بكر. (مسند ابويعلى)

دحضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په حق کې دخلافت وصيت

﴿۲﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ لِيْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ مَرَضِهِ
اوام المؤمنين بي بي عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي چې رسول كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل مرض وفات کې يوه ورځ ماته
اُدْعِيْ لِيْ أَبَابَكْرٍ أَبَاكِ، وَأَخَاكِ، حَتّٰى أَكْتُبَ كِتَابًا
وفرمائيل خپل پلار ابوبکر او خپل ورور عبدالرحمٰن ماته راوغواړه چې زه يو تحرير وليکم. دراصل
فَإِنِّيْ أَخَافُ أَنْ يَتَمَنّٰى مُتَمَنٍّ
ماته انديښنه ده که ما دابوبکر دخلافت باره کې ونه ليکل) نو چيرته دخلافت څوک ارزومند ارزو
وَيَقُوْلَ قَائِلٌ: أَنَا، وَلَا، وَيَأْبَى اللهُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ
ونه کړي او څوک ويونکی دا ونه وايي چې دخلافت مستحق زه يم او د ابوبکرنه علاوه د بل چا
إِلَّا أَبَا بَكْرٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَفِيْ كِتَابِ الْحُمَيْدِيِّ
خلافت به نه الله وغواړي اونه څوک اهل ايمان به يي تسليم کړي [مسلم] اوکتاب حميدي کې
أَنَا أَوْلٰى بَدَلَ أَنَا وَلَا.
د أَنَا وَلَا په ځاي أَنَا أَوْلٰى دخلافت دټولو نه لوی مستحق زه يم الفاظ دی.

توضيح: (انا و لا) يعني خپل پلار او ورور راوغواړه تر څو زه يو تحرير وليکم چې بيا زما د وفات نه بعد د ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مقابله کې د خلافت کوم دعوه داره دا دعوه ونکړي چې زه د خلافت لپاره زيات حقدار يم ، شايد حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا اراده فرمايلې وي مګر بيا يې معامله الله تعالى او مسلمانانو ته پريښوده ، ددې حديث نه معلومه شوه چې په واقعه د قرطاس کې هم د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مقصد د حضرت ابوبکر صديق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خلافت تحرير ليکلو وه بيا د هغه اراده بدله شوه ، دا حديث نص صريح دی چې خلافت بلافصل حضرت ابوبکر صديق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته حاصل شوی وو ، په دې باندې د صحابو اجماع هم راغلې وه او تر دوو کلونو پورې حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خلافت هم وکړو او حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د هغه په لاس باندې بيعت هم وکړو ، د هغه پسې

يې لمونځونه هم وکړل ، هغه يې د خليفه په نوم سره تسليم هم کړلو او په دغه نوم سره يې هغه بللو هم او د خپل خلافت دعوه يې هم ونکړله ، اظهار يې هم ونکړو ، د هغه نه د کوم خفيه وصيت پوښتنه هم وشوه نو هغه وفرمايل ما ته هيڅ وصيت شوی نه دی ، د دينه وروسته هم که شيعه ګان شور کوي چې خلافت د حضرت علی رضي الله عنه حق وو او هغه وصی جوړ شوی وو ، هغه خليفه بلافصل وو نو دا د دغو حضراتو بی عقلی ده ، په ظاهره خو د حضرت علي رضي الله عنه سره هيڅ هم نه وو که په باطن کې څه وو نو شيعه دي هغه وښائي، هسې د کافر جوړيدلو څه ضرورت دی چې د صحابو د اجماع نه انکار کوي او د دغو احاديثو تکذيب کوي.

ولا: دا يو لغت دی چې د اولی په معنی سره دی يعنې زه زيات مستحق يم ، لکه د حميدی په کتاب کې د انا اولی صريح الفاظ هم راغلي دي.

دحضرت صديق اکبر رضي الله عنه خلاف طرف ته واضحه اشاره

﴿۴﴾ وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امْرَأَةٌ
او حضرت جبير ابن مطعم وايي يوه ورځ د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په خدمت کې يوه ښځه حاضره شوه او څه
فَكَلَّمَتْهُ فِيْ شَيْءٍ فَأَمَرَهَا أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ
معامله کې يې د حضور صلی الله عليه وسلم سره خبرې وکړې حضور صلی الله عليه وسلم هغې ته حکم وکړو چې څه بل وخت هغه ته
قَالَتْ يَا رَسُوْلَ اللهِ أَرَأَيْتَ إِنْ جِئْتُ وَلَمْ
راشي هغه ښځې عرض وکړو يا رسول الله ځکه که روسته زه راشم او تاسو پيدا نکړم نو بيا به څرنګه
أَجِدْكَ كَأَنَّهَا تُرِيْدُ الْمَوْتَ قَالَ فَإِنْ لَمْ
خبره جوړيږي راوي دي ويلو نه د هغه ښځې مقصد د حضور صلی الله عليه وسلم وايو فات طرف ته اشاره کول وو
تَجِدِيْنِيْ فَأْتِيْ أَبَا بَكْرٍ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
حضور صلی الله عليه وسلم هغې ته وفرمائيل که ته ما پيدا نه کړې نو بيا ابوبکر ته ورشه. [بخاري مسلم]

توضيح : فأتي ابابکر: يعنې زمانه وروسته به ابوبکر رضي الله عنه خليفه وي ، مسئول به هغه وي ته هغه ته لاړه شه ،تا ته به ستا حق ملاؤ شي ، دا روايت ګويا صريحی نص دی چې د حضور صلی الله عليه وسلم نه وروسته به د هغه جانشين حضرت ابوبکر رضي الله عنه وي . امام نووی رح فرمايي چې په دې حديث کې د خلافت هيڅ تصريح نشته، هو! دا اخبار بالغيب او د مستقبل پيشنګوئي ده، مګر ملاعلی قاری

رَحِمَهُ اللهُ فرمایلي دي چې دا حدیث خلافت ته اشاره ده بلکه په یو روایت کې تصریح ده، هغه داسې ده چې یو ځل یوه ښځه راغله او د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه یې څه وغوښتل، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وویل چې وروسته راشه! هغې وویل چې یارسول الله! کچیرې په هغه وخت کې ته نه وې، هغې د دې نه اشاره کوله چې ته به وفات شې نو بیا به څه کیږي؟ حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې کچیرې تا زه ژوندی ونه موندلم نو ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته راشه! هغه به زما نه بعد زما خلیفه وي.

ملا علی قاری رَحِمَهُ اللهُ یو بل حدیث هم دلته لیکلی دی چې د هغه خلاصه داسې ده چې یو کوچی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په لاس څه اوښان خرڅ کړل او قیمت یې پاتې شو، حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کوچي ته وویل چې لاړ شه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه وکړه چې که ته موجود نه وې نو دا قرض به څوک اداء کوي؟ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بانډه چې په جواب کې وویل چې ابوبکر به یې اداء کړي ،حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دوباره بانډه چې ولیږه چې کچیرې ابوبکر پاتې نه وو نو څوک به قرض اداء کوي؟ ویې فرمایل چې عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته راشه هغه به یې اداء کړي، حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بیا بانډه چې ولیږه چې که عمر نه وو بیا به یې څوک اداء کوي؟ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته راشه هغه به یې اداء کړي، حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بیا بانډه چې ولیږه چې کچیرې د عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ موت واقع شي بیا به یې څوک اداء کوي؟ حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې کله د ابوبکر و عمر و عثمان موت واقع شي نو بیا ته هم مړ شه ستا څه کار دی؟ دغه روایت اسماعیلی رَحِمَهُ اللهُ په خپل معجم کې نقل کړی دی. (مرقات ج۱۰ ص۳۷۴)

په خلاصة الفتاوی کې یې لیکلي دي: **من انكر خلافة الصديق فهو كافر**. په هر حال د عام امت د علماؤ دا فتوی ده چې د ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خلافت باندې اجماع راغلې ده لهذا د اجماع منکر کافر دی نو د صدیق د خلافت منکر کافر دی، شیعه خو د دې انکار نه علاوه د نورو په سوونو عقائدو په وجه هم کافر دي مګر هغوی خپلو ځانو نو ته مؤمنان وایې او عامو مسلمانانو ته منافقان وایې.

د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زیات محبت د ټولو نه خلقوکې

﴿۵﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت عمرو ابن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دی چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه د یو لښکر
بَعَثَهُ عَلَى جَيْشِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ قَالَ فَأَتَيْتُهُ
امیر قومندان جوړ ولو سره ذات السلاسل ته ولیږه هغه بیان کوي چې روستنه زه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت کې حاضر

فَقُلْتُ	أَيُّ	النَّاسِ	أَحَبُّ	إِلَيْكَ	قَالَ
شوم نو ما پوښتنه وکړه چې ستا سو د ټولو نه زيات د چا سره محبت دی؟ حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائيل د					
عَائِشَةُ	قُلْتُ	مِنَ	الرِّجَالِ	قَالَ	أَبُوهَا
عائشي رضي الله عنها سره ما عرض وکړو زما سوال د سړو باره کې وو حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائيل د عائشي پلار					
قُلْتُ	ثُمَّ	مَنْ؟	قَالَ	عُمَرُ	فَعَدَّ
ما پوښتنه وکړه هغوی نه روسته حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائيل عمر دي نه روسته زما د پوښتني مطابق					
رِجَالًا	فَسَكَتُّ	مَخَافَةَ	أَنْ	يَجْعَلَنِي	
حضور صلی الله علیه وسلم د متعددو خلقو ذکر وکړو او بيا د دې خوف نه خاموش شوم چې چيرته زما نوم د ټولو					
فِي آخِرِهِمْ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.					
نه آخر کې را نشي. [بخاري مسلم]					

توضيح: حضرت عمرو بن العاص رضي الله عنه حضور صلی الله علیه وسلم په غزوه ذات السلاسل کې د لښکر امير کړځولی وو، په واپسی کې هغه په طبقه د صحابو کې خپل مقام معلومول غوښتل نو د حضور صلی الله علیه وسلم نه يې داسې سوال وکړو لکه څنګه چې پدې حديث کې دي، چې کله هغه ته داسې جواب ملاؤ شو نو دا چپ شو.

دابوبکر صديق رضي الله عنه د افضليت شهادت د حضرت علي رضي الله عنه د ژبې نه

﴿۶﴾	وَعَنْ	مُحَمَّدِ	بْنِ	الْحَنَفِيَّةِ	قَالَ	قُلْتُ	لِأَبِي أَيُّ
اوحضرت محمد ابن حنفيه د خپل والد ماجد حضرت علي رضي الله عنه نه پوښتنه وکړه چې نبي کريم صلی الله علیه وسلم نه							
النَّاسِ	خَيْرٌ	بَعْدَ	النَّبِيِّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ
روسته کوم سړی د ټولو نه بهتر او افضل دی نو هغوی وفرمائيل حضرت ابوبکر رضي الله عنه بيا تري ما							
قَالَ	أَبُو	بَكْرٍ	قُلْتُ	ثُمَّ	مَنْ؟	قَالَ	
پوښتنه وکړه چې حضرت ابوبکر رضي الله عنه نه روسته څوک د ټولو نه بهتر او افضل دی وي فرمائيل							

عُمَرُ وَخَشِيْتُ اَنْ يَقُوْلَ عُثْمَانُ

حضرت عمر رضي الله عنه ! ما سره خدشه شوه که ما پوښتنه وکړه د چیرته هغوی دا ونه وایي چې حضرت عثمان رضي الله عنه

قُلْتُ ثُمَّ اَنْتَ قَالَ مَا اَنَا إِلَّا رَجُلٌ

نو ما داسي وويل چې بیا د حضرت عمر رضي الله عنه نه روسته ته د ټولو نه بهتر او افضل تاسو یې هغوی دي

مِّنَ الْمُسْلِمِيْنَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

خبري اوريدو سره وفرمائيل زه خو بس د مسلمانو یو فرد یم [بخاري]

توضیح : د صدیق اکبر رضي الله عنه د فضیلت اعتراف په خپله حضرت علی رضي الله عنه کوي ، ددینه وروسته د شیعو د پښو برقراره پاتې کیدو هیڅ موقع نشته ، حضرت علی رضي الله عنه دا هم وفرمایل چې کله رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه زمونږ د دین امام وګرځولو نو اوس زمونږ د دنیا امام هم دی .

صحابو رضي الله عنهم د صدیق د افضلیت اقرار کړی وو .

﴿۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كُنَّا فِيْ زَمَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابن عمر رضي الله عنه وایي مونږ د نبي کریم صلی الله علیه وسلم زمانه کې صحابو رضي الله عنهم کې هیڅوک د

لَانَعْدِلُ بِأَبِيْ بَكْرٍ أَحَدًا ثُمَّ عُمَرُ ثُمَّ

حضرت ابوبکر برابر نه ګڼلو د هغوی نه روسته د حضرت عمر برابر مو هیڅوک نه ګڼلو او هغوی نه روسته

عُثْمَانُ ثُمَّ نَتْرُكُ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت عثمان رضي الله عنه برابر مو هیڅوک نه ګڼلو او بیا د حضرت عثمان رضي الله عنه نه روسته د نبي کریم صلی الله علیه وسلم

لَانُفَاضِلُ بَيْنَهُمْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَفِيْ رِوَايَةٍ

صحابه رضي الله عنهم به مو په خپل حال پریښودل چې د هغوی منځ کې چا ته په چا مو فضیلت نه ورکولو [بخاري] او د

لِأَبِيْ دَاوُدَ قَالَ كُنَّا نَقُوْلُ وَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ابوداؤد په روایت کې داسي دي چې حضرت ابن عمر رضي الله عنه وویل مونږ د نبي کریم صلی الله علیه وسلم حیات مبارک

حَيٌّ أَفْضَلُ أُمَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَهُ
کې ويل چې دنبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امت کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روسته د ټولو نه افضل
أَبُوْ بَكْرٍ ثُمَّ عُمَرُ ثُمَّ عُثْمَانُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ .
حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی بيا عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او بيا حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ .

الفصل الثاني

پيغمبر عَلَيْهِ السَّلَامُ د صديق احسان د ټولو نه زيات ښودلی دی

﴿۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل داسي هيڅ سړی نشته چې هغه مونږ ته څه
مَا لِأَحَدٍ عِنْدَنَا يَدٌ إِلَّا وَقَدْ كَافَيْنَاهُ مَا خَلَا أَبَا بَكْرٍ فَإِنَّ
راکړي وي يا زمونږ امداد يي کړی وي او مونږ د هغه بدله نه وي ورکړي علاوه د ابوبکر نه دا حقيقت
لَهُ عِنْدَنَا يَدًا يُكَافِيْهِ اللهُ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ
دی چې ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زمونږ سره د عطا کوم عظيم الشان سلوک کړی دی د هغه بدله به د قيامت په
وَمَا نَفَعَنِيْ مَالُ أَحَدٍ قَطُّ مَا نَفَعَنِيْ مَالُ
ورځ الله تعالیٰ هغوی ته عطا کوي د هيڅ سړي مال ماته دومره فائده نه ده رسولي څومره چې د
أَبِيْ بَكْرٍ وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيْلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ
ابوبکر مال راته رسولي ده که ماڅوک خپل خليل يعني خالص دوست جوړولای نو يقينًا ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ
خَلِيْلًا أَلَا وَإِنَّ صَاحِبَكُمْ خَلِيْلُ اللهِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
به مي خليل جوړ کړی وای يادلرئ ستاسو صاحب د الله حقيقي دوست دي[ترمذي]

د حضرت عمر رضي الله عنه اعتراف

﴿۹﴾ وَعَنْ عُمَرَ قَالَ: اَبُوْبَكْرٍ سَيِّدُنَا وَخَيْرُنَا

او حضرت عمر فاروق رضي الله عنه نه روايت دی هغوی وفرمائيل حضرت ابوبکر رضي الله عنه زمونږ سردار دی د

وَاَحَبُّنَا اِلٰى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

زمونږ ټولو نه افضل دی او رسول کريم صلى الله عليه وسلم ته د ټولو نه زيات خوښ دی [ترمذي]

د صديق رضي الله عنه يو اعزاز

﴿۱۰﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا «عَنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِاَبِيْ بَكْرٍ

او حضرت ابن عمر رضي الله عنه نه روايت دی چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم حضرت ابوبکر رضي الله عنه ته داسي وفرمائيل

اَنْتَ صَاحِبِيْ فِي الْغَارِ وَصَاحِبِيْ عَلَى الْحَوْضِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ته زما يارِ غار يعني د غار رفيق او ملګری يې او حوض کوثر باندي به زما مصاحب يې [ترمذي]

ابوبکر صديق رضي الله عنه د امت امام دی

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَايَنْبَغِيْ لِقَوْمٍ فِيْهِمْ اَبُوْ بَكْرٍ

او بي بي عائشه وايي چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل کوم قوم او جماعت کې ابوبکر موجود وي

اَنْ يَّؤُمَّهُمْ غَيْرُهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

هغوی د پاره موزون نه دی چې د هغوی امامت د ابوبکر نه علاوه بل سړی وکړي دا روايت ترمذي

وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.

نقل کړی دی او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دی.

د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه نه بل څوک نشي اوچتيدلی

﴿۱۲﴾ وَعَنْ عُمَرَ قَالَ اَمَرَنَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَنْ نَّتَصَدَّقَ

او حضرت عمر فاروق رضي الله عنه بيان کوي نبي صلى الله عليه وسلم د صدقي کولو مونږ ته حکم وکړو او د نبي صلى الله عليه وسلم

وَوَافَقَ ذٰلِكَ عِنْدِيْ مَالًا فَقُلْتُ اَلْيَوْمَ

داحکم د مال د اعتبار نه زما موافق پریوته نو ماخپل زړه کې وویل که زه په څه ورځ د ابوبکر نه

أَسْبِقُ أَبَا بَكْرٍ إِنْ سَبَقْتُهُ يَوْمًا قَالَ

مخکې شم نوهغه نن ورځ ده چې دې معامله کې به هغوی روسته پریږدم حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي

فَجِئْتُ بِنِصْفِ مَالِيْ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ماخپل نیم مال راوړلو سره د نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت کې پیش کړلو نبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما نه پوښتنه وکړه

مَا أَبْقَيْتَ لِأَهْلِكَ فَقُلْتُ مِثْلَهُ

په کورکې دې څه پریښې دي؟ ماوویل ددې په اندازه مې کوروالو دپاره پریښې دي دی دي نه

وَأَتٰى أَبُوْبَكْرٍ بِكُلِّ مَا عِنْدَهُ

روسته حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راغی او هغوی سره چې څه وو هغه ټول یې راوړو د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت

فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ مَا أَبْقَيْتَ لِأَهْلِكَ فَقَالَ

کې پیش کړل حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تري پوښتنه وکړه کوروالو دپاره دې څه پریښې دي حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

أَبْقَيْتُ لَهُمُ اللهَ وَرَسُوْلَهُ قُلْتُ

عرض وکړو هغوی دپاره مې الله او د هغه رسول پریښې دي حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي ما په خپل زړه

لَا أَسْبِقُهُ إِلٰى شَيْءٍ أَبَدًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُوْ دَاوُدَ.

کې وویل په ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زه هیڅ کله فضیلت نشم وړلی. [ترمذي ابوداؤد]

صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته د نجات پروانه ملاو شوې ده

﴿۱۳﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ دَخَلَ عَلٰى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او بي بي عائشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نه روایت دی یوه ورځ حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې

فَقَالَ أَنْتَ عَتِيْقُ اللّٰهِ مِنَ النَّارِ فَيَوْمَئِذٍ
حاضر شو نو حضور صلی الله علیه وسلم هغوی ته و فرمائیل ته د دوزخ د عذاب نه د الله تعالی ازاد کړه یي نو د هغه
سُمِّيَ عَتِيْقًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
ورځې نه د هغوی نوم عتیق وګرځول شو. [ترمذي]

حضور صلی الله علیه وسلم نه روسته به حضرت ابوبکر رضي الله عنه د ټولو نه مخکې د قبر نه پورته کیږي

﴿۱۴﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا أَوَّلُ
او حضرت ابن عمر رضي الله عنه وايي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم و فرمائیل دي خلقو کې به د ټولو نه اولنی سړی زه
مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ ثُمَّ أَبُوْبَكْرٍ ثُمَّ
یم چې د ځمکې نه به راپورته کیږم زما نه روسته به ابوبکر رضي الله عنه او هغوی نه روسته به
عُمَرُ ثُمَّ آتِيْ أَهْلَ الْبَقِيْعِ فَيُحْشَرُوْنَ
حضرت عمر رضي الله عنه د خپلو خپلو قبرونو نه راپورته کیږي بیا به زه د بقیع قبرستان د فن شوو ته راشم او هغوی
مَعِيْ ثُمَّ أَنْتَظِرُ أَهْلَ مَكَّةَ حَتّٰى أُحْشَرَ
به د خپلو قبرونو نه راپورته کولو سره به ما سره جمع شي او بیا به زه د اهل مکه انتظار کوم تر دي پورې
بَيْنَ الْحَرَمَيْنِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
چې زه به د حرمینو یعني د اهل مکه او اهل مدینه په منځ کې میدان حشر ته ورسول شم [ترمذي]

د پیغمبر صلی الله علیه وسلم نه وروسته به د ټولو نه مخکې ابوبکر رضي الله عنه جنت ته داخلیږي

﴿۱۵﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَانِيْ جِبْرَئِيْلُ
او حضرت ابو هریره رضي الله عنه وايي یو ورځ رسول کریم صلی الله علیه وسلم و فرمائیل جبرائیل علیه السلام ما ته راغی
فَأَخَذَ بِيَدِيْ فَأَرَانِيْ بَابَ الْجَنَّةِ الَّذِيْ
او زما لاس یي په خپل لاس کې او نیولو او بیا ما ته یي د جنت هغه دروازه وښودله چې په هغه به زما د

يَدْخُلُ مِنْهُ أُمَّتِيْ فَقَالَ أَبُوْبَكْرٍ يَا رَسُوْلَ اللهِ

أمت خلق جنت ته داخليږي حضرت ابوبكر رضي الله عنه ارشاد اوريدو سره عرض وكړو يا رسول الله صلى الله عليه وسلم

وَدِدْتُ أَنِّيْ كُنْتُ مَعَكَ حَتّٰى أَنْظُرَ إِلَيْهِ

زما زړه كې د حسرت نه ډک دا خواهش ګرځي چې كاش هغه وقت زه ستا سو سره واى نو زما به

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَا إِنَّكَ يَا أَبَا بَكْرٍ

هم د جنت دروازه ليدل نصيب شوې وى حضور صلى الله عليه وسلم ورته وفرمائيل اى ابوبكر خبر شه چې زما په

أَوَّلَ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِيْ. رَوَاهُ أَبُوْ دَاوُدَ.

أمت كې كوم خلق جنت كې داخليږي هغوى كې به د ټولو نه اولنى سړى ته يې [ابوداؤد]

د حضرت ابوبكر رضي الله عنه دوه عملونه چې د نور ژوند په ټولو اعمالو باندي درانه دي؟

﴿۱۶﴾ وَ عَنْ عُمَرَ ذُكِرَ عِنْدَهُ أَبُوْ بَكْرٍ

سيدنا عمر رضي الله عنه نه روايت دي يو ورځ د هغوى مخكې د حضرت ابوبكر رضي الله عنه ذكر وشو نو هغه

فَبَكٰى وَقَالَ وَدِدْتُ أَنَّ عَمَلِيْ كُلَّهُ مِثْلُ

په ژړا شو بيا يې ووېل زما ارزو ده چې كاش زما د پوره ژوند اعمال د حضرت ابوبكر رضي الله عنه صرف د

عَمَلِهٖ يَوْمًا وَّاحِدًا مِّنْ أَيَّامِهٖ

هغه ورځي د عمل برابروي چې د حضور صلى الله عليه وسلم د زمانه حيات د ورځو نه يوه ورځ ده يا د هغوى د هغه

وَلَيْلَةً وَّاحِدَةً مِّنْ لَيَالِيْهِ أَمَّا لَيْلَتُهٗ

يوې شپې چې د حضور صلى الله عليه وسلم د زمانه حيات د شپو نه يوه شپه وه نو دا د هغه شپې ذكر دى چې په هغې

فَلَيْلَةٌ سَارَ مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

كې هغوى رسول كريم صلى الله عليه وسلم سره سفر هجرت باندي روان شو او غار ثور د هغوى اولنى منزل جوړ

إِلَى الْغَارِ فَلَمَّا انْتَهَيَا إِلَيْهِ قَالَ وَاللهِ

شوی وو هر کله چې نبی ﷺ ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غار ته ورسیدل او نبی ﷺ غار کې داخلیدل وغوښتل

لَا تَدْخُلُهُ حَتَّى أَدْخُلَ قَبْلَكَ

حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وویل قسم په الله تاسو به غار کې نه داخلیږئ تردې پورې چې مخکې

فَإِنْ كَانَ فِيهِ شَيْءٌ أَصَابَنِي دُوْنَكَ

زه دننه ورشم که دې کې څه موذي شی وي نو ماته به ضرر ورسوي نه تاسو ته او دې ویلو سره

فَدَخَلَ فَكَسَحَهُ وَوَجَدَ فِي جَانِبِهِ

حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مخکې غار کې داخل شو او هغه یې څنډلو سره صافا کړو هغوی د غار یو کونج

ثُقْبًا فَشَقَّ إِزَارَهُ وَسَدَّهَا بِهِ وَبَقِيَ

کې څو سوري هم لیدلی وو هغه کې زیات سوري یې په خپل تهبند شلولو سره بند کړل او دوه

مِنْهَا اثْنَانِ فَأَلْقَمَهُمَا رِجْلَيْهِ

سوري په دې وجه باقي پاتې شوې وو شوې د هغو خولو کې د خپلو دواړو پښو پوندی کیخو

ثُمَّ قَالَ لِرَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دلې چې د څه زهریلا او موذي څناور دراوتلو څه لار باقي پاتې نشي بیا هغوی رسول کریم ﷺ

اُدْخُلْ فَدَخَلَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ته عرض وکړو چې اوس دننه تشریف راوړئ نو نبي کریم ﷺ غار کې داخل شو او خپل

وَوَضَعَ رَأْسَهُ فِي حِجْرِهِ وَنَامَ فَلُدِغَ

سر مبارک یې د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په غیږ کې ایخودو سره اوده شو دې دوران کې د غار دننه نه مار

أَبُوْبَكْرٍ فِي رِجْلِهِ مِنَ الْجُحْرِ وَلَمْ يَتَحَرَّكْ

حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په پښه وچیچې لیکن هغوی دغه شان ناست وو او د دې ویرې نه خپل ځای نه یې

مَخَافَةَ أَنْ يَنْتَبِهَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حرکت هم ونه کړو چې چيرته حضور صلی الله عليه وسلم راويښ نشي آخر شدت تکليف نه د هغوی د سترګو نه

فَسَقَطَتْ دُمُوْعُهُ عَلَى وَجْهِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بي اختياره اوښکي ووتلي چې د رسول چې د هغوی سترګو کې اوښکې وليدي نو پوښتنه يې وکړه

فَقَالَ مَالَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ قَالَ لُدِغْتُ فِدَاكَ أَبِيْ وَأُمِّيْ

ابوبکر په تاڅه شوي دي؟ هغوی عرض وکړو زما مور او پلار دې په تا سو قربان وي څه زهريلا

فَتَفَلَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

شي چيچلی يم اوريدو سره د خپلي خولي لاړي مبارکي د هغوی په پښه ولګولي نو کوم تکليف

فَذَهَبَ مَا يَجِدُهُ ثُمَّ انْتَقَضَ عَلَيْهِ وَكَانَ

چې هغوی ته محسوسيده هم سمدستي دفع شو د هغه مار هغه زهر وو چې په حضرت ابوبکر رضي الله عنه

سَبَبَ مَوْتِهِ وَأَمَّا يَوْمُهُ فَلَمَّا قُبِضَ

دوباره اثر انداز شو او د هغه په سبب د هغوی مرګ واقع شو او د هغوی هغه ورځ وه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم

رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارْتَدَّتِ الْعَرَبُ وَقَالُوْا

د دې دنيا نه رحلت وفرمايلو او بعضي عرب قبائل مرتد شوي وو او د هغه قبائلو خلقو ويلي وو چې

لَا نُؤَدِّيْ زَكَاةً فَقَالَ لَوْ مَنَعُوْنِيْ عِقَالًا

مونږ زکاة نه ادا کوو په دې موقع د حضرت ابوبکر رضي الله عنه وينا وکړه که دا خلق زکاة کې د اوښ د پښي

لَجَاهَدْتُهُمْ عَلَيْهِ فَقُلْتُ

تړلو په قدر رسی راکولو نه هم انکار کوي نو يقينًا زه به ور سره جهاد کوم ما ورته عرض کړی وو

يَا خَلِيْفَةَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَأَلَّفِ النَّاسَ

ای خليفه د رسول الله صلی الله عليه وسلم دا ډيره نازکه موقع ده تاسو ته د خلقو سره محبت او نرم سلوک کول پکار

وَأَزْفُقْ	بِهِمْ	فَقَالَ	لِيْ	أَجَبَّارٌ	فِيْ	الْجَاهِلِيَّةِ
دي حضرت ابوبكر رضي الله عنه ماته جواب راكړو اياته په زمانه جاهليت كې غيور او بهادر او قوي او غسه						
وَخَوَّارٌ	فِيْ	الْإِسْلَامِ	إِنَّهُ	قَدِ	انْقَطَعَ	الْوَحْيُ
وروي او اوس په زمانه اسلام كې بزدله او پست همته شوې دا حقيقت مه هيروه چې دوحي سلسله						
وَتَمَّ		الدِّيْنُ				أَيَنْقُصُ
منقطع شوې ده او دين كامل شوى دى په دې صورت كې چې دين دې كمزورى او ناقص شي داسې						
وَ أَنَا	حَيٌّ.	رَوَاهُ	رَزِيْنٌ.			
زه خپل ژوند كې هيڅ كله كونكى نه يم [رزين]						

توضيح : (الى الغار) ددې غار نه مراد غار ثور دى چې د مكې مكرمې نه په زياته فاصله باندې يو مشكل ترين اوچت غر باندې دى ، ما دغه غار ليدلى دى بلكه په دې غر باندې دوه غاره دي : يو د مكې طرفته په غره باندې واقع دى مشهور همدا دى مگر يو غار بل جانب ته په همدې غر باندې واقع دى چې دوو لويو تيږو كې دننه دى او د پاسه نه لاندې كښته كيدل راځي چې هلته دوه كسان په مشكله سره كښيناستلى شي ، په دې غار باندې يوه لويه تيږه بلكل د غوايي په شان ده شايد ددغې وجهې نه ورته غار ثور وايې ، ثور په عربي كې غوايي ته وايې ، د مكې نه د هجرت په شپه حضور صلى الله عليه وسلم دغه غار ته راغى تر دريو ورځو پټ ؤ ، زما په خيال دغه دويم غار غار ثور دى ، اولنى مصنوعي تراش شوى معلوميږي .

فكسحه: جارو كولو او صفا كولو ته كسحه ويلى شوى دى ، (ثقبا) سورو ته ثقب ويل شوى دى .

(القمهما) يعنې د پښو گوتې يې لقمه وگرځولې په دغو دوو سورو كې تر څو سوري بند شي .

(مالك) يعنې ولې ژاړې؟ د ستر گو نه اوښكې ولې توييږي ؟ (فتفل) هغه صلى الله عليه وسلم د خولې لاړې په چيچل شوي ځاى باندې ولگولې . (ثم انتقض) يعنې د زهرو اثر ظاهر شو او حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه د دغو زهرو په وجه وفات شو ، د صديق اكبر رضي الله عنه عجيب شان ته وگوره چې د حضور اكرم صلى الله عليه وسلم سره كامل رفاقت او موافقت دى تر دې چې د موت په كيفيت كې هم موافقت راغى .

عقالا: رسۍ ته عقال ويل کيږي ، په يو روايت کې د عناقا لفظ دی يعنې د وزې بچې که منع کړی شو هم به زه د هغوی سره جهاد کومه . د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم د وفات نه بعد په جزيره عرب کې تقريبا اويا فيصده خلک د اسلام نه واپس شوي وو ، په هغو کې مختلف قسم خلک وو ، يو قسم خو هغه خلک وو چې هغوی دين پرېښودو او کافر کيدلو سره د کافرانو سره يوځای شول ، دويم قسم خلک هغه وو چې هغوی د دروغو مدعيانو د نبوت تابعداري وکړه او مرتد شول ، دريم قسم خلک هغه وو چې هغوی د زکوة د اداء کولو نه انکار وکړو بلکل منکر شول يا صديق اکبر رضي الله عنه ته يې ورکول نه غوښتل ، د دغسې قسم خلک و په باره کې د حضرت عمر فاروق رض او حضرت صديق اکبر رضي الله عنه اختلاف راغی ،حضرت عمر رضي الله عنه وفرمايل چې دغه خلک کلمه وايي ، لمونځ اداء کوي ، دين مني ، صرف زکوة نه ورکوي ، ته نرمي وکړه ، حضرت صديق رضي الله عنه وفرمايل کوم شخص چې د لمانځه او زکوة په مينځ کې فرق وکړي زه به د هغه خلاف توره اوچتومه او جنګيږم به، صديق اکبر رضي الله عنه حضرت عمر رضي الله عنه ته زورنه ورکړه او د بی زړه کيدلو طعنه يې ورکړه .

اجبار في الجاهلية: يعنې د اسلام د قبلولو نه مخکې ته ډير دلاوره او باهمته وې .

وخوار: يعنې اوس د اسلام قبلولو نه بعد ته بزدله او کمزوری او بی همته جوړيږې؟ د وحی سلسله د حضور صلی الله علیه وسلم په وفات سره منقطع شوې ده ، د دين تکميل شوی دی ، اوس چې خلک د اسلام يو حکم هم ماتوي او زه ژوندی يم داسې به نه کيږي ، که زما سره څوک نه ځي نو زه به د مرتدينو سره د جنګ کولو لپاره يواځې لاړ شم ، صديق اکبر رضي الله عنه د مرتدينو خلاف ټينګه کاروائی وکړه او تقريبا د يو کال په موده کې د اسلام دين په جزيره عرب کې بيا هغسې قائم شو لکه څنګه چې حضور صلی الله علیه وسلم پريخی وو .

حضرت ابن مسعود رضي الله عنه فرمايې چې مونږ په ابتداء کې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه خبره عجيبه وګڼله ليکن په آخره کې مونږ د همدې رأيې تعريف وکړو . حضرت ابوهريرة رضي الله عنه به فرمايل چې د مرتدينو په مقابله کې صديق اکبر رضي الله عنه د انبياؤ په مقام کې ودريدلی ؤ چې يواځې وو مګر مقابله يې وکړه (**قام في الردة مقام الانبياء**) . حضرت عائشې رضي الله عنها به فرمايل چې د حضور صلی الله علیه وسلم د وفات نه بعد زما په پلار باندې دومره لوی مصيبتونه راغلل کچيرې هغه په غرباندې راغلي وای نو غر به ريزه ريزه شوی وو ، يو چا ښه ويلي :

من كان يعلم ان الله خالقه — لا يرمين ابابكر ببهتان

فلو ان السماء دنت لمجد — و مكرمة دنت لهم السماء

باب مناقب عمر رضي الله عنه

د حضرت عمر رضي الله عنه د مناقبو او فضائلو بیان

قال الله تعالی: ﴿ مُحَمَّدٌ رَّسُولُ اللّٰهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ ﴾

حب النبی رسول الله مفترض　　و حب اصحابه نور ببرهان
من کان یعلم ان الله خالقه　　لا یرمین ابابکر ببهتان
ولا اباحفص الفاروق صاحبه　　ولا الخلیفة عثمان بن عفان
اما علیؓ فمشهور فضائله　　والبیت لا یبتنی الا باركان
فلو ان السماء دنت لمجد　　و مکرمة دنت لهم السماء

خود نہ تھی جو راہ پر اوروں کے ہادی بن گئے　　کیا نظر تھی جس نے مردوں کو مسیحا کر دیا

نوم او نسب: د هغه مبارک نوم عمر دی، لقب یې فاروق دی او کنیت یې ابو حفص دی، لقب او کنیت دواړه د حضور صلی الله علیه وسلم څخه ورته عطاء شوي دي، په نهم پشت کې د هغه نسب د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم سره یو ځای کیږي، په نهم پشت کې د کعب دوه ځامن وو یو مره او دویم عدی، حضور اکرم صلی الله علیه وسلم د مره په اولاد کې دی او حضرت عمر رضي الله عنه د عدی په اولاد کې دی په دغه وجه هغه عدوی دی.

د حضرت عمر رضي الله عنه ولادت د واقعه فیل نه دیارلس کاله وروسته شوی، ۱۳ کاله د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم څخه کشر وو، په شپږم هجری نبوی کې مشرف په اسلام وګرځیده، د ده نه مخکې څلویښت نارینو او یوولس زنانو اسلام قبول کړی وو.

حلیه مبارکه: د هغه رنګ سپین مائل سرخی ته وو، په رخسارونو باندې یې غوښه کمه وه، قد مبارک یې اوږد وو زیات بهادر او طاقتور وو، د اسلام نه مخکې لکه څنګه چې یې شدت په کفر کې وو د اسلام نه بعد هماغسې شدت د اسلام لپاره وو، د هغه په اسلام قبلولو سره مسلمانانو ته ډیر قوت حاصل شو، د نبی مکرم صلی الله علیه وسلم په عهد کې په منصب د وزارت باندې وو، په عهد صدیقی کې د وزارت سره د قضاء په منصب باندې هم فائز شو، د صدیق اکبر رضي الله عنه د وفات نه وروسته د مسلمانانو خلیفه شو، انتخاب یې پخپله صدیق اکبر رضي الله عنه وکړو، د خلافت په دوران کې چې څومره قدری خدمت او اشاعت ده وکړو کوم بل چا کړی نه دی، او څومره اندازه فتوحات چې ده ته حاصل شوي وو د هغه لپاره نظیر په اسلام کې نه پیدا کیږي. د شام نه واخله تر مصر پورې او د مصر نه واخله تر دیار بکر پورې او د دیار بکر څخه واخله تر عراق و ایران او فارس پورې د مشرق او مغرب او

جنوب او شمال ټولو علاقو باندې يې د الله تعالى د دين بيرغ ورپاوه .
۱۰۳۶ لوى ښارونه سره د مضافاتو يې فتحه کړي ، کومه علاقه چې به د اسلام لاندې راغله فورا به يې حکم وکړو چې په هغې کې دې مسجد جوړ کړى شي ، په دغه طريقه هغه څلور زره عام مسجدونه جوړ کړل او نهه سوه جامع مسجدونه يې قائم کړل ، په عدل او انصاف کې هغه ضرب المثل وو ، د نادارانو ، محتاجو ، مظلومو او بى کسه خلکو د خبر اخيستلو لپاره به يې د شپې گشت کولو او په موقع باندې به يې امداد فرمايلو .
په بيت المال کې به يې داسې احتياط کولو چې د هغه نظير په دنيا کې نه ملاويږي . د حضور اکرم صلى الله عليه وسلم سره په ټولو غزواتو کې شريک شوى وو ، هغه د تکوين د خلکو څخه وو کوموته چې براه راست د الله تعالى له طرفه الهامات کيدل ، هغه په کشف او کراماتو کې مشهوره وو ، د هغه خلافت د اسلام او مسلمانانو لپاره باعث د برکت او ذريعه د رحمت وو . د حضرت عمر رضي الله عنه موافقات تر ۲۰ پورې دي ، لس کاله شپږ مياشتې او پنځه ورځې يې خلافت وکړو او بيا د سهار په مانځه کې د مسجد نبوى په محراب کې د ۲۷ ذى الحجة په سهار د مغيره بن شعبه رضي الله عنه غلام ابولؤلؤه مجوسى ايرانى په هغه باندې حمله وکړه چې د هغې نه زيات سخت زخمى شو ، او په اول د محرم الحرام ۲۴ھ کې د ۶۳ کالو په عمر باندې د دې دار فانى نه دار بقاء ته رخصت شو او د حضور صلى الله عليه وسلم او حضرت ابوبکر رضي الله عنه په قدمونو کې مدفون شو .

الفصل الاول

حضرت عمر رضي الله عنه مُلهَم او محدَّث وو

﴿۱﴾ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ
حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل ستاسو نه مخکې د سابقه امتونو خلقو کې
كَانَ فِيْمَا قَبْلَكُمْ مِنَ الْأُمَمِ مُحَدَّثُوْنَ فَإِنْ يَكُ أَحَدٌ
به محدث وو که زما امت کې څوک سړى محدث وي نو هغه به بس عمر رضي الله عنه وي . [بخاري ، مسلم]
فِيْ أُمَّتِيْ فَإِنَّهُ عُمَرُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
محدث ويل کيږي هغه انسان ته چې څه د خير خبرى متعال پروردگار په ذهن کى الهام په طريقه اچوى

توضيح : (محدثون) اى مُلهمون و مكلّمون ، محدّث د باب تفعيل نه د اسم مفعول صيغه ده دلته د ملهم په معنى سره دى چې د الهام څخه دى يعني هغه شخص چې د هغه په زړه کې د الله تعالى له طرفه براه

راست نیکه خبره اچول کیږي بیا هغه شخص د نور ایماني په ذریعه دغه خبره تر نورو پورې رسوي، بعضې حضرات وایې چې محدث هغه شخص ته ویل کیږي چې د هغه ظن او ګمان په یوه اختلافي نزاعي مسئله کې هغه جانب اختیاروي چې هغه صحیح وي یعنې د هغه رأیه همیشه د حق طرفته ځي او د حق سره پاتې کیږي .بعضې حضراتو لیکلي دي چې د محدّث اطلاق په هغه شخص باندې کیږي چې د هغه سره ملائکې خبرې کوي د وحې په طور باندې نه بلکه د خبرو تر حده پورې کلام کوي . په بعضو روایاتو کې د محدثون په ځای باندې د متکلمون لفظ ددې تأیید کوي، په دغو درېو واړو معناګانو کې چې کومه معنی واخلې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د هغه مصداق وو، د باطن علماء وایې چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د رجال تکوین څخه وو ، مطلب دا چې په تکوینیاتو باندې هغه ته لوی لاس رسی حاصل وو یعنې د غیب نظام د افرادو څخه وو لکه څنګه چې حضرت خضر او د هغه د جماعت خلک د رجال تکوین څخه وو .

د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په باره کې د حضور صلی الله علیه وسلم دا ارشاد چې عمر محدّث دی او زما نه بعد که نبی وای نو عمر به وو همدې رجال تکوین ته اشاره ده ، عملی طور باندې هم عمر فاروق رضي الله عنه په تکوینیاتو کې د عمل دخل مظاهر کړې ده .

د مصر بحیره قلزم ته خط لیکل او په نهاوند کې ساریه کمانډر ته د مسجد نبوی څخه د یاساریة الجبل نعره کول او شل موافقات عمر ظاهریدل او د حضور صلی الله علیه وسلم دا فرمایل چې الله تعالی د عمر په ژبه او زړه باندې حق جاری کړی دی او شیطان د عمر څخه تښتي او د صحابو دا عقیده ساتل چې سکینه د حضرت عمر رضي الله عنه په ژبه باندې کلام کوي دا ټولې اشارې دي چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د رجال تکوین څخه وو او هغه موفّق من الله وو، د الله تعالی توفیق د هغه سره شامل حال وو چې په هره لمحه کې یې د هغه راهنمائی کوله .

فأن یک: ددې کلام نه ظاهری طور باندې تردد او شک مترشح کیږي مګر یاد ساته! دا کلام په طور د شک سره نه دی بلکه په دې کې د حضرت عمر رضي الله عنه په باره کې مبالغه او تأکید دی چې په دې امت کې ملهمین زیات دي مګر عمر فاروق رضي الله عنه ته په دې کې خصوصي امتیاز حاصل دی ، دا کلام په داسې طرز باندې دی لکه یو څوک ووایې چې که په انسانانو کې زما کوم دوست وي نو هغه فلانی دی، په دې سره د نورو نفي مقصود نه وي بلکه د مذکوره شخص اختصاص مقصود وي .

د حضرت عمر رضي الله عنه مخې ته شیطان نشي راتلی

﴿۲﴾ وَعَنْ سَعْدِبْنِ اَبِيْ وَقَّاصٍ قَالَ اِسْتَأْذَنَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ

او حضرت او حضرت سعد ابن ابي وقاص رضي الله عنه بیان کوي یو ورځ حضرت ... خطاب رضي الله عنه د حجره

عَلٰی رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نبوي په دروازه ودريدو سره د رسول کريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت کي د حاضريدو اجازت يي طلب کړو هغه وقت

وَعِنْدَهٗ نِسْوَةٌ مِّنْ قُرَيْشٍ يُكَلِّمْنَهٗ

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د قريشو ښځي يعني ازواج مطهرات ناستي وې خبري يي کولي دهغوی دخبرو

وَيَسْتَكْثِرْنَهٗ عَالِيَةً أَصْوَاتُهُنَّ فَلَمَّا

موضوع هغه خرچي کي د اضافي مطالبه وه او هغوی خبري هم په زور زور سره کولي هرکله چي

اسْتَأْذَنَ عُمَرُ قُمْنَ فَبَادَرْنَ الْحِجَابَ

حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اجازت طلب کړلو سره دننه داخليده نو هغه ښځي پټيدو دپاره حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پاسيدلو

فَدَخَلَ عُمَرُ وَرَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضْحَكُ

سره دپردي ترشا شوې حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ چي دننه داخل شو نو وي ليدل چي رسول کريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مسکی

فَقَالَ أَضْحَكَ اللّٰهُ سِنَّكَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ

کيده حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مسکا ليدو سره وويل الله دي ستاسو غاښونه هميشه په

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

خندا لري هغه کومه خبره ده چي تاسو يي په خندا کړی يي؟ حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائيل ماته په دي

عَجِبْتُ مِنْ هٰؤُلَاءِ اللَّاتِيْ كُنَّ عِنْدِيْ فَلَمَّا

خبره خندا راغله چي هغه ښځي اول خوما سره ناستي وې شور يي کوه او چي کله ستا اوازيې

سَمِعْنَ صَوْتَكَ ابْتَدَرْنَ الْحِجَابَ

واوريده نود ويرې نه دپردي شاته وتښتيدي حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ چي دا واوريدل نو هغو ښځو مخاطب

وَلَا تَهَبْنَ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ عُمَرُ يَا عَدُوَّاتِ

کولو سره يي وويل ای دخپل ځان دشمنو ښځو دا څرنګه چيه خبره ده چي زما نه خودومره ويريږئ

أَنْفُسِهِنَّ أَتَهَبْنَنِي فَقُلْنَ

او درسول الله صلى الله عليه وسلم نه يوه ذره هم نه ويرېږئ چې ورسره ناستې وئ شور موجوړ كړې وو هغه ښځو

نَعَمْ أَنْتَ أَفَظُّ وَأَغْلَظُ

جواب وركړو هو ستا نه خو ويريدل پكار دي ځكه چې ته ډير سخت خويه ډير سخت ګويه يې

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيْهٍ يَاابْنَ الْخَطَّابِ

رسول كريم صلى الله عليه وسلم ورته وفرمائيل ابن خطاب دوي پرېږده بله څه خبره مكوه هغه ښځو چې كوم جواب

وَالَّذِيْ نَفْسِيْ بِيَدِهٖ

دركړي دى هغه ته د اهميت وركولو څه ضرورت نشته قسم دى په هغه ذات چې د هغه په لاس كې

مَا لَقِيَكَ الشَّيْطَانُ سَالِكًا فَجًّا قَطُّ إِلَّا سَلَكَ فَجًّا غَيْرَ

زما ساه ده ته هغه سړى يې كه شيطان تا ووينې نو هغه دلار نه اخوا كيدو سره دويمه لار به اختيار

فَجِّكَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَقَالَ الْحُمَيْدِيُّ زَادَ الْبَرْقَانِيُّ

كړي په كومه چې ته ځې [بخاري مسلم] او حميدي ويلي دي چې برقاني د حضرت عمر رضي الله عنه دا الفاظ

بَعْدَ قَوْلِهٖ يَا رَسُوْلَ اللهِ، مَا أَضْحَكَكَ.

هم نقل كړي دي چې يارسول الله صلى الله عليه وسلم كوم شي تاسو خندولي يې ؟

توضيح: (عداوات انفسهن) يعنې د خپلو ځانونو دښمنانې! (اتهبننى) يعنې زما څخه ويرېږئ او تښتې پټېږئ او د حضور اكرم صلى الله عليه وسلم څخه خوف نه كوئ او شور كوئ ؟ (انت افظ و اغلظ) افظ د سخت خُلق او سخت خويه په معنى سره دى . اغلظ دا د سخت ګويه په معنى سره دى يعنې ته سخت خويه هم يې او سخت ګويه هم يې او رسول الله صلى الله عليه وسلم داسې نه دى .اوس سوال دا دى چې دغو ښځو په فظاظت او غلاظت كې د اسم تفضيل صيغه استعماله كړه ددينه معلومېږي چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خوى او كلام كې هم څه سختى وه حالانكه د قرآن د اعلان مطابق حضور صلى الله عليه وسلم نهايت نرم خويه وو ؟ددې آسانه جواب دا دى چې دلته دا اسم تفضيل صيغه د اصل فعل په معنى سره استعمال شوې ده ، د حضور صلى الله عليه وسلم سره ددې تقابل نشته يعنې فظاظت او سختى په تا كې ده په حضور صلى الله عليه وسلم كې نشته . اسم تفضيل په اصل فعل كې استعمالېږي لكه العسل احلى من الخل .

الصيف احر من الشتاء حالانکه په سرکه کښې هیڅ خوږوالی نه وي او دژمي په موسم کښې هیڅ ګرمی نه وي (ایه) دا لفظ د همزې په کسرې سره دی او یاء ساکنه ده او په هاء باندې د زیر په صورت کښې تنوین دی. کله په هاء باندې سکون هم وي او دا کلمه ایها هم ویلی شوې ده لکه عبد الله بن زبیر رضي الله عنه فرمایلي:

ایــــهـــا و الالــه — لکه شکاة ظاهر عنک عارها

ملاعلی قاری رحمه الله په مرقات کښې لیکلي دي چې ددې کلمې ترجمه دارنګه ده (حدث حدیثا ولاتلتفت الی جوابهن)، ملا علی قاری رحمه الله ددې نه بعد لیکلي دي چې، **وقیل هو اسم فعل یطلب له الزیادة ای استزد علی ما انت علیه من التصلب**، د ملا علی قاری د مخکیني عبارت مطلب دا دی چې حضور اکرم صلی الله علیه وسلم عمر فاروق رضي الله عنه ته وفرمایل چې عمره! ددې ښځو په جواب باندې پروا مه کوه ! او مه هغې ته توجه کوه بلکه کومه بله خبره وکړه ! د ملا علی قاری رحمه الله د دویم عبارت مطلب دا دی چې حضور اکرم صلی الله علیه وسلم حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته وویل چې کوم کلام تا دغو ښځو ته وکړو هغه جاری وساته او په هغې باندې اضافه وکړه ځکه ستا شان دومره عالیشان دی چې په کومه لاره باندې ته ځې په هغې لاره باندې شیطان تللی نشي بلکه هغه بله لاره اختیاروي. ابوزید سروجی دغه لفظ د ائت په معنی سره استعمال کړی دی لکه هغه وایې **ایه بلاتمویه ای ائت بلا کذب**. په قاموس الوحید کښې یې د دغه لفظ اسم فعل ګرځولو سره معنی دا لیکلې ده (هو خبرې کوه) لیکن کچیرې دا لفظ ایهًا وي نو دا د کف کف منع کولو لپاره استعمالیږي، علامه فرمایي چې په زیر بحث حدیث کښې لفظ د ایهًا کیدل پکار دي چې د بس بس په معنی سره کیږي ای کف یا ابن الخطاب، د علامه توربشتی رحمه الله انداز بهتره معلومیږي.

په جنت کې د عمر رضي الله عنه محل

﴿۲﴾	وَعَنْ	جَابِرٍ	قَالَ	النَّبِيُّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	

او حضرت جابر رضي الله عنه بیان کوي رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل د معراج په شپه کې هر کله چې زه جنت ته

دَخَلْتُ	الْجَنَّةَ	فَإِذَا	أَنَا	بِالرُّمَيْصَاءِ	امْرَأَةِ

داخل شوم نو اچانک مي ولیدل چې رمیصاء زوجه د ابو طلحه رضي الله عنه موجود ده بیا ما د قدمونو اواز

أَبِي طَلْحَةَ	وَسَمِعْتُ	خَشْفَةً	فَقُلْتُ	مَنْ	هٰذَا	فَقَالَ	هٰذَا	بِلَالٌ

واوریده پوښتنه مي وکړه دا څوک دی چې د هغه د تلو اواز راځي ما ته و ښودل شو چې دا بلال دی

وَ رَأَيْتُ قَصْرًا بِفِنَائِهِ

دي نه روسته يو ځاي ته رسيدو سره مايو عاليشان محل اوليدلو چې دهغه يو کوټ کي ياصحن کي

جَارِيَةٌ فَقُلْتُ لِمَنْ هٰذَا فَقَالُوْا

يوه ځوانه ښځه يعني دجنت حوره ناسته ده ماپوښتنه وکړه دامحل دچا دی ماته جنتيانو وښودل چې

لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَدْخُلَهُ

دامحل دعمر ابن خطاب رضي الله عنه دی دي اوريدو سره ما وغوښتل چې محل ته ورشم اود دننه نه يي هم

فَأَنْظُرَ إِلَيْهِ فَذَكَرْتُ غَيْرَتَكَ فَقَالَ

وګورم ليکن بيا ماته ستا دغيرت خيال راغی حضرت عمر رضي الله عنه چې دا واوريدل نو عرض يې وکړو

عُمَرُ بِأَبِيْ وَأُمِّيْ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ عَلَيْكَ أَغَارُ؟. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

يارسول الله صلی الله علیه وسلم زما مورپلار دي په تاسو قربان وي ايازه به ستاسو په مقابل کی غيرت کوم؟[بخاري، مسلم]

توضيح: (رميصاء) ام سليم رضي الله عنه ته رميصاء ويل کيږي او غميصاء هم ورته ويل کيږی، دا د حضرت انس رضي الله عنه مور ده، اول د مالک بن نضر رضي الله عنه په نکاح کې وه چې د هغه نه حضرت انس رضي الله عنه پيدا شو، په احد کې چې کله حضرت مالک بن نضر رضي الله عنه شهيد شو نو بيا حضرت ابوطلحه رضي الله عنه د هغې سره نکاح وکړه، د لوی شان والا ښځه ده، د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم رضاعی خاله وه.

ددين په اعتبار سره د حضرت عمر رضي الله عنه شان

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اوحضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلی الله علیه وسلم وفرمائيل يوه ورځ هرکله چې زه اوده ووم

بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُ النَّاسَ يُعْرَضُوْنَ عَلَيَّ وَعَلَيْهِمْ

خوب کي وينم چې زما دامت څه خلق زما مخکي پيش کړی کيږي هغوی ټولو قميصونه اغوستي

قُمُصٌ مِنْهَا مَا يَبْلُغُ الثُّدِيَّ وَمِنْهَا مَا دُوْنَ

دي چې هغوی کي دبعضو قميصونه خودهغوی سيني پوري وو اود بعضو قميصونه دهغه نه هم

ذٰلِكَ وَعُرِضَ عَلَيَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَعَلَيْهِ
واړه وه بیا چې عمر بن خطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زما مخ ته پیش شو نو دهغه قمیص دومره اوږد وو چې دزمکې
قَمِيصٌ يَجُرُّهُ قَالُوا فَمَا أَوَّلْتَ ذٰلِكَ يَا رَسُوْلَ اللهِ
سره یې راخکلو بعضو صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ دې خبرې اورېدو سره پوښتنه وکړه یارسول الله دعمر ددې اوږد
قَالَ الدِّيْنُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
قمیص تعبیر تاسو څه بیان کړی دی فرمائیل دین او مذهب. [بخاري مسلم]

توضیح: (الدين) په عالم مثال کې د قمیص مثال دین دی، د حضرت عمر رض زمانه د خلافت اوږده وه په دغه وجه د دین خدمت د ټولو نه زیات ده کړی دی نو ځکه د هغه دین زیات وو او قمیص یې اوږد وو، دغه قسم فضائل جزئی وي کلی نه وي.

دحضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ علمي بزرګي

﴿۵﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي ما د رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه واورېدل زه اوده وم چې خوب کې د شیدو نه
يَقُوْلُ بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ أُتِيْتُ بِقَدَحِ لَبَنٍ فَشَرِبْتُ
ډکه پیاله ماته راکړی شوه ما هغه پئ وڅکل بیا ما ولیدل چې د ډیر والي په سبب د هغه پیو ترو
حَتّٰى إِنِّيْ لَأَرَى الرِّيَّ يَخْرُجُ فِيْ أَظْفَارِيْ ثُمَّ أَعْطَيْتُ
تازګي زما دنوکانو نه راوځي بیا ماخپل پاتې شوي پی عمر بن خطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته د څکلو دپاره ورکړل
فَضْلِيْ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ قَالُوا فَمَا أَوَّلْتَهُ يَا رَسُوْلَ اللهِ
بعضو صحابو دې خبرې اورېدو سره عرض وکړو یارسول الله ددې پیو تعبیر کې تاسو څه فرمایې؟
قَالَ الْعِلْمُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
وي فرمائیل علم [بخاري ومسلم]

توضیح: الري: سیرابه کیدو ته ری ویل کیږي. (العلم) په عالم مثال کې د علم مثال د شودو دی دغه قسم فضیلت شارحین جزئی فضیلت ګرځوي، کلی فضیلت د حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی.

دحضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ متعلق دحضور صلی اللہ علیہ وسلم یوخوب

﴿۶﴾ وَ عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

او حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ وايي ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه واوريدل زه اوده ووم چې په خوب کې مې وليدل

يَقُوْلُ بَيْنَا اَنَا نَائِمٌ رَاَيْتُنِيْ عَلٰى قَلِيْبٍ عَلَيْهَا

چې زه بغير غاړې يو کوهي باندې يم چې هلته يوه بوقه هم ايښودل شوې ده ما د بوقې په ذريعه هغه

دَلْوٌ فَنَزَعْتُ مِنْهَا مَا شَآءَ اللهُ ثُمَّ اَخَذَهَا ابْنُ

کوهي نه اوبه راوښکلې څومره چې الله تعالى وغوښتلې زما نه روسته ابن ابي قحافه يعني ابوبکر رضی اللہ عنہ

اَبِيْ قُحَافَةَ فَنَزَعَ مِنْهَا ذَنُوْبًا اَوْ ذَنُوْبَيْنِ وَفِيْ

بوقه واخسته او کوهي نه يې اوبه راوښکلې ليکن هغوى يوې يا دوو بوقو نه زياتې اوبه را ونه خکلې

نَزْعِهٖ ضَعِيْفٌ وَاللهُ يَغْفِرُ لَهٗ ضُعْفَهٗ ثُمَّ

هغه سست او کمزورى شو او د هغه سستي او کمزورۍ دې الله تعالى معاف کړي بيا هغه بوقه په يوه

اسْتَحَالَتْ غَرْبًا فَاَخَذَهَا ابْنُ الْخَطَّابِ

غټه بدله شوه او عمر ابن خطاب رضی اللہ عنہ هغه واخسته حقيقت دا دى چې ما هيڅ ځوان او قوي د هغه په

فَلَمْ اَرَ عَبْقَرِيًّا مِّنَ النَّاسِ يَنْزِعُ نَزْعَ عُمَرَ

شان نه دى ليدلى چې د هغه غټې بوقې په ذريعه اوبه راوکاږي نو هغه دومره اوبه راوښکلې چې نه

حَتّٰى ضَرَبَ النَّاسُ بِعَطَنٍ وَفِيْ رِوَايَةِ

صرف تمام خلق ورباندې اوبه شول او هغوى اوښان هم اوبه کړل بلکې خلقو د اوبو د فراخۍ په سبب

ابْنِ عُمَرَ قَالَ ثُمَّ اَخَذَهَا ابْنُ الْخَطَّابِ

هغه ځاى کې د اوښانو د ناستې ځاى جوړ کړو او د ابن عمر رضی اللہ عنہ روايت داسې دى چې بيا د ابوبکر رضی اللہ عنہ

مِنْ	يَدَايَ	بَكْرٍ	فَاسْتَحَالَتْ	فِيْ	يَدِهِ
دلاس نه هغه بو قه عمر ابن خطاب رضي الله عنه واخسته چې دهغوی لاس ته رسيدو سره ترې غټه بوقه جوړه					
غَرْبًا	فَلَمْ	أَرَ	عَبْقَرِيًّا	يَفْرِيْ	
شوه حقيقت دادی چې ماهيڅ ځوان اوقوي سړی داسې ندی ليدلی چې د اوبو راويستلو په دې كار					
فَرِيَّهُ	حَتّٰى	رَوِيَ	النَّاسُ		
كې دعمر رضي الله عنه په شان چست او چالاك او كاروالا وي نو هغوی دومره اوبه راوښكلي چې خلق يې					
وَضَرَبُوْا	بِعَطَنٍ.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ.		
اوبه كړل او داوبو دفراخۍ په سبب خلقو هغه ځاي داوښانو دناستي ځاي جوړ كړو . [بخاري مسلم]					

توضيح : (قليب) د غاړې نه بغير چې كوم كوهی وي هغه ته قليب ويل كيږي يعنې خراب كوهی ، دلته مطلق كوهی مراد دی يا د خرابه كوهی په ذكر كولو سره ديته اشاره ده چې اهل عزم او حوصلې والا خلك خرابه مقام آبادولو سره ډير څه حاصلولی شي . (ذنوبا) د اوبو ويستلو ډولچې ته ذنوب ويل كيږي په ذال باندې زور دی .

او ذنوبين: يايې دوه ډولچې وويستلې ، دا شك د راوی له طرف څخه دی يا د (او) لفظ د بل په معنی سره دی ، په دې جمله كې د حضرت صديق اكبر رضي الله عنه دوه كاله خلافت ته اشاره ده .

(وفي نزعه ضعف) په دې جملې سره د حضرت صديق اكبر رض تنقيص مقصود نه دی او نه په هغه باندې د حضرت عمر فاروق رض فضيلت بيانول مقصود دي بلكه اصلا د صديق اكبر رض د خلافت زمانې قلت ته اشاره ده او د حضرت عمر فاروق رض د خلافت د مدت كثرت او طوالت ته اشاره ده ، ددې جملې دويم مطلب دا دی چې په دې كې ديته اشاره ده چې د صديق اكبر رض په زمانه خلافت كې به د خلكو د ارتداد فتنه راشي چې په دې سره د دين او حكومت كمزوری ته اشاره وشوه . په هر حال د حضرت عمر رض د دور خلافت دوه چونكې طويله وه نو ځكه په هغه كې د مخلوق خدا او دين اسلام ډير زيات خدمت وشو . (غربا) په غين باندې زور دی په راء باندې سكون دی لويې ډولچې ته ويل كيږي چې د غوايې د پوستكي نه جوړيږي ، هغه ته چرس هم ويل كيږي ، په دې جملې سره د حضرت عمر فاروق رض

د خلافت استحکام او د دين مضبوطۍ ته اشاره ده او د مخلوق خدا خدمت ته اشاره ده.

(عبقريا) قوي او پهلوان نابغه روزګاره شخص ته عبقري ويل کيږي. (بعطن) د نصر او ضرب څخه عطن د اوښانو د چوکولو ځای ته ويل کيږي چې هلته اوښان په اوبو باندې سيرابه سيرابه کيدو سره د آرام لپاره چوکړې شي يا د اوبو څښلو لپاره کيني. (اعطان الابل) د اوښانو د اوسيدو ځای ته ويل کيږي يعنې دومره زياتې اوبه راغلې چې خلکو د دغه کوهي سره د اوښانو د اوسيدو ځايونه جوړ کړل چې د اوبو د زياتوالي په وجه اوس دغه ځای د اوسيدو لپاره قابل دی.

(يفري فريه) ای يعمل عمله د ضرب يضرب څخه دی، په فريه کې په فاء باندې فتحه ده او راء ساکنه ده او په ياء باندې فتحه ده تعجبی او حيرت انګيز کار ته ويل کيږي، په راء باندې کسره او په ياء باندې شد هم ويل شوی دی، د همدې څخه دا آيت دی (لقد جئت شيئا فريا) ای عجيبا، مطلب دا دی چې ما د اوبو ويستلو په کار کې د عمر په شان نابغه روزګاره شخص او د حيرت انګيز کار کولو والا هيڅوک ليدلی نه دی.

اَلْفَصْلُ الثَّانِي

د حضرت عمر رضي الله عنه په ژبه او زړه د حق ښکاره کيدل

﴿۷﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللّٰهَ جَعَلَ
حضرت ابن عمر رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلی الله عليه وسلم وفرمائيل الله تعالی د عمر په ژبه او
الْحَقَّ عَلٰى لِسَانِ عُمَرَ وَقَلْبِهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَفِيْ رِوَايَةِ
دهغوی په زړه باندې يې حق او صداقت جاري کړی دی [ترمذي] او دابوداؤد يو روايت کې چې
أَبِيْ دَاوُدَ عَنْ أَبِيْ ذَرٍّ قَالَ إِنَّ اللّٰهَ وَضَعَ الْحَقَّ
حضرت ابوذر رضي الله عنه نه دی داسې دي چې حضور صلی الله عليه وسلم وفرمائيل الله تعالی د عمر رضي الله عنه په
عَلٰى لِسَانِ عُمَرَ يَقُوْلُ بِهٖ.
ژبه حق ايښی دی ځکه هغه حق خبره کوي حق نه علاوه بله څه خبره دهغوی دژبې نه نه وزي.

توضيح: (على لسان عمر) يعنې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د رجال تکوين څخه وو په تکويني امورو کې هغه ته لوی لاس رسي حاصله وه لکه څنګه چې الله تعالی د هغه په ژبه او زړه باندې حق جاري کړی وو، د حق ټکانه يې د هغه په ژبه او قلب او دماغ کې ايښې وه.

ددې نه حدیث نه وروسته والا حدیث کې هم د دغه قسم تکوین خبره شوې ده . لکه حضرت علي رضی الله عنه فرمایې چې مونږ به دا خبره لرې نه ګڼله چې کومه ملائکه د حضرت عمر رضی الله عنه په ژبه باندې خبرې کوي ، حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمایې چې ما حضرت عمر رضی الله عنه ته وکتل نو داسې محسوسه شوه چې کومه ملائکه د عمر رضی الله عنه د دواړو سترګو په مینځ کې ناسته ده چې ده ته د صحیح لارې راهنمائی کوي.

(سکینة) ددینه پرسکونه او مدلل قابل اطمینان کلام هم مراد کیدلی شي ، د عمر رضی الله عنه په خبره به مکمل اعتماد او تسلی راتلله.

پیغمبر صلی الله علیه وسلم حضرت عمر رضی الله عنه د الله پاک نه غوښتی وو

﴿۸﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ مَا كُنَّا نُبْعِدُ أَنَّ السَّكِينَةَ تَنْطِقُ عَلَى لِسَانِ
او حضرت علي کرم الله وجهه فرمايي مونږ به دا خبره بعيده نه ګڼله چې د حضرت عمر رضی الله عنه په ژبه.
عُمَرَ. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ
سکينه او طمانيه جاري کيږي دا روايت بيهقي دلائل النبوة کي نقل کړې دی
﴿۹﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
او حضرت ابن عباس رضی الله عنه د نبي کريم صلی الله علیه وسلم نه روايت کوي يوه شپه حضور صلی الله علیه وسلم دعا وکړله
اَللّٰهُمَّ أَعِزَّ الْإِسْلَامَ بِأَبِي جَهْلِ بْنِ هِشَامٍ أَوْ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ
الهي دابو جهل ابن هشام يا د عمر بن الخطاب په ذريعه اسلام سربلند او غالب کړې يعني دې دواړو کي يو ته د
فَأَصْبَحَ عُمَرُ فَغَدَا عَلَى
مسلمان جوړيدو توفيق عطا کړې چې دهغه په سبب داسلام دين ته طاقت نصيب شي نو په بله ورځ
النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَسْلَمَ ثُمَّ صَلَّى فِي
چې سحر سو عمر ابن الخطاب رضی الله عنه د رسول کريم صلی الله علیه وسلم خدمت کي حاضريدو سره مسلمان شو
الْمَسْجِدِ ظَاهِرًا. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ.
او بيا حضور صلی الله علیه وسلم مسجد حرام کي علانيه مونځ وکړو [احمد ترمذي]

دآسمان د لاندې عمر رَضِیَ اللهُ عَنهُ دټولو نه افضل دی

﴿۱۰﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ عُمَرُ لِأَبِيْ بَكْرٍ يَا

اوحضرت جابر رَضِیَ اللهُ عَنهُ وايي يوه ورځ سیدنا عمر فاروق رَضِیَ اللهُ عَنهُ ابوبکر صدیق رَضِیَ اللهُ عَنهُ په دې الفاظو

خَيْرَ النَّاسِ بَعْدَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

سره مخاطب کړو ای هغه ذاته چې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روسته دټولو انسانانو نه بهتریې

فَقَالَ أَبُوْبَكْرٍ أَمَا إِنَّكَ إِنْ قُلْتَ ذٰلِكَ فَلَقَدْ سَمِعْتُ

سیدنا ابوبکر صدیق رَضِیَ اللهُ عَنهُ دې اوریدو سره ورته وفرمائیل عمر که ته زما باره کې دا وايي چې نبي عَلَيْهِ السَّلَام نه روسته

رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ مَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ

دټولو نه بهتر انسان زه یم نو ته خپله باره کې هم پوهه شه ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا اوریدلي دي نمر په یو

عَلٰى رَجُلٍ خَيْرٍ مِّنْ عُمَرَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.

داسې سړي نه دی راختلی چې د عمر نه بهتروي دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی.

توضیح: د دې حدیث نه معلومیږي چې د آسمان لاندې حضرت عمر فاروق رَضِیَ اللهُ عَنهُ د ټولو نه افضله دی حالانکه د امت اجماع ده چې **افضل البشر بعد الانبیاء بالتحقیق ابوبکر الصدیق** رَضِیَ اللهُ عَنهُ دی؟ د دې اشکال یو جواب دا دی چې دا فضیلت د حضرت صدیق رَضِیَ اللهُ عَنهُ د دور نه بعد د حضرت عمر رَضِیَ اللهُ عَنهُ د دور سره متعلق دی ګویا عمر رَضِیَ اللهُ عَنهُ په خپل دور کې د ټولو نه افضل وو. دویم جواب دا دی چې د حضرت عمر رَضِیَ اللهُ عَنهُ دغه فضیلت د هغه د عدالت او سیاست او تدبیر او تدبر سره متعلق دی ګویا دا جزئی فضیلت دی د صدیق اکبر رَضِیَ اللهُ عَنهُ فضیلت کلي دی.

د حضرت عمر رَضِیَ اللهُ عَنهُ انتهائي منقبت

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْكَانَ بَعْدِيْ نَبِيٌّ لَّكَانَ

اوحضرت عقبه ابن عامر رَضِیَ اللهُ عَنهُ وايي چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل که زما نه روسته بل څوک

عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.

نبي وی نو هغه به عمر رَضِیَ اللهُ عَنهُ وو دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی.

توضیح: (لکان عمر) لکه څنګه چې مخکې تفصیل لیکل شوی دی چې حضرت عمر فاروق رَضِیَ اللهُ عَنهُ د

غیبي نظام او د تکوینیاتو سړي وو، دلته د هغه چې کوم منقبت بیان شوی دی په دې کې همدې ته اشاره کیدلی شي چې د استعداد په حواله سره حضرت عمر رضي الله عنه د نبوت د وادی کس وو مګر نوی نبوت ختم شوی دی نو ځکه نبي راتللی نشي او چې کله حضرت عمر رضي الله عنه د حضور صلی الله علیه وسلم څخه وروسته پیغمبر جوړیدلی نشي نو د کوم بل یوه څو سوال نه پیدا کیږي لهذا غلام احمد قادیانی دروغجن دجال دی.

دحضرت عمر رضي الله عنه رعب او دبدبه

﴿۱۲﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ خَرَجَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ بَعْضِ مَغَازِيْهِ
او حضرت بریده رضي الله عنه بیان دی یو وار رسول کریم صلی الله علیه وسلم جهاد ته تشریف وړی وو کوم وخت چې
فَلَمَّا انْصَرَفَ جَاءَتْ جَارِيَةٌ سَوْدَاءُ فَقَالَتْ
حضور صلی الله علیه وسلم بیرته تشریف راوړو نو یوه توررنګې انجلۍ خدمت اقدس کې حاضره شوه او وویل
يَا رَسُوْلَ اللهِ إِنِّيْ كُنْتُ نَذَرْتُ إِنْ رَدَّكَ اللهُ صَالِحًا
یارسول الله ما نذر منلی دی که الله تعالی تا سو دجهاد د سفر نه فتح او سلامتي سره بیرته راوستئ
أَنْ أَضْرِبَ بَيْنَ يَدَيْكَ بِالدُّفِّ وَأَتَغَنَّى فَقَالَ لَهَا
نوزه به ستا سو په مخکې دریا (تمبل) وهم سندرې به وایم حضور صلی الله علیه وسلم هغې ته وفرمائیل که تا واقعي
رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ كُنْتِ نَذَرْتِ فَاضْرِبِيْ
نذر منلی دی نو دریا (تمبل) وډغوه کني داسې مه کوه هغې جینۍ واقعي نذر منلی وو ځکه دریا
وَإِلَّا فَلَا فَجَعَلَتْ تَضْرِبُ فَدَخَلَ أَبُوْ بَكْرٍ وَهِيَ تَضْرِبُ
(تمبل) وهل شروع کړل دې کې ابوبکر رضي الله عنه داخل شو لیکن هغه جینۍ دریا (تمبل) وهلو کې مشغوله
ثُمَّ دَخَلَ عَلِيٌّ وَهِيَ تَضْرِبُ. ثُمَّ دَخَلَ عُثْمَانُ
و، بیا علي رضي الله عنه راغی او هغې هغه وخت هم دریا (تمبل) ډغولو بیا عثمان رضي الله عنه راغی بیا هم هغې خپل
وَهِيَ تَضْرِبُ ثُمَّ دَخَلَ عُمَرُ فَأَلْقَتِ الدُّفَّ
دریا (تمبل) ډغول جاري وساتلو بیا چې عمر رضي الله عنه راغی نو هغې د هغه د هیبت نه دریا (تمبل)

تَحْتَ	اِسْتِهَا	ثُمَّ	قَعَدَتْ	عَلَيْهَا	فَقَالَ

خپلو كوناتو لاندې كړه اودكوتو په زور داسي كيناسته چې دريا (تمبل) لاندې پټه شي په دې

رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَيَخَافُ

رسول كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل عمر ستا نه خو شيطان هم خوفزده وي دي جينۍ زما په موجودګۍ كي

مِنْكَ يَا عُمَرُ إِنِّيْ كُنْتُ جَالِسًا وَهِيَ تَضْرِبُ فَدَخَلَ أَبُوْ بَكْرٍ وَهِيَ تَضْرِبُ ثُمَّ دَخَلَ عَلِيٌّ

دريا (تمبل) وهل بيا ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنهُ راغى نو هغه وقت يي هم وهلو بيا علي رَضِيَ اللهُ عَنهُ راغي نو هغه وقت يي

وَهِيَ تَضْرِبُ ثُمَّ دَخَلَ عُثْمَانُ وَهِيَ تَضْرِبُ فَلَمَّا دَخَلْتَ أَنْتَ يَا عُمَرُ

هم دريا (تمبل) وهلو بيا عثمان رَضِيَ اللهُ عَنهُ راغى نو هغه وقت يي هم دريا (تمبل) وهلو خو اى عمره

أَلْقَتِ الدُّفَّ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. وَقَالَ

هر كله چې ته راغلي نو دي جينۍ دريا (تمبل) پټه كړو دا روايت ترمذي نقل كړى دى او ويلي

هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ غَرِيْبٌ

يي دي چې دا حديث غريب دى.

توضيح: (الدف) په فصيح لغت كې د دَفْ په دال باندې زور ويل كيږي او فاء ساكنه ده دلته د دې حديث د مضمون څخه دوه سواله پيدا كيږي.

سوال (١): اول سوال دا دى چې دريا وهل عبادت نه دى د دې نذر څنګه ومنل شو؟ نذر خو د هغه شى منل كيږي چې د هغه نظير په عباداتو او مأموراتو كې موجود وي.

جواب: د دې سوال جواب دا دى چې چونكې دا معامله د جهاد وه نو جهاد ته تلل، فتحه حاصلول، دښمن وهل او تښتول، د الله تعالى په ځمكه باندې د الله تعالى قانون نافذ كول، دا ټول عبادات دي په دغه وجه د هغې نذر صحيح وګرځولى شو او تر يوه حده د دريا (تمبل) وهلو او نذر پوره كولو برداشت وكړى شو، دا معامله د ناجائز څخه ووته د مباح په ډله كې راغله.

سوال (٢): اوس سوال دا دى چې دريا وهل په لهو او لغوه كارونو كې شميرل كيږي نو د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مخ كې دريا څنګه ووهل شوه؟

جواب: د دې سوال جواب دا دى چې د جهاد په خوشحالۍ كې همدارنګه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په

صحيح او سالم واپس کيدلو او د فتحې حاصلولو په خوشحالۍ کې دريا (وهل) وهل د لهو او لعب څخه خارج شوله او هغې وينځې په يو ښه بنياد او اخلاص سره دا کار وکړو ، په دغه وجه تر يو حده پورې يې برداشت وشو ليکن د حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ د راتللو په وخت شايد د دغه اباحت وخت ختم شوی وو نو ځکه حضور صلی اللہ علیہ وسلم د حضرت عمر رضی اللہ عنہ په شان کې وويل چې ستا نه شيطان خوفزده کيدلو سره دويمه لاره غوره کوي.

جلال فاروقي رضی اللہ عنہ

﴿۱۳﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا فَسَمِعْنَا
اوبي بي عائشه رضی اللہ عنہا وايي رسول کريم صلی اللہ علیہ وسلم ما سره ناست وو اچانک يو د شور نه ډک اواز زمونږ
لَغَطًا وَصَوْتَ صِبْيَانٍ فَقَامَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
غوږونو ته راغی بيا مونږ د بچو شور واوريدلو نبی صلی اللہ علیہ وسلم اودريدلو نبی صلی اللہ علیہ وسلم وليدل چې
فَإِذَا حَبَشِيَّةٌ تَزْفِنُ وَالصِّبْيَانُ حَوْلَهَا
بهريوه حبشي ښځه ټوپونه وهي رقص کوي او دهغه څلور طرف ته بچي ولاړ دي تماشه کوري نبی صلی اللہ علیہ وسلم
فَقَالَ يَا عَائِشَةُ تَعَالَيْ فَانْظُرِيْ فَجِئْتُ
زما مخاطب کولو سره وفرمائيل ای عائشي راشه دا تماشه ته هم اوګوره نو زه راپاڅيدم نبی صلی اللہ علیہ وسلم
فَوَضَعْتُ لَحْيَيَّ عَلَى مَنْكِبِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
سره ودريدم او خپل انګي مي د حضور صلی اللہ علیہ وسلم اوږې اېښودلو سره د نبی صلی اللہ علیہ وسلم د اوږې او د سر په منځ کې
فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَيْهَا مَا بَيْنَ الْمَنْكِبِ إِلَى
مي دهغه ښځې تماشه کتله لږ لږ ساعت روسته به نبی صلی اللہ علیہ وسلم زما نه پوښتنه کوله ايا ته مړه شوې نه
رَأْسِهِ فَقَالَ لِيْ أَمَا شَبِعْتِ أَمَا شَبِعْتِ
يې ايا اوس لا ستا زړه موړ شوې نه دی او ما به جواب ورکوی نه اوس لا زه نه يم مړه شوې دراصل ما
فَجَعَلْتُ أَقُوْلُ لَا لِأَنْظُرَ مَنْزِلَتِيْ عِنْدَهٗ
دا معلومول غوښتل چې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم په زړه کې زما څه مقام دی او حضور صلی اللہ علیہ وسلم ما سره څومره محبت

إِذْ	طَلَعَ	عُمَرُ	فَارْفَضَّ	النَّاسُ	عَنْهَا	فَقَالَ
کوی بیا اچانک عمر رضي الله عنه راښکاره شو نو هغه خلق چې دهغې ښځې تماشه یې کتله محض دهغه د						
رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	إِنِّيْ
هیبت نه یا دهغه د یري نه چې عمر رضي الله عنه به دا تماشه کتل خوښه نه کړي دهغه لیدو سره تس نس شول						
لَأَنْظُرُ	إِلَى	شَيَاطِيْنِ	الْجِنِّ	وَالْإِنْسِ		
دي لیدو سره رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمائیل زه وینم چې دانسانانو او جناتو شیطانان د عمر رضي الله عنه د خوف نه						
قَدْ	فَرُّوْا	مِنْ	عُمَرَ	قَالَتْ	فَرَجَعْتُ.	
څرنګه اخوا دیخوا تښتي بي بي عائشه رضي الله عنها وايي دې نه روسته زه هم د هغه ځایه لیري شوم دا						
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ غَرِيْبٌ.						
روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث حسن صحیح غریب دی .						

توضیح : (لغطا) داسې زور داره او دشور نه ډک آواز ته لغط ویل کیږي چې د هغه نه هیڅ خبره نه فهمیږي صرف شوروي .

حبشية: ای امرأة منسوبة الی الحبش یوه تکه توره حبشی ښځه وه .

تزفن: د ضرب یضرب څخه د مؤنث صیغه ده لوبو کولو ته زفن ویل کیږي او رقص کولو ته هم ویل کیږي مګر د رقص کولو معنی دلته نه صحیح کیږي . په دې حدیث کې چې څه بیان شوي دي ممکنه ده چې د حد جواز په درجه کې کومه تماشا وه یا د جهاد مشق وو نو ځکه نبی کریم صلی الله علیه وسلم هم وکتلو او حضرت عائشه رضي الله عنها ته یې هم وښودلو ، په حضور صلی الله علیه وسلم باندې د جمال او کمال رنګ غالبه وو نو تماشه روانه وه ، په حضرت عمر رضي الله عنه باندې رعب او جلال غالبه وو او هسې هم دغه ساتیری د ضرورت نه زیاتیدله نو ځکه د حضرت عمر رضي الله عنه په راتګ باندې ټول تیت او پرک شول .

فارفض الناس: ارفضاض تیښتې او تیت او پرک کیدلو او منتشر کیدلو سره خپلو ځایونو نه تیښتې کولو ته ویل کیږي .

الفصل الثالث

دعمر رضي الله عنه موافقات

﴿۱۴﴾ عَنْ أَنَسٍ وَ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ قَالَ

حضرت انس رضي الله عنه او حضرت ابن عمر رضي الله عنه وايي چې حضرت عمر رضي الله عنه وفرمائيل دري

وَافَقْتُ رَبِّيْ فِيْ ثَلَاثٍ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ

خبرو کي زماد پرودرګار حکم زمادرايي مطابق نازل شو اولنی خو داچي ماعرض کړی وو يارسول الله که

لَوِاتَّخَذْنَا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيْمَ مُصَلًّى

مقام ابراهيم دمونځ کولو ځاي جوړ کړل شي نوبهتر به وي نو دا آيت نازل شو [وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيْمَ مُصَلًّى]

فَنَزَلَتْ وَاتَّخِذُوْا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيْمَ مُصَلًّى وَقُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ

اومقام ابراهيم دمونځ کولو ځاي جوړ کړئ او دويمه خبره داچي ماعرض کړی وو يارسول الله دازواج

يَدْخُلُ عَلٰى نِسَائِكَ الْبَرُّ وَالْفَاجِرُ

مطهراتو مخکي نيک اوبد هر قسم خلق راځي که تاسو ازواج مطهراتو ته پرده کي د اوسيدو حکم

فَلَوْ أَمَرْتَهُنَّ يَحْتَجِبْنَ فَنَزَلَتْ اٰيَةُ الْحِجَابِ

ورکړئ نوبهتر به وي نو زما په دي عرض کولو د پردي آيت نازل شو او دريمه خبره دا چي کوم وقت

وَاجْتَمَعَ نِسَاءُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْغَيْرَةِ

دنبي کريم صلى الله عليه وسلم بيبيانو درشک او غيرت واله معامله باندي اتفاق کړی وو نو ما هغوی ته ولي مخاطب

فَقُلْتُ عَسٰى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ

کولو سره ورته ويلي وو که حضور صلى الله عليه وسلم تاسو له طلاق درکړی نو د هغوی پروردګار به ډير ژر ستاسو

يُّبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكُنَّ فَنَزَلَتْ كَذٰلِكَ

بدله کي هغوی ته ستاسو نه ښې بيبياني ورکړي نوزما دي الفاظو او مفهوم کي آيت نازل شو او د

دَ	فِيْ	رِوَايَةٍ	لِابْنِ	عُمَرَ	قَالَ	عُمَرُ

حضرت ابن عمر رضي الله عنه په بل روایت کې داسې دي دهغوی بیان دی چې حضرت عمر رضي الله عنه و فرمائیل

وَافَقْتُ	رَبِّيْ	فِيْ	ثَلَاثٍ	فِيْ	مَقَامِ	إِبْرَاهِيْمَ	وَفِيْ

دري خبرو کې زما د پروردګار حکم زما د رايي مطابق نازل شو یو خو مقام ابراهیم باره کې دویم د

الْحِجَابِ	وَ	فِيْ	أُسَارٰى	بَدْرٍ	مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

حضور صلی الله علیه وسلم دبيبيانو دپردي باره کي اودريم دبدر د قيديانو باره کي. [بخاري ومسلم]

توضیح :وافقت ربي: د موافقت مطلب دا دی چې کومه خبره او کوم حکم د الله تعالی په نزد د غیب په پرده کې مقرره وو او د الله تعالی د مرضۍ او ارادې موافق وه د هغې د ظاهریدو نه مخکې د حضرت عمر رضي الله عنه په زړه باندې د هغې ظهور وشو او حضرت عمر رضي الله عنه د هغې اظهار او مطالبه وکړه بیا الله تعالی د حضرت عمر رضي الله عنه د مرضۍ مطابق هغه حکم د وحی په ذریعه په حضور صلی الله علیه وسلم باندې ظاهر وفرمایلو ، ددې معاملې نه هم ظاهریږي چې حضرت عمر رضي الله عنه د تکوینیاتو د خلکو څخه وو ، دلته که د حضرت عمر رضي الله عنه ادب ته وکتلی شي نو عقل حیرانه پاتې کیږي څکه هغه وافقني ربی ونه ویل حالانکه حقیقت همداسې وو مګر په طور د ادب یې وفرمایل چې وافقت ربی یعنې ما په څو امورو کې د خپل رب د مرضۍ مطابق خبره وکړه او زما رأیه زما د رب د رأیې سره موافقه شوه .

في ثلاث: دلته د دري خبرو ذکر دی په دې سره د حصر بیانول مقصود نه دي بلکه په دې حدیث کې د موقع او محل په اعتبار سره د دريو بيانول مطلوب ؤ څکه چې موافقات عمريه د پنځلسو نه زیات دي ، دامت علماؤ په موافقات عمر باندې ډیر کتابونه لیکلي دي ، علامه سیوطی رحمه الله شل موافقات عمر ذکر کړي دي. **في الغيرة:** په دې لفظ کې د شهدو واقعې ته اشاره ده چې مشهوره واقعه ده ، په دې کې د سورة تحریم ابتدائی آیاتونه نازل شول ، حضرت عمر رضي الله عنه چې د آیتونو د نزول نه مخکې د ازواج مطهراتو په مخ کې څه اورولي وو وروسته د قرآن آیت هماغسې نازل شو همدارنګه په واقعه دافک کې حضرت عمر رضي الله عنه وویل (سبحانک هذا بهتان عظیم) وروسته په قرآن کې آیت همداسې نازل شو .

هغه څلور خبري چې هغې کې حضرت عمر رضي الله عنه ته فضيلت حاصل شو

﴿۱۵﴾	وَعَنِ	ابْنِ	مَسْعُوْدٍ	قَالَ	فُضِّلَ	النَّاسَ	عُمَرُ	بْنُ	الْخَطَّابِ	بِأَرْبَعٍ

اوحضرت ابن مسعود رضي الله عنه وايي حضرت عمر ابن خطاب رضي الله عنه ته په نورو خلکو د څلور خبرو په سبب

بِذِكْرِ الْأُسَارٰى يَوْمَ بَدْرٍ أَمَرَ بِقَتْلِهِمْ فَأَنْزَلَ

فضيلت حاصل دی یوه خبره خو د جنګ بدر د قیدیانو باره د هغوی رایې وه د هغوی دا ویناوه چې هغه

اللّٰهُ تَعَالٰى لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ

قیدیان دي قتل کړی شي او الله تعالی دا آیت نازل کړو [لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ

فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ وَبِذِكْرِهِ

عَذَابٌ عَظِيمٌ] که الله تعالی یوه نوشته مقرر کړې نه وی چې د اجتهادي خطا مرتکب به مستوجب

الْحِجَابَ أَمَرَ نِسَاءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عذاب نه وي نو په تاسو څه لویه سزا واقع کیده دویمه خبره د پردې باره کې د هغوی مشوره ورکول

أَنْ تَحْتَجِبْنَ فَقَالَتْ لَهُ زَيْنَبُ وَإِنَّكَ

وو هغه د نبي کریم صلی الله علیه وسلم ازواج مطهرات پردې کې اوسیدو ته متوجه کړی وو ام المؤمنین بي بي زینب رضي الله عنها

عَلَيْنَا يَا ابْنَ الْخَطَّابِ وَالْوَحْيُ يَنْزِلُ

هغه ته ویلي وو چې ای عمر ابن خطاب رضي الله عنه پرده کې د اوسیدو خبره ته مونږ ته کوې حالانکه وحي

فِي بُيُوتِنَا فَأَنْزَلَ اللّٰهُ تَعَالٰى وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا

زمونږ کورکي نازلیږي او بیا الله تعالی دا وحي نازله کړه [وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ

فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ

او هر کله چې تاسو د ازواج مطهراتو نه څه شی غواړئ نو د پردې نه یې آخوا غواړئ دریمه خبره هغه

وَبِدَعْوَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَللّٰهُمَّ أَيِّدِ

دعا وه چې د هغه په حق کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم غوښتلې وه چې الهي د عمر په ذریعه اسلام ته تقویت عطا

الْإِسْلَامَ بِعُمَرَ وَبِرَأْيِهِ فِي أَبِي بَكْرٍ كَانَ أَوَّلَ

کړې او څلورمه خبره د ابوبکر رضي الله عنه په حق کې د هغوی رایه وه چې هغوی د ټولو نه مخکې د هغه په

النَّاسِ بَايَعَهُ. رَوَاهُ أَحْمَدُ.

لاس بیعت وکړو [احمد]

توضیح: **اساری یوم بدر:** په سنه ۲ھ کې د بدر واقعه پیښه شوه نو الله تعالی مسلمانانو ته عظیمه فتحه ورکړه، لوی لوی اویا کافران مړه شو او اویا بندیان شول، په مدینه منوره کې حضور ﷺ د دغو قیدیانو په باره کې د صحابه کرامو څخه مشوره وغوښته چې د هغو نه فدیه واخیستلی شي پرېښودل شي او که قتل کړی شي، حضرت عمر فاروق رضی الله عنه وفرمایل چې یارسول الله دغه خلک د کفر مشران دي، ته زما د خاندان خلک زما په لاسونو کې راکړه ترڅو زه هغوی قتل کړم بلکه د هر خاندان والا دې خپل خپل رشته داران قتل کړي په دې طریقه به په کفارو باندې د اسلام رعب کیني او د کفر جرړې به کټ کړی شي. د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د رأیې برعکس د عامو صحابو او د حضور اکرم ﷺ رأیه دا وه چې د هغو نه دې فدیه واخیستلی شي پرې دې یخودلی شي، الله تعالی په فدیه اخیستلو او قتل کولو کې حضور اکرم ﷺ ته اختیار ورکړی ؤ مګر دا شرط ؤ چې په آینده کال کې به ستاسو نه اویا کسان شهیدانیږي، په دې باندې حضرت عمر رضی الله عنه سخت ناراضه وو مګر د عامو خلکو په رأیه باندې عمل وشو چې په دې باندې الله تعالی د سختې ناخوښۍ اظهار وفرمایلو او د حضرت عمر رضی الله عنه د رأیې موافق حکم یې ولیږلو چې داسې کول پکار وو. حضور ﷺ وفرمایل کچیرې عذاب راتلی نو د عمر نه علاوه به هیڅوک نه بچ کیدو. **کتاب من الله:** یعنې په لوح محفوظ کې یې لیکلي وو چې د مجتهد په غلطۍ باندې مؤاخذه نه وي، یا دا چې اهل بدر د مخکې نه معاف دي د هغوی مؤاخذه نه کیږي، یا دا چې د دواړو خبرو اجازه الله تعالی ورکړې وه چې فدیه واخلئ یا قتل وکړئ. په دغه وجه عذاب بند شو او که نه نو عذاب ښکاره شوی وو. د قرآن آیت دی ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ﴾ الی ان قال ﴿ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾. **و برأیه:** یعنې د عمر فاروق رضی الله عنه رأیه دا وه چې د حضور ﷺ نه پس د هغه خلیفه دې ابوبکر صدیق رضی الله عنه شي هغه په سقیفه بنی ساعده کې څو دلائل ورکړل او بیا یې د ابوبکر صدیق رضی الله عنه لاس ونیوه او بیعت یې ورسره وکړو بیا ټولو بیعت وکړلو.

حضرت عمر رضی الله عنه به جنت کې بلند ترین مقام پیدا کوي

﴿۱۶﴾ وَعَنْ	أَبِيْ سَعِيْدٍ	قَالَ	قَالَ رَسُوْلُ اللهِ	صَلَّى اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	ذٰلِكَ الرَّجُلُ
او حضرت ابوسعید خدري رضی الله عنه وایي چې رسول کریم ﷺ وفرمائیل دغه سړی زما په امت کې							
أَرْفَعُ	أُمَّتِيْ	دَرَجَةً	فِي	الْجَنَّةِ	قَالَ	أَبُوْ سَعِيْدٍ	وَاللهِ
د جنت بلند ترمقام او مرتبه لرونکی دی د ابوسعید رضی الله عنه بیان دی چې په الله قسم چې زمونږ خیال دي نه							

مَا كُنَّا نَرٰى ذٰلِكَ الرَّجُلَ إِلَّا عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ حَتّٰى
علاوه بل څه نه وو چې دي نه د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ذات مراد دی او حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې څو پوري دي
مَضٰى لِسَبِيْلِهٖ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.
دنیا کي وو مونږ په دي خیال قائم وو. [ابن ماجه]

نیکو کارونو کي د عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چستي

﴿۱۷﴾ وَعَنْ اَسْلَمَ قَالَ سَأَلَنِي ابْنُ عُمَرَ
او حضرت اسلم چې د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ازاد کرده غلام او تابعي دی وایي چې حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ
بَعْضَ شَأْنِهٖ يَعْنِيْ عُمَرَ فَأَخْبَرْتُهٗ فَقَالَ
یوه ورځ زمانه د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څه احوال او خصائل معلومول وغوښتل نو ما هغوی ته
مَا رَأَيْتُ أَحَدًا قَطُّ بَعْدَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ډیري خبري وښودلې نو هغه وویل چې د رسول اکریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د رحلت نه روسته ما د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ
مِنْ حِيْنَ قُبِضَ كَانَ أَجَدَّ وَأَجْوَدَ حَتّٰى
نه زیات هیڅ سړی نه دی لیدلی چې د خپل ژوند آخري لمحو پوري نیکو کارونو کي د ټولو نه زیات
انْتَهٰى مِنْ عُمَرَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.
سرګرم (چست) او د ټولو نه زیات نیک وي [بخاري]

توضیح: **اسلم**: حضرت اسلم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ غلام او خاص خادم وو په دغه وجه حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د هغه څخه د خپل پلار جان عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خصوصي احوالو معلومول وغوښتل ځکه ډیر کرته خادم ته هغه څه معلومیږي چې ځوی ته نه معلومیږي. **فقال**: د دې قال فاعل اسلم دی او دا جمله د اخبرته تفصیل دی، په بعضو نسخو کې قال دی کچیري دا لفظ فقلت وای نو دا به آسانه وو، په هر حال ټول بیان د اسلم دی. **اجد**: یعني په دین کې د زیات جد او جهد کولو والا نور څوک نه وو حضرت عمر رض د ټولو نه زیات جدو جهد کونکی وو. **و اجود**: ای احسن په طلب الیقین یعني په نیکو کارونو کې یې په محنت باندې عمده یقین ساتلو، په محنت سره او شوق او چستۍ سره یې نیک اعمال کولو. **حتی انتهی من عمر**: په دې جمله باندې د پوهیدو لپاره اصل عبارت کتل پکار دي، اصل

بارت داسې دی: مارأيت احدا اجد و اجود من عمر حتى انتهى عمر اى مضى لسبيله .ياد ساتل پكار
ي چې د حضرت عمر رضي الله عنه دغه فضيلتونه د هغې زمانې سره تعلق لري چې كله د حضرت ابوبكر
دیق رضي الله عنه انتقال شوی وو ، (قال السيوطي اى في زمن خلافته ليخرج ابوبكر) .
یم جواب دا دی چې دا تمام فضائل جزئيه دي ، جزئي فضيلت د عمر فاروق رضي الله عنه دی او عام
ضيلت د حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه لپاره دی .

د حضرت عمر رضي الله عنه شهادت

﴿۱۸﴾ وَعَنِ الْمِسْوَرِبْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ لَمَّا طُعِنَ عُمَرُ

وحضرت مسور ابن مخرمه رضي الله عنه وايي حضرت عمر فاروق رضي الله عنه زخمي شو نو دبې آرامۍ اظهار يې

جَعَلَ يَأْلَمُ فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ وَكَأَنَّهُ

كوه نو حضرت عبد الله ابن عباس رضي الله عنه گويا د حضرت عمر رضي الله عنه ته تسلي او تشفي وركړه او ورته يې

يُجَزِّعُهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَلَا كُلُّ ذٰلِكَ

وويل امير المؤمنين دد بې قرارۍ او بې ارامۍ اظهار ستاسو د شان سره مناسب نه دی تاسو خو

لَقَدْ صَحِبْتَ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هغه هستي يې چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم صحبت او رفاقت شرف درته حاصل او ډېر ښه صحبت درته حاصل

فَأَحْسَنْتَ صُحْبَتَهُ ثُمَّ فَارَقَكَ

شوی دی تاسو د رفاقت رسول كامل حق ادا كړی دی او رسول كريم صلى الله عليه وسلم داسې حالت كې ستاسو نه

وَهُوَ عَنْكَ رَاضٍ ثُمَّ صَحِبْتَ أَبَا بَكْرٍ

جدا شو چې ستاسو نه خوشحاله وو بيا د ابوبكر رضي الله عنه رفاقت ملگرتيا او مجالست تاسو ته نصيب

فَأَحْسَنْتَ صُحْبَتَهُ ثُمَّ فَارَقْتَهُ

شو او هغوی سره هم ستاسو ملگرتيا ډيره ښه وه تردې پورې چې هغوی ستاسو نه جدا شول نو

وَهُوَ عَنْكَ رَاضٍ ثُمَّ صَحِبْتَ الْمُسْلِمِيْنَ

ستاسو نه خوشحاله وو او بيا د خپل خلافت په زمانه كې تاسو ته د مسلمانانو د خدمت او رفاقت

فَأَحْسَنْتَ	صُحْبَتَهُمْ	وَلَئِنْ						
موقع حاصله شوه او د هغوی د خدمت او رفاقت فريضه هم تاسو ډيره ښه شان سره ادا کړله او س که								
فَارَقْتَهُمْ	لَتُفَارِقَنَّهُمْ	وَهُمْ	عَنْكَ	رَاضُوْنَ				
د مسلمانانو نه جدا کیږې په داسي حال کي جدا کيږې چې مسلمانان تاسو نه راضي او خوشحاله دي								
قَالَ	أَمَّا	مَا	ذَكَرْتَ	مِنْ	صُحْبَةِ	رَسُوْلِ	اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	وَرِضَاهُ
فاروق اعظم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمائيل تا د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صحبت او د هغوی د رضا او خوشحالي چې کوم								
فَإِنَّمَا	ذٰلِكَ	مَنٌّ	مِنَ	اللهِ	مَنَّ	بِهِ	عَلَيَّ	
ذکر کړي دی نو بلا شبه دا د الله تعالی یو ډیر لوی احسان دی چې هغه محض خپل فضل او کرم سره								
وَأَمَّا	مَا	ذَكَرْتَ	مِنْ	صُحْبَةِ	أَبِي	بَكْرٍ	وَرِضَاهُ	
په ما کړي دی د غه شان تا د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د صحبت او رفاقت او د هغوی د رضا چې کوم ذکر								
فَإِنَّمَا	ذٰلِكَ	مَنٌّ	مِنَ	اللهِ	مَنَّ	بِهِ	عَلَيَّ	
کړی دی نو هغه هم د الله تعالی یو لوی احسان دی چې د هغه په ذريعه هغه محض خپل فضل او کرم								
وَأَمَّا	مَا	تَرٰى	مِنْ	جَزَعِيْ	فَهُوَ	مِنْ	أَجْلِكَ	وَأَجْلِ
سره زه سرفراز کړم پاتې شوه زما بي صبري او بي قراري چې ته ويني نو دی تعلق د رحقيقت د استا								
أَصْحَابِكَ	وَاللهِ	لَوْ	أَنَّ	لِيْ	طِلَاعَ	الْأَرْضِ	ذَهَبًا	
او ستا د دوستانو په سبب دی قسم په الله که ما سره د ټولي ځمکي برابر سونا سره زر وي زه به هغه د								
لَافْتَدَيْتُ	بِهِ	مِنْ	عَذَابِ	اللهِ	قَبْلَ	أَنْ	أَرَاهُ	رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
الله تعالی د عذاب بدل کي قربان کړم دي نه مخکي چې زه الله یا د الله عذاب وو ينم. صحيح البخاري.								

توضیح : لما طعن: يعني چې کله حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په نيزه ووهلی شو، مختصره قصه داسې ده چې په مدينه منوره کې د مغيره بن شعبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يو مجوسی غلام وو چې د هغه نوم فيروز وو او کنيه يې ابولؤلؤ وه، هغه شکايت کړی وو چې زما مولی مغيره بن شعبه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ما باندې

زيات تيکس لګولی دی ، حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د هغه څخه پوښتنه وکړه چې ستا کسب څه شی . هغه ځو کسبونه او هندونه وښودل ، عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وفرمايل چې دا ټيکس خو دومره نه دی ، ته خو ډير ماهره کاريګر يې ، ستا ګټه زياته ده ، ما اوريدلي دي چې ته ډيرې ښې ژرندې جوړوې زما لپاره يوه ژرنده جوړه کړه ، ابولؤلؤه چونکي په غصه کې وو نو ويې ويل چې صحيح ده زه به تاته داسې ژرنده تياره کړم چې دنيا به يې يادوي، حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې کله دا واوريدل نو ويې فرمايل هَدَّدَنِي العبد دې غلام خو ما ته د مرګ زورنه راکړه ، بيا د سهار په لمانځه کې ابولؤلؤ په حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ باندې حمله وکړه ، دا د چې ارشنبې ورځ وه او د ذوالحجه ۲۷ سنه ۲۳ه تاريخ وو ، تر دريو ورځو پورې هغه زخمي وو او په اول د محرم الحرام سنه ۲۴ه کې هغه د شهادت جام نوش کړلو ، په دغه وخت کې د هغه عمر ۶۳ کاله وو .

يألم: الم درد ته ويل کيږي يعني حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د زخم په وجه د شديد کرب او فرياد اظهار کولو ، عامو شارحينو همدا مطلب بيان کړی دی زه هم دا منم ليکن د دغه ټول حديث د کتلو او د هغه په مضمون کې د غور کولو نه معلوميږي چې حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د خلافت په امورو او د حقوق الله او حقوق العباد په باره کې د بی صبری اظهار کولو ، حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هغه ته په صحيح طريقه تسلی ورکړه .

وکأنه يجزعه: عام شارحين ليکي چې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دغه تکليف او درد باندې ملامتولو مګر شيخ عبد الحق رَحِمَهُ اللَّهُ د دې مطلب دا بيان کړی دی چې حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څخه درد او پريشاني لرې کوله او تسلی يې ورکوله ، دا مطلب زيات واضحه دی او د دې حديث سره بلکل موافق دی او د يألم مطلب چې ما بيان کړی دی د دې سره عين مطابق دی ، راتلونکي ټولې جملې په همدې باندې موافق راځي .

ولا کل ذلک: يعني ای امير المؤمنين! د دې ټولو پريشانيانو هيڅ ضرورت نشته او نه دا بی قراری او د مستقبل دومره خوف ستا د شان سره مناسب دی ، ته خو هغه هستي يې چې د حضور پاک صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره دې رفاقت کړی دی ، د حضرت ابوبکر صديق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره دې رفاقت کړی دی هغه دواړه ستا نه خوشحاله وو ، بيا تا د مسلمانانو خدمت وکړلو ، د انتقال نه بعد به ان شاء الله ټول مسلمانان هم ستا نه راضی او خوشحاله وي لهذا د پريشانی ضرورت نشته .

منٌ من الله : يعني د حضور اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت يا د ابوبکر صديق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خدمت دا خو د الله تعالى له طرفه محض احسان وو چې په ما باندې شوی وو ، زما سره چې کومه پريشاني ده هغه ستاسو د خلکو په وجه ده .

من اجلک: عامو شارحينو ليکلي دي چې حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايلي چې زما د وفات نه وروسته به د فتنو دروازې خلاصي شي لهذا ما ته د ستاسو فکر لاحق دی په دغه وجه زه د بی صبری او اضراب په کيفيت کې يم چې ستاسو به څه حال وي؟

د شارحينو ليکل په خپل ځای دي مګر ما ددې حديث په پوهيدو کې د ابتداء نه چې کوم کوشش کړی دی د هغه مطابق مطلب دا دی چې حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خلافت د امورو په باره کې بی صبری ظاهروله او په دې جمله کې يې هم هماغه ظاهره کړې ده چې د خلافت په امورو کې چيرته په حقوق الله او حقوق العباد کې کومه کوتاهی راغلې نه وي، لکه په نورو رواياتو کې راغلي چې ده وفرمايل چې په دې خلافت کې په ثواب او عتاب کې چې معامله سر په سر شي نو دا به زما لپاره ښه وي، لالی و لا علی نه ما ته ثواب حاصل شي او نه عذاب حاصل شي.

طلاع الارض: دا د طلوع څخه دی يعنې زما سره دومره سره زر وي چې په هغې سره د ځمکې سر ډک شي زه هغه د عذاب الهی د کتلو نه مخکې مخکې خرچ کړم مګر د عذاب شکل ونه ګورم. ملاعلی قاری رَحِمَهُ اللهُ ليکلي چې د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سر د هغه د ځوی په سينه باندې وو او هغه د الله تعالی سره په مناجات کې دا شعر ويلو:

ظَلُوْمٌ لِنَفْسِيْ غَيْرَ اَنِّيْ مُسْلِمٌ   اُصَلِّيْ صَلٰوةً كُلَّهَا وَ اَصُوْمُ

ترجمه: ما په خپل ځان باندې ډير ظلم کړی دی مګر بيا هم زه مسلمان يم، خپل ټول لمونځونه کوم او روژه نيسم.

حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خوف او رجاء نمونه وه، فرمايل به يې چې کچيرې په قيامت کې دا اعلان وشي چې ټول انسانان به جنت ته ځي او يو کس به دوزخ ته ځي نو ما ته به خطره وي چې چيرته هغه زه نه يم، او کچيرې دا اعلان وشي چې ټول خلک به دوزخ ته ځي صرف يو کس به جنت ته ځي نو زما به اميد وي چې هغه يو کس به زه يم. شيعه او روافضو د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د دغه خوف او رجاء جذبې او دغه اخلاص ته په غلط نظر سره کتلي دي او د هغه د مورد طعن ګرځولو کوشش يې کړی دی، رښتيا دي:

فعين الرضاء عن کل عيب کليلة   و لکن عين السخط تبدی المساويا

ترجمه: سړی چې کله د يو چا نه خوشحاله وي نو سترګي يې هر وخت د عيب نه ړندې پاتې کيږي مګرا ناراضه سترګي ته صرف بد په نظر ورځي.

باب مناقب ابي بکر و عمر رضي الله عنهما

د حضرت ابوبکر او حضرت عمر رضي الله عنهما مناقب

د صاحب مشکوة دا طریقه پاتې شوې ده چه هغه انفرادی مناقب د متعلقه صحابی سره بیان کړي دي لیکن د مناقبو احادیث مشترکه هم وي، صاحب د مشکوة مشترکه مناقب په جدا بابونو کې جمع کړي دي، نو د صدیق اکبر او عمر فاروق رضي الله عنهما د انفرادی مناقبو نه فارغیدو نه پس اوس د دواړو مشترکه مناقب بیانوي، دا ښه ترتیب دی.

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم په صدیق او عمر رضي الله عنهما باندې اعتماد

﴿۱﴾ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَمَا

حضرت ابو هریره رضي الله عنه وایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم و فرمائیل یو سړی خپلې غوا شړلو سره بوتله تلو

رَجُلٌ يَسُوقُ بَقَرَةً إِذْ أَعْيَيْ فَرَكِبَهَا فَقَالَتْ إِنَّا لَمْ نُخْلَقْ

کې چه هغه ستړی شو نو غوا باندې سور شو غوا ورته وویل زمونږ تخلیق دې کار د پاره نه دی شوی

لِهٰذَا إِنَّمَا خُلِقْنَا لِحِرَاثَةِ الْأَرْضِ فَقَالَ النَّاسُ سُبْحَانَ اللهِ

مونږ خو د زراعت او کاشتکارې کار د پاره پیدا شوی یو خلقو د اظهار تعجب په طور وویل سبحان الله

بَقَرَةٌ تَكَلَّمُ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

غوا هم خبرې کوي په دې وخت کې رسول کریم صلی الله علیه وسلم و فرمائیل زه په دې خبره ایمان راوړم

فَإِنِّي أُوْمِنُ بِهِ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ

او ابوبکر او عمر هم ایمان راوړي او حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه هغه مجلس کې موجود نه وو

وَمَا هُمَا ثَمَّ. وَقَالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ فِي غَنَمٍ

او حضرت ابو هریره رضي الله عنه بیان وکړو چه یو سړی د خپلو چیلیو درمې منځ کې وو اچانک یو شرمخ راغی

لَهُ إِذْ عَدَا الذِّئْبُ عَلَى شَاةٍ مِنْهَا فَأَخَذَهَا

او د رمې نه یې یوه بزې وتښتوله د چیلیو مالک د شرمخ تعاقب کولو سره خپله چیلۍ یې د هغه نه

فَأَدْرَكَهَا صَاحِبُهَا فَاسْتَنْقَذَهَا فَقَالَ لَهُ الذِّئْبُ

خلاصه کړله شرمخ هغه ته وویل تاخو خپله چیلۍ زمانه خلاصه کړه لیکن دا راته ووایه چه د سبع

فَمَنْ لَهَا يَوْمَ السَّبُعِ يَوْمَ لَا رَاعِيَ لَهَا غَيْرِي

په ورځ چیلیو حفاظت کونکی به څوک وي زما نه علاوه خلقو دي واقعه اوریدو سره اظهار تعجب

فَقَالَ النَّاسُ سُبْحَانَ اللهِ ذِئْبٌ يَتَكَلَّمُ فَقَالَ

وکړو او هغوی وویل سبحان الله شرمخ او خبري وکړي حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل زه په دي ایمان راوړم

أُومِنُ بِهِ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ

او ابوبکر او عمر هم ایمان راوړي حالانکه هغه وقت حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه کي

وَمَا هُمَا ثَمَّ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

هیڅوک هم هلته موجود نه وو. [بخاري مسلم]

توضیح: اعي: یعنې چه کله هغه سړی سټړی شو نو په غوا باندې سور شو، غوا انکار وکړو او خبري یې وکړې، خلکو تعجب وکړو. **فاني اومن**: دا په شرط محذوف باندې متفرع ده چه جزاء واقع ده یعنې کچیرې خلک د غوا په خبرو باندې تعجب کوي نو ودي یې کړي، زه او ابوبکر او عمر فاروق په دې خبرو باندې ایمان لرو چه معجزه ظاهره شوه، حضور صلی الله علیه وسلم د خپل یقین سره د شیخینو یقین یو ځای کړو دا نهایت قرب او قوت ایمان او اطمینان او اعتماد ته اشاره ده او په همدې سره د شیخینو فضیلت دی. **عدا الذئب**: دا د عدوان او تجاوز څخه دی یعنې لیوانو په ګډو باندې حمله وکړه.

یوم السبع: په دې کلمه کې په باء باندې پیش هم دی او سکون هم، که پیش وي نو د دې ورځې نه مه داسې د فتنې ورځ مراد ده چه په هغې کې به انسان د فتنو په وجه سره خپل مال او څریدونکې حیوانات پریږدي او وبه تښتي او ټول حیوانات به د لیوانو رحم او کرم ته پاتې شي، یا د دینه کومه داسې ورځ مراد ده چه په هغې کې به ټول خلک مړه شي او ګډې به یوائې پاتې شي، یا د دینه د قیامت ابتدائی احوال مراد دي چه د هغو د خوف په وجه به انسانان او حیوانات سره یو ځای شي په وإذا النفوس زوجت کې همدې ته اشاره ده، ملا علي قاري رحمه الله دغه توجیه کمزورې ګرځولې

بعضو ویلي چه السبع د اهل جاهلیت د اخترونو څخه د اختر یوه ورځ وه چه په هغې کې به خلک اختر ته ووتل حیوانات به یې یو اځې پرېښودل، په دې صورت کې د سبع په باء باندې سکون هم ویلې شي.

﴿۲﴾ وَعَنِ	ابْنِ	عَبَّاسٍ	قَالَ	إِنِّيْ	لَوَاقِفٌ	فِيْ	قَوْمٍ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وایي چه د حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د وفات په ورځ هغه وقت زه هم د هغه

فَدَعَوْا	اللّٰهَ	لِعُمَرَ	وَقَدْ	وُضِعَ	عَلٰى	سَرِيْرِهٖ

خلقو منځ کې ولاړ وم هر کله چه د حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ جسد خاکې لمبولو د پاره تخته مرګ باندې اېښودل

إِذَا	رَجُلٌ	مِّنْ	خَلْفِيْ	قَدْ	وَضَعَ	

شوی وو او خلق ولاړ وو او د هغه په حق کې یې دعا د خیر او مغفرت غوښتلو اچانک مامحسوسه کړه

مِرْفَقَهٗ	عَلٰى	مَنْكِبِيْ	يَقُوْلُ	يَرْحَمُكَ	اللّٰهُ

چه زما شانه ولاړ یو سړي خپله زنه زما په اوږه اېښې ده هغه سړي ویل شروع کړل د الله تعالى رحمت

إِنِّيْ	لَأَرْجُوْ	أَنْ	يَّجْعَلَكَ	اللّٰهُ	مَعَ	صَاحِبَيْكَ

دې په تاسو نازل شي بېشکه زه پوره امید لرم چه الله تعالى به تا سو د خپلو دواړو دوستانو سره یو ځای

لِأَنِّيْ	كَثِيْرًا	مَّا	كُنْتُ	أَسْمَعُ	رَسُوْلَ	اللّٰهِ	صَلَّى	اللّٰهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

لري ځکه چه ما به د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ژبې مبارکې نه اکثر دا الفاظ اورېدل چه زه فلانی ځای وم

يَقُوْلُ	كُنْتُ	وَأَبُوْبَكْرٍ	وَعُمَرُ	وَفَعَلْتُ	وَأَبُوْبَكْرٍ	وَعُمَرُ	

او ابوبکر او عمر هم ما سره وو ما فلانی کار وکړو او ابوبکر او عمر هم زما شریک کار وو زه فلانی مقام

وَانْطَلَقْتُ	وَأَبُوْ	بَكْرٍ	وَعُمَرُ	وَدَخَلْتُ	وَأَبُوْبَكْرٍ	وَعُمَرُ	وَخَرَجْتُ	وَأَبُوْبَكْرٍ	وَعُمَرُ

ته ولاړم او ابوبکر او عمر هم ما سره وو زه فلانی مکان یا فلانی ځای ته ننوتم او بهر راووتم او ابوبکر او عمر هم ما سره

فَالْتَفَتُّ	فَإِذَا عَلِيُّ	بْنُ	أَبِيْ	طَالِبٍ	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ.

وو ما چې روسته تاوید سره او کتل نو دا دې الفاظ ویونکی علی ابن ابی طالب رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وو. [بخاری ومسلم]

توضیح : (فدعوا الله) یعنې خلکو انفرادی طور باندې د عمر رضي الله عنه لپاره دعاګانې غوښتلې.

(کنت و ابوبکر و عمر) په دې ټولو جملو کې د اسم ظاهر عطف په اسم ضمیر باندې راغلی دی حالانکه نحویان په ضمیر متصل باندې د اسم ظاهر عطف ته بغیر د تأکید نه به منفصل سره جائز نه وايي بلکه هغه ته ضعیف وايي، هو! په اشعارو کې ګنجائش شته، ددې جواب دا دی چه علامه مالکی رحمه الله فرمايي چه دغسې عطف په نظم او نثر دواړو صورتونو کې د راجح قول مطابق جائز دی. (مرقات)

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

﴿۳﴾ عَنْ أَبِيْ سَعِيْدِنِ الْخُدْرِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ لَيَتَرَاءَوْنَ

حضرت ابو سعید خدري رضي الله عنه وايي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم و فرمائیل جنتي خلق به علیین والا ډیرې

أَهْلَ عِلِّيِّيْنَ كَمَا تَرَوْنَ الْكَوْكَبَ الدُّرِّيَّ فِيْ أُفُقِ السَّمَاءِ وَإِنَّ أَبَا بَكْرٍ

بلندئ باندې داسې ویني څرنګه چه تا سو د آسمان په غاړه ډیر روښانه ستوري وینئ او ابوبکر

وَعُمَرَ مِنْهُمْ وَأَنْعَمَا. رَوَاهُ فِيْ شَرْحِ السُّنَّةِ

او عمر په علیین والاؤ کې دي بلکې دخپل اعزاز او رتبې داعتبار نه هغوی نه زیات دي دا روایت بغوي خپل

وَرَوٰي نَحْوَهُ أَبُوْ دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

اسناد سره شرح السنه کې نقل کړی دی او دغه شان روایت ابو داؤد ترمذي او ابن ماجه هم نقل کړی دی

توضیح : وانعما: یعنې په اعلی علیین کې به دواړه د ټولو نه مخکې په اعلی مقام باندې فائزوي، یا مطلب دا دی چه دا دواړه به د جنت په نعمتونو کې داخلیږي (ای دخلا في النعيم) لکه څنګه چه عرب وايي اشأم ای دخل في الشام.

ابوبکر او عمر رضي الله عنهما به د جنت سرداران وي

﴿۴﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبُوْ بَكْرٍ وَعُمَرُ سَيِّدَا كُهُوْلِ

او حضرت انس رضي الله عنه وايي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم و فرمائیل جنت کې چه څومره هم پوخ عمر والاوي

أَهْلِ الْجَنَّةِ مِنَ الْأَوَّلِيْنَ وَالْآخِرِيْنَ إِلَّا النَّبِيِّيْنَ وَالْمُرْسَلِيْنَ.

بنايي هغه مخکنو کې وي یا وروستنو کې دهغوی ټولو سرداران به ابوبکر او عمر وي سوا د نبیانو

رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	وَرَوَاهُ	ابْنُ	مَاجَةَ	عَنْ	عَلِيٍّ.

اورسولانو نه .[ترمذي] ابن ماجه دارو ايت دحضرت علي رضي الله عنه نه نقل کړې دی.

توضيح: (كهول) په كاف او هاء باندې ضمه ده ، دا جمع ده مفرد يې كهل دی ، د ۳۰ كلو نه چه كوم كس زيات شي هغه ته كهل ويل كيږي د زيات عمر خلک مراد دي .

اوس سوال پيدا كيږي چه په جنت كې خو به ټول خلک ځوانان وي نو د هغوی د سردار كيدلو مطلب څه دی ؟ ددې جواب دا دی چه د زيات عمر والاؤ څخه هغه خلک مراد دي چه ددې دنيا نه په زيات عمر كې رخصت شوي وي ، ابوبكر صديق او عمر فاروق رضي الله عنهما به د دې ټولو سردار وي ، ددينه معلومه شوه چه كوم خلک په ځوانۍ كې ددې دنيا نه تللي وي نو شيخين به په طريق اولی د هغوی سرداران وي .

من الاولين: ددينه د سابقه امتونو دغه قسم خلک مراد دي او د (الاخرين) څخه ددې امت خلک مراد دي بغير د انبياء كرامو نه كه هغه د سابقه امتونو انبياء كرام وي يا آينده راتلونكی حضرت عيسی عليه السلام وي .

دحضرت ابوبكر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه خلافت طرف ته اشاره

﴿۵﴾وَعَنْ	حُذَيْفَةَ	قَالَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

اوحضرت حذيفه رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل ماته نه ده معلومه چه ستاسو منځ كې زما

إِنِّيْ	لَا	أَدْرِيْ	مَا	بَقَائِيْ	فِيْكُمْ	فَاقْتَدُوْا	بِالَّذِيْنَ	مِنْ بَعْدِيْ

ژوند اوس څومره باقي پاتې شوی نو لهذا تا سو خلق زما نه روسته ددې دوو خلقو پيروي كوي چه

أَبِيْ	بَكْرٍ	وَعُمَرَ.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ.

يوبل نه روسته به زما جانشين او خليفه ګان وي اوهغه ابوبكر اوعمر دي . [ترمذي]

د حضرت ابوبكر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه يوبل خصوصيت

﴿۶﴾وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ

اوحضرت انس رضي الله عنه بيان كوي رسول كريم صلى الله عليه وسلم چه به مسجد ته دا خليدو هيچا به خپل سر نه شو لوړ

لَمْ يَرْفَعْ أَحَدٌ رَأْسَهُ غَيْرَ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ كَانَا

ولای سوا دابوبکر او عمر رضي الله عنهما نه صرف دادوه صحابه رضي الله عنهم وو دي ادوا ړه به حضور صلی الله علیه وسلم لیدو سره

يَتَبَسَّمَانِ إِلَيْهِ وَيَتَبَسَّمُ إِلَيْهِمَا رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

مسکي کيدل او حضور صلی الله علیه وسلم به دهغوی لیدو سره مسکي کیدو دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي

وَقَالَ هٰذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

يي دي چه دا حديث غريب دی.

﴿۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ ذَاتَ يَوْمٍ وَدَخَلَ الْمَسْجِدَ

حضرت ابن عمر رضي الله عنه روایت کوي نبي کریم صلی الله علیه وسلم خپلي حجري شریفي نه راووتلو مسجد نبوي کې داسي.

وَأَبُوبَكْرٍ وَعُمَرُ أَحَدُهُمَا عَنْ يَمِينِهِ وَالْآخَرُ عَنْ شِمَالِهِ

داخل شو چي ابوبکر او عمر دحضور صلی الله علیه وسلم ښي طرف ته وو او دويم صاحب يي چپ طرف ته ووا و

وَهُوَ آخِذٌ بِأَيْدِيهِمَا فَقَالَ هٰكَذَا نُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

حضور صلی الله علیه وسلم ددواړو لاسونه خپلو لاسونو کې نیولي وو هغه وقت حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل دقیامت په ورځ

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

به مونږ دغه شان ولاړيږو دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي يي دي چه دا حديث غريب دی.

﴿۸﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ حَنْطَبٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى أَبَا بَكْرٍ

اوحضرت عبدالله ابن حنطب تابعي روایت کې دي چه يوه ورځ نبي کریم صلی الله علیه وسلم حضرت ابوبکر رضي الله عنه او

وَعُمَرَ فَقَالَ هٰذَانِ السَّمْعُ وَالْبَصَرُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ مُرْسَلًا.

حضرت عمر رضي الله عنه لیدو سره وفرمائیل دادواړه په منزله دغوږ او سترګي دي دا روایت ترمذي په طریقې ارسال نقل کړی دی.

توضیح: (هذان السمع والبصر) شارحینو ددي څو مطلبونه بیان کړي دي، یو دا لکه څنګه چه د جسم په اعضاؤ کې د ټولو نه عمده عضوه سترګه او غوږ دی همدارنګه د دین اسلام لپاره ابوبکر صدیق او عمر فاورق رضي الله عنهما په منزله د سترګی او غوږ عمده او مفید ثابتیږي ګویا په دین کې د دوی حیثیت په جسم کې د سترګې او غوږ پشان دی. دویم مطلب دا دی چه دا دواړه زما لپاره

سترګې او غوږ دي، زه د هغوی په ذریعه اوریدل کوم او کتل کوم یعنې دا زما لپاره مطیع او فرمانبرداره وزیران او مشیران دي، دا مطلب زیات واضحه دی ، محاوره هم همداسې ده . دریم مطلب دا دی چه ابوبکر صدیق او عمر فاروق کائناتو کې غور کولو سره حق اوري او د حق مشاهده کوي.

دوه وزیران په اسمان کې او دوه په ځمکه کې

﴿۹﴾وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدِنِ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ نَبِيٍّ
حضرت ابوسعید خدري رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمائيل هيڅ نبي داسې نه دی تیر شوی چه
إِلَّا وَلَهُ وَزِيْرَانِ مِنْ أَهْلِ السَّمَاءِ وَوَزِيْرَانِ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ فَأَمَّا وَزِيْرَايَ
دهغه دوه وزیران اسمان والاؤنه او دوه وزیران ځمکې والاؤ نه نه وي نو آسمان والاؤ نه زما دوه
مِنْ أَهْلِ السَّمَاءِ فَجِبْرَئِيْلُ وَمِيْكَائِيْلُ وَأَمَّا وَزِيْرَايَ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ فَأَبُوْبَكْرٍ
وزیران خو جبرائیل علیه السلام او میکائیل علیه السلام دي او ځمکې والاؤنه زما دوه وزیران ابوبکر رضي الله عنه
وَعُمَرُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
او عمر رضي الله عنه دي [ترمذي]

د خلافت علی منهاج النبوة موده

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِيْ بَكْرَةَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِرَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَيْتُ
او حضرت ابي بکره رضي الله عنه نه روایت دی چې د رسول کریم صلى الله عليه وسلم خدمت کې حاضرید و سړه یو سړي عرض
كَأَنَّ مِيْزَانًا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ فَوُزِنْتَ أَنْتَ
وکړو یارسول الله ما خوب لیدلی دی چه ګویا یو ترازو تله آسمان نه را کوز شوه او هغه ترازو کې تاسو
وَأَبُوْ بَكْرٍ فَرَجَحْتَ أَنْتَ وَوُزِنَ أَبُوْ بَكْرٍ وَعُمَرُ فَرَجَحَ أَبُوْبَكْرٍ
او ابوبکر رضي الله عنه وتلل شوئ نو ستاسو وزن زیات شو بیا ابوبکر او عمر رضي الله عنهما وتلل شول نو د ابوبکر رضي الله عنه
وَوُزِنَ عُمَرُ وَعُثْمَانُ فَرَجَحَ عُمَرُ ثُمَّ رُفِعَ الْمِيْزَانُ
وزن زیات شو بیا عمر رضي الله عنه او عثمان رضي الله عنه وتلل شول نو د عمر رضي الله عنه وزن زیات شو دي نه روسته ترازو

فَاسْتَآءَ لَهَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْنِيْ فَسَآءَهُ ذٰلِكَ فَقَالَ خِلَافَةُ
اوچت کړی شوه، رسول کريم صلی الله عليه وسلم د هغه سړي دي خوب سره غمجن شو حضور صلی الله عليه وسلم و فرمائيل دا خلافت
نُبُوَّةٍ ثُمَّ يُؤْتِي اللهُ الْمُلْكَ مَنْ يَّشَآءُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُوْ دَاوُدَ .
نبوت دی دي نه روسته چه الله تعالیٰ څوک غواړي ملک به ورته عطا کوي . [ترمذي وابوداؤد]

توضيح : فساء: د خوب ليدونکي د خوب نه معلومه شوه چه د خلافت علی منهاج النبوة دور به د عمر فاروق رضي الله عنه په وفات او شهادت باندې ختم شي په دې باندې حضور ﷺ خفه شو ، او په دې باندې هم خفه شو چه د عمر فاروق رضي الله عنه د شهادت نه بعد به د فتنو دور شروع شي . د خلفاء راشدينو د خلافت لپاره شاه ولی الله رحمه الله دا اصطلاح فرمايلې ده چه د حضور ﷺ عهد يې په عهد نبوت سره ياد کړی دی ،د هغه د وفات نه بعد د حضرت ابوبکر صديق او عمر فاروق رضي الله عنهما دور يې په خلافت علی منهاج النبوة بطريق خاص سره ياد کړی دی او د حضرت عثمان رضي الله عنه او د حضرت علی رضي الله عنه خلافت يې په خلافت علی منهاج النبوة بطريق عام ياد کړی دی ليکن د دينه وروسته يې په ملک عضوض سره ياد کړی دی ، د دغه ملک عضوض څخه يې د حضرت معاويه رض خلافت او بيا د عمر بن عبدالعزيز خلافت مستثنی کړی دی . په دې حديث کې د خلافت د الفاظو څخه د حضرت صديق او حضرت عمر فاروق رضي الله عنهما خلافت علی منهاج النبوة ته اشاره ده.

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه د جنتي کيدو بشارت

﴿١١﴾ عَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَطَّلِعُ عَلَيْكُمْ
حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه روايت دی چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم يو ورځ وفرمائيل گورئ اوس به ستاسو
رَجُلٌ مِّنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَاطَّلَعَ أَبُوْبَكْرٍ ثُمَّ قَالَ يَطَّلِعُ عَلَيْكُمْ رَجُلٌ مِّنْ أَهْلِ
مخکې يو جنتی سړی راشي نو ابوبکر راغی بيا يې وفرمائيل اوس به ستاسو مخ ته يو جنتی سړی
الْجَنَّةِ فَاطَّلَعَ عُمَرُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.
راشي نو بيا حضرت عمر راغی. دا روايت ترمذي نقل کړی دی او ويلي يې دي چه دا حديث غريب دی

د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ او حضرت عمر رضی اللہ عنہ نیکی

﴿۱۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ بَيْنَا رَأْسُ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او ام المؤمنين بي بي عائشه رضی اللہ عنہا بيان کوي د سپوږمۍ يوه شپه کې چه د حضور صلی اللہ علیہ وسلم سر مبارک زما په
فِيْ حَجْرِيْ فِيْ لَيْلَةٍ ضَاحِيَةٍ إِذْ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ هَلْ يَكُوْنُ لِأَحَدٍ
غيږ کې وو ما عرض وکړو يارسول الله ايا د چا دومره نيکي هم شته څومره چه د آسمان ستوري دي
مِّنَ الْحَسَنَاتِ عَدَدَ نُجُوْمِ السَّمَاءِ قَالَ نَعَمْ عُمَرُ قُلْتُ
حضور صلی اللہ علیہ وسلم و فرمائيل هو هغه عمر دی چه د هغه نيکۍ د آسمان دستورو برابر دي بيا ما عرض وکړو او د
فَأَيْنَ حَسَنَاتُ أَبِيْ بَكْرٍ قَالَ إِنَّمَا جَمِيْعُ حَسَنَاتِ عُمَرَ كَحَسَنَةٍ
ابوبکر رضی اللہ عنہ د نيکې و څه حال دی حضور صلی اللہ علیہ وسلم و فرمائيل د عمر تمامي نيکۍ د ابوبکر د نيکۍ و نه
وَاحِدَةٍ مِّنْ حَسَنَاتِ أَبِيْ بَكْرٍ. رَوَاهُ رَزِيْنٌ.
د يوې نيکۍ برابر دي [روايت کړې دې رزين]

باب مناقب عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مناقبو بيان

حب النبي رسول الله مفترض — وحب اصحابه نور ببرهان

من كان يعلم ان الله خالقه — لا يرمين ابا بكر ببهتان

ولا ابا حفص الفاروق صاحبه — ولا الخليفة عثمان بن عفان

اما علي فمشهور فضائله — والبيت لا يبتنى الا باركان

فلو ان السماء دلت لمجد — ومكرمة دلت لهم السماء

نوم او نسب: نوم يې عثمان دی، د پلار نوم يې عفان دی، لقب يې ذوالنورين دی، په پنځم پشت کې يې د نبی اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره نسب يوځای کيږي، هغه د نبی کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نزدې رشته دار وو.

حليه مبارکه: د هغه ولادت د فيل د واقعې نه شپږ کاله وروسته وشو، د صديق اکبر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په محنت سره په اسلام باندې مشرف شو، د هغه قد متوسط وو او رنګ يې سپين مائل زيړوالي ته وو، په مخ باندې يې د دانو يو څو نشانه وو، د هغه سينه خلاصه او ږيره يې ګڼه وه، د اسلام نه مخکې هم په قريشو کې لوی معزز ګڼل کيدلو. په حياء کې يې نظير پخپله دی وو، په سخاوت کې هغه ضرب المثل وو، د نبی مکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوه لورګانې حضرت رقيه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا او حضرت ام کلثوم رَضِيَ اللهُ عَنْهَا يو د بل پسې دده په نکاح کې راغلې، د حضرت عمر فاورق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه بعد هغه د خلافت لپاره منتخب کړی شو او دوولس ورځې کم دوولس کاله مسند د خلافت ته د رونق ورکولو نه بعد په ۱۸ ذوالحجة سنه ۳۵ھ کې په ډير مظلوميت سره د باغيانو په لاس شهيد کړی شو او د مدينې منورې په مشهور قبرستان بقيع غرقد کې دفن کړی شو، د هغه قبر بلکل ښکاره په نظر راځي، هر زائر د هغه زيارت کولی شي.

يو څه حالات: د اسلام د قبلولو نه مخکې يې کله هم شرابو ته لاس وروړی نه دی، نه يې کله زنا کړې او نه يې کله د بت مخې ته سجده لګولې ده، د حيا غلبه وه ورباندې، د غسل لپاره به يې چې کپړې لرې کولې نو کمره به يې بنده کړه په ناسته به يې په غسل خانه کې غسل کولو، د ودريدو جرأت به يې کولی نشو، په بيعت اسلام کې يې چې کله د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره لاس ولګيدلو نو مرګه پورې يې هغه لاس شرمګاه سره ونه لګولو. په ټولو غزواتو کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره شريک پاتې شوی، د بدر په جنګ کې د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په حکم وروسته پاتې شو مګر

بدری شمار کړی شو ، په اسلام باندې یې خپل ذاتی مال بې دریغه خرچ کړلو ، د مسجد نبوی په توسیع او د بئر رومه په اخیستلو او د جیش عسره په تیاری کې یې خپل ډیر مال د الله تعالی په رضا کې مصرف کړلو ، د فاروق اعظم نه وروسته یې د اسلام دین سنبال کړلو او د فارس په اطرافو او د افریقه په حدودو کې یې لویې غزاګانې وکړې او ډیرې علاقې د اسلام د بیرغ لاندې راغلې، د ایران بادشاه یزدگرد دده په عهد کې قتل کړی شو ، هغه په عشره مبشرو کې حسابیږي ،د هغه خلافت په ابتدائی شپږو کلونو کې په سکون سره روان وو ، بیا د عبد الله بن سبا یهودی په منافقانه پروپیګنډو سره د مصر خلک راغلل او د اعتراض کونکو یوه ډله مدینې منورې ته راغله ، څلویښت ورځې یې د هغه کور محاصره کړلو او بیا په ۱۸ ذوالحجة سنه ۳۵ هـ کې په کور کې د ۸۸ کالو په عمر د غارې له طرفه ذبح کړی شو چې په دې سره د الله تعالی د غضب توره د پوښ نه بهر شوله چې تر اوسه په امت کې چلیږي.

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

﴿۱﴾ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُضْطَجِعًا فِيْ بَيْتِهٖ
ام المؤمنین بي بي عائشه رضي الله عنها بیان کوي یو ورځ رسول کریم ﷺ خپل کور کې خپل ونونه یا
كَاشِفًا فَخِذَيْهِ أَوْ سَاقَيْهِ فَاسْتَأْذَنَ أَبُوْبَكْرٍ
پونډۍ خلاصې پروت وو چې حضرت ابوبکر رضي الله عنه د حاضریدو اجازت وغوښتو حضور ﷺ هغه
فَأَذِنَ لَهٗ وَهُوَ عَلٰى تِلْكَ الْحَالِ فَتَحَدَّثَ
دننه راوغوښته او هغه حالت کې پروت وو حضرت ابوبکر رضي الله عنه څه وخته پورې ناست وو خبرې یې
ثُمَّ اسْتَأْذَنَ عُمَرُ فَأَذِنَ لَهٗ وَهُوَ كَذٰلِكَ
کولې بیا حضرت عمر رضي الله عنه د حاضریدو اجازت وغوښته حضور ﷺ هغه دننه را وبللو او هغه شان
فَتَحَدَّثَ ثُمَّ اسْتَأْذَنَ عُثْمَانُ فَجَلَسَ
پروت وو حضرت عمر رضي الله عنه د حضور ﷺ سره خبرې کولې بیا حضرت عثمان رضي الله عنه د حاضریدو اجازت
رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَوّٰى ثِيَابَهٗ
وغوښته نو رسول کریم ﷺ راپورته کیدو شه او کیناسته او خپلې کپړې یې سمې کړلې

خَرَجَ قَالَتْ عَائِشَةُ دَخَلَ اَبُوْبَكْرٍ فَلَمْ تَهْتَشَّ

بي عائشي رضي الله عنها عرض وکړو یارسول الله حضرت ابوبکر دننه راغی نو تاسو نه څه حرکت وکړو او نه

وَلَمْ تُبَالِهِ ثُمَّ دَخَلَ عُمَرُ فَلَمْ تَهْتَشَّ

ود هغوی پروا وکړه دغه شان حضرت عمر رضي الله عنه دننه راغی نو تاسو هغه وقت هم نه حرکت وکړو

لَهُ وَلَمْ تُبَالِهِ ثُمَّ دَخَلَ عُثْمَانُ فَجَلَسْتَ

او نه مو دهغه پروا وکړه خو څه وقت چې حضرت عثمان رضي الله عنه دننه داخل شو نو تاسو فوراً پورته کېدو

وَسَوَّيْتَ ثِيَابَكَ فَقَالَ اَلَا اَسْتَحْيِيْ مِنْ رَجُلٍ

سره کیناستئ او خپلي کپړي مو درستي کړلي حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل ایا زه د هغه سړي نه حیا ونه کړم

تَسْتَحْيِيْ مِنْهُ الْمَلَائِكَةُ. وَ فِيْ رِوَايَةٍ قَالَ اِنَّ

چې دهغه نه فرښتي هم حیا کوي او یو روایت کي دا الفاظ دي چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل حقیقت

عُثْمَانَ رَجُلٌ حَيِيٌّ وَّ اِنِّيْ خَشِيْتُ اِنْ اَذِنْتُ

دادی چې عثمان رضي الله عنه دیر حیا دار سړی دی ما محسوسه کړه که عثمان رضي الله عنه دي حالت کي راوبلم هغه

لَهُ عَلٰى تِلْكَ الْحَالَةِ اَنْ لَّا يَبْلُغَ اِلَيَّ

به زما نه خپل مقصود پوره نه کړي یعني که هغه ما دي حالت کي ووینی نو د غلبه ادب شرم او حیا نه

فِيْ حَاجَتِهٖ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

به ما سره نه کیني او کوم مقصد د پاره چې راغلی دی د هغه پوره کولو نه بغیر به بیرته لاړ شي [مسلم]

توضیح: **کاشفا عن فخذیه**: دا بی تکلفه کیناستلو ته اشاره ده، ددې مطلب دا نه دی چې د حضور صلی الله علیه وسلم ورنونه بلکل ښکاره وو، هغه صلی الله علیه وسلم پخپله ورنونو ته عورت ویلو سره د پټولو حکم کړی دی.

تهتش: ای لم تتحرک لاجله یعني تا هیڅ اهتمام ونکړو لکه څنګه چې په بی تکلفانه انداز کې وې هماغسې پاتې شو. بعضو ددې لفظ ترجمه په هشاش بشاش سره کړې ده یعنې د هغو لپاره هشاش

بشاش نه شو ولم تباله: يعني هيڅ پروا او اهتمام دي ونکړو.

تستحي منه الملائكة: وايې يو ځل په مدينه منوره کې د يوې قضيې په موقع باندې د حضرت عثمان رضی الله عنه سينه خلاصه شوه نو ملائکي وروسته شوې ، حضور صلی الله علیه وسلم حضرت عثمان رضی الله عنه ته د سينې پټولو حکم وکړو نو ملائکي واپس راغلې ، د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم په پوښتنې باندې ملائکو وويل چې د هغه د سينې خلاصيدو په وجه د هغه نه د حياء په بناء باندې مونږ وروسته شو ، د حضور صلی الله علیه وسلم د اهتمام يوه وجه خو همدا د عثمان رضی الله عنه حياء وه ، دويم مطلب دا چې حضرت عثمان رضی الله عنه د کوم حاجت لپاره راغلی وو ، کچيرې حضور صلی الله علیه وسلم همداسې بې تکلفه پاتې شوی وای نو حضرت عثمان رضی الله عنه خپل خواست (غوښتنه) پيش کولی نشو.

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

حضرت عثمان رضی الله عنه دحضور صلی الله علیه وسلم رفيق جنت دی

﴿۲﴾ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت طلحه ابن عبيد الله رضی الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمائيل د هر نبي يو رفيق يعني مهربان
لِكُلِّ نَبِيٍّ رَفِيْقٌ وَرَفِيْقِيْ يَعْنِيْ فِي الْجَنَّةِ عُثْمَانُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
ملګری او دوست وي او زما رفيق يعني په جنت کې عثمان رضی الله عنه دی دا روايت ترمذي نقل کړی دی
وَرَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هٰذَا حَدِيْثٌ
او ابن ماجه هم دا روايت د حضرت ابو هريره رضی الله عنه نه نقل کړی دی او ترمذي ويلي دي چې دا حديث
غَرِيْبٌ وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِيِّ وَهُوَ مُنْقَطِعٌ.
غريب دی او د دې اسناد قوي نه دی او دا منقطع دی.

توضيح: حضرت عثمان رضی الله عنه کچيرې د حضور صلی الله علیه وسلم په رفاقت کې په جنت کې وي نو دا د هغه لوی ذاتي اعزاز دی ، د دې مطلب دا نه دی چې د حضور صلی الله علیه وسلم به کوم بل رفيق نه وي دا د اعزازاتو او نوازشاتو د تحفو ځانته ځانته تقسيم دی يوه تحفه د بلې تحفې منافي نه ده:

یہ رتبہ بلند ملا جس کو مل گیا　　　　ہر مدعی کے واسطے دارورسن کہاں؟

دجهاد په لار کې مالي قرباني

﴿۲﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ خَبَّابٍ قَالَ شَهِدْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت عبد الرحمٰن بن خباب رضي الله عنه بیان کوي هغه وقت زه هم د نبي کریم صلى الله عليه وسلم مجلس مبارک کي

وَهُوَ يَحُثُّ عَلَى جَيْشِ الْعُسْرَةِ

حاضر وم کوم وقت چې حضور صلى الله عليه وسلم د جیش عسره د مالي امداد د پاره خلقو ته جذبه ورکوله

فَقَامَ عُثْمَانُ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ عَلَيَّ مِائَةُ

حضرت عثمان رضي الله عنه اودریدلو او عرض يې وکړو یا رسول الله د الله تعالٰی په لار کې په کار راتلو د پاره سل

بَعِيْرٍ بِأَحْلَاسِهَا وَأَقْتَابِهَا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ

اوښان سره د هغوی د جهولونو او پالانونو زه په خپله ذمه اخلم حضور صلى الله عليه وسلم بیا خلق هغه جنګ د پاره

حَضَّ عَلَى الْجَيْشِ فَقَامَ عُثْمَانُ فَقَا

د امداد او معاونت طرف ته متوجه او راغب کړل نو حضرت عثمان رضي الله عنه او دریدلو او عرض يې وکړو

عَلَيَّ مِائَتَا بَعِيْرٍ بِأَحْلَاسِهَا وَأَقْتَا

چې د مخکنو سل اوښانو نه علاوه مزید دوه سوه اوښان د هغوی د جهولونو او پالانونو یعني پوره

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ حَضَّ عَلَى الْجَيْ

ساز او سامان سره د الله په لار کې په خپله ذمه اخلم بیا دریمه موقع هم داسې وه چې نبی صلى الله عليه وسلم خلقو

فَقَامَ عُثْمَانُ فَقَالَ عَلَيَّ ثَلَاثُ مِائَةِ بَ

ترغیب ورکاوه نو بیا حضرت عثمان رضي الله عنه اودریدلو او عرض يې وکړو چې درې سوه اوښان سر

بِأَحْلَاسِهَا وَأَقْتَابِهَا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ

هغوی د جهولونو او پالانونو د الله په لار کې پخپله ذمه اخلم عبد الرحمٰن بن خباب رضي الله عنه وايي

رَأَيْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْزِلُ عَنِ الْمِنْبَرِ	
ليدل چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منبر نه خکته شو وي فرمائيل يې چې ددي عمل نه روسته چې عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ	
وَهُوَ يَقُوْلُ مَا عَلَى عُثْمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ هٰذِهٖ مَا عَلَى عُثْمَانَ	
څه کوي دهغه نه به ورته هيڅ نقصان نه وي ددې نه وروسته چې عثمان څه کوې کوم نقصان به	
مَا عَمِلَ بَعْدَ هٰذِهٖ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.	
ورته نه وي. [روايت کړې دې ترمذي]	

توضيح: **جيش العسرة**: جيش لښکر ته ويل کيږي او العسرة تنګۍ ته ويل کيږي ددينه غزوه تبوک مراد ده چې د يوې مياشتې په مسافت باندې وه، د سختې ګرمۍ موسم وو، لرې سفر وو، په مدينه کې د ميوو او فصلونو د کټ کولو زمانه وه، نفير عام هم وو، د ديرش زره لښکر، د سوارليو مسئله وه، د ډيليو مسئله وه، د خوراک د شيانو مسئله وه، هلته د جنګيدونکي درې لکه رومي عسکرو سره مقابله وه په دغه وجه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ډير اهتمام سره د چندې بار بار ګذارش وکړو او حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اعزاز حاصل کړلو. (احلاس) د حلس جمع ده د اوښ پالان او د کجاوې نه لاندې چې کومه پرده وي هغه مراد ده.

اقتاب: د قتب جمع ده پالان ته ويل کيږي اوښ سره د ساز و سامان مراد دی.

علي: دا د نذر لپاره استعماليږي چې په ما باندې نذر ده چې دومره به ورکوم، ابوعمرو فرمايلي چې حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په دې غزوه کې نهه سوه پنځوس اوښان ورکړل او پنځوس آسونه يې ورکړل تر څو زر پوره شي.

ما علی عثمان: دا د دربار نبوی نه حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته اعزازی تحفه ملاؤ شوه چې د نن نه بعد که حضرت عثمان هيڅ عمل هم ونکړي نو هغه ته به هيڅ نقصان نه وي يعني د عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ټول سابقه او لاحقه خطاګانې معاف دي، په دې کې د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حسن خاتمه او جنتي کيدلو بشارت دی. علماؤ ليکلي دي چې ددې اعمالو نه د نوافلو اعمال مراد دي چې د فرائضو نه علاوه که حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تر مرګه پورې کوم نفلي نيک کار ونکړي نو پرواه نشته، دغه نيکی د ټولو نوافلو قائم مقام ده. صحابه کرام ددې اعزازاتو نه وروسته کمزوري شوي نه دي بلکه دهغوی اعمال به نور هم تيز شولو، دې حديث ته په کتلو د هغو خلکو سترګې خلاصيدل پکار دي

چې په حضرت عثمان رضي الله عنه باندې هر قسم اعتراضونه کوي حالانکه د حضرت عثما
خطاګانې د مخکې نه کالعدم ګرځول شوي دي ، په خلافت او ملوکیت کې ابوالاعلی مو
صاحب د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلاف سخت قلم استعمال کړی دی ، په راتلونکي حدیث
دغسې اعزازي جمله ده په هغه حدیث کې دي چې حضرت عثمان رضي الله عنه یو زر اشرفۍ ورکړ

دعثمان رضي الله عنه ایثار او قرباني

﴿۴﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ جَاءَ عُثْمَانُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ
او حضرت عبد الرحمٰن بن سمره رضي الله عنه وايي هغه وخت چې جیش عسره د جهاد سامان تیار اوج
بِأَلْفِ دِيْنَارٍ فِيْ كُمِّهِ حِيْنَ جَهَّزَ جَيْشَ الْعُسْرَةِ فَنَ
کیده حضرت عثمان رضي الله عنه یو هزار دینار د خپل قمیص په لستوني کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته راوړل
فِيْ حَجْرِهِ فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُ
حضور صلی الله علیه وسلم په غیږ کې یې کیخودل ما ولیدل چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم هغه دینار خپلې غیږې کې اړول
فِيْ حَجْرِهِ وَهُوَيَقُوْلُ مَا ضَرَّ عُثْمَانُ مَا
اړولو سره کتل او فرمائیل یې د نن ورځ دې مالي ایثار نه روسته که عثمان رضي الله عنه نه څه ګناه و
بَعْدَ الْيَوْمِ مَرَّتَيْنِ . رَوَاهُ أَ
نو هغه ته به څه نقصان نه وي دا الفاظ حضور صلی الله علیه وسلم دوه واره ارشاد وفرمائیل (ا

د حضرت عثمان رضي الله عنه بیعت رضوان اعزاز

﴿۵﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا أَمَرَ رَسُوْلُ اللهِ بِبَيْعَةِ الرِّ
او حضرت انس رضي الله عنه وايي کوم وخت چې رسول الله صلی الله علیه وسلم صحابو رضي الله عنه ته د بیعة الرضوان حکم و
كَانَ عُثْمَانُ رَسُوْلَ رَسُوْلِاللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى
نو هغه وخت حضرت عثمان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خصوصي نماینده په حیثیت سره مکې ته تل
فَبَايَعَ النَّاسَ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ
حضور صلی الله علیه وسلم د خلقو نه د ځان قربانو لو بیعت اخستلو او هر کله چې تمامو مسلمانانو بیعت وکړ

إِنَّ	عُثْمَانَ	فِيْ	حَاجَةِ	اللهِ	وَحَاجَةِ	رَسُوْلِهِ	

حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هلته موجود نه وو نو رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د الله د دین او د الله

فَضَرَبَ	بِإِحْدٰى	يَدَيْهِ	عَلَى	الْأُخْرٰى	فَكَانَتْ	يَدُ	

د رسول په کار باندې تللی دی او دې ویلو سره خپل یو لاس یې بل لاس باندې ووهلو نو د رسول

رَسُوْلِ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	لِعُثْمَانَ	خَيْرًا	

کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه لاس چې د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د طرف نه وو د باقي تمامو صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ د لاسو نو نه

مِّنْ أَيْدِيْهِمْ لِأَنْفُسِهِمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

زیات بهتر او افضل وو کوم چې د هغوی د خپل طرف نه وو. [ترمذي]

توضیح: په صلحه د حدیبیه کې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په طور د سفیر قریشو ته لیږلی وو ، قریشو هغه د څه وخت لپاره محبوس وساته ، دلته مشهوره شوه چې عثمان شهید کړی شو د دې بدل اخیستلو لپاره حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د کیکر یوې ونې لاندې د یو نیم زر صحابه کرامو نه بیعت واخیستلو ،حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چونکې نه وو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه لپاره هم بیعت واخیستلو مګر خپل یو لاس یې د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لاس وګرځولو او بیعت یې واخیسته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لپاره د غه بیعت څکه واخیستلو چې د هغه ډیر لوی فضیلت راتلونکی وو . حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دې احتمال بیعت واخیستلو چې کچیرې هغه ژوندی وي نو هغه هم په دې بیعت کې شریک شي او د بیعت رضوان فضیلت پیدا کړي لکه همداسې وشوه ، یو صحابی فرمایي چې مونږ د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په لاس باندې د مرګ بیعت کړی وو .

د دار په واقعه کې د عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جرأت

﴿۶﴾	عَنِ	وَعَنْ	ثُمَامَةَ	بْنِ	حَزْنِ	نِ	الْقُشَيْرِيِّ	قَالَ	شَهِدْتُ الدَّارَ

او حضرت ثمامه ابن حزن قشیري بیان کوي زه هغه وقت د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مکان کې موجود

حِيْنَ	أَشْرَفَ	عَلَيْهِمْ	عُثْمَانُ	فَقَالَ	أَنْشُدُكُمُ	اللهَ	وَالْإِسْلَامَ

وم کله چې هغه د باغیانو ته مخاطب وو او ورته یې وفرمائیل زه د الله او اسلام واسطه ورکولو سره

هَلْ تَعْلَمُوْنَ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ستاسو نه پوښتنه کوم ایا تاسو ته معلومه ده چې کله رسول الله صلی الله علیه وسلم د مکې نه په هجرت کولو

قَدِمَ الْمَدِيْنَةَ وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ يُسْتَعْذَبُ غَيْرَ بِئْرِ

مدینې ته تشریف راوړی وونو هغه وقت مدینه کې د رُومه کوهي نه علاوه د خوږو اوبو کوهی نه وو

رُوْمَةَ فَقَالَ مَنْ يَشْتَرِيْ بِئْرَ رُوْمَةَ يَجْعَلُ دَلْوَهٗ

او بیا چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل کوم سړی دی چې رومه کوهي واخلي او خپله بوقه د مسلمانانو بوقې

مَعَ دِلَاءِ الْمُسْلِمِيْنَ بِخَيْرٍ لَّهٗ مِنْهَا فِي

سره جوړه کړی د دې نیکۍ او بهتر اجر په بدله کې چې دا کوهي خرید کولو او وقف کولو والا ته به

الْجَنَّةِ فَاشْتَرَيْتُهَا مِنْ صُلْبِ مَالِيْ

د دې کوهي په سبب جنت حاصلیږي نو هغه زه وم چې په خپل اصل او خالص مال باندې مې دا کوهي

وَأَنْتُمُ الْيَوْمَ تَمْنَعُوْنِيْ أَنْ أَشْرَبَ مِنْهَا حَتّٰى

واخسته او نن تاسو ما د دې کوهي د اوبو څکلو نه منع کوئ د دې پورې چې زه د سمندر یعنې د

أَشْرَبَ مِنْ مَّاءِ الْبَحْرِ فَقَالُوْا اَللّٰهُمَّ نَعَمْ

سمندر په شان ترخې اوبو څکلو باندې مجبور کیږم خلقو ووېل (هو ای الله مونږ ته د دې علم دی

فَقَالَ أَنْشُدُكُمُ اللهَ وَالْإِسْلَامَ هَلْ

بیا حضرت عثمان رضي الله عنه وفرمائیل زه د الله او اسلام واسطه درکولو سره ستاسو نه پوښتنه کوم ایا

تَعْلَمُوْنَ أَنَّ الْمَسْجِدَ ضَاقَ بِأَهْلِهٖ

تاسو ته معلومه ده چې کوم وقت مسجد نبوي صلی الله علیه وسلم د مونځ کونکو د زیاتیدو په سبب تنګیدلو نو

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَشْتَرِيْ بُقْعَةَ آلِ فُلَانٍ

رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل کوم سړی دی چې د فلاني سړي د اولاد نه ځمکه خرید کړی او د هغه په

فَيَزِيْدُهَا فِي الْمَسْجِدِ بِخَيْرٍ لَهُ مِنْهَا فِي الْجَنَّةِ

ذريعه مسجد له توسيع وركړي وقف كونكي ته به ددي ځمكى په سبب جنت حاصليږي نو دا زه

فَاشْتَرَيْتُهَا مِنْ صُلْبِ مَالِيْ فَأَنْتُمُ الْيَوْمَ

وم چې هغه ځمکه مي په خپل اصل او خالص مال سره خريد كړله اونن تا سو ما مسجد كې ددوه

تَمْنَعُوْنَنِيْ أَنْ أُصَلِّيَ فِيْهَا رَكْعَتَيْنِ فَقَالُوْا اَللّٰهُمَّ نَعَمْ

ركعاته مونځ كولو نه منع كوى خلقو دي اوريدو سره وويل هو (اى الله مونږ ته ددي علم دى) بيا

قَالَ أَنْشُدُكُمُ اللهَ وَالْإِسْلَامَ هَلْ

حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمائيل زه د الله او اسلام واسطه دركولو سره ستا سو نه پوښتنه كوم ايا تاسو

تَعْلَمُوْنَ أَنِّيْ جَهَّزْتُ جَيْشَ الْعُسْرَةِ مِنْ مَالِيْ

ته معلومه ده چې هغه زه وم چې د جيش عسرة تياري مي په خپل مال سره كړې وو او خلقو دي

قَالُوْا اَللّٰهُمَّ نَعَمْ قَالَ أَنْشُدُكُمُ اللهَ

اوريدو سره وويل (هو اى الله مونږ ته معلومه ده) بيا حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمائيل زه د الله او

وَالْإِسْلَامَ هَلْ تَعْلَمُوْنَ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اسلام واسطه دركولو سره ستا سو نه پوښتنه كوم ايا تا سو ته دا معلومه ده چې يو ورځ رسول كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

كَانَ عَلٰى ثَبِيْرِ مَكَّةَ وَمَعَهُ أَبُوْبَكْرٍ وَعُمَرُ وَأَنَا

د مكې په ثبير غره ولاړ وو او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره حضرت ابو بكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او زه هم وم او

فَتَحَرَّكَ الْجَبَلُ حَتّٰى تَسَاقَطَتْ حِجَارَتُهُ بِالْحَضِيْضِ فَرَكَضَهُ بِرِجْلِهٖ

دغه خوزيدو سره كاڼي لاندې طرف ته اورغړيدل په غورځيدو سو نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غره ته لغته

قَالَ اسْكُنْ ثَبِيْرُ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ نَبِيٌّ وَصِدِّيْقٌ

وركړه ورته يې وفرمائيل په آرام شه حركت مه كوه دا وقت پر تا باندې يو نبي دى يو صديق دى او دوه

وَشَهِيْدَانِ	قَالُوْا	اَللّٰهُمَّ	نَعَمْ	قَالَ	اَللّٰهُ	اَكْبَرُ	

حقيقي شهيدان دي خلقو وويل هو (اې الله مونږ ته دد دي علم دی) حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا الله اكبر

شَهِدُوْا	وَرَبِّ	الْكَعْبَةِ	اِنِّيْ	شَهِيْدٌ

نعره ولګوله او وي ويل دي خلقو زما د خبرو تصديق کړی د کعبي په رب قسم زه يقيناً شهيدیم

ثَلَاثًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَالدَّارَقُطْنِيُّ.

دا الفاظ هغوی دري واره وفرمائيل. [ترمذي نسائي دارقطني]

توضيح: (الدار) د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اول شپږ کاله ډير ښه تير شول بيا د هغه نه هغه ګوته په بير ادريس کې وغورځيده چې د نبی کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وه او د حضراتو شيخينو نه بعد د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته لاس کې راغلې وه ،د خلافت په باقی شپږ کلونو کې قسما قسم شورشونه شروع شول ، عبد الله بن سبا به د :روغو الزاماتو په لګولو سره د هغه د جنرالانو نه خلک بدګمانه کول، په مکه او مدينه کې د هغه پروپیګنډه ناکامه شوه نو شام ته لاړه بيا کوفې ته لاړه مګر په يو ځای کې هم ده ته په زړه پورې کاميابی ملاؤ نشوه ، بيا دا خبيث مصر ته لاړه او هلته دده پروپيګنډه کامیابه شوه ، هغه يوه ډلګۍ تياره کړه او مدينې ته يې روانه کړه ، د اعتراض کونکو دغه ډله کې محمد بن ابی بکر هم وو ، اول مذاکرات وشول او کاميابه شول ، د مصر ګورنر عبد الله بن ابی سرح لرې کړی شو او د ګورنرۍ واک د محمد بن ابی بکر په لاس کې ورکړی شو چې د هغه په رسيدلو به هغه د مصر ګورنر مقرر کيږي ، دلته مروان بن حکم يو سازشی سړی وو ، هغه د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په آس باندې د هغه غلام سپور کړو او مصر ته يې روان کړلو او د مصر د ګورنر عبد الله بن ابی سرح په نوم يې خط وليکلو چې څنګه محمد بن ابی بکر مصر ته ورسيږي نو هغه قتل کړه . په لاره کې دغه غلام ونيول شو په تفتيش باندې د هغه د لاس نه يو خط ووته چې په هغه باندې د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ګوتې مهر وو ، محمد بن ابی بکر خپلو ملګرو ته وويل چې اوس واپس لاړ شئ ددې خبرې تحقيق وکړئ ، نو دغه معترضين مدينې ته واپس راغلل او د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه يې پوښتنه وکړه چې دا آس د چا دی؟ هغه وفرمايل زما دی ! دا مهر د چا دی؟ ويې فرمايل چې زما د ګوتې دی! دا خط د چا دی؟ ويې فرمايل چې په الله قسم ماته معلومه نه ده چې دا خط د چا دی؟ چې کله د مدينې د خلکو د خطونو نمونې حاصلې کړی شوې نو معلومه شوه چې دا خط مروان بن حکم ليکلی دی ، اعتراض کونکو وويل چې مروان مونږ ته حواله کړه ، حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نرم مزاجه وو ، ويې فرمايل چې داسې کولی نشم ، په دې باندې اعتراض کونکو د هغه کور محاصره

کړو ، تر ځلوېښتو ورځو پورې يې خوراک او اوبه بندې کړې او محاصره يې جاري وساتله ، په دغه دوران کې حضرت عثمان رضي الله عنه څو کرته د معترضينو او نورو خلکو سره د کور د کړکۍ نه خطاب وکړلو او په ده باندې د لګيدلو الزاماتو معقول جوابونه يې ورکړل ، زير بحث حديث د دغه خطاب يوه حصه ده مګر په دې کې حضرت عثمان رضي الله عنه خپل منقبت ، بشارت او خپل حيثيت او بيا شهادت واضحه کړې دی ، بيا هم بلواګرو او باغيانو هغه محصور وساتلو او د څلوېښتو ورځو محاصرې نه بعد محمد بن ابی بکر او نورو معترضينو د کور د شا ديوال کې سورې کولو سره دننه داخل شول او هغه يې شهيد کړلو .

بئر رومة: دا په وادی عقيق کې د مسجد قبلتين سره يو لوی کوهی وو چې د يو يهودی ؤ ، حضرت عثمان رضي الله عنه هغه واخيسته او د مسلمانانو لپاره يې وقف کړلو ، يهودی به د هغه کوهی اوبه په مسلمانانو باندې په ګرانه خرڅولې .

حضرت عثمان رضي الله عنه په حق باندې ؤ

﴿۷﴾ وَ عَنْ مُرَّةَ بْنِ كَعْبٍ قَالَ سَمِعْتُ مِنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت مره ابن کعب رضي الله عنه وايي ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه ارشادات اوريدلي چې واقع کيدونکو
وَ ذَكَرَ الْفِتَنَ فَقَرَّ بَهَا
فتنونه د ذکو حادثاتو پيشنګوئي ذکر فرمائيلی وو د هغه فتنو تعلق يې بالکل قريبي زمانه کي
فَمَرَّ رَجُلٌ مُقَنَّعٌ فِيْ ثَوْبٍ
قائم کړودي او دې وقت چې د حضور صلی الله علیه وسلم د دې ارشاداتو سلسله جاري وه يو سړي پر سر کپړه اچولي
فَقَالَ هٰذَا يَوْمَئِذٍ عَلَى الْهُدٰى
مخ ته تير شو نو حضور صلی الله علیه وسلم و فرمائيل دا سړی به دې پر فتن او پر اشوب ورځو کي پر حق باندې
فَقُمْتُ إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ
وي حضرت مره رضي الله عنه وايي د حضور صلی الله علیه وسلم دې الفاظو اوريدو سره زه پاڅيدم او هغه سړی طرف چې
عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ قَالَ فَأَقْبَلْتُ عَلَيْهِ
وګورم دا سړی حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه دی د حضرت مره رضي الله عنه بيان دی بيا ما د حضرت عثمان رضي الله عنه

بِوَجْهِهِ فَقُلْتُ هٰذَا قَالَ
مخ تاوولو سره حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وښودلو او پوښتنه مي وکړه چې دا صاحب دی حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل
نَعَمْ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ ذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ.
هو. دا روایت ترمذي او ابن ماجه نقل کړی دی او ترمذي ویلي دي چې دا حدیث حسن صحیح دی.

د خلافت نه پریخودل

﴿۸﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ يَا عُثْمَانُ
او ام المؤمنین بي بي عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وایي یو ورځ رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل ای عثمان! دي کې
إِنَّهُ لَعَلَّ اللهَ يُقَمِّصُكَ قَمِيْصًا فَإِنْ أَرَادُوْكَ
شک نشته چې الله تعالی به شاید تا ته یو قمیص یعني قمیص د خلافت واغوندي که خلق ستا هغه
عَلٰى خَلْعِهٖ فَلَا تَخْلَعْهُ لَهُمْ.
قمیص او خکل غواړي او تا په دي مجبوروي نو د هغوی په وجه هغه قمیص هیڅ کله مه او باسه دا
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ ابْنُ مَاجَةَ وَ قَالَ التِّرْمِذِيُّ فِي الْحَدِيْثِ قِصَّةٌ طَوِيْلَةٌ.
روایت ترمذي او ابن ماجه نقل کړی او ترمذي ویلي دي د دي حدیث ضمن کې یو طویله قصه ده
﴿۹﴾ وَ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ ذَكَرَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِتْنَةً
او حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي یو ورځ رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مستقبل قریب کې د واقع کیدونکو پر فتن
فَقَالَ يُقْتَلُ هٰذَا فِيْهَا مَظْلُوْمًا لِعُثْمَانَ .
حادثاتو ذکر وکړو او د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په حق کې یي وفرمائیل چې دا سړی به هغه حادثاتو کې
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ هٰذَا
مظلومانه طور سره ووژلی شي (شهید شي) دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یې دي چې
حَدِيْثٌ حَسَنٌ غَرِيْبٌ إِسْنَادًا.
دا حدیث د اسناد و د اعتبار نه حسن غریب دی.

زه به صبر کوم

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَهْلَةَ قَالَ قَالَ لِيْ عُثْمَانُ يَوْمَ الدَّارِ إِنَّ

ابو سهله فرمایی چې عثمان رضی الله عنه هغه ورځ چې په کومه ورځ هغه شهید کړی شو وفرمائیل

رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ عَهِدَ إِلَيَّ عَهْدًا وَأَنَا

حضور صلی الله علیه وسلم ماته یو صیت کړی وو یعنی دایی ویلی وو چې خلافت ترک نه کړي او زه پر هغه وصیت

صَابِرٌ عَلَيْهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ.

صبر کولو والایم ترمذي وایی چې دا حدیث حسن صحیح دی.

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

یو مصري ته دابن عمر رضی الله عنه خوله ماتوونکي جواب

﴿۱۱﴾ عَنْ عُثْمَانَ ابْنِ عَبْدِاللهِ ابْنِ مَوْهَبٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَهْلِ مِصْرَ يُرِيْدُ حَجَّ

او حضرت عثمان ابن عبد الله ابن موهب بیان کوي چې یو مصري سړی د حج بیت الله شریف په

الْبَيْتِ فَرَآى قَوْمًا جُلُوْسًا فَقَالَ مَنْ هٰؤُلَاءِ الْقَوْمُ

اراده مکي ته راغی هغه یو ځای کي څه خلق ناست ولیدل نو پوښتنه یي وکړه دا کوم خلق دي هغه

قَالُوْا هٰؤُلَاءِ قُرَيْشٌ قَالَ فَمَنِ الشَّيْخُ فِيْهِمْ قَالُوْا

ته وښودل شوه چې دا اکابر قریش دي بیا هغه پوښتنه وکړه د دوی شیخ څوک دی؟ خلقو جواب

عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ قَالَ يَا ابْنَ عُمَرَ إِنِّيْ سَائِلُكَ عَنْ

ورکړ وعبد الله ابن عمر رضی الله عنه بیا هغه مصري شخص وویل ای ابن عمر رضی الله عنه زه ستا سو نه څو سوالات

شَيْءٍ فَحَدِّثْنِيْ هَلْ تَعْلَمُ أَنَّ عُثْمَانَ فَرَّ يَوْمَ أُحُدٍ

کول او د هغه جواب غواړم ایا تا سو ته معلومه ده چې عثمان رضی الله عنه د احد د جنګ په ورځ تښتیدلي وو

قَالَ نَعَمْ قَالَ تَعْلَمُ أَنَّهُ تَغَيَّبَ عَنْ بَدْرٍ

بیا هغه سړی پوښتنه وکړه ایا تاسو ته معلومه ده چې عثمان رضی الله عنه د بدر په جنګ کي غائب وو او معرکه

وَلَمْ يَشْهَدْهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ تَعْلَمُ

کي شريک نه شو حضرت ابن عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ جواب ورکړو هو بيا هغه سړي وويل ايا تا سو ته معلومه ده

أَنَّهُ تَغَيَّبَ عَنْ بَيْعَةِ الرِّضْوَانِ فَلَمْ يَشْهَدْهَا

چې عثمان رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ حديبيه کي د بيعت رضوان په موقع غائب وو او هغه بيعت کي شريک نه شو

قَالَ نَعَمْ قَالَ اَللّٰهُ أَكْبَرُ قَالَ ابْنُ عُمَرَ

حضرت ابن عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ورته وويل هو هغه سړي وويل الله اکبر نو حضرت ابن عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ورته وفرمائيل

تَعَالَ أُبَيِّنْ لَكَ أَمَّا فِرَارُهُ يَوْمَ أُحُدٍ

راشه زه يې تا ته په وضاحت سره بنايم د جنګ احد په ورځ د عثمان رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د تښتيدو باره کي خوزه

فَأَشْهَدُ أَنَّ اللّٰهَ عَفَا عَنْهُ وَأَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَدْرٍ

ګواهي ورکوم چې د هغوی دا خبره الله تعالی معاف کړې ده او جنګ بدر کي چې عثمان رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ شريک

فَإِنَّهُ كَانَتْ تَحْتَهُ رُقَيَّةُ بِنْتُ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

شوی نه وو نو د هغه وجه دا پيښه شوې وه چې بي بي رقيه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا بنت رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغوی نکاح کي

وَكَانَتْ مَرِيْضَةً فَقَالَ لَهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وه او هغه ورځو کي هغه سخته ناروغه وه نو رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عثمان رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ جنګ بدر ته د تلو نه منع کړې

إِنَّ لَكَ أَجْرَ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَسَهْمَهُ

وو او هغوی ته يې فرمائيلي وو چې تا ته به هم هغه شان ثواب او حصه حاصليږي کوم چې دي جنګ

وَأَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَيْعَةِ الرِّضْوَانِ فَلَوْ كَانَ أَحَدٌ

کي شريکيدونکي يو سړي ته حاصليږي او س پاتې شو بيعة الرضوان کي د عثمان رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نه شريکيدل

أَعَزَّ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ عُثْمَانَ لَبَعَثَهُ فَبَعَثَ

نو مکي دا حقيقت په نظر کي وساته که صحابو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ کي بل سړی د عثمان رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نه زيات عزت

رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

او اثر لرونکي ثوک واي نو حضور ﷺ به یقینا هغه ته لیږلی وو ځکه رسول کریم ﷺ

عُثْمَانَ وَكَانَتْ بَيْعَةُ الرِّضْوَانِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ عُثْمَانُ إِلَى مَكَّةَ

عثمان رضي الله عنه مکي ته ولیږه او د عثمان رضي الله عنه مکي ته تلو نه روسته د بیعت رضوان واقعه پېښه شوه بیا د بیت الرضوان

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ الْيُمْنَى هٰذِهِ

په وقت رسول کریم ﷺ خپل ښي لاس طرف ته اشارې کولو سره فرمائیلي وو چې زما دا لاس د

يَدُ عُثْمَانَ فَضَرَبَ بِهَا عَلَى يَدِهِ

عثمان رضي الله عنه د لاس قائم مقام دی او بیا حضور ﷺ خپل هغه ښي لاس خپل چپ لاس باندې وهلو سره

وَقَالَ هٰذِهِ لِعُثْمَانَ فَقَالَ لَهُ ابْنُ عُمَرَ اِذْهَبْ

وفرمائیل دا بیعت د عثمان رضي الله عنه د طرف نه دی دي نه روسته حضرت ابن عمر رضي الله عنه هغه مصري سړي

بِهَا الْآنَ مَعَكَ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ته وویل ستا د سوالاتو جواب کي اوس چې ما څه ویلي دي هغه ځان سره یوسه .

ځان يي ورکړو خو د حضور ﷺ د وصيت نه يي انحراف ونه کړو

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَهْلَةَ مَوْلَى عُثْمَانَ قَالَ جَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

او د حضرت عثمان رضي الله عنه ازاد کرده غلام حضرت ابو سهله رضي الله عنه وایي نبي کریم ﷺ حضرت عثمان رضي الله عنه

يُسِرُّ إِلَى عُثْمَانَ وَ لَوْنُ عُثْمَانَ يَتَغَيَّرُ فَلَمَّا كَانَ

سره پټې پټې خبرې کولې او د حضرت عثمان رضي الله عنه د مخ رنګ به متغیر کیده هر کله چې د کور د محاصرې

يَوْمُ الدَّارِ قُلْنَا أَلَا

ورځ راغله نو مونږ حضرت عثمان رضي الله عنه ته عرض وکړو چې آیا مونږ لره مناسب نه دي چې مونږ دي

نُقَاتِلُ قَالَ لَا إِنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

خلقو سره جنګ وکړو حضرت عثمان رضي الله عنه جواب راکړو نه ځکه چې رسول الله ﷺ ماته د یوې خبرې

عَهِدَ إِلَيَّ أَمْرًا فَأَنَا صَابِرٌ نَّفْسِي عَلَيْهِ

وصيت کړی وو اوزه د حضور صلى الله عليه وسلم هغه وصيت باندي صابر او شاكريم.

د حضرت عثمان رضي الله عنه د اطاعت حكم

﴿۱۳﴾ وَعَنْ أَبِي حَبِيبَةَ أَنَّهُ دَخَلَ الدَّارَ وَعُثْمَانُ

او حضرت ابو حبيبه رضي الله عنه نه روايت دی چې هغه حضرت عثمان رضي الله عنه ته هغه وقت ورغلی وو كوم وقت

مَحْصُورٌ فِيهَا وَأَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَسْتَأْذِنُ

چې هغه کور کي محصور کړی شوی وو هغه واوريدل چې حضرت ابو هريره رضي الله عنه د حضرت عثمان رضي الله عنه

عُثْمَانَ فِي الْكَلَامِ فَأَذِنَ لَهُ فَقَامَ

نه د څه خبرو كولو اجازت غوښتی حضرت عثمان رضي الله عنه اجازت ورکړو نو ابو هريره رضي الله عنه اودريدلو هغه

فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د الله تعالى حمد او ثنا بيان كړه او بيايي وويل يوه ورځ ما د رسول الله نه واوريدل چې زما نه روسته

يَقُولُ إِنَّكُمْ سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي فِتْنَةً وَاخْتِلَافًا أَوْ

به تاسو خلق د فتنو او د باهمى اختلافاتو ازمائش سره مخ شئ يا حضور صلى الله عليه وسلم مخكي د اختلافاتو او

قَالَ اِخْتِلَافًا وَ فِتْنَةً فَقَالَ لَهُ قَائِلٌ مِّنَ النَّاسِ

يا د فتنو لفظ ارشاد وفرمايلو هغه ارشاد اوريدو سره هلته موجود خلقو كي يو سړي پوښتنه وكړه

فَمَنْ لَّنَا يَا رَسُولَ اللهِ أَوْ مَا تَأْمُرُنَا بِهِ قَالَ

يا رسول الله د هغه د فتنو او اختلافاتو زمانه كي مونږ له څه كول پكار دی حضور صلى الله عليه وسلم ورته وفرمائيل

عَلَيْكُمْ بِالْأَمِيْرِ وَ أَصْحَابِهِ وَ هُوَ يُشِيْرُ إِلَى عُثْمَانَ

امير او د هغه جماعت لازم ونيسئ او امير لفظ باندي زور وركولو سره يې حضرت عثمان رضي الله عنه طرف

بِذٰلِكَ. رَوَاهُمَا الْبَيْهَقِيُّ فِي دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ.

ته اشاره وكړه دا دواړه روايتونه بيهقي دلائل النبوة كي نقل كړي دي.

باب مناقب هؤلا الثلاثة رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ

د دری واړو خلفاء رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ د مناقبو بیان

ما ددینه مخکښې هم لیکلي دي چه بعضې احادیث هغه دي چه په هغو کښې د مشترکه مناقبو بیان دی، صاحب د مشکوة کمال کړی دی چه خلط ملط مناقب یې جمع کړي نه دي بلکه اول یې انفرادی ذاتی مناقب بیان کړل او بیا یې مشترکه مناقب ذکر کړل لکه په زیر بحث باب کښې هم دغه رنګ د حضرت ابوبکر صدیق او حضرت عمر او حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ خلفاء ثلاثه ؤ د مناقب مشترکه ؤ احادیث جمع کړي دي چه پیش خدمت دي.

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

دریواړو خلفاؤ ته د جنت بشارت

﴿۱﴾ عَنْ اَنَسٍ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَعِدَ اُحُدًا وَّاَبُوْبَكْرٍ
حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روایت کوي چې یوه ورځ نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ
وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ فَرَجَفَ بِهِمْ
حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ احد ته وختل نو په خوزیدو شو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پر هغه
فَضَرَبَهُ بِرِجْلِهٖ فَقَالَ اُثْبُتْ اُحُدُ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ
خپله پښه مبارکه ووهله او ورته یې وفرمائیل [اُثْبُتْ اُحُدُ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ نَبِيٌّ وَصِدِّيْقٌ وَشَهِيْدَانِ رَوَاهُ]
نَبِيٌّ وَصِدِّيْقٌ وَشَهِيْدَانِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
ای احد په رام شه مه ښوره پرتاباندې خوزیږه په یو نبي دی یو صدیق دی او دوه شهیدان دي [بخاري]

دري واړو ته د جنت بشارت

﴿۲﴾ وَعَنْ اَبِيْ مُوْسَى الْاَشْعَرِيِّ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ حَائِطٍ مِّنْ حِيْطَانِ الْمَدِيْنَةِ
او حضرت ابو موسی اشعري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي یوه ورځ زه د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د مدینې یو باغ کې وم

فَجَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَحَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اچانک یو سړی د بهر نه راغی بیا هغه د باغ دروازې د خلاصولو غوښتنه وکړه نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته وفرمائیل

اِفْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ فَفَتَحْتُ لَهُ فَإِذَا أَبُوبَكْرٍ

ورشه دروازه کولاوه که او راتلونکي سړی ته د جنت بشارت ورکړه زما ورتلو سره دروازه مې.

فَبَشَّرْتُهُ بِمَا قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

خلاصه کړه څه گورم چه هغه ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دي ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وینا مطابق هغوی ته د جنت بشارت

فَحَمِدَ اللهَ ثُمَّ جَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَحَ

واوروه او هغوی د الله شکر ادا کړو روسته بیا یو سړی راغی دروازې کولاویدو د پاره یې وویل

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِفْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ

رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته وفرمائیل ورشه دروازه کولاوه کړه او راتلونکي سړي ته د جنت خوشخبري ورکړه

فَفَتَحْتُ لَهُ فَإِذَا هُوَ عُمَرُ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ

ورتلو سره ما دروازه کولاوه کړه نو مې لیدل چه هغه عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وو ما د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وینا مطابق

النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللهَ ثُمَّ

هغوی ته د جنت زیري ورکړو او هغوی هم د الله تعالی شکر ادا کړو بیا لږ وخت روسته یو بل سړي

اسْتَفْتَحَ رَجُلٌ فَقَالَ لِيَ افْتَحْ لَهُ

دروازې د کولاویدو د پاره وویل رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل ورشه دروازه کولاوه کړه او راتلونکي

وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ عَلَى بَلْوَى تُصِيبُهُ

سړي ته د هغه عظیم آفات او مصائبو نه روسته د جنت بشارت ورکړه چې د هغه خپل ژوند کي مبتلاوي

فَإِذَا عُثْمَانُ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ما دروازه کولاو کړه نو مې لیدل چې هغه حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وو ما ورته هغه خبر واورولو چې

فَحَمِدَ	اللهَ	ثُمَّ	قَالَ

نبي كريم ﷺ فرمائيلي وو حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د الله تعالى شكريه ادا كړه او بيا يي وويل د الله نه

اَللّٰهُ	الْمُسْتَعَانُ.	مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

مدد طلب كول پكار دي يعني زه د الله نه د مدد طلبګار يم.

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

زمانه نبوت کي ددي دري واړو ذکر په کوم ترتيب سره کيده

﴿۲﴾ عَنِ	ابْنِ	عُمَرَ	قَالَ	كُنَّا	نَقُوْلُ	وَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان كوي چي د رسول كريم ﷺ په حيات كي به مونږ داسي ويل

حَيٌّ	أَبُوْبَكْرٍ	وَعُمَرُ	وَعُثْمَانُ	رَضِيَ	اللهُ	عَنْهُمْ.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ

ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ الله دي دهغوى نه راضي وي [ترمذي]

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د خلفاء ثلاثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ د خلافت ترتيب خلافت غيبي اشاره ده

﴿۴﴾ عَنْ	جَابِرٍ	اَنَّ	رَسُوْلَ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	قَالَ	أُرِيَ

حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دى يوه ورځ نبي كريم ﷺ وفرمائيل نن شپه يو نيک سړى ته خوب

اللَّيْلَةَ	رَجُلٌ	صَالِحٌ	كَاَنَّ	أَبَا	بَكْرٍ	نِيْطَ	بِرَسُوْلِ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

کي وښودل شو چي څرنګه ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رسول كريم ﷺ سره پيوست شوى دى دغه شان عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

وَنِيْطَ	عُمَرُ	بِأَبِيْ	بَكْرٍ	وَنِيْطَ	عُثْمَانُ	بِعُمَرَ	قَالَ

ابوبكر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره پيوست لګيدلى دى او عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره پيوست لګيدلى دى حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

جَابِرٌ فَلَمَّا قُمْنَا مِنْ عِنْدِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	
وايي هركله چه مونږ خلقو دي خبري اوريدو سره د رسول كريم ﷺ د مجلس مبارک نه لاړلو نود خپل	
قُلْنَا أَمَّا الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَرَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	
اجتهاد او ظن مطابق مونږ خپلو كي وويل چه نيک سړي نه مراد خو خپله د رسول كريم ﷺ ذات گرامي	
وَأَمَّا نَوْطُ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ فَهُمْ وُلَاةُ	
دى او ياته شوه د بعضو بعضو سره پيوست لگيدل نو دا دى طرف ته اشاره ده چه دا دري واړه حضرات	
الْأَمْرِ الَّذِيْ بَعَثَ اللهُ بِهِ	
به د مذكوره ترتيب مطابق يو بل پسي د هغه مِشن سربراه وي چه هغه د پاره الله تعالى خپل	
نَبِيَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رَوَاهُ أَبُوْ دَاوُدَ.	
نبي كريم ﷺ دي دنيا ته راليږلي دى .[ابوداود]	

توضيح : نيط: پيوسته كيدلو ته نيط ويل شوى دى . دا ترتيب د خلافت ته اشاره ده .

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

باب مناقب علي بن ابي طالب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مناقبو بيان

علي فمشهور فضائله والبيت لايبتنى الا بأركان ، يعني د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضائل خو ډير مشهوره دي او د ايمان عمارت د خلفاؤ د څلورو ستنو نه علاوه اودريدلی نشي .

نوم او نسب : د څلورم خليفه مبارک نوم علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی او کنيه يې ابو الحسين او ابو تراب دی او لقب يې اسد الله او حيدر او المرتضى دی ، د ابو تراب لقب د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څخه ورته عطاء شوی دی ، د هغه نسب حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ډير نږدې دی ځکه چه د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تره زوی دی او د ابوطالب ځوی دی ، هغه د پلار او مور دواړو له جانب څخه هاشمی دی ، د هغه والد ابوطالب خو مسلمان نشو ليکن د هغه مور محترمه فاطمه بنت اسد مسلمانه شوې وه او مدينې طرفته يې هجرت هم کړی وو . حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د وړوکوالی نه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په پرورش او تربيت کې پاتې شوی وو ، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه د ځوی پشان وپاله او بيا يې حضرت فاطمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا هغه ته په نکاح کړه د زوم توب شرف يې هم ورته وبخښه ، حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په صحابو کې د ټولو نه زيات فصيح او د اعلی درجې خطيب وو او په شجاعت او بهادرۍ کې د ټولو نه ښکاره منلی کيده . په ۳۵ سنه هـ کې د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شهادت نه بعد په مسند د خلافت باندې فائز شو او درې ورځې کم پنځه کاله په مسند خلافت باندې پاتې کيدو سره د ۶۳ کلو په عمر کې ۱۸ د رمضان ۴۰ سنه هـ کې د عبدالرحمن بن ملجم خارجي په لاس سره په کوفه کې د سهار په وخت د شهادت جام نوش کړلو او د هميشه لپاره يې خلافت راشده رخصت کړلو . د کوفی په مقام نجف کې د هغه قبر ښودل کيږي، په نجف کې اګرچه د هغه مزار جوړ شوی دی مګر د هغه حقيقت همدومره دی چه په حيوة الحيوان کې يې ليکلی دي چه يو ځل هارون الرشيد په دغه ځای باندې تيريده چه يو بوډا سړی د قبر سره ناست دی او ژاړي ، هارون الرشيد پوښتنه وکړه نو بوډا ووئيل چه دا د حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قبر دی ، هارون الرشيد د هغه د مرمت کولو او حفاظت حکم وکړلو . د خوارجو شاعر عمران بن حطان د حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د قاتل عبدالرحمن بن ملجم خارجی په مدحه کې يو قصيده ويلې وه چه د هغې په جواب کې د اهل سنتو يو شاعر زبردسته جواب ورکړی وو ، د دواړو له طرفه يو څو اشعار ملاحظه کړئ :

يَا ضَرْبَةً من تقي ما اَرَادَ بِهَا　　اِلّا لِيبلغ من العرش رضوانا

اِنّي لَاَذْكُرُهُ يَومًا فَاَحْسِبُهُ　　اوفى البرية عند الله ميزانا

اكرم بقوم بطون الارض اقبرهم　　لم يخلطوا دينهم بغيا و عدوانا

فأجابه القاضي ابو طيب الطبري رحمه الله من اهل السنة:

انی لأبرأ مما انت قائله في ابن ملجم ن الملعون بهتانا

انی لاذکره یوما فالعنه دينا و العن عمران بن حطانا

علیک ثم علیه الدهر متصلا لعائن الله اسرارا و اعلانا

فانتم من کلاب النار جاء لنا نص الشريعة برهانا و تبيانا

حلیه: د هغه قد خکته وو، جسم یې چاغ وو، ږیره یې لویه او ګڼه وو، ټوله سینه به یې د ږیرې لاندې راتلله، غنم رنګه وو، د حضرت فاطمې رضي الله عنها په ژوند کې یې بله نکاح ونکړه، د حضرت فاطمه رضي الله عنها څخه دده دوو ځامن حسن او حسین رضي الله عنهما وو او دوو لورګانې یې وې، د غزوو تبوک نه علاوو په ټولو غزاګانو کې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره وو او ډیرې لویې کارنامې یې انجام کړلې، حضور صلی الله علیه وسلم ته حضرت علی رضي الله عنه غسل ورکړلو، د حضرت ابوبکر رضي الله عنه په دور خلافت کې د هغه وزیر او مشیر پاتې شو او په قضاء اسلامی باندې فائز شو، د خپلې لور ام کلثوم نکاح یې د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه سره وکړه او په خپل دور خلافت کې یې دا فرمان جاری کړلو چه کوم شخص ما ته په ابوبکر صدیق او عمر فاروق رضي الله عنهما باندې فضیلت راکوي نو زه به په هغه باندې د بهتان تړلو حد جاری کوم. په حضرت عثمان رضي الله عنه باندې چه کله باغیانو حمله وکړه نو حضرت علی رضي الله عنه مکمله دفاع وکړه او حضرات حسنین رضي الله عنهما یې په حفاظت باندې مأمور کړل، دده په دور خلافت کې د داخلی جنګونو په وجه د کفارو سره بیرونی جنګونه موقوف شول، هغه به دې ټولو جنګونو کې په حق باندې وو، د طرف مقابل نه اجتهادی غلطی وشوو چه ان شاء الله معاف کیږي به، هو خوارج خو باغیان اهل النار وو، هغه لوی زاهد، تهجد ګزاره او پرهیزګاره وو، شپه به یې رڼولو او په ژړا ژړا کې به یې شپه تیرولو.

خپله ږیره به یې ونیوله او وبه یې ویل چه ای دنیا! ته غداره یې، زما مخې ته سفر ډیر اوږد دی، هائ افسوس! سفر اوږد دی او د سفر خرچه کمه ده په همدې حالت کې به سهار شو. هغه د عشره مبشرو څخه وو، یو ځل حضرت معاویه رضي الله عنه ده ته یو خط راولیږه چه په هغه کې حضرت معاویه رضي الله عنه په خپل فضیلت کې د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم سره خپل قرب بیان کړی وو. ده هغه ته په اشعارو کې جواب ورکړو، د ناظرینو د لطف لپاره یې هدیه کوم:

حکی ان معاوية كتب إلي علي فقال يا ابا الحسين ان لي فضائل . انا صهر رسول الله و كاتبه للوحي فقال علي والله ما اكتب اليه الا شعرا فكتب:

محمّد النّبيّ أخي وصهري وحمزة سيّد الشّهداء عمّي

وجعفرنا الّذي يمسي ويضحي يطير مع الملائكة ابن أمّي

وبنت محمّد سكني وعرسي توسّط لحمها بدمي ولحمي

وسبطا أحمد ولديّ منها فأيّكم له قسم كقسمي

سبقتكم إلى الإسلام طرّا صغيرا ما بلغت أوان حلمي

نقال اخفوا هذه الاشعار من اهل الشام لئلا يميلوا الى على .(شرح وقايه، جلد۲ ص۳۲۰)

په هر حال د حضرت على رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضائل ډير زيات دي ، ددې لپاره دوو وجهې دي ، يوو دا چه د حضرت على رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په شان کې خوارجو وغيره غلط قسم خبرې وکړې ، قسماقسم طعنونه يې پرې ولګول په دغه وجه صحابو د هغه ډېرول فضائل واضحه کړل او عام يې کړل نو احاديث محفوظه شول . دويمه وجه دا ده چه شيعو روافضو د هغه په فضائلو کې د دروغو روايتونه نويستل ، په هر حال په ماشومانو کې د ټولو نه مخکې حضرت على رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د اتو کالو په عمر اسلام قبول کړلو .

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

له رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره په قرب منزلت کې تشبيه

﴿۱﴾عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِيْ وَقَّاصٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وفرمائيل ته زما
لِعَلِيٍّ أَنْتَ مِنِّيْ بِمَنْزِلَةِ هَارُوْنَ مِنْ مُوْسٰى إِلَّا
دپاره داسي يې څرنګه چه موسٰی عَلَيْهِ السَّلَامُ دپاره هارون عَلَيْهِ السَّلَامُ وو بس فرق دادی چه زما نه روسته به
أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
څوک نبي نه وي . [بخاري مسلم]

توضيح : (بمنزلة هارون) حضور اكرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چه کله د تبوک لپاره روان شو نو حضرت عبدالله بن ام مکتوم يې په مدينه باندې خپل نائب مقرر کړلو ، چونکې د تبوک سفر اوږد وو نو ځکه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اهل او عيال د نګرانۍ ضرورت وو ، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپل اهل او عيال د نګرانۍ لپاره حضرت على رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مقرر کړلو ، په دې باندې منافقينو دا اعتراض وکړو چه على رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يې د زړورولۍ په وجه وروسته پرېښودو ترڅو د سفر د مشقت نه بچ شي ، بل دا چه د مرګ د خطرې نه

محفوظ پاتې شي ، چه کله حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ددې علم وشو نو هغه پریشانه شو ، هسې هم هغه پریشانه وو چه د جهاد د میدان څخه وروسته پاتې شو ، هغه فرمایي چه زه به کله په مدینه منوره کې ووتلم نو یا به معذور خلک په نظر راتلل یا به ښځې او ماشومان وو یا به منافق خلک گرځیدل ،د دغه حالت نه پریشانه حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ژړا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته لاړو ، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مدینې نه لرې بهر په مقام جرف کې افواج اسلامیه ته په ترتیب ورکولو کې مصروفه وو ، حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خپلې پریشانئ اظهار یې وکړو ، په دې باندې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته تسلي ورکړه او په جواب کې یې وفرمایلو چه آیا ته په دې خوشحاله نه یې چه ته زما نه شاته پاتې کیدلو کې داسې یې لکه څنگه چه حضرت موسی علیه السلام د معراج الهی لپاره تللی وو او حضرت هارون علیه السلام یې وروسته پریخی وو ، په دې کلام کې د حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه فضیلت ته اشاره ده چه په قرب منزلت کې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل ورور گرځولی دی او دا تشبیه په دغه قرب منزلت کې ده مگر په دې کې هم تشبیه کیدلی شوو چه حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم د حضرت هارون علیه السلام پشان نبی جوړ شي ، ددغه وهم د لرې کولو لپاره حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارشاد وفرمایلو چه دا تشبیه صرف په اخوت کې ده په نبوت کې نه ده ځکه چه زما نه وروسته هیڅ نبی نشته.

سوال : ددې حدیث نه شیعه شنیعه او رافضه مرفوضه په ډیر زور او شور سره دا استدلال کوي چه په دې کې د حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خلافت خبره شوې ده چه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه بعد علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ با خلیفه بلافصل وي، نورو خلفاؤ د حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه خلافت غصب کړلو ،امت مزاحمت ونکړ لهذا ټول گمراه شول، علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خو د تقیه څخه کار واخیستلو باقی ټول کافر شول.

جواب : ددې بی ځایه سوال جواب دا دی چه شیعه خو وایي چه حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته په غدیر خ کې خلافت سپارل شوی وو ، په دغه وخت کې هغه خلیفه جوړ شوی وو ، چه کله هغه ته د مخکې خلیفه وو نو په دې موقع باندې هغه ته کوم خلافت ورکړی شو ؟ معلومه شوو چه شیعه دروغجن دي دویم جواب دا دی چه دلته تشبیه صرف په قرب منزلت کې ده ، نه په نبوت کې ده او نه په خلافت کې ځکه چه حضرت هارون علیه السلام د حضرت موسی علیه السلام نه څلویښت کاله مخکې انتقال شو وو ،حضرت هارون علیه السلام چه کله وروسته پاتې نشو ، او نه د یوې لمحې لپاره خلیفه جوړ شو نو دې سره د حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خلافت ته څنگه اشاره کیدلی شي ، معلومه شوو چه رافضي دروغجن دي.

دریم جواب دا دی چه ددې حدیث د ارشاد فرمایلو نه بعد حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تر زیات وخته پورې دنیا کې حیات وو ، د هغه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ژوند کې نه حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خلیفه شو او نه کیدلی شو معلومه شوه چه شیعه دروغجن دي.

ځلورم جواب دا دی چه کچیرې د غه قسم د خلافت تصریح او وصیت د حضرت علی رضي الله عنه لپاره وای نو هغه ته د حضور صلی الله علیه وسلم نه وروسته د هغه دعوو کول پکار وو او عوامو ته ویل پکار وو چه خلافت زما حق دی ،تاسې زما نه زما حق مه غصب کوئ او که نه نو زه به ستاسو سره په خپل حق باندې جنګ وکړم ، چه کله د حضرت علی رضي الله عنه څخه په خاص یا عام مجلسونو کې د دغې خبرې ته اشاره هم شوې نه ده نو نن سبا شیعو دغه عظیم بهتان او لوی طوفان په سر باندې ولې پورته کوی ؟ معلومه شو چه شیعو دروغجن دي! کچیرې شیعو دا وایې چه حضرت علی رضي الله عنه تقیه وکړه نو عرض دا دی چه په دومره لویه مسئله کې او د شریعت دومره لوی حکم که حضرت علی رضي الله عنه د ویرې په وجه پټ کړی وو او په ژبې سره د خپلو ملګرو په حلقه کې هم د هغه اظهار کولی نشو نو داسې علی خو بیا د خلافت مستحق هم نه وو او معاذ الله هغه د لویې ګناه مرتکب هم شو ، بیا کچیرې داسې وو نو حضرت علی رضي الله عنه د خپل خلیفه برحق کیدلو په زمانه کې ولې تقیه ونکړه او د حضرت عثمان بن عفان رض نه وروسته چه کله هغه برحق څلورم خلیفه جوړ شو نو هغه په دغه حق باندې جنګ جمل ولې وکړو ؟ او هغه په دغه حق باندې جنګ صفین ولې وکړو چه په هغه کې په زرهاؤ انسانان ختم شول ؟ !! معلومه شوو چه شیعو شیطانان دي او صرف د شیطان لپاره شیطانی کوي.

ملا علی قاری رحمه الله د دغه حدیث په شرحه کې لیکلي دي چه د شیعو روافضو دغه اعتراض د دې قابل نه دی چه جواب یې وشي او د دغه حدیث په بنیاد باندې شیعو ګانو ټولو صحابو ته کافر ویلي دي لهذا د شیعو په کافر کیدلو کې هیڅ شک نشته . عبارت ملاحظه کړئ : **ولاشك في تكفير هؤلاء لان من كفر الامة كلها والصدر الاول خصوصا فقد ابطل الشريعة وهدم الاسلام ولا حجة في الحديث لهم.** (مرقات جلد نمبر ۱۰ ص ۴۵۵)

د حضرت علي رضي الله عنه سره محبت د ایمان نښه ده

﴿۲﴾ وَعَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ قَالَ قَالَ عَلِيٌّ وَالَّذِي فَلَقَ الْحَبَّةَ وَبَرَأَ النَّسَمَةَ
او حضرت زرّبن حبیش وايي سیدنا علي وفرمائیل قسم دی په هغه ذات چه دانه یي چولې ده راشنه
إِنَّهُ لَعَهِدَ النَّبِيُّ الْأُمِّيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيَّ أَنْ لَا يُحِبَّنِي
کړې یې ده او ذی روح یې پیدا کړي ده درحقیقت نبي امي صلی الله علیه وسلم ما ته یقین راکړی وو چه څوک کامل
إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضَنِي إِلَّا مُنَافِقٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
مؤمن وي هغه به ما سره او څوک چه منافق وي هغه به ما سره عداوت ساتي. [مسلم]

توضیح : (فلق) د دانې چولو او د هغې نه غوټۍ راویستلو په معنیٰ سره دی . (برأ) د پیدا کولو په معنیٰ سره دی . (نسمة) روح ته ویل کیږي (انه) یعنې شان دا دی (عهد) تأکیدی حکم او پخې خبرې ته ویل کیږي . (ان لایحبنی) د حضرت علی رضي الله عنه معامله عجیبه پیچیده پاتې شوې او تر ننه پورې همداسې پیچیده ده او هغه داسې چه د انسانانو یو فریق هغه د خپل مقام نه لاندې راوغورځاوو او هغه ته یې سب و شتم وکړل او یو فریق هغه دومره پورته کړلو چه هغه یې د خدای په مقام باندې ودرولو، عامو منافقینو خو د صحابو سره حسد ساتلو مګر د حضرت علی رضي الله عنه سره یې یو څه زیاتی کولو . بیا خوارج چه د منافقینو یو قسم دی هغو حضرت علی رضي الله عنه ته تر کافره پورې وویل او کنځل یې ورته وکړل ، هلته بل جانب ته د حضرت علی رضي الله عنه په وفادارانو کې یوو ډله داسې پیدا شوله چه هغو هغه د خدائی مقام ته ورسولو چه نن سبا هغوی د شیعو او روافضو په نوم سره پیژندل کیږي، شریعت مطهره د هغه په باره کې معتدله لاره وښودله چه د هغه سره دي محبت وساتلې شي او هغه ته دي کنځل بد و رد ونه ویلې شي ، په زیر بحث حدیث کې د افراط او تفریط تر مینځ د درمیانه لارې نشاندهي شوې ده ، په دې باب کې مخکې حدیث نمبر ۱۶ راځي په هغه کې خو په واضح طور باندې حضور اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چه ای علی ! ستا مثال د حضرت عیسی علیه السلام پشان دی چه په هغه باندې یهودو بهتان وتړلو سب او شتم یې ورته وکړلو او نصاراؤ هغه دومره لوی کړلو چه د خدائی مقام ته یې ورسولو ، په دې احادیثو کې د حضرت علی رض سره د محبت ساتلو ترغیب ، د اعتدال لاره خپلولو او د مخالفت او عداوت نه د بچ کیدلو ترغیب دی چه خارجي او ناصبی مه جوړیږه ! د اهل سنت پشان پاتې شی . شیعو او رافضیه د حضرت علی رضي الله عنه سره د محبت ساتلو دغه ترغیب ته هم غلط رنګ ورکړی دی او هغوی ګمان کوي چه د حضرت علی رضي الله عنه سره د محبت چه کوم ترغیب په احادیثو کې دی دا د نورو صحابو سره د بغض او عداوت دعوت دی، دا د هغوی شیطانی خیال دی او که نه نو د محبت دغه ترغیب د نورو صحابو لپاره هم دی ، ابن عساکر یو حدیث نقل کړی دی چه د هغه الفاظ دا دي. د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روایت دی چه حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل : **حب ابي بکر و عمر من الایمان و بغضهما کفر و حب الانصار من الایمان و بغضهم کفر و حب العرب من الایمان و بغضهم کفر و من سب اصحابي فعلیه لعنة الله** . (ابن عساکر)

یاد ساتئ ! محبت یو شی دی او د رتبې اوچتوالی بل شی دی ، د حضرت علی رضي الله عنه د محبت مطلب دا نه دی چه نورو صحابوو ته کنځل وکړه ، یا د ابوبکر او عمر رتبه کمه کړه .

د غزوه خيبر په ورځ د حضرت علي رضي الله عنه اعزاز

﴿٢﴾ وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمَ خَيْبَرَ

او سهل بن سعد ساعدي رضي الله عنه نه روايت دی چې رسول كريم صلى الله عليه وسلم د غزوه خيبر په ورځ وفرمائيل

لَأُعْطِيَنَّ هٰذِهِ الرَّايَةَ غَدًا رَجُلًا ، يَفْتَحُ اللهُ عَلٰى

صبا به زه دا بيرغ يو داسي سړي ته وركوم چه د هغه په لاس به الله تعالٰى فتح را كړي او هغه سړی الله

يَدَيْهِ يُحِبُّ اللهَ وَرَسُوْلَهُ وَيُحِبُّهُ اللهُ وَرَسُوْلُهُ

او د الله د رسول دوست لري، او الله او د هغه رسول هغه دوست لري ، نو تمامو صحابو رضي الله عنهم دي

فَلَمَّا أَصْبَحَ النَّاسُ غَدَوْا عَلٰى

انتظار او شوق كي ټوله شپه په ويښه تيره كړه چه ګورو صبا له به دا سرفرازي د چا په حصه كي راځي

رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّهُمْ يَرْجُوْنَ

كله چې سهار شو نو هر سړی دي ارزو سره د رسول كريم صلى الله عليه وسلم خدمت كي حاضر شو چه جنډه به هغه

أَنْ يُعْطَاهَا فَقَالَ أَيْنَ عَلِيُّ بْنُ أَبِيْ طَالِبٍ

ته حاصليږي نبی صلى الله عليه وسلم ټولو صحابو رضي الله عنهم باندي نظر اچولو سره وفرمائيل علي رضي الله عنه ابن ابي طالب

فَقَالُوْا هُوَ يَا رَسُوْلَ اللهِ يَشْتَكِيْ

چيرته دی صحابو رضي الله عنهم عرض وكړو يا رسول الله د ستركو خوږ هغه پريشان كړی دی او ددي عذر

عَيْنَيْهِ قَالَ فَأَرْسِلُوْا إِلَيْهِ فَأُتِيَ

په بنا دلته موجود نه دی حضور صلى الله عليه وسلم وفرمائيل هغه را وغواړئ نو حضرت علي رضي الله عنه راوستل شو

بِهِ فَبَصَقَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ عَيْنَيْهِ

رسول كريم صلى الله عليه وسلم خپل لعاب دهن د هغوی په ستركو كي واچول نو د هغوی ستركي يو دم داسي ښي

فَبَرَأَ كَأَنْ لَمْ يَكُنْ بِهِ وَجَعٌ فَأَعْطَاهُ الرَّايَةَ

شوي لكه چه په هغې كي څه تكليف او خرابي د سره نه وو دي نه روسته حضور صلى الله عليه وسلم هغوی ته جنډه

فَقَالَ عَلِيٌّ يَا رَسُوْلَ اللهِ أُقَاتِلُهُمْ حَتّٰى

وركړه حضرت علي رضي الله عنه وويل يا رسول الله زه به هغه خلقو د ښمنانو سره هغې پوري جنګيږم څو پوري

يَكُوْنُوا	مِثْلَنَا	قَالَ	انْفُذْ	عَلٰى	رِسْلِكَ

چه هغوی زمونږ په شان مسلمانان نشي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائيل څه خونرمي او بردباري سره د ښمنانو

حَتّٰى	تَنْزِلَ	بِسَاحَتِهِمْ	ثُمَّ	ادْعُهُمْ	إِلَى	الْإِسْلَامِ	وَأَخْبِرْهُمْ

علاقي ته ورشه بيا د ټولو نه مخکي هغوی ته د اسلام دعوت ورکړه او هغوی ته د الله هغه حقوق

بِمَا	يَجِبُ	عَلَيْهِمْ	مِنْ	حَقِّ	اللهِ	فِيْهِ	فَوَاللهِ	لَأَنْ	يَهْدِيَ	اللهُ

و ښايه چه اسلام يې په هغوی عائد کوي ای علي قسم په الله که الله تعالى ستا په ذريعه يو سړي ته

بِكَ	رَجُلًا	وَاحِدًا	خَيْرٌ	لَكَ	مِنْ	أَنْ	يَكُوْنَ	لَكَ	حُمُرُ	النَّعَمِ.	مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

هم هدايت وکړی زياته بهتر دي. [بخاري مسلم] نو ستا دپاره د حاصليدونکو سرو او ښانو نه او

وَذُكِرَ	حَدِيْثُ	الْبَرَاءِ	قَالَ	لِعَلِيٍّ	أَنْتَ	مِنِّيْ	وَأَنَا	مِنْكَ

حديث د براء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته و فرمائيل ته زما نه يي او زه ستا نه يم په

فِيْ بَابِ بُلُوْغِ الصَّغِيْرِ.

باب بلوغ الصغير کي ذکر شوي دی.

توضيح: (يوم خيبر) په سنه ۵۷ هـ کې د غزوو خيبر واقعه پيښه شوې وو، پينځلس سوو صحابو کرامو په هغې غزوو کې حصه اخيستې وو، په خيبر کې د يهودو ځو مضبوطې کلاګانې او مضبوط ځايونه وو، تريوې مياشتې پورې حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او صحابو کرام په مورچو کې وو، په دې قلعه ګانو کې کې د قموص يوو مضبوطه قلعه وو، ځو کرته صحابو کرامو د هغې د ماتولو کوشش وکړو مګر قلعه فتحه نشوله، په دغه موقع باندې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمايل چه زه به سبا ته بيرغ د هغه چا په لاس کې ورکړم چه د هغه په لاس باندې به الله تعالى فتحه راولي، هغه شخص به د الله تعالى سره مينه ساتي او الله تعالى به د هغه سره مينه ساتي، هر صحابی د بيرغ حاصلولو تمنا لرله مګر حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دغه اعزاز د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په لاس کې ورکړو، حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه قلعه قموص فتحه کړه او د فاتح خيبر په لقب سره ملقب شو.

(يکونوا مثلنا) د دې مطلب دا دی چه هغه خلک زمونږ په شان مسلمانان شي، يهوديت پرېږدي مسلمانان شي، په مثلنا کې تشبيه صرف په مسلمان کيدو کې ده، په ايماني کيفيت کې نه ده ځکه چه د دغه کيفيت تعلق د انسان د خپل خپل اخلاص سره دی، د تبليغي جماعت خلک دا دليل ګرځوي چه په ايماني کيفيت کې تر ځو پورې خلک د صحابو په معيار باندې رانشي تر هغه وخته به جهاد نه کيږي، د

هغوی دا خیال غلط دی ځکه غیر صحابی کله هم د کوم صحابی د ایمان کیفیت حاصلولی نشي او که نه نو بیا د صحابی شان چیرته پاتې شو ؟

د تبلیغی جماعت خلک ددې حدیث نه دا استدلال هم کوي چه دعوت ورکول او د یو چا په هدایت باندې راتلل د سرو اوښانو نه بهتر دي لهذا دعوت ورکوئ ، د جهاد خبره پریږدئ ، د دې خلکو دغه خیال هم غلط دی ځکه حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ یوو ساعت مخکې دعوت ورکړو او بیا فورا وجنګیده ، هغه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جهاد پریښودو سره د دعوت په امید باندې اویا کاله کښیناستلی نه وو لکه څنګه چه د تبلیغی جماعت والا ناست دي او دا واقعه د جهاد منسوخ کیدلو لپاره بیانوي . د حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په دې جمله کې دا اراده وکړه چه د دعوت ورکولو نه بغیر په توره چلولو سره ټول مړه کړم او ترڅو پورې چه هغوی مسلمانان شوي نه وي نه به وروسته کیږم ، یعنې په توره سره دعوت وي په ژبه سره نه وي ، حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په جواب کې وفرمایل (ثم ادعهم) یعنې اول د اسلام دعوت ورکړه ، که قبول یې نکړلو نو بیا د جزیې دعوت ورکړه ، که قبول یې نکړه نو بیا په میدان کې د جنګیدو لپاره تیار شه ، بیا حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دعوت فائده بیان کړله چه کچیرې یو کس هم ستا په لاس باندې هدایت ته راشي دا به ستا لپاره د سرو اوښانو نه زیات بهتره وي .

هر مسلمان ته په دې باندې پوو یدل پکار دي چه د خیبر یهودو ته د اسلام دعوت د دینه مخکې رسیدلی وو ، د جهاد په میدان کې د نوی سر نه دغه قسم دعوت ورکول د مستحب په درجه کې دی چه دا د جهاد د آدابو څخه دی ، حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چونکې د یو وار حمله کولو جذبه ظاهره کړې وو په دغه وجه حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه ته د جهاد د آدابو څخه د دعوت ادب بیان کړلو ، کچیرې دلته دعوت واجب وای نو حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خیبر کې تقریبا ۲۵ ورځې وجنګیده هغه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا دعوت ولې مخکې نه ورکولو ؟ چه نن حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته د دعوت ورکولو حکم کولی کیږي ، اصل حقیقت هماغه دی چه د خیبر یهودو ته واجب دعوت رسیدلی وو دا استحبابی دعوت وو کله به ورکولی کیده او کله به نه ورکولی کیده باقی د تبلیغی جماعت والاؤ د دعوت د جهاد د دعوت سره څه کار دی ، د هغوی د عوت خو اول دعوت نه دی بلکه التماس دی چه د مسلمانانو سره خاص دی په دې باندې جهاد موقوف نه دی ، د جهاد نه مخکې چه کوم دعوت وي د هغه درې جملې دي : (۱) مسلمانان شئ (۲) جزیه قبوله کړئ (۳) میدان ته راشئ وجنګیږئ . په دې حدیث کې شیعه هم غلطی کوي چه خیبر صرف حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فتحه کړلو ! دا غلطه ده! حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صرف یوو اهمه قلعه قموص فتحه کړله باقی یو نیم زر صحابو کرامو تر یوې میاشتې پورې جنګ وکړو ، زخمیان او شهیدان شوي وو ، بیا هغوی ته مال غنیمت حاصل شوی وو ، دا څنګه ویل کیدلی شي چه صرف حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خیبر فتحه کړو ، حضرت علی رض خو په احد کې هم وو هلته عارضی شکست ولې راغی ؟

همدا رنګه د حنین په جنګ کې هم وو هلته عارضي شکست ولې راغی؟ غلطه خبره مه کوی! د حضرت علی رضي الله عنه لوی شان دی مګر هغه ته خدای مه وایی، د الله بنده ورته وواياست!.

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

د نبي کریم صلی الله علیه وسلم سره د حضرت علي رضي الله عنه کمال قرب حاصل ؤ

﴿۴﴾ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ
حضرت عمران ابن حصین رضي الله عنه نه روایت دی چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم و فرمائیل حقیقت دادی چه
عَلِيًّا مِنِّيْ وَأَنَا مِنْهُ وَهُوَ وَلِيُّ كُلِّ مُؤْمِنٍ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
علي رضي الله عنه زما نه دی او زه د علي رضي الله عنه نه یم او هغه علي رضي الله عنه د تمام اهل ایمان دوست او مددګار دی [ترمذي]

توضیح: (وانا منه) په دې جملې سره حضور صلی الله علیه وسلم د حضرت علی رضي الله عنه سره د کمال قرب او تعلق او اخلاص او اتفاق او په نسب او حسب کې اشتراک طرفته اشاره کړې ده، مطلب دا دی چه علی رضي الله عنه سره زما قرابت هم دی مصاهرت هم دی، محبت هم دی، بیا یاد ساتل پکار دي چه دغه جمله حضور صلی الله علیه وسلم یواځې د حضرت علی رضي الله عنه لپاره فرمایلې نه ده بلکه د سلمان فارسی رضي الله عنه لپاره شته (سلمان منی وانا منه) (عباس منی وانا منه) وغیره وغیره.

و هو ولي: د ولی څو معناګانې راځي چه په هغو کې یوو د محبوب معنی هم ده، د حضرت علی لپاره همدا معنی استعمال شوې ده، په راتلونکي حدیث کې هم دغه لفظ د همدې محبوب په معنی کې استعمال شوی دی، ددې باب په حدیث نمبر ۱۷ کې ددې تفصیل ان شاء الله راځي.

زه چه د چا محبوب یم علی د هغه محبوب دی

﴿۵﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ
حضرت او زید بن ارقم رضي الله عنه نه روایت دی نبي کریم صلی الله علیه وسلم و فرمائیل زه چه د چا دوست یم
كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ.
علي رضي الله عنه هم د هغه دوست دی [احمد او ترمذي]

زما معاهدات به حضرت علي رضي الله عنه پوره کوي

﴿۶﴾ وَعَنْ حُبْشِيِّ بْنِ جُنَادَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيٌّ مِنِّيْ
او حضرت حبشي بن جناده رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمائیل علي رضي الله عنه زما نه دی
وَأَنَا مِنْ عَلِيٍّ وَلَا يُؤَدِّيْ عَنِّيْ إِلَّا أَنَا أَوْ عَلِيٌّ.
او زه د علي رضي الله عنه نه یم زما د طرف نه د نبذ عهد ذمه واري دي هيڅوک نه اداکوي علاوه زما او د علي رضي الله عنه نه
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَرَوَاهُ أَحْمَدُ عَنْ أَبِيْ جُنَادَةَ.
ترمذي او احمد د اروایت د ابو جناده نه نقل کړی دی.

توضیح: ولایؤدی عنی: په دې حدیث کې هم حضور صلی الله علیه وسلم د حضرت علی رضي الله عنه سره خپل کمال قرب بیان کړی دی او په لایؤدی سره هغه حقیقت ته اشاره ده کوم چه د عربو دستور وو چه کوم شخص به کومه معاهده یا معامله کوله نو هغه به په خپله هغه شخص ختمولی شوله یا د هغه کوم نږدې رشته دار به ختمولی شوه، حضور صلی الله علیه وسلم د خپلو معاملاتو او معاهداتو جوړولو او ماتولو ذمه واری په حضرت علي رضي الله عنه باندې اچولې وو لکه د هجرت په شپه چه حضور صلی الله علیه وسلم حضرت علي رضي الله عنه خپل په ځای پریخی وو تر څو د اماتونو د سپارلو معاملات ختم کړي، بیا د قریشو سره چه کومې معاهدې شوي وې د هغو د ختمولو یا تجدیدولو د اعلان لپاره یې حضرت علي رضي الله عنه د صدیق اکبر رضي الله عنه پسې لیږلی وو.

په دې سفر کې حضرت علی رضي الله عنه **امیر الحج** نهٔ بلکه صرف د اعلان کولو لپاره مکې ته راغلی وو، امیر الحج خو قانونی صدیق اکبر رضي الله عنه وو، په زیر بحث حدیث کې هم حضور صلی الله علیه وسلم واضحه کړه چه زه او علی یو شان یو، زما معاملات او معاهدات زما او د علی نه سوا بل څوک اداء کولی نه شي

، د مولی د لفظ تفصیل په آینده حدیث نمبر ۱۷ کې راځي.

﴿۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ آخٰى رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابن عمر رضي الله عنهما بیان کوي چه رسول کریم صلی الله علیه وسلم د خپل صحابو رضي الله عنهم په منځ کي ورورولي قائمه
بَيْنَ أَصْحَابِهِ فَجَاءَ عَلِيٌّ تَدْمَعُ عَيْنَاهُ فَقَالَ آخَيْتَ
کړه نو حضرت علي رضي الله عنه حضور صلی الله علیه وسلم ته راغی او سترګو نه یې اوښکي روانې وې او عرض یې وکړو

بَيْنَ	أَصْحَابِكَ	وَلَمْ	تُوَاخِ	بَيْنِي	وَبَيْنَ	أَحَدٍ	فَقَالَ	رَسُولُ	اللهِ	صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	

يارسول الله تاسو دخپلو صحابو رضي الله عنهم منځ كي ورورولي قائمه كړه ليكن زما وروروِلي مو دچاسره

أَنْتَ	أَخِيْ	فِي	الدُّنْيَا	وَالْآخِرَةِ.

قائمه نه كړه دي اوريدو سره رسول كريم صلى الله عليه وسلم هغوى ته وفرمائيل ته زما وروري په دنيا كي هم او آخرت

رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	وَقَالَ	هٰذَا	حَدِيثٌ	حَسَنٌ غَرِيبٌ.

كي هم دا روايت ترمذي نقل كړى دى او ويلي يي دي چه دا حديث حسن غريب دى.

حضرت علي رضي الله عنه د الله محبوب ؤ

﴿۸﴾	وَعَنْ	أَنَسٍ	قَالَ	كَانَ	عِنْدَ	النَّبِيِّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	طَيْرٌ

او حضرت انس رضي الله عنه بيان كوي چي يوه ورځ دنبي كريم صلى الله عليه وسلم مخ ته پخه كړي مرغۍ ايښودل شوي وو

فَقَالَ	اَللّٰهُمَّ	ائْتِنِيْ	بِأَحَبِّ	خَلْقِكَ	إِلَيْكَ	يَأْكُلُ	مَعِيْ

حضور صلى الله عليه وسلم دعا وغوښتله اى الله ستا مخلوقاتو كي چه څوك تاته زيات محبوب وي هغه ماته راوليږى

هٰذَا	الطَّيْرَ	فَجَآءَهُ	عَلِيٌّ	فَأَكَلَ	مَعَهُ.

چه ماسره ددي مرغۍ غوښه وخوري نو حضرت علي رضي الله عنه راغى او هغوى حضور صلى الله عليه وسلم سره هغه مرغۍ

رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	وَقَالَ	هٰذَا	حَدِيثٌ	غَرِيبٌ.

وخوړه دا روايت ترمذي نقل كړى دى او ويلي يي دي چه دا حديث غريب دى.

توضيح: (بأحب خلقك) محبوب كيدل يو شي دى او د مقام او چتوالى بل شي دى، د حضرت علي رضي الله عنه د محبوب كيدلو مطلب دا نه دى چه د هغه نه علاوو د بل چا خليفه جوړول منع وو، دا شيعو شنيعه د خرافاتو څخه دي، آخر دا حديث خو هم دى چه به انسانانو كي حضور صلى الله عليه وسلم ته حضرت عائشه رضي الله عنها محبوبه وو او په سړيو كي هغه ته د هغې پلار صديق اكبر رضي الله عنه محبوب وو.

﴿۹﴾	وَعَنْ	عَلِيٍّ	قَالَ	كُنْتُ	إِذَا	سَأَلْتُ	رَسُولَ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

او حضرت علي رضي الله عنه وايي ماچي رسول كريم صلى الله عليه وسلم نه كله هم څه شي غوښتى دى نو ماته يي راكړى دى

أُعْطَانِيْ وَإِذَا سَكَتُّ اِبْتَدَأَنِيْ.

اوکله چه به زه خاموش وم یعني غوښتلو نه به مي حجاب کولو نو حضور صلی الله علیه وسلم به خپله را کولو

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ غَرِيْبٌ.

دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یي دي چه دا حدیث غریب دی.

حضرت علي رضي الله عنه د علم دروازه وه

﴿۱۰﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا دَارُ الْحِكْمَةِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا.

اوحضرت علي رضي الله عنه وایي د رسول کریم صلی الله علیه وسلم ارشاد دی زه د حکمت کور یم او علي د دي کور دروازه ده

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ وَقَالَ رَوٰى بَعْضُهُمْ

دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یي دي چه دا حدیث غریب دی هغوی دا هم وویل چه بعضي

هٰذَا الْحَدِيْثَ عَنْ شَرِيْكٍ وَلَمْ يَذْكُرُوْا فِيْهِ عَنِ الصُّنَابِحِيِّ

راویانو دا حدیث د شریک تابعي نه نقل کړی دی لیکن د هغوی د دي حدیث اسنادو کي د صنابحي ذکر نشته څرنګه

وَ لَا نَعْرِفُ هٰذَا الْحَدِيْثَ عَنْ أَحَدٍ مِنَ الثِّقَاتِ غَيْرَ شَرِيْكٍ.

چه هغوی د نورو روایتونو سلسله اسناد کي د هغه نوم ذکر راځي او دا روایت. د شریک نه علاوه د بل چا نه موږ نه پيژنو

توضیح : وعلي بابها: په دې حدیث کې د حضرت علی رضي الله عنه فضیلت بیان شوی دی، په علم او قضاء کې الله تعالی حضرت علی رضي الله عنه ته اعلی مقام ورکړی وو لیکن د دې مطلب دا نه دی چه حضرت علي رضي الله عنه یو دروازه وو او باقی د هیڅ ځای نه د علم د حصول لپاره کومه لاره نه وو ځکه چه د علم لپاره یو دروازه نه ده ډیرې دروازې کیدلی شي په هغو کې حضرت علی رضي الله عنه هم یو وو او نور صحابو هم وو ،آخر حضرت ابن مسعود او حضرت معاذ او حضرت ابی بن کعب هم د قرآن په اعلی ماهرینو کې شمیرل شوي دي.

د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په باره کې دي (**وکان اعلمنا**) یعنې د ټولو نه لوی عالم ابوبکر صدیق رضي الله عنه وو، حضور اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل: **اصحابي کالنجوم فبایهم اقتدیتم اهتدیتم** د دینه معلومه شوو چه د علم ډیرې دروازې دي یوو دروازه نه ده. د جنت اته دروازې دي نو د علم هم ډیرې دروازې راتللی شي هر صحابی به د علم او هدایت روښانه مناره وو ، محدثینو د زیر بحث حدیث نه

تفصيل کښي دا الفاظ هم نقل کړي دي: حضور صلی الله علیه وسلم و فرمايل: (اَنَا مَدِيْنَةُ الْعِلْمِ وَاَبُوْبَكْرٍ اَسَاسُهَا وَعُمَرُ حِيْطَانُهَا وَعُثْمَانُ سَقْفُهَا وَعَلِيٌّ بَابُهَا) يعني زه د علم ښار يم او ابوبکر د هغه بنياد دی، عمر يې څلور ديوارې ده، عثمان يې چت دی او علي د هغه دروازه ده.

﴿۱۱﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ دَعَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيًّا يَوْمَ

او حضرت جابر رضي الله عنه بيان کوي د غزوو طائف په ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت علي رضي الله عنه راوبللو

الطَّائِفِ فَانْتَجَاهُ فَقَالَ النَّاسُ لَقَدْ طَالَ نَجْوَاهُ مَعَ

او د هغه سره يې په غوږ کښي خبرې شروع کړې يعني داسې په نظر راتلو چه څه خاص مسئله باندې يې هغه سره

ابْنِ عَمِّهِ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

پټې پټې خبرې کولې خلقو وويل د خپل اکا د زوی سره خو رسول الله ډير وخته پورې په غوږ کښي خبرې

مَا انْتَجَيْتُهُ وَ لٰكِنَّ

وکړې رسول الله صلی الله علیه وسلم چه دا واؤ ريدل نو وې فرمائيل چه د علي سره پټې خبرې نه دي کړي بلکې

اللهَ انْتَجَاهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

الله تعالى ور سره کړې دي [ترمذي]

خصوصي فضيلت

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ يَا عَلِيُّ

او حضرت ابو سعيد رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلی الله علیه وسلم حضرت علي رضي الله عنه ته فرمائيلي وو ای علي زما او

لَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ يُّجْنِبُ فِيْ هٰذَا الْمَسْجِدِ غَيْرِيْ وَغَيْرُكَ قَالَ

ستا نه سوا چا له جائز نه دي چه هغه د جنابت حالت کښي مسجد نبوي صلی الله علیه وسلم ته راشي د علي ابن منذر بيان

عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ فَقُلْتُ لِضِرَارِ بْنِ صُرَدٍ مَا مَعْنٰى هٰذَا

دی چه ما د ضرار ابن صرد نه پوښتنه وکړه د دي حديث څه مطلب دی نو وغوی راته وښودل د دي معنٰی

الحديث قَالَ لَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ يَسْتَطْرِقُهُ جُنُباً غَيْرِيْ

داده چه زما او ستا نه سوا هیڅ سړي دپاره جائز نه دي چه هغه د جنابت په حالت کي مسجد ګزرګاه

وغيرك . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ غَرِيْبٌ.

جوړ کړي او د هغه د ننه ځي راځي دا حدیث ترمذي نقل کړی دی او ويلي يي دي چه دا حديث غريب دی

توضيح: (لايحل) مطلب دا دی چه د جنابت په حالت کې صرف زه او علی د مسجد په لاره تیریدلی شو کوم بل شخص ته حلال نه دي چه د جنابت په حالت کې په مسجد نبوی کې تیر شي، چونکې د حضور اکرم صلى الله عليه وسلم او د حضرت علی رضي الله عنه د تیریدو لاره په مسجد کې وو د باقی خلکو نه وو په دغه وجه دا خصوصی اجازت ورکړی شو، همدا وجه ده چه اجازت يې صرف په مسجد نبوی پورې خاص کړ او مسجدی يې و فرمايل بل کوم مسجد ته تګ جائز نه وو ځکه دا مجبوری په بل ځای کې نه وو.

د پیغمبر علیه السلام د حضرت علي رضي الله عنه سره خاص محبت

وَعَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قَالَتْ بَعَثَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَيْشًا فِيْهِمْ

بي بي ام عطيه رضي الله عنها وايي چه رسول کريم صلى الله عليه وسلم څه جنګي مهم باندي يو لښکر وليږه چه هغه کي

عَلِيٌّ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت علي رضي الله عنه هم شامل وو د بي بي ام عطيه رضي الله عنها بيان دی په هغه موقع چه حضور صلى الله عليه وسلم لښکر

وَهُوَ رَافِعٌ يَدَيْهِ يَقُوْلُ

لیږلو یا د لښکر د واپسي ورځ قریب وو ما رسول کريم صلى الله عليه وسلم لاس او چتولو سره دا دعا کول

اَللّٰهُمَّ لَا تُمِتْنِيْ حَتّٰى

او ويل الهي ما ته هغه وقته پورې مرګ مه راولې څو پورې چه ته علي رضي الله عنه سلامتيا سره بيرته

تُرِيَنِيْ عَلِيًّا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

راتلو سره ما ته و نه ښايې [ترمذي]

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

حضرت علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ سره محبت د ايمان نښه ده

﴿۱۴﴾ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُحِبُّ عَلِيًّا مُنَافِقٌ
بي بي ام سلمه وايي چې رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ سره منافق محبت نه لري او کامل
وَلَا يُبْغِضُهُ مُؤْمِنٌ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ
مؤمن علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ سره بغض او دښمني نه لري دا روايت احمد او ترمذي نقل کړی دی او ترمذي
وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ غَرِيْبٌ إِسْنَادًا
ويلي دي چه دا حديث په اعتبار د اسنادو سره غريب دی.

توضیح : (مؤمن) يعنې د حضرت علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ سره محبت ساتل د هر مسلمان د ايمان علامت دی، دلته دا خبره ملحوظ نظر ساتل پکار دي چه د محبت ساتلو لپاره شريعت يو معيار مقرر کړی دی، په دغه معيار باندې چه کوم محبت وي هغه به د ايمان علامت وي، هغه محبت هرګز مطلوب نه دی چه د شريعت د قواعدو منافي وي لکه څنګه چه د شيعو روافضو مصنوعی محبت وي چه حضرت علی رض د الوو يت په درجه باندې فائز کوي، د هغه نه مدد غواړي بلکه هغه د انبياؤ څخه اعلی مني، هغه وصی رسول الله مني او نور نور خرافات وايې او د هغه په نقش قدم يعنې شريعت باندې تګ نه کوي، د روافضو لوی لوی امامان او حجت الله ډيرې کموي، چه کله د دوی د امامانو دا حال دی نو د مقتديانو به يې څه حال وي.

حضرت علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ته کنځل کول حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته کنځل کول دي

﴿۱۵﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَبَّ عَلِيًّا
او بي بي ام سلمه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا وايي چې رسول کريم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائيل کوم سړی چه د علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ته بد وويل
فَقَدْ سَبَّنِيْ. رَوَاهُ أَحْمَدُ.
هغه در حقيقت ماته بد وويل [احمد]

توضیح : (سبنی) يعنې حضرت علی رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ته کنځل کول حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د کنځل کولو مترادف دي او حضور اکرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته کنځل کول کفر دی لهذا علی رض ته کنځل کول کفر دی،

کچیرې څوک دغه کنځل حلال وګڼي نو دا کفر دی او که ګناه یې ګڼي نو دا ګناه کبیره ده بیا دا کلام په وعید شدید او تغلیظ او تشدید باندې محمول دی، په یو بل حدیث کې دي (مَنْ سَبَّ اَصْحَابِيْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ) او په یو حدیث کې دي (مَنْ سَبَّ الْاَنْبِيَاءَ قُتِلَ وَمَنْ سَبَّ اَصْحَابِيْ جُلِدَ).

د حضرت علي رضي الله عنه یو مثال او یوه پیشنګویي

﴿۱۶﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ لِيْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْكَ مَثَلٌ مِّنْ عِيْسٰى
او حضرت علي رضي الله عنه وايي رسول الله صلی الله علیه وسلم ماته وفرمايل په تا کې د عيسٰی علیه السلام سره یو قسم مشابهت
اَبْغَضَتْهُ الْيَهُوْدُ حَتّٰى بَهَتُوْا اُمَّهٗ
دی یهودیانو د هغه سره بغض او عناد وساته نو دومره زیات یې وساته چه د هغه مور باندې بهتان وتړه
وَاَحَبَّتْهُ النَّصَارٰى حَتّٰى اَنْزَلُوْهُ بِالْمَنْزِلَةِ
او عیسایانو هغه سره محبت او تعلق قائم کړه نو دومره زیات او دغلو سره یې قائم کړه چه هغه یې
الَّتِيْ لَيْسَتْ لَهٗ ثُمَّ قَالَ يَهْلِكُ
هغه مقام ته ورسولو چه هغه د پاره ثابت نه ده دې حدیث بیانولو نه روسته حضرت علي رضي الله عنه وویل
فِيَّ رَجُلَانِ مُحِبٌّ مُفْرِطٌ يُقَرِّظُنِيْ
دوو سړيو یعني دوو ډلې داسې هلاک شي چه هغوی کې به یو خو زما سره محبت لري او هغه محبت کې
بِمَا لَيْسَ فِيَّ وَمُبْغِضٌ يَّحْمِلُهٗ
به د حد نه متجاوز شي ما به د هغه خوبیانو او لوبیو حامل ګرځوي چې په ماکې به نه وي او یوه ډله
شَنَاٰنِيْ عَلٰى اَنْ يَّبْهَتَنِيْ. رَوَاهُ اَحْمَدُ.
به ما سره بغض او عناد لري زما د دښمني نه مغلوب کیدو سره په ما به بهتان تړي [روایت کړې دې احمد]

توضیح: (**محب مفرط**) محبت هغه معتبر دی چه معتدل وي او د قاعدې او قانون مطابق وي، د بعضو شخصیاتو سره خلکو داسې معامله کړې چه یو فریق د محبت په جوش کې هغه د عابد د مقام څخه پورته کړی د معبود په مقام باندې یې درولی او دویم فریق د عداوت په جذبه کې د عابد او بندګۍ د درجې نه هم غورځولی، د حضرت عیسی علیه السلام سره یهود او نصاری همداسې د افراط تفریط

معامله وکړه ، بيا د حضرت علی رضي الله عنه سره شيعو او خوارجو همداسې د افراط او تفريط معامله وکړه ، په زير بحث حديث کې حضور صلی الله علیه وسلم همدې حقيقت ته اشاره فرمايلې ده چه د حضرت علی رضي الله عنه په باره کې به دوو فريقه وي لکه څنګه چه د حضرت عيسی عليه السلام په باره کې دوو فريقه شول ، دواړو د افراط او تفريط نه کار واخيستلو او ګمراه شول ، حضرت علی رضي الله عنه پخپله ددې نور وضاحت فرمايلی دی چه زما په باره کې به دوو فريقه هلاک شي ، د هغو څخه يوو يې شيعو روافض دي چه د محبت نعره لګولو کې ګمراه او هلاک شول ، دوو م خوارج او ناصبه دي چه په بغض او عداوت کې ګمراه شول ، اهل سنت والجماعة په لاره د اعتدال باندې محفوظ او سالم پاتې شول .

(**يقرظنی**) دا د باب تفعيل تقريظ څخه دی ای يمدحنی يعنې د حد نه زيات زما تعريف کولو والا به وي او زما شان به د انبياؤ او عامو صحابو څخه لوی پيش کونکي يا ما به د الوو يت درجې ته رسونکي وي کوم شيان چه زما د شايان شان سره لائقه نه وي هغه به ما ته منسوبوي . (**شنآنی**) يعنې په زړه کې زما سره نفرت او بغض ساتلو والا حتی چه په ما باندې بهتان تړلو والا وي . په مسند احمد کې امام احمد رحمه الله يو روايت نقل کړی دی چه د هغه الفاظ دا دي : قال علی يحبني اقوام حتی يدخلوا النار فی حبی و يبغضنی اقوام حتی يدخلوا النار فی بغضی ، د حضرت علی رضي الله عنه يو دعاء هم امام احمد رحمه الله داسې نقل کړې ده : **قال علی اللهم العن کل مبغض لنا و کل محب لنا غال** ، په دې رواياتو سره به شيعو په ډير مشکل کې پريوځي کچيرې هغوی عقل لري .

د غدير خم واقعه

﴿۱۷﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ وَزَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا نَزَلَ بِغَدِيْرِ

حضرت براء بن عازب رضي الله عنه او زيد بن ارقم رضي الله عنه نه روايت دی رسول الله صلی الله علیه وسلم چه غدير خم کې پړاؤ واچوو

خُمٍّ أَخَذَ بِيَدِ عَلِيٍّ فَقَالَ أَلَسْتُمْ

نو حضور صلی الله علیه وسلم د حضرت علي رضي الله عنه لاس خپل لاس کي ونيوه او وي فرمايل ای زما اصحابو په دې خو

تَعْلَمُوْنَ أَنِّيْ أَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ قَالُوْا

تاسو پوهيږئ چه د اهل ايمانو په نزد زه د هغوی د ځانونو نه هم ورته زيات عزيزيم ټولو عرض وکړو

بَلٰى قَالَ أَلَسْتُمْ تَعْلَمُوْنَ أَنِّيْ أَوْلٰى بِكُلِّ مُؤْمِنٍ

چه هو دې نه روسته حضور صلی الله علیه وسلم داسې وفرمائيل تاسو پوهيږئ چه زه د يو مؤمن په نزد د هغه د ځان

مِنْ نَّفْسِهٖ قَالُوْا بَلٰى فَقَالَ اَللّٰهُمَّ مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ

نه هم زیات عزیز یم صحابو رضي الله عنه عرض وکړو چه هو بیا حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل ای الله د کوم سړي چه زه

فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ اَللّٰهُمَّ وَالِ مَنْ وَّالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ

دوست یم علي رضي الله عنه د هغه دوست دی الٰهي ته هغه سړی دوست وساتي چه علي رضي الله عنه دوست لري و ته

فَلَقِيَهٗ عُمَرُ بَعْدَ ذٰلِكَ فَقَالَ هَنِيْئًا

هغه سړي خپل دښمن وګرځوي چه علي رضي الله عنه سره دښمني ساتي دې واقعي نه روسته حضرت عمر رضي الله عنه

يَا ابْنَ اَبِيْ طَالِبٍ اَصْبَحْتَ وَاَمْسَيْتَ

چې حضرت علي رضي الله عنه سره یو ځای شو نو غوی ته یې وویل ای ابن ابي طالب مبارک دي وي ته خو

مَوْلٰى كُلِّ مُؤْمِنٍ وَّمُؤْمِنَةٍ. رَوَاهُ اَحْمَدُ.

سهار وخت کي هم او مابنام وقت کي هم د هر مسلمان سړي او ښځي دوست او محبوب یي. [احمد]

توضیح: (بغدیر خم) د مکې او مدینې په مینځ کې یو ځای جحفه دی چه هغه ته نن سبا رابغ وایې، دد رابغ سره یو ځای دی هغه ته (غدیرخم) وایې، دا د شارع قدیم بدر په لاره چه تیر شې مکه مکرمه ته تقریبا د ۹۰ کلو میټر په فاصله باندې واقع دی. (**من کنت مولاه فعلي مولاه**) دغه قسم الفاظ د دینه مخکې حدیث نمبر ۵ کې هم تیر شوي، دا حدیث د حضرت علی رضي الله عنه په فضیلت کې دی، په دې کې یو لفظ (اولی) او بل لفظ (مولی) دی.

سوال: شیعو په دې روایت کې لفظ د مولی د اولی بالخلافة او د خلیفه په معنی سره اخلي، هغوی وایې چه حضرت علی رض خلیفه هم وو یعنې د حضور صلی الله علیه وسلم نه بعد د هغه خلافت وو خلفاء ثلاثو او صحابو د هغه نه دغه حق غصب کړلو، شیعو وایې چه دغه حدیث د علی رضي الله عنه په خلافت باندې نص صریح او دلیل قاطع دی آیا واقعي هم همداسې ده؟

جواب: د شیعو د دغه غلط سوچ یو جواب دا دی چه د مولی لفظ په ډیرو معناګانو کې استعمالیږي مثلا مالک، ناصر، محب، رب، آقا، دوست، آزاد شوی غلام، او د تره په ځوی باندې هم د مولی د لفظ اطلاق کیږي، اوس دلته په دې حدیث کې د دغو معانیو څخه د محب او محبوب معنی اخیستل زیات واضحه او د حدیث سیاق او سباق ته نږدې دی او د نورو روایاتو سره هم موافقه ده چیرته چه د حضرت علی رضي الله عنه سره د محبت ساتلو حکم دی، مطلب دا شو چه حضور صلی الله علیه وسلم فرمایې چه

كوم شخص زما سره محبت ساتي هغه دي د علي رضي الله عنه سره هم محبت وساتي ، اى الله ! چه څوک د علي سره محبت ساتي ته هم د هغه سره محبت وساته او څوک چه د علي سره بغض ساتي ته هم د هغه سره بغض وساته . په دې مطلب کې د چا اختلاف کيدى شي ؟

دويم جواب دا دى چه د ولايت علي د ثبوت لپاره د شيعو د اصولو او قواعدو مطابق د نص قطعي او حديث متواتر ضرورت وي حالانکه دا حديث متواتر نه دى او نه قطعي نص دى ځکه چه د اهل لغت والاؤ څخه هيچا هم د مولى معنى خلافت اخيستى نه دى .

دريم جواب دا دى چه که فرضه کړه چه د مولى معنى د حاکم او خليفه ده نو بيا د دې حديث دا معنى کول پکار دي چه حضور اکرم صلى الله عليه وسلم فرمايي چه زه د چا خليفه يم علي هم د هغه خليفه دى ، اى الله ! ته هم د هغه شخص والى جوړ شه څوک چه د علي والى او حاکم وي ، حالانکه دا ترجمه غلطه ده ، د نقصان ددينه راغى چه مولى د حاکم او خليفه په معنى سره واخستلى شو ، کچيرې مولى د محب او محبوب په معنى سره واخيستلى شي نو د ټول حديث مطلب صحيح کيږي .

څلورم جواب دا دى چه کله په دې لفظ کې د علي رضي الله عنه د ولايت او حاکميت تصريح وو نو حضرت علي رضي الله عنه د خلفاء ثلثو په دور کې په دې سره د خپل خلافت لپاره استدلال ولې ونکړو؟ حالانکه د حضرت عثمان رضي الله عنه سره خو په شورى کې باقاعده منتخب شوى وو ، په دغه وخت کې د دې حديث د پيش کولو ضرورت خو هم وو او بل مانع هم موجود نه وو ، معلومه شوه چه په لفظ د مولى کې د خلافت مفهوم نشته البته د محبت او محبوب معنى په دې کې شته او د همدې محبت تذکره حضور صلى الله عليه وسلم کړې ده ځکه په آينده کې راتلونکي واقعاتو کې د حضرت علي رضي الله عنه ذات متنازع جوړيدونکى وو او د خوارجو او منافقينو له طرفه د هغه سره د عداوت فضاء پيدا کيدونکې وه چه ديته په کتلو حضور صلى الله عليه وسلم د مخکې نه تنبيه وفرمايله . په هر حال د اسلام په باره کې د شيعو ګانو علم غلط شوى دى او د علم غلط کيدو سره انسان ګمراه کيږي حالانکه په عملي ګناه سره انسان صرف ګناهګار جوړيږي .

د فاطمي رضي الله عنها سره د حضرت علي رضي الله عنه نکاح

﴿۱۸﴾	وَعَنْ	بُرَيْدَةَ	قَالَ	خَطَبَ	أَبُو	بَكْرٍ	وَعُمَرُ	فَاطِمَةَ	فَقَالَ
او حضرت بريده رضي الله عنه وايي چې حضرت ابوبکر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه فاطمي رضي الله عنها سره د نکاح پيغام									
رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	إِنَّهَا	صَغِيْرَةٌ		
ورکړو نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمائيل چه هغه کم عمره ده او بيا چې حضرت علي رضي الله عنه فاطمي رضي الله عنها									

ثُمَّ	خَطَبَهَا	عَلِيٌّ	فَزَوَّجَهَا	مِنْهُ.	رَوَاهُ	النَّسَائِيُّ.
سره د خپلې نکاح پیغام ورکړو نو حضور صلی الله علیه وسلم هغوی سره د فاطمې رضي الله عنها نکاح وکړله [نسایي]						

توضیح: په تفصیلي روایاتو کې دي چه کله د حضرت فاطمه رض رشته د حضرت ابوبکر او عمر فاروق رضي الله عنهما سره ونشوو نو دوی دواړو حضرت علی رضي الله عنه آماده کړلو چه ته لاړ شه د نکاح پیغام ورکړه، حضرت علی رضي الله عنه چه کله د نکاح پیغام ورکړو نو حضور اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د الله تعالی هم همدا حکم دی چه زه د فاطمې نکاح د علی سره وکړم، بیا هغه صلی الله علیه وسلم د دواړو نکاح وتړله، په دې حدیث کې د حضرت علی رضي الله عنها د فضیلت او شان بیان دی، په بعضو روایاتو کې دي چه ام ایمن حضرت علی رضي الله عنه ته ترغیب ورکړلو، په هرحال د الله تعالی همدا حکم وو چه د فاطمه رضي الله عنها نکاح د حضرت علی رضي الله عنه سره وشي.

مسجد کې د حضرت علي رضي الله عنه دروازه

﴿۱۹﴾	وَعَنِ	ابْنِ	عَبَّاسٍ	أَنَّ	رَسُوْلَ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ أَمَرَ
او حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دی رسول الله صلی الله علیه وسلم مسجد نبوي کې د ننه د حضرت علي رضي الله عنه										
بِسَدِّ	الْأَبْوَابِ	إِلَّا	بَابَ	عَلِيٍّ.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	وَقَالَ			
د دروازې نه علاوه نورې ټولې دروازې بندې کړلې دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یې دي										
هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.										
چه دا حدیث غریب دی.										

توضیح: د دینه مخکې په مناقب ابی بکر کې دغه قسم یو حدیث تیر شوی دی چه حضور صلی الله علیه وسلم د حضرت ابوبکر رضي الله عنه نه علاوه د نورو ټولو هغو دروازو بندولو حکم وکړلو کومې چه مسجد ته خلاصیدلې، صرف د حضرت ابوبکر رضي الله عنه دروازه یې باقی پاتې کړه، دلته په دې حدیث کې د حضرت علی رضي الله عنه په باره کې دي چه د هغه د دروازې نه علاوه دي ټولې بندې شي په دواړو حدیثونو کې دا واضح تضاد دی. مګر علماؤ دا جواب ورکړی دی چه د زیر بحث حدیث تعلق د مخکې زمانې سره دی او د دینه بعد په مرض وفات کې یې چه هغه نوی حکم وفرمایلو نو په هغه کې یې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د دروازې نه علاوه د ټولو د بندولو حکم وفرمایلو، بل دا هم ممکنه ده چه په یوو زمانه کې د حضرت علی رضي الله عنه د دروازې خلاصې پریښودو اجازت شوی وي هغه اجازت باقی وو چه حضرت ابوبکر رضي الله عنه ته هم اجازت ورکړی شو نو د دې نوي اجازت تعارض د هغه

ځکني اجازت سره نشته، دواړه اجازتونه په خپل خپل ځای باندې وو هيڅ تعارض نشته.

دقربت او بې تکلفي خصوصي مقام

﴿۲۰﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ كَانَتْ لِيْ مَنْزِلَةٌ مِّنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ
او حضرت علي رضي الله عنه نه روايت دی هغوی بيان وکړو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نظر کې ماته يو داسې قدر
تَكُنْ لِّأَحَدٍ مِّنَ الْخَلَائِقِ آتِيْهِ بِأَعْلَى سَحَرٍ
او منزلت حاصل وو چه خلقت کې بل چاته حاصل نه وو زه به حضور صلی الله علیه وسلم ته سحر د وخته بالکل تياره
فَأَقُوْلُ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللهِ فَإِنْ
کې ورتلم ويل به مې السلام عليک يانبي الله که حضور صلی الله علیه وسلم به زما سلام اوريدو سره غاړه تازه کړله
تَنَحْنَحَ انْصَرَفْتُ إِلٰى أَهْلِيْ
نو ما به دې ګڼلو سره چې دا وقت حضور صلی الله علیه وسلم څه مشغوليت کې دی نو کورته به بيرته راتلم او که
وَإِلَّا دَخَلْتُ عَلَيْهِ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.
حضور صلی الله علیه وسلم به غاړه تازه نه کړله نو زه به بې تکلفه حضور صلی الله علیه وسلم ته ورتلم. [نسايي]

﴿۲۱﴾ وَعَنْهُ قَالَ كُنْتُ شَاكِيًا فَمَرَّ بِيْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت علي رضي الله عنه بيان کوي چې يو وار زه سخت مريض شوم حضور صلی الله علیه وسلم په ما تيريدلو هر کله چې
وَأَنَا أَقُوْلُ اَللّٰهُمَّ إِنْ كَانَ أَجَلِيْ قَدْ حَضَرَ فَأَرِحْنِيْ
مرض د شدت نه بې تابه کيدو سره په لوړ اواز دا دعا مې کوله الهي که زما د مرګ وخت راغلی وي
وَإِنْ كَانَ مُتَأَخِّرًا فَارْفَعْنِيْ وَإِنْ كَانَ بَلَاءً فَصَبِّرْ
نو ماته نجات او ابدي سکون راته عطا کړې او که اوس وخت نه دی راغلی نو صحت بحال کولو سره
فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْ
ماته راحت او آرام راکړې او که دا بيماري امتحان او ازمائش دي نو ماته د صبر او آزمائش برداشت
ثُلْتَ قَالَ فَأَعَادَ عَلَيْهِ مَا قَالَ قَالَ
کولو قوت راکړې چه زه د بې تابۍ او بې قرارۍ اظهار ونه کړم رسول الله صلی الله علیه وسلم چې زما نه داد

فَضَرَبَهُ	بِرِجْلِهِ	وَقَالَ
واوريده نو وي فرمائيل چې تا څه دعا غوښته مادد عا الفاظ د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخکې بيا را وګرځول		

اَللّٰهُمَّ	عَافِهِ	أَوِ	اشْفِهِ	شَكَّ
حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دعا الفاظ اوريدو نه روسته خپلې پښې سره علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ديکه ورکړه او بيا داسې				
الرَّاوِيْ	قَالَ	فَمَا	اشْتَكَيْتُ	
دعايي وفرمائيله الٰهي علي ته عافيت عطا کړې يا دايي وفرمائيل چه ده ته شفا ورکړې دا راوي				
وَجَعِيْ	بَعْدُ.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	
اظهار شک دی حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روسته بيا ماته هغه بيماري هيڅ				
وَقَالَ	هٰذَا	حَدِيْثٌ	حَسَنٌ	صَحِيْحٌ
کله لاحق نشوو دا روايت ترمذي نقل کړی دی او ويلي يې چه دا حديث حسن صحيح دی.				

حب النبي رسول الله مفترض — و حب اصحابو نور ببرهان

من كان يعلم ان الله خالقه — لا يرمين ابا بكر ببهتان

ولا ابا حفص الفاروق صاحبه — ولا الخليفة عثمان بن عفان

اما علي فمشهور فضائله — والبيت لا يبتنى الا باركان

باب مناقب العشرة المبشرة رضي الله عنهم
د عشره مبشرو د مناقبو بیان

العشرة لسو ته ویل کیږي او المبشرة د بشارت او خوشخبرۍ په معنی سره دی، مطلب دا دی چې هغه لس خوش قسمته او خوش نصیبه نفوس قدسیه چې هغو ته د هغوی په ژوند کې حضور صلی الله علیه وسلم د جنت خصوصی بشارت اورولی وو، په دې سلسله کې صاحب د مشکوة ټول احادیث جمع کړي دي او د یو عنوان لاندې یې درج کړي دي چې ډیر عمده انداز دی، په دې ترتیب کې دا خفی اشاره پرته ده چې د صحابو په جماعت کې د ټولو نه افضل خلفاء راشدین دي او بیا عشره مبشره دي، د دغو نفوس قدسیو نومونه په راتلونکي حدیث نمبر ۱۱ کې په دې ترتیب سره ذکر دي (۱) حضرت ابوبکر (۲) حضرت عمر فاروق (۳) حضرت عثمان (۴) حضرت علی (۵) حضرت طلحه (۶) حضرت زبیر (۷) حضرت عبد الرحمن بن عوف (۸) حضرت سعد بن ابی وقاص (۹) حضرت سعید بن زید (۱۰) حضرت ابو عبیده بن الجراح رضی الله عنهم.

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ
د حضرت عمر رضي الله عنه نه وروسته د خلافت قابل خلک

﴿۱﴾	عَنْ	عُمَرَ	قَالَ	مَا	أَحَدٌ	أَحَقَّ	بِهٰذَا	الْأَمْرِ	مِنْ	هٰؤُلَاءِ
حضرت عمر فاروق رضي الله عنه روایت دی هغوی فرمائیلي وو دي امر یعني د منصب خلافت د دي خلقو										
النَّفَرِ	الَّذِيْنَ	تُوُفِّيَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	وَهُوَ	عَنْهُمْ رَاضٍ
نه زیات څوک مستحق نه دی چې هغوی نه رسول الله صلی الله علیه وسلم راضي او خوشحاله د دي دنیا نه تشریف										
فَسَمّٰى	عَلِيًّا	وَعُثْمَانَ	وَالزُّبَيْرَ	وَطَلْحَةَ	وَسَعْدًا					
یو وړو او بیا حضرت عمر رضي الله عنه د انو مونه واخستل [۱] علي [۲] عثمان [۳] زبیر [۴] طلحه [۵] سعد										
وَعَبْدَ الرَّحْمٰنِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.										
[۶] عبد الرحمن رضي الله عنه [بخاري]										

توضیح: په حضرت عمر فاروق رضي الله عنه باندې چې کله قاتلانه حمله وشوله نو هغه د ځان نه وروسته د خلافت لپاره د شپږو اشخاصو یوه شورا جوړه کړه چې د دوی نه دي یو خلیفه جوړ کړی شي ځکه د دغو خلکو نه نبي کریم صلی الله علیه وسلم راضی ؤ، هغه خپل ځوی عبد الله بن عمر په طور د مبصر

دکیناستلو اجازت وفرمایلو مګر د چا د رأیې اخیستلو یا ورکولو یا د انتخاب په کومه معامله کې د هغه شرکت منع کړی وو، هغه څو مسلح افراد د شورې د کوټې نه بهر او درول او ویې فرمایل چې تر څو پورې د خلافت کار تمام شوی نه وي چا ته د بهر وتلو اجازت ورنه کړئ.

دحضرت طلحه رضي الله عنه جانثاري

﴿۲﴾ وَعَنْ قَيْسِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ رَأَيْتُ يَدَ طَلْحَةَ شَلَّاءَ
او حضرت قیس بن ابي حازم رضي الله عنه وايي ما د حضرت طلحه رضي الله عنه هغه لاس اولیدلو چې هغه بالکل
وَقَى بِهَا النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.
بیکاره او شل وو هغه په دې لاس د غزوه احد په ورځ نبي کریم صلی الله علیه وسلم د کفارو نه بچ کړی وو [بخاري]
﴿۳﴾ وَعَنْهُ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت جابر رضي الله عنه وايي د غزوه احزاب یعني غزوه خندق په موقع یوه ورځ نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل
مَنْ يَأْتِينِيْ بِخَبَرِ الْقَوْمِ يَوْمَ الْأَحْزَابِ قَالَ الزُّبَيْرُ أَنَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
کوم سړی دی چې د دښمن خلقو خبر ماته راوړي زبیر رضي الله عنه ووئیل زه به یې راوړم بیا نبي کریم صلی الله علیه وسلم
إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا وَحَوَارِيَّ الزُّبَيْرُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
وفرمائیل د هر نبي حواري وي او زما حواري زبیر رضي الله عنه دی [بخاري ومسلم]

توضیح: (یوم الاحزاب) ددینه د جنګ خندق واقعه مراد ده، د قریش کفارو تقریبا تر یوې میاشتې مدینه منوره محاصره کړې وه، حضور ﷺ وغوښتل چې کوم صحابی لاړ شي او د کفارو خفیه خبر راوړي تر څو مونږ ته معلومه شي چې د هغوی څه اراده ده، هغه د دې مقصد لپاره اعلان وفرمایلو چې څوک تللو ته تیار دی، د سختې یخنۍ ورځې وې، د شپې وخت وو، تیاره وه، د دښمن خطره وه نو په بار بار اعلان باندې به صرف حضرت زبیر رضي الله عنه پورته کیده او د تګ لپاره به تیاریده، د حضور ﷺ اراده د کوم بل چا د لیږلو وه نو حضرت زبیر رض به یې کیناوه بیا به یې اعلان وکړو، په آخر کې هغه د حضرت حذیفه بن یمان نوم واخیستلو او هغه یې روان کړلو او د حضرت زبیر رضي الله عنه په تعریف او اعزاز کې وفرمایل چې دا زما حواری دی، حواری خاص دوست ته ویل کیږي، د حضرت عیسی علیه السلام خاصو ملګرو ته حواریون ویل کیږي، حضرت زبیر رضي الله عنه په جنګ جمل کې شهید شوی وو او په بصره کې د هغه قبر دی، ابن جرموز ملعون هغه شهید کړو.

﴿۴﴾ وَعَنِ الزُّبَيْرِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَأْتِيْ بَنِيْ قُرَيْظَةَ

او حضرت زبیر رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمائيل څوک دی چې د بني قريظه يهوديانو ته لاړ شي

فَيَأْتِيْنِيْ بِخَبَرِهِمْ فَانْطَلَقْتُ فَلَمَّا رَجَعْتُ جَمَعَ لِيْ

او دهغوی باره کي ضروري معلومات ماته راوړي نو د حضور صلى الله عليه وسلم دي ارشاد اورېدو سره زه روان شوم

رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَوَيْهِ

او هر کله چې دهغوی په باره کي معلوماتو حاصلولو سره بيرته راغلم نو رسول الله صلى الله عليه وسلم خپل مور او

فَقَالَ فِدَاكَ أَبِيْ وَأُمِّيْ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

پلار دواړه په ما جمع کړل حضور صلى الله عليه وسلم وفرمائيل زما مور پلار دې په تا قربان وي. [بخاري و مسلم]

توضيح: (**فانطلقت**) د بنو قريظه په واقعه کې حضرت زبير رضي الله عنه خبر راوړلو لپاره تللی وو ليکن په غزوه احزاب کې حضرت حذيفه رضي الله عنه تللی وو، حضرت زبير رضي الله عنه ته حضور اکرم ﷺ اجازت ورکړی نه وو، د بنو قريظه سره د جنګ واقعه د جنګ خندق نه وروسته پيښه شوې وه.

دحضرت سعد رضي الله عنه فضيلت

﴿۵﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمَعَ أَبَوَيْهِ

او حضرت علي كرم الله وجهه وايي ما د نبي کريم صلى الله عليه وسلم نه د چا د پاره خپل مور پلار جمع کول نه دي

لِأَحَدٍ إِلَّا لِسَعْدِ بْنِ مَالِكٍ فَإِنِّيْ سَمِعْتُهُ يَقُوْلُ يَوْمَ

اورېدلي علاوه د سعد بن مالک رضي الله عنه نه چنانچې د جنګ احد په ورځ ما د حضور صلى الله عليه وسلم نه دا فرمائيل

أُحُدٍ يَا سَعْدُ ارْمِ فِدَاكَ أَبِيْ وَأُمِّيْ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

واورېدل سعد تير چلوه زما مور پلار دې په تا صدقه وي. [بخاري و مسلم]

دالله په لار کي د ټولو نه مخکي تير حضرت سعد چلولی وو

﴿۶﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِيْ وَقَّاصٍ قَالَ إِنِّيْ لَأَوَّلُ الْعَرَبِ رَمٰى بِسَهْمٍ

او حضرت سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه وايي زه اولنی عرب مسلمان يم چا چې د الله تعالى په لار کي

فِيْ سَبِيْلِ اللهِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تير ويشتلی دی. [بخاري و مسلم]

توضیح: حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه د عشره مبشره څخه دی، د عراق فاتح دی، د کوفي گورنر وو، یو څو خلکو په هغه باندې بې ځایه اعتراضونه وکړل، حضرت عمر رضی الله عنه تفتیش لپاره راوغوښته، هغه د خپل ځان څو خصوصیات ذکر کړل، د هغو خصوصیاتو نه یو دا وو چې زه اول هغه شخص یم چې په جهاد فی سبیل الله کې په کفارو باندې ما غشی استعمال کړلو، مونږ د اسلام لپاره ډیر مشقتونه تیر کړي دي نن دغه خلک په ما باندې د اسلام په باره کې د کوتاهي الزام لګوي، کچیرې داسې وي بیا خو زما تباهي ده. په هر حال په سنه ۱ھ کې د عبیدبن حارث سریه د اسلام اوله سریه وه، حضور اکرم صلی الله علیه وسلم په خپل لاس د هغو لپاره جنګي بیرغ وتړلو او شپیته کسان یې د جهاد لپاره ولیږل، په هغې کې حضرت سعد رضی الله عنه اول غشی په کفارو باندې وچلولو.

فداک ابي و امي: حضور صلی الله علیه وسلم د بعضو صحابو لپاره د فداک ابی لفظ استعمال کړی دی لیکن د امی لفظ یې استعمال کړی نه دی، د حضرت سعد رضی الله عنه او حضرت زبیر رضی الله عنه لپاره یې د امی لفظ هم استعمال کړی دی، په دغه وجه به دغو حضراتو دا د خپل ځان لپاره لوی اعزاز ګرځولو.

﴿۷﴾ وَعَنْ	عَائِشَةَ	قَالَتْ	سَهِرَ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	مَقْدَمَهُ الْمَدِيْنَةَ
اوبي بي عائشه رضی الله عنها بیان کوي رسول کریم صلی الله علیه وسلم یو واریو غزا نه مدینې ته بیرته راتلو سره د دین د									
لَيْلَةً		فَقَالَ		لَيْتَ		رَجُلًا		صَالِحًا	يَحْرُسُنِيْ
دښمنانو نه د خطرې په سبب د شپې اوده نه شو او بیا حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل کاش چې یو نیک بخت									
إِذْ			سَمِعْنَا			صَوْتَ			سِلَاحٍ
سړی نن شپه زما څوکیدار کړي وی حضور صلی الله علیه وسلم دا فرمائیلي وو چې اچانک مونږ د اسلحو اواز									
فَقَالَ		مَنْ		هٰذَا	قَالَ		أَنَا	سَعْدٌ	قَالَ
واوریدو حضور صلی الله علیه وسلم پوښتنه وکړه څوک دی؟ جواب وشو زه سعد رضی الله عنه یم حضور صلی الله علیه وسلم پوښتنه وکړه									
مَا جَاءَ بِكَ	قَالَ	وَقَعَ	فِيْ نَفْسِيْ	خَوْفٌ	عَلٰى	رَسُوْلِ اللهِ	صَلَّى اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ
وکړه دلته ته څرنګه راغلی؟ سعد رضی الله عنه ووېل زما زړه کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت خوف پیدا شو نو زه									
فَجِئْتُ	أَحْرُسُهُ	فَدَعَا	لَهُ	رَسُوْلُ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ وَ	سَلَّمَ
دلته حاضر شوی یم چې ستاسو څوکیداري وکړم دي اوریدو سره حضور صلی الله علیه وسلم سعد رضی الله عنه ته دعاګاني وکړې									
ثُمَّ نَامَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.									
او اطمینان سره اوده شو.									

﴿۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِيْنٌ وَأَمِيْنُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ

اوحضرت انس رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل دهر اُمت يو امين وي اودد ي امت امين

أَبُوْ عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ابو عبيده بن الجراح دی .[بخاري ومسلم]

توضيح: د حضرت ابو عبيده نوم عامر بن عبد الله بن الجراح دی ، په رشته كې د حضور صلى الله عليه وسلم ماما دی ،خپل پلار يې په جنګ بدر كې قتل كړی وو په دې باندې هغه ته د امين هذه الامة لقب وركړلی شو ، د عمر رضي الله عنه په دور كې په شام كې په طاعون عمواس كې وفات شو .

﴿۹﴾ وَعَنِ ابْنِ أَبِيْ مُلَيْكَةَ قَالَ سَمِعْتُ عَائِشَةَ وَسُئِلَتْ

اوحضرت ابن ابي ملكيه وايي ما د بي بي عائشې رضي الله عنها نه هغه وقت واوريدل كله چې هغه نه پوښتنه

مَنْ كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْتَخْلِفًا لَوِ

وشوه چې فرض كه كه رسول الله صلى الله عليه وسلم خلافت دپاره صراحةً څوک كانديد كولی نو ستا نظر انتخاب

اسْتَخْلَفَهُ قَالَتْ أَبُوْ بَكْرٍ فَقِيْلَ ثُمَّ مَنْ بَعْدَ أَبِيْ بَكْرٍ؟

به په چا پريوته بي بي عائشې رضي الله عنها جواب كي وويل په حضرت ابوبكر رضي الله عنه بيا پوښتنه وشوه دابوبكر رضي الله عنه

قَالَتْ عُمَرُ قِيْلَ مَنْ بَعْدَ

نه روسته به يې څوک كانديد فرمائيل بي بي عائشې رضي الله عنها وويل په عمر رضي الله عنه بيا پوښتنه ورنه وشوه

عُمَرَ؟ قَالَتْ أَبُوْ عُبَيْدَةَ ابْنُ الْجَرَّاحِ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

د حضرت عمر رضي الله عنه نه روسته د چا نمبر راځي؟ بي بي عائشې رضي الله عنها وويل د ابو عاوده بن الجراح رضي الله عنه [مسلم]

د حرا په غر باندې نبي او شهيدان

﴿۱۰﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ عَلَى حِرَاءٍ هُوَ وَأَبُوْبَكْرٍ وَعُمَرُ

اوحضرت ابو هريره رضي الله عنه روايت دی يوه ورځ رسول كريم صلى الله عليه وسلم حضرت ابوبكر رضي الله عنه عمر فاروق رضي الله عنه

وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ وَطَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ فَتَحَرَّكَتِ

حضرت عثمان رضي الله عنه حضرت علي رضي الله عنه حضرت طلحه رضي الله عنه و حضرت زبير رضي الله عنه حرا غر باندې ولاړ وو

الصَّخْرَةُ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اهْدَأْ

چې د هغوی د پښو لاندې كاڼي حركت شروع كړو رسول كريم صلى الله عليه وسلم هغه كاڼي مخاطب كولو سره ورته

نَبَا عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ صِدِّيْقٌ أَوْ شَهِيْدٌ وَزَادَ بَعْضُهُمْ
وفرمائيل قرار شه پرتا باندې څوک نور ولاړ نه دي يا نبي دی يا صديق دی يا شهيد دی او بعضو
وَسَعْدُ بْنُ أَبِيْ وَقَّاصٍ وَلَمْ يَذْكُرْ عَلِيًّا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
راويانو دسعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اضافه کړې ده او دحضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ذکر يې نه دی کړی [مسلم]

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

دعشره مبشرو ترتيب

﴿۱۱﴾ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:
حضرت عبدالرحمٰن بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دي چې نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل
أَبُوْبَكْرٍ فِي الْجَنَّةِ وَعُمَرُ فِي الْجَنَّةِ وَعُثْمَانُ فِي الْجَنَّةِ
[۱] ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنت کې دی [۲] عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنت کې دی [۳] عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنت کې دی
وَعَلِيٌّ فِي الْجَنَّةِ وَطَلْحَةُ فِي الْجَنَّةِ وَالزُّبَيْرُ فِي الْجَنَّةِ
[۴] علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنت کې دی [۵] طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنت کې دی [۶] زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنت کې دی
وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ عَوْفٍ فِي الْجَنَّةِ وَسَعْدُ بْنُ أَبِيْ وَقَّاصٍ فِي الْجَنَّةِ
[۷] عبدالرحمٰن بن عوف رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنت کې دی [۸] سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جنت کې دی
وَسَعِيْدُ بْنُ زَيْدٍ فِي الْجَنَّةِ وَأَبُوْ عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ فِي الْجَنَّةِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
[۹] سعيد بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په جنت کې دی، [۱۰] او ابو عاوده بن الجراح رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په جنت کې دی. [ترمذي]
وَرَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ عَنْ سَعِيْدِ بْنِ زَيْدٍ.
او ابن ماجه دا روايت دسعيد بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه نقل کړی دی .

دڅو صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ دخصوصي امتيازاتو ذکر

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت کوي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل
أَرْحَمُ أُمَّتِيْ بِأُمَّتِيْ أَبُوْبَكْرٍ
زما په امت کې ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زما دامت دخلقو په حق کې د ټولو نه زيات مهربان او د ټولو نه لوی درد مند دی او زما د

وَأَشَدُّهُمْ فِيْ أَمْرِ اللهِ عُمَرُ

امت په خلقو کي عمر رضي الله عنه دالله د دين په معاملاتو کي دټولو نه زيات سخت دی چې ډيري سختۍ او مضبوطی سره

وَ أَصْدَقُهُمْ حَيَاءً عُثْمَانُ

امر بالمعروف او نهي عن المنکر فريضه انجام کوي او زما دامت خلقو کي عثمان رضي الله عنه تولو نه زيات رښتني حيادار دي

وَ أَفْرَضُهُمْ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ

اوزما دامت خلقو کي دټولو نه زيات په ميراث پوهه زيد بن ثابت دی اوزما امت کي د

وَ أَقْرَأُهُمْ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ

ټولو نه زيات قرآن ويونکي او دټولو نه لوی ماهر تجويد قرآن کي ابي ابن کعب دی اوزما امت کي

وَ أَعْلَمُهُمْ بِالْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِيْنٌ وَ أَمِيْنُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ

حلال وحرام دټولو نه زيات پيژندونکی معاذ بن جبل دی او د هر امت يو أمين وي او ددي امت امين

أَبُوْ عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ

ابو عبيده بن الجراح رضي الله عنه دی احمد او ترمذي، او ترمذي ويلي دي چې دا حديث حسن صحيح دی او دا حديث

وَ رُوِيَ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ قَتَادَةَ مُرْسَلًا

معمر هم قتاده نه بطريق ارسال نقل کړی دی او د معمر دې روايت کي دا الفاظ هم شته چې زما دامت

وَ فِيْهِ وَ أَقْضَاهُمْ عَلِيٌّ.

په خلقو کي د حق مطابق فيصله کونکی علي رضي الله عنه دی

نوټ: په دې حديث کې چې د کومو صحابه کرامو ذکر دی د هغو نه بعضې د عشره مبشره څخه نه دي مګر د خصوصي امتيازاتو په وجه د هغو نوم په دې باب کې راغلی دی.

حضرت طلحه رضي الله عنه دپاره د جنت بشارت

﴿۱۳﴾ وَ عَنِ الزُّبَيْرِ قَالَ كَانَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ دِرْعَانِ،

او حضرت زبير رضي الله عنه وايي د جنګ احد په ورځ د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په جسم مبارک دوه زغري وې د

فَنَهَضَ إِلَى الصَّخْرَةِ

جنګ د دوران په موقع حضور ﷺ یو ګاڼي باندي ختل وغوښتل چې د دښمن د لښکر جائزه واخلي او د

فَلَمْ يَسْتَطِعْ فَقَعَدَ

اسلام مجاهدینو ته د بلندۍ نه ښکاره شي لیکن د دوو زغرو د بوج په وجه پورته ختلو کي کامیاب نه شو.

طَلْحَةُ تَحْتَهُ حَتَّى اسْتَوَى عَلَى الصَّخْرَةِ فَسَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

طلحه رضي الله عنه حضور ﷺ ته لاندي کیناستو چې حضور ﷺ د هغه پر شا ختلو سره کاڼي

يَقُوْلُ أَوْجَبَ طَلْحَةُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ته ورسیدو او بیا رسول الله ﷺ نه دا فرمائیل واوریدل طلحه جنت واجب کړو [ترمذي]

د حضرت طلحه رضي الله عنه فضیلت

﴿۱۲﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ نَظَرَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ

او حضرت جابر رضي الله عنه وایي یوه ورځ رسول کریم ﷺ طلحه بن عبید الله رضي الله عنه طرف ته وکتل

قَالَ مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى رَجُلٍ يَمْشِيْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ وَقَدْ

او وي فرمائیل د کوم سړي چې خواهش وي چې هغه انسان ووینې چې ځمکه باندي ګرځي لیکن حقیقت

قَضَى نَحْبَهُ فَلْيَنْظُرْ إِلَى هٰذَا وَفِيْ رِوَايَةٍ مَنْ سَرَّهُ أَنْ

کي هغه خپل وخت پوره کړی دی نو هغه ته پکار دي چې هغه هغه انسان طلحه رضي الله عنه ووینې او یو

يَنْظُرَ إِلَى شَهِيْدٍ يَمْشِيْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ فَلْيَنْظُرْ

روایت کي داسي دی چې حضور ﷺ وفرمائیل څوک چې د داسي شهید دیدار کول غواړي

إِلَى طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

چې په ځمکه ګرځي نو هغه دي طلحه بن عبید الله رضي الله عنه ته وګوري [ترمذي]

توضیح: وقد قضی نحبه: یعني په حقیقت کې هغه مړ دی هغه خپل مطلوب چې شهادت دی هغه یې موندلی دی یعني چې کوم شخص یو ژوندي شهید ته کتل غواړي هغه دي طلحه ته وګوري، چونکې په جنګ احد کې د حضرت طلحه په جسم باندې دومره زخمونه لګیدلي وو چې د جسم کومه وړوکې یا غټه حصه یې سالمه پاتې شوې نه وه، په دومره کثرت سره زخم لګیدلو نه بعد ګویا هغه ژوندی تلونکی او ګرځیدونکی شهید دی، حضرت طلحه رضي الله عنه په جنګ جمل کې شهید شوی وو.

﴿۱۵﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ سَمِعَتْ أُذُنِي مِنْ فِي رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ طَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ

او حضرت علي رضي الله عنه وايي زما غوږونو د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خولې مبارکي نه واوريدل طلحه رضي الله عنه

جَارَايَ فِي الْجَنَّةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.

او زبير به جنت کي زما همسايه ګان وي دا روايت ترمذي نقل کړی او ويلي يي دي چې دا حديث غريب دی

حضرت سعد رضي الله عنه فضيلت او خصوصيت

﴿۱۶﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمَئِذٍ

او حضرت سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه نه روايت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه په حق کي

يَعْنِي يَوْمَ أُحُدٍ اَللّٰهُمَّ اشْدُدْ رَمْيَتَهُ

د غزوه احد په ورځ داسي دعا وکړله خداونده د سعد رضي الله عنه تير آندازۍ کي شدت او قوت عطا کړي

وَأَجِبْ دَعْوَتَهُ. رَوَاهُ فِي شَرْحِ السُّنَّةِ.

او د هغه دعا قبوله کړي [شرح السنه] .

﴿۱۷﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اَللّٰهُمَّ

او حضرت سعد رضي الله عنه بن ابي وقاص نه روايت دی رسول کريم صلی الله علیه وسلم دعا فرمائيلي وه خداونده

اسْتَجِبْ لِسَعْدٍ إِذَا دَعَاكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

سعد رضي الله عنه چې ستا نه دعا وغواړي نو هغه قبوله کړي. [ترمذي]

﴿۱۸﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ مَا جَمَعَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَاهُ وَأُمَّهُ

او حضرت علي رضي الله عنه وايي رسول کريم صلی الله علیه وسلم خپل مور پلار د سعد رضي الله عنه نه علاوه بل هيڅ چا د پاره نه

إِلَّا لِسَعْدٍ قَالَ لَهُ يَوْمَ أُحُدٍ إِرْمِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي

دي جمع کړي د غزوه احد په ورځ هغه مخاطب کولو سره ورته فرمائيلي وو تير چلوه زما مور پلار دي په تا صدقه

وَقَالَ لَهُ إِرْمِ أَيُّهَا الْغُلَامُ الْحَزَوَّرُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

وي او په هغه ورځ سعد رضي الله عنه مخاطب کولو سره يي ورته داسي فرمائيلي وو تير چلوه ای طاقتور ځوانه [ترمذي]

توضيح : الغلام الحزور: د ځوان هلک په معنی سره دی، چست او چالاکه او هوښيار ځوان ته حَزَوَّر ويل کيږي، د احد په ورځ حضور صلی الله علیه وسلم حضرت سعد رض ته فداک ابی و امی فرمايلي وو.

سوال : دلته دا سوال دې چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فداک ابی و امی الفاظ حضرت زبیر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته هم فرمایلي دي بیا دلته یې د نورو څخه نفي شوې ده ؟

جواب : ددې یو جواب دا دی چې حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا خبره د خپل سماع او خپل معلوماتو په بنیاد کړې ده ، دویم جواب دا دی چې د احد په ورځ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دغه الفاظ صرف د سعد لپاره جمع کړي وو ، د حضرت زبیر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لپاره یې په جنګ بنو قریظه کې جمع کړي وه لکه څنګه چې ددې باب په حدیث نمبر ۵ کې دي .

د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماما

﴿۱۹﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ أَقْبَلَ سَعْدٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

اوحضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي یوه ورځ سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مجلس مبارک ته راغی

هٰذَا خَالِي فَلْيُرِنِي امْرُءٌ

نونبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهغه طرف ته اشاره کولو سره وفرمائیل دازما ما ما دی که څوک داسي ما ما لري

خَالَهُ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ كَانَ سَعْدٌ مِنْ بَنِي زُهْرَةَ

نوماته دې وښائي دا روایت ترمذي نقل کړې دی او ویلي یې دي چې سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د قریشو د یوې قبیلې بني زهره

وَكَانَتْ أُمُّ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَنِي زُهْرَةَ فَلِذٰلِكَ

نه وو او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صاحب مور محترمه هم د بني زهرو نه وه په دې اعتبار حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هٰذَا خَالِي وَفِي الْمَصَابِيحِ

د هغوی باره کې وفرمائیل چې دا زما ما ما دی او مصابیح کې د فلیرني نو هغه دې ماته وښائي په ځای فلیکرمن نو هغه دې د

فَلْيُكْرِمَنَّ بَدَلَ فَلْيُرِنِي.

خپل د ماما ت کریم کوي الفاظ نقل کړی دی لیکن ابن حجر دی تبدیلۍ ته تصحیف ویلي دي (۱)

بلکي ملا علي قاري رَحِمَهُ اللهُ خو تحریف ګرځولی دی .

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

اسلام کي د ټولو نه اولنی تیر حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وچلوه

﴿۲۰﴾ عَنْ قَيْسِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ

حضرت قیس بن ابي حازم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي ما د حضرت سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه واوریدل یقینًا زه په

يَقُوْلُ إِنِّيْ لَأَوَّلُ رَجُلٍ مِنَ الْعَرَبِ رَمٰى بِسَهْمٍ فِيْ سَبِيْلِ اللهِ

عربو کي اولنی سړی یم چاچي دالله په لار کي اولنی تیر وچلوه او مونږ هغه زمانه لیدلي ده کله چې مونږ به

وَرَأَيْتُنَا نَغْزُوْ مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رسول الله ﷺ سره په جهاد کي مصروف وو او زمونږ سره به د خوراک هیڅ شی نه وو صرف د

وَمَا لَنَا طَعَامٌ إِلَّا الْحُبْلَةُ وَوَرَقُ السَّمُرِ وَإِنْ كَانَ

کیکر پلی او د کیکر پاڼي به حاصلیدي چې مونږ به خوړلي او دي کي څه مبالغه نشته چې مونږ به د بزي

أَحَدُنَا لَيَضَعُ كَمَا تَضَعُ الشَّاةُ مَالَهُ خِلْطٌ ثُمَّ

دپچو په شان وچې تقاضا کوله چې هغه کي به د لوند والي نوم هم نه وو او س هغه زمانه هم وینو چې

أَصْبَحَتْ بَنُوْ أَسَدٍ تُعَزِّرُنِيْ عَلَى الْإِسْلَامِ

بنو اسد ماته د اسلام یعني مونځ باره کي نصیحت یا تنبیه کوي او زه او س هم د بنو اسد د نصیحت محتاج

لَقَدْ خِبْتُ إِذًا وَضَلَّ عَمَلِيْ

او د دین په باره کي د هغوی نه کمتریم نو بیا دي کي خو څه شک شبه نشته چې زه بیا نامراد شوم او زما

وَكَانُوْا وَشَوْا بِهِ إِلَى عُمَرَ وَقَالُوْا

کړي اعمال برباد شول دا اصل کي دوي حضرت عمر رضي الله عنه ته د سعد رضي الله عنه خلاف چغل خوري او شکایت

لَا يُحْسِنُ يُصَلِّيْ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

کړی وو او ورته یي ویلي وو چې هغه مونځ په ښه طریقه نه کوي . [بخاري و مسلم]

توضیح :**رمی بسهم**: دا د عبید بن حارث سریې ته اشاره ده ، دا د اسلام أوله ډلګۍ وه چې حضور اکرم ﷺ په سنه ۱ھ کې د ابوسفیان په قافلې باندې د حملې کولو لپاره لیږلې وه ، حضور ﷺ په خپلو مبارکو لاسونو باندې بیرغ وتړلو . په ۶۰ سړیو باندې مشتمله دغه سریه کې حضرت سعد رضي الله عنه هم وو ، په دې موقع باندې د کفارو سره باقاعده جنګ خو ونشو مګر حضرت سعد رضي الله عنه د اسلامی تاریخ او جهاد في سبیل الله په میدان کې په کفارو باندې اول غشی وچلولو ، د همدې خصوصیت تذکره هغه دلته کوي ، ددینه مخکې مې هم اشاره کړې ده دلته څه تفصیل لیکم چې

حضرت عمر رضي الله عنه حضرت سعد رضي الله عنه د کوفې والي مقرر کړی وو، د کوفې د خلکو لخوا په حضرت سعد رضي الله عنه باندې څه اعتراضات شوي وو، په باطن کې دا خراب خلک وو، هغوی وویل چې سعد رضي الله عنه په لمونځونو کې سستي کوي، د غنیمت مال په تقسیم کې انصاف نه کوي، جهاد ته نه ځي، حضرت عمر رضي الله عنه هغه مدینې ته راوغوښته ورته یې وفرمایل چې سعد! ستا شکایتونه شته تر دې چې د لمانځه شکایت هم راغلی دی؟ حضرت سعد رضي الله عنه په خپله تزکیه کې خپلې څو کارنامې ذکر کړلې او بیا یې وویل کچیرې ددې خلکو الزامات صحیح وي نو بیا خو زما اعمال ضائع شول، حضرت عمر رضي الله عنه ورته وفرمایل چې ستا په باره کې زما ګمان داسې وو لکه څنګه چې ته خپله صفائی پیش کوې لیکن د اهل کوفه څخه به زما نماینده کور په کور پوښتنه کوي تر څو حقیقت حال واضحه شي، نو دوه سرکاری کسان د حضرت سعد رضي الله عنه سره کوفې ته روان شول او د کور کور نه یې د حضرت سعد رضي الله عنه متعلق پوښتنه وکړه، ټولو د حضرت سعد رض تعریف وکړلو مګر یو بوډا وویل چې کله تاسې په قسم ورکولو سره پوښتنه کوئ نو زه به ووایم چې سعد رضي الله عنه په لمونځونو او د مالونو په تقسیم کې ګړبړ کوي، په دې باندې حضرت سعد رضي الله عنه وویل کچیرې تا دا اعتراض د شهرت حاصلولو لپاره کړی وو نو ستا لپاره په بد دعائی کې وایم چې ای الله! ددې شخص عمر زیات کړې، او په تنګ دستئ کې یې مبتلا کړې او خوار او ذلیل یې کړې! دا درې واړه بد دعائی د هغه شخص په حق کې قبولې شوې، عمر یې دومره اوږد شو چې وریځې یې په سترګو راپریوتې چې کله به یې د چا سره خبره کوله نو په لاسونو به یې وریځې پورته کړې او وبه یې کتل، په غربت او تنګدستئ کې به یې ورځې تیریدلې، مرګ نه ورته راتللو، مګر په هسې حالت کې به یې ماشومانې نجونې نیولې او په ځان پورې به یې مښلې او ذلیل او خوار به شو چې کله به د هغه څخه چا پوښتنه وکړه چې شرم وکړه دا څه کوې؟ نو ویل به یې چې څه وکړم؟ د سعد بد دعائی راباندې لګیدلې ده. په زیر بحث حدیث کې د (**فاصبحت بنو اسد تعزرني**) الفاظو کې هم دغې قصې ته اشاره ده، تعزرني د زجر او توبیخ په معنی سره دی. عام مسلمانانو ته پکار دي چې هغه بلا وجه د مساجدو په امامانو باندې اعتراضات ونکړي، د بعضو د زړه آزارولو سره تباهي راځي.

الحبلة: د کیکر په ونه کې یو قسم بیکاره پلي وي چې د انسان د خوراک لپاره نه وي هغه مراد دي او د ورق السمر څخه د همدې کیکر پاڼې مراد دي، د الزام لرې کولو لپاره خپل فضائل بیانول جائز دي.

ورق السمر: په دې الفاظو سره سریه خبط ته اشاره ده چې په هغې کې صحابه کرامو پاڼې خوړلې وې او د پاخانې په ځای به د ګډو پشان پچې کیدلې.

خلط: پیوست او قوام ته ویل کیږي ، چې کله په غذا کې چکناهټ (تلاصق) نه وي نو پاخانه یو ځای کیږي نه بلکه د پچو پشان پا خانه راځي .

﴿۲۱﴾ وَعَنْ سَعْدٍ قَالَ رَأَيْتُنِيْ وَأَنَا ثَالِثُ الْإِسْلَامِ

او حضرت سعد رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وویل زه د خپل ځان باره کي د نورو نه زیات پوهیږم د اسلام فهرست کي زما لمبر دریم دی

وَمَا أَسْلَمَ أَحَدٌ إِلَّا فِي الْيَوْمِ الَّذِيْ أَسْلَمْتُ فِيْهِ

په کومه ورځ چې ما اسلام راوړلو په هغه ورځ هیڅ کس دائره اسلام کي داخل شوی نه وو

وَلَقَدْ مَكَثْتُ سَبْعَةَ أَيَّامٍ وَإِنِّيْ لَثُلُثُ الْإِسْلَامِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

او بیا اوه ورځو پوري زه د اسلام دریمه حصه جوړ شوی وم [بخاري]

توضیح : د حضرت سعد رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نه مخکې حضرت خدیجه رض او صدیق اکبر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اسلام قبول کړی وو ، حضرت سعد رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ دریم کس وو چې اسلام یې قبول کړلو او بیا تر اوو ورځو پورې کوم بل یو مسلمان نشو ، ګویا حضرت سعد ثلث اسلام یعنې د اسلام دریمه حصه وه . حضرت سعد رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د خپلو معلوماتو په بناء داسې وویل او د احرارو په اعتبار سره یې داسې وفرمایل او که نه نو دده نه مخکې څو غلامان هم مسلمانان شوي وو بیا خو دده نمبر دریم نه جوړیده ، او دا هم ممکنه ده چې حضرت عمار وغیره احرار هم دده نه مخکې مسلمانان شوي وي لهذا بیا هماغه جواب کیږي چې هغه د خپل علم په بناء چې څه فرمایلي هغه یې صحیح فرمایلي .

د حضرت عبدالرحمن بن عوف رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ مالي قرباني

﴿۲۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُوْلُ لِنِسَائِهِ

او بي بي عائشه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا وایی [یوه ورځ] رسول صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپلو بیبیانو ته وفرمائیل ستاسو معامله څه ددې

إِنَّ أَمْرَكُنَّ مِمَّا يُهِمُّنِيْ مِنْ بَعْدِيْ وَلَنْ يَصْبِرَ عَلَيْكُنَّ

نوعیت ده ، چې ما ځما د وفات نه روسته په فکر کې اچوي او ستاسو خرچې باندی هغه کسان صبر کوی

إِلَّا الصَّابِرُوْنَ الصِّدِّيْقُوْنَ قَالَتْ عَائِشَةُ يَعْنِيْ

چې صابرین دی او صدیقین دي ، بی بی عائشه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا وایی ، چې [صابرینو او صدیقینو نه [د

الْمُتَصَدِّقِيْنَ ثُمَّ قَالَتْ عَائِشَةُ

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مراد هغه خلق دی چې صدقه ورکونکي او د خیر کار کونکي دي ، بیا بی بی عائشی رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا ،

لِأَبِي	سَلَمَةَ	بْنِ	عَبْدِ .	الرَّحْمٰنِ
د حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه زوی د حضرت ابو سلمه تابعی مخکې وویل الله تعالی دی				
سَقَى اللهُ أَبَاكَ مِنْ سَلْسَبِيلِ الْجَنَّةِ وَكَانَ ابْنُ عَوْفٍ قَدْ				
ستا پلار د جنت د سلسبیل نه سیراب کړی، او حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه د حضور صلی الله علیه وسلم				
تَصَدَّقَ عَلَى أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ بِحَدِيقَةٍ بِيعَتْ بِأَرْبَعِينَ أَلْفًا . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.				
د ازواج مطهراتو د خرچې د پاره یو باغ ورکړی وو، چې په څلویښت زره [۴۰۰۰۰] دیناره خرڅ شوی وو.				

توضیح: الصدیقون: یعني صدقه کونکي خلک مراد دي، دا لفظ د صدقې څخه دی د صدق څخه نه دی .سلسبیل الجنة: د جنت د نهرونو څخه د یو نهر نوم دی، حضرت عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه ډیر لوی تاجر او لوی فیاض، تارک الدنیا صحابی وو، د حضور صلی الله علیه وسلم د وفات نه بعد یې په ازواج مطهرات باندې په خلاص زړه سره لوی مال خرچ کړلو، د څلویښت زره دینارو قیمت والا باغ یې ازواج مطهرات ته ورکړو بلکه په ترمذی کې دي چې د څلور لکه درهمو یا دینارو باغ هغه د ازواج مطهراتو د مصارفو لپاره وقف کړی وو، په یو روایت کې دي چې د حضور اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کې حضرت عبدالرحمن بن عوف یو ځل خپل د ټول مال نیمه او د نقدو څخه یې څلور زره دینار یا درهم د حضور صلی الله علیه وسلم مخې ته پیش کړل بیا یې څلور زره دیناره ورکړل بیا یې پنځه آسونه په جهاد کې ورکړل بیا یې په جهاد فی سبیل الله کې یو نیم زر اوښان پیش کړل، په یو روایت کې دي چې یو ځل هغه یو نیم لک دینار په صحابه کرامو باندې تقسیم کړل.

بیا چې کله شپه شوه نو هغه قلم او کاغذ راواخیسته د خپل مال یو فهرست یې جوړ کړلو چې دا مال د انصارو او مهاجرینو لپاره دی چې کله د مال حساب وشو نو هغه د خپل بدن د کپړو باره کې لیکلي دي چې قمیص دي فلانی ته ورکړی شي، عمامه دي فلانی ته ورکړی شي په دغه طریقه هغه ټول مال د الله د رضاء لپاره حساب کړلو او ویده شو، سهار چې کله د لمانځه لپاره لاړلو نو حضور صلی الله علیه وسلم ته جبرئیل امین راغی او ویې فرمایل چې یا رسول الله! الله تعالی فرمایي چې عبدالرحمن بن عوف ته زما سلام وایه او د هغه نه هغه فهرست واخله قبول یې کړه کوم چې هغه د شپې جوړ کړی دی او بیا دغه فهرست هغه ته واپس کړه او ورته ووایه چې الله تعالی ستا مال قبول کړلو، اوس ته په دې مال باندې نگران او وکیل شه چیرته چې دي خوښه وي هلته یې خرچ کړه، او هغه ته د جنت بشارت واوروه، حضرت عبدالرحمن بن عوف دیرش زره غلامان آزاد کړي وو، د دغه سخاوت او جود په وجه حضرت عائشه رضي الله عنها حضرت عبدالرحمن بن عوف ته دعاء کوي او حضور

اكرم ﷺ خاصه دعاء وفرمايله چې په راتلونكي حديث كې ذكر ده . (يحثوا) د سخاوت كولو په معنى سره دى ، دا د راتلونكي روايت لفظ دى .

﴿۲۳﴾ وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ لِأَزْوَاجِهِ إِنَّ الَّذِيْ يَحْثُوْ عَلَيْكُنَّ بَعْدِيْ هُوَ الصَّادِقُ الْبَارُّ اَللّٰهُمَّ اسْقِ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ عَوْفٍ مِنْ سَلْسَبِيْلِ الْجَنَّةِ. رَوَاهُ أَحْمَدُ.

اوبي بي ام سلمه رضي الله عنها وايي مادرسول كريم ﷺ نه خپلو بيبيانو ته دا فرمائيل واوريدل حقيقت دا دى چې زما دوفات نه روسته چې كوم سړى چې موتي ډكولو سره په تاسو به خرچ كوي يعني په پوره فراخه زړه او كامل سخاوت سره ستاسو اخراجاتو كي خپل مال خرچ كوي هغه صادق الايمان صاحب احسان دى خداونده عبدالرحمٰن بن عوف رضي الله عنه د جنت د نهر سلسبيل نه شيراب كړې [احمد]

د حضرت ابوعاوده رضي الله عنه فضيلت

﴿۲۴﴾ . وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ جَاءَ أَهْلُ نَجْرَانَ إِلٰى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوْا يَا رَسُوْلَ اللهِ ابْعَثْ إِلَيْنَا رَجُلًا أَمِيْنًا فَقَالَ لَأَبْعَثَنَّ إِلَيْكُمْ رَجُلًا أَمِيْنًا حَقَّ أَمِيْنٍ فَاسْتَشْرَفَ لَهَا النَّاسُ قَالَ فَبَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

او حضرت حذيفه بن اليمان رضي الله عنه وايي د نجران خلقو د رسول كريم ﷺ خدمت كي حاضر يدو سره عرض وكړو يا رسول الله ﷺ مونږ ته يو داسې سړى راوليږه چې امانتداروي يعني زمونږ حقوقو كي څه خيانت نه كوي حضور ﷺ ورته وفرمائيل يقينا زه به يو داسې سړى حاكم او قاضي جوړولو سره تاسو ته دراوليږم چې امين دى او ددې لائق دى چې هغه ته امانت دار وويل شي دې او ريدو سره خلقو ددې شرف د حصول تمنا او انتظار كولو حضرت حذيفه رضي الله عنه وايي چې حضور ﷺ ابو عبيده بن الجراح رضي الله عنه وليږه . [بخاري و مسلم]

د خلافت لپاره موزون ترین صحابه

﴿۲۵﴾ وَ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ قِيْلَ يَا رَسُوْلَ اللهِ مَنْ نُّؤَمِّرُ بَعْدَكَ قَالَ إِنْ

او حضرت علي رضي الله عنه وايي چا سوال وکړو يا رسول الله ﷺ ستا سو نه روسته مونږ څوک خپل امير

تُؤَمِّرُوْا أَبَا بَكْرٍ تَجِدُوْهُ أَمِيْنًا زَاهِدًا فِي الدُّنْيَا رَاغِبًا

او سربراه جوړ کړو؟ حضور ﷺ ورته وفرمائيل که تاسو زمانه روسته ابوبکر رضي الله عنه خپل امير او سربراه

فِي الْآخِرَةِ وَإِنْ تُؤَمِّرُوْا عُمَرَ تَجِدُوْهُ قَوِيًّا

جوړ کړئ نو هغه به امانت دار دنيا نه بې پروا او آخرت طرف ته راغب پيدا کوئ که عمر رضي الله عنه خپل امير

أَمِيْنًا لَا يَخَافُ فِي اللهِ لَوْمَةَ لَائِمٍ وَإِنْ

او سربراه جوړ کړئ نو هغه به بارِ امانت اوچتولو کې ډير مضبوط او د ملامتيا کونکو د ملامت نه نه

تُؤَمِّرُوْا عَلِيًّا وَلَا أُرَاكُمْ فَاعِلِيْنَ

ويريږي او که علي رضي الله عنه خپل امير او سربراه جوړ کړئ خو زما په خيال کې به تاسو هغه خپل امير او

تَجِدُوْهُ هَادِيًا مَهْدِيًّا يَأْخُذُ بِكُمُ

سربراه جوړونکي نه يئ خو که جوړيې کړئ نو هغه به سيده لار ښودونکي يعني مکمل مرشد هم

الطَّرِيْقَ الْمُسْتَقِيْمَ. رَوَاهُ أَحْمَدُ.

پيدا کوئ او کامل هدايت يافته هم چې تاسو به په صراط مستقيم روان کړي [احمد]

توضيح: ولا اراكم فاعلين: د دې جملې ترجمه خو دا ده چې زه نه وينمه چې تاسې به داسې وکړئ، په دې جمله کې د حضرت علی رضي الله عنه په خلافت باندې تبصره ده او مطلب دا دی چې تاسو به حضرت علی رضي الله عنه د نزاع نه بغير خليفه جوړ نه کړئ لکه د دې په ضمن کې د حضرت عثمان رضي الله عنه خلافت ته اشاره راغله چې د حضرت علی او حضرت عثمان د خلافت د انتخاب په موقع باندې به تاسې علي رضي الله عنه خليفه جوړ نه کړئ بلکه عثمان به خليفه جوړ کړئ. د دې جملې دويم مطلب دا هم کيدلی شي چې تاسې به زمانه بعد متصل بلافصل حضرت علی رضي الله عنه خليفه جوړ نه کړئ ځکه چې په تقدير الهی کې داسې مقرره ده چې ابوبکر صديق رضي الله عنه او عمر فاروق رضي الله عنه به اول خليفه ګان کيږي، ځکه که حضرت علی رضي الله عنه اول خليفه جوړ شي نو د هغه عمر اوږد دی

هغه به تر هغه وخته خليفه وي چې ابوبكر صديق او عمر فاروق او عثمان رضي الله عنهم به وفات شي نو د هغوی د خلافت موقع به پيدا نشي حالانكه د هغوی خلافت مقرر شوی دی لهذا زما خيال نه دی بلكه يقين دی چې تاسې به علي رضي الله عنه مخكې خليفه نه جوړوئ ، لهذا خليفه بلا فصل به ابوبكر صديق رضي الله عنه وي ، د هغه نه بعد به حضرت عمر فاروق رضي الله عنه خليفه جوړيږي ، بيا به حضرت عثمان رضي الله عنه خليفه كيږي او په آخر كې به حضرت علي رضي الله عنه ته خلافت رسيږي .

د څلورو خلفاؤ رضي الله عنهم فضائل

﴿۲۶﴾ وَ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ رَحِمَ اللهُ أَبَا بَكْرٍ
او حضرت علي رضي الله عنه وايي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمائيل الله تعالى دي ابوبكر رضي الله عنه باندي خپل رحمتونه
نازل زَوَّجَنِي ابْنَتَهُ وَحَمَلَنِي إِلَى دَارِ الْهِجْرَةِ وَصَحِبَنِي
كړي هغه د خپلي لور عائشې نكاح ما سره وكړله خپلي اوښې باندي سورولو سره زه يې دار هجرت
فِي الْغَارِ وَاَعْتَقَ بِلَالًا مِنْ مَالِهِ
مديني ته راوستم د هجرت د سفر په دوران كي د ثور غار كي ما سره وو او خپل مال سره بلال رضي الله عنه
رَحِمَ اللهُ عُمَرَ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَإِنْ كَانَ مُرًّا
ئې واخستلو او ازادېې كړو الله تعالى دي په عمر رضي الله عنه رحمتونه نازل كړي هغه چې كوم خبره كوي اګر
تَرَكَهُ الْحَقُّ وَ مَالَهُ مِنْ صَدِيْقٍ
كه په چا ترخه لګيږي او حق ګويي هغه دي حد ته ورسولو چې د هغه هيڅوك دوست نشته الله تعالى
رَحِمَ اللهُ عُثْمَانَ يَسْتَحْيِيْ مِنْهُ الْمَلَائِكَةُ
دي په عثمان رضي الله عنه خپل رحمتونه نازل كړي هغه نه خو فرشتي هم حيا كوي او الله تعالى دي په
رَحِمَ اللهُ عَلِيًّا اَللّٰهُمَّ أَدِرِ الْحَقَّ مَعَهُ حَيْثُ دَارَ.
علي رضي الله عنه رحمتونه نازل كړي اى الله علي رضي الله عنه د حق سره لري چې چيرته علي وي هلته حق وي
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ قَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ
دا روايت ترمذي نقل كړى دى او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دى .

توضيح : د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په ژوند کې څو نزاعی صورتونه پيښ شوي دي : اول صورت : جنګ جمل دی په دې کې حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په حق باندې وو ، په طرف مقابل کې يې لوی لوی صحابه په اجتهادی خطاء باندې وه ، بيا د جنګ صفين واقعه پيښه شوه په هغې کې هم حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په حق باندې وو د طرف مقابل خلک په اجتهاد باندې وو، بيا د خوارجو سره د اوږدو جنګونو سلسله پاتې شوې ده په هغو کې هم حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په حق باندې وو او طرف مقابل خوارج په باطل باندې وو . په زير بحث حديث کې لکه څنګه چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لپاره دعاء فرمايلې ده هماغسې د هغه ژوند پاتې شوی و په دې حديث کې د حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حقانيت په عجيبه مؤثر انداز سره بيان شوی دی ، دا يې ونه ويل چې علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به د حق سره ګرځي بلکه دا يې وفرمايل چې چيرته علی وي هلته به حق د هغه سره ګرځي ! سبحان الله څومره لوی اعزاز دی .

يو ويونکي حق ويلي دی :

اما علي فمشهور فضائله ‏ ‏ ‏ ‏ والبيت لا يبتنى الا بأركان

باب مناقب اهل بيت النبي صلى الله عليه وسلم

د نبي كريم صلى الله عليه وسلم د كور والاوو د مناقبو بيان

قال الله تعالى ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ (الاحزاب ۳۳)

قال الامام الشافعي رضي الله عنه:

لو كان رفضا حب آل محمد   فليشهد الثقلان انى رافض

ياد ساتل پكار دي چې صاحب د مشكوة د مذكوره عنوان لاندې د عموم او خصوص دواړو ځخه كار اخيستى دى ، بعضې روايات هغه دى چې د هغو نه معلوميږي چې بنوهاشم په اهل بيت نبى كې داخل دي همدارنګه ددې باب لاندې يې هغه يو څو هغه احاديث نقل كړي دي چې خصوصي طور باندې صرف د حضرت على رضي الله عنه حضرت فاطمه رضي الله عنها ، حضرت حسن رضي الله عنه ، او حضرت حسين رضي الله عنه پورې خاص دي ، ددينه دا اندازه كيږي چې اهل بيت صرف همدا څلور افراد دي ، عام بنوهاشم نه دي ، د همدې عنوان لاندې صاحب د مشكوة د حضرت زيد او حضرت اسامه ذكر هم كړى دى ، ددينه معلوميږي چې په اهل بيت النبى صلى الله عليه وسلم كې ډير وسعت دى او اهل محبت او اهل قرابت هم په دې كې داخل دي ، ددې سره سره صاحب د مشكوة د ازواج مطهراتو لپاره يې ځانته عنوان قائم كړى دى او د هغوى يې ځانته تذكره كړې ده ، ددې ټول متفرقاتو او د څه تضاداتو يو ځاى كولو لپاره علماؤ ويلي دي چې د لفظ بيت درې حيثيتونه دي او درې اطلاقات دي : (۱) اول بيت نسب دى . (۲) دوهم بيت ولادت دى ، (۳) او دريم بيت سكنى دى .

ددې تفصيل داسې دى چې د بنوهاشم يعنې عبدالمطلب اولاد د حضور صلى الله عليه وسلم لپاره اهل بيت نسب دى چې دې ته كورنۍ او خاندان ويل كيږي ، ددينه وروسته د حضور صلى الله عليه وسلم اولاد ته اهل بيت ولادت ويل كيږي چې په هغو كې حضرت على رضي الله عنه حضرت فاطمه رض حضرت حسن رضي الله عنه او حضرت حسين رضي الله عنه سرفهرست دي ، اګرچې حضرت على رضي الله عنه په اهل بيت نسب كې هم راځي ليكن علماؤ هغه په اهل بيت ولادت كې شمار كړى دى ، دا سلسله د ولادت ده ، ياد ساتل پكار دي چې د شهرت په وجه دوى ته د څلورو نوم په خصوصي طور باندې په سلسله ولادت كې اخيستلى كيږي او كه نه نو د حضور صلى الله عليه وسلم نورې درې لوركانې وغيره ټول په اهل بيت ولادت كې داخلې دي لكه حضرت زينب رضي الله عنها ، حضرت رقيه رضي الله عنها ، او حضرت ام كلثوم رضي الله عنها دي . بيا ددينه بعد ازواج مطهراتو د حضور صلى الله عليه وسلم ته اهل بيت سكنى ويل كيږي چې دويته اهل خانه ويل كيږي ، ټول ازواج مطهرات په دغه بيت سكنى كې داخل دي ، اګرچې د اهل بيت اول مصداق ازواج مطهرات او اهل خانه وي ليكن په دغه تقسيم سره په قرآن

کريم او احاديثو کښ استعمال شده لفظ اهل البيت مفهوم په آسانۍ سره فهميږي .

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د مباهلې دعوت

﴿۱﴾ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِيْ وَقَّاصٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ
حضرت سعد ابن ابي وقاص رضي الله عنه بيان کوي کوم وخت چې دا آيت [قُل تَعَالَوا نَدعُ اَبنَاءَنَا وَاَبنَاءَکُم]
دَعَا رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيًّا وَّفَاطِمَةَ وَحَسَنًا وَّحُسَيْنًا
نازل شو نو رسول الله ﷺ علي رضي الله عنه فاطمه رضي الله عنها حسن رضي الله عنه و حسين رضي الله عنه راوبلل
فَقَالَ اَللّٰهُمَّ هٰؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِيْ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ .
او وي فرمائيل خداونده دا زما اهل بيت دي [مسلم]

توضيح : (ثم نبتهل) ابتهل د ابتهال څخه دی په زاريو سره دعاء غوښتلو ته ويل کيږي او باهل د مباهله څخه دی يو په بل باندې د لعنت ليږلو په معنی سره دی ، د عربو رواج وو چې کله به په يوه معامله کښ تنازع راغله نو طرفينو به خپلې خپلې ښځې او بچيان د کور څخه وويستل کولاو ميدان ته به يې راويستل او يو په بل باندې به يې د هلاکت دعاء غوښتله . د حضور ﷺ په زمانه کښ د نجران نه څه عيسائي پادريان د حضور ﷺ سره د بحث او مباحثې لپاره مدينې منورې ته راغلل ، تر څو ورځو پورې بحث روان وو ، په همدې دوران کښ الله تعالی د مباهلې آيت نازل کړلو او حضور اکرم ﷺ ته يې حکم وکړلو چې دغه عيسائيانو ته د مباهلې دعوت ورکړه ، نو حضور ﷺ د خپل کور نه حضرت حسن او حسين رضی الله عنهما او حضرت فاطمه رضي الله عنها او حضرت علي رضي الله عنه د ځان سره کړل او هغوی ته يې د مباهلې دعوت ورکړلو ، د هغوی پادريان هم ميدان ته راغلل مگر د حضور ﷺ سره يې چې کله دغه نوراني مخونه وليدل نو د هغوی مشر وويل چې خبردار مباهله ونکړئ ، ځکه دغه خلک کچيرې د الله نه دا وغواړي چې فلانی غر د خپل ځای نه لرې شي نو غر به ټکړه ټکړه شي ، کوشش وکړئ چې معاهده وشي . جزيه قبوله کړئ او واپس لاړ شئ او همداسې وشو ، عيسائيانو جزيه قبوله کړه او واپس لاړل ، حضور اکرم ﷺ وفرمايل کچيرې دغه خلکو مباهله کړې وای نو ټول به مسخ شوي وو او اور به دوی سوزولي وو خاوري شوي به وو .

د همدې مباهلې په موقع باندې حضور ﷺ حضرت حسن او حضرت حسين او حضرت علي او فاطمه رضي الله عنهم ته په اشارې کولو سره وفرمايل چې دا زما اهل بيت دي ، پاس چې وليکل شول

چې د اهل بیت درې اطلاقات دي نو دا د اهل بیت ولادت والا اطلاق دی صحیح یې زده کړه!

د اهل بیت ولادت یو بل اطلاق

﴿۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدَاةً
اوبي بي عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا یان کوي یوه ورځ په سهار کي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را ووتلو هغه وقت د

وَعَلَيْهِ مِرْطٌ مُرَحَّلٌ مِنْ شَعْرٍ أَسْوَدَ
حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په بدن مبارک دتورو ویښتو یو کمبل وه چې په هغه د اوښ د کجاوو تصویرونه جوړ شوي وو

فَجَاءَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ فَأَدْخَلَهُ ثُمَّ جَاءَ الْحُسَيْنُ فَأَدْخَلَ مَعَهُ
دي کي حسن بن علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راغی او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه خپل کمبل کي دننه کړو بیا حسین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راغی

ثُمَّ جَاءَتْ فَاطِمَةُ فَأَدْخَلَهَا
حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه هم حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره کمبل کړو دننه کی بیا فاطمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا راغله هغه یې هم هغوی سره

ثُمَّ جَاءَ عَلِيٌّ فَأَدْخَلَهُ ثُمَّ قَالَ
کمبل کي دننه کړه بیا علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راغی هغه یې هم هغوی سره کمبل کي دننه کړو بیا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا آیت وواية

إِنَّمَا يُرِيدُ اللهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ
إِنَّمَا يُرِيدُ اللهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا [ایت] یعني ای اهل بیتو الله تعالی غواړي چي

أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ
تا سو د ګناهونو او دبدیو د پلیتئ نه بچ کړي څرنګه چې پاک صاف کیدل پکار دي. [مسلم]

ابراهیم بن محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شان

﴿۳﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ لَمَّا تُوُفِّيَ إِبْرَاهِيمُ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت براء بن عازب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي کوم وقت چې ابراهیم وفات شو نو رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائیل

إِنَّ لَهُ مُرْضِعًا فِي الْجَنَّةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
جنت کي هغه دپاره یوه پئ ورکونکي یعني دایه مقرر شوي ده چې د هغه د شیدو ورکولو زمانه به پوره کوي. [بخاري]

توضیح: حضرت ابراهیم د ماریه قبطیه د خیټي څخه پیدا شوی وو، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د مصر بادشاه مقوقس په طور د عطیه یوه وینځه ورکړې وه د هغې نوم ماریه قبطیه وو، د دې د بطن څخه ابراهیم پیدا شوی وو، د شپاړلس اولس میاشتو په عمر کې د هغه انتقال شوی وو، د هغه متعلق حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایې چې چونکې د هغه د شودو خوړلو زمانه وه لهذا الله تعالی د هغه لپاره

يوه شودې ورکونکې مقرره کړه چې ابراهيم ته په جنت کې شودې ورکوي ، ددې حديث نه معلومه شوه چې جنت د اوس څخه موجود دی او پاکيزه خلک اوس هم جنت ته داخلولی شي .

دبي بي فاطمي رضي الله عنها فضيلت

﴿۴﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنَّا أَزْوَاجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهُ

او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي چې دنبي کريم صلى الله عليه وسلم بيبياني دحضور صلى الله عليه وسلم سره ناستې وو

فَأَقْبَلَتْ فَاطِمَةُ مَا تَخْفَى مِشْيَتُهَا مِنْ مِشْيَةِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

چې فاطمه (راغله دهغه دتګ وضع او هيئت درسول کريم صلى الله عليه وسلم دتګ دوضع او هيئت نه ذره هم مختلف نه وو

فَلَمَّا رَآهَا قَالَ: مَرْحَبًا بِابْنَتِيْ

بهر حال حضور صلى الله عليه وسلم چې فاطمه (راتلونکې وليده نو وې فرمائيل زما لورې په خير راغلې بيا

ثُمَّ أَجْلَسَهَا ثُمَّ سَارَّهَا فَبَكَتْ

حضور صلى الله عليه وسلم هغه خپله خوا کې کينوله او پټې پټې يې هغه سره خبرې وکړې دې کې فاطمه (په ژړا شوه

بُكَاءً شَدِيْدًا فَلَمَّا رَأَى حُزْنَهَا سَارَّهَا الثَّانِيَةَ

او په زوره زوره يې وژړل حضور صلى الله عليه وسلم وليدل چې فاطمه (ډيره غمجنه شوې ده نو بيا يې هغې سره غوږ کې

فَإِذَا هِيَ تَضْحَكُ فَلَمَّا قَامَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلْتُهَا

خبرې وکړې نو فاطمه يو دم په خندا شوه بيا چې رسول الله نو ما د فاطمي نه پوښتنه وکړه چې ستا سره

عَمَّا سَارَّكِ قَالَتْ مَا كُنْتُ لِأُفْشِيَ

حضور صلى الله عليه وسلم پټې پټې څه خبرې کولې فاطمي (جواب راکړو د رسول الله صلى الله عليه وسلم راز زه ښکاره کونکې

عَلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِرَّهُ فَلَمَّا تُوُفِّيَ قُلْتُ

نه يم کله چې حضور صلى الله عليه وسلم وفات شو ددې دنيا نه پرده وفرمائيله نو ما فاطمي (ته ووېل چې زما په

عَزَمْتُ عَلَيْكِ بِمَا لِيْ عَلَيْكِ مِنَ الْحَقِّ

تا کوم حق دی دهغه واسطه او قسم در کوم چې زه ستا نه ددې نه علاوه نور هيڅ نه غواړم چې ما ته د

لَمَا أَخْبَرْتِنِيْ قَالَتْ أَمَّا

نغه غوږ کې دخبرو باره کې وښايه چې په هغه ورځ حضور صلى الله عليه وسلم ستا سره کړې وې فاطمي (ووېل

الْآنَ فَنَعَمْ أَمَّا حِيْنَ سَارَّنِيْ فِي الْأَمْرِ الْأَوَّلِ فَإِنَّهُ أَخْبَرَنِيْ

هو اوس زه درته ښایم چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په اولنی وار ماسره غوږ کې خبري کړي وي نو ماته یې دا

أَنَّ جِبْرَئِيْلَ كَانَ يُعَارِضُنِيْ الْقُرْآنَ كُلَّ سَنَةٍ مَرَّةً وَإِنَّهُ عَارَضَنِيْ

فرمائیل چې جبرائیل عَلَيْهِ السَّلَامُ به ما سره کالو سر کي یو وار دقرآن دوره کوله لیکن سږ کال هغه ما سره

بِهِ الْعَامَ مَرَّتَيْنِ وَلَا أُرَى الْأَجَلَ إِلَّا قَدِ اقْتَرَبَ

دوه واره دوره وکړله او ددي مطلب ما دا راویستلو چې زما دمرګ وخت قریب راغلی دی نو ای فاطمه!

فَاتَّقِي اللهَ وَاصْبِرِيْ فَإِنَّ نِعْمَ السَّلَفُ أَنَا لَكِ

(زه تاته وصیت کوم چې الله نه ویره کوه صبر کوه بلاشبه زه ستا دپاره بهتر مخکي تلونکی یم

فَبَكَيْتُ فَلَمَّا رَآى جَزَعِيْ سَارَّنِيْ الثَّانِيَةَ

دي سره زه په ژړا شوم او بیا چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زه زیاته پریشانه ولیدم نو دوباره یې ما سره غوږ کي

قَالَ يَا فَاطِمَةُ أَلَا تَرْضَيْنَ أَنْ تَكُوْنِيْ سَيِّدَةَ نِسَاءِ

خبري وکړي دا یې وفرمائیل ای فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا آیا ته په دي خبره خوشحاله نه یې چې ته به جنت کې

أَهْلِ الْجَنَّةِ أَوْنِسَاءِ الْمُؤْمِنِيْنَ وَفِيْ رِوَايَةٍ

دتمامو ښځو یا خاص طور سره ددې امت دښځو سرداره جوړه شي او یو روایت کي د بي بي فاطمي

فَسَارَّنِيْ فَأَخْبَرَنِيْ أَنَّهُ

(دا الفاظ منقول دي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په اولنی وار ما سره غوږ کي خبري وکړي نو هغې کي

يُقْبَضُ فِيْ وَجَعِهِ فَبَكَيْتُ

یې دا فرمائیلي وه چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به په دي بیماری کي وفات کیږي او دي اوریدو سره زه په ژړا شوم

ثُمَّ سَارَّنِيْ فَأَخْبَرَنِيْ أَنِّيْ أَوَّلُ

بیا په دویم وار چې حضور ما سره غوږ کي خبري وکړي نو هغې کې یې ماته دا خودلي وه چې د

أَهْلِ بَيْتِهِ أَتْبَعُهُ

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په اهل بیتو کي به دټولو نه مخکي زه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره یو ځای کیږم نو دي

فَضَحِكْتُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ
. اوریدو سره زه په خندا شوم.

توضیح: (سارها) یعنې په پټه یې په غوږ کې خبره ورته وکړه (سره) یعنې حضور ﷺ چې کله په غوږ کې خبره ورته وکړه نو دا د راز خبره جوړه شوه او د راز افشاء کول جائز نه دي.

عزمت علیك: یعنې زه تاته په الله قسم درکوم او د مور کیدلو واسطه هم درکوم چې ما ته ووایه چې حضور ﷺ څه فرمایلي وو، اوس خو د حضور ﷺ د وفات نه وروسته راز خو راز پاتې شوی نه وو.

فنعم: یعنې د حضور ﷺ د وفات نه وروسته یې اوس درته وایم اوس راز پاتې نشو.

(سیدة نساء اهل الجنة) د حضرت فاطمې رضی الله عنها او حضرت عائشې رضی الله عنها او بیا حضرت خدیجة الکبری رضی الله عنها په خپل مینځ کې د فضیلت په باره کې د علماؤ اقوال مختلف دي چې په دوی کې علی الاطلاق کومه افضله ده؟ علامه سیوطی رحمه الله لیکلي دي چې د حضرت فاطمې رضی الله عنها او حضرت عائشې رضی الله عنها په افضلیت کې د علماؤ درې مسلکه دي، د ټولو نه راجح مسلک دا دی چې حضرت فاطمې رضی الله عنها د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه افضله ده، بعضې علماؤ د دواړو رتبه یوه ګرځولې او بعضې علماؤ په دې باره کې سکوت اختیار کړی، د امام مالک رحمه الله څخه چې کله د دغه افضلیت په باره کې پوښتنه وشوه نو هغه وفرمایل چې فاطمې رضی الله عنها د پیغمبر د غوښې ټکړه ده او زه د پیغمبر په ټکړې باندې هیچا ته فضیلت ورکولی نشم.
علامه سبکی رحمه الله او نورو علماؤ د دغو ښځو په باره کې لیکلي دي چې معتبر مسلک دا دی چې حضرت فاطمه رضی الله عنها د ټولو نه افضله ده بیا حضرت خدیجه رضی الله عنها ده او بیا حضرت عائشه رضی الله عنها ده. بعضو نورو علماؤ ډیره ښه خبره لیکلې ده چې په اصل کې حیثیات او اعتبارات مختلف دي د دغه حیثیاتو او اعتباراتو په بنیاد فضیلت ورکولو کې تعبیرات مختلف راغلي دي، حضرت خدیجه رضی الله عنها اقدم ایمانا ده، حضرت عائشة رضی الله عنها اشدها حبا ده، او حضرت فاطمه رضی الله عنها بضعة جسدا ده.
په هر حال د حضرت فاطمه رضی الله عنها نکاح په ۲ سنه هـ کې شوې وه او حسن او حسین او زینب او رقیه او ام کلثوم د هغې د بطن څخه پیدا شوي وو، وروسته د ام کلثوم نکاح د حضرت عمر رضی الله عنه سره وشوه، نو حضرت عمر رضی الله عنه د حضرت علي رضی الله عنه زوم دی اګرچې شیعه ګان په سوزي.

چاچي فاطمه خفه کړه هغه زه خفه کړم

﴿۵﴾ وَعَنِ الْمِسْوَرِبْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَاطِمَةُ بِضْعَةٌ

او حضرت مسور ابن مخرمه نه روايت دى چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائيل فاطمه ځما د غوښې

مِنِّيْ فَمَنْ أَغْضَبَهَا أَغْضَبَنِيْ

ټکړه ده چاچي فاطمه خفه کړه هغه زه خفه کړم او په يوه روايت کې دا الفاظ هم دي کوم شی چې

وَفِيْ رِوَايَةٍ يُرِيْبُنِيْ مَا أَرَابَهَا وَيُؤْذِيْنِيْ

فاطمي ته بد معلوميږي هغه ماته هم بد معلوميږي او کوم شی چې فاطمي ته تکليف ورکوي هغه]

مَا آذَاهَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ماته هم تکليف راکوي. [بخاري مسلم

توضيح: حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ابوجهل د لور سره د نکاح کولو اراده کړې وه، په دې باندې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په عامه خطبه کې دا کلام فرمايلى وو، دا نکاح منعه نه وه مګر حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې د الله د دښمن لور او د الله د رسول لور يوځاى په يوه نکاح کې جمع کول مناسب نه دي او په دې کې د فاطمې په فتنه او امتحان کې پريوتلو خطره ده، د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زړه ته د درد رسيدلو خطره ده، نو د دغه عارضى امورو په وجه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ منع و فرمايله او که نه نو په اسلام کې منع نه وه.

کتاب الله او اهل بيت مظبوط ونيسئ

﴿۶﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ قَامَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فِيْنَا

او حضرت زيد بن ارقم وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يوه ورځ د مکي او مديني په منځ کي اوبو والا

خَطِيْبًا بِمَاءٍ يُدْعٰى خُمًّا بَيْنَ مَكَّةَ

مقام باندې چې هغه ته يي خم ويل خطاب عام د پاره ځمونږ مخکي ودريدو سره د الله تعالي حمد او

وَالْمَدِيْنَةِ فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنٰى عَلَيْهِ وَوَعَظَ وَذَكَّرَ

ثناء وکړه بيا خلقو ته يي د ښو خبرو او نيکو خبرو او نيکو اعمالو نصيحت وفرمايه هغوى ته يي د الله

ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ آلا أَيُّهَا النَّاسُ فَإِنَّمَا أَنَا

د ثواب او عذاب ياد ورکړو او د غفلت او کوتاهي خلاف ئي آګاه کړل بيايي وفرمائيل اى خلقو! زه

بَشَرٌ يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَنِي رَسُوْلُ

ستا سو په شان يو انسان يم هغه وقت قريب دى چې ځما د پروردګار استازي راشي او زه د خپل

رَبِّي فَأُجِيْبَ وَأَنَا تَارِكٌ فِيْكُمْ ثَقَلَيْنِ

پروردګار حکم قبول کړم زه ستا سو په منځ کي هغه عظيم او نفيس شيان پرېږدم چې په هغه کي

أَوَّلُهُمَا كِتَابُ اللهِ فِيْهِ الْهُدٰى وَالنُّوْرُ

يو کتاب الله دى چې په هغه کي هدايت او نور دى نو تا سو کتاب الله مضبوط ونيسئ غرض

فَخُذُوْا بِكِتَابِ اللهِ وَاسْتَمْسِكُوْا بِهٖ

دا چې حضور صلى الله عليه وسلم خلقو ته د کتاب الله په حقله ښه جذبه ورکړه او هغه طرف ته يې راغب کړل بيا يې

فَحَثَّ عَلٰى كِتَابِ اللهِ وَرَغَّبَ فِيْهِ ثُمَّ

وفرمائيل او دې دوه عظيم څيزونو کي دوهم شى ځما اهل بيت دى زه تا سو ته د الله هغه عذاب يادوم

قَالَ وَأَهْلُ بَيْتِيْ أُذَكِّرُكُمُ اللهَ

چې ځما د اهل بيتو د حقوقو په ادائيګي کي د کوتاهۍ او تقصير په سبب به وي زه دوباره تا سو ته د

فِيْ أَهْلِ بَيْتِيْ أُذَكِّرُكُمُ اللهَ

الله هغه عذاب را يادوم چې ځما د اهل بيتو د حقوقو په ادائيګي کي د کوتاهي په سبب به وي او په

فِيْ أَهْلِ بَيْتِيْ وَفِيْ رِوَايَةٍ

يوه روايت کي چې په هغه کي د کتاب الله په ځاي دا الفاظ دي کتاب الله د الله رسۍ ده کوم سړی

كِتَابُ اللهِ هُوَ حَبْلُ اللهِ مَنِ اتَّبَعَهُ

چې د کتاب الله اطاعت کوي يعني په هغه ايمان راوړی هغه يادوی اخلاص سره د هغه علم حاصلوی

كَانَ عَلَى الْهُدٰى وَمَنْ تَرَكَهُ كَانَ

او په هغه عمل کوي، نو هغه به پر حق وي او کوم سړی چې هغه پرېږدي يعني نه ور باندې ايمان راوړی

عَلَى الضَّلَالَةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ

نه يې يادوي نه د هغه علم او عمل کي مخلص وي نو هغه به ګمراه وي.

د حضرت جعفر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ لقب

﴿۷﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ إِذَا سَلَّمَ عَلَى ابْنِ جَعْفَرٍ قَالَ اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ

حضرت ابن عمر، وايي چې هغه به کله د حضرت جعفر بن ابي طالب ځوی عبد الله ته سلام کولو

يَا ابْنَ ذِي الْجَنَاحَيْنِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

نو داسي به يې ويل اې د دوو وزرو والا ځويه! په تا دي سلامتيا وي.

توضيح: د روميانو سره په سنه ۸ھ کې په مقام موته باندې جنګ موته شوی دی، په دې مشهور جنګ کې د حضرت زيد بن حارثه، د شهادت په توجه وروسته د امير کيدلو په حيثيت سره جنګي بيرغ د حضر جعفر، په لاس کې وو، يو کافر په هغه باندې حمله وکړه او لاس يې ترينه پرې کړلو، په بل لاس کې يې ونيوله هغه يې هم پرې کړلو. هغه بيا بيرغ په خوله او سينه ونيولو هغه کافر دده په ملا باندې حمله وکړه ذ هغه جسم يې دوه ټکړې کړو او شهيد يې کړلو، الله تعالى هغه ته دوه وزرې په جنت کې عطاء کړلې چې د هغو په واسطه دا پورته کيږي، په دغه اعتبار سره ده ته ذوالجناحين يعنې د دوو وزرو والا ويل کيږي، دلته د جعفر ځوی عبدالله مراد دی.

د حضرت حسن او حسين رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا فضيلت

﴿۸﴾ وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ

او حضرت براء رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي ما يوه ورځ حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داسي حال کي اوليدلو چې حسن ابن علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د

عَلَى عَاتِقِهِ يَقُوْلُ اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په اوږه سوروو او حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل اې الله! زه ده سره ډير محبت کوم ته

أُحِبُّهُ فَأَحِبَّهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

هم ده سره محبت وکړه.

د حضرت حسن سره د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تعلق داري

﴿۹﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي زه د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د ورځي يوه حصه کي ووتم هر کله چې

فِيْ طَائِفَةٍ مِّنَ النَّهَارِ حَتّٰى أَتٰى خِبَاءَ فَاطِمَةَ فَقَالَ أَثَمَّ

حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بي بي فاطمي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا کور ته ورسيده نو پوښتنه يې وکړه آيا دلته کوچنی ماشوم شته آيا

لُكَعُ أَثَمَّ لُكَعُ يَعْنِيْ حَسَنًا فَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ جَآءَ

دلته ککی شته؟ د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مراد حضرت حسن وو چې د هغه تلاش کولو ته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ راغلی

يَسْعٰى حَتّٰى اعْتَنَقَ كُلُّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا

وو اوس لا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څو لمحي تيري کړي وي چې حسن په منډه راغلی بيا حسن حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره

صَاحِبَهُ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أُحِبُّهُ

او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه سره غاړه په غاړه شول بيا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل خدايه! زه د ده سره محبت کوم

فَأَحِبَّهُ وَأَحِبَّ مَنْ يُّحِبُّهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ته هم د ده سره محبت وکړي او هغه سړي سره هم محبت وکړې چې د ده سره محبت کوي. [بخاري مسلم]

توضيح : لكع: د اصل لغت په اعتبار سره خو لکع د لام په ضمه او د کاف په زور سره غلام ته ويل کيږي ، بيا په احمق او خسيس باندې يې اطلاق وشو ، بيا په وړو ماشومانو کې هم استعمال شو ، دلته په طور د شفقت د ورکوټي ماشوم لپاره استعمال شوی دی يعنې دلته وړوکی شته ؟ دلته مُنّا شته ؟

﴿۱۰﴾ وَعَنْ اَبِيْ بَكْرَةَ قَالَ رَأَيْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت ابوبکره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان کوي يوه ورځ ما رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په داسې حال کې په منبر باندې خطبې

عَلَى الْمِنْبَرِ وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ إِلٰى جَنْبِهٖ وَهُوَ يُقْبِلُ

ويلو سره اوليدلو چې حسن ابن علي د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نبي ياچيه اړخ کې وو کله به حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په وعظ او

عَلَى النَّاسِ مَرَّةً وَّعَلَيْهِ أُخْرٰى وَيَقُوْلُ إِنَّ ابْنِيْ هٰذَا

نصيحت کې مخاطب کولو سره خلقو طرف ته کتل او کله به د مينې محبت نه ډک نظر سره حسن بن علي طرف ته کتل

سَيِّدٌ وَّلَعَلَّ اللهَ أَنْ يُّصْلِحَ بِهٖ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيْمَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

او فرمائيل يې ځما دا ځوی سيد دی اميد دی چې الله د ده په ذريعه د مسلمانانو دوو لويو ډلو کې صلح وکړي. [بخاري]

توضيح : (ان يصلح) دا د صلح څخه اخيستل شوی دی ، د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ارشاد مطلب دا دی چې حسن کومه معمولی هستی نه ده ، دا لوی سردار دی ، د ده په وجه به ان شاء الله د مسلمانانو د دوو لويو جماعتونو په مينځ کې صلحه راځي او دا به خپله صلحه وکړي ، دا پيشن ګوئی هغه وخت پوره شوه چې کله حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهيد کړی شو او حضرت حسن رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خلافت سنبال

کړلو ، تقریبا تر شپږو میاشتو هغه خلیفه پاتې شو بیا هغه د حضرت معاویه رضي الله عنه سره صلحه وکړه او د خلافت څخه يې لاس واخیستلو او مسلمانان تر یوه بیرغ لاندې جمع شول ، د حضرت حسن رضي الله عنه سره څلویښت زره مسلح مسلمانان ودریدلي وو او د هر قسم جنګ او مقابلې عهد يې کړی وو لیکن حضرت حسن رضي الله عنه وفرمایل چې ددې امت د یوې قطرې وینې تویول هم نه غواړم ، بغیر د کومي مجبورۍ او بغیر د کوم لالچ نه هغه خلافت پرېښودلو او مسلمانان يې سره متحد کړل ، اګرچې د هغې زمانې منافق رقمه خلک و دغه اقدام ته د نفرت په نظر سره وکتل او حضرت حسن رضي الله عنه ته يې بد رد وویل او د هغه په مخ کې يې وویل (السلام علیک یا عار المؤمنین) حضرت حسن رضي الله عنه په نهایت صبر او تحمل سره وفرمایل : **اختار العار علی النار!** نن شیعه ددغه معاهدې په وجه د حضرت حسن رضي الله عنه څخه ناراضه دي او شاید ددغې معاهدې په نتیجه کې شیعه ګانو هغه ته زهر ورکولو سره شهید کړی وي او تر ننه پورې د هغه په حمایت کې یو جلوس ونه وتلو ځکه دننه دوی په دې باندې خوشحاله دي. په دې حدیث کې د حضرت علي او حضرت معاویه دواړه جماعتونه د مسلمانانو لوی جماعتونه وګرځول ، ددې څخه دا اندازه کیږي چې دواړه جانبه مسلمانان وو ، حضرت علي رضي الله عنه په حق باندې وو او حضرت معاویه رضي الله عنه په اجتهادي خطاء باندې وو .

حسن او حسین ځما د دنیا دوه ګلان دي

﴿۱۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ أَبِي نُعْمٍ قَالَ سَمِعْتُ
حضرت عبد الرحمٰن بن ابي نعم وايي ما د حضرت عبد الله ابن عمر رضي الله عنه نه واوریدل هرکله چې
عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ الْمُحْرِمِ قَالَ
اهل کوفې نه یو سړي د محرم باره کښې پوښتنه کړې وه دا روایت حضرت عبد الرحمٰن نه روایت کونکی
شُعْبَةُ أَحْسِبُهُ يَقْتُلُ الذُّبَابَ قَالَ: أَهْلُ الْعِرَاقِ
راوي حضرت شعبه وايي ځما خیال دی چې پوښتنه کونکی د مچ وژلو حکم دریافت کړی وو په دې
يَسْأَلُوْنِيْ عَنِ الذُّبَابِ وَقَدْ قَتَلُوا
حضرت ابن عمر رضي الله عنه وفرمائیل د عراق یعني کوفې خلق زما نه د مچ وژلو باره کښې شرعي حکم
ابْنَ بِنْتِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
دریافت کوي حالانکه دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم لور ځوی وژلي چې د هغه متعلق رسول الله صلی الله علیه وسلم

هُمَا رَيْحَانَيَّ مِنَ الدُّنْيَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
دا فرمائيلي وو چې دا دواړه څما د دنيا دوه ګلان دي. [بخاري]

رسول الله ﷺ سره د حسنينو جسماني مشابهت

﴿۱۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمْ يَكُنْ أَحَدٌ أَشْبَهَ بِالنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ
حضرت انس رضي الله عنه وايي د رسول الله ﷺ سره د ټولو نه زيات مشابهت لرونکی د حسن بن علي رضي الله عنه نه
وَقَالَ فِي الْحُسَيْنِ أَيْضًا كَانَ أَشْبَهَهُمْ
علاوه بل څوک نه وو او حضرت انس رضي الله عنه د حضرت حسين رضي الله عنه باره کښې هم وويل چې هغه هم
بِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.
د رسول الله ﷺ سره زيات مشابه وو. [بخاري]

حضرت ابن عباس رضي الله عنه د پاره د علم و حکمت دعا

﴿۱۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ ضَمَّنِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى صَدْرِهِ فَقَالَ
حضرت ابن عباس رضي الله عنهما بيان کوي رسول الله ﷺ زه خپلې سينې مبارکې سره ولګوم او وې فرمائيل
اَللّٰهُمَّ عَلِّمْهُ الْحِكْمَةَ وَفِي رِوَايَةٍ
خداونده! ده ته حکمت عطاء کړې او په يوه روايت کې د دعا دا الفاظ راغلي دي چې خداونده! ده
عَلِّمْهُ الْكِتَابَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
ته د کتاب الله علم عطاء کړې. [بخاري]

سيدنا ابن عباس ته د حضور ﷺ دعا

﴿۱۴﴾ وَعَنْهُ قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ الْخَلَاءَ
او دوی ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دی چې رسول الله ﷺ بيت الخلاء ته داخل شو نو ما د حضور ﷺ
فَوَضَعْتُ لَهُ وَضُوءًا فَلَمَّا خَرَجَ قَالَ مَنْ وَضَعَ هٰذَا
او د س د پاره اوبه کېښودلې بيا چې حضور ﷺ بهر راووتلو نو وې فرمائيل دا اوبه چا ايښې دي
فَأُخْبِرَ فَقَالَ اَللّٰهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الدِّيْنِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
حضور ﷺ خبر شو نو وې فرمائيل اې الله! ده ته د دين پوهه عطاء کړه. [بخاري، مسلم]

د حضرت اسامه بن زید رضي الله عنه فضیلت

﴿۱۵﴾ وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَأْخُذُهُ وَالْحَسَنَ

اسامه بن زید رضي الله عنه نه منقول دي چې حضور ﷺ اسامه رضي الله عنه او امام حسن رضي الله عنه نیولی وو

فَيَقُولُ اَللّٰهُمَّ أَحِبَّهُمَا فَإِنِّيْ أُحِبُّهُمَا وَفِيْ رِوَايَةٍ قَالَ كَانَ

او فرمایل به یې ای الله ددي دواړو سره محبت وکړې چې زه هم دي دواړو سره محبت کوم او په یوه روایت

رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْخُذُنِيْ فَيُقْعِدُنِيْ عَلَى فَخِذِهِ وَيُقْعِدُ

کې دي چې اسامه وویل رسول الله ﷺ به زه ونیولم او په خپل ورون مبارک به یې کینولم او

الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ عَلَى فَخِذِهِ الْأُخْرٰى ثُمَّ يَضُمُّهُمَا ثُمَّ يَقُوْلُ اَللّٰهُمَّ ارْحَمْهُمَا

حضرت حسن بن علي به یې دوهم ورون مبارک باندې کینولو فرمائیل ای الله! په دې دواړو رحم وکړې

فَإِنِّيْ أَرْحَمُهُمَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

زه هم په دوئ مهربانه یم. [بخاري]

﴿۱۶﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ إِنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه نه روایت دی حضور ﷺ یو فوج ولیږه او په هغه یې

بَعَثَ بَعْثًا وَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ فَطَعَنَ بَعْضُ النَّاسِ فِيْ إِمَارَتِهٖ

اسامه بن زید رضي الله عنه امیر لښکر جوړ کړو ځني خلقو د هغه په امارت اعتراض وکړه

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ كُنْتُمْ

رسول الله ﷺ وفرمائیل که تاسو خلقو د ده اسامه په امارت معترض شوي نو دي نه مخکې تاسو

تَطْعَنُوْنَ فِيْ إِمَارَتِهٖ فَقَدْ كُنْتُمْ تَطْعَنُوْنَ فِيْ إِمَارَةِ أَبِيْهِ مِنْ قَبْلُ وَأَيْمُ اللهِ إِنْ كَانَ لَخَلِيْقًا

د ده د پلار زید په امارت هم اعتراض کړی وو او قسم په الله هغه زید د امارت قابل هم وو او تمامو خلقو نه ماته

لِلْإِمَارَةِ وَإِنْ كَانَ لَمِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ وَإِنَّ هٰذَا لَمِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ بَعْدَهٗ.

زیات محبوب او عزیز تر هم وو او هغه نه روسته دا اسامه هم ماته د تمامو خلقو نه زیات محبوب او عزیز تر دی.

مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَفِيْ رِوَايَةٍ لِّمُسْلِمٍ نَّحْوَهٗ وَفِيْ آخِرِهٖ

[بخاري مسلم] او د مسلم په یوه روایت کې داسې دي او د هغه په آخر کې دومره اضافه هم چې خلقو

أُوْصِيكُمْ بِهِ فَإِنَّهُ مِنْ صَالِحِيكُمْ.
زه تاسو ته وصيت کوم چې يقيناً دا ستاسو د نيکو خلقو نه دی.

توضيح : حضرت زيد بن حارثه رَضِيَاللَّهُعَنْهُ ظالمانو د والدينو نه غلا کولو سره غلام گرځولی وو او په مکه کې يې خرڅ کړی وو چې کله د حضرت خديجې رَضِيَاللَّهُعَنْهُ په لاس کې راغلو نو هغې په طور د تحفې حضور اکرم صَلَّاللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ ته ورکړلو ، هغه د حضور صَلَّاللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ په خدمت کې وو چې د هغه رشته دارانو ته معلومه شوه ، هغوی راغلل او د حضور اکرم صَلَّاللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ ځخه يې وغوښتلو چې دا غلام نه دی بيا هم مونږ به تاسو ته معاوضه درکړو ، ته دا پريږده ، حضور صَلَّاللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ وفرمايل که هغه پخپله ځي نو زما اجازت دی ،مفت يې بوځئ مگر زه په هغه باندې جبر کولی نشم . حضرت زيد خپلو خپلوانو ته وويل چې زه نه ځم ، هغوی ورته وويل چې دلته په غلامۍ باندې راضي يې هلته آزادي ده او والدين دي ځه خبره کوې؟ هغه وويل چې د حضور اکرم صَلَّاللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ غلامی د بادشاهت نه بهتره ده ، هغه خلک لاړل ، د حضرت زيد رَضِيَاللَّهُعَنْهُ ځخه حضور صَلَّاللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ دومره خوشحاله شو چې هغه يې آزاده هم کړو او خپل ځوی يې وگرځولو او هميشه به يې هغه د جهاد امير جوړولو سره رخصت کولو . په سنه ۸ ھ کې يې هغه امير وگرځولو غزوه موته ته يې واستولو ، هغه هلته شهيد شولو . د هغه ځوی اسامه وو ، هغه يې د موته مقام ته د روميانو سره د جهاد کولو لپاره امير وگرځولو او ويې ليږه ، په دې باندې بعضو خلک و اعتراض وکړو چې دا کشر هم دی او ناتجربه کار هم دی هغه يې په مشرانو خلک و باندې ځنگه امير جوړ کړلو ، په دغه موقع باندې حضور صَلَّاللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ وفرمايل (ان کنتم تطعنون) يعني که نن تاسو ته د هغه په امارت او قيادت باندې اعتراض دی نو دده د پلار په امارت باندې هم تاسو اعتراض کړی وو ، اسامه د امارت قابل دی او زما د هغه سره محبت دی ، په راتلونکي حديث نمبر ۴۰ کې پوره تفصيل را روان دی ، په دغه وخت کې د حضرت اسامه رَضِيَاللَّهُعَنْهُ عمر ۱۷ کاله وو .

﴿۱۷﴾ وَعَنْهُ قَالَ إِنَّ زَيْدَ بْنِ حَارِثَةَ مَوْلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا كُنَّا نَدْعُوْهُ
د عبد الله بن عمر رَضِيَاللَّهُعَنْهُ نه روايت دی وايي مونږ به هغه ته زيد بن محمد ويلو سره بللي ددي
إِلَّا زَيْدَ بْنَ مُحَمَّدٍ حَتّٰى نَزَلَ الْقُرْآنُ أُدْعُوْهُمْ لِآبَائِهِمْ»
پورې چې په قرآن کريم کې دا آيت نازل شو تاسو هغه د هغه د پلار د نوم نسبت سره بولې.
مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ وَ ذُكِرَ حَدِيْثُ الْبَرَآءِ قَالَ لِعَلِيٍّ
ابخاري مسلم او د. حضرت براء حديث چې په هغه کې حضور صَلَّاللَّهُعَلَيْهِوَسَلَّمَ حضرت علي رَضِيَاللَّهُعَنْهُ ته وفرمائيل

أَنْتَ مِنِّيْ فِيْ بَابِ بُلُوْغِ الصَّغِيْرِ وَحِضَانَتِهِ.

اَنتَ منّي ته زمانه يې باب لوغ الصغير وحضانته کې تیر شوی دی

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

كتاب الله او زما اهل بيت مظبوط ونيسئ

﴿۱۸﴾ عَنْ جَابِرٍ قَالَ رَأَيْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ حَجَّتِهِ يَوْمَ عَرَفَةَ

حضرت جابر رضي الله عنه نه منقول دی هغوی وويل ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه د حج په موقعه د عرفې په ورځ

وَهُوَ عَلَى نَاقَتِهِ الْقَصْوَاءِ يَخْطُبُ فَسَمِعْتُهُ يَقُوْلُ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّيْ قَدْ تَرَكْتُ

خپلې د قصواء نوم اوښې باندې خطبې ورکولو سره واوريدل وي فرمائيل خلقو! زه ستاسو په منځ

فِيْكُمْ مَا إِنْ أَخَذْتُمْ بِهِ لَنْ تَضِلُّوْا كِتَابَ اللهِ

کې هغه شی پريږدم که تاسو دا مضبوطې سره ونيسئ نو هيڅ کله به ګمراه نه شئ يعني د الله کتاب

وَعِتْرَتِيْ أَهْلَ بَيْتِيْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

او ځما اولاد ځما اهل بيت. [ترمذي]

﴿۱۹﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت زيد بن ارقم رضي الله عنه نه روايت دی هغوئ وويل چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمائيل زه په تاسو کې

إِنِّيْ تَارِكٌ فِيْكُمْ مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِ لَنْ تَضِلُّوْا بَعْدِيْ

دوه څيزونه پريښودلو سره درنه ځم زمانه روسته چې د څوپورې تاسو هغه نيولي وي هيڅ کله به ګمراه نشي

أَحَدُهُمَا أَعْظَمُ مِنَ الْآخَرِ كِتَابُ اللهِ حَبْلٌ مَمْدُوْدٌ مِنَ السَّمَاءِ

هريو په هغه کې د دوهم نه عظيم تر دی يو خو د الله کتاب دی د الله د آسمان نه ځمکې طرف ته راخکته شوي

إِلَى الْأَرْضِ وَعِتْرَتِيْ أَهْلُ بَيْتِيْ وَلَنْ يَتَفَرَّقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ

رسي دا او دوهم ځما اولاد ځما کور والا دي او هغوئ به جدا جدا نه وي د دې پورې چې حوضِ کوثر باندې ماته

الْحَوْضَ فَانْظُرُوْا كَيْفَ

راورسي نو تاسو خلق سوچ وکړئ چې تاسو به زمانه روسته هغوئ سره څه معامله کوئ او څرنګه

تَخْلُفُوْنِيْ فِيْهِمَا . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

به ورسره پیش راځئ. [ترمذي]

د څلور تنو دښمن ګویا د حضور ﷺ دښمن دی

﴿۲۰﴾ وَعَنْهُ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ

حضرت زید بن ارقم رضي الله عنه روایت دی چې رسول الله ﷺ د علي فاطمه حسن او حسین رضي الله عنهم

أَنَا حَرْبٌ لِمَنْ حَارَبَهُمْ

په حق کې وفرمائیل چاچې د دوئ سره جنګ وکړو زه به هغه سره جنګ کوم او چاچې دوئ سره

وَسِلْمٌ لِمَنْ سَالَمَهُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

مصالحت وساته زه به د هغه سره مصالحت ساتم. [ترمذي]

د حضرت علي رضي الله عنه او بي بي فاطمې (رضي الله عنها) سره د نبي کریم ﷺ محبت

﴿۲۱﴾ وَعَنْ جُمَيْعِ بْنِ عُمَيْرٍ قَالَ دَخَلْتُ مَعَ عَمَّتِيْ عَلَى عَائِشَةَ

او حضرت جمیع بن عمیر وایي یوه ورځ زه خپلې عمې سره د ام المؤمنین بي بي عائشه رضي الله عنها په خدمت

فَسَئَلْتُ أَيُّ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

کې حاضر شوم نو ما ترینه پوښتنه وکړه رسول الله ﷺ د ټولو نه زیات محبت چاسره درلودلو؟

قَالَتْ فَاطِمَةُ فَقِيْلَ مِنَ الرِّجَالِ

بي بي عائشې رضي الله عنها جواب راکړو فاطمې سره بیامې ترینه پوښتنه وکړه او په سړو کې یې د ټولو نه زیات

قَالَتْ زَوْجُهَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

محبت چاسره وو بي بي عائشې رضي الله عنها وفرمائیل د فاطمې خاوند علي مرتضٰی سره. [ترمذي]

توضیح: قالت فاطمة: د حضرت عائشه رضي الله عنها د منصف مزاج کیدلو اندازه ولګوئ چې حضرت فاطمه رضي الله عنها او حضرت علي رضي الله عنه یې حضور ﷺ ته تر ټولو زیات محبوب وګرځول حالانکه هغې دا هم ویلی شو چې حضور اکرم ﷺ ته تر ټولو زیاته محبوبه زه یم او زما پلار وو او دا خبره په خپل ځای صحیح هم وه ځکه په صحیح حدیث کې همداسې وارد شوي دي مګر حضرت عائشې رضي الله عنها د نهایت انصاف او وسعت قلبي مظاهره وکړه او د دغه اعزاز مستحق یې حضرت علي رضي الله عنه او حضرت فاطمې رضي الله عنها وګرځول.

اوس سوال دا دی چې ددې حدیث او د هغه حدیث په مینځ کې تعارض دی چې په هغه کې د سوال کونکي په جواب کې حضور ﷺ و فرمایل: ما ته په زنانو کې تر ټولو محبوب عائشه ده او په نارینو کې د هغې پلار محبوبه دی!

ددې جواب دا دی چې اصل خبره خو د حضور پاک ﷺ ده، حضرت عائشې رضي الله عنها خو په خپل انداز سره فرمایلي دي، هغې ته همداسې ویل پکار وو، لهذا په دې کې هیڅ تعارض نشته. باقي د چا محبوب کیدل یو شی دی او د مقام او رتبې والا کیدل بل شی دی، ډیر خلک محبوب وي مګر رتبه د نورو لویه وي.

د حضرت عباس رضي الله عنه فضیلت

«۲۲» وَعَنْ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ رَبِيعَةَ أَنَّ الْعَبَّاسَ دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت عبد المطلب بن ربیعه بیان کوي یوه ورځ د رسول الله ﷺ په خدمت کې ناست وم چې

مُغْضَبًا وَأَنَا عِنْدَهُ فَقَالَ مَا أَغْضَبَكَ

حضرت عباس رضي الله عنه د قهرنه ډک راغلو حضور ﷺ ترینه پوښتنه وکړه څه خبره ده چې هغه ته

قَالَ يَارَسُولَ اللهِ مَا لَنَا وَلِقُرَيْشٍ إِذَا

دومره په قهر کړی یې حضرت عباس وویل ای د الله رسوله! څه دي مونږ او قریشو له چې هرکله

تَلَاقَوْا بَيْنَهُمْ تَلَاقَوْا بِوُجُوهٍ مُبْشِرَةٍ وَإِذَا لَقُونَا

هغوئ قریش خپلو کې یوځای کیږي نو په روڼ تندي سره یوځای کیږي او هرکله چې زمونږ سره

لَقُونَا بِغَيْرِ ذٰلِكَ فَغَضِبَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

یوځای کیږي نو هغه شان نه یوځای کیږي رسول الله ﷺ سخت په قهر شو ددې پوري چې د قهر د

حَتّٰى احْمَرَّ وَجْهُهُ ثُمَّ قَالَ

شدت نه د حضور ﷺ مخ مبارک سور شو بیا حضرت عباس رضي الله عنه مخاطب کیدو سره یې وفرمائیل

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَدْخُلُ قَلْبَ رَجُلٍ الْإِيمَانُ

قسم دی په هغه ذات چې د هغه په لاس کې زما ځان دی د یو سړي په زړه کې ایمان نه داخلیږي چې

حَتّٰى يُحِبَّكُمْ لِلّٰهِ وَلِرَسُولِهِ ثُمَّ قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ

هغه تاسو سره د الله او د الله د رسول لپاره محبت ونه ساتي بیا یې وفرمائیل خلقو! پوهه شئ کوم سړی

آذی عَمِّيْ فَقَدْ آذَانِيْ فَإِنَّمَا عَمُّ الرَّجُلِ صِنْوُ أَبِيْهِ

چې خصوصًا ځما تره ته تکلیف ورکوی هغه ګویا ما ته تکلیف راکوی ځکه چې تره د پلار په مثل

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَفِي الْمَصَابِيْحِ عَنِ الْمُطَّلِبِ.

دی (ترمذي) او مصابیح کي مطلب بن ربیعه دی .

د حضرت عباس رَضِيَ ٱللَّٰهُ عَنْهُ فضیلت

﴿۲۳﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْعَبَّاسُ مِنِّيْ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ ٱللَّٰهُ عَنْهُ وايي چې رسول کریم صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل عباس زما نه دی

وَأَنَا مِنْهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

او زه د هغه نه یم. [ترمذي]

د حضرت عباس رَضِيَ ٱللَّٰهُ عَنْهُ او اولاد عباس د پاره دُعاء

﴿۲۴﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْعَبَّاسِ

او حضرت ابن عباس رَضِيَ ٱللَّٰهُ عَنْهُ وايي يوه ورځ رسول الله صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ځما پلار حضرت عباس ته وفرمائیل

إِذَا كَانَ غَدَاةُ الْاِثْنَيْنِ فَأْتِنِيْ أَنْتَ وَوَلَدُكَ حَتّٰى

چې د پیر دوشنبي په ورځ ته خپل اولاد سره ما ته راشه چې زه ستا سو د پاره دعا وکړم چې د هغه په

أَدْعُوَ لَكُمْ بِدَعْوَةٍ يَنْفَعُكَ اللهُ بِهَا وَوَلَدَكَ

سبب الله تعالی تا ته او ستا اولاد ته نفع ورسوي نو دوشنبي ورځ چې راغله د سهار په وقت کي

فَغَدَا وَغَدَوْنَا مَعَهُ وَأَلْبَسَنَا كِسَاءَهُ

حضرت عباس او هغه سره مونږ ټول د هغه اولاد د حضور صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کي حاضر شو حضور صَلَّى ٱللَّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ثُمَّ قَالَ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْعَبَّاسِ وَوَلَدِهِ مَغْفِرَةً ظَاهِرَةً

خپل څادر مبارک مونږ ټولو باندي واچوه او بیا دعایي وفرمائیله خداونده! عباس او د هغه اولاد وبخښي او

وَبَاطِنَةً لَا تُغَادِرُ ذَنْبًا اَللّٰهُمَّ احْفَظْهُ فِيْ

د ظاهر او باطن داسي بخښش ورته عطاء کړي چې هیڅ ګناه ورباندي نه پرېږدي الٰهی عباس د

وَلَدِهٖ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَزَادَ رَزِيْنٌ وَاجْعَلِ الْخِلَافَةَ

هغه او لاد کي قائم او محفوظ ولري [ترمذي] او رزين د دي دعاء په آخر کي دا الفاظ هم نقل کړي

بَاقِيَةً فِيْ عَقِبِهٖ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.

دي چې امارت او بادشاهي هم د هغه په اولاد کي باقي وساتي ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی

﴿۲۵﴾ وَعَنْهُ أَنَّهٗ رَأٰى جِبْرَئِيْلَ مَرَّتَيْنِ وَدَعَا لَهٗ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ روايت دی هغه دوه واره حضرت جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَامُ وليدلو او رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د

مَرَّتَيْنِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

هغه په حق کي دوه واره دعا وفرمائيله. [ترمذي]

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ته د عطائي حکمت دُعا

﴿۲۶﴾ وَعَنْهُ أَنَّهٗ قَالَ دَعَا لِيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُّؤْتِيَنِيَ اللّٰهُ

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ روايت دی هغه بيان وکړو چې رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما د پاره

الْحِكْمَةَ مَرَّتَيْنِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

دوه واره دا دعا وکړه چې الله ما ته حکمت عطاء کړي. [ترمذي]

د حضرت جعفر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ کنيت

﴿۲۷﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ جَعْفَرٌ يُحِبُّ الْمَسَاكِيْنَ وَيَجْلِسُ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي چې جعفر بن ابي طالب به مساکينو سره ډير زيات محبت درلودلو

إِلَيْهِمْ وَيُحَدِّثُهُمْ وَيُحَدِّثُوْنَهٗ

د هغوئ سره به کيناستلو او پاخيدلو او د هغوئ سره به يي د دلجوئي او غم خوارئ خبري کولي او

وَكَانَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مساکينو به هغه ته د خپل غم درد خبري کولي او رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دي بناء د هغه کنيت

يُكَنِّيْهِ بِأَبِي الْمَسَاكِيْنِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ابو المساکين ايښی وو. [ترمذي]

﴿۲۸﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَيْتُ جَعْفَرًا يَطِيْرُ فِي الْجَنَّةِ
حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل ما جعفر په جنت کې فرشتو
مَعَ الْمَلَائِكَةِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.
سره آلوتونکى ليدلى دى دا روايت ترمذي نقل کړى دى او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دى.

د جنت د ځوانانو سردار

﴿۲۹﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَعِيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ
او حضرت ابو سعيد رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل حسن او حسين دواړه د
سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
جنت د ځوانانو سرداران دي. ترمذى.

توضيح: سيدا شباب اهل الجنة: عام خيال هغه طرفته ځي چې کوم خلک په ځوانئ کې شهيدان کيږي حسن او حسين رضي الله عنهما به په جنت کې د هغوى سرداران وي، علامه طيبى هم دا خبره ليکلې ده مگر بعضې نور علماء فرمايي چې د حديث مطلب دا دى چې په جنت کې به ټول خلک ځوانان وي د دغو ټولو اهل جنتو سرداران به حسن او حسين وي، دا خبره ډيره ښه ده مگر په دې باندې دا اعتراض دى چې حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه او عمر فاروق رضي الله عنه هم د اهل جنت د زيات عمر والاؤ سرداران گرځولى شوي دي نو او س تضاد پيدا شو چې څوک به سردار وي. د دې لپاره جواب دا دى چې دا اعزازات دي ډيرو خلک و ته به اعزازات ورکولى کيږي لهذا په سلهاؤ خلک هم سرداران کيدلى شي، دا هم سرداران دي او هغوى هم سرداران دي هيڅ منافات نشته.

حسن او حسين ځما د دنيا دوه گلان دي

﴿۳۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْحَسَنَ
او حضرت ابن عمر رضي الله عنه روايت دى چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل حقيقت دا دى چې حسن
وَالْحُسَيْنَ هُمَا رَيْحَانَايَ مِنَ الدُّنْيَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَدْ سَبَقَ فِي الْفَصْلِ الْأَوَّلِ.
او حسين ځما د دنيا دوه گلان دي. [ترمذي] دا روايت اول فصل کې تير شوى دى.

حسين سره محبت او تعلق

﴿۳۱﴾ وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ طَرَقْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت اسامه بن زيد رضي الله عنه وايي زه يو وارد شپي خپل څه ضرورت د پاره د رسول الله صلی الله علیه وسلم

ذَاتَ لَيْلَةٍ فِيْ بَعْضِ الْحَاجَةِ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

په خدمت کي حاضر شوم نو حضور صلی الله علیه وسلم د خپل کور دننه نه داسي حال کي د باندي تشريف راوړه چي

وَهُوَ مُشْتَمِلٌ عَلٰى شَيْءٍ لَاأَدْرِيْ مَا هُوَ فَلَمَّا فَرَغْتُ مِنْ

څه شي يي ځان نه چاپيره کړي وو او زه نه پوهيدم چي هغه څه شي وو بيا چي ما خپل ضرورت حضور صلی الله علیه وسلم ته

حَاجَتِيْ قُلْتُ مَا هٰذَا الَّذِيْ أَنْتَ مُشْتَمِلٌ عَلَيْهِ

عرض کړو نو پوښتنه مي وکړه چي دا څه شي دی چي حضور صلی الله علیه وسلم ځان نه چاپيره کړی دی حضور صلی الله علیه وسلم

فَكَشَفَهُ فَإِذَا حَسَنٌ وَالْحُسَيْنُ

هغه شي خلاص ولو څه گورم چي هغه حسن او حسين دی چي د حضور صلی الله علیه وسلم په دواړو ورنونو مبارکو

عَلٰى وَرِكَيْهِ فَقَالَ هٰذَانِ اِبْنَايَ

وو يعني حضور صلی الله علیه وسلم هغوئ دواړه غيږ کي اخستو سره څادر کي پټ کړي وو بيا حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائيل

وابْنَا ابْنَتِيْ اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أُحِبُّهُمَا فَأَحِبَّهُمَا

دا دواړه حکمًا ځما ځامن دي او حقيقتًا ځما د لور ځامن دی خداونده! زه دا دواړه محبوب لرم ته هم

وَ أَحِبَّ مَنْ يُحِبُّهُمَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

دوئ محبوب لري. او څوک چي ددي دواړو سره محبت کوي هغه سره محبت وکړه [ترمذي]

د أم سلمه خوب او د حسين رضي الله عنه شهادت

﴿۳۲﴾ وَعَنْ سَلْمٰى قَالَتْ دَخَلْتُ عَلٰى أُمِّ سَلَمَةَ

او حضرت سلمٰی بيان کوي يو ورځ زه دام المؤمنين حضرت ام سلمه رضي الله عنها په خدمت کي حاضره شوم

وَهِيَ تَبْكِيْ فَقُلْتُ مَا يُبْكِيْكِ قَالَتْ رَأَيْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

څه گورم چي هغه ژاړي ما ترينه پوښتنه وکړه ولي ژاړی هغي جواب راکړو ما رسول الله صلی الله علیه وسلم

تَعْنِيْ فِي الْمَنَامِ وَعَلٰى رَأْسِهٖ وَلِحْيَتِهِ التُّرَابُ فَقُلْتُ

په خوب کي اولیدلو چې د هغوئ سر مبارک او ږیره گرد آلود وه ما پوښتنه وکړه یارسول الله!

مَالَكَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ قَالَ شَهِدْتُ.

تاسو گرد الود ولي یاست؟ وي فرمائیل زه اوس د حسین قتل گاه کي موجود وم او هلته مي لیدل

قَتْلَ الْحُسَيْنِ آنِفًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

چې ځما د جگر ټکړه یعني لمسی ظالمانو څومره بي دردی سره شهید کړو دا روایت ترمذي نقل کړی دی

وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ

او ویلي یي دي چې دا حدیث غریب دی.

دحسین رضی الله عنه د شهادت تفصیل به راتلونکی حدیث نمبر ۴۶ کې راځي

دحسینو سره حضور صلی الله علیه وسلم محبت

﴿۲۲﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ سُئِلَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ أَهْلِ بَيْتِكَ

حضرت انس رضی الله عنه بیان کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم نه پوښتنه وشوه اهلِ بیتو کي څوک تا سو

أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ وَ يَقُوْلُ لِفَاطِمَةَ

ته زیات عزیز او محبوب دی حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل حسن او حسین فاطمي رضی الله عنها ته ئې فرمائیل

أُدْعِيْ لِيَ ابْنَيَّ فَيَشُمُّهُمَا وَيَضُمُّهُمَا إِلَيْهِ.

چې ځما دواړه ځامن راوغواړه بیا به د هغه دواړو جسمونه بُویول او هغوئ به یي خپلي غاړي سره لگول

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ.

ترمذي دا روایت نقل کړی دی او ویلي یي دي چې دا حدیث غریب دی.

﴿۲۳﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ كَانَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُنَا

او حضرت بریده رضی الله عنه بیان کوي یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم ځمونږ مخکي خطبه ارشاد فرمائیله

إِذْ جَاءَ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ وَعَلَيْهِمَا قَمِيْصَانِ أَحْمَرَانِ يَمْشِيَانِ

چې اچانک حسن او حسین راغلل دواړو سره قمیصونه اغوستي وو داسي راتلل چې په ځمکه به

وَيَعْثُرَانِ فَنَزَلَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْمِنْبَرِ فَحَمَلَهُمَا وَوَضَعَهُمَا
غورځيدل پاسيدل حضور صلى الله عليه وسلم د هغوئ په ليدو سره د منبر نه راکوز شو او هغوئ دواړه خپل په غيږ
بَيْنَ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ صَدَقَ اللهُ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَ أَوْلَادُكُمْ
کي آخستو سره يي کينول بيايي وفرمائيل الله تعالي حق فرمائيلي دي چي: (إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ
فِتْنَةٌ فَنَظَرْتُ إِلَى هٰذَيْنِ الصَّبِيَّيْنِ يَمْشِيَانِ
فِتْنَةٌ) ما دا دواړه بچي وليدل چې تلي نشي او غورځيدو پاسيدو سره راځي نو د هغوئ محبت کې
وَيَعْثُرَانِ فَلَمْ أَصْبِرْ حَتّٰى قَطَعْتُ حَدِيْثِيْ
زما نه صبر ونه شو او ما خپله خبره ديني وعظ او نصيحت او د بيان احکام ومسائلو سلسله منقطع
وَرَفَعْتُهُمَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ أَبُوْ دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.
کړله او منبر نه راخکته کيدو سره مي دوی په غيږ کي واخستل. [ترمذي ابوداود نسائي]

توضيح: (فِتْنَةٌ) د فِتْنَةٌ اطلاق په څو معناګانو باندې کيږي ، د محبت په طور باندې په اولاد باندې هم کيږي لکه دلته چې شوی دی . (**يعثران**) مخې خواته غورځيدلو ته عثر ويل کيږي دلته همدا مراد دی ، يعنې کله راروان شي او کله وغورځيږي لکه څنګه چې ماشوم وي .

﴿۲۵﴾ وَعَنْ يَعْلَى بْنِ مُرَّةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُسَيْنٌ مِنِّيْ وَأَنَا مِنْ حُسَيْنٍ
حضرت يعلى ابن مره وايي چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل حسين زما نه دی او زه د حسين نه يم
أَحَبَّ اللهُ مَنْ أَحَبَّ حُسَيْنًا حُسَيْنٌ سِبْطٌ مِنَ الْأَسْبَاطِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ .
ربه دي هغه چا سره محبت وساتي چاچي حسين سره محبت وساتو حسين د اسباطو نه يو سبط دی . [ترمذي]

توضيح: (سبط) په سين باندې زير دی او باء ساکنه ده شاخ ته هم وايې او اولاد ته هم ويل کيږي ، قبيلې ته هم ويل کيږي ، ټول امت ته هم ويل کيږي يعنې حسين اګرچې يو دی ليکن هغه د امتونو څخه يو امت دی ، د هغه نسل به خور شي ، دلته دغه معنی ډيره راجحه معلوميږي .

د حسنينو د حضور صلى الله عليه وسلم سره مشابهت

﴿۲۶﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ اَلْحَسَنُ أَشْبَهَ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بَيْنَ
او حضرت علي کرم الله وجهه نه روايت دی هغوئ وويل حسن خود رسول کريم صلى الله عليه وسلم د سر نه واخله

الصَّدْرِ إِلَى الرَّأْسِ وَالْحُسَيْنُ أَشْبَهَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د سيني حصې پورې مشابه دى او حسين د رسول الله ﷺ سره سيني نه لاندې د جسم باقي

مَا كَانَ أَسْفَلَ مِنْ ذٰلِكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

حصې يعني د پنډې او پښو وغيره كي مشابه دى. [ترمذي]

توضيح: (اشبه) د باب افعال څخه د ماضى صيغه ده چې د شابه په معنى سره ده يعنې حضرت حسن رضي الله عنه چونكې مشر وو نو په مشابهت كې هغه ته پورتنى حصه ملاؤ شوه او حضرت حسين رضي الله عنه كشر وو نو هغه ته لاندې حصه د پښو پونډيو مشابهت حاصل شو ، ددېنه معلومه شوه چې دواړه ورونه د خپل مور او پلار سره مشابه نه وو بلكه د نيكه سره مشابه وو .

د بي بي فاطمې رضي الله عنها او حسنينو فضيلت

﴿۲۷﴾ وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ قُلْتُ لِأُمِّي دَعِينِي آتِي النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت حذيفه بن اليمان رضي الله عنه بيان كوي يوه ورځ ما خپلې مور ته وويل كه ما ته اجازه راكوئ نو

فَأُصَلِّيَ مَعَهُ الْمَغْرِبَ وَأَسْأَلُهُ

زه به نن ماښام مونځ د رسول الله ﷺ سره وكړم او بيا به حضور ﷺ ته درخواست وكړم

أَنْ يَسْتَغْفِرَلِيْ وَلَكِ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

چې هغوئ زما او ستا دپاره د بخشش او مغفرت دعا وغواړي نو څه مور ما ته اجازه راكړه او زه د رسول الله ﷺ

فَصَلَّيْتُ مَعَهُ الْمَغْرِبَ فَصَلَّى حَتَّى صَلَّى الْعِشَاءَ ثُمَّ انْفَتَلَ

په خدمت كي حاضر شوم او د ماښام مونځ مي ورسره وكړو حضور ﷺ ماښام ما نځه نه روسته نفلونه

فَتَبِعْتُهُ فَسَمِعَ صَوْتِيْ فَقَالَ

دَ ول ددې پورې چې د ماخستن مونځ يې وكړو او كوم وخت چې حضور ﷺ ما نځه نه فارغيدو سره

مَنْ هٰذَا؟ حُذَيْفَةُ؟ قُلْتُ نَعَمْ

كور طرف ته روان شو نو زه ورپسې شوم حضور ﷺ څما اواز اواز هم واوريده نو پوښتنه يې وكړه څوك دى؟

قَالَ مَا حَاجَتُكَ غَفَرَ اللّٰهُ لَكَ وَلِأُمِّكَ إِنَّ هٰذَا مَلَكٌ لَمْ يَنْزِلِ الْأَرْضَ قَطُّ قَبْلَ

چې دا وخت خپل كور ته د تللو په خاې په ما پسې راروان دى الله دې تا او ستا د مور عفو او بخشش وكړي.

هٰذِهِ	اللَّيْلَةِ	اِسْتَأْذَنَ	رَبَّهُ

ګوره دا يوه فرښته ده چې ددې شپې نه مخکې هيڅ کله ځمکې ته نه وه راکوزه شوې دې فرښتې د

أَنْ	يُسَلِّمَ	عَلَيَّ	وَيُبَشِّرَنِي

خپل پروردګار نه د دې خبرې اجازت اخستې دې چې ځمکې ته راځکته کېدو سره ماته سلام وکړي

بِأَنَّ فاطِمَةَ سَيِّدَةُ نِسَآءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَنَّ الْحَسَنَ والْحُسَيْنَ سَيِّدَا شَبَابِ

او ماته دا خوشخبري واوروي چې فاطمه د جنتيانو ښځو سرداره ده او حسن او حسين د جنتيانو ځوانانو سرداران دي

أَهْلِ الْجَنَّةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

دا روايت ترمذي نقل کړی دی او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دی

ښه سور لي ښه سور

﴿۳۸﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَامِلَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَى عَاتِقِهِ

او حضرت ابن عباس رضي الله عنهما بيان کوي يوه ورځ رسول الله ﷺ حسن بن علي په خپلې اوږې باندې

فَقَالَ	رَجُلٌ	نِعْمَ	الْمَرْكَبُ	رَكِبْتَ	يَا غُلَامُ	فَقَالَ

کينولی وو چې يو سړي وويل ای خوش نصيبه ماشومه! څرنګه ښې سورلۍ باندې سپور يې رسول الله ﷺ

النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنِعْمَ الرَّاكِبُ هُوَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

په دې اوريدو سره و فرمائيل او هغه سور هم څومره ښه دی. [ترمذي]

توضيح : (ونعم الراكب) ويونکي کس فضيلت د حضور ﷺ سره خاص کړلو چې دا مرکب او سورلۍ ډيره ښه ده ځکه دا د الله رسول دی چې په هغه باندې ای حسنه ته سور يې، حضور ﷺ د غه فضيلت تر حضرت حسن رضي الله عنه طرفته منتقل کړلو او ويې فرمايل چې د مرکوب سره سره د غه راکب حسن هم بهترين او ډير ښه دی.

د حضرت اسامه رضي الله عنه فضيلت

﴿۳۹﴾ وَعَنْ	عُمَرَ	أَنَّهُ	فَرَضَ	لِأُسَامَةَ	فِي	ثَلٰثَةِ	آلَافٍ

او حضرت عمر فاروق رضي الله عنه نه روايت دی هغوی په خپله زمانه خلافت کې دا اسامه بن زيد سالانه تنخواه درې زره

وَخَمْسِ مِائَةٍ وَفَرَضَ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ فِيْ ثَلَاثَةِ آلَافٍ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ لِأَبِيْهِ

پنځه سوه ۳۵۰۰ درهم مقرر کړي وه او د خپل فرزند عبد الله يې دري زره ۳۰۰۰ درهم، په دې عبد الله خپل پلار ته عرض وکړو

لِمَ فَضَّلْتَ أُسَامَةَ عَلَيَّ

تاسو اسامه ته په ما ولې ترجيح ورکړه چې ځما تنخواه د هغه نه پنځه سوه درهمه کمه مقرره کړله

فَوَاللهِ مَا سَبَقَنِيْ إِلٰى مَشْهَدٍ قَالَ

حالانکه په الله قسم چې اسامه هيڅ ميدان کې په ماسبقت او بازي نه ده حاصله کړې حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وفرمائيل

لِأَنَّ زَيْدًا كَانَ أَحَبَّ إِلٰى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَبِيْكَ

د دې وجه داده چې د اسامه پلار زيد رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ستا تر پلار يعني ځما نه زيات عزيز او محبوب وو

وَكَانَ أُسَامَةُ أَحَبَّ إِلٰى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْكَ فَآثَرْتُ

او خپله اسامه رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ستا نه زيات عزيز او محبوب وو نو ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حِبَّ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. عَلٰى حِبِّيْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

محبوب اسامه ته پر خپل محبوب يعني په تا باندې ترجيح ورکړله. [ترمذي]

د حضرت زيد بن حارثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضيلت

﴿۲۰﴾ وَعَنْ جَبَلَةَ بْنِ حَارِثَةَ قَالَ قَدِمْتُ عَلٰى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ

او حضرت جبله بن حارثه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان کوي زه د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر يدو سره عرض مې وکړو

يَا رَسُوْلَ اللهِ اِبْعَثْ مَعِيَ أَخِيْ زَيْدًا قَالَ

يا رسول الله! ځما ورور زيد ما سره وليږئ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائيل دا زيد موجود دی

هُوَ ذَا فَإِنِ انْطَلَقَ مَعَكَ لَمْ أَمْنَعْهُ قَالَ زَيْدٌ

او خپلې مرضۍ مختار دی که تا سره تلل غواړي نو زه يې له دينه منع کوم زيد په دې اوريدو

يَا رَسُوْلَ اللهِ وَاللهِ لَا أَخْتَارُ عَلَيْكَ

سره وويل يا رسول الله! قسم په الله زه ستا سو صحبت او په خدمت کې د پاتې کيدو په سعادت چا ته

أَحَدًا	قَالَ	فَرَأَيْتُ	رَأْيَ	أَخِيْ
ترجيح نه ورکوم که هغه ورور وي يا والدين وي جبله وايي ما چي د زيد دا مضبوطه فيصله واوريده				
أَفْضَلَ	مِنْ	رَأْيِيْ.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ.
نو ومي منله چې ځما د ورور عقل ځما د عقل نه زيات دی. [ترمذي]				

توضيح: د دېنه مخکې د حديث نمبر ۱۶ لاندې هم د حضرت زيد رضي الله عنه متعلق څه ليکل شوي بيا په اشاره وکړم چې حضرت زيد رضي الله عنه د يمن او سيدونکی وو ، په ورکوتې والي کې د اتو کالو په عمر خلکو هغه غلا کړو د مکې په بازار کې يې غلام ګرځولو سره خرڅ کړلو . د حضرت خديجې رضي الله عنها وراره حکيم بن حزام د حضرت خديجې رضي الله عنها لپاره واخيسته ، چې کله د حضرت خديجې رضي الله عنها نکاح د حضور ﷺ سره وشوه نو هغې په طور د خادم حضرت زيد رضي الله عنه د حضور اکرم ﷺ په خدمت کې پيش کړلو ، حضرت زيدبن حارثه رضي الله عنه د حضور ﷺ په خدمت کې د غلامی ژوند تيرولو او د هغه والدين د هغه لپاره بې انتهاء ژړيدل ، هغوی ته معلومه نه وه چې زيد چيرته دی ؟

د حضرت زيد رضي الله عنه والد ثابت په طور د فرياد يوه قصيده ووېله يو څو اشعار ملاحظه کړئ :

بَكَيْتُ عَلَى زَيْدٍ وَلَمْ أَدْرِ مَا فَعَلَ ... أَحَيٌّ فَيُرْجَى أَمْ أَتَى دُوْنَهُ الْأَجَلُ

ترجمه : زه په زيد باندې ژړيږم مګر ما ته معلومه نه ده چې هغه ژوندی دی او که مړ دی .

فَوَاللهِ مَا أَدْرِيْ وَإِنِّيْ لَسَائِلٌ ... أَغَالَكَ بَعْدِيَ السَّهْلُ أَمْ غَالَكَ الْجَبَلُ

ترجمه : په الله قسم! ما ته هيڅ معلومه نه ده مګر زه پوښتنه کوم چې تا ته په ميدانې علاقه کې موت راغلی او که په غره کې مرګ راغلی دی .

وَيَا لَيْتَ شِعْرِيْ هَلْ لَكَ الدَّهْرُ أَوْبَةٌ ... فَحَسْبِيْ مِنَ الدُّنْيَا رُجُوْعُكَ لِيْ بَجَلْ

ترجمه: ای کاشکې! ما ته دا معلومه شي چې په ژوند کې کله هم ته راځې نو ما ته د دنيا په ټولو نعمتونو کې ستا ژوندي راتلل کافي دي .

د پلار د دغه اشعار چې کله زيد وو اوريدل نو په جواب کې د ده دغه مندرجه ذيل اشعار وويل :

أَحِنُّ إِلَى أَهْلِيْ وَإِنْ كُنْتُ نَائِيًا ... بِأَنِّيْ قَعِيْدُ الْبَيْتِ عِنْدَ الْمَشَاعِرِ

ترجمه : زه اګر چې لرې يم او د بيت الله سره مقيم يم مګر بيا مې هم د کور والا يادېږي .

فَإِنِّيْ بِحَمْدِ اللهِ فِيْ خَيْرِ أُسْرَةٍ ... كِرَامُ مَعْدٍ كَابِرًا بَعْدَ كَابِرِ

ترجمه : د الله تعالی په فضل سره زه د معد بن عدنان په بهترينه او معززه کورنی کې مقيم يم

فَكُفُّوا مِنَ الْوَجْدِ الَّذِي قَدْ شَجَاكُمْ وَلَا تَعْمَلُوا فِي الْأَرْضِ نَصَّ الْأَبَاعِرِ

ترجمه : نو تاسې د هغه غم کولو نه واپس شئ په کوم کې چې تاسې مبتلا یاست او په ځمکه کې زما د تلاش لپاره اوښ مه ځغلوئ . د الله کول داسې وو چې دا اشعار د هغه والد ته ورسیدل . په اشعارو کې هغه ویلي وو چې زه د حرم سره اوسیږم ، بیا د حضرت زید ورور جبله بن حارثه مکې ته راغلی او حضرت زید رضي الله عنه یې وغوښته لکه مخکې چې مې ولیکل ،حضرت زید رضي الله عنه د تللو څخه انکار وکړو ، حضور اکرم ﷺ هغه خپل ځوئ جوړ کړلو او د حضرت زینب رضي الله عنها سره یې د هغه نکاح وتړله . هغه رشته ماته شوه بیا حضور ﷺ د هغه نکاح د ام ایمن سره وتړله د هغې د بطن نه حضرت اسامه رضي الله عنه پیدا شو ، بیا حضور ﷺ حضرت زید امیر جوړ کړلو غزوه موته ته یې واستولو . هلته حضرت زید په سنه۸ هـ کې د ۵۵ کلونو په عمر شهید کړی شو .

د حضور ﷺ د اسامه رضي الله عنه سره محبت

﴿۲۱﴾ وَعَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ لَمَّا ثَقُلَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت اسامه بن زید رضي الله عنه بیان کوي هغه ورځو کي چې رسول الله ﷺ مرض وفات کي ډیر
هَبَطْتُ وَهَبَطَ النَّاسُ الْمَدِيْنَةَ
زیات کمزوری شوی وو زه او نور خلق په مدینه کي خکته شو زه د رسول الله ﷺ په خدمت کي
فَدَخَلْتُ عَلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حاضر شوم هغه وقت حضور ﷺ باندې خاموشي خوره وه یعني د شدت مرض او ضعف په
وَقَدْ أُصْمِتَ فَلَمْ يَتَكَلَّمْ فَجَعَلَ
سبب دیې د خبرو طاقت باقي نه وو پاتې شوی نو ځما په لیدو سره حضور ﷺ ژبې مبارکي سره هیڅ
رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضَعُ يَدَيْهِ عَلَيَّ
ونه ویل بیا هم رسول الله ﷺ دا ضرور وکړل چې خپل دواړه لاسه به یې په ما ایښودل بیا به یې
وَيَرْفَعُهُمَا فَأَعْرِفُ أَنَّهُ يَدْعُوْ لِيْ.
اوچتول د نورِ ولایت او ظهورِ فراست په سبب زه پوهه شوم چې حضور ﷺ ځما په حق کي دعا
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ
فرمایي دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی.

توضیح: ثقل: د مرض الموت شدت ته اشاره ده.

هبط: د ملاقات او عیادت لپاره راتللو او خکته کیدلو په معنی سره دی.

اصمت: یعني د شدت مرض په وجه هغه د بې هوشئ په حالت کې وو او خبرې یې بندې شوي وي، دا د یوه حالت واقعه ده او که نه نو په بل حالت کې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لپاره جنګی بیرغ تړلی وو او رخصت کړی یې وو او دا آخری ملاقات وو، لیکن شیخ عبدالحق رَحِمَهُ اللهُ په اشعة اللمعات کې لیکلي دي چې کله د حضرت اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لښکر د مدینې څخه بهر پړاؤ اچولی وو او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مرض کې شدت راغی نو په دغه وخت کې حضرت اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د عیادت لپاره حاضر شوی وو، دا د هغه وخت خبره ده چې د مرض د شدت په وجه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خبره نشوې کولی.

یرفعها: یعني لاس یې د آسمان طرفته پورته کولو او اشاره یې کوله چې ددینه ما اندازه ولګوله چې حضور اکرم ﷺ ماته دعاء کوي.

﴿۴۲﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أَرَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُنَحِّيَ مُخَاطَ أُسَامَةَ						
او ام المؤمنین بي بي عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا بیان کوي چې یوه ورځ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اسامه په ماشوم توب						
قَالَتْ	عَائِشَةُ	دَعْنِيْ	حَتّٰى	أَنَا	الَّذِيْ	أَفْعَلُ
کې د هغه پوزه صاف کول او نو ما عرض وکړو یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تاسو دا کار پرېږدئ دا به زه وکړم نو						
قَالَ يَا عَائِشَةُ	أَحِبِّيْهِ	فَإِنِّيْ	أُحِبُّهُ	.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ
حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل ای عائشه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا! ته اسامه سره محبت ساته ځکه چې زه دي عزیز او محبوب لرم. [ترمذي]						

(مخاط) ګړنګو [خټو] ته مخاط ویل کیږي.

﴿۴۳﴾ وَعَنْ	أُسَامَةَ	قَالَ	كُنْتُ	جَالِسًا	إِذْ	جَاءَ	عَلِيٌّ	وَالْعَبَّاسُ
او حضرت اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بیان کوي چې زه ناست وم چې حضرت علي او حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا راغلل د								
يَسْتَأْذِنَانِ				فَقَالَا				لِأُسَامَةَ
حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې د حاضرۍ د اجازت طلبګار وو هغوی دواړو اسامه ته وویل چې هغه ورځو کې								
اِسْتَأْذِنْ لَنَا عَلٰى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ عَلِيٌّ								
د لږ عمر وو چې ته زمونږ د پاره د حاضرۍ اجازت طلب کړه ما عرض وکړو یا رسول الله! حضرت علي								

وَالْعَبَّاسُ يَسْتَأْذِنَانِ فَقَالَ

او حضرت عباس د حاضرۍ د اجازت طلبګار دي حضور ﷺ زمانه پوښتنه وکړه تاته معلومه ده

أَتَدْرِي مَا جَاءَ بِهِمَا قُلْتُ لَا قَالَ

چې هغه دواړه کوم مقصد دپاره راغلي دي؟ ما عرض وکړو ماته معلومه نه ده حضور ﷺ وفرمائيل

لٰكِنِّي أَدْرِي ائْذَنْ لَهُمَا فَدَخَلَا فَقَالَا يَا رَسُوْلَ اللهِ

ليکن زه پوهيږم ورشه هغوئ دننه راوله دواړه حضرات دننه راغلل او هغوئ وويل يارسول الله!

جِئْنَاكَ نَسْأَلُكَ أَيُّ أَهْلِكَ أَحَبُّ

مونږ ستاسو په خدمت کې دې سوال راوړلو سره راغلي يو چې ستا سو اهل بيتو کې کوم سړی ستا سو په

إِلَيْكَ قَالَ فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ

نزد زيات محبوب دی حضور ﷺ وفرمائيل ځما لور فاطمه بنت محمد ﷺ ماته زياته

قَالَا مَا جِئْنَاكَ نَسْأَلُكَ

عزيزه او محبوبه ده هغه دواړو حضراتو عرض وکړو ځمونږ د سوال تعلق ستا سو کوروالاوو يعني

عَنْ أَهْلِكَ قَالَ أَحَبُّ أَهْلِي

ستاسو اولاد او ازواجو سره نه دی حضور ﷺ وفرمائيل ځما کوروالاوو نه هغه سړی ځما په نزد

إِلَيَّ مَنْ قَدْ أَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِ

زيات عزيز او محبوب دی چې الله ورباندې خپل انعام او فضل کړی دی په ايمان سره او ماهم

وَأَنْعَمْتُ عَلَيْهِ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ

په هغه انعام او احسان کړی دی په آزادولو سره او هغه اسامه بن زيد دی حضرت علي رضي الله عنه او

قَالَا ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ

حضرت عباس پوښتنه وکړه اسامه نه روسته څوک زيات محبوب او عزيز دی حضور ﷺ وفرمائيل

عَلِيُّ ابْنُ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ الْعَبَّاسُ يَا رَسُوْلَ اللهِ جَعَلْتَ عَمَّكَ

بيا علي رضي الله عنه بن ابي طالب په دي اوريدو سره حضرت عباس وويل يارسول الله! تاسو خپل تره يعني

آخِرَهُمْ	قَالَ	إِنَّ	عَلِيًّا	سَبَقَكَ	بِالْهِجْرَةِ.

زه خپل کوروالو کي په آخر کي واچولم حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائیل علي په هجرت کي په تا سبقت

رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	وَذُكِرَ	أَنَّ	عَمَّ	الرَّجُلِ	صِنْوُ	أَبِيهِ	

کړی دی. [ترمذي] او روایت: انّ عمّ الرّجل صنو ابیه: د حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ منقبت کي مخکي په

فِي	كِتَابِ	الزَّكَاةِ.

کتاب الزکوة کي نقل شوی دی.

توضیح: (**ماجئناك نسألك**) یعني موږ ستا څخه ستا د اولاد د محبوبیت په باره کې سوال نه کوو بلکه ستا د نورو اقاربو او رشته دارانو په باره کې معلومات کوو چې په هغو کې تا ته ترټولو زیات محبوب څوک دي ؟ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل اسامه او بیا علی، په دې باندې حضرت عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمایل چې تا خپل تره وروسته کړلو، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ستا نه مخکې هجرت کړی دی په دغه وجه یې سبقت کړی دی، همدې سبقت ته حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ داسې اشاره کړې ده:

سبقتکم الی الاسلام طرا   زمانا ما بلغت اوان حلمی

الفصل الثالث

حضرت حسن د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ډیر مشابه وو

﴿۴۴﴾ عَنْ	عُقْبَةَ	بْنِ	الْحَارِثِ	قَالَ	صَلَّى	أَبُوبَكْرٍ	الْعَصْرَ

حضرت عقبه بن حارث بیان کوي چې حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مازیگر مونځ کولو سره بهر راووتلو

ثُمَّ	خَرَجَ	يَمْشِي	وَمَعَهُ	عَلِيٌّ	فَرَأَى

او چیر ته تلو د پاره روان شو هغه وقت د هغوئ سره حضرت علي هم وو په لار کي حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

الْحَسَنَ	يَلْعَبُ	مَعَ	الصِّبْيَانِ	فَحَمَلَهُ	عَلَى عَاتِقِهِ

چې حسن اولیدلو چې د وړو سره یي لوبي کولې نو اوچتولو سره یې خپله اوږه باندې کینولو او د

وَقَالَ	بِأَبِيْ	شَبِيهٌ	بِالنَّبِيِّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

خوش طبعي له مخه یي وویل ځما پلار دي په تا قربان شي دا حسن د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ډیر مشابه

لَيْسَ شَبِيْهًا بِعَلِيٍّ وَعَلِيٌّ يَضْحَكُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
دی علي سره نه دی په دي اوريدو سره حضرت علي د اظهار خوشئ په طور وخندل. [بخاري]

توضيح : ليس شبيها بعلي: يعني حضرت حسن رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د خپل نيكه محمد صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره مشابه دی ، د حضرت علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ سره مشابه نه دی ، ددينه معلومه شوه چې د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او حضرت علی رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ په مينځ کې مشابهت جسماني نه وو لهذا په دې حديث سره د شيعه شنيعه په فرقه غرابيه باندې رد راغی چې هغوی وايې چې حضور اكرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او حضرت علی رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ په خپل مينځ داسې سره مشابه وو لکه ځنګه چې يو کارغه د بل کارغه سره مشابه وي ، په دغه وجه جبرئيل عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فرق نشو کولی او وحی به يې د علی رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ په ځای محمد صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راوړله او نبوت دې طرفته لاړو ، بعضې بدبخته شيعه دا هم وايې چې حضور اكرم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپلې لور فاطمې رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا نكاح د حضرت علی رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ سره وکړه او د دې په بدله کې يې د هغه څخه نبوت واخيستلو ، **فلعنة الله على هؤلاء الكفرة الفجرة لعنًا كبيرًا و دمرهم تدميرا.**

دقاتل حسين حضرت حسين رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اويزيد حيثيت د ابن زياد بدبختي

﴿۴۵﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ أُتِيَ عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ زِيَادٍ بِرَأْسِ الْحُسَيْنِ
او حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ بيان کوي کوم وقت چې د حضرت حسين سرمبارک د عبيد الله بن زياد مخې
فَجُعِلَ فِيْ طَسْتٍ فَجَعَلَ يَنْكُتُ وَقَالَ فِيْ حُسْنِهِ شَيْئًا
ته يولګن کې کيخودل شو نو هغه بدبخت خپلې لښتې سره د هغه سرمبارک وهل شروع کړل بيا هغه
قَالَ أَنَسٌ فَقُلْتُ وَاللّٰهِ إِنَّهُ كَانَ
د هغوئ د حسن باره کې څه وويل حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي ما وويل قسم په الله دا هغه مقدس انسان دی
أَشْبَهَهُمْ بِرَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
چې اهل بيتو کې د ټولو نه زيات د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مشابه وو هغه وقت د حضرت حسين رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ
وَكَانَ مَخْضُوْبًا بِالْوَسْمَةِ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَفِيْ رِوَايَةِ التِّرْمِذِيِّ قَالَ
سرمبارک وسمې سره رنګ شوی وو [بخاري] او د ترمذي په روايت کې داسې دي حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

كُنْتُ عِنْدَ ابْنِ زِيَادٍ فَجِيْءَ بِرَأْسِ الْحُسَيْنِ فَجَعَلَ يَضْرِبُ بِقَضِيْبٍ
بیان وکړو چې هغه وقت زه ابن زیاد سره موجود وم چې د حضرت حسین سرمبارک د هغه مخ ته
فِيْ أَنْفِهِ وَيَقُوْلُ مَا رَأَيْتُ مِثْلَ هٰذَا حُسْنًا فَقُلْتُ
راوړل شو ابن زیاد به هغه په پوزه باندې په لښتي سره وهلو او ویل به یې داسې حسن ما هیڅ کله نه
أَمَا إِنَّهُ كَانَ مِنْ أَشْبَهِهِمْ بِرَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
دی لیدلی ما ورته وویل تاته معلومه ده دا هغه سړی دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د ټولو نه زیات
وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ صَحِيْحٌ حَسَنٌ غَرِيْبٌ.
مشابه وو ترمذي ویلي دي دا حدیث صحیح حسن غریب دی.

توضیح : (عبیدالله بن زیاد) د یزید له طرفه عبیدالله بن زیاد د بصرې والی وو مګر یزید د حضرت حسین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د مقابلې لپاره په خاص طور عبید الله بن زیاد فورا د بصرې څخه لرې کړو او د کوفې والی یې مقرر کړلو تر څو ابن زیاد په ذاتي دلچسپی سره حسین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قتل کړي ، دا بدبخته کوفې ته راغلو ، اول هغه مسلم بن عقیل شهید کړلو او په قصر امارت باندې یې قبضه وکړه او د هغه نه وروسته یې د فوج قیادت په خپل لاس کې واخیسته حضرت حسین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یې د کربلا په میدان کې شهید کړلو ، د حضرت حسین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سر یې د تن څخه جدا کړلو او په کاسه کې کیښودلې شو او په ابن زیاد باندې پیش کړی شو ، ددې بدبخته په لاس کې یوه امسا وه هغه یې د حضرت حسین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په پوزه او سترګه کې وهله او په طور د استهزاء یې ویلو چې څومره ښایسته دی ؟ حسین ډیر ښایسته دی؟ ښه دا ښایسته دی؟ په دې باندې حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه ته زورنه ورکړه . (فی حسنه شیٔ) ددې لفظ همدا مطلب دی چې په طور د استهزاء هغه د حسین په حسن کې بد رد ویل ، ویل کیږي چې څه وخت بعد مختار بن عبید ابن زیاد لره قتل کړلو او د هغه سر یې راوړو د همدې مسجد په برنډه کې کیښوده ، ناڅاپه شور شو چې راغی راغی ! چې کله وکتل شو نو یو مار راغی او د ابن زیاد په پوزه کې ننوته او بیا ووتو ، دوه درې ځله داسې وشول او خلکو تنبتیدل . په حضرت حسین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باندې وارکوونکي شخص نوم سنان بن انس نخعی دی ، دغه بدبخت چې کله د حسین رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سر د ابن زیاد په مخ کې کیښوده نو دا شعر یې وویلو :

اوقر رکابي فضة و ذهبا

انی قتلت الملک المحجبا قتلت خیر الناس اما و ابا

ترجمه : زما سورلی د سرو او سپینو څخه ډکه کړئ، ما ډیر محفوظ بادشاه قتل کړلو چې په حسب او نسب کې د ټولو نه بهتر وو .

وایي چې کله د حضرت حسین رضي الله عنه سر د یزید په مخ کې کیښودلی شو نو یزید دا شعر وویلو :

نفلق هاما من رجال اعزة علینا وکانوا اعق و اظلما

ترجمه : مونږ د باعزتو خلکو کوپړی جدا کوو ، ځکه چې هغوی زموږ په حق کې ډیر نافرمانه او لوی ظالمان وو .

د یزید په باره کې د صاحب روح المعاني علامه آلوسی رحمه الله تحقیق

د سورة محمد د آیت نمبر ۲۳ په تفسیر کې علامه روح المعانی د یزید او قاتلانو د حسین رضي الله عنه په باره کې ډیر څه لیکلي دي ، لکه هغه لیکلي دي چې د امام احمد بن حنبل رحمه الله ځوی عبد الله د خپل پلار نه پوښتنه وکړه چې په یزید باندې لعنت ویل څنګه دي؟ امام احمد رحمه الله په جواب کې وفرمایل چې په کوم شخص باندې چې الله تعالی په خپل کتاب کې لعنت ویلی په هغه دي ولې لعنت ونه ویلی شي ، ځوی یې وویل چې پلاره ما خو ټول قرآن ویلی په دې کې خو چیرته هم په یزید باندې لعنت نشته ، امام احمد رحمه الله وویل چې د الله تعالی فرمان دی : فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ) أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَى أَبْصَارَهُمْ . په دې آیت کې الله تعالی په فساد کونکي او صله رحمي کټ کونکي باندې لعنت فرمایلی دی او یزید چې کوم څه د حضرت حسین رضي الله عنه سره وکړل د هغه نه غټ فساد څه کیدلی شي او ددینه زیات صله رحمی کټ کول چیرته راتللی شي . (روح المعانی جلد ۹ صفحه ۷۲)

علامه روح المعاني بیا لیکي چې ددینه معلومه شوه چې په یو شخص باندې معین کولو او نامزد کولو سره لعنت ویل جائز دي مګر په دې کې یو څه اختلاف شته ، نو د جمهورو په نزد په کوم معین شخص باندې لعنت ویل جائز نه دي که هغه فاسق وي یا غیر فاسق او که هغه ژوندی وي یا وفات شوی وي چې کله د هغه کفر یقیني نه وي . هو ! د چا چې مرګ یقیني طور په کفر باندې راغلی وي په هغه باندې لعنت ویل جائز دي لکه ابو جهل وغیره ، مګر شیخ الاسلام علامه بلقیني رحمه الله دیته تللی دی چې په یو یقیني فاسق فاجر شخص باندې هم لعنت ویل جائز دي ، په ډیرو احادیثو کې ددې شواهد موجود دي .

علامه روح المعانی لیکي چې مونږ به د علامه بلقیني د تحقیق په رڼا کې په یزید باندې لعنت ویلو کې هیڅ تردد ونکړو ځکه چې د یزید صفات خبیثه او د کبائرو ارتکاب د حد نه زیات دي ،

هغه چې په خپل دور اقتدار کې د اهل مکه او اهل مدينه سره کوم څه وکړل ، د حسين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په قتل باندې د کومې خوشحالۍ اظهار وکړو د هغه د کور والاؤ یې چې کوم توهين وکړو دا د هغه د لعنت لپاره کافي دي . علامه بيا ليکي چې په يزيد باندې لعنت ويلو او د هغه په کفر باندې د علماؤ د يوه جماعت تصريحات موجود دي ، د هغوی نه حافظ ابن الجوزی رَحِمَهُ اللهُ دی او د هغه نه مخکې قاضي ابويعلی رَحِمَهُ اللهُ دی .

علامه تفتازانی ليکلي دي چې مونږ د يزيد په لعنت کې بلکه د هغه په ايمان کې هيڅ توقف نه کوو ، په هغه او د هغه په اعوانو دې د الله تعالی لعنت وي، علامه الوسی بيا ليکي چې د يزيد په لعنت باندې د علامه سيوطی تصريح هم موجوده ده ، او د ابن وردی په تاريخ کې او په کتاب الوافی بالوفيات کې ليکلي دي چې کله د عراق څخه د حضرت حسين رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پس ماندګان ښځې او ماشومان قيد کړی شول او يزيد ته ورسول شول نو يزيد د هغو د کتلو لپاره تر مقام جيروان پورې بهر راغی ، د حضرت حسين او علی بن حسين ماشومان او ښځې ګرفتار وو ، د حسين او د هغه د ملګرو سرونه په نيزو باندې پورته کړی شوي وو چې يوه کارغه د کاغ کاغ آوازونه شروع کړل ، په دې باندې يزيد دا شعر وويلو :

لما بدت تلک الحمول و اشرفت تلک الرؤس علی شفا جيرون

ترجمه : چې کله دغه سورلۍ نږدې ښکاره شوې او د مقام جيرون څنډو ته په نيزو پورته کړی شوي سرونه راغلل .

نعب الغراب فقلت قل او لاتقل فقد اقتضيت من الرسول ديونی

ترجمه : نو يوه کارغه د نحوست آواز وکړو ، ما کارغه ته وويل ته آواز کوه يا مه کوه ما د رسول څخه د خپلو مقتولينو بدله واخيستله .

علامه روح المعانی رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې د بدر په جنګ کې د يزيد نيکه عتبه غيره قتل کړی شوي وو ، يزيد په دغو اشعارو کې د همدې بدلې ذکر کړی دی ، علامه ليکي کچيرې دغه اشعار صحيح ثابت شي نو په دې سره به يزيد کافر شي ، همدارنګه څو نور اشعار هم يزيد ويلي دي په هغو سره هم د يزيد کافر کيدل ثابتيږي .

په هر حال د جمهورو علماؤ د اهلسنت موقف دا دی چې د يزيد په کفر باندې مړ کيدل يقيني نه دي لهذا په هغه باندې د مرګ نه وروسته لعنت ويل جائز نه دي ، لکه علامه روح المعانی په خپل تحقيق کې بيا فرمايي چې بل طرفته امام غزالی رَحِمَهُ اللهُ ديته تګ کړی چې په يزيد باندې لعنت ويل حرام دي بلکه د مسلمانانو دعاګانې هغه ته شاملې دي ځکه هغه مسلمان وفات شوی دی .

علامه سفارينی رَحِمَهُ اللهُ د امام غزالی قول رد کړی دی ، علامه روح المعانی د علامه سفارينی قول

غوره کړی دی چې په هغه کې ده د امام غزالی قول رد کړی دی ، شیخ الاسلام علامه ابن تیمیه رَحِمَهُ اللّٰهُ لیکلي دي چې د امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللّٰهُ په نزد په یزید باندې لعنت ویل مکروه دي، هلته ابوبکر بن العربی المالکی د یزید ډیر حمایت کړی دی او لیکلي یې دي چې **(ان الحسین قتل بسیف جده)** یعنې د حضور ﷺ د فرمان مطابق د بغاوت لاندې حسین رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قتل کړی شو ، د دغه کلام په وجه علامه آلوسی رَحِمَهُ اللّٰهُ په یزید باندې د تنقید نه زیات په سخت انداز کې په ابن عربی باندې تنقید کړی دی (ابن عربی د دغه تنقید مستحق هم دی) .

علامه آلوسی د دغه ټول اختلاف خلاصه دا رنګه ویستلې ده چې کوم څه د یزید په باره کې ویل شوي دي د هغه خلاصه دا ده چې بعضې حضرات د یزید په باره کې وایې چې هغه مسلمان دی په هغه باندې لعنت ویل صحیح نه دي خو بیا هم هغه د اهل بیتو په باره کې د معصیت مرتکب شوی دی هغه د دې مجرم دی. د علماؤ دویمه طبقه وایې چې یزید مسلمان دی مګر سره د کراهت نه په هغه باندې لعنت ویل جائز دي یا بغیر د کراهت نه هم جائز دی . دریمه طبقه وایې چې یزید کافر او ملعون دی په هغه باندې لعنت ویل جائز دي . څلورمه طبقه وایې چې یزید پاک او صفا دی هغه چې څه کړي دي هغه ګناه نه وه .

علامه آلوسی بغدادی رَحِمَهُ اللّٰهُ لیکي چې زه خو دا وایم چې زما په غالب ګمان سره یزید خبیث د رسول کریم صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د رسالت تصدیق کړی نه وو او هغه چې د کوم مکروه افعالو ارتکاب کړی وو لکه د بیت الله او د هغه د اوسیدونکو سره یې چې څه وکړل او د مدینې او اهل مدینو سره یې چې څه وکړل او د نبی پاک صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اهل بیتو سره یې چې څه وکړل او ذاتی طور باندې چې هغه د کومو قبائحو مرتکب کیده دا د هغه په عدم تصدیق باندې د دېنه لوی دلیل دی چې څوک د قرآن پاک اوراق په ګندګۍ او غلاظت کې وغورځوي او کافر شي ، ماته هیڅ شک هم نشته بلکه یقین دی چې د یزید دغه کافرانه افعال د هغه زمانې په بزرګانو او لویو مسلمانانو باندې پټ نه وو لیکن هغوی په دې وجه صبر وکړو چې هغوی مجبور او مغلوب وه او هغوی د صبر نه علاوه هیڅ کولی نشو تر څو د الله تعالی مقرر کړه حکم خپل انجام ته ورسیږي .

او که دا تسلیم کړی شي چې یزید خبیث مسلمان وو او کافر نه وو نو هغه داسې مسلمان وو چې خپل په ځان باندې یې دومره ګناهونه انبار کړي وو چې د هغو بیانول د بیان په احاطه کې نه راځي . زه خو په ښکاره په یزید د لعنت قائل یم او په هغه باندې په خصوصی تعیین سره لعنت جائز ګڼم او ظاهره همدا ده چې یزید د دغه کبائرو د ارتکاب نه بعد کومه توبه هم کړې نه ده او د هغه د توبې احتمال د هغه د ایمان د احتمال څخه زیات کمزوری دی ، په دې لعنت کې د یزید سره ابن زیاد او

ابن سعد او د هغه جماعت برابر شریک دي ، **فلعنة الله عزوجل علیهم اجمعین و علی انصارهم و اعوانهم و شیعتهم و من مال الیهم الی یوم الدین.** (روح المعاني جلد ۹ صفحه ۷۲)

علامه روح المعاني نور لیکي چې که کوم شخص په یزید باندې خصوصیت سره لعنت ویلو نه ویرېږي نو هغه دي اجمالي طور باندې داسې لعنت ولیږي چې : لعن الله من رضی بقتل الحسین و من آذی عترة النبي صلی الله علیه وسلم ، دغه قسم عمومي لعنت ویلو کې د هیڅ اختلاف هم نشته او یزید به د دغه عموم اول مصداق جوړ شي.

د علامه روح المعاني تحقیق د ناظرینو مخ ته دی په دې باندې د کومې تبصرې ضرورت نشته ، البته دوه خبرو ته اشاره کومه : یوه دا چې د مرګ نه وروسته په چا باندې لعنت ویل یا نه ویل د هغه متعلقه شخص په خاتمې باندې مبني ده، کچیرې هغه شخص په کفر باندې مړ شوی وي نو په هغه باندې لعنت ویل جائز دي او که په ایمان باندې مړ شوی وي نو لعنت وراندې جائز نه دی ، جمهور امت په دې باندې قائم دی چې د یزید خاتمه په کفر باندې یقیني نه ده لهذا لعنت وراندې ویل صحیح نه دي . دویمه دا خبره په ذهن کې ساتل پکار دي چې د کوم شخص په کافر کیدلو او نه کیدلو کې د علماؤ اختلاف وي نو د هغه شخص فاسق او فاجر کیدل یقیني کیږي د یزید معامله همداسې ده ، د دې نظیر دا پیش کولی شي چې د کوم شخص په نبي کیدلو یا نه کیدلو کې د علماؤ اختلاف راشي نو هغه شخص په کامل طور باندې ولي ګرځي لکه څنګه چې د حضرت لقمان معامله ده لهذا د یزید فاجر او فاسق کیدل یقیني دي او د حضرت لقمان ولي کیدل یقیني دي.

سوال : دلته یوه دا شبه کیږي چې یزید د حضرت معاویه رضي الله عنه ځوی دی ، حضرت معاویه رضي الله عنه هغه ولي عهد جوړ کړی وو لهذا یزید ته بد ویل جائز نه دي ؟

جواب : دا شبه غلطه ده ځکه چې ډیر داسې انبیاء تیر شوي دي چې د هغوی ځامن کافر شوي وو په دې سره د هغه په پلار باندې کوم طعن راتللی نشي لکه څنګه چې د حضرت نوح علیه السلام ځوی کنعان کافر وو او کافر مړ شوی دی ، یزید به مخکې ښه وو د بادشاه جوړیدو نه وروسته به خراب شوی وي ، په دې کې د حضرت معاویه رضي الله عنه څه قصور دی ؟ دویمه شبه دا پیش کولی شي چې د بخاري شریف په یو حدیث کې په غزوه قسطنطینیه کې شرکت کونکو لپاره د مغفرت بشارت ورکړی شوی دی حال دا چې په هغه غزا کې یزید شریک وو لهذا د هغه لوی مقام دی.

د دې جواب دا چې د دې حدیث بشارت په دغه غزا کې د شریک کیدونکو مجاهدینو په مستقبل کې د صالح او متقي پاتې کیدو پورې مشروط دی او که نه نو فرض کړه چې کوم شخص په دغه غزا کې شریک شو او بیا وروسته مرتد شو نو آیا هغه به او س په مغفورلهم کې شمیرل کیږي ؟

دې سوال یو جواب دا هم دی چې کله حضرت معاویه رضی الله عنه د قسطنطینیه لښکر روان کړلو نو یزید ته یې حکم وکړلو چې ته هم لاړ شه! هغه بهانه وکړه چې زه مریض یم او ولاړ نشو، وروسته چې کله لښکر والاؤ ته تکلیف ورسیدو نو یزید په خوشحالی کې دا اشعار وویلو:

لست ابالي بما لاقت جموعهم بفرقدونة من حمى و حوم

ترجمه: ماته هیڅ پرواه نشته چې د مجاهدینو دغه جماعت باندې د فرقدونه په مقام کې تبه راغله او په جسم کې دانې راووتلې.

اذا جلست على الانماء متكئا بدير مران عندام كلثوم

ترجمه: چې کله زه په دیر مران مقام کې د ام کلثوم سره په بالښتونو باندې تکیه کونکی ناست یم.

یزید دغه اشعار چې کله حضرت معاویه رضی الله عنه ته ورسیدل نو هغه په زوره یزید په دغه غزا کې د شرکت لپاره روان کړلو، ګویا یزید غزوه قسطنطینیه ته د تللو قائل هم نه وو نو بشارت به څنګه ورته حاصل شي؟ په هر حال په کربلا کې چې د حضرت حسین رضی الله عنه څه وشو هغه د اسلام په سپین څادر باندې یو تور داغ دی چې ددینه یزید بری الذمه کیدلی نشي، نن نه یزید شته او نه د هغه حکومت شته! او د حسین رضی الله عنه د قتل وینه د هغه په غاړه باندې ده، د رسول ﷺ لمسي که حکومت هم غوښتلو نو د یزید څه حق وو چې هغه په حکومت باندې قائم پاتې کیږي! دا د یزید لویه غلطی وه، علامه اقبال ویلي دي:

قتل حسین اصل میں مرگ یزید ہے اسلام زندہ ہوتا ہے ہر کربلا کے بعد

د شهادت حسین رضی الله عنه سره متعلق یو خوب او یو پیشنګوئي

﴿۴۶﴾ وَعَنْ أُمِّ الْفَضْلِ بِنْتِ الْحَارِثِ أَنَّهَا دَخَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او ام فضل بنت حارث چې د حضرت عباس زوجه او د حضور صلی الله علیه وسلم د تره ښځه ده روایت کوي چې

فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي رَأَيْتُ حُلْمًا مُنْكَرًا اللَّيْلَةَ قَالَ

هغه حضور صلی الله علیه وسلم په خدمت کې یوه ورځ حاضریدو سره وویل یارسول الله! نن شپه ما یو ویره ونکی

وَمَا هُوَ قَالَتْ إِنَّهُ شَدِيدٌ قَالَ وَمَا هُوَ قَالَتْ رَأَيْتُ كَأَنَّ

خوب لیدلی دی رسول الله صلی الله علیه وسلم پوښتنه وکړه هغه څه دی ام فضل عرض وکړو سخت ویره ونکی

قِطْعَةً مِنْ جَسَدِكَ قُطِعَتْ وَ وُضِعَتْ فِي حِجْرِي

دی حضور صلی الله علیه وسلم ورته وفرمائیل ماته خو یې واوروه آخر هغه څه دی ام فضل وویل ما ولیدل چې

فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ رَأَیْتِ

ګویا ستاسو د جسم مبارک نه یوه ټکړه پرې شوې ده او ځما په غیږ کې اېښودل شوې ده په دې

خَیْرًا تَلِدُ فَاطِمَةُ إِنْ شَآءَ اللّٰهُ غُلَامًا یَکُوْنُ فِيْ

او ریدو سره رسول الله صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل تا ډیر ښه او مبارک خوب لیدلی دی د دې تعبیر دادی چې

حِجْرِكِ فَوَلَدَتْ فَاطِمَةُ الْحُسَیْنَ وَکَانَ فِيْ حِجْرِيْ

انشاء الله د فاطمې به یو ځوی پیدا شي او هغه هلک به ستا په غیږ کې درکولی شي نو د فاطمې ځوی

کَمَا قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ فَدَخَلْتُ

حسین پیدا شو او څرنګه چې رسول الله صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ فرمائیلي وو هغه هلک ځما په غیږ کې راکړل شو بیا

یَوْمًا عَلٰی رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ فَوَضَعْتُهُ

یو ورځ زه رسول الله صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ته ورغلم او حسین د حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ په غیږ کې ورکولو سره د ډېر دوهم طرف ته

فِيْ حِجْرِهٖ ثُمَّ کَانَتْ مِنِّيْ اِلْتِفَاتَةٌ فَإِذَا عَیْنَا رَسُوْلِ

متوجه شوم او بیا راتاوېدو سره چې ما حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ طرف ته نظر وکړو نو څه ګورم چې د

اللّٰهِ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ تُهْرِیْقَانِ الدُّمُوْعَ قَالَتْ فَقُلْتُ

رسول الله صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ د سترګو مبارکو نه اوښکې جاري دي ام فضل وایي ما ترې پوښتنه وکړه

یَا نَبِيَّ اللّٰهِ بِأَبِيْ أَنْتَ وَأُمِّيْ مَالَكَ قَالَ أَتَانِيْ

ای د الله نبي! ځما مور او پلار دې په تا سو قربان یي تاسو ته څه وشوه چې ژاړئ حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل

جِبْرَئِیْلُ عَلَیْهِ السَّلَامُ فَأَخْبَرَنِيْ أَنَّ أُمَّتِيْ سَتَقْتُلُ

اوس ما ته جبرائیل عَلَیْهِ السَّلَامُ راغلی وو هغه ما ته وښودل چې ځما امت عنقریب قتل کړي ما ډیر په حیرت سره

ابْنِيْ هٰذَا فَقُلْتُ هٰذَا قَالَ نَعَمْ وَأَتَانِيْ

پوښتنه وکړه آیا دا ځوی؟ حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل هو دا ځوی بلکه جبرائیل ما ته د هغه خاورې

بِتُرْبَةٍ مِنْ تُرْبَتِهٖ حَمْرَآءَ.

راخستو سره راغلی وو او هغه خاوره سره وه.

توضيح : حلما: خوب ته حلم ويل کيږي خصوصا چې کله خوب ګډوډ وي .

منکرا: ويرونکی، هيبتناک خوب مې ليدلی دی .

انه شديد: يعني دومره ويرونکی او سخت دی چې زه يې بيانولی نشم .

حجري: سينې ته حجر ويل کيږي ، د پرورش په معنی سره هم راځي دلته سينه مراد ده ، په راتلونکي لفظ کې د واړه معنا ګانې اخيستل کيدلی شي .

التفاتة: يعني زما نظر بل طرفته لاړلو .

تهريقان: يعني دواړو سترګو يې اوښکې تويولې .

(ستقتل ابنی) د حضور ﷺ دغه پيشګوئی حرف بحرف پوره شوه او د يزيد په حکم عبيدالله بن زياد د بصرې نه فورا راغی او د کوفی والی جوړ شو او هغه د ذاتی دلچسپی او بغض او عداوت په بناء باندې حضرت حسين رضي الله عنه شهيد کړلو ، د هغه ۸۰ ملګري په مقام کربلا کې د هغه سره شهيدان کړی شو ، د اسلام په سپين خادر باندې د حسين رضي الله عنه قتل يو بدرنګه تور داغ دی چې د يزيد په غاړه باندې پروت دی .

قتل حسین اصل میں مرگ یزید ہے　　اسلام زندہ ہوتا ہے ہر کربلا کے بعد

د شهادت حسين نه بعد يو غيبی هاتف دا اشعار واورول :

مَاذَا تَقُوْلُوْنَ اِنْ قَالَ الرَّسُوْلُ لَكُمْ　　مَاذَا فَعَلْتُمْ وَاَنْتُمْ آخِرُ الْاُمَمِ

ترجمه: که ستاسو نه رسول الله ﷺ دا سوال وکړي چې تاسو د حسين سره دا څه وکړل حالانکه تاسې په بهترين امت کې وئ .

بِعِتْرَتِيْ وَاَوْلَادِيْ بَعْدَ مُفْتَقَدِيْ　　مِنْهُمْ اُسَارٰى وَمِنْهُمْ ضُرِّجُوْا بِدَمِ

ترجمه : زما د وفات نه بعد تاسو زما د اهل بيت او زما د اولاد سره څه وکړل؟ چې د هغو نه څه قيديان دي او څه په وينو کې لت پت پراته دي .

شهادت حسين رضي الله عنه او د ابن عباس رضي الله عنه خوب

﴿۴۷﴾ وَعَنْهُ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ اَنَّهُ قَالَ رَاَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ					
او حضرت ابن عباس نه روايت دی د هغوئ بيان دی يوه ورځ په غرمه کې ما رسول الله صلى الله عليه وسلم داسې					
فِيْمَا	يَرَى	النَّائِمُ	ذَاتَ	يَوْمٍ	بِنِصْفِ
اوليدلو لکه څوک اوده چې څوک ويني يعني په خوب کې مې اوليدلو چې د حضور صلى الله عليه وسلم وينښته					

النَّهَارِ	أَشْعَثَ	أَغْبَرَ	يَدِهٖ	قَارُوْرَةٌ

مبارک پریشانه او ګرد آلود دي او د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په لاس مبارک کي یو بوتل دی چي د وینو نه ډک دی

فِيْهَا	دَمٌ	فَقُلْتُ	بِأَبِيْ	أَنْتَ

ما عرض وکړو څما مور پلار دي په تا سو قربان وي دا څه دي یعني څه حادثه پیښه شوي ده چي تاسو

وَأُمِّيْ	مَا	هٰذَا	قَالَ	هٰذَا

دومره پریشانه حاله او ګرد آلود یې او یو بوتل د ویني نه ډک دی حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل دا د

دَمُ	الْحُسَيْنِ	وَأَصْحَابِهٖ

حسین او د هغه د ملګرو وینه ده چي زه یي نن قتل ګاه حسین نه د سهار نه ترا وسه پوري په یوه بوتل

وَلَمْ	أَزَلْ	أَلْتَقِطُهٗ	مُنْذُ

کي جمع کوم حضرت ابن عباس وایي چي د دي خوب نه روسته زما سترګي راوغړیدی او بیا ما دا

الْيَوْمِ	فَأُحْصِيْ	ذٰلِكَ

وخت یاد ساته کوم وقت چي ما دا خوب لیدلی وو هرکله چي د قتلِ حسین خبر راغلي نو ما ولیدل

الْوَقْتَ	فَأَجِدُ	قُتِلَ	ذٰلِكَ	الْوَقْتُ..

چي د شهادتِ حسین المیه په هغه ورځ او هغه وقت پیښه شوي وه هرکله چي ما مذکوره خوب

رَوَاهُمَا	الْبَيْهَقِيُّ	فِيْ	دَلَائِلِ	النُّبُوَّةِ	وَأَحْمَدُ	الْأَخِيْرَ

لیدلی وو دا دواړه روایتونه بیهقي دلائل النبوت کي او دا دوهم روایت احمد هم نقل کړی دی.

توضیح : فاحصی ذلک الوقت: دا د حضرتِ ابن عباس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ کلام دی ،هغه فرمایي چي کوم وخت ما خوب لیدلی وو د هغه تاریخ ما یاد کړلو بیا چي کله د حضرت حسین رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د شهادت خبر راغلو نو معلومه شوه چي په همدغه تاریخ کي هغه شهید کړی شوی وو په کوم وخت کي چي ما خوب لیدلی وو.

التقطه: دا د حضور عَلَيْهِ السَّلَام کلام دی چي په خوب کي شوی دی.

فاجد: د مضارع صیغه یې راوړه ترڅو د دینه یو غریب او عجیب کیفیت مخي ته راشي.

د الله او رسول ﷺ او د اهل بيتو سره محبت وساتئ

﴿۲۸﴾ وَ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَحِبُّوا اللهَ لِمَا
او حضرت ابن عباس رضي الله عنه وايي چې رسول كريم ﷺ و فرمائيل تاسو د الله سره محبت ساتئ ځكه
يَغْذُوْكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ وَأَحِبُّوْنِيْ لِحُبِّ اللهِ وَأَحِبُّوا
چې هغه تاسو ته د خپلو نعمتونو نه رزق رسوي او ستاسو پرورش كوي او په دې بناء تاسو د رسول الله ﷺ
أَهْلَ بَيْتِيْ لِحُبِّيْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
سره محبت لرئ او څما اهل بيت څما د محبت په وجه عزيز او محبوب لرئ. [ترمذي]

توضيح : يغذوكم: اى يرزقكم هغه تاسو ته رزق دركوي، د انسان سره چې كله بل انسان احسان كوي نو د هغه غلام جوړيږي همدارنګه د الله تعالى احسان منل پكار دي.

لحب الله: يعني د الله تعالى سره د محبت په بنياد زما سره محبت وساتئ ځكه زه د هغه رسول يم، او زما سره د محبت په وجه زما د اهل بيتو سره محبت ساتئ ځكه زه ستاسو رسول يم.

اهل بيتو مثال د نوح كشتۍ پشان دى

﴿۲۹﴾ وَ عَنْ أَبِيْ ذَرٍّ أَنَّهُ قَالَ وَهُوَ آخِذٌ بِبَابِ الْكَعْبَةِ سَمِعْتُ
او حضرت ابوذر رضي الله عنه روايت دى چې يوه ورځ هغه د كعبې دروازې نيولو سره دا بيان وكړو ما د
النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ أَلَا إِنَّ مَثَلَ أَهْلِ
رسول الله ﷺ نه دا واوريدل يادلرئ ستاسو په حق كې څما د اهل بيتو هغه اهميت دى كوم چې
بَيْتِيْ فِيْكُمْ مَثَلُ سَفِيْنَةِ نُوْحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَا
د نوح عليه السلام د كشتۍ دى چې ثوك د نوح كشتۍ كې سور شو هغه نجات خلاصون پيدا كړو
وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ. رَوَاهُ أَحْمَدُ.
او كوم سړى چې د هغه په كشتۍ كې سور نه شو او پاتې شو هغه هلاك شو.

توضيح : مثل سفينة نوح: د اهل بيت تشبيه د نوح عليه السلام د كشتۍ سره ځكه وركړى شوه چې د حضرت نوح عليه السلام كشتۍ ټول سواره د الله تعالى په حكم سره بچ كړل او د كشتۍ مخالفين ټول غرق شول، دلته هم چې كوم خلك چې د اهل بيت سره عقيدت ساتي هغه به بچ كيږي

او څوک چې د عقیدت په دغه کشتۍ کې نه کښیني هغه به غرق شي لیکن دلته د اهل بیت سره د محبت او تعلق ساتلو مطلب دا دی چې د دین اسلام د حکم مطابق تعلق وي ، د خپلو خواهشاتو مطابق تعلق نه وي لکه څنګه چې د شیعو محبت دی چې په حقیقت کې محبت او عقیدت نه دی بلکه یو قسم عداوت دی ، د ټول شریعت انکار یې وکړو او د اهل بیتو محبت یې ددې لپاره ډال وګرځولو . حضور اکرم ﷺ د اهل بیت تشبیه د نوح علیه السلام د کشتۍ سره ورکړې دی او د صحابو تشبیه یې د ستورو سره ورکړې ده ، په دې کې اشاره ده چې کشتۍ په صحیح سمت باندې هغه وخت تللی شي چې کله د ستورو څخه راهنمائی حاصله شي یعنې د اهل بیتو او صحابو دواړو سره محبت وساتئ .

هلته د تبلیغی جماعت والا هم وایې زمونږ جماعت د نوح علیه السلام د کشتۍ پشان دی څوک چې دیته راغی هغه بچ شو او که نه نو هغه غرق شو ، د دوی دا خبره غلطه ده ځکه دوی پخپله د نوح علیه السلام کشتۍ جوړ شوي نه دي ، کوم قرآن او حدیث دویته سفینه نوح ویلي ؟ دا خو صرف د هغوی تمناګانې دي او بیځایه خپل تعریفونه دي حقیقت بل څه دی .

د ملاعلی قاری څو الفاظ ملاحظه کړئ چې هغه ددې حدیث په تشریح کې لیکلي دي ، فرمایې :

و توضیحه ان من لم یدخل السفینة کالخوارج هلک مع الهالکین في اول وهلة ومن دخلها ولم یهتد بنجوم الصحابة کالروافض ضل ووقع فی ظلمات لیس بخارج منها . یعنې ددې حدیث وضاحت دا دی چې کوم خلک په دې کشتۍ کې سواره نشول هغوی هلاک شول ، مګر کوم خلک چې د اهل بیتو په کشتۍ کې سواره شول مګر د صحابو د ستورو نه یې راهنمائی حاصله نکړه نو هم په داسې تیارو کې ډوب شول چې وتل یې ممکن نه دي .

باب مناقب ازواج النبي صلى الله عليه وسلم

د نبي كريم صلى الله عليه وسلم د ازواج مطهراتو د مناقبو بيان

قال الله تعالى : ﴿اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗ اُمَّهٰتُهُمْ﴾ (الاحزاب:۶)

ازواج مطهرات د اهل سکنی قسم اهل بیتو کې داخلې دي ، صاحب د مشکوة د مناقب اهل بیتو نه بعد په مستقل باب کې د ازواج مطهراتو ذکر کړی دی ، ددې مطلب دا نه دی چه ازواج مطهرات د اهل بیت څخه خارجې دي ، د اهل بیت اول مصداق خو ازواج مطهرات دي لیکن د ازواجو د مناقبو سلسله ډیره اوږده وه ځانته احادیث یې وو په دغه وجه صاحب د مشکوة په اهتمام سره د ځانته عنوان لاندې هغه ذکر کړل .

حضور صلى الله عليه وسلم ډیرې ښځې کړې وې او خپل امت ته یې د څلورو ښځو اجازت ورکړی دی لهذا په دې امت کې د ښځو د حقوقو وضاحت او د هغه اهتمام د ټولو امتونو څخه زیات دی . حضرت عیسی علیه السلام واده کړی نه وو لهذا د هغه په مذهب کې د ښځو د حقوقو هغه تفصیل نه ملاویږي کوم تفصیل چه د حضور اکرم صلى الله عليه وسلم په امت کې ملاویږي .

د ازواج مطهرات تعداد او نومونه :

د حضور صلى الله عليه وسلم د ټولو بیبیانو تعداد یوولس وو او د هغه د وفات په وخت ۹ نهه بیبیانې موجودې وې ، د هغه ټولې ښځې یوولس وې چه د هغو نومونه دا دي :

﴿۱﴾ حضرت خدیجه رضي الله عنها ، د هغې سره د حضور صلى الله عليه وسلم نکاح په مکه مکرمه کې شوې وه ، د هجرت نبوی څخه درې کاله مخکې په مکه کې د هغې انتقال وشو .

﴿۲﴾ حضرت سوده رضي الله عنها ، د هغې سره په مکه کې د حضور صلى الله عليه وسلم نکاح وشوه ، په ۵۴ سنه هـ کې د هغې انتقال وشو .

﴿۳﴾ حضرت عائشه رضي الله عنها ، د هجرت نه یو نیم کال مخکې ورسره د حضور صلى الله عليه وسلم په مکه مکرمه کې نکاح وشوه او په سنه ۲ هـ کې ورسره یو ځای شو ، په ۵۷ هـ کې په مدینه منوره کې د هغې انتقال وشو ، حضرت عائشة رضي الله عنها د سیدنا ابوبکر رض لور وه .

﴿۴﴾ حضرت حفصه رضي الله عنها ، د هغې سره د حضور صلى الله عليه وسلم نکاح په سنه ۳ هـ کې په مدینه منوره کې وشوه او په سنه ۴۵ هـ کې د هغې انتقال وشو .

﴿۵﴾ حضرت زینب بنت خزیمه رضي الله عنها ، د هغې سره د حضور صلى الله عليه وسلم نکاح په سنه ۳ هـ کې وشوه ، څو میاشتې بعد د هغې انتقال وشو .

﴿۶﴾ حضرت ام سلمه رضي الله عنها، ددې سره د حضور ﷺ نکاح په سنه ۴ھ کې وشوه او د هغې انتقال په سنه ۵۹ھ کې وشو او د يو قول مطابق په سنه ۶۲ھ کې وشو .

﴿۷﴾ حضرت زينب بنت جحش رضي الله عنها، د هغې سره د حضور ﷺ نکاح په سنه ۵ھ کې وشوه او د هغې انتقال په سنه ۲۰ھ کې وشو .

﴿۸﴾ حضرت ام حبيبه بنت ابی سفيان رضي الله عنها، د هغې سره د حضور ﷺ نکاح په حبشه کې د نجاشي بادشاه په ذريعه وشوه، نجاشي ۴۰۰۰ درهم ورکړل او نکاح يې ولوستله، په سنه ۴۴ھ کې په مدينه منوره کې د هغې انتقال وشو .

﴿۹﴾ حضرت جويريه رضي الله عنها، په غزوه بنی المصطلق کې په قيد کې راغله، په سنه ۶ھ کې دغه غزوه وشوه، حضور ﷺ هغه آزاده کړه او په سنه ۶ھ کې يې د هغې سره نکاح وکړه، د هغې د خاندان په سلګونو خلک غلامان وو صحابه کرامو ټول آزاد کړل چه دا خلک اوس د حضور ﷺ خسرګنی جوړ شول، په سنه ۵۶ھ کې د حضرت جوريريه رض انتقال شوی .

﴿۱۰﴾ حضرت ميمونة رضي الله عنها، د حضرت ابن عباس رضي الله عنه خاله وه، په سنه ۷ھ کې حضور ﷺ د هغې سره نکاح وکړه، د مکې او مدينې په مينځ کې د وادی فاطمه سره په مقام سرف کې نکاح وشوه، په همدې ځای کې يې د واده شپه وه، په همدې ځای کې يې په سنه ۶۱ھ کې د هغې انتقال وشو او په همدې ځای کې د سړک په غاړه د هغې قبر جوړ شوی دی، بنده عاجز د هغې د قبر زيارت کړی دی .

﴿۱۱﴾ حضرت صفيه بنت حيی بن اخطب رضي الله عنها، په سنه ۷ھ کې په غزوه خيبر کې قيد شوله او حضور ﷺ هغه آزاده کړه او بيا يې د هغې سره د خيبر نه په واپسی په لاره کې نکاح وکړه، په سنه ۵۲ھ کې د هغې انتقال وشو .

ددې يوولس ازواج مطهراتو څخه صرف د دوو يعنې خديجة الکبری او زينب بنت خزيمة انتقال د حضور ﷺ په موجودګی کې شوی، د باقی نهو انتقال د حضور ﷺ نه بعد شوی دی، د ازواج مطهرات نه علاوه د حضور ﷺ څلور وينځې هم وې د هغو نه د يوې نوم حضرت ماريه قبطيه وه، د دويمې نوم حضرت ريحانه وه او دوه نورې وې .

د ازواجو د تعدد حکمت :

د حضور ﷺ په کثرت ازواجو باندې هم اعداء الاسلام او ملحدين اعتراض کوي چه دومره زيات ودونه کول د دنيا د محبت او د عيش او عشرت علامه ده، د يو نبی لپاره دا څه مناسبه ده چه دومره زيات ودونه وکړي ؟ ددې يو جواب دا دی چه حضور ﷺ چه څومره زيات ودونه کړي دي هغه يې صرف د خپل نفسی خواهش لاندې کړي نه دي بلکه ددې نور نيک مقاصد وه،

کچیرې هغه صرف د خپل نفسي خواهش لپاره ودونه کول نو هغه ﷺ به د خپلې ځوانۍ په عمر کې اول واده د داسې ښځې سره نه کولو چه د هغې عمر څلویښت کاله وو او دوه ځلې کونډه شوې وه ، بیا تر څو پورې چه هغه ژوندۍ وه حضور ﷺ بل واده کړی نه دی ، د هغې د وفات نه وروسته هم حضور ﷺ دویم واده د یوې کونډې سره وکړو تر دې پورې چه د حضور ﷺ د یوولس بیبیانو نه صرف یوه زوجه محترمه پیغله وه چه د هغې نوم عائشه رضي الله عنها وو .

دویم جواب دا دی چه د حضور ﷺ د ځوانۍ او پیغمبرانه طاقت تقاضا خو دا وه چه هغه ددېنه زیات ودونه کړي وی ځکه چه الله تعالی هغه ته د څلویښتو جنتیانو طاقت ورکړی وو ، ددې باوجود هغه د څو کونډو ښځو سره په اوسیدو اکتفاء وکړه دا د هغه لویه قرباني وه ، یهودیانو خو په حضرت داؤد او حضرت سلیمان علیهما السلام باندې اعتراض ونکړو چه هغو د سلو سلو ښځو سره ودونه کړي وو او د محمد عربي ﷺ په یو څو ودونو باندې اعتراض کوي حال دا چه په عربو کې د د غسې ودونو عام رواج وو .

دریم جواب دا دی چه حضور ﷺ د عربو د کومې قبیلې څخه واده وکړو هغه قبیله به اسلام نږدې شوه او د اسلام او مسلمانانو سره به د هغو د عداوت کمی راغلو او ډیر به مسلمانان شول ، د حضرت جویریه رضي الله عنها په نکاح سره د هغې د خاندان درې سوه غلامان آزاد کړی شول .

څلورم جواب دا دی چه حضور ﷺ یو عظیم پیغمبر وو ، د هغه تعلیمات عام وو ، د کورني تعلیماتو پیش کولو لپاره د ازواج مطهراتو ضرورت وو تر څو د ازدواجي زندګۍ د مخفي جوانب متعلق عائلي شرعي نظام او د تدبیر منزل سره متعلق ټول جوانب بیروني معاشرې ته په آسانۍ سره ورسیږي او چونکه دغه کار اسلامي نظام او د هغه په مسائلو باندې مشتمل ډیر لوی کار وو چه دا یوې یا دوو ښځو سرانجام کولی نشو په دغه وجه عقلي او شرعي تقاضا وه چه ددې کار د سنبالولو لپاره خاص یو ښه جماعت وي ، ددغه مقصد او دغه حکمت لپاره حضور ﷺ زیات ودونه وکړل او الحمد لله دغه کار په ډیر ښایسته طریقه باندې اختتام او تکمیل ته ورسیده حال دا چه ددې ټول مبارک نظام څخه عیسائي او مسیحي اقوام محروم دي ، د هغوی سره نه د ښځو د حقوقو کوم تعیین شته او نه ښځو متعلق د حیض او نفاس او طلاق او نکاح او عدت او نفقات زوجات کوم معقول نظام شته ځکه چه د هغوی نبي حضرت عیسی علیه السلام کوم واده کړی نه وو لهذا هغه ددغه نظام عملي نمونه د خپل امت مخې ته پیش نکړی شوه ، د تعلیماتو تذکره به څه وي مګر نن هغه هم د عیسائیانو په لاسونو کې نشته ، په دغه وجه هغوی دغه قوانین د خپل ځان نه جوړ کړي

دي . مونږ د خپل مبارک پیغمبر صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دغو مبارکو طریقو باندې د ټولې دنیا په مخ کې فخر کوو او وایو چه : تر کومه ځایه چه ستا تقلید دی تر هغه حده د بشریت سلیقه بشر ته حاصلیږي.

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د بي بي خدیجة الکبری رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا فضیلت

﴿۱﴾ عَنْ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ خَيْرُ
حضرت علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي ما د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه واوریدل مریم بنت عمران د خپلې زمانې او د خلقو د
نِسَائِهَا مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَخَيْرُ نِسَائِهَا خَدِيْجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
ټولو نه بهتره ښځه ده او خدیجه بنت خویلد په دې امت کې د ټولو نه بهتره ښځه ده [بخاري مسلم]
وَفِيْ رِوَايَةٍ قَالَ أَبُوْ كُرَيْبٍ وَأَشَارَ
او په یوه روایت کې ابو کریب دا بیان وکړو چې آسمان او ځمکې طرف ته اشاره کولو سره یې وښودل
وَكِيْعٌ إِلَى السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ.
چه د دې حدیث مطابق دا دواړه ښځې خپلو خپلو امتونو کې د ټولو د ښځو نه اشرفې او افضلې دي.

توضیح : (**خیر نسائها مریم**) دلته په مضاف الیه کې د مؤنث ضمیر دی چه مرجع یې مخکې نشته نو دا اضمار قبل الذکر دی ، د دې لپاره څه جواب دی ؟ د ملا علی قاری رَحِمَهُ اللّٰهُ د کلام څخه د دې دوه جوابه معلومیږي :

اول جواب دا دی چه دا ضمیر دنیا ته راجع دی او دنیا د هغو الفاظو څخه ده چه د هغو طرفته اضمار قبل الذکر جائز دی نو اصل عبارت داسې دی : **خیر نساء الدنیا ای فی زمانها مریم** ، د خپلې زمانې په ښځو کې حضرت مریم د دنیا د ټولو ښځو نه افضله وه . ملا علی قاری د دینه وروسته دویم جواب دا ورکړی دی چه **خیر نسائها** خبر مقدم دی او مریم مبتداء مؤخره ده ، اصل عبارت داسې دی (**مریم خیر نساء زمانها**) په دې طریقه د اضمار قبل الذکر اعتراض ختم شولو ، ملا علی قاری دا غوره کړی دی ، په دې سره هغه سوال هم ختم شو چه کله حضرت مریم ته د ټولې دنیا په ښځو باندې فضیلت ورکړی شو نو د حضرت خدیجة الکبری فضیلت چیرته لاړو ؟ ځکه چه کله د خپلې خپلې زمانې خبره شوه نو هیڅ اعتراض پاتې نشو . ملا علی قاری د دې ښځو په مینځ کې د فضیلت فیصله په یو روایت سره هم کړې ده ، هغه روایت دا دی : **خدیجة خیر نساء عالمها و مریم خیر نساء**

عالمها وفاطمة خير نساء عالمها. (ترمذی و نسائی مرسلا) يعني خديجة رضي الله عنها په خپله زمانه کې د ټولو نه بهتره وه او فاطمه رضي الله عنها په خپلې زمانه کې د ټولو نه بهتره ده.

واشار وكيع الى السماء والارض: په دې سره راوی د دغه اشکال لرې کولو ته اشاره کړې ده چه وكيع آسمان او ځمکې ته اشاره وکړه چه دا ضمير آسمان او ځمکې يعنې دنيا او زمانې ته راجع کيږي.

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَتَى جِبْرَئِيلُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ
او ابو هريره رضي الله عنه وايي چه حضرت جبرائيل رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغلي او هغه وويل يارسول الله!
هٰذِهِ خَدِيْجَةُ قَدْ أَتَتْ مَعَهَا إِنَاءٌ فِيْهِ إِدَامٌ
اوس خديجه راځي هغې سره يو لوښى دى چه په هغه کې ترکاري او خوراک هرکله چه هغې تاسو
وَطَعَامٌ فَإِذَا أَتَتْكَ فَأَقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلَامَ مِنْ رَبِّهَا
ته راورسيږي نو تاسو د هغه د پروردګار د طرف نه او ځما د طرف نه هم هغه ته سلام ووايي او
وَمِنِّيْ وَبَشِّرْهَا بِبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ
هغه ته په جنت کې د يو محل خوشخبري واوروئ چه د ګول ملغلري دى او په هغه محل کې نه شور
لَا صَخَبَ فِيْهِ وَلَا نَصَبَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
شته نه تکليف او نه ستړيوالى. [بخاري مسلم]

توضيح: (قصب) اى لؤلؤ مجوف واسع كالقصر المنيف يعنې د يو عاليشانه محل بشارت ورکړه چه د ګول ملغلري نه جوړ شوى دى.

لاصخب: چغو او شور ته صخب ويل کيږي.

ولانصب: ستړتيا ته نصب ويل کيږي، دا شيان به هلته نه وى.

﴿۳﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا غِرْتُ عَلَى أَحَدٍ مِنْ نِسَاءِ
او بي بي عائشه رضي الله عنها وايي د رسول الله صلى الله عليه وسلم بيبيانو کې چه څومره غيرت او رشک ما
النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا غِرْتُ عَلَى خَدِيْجَةَ وَمَا رَأَيْتُهَا
بي بي خديجي رضي الله عنها سره کوه دومره مې بل هيڅ بي بي سره نه کوه حالانکه ما بي بي خديجه ليدلې هم نه وه
وَلٰكِنْ كَانَ يُكْثِرُ ذِكْرَهَا وَرُبَّمَا ذَبَحَ الشَّاةَ
البته حضور صلى الله عليه وسلم به هغه ډيره يادوله اکثره به داسې کيدل چه حضور صلى الله عليه وسلم به چيلى ذبحه

ثُمَّ	يُقَطِّعُهَا	أَعْضَاءً	ثُمَّ	يَبْعَثُهَا	فِي	صَدَائِقِ

کړه او هغه به يې ټکړي ټکړي کړه نو بيا به يې هغه غوښه هغه ښځو ته ليږله چه د بي بي خديجې ملګرې به

خَدِيْجَةَ	فَرُبَّمَا	قُلْتُ	لَهُ	كَأَنَّهُ	لَمْ	تَكُنْ	فِي الدُّنْيَا

وې اکثره وختونو کې به ما حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وويل چه ګنې ستا سو د بي بي خديجې په حقله دومره محبت کوئ

امْرَأَةٌ	إِلَّا	خَدِيْجَةُ	فَيَقُوْلُ	إِنَّهَا	كَانَتْ

لکه چه په دنيا کې يوې خديجې نه علاوه دومره خو بيوه الا بله ښځه نه وه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به ځما ددې

وَكَانَتْ	وَكَانَ	لِيْ	مِنْهَا	وَلَدٌ	.	مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

خبرې په جواب کې فرمائيل هغه خو واقعې داسې وه او بيا ځما اولاد هم د هغې نه وو. [بخاري مسلم]

توضيح : ماغرت: غيرت د ذلت کارونو نه د انکار کولو په معنى سره دى.

ماغرت على خديجة: په اوله جمله کې چه کوم لفظ د (**ما**) دى هغه د نفى په معنى سره دى او په دويمه جمله کې (**ما**) موصوله يا مصدريه دى (**اى ماغرت مثل الذى غرتها او مثل غيرتى عليها**).

صدائق: د صديقة جمع ده ملګرې ته ويل کيږي.

انها كانت و كانت: يعني خديجه همداسې وه، د هغې به څه درته ووايم، ته چه څه وايې هغه همداسې وه، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا جمله د تأکيد لپاره مکرره راوړه اى كانت صوّامة قوامة محسنة مشفقة.

منها ولد: په دې جمله په نفسياتى انداز سره حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ته جواب ورکړى دى چې هر څه وي د خديجې نه زما اولاد شته، ستا خو هيڅ اولاد نشته، د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ټول اولاد د حضرت خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د بطن څخه وو.

د بي بي عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فضيلت

﴿۴﴾ وَعَنْ أَبِيْ سَلَمَةَ	أَنَّ عَائِشَةَ	قَالَتْ	قَالَ	رَسُوْلُ اللهِ	صَلَّى اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

او حضرت ابو سلمه نه روايت دى ام المؤمنين بي بي عائشې صديقې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وويل يوه ورځ ماته

يَا عَائِشُ	هٰذَا	جِبْرَئِيْلُ	يُقْرِئُكِ	السَّلَامَ	قَالَتْ	وَعَلَيْهِ

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل اى عائشې دا جبرائيل دى په تا سلام وايي عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د هغه سلام

السَّلَامُ	وَرَحْمَةُ	اللهِ	قَالَتْ	وَهُوَ

جواب کې وويل وعليه السلام ورحمة الله وې بي بي عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه

يَرٰى مَالَا اَرٰى. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
ليدلو او ما هغه نه ليده.

توضيح : (هذا جبرائيل يقرئک السلام) حضور اکرم صلى الله عليه وسلم د دې سلام لپاره واسطه جوړ شو دا ځانته مصلحت دی ، او حضرت جبرئيل عليه السلام سلام کونکی جوړ شو دا ځانته فضيلت دی ، حضرت خديجه رض ته جبرئيل عليه السلام په خپله سلام ونکړلو بلکه پيغام يې ورکړلو ، ظاهره همدا ده چه د الله تعالی له طرفنه به جبرئيل امين ته د سلام کولو حکم ملاؤ شوی وي ، د دينه اندازه لګول کيدی شي چه د حضرت عائشې رضي الله عنها څومره لوړ مقام دی . (هو يری) يعنې حضور اکرم صلى الله عليه وسلم هغه څه ګوري چه زه يې کتلی نشم .

د بي بي عائشي رضي الله عنها باره کې د حضور صلى الله عليه وسلم خوب

﴿۵﴾	وَعَنْ	عَائِشَةَ	قَالَتْ	قَالَ	لِيْ	رَسُوْلُ	اللّٰهِ	صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	اُرِيْتُكِ
او بي بي عائشه رضي الله عنها بيان کوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم يوه ورځ ماته وفرمائيل درې شپې										
فِي	الْمَنَامِ	ثَلَاثَ	لَيَالٍ	يَجِيْءُ	بِكِ	الْمَلَكُ				
مسلسل ته ماته په خوب کې راوستل شوې د هغه صورت دا وو چه يوې فرشتې به ډيرې شانداري										
فِيْ	سَرَقَةٍ	مِنْ	حَرِيْرٍ. فَقَالَ	لِيْ	هٰذِهٖ	اِمْرَاَتُكَ				
کپړه کې ستا تصوير څما مخ ته راوستلو او ماته به يې ويل دا تصوير ستا د کيدونکې ښځې دی او										
فَكَشَفْتُ	عَنْ	وَجْهِكِ	الثَّوْبَ	فَاِذَا	اَنْتِ					
هرکله چه به ما د هغه تصوير پرده او چتولو سره ستا مخ ليده نو هو بهو به ستا مخ وو بيا به ما د هغه										
هِيَ	فَقُلْتُ	اِنْ	يَّكُنْ	هٰذَا	مِنْ					
فرشتې په جواب کې ويل که دا خوب د الله د طرف نه وی نو هغه به خپله دا پوره کوي يعنې دا معامله										
عِنْدِ	اللّٰهِ	يُمْضِهٖ.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ.						
به تکميل ته هم هغه ورسوي او دي ښځې. سره به څما د نکاح اسباب پيدا کړي. [بخاري مسلم]										

توضيح : (اريتک) يعنې درې شپې مسلسل ته ماته په خوب کې وښودل شوې .

في سرقة من حرير : په سرقة کې په سين ، راء ، او قاف درېواړو حروفو باندې زور دی ، د ريښمي کپړې يوې ټوټې ته ويل کيږي .

فقال لي: يعنې ملائکې ما ته وويل چه دا په دنيا او آخرت کې ستا ښځه ده .

فاذا انت هي: يعنې يو تصوير ما ته په ريښمې كپړې كې راكړلى شو ، چه كله ما كپړه خلاصه كړه نو هغه تصوير ستا وو .

يمضه: يعنې ما ملائكې ته وويل چه كچيرې دا خوب د الله له طرفه وي نو الله تعالى به دغه خوب پوره كړي او دا نكاح به وشي لكه همدا سې وشول .

د ازواجو مطهراتو رضي الله عنهن دوه ډلې

﴿۶﴾ وَعَنْهَا قَالَتْ إِنَّ النَّاسَ كَانُوْا يَتَحَرَّوْنَ
او بي بي عائشه رضي الله عنها بيان كوي خلقو به دي خبري ته ترجيح وركوله چه هغوئ خپلي هديې او
بِهَدَايَاهُمْ يَوْمَ عَائِشَةَ يَبْتَغُوْنَ بِذٰلِكَ
تحفې په هغه ورځ پيش كولې هركله چه دبي بي عائشې رضي الله عنها د وار ورځ وي او دي نه د هغوئ
مَرْضَاةَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَتْ
مقصد صرف د رسول الله صلى الله عليه وسلم خوشحالي وه بي بي عائشه وايي د حضور صلى الله عليه وسلم
إِنَّ نِسَاءَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُنَّ حِزْبَيْنِ
بيبياني دوه ډلو كي تقسيم وي او په هغه كي هر يو ټولي يوشان مزاج يوشان رايه او يوشان طرز
فَحِزْبٌ فِيْهِ عَائِشَةُ وَحَفْصَةُ وَصَفِيَّةُ
معاشرت او اختلاط لرونكو بيبيانو باندي مشتمل وو يو ټولي خو هغه وو چه په هغه كي عائشه حفصه صفيه رضي الله عنهن
وَسَوْدَةُ وَالْحِزْبُ الْآخَرُ أُمُّ سَلَمَةَ وَسَائِرُ
او سوده رضي الله عنها وي او دويم ټولي هغه وو چه په هغه كي ام سلمه رضي الله عنها او د رسول الله صلى الله عليه وسلم
نِسَاءِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَلَّمَ حِزْبُ أُمِّ سَلَمَةَ فَقُلْنَ لَهَا
باقي تمامي بيبياني وي نو دام سلمه رضي الله عنها ډلي يوه ورځ ام سلمه سره خبري وكړي او ورته يي وويل
كَلِّمِيْ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
چه ته رسول الله صلى الله عليه وسلم ته عرض وكړه چه تاسو خلقو ته دا وفرمائې كه څه هديه او تحفه پيش
يُكَلِّمُ النَّاسَ فَيَقُوْلُ مَنْ أَرَادَ أَنْ يُّهْدِيَ إِلٰى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
كول وي كه تاسو كوم ځاى كي يي خواه هغه د عائشي كوروي يا د بلي بي بي چه د عائشي رضي الله عنها

فَلْيُهْدِهِ إِلَيْهِ حَيْثُ كَا

او نورو بیبیانو په منځ کې هغه امتیاز لیري شي چه د هغه سره هغه بیبیانو ته غیرت محسوس کیږی

فَكَلَّمَتْهُ فَقَالَ لَهَا لَا تُؤْذِيْنِي

بي بي ام سلمه په دي باره کې حضور ﷺ سره خبره وکړه نو حضور ﷺ ورته وفرمائیل ته ما ته د

فِيْ عَائِشَةَ فَإِنَّ الْوَحْيَ لَمْ يَأْتِنِي

عائشي رضي الله عنها باره کښې تکلیف مه رسوه ته شاید نه پوهیږې چه هغه وقت ما ته وحي نه راځي کله

وَأَنَا فِيْ ثَوْبِ امْرَأَةٍ إِلَّا عَائِشَةَ قَالَتْ

چه زه د یوې بلې بي بي لحاف یا څادر کې یم ماسوا د عائشي رضي الله عنها نه په دي بي بي ام سلمه رضي الله عنها وویل

أَتُوْبُ إِلَى اللهِ مِنْ ذَاكَ يَا رَسُوْلَ اللهِ

یارسول الله! زه د الله په حضور کې دي خبرې نه توبه کارم چه تا سو ته تکلیف ورسوم بیا د ام سلمه رضي الله عنها

ثُمَّ إِنَّهُنَّ دَعَوْنَ فَاطِمَةَ فَأَرْسَلْنَ

د ډلې ښځو فاطمه را وغوښتله او هغې یې د رسول الله ﷺ په خدمت کې ولیږله نو فاطمې رضي الله عنها

إِلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضور ﷺ سره خبره وکړه او کیدی شي چې هغه ناخبره وه چه دي نه مخکې ام سلمه د حضور ﷺ

فَكَلَّمَتْهُ فَقَالَ يَا بُنَيَّةُ

په خدمت کې حاضره شوي ده او حضور ﷺ هغه ته کومو الفاظو کې جواب ورکړی بهر حال حضور ﷺ

أَلَا تُحِبِّيْنَ مَا أُحِبُّ

د فاطمي رضي الله عنها خبري اوریدو سره هغه ته وفرمائیل ای څما لوري! آیا ته هغه چا سره محبت نه ساتی چا سره

قَالَتْ بَلٰى قَالَ فَأَحِبِّيْ هٰذِهِ

چه زه محبت ساتم هغې وویل ولي نه حضور ﷺ وفرمایل بیا ته عائشي رضي الله عنها سره

مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَ ذُكِرَ حَدِيْثُ

محبت ساته او د څه داسې خبري مه کوه چه هغه عائشي رضي الله عنها ته ناخوښه وي. [بخاري مسلم]

أَنَسٍ	فَضْلُ	عَائِشَةَ	عَلَى	النِّسَاءِ	فِيْ	بَابِ	بَدْءِ

او د حضرت انس رضي الله عنه روایت کړه حدیث: فضل عائشة على النساء كفضل الثريد على سائر الاطعمة باب

الْخَلْقِ بِرِوَايَةِ أَبِيْ مُوْسٰى.

بدءالخلق کې د ابوموسیٰ علیه السلام روایت نه نقل شوی دی.

توضیح : يتحرون: تحرّي سوچ او د بهتر شي طلب ته ویل کیږي ، مراد انتظار دی چه عامو خلکو به د خپلو تحفو په لیږلو کې د حضرت عائشې رضي الله عنها د نوبت انتظار کولو تر څو حضور صلی الله علیه وسلم زیات خوشحاله شي .

حزبين: حزب ګروه او ډلې ته ویل کیږي، مطلب دا دی چه د میلان طبع او هم مزاجه کیدو په اعتبار سره د ازواج مطهراتو دوه فریقه وو ، دا د کوم عداوت او حسد په بنیاد باندې نه وو بلکه د دیني او دنیوي فوائدو د حصول لپاره پخپله دغسې تقسیم جوړ شوی وو او چونکه ازواج مطهرات په صفت د بشریت سره متصف وې او په خپل مینځ کې سره بنې وې نو که بشریت کوم شی وي او هغه نظر انداز کیدلی نشي نو په کورنی نظام کې دغسې دوه فریقه جوړیدل هم کوم عیب نه دی لکه څنګه چه په فریق اول کې حضرت عائشه ، حضرت حفصه ، حضرت سوده او حضرت صفیه رضي الله عنهن وې، په دوی کې د حضرت عائشه رضي الله عنها حیثیت ښکاره وو ، او په فریق ثانی کې حضرت ام سلمه ، حضرت زینب، حضرت ام حبیبه ، حضرت میمونة ، او حضرت جویریه رضي الله عنهن وې چه په دوی کې حضرت ام سلمه رضي الله عنها ظاهري طور باندې ښکاره وه مګر اصل خبره به د زینب رضي الله عنها سره کیدله

وسائر نساء: سائر د باقي او نورو په معنی سره دی ، د باقي ازواج مطهراتو تعداد پنځه وو لیکن په دوو فریقینو کې حضرت زینب بنت حزیمه شریکه نه وه د هغې انتقال هم ژر شوی وو لهذا د سائر نساء څخه د فریق ثاني ازواج مراد دي . ددې حدیث د ظاهر نه چه څه معلومیږي هغه دا دي چه د فریق ثانی مطالبه دا وو چه خلک دي خپل هدایا د حضرت عائشې رضي الله عنها په نوبت پورې نه خاص کوي ځکه په دې کې د باقي ازواج مطهرات په قدر او قیمت باندې څه ناخه اثر پریوځي ، همدارنګه د کمترۍ احساس کې د پریوتو خطره هم ده لیکن حضور صلی الله علیه وسلم د غه ټول مفروضات رد کړل او د حضرت عائشې رضي الله عنها عظیم فضیلت یې وفرمایلو چه دا دومره پاکیزه ښځه ده چه ددې سره په یوه بستره کې ما ته وحی راځي .

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

د دنيا په ښځو کي افضل ترين ښځي

﴿۷﴾ عَنْ	أَنَسٍ	أَنَّ	النَّبِيَّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	قَالَ	
حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دی چه رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائيل د تمام جهان په ښځو کي د څلورو									
حَسْبُكَ	مِنْ	نِسَاءِ	الْعَالَمِيْنَ	مَرْيَمُ	بِنْتُ	عِمْرَانَ			
ښځو مناقب پېژندل ستا د پاره کافي دي او هغه دي ۱ مريم بنت عمران يعني د حضرت عيسٰی عَلَيْهِ السَّلَام مور محترمه									
وَخَدِيْجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ وَفَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ وَآسِيَةُ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ									
۲ خديجه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا بنت خويلد ۳ فاطمه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا بنت محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۴ بي بي آسيه د فرعون ښځه. [ترمذي]									

توضيح : مريم: دلته يو مسئله د هغه فضيلت ده چه د دنيا د ټولو ښځو په مينځ کښ دی چه په هغو کښ د ټولو نه افضله څوک ده ؟ بيا دو همه مسئله د هغه فضيلت ده چه په ازواج مطهرات کښ د ټولو نه افضله څوک ده ؟ علامه سيوطی رَحِمَهُ اللهُ په نقايه کښ ليکي چه زمونږ دا عقيده ده چه د ټول جهان د ښځو نه په ټولو کښ افضله حضرت مريم او حضرت فاطمه دي او په ازواج مطهرات کښ د ټولو نه افضله حضرت خديجه او حضرت عائشه دي بيا د دوی نه په خپل مينځ کښ کومه افضله ده ؟ نو يو قول دا دی چه حضرت خديجه د ټولو نه افضله ده ، دويم قول دا دی چه حضرت عائشه افضله ده ، دريم قول دا دی چه په دې مسئله کښ سکوت اختيارول بهتره دي ، د صحيح بخاری ج ۱ ص ۵۳۲ په حاشيه کښ يې همدا سې ليکلي دي .

شيخ عبدالحق رَحِمَهُ اللهُ په لمعات کښ ليکلي دي چه د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا او حضرت خديجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا تر مينځ په فضيلت کښ او بيا د حضرت فاطمه او حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا په فضيلت کښ د علماؤ اختلاف دی ، امام مالک رَحِمَهُ اللهُ خو مطلقا حضرت فاطمه افضله ګرځولي ده ، د امام سبکی رَحِمَهُ اللهُ نه چا پوښتنه وکړه نو هغه و فرمايل چه زما عقيده او اختيار کړه قول دا دی چه د ټولو نه افضله حضرت فاطمه ده بيا حضرت خديجه ده او بيا حضرت عائشه ده ، د بخاری محشي ويلي دي چه زه خو دا وايم چه په دې مسئله کښ سکوت بهتره دی ، ځکه دلته کوم قطعي دليل نشته، چه کوم دي هغه ظنيات دي چه متعارض دي لهذا فيصله کول مشکل دي ، دا مسئله ما مخکښ په صفحه ۳۷۹ باندې هم ليکلې ده هسې هم افضل او غير افضل يو نوعه ده د دې لاندې ډير افراد راتللی شي ، وايې په جنت کښ به حضرت مريم د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په نکاح کښ راځي .

د بي بي عائشي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا فضيلت

﴿۸﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ جِبْرَئِيْلَ جَاءَ بِصُوْرَتِهَا فِيْ خِرْقَةِ حَرِيْرٍ
او د بي بي عائشي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا بيان دی چه حضرت جبرائيل عَلَيْهِ السَّلَامُ شين وريښمي کپړه باندي د هغي
خَضْرَاءَ إِلٰى رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هٰذِهٖ
بي بي عائشه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا تصوير رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته په خوب کي ښودلو د پاره راوړه او ورته يي وويل دا
زَوْجَتُكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
ستا سو زوجه ښځه ده په دنيا کي هم او په آخرت کي هم. [ترمذي]

د بي بي صفيه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا فضيلت

﴿۹﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ بَلَغَ صَفِيَّةَ أَنَّ حَفْصَةَ قَالَتْ
او حضرت انس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ بيان کوي يو وار ام المؤمنين بي بي صفيه ته معلومه شوه چه ام المؤمنين بي بي حفصه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا
بِنْتُ يَهُوْدِيٍّ فَبَكَتْ فَدَخَلَ عَلَيْهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حفصي هغه ته د يهودي لور ويلي دي نو هغه په ژړا شوه کوم وقت چه رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه ته تشريف
وَهِيَ تَبْكِيْ فَقَالَ مَا يُبْكِيْكِ فَقَالَتْ قَالَتْ لِيْ
راوړو نو هم هغي ژړل حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څني پوښتنه وکړه ولي ژاړئ؟ هغي ورته وويل څما باره کښي
حَفْصَةُ إِنِّي ابْنَةُ يَهُوْدِيٍّ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حفصي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا ويلي دي چه زه د يهودي لور يم په دي اوريدو سره رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائيل ته
إِنَّكِ لَابْنَةُ نَبِيٍّ وَإِنَّ عَمَّكِ لَنَبِيٌّ وَإِنَّكِ لَتَحْتَ نَبِيٍّ
د هغه په وينا غم مه کوه حقيقت خو دادی چه ته د پيغمبر لور يي ستا اکا هم پيغمبر وو او اوس د
فَفِيْمَ تَفْخَرُ عَلَيْكِ ثُمَّ قَالَ
يو پيغمبر يعني څما ښځه يي بيا هغه په تا باندي په څه فخر کوي بيا حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حفصه متنبه کړه چه
اِتَّقِي اللّٰهَ يَا حَفْصَةُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.
ای حفصه د الله نه وېرېږه. [ترمذي ونسائي]

توضيح : بنت يهودي: حضرت صفيه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا په جنګ خيبر کي د حضور په لاس کي راغلي وه، حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه آزاده کړه او په ازواجو کي يي داخله کړه، د ښنو په مينځ کي کشمکش په هر حال يو د غير اختياري بشری معامله ده، حضرت حفصه رض هغي ته بنت يهودی وويل ځکه د هغي پلار حيی بن اخطب يو مشهور سردار يهودی وو چه د حضرت هارون عليه السلام په اولاد کي

وو لکه څنګه چه حضرت صفیه د خپل ذات په اعتبار سره د یوه سردار خاندان معززه ښځه وه، همدارنګه حضرت صفیه په دیني اعتبار سره هم د یو جامع شخصیت مالکه وه، د حضرت حفصې په نسبي طعن ورکولو باندې حضور صلى الله عليه وسلم د حضرت صفیه د خاطرداری لپاره وفرمایل چه ستا سره خو هغه اعزازات شته چه د بل چا سره نشته، ته یو د نبي هارون علیه السلام لوریې، دویم د نبي موسی علیه السلام وریره یې، دریم د نبي محمد صلى الله عليه وسلم ښځه یې، اوس هغې ته په تا باندې کوم فخر پاتې شو؟ وایې حضرت صفیه رضي الله عنها په ترکاری پخولو کې هوښیاره وه.

فاطمه رضي الله عنها د جنت د ښځو سرداره ده

﴿۱۰﴾. وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا
او د بي بي ام سلمه رضي الله عنها بیان دی چه د مکې د فتح په موقع یوه ورځ رسول الله صلى الله عليه وسلم
فَاطِمَةَ عَامَ الْفَتْحِ فَنَاجَاهَا فَبَكَتْ ثُمَّ حَدَّثَهَا فَضَحِكَتْ
بي بي فاطمه رضي الله عنها خپل قریب وبلله او هغې سره یې پټې پټې څه خبرې وکړې فاطمې هغه خبرې
فَلَمَّا تُوُفِّيَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلْتُهَا
اوریدو سره په ژړا شوه بیایې په غوږ کې د خبرو په انداز کې خبرې وکړې نو هغه په خندا سوه
عَنْ بُكَائِهَا وَضِحْكِهَا فَقَالَتْ أَخْبَرَنِيْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
بیاچې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفات شو نو یوه ورځ ما د هغې نه د ژړا او بیا د خندا سبب دریافت کړو
أَنَّهُ يَمُوْتُ فَبَكَيْتُ ثُمَّ أَخْبَرَنِيْ
نو هغې وویل مخکې خو رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل مرګ باره کې زه آګاه کړم چه د هغې اوریدو سره زه
أَنِّيْ سَيِّدَةُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِلَّا مَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ
په ژړا شوم بیا حضور صلى الله عليه وسلم ماته وښودل چه زه د مریم بنت عمران نه ماسوا د جنت د ټولو ښځو
فَضَحِكْتُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
سرداره یم نو زه په خندا شوم. [ترمذي]

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د بي بي عائشې رضي الله عنها علمي فضیلت

﴿۱۱﴾ عَنْ أَبِيْ مُوْسَى قَالَ مَا أَشْتَكَلَ عَلَيْنَا أَصْحَابَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت ابوموسیٰ اشعري رضي الله عنه وایې مونږ اصحابِ رسول الله صلى الله عليه وسلم ته به چه کله د یو

حَدِيْثٌ	قَطُّ	فَسَأَلْنَا	عَائِشَةَ
حديث يا ديني مسائلو سره متعلق څه خبره كي څه اشكال پيښ شو نو مونږ به بي بي عائشه رضي الله عنها ته رجوع			
إِلَّا	وَجَدْنَا	عِنْدَهَا	مِنْهُ عِلْمًا.
كوله او مونږ ته به د هغه حديث يا مسئلي متعلق كافي علم د بي بي عائشي رضي الله عنها نه حاصليدى			
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ غَرِيْبٌ.			
دا روايت ترمذي نقل كړى دى او ويلي يي دي چه دا حديث حسن صحيح غريب دى			

د بي بي عائشي رضي الله عنها نه زيات فصيح مو هيڅوك نه دى ليدلى

﴿۱۲﴾ وَعَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ قَالَ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَفْصَحَ مِنْ عَائِشَةَ
او حضرت موسٰى بن طلحه تابعي وايي ما د عائشي رضي الله عنها نه زيات فصيح هيڅوك نه دى ليدلى
رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ غَرِيْبٌ.
دا روايت ترمذي نقل كړى دى او ويلي يي دي چه دا حديث حسن صحيح غريب دى.

باب جامع المناقب

د اجتماعي مناقبو بيان

یعني د کوم شخص چې کومه خوبی هم وي هغه به په دې باب کې بیانولی شي لکه بغیر د کوم خاص تخصیص نه په دې باب کې د مهاجرینو د فضیلت خبره کیږي ، د انصارو د فضیلت بیان کیږي ، د عشره مبشرو او خلفاء راشدینو او اهل بیتو او ازواجو مطهراتو او د نورو مشهورو صحابو تذکره به کیږي ، ګویا د تمام صحابو او اهل بیتو د اجتماعی مناقبو بیان دی ، دا باب ډیر اوږد دی او په دې کې ټول ۷۰ احادیث جمع دي.

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما فضيلت

﴿۱﴾عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ فِيْ يَدِيْ سَرَقَةً مِّنْ حَرِيْرٍ

حضرت عبد الله ابن عمر رضي الله عنه وايي ما يوه ورځ په خوب کې وليدل چې ګويا ځما په لاس کې د وريښمو

لَا أَهْوِيْ بِهَا إِلٰى مَكَانٍ فِي الْجَنَّةِ إِلَّا طَارَتْ

د کپړې يوه ټکړه ده او زه د هغه ريښمي کپړې په ذريعه د جنت کوم محل طرف ته چې تلل غواړم

بِيْ إِلَيْهِ فَقَصَصْتُهَا عَلٰى حَفْصَةَ فَقَصَّتْهَا حَفْصَةُ عَلَى

هغه ټکړه ما آولوځولو سره هلته رسوي بيا ما دا خوب خپلي خور ام المؤمنين بي بي حفصې ته بيان

النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ أَخَاكِ رَجُلٌ

کړو او هغې د دې ذکر رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وکړو نو حضور صلى الله عليه وسلم و فرمائيل حقيقت دا دی چې ستا

صَالِحٌ أَوْ إِنَّ عَبْدَ اللهِ رَجُلٌ صَالِحٌ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ورور نيک سړي دی يا دا الفاظ يې وفرمائيل چې عبد الله نيک سړي دی. [بخاري مسلم]

د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه فضيلت

﴿۲﴾ وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ إِنَّ أَشْبَهَ النَّاسِ دَلًّا وَسَمْتًا وَهَدْيًا

او حضرت حذيفه وايي چې په وقار ، ميانه روی او درست روئ کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د ټولو نه زيات مشابهت

بِرَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَابْنُ أُمِّ عَبْدٍ مِّنْ حِيْنَ

لرونکی سړی د ام عبد ځوی دی دهغه وقت نه چې دخپل کور نه بهر راوځي او ترهغه وقته پورې

يَخْرُجُ مِنْ بَيْتِهِ إِلٰى أَنْ يَّرْجِعَ إِلَيْهِ لَا نَدْرِيْ

چې خپل کور ته ځي د کور والو په منځ کې يعني په کور کې د اهل او عيال سره هغه کوم حال کې

مَايَصْنَعُ فِي أَهْلِهِ إِذَا خَلَا . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ .
وي دا مونږ ته معلومه نه ده. [بخاري]

توضيح : اشبه الناس: يعني د حضور اكرم ﷺ سره د ټولو نه زيات مشابه وو .

دلا: په دال باندې زور دی په لام باندې شد دی په اصل کې خوی او عادت ته ويل کيږي . قاضی عياض رحمه الله فرمايي چې دلته د سنجيدګۍ او وقار په معنی سره دی .

سمتا: په سين باندې زور دی ميم ساکن دی سيرت او عادت ته ويل کيږي مګر د قاضی عياض د قول مطابق دلته د دينه په ټولو امورو کې ميانه روی مراد ده .

هديا: سيرت او حالت او هدايت و راهنمائی ته ويل کيږي ، د قاضی عياض د قول مطابق دلته دا لفظ د حسن سيرت سره په سيده لارې باندې تللو په معنی سره دی ، شارحين د حديث ليکي چې دا درې واړه الفاظ د معنی او مفهوم په اعتبار سره يو بل ته قريب دي او عام طور باندې د يو په بل باندې اطلاق کيږي .

لابن ام عبد: د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه د مور نوم ام عبد وو ، د ابن ام عبد څخه عبد الله بن مسعود مراد دی . د (لابن) په لفظ کې لام ابتدائيه د تأکيد لپاره دی . **(من حين يخرج)** دا جار مجرور د دينه مخکې د اشبه لفظ سره متعلق دي ، په دې جملې سره حضرت حذيفه رضي الله عنه دا ويل غواړي چې په دغو صفاتو کې د حضور ﷺ سره د هغه مشابهت تر هغه وخته پورې مسلسل جاری پاتې کيږي تر څو پورې به چې هغه زمونږ په مخ کې وو او تر څو پورې به چې هغه کور ته داخل شوی نه وو ، ليکن چې کله به خپل کور ته داخل شو او خالی به پاتې شو نو د دينه وروسته به مونږ نه پوهيدلو چې هغه په خپل کور کې د ننه څنګه اوسيږي ؟ آيا په دې صفاتو باندې باقی پاتې کيږي او که نه ؟ دا د غيب خبره ده په دې باندې الله ښه پوهيږي مګر ظاهری ژوند د هغه ډيره ښه او پاکيزه وو او د نبی سره مشابه وو .

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِيْ مُوْسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَدِمْتُ أَنَا وَأَخِيْ مِنَ الْيَمَنِ فَمَكُثْنَا
او حضرت ابو موسٰی اشعري رضي الله عنه وايي چې زه او ځما ورور د يمن نه مديني منوري ته راغلو نو
حِيْنًا مَا نَرٰى إِلَّا أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُوْدٍ رَجُلٌ
دلته دربار نبوت باندې يوه موده مقيم وو په دې دوران کې مونږ هميشه دا خيال کولو چې عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه
مِنْ أَهْلِ بَيْتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَا نَرٰى مِنْ دُخُوْلِهِ
د رسول الله ﷺ د کور والو نه يو سړی دی ځکه چې مونږ به هغه او د هغه والده
وَ دُخُوْلِ أُمِّهِ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ .
مور د رسول الله ﷺ په خدمت کی وخت بې وقته تلونکی راتلونکی ليدل. [بخاري مسلم]

هغه څلور صحابه رضي الله عنهم چې هغوئ نه د قرآن د زده کولو حکم وو

﴿۴﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اِسْتَقْرِءُوا

او حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص نه روایت دی چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل قرآن د دې

الْقُرْآنَ مِنْ أَرْبَعَةٍ مِنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ وَسَالِمٍ مَوْلَى أَبِيْ حُذَيْفَةَ

څلورو سړو نه حاصلوئ او د دوئ نه یې وایي ۱ د عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه ۲ د ابو حذیفه د آزاد کرده غلام سالم نه

وَأُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

۳ د ابي بن کعب نه ۴ او د معاذ بن جبل نه. [بخاري مسلم]

د ابن مسعود رضي الله عنه عمار رضي الله عنه او حذیفه رضي الله عنه فضیلت

﴿۵﴾ وَعَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ قَدِمْتُ الشَّامَ

او حضرت علقمه بیان کوي زه چې د شام ملک ته ورسیدم او د دمشق جامع مسجد کې حاضر شوم

فَصَلَّيْتُ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ قلت اَللّٰهُمَّ يَسِّرْ لِيْ جَلِيْسًا صَالِحًا

نو هلته مې دوه رکعاته مونځ وکړو بیا مې دعا وغوښتله چې ای الله! ما ته یو نیک همنشین (ملګری)

فَأَتَيْتُ قَوْمًا فَجَلَسْتُ إِلَيْهِمْ فَإِذَا شَيْخٌ قَدْ جَاءَ حَتّٰى جَلَسَ إِلٰى

میسر کړې بیا زه یو مسجد کې ناست وم چې اچانک یو بزرګ راغی او څما په خواکې کې ناسته

جَنْبِيْ قُلْتُ مَنْ هٰذَا قَالُوْا أَبُو الدَّرْدَاءِ

ما خلقو نه پوښتنه وکړه دا بزرګ څوک دی هغوئ راته وښودل دا مشهور صحابي حضرت ابو درداء رضي الله عنه

قُلْتُ إِنِّيْ دَعَوْتُ اللهَ أَنْ يُّيَسِّرَ لِيْ

دی په دې اوریدو سره د خوشحالی نه حضرت ابو درداء ته مې وویل چې ما د الله تعالی نه دعا غوښتې

جَلِيْسًا صَالِحًا فَيَسَّرَكَ لِيْ

وه چې ما ته یو نیک همنشین میسر کړي نو الله ستا سو په شان نیک همنشین راته میسر کړو په

فَقَالَ مَنْ أَنْتَ قُلْتُ

حضرت ابو درداء رضي الله عنه ما نه پوښتنه وکړه ته څوک یې او د کوم ځای نه راغلی یې؟ ما جواب ورکړو زه د

مِنْ أَهْلِ الْكُوْفَةِ قَالَ أَوَلَيْسَ عِنْدَكُمْ

کوفې او سیدونکی یم او د هغه ځای نه راغلی یم حضرت ابو درداء وویل آیا ستا سو سره په کوفه کې

ابْنُ أُمِّ عَبْدٍ صَاحِبُ النَّعْلَيْنِ وَالْوِسَادَةِ

ابن ام عبد یعني عبد الله ابن مسعود نشته چې هغه ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پیزار تکیه او بتک ساتلو

وَالْمِطْهَرَةِ	وَفِيكُمُ	الَّذِي	أَجَارَهُ	اللهُ	مِنَ	الشَّيْطَانِ	
شرف حاصل وو آيا ستا سو سره هغه صاحب نشته چې هغه ته الله د خپل پیغمبر په ژبه مبارکه د شیطان							
عَلَى	لِسَانِ	نَبِيِّهِ	يَعْنِيْ	عَمَّارًا	أَوَ	لَيْسَ	فِيكُمُ
نه پناه او امان عطاء کړی یعني عمار او آیا تاسو کې هغه صاحب نشته چې هغه ته د رسول الله ﷺ							
صَاحِبُ	السِّرِّ	الَّذِي	لَا	يَعْلَمُهُ	غَيْرُهُ	يَعْنِيْ	حُذَيْفَةَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
د هغه صاحب راز کې دو شرف حاصل دی چې هغه نه ماسوا بل چا ته نه دی معلوم یعني حذیفه. [بخاري]							

توضیح: (من انت) ای من این انت ته د کوم ځای څخه راغلی یې او ته څوک یې؟

اولیس فیکم: حضرت ابو الدرداء په خپل جواب کې هغه سائل ته وویل چې په کوفه کې دومره غټې هستۍ موجودې دي، د هغوی په موجودګۍ کې زما مجلس غنیمت ګڼل په عقل کې نه راځي، هغوی خو ډیر غټ خلک دي، تا ته د هغوی څخه فیض حاصلول پکار دي، په دې جواب کې د متعلم لپاره دا ادب بیان شوی دی چې هغه د ټولو نه مخکې د خپل کلي او د خپل ښار د لوی عالم نه علم حاصل کړي او بیا بل ځای ته سفر وکړي.

د حضرت بلال رضي الله عنه او د ام سلیم رضي الله عنها فضیلت

﴿۶﴾	وَعَنْ	جَابِرٍ	أَنَّ	رَسُولَ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	قَالَ أُرِيتُ الْجَنَّةَ
او حضرت جابر رضي الله عنه نه روایت دی چې رسول کریم ﷺ وفرمائیل ما ته جنت وښودل شو نو ما په										
فَرَأَيْتُ	امْرَأَةَ	أَبِي	طَلْحَةَ	وَسَمِعْتُ	خَشْخَشَةً					
هغه کې د ابو طلحه ښځه ولیده بیا ما ځان نه مخکې د قدمونو اواز واوریده څه ګورم چې بلال دی										
أَمَامِيْ	فَإِذَا	بِلَالٌ.	رَوَاهُ	مُسْلِمٌ.						
چې مخکې مخکې په جنت کې روان دی. [مسلم]										

کوم مسلمان ته به د حقارت په نظر سره نشي کتلی

﴿۷﴾	وَعَنْ	سَعْدٍ	قَالَ	كُنَّا	مَعَ	النَّبِيِّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ سِتَّةَ
او حضرت سعد بن ابي وقاص چې عشره مبشرو نه دی بیان کوي چې رسول الله ﷺ سره مونږ شپږ										
نَفَرٍ	فَقَالَ	الْمُشْرِكُونَ	لِلنَّبِيِّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ			
سړي وو د مکې مشرکي نو کې بعضې سردارانو د رسول الله ﷺ نه مطالبه وکړه چې تاسو دا خلک										
أُطْرُدْ	هٰؤُلَاءِ	لَا	يَجْتَرِءُونَ	عَلَيْنَا	قَالَ	وَكُنْتُ				
لرې کړئ دې لپاره چې دغه خلک په مونږ جرئ او زړه ورنشي حضرت سعد رضي الله عنه وایي هغه شپږ سړو										

أَنَا وَابْنُ مَسْعُوْدٍ وَرَجُلٌ مِنْ هُذَيْلٍ وَبِلَالٌ وَرَجُلَانِ
کې يو خو زه وم يو عبد الله بن مسعود وو يو سړی د قبيلې هذيل وو او دوه سړي نور وو چې د هغوئ
لَسْتُ أُسَمِّيْهِمَا فَوَقَعَ فِي نَفْسِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
نومونه زه نه ښايم بهرحال د هغه سردارانو مطالبې اوريدو سره د رسول الله ﷺ په خيال کې هغه
مَا شَاءَ اللهُ أَنْ يَقَعَ فَحَدَّثَ نَفْسَهُ
خبره راغله کومه چې الله غوښتله چې راشي بيا رسول الله ﷺ په دې باره کې په سوچ کې وو چې
فَأَنْزَلَ اللهُ. وَلَا تَطْرُدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ
دا آيت نازل شو: {وَلَا تَطْرُدِ.} يعنې دا خلق د ځان نه مه لرې کوه چې سهار مابنام خپل رب يادوي
يُرِيْدُوْنَ وَجْهَهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
او ددې عبادت او ذکر نه د دوئ مقصد د خپل رب خوشنودي نه ماسوا نور هيڅ نه دي. [مسلم]

توضيح: اطرد: د امر صيغه ده د شړلو په معنی سره دی.

لا يجلدون: يعنې ستا په مجلس کې کچيرې دغه خلک وي او مونږ ستا سره د ايمان متعلق خبري وکړو نو دا خلک به هم خبري وکړي، که خبري هم ونکړي بيا به هم زمونږ سره په مجلس کې برابر ناست وي، مونږ نه غواړو چې دغه حقير خلک په خبره کولو يا مجلس کې زمونږ سره د يو ځای کيناستلو جرأت وکړي.

ورجلان لست اسميهما: يعنې دوه کسان نور هم وو مګر زه د هغو نوم اخيستل نه غواړم، علماؤ ليکلي دي چې دغه دوه کسان حضرت خباب او حضرت عمار وو، حضرت سعد د کوم مصلحت په وجه د هغو د نوم اخيستلو نه پرهيز وفرمايلو.

فحدث: يعنې د حضور اکرم ﷺ په قلب مبارک کې دا خيال تير شو چې کچيرې ددې فقيرانو په لرې کولو او شړلو سره د کفارو مشران مسلمانان کيدی شي نو آيا هغوی د مجلس نه لیرې کيدلی شي او که نه؟ او داسې کول پکار دي او که نه؟ په دغه موقع باندې د قرآن دا آيات نو نازل شول ﴿ولا تطرد الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي يريدون وجهه الخ﴾.

د حضرت ابو موسی اشعري رضي الله عنه خوش اوازي

﴿۸﴾ وَعَنْ أَبِيْ مُوْسٰى أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ يَا أَبَا مُوْسٰى
او حضرت ابو موسیٰ اشعري نه روايت دی چې رسول الله ﷺ هغه ته وفرمائيل ای ابو موسیٰ رضي الله عنه تا ته
لَقَدْ أُعْطِيْتَ مِزْمَارًا مِنْ مَزَامِيْرِ آلِ دَاوُدَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
داسې خوش اوازی عطاء شوې ده چې د داؤد عليه السلام د خوش اوازي يوه حصه ده. [بخاري مسلم]

توضیح : مزمار: په اصل کې مزمار د سرود هغه ساز ته ویل کیږي چې د دریا او طنبور سره وي مګر دلته صرف خوش آوازي او خوش الحاني مراد ده.

من آل داؤد: په دې جمله کې د آل لفظ زائد دی چې دیته مقحم ویل کیږي ، ځکه چې خوش آوازي الله تعالی حضرت داؤد عَلَیْهِ السَّلَام ته ورکړې وه آل داؤد ته یې نه وه ورکړې.

د قرآن حافظان صحابه رَضِيَ اللهُ عَنْهُم

﴿۹﴾ وَعَنْ اَنَسٍ قَالَ جَمَعَ الْقُرْآنَ عَلٰى عَهْدِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعَةٌ :							
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې چې کومو څلورو صحابو قرآن جمع کړو							
أُبَيُّ	بْنُ	كَعْبٍ	وَمُعَاذُ	بْنُ	جَبَلٍ	وَزَيْدُ	بْنُ	ثَابِتٍ	وَأَبُوْ	زَيْدٍ
یعني پوره قرآن یې حفظ یاد وو هغه دادي: ۱ ابي بن کعب ۲ معاذ بن جبل ۳ زید بن ثابت ۴ او ابوزید							
قِيْلَ	لِأَنَسٍ	مَنْ	أَبُوْ	زَيْدٍ	قَالَ	أَحَدُ	عُمُوْمَتِيْ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه پوښتنه وشوه چې ابوزید څوک دی نو هغه وویل ځما په ترونو کې یو دی. [بخاري مسلم]							

توضیح : جمع القرآن: یعني چې قرآن یې مکمل طور باندې حفظ کړی وو هغه څلور کسان وو، دا دیو خاص شهرت په وجه سره ویل شوي دي ولې د حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې د صحابه کرامو لوی تعداد د قرآن حافظان وو، په دې کلام کې حصر هم نشته او نه د دې مفهوم مخالف اخیستل کیدلی شي چې بل کوم حافظ نه وو. د صحیح احادیثو څخه ثابت دي چې کوم اویا صحابه او قراء چې په بیر معونه کې شهیدان کړی شول هغوی د قرآن حافظان وو ، په جنګ یمامه کې په سلهاؤ صحابه د قرآن حافظان شهیدان شوي وو ، همدارنګه خلفاء راشدین حافظان قرآن وو لهذا دلته حصر نشته.

عمومتي: عم طرفته منسوب دی مراد کاکا دی.

د مصعب بن عمیر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضیلت

﴿۱۰﴾ وَعَنْ خَبَّابِ بْنِ الْاَرَتِّ قَالَ هَاجَرْنَا مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبْتَغِيْ وَجْهَ اللهِ تَعَالٰى							
او حضرت خباب بن ارت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره څمونږ هجرت کول د الله تعالی د رضا							
فَوَقَعَ	أَجْرُنَا	عَلَى	اللهِ				
او خوشحالی د جذبې نه علاوه نور څه مقصد نه لرلو څمونږ د دې عمل اجر او ثواب د الله تعالی په نزد							
فَمِنَّا	مَنْ	مَضٰى	لَمْ	يَأْكُلْ	مِنْ	أَجْرِهِ	شَيْئًا
ثابت او قائم شو په مونږ کې بعضي خلق خو هغه دي چې د دنیا څه اجر او انعام پیدا کیدو نه بغیر							
مِنْهُمْ	مُصْعَبُ	بْنُ	عُمَيْرٍ	قُتِلَ	يَوْمَ	أُحُدٍ	
د دنیا نه رخصت شول چې په هغوئ کې یو مصعب بن عمیر دی هغه د احد په ورځ شهید شو او د هغه							

فَلَمْ	يُوْجَدْ	لَهٗ	مَا	يُكَفَّنُ	فِيْهِ

د پاره څه داسي کپړه میسر نه شوه چې په هغه کې هغه پوره طور سره کفن شي د هغه په جسم د پړانګ 47

إِلَّا	نَمِرَةٌ	فَكُنَّا	إِذَا	غَطَّيْنَا

د څرمن په شان سپينو او تورو کرښو والا صرف یو کمبل وو او هغه هم دومره مختصر چې مونږ به

رَأْسَهٗ	خَرَجَتْ	رِجْلَاهُ	وَإِذَا	غَطَّيْنَا	رِجْلَيْهِ

هغه کمبل سره د کفن کولو په وقت د مصعب سر پټولو نو پښې به یې ښکاره پاتې کیدې او که پښې

خَرَجَ	رَأْسُهٗ	فَقَالَ	النَّبِيُّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ

به موور پټولي نو سر به یې بربنډ پاتې کې دې نو رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل چې کمبل سره

غَطُّوْا	بِهَا	رَأْسَهٗ	وَاجْعَلُوْا	عَلٰى	رِجْلَيْهِ	مِنَ	الْإِذْخِرِ	وَمِنَّا	مَنْ	أَيْنَعَتْ لَهٗ

یې سر پټ کړو او پښو باندې ورته اذخر وابنه واچوئ او په مونږ کې بعضې خلق هغه دي چې د هغوی

ثَمَرَتُهٗ	فَهُوَ	يَهْدِبُهَا.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ.

میوه پخه شوه او هغوئ هغه میوه شوکوي. [بخاري مسلم]

توضیح : اینعت: د باب افعال څخه ایناع د میوو پخیدلو ته ویل کیږي، مراد د فوائدو او منافعو حصول دی. **یهدبها**: د ضرب او نصر څخه د میوو شلولو او په انتخاب سره کټ کولو ته ویل کیږي.

حضرت مصعب بن عمیر قریشي، عبدري. د اکابر صحابه کرامو څخه وو، بلکل په ابتداء کې یې اسلام قبول کړی وو، حبشې ته یې هجرت وکړلو بیا یې دویم هجرت مدینې منورې ته وفرمایلو د حضور ﷺ په حکم سره مدینې منورې ته لاړو او هلته یې د اسلام دین خور کړلو، د حضور ﷺ د راتګ نه مخکې یې اول په مدینه منوره کې د جمعې لمونځ اداء کړلو؛ په مکه کې به یې شاهانه لباس اغوستلو، د اسلام د قبلولو نه وروسته یې فقیرانه زندګي غوره کړه. په جنګ احد کې د حضور ﷺ په دفاع کې ولاړ وو چې شهید شو.

الاذخر: دا یو قسم بوټی دی چې هغه اهنګر په خپلې پټۍ کې ږدي او اور ورباندې بلوي، خلک یې په قبرونو کې د مړي لاندې اچوي او په مسجدونو کې یې د لمونځ ګذارو لپاره اچوي، په پښتو کې دیته (بروزه) وایې شاید هغه وي په کالا ډاکه کې ما دا وابنه لیدلي دي، دا د بروزې سره مشابه یو قسم وابنه دي (از راقم).

د حضرت سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضیلت

﴿۱۱﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ اهْتَزَّ الْعَرْشُ لِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ وَفِيْ

او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایې ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه واوریدل د سعد بن معاذ په مرګ عرش وخوزیدی

رِوَايَةٍ	اِهْتَزَّ	عَرْشُ	الرَّحْمٰنِ	بِمَوْتِ	سَعْدِبْنِ	مُعَاذٍ.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ.
او په يوه روايت کې داسې دي چې د سعد بن معاذ په مرګ د رحمٰن عرش و خوزيده. [بخاري مسلم]								

توضيح: اهتز عرش الرحمن: اهتزاز خوزيدو ته ويل کيږي، د حضرت سعد رضي الله عنه په شهادت باندې عرش د خوشحالۍ نه خوزيدو چې اوس به د سعد مبارک روح پاس آسمانونو ته راځي، د دينه د حضرت سعد رضي الله عنه لوړ شان معلوميږي، هغه د انصارو سردار وو، په جنګ خندق کې په هغه باندې غشی لګيدلی وو د بنو قريظو په باره کې حضرت سعد رضي الله عنه فيصله کړې وه، په سنه ۵ هـ کې شهيد شو او په بقيع غرقد کې دفن کړی شو، د هغه په جنازه کې اويا زره ملائکې راغلي وې.

﴿۱۲﴾ وَعَنِ	الْبَرَاءِ	قَالَ	أُهْدِيَتْ	لِرَسُوْلِ	اللهِ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	حُلَّةُ حَرِيْرٍ
او حضرت براء بن عازب رضي الله عنه بيان کوي چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کې د ورېښمي کپړې										
فَجَعَلَ	أَصْحَابُهُ	يَمَسُّوْنَهَا								
جوړه بطور هديه پيش شوه نو د حضور صلى الله عليه وسلم صحابو رضي الله عنهم په هغه جوړې لاس ګرځولو دا ګرځولو										
وَيَتَعَجَّبُوْنَ	فَقَالَ	مِنْ	لِيْنِهَا	أَتَعْجَبُوْنَ						
سره د هغه نرم والي او پوست والي باندې د تعجب او حيرانتيا اظهار کول شروع کړل حضور صلى الله عليه وسلم										
مِنْ	لِيْنِ	هٰذِهٖ	لَمَنَادِيْلُ							
هغوئ ته وفرمائيل تاسو د دې کپړې په نرمي او پوست والي څه تعجب کوئ په جنت کې چې										
سَعْدِ	بْنِ	مُعَاذٍ	فِي	الْجَنَّةِ	خَيْرٌ	مِّنْهَا	وَأَلْيَنُ.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ.	
سعد رضي الله عنه ته کوم دسمالونه حاصل شوي دي هغه دې نه زيات نرم او پاسته دي. [بخاري مسلم]										

د حضرت انس رضي الله عنه په حق کې مستجابه دعا

﴿۱۳﴾ وَعَنْ	أُمِّ	سُلَيْمٍ	أَنَّهَا	قَالَتْ	يَا	رَسُوْلَ	اللهِ	أَنَسٌ	خَادِمُكَ
او بي بي ام سليم رضي الله عنها يارسول الله! دا انس، دی چې ستاسو خادم جوړولو دپاره يې ستاسو									
أُدْعُ	اللهَ	لَهُ	قَالَ	اَللّٰهُمَّ	أَكْثِرْ	مَالَهُ	وَوَلَدَهُ	وَبَارِكْ	لَهُ فِيْمَا
خدمت اقدس کې پيش کوم ده ته دعا وفرمايې نو حضور صلى الله عليه وسلم ورته دا دعا وفرمائيله خدايه! د									
أَعْطَيْتَهُ	قَالَ	أَنَسٌ	فَوَاللهِ	إِنَّ	مَالِيْ	لَكَثِيْرٌ			
انس رضي الله عنه مال زيات کړې دده اولاد زيات کړې او د خپل طرف نه چې کوم نعمتونه تا ده ته عطاء کړي									
وَإِنَّ	وَلَدِيْ	وَوَلَدَ	وَلَدِيْ	لَيَتَعَادُّوْنَ	عَلَى.				
دي په هغه کې برکت واچوې انس رضي الله عنه وايي قسم په الله د حضور صلى الله عليه وسلم د دې دعاء په سبب									

نَحْوِ	الْمِائَةِ	الْيَوْمَ.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ
څما مال ډير زيات دی او څما اولاد او څما د اولاد اولاد نن سلو نه زيات دي .[بخاري مسلم]				

توضيح: ليتعادون: د تجاوز په معنى سره دى.

على نحو المأة اليوم: يعنې نن زما اولاد د سلو نه څه زيات دي ، حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې څه وخت دا تعداد بيان کړی دی د هغه نه وروسته هم د هغه د اولاد سلسله جاري وه لکه هغه خپله په يو روايت کې فرمايي چې الله تعالى چې ماته کوم صلبي اولاد عطاء کړی دی د هغو تعداد يو سل پنځه ويشت ۱۲۵ دی د دينه علاوه دوه بچيان دي ، په يو بل روايت کې حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي چې په بصره کې د حجاج بن يوسف د راتګ نه مخکې مخکې ما د خپل اولاد څخه ۱۲۰ په خپل لاس دفن کړي وو ، او د مال د کثرت په باره کې هغه فرمايي چې د ميوو دومره کثرت وو چې زما باغونو به په کال کې دوه ځلې ميوه ورکوله . د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د اولاد د تعداد په باره کې د راويانو په مينځ کې اختلاف دی په دغه وجه د پريشانۍ ضرورت نشته .

د حضرت عبد الله بن سلام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضيلت

﴿۱۲﴾ وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ
او حضرت سعد بن ابي وقاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي ما د عبد الله بن سلام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه علاوه د يو بل سړي باره کې چې په
لِأَحَدٍ يَمْشِي عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِلَّا لِعَبْدِ اللهِ بْنِ سَلَامٍ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
ځمکه باندې ګرځي د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه دا فرمائيل نه دي اوريدلي چې هغه جنتي دی. [بخاري مسلم]

توضيح: **يمشى على وجه الارض**: يعنې چې په دې وخت کې ژوندی وي او د ځمکې په مخ ژوندی ګرځي.

الا لعبدالله بن سلام: يعنې د عبد الله بن سلام نه علاوه ژوندی ګرځيدونکی کس په دې وخت کې نشته چې هغه ته حضور ﷺ د جنت بشارت ورکړی وي . دلته دا سوال راپورته کيږي چې د عبد الله بن سلام نه علاوه ډير صحابه داسې دي چې هغو ته د جنت بشارت د هغو په ژوند کې ورکړی شوی وو ، خاصکر عشره مبشره خو مشهور وو نو حضرت سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په عبد الله بن سلام کې حصر کولو سره نورو ولې ذکر نکړل ؟ د دې جواب دا دی چې شايد په دغه وخت کې عشره مبشرو ته د جنت زيری ورکړی شوی نه وو او عبد الله بن سلام ته ورکړی شوی وو . دويم جواب دا دی چې د عبد الله بن سلام د جنت بشارت اجمالي او استنباطي دی ، دا د عشره مبشره پشان صريحي بشارت نه دی د راتلونکي حديث په قصه کې د استنباطي بشارت تفصيل دی لهذا د عشره مبشره د بشارت سره يې تعارض نشته .

دريم جواب دا دی چې حضرت سعد د خپل سماعت نفي کړې ده ، په دې سره د نورو د بشارت نفي نه راځي.

د حضرت عبد الله بن سلام رضي الله عنه خوب او هغه ته د جنت بشارت

﴿۱۵﴾ وَ عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ قَالَ كُنْتُ جَالِسًا فِي مَسْجِدِ الْمَدِينَةِ

او حضرت قیس بن عباد بیان کوي زه یوه ورځ د مدینې په مسجد کې ناست وم یو صاحب مسجد ته

فَدَخَلَ رَجُلٌ عَلَى وَجْهِهِ أَثَرُ الْخُشُوعِ فَقَالُوا هٰذَا رَجُلٌ

راغلې چې د هغه د مخ نه خشوع ښکاره وه کې بعضو وویل چې دا صاحب د جنت والو نه دی هغه

مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ تَجَوَّزَ فِيهِمَا ثُمَّ خَرَجَ

دوه رکعاته مونځ وکړو او دواړه رکعاته یې مختصر وکړل بیا د مسجد نه بهر اووتلو زه هم د مسجد

وَتَبِعْتُهُ فَقُلْتُ إِنَّكَ حِينَ دَخَلْتَ الْمَسْجِدَ

نه وتلو سره هغه پسې روسته روان شوم او یو ځای ته رسیدو سره هغه ته مې وویل چې کوم

قَالُوا هٰذَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ

وقت تا سو په مسجد کې داخل شوی وې نو بعضې خلقو ویلې وه چې دا صاحب جنتي دی هغه

قَالَ وَاللهِ مَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ اَنْ يَقُولَ مَا لَا يَعْلَمُ

صاحب وویل په الله قسم چې زه د دې تصدیق نشم کولی ځکه چې یو سړي د پاره دا مناسب نه دي

فَسَأُحَدِّثُكَ لِمَ ذَاكَ رَأَيْتُ رُؤْيَا عَلَى عَهْدِ

چې هغه هغه خبره وکړي چې هغې باندې نه پوهیږي او زه تا ته د دې وجه ښایم د حضور صلی الله علیه وسلم په

رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَصَصْتُهَا عَلَيْهِ

زمانه کې یوه ورځ ما یو خوب لیدلی وو او هغه خوب ما رسول الله! ته بیان کړی وو ما په خوب کې

وَرَأَيْتُ كَأَنِّي فِي رَوْضَةٍ ذَكَرَ مِنْ سَعَتِهَا وَخُضْرَتِهَا

لیدلي وو چې زه ګویا یو باغ کې یم بیا هغه صاحب د هغه باغ د کشادګۍ او تروتازګۍ او شادابۍ

وَسَطَهَا عَمُودٌ مِنْ حَدِيدٍ أَسْفَلُهُ فِي الْأَرْضِ

ذکر وکړو او د هغه باغ په منځ کې د اوسپنې یوه ستن وه چې د هغې لاندې سر په ځمکه کې دننه

وَأَعْلَاهُ فِي السَّمَاءِ فِي أَعْلَاهُ عُرْوَةٌ فَقِيلَ لِيَ ارْقَهْ

دی او د هغه بره سر آسمان کې دی او د هغه ستنې بره یوه حلقه ده بیا ماته وویل شو چې پورته

فَقُلْتُ لَا أَسْتَطِيعُ فَأَتَانِي مِنْصَفٌ فَرَفَعَ ثِيَابِي مِنْ

وخیژه ما ورته وویل زه د ختلو طاقت نه لرم بیا یو خادم ماته راغلې چې هغه د روسته نه ځما کپړې

خَلْفِيْ فَرَقِيْتُ حَتّٰى كُنْتُ فِيْ أَعْلَاهُ فَأَخَذْتُ
پورته کړي او زه پورته وختم تر دي پورې چې د هغه ستني آخري بلندي ته ورسيدم او هغه حلقه مي
بِالْعُرْوَةِ فَقِيْلَ اسْتَمْسِكْ فَاسْتَيْقَظْتُ
ونيوله بيا ماته وويل شو چې دا حلقه مضبوطه ونيسه بيا ځما سترګي وغړيدي په داسي حال کې چې
وَإِنَّهَا لَفِيْ يَدِيْ فَقَصَصْتُهَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
هغه حلقه ځما په لاس کې وه هرکله چې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخکې ما داخوب بيان کړونو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَقَالَ تِلْكَ الرَّوْضَةُ الْإِسْلَامُ وَذٰلِكَ الْعَمُوْدُ عَمُوْدُ الْإِسْلَامِ
راته وفرمائيل هغه باغ دين اسلام دی د هغه خوب تعبير او هغه ستن د اسلام ستن ده او هغه حلقه چې
وَتِلْكَ الْعُرْوَةُ عُرْوَةُ الْوُثْقٰى فَأَنْتَ عَلَى
تا وليده او ودي نيوله عروه وثقٰى ده نو په دي خوب کې دي طرف ته اشاره ده چې ته به د خپل ژوند آخري لمحي
الْإِسْلَامِ حَتّٰى تَمُوْتَ وَذٰلِكَ الرَّجُلُ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلَامٍ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
پورې په اسلام ثابت يې او قيس بن عباد وايي چې هغه صاحب حضرت عبد الله بن سلام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وو. [بخاري مسلم]

توضيح: اثر الخشوع: يعني د تقوی او د خوف خدا اثر ښکاره وو.

تجوز فيها: يعني په اختصار سره يې دوه رکعته لمونځ ژر ژر وکړو.

ما ينبغي: يعني د هيچا لپاره دا مناسبه نه ده چې د آخرت په باره کې کومه قطعي فيصله وکړي چې فلانی شخص جنتي دی يا دوزخي دی، دا د هغه د علم نه بهر دی.

عروة: حلقې ته ويل کيږي يعني د هغې ستنې په آخر کې يوه حلقه وه.

ارقه: يعني په دې ستنې باندې وخيژه، دا د سمع يسمع نه د امر صيغه ده او هاء د سکتې لپاره ده، يا هاء د ضمير ده چې عمود ته راجع کيږي.

منصف: په ميم باندې زير دی نون ساکن او په صاد باندې زور دی نو عمر او ځوان غلام ته ويل کيږي.

د خطيب صحابه ثابت بن قيس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضيلت

﴿۱۶﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ ثَابِتُ بْنُ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ خَطِيْبَ الْأَنْصَارِ
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان کوي چې ثابت بن قيس بن شماس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د انصارو خطيب وو هرکله
فَلَمَّا نَزَلَتْ (يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَرْفَعُوْا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ)
چې دا آيت نازل شو يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا الاية ای ايمان والاوو خپل اوازونه د نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په اواز باندې

إِلَى آخِرِ الْآيَةِ جَلَسَ ثَابِتٌ فِيْ بَيْتِهِ وَاحْتَبَسَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مه پورته کوئ الخ نو ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل کورکې کې ناسته او د نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې تلل راتلل

فَسَأَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَعْدَ بْنَ مُعَاذٍ فَقَالَ

یې بند کړل رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یوه ورځ سعد بن معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه وکړه ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته څه شوي دي آیا

مَا شَأْنُ ثَابِتٍ أَيَشْتَكِيْ فَأَتَاهُ سَعْدٌ فَذَكَرَ لَهُ قَوْلَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هغه ناجوړه دی؟ سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ورسیده او د هغه مخکې یې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَقَالَ ثَابِتٌ أُنْزِلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ وَلَقَدْ

الفاظ نقل کړل نو ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل دا آیات: يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا الخ نازل شوی دی چې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

عَلِمْتُمْ أَنِّيْ مِنْ أَرْفَعِكُمْ صَوْتًا عَلَى

مخکې بلند اواز خبرو اترو نه منع کوي او ته پوهیږې چې په تاسو کې د ټولو نه زیات زما اواز د

رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَنَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَذَكَرَ ذٰلِكَ سَعْدٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د اواز نه پورته دی نو زه خو دوزخي یم سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راتلو سره رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلْ هُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ته د ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ الفاظ نقل کړل نو نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل داسي نه ده بلکه ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خو جنتي دی. [مسلم]

توضیح: ثابت بن قیس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د صحابو خطیبؤ طبعی طور باندې د هغه آواز اوچت وو لهجه یې هم درنه وه په دغه وجه هغه ددې آیت د نزول نه وروسته ویریده او په کور کښیناسته چې زه خو تباه شوم، په دې باندې حضور ﷺ هغه ته د جنت بشارت واورولو . په حدیث کې په ظاهره دا اشکال دی چې حضرت معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ چې ددې حدیث راوی دی په سنه ۵ هـ کې وفات شوی وو او دا آیت په سنه ۹ هـ کې نازل شوی دی نو دغه واقعه هغه څنګه بیانوي ؟ ددې جواب دا دی چې د آیت دغه حصه مخکې نازله شوې وه او د ﴿يايها الذين امنوا لاتقدموا الخ﴾ چې کومه حصه ده هغه وروسته په نهمه هجری کې نازله شوې ده.

د حضرت سلمان فارسي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضیلت

﴿۱۷﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ كُنَّا جُلُوْسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ نَزَلَتْ

او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بیان وکړو مونږ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ناست وو چې اچانک سورة جمعه

سُوْرَةُ الْجُمُعَةِ فَلَمَّا نَزَلَتْ وَآخَرِيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا

نازل شو او کوم وقت چې دا آیت راغی : (وَآخَرِيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوْا بِهِمْ) او په هغوئ کې څه نور خلق

يَلۡحَقُوۡا بِهِمۡ قَالُوۡا مَنۡ هٰؤُلَآءِ يَا رَسُوۡلَ اللهِ قَالَ

هغه دي چې اوس لا هغوئ سره نه دي یو ځاي شوي نو صحابو رضي الله عنهم پوښتنه وکړه یا رسول الله!

وَفِيۡنَا سَلۡمَانُ الۡفَارِسِيُّ قَالَ

هغه کوم خلق دي چې اوس لا هغوئ سره نه دي یو ځاي شوی او حضرت ابوهریره رضي الله عنه وايي هغه

فَوَضَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَسَلَّمَ يَدَهٗ عَلٰى سَلۡمَانَ

وخت ځمونږ په منځ کې سلمان فارسي رضي الله عنه هم وو رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحابو دې سوال اوریدو

ثُمَّ قَالَ لَوۡ كَانَ الۡإِيۡمَانُ عِنۡدَ الثُّرَيَّا

سره خپل لاس مبارک په سلمان رضي الله عنه باندې کیخوده او ییایي وفرمائیل که ایمان ثریا ستوری

لَنَالَهٗ رِجَالٌ مِّنۡ هٰؤُلَآءِ. مُتَّفَقٌ عَلَيۡهِ.

باندې هم وي نو بلاشبه په دې خلقو کې به ډیرو هغه پیدا کړي او حاصل کړي وو. [بخاري مسلم]

توضیح: **اذا نزلت**: یعنې د سورة جمعه آیت نمبر ۳ چې کله نازل شو چې په دې کې آینده راتلونکي خلک د صحابه کرامو په صفاتو کې شامل کړی شوي دي، ټول آیت داسې دی ﴿**وَآخَرِينَ مِنۡهُمۡ لَمَّا يَلۡحَقُوا بِهِمۡ وَهُوَ الۡعَزِيزُ الۡحَكِيمُ**﴾ په دې باره کې صحابه کرامو رضي الله عنهم پوښتنه وکړه چې یارسول الله! دا کوم خلک دي چې هغوی زمونږ په صفاتو کې شامل کړی شوي دي؟ حضور ﷺ د حضرت سلمان رضي الله عنه طرفته اشاره وفرمایله چې دده د اولاد ځخه به دغه خلک وي.

الثریا: کهکشان ستورو ته ثریا ویل کیږي په او چتوالی کې د هغو سره تشبیه ورکولی کیږي.
حضرت سلمان فارسی رضي الله عنه د فارس د یو ښار (رامهرمز) د اوسیدونکو سره تعلق لرلو، مذهبا مجوسي وو د هغه پلار لوی جاګیردار او د ایران د آتشکده ساتونکی وو، د هغه اسلامی نوم سلمان دی او کنیت یې ابوعبدالله دی، د پلار د مذهب سره یې نفرت وو و تښتیده او یهودی شو بیا عیسائی شو، د حق په تلاش کې به یې د خپل استاد نه معلومات حاصلولو هغه ده ته وویل چې اوس هدایت د دنیا نه رخصت شوی دی، د هدایت نوې مناره به د حجاز ځخه روښانه کیږي، ته مدینې ته لاړ شه او هلته د نبی آخرزمان د راتګ انتظار کوه. د هغه د نبوت نښه یوه خو د ختم نبوت مهر دی او دویمه علامه یې دا ده چې هغه به صدقه نه قبلوي. مدینې ته روان شو په لاره کې ځو ظالمانو هغه ونیوه او غلام یې جوړ کړلو او د مدینې په یهودو باندې یې خرڅ کړو، په خپله فرمایې چې زه د لسو بادارانو په لاسونو کې خرڅ شوی یمه. حضور صلی الله علیه وسلم هغه په اهل بیتو کې شامل کړلو، هغه به خپل ځان ته سلمان الاسلام ویلو، حضور اکرم صلی الله علیه وسلم ته راغی صدقه یې راوړه، حضور صلی الله علیه وسلم هغه پخپله ونخوړه صحابو ته یې ورکړه دویمه ورځ یې تحفه راوړه حضور صلی الله علیه وسلم پخپله هم وخوړه او په نورو یې هم وخوړه، سلمان فارسی رضي الله عنه مهر نبوت هم وکتلو نو مسلمان شو، د هغه مولی یهودی هغه مکاتب وګرځولو مګر بدل د کتابت

يې دا کېښودلو چې د کجورو سل ونې کښېنوه چې کله په هغو کې ميوه راشي ته به آزاد شې. په دې خو ډېره زمانه لګېدله په دغه وجه حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خپل لاس سره ونې ولګولې نو په يو کال کې يې ميوه ورکړه او سلمان آزاده شو، وايي د هغه ټول عمر درې سوه کاله ؤ، هغه د حضرت عيسى عليه السلام يو صحابي حواري هم ليدلى دى، بعضې وايي چې دوه نيم سوه کلو په عمر په مدائن کې وفات شوى دى.

د حضرت ابوهريره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ په حق کې محبوبيت دُعا

﴿۱۸﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَللّٰهُمَّ حَبِّبْ عُبَيْدَكَ هٰذَا يَعْنِيْ
او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وايي حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دعا وفرمائيله اى الله! خپل کوچنى بنده يعني
أَبَا هُرَيْرَةَ وَأُمَّهُ إِلٰى عِبَادِكَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَحَبِّبْ إِلَيْهِمُ الْمُؤْمِنِيْنَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
ابو هريره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ او د ده مور د خپلو مؤمنانو بندګانو محبوب جوړ کړې او اهل ايمان د دوئ محبوب جوړ کړې. [مسلم]

د کمزورو مسلمانانو شان

﴿۱۹﴾ وَ عَنْ عَائِذِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ أَبَا سُفْيَانَ أَتٰى عَلٰى سَلْمَانَ
او حضرت عائذ بن عمرو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ نه روايت دى چې ابو سفيان صحابو رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ يو جماعت سلمان فارسي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ
وَ صُهَيْبٍ وَّ بِلَالٍ فِيْ نَفَرٍ فَقَالُوْا
صُهيب رومي او بلال حبشي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا مخکې تېرشو نو هغه درېواړو حضراتو ابو سفيان ليدو سره ووېل
مَا أَخَذَتْ سُيُوْفُ اللّٰهِ مِنْ عُنُقِ عَدُوِّ اللّٰهِ
آيا د الله! د هغه بندګانو تورو چې د الله په تعميل کې سرګرم او سېرې ادائي حق کې د دې دښمن خدا څټ
مَأْخَذَهَا فَقَالَ أَبُوْبَكْرٍ
لا تر او سه پورې نه دى الوځولى حضرت ابوبکر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ چې دا واوريدل نو هغه درېواړه حضرات مخاطب کولو
أَتَقُوْلُوْنَ هٰذَا لِشَيْخِ قُرَيْشٍ وَسَيِّدِهِمْ
سره يې ورته ووېل تاسو د قريشو د دې لوى سړي باره کښې داسې خبره کوئ چې د خپل قوم سردار هم دى
فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ
بيا حضرت ابوبکر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې راغى او حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته يې د دې واقعې اطلاع
فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ لَعَلَّكَ أَغْضَبْتَهُمْ
ورکړه حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ټول تفصيل اوريدو سره وفرمائيل اى ابوبکر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ! تا شايد هغه درېواړه خفه کړې وي
لَئِنْ كُنْتَ أَغْضَبْتَهُمْ لَقَدْ أَغْضَبْتَ رَبَّكَ فَأَتَاهُمْ فَقَالَ
او که تا دغوى ناراضه کړې وي نو قسم په الله تا خپل پروردګار ناراضه کړو حضرت ابوبکر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ هغو درېواړو

إِخْوَتَاهُ أَغْضَبْتُكُمْ قَالُوْا لَا يَغْفِرُ اللّٰهُ

ېلې اې ځما ورونو! آيا تا سو زما نه ناراضه شوي خونه يې هغو درې واړو جواب ورکړو نه اې

لَكَ يَا أَخِيْ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

زمونږ وروره! الله دې تا معاف کړي.

يح: ما اخذت سيوف الله: يعني د مسلمانانو په لاسونو کې چې د الله تعالى تورې د جهاد لپاره
ږدي آيا تر اوسه پورې دغو تورو د الله تعالى د دښمن ابوسفيان غاړه وهلې نه ده؟ صحابه کرامو
ﷺ دغه خبره په هغه وخت کې وکړه چې کله ابوسفيان د مکې مکرمې نه د صلح حديبيه د تجديد
ه مدينې منورې ته راغلى وو، په دغه وخت کې ابوسفيان مسلمان شوى نه وو، په دغه وخت کې دغو
رانو جهاد د جذبې لاندې دغه جمله ووېله، په دې باندې حضرت ابوبکر رضي الله عنه د ناراضګۍ اظهار
ږ او بيا لاړو حضور اکرم صلى الله عليه وسلم ته يې د دې تذکره وکړه، حضور اکرم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې
غه غريبان او فقيران ناراضه کړي دي، ته ياد ساته چې تا خپل رب ناراضه کړى دى، په دې باندې
ديق اکبر رضي الله عنه د هغوى خواته لاړو او په معذرت کولو سره يې معافي وغوښته، هغوى د زړه په
ن سره معاف کړلو، په دې سره د دغو فقيرانو شان واضحه شو! رښتيا ده:

اس دور میں کچھ خاک نشینوں کی بدولت باقی اسلام کی عظمت کا نشان ہے

په څو احاديثو کې د انصارو فضيلت

(۲۰) وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ آيَةُ الْإِيْمَانِ

حضرت انس رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه روايت کوي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل د ايمان يعني د

حُبُّ الْأَنْصَارِ وَآيَةُ النِّفَاقِ بُغْضُ الْأَنْصَارِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

کامل ايمان نښه تمام انصارو سره محبت ساتل دي او د نفاق نښه انصارو سره بغض او دښمني ساتل دي. [بخاري و مسلم]

(۲۱) وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

حضرت براء بن عازب انصاري رضي الله عنه وايي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه واورېدل انصارو سره هغه

يَقُوْلُ لِلْأَنْصَارِ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضُهُمْ

خلک محبت ساتي چې کامل مؤمن وي او انصار سره هغه سړى دښمني ساتي چې منافق وي کوم

إِلَّا مُنَافِقٌ فَمَنْ أَحَبَّهُمْ أَحَبَّهُ اللّٰهُ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ

سړي چې انصار محبوب لري الله! هغه محبوب لري او کوم سړى چې انصارو سره دښمني ساتي

أَبْغَضَهُ اللّٰهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

الله! هغه سره دښمني ساتي. [بخاري مسلم]

﴿۲۲﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ إِنَّ نَاسًا مِّنَ الْأَنْصَارِ قَالُوْا حِيْنَ

او حضرت انس رَضِیَ اللّٰہُ عَنْہُ وایي د انصارو بعضو خلقو هغه وقت د شکایت اظهار وکړو هرکله چې

أَفَاءَ اللهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ أَمْوَالِ هَوَازِنَ مَا أَفَاءَ فَطَفِقَ

الله خپل رسول ته د قبیله هوازن هغه مال غنیمت ورکړو کوم چې عطاء کول وو او حضور صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ

يُعْطِيْ رِجَالًا مِّنْ قُرَيْشٍ اَلْمِائَةَ مِنَ الْإِبِلِ فَقَالُوْا

قریشو کې څو څو خلقو ته سل سل اوښان ورکول شروع کړل نو په انصارو کې هغه بعضي خلقو ووېل

يَغْفِرُ اللهُ لِرَسُوْلِ اللهِ يُعْطِيْ قُرَيْشًا

الله دې رسول الله صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ و بخښي حضور صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ قریشو ته خو دومره زیات عطاء کوي او

وَيَدَعُنَا وَسُيُوْفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَآئِهِمْ فَحُدِّثَ لِرَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مونږ ته زیات نه راکوي حالانکه څمونږ د توروُ نه د دښمن وینه څاڅي هرکله چې د رسول الله صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ

بِمَقَالَتِهِمْ فَأَرْسَلَ إِلَى الْأَنْصَارِ فَجَمَعَهُمْ فِيْ قُبَّةٍ مِّنْ

په علم کې د دې خلقو شکایت راغی نو حضور صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ تمام انصار راوغوښتل او خپلې هغه خیمه کې

أَدَمٍ وَلَمْ يَدَعْ مَعَهُمْ أَحَدًا غَيْرَهُمْ فَلَمَّا اجْتَمَعُوْا

یې راجمع کړل کومه چې د څرمن نه جوړه شوې وه هغوئ سره یې نور خلق را نه بلل هرکله چې ټول

جَآءَهُمْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا

انصار را جمع شول نو رسول الله صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ هغوئ ته تشریف راوړو او ورته یې وفرمائیل څه خبره ده

حَدِيْثٌ بَلَغَنِيْ عَنْكُمْ فَقَالَ فُقَهَاؤُهُمْ أَمَّا ذَوُوْ

کومه چې ستاسو د طرف نه ماته رارسول شوې ده هغه انصارو کې چې کوم عقلمند او دانا خلق وو

رَأْيِنَا يَا رَسُوْلَ اللهِ فَلَمْ يَقُوْلُوْا شَيْئًا وَأَمَّا أُنَاسًا مِّنَّا

هغوئ ووېل یا رسول الله! په مونږ کې عقلمند او ذي رایي خلقو هیڅ نه دي ویلي هو په مونږ کې څه

حَدِيْثَةٌ أَسْنَانُهُمْ قَالُوْا يَغْفِرُ اللهُ لِرَسُوْلِ

نوعمر او ځوانانو ناپوهې سره دا خبره ضرور کړې ده چې الله دې رسول الله صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ و بخښي چې

اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْطِيْ قُرَيْشًا وَيَدَعُ الْأَنْصَارَ

قریشو ته خو دومره زیات عطا کوي او مونږ انصارو ته زیات نه راکوي حالانکه څمونږ د تورو نه د

وَسُيُوْفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَآئِهِمْ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دښمن وینه څاڅي بیا رسول الله صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ وفرمائیل حقیقت دا دې چې کوم خلق اوس اوس لږ ورځې

قرني	أعطي	رجالا	حديثي

ښکلي كوفرو: هغوئ ته ځ د دي مال نه ورکوم دي دپاره چې د هغوئ زړونه اسلام ته راماتل کړم

عهد	بكفر	أتألفهم	أما ترضون	أن يذهب

ي نه علاوه بل هيڅ مقصد نه نشته او اى انصارو! آيا تاسو په دي راضي نه يي چې ستاسو نه

النَّاسُ بِالْأَمْوَالِ وَتَرْجِعُوْنَ إِلَى رِحَالِكُمْ بِرَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

علاوه هغه خلق چې مؤلفة القلوب دي مال او اسباب اخستو سره بيرته ځي او تاسو خلق رسول الله صلى الله عليه وسلم

قَالُوْا	بَلَى	يَا	رَسُوْلَ اللهِ

اخستو سره خپلو ځايونو ته بيرته ولاړشئ انصارو د حضور صلى الله عليه وسلم دي پر اثر ارشاد اوريدو

قَدْ رَضِيْنَا. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

سره وويل هو يارسول الله! مونږ په دي راضي يو.

توضيح: په جنګ حنين کې په مال غنيمت کې د نغد مالونو نه علاوه شلوېنت زره ګډې هم راغلې وې او پاځليريشت زره اوښان لاسته راغلي وو، او شپږ زره کسان قيديان شوي وو، د جعرانه مقام باندې چې کله حضور صلى الله عليه وسلم دغه مال تقسيم کړلو نو بعضې نومسلم قريشو ته يې ډير مال ورکړو، ابوسفيان ته يې سل اوښان ورکړل، هغه د خپل ځوى معاويه لپاره وغوښتل نو سل نور يې ورکړل، بيا هغه د خپل بل ځوى لپاره وغوښتل نو سل اوښان يې نور ورکړل، چې کله د انصارو نوجوان مجاهدينو دغه شفقت او مهرباني وکتله نو حيرانه پاتې شول چې د کومو خلکو په تورو باندې زمونږ تورې رنګينې دي تر اوسه وچې شوي نه دي او حضور صلى الله عليه وسلم مونږ پريږدي او په هغوى باندې احسان کوي، دا شکايت حضور صلى الله عليه وسلم ته ورسيدو نو هغه ټول په يو ځاى کې راجمع کړل او يوه بليغه خطبه يې وفرمايله او حقيقت حال يې واضح کړلو، په دې باندې انصارو سخت وژړل، حضور صلى الله عليه وسلم هغوته دا هم وويل چې په تاسو باندې به په آينده کې هم نورو ته ترجيح ورکولى کيږي مګر تاسې صبر وکړئ تر څو زما سره به حوض کوثر باندې ملاقات وکړئ، د انصارو متعلق احاديثو کې به ددې خطبې څو څو جملې وروسته راځي، عجيبه خطبه ده.

د انصارو فضيلت

﴿٢٢﴾ وَ عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

او حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول كريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل كه هجرت نه وى نو زه به

لَوْلَا	الْهِجْرَةُ	لَكُنْتُ	امْرَأً	مِنَ	الْأَنْصَارِ	وَلَوْ	سَلَكَ

هم انصارو کې يو سړى وم كه خلق يو وادي کې ځي او انصار به بله لار باندې ځي نو زه به په هغه

النَّاسُ	وَادِيًا	وَّسَلَكَتِ	الْأَنْصَارُ	وَادِيًا	أَوْ	شِعْبًا	لَسَلَكْتُ	
لاره باندې ځم ګومه چې د جماعت انصار لاره ده انصار خو د (شعار) لاندې کپړې په شان دی او								
وَادِيَ	الْأَنْصَارِ	وَشِعْبَهَا	آ	لَأَ	نْصَارُ	شِعَارٌ	وَّالنَّاسُ	دِثَارٌ
نور خلق د دثار پورته کپړې په شان دي ای انصارو تا سو به زمانه روسته ووينئ چې داسي امراء به								
إِنَّكُمْ	سَتَرَوْنَ	بَعْدِيْ	أَثَرَةً	فَاصْبِرُوْا				
راشي چې نورو خلقوته به د دنیا او مال باره کښې پر تاسو باندې ترجیح ورکوي ، نو تا سو صبر کوئ								
حَتّٰى تَلْقَوْنِيْ عَلَى الْحَوْضِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ								
تر دې پورې چې ما سره په حوض کوثر یو ځاي شئ. (بخاری)								

توضیح: په دې حدیث کې د دغې بلیغې خطبې څو جملې دي.

شعبا: شیلې او درې ته ویل کیږي ، د دې جمع **شعوب** ده.

شعار: دا د **شعر** څخه ده ویښتانو ته ویل کیږي ، د جسم د ویښتانو سره لګیدلې کپړه مراد ده چې عموما زیرپیراني یا قمیص وي.

دثار: دا د **دثر** څخه ده دبلې کپړې ته ویل کیږي چې عام طور د کپړو د پاسه اغوستلی کیږي لکه کورتی، واسکټ، څادر وغیره ، د دې کلام مقصد دا دی چې انصار د قرب او منزلت په اعتبار سره حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته تر ټولو زیات نزدې دي ګویا انصار د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زړه او ګردې دي او باقی خلک د ظاهری اعضاؤ پشان دي.

﴿۲۴﴾	وَعَنْهُ	قَالَ	كُنَّا	مَعَ	رَسُوْلِ	اللّٰهِ	صَلَّى	اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وایي د مکې د فتح په ورځ مونږ خلق د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ملګرتیا کې وو								
يَوْمَ	الْفَتْحِ	فَقَالَ	مَنْ	دَخَلَ	دَارَ	أَبِيْ	سُفْيَانَ	
په هغه ورځ حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اعلان کړی وو چې مشرکې نو کې کوم سړی د ابوسفیان په کور کې داخل شي								
فَهُوَ	آمِنٌ	وَّمَنْ	أَلْقَى	السِّلَاحَ	فَهُوَ	آمِنٌ	فَقَالَتِ	الْأَنْصَارُ
هغه په امن کې دی او مشرکې نو کې چا چې اسلحه وغورځوله هغه په امن کې دی بعضې انصارو دې اعلان								
أَمَّا	الرَّجُلُ	فَقَدْ	أَخَذَتْهُ	رَأْفَةٌ				
اوریدو سره خپلو کې وویل چې دې سړي یعني حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باندې د خپل قوم په حقله								
بِعَشِيْرَتِهِ	وَرَغْبَةٌ	فِيْ	قَرْيَتِهِ	وَنَزَلَ	الْوَحْيُ	عَلَى		
مروت او مهرباني او خپل کلي والاو یعني د اهل مکو په حقله د رغبت او شوق جذبه طبعي طور سره								

اللهِ	صَلَّى	اللّٰهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	قَالَ		
غالبه راغلي ده نو رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې وحي نازله شوه چې د هغه په ذريعه حضور صلی الله علیه وسلم							
قُلْتُمْ	أَمَّا	رَسُوْلِ	الرَّجُلُ	فَقَدْ	أَخَذَتْهُ		
خبر شو چې انصار داسې وايي په دې حضور صلی الله علیه وسلم انصار راوبلل او هغوئ ته يې وفرمائيل							
رَأْفَةٌ	بِعَشِيْرَتِهِ	وَ	رَغْبَةٌ	فِيْ	قَرْيَتِهِ		
تاسو داسې وېلي دي چې دې سړي باندې د خپل قوم د مروت مهرباني او د خپلو کلي والو په حقله د رغبت او شوق							
كَلَّا	إِنِّيْ	عَبْدُ	اللّٰهِ	وَ	رَسُوْلُهُ	هَاجَرْتُ	إِلَى اللّٰهِ وَإِلَيْكُمْ
جذبه غالب راغلي ده نه داسې نه ده حقيقت دا دى چې زه د الله بنده او د الله! رسول يم ما د الله طرف ته او ستاسو طرف ته هجرت							
اَلْمَحْيَا	مَحْيَاكُمْ	وَالْمَمَاتُ	مَمَاتُكُمْ				
کړې دی او س خو ځما ژوند ستاسو ژوند سره دی او ځما مرګ هم ستاسو مرګ سره دی په دې اوريدو							
قَالُوْا	وَاللّٰهِ	مَا	قُلْنَا	إِلَّا	ضِنًّا	بِاللّٰهِ	وَرَسُوْلِهِ
سره انصارو عرض وکړو په الله قسم چې مونږ دا خبره صرف ځکه وکړه چې الله او د الله رسول مونږ ته بخل وو							
قَالَ	فَإِنَّ	اللّٰهَ	وَ	رَسُوْلَهُ	يُصَدِّقَانِكُمْ		
حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائيل الله او د هغه رسول ستاسو تصديق کوي او تاسو درست ګوڼي او							
وَ يُعْذِرَانِكُمْ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.							
ستاسو دا معذرت قبلوي. [مسلم]							

توضيح: يوم الفتح: د دينه د فتح مکه ورځ مراد ده.

دار ابي سفيان: په سنه ۸ هـ کې نبی اکرم صلی الله علیه وسلم د خپل لس زره مجاهدينو صحابه کرامو سره د مکې د فتحه کولو لپاره تشريف يوړو، ابوسفيان ته اندازه وه چې اهل مکه مقابله کولې نشي نو ځکه هغه د صلحې په غرض د مذاکراتو لپاره او د خپل قوم قريشو د بچ کولو لپاره د حضور صلی الله علیه وسلم په طرف روان شول. حضرت عباس رضی الله عنه هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اوښه باندې سور کړلو او مکې ته قريب يو ځای مرالظهران پورې يې بوتللو چيرته چې حضور صلی الله علیه وسلم پړاؤ اچولی وو، چې کله ابوسفيان زباني طور باندې اسلام قبول کړلو نو حضرت عباس رضی الله عنه ووېل چې يا رسول الله! دا سړی رتبه پسند دی د قوم مشر هم دی ده ته څه اعزاز ورکړه تر څو دا خپل قوم ته ووېلی شي چې د هغوی د بچ کولو لپاره د غه کارنامه ابوسفيان سرته ورسوله، په دغه موقع باندې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل (**من دخل دار ابي سفيان فهو آمن**) يعنې چې څوک د ابوسفيان کور ته داخل شو هغه به په امن کې وي،

ابو سفیان وویل دا امن کافی نه دی زما په کور کې زما ټول قوم چیرته ځاییږي، حضور اکرم ﷺ وفرمایل چې کوم شخص په مسجد حرام کې داخل شو هغه په امن کې دی، ابو سفیان وویل چې مسجد حرام کې هم ټول خلک راتللی نشي، نو دغه وخت کې حضور ﷺ وفرمایل (**من اغلق علیه الباب فهو آمن**) یعنې چا چې د کور دروازه بنده کړه هغه په امن کې دی، چا چې توره وغورځوله هغه په امن کې دی نو په دې وخت کې ابو سفیان وویل چې هو دا امن مکمل دی، په دې باندې انصارو وویل چې حضور خپل قومي او خانداني او معاشرتي محبت ونیولو، اوس موږ پاتې شو، حضور اکرم ﷺ په خپلو کې لاړو، په دې باندې حضور ﷺ جواب ورکړو چې زما ژوند او زما مرګ د نن نه بعد ستاسو سره دی، ژوند به هم ستاسو سره تیروم او مرګ به مې هم ستاسو سره راځي.

الا ضناً بالله: یعنې موږ دغه جمله د کوم دنیوي مقصد یا خود غرضي لپاره ونه ویله، بلکه د دې حرص لاندې مو وویله چې ته زموږ څخه جدا نشې او د دې عظیم رحمت نه موږ محرومه نشو.

یصدقانکم: یعنې الله او د هغه رسول ستاسو تصدیق کوي او په دې مقصد کې تاسو معذور ګڼي.

﴿۲۵﴾ وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى

او حضرت انس رضي الله عنه نه روایت دی یوه ورځ رسول الله ﷺ د انصارو ماشومان او ښځې دیو

صِبْيَانًا وَنِسَاءً مُقْبِلِيْنَ مِنْ عُرْسٍ فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دعوت طعام نه روسته راتلونکې ولیدل نو نبي ﷺ او دریدلو او هغوئ مخاطب کولو سره یې

فَقَالَ اَللّٰهُمَّ أَنْتُمْ مِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ

وفرمائیل خداونده! زه تا ګواه کولو سره د انصارو دې ښځو او بچو ته وایم چې ای انصارو! په تمامو

اَللّٰهُمَّ أَنْتُمْ مِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ

خلقو کې تاسو ځما په نزد محبوب ترین یې خداونده! په ټولو خلقو کې تاسو ځما په نزد محبوب ترین

يَعْنِي الْأَنْصَارَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

یې د حضور ﷺ مراد تمام انصارو و.

توضیح: من عرس: د واده د دعوت نه د انصارو ماشومان او ښځې راتللې، حضور اکرم ﷺ مخې ته ودریده او ویې فرمایل: **اللهم انتم**. په دې جمله کې التفات دی اصل عبارت داسې دی (**اللهم انت تعلم صدقی فیما اقول فی حق الانصار**) د دې جملې نه بعد حضور ﷺ په طور د التفات انصار مخاطب کړل او ویې فرمایل: **انتم من احب الناس الیّ**.

د حبيب صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په فراق باندې د انصارو ژړا

﴿۲۶﴾ وَ عَنْهُ قَالَ مَرَّ أَبُوْ بَكْرٍ وَ الْعَبَّاسُ بِمَجْلِسٍ مِّنْ مَّجَالِسِ

او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان کوي د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مرض وفات په دوران کې يو ورځ حضرت ابوبکر او عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا

الْأَنْصَارِ وَ هُمْ يَبْكُوْنَ

د انصارو يو مجلس باندې تير شول نو وي ليدل چې هغه اهل مجلس والا ناست وو ژړل يې هغه

فَقَالَا مَا يُبْكِيْكُمْ قَالُوْا ذَكَرْنَا مَجْلِسَ

دواړو حضراتو د هغوئ نه پوښتنه وکړه تاسو ولې ژاړئ هغوئ وويل څمونږ په مخ کې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَّا فَدَخَلَ أَحَدُهُمَا

مجلس مونږ ته راياد شو په دې اوريدو سره هغه دواړو کې يو د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو

عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ بِذٰلِكَ

او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يې دې خبرې نه خبر کړو چې د انصارو جماعت ستاسو مجلس مبارک يادولو سره ژاړي

فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ عَصَبَ عَلَى رَأْسِهٖ

نو رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دې حالت کې حجرې مبارکې نه بهر تشريف راوړو چې د سر درد د کمولو د پاره

حَاشِيَةَ بُرْدٍ فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ

د څادر يو څاک د پټې په طور سر مبارک باندې تړلې وو تړلې وو بيا خطبې ورکولو د پاره منبر باندې کې ناسته

وَلَمْ يَصْعَدْ بَعْدَ ذٰلِكَ الْيَوْمِ

چې د هغه ورځې نه روسته بيا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته منبر ته ختل نصيب نه شو مخکې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنٰى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أُوْصِيْكُمْ بِالْأَنْصَارِ

د الله! حمد او د هغه ثناء بيان کړه بيا يې وفرمائيل اى مهاجرو! زه تاسو ته د انصارو باره کښې وصيت

فَإِنَّهُمْ كَرِشِيْ وَعَيْبَتِيْ وَقَدْ قَضَوُا الَّذِيْ عَلَيْهِمْ وَبَقِيَ الَّذِيْ لَهُمْ

کوم ځکه چې په هغوئ کوم حق وو هغه هغوئ ادا کړې دى او څه چې د هغوئ حق دى هغه د الله سره باقي دى

فَاقْبَلُوْا مِنْ مُّحْسِنِهِمْ وَتَجَاوَزُوْا عَنْ مُّسِيْئِهِمْ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

نو د هغوئ د نيکو خلقو قبلوئ او د هغوئ د خرابو خلقو د خرابو کارونو نه درگذر (معافي) کوئ. [بخاري]

توضيح: ذکرنا مجلس النبي: يعنې چې کله حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مريض نه وو مونږ به تول يو ځاى کيناستلو اوس د بيمارۍ په وجه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بهر راتللى نشي، د هغه مجلس چې مونږ ته ياد شو

نو ژړا راغله.

عصب: په سر باندې پټۍ تړلو او کپړې تاوولو ته ویل کیږي.

حاشیة بردة: یعنې د خپل څادر څنډه یې په طور د پټۍ په سر باندې تړلې وه.

کرشي: په کاف باندې زور دی په راء باندې زیر دی په یوه نسخه کې په کاف باندې کسره ده او راء ساکنه ده ای بطانتي یعنې انصار زما باطن دی چې په دې کې زړه، ګرده، کولمې ټول راځي، دا د عربی محاورې لاندې خاص الخاص، رازدار او قریب ته اشاره وي.

وعیبتي: عیبة په اصل کې صندقچې ته ویل کیږي چې په هغه کې ضروری سامان ایښودل کیږي، عرب خلک د عیبة په ویلو سره زړه او سینه مرادوي چې په دې سره رازدارۍ ته اشاره وي ځکه د انسان راز د هغه په زړه او سینه کې وي.

﴿۲۷﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فِيْ مَرَضِهِ

او حضرت ابن عباس رضي الله عنه بیان کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلې بیمارۍ په دوران کې چې په

الَّذِيْ مَاتَ فِيْهِ حَتّٰى جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ

هغه کې ورته وفات راغلو یوه ورځ حجرې مبارکې نه بهر راووتلو منبر باندې تشریف فرماشو اول

فَحَمِدَ اللهَ وَاَثْنٰى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّ النَّاسَ

حضور صلی الله علیه وسلم د الله! حمد او ثناء بیان کړل بیایې وفرمائیل پوهه شئ د خلقو یعنې مسلمانانو

يَكْثُرُوْنَ وَيَقِلُّ الْاَنْصَارُ حَتّٰى يَكُوْنُوْا فِي النَّاسِ

تعداد ورځ په ورځ زیاتیږي او د انصارو تعداد به کم شي تردې پورې چې په نورو خلقو کې به د انصارو

بِمَنْزِلَةِ الْمِلْحِ فِي الطَّعَامِ فَمَنْ وَلِيَ مِنْكُمْ

تناسب طعام کې د مالګې برابرپاتې شي نو ای مهاجرینو په تاسو کې چې کوم سړی د څه اقتدار

شَيْئًا يَضُرُّ فِيْهِ قَوْمًا وَيَنْفَعُ فِيْهِ

مالک جوړ شي او د هغه په سبب څه خلقوته (یعنې نیکو کارو خلقوته) فائده رسولو او څه خلقوته

آخَرِيْنَ فَلْيَقْبَلْ مِنْ مُحْسِنِهِمْ

(یعنې بدکارو خلقوته) د نقصان رسولو اختیار لري نو هغه سړي ته پکار دی چې د انصارو د نیکو کارو

وَيَتَجَاوَزْ عَنْ مُسِيْئِهِمْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

نیکي قبوله کړي او د هغوئ د بدکارو د بدۍ نه درګذر معافي وکړي.

توضیح : ویقل الانصار: چونکې انصار د نصرت څخه دی او د نصرت څخه د محمد عربي صلی الله علیه وسلم

.

او مهاجرينو نصرت مراد دی نو انصار کيدل داسې وصف دی چې چا ته دا حاصل شو بس هماغه ته حاصل شو، کومو خلک و چې د حضور صَلَّىٰٱللَّٰهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ نصرت کړی وو هغه خلک تر هغې زمانې پورې خاص وو د کوم بل چا په نصرت سره د انصار وصف نه حاصليږي، نو ځکه د انصارو ښخه چې څوک مړ کيږي د هغوی جماعت کميږي، يو وخت داسې راځي چې د انصارو نه هيڅوک نه پاتې کيږي. دا هم ممکنه ده چې په دې حديث کې د انصارو د خلک و ښخه په جهاد کې د زياتو شهيد کيدلو طرفته اشاره وي او واقعي انصار په هره معرکه کې زيات شهيدان شوي دی، پاتې شو مهاجرين نو هجرت تر کومې زمانې پورې خاص نه دی لهذا مهاجرين نه ختميږي تر قيامته پورې چې څوک هجرت کوي هغه به د مهاج په وصف سره متصف کيږي.

فمن ولى: يعنې ستاسو نه کچيرې کوم کس صاحب د اقتدار وي او هغه د نفع او نقصان په حيثيت کې راشي هغه ته پکار دي چې د انصارو سره ښه سلوک وکړي هغو ته عفوه وکړي.

﴿۲۸﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ
او زيد بن ارقم رَضِيَٱللَّهُعَنۡهُ وايي چې رسول الله صَلَّىٰٱللَّٰهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ دعا وفرمائيله ای الله! انصار او د انصارو
وَلِأَبْنَاءِ الْأَنْصَارِ وَلِأَبْنَاءِ أَبْنَاءِ الْأَنْصَارِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
ځامن او د انصارو لمسي وبخښې. [مسلم]
﴿۲۹﴾ وَعَنْ أَبِيْ أُسَيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ دُوْرِ الْأَنْصَارِ بَنُوْ
او حضرت ابو اسيد رَضِيَٱللَّهُعَنۡهُ وايي چې رسول کريم صَلَّىٰٱللَّٰهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ وفرمائيل د انصارو بهترين کور يعني د هغوئ افضل قبائل
النَّجَّارِ ثُمَّ بَنُوْ عَبْدِ الْأَشْهَلِ ثُمَّ بَنُو الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ ثُمَّ بَنُوْ سَاعِدَةَ وَفِيْ كُلِّ دُوْرِ الْأَنْصَارِ خَيْرٌ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
بنو نجار بيا بنو عبد الاشهل بيا بنو حارث بن خزرج بيا بنو ساعده دي او د انصارو تمامو قبيلو کې خير او نيکي ده.

د حاطب بن ابي بلتعه رَضِيَٱللَّهُعَنۡهُ فضيلت او قصه

﴿۳۰﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ بَعَثَنِيْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَالزُّبَيْرَ وَالْمِقْدَادَ وَفِيْ رِوَايَةٍ
او حضرت علي کرم الله وجهه بيان کوي چې رسول الله صَلَّىٰٱللَّٰهُعَلَيۡهِوَسَلَّمَ ما ته زبير ته او مقداد ته او په يوه روايت
وَأَبَا مَرْثَدٍ بَدَلَ الْمِقْدَادِ فَقَالَ انْطَلِقُوْا حَتّٰى تَأْتُوْا رَوْضَةَ خَاخٍ
کې د مقداد په ځاي د ابو مرثد ذکر وو کړو د روانګي حکم وکړو چې تاسو روضه خاخ ته ورشئ
فَإِنَّ بِهَا ظَعِيْنَةً مَعَهَا كِتَابٌ فَخُذُوْهُ مِنْهَا
هلته به يوه ښځه بيا مومئ چې د اوښ په سورلۍ په کجاوه به ناسته وي هغې سره يو خط دی تاسو

فَانْطَلَقْنَا تَعَادٰى بِنَا خَيْلُنَا حَتّٰى اَتَيْنَا
هغه خط د هغې نه واخلي او راېې وړئ نو مونږ فورًا روان شو او خپل آسونه په تيز رفتارۍ سره
اِلَى الرَّوْضَةِ فَاِذَا نَحْنُ بِالظَّعِينَةِ فَقُلْنَا أُخْرِجِى
زغلولو سره روضه خاخ ته ورسيدو او هغه ښځه مو را لاندې کړه مونږ هغه ښځې ته وويل راوړه هغه
الْكِتَابَ قَالَتْ مَا مَعِىَ مِنْ كِتَابٍ فَقُلْنَا
خط را او باسه او مونږ ته يې حواله کړه هغه ښځې وويل ما سره هيڅ خط مط نشته مونږ ورته وويل
لَتُخْرِجِنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَنُلْقِيَنَّ الثِّيَابَ فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ عِقَاصِهَا
ته خط را او باسه يا به مونږ ستا نه کپړې او باسو بيا هغه ښځې هغه خط د خپلې کوڅۍ نه را وايسته
فَأَتَيْنَا بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا
مونږ ته يې حواله کړو او مونږ هغه خط اخستو سره رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راغلو هغه خط خلاصولو سره
فِيهِ مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى نَاسٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ
وکتل شو نو په هغه کې ليکلي وو د حاطب بن ابي بلتعه د طرف نه اهل مکو کې د مشرکينو په نوم
مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ يُخْبِرُهُمْ بِبَعْضِ أَمْرِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
يا مخکې حاطب د مکې مشرکينو ته د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بعضې اقداماتو او منصوبو باره کې
فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا حَاطِبُ
معلومات فراهم کړې وو رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حاطب طلب کړو او هغه ته يې وفرمائيل اى حاطب! دا څه
مَا هٰذَا فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ لَا تَعْجَلْ عَلَيَّ
دي؟ حاطب وويل يا رسول الله! ځما باره کښې تادى مه کوئ (يعني ځما پوره خبرو اوريدو نه بغير
إِنِّي كُنْتُ امْرَأً مُلْصَقًا
د دې حرکت په بدله کې ځما متعلق د کفر او سزا فيصله مه کوئ) دراصل زه يو داسې سړى يم چې
فِي قُرَيْشٍ وَلَمْ أَكُنْ مِّنْ أَنْفُسِهِمْ وَكَانَ مَنْ مَّعَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِيْنَ
د قريشو خلقو سره د بهر نه راتلو سره يو ځاې شوى يم هر کله چې ستا سو سره کوم نور مهاجرين دي
لَهُمْ قَرَابَةٌ يَحْمُوْنَ بِهَا أَمْوَالَهُمْ وَأَهْلِيْهِمْ بِمَكَّةَ
هغوئ مکې والاو سره قرابت لري او د مکې مشرکين د هغه قرابت لحاظ کولو سره په مکه کې د

فَاَحْبَبْتُ إِذْ فَاتَنِيْ ذٰلِكَ

هغه مهاجرينو د مال وجائيداد او د هغوئ د اهل او عيال حفاظت كوي نو په دې بناء چې څما او د مكې

مِنَ النَّسَبِ فِيْهِمْ أَنْ أَتَّخِذَ

د مشركې نو په منځ كې نسبي او قرابتي تعلق نشته دى ما وغوښتل چې د هغوئ د پاره څه داسې

فِيْهِمْ يَدًا يَحْمُوْنَ بِهَا قَرَابَتِيْ

كارنامه وكړم چې د هغه په بدله كې هغوئ په مكه كې څما د قرابتدارو حفاظت كوي تاسو ته د

وَمَا فَعَلْتُ كُفْرًا وَّلَا ارْتِدَادًا عَنْ دِيْنِيْ

زړه په صدق سره يقين دركوم چې ما دا حركت په دې وجه نه دى كړى چې زه د سره په دائره ايمان او

وَلَا رِضًى بِالْكُفْرِ بَعْدَ الْإِسْلَامِ

اسلام كې داخل شوى نه يم او كافر يم او نه په دې وجه چې د اسلام نه روسته اوس كفر ماته ښه لګي

فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهٗ قَدْ

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل په دې كې شک نشته چې حاطب ستاسو مخكې بالكل ريښتيا

صَدَقَكُمْ فَقَالَ عُمَرُ دَعْنِيْ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ

بيان كړى دى حقيقت حال هغه دى چې هغه خو دلى ليكن عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وويل يارسول الله!

أَضْرِبْ عُنُقَ هٰذَا الْمُنَافِقِ فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ماته اجازت راكړئ چې زه د دې منافق څټ ووهم رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائيل دې حقيقت نظر

إِنَّهٗ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا وَّمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّ

له چې حاطب غزوه بدر كې شريک شوى دى بيا ورته نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل او تا ته د حقيقت حال

اللّٰهَ اِطَّلَعَ عَلٰى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ

څه علم دى ممكنه ده الله! اهل بدر خپل خصوصي نظر كرم او مغفرت سره نازولي وي د بدر د غازيانو

اعْمَلُوْا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ وَجَبَتْ لَكُمُ الْجَنَّةُ

په حقله الله! فرمائيلي دي تاسو چې څه غواړئ كوئ حقيقت خو دادى چې جنت ستاسو د پاره

وَفِيْ رِوَايَةٍ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ فَأَنْزَلَ

واجب شوى دى او په يوه روايت كې دي چې ستاسو د پاره جنت واجب شوى دى په ځاي دادى چې تاسو

اللهُ	تَعَالَىٰ	يَا	أَيُّهَا	الَّذِينَ	آمَنُوا	لَا	تَتَّخِذُوا	عَدُوِّي
مي بخښلي يې دي نه روسته الله! دا آيت نازل کړو چې د هغه ترجمه داده اې ايمان والاوو ځما او								
وَعَدُوَّكُمْ	أَوْلِيَاءَ.	مُتَّفَقٌ	عَلَيْهِ.					
خپل دښمنان دوستان مه جوړوئ الخ. [بخاري مسلم]								

توضیح: **ابامرثد الغنوی**: په يو روايت کې دي چې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت مقداد وليږلو، په بل روايت کې دي چې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ابو مرثد وليږلو، نو دا په ظاهره تعارض دی، ددې جواب دا دی چې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څلور کسان ليږلي وو يعنې حضرت علی، حضرت زبير، حضرت مقداد، او حضرت ابو مرثد رضی الله عنهم اجمعين نو په بعضو رواياتو کې د ابو مرثد ذکر دی د مقداد نشته او په بعضو کې د مقداد ذکر دی د ابو مرثد نشته دا تعارض نه دی، روايت بيانولو والاؤ کله يو ذکر کړی دی او کله يې ذکر کړی نه دی.

روضة خاخ: مديني منورې ته نزدې د يو ځای نوم دی چې د مکې په لاره کې واقع دی.

ظعينة: کومه ښځه چې په اوښ سفره شي په سفر ووځي هغې ته ظعينه ويل کيږي، ددغې ښځې نوم ساره وو يا ام ساره وه د قريشو د آزاد کرده ښځو څخه يوه وه.

يتعادی: د منډو وهلو او ځغلولو په معنی سره راغلی دی.

لتلقين: دغې ښځې د خط د وجود څخه انکار وکړو نو صحابو هغې ته وويل چې خط را اوباسه او که نه نو مونږ به تا بربنډه وو ځکه چې د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمان دروغ کيدلی نشي، ته دروغ وايې، ددينه معلوميږي چې د صحابه کرامو ايمان دومره مضبوط وو چې د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فرمان په مقابل کې د هيڅ شی قبلولو ته تيار نه وو.

من عقاصها: عقاص د عقيصة جمع ده د سر د ويښتانو کوڅۍ ته ويل کيږي، امرأ القيس د خپلې محبوبې په باره کې ويلي دي:

غدائرها مستشزرات الی العلی تضل العقاص فی مثنی و مرسل

په يو روايت کې دي چې (**اخرجته من حجزتها**) يعنې د خپلې وروسته حصې د دبر خواته د کمربند څخه خط راوبسته، په دواړو رواياتو کې تطبيق دا دی چې د دغې ښځې ويښته اوږده وو، هغې اول خط د ويښتانو په کوڅۍ کې وتړه او بيا يې هغه د کمربند لاندې کړو، نو دواړه اطلاقه صحيح دي که **عقاصها** وواېي او که **عجزتها** وواېي.

ببعض امر رسول الله: د مکې د فتحې په موقع باندې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپله اراده دومره پټه وساتله چې حضرت عائشې رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا ته هم پته نه وه چې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چيرته د جهاد لپاره ځي؟ بلکه د

مدینې په لارو باندې پیرې ودرولی شوې وې ترڅو کوم کس د اهل مکه په مخ کې د حضور ﷺ د مهم سره متعلق راز افشاء نکړي، ځکه که قریشو ته مخکې پته لګیده نو هغو به ښه تیاري کولو نو ښه جنګ به کیده او زیاته وینه به بهیدله. حضور ﷺ وغوښتل چې په بې خبرۍ کې په قریشو باندې حمله وشي ترڅو د کم نه کمه وینه وبهیږي او د حرم شریف تقدس برقراره پاتې شي، د امر رسول الله نه مراد دا دی چې حضرت حاطب د اندازې نه وویل چې رسول الله ﷺ کوم مهم ته روان دی کیدای شي په مکه باندې حمله وي نو یاد ساتئ چې تاسې د حق دغه سیلاب بندولی نشئ مګر زه تاسو خبروم چې د خپل ځان د حفاظت انتظام وکړئ.

یدا: ددې جمع ایادی ده احسان او انعام ته ویل کیږي.

ومایدریک: ای ای شئ یعلمک انه مستحق للقتل.

علی اهل بدر: یعنې حاطب بدری صحابی نه دی او شاید الله تعالی د مخکې نه معلومه کړې وې چې د اهل بدر اعمال ګمراه کن کیدلی نشي نو الله تعالی وفرمایل چې ما تاسو وبخښلئ چې څه غواړئ کوئ یې، الله تعالی ته معلومه وه چې دوی به کوم غلط کار نه کوي، د جواب خلاصه دا ده چې اهل بدر داسې شهزادګان دي چې الله تعالی د هغوی هر ناز و انداز بخښي بس د هغوی د محبوبیت په مخ کې زر ګناهونه معاف دي. شاعر ددې مکمل تصویر داسې ویستلی:

واذا الحبیب اتی بذنب واحد جاءت محاسنه بالف شفیع

ترجمه: چې کله معشوق د عاشق په مخ کې یوه جرم وکړي نو د هغه محاسن زر سفارشګر راولي د هغه جرم معافوي.

په بدر کې د شریکو صحابو شان

﴿۲۱﴾ وَعَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ قَالَ جَاءَ جِبْرَئِيْلُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
رفاعه بن رافع رضی الله عنه بیان کوي چې جبرائیل علیه السلام رسول الله ﷺ ته راغي او پوښتنه یې
فَقَالَ مَا تَعُدُّوْنَ أَهْلَ بَدْرٍ فِيْكُمْ قَالَ
وکړه چې غزوه بدر کې شریکې دونکی تاسو په خپل منځ کې د کومې طبقې خلقو نه شمیر کوئ
مِنْ أَفْضَلِ الْمُسْلِمِيْنَ أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا
حضور ﷺ ورته وفرمائیل مونږ هغوئ د ټولو نه اعلی او د ټولو نه ښه مسلمانانو کې شمیرو یا
قَالَ وَكَذٰلِكَ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا
حضور ﷺ د غه شان څه نورو الفاظو سره جواب ورکړو حضرت جبرائیل) وویل دغه شان د
مِنَ الْمَلَائِكَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
هغه فرشتو مقام او چت دی کومې چې په غزوه بدر کې شریکې شوې وې.

دبیعت الرضوان فضیلت

﴿۳۲﴾ وَ عَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

او ام المؤمنین بي بي حفصه رضی الله عنها بیان کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمائیل زه امید لرم چې کوم

إِنِّيْ لَأَرْجُوْ أَنْ لَّا يَدْخُلَ النَّارَ إِنْ شَآءَ اللهُ أَحَدٌ

سړی بدر او حدیبیه کې شریک شوی دی هغه به انشاء الله د دوزخ په اور کې نه داخلیږي ما دي

شَهِدَ بَدْرًا وَّ الْحُدَيْبِيَةَ قُلْتُ يَا رَسُوْلَ اللهِ

خبري اوریدو سره عرض وکړو یارسول الله! آیا الله ! دانه دي فرمائیلي چې په تا سو کې هیڅ

أَلَيْسَ قَدْ قَالَ اللهُ تَعَالَى وَإِنْ مِّنْكُمْ إِلَّا

سړی داسي نشته چې په دوزخ به نه وارد کیږي حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل آیا تا دا نه دي اوریدلي چې

وَارِدُهَا قَالَ فَلَمْ تَسْمَعِيْهِ يَقُوْلُ ثُمَّ نُنَجِّي

الله ! دي نه روسته داهم فرمائیلي دي چې بیا به مونږ هغه خلق دوزخ ته تلو نه بچ کړو چې هغوئ

الَّذِيْنَ اتَّقَوْا وَفِيْ رِوَايَةٍ لَا يَدْخُلُ النَّارَ

تقوی اختیار کړه او په یوه روایت کې داسي دي چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمائیل اصحابِ شجره کې به

إِنْ شَآءَ اللهُ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ أَحَدٌ الَّذِيْنَ

هیڅ سړی انشاء الله د دوزخ په اور کې نه داخلیږي او اصحاب شجره نه مراد هغه خلق دي کوموچې

بَايَعُوْا تَحْتَهَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

د وني لاندي بیعت کړی وو. [بخاري مسلم]

توضیح : **اصحاب الشجرة**: د حدیبیه د صلحې په موقع باندې بیعت رضوان چې د کومې ونې لاندې شوی وو هغه د کیکر ونه وه ، د کیکر دغه ونه په قرآن کریم کې د تحت الشجرة په نوم سره یاده شوې ده ، لته د همدې بیعت او بیعت کونکو ذکر دی ، دا بیعت په هغه وخت کې واخیستلی شو چې کله حضور صلی الله علیه وسلم ته وویلی شو چې اهل مکو حضرت عثمان رضی الله عنه بندی کړی دی او بیا یې قتل کړی دی ، حضور صلی الله علیه وسلم د انتقام اخیستلو او د کفارو سره د جنګ کولو لپاره د صحابو څخه بیعت واخیستلو ، وروسته معلومه شوه چې حضرت عثمان صحیح سالم دی .

ددې بیعت لوی فضیلت دی حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمایې چې (**بایعناه علی الموت**) یعنې مونږ په دې باندې بیعت کړی وو چې د حضرت عثمان بدله به اخلو او که نه نو د ځان نه به تیریږو .

﴿۲۲﴾ وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ كُنَّا يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ أَلْفًا وَ أَرْبَعَ مِائَةٍ

او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي د حديبيه په ورځ ځمونږ تعداد يو زر او څلورسوه ۱۴۰۰ وو او ځمونږ

قَالَ لَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْتُمُ الْيَوْمَ خَيْرُ أَهْلِ الْأَرْضِ . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

متعلق رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائيلي وو نن ورځ تاسو په ځمکې والوکې د ټولو نه ښه خلق ياست. [بخاري مسلم]

﴿۲۴﴾ وَ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَّصْعَدُ

او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان کوي د حديبيه د سفر په دوران کې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې دا و فرمائيل

الثَّنِيَّةَ ثَنِيَّةَ الْمُرَارِ فَإِنَّهُ يُحَطُّ عَنْهُ مَا حُطَّ

چې ټولو نه مخکې چې کوم خلق هغه ثنية المرار باندې وختل نو د هغه به د و مره ګناهونه معاف شي

عَنْ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ وَ كَانَ أَوَّلَ مَنْ صَعِدَهَا

څومره چې د بني اسرائيلو ګناهونه معاف شوي وي نو د ټولو نه مخکې چې کوم خلق هغه ثنية

خَيْلُنَا خَيْلُ بَنِي الْخَزْرَجِ ثُمَّ تَتَامَّ النَّاسُ

المرار باندې وختل هغه ځمونږ آسونه يعني د قبيله خزرج آس سواره وو هغوئ نه روسته مخکې

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّكُمْ

روسته ټول خلق وختل نو رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائيل تاسو ټول وبخښل شوئ علاوه د هغه سړي نه

مَغْفُوْرٌ لَهُ إِلَّا صَاحِبَ الْجَمَلِ الْأَحْمَرِ فَأَتَيْنَاهُ

چې سور اوښ والا دی يعني د منافقانو سردار عبد الله بن ابي د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دي ارشاد اوريدو سره

فَقُلْنَا تَعَالَ يَسْتَغْفِرْلَكَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مونږ هغه سور اوښ والا سړي ته ورغلو او هغه ته مو وويل زمونږ سره راځه چې مونږ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

قَالَ لَأَنْ أَجِدَ ضَالَّتِيْ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ

نه ستا په حق کې هم د بخښش او مغفرت درخواست وکړو خو هغه بدبخت وويل حقيقت دا دی چې

يَسْتَغْفِرَ لِيْ صَاحِبُكُمْ.

زه خپل ورک شوی شی پيدا کړم نو دا ځما په نزد د هغه خبري نه زيات پسنديده او عزيز دی چې ستا سو

رَوَاهُ مُسْلِمٌ. وَذُكِرَ حَدِيْثُ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

صاحب زما د پاره بخښش او مغفرت وغواړي. [مسلم] او د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حديث: قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

لِأُبَيِّ	بْنِ	كَعْبٍ	إِنَّ	اللهَ	أَمَرَنِي	أَنْ	أَقْرَأَ عَلَيْكَ

۱ لِأُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ إِنَّ اللهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ فضائل قرآن نه روسته والا باب کې نقل شوی دی یعني صاحب مصابیح

فِي	بَابٍ	بَعْدَ	فَضَائِلِ	الْقُرْآنِ.

داحدیث هلته دې باب کې نقل کړی وو لیکن دې حدیث کې د قرآن کریم ذکر وو ځکه مؤلف مشکوة دا هلته نقل کړو

توضیح : **من یصعد**: دا د صعود څخه دی د ختلو په معنی سره دی.

الثنیة: د دوو غرونو په مینځ کې غونډۍ ته ثنیة ویل کیږي او مرار د یو ځای نوم دی چې د مکې او حدیبیه په مینځ کې دی، دا غونډۍ هم دغه ځای ته منسوبه ده په دغه وجه ثنیة المرار ویل شوی دی، په ۶ھ کې حضور ﷺ د عمرې لپاره مکې ته روان شو یونیم زر صحابه کرام ورسره وو لیکن چې کله هغه د حدیبیه مقام ته ورسیدو نو د قریشو کفارو هغه د عمرې کولو څخه منع کړلو، یوه ځانته تفصیل طلبه قصه ده لیکن په زیر بحث حدیث کې چې کومه تذکره ده هغه دا ده چې ثنیة المرار یوه سخته او اوچته غونډۍ وه، حضور ﷺ ته دا اندیښنه پیدا شوه چې چیرته ددې شاته د قریشو کفارو مورچې جوړه کړې نه وي او ناڅاپه حملې کولو سره نقصان ونه رسوي نو ځکه یې په طور د ترغیب او په طور د انعام یې دا وفرمایل چې په دې غونډۍ باندې که کوم شخص وخیژي او د دښمن احوال معلوم کړي نو د هغه به دو مره ګناه ساقطه شي لکه څومره ګناه چې د بنی اسرائیلو معاف شوې وه، اوس سوال دا دی چې د بنی اسرائیلو ګناه چیرته معاف شوې وه؟ په تاریخ کې ددې لپاره کومه پته نشته نو علماؤ جواب ورکړی چې بنی اسرائیلو ته الله تعالی د اریحا ښار ته د اخلیدو حکم کړی وو او فرمایلي یې وو چې کچیرې تاسو په عجز او انکسارۍ او توبې کولو سره او د حطة نعرې لګولو سره سرټیټي داخل شوی نو وعده ده چې ستاسې ګناه به معاف کړم، بنی اسرائیلو په دې وعده باندې عمل ونکړو او اریحا ته د داخلیدو په وخت د سجدې په ځای په کناټو ښنبیدلو سره داخل شول او د حطة په ځای د حنطة الفاظ ویل یې شروع کړل، الله تعالی هغوی ته سزا ورکړله.

دلته حضور اکرم ﷺ د **(ماحط عن بنی اسرائیل)** الفاظو سره د هغوی د ګناه معاف کولو وعدې ته اشاره وفرمایله چې کچیرې بنی اسرائیلو دغه وعده پوره کړې وای نو د هغې ټوله ګناه معاف کیدله مګر هغوی داسې ونکړل او وعده خلافي یې وکړه لهٰذا ستاسو نه چې کوم کس په ثنیة المرار باندې وخیژي او د دښمن حال معلوم کړي نو د هغه ګناه به ټوله معاف شي.

خیل بنی الخزرج: حضرت جابر رضی الله عنه په خپله د بنو الخزرج سره تعلق لري هغه فرمایي چې په ثنیة المرار باندې د ختلو سعادت د ټولو نه مخکې زمونږ د قبیلې شهسوارو حاصل کړو.

ثم تتام الناس: دا صیغه د تمام په معنی سره ده ای تتابع یعنې د دینه وروسته خلک په کثرت سره لاړل، حضور ﷺ بشارت واوروه چې څوک په دې کې تللي وي هغوی ټول د ګناه څخه پاک شول.

(الا صاحب الجمل الاحمر) د سره اوښ د مالک مغفرت نه کیږي ، د سره اوښ د مالک نه رئیس المنافقین عبدالله بن ابی ابن سلول مراد دی ، حضرت جابر رضي الله عنه فرمایي چې مونږ هغه ته وویل چې راشه او د حضور صلی الله علیه وسلم څخه د استغفار دعاء وغواړه ، په جواب کې عبدالله بن ابی بن سلول وویل چې زما اوښه ورکه شوې ده ، زه د هغه په تلاش کې روان یم کچیرې ما ته زما ورکه اوښه ملاؤ شوه نو هغه به زما لپاره د دینه زیاته بهتره وي چې ستاسو نبی زما لپاره استغفار وغواړي .

د صاحبکم کومه اصطلاح چې په هغه وخت کې وه دا به کفارو استعمالوله ، هغوی به مسلمانانو ته ویل چې دا نبی ستاسو ملګری او مشر دی زمونږ نه دی ، دغه منافق هم د کفارو والا اصطلاح استعمال کړه .

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

د شیخینو رضي الله عنهما د ابن مسعود رضي الله عنه فضیلت

﴿۳۵﴾ عَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم و فرمائیل
قَالَ اقْتَدُوْا بِالَّذِيْنَ مِنْ بَعْدِيْ مِنْ أَصْحَابِيْ
تاسو د هغه دواړو تابعداري کوئ چې څما د صحابو رضي الله عنهم نه دي او زما نه روسته به خلفاء وي
أَبِيْ بَكْرٍ وَعُمَرَ وَاهْتَدُوْا بِهَدْيِ عَمَّارٍ وَتَمَسَّكُوْا
او هغه ابوبکر رضي الله عنه او عمر رضي الله عنه دی د عمار بن یاسر رضي الله عنه سیرت او د هغه نقش قدم اختیار ولو سره
بِعَهْدِ ابْنِ أُمِّ عَبْدٍ وَفِيْ رِوَايَةِ حُذَيْفَةَ
سیده لاري باندې ځئ او د ام عبد د ځوی عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه عهد مضبوط ونیسئ او په یوه
مَا حَدَّثَكُمْ ابْنُ مَسْعُوْدٍ فَصَدِّقُوْهُ
دوهم روایت کې چې حضرت حذیفه رضي الله عنه نه روایت دی د ام عبد د ځوی عهد مضبوط ونیسئ په ځای
بَدَلَ وَتَمَسَّكُوْا بِعَهْدِ ابْنِ أُمِّ عَبْدٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
دا الفاظ دي چې: ابن مسعود رضي الله عنه تاسو ته کوم حدیث بیان کړي په هغه کې هغه ریشتني ګڼئ. [ترمذي]

توضیح: **اقتدوا**: یعني زما نه روسته د شیخینو اقتداء وکړئ ، معلومه شوه چې حضور صلی الله علیه وسلم په ډیرو اشاراتو او بعضو تصریحاتو کې د حضرت صدیق او حضرت عمر خلافت بیان کړی دی ، په دې حدیث کې هم واضحه اشاره ده .

بعهد ابن ام عبد : د عهد څخه وصیت او نصیحت او دینی احکام او مسائل مراد دي ، په یو بل حدیث

کې دي : ما حدثکم ابن ام عبد فصدقوه ، په يو روايت کې دي چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل :
رضيت لامتي ما رضي به ابن ام عبد.
د زير بحث حديث او دغه قسم نورو رواياتو په وجه حضرت امام اعظم ابو حنيفة رَحِمَهُ اللَّهُ د خپل اجتهادي مسائلو او فقهي بنياد د حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په رواياتو او د هغه په ترجيحاتو باندې ايخی دی، حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د شيخينو خلافت بلاچون و چرا قبول کړی وو.

﴿۳۶﴾	وَعَنْ	عَلِيٍّ	قَالَ	رَسُوْلُ	اللّٰهِ	صَلَّى	اللّٰهُ	عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت علي کرم الله وجهه بيان کوي چې په يوه موقعه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائيلي وو که ما د								
لَوْ	كُنْتُ	مُؤَمِّرًا	أَحَدًا مِّنْ	غَيْرِ	مَشُوْرَةٍ	لَأَمَّرْتُ	عَلَيْهِمُ	
مشوري نه بغير څوک امير او حاکم جوړولای نو پر خلقو امير او حاکم به مې د اُمِّ عبد ځوی يعني								
ابْنَ أُمِّ عَبْدٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.								
عبد الله ابن مسعود ,جوړ کړی وو. [ترمذي ابن ماجه]								

توضيح : مؤمرا: د امير جوړولو په معنی سره دی ، يعنې کچيرې د کومې عامې مشورې نه بغير ما څوک په کوم کار باندې مقررولی نو د ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کمالاتو او صفاتو په پيش نظر سره ما هغه امير جوړولو ، اوس سوال دا دی چې د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وفات نه بعد خلفاء اربعه اميران جوړ شوي دي حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کله هم امير جوړ شوی نه دی نو د زير بحث حديث مطلب څه دی؟ ددې جواب دا دی چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپل وفات نه بعد امارت ته اشاره کړې نه ده بلکه په دې کې د امير عام په ځای کوم بل امارت ته اشاره ده لکه څنګه چې په جهادی مهماتو او د غزواتو په تشکيلاتو کې څوک امير ګرځولی کيږي ، مطلب دا دی چې که عامه مشوره نه وای نو زما رأيه به دا وه چې ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ هميشه د جماعت امير جوړ کړی شي.

ديو څو صحابو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ مخصوص فضائل

﴿۳۷﴾	وَ	عَنْ	خَيْثَمَةَ	بْنِ	أَبِيْ	سَبْرَةَ	قَالَ	أَتَيْتُ الْمَدِيْنَةَ
او حضرت خيثمه بن ابي سبرة رَحِمَهُ اللَّهُ بيان کوي چې زه کله مدينې ته راغلم نو ما د الله نه دعا وغوښتله								
فَسَأَلْتُ	اللّٰهَ	أَنْ	يُّيَسِّرَ	لِيْ				
چې ماته يو نيک هم نشين ميسر حاصل شي يعنې ماته يو داسې نيک کس حاصل شي چې د هم نشين								
جَلِيْسًا	صَالِحًا	فَيَسَّرَ لِيْ						
جوړيدو کامل استعداد او صلاحيت لري او ذ هغه د هم نشينی نه استفاده کيدی شي نو حق تعالی								

أَبَا هُرَيْرَةَ فَجَلَسْتُ إِلَيْهِ

دحضرت ابو هريره په شان هستي زما دپاره ميسر وفرمائيله چي د هغه صحبت او هم نشيني ما اختيار کړه

فَقُلْتُ إِنِّيْ سَأَلْتُ اللهَ أَنْ يُّيَسِّرَلِيْ

هغه ته عرض وکړو چي ما د الله تعالى نه دعا غوښتي وه چي ماته يو هم نشين حاصل شي او الله تعالى

جَلِيْسًا صَالِحًا فَوُفِّقْتَ لِيْ فَقَالَ

څما دعا قبلولو سره ستاسو په شان همنشين ماته عطا کړو حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زما نه پوښتنه

مِنْ أَيْنَ أَنْتَ قُلْتُ مِنْ أَهْلِ الْكُوْفَةِ

وکړه ته د کوم ځاى اوسيدونکى يې ما عرض وکړو زه د کوفي اوسيدونکى يم دلته ځکه راغلى يم د

جِئْتُ أَلْتَمِسُ الْخَيْرَ وَأَطْلُبُهُ فَقَالَ

خير لټونکى او خپل نفس د پاره د خير طلبګار يم ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمائيل ايا ستاسو په منځ کې

أَلَيْسَ فِيْكُمْ سَعْدُ بْنُ مَالِكٍ مُجَابُ الدَّعْوَةِ

يعني ستاسو په ښار کې سعد بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نشته چي مستجاب الدعوات دى آيا ستاسو په منځ

وَابْنُ مَسْعُوْدٍ صَاحِبُ طَهُوْرِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَعْلَيْهِ

کې عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نشته چي د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ځان سره ساتل آيا په تاسو کې

وَحُذَيْفَةُ صَاحِبُ سِرِّ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَمَّارُ الَّذِيْ

حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نشته چي د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صاحب راز وو آيا په تاسو کې د عمار رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په شان

أَجَارَهُ اللهُ مِنَ الشَّيْطَانِ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ

هستي نشته چي الله د خپل رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ژبي مبارکي په ذريعه د شيطان نه امن او تحفظ ورته

وَسَلْمَانُ صَاحِبُ الْكِتَابَيْنِ يَعْنِيْ الْإِنْجِيْلَ

عطاء کړي وو او آيا ستاسو په منځ کې سلمان فارسي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نشته چي د دوو کتابونو يعني انجيل

وَالْقُرْآنَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

او قرآن منونکى دى. [ترمذي]

﴿۳۸﴾ وَعَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نِعْمَ الرَّجُلُ أَبُوْ بَكْرٍ

او حضرت ابو هريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چي رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل ابو بکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم ډير ښه سړى

نِعْمَ الرَّجُلُ عُمَرُ نِعْمَ الرَّجُلُ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ نِعْمَ الرَّجُلُ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ

دی عمر رضي الله عنه هم ډیر ښه سړی دی ابو عبیده بن الجراح رضي الله عنه هم ډیر ښه سړی دی اسید بن حضیر رضي الله عنه

نِعْمَ الرَّجُلُ ثَابِتُ بْنُ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ نِعْمَ الرَّجُلُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ نِعْمَ الرَّجُلُ

هم ډیر ښه سړی دی ثابت بن قیس بن شماس هم ډیر ښه سړی دی معاذ بن جبل رضي الله عنه هم ډیر ښه سړی دی

مُعَاذُ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْجَمُوحِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ

عمرو بن الجموح هم ډیر ښه سړی دی دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یي دي چې دا حدیث غریب دی.

هغه دري صحابه چې جنت د هغوی مشتاق دی

﴿۳۹﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْجَنَّةَ تَشْتَاقُ إِلٰى ثَلَاثَةٍ

او حضرت انس رضي الله عنه بیان کوي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم و فرمائیل حقیقت دا دی چې جنت د دریو

عَلِيٍّ وَ عَمَّارٍ وَ سَلْمَانَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

سړو ډیر مشتاق دی او هغه علي رضي الله عنه عمار رضي الله عنه سلمان فارسي رضي الله عنه دی. [ترمذي]

د حضرت عمار رضي الله عنه فضیلت

﴿۴۰﴾ وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ اِسْتَأْذَنَ عَمَّارٌ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت علي کرم الله وجهه بیان کوي چې یو ورځ عمار رضي الله عنه د حضور صلی الله علیه وسلم خدمت اقدس کې

فَقَالَ ائْذَنُوا لَهُ مَرْحَبًا بِالطَّيِّبِ

د حاضري اجازه طلب کړه نو رسول الله صلی الله علیه وسلم و فرمائیل دا دننه راولئ پاک او پاکې زه شخصته

الْمُطَيَّبِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

پخیر راغلی دی. [ترمذي]

توضیح: الطیب: د ذات په اعتبار سره پاکیزه مراد دی.

المطیب: د صفاتو او عاداتو او اخلاقو په اعتبار سره پاکیزه مراد دی، مطلب دا دی چې حضرت عمار رضي الله عنه ظاهرًا او باطنًا پاکیزه انسان دی.

د حضرت عمار رضي الله عنه فضیلت

﴿۴۱﴾ وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَا خُيِّرَ عَمَّارٌ بَيْنَ

او بي بي عائشه رضي الله عنها بیان کوي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم و فرمائیل عمار رضي الله عنه ته چې کله

الْأَمْرَيْنِ إِلَّا اخْتَارَ أَشَدَّهُمَا . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
دوو کارونو کې د يو کار اختيار ورکړل شو نو هغه هميشه به سخت ترين او مشکل کار اختيار کړو. [ترمذي]

توضیح: اشدهما: په يو روايت کې **أيسرهما** دی يعنې آسانه کار به يې اختيارولو. په دې دواړو روايتونو کې په ظاهره تعارض معلوميږي نو ددې جواب دا دی چې د اشدهما تعلق د حضرت عمار د ذات سره دی چې هغه به د زيات ثواب د حصول لپاره سخترينه کار د خپل ذات لپاره غوره کولو ليکن د نورو اشخاصو په اعتبار سره به يې آسانه کار غوره کولو ترڅو د نورو خلکو لپاره هغه کار باعث د مشقت ونه ګرځي.

د حضرت سعد بن معاذ رضي الله عنه جنازې ته فريښتې راغلې وې

﴿۲۲﴾ وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ لَمَّا حُمِلَتْ جَنَازَةُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ
او حضرت انس رضي الله عنه بيان کوي چې هرکله چې د حضرت سعد بن معاذ رضي الله عنه جنازه اوچتولو
قَالَ الْمُنَافِقُوْنَ مَا أَخَفَّ جَنَازَتَهُ وَ ذٰلِكَ لِحُكْمِهِ فِيْ بَنِيْ
سره خلق روان شول نو منافقانو وويل چې د ده جنازه څومره سپکه ده دا د هغه فيصلې په وجه چې
قُرَيْظَةَ فَبَلَغَ ذٰلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ
هغه د بنو قريظو په باره کې کړې وه د منافقانو دا خبره چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسيده نو
الْمَلَائِكَةَ كَانَتْ تَحْمِلُهُ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمائيل د هغه جنازه فرښتو پورته کړې وه. [ترمذي]

توضیح: لحکمه في بني قريظة: بنو قريظة په مدينه کې د اوسيدونکو بااثره يهوديانو د يوې قبيلې نوم دی د حضرت سعد بن معاذ رضي الله عنه هغو خلکو سره مخکنی تعلقات وو، د جنګ خندق نه وروسته چې کله د دغو يهودو محاصره وشوه نو هغوی حضرت سعد بن معاذ رضي الله عنه خپل حکم ومنلو چې هغه کومه فيصله وکړي نو هغه مونږ ته قبوله ده، هغه راغی او د تورات مطابق يې فيصله واوروله چې ښځې، بوډاګان او ماشومان دې غلامان وګرځولی شي او جنګيدونکي ځوانان دې قتل کړی شي، چې کله دغه فيصله نافذه شوه نو منافقين ډير ناراضه شول، چې کله د حضرت سعد رضي الله عنه انتقال وشو او جنازه يې پورته کړې شوه نو منافقينو وويل چې د سعد جنازه درنه نه ده سپکه ده ګويا د هغه په ايمان کې فرق راغلی دی ځکه هغه چې د بنو قريظه په باره کې کومه فيصله کړې وه هغه ظالمانه فيصله وه، د دې خبرې د اطلاع په جواب کې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې جنازه د دې لپاره سپکه معلوميږي چې ملائکو جنازه پورته کړې ده، وايي چې د هغه د جنازې په لمانځه کې اويا زره ملائکې راغلې وې.

د حضرت ابوذر رضي الله عنه فضيلت

﴿۴۳﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه وايي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه واوريدل د ابوذر رضي الله عنه نه زيات د
يَقُوْلُ مَا أَظَلَّتِ الْخَضْرَآءُ وَلَا أَقَلَّتِ الْغَبْرَآءُ
ريښتني ژبي سړي باندې نه شين آسمان سوری کړی دی او نه غبار الود ځمکې د هغه نه زيات]
أَصْدَقَ مِنْ أَبِيْ ذَرٍّ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
ريښتنی سړی پورته کی. [ترمذي]

توضیح: اصدق: زيات ريښتيني ته اصدق ويل کيږي.

اظلت: د سوری کولو په معنی سره دی.

الخضراء: شين (نيله) آسمان ته خضراء ويل کيږي.

الغبراء: گردآلود ځمکې ته غبراء ويل کيږي، ابوذر غفاری ددې امت د ټولو نه زيات زاهد او تارک الدنيا انسان وو، هغه د يو وخت نه د بل وخت لپاره خوراک ايښودل جائز نه گڼل، په دې باندې به يې خلک په آمسا باندې وهل، د اسلام نه مخکې د حنفاؤ ځخه وو، د حضرت امير معاويه رضي الله عنه سره په شام کې څه وخت پاتې شو، حضرت امير معاويه رضي الله عنه حضرت عثمان رضي الله عنه ته درخواست وکړو چې هغه مدينې ته وغواړي، چې کله حضرت ابوذر غفاری رضي الله عنه مدينې ته راغی نو د حضراتو صحابو او تابعينو سره يې شور کولو، حضرت عثمان رضي الله عنه هغه ته د مدينې نه څو ميله بهر د (زبده) مقام ته د تللو وويل، هغه لاړو او هلته يې انتقال وشو او هلته دفن دی، هغه په زهد کې د حضرت عيسى عليه السلام سره مشابه وو.

﴿۴۴﴾ وَعَنْ أَبِيْ ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَظَلَّتِ
او حضرت ابوذر رضي الله عنه وايي چې رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل څه داسي ويونکي باندې نه څو شين
الْخَضْرَاءُ وَلَا أَقَلَّتِ الْغَبْرَآءُ مِنْ ذِيْ لَهْجَةٍ أَصْدَقَ
آسمان سوری وکړه او نه ځمکې هغه پورته کی چې ابوذر نه زيات ريښتني وي او الله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم
وَلَا أَوْفٰى مِنْ أَبِيْ ذَرٍّ شِبْهِ عِيْسٰى بْنِ مَرْيَمَ
د حق د ابوذر رضي الله عنه نه زيات اداکونکی وي هغه ابوذر رضي الله عنه چې د عيسىٰ بن مريم مشابه دی
يَعْنِيْ فِي الزُّهْدِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
يعني په زهد کې. [ترمذي]

توضیح: اقلت: پورته کولو ته اقلال ويل کيږي دا د باب افعال ځخه دی په قرآن کې حتى اذا اقلت سحابا د

همدې شخه دی .

دعلم ځلور اوچتې منارې

﴿۴۵﴾ وَعَنْ مُعَاذِبْنِ جَبَلٍ لَمَّا حَضَرَهُ الْمَوْتُ قَالَ الْتَمِسُوا الْعِلْمَ
او حضرت معاذ بن جبل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دی د هغه د مرګ وخت چې قريب شو نو وصيت يې وکړو
عِنْدَ أَرْبَعَةٍ عِنْدَ عُوَيْمِرٍ أَبِي الدَّرْدَاءِ وَعِنْدَ سَلْمَانَ
چې علم ځلورو سړو نه حاصلوئ عويمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه چې د هغه کنيت ابو درداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دی سلمان
وَعِنْدَ ابْنِ مَسْعُوْدٍ وَعِنْدَ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلَامٍ اَلَّذِيْ كَانَ يَهُوْدِيًا
فارسي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه او عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه او عبد الله بن سلام رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه چې مخکې يهودي
فَأَسْلَمَ فَإِنِّيْ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ
وو او بيا اسلام يې قبول کړو ما رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوريدلي دي چې هغه عبد الله بن سلام د
إِنَّهُ عَاشِرُ عَشَرَةٍ فِي الْجَنَّةِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
جنت د لس سړو نه لسم سړی دی. [ترمذي]

توضيح : عاشر عشرة: د لسو اشخاصو شخه لسم شخص دی . ددې جملې مطلب دا دی چې عبد الله بن سلام ګويا د لسو اشخاصو شخه چې عشره مبشره دي د هغو شخه د يو پشان دی ، دويم مطلب دا بيان کړی شوی دی چې عبد الله بن سلام په جنت کې د داخليدونکو کسانو شخه لسم کس دی ، يا دا مطلب دی چې د يهودو شخه چې کوم لوی لوی سرداران جنت ته ځي د هغوی نه به يو عبد الله بن سلام وي .

د حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضيلت

﴿۴۶﴾ وَ عَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ قَالُوْا يَا رَسُوْلَ اللهِ
او حضرت حذيفه بن اليمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان کوي چې يوه ورځ صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وويل يارسول الله!
لَوِاسْتَخْلَفْتَ قَالَ إِنِ اسْتَخْلَفْتُ
که تاسو پخپله صحابو نه څوک خپل خليفه مقرر کړی وی نو ښه به وو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائيل
عَلَيْكُمْ فَعَصَيْتُمُوْهُ عُذِّبْتُمْ وَلٰكِنْ مَا حَدَّثَكُمْ
که زه څوک په تاسو باندې خپل خليفه مقرر کړم او بيا تاسو د هغه نافرماني وکړئ نو په عذاب کې
حُذَيْفَةُ فَصَدِّقُوْهُ وَمَا أَقْرَئَكُمْ
به ونيول شئ بيا هم زه تاسو ته وصيت کوم چې حذيفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تاسو ته څه ووايي يا کوم حديث بيان

عَبْدُ اللّٰهِ فَاقْرَءُوْهُ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
کړي نو هغه ریښتني وګڼئ او عبد الله بن مسعود رضي الله عنه چې تاسو ته څه ولولي هغه لولئ.

توضیح : **لو استخلفت: ای لو جعلت احدا بعدک خلیفة لکان حسناً** ، یعنې صحابو سوال وکړو چې یارسول الله! کچیرې ته یو څوک د خپل ځان نه وروسته خلیفه مقرر کړې نو دا به ښه وي ، حضور صلی الله علیه وسلم د اسلوب حکیم لاندې جواب ورکړو چې ستاسو دا سوال ښه نه دی او نه تاسو ته په دې کې د پریوتلو ضرورت دی ، دا د الله تعالی په لاس کې ده هغه په مناسب وخت کې چې څوک مقرروي تاسې به هغه منئ او ستاسو به په هغه باندې اتفاق راځي لیکن فرض کړه کچیرې زه د اوس نه څوک خلیفه مقرر کړم او وروسته ستاسو رأیه د دینه مخالفه شوه نو تاسې به په سخت عذاب کې مبتلاء شئ، نو ځکه په دې سوال کې مه پریوځئ او مه د خلافت خبره کوئ بلکه د الله تعالی کتاب او سنت مضبوطې سره ونیسئ، د کتاب او سنت په خپلولو کې د حذیفه رضي الله عنه او عبد الله بن مسعود رضي الله عنه اقتداء وکړئ. د دې دواړو تخصیص د دې لپاره وشو چې حضرت حذیفه صاحب سر رسول الله وو او حضرت ابن مسعود په احکامو د شریعت کې ممتاز حیثیت لرلو ، په دې کې د دواړو د فضیلت ذکر دی.

د حضرت محمد بن مسلمه رضي الله عنه فضیلت

﴿۴۷﴾ وَ عَنْهُ قَالَ مَا أَحَدٌ مِّنَ النَّاسِ تُدْرِكُهُ الْفِتْنَةُ
او حضرت حذیفه رضي الله عنه وایي هر کله چې فتنه خلق راګیر کړي نو ما سره خوف دی چې هیڅ سړی به
إِلَّا أَنَا أَخَافُهَا عَلَيْهِ إِلَّا مُحَمَّدَ بْنَ مَسْلَمَةَ فَإِنِّي سَمِعْتُ
د هغه د اثر نه محفوظ پاته نشي علاوه د محمد بن مسلمه رضي الله عنه نه ځکه چې ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه
رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ لَا تَضُرُّكَ الْفِتْنَةُ.
محمد بن مسلمه ته دا فرمائیل اوریدلي دي چې فتنه به تاته ضرر نه رسوي دا روایت ابو داود نقل کړی دی او په
رَوَاهُ أَبُوْ دَاوُدَ وَسَكَتَ عَنْهُ وَأَقَرَّهُ عَبْدُ الْعَظِيْمِ الْمُنْذِرِيُّ.
دې باره کې سکوت یې اختیار کړی دی یا هم محدث عبد العظیم منذري رحمه الله دا حدیث ثابت کړی دی.

د حضرت عبد الله بن زبیر رضي الله عنه فضیلت

﴿۴۸﴾ وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى
او بي بي عائشه رضي الله عنها بیان کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د زبیر په کور کې څراغ بل اولیدلو نو وي
فِيْ بَيْتِ الزُّبَيْرِ مِصْبَاحًا فَقَالَ يَا عَائِشَةُ مَا أُرَى
فرمائیل ای عائشې رضي الله عنها ځما خیال کې د بي بي اسماء رضي الله عنها بچی پیدا شوی دی ځکه چې د

أَسْمَاءَ	وَلَا	نُفِسَتْ	قَدْ	إِلَّا	تُسَمُّوْهُ

هغه په نزد ولادت قریب وو او دا وقت خلاف معمول د ځراغ بلیدل د دې خبرې علامه ده تاسو خلق د

حَتَّى	أُسَمِّيَهُ	فَسَمَّاهُ	عَبْدَ	اللهِ	وَحَنَّكَهُ

دې بچي نوم مه ږدئ تردې پورې چې زه یې نوم کیږدم نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه بچي نوم عبد الله کیخودو

بِتَمْرَةٍ بِيَدِهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

او د کجورو په ذریعه یې د هغه تحنیک وکړو.

حضرت معاویه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضیلت

﴿۴۹﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ أَبِي عَمِيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او حضرت عبد الرحمٰن بن ابي عمیره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د

أَنَّهُ	قَالَ	لِمُعَاوِيَةَ	اَللّٰهُمَّ	اجْعَلْهُ	هَادِيًا

حضرت معاویه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په حق کې داسې دعا وکړله اې الله دا سیده لار ښوونکی او سیده لار پیدا

مَهْدِيًّا وَاهْدِبِهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

کونکی جوړ کړې او د ده په ذریعه خلقو ته هدایت وکړې. [ترمذي]

د حضرت عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضیلت

﴿۵۰﴾ وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْلَمَ النَّاسُ

او حضرت عقبه بن عامر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل خلقو خو اسلام قبول کړو او

وَآمَنَ	عَمْرُو	بْنُ	الْعَاصِ.	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ

عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ایمان راوړی دی دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یې دي چې

هٰذَا حَدِيْثٌ غَرِيْبٌ وَلَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِيِّ.

دا حدیث غریب دی او د دې اسناد قوي نه دی.

توضیح : اسلم الناس و آمن عمرو بن العاص: د دې کلام یو مطلب دا دی چې د نور خلکو سره خو جنګونه وشول نو بیا مسلمانان شول لیکن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خو په رضا او رغبت سره پخپله مسلمان شو . د دې کلام دویم مطلب دا دی چې نورو خلکو ته د اسلام او ایمان دعوت ورکړی شو نو هغوی مسلمانان شول لیکن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د اسلام د حقانیت او د محمد عربی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نبوت ادراک وکړو او په زړه کې یې د قبولیت او ایمان یوه جذبه پیدا شوه او په منډه مدینې ته راغی او ایمان یې قبول کړلو ، ویل کیږي چې د حبشې نجاشی هغه ته وویل چې تعجب دی ای عمر!

محمد ﷺ ستاسو د تره ځوی دی او ته د هغه د حقیقت او حقانیت څخه بی خبره یې؟ د مکې کفارو حضرت عمرو بن العاص رضي الله عنه د سفیر په توګه حبشې ته لیږلی وو چې د مکې نه حبشې ته تښتیدلي مسلمانان واپس راوله، هلته چې کله عمرو بن العاص په خپل کار کې ناکامه شو نو د الله تعالی له طرفه د هغه په زړه کې د ایمان نور داخل شو او هغه ایمان راوړو، په دې طریقه هغه علی وجه البصیرة په زړه او جان سره ایمان قبول کړلو او په ډیر عمده طریقې سره یې د حضور ﷺ سره د اسلام په باره کې خبرې وکړې، شاید همدیته اشاره وي چې نورو خلکو اسلام قبول کړو مګر عمرو بن العاص رضي الله عنه ایمان راوړو.

د حضرت جابر رضي الله عنه د شهید والد فضیلت

﴿۵۱﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ لَقِيَنِيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ
او حضرت جابر رضي الله عنه بیان کوي چې د رسول الله ﷺ سره ځما ملاقات وشو نو هغه راته وفرمائیل
يَاجَابِرُ مَالِيْ أَرَاكَ مُنْكَسِرًا قُلْتُ أُسْتُشْهِدَ
ای جابر! څه وجه ده چې زه تا غمجن وینم؟ ما عرض وکړو یا رسول الله! ځما پلار غزوه احد کې شهید
أَبِيْ وَ تَرَكَ عِيَالًا وَ دَيْنًا
شوی دی او هغه یو لویه کورنۍ او قرضه پریښې ده ګویا ځما د پریشانۍ څو اسباب پیدا شوي دي
قَالَ: أَفَلَا أُبَشِّرُكَ بِمَا لَقِيَ اللّٰهُ بِهِ أَبَاكَ
حضور ﷺ وفرمائیل آیا زه تا ته د هغه معاملې خبر درکولو سره تا خوشحاله نه کړم چې الله!
قُلْتُ بَلٰى يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ قَالَ مَا كَلَّمَ اللّٰهُ
ستا پلار سره کړیده ما عرض وکړو ولې نه یا رسول الله! حضور ﷺ وفرمائیل الله چې کله هم
أَحَدًا قَطُّ إِلَّا مِنْ وَّرَآءِ حِجَابٍ وَّأَحْيٰى أَبَاكَ
چا سره کلام کړی دی د پردې حجاب د شا نه یې کړی دی خو ستا پلار الله! ژوندی کړو او بیا هغه
فَكَلَّمَهُ كِفَاحًا قَالَ يَا عَبْدِيْ تَمَنَّ عَلَيَّ أُعْطِيْكَ
سره یې روبرو کلام وفرمایلو او ورته یې وفرمائیل ای ځما خاص بنده! ځما د فضل او کرم په تکیا
قَالَ يَا رَبِّ تُحْيِيْنِيْ فَأُقْتَلَ فِيْكَ ثَانِيَةً
ارزو وکړه زه به یې تا ته درکړم، ستا پلار ګویا شو ای ځما ربه! زه خو بس داغوارم چې ما ژوندی کړه
قَالَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى
دنیا ته مې بیا ولیږه چې ستا په لار کې جهاد کولو سره یو وار بیا ووژل شم الله تعالی ورته وفرمائیل

إِنَّهُ قَدْ سَبَقَ مِنِّيْ أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ

په دې باره کې دا حقیقت یاد ساتل پکار دي چې ځما دا حکم د مخکې نه نافذ دی چې څوک مړه شوي

فَنَزَلَتْ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ

دي دنیا ته به بیرته نه راځي دا آیت نازل شو چې د هغه ترجمه داده او کوم خلق چې د الله! په لار کې

قُتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللهِ أَمْوَاتًا. اَلْآيَةَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

قتل شوي دي هغوئ باندې د مړو خیال مه کوئ الخ. [ترمذي]

توضیح: **منکسرا:** یعنې غمګینه او خپه وو، ددې څه وجه ده؟ **کفاحا:** په کاف باندې زیر دی مخامخ خبرو کولو ته ویل کیږي یعنې ستا ابا جان عبدالله چې په احد کې شهید شوی دی الله تعالی هغه ژوندی کړلو او بلا واسطه او بلا قاصد یې د هغه سره خبرې وکړې، معلومه شوه چې د احد د شهیدانو سره الله تعالی خبرې وکړې مګر د پردې شاته یې وکړې صرف د حضرت جابر رضي الله عنه والد عبدالله رضي الله عنه سره یې د پردې دننه او مخامخ خبرې وکړې.

﴿۵۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ اسْتَغْفَرَلِيْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَمْسًا وَّعِشْرِيْنَ مَرَّةً. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

او حضرت جابر رضي الله عنه وایي نبي صلی الله علیه وسلم ځما د پاره پنځویشت واره د مغفرت دعا غوښتلې ده. [ترمذي]

د حضرت براء بن مالک رضي الله عنه فضیلت

﴿۵۳﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمْ مِنْ أَشْعَثَ

او حضرت انس رضي الله عنه وایي چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل څومره خلق دي چې په ظاهره خو ببر

أَغْبَرَ ذِيْ طِمْرَيْنِ لَا يُؤْبَهُ

سري په ګرځ لړلي او دوي زړې کپړې اغوستونکي وي او نه څوک د هغوئ پروا کوي او نه هغوئ

لَهُ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَأَبَرَّهُ مِنْهُمْ

طرف ته توجه کوي لیکن د هغوئ د باطن دا حال وي که هغوئ د الله په بهروسه قسم وکړو نو الله!

الْبَرَاءُ بْنُ مَالِكٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

د هغوئ قسم رېښتیا کوي او دا سې خلقو نه یو براء بن مالک رضي الله عنه هم دی دا روایت ترمذي او

وَالْبَيْهَقِيُّ فِيْ دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ.

دلائل النبوت کې بیهقي نقل کړی دی.

توضیح: **اشعث:** د تیت او پرک ویښتانو والا ته اشعث ویل کیږي. **اغبر:** غبار آلود بدن ته اغبر ویل کیږي، ددې ماده غبار ده. **ذی طمرین:** په طاء باندې زیر دی، ثوب طمر شکیدلې زړې کپړې ته ویل کیږي

، میم ساکن دی دلته د دوو زړو کپړو نه قمیص او ازار مراد دی . **لایؤبه:** په یاء باندې ضمه ده او واو ساکن دی ، وبه یوبه وبها د فتح باب څخه د لایبالی په معنی سره دی ، په یو لغت کې همزه ساکنه ده په آخر کې باء ده چې مفتوحه ده په دې صورت کې دا د باب افعال څخه کیږي (مصباح اللغات) ، یعني داسې شخص وي چې په معاشره کې هیڅوک هغه ته اهمیت نه ورکوي ، ګمنامه وي په هیڅ شی کې نه شمیرل کیږي مګر د الله تعالی په نزد د هغه دومره لوی مقام وي کچیرې هغه په خپله قسم وخوري نو الله تعالی هغه په دغه قسم کې رښتیني او بری الذمه ګرځوي ، د همدې افرادو څخه یو براء بن مالک دی . حضرت براء بن مالک د حضرت انس رضي الله عنه حقیقي ورور دی ، د فضلاؤ صحابو څخه دی ، د عربو د نامورو دلاورانو او پهلوانانو څخه هغه شمیرل کیږي ، په احد او د هغه نه وروسته ټولو غزواتو کې د حضور ﷺ سره شریک پاتې شوی دی ، الله تعالی هغه ته دومره شجاعت او طاقت عطاء کړی وو چې په یو جنګ کې هغه تنها سل کفار واصل جهنم ګرځولي وو . په جنګ یمامه کې د مهمې قلعه د فتح کولو لپاره هغه خپل ځان مسلح کړلو او د مالوچو په بوجۍ کې ځان وتړلو او د منجنیق په ذریعه صحابو هغه قلعه ته دننه وغورځوه هغه دننه جنګ وکړو او قلعه یې فتحه کړه هغه په ۲۰هـ کې شهید شوی .

اهل بیتو او انصارو فضیلت

﴿۵۴﴾ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا إِنَّ عَيْبَتِيَ
او حضرت ابو سعید خدري رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمائیل پوهه شئ ځما خاص خلق او
الَّتِي آوِي إِلَيْهَا أَهْلُ بَيْتِي وَإِنَّ كَرِشِيَ
ځما صاحبِ راز او امین چې د هغوئ په منځ کې زه تیکانه حاصلوم ځما اهل بیت دي او ځما ولي او
الْأَنْصَارُ فَاعْفُوا عَنْ مُسِيئِهِمْ وَاقْبَلُوا عَنْ
دوست انصار دي نو تاسو د دي انصارو خطاکارو د خطاګانو نه چشم پوشي کوئ او د هغوئ د
مُحْسِنِهِمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ.
نیکو کارو عذر قبلوئ دا روایت ترمذي نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث حسن صحیح دی.

توضیح : آوی: د ټکانې نیولو په معنی سره دی . **کرشي:** په کاف باندې زور او زیر دواړه جائز دي، راء ساکنه هم ده او کسره هم جائز ده ، د باقي الفاظو تشریح تیره شوې ده .

﴿۵۵﴾ وَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ قَالَ
او حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دی چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل څوک چې په الله او د
لَا يُبْغِضُ الْأَنْصَارَ أَحَدٌ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
قیامت په ورځ باندې ایمان لري هغه انصارو سره بغض او عداوت نه لري دا روایت ترمذي نقل کړی دی

وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ.
او ويلي يې دي چې دا حديث حسن صحيح دی.
﴿۵۶﴾ وَعَنْ أَنَسٍ عَنْ أَبِيْ طَلْحَةَ قَالَ قَالَ لِيْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت کوي د هغه بيان دی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ماته
إِقْرَأْ قَوْمَكَ السَّلَامَ فَإِنَّهُمْ مَا عَلِمْتُ
فرمائيلي وو چې ته خپل قوم ته ځما سلام ورسوه ځکه چې ترڅو پورې ماته علم دی هغوئ پاکباز
أَعِفَّةٌ صُبُرٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
او صابر خلق دي. [ترمذي]

توضيح: اقرأ: د اقراء څخه دی د سلام ويلو او سلام رسولو په معنی سره دی، په عامو نسخو کې اقرأ د مجردو ابوابو څخه راغلی دی.

اعفة: د عفيف جمع ده پاکيزه خلک مراد دي چې د هر قسم سوال او فاحشی نه پاک وي.

صبر: دا د صابر جمع ده د ميدان جهاد وغيره مشکلاتو کې ثابت قدم او صبر کونکي خلک مراد دي. د ماعلمت په جمله کې ما موصوله دی او دا جمله معترضه ده په انهم کې ضمير جمع دی، دا د حرف د ان لپاره اسم دی او اعفة يې خبر دی.

د اهل بدر حديبيه فضيلت

﴿۵۷﴾ وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ عَبْدًا لِحَاطِبٍ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دی چې يو ورځ د حاطب بن ابي بلتعه غلام د نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت
يَشْكُوْ حَاطِبًا إِلَيْهِ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ لَيَدْخُلَنَّ
کې راغلي او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته يې د حاطب خلاف سخت شکايت وکړو او هغه وويل يارسول الله!
حَاطِبٌ النَّارَ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
حاطب په ماډيره سختي کوي ځکه هغه به ضرور دوزخ ته ځي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دې اوريدو سره
كَذَبْتَ لَا يَدْخُلُهَا فَإِنَّهُ شَهِدَ بَدْرًا
ورته وفرمائيل ته دې خپله خبره کې دروغجن يې حاطب به دوزخ ته نه ځي ځکه چې هغه بدر او
وَ الْحُدَيْبِيَةَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
حديبيه کې شريک شوی دی.

د سلمان فارسي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضيلت

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَلَا هٰذِهِ الْآيَةَ وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ ﴿۵۸﴾
او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ راوي دي وايي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا آيت : وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ
قَوْمًا غَيْرَكُمْ قَالُوْا يَا رَسُوْلَ اللهِ مَنْ هٰؤُلَاءِ الَّذِيْنَ
قَوْمًا غَيْرَكُمْ تلاوت كړو نو بعضي صحابو وويل چې: يارسول الله! هغه كوم خلق دي چې د
ذَكَرَ اللهُ إِنْ تَوَلَّيْنَا اسْتُبْدِلُوْا بِنَا ثُمَّ لَا يَكُوْنُوْا
هغوئ باره كښې الله ! فرمائيلي دي كه مونږ روګرداني وكړه نو هغوئ به څمونږ په ځاي ودرول شي
أَمْثَالَنَا فَضَرَبَ عَلٰى فَخِذِ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ ثُمَّ
او هغوئ به څمونږ په شان نه وي په دي اوريدو سره حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سلمان فارسي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په
قَالَ هٰذَا وَ قَوْمُهُ وَ لَوْ كَانَ الدِّيْنُ عِنْدَ الثُّرَيَّا
ورون خپل لاس مبارک ووهه او وي فرمائيل كه دين د ثريا بلندۍ سره هم وي نو د فارس خلک
لَتَنَاوَلَهُ رِجَالٌ مِّنَ الْفُرْسِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ
به يې د هغه ځای نه حاصل كړي. [ترمذي]

توضيح : په دې حديث كې د امام ابو حنيفه رَحِمَهُ اللهُ فضيلت ثابتيږي ځكه امام صاحب د اهل فارس څخه ؤ

د اهل عجمو فضيلت

وَعَنْهُ قَالَ ذُكِرَتِ الْأَعَاجِمُ عِنْدَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿۵۹﴾
او حضرت ابوهريره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي يوه موقع باندې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخكې د عجمي خلقو ذكر وشو
فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَأَنَا بِهِمْ أَوْ بِبَعْضِهِمْ
نو رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل چې د دې عجمي خلقو يا په دوئ كې په بعضي خلقو باندې تاسو اهل
أَوْثَقُ مِنِّيْ بِكُمْ أَوْ بِبَعْضِكُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.
عربو نه يا ستاسو د بعضي خلقو نه زيات اعتماد او بهروسه لرم. [ترمذي]

توضيح : او ببعضهم: أَوْ د شک لپاره دی، راوی ته شک دی چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كوم لفظ استعمال كړی وو ؟ مطلب دا دی چې زه د ټول اهل عجمو د ايمان په باره كې يا د بعضو په باره كې دومره اميدواره يم او په هغوی باندې ما ته دومره اعتماد او اطمينان شته چې په تاسو عربو باندې دومره نشته . علامه طيبي رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې كلام مخاطبين بعضې عرب وو چې د يوې خاصې

قبیلې سره یې تعلق ساته ، حضور صلى الله عليه وسلم د جهاد په یو موقع باندې هغوی ته په جهاد کې د مال خرچ کولو حکم وکړو نو دغو خلکو د مال په خرچ کولو کې سستي وکړه په دې باندې حضور صلى الله عليه وسلم دغه کلام وفرمایلو لهذا دا کلام د عامو صحابو کرامو په باره کې نه دی بلکه د یوې خاصې طبقې په باره کې دی ، د عامو صحابو شان بل دی ، هغوی په حضور صلى الله عليه وسلم باندې فدا وو د هغوی په مقابله کې د کوم بل چا څه تصور کیدلی شي :

چه نسبت خاک را با عالم پاک

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د حضور صلى الله عليه وسلم نجباء او رفقاء

﴿۶۰﴾ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ سَبْعَةً

حضرت علي کرم الله وجهه بیان کوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل د هر نبي اووه ډېر مخصوص او

نُجَبَاءَ وَ رُقَبَاءَ وَ أُعْطِيْتُ

برگزیده ترین خلق او د هغه په هر حالت کې نگهباني او حفاظت کوونکي ورته ورکیدل لیکن ما ته دا سې

أَنَا أَرْبَعَةَ عَشَرَ

څوارلس راکړی شوېدي (راوي وايي چې حضرت علي رضي الله عنه مونږ ته د حضور صلى الله عليه وسلم دا ارشاد نقل

قُلْنَا مَنْ هُمْ قَالَ

کړونو مونږ ترینه پوښتنه وکړه چې هغه څوارلس کوم کوم دي حضرت علي رضي الله عنه جواب راکړو یو

أَنَا وَابْنَايَ وَ جَعْفَرٌ وَ حَمْزَةُ

خو زه یم او ځما دواړه ځامن حسن او حسین رضي الله عنهما دي جعفر رضي الله عنه دي حمزه رضي الله عنه دي

وَ أَبُوْ بَكْرٍ وَ عُمَرُ وَ مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ وَ بِلَالٌ وَسَلْمَانُ

ابوبکر رضي الله عنه دي عمر رضي الله عنه دي مصعب بن عمیر رضي الله عنه دي بلال رضي الله عنه دي سلمان فارسي رضي الله عنه

وَ عَمَّارٌ وَ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُوْدٍ وَأَبُوْ ذَرٍّ. وَالْمِقْدَادُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

دي عمار دي عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه دي ابوذر رضي الله عنه دي او مقداد رضي الله عنه دي. [ترمذي]

توضیح : نجباء د نجیب جمع ده برگزیده او خاص خاص خلقو ته ویل کیږي . رقباء . د رقیب جمع ده نگران او محافظ ته ویل کیږي

د حضرت عمار بن یاسر رضي الله عنه شان

﴿۶۱﴾ وَعَنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيْدِ قَالَ كَانَ بَيْنِيْ وَبَيْنَ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ
او حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه وايي څما او عمار بن یاسر رضي الله عنه په منځ کې خبري وشوي ماد هغه خلاف

كَلَامٌ فَأَغْلَظْتُ لَهُ فِي الْقَوْلِ فَانْطَلَقَ عَمَّارٌ يَشْكُوْنِيْ إِلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
سخته خبره وکړه نو حضرت عمار رضي الله عنه څما خلاف شکایت وړلو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې ورسیدو

فَجَاءَ خَالِدٌ وَهُوَ يَشْكُوْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَجَعَلَ يُغْلِظُ لَهُ
او هغه حضور صلی الله علیه وسلم ته شکایت کوه چې خالد رضي الله عنه هم اورسیدو د راوي بیان دي چې خالد په غوسه شو او

وَلَا يَزِيْدُهُ إِلَّا غِلْظَةً وَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
هغه عمار ته بد رد ویل شروع کړل او د هغه سخت کلامي کې اضافه کیدله، هغه وخت رسول الله صلی الله علیه وسلم

سَاكِتٌ لَا يَتَكَلَّمُ فَبَكَى
چپ ناست وو او ریدلي یې یو حرف یې د ژبې نه او نښکلو دي عمار رضي الله عنه د غوسې نه د صبر لمن پریښو دله

عَمَّارٌ وَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ أَلَا تَرَاهُ فَرَفَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او بې اختیاره په ژړا شو او وویل چې: یارسول الله! آیا تاسو نه وینئ رسول الله صلی الله علیه وسلم خپل سر مبارک پورته

رَأْسَهُ قَالَ مَنْ عَادَى عَمَّارًا عَادَاهُ اللهُ وَمَنْ أَبْغَضَ
کړو او وې فرمائیل کوم سړي چې عمار سره د دښمني ساتي الله تعالی به هغه دښمن لري او کوم سړي چې

عَمَّارًا أَبْغَضَهُ اللهُ قَالَ خَالِدٌ
عمار رضي الله عنه سره د بغض لري الله به د هغه سره بغض لري حضرت خالد رضي الله عنه وايي او زما دي فیصلي کولو

فَخَرَجْتُ فَمَا كَانَ شَيْءٌ أَحَبَّ إِلَيَّ
سره د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د مجلس نه بهر راووتم، هغه وخت هیڅ شي څما په نظر کې د عمار رضي الله عنه راضي کولو

مِنْ رِضَا عَمَّارٍ فَلَقِيْتُهُ
او خوشحالولو نه زیات نبه نه وو، بیا داسې وشوه چې ما د عمار د خوشحالولو د پاره هغه سره داسې

بِمَا رَضِيَ فَرَضِيَ.
سلوک او رویه اختیار کړله چې هغه زما نه راضي او خوشحاله شو

د حضرت خالد سیف الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شان

﴿۶۲﴾ وَعَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ أَنَّهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ خَالِدٌ

او حضرت ابو عبیده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دي هغه وایي ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه واوریدل خالد د الله تعالی د

سَيْفٌ مِّنْ سُيُوْفِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَنِعْمَ فَتَى الْعَشِيْرَةِ. رَوَاهُمَا أَحْمَدُ.

تورو نه یوه توره ده هغه د خپلي قبیلي بهترین ځوان دي دا دواړه روایتونه احمد نقل کړي دي.

﴿۶۳﴾ وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى

او حضرت بریده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چي رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل الله تعالی ماته څلور سړو سره د

أَمَرَنِيْ بِحُبِّ أَرْبَعَةٍ وَأَخْبَرَنِيْ أَنَّهُ يُحِبُّهُمْ

محبت کولو حکم کړی دي او دایي راته خودلي دي چي الله سبحانه وتعالی هم دي څلورو سړو سره محبت کوي.

قِيْلَ يَا رَسُوْلَ اللهِ سَمِّهِمْ لَنَا قَالَ

صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ عرض وکړو: یارسول الله! مونږ ته د هغه څلورو نومونه وښايي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل

عَلِيٌّ مِّنْهُمْ يَقُوْلُ ذٰلِكَ ثَلَاثًا وَأَبُوْ ذَرٍّ

په هغوئ کي یو حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دي، دا الفاظ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دري واره وفرمائیل یو ابوذر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

وَالْمِقْدَادُ وَ سَلْمَانُ أَمَرَنِيْ بِحُبِّهِمْ

دي یو حضرت مقداد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دي او یو سلمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دي الله! ماته حکم کړی دي چي زه دي څلورو سړو

وَأَخْبَرَنِيْ أَنَّهُ يُحِبُّهُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

سره محبت ساتم او دایي راته خودلي دي چي هغه هم دي څلورو سره محبت ساتي، دا روایت ترمذي نقل کړی

وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ غَرِيْبٌ.

کړی دي او ویلي یي دي چي دا حدیث حسن غریب دي.

﴿۶۴﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ عُمَرُ يَقُوْلُ أَبُوْبَكْرٍ سَيِّدُنَا وَأَعْتَقَ

او حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بیان کوي چي حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ به فرمائیل ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ځمونږ

سَيِّدَنَا يعنى بِلَالًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

سردار دي او هغه ځمونږ سردار آزاد کړی دي یعني بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ.

د حضرت بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فضیلت

﴿۶۵﴾ وَعَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ أَنَّ بِلَالًا قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ

او حضرت قیس بن ابي حازم نه روایت دي چې حضرت بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

إِنْ كُنْتَ إِنَّمَا اشْتَرَيْتَنِي لِنَفْسِكَ فَأَمْسِكْنِي وَ إِنْ كُنْتَ

ته ویلي وو که تاسو د خپل ځان د پاره زه آخستی یم نو ما د ځان سره لیکن که تاسو محض د الله!

إِنَّمَا اشْتَرَيْتَنِي لِلّٰهِ فَدَعْنِي وَ عَمَلَ اللهِ . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

د رضا او خوشحالۍ د پاره زه خرید کړی یم نو بیا ما د الله د کار د پاره آزاد پرېږده. [بخاري]

توضیح : نفسك: د دې حدیث پوهه کې راتلو د پاره یو پس منظر او مختصره قصه باندې پوهه کې دل ضروري دي حضرت بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مکه کې یو غلام وو کله چې هغه مسلمان شو نو د هغه بادارانو هغه ته ډېرې سزاګانې ورکړې. امیه بن خلف به هغه تړوله شپه وهلو او د ورځې به یې هغه په ګرمو شګو ځملولو او په سینه به یې ورته یو لوئ کاڼی ایښودو او چار چاپیره به یې ورته اور بلولو سره ترینه دا مطالبه کوله چې اسلام پرېږده حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د څو غلامانو په بدل کې حضرت بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خپلو بادارانو نه واخستلو او آزاد ئې کړلو حضرت بلال د حضور عَلَيْهِ السَّلَامُ په خدمت کې ولګیدو او په مسجد نبوي کې په آذان باندې مامور شولو کله چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رحلت وکړلو نو حضرت بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل چې د محبوب په ښار کې د محبوب نه بغیر اوسیدل سخت دي له دې وجې د مدینې منورې د دراو دیوار نه لرې چرته زندګې تیرول پکار دي په دې غرض سره هغه د شام تلو اراده وکړه چې هلته به جهاد روان وو جهاد به هم کوم او زنده ګي به هم تیره ومه بلخوا هغه صدیق اکبر د شام تلو نه منع کولو ځکه د اذان د پاره د هغه په شان بل شوک موزون نه وو او د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مؤذن هم وو په دې موقع حضرت بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته وویل چې که تا زه د خپل ځان لپاره اخستي یم نو ما دلته په مدینه کې وساته او که د الله د رضا لپاره دې اخستي یم نو ما د الله د کارونو د سرته رسول لپاره ازاد پرېږده چې چرته ځم هلته لاړ شم د الله تعالی په زمکه جهاد وکړم حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اجازت ورکړو او د لشکر اسلام سره د یو ځای کې دو سره د شام طرف ته لاړو او په سنه ۱۸ هجري یا سنه ۲۰ هجري کې انتقال شولو

د حضرت ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او د هغه د ښځې عجیبه قرباني

﴿۶۶﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې یو سړی راغی او هغه وویل زه

إِنِّي مَجْهُوْدٌ فَأَرْسَلَ إِلَى بَعْضِ نِسَائِهِ

ډېر پریشانه حال او تکلیف او مشقت کې ګرفتار یم حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یو سړي خپلې یوې بي بي ته ولیږلو

فَقَالَتْ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا عِنْدِي إِلَّا

هغوئ جواب ورکړو چې قسم دې په هغه ذات چې تاسو یې په حق سره پیغمبر رالیږلي یې ما سره د

مَاءٌ ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَى أُخْرَى فَقَالَتْ مِثْلَ

اوبو نه ماسوا د خوراک څه کاک نور هیڅ نشته بیا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوهمې بي بي کره سړي ولیږه هغه هم

ذٰلِكَ وَقُلْنَ كُلُّهُنَّ مِثْلَ ذٰلِكَ

هغه جواب ورکړو کوم چې مخکې بي بي ورکړی وو او دغه شان حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپلو تمامو بیبیانو ته

فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

سړي ولیږه او ټولو نه دغه شان جواب راغی بیا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حاضرین مجلس مخاطب کولو سره

مَنْ يُضِيفُهُ يَرْحَمُهُ اللهُ فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ

وفرمائیل څوک چې دا سړي میلمه کړي په هغه به الله خپل خاص رحمت نازل کړي انصارو کې یو سړي [illegible]

الْأَنْصَارِ يُقَالُ لَهُ أَبُو طَلْحَةَ فَقَالَ أَنَا يَا رَسُولَ اللهِ

ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او درید لو او وویل یا رسول الله! دا سړي زه خپل میلمه کوم ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه

فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى رَحْلِهِ فَقَالَ لِامْرَأَتِهِ هَلْ عِنْدَكِ شَيْءٌ

سړي ځان سره کور ته بو تلو کور ته رسید و سره هغه خپلې ښځې نه پوښتنه وکړه ستا سره څه طعام شته

قَالَتْ لَا إِلَّا قُوتُ صِبْيَانِي

د هغه ښځې وویل بس دومره دي چې د بچو ضرورت به یوحده پورې پوره کړي ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغې

قَالَ فَعَلِّلِيهِمْ بِشَيْءٍ وَنَوِّمِيهِمْ فَإِذَا دَخَلَ ضَيْفُنَا

ته وویل بچې په څه طریقه اوده وساته او هر کله چې ځمونږ میلمه طعام د پاره کور ته راشي او

فَأَرِيهِ أَنَّا نَأْكُلُ فَإِذَا أَهْوَى بِيَدِهِ

دسترخوان باندې کې نې نو ته داسې ښکاره کړه چې ګویا مونږ هغه سره هغه طعام خورو او څرنګه چې

لِيَأْكُلَ فَقُومِي إِلَى السِّرَاجِ كَيْ تُصْلِحِيهِ فَأَطْفِئِيهِ

ځمونږ میلمه مړی او چتولو د پاره خپل لاس مخکې کړي نو ته دې ظاهرولو سره لکه چې د څراغ پلته

فَفَعَلَتْ فَقَعَدُوا وَأَكَلَ الضَّيْفُ

تیک کولو د پاره او د هغه درنا زیاتولو اراده ده څراغ طرف ته ورشه او پو کې ورکولو سره څراغ مړ کړه

وَ بَاتَا طَاوِيَيْنِ فَلَمَّا أَصْبَحَ

هغه ښځې د غه شان وکړل او داسې وشوه چې دسترخوان باندې کيناستل نو هغه دريواړه ليکن طعام

غَدَا اِلٰى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

صرف ميلمه وخوړلو هغه دواړو ښځې او خاوند په لوږه شپه تيره کړه بيا چې سهار شو او ابو طلحه رضي الله عنه

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ

د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر شو نو حضور صلى الله عليه وسلم وفرمائيل د فلانې سړي او

عَجِبَ اللهُ أَوْ ضَحِكَ اللهُ مِنْ فُلَانٍ وَفُلَانَةٍ

د فلانې ښځې دا کار الله تعالى ډير خوښ کړو يا داېې وفرمائيل چې د هغه دواړو دې کار باندې الله! ته خندا

وَفِيْ رِوَايَةٍ مِثْلَهُ وَلَمْ يُسَمِّ أَبَا طَلْحَةَ وَفِيْ آخِرِهَا

ورغله د ابو هريره رضي الله عنه په يو دوهم روايت کې د هغه روايت په اخر کې دا هم دي ويؤثرون على

فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالٰى وَيُؤْثِرُوْنَ عَلٰى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ

انفسهم ولو كان بهم خصاصة او هغه خلق خپل ځان باندې نورو ته ترجيح ورکوي که څه هم هغوئ خپله

بِهِمْ خَصَاصَةٌ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

حاجتمند او اوږي وي الخ.

توضيح: **اني مجهود**: يعنې زه بې وسه او مجبور، مصيبت زده فقير يم (**فعلليهم**) يعنې خپل وړي بچې اوده کړه او روټي ميلمه له ورکړه او بيا د اصلاح په خاطر چراغ مړ کړه او روټي په ميلمه او خوره چنانچې داسې وشول (طاويين) يعنې ميړه او ښځه وږي اوده شول ميلمه ته په تياره کې څه پته هم اونه لګيده چې دوي يو ه لقمه روټي او خوړه او کنه.

عجب الله او ضحك: دا دواړه الفاظ د متشابهاتو نه دي له دينه د الله تعالى خوشحالي مراد ده له دينه معلوميږي چې دا زمانه د حجاب د حکم راتلو نه مخکې زمانه وه چې دا قصه مخې ته راغله.

﴿۶۷﴾ وَ عَنْهُ قَالَ نَزَلْنَا مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْزِلًا

او حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې مونږ خلکو د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره يو مقام باندې پړاو وکړو نو هغه

فَجَعَلَ النَّاسُ يَمُرُّوْنَ

وقت چې رسول الله صلى الله عليه وسلم خپله خيمه کې د ننه آرام فرمائيلې وو خلق به د هغه د خيمې نه بهر اخوا ديخوا

يَقُوْلُ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْ هٰذَا يَا أَبَا هُرَيْرَةَ

ل راتلل رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به پوښتنه به يې کوله اې ابو هريره! تيريدونکې سړې څوک دې نو ما به

أَقُوْلُ فُلَانٌ فَيَقُوْلُ نِعْمَ عَبْدُ اللهِ هٰذَا

حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ښودلو چې فلاني سړې دې بيا به حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل دې د الله نيک بنده دې او

وَيَقُوْلُ مَنْ هٰذَا فَأَقُوْلُ فُلَانٌ فَيَقُوْلُ بِئْسَ عَبْدُ اللهِ هٰذَا حَتّٰى

ديو چا باره يې به وويل چې دا بد سړې دې دا سلسله دغه شان جاري وه تر دې پورې چې کوم وقت

مَرَّ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيْدِ فَقَالَ مَنْ هٰذَا فَقُلْتُ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيْدِ

خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تير شو او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پوښتنه وکړه چې دا څوک دې؟ ما وويل چې خالد دې

فَقَالَ نِعْمَ عَبْدُ اللهِ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيْدِ سَيْفٌ مِّنْ سُيُوْفِ اللهِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ .

رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د الله نيک بنده دې د الله د تورو نه يوه توره ده. [ترمذي]

﴿۶۸﴾ وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ قَالَتِ الْأَنْصَارُ يَا نَبِيَّ اللهِ لِكُلِّ نَبِيٍّ

او زيد بن ارقم، وايي په يوه موقع باندې انصارو عرض وکړو يا رسول الله! څرنګه چې د هر نبي

أَتْبَاعٌ وَإِنَّا قَدِ اتَّبَعْنَاكَ فَادْعُ اللهَ أَنْ يَّجْعَلَ

څه تابعدار وي پس دغه شان مونږ خلق ستاسو ريښتني او پاخه تابعدار يو تاسو دعا وکړئ چې

أَتْبَاعَنَا مِنَّا فَدَعَا بِهِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

الله! څمونږ تابعدار هم څمونږ نه کړي نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغوئ د پاره دعا وکړله. [بخاري]

د ټولو نه زيات شهيدان د انصارو وو

﴿۶۹﴾ وَعَنْ قَتَادَةَ قَالَ مَا نَعْلَمُ حَيًّا مِّنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ

او حضرت قتاده نه روايت دې هغه وفرمائيل د عربو قبائلو نه د يوې قبيلې يا قام باره يې مونږ ته دا

أَكْثَرَ شَهِيْدًا أَعَزَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْأَنْصَارِ قَالَ

علم نسته چې د هغوئ د شهيدانو تعداد د انصارو د شهيدانو نه زيات وي او د قيامت په ورځ به انصار

وَقَالَ أَنَسٌ قُتِلَ مِنْهُمْ يَوْمَ أُحُدٍ سَبْعُوْنَ وَيَوْمَ بِئْرِ

د ټولو نه زيات با عزته منلي شي د حضرت انس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بيان دې چې د احد په جنګ کې اويا انصار

مَعُوْنَةَ سَبْعُوْنَ وَيَوْمَ الْيَمَامَةِ عَلٰى عَهْدِ أَبِيْ بَكْرٍ

شهيدان شول بير معونه کې اويا انصار شهيدان شول او د يمامه جنګ کې چې د عهد ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

سَبْعُوْنَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
په خلافت کې د مسیلمه کذاب خلاف وشو او یا انصار شیهدان شول.

د بدر والاو عطایا

﴿۷۰﴾ وَعَنْ قَيْسِ بْنِ حَازِمٍ قَالَ كَانَ عَطَآءُ الْبَدْرِيِّيْنَ
او حضرت قیس بن ابي حازم وايي کوم خلق چې د بدر په جنګ کې شریک وه هغوئ کې د هرسړي
خَمْسَةَ آلَافٍ وَقَالَ عُمَرُ لَأُفَضِّلَنَّهُمْ عَلٰي
وظیفه پنځه پنځه زره درهم وه چې بیت المال نه به ورته اداء کیده او حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمائیلي
مَنْ بَعْدَهُمْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ
وو زه د بدر جنګ کې شریکیدونکو ته مرتبه کې په نورو خلقو باندې ترجیح ورکوم. [بخاري]

توضيح: عطاء البدريين: صدیق اکبر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه صحابه کرامو ته چې په بدر کې شریک شوي وو د بیت المال نه پنځه زره درهم سالانه مقرر کړې وو دا وظیفه د نورو نه زیاته وه چې د اهل بدر فضیلت ثابت شي همدارنګه حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم دا وظیفه برقرار پریخودې وه بلکه په قولي طریقي سره به اعلان کولو او عزم ئي کولو چې دا وظیفه به برقرار ساتم.

تسمية من سُمّي مِنْ اَهْلِ بَدْرٍ فِي الجَامِعِ الْبُخَارِي

د اهل بدر د څو صحابه کرامو نومونه چې په بخاري شریف کې ذکر دي

قال الله تعالیٰ: {وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ}.

په سنه _۲_ هـ کې د بدر واقعه مخې ته راغله، د قریشو یوه قافله د شام مکې مکرمي طرف ته واپس راتله. پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۳۱۳ صحابه کرام له ځان سره ملګري کړل او د دې قافلي د نیولو لپاره د بدر طرف ته روان شول د تلوار په وجه د صحابه کرامو جنګي سامان د نیشت برابر وو باقاعده د جنګ صورت نه وو له دې وجه نه د جنګي سامان اهتمام نه وو شوي فقط د قافلي نیول وو لیکن قافلي چالاکې کولو سره خپل ځان بچ کړو او کفار قریشو ته ئي یو خوفناک پیغام واستولو چې قافله لوټ شوله که خلاصون غواړئ نو زر تر زره ځانونه ورسوئ مسلمانانو زمونږ لاره نیولې ده. ابوجهل اعلان وکړو او زر ۱۰۰۰ کسه لښکر ئي تیار کړو سره د ساز او سامان نه او د بدر په طرف روان شولو د دواړو فوجونه مخامخ شول او قافله په بله لاره لاړه او خلاصون ئي اومندو اوس ددې مسلح لښکر سره د یو څو بې سره او سامانه صحابه کرامو مقابله راغله کله چې مقابله شوه نو الله تعالیٰ مسلمانانو نصرت فرمایلو سره هغوی ته غلبه ورکړه او یا کفار مردار شول او اویا نور اسیران شول څو صحابه کرام هم شهیدان شول کومو صحابه کرامو چې په جنګ بدر کې یې حصه اخستې وه هغوی ته اهل بدر ویلې شي د دوي ډیر لوي شان دي

ددې وجې محدثين د ډير اهتمام سره له دوي نه د څو نومونه يا د ټولو نومونه په خپلو کتابونو کې درج کوي صاحب د مشکوة هم داسې کړی دي

داهل بدر تعداد: په جنګ بدر کې د شريکو صحابه کرامو په تعداد کې څه اختلاف شته بعض علماؤ د دوي تعداد ۳۱۵ خودلي دی په بعضو رواياتو کې ۳۱۷ تعداد ويلي شوي دی بعضو علماؤ ۳۶۵ تعداد خودلي دی بعضو رواياتو کې ۳۱۴ تعداد خودلي شوي دی مګر په استيعاب کې ليکل شوي چې راجح قول دادی چې د اصحاب بدر تعداد ۳۱۳ دي امام بخاري رَحِمَهُ اللهُ په صحيح بخاري کې د اصحاب بدر د جملي نه صرف د ۴۵ صحابه کرامو نومونه ذکر کړی دي. حضرت عثمان بن عفان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نبي کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په اصحاب بدر کې شامل فرمايلي دي د حضور عَلَيْهِ السَّلَامُ د لور د مراقبت لپاره په مدينه منوره کې پاتې شوي وو.

داصحاب بدر د نومونو خواص

الله تعالى د اصحاب بدر په نومونو کې عجيبه خاصيت او عجيبه برکت فرمايلی دی ويل کيږي چې ددې نومونو د ذکر نه پس الله تعالى دُعا قبولوي. بعضې علماء ليکي چې څومره اولياء کرامو ته الله تعالى د اسماء بدر په برکت سره د ولايت مرتبه ورکړی ده داهم يو حقيقت دي چې داهل بدر د نومونو په برکت سره چې کومو مريضانو دُعا غوښتي ده الله تعالى هغه دعا قبوله کړی ده او هغوی ته ئې صحت ورکړی دی له دينه علاوه نور برکات هم شته صاحب د مظاهر حق د دُعا په انداز کې د اصحاب بدر ۳۱۴ نومونه ذکر کړی دي او بيائې په آخر کې يو علاهيده دُعا هم ذکر فرمايلې ده د اصحاب بدر په نومونو مشتملې وړې وړې رسالې هم شائع شوې دې.

اسمآءُ بعض بدريين

النَّبِيُّ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْهَاشِمِيُّ صلى الله عليه وسلم، عَبْدُ اللهِ بْنُ عُثْمَانَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ الْقُرَشِيُّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ الْعَدَوِيُّ، عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ الْقُرَشِيُّ خَلَّفَهُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم عَلَى ابْنَتِهِ وَضَرَبَ لَهُ بِسَهْمِهِ. عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ الْهَاشِمِيُّ. إِيَاسُ بْنُ الْبُكَيْرِ. بِلَالُ بْنُ رَبَاحٍ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ الْقُرَشِيِّ. حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ الْهَاشِمِيُّ. حَاطِبُ بْنُ أَبِي بَلْتَعَةَ حَلِيفٌ لِقُرَيْشٍ. أَبُو حُذَيْفَةَ بْنُ عُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ الْقُرَشِيُّ. حَارِثَةُ بْنُ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيُّ قُتِلَ يَوْمَ بَدْرٍ وَهُوَ حَارِثَةُ بْنُ سُرَاقَةَ كَانَ فِي النَّظَّارَةِ. خُبَيْبُ بْنُ عَدِيٍّ الْأَنْصَارِيُّ. خُنَيْسُ بْنُ حُذَافَةَ السَّهْمِيُّ. رِفَاعَةُ بْنُ رَافِعٍ الْأَنْصَارِيُّ. رِفَاعَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُنْذِرِ أَبُو لُبَابَةَ الْأَنْصَارِيُّ. الزُّبَيْرُ بْنُ الْعَوَّامِ الْقُرَشِيُّ. زَيْدُ بْنُ سَهْلٍ أَبُو طَلْحَةَ الْأَنْصَارِيُّ أَبُو زَيْدٍ الْأَنْصَارِيُّ سَعْدُ بْنُ مَالِكٍ الزُّهْرِيُّ. سَعْدُ ابْنُ خَوْلَةَ الْقُرَشِيُّ. سَعِيدُ بْنُ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ الْقُرَشِيُّ. سَهْلُ بْنُ

حُنَيْفٍ الأَنْصَارِي ، ظُهَيْرُ بْنُ رَافِعِ الأَنْصَارِي وَأَخُوهُ ، عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ الْهُذَلِي ، عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ الزُّهْرِي ، عُبَيْدَةُ بْنُ الْحَارِثِ الْقُرَشِي ، عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ الأَنْصَارِي ، عَمْرُو بْنُ عَوْفٍ حَلِيفُ بَنِي عَامِرِ بْنِ لُوَيّ ، عُقْبَةُ بْنُ عَمْرٍو الأَنْصَارِي ، عَامِرُ بْنُ رَبِيعَةَ الْعَنَزِي عَاصِمُ بْنُ ثَابِتٍ الأَنْصَارِي ، عُوَيْمُ بْنُ سَاعِدَةَ الأَنْصَارِي ، عِتْبَانُ بْنُ مَالِكٍ الأَنْصَارِي ، قُدَامَةُ بْنُ مَظْعُونٍ ، قَتَادَةُ بْنُ النُّعْمَانِ الأَنْصَارِي ، مُعَاذُ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْجَمُوحِ ، مُعَوِّذُ ابْنُ عَفْرَاءَ وَأَخُوهُ ، مَالِكُ بْنُ رَبِيعَةَ أَبُو أُسَيْدٍ الأَنْصَارِي ، مِسْطَحُ بْنُ أُثَاثَةَ بْنِ عَبَّادِ بْنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ مَنَافٍ ، مُرَارَةُ بْنُ الرَّبِيعِ الأَنْصَارِي ، مَعْنُ بْنُ عَدِي الأَنْصَارِي ، مِقْدَادُ بْنُ عَمْرٍو الْكِنْدِي حَلِيفُ بَنِي زُهْرَةَ ، هِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ الأَنْصَارِي

رضي الله عنهم.

دغو مخصوصو بدريينو نومونه

نبي محمد بن عبد الله الهاشمي صلى الله عليه وسلم عبد الله بن عثمان أبو بكر الصديق القرشي عمر بن الخطاب العدوي عثمان بن عفان القرشي كوم چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم د خپلي لور د خدمت لپاره شاته پرېښي وو او دهغه لپاره ئې علاهيده حصه ساتلې وه علي بن أبي طالب الهاشمي بلال بن رباح يعنې د أبي بكر غلام. حمزة بن عبد المطلب الهاشمي إياس بن البكېر حاطب بن أبي بلتعة كوم چې د قريشو حليف وو ابو حذيفه ابن عقبه ابن ربيعه قريشي حارثة بن الربيع الأنصاري كوم چې د بدر په ورځ شهيد شوي دي او هغه حارثة بن سراقة دي چې په نګرانۍ مقرر وو خبيب بن عدي الأنصاري، خنيس بن حذافة السهمي، رفاعة بن رافع الأنصاري، رفاعة بن عبد المنذر أبو لبابة الأنصاري، الزبير بن العوام القريشي، زيد بن سهل أبو طلحة الأنصاري، أبو زيد الأنصاري، سعد بن مالک الزهري، سعد بن خولة القرشي . سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل القرشي ،سهل بن حنيف الأنصاري، ظهير بن رافع الأنصاري، او دهغه ورور عبد الله بن مسعود الهذلي ، عبد الرحمن بن عوف الزهري، عبيدة بن الحارث القرشي، عبادة بن الصامت الأنصاري ، عمرو بن عوف كوم چې د بني عامر بن لؤي حليف وو . عقبة بن عمرو الأنصاري، عامر بن ربيعة العنزي ،عاصم بن ثابت الأنصاري، عويم بن ساعدة الأنصاري، عتبان بن مالک الأنصاري، قدامة بن مظعون قتادة بن النعمان الأنصاري ، معاذ بن عمرو بن الجموح ،معوذ بن عفراء او دهغه ورور مالک بن ربيعة أبو أسيد الأنصاري، مسطح بن أثاثة بن عباد المطلب بن عبد مناف ، مرارة بن الربيع الأنصاري، معن بن عدي الأنصاري ، مقداد بن عمرو الكندي كوم چې د بني زهرة حليف وو هلال بن أمية الأنصاري رضي الله عنهم.

۵ رجب ۱٤۱۸ھ

باب ذکر اليمن والشام وذکر اويس القرني

ديمن او شام او د اويس قرني بيان

اليمن: يمن هغه ښاورنو او کليو ته ويل کيږي چې دمکې کرمي په ښي خوا کې دي نن سبا يمن د يو مستقل ملک په حيث پيژندلې شي چې د عربو د جزيري په جنوب خوا کې واقع دی اګرچې يمن په هغه حدودو باندې مشتمل ندي کوم چې په عهد قديم کې يمن محيط وو لکن د عهد قديم څه حصي اوس هم د موجوده يمن په حدودو کې شاملې دي ديمن طرف ته چې کله د کوم څيز نسبت کيږي نو ويل کيږي . يمني . يمان . يماني .

الشام : شام په هغو ښارونو او کليو باندې مشتمل دي چې دبيت الله چپ طرف ته واقع دی چې نن سبا ورته سوريه يا سوريا ويل کيږي د دنيا د کفارو کوشش دي چې د اسلام د تاريخي ځايونو او مقاماتو نام او نشان د مسلمانانو له ذهنونه اوباسي لکه چې د شام . د جبل الطارق نوم يې . جبرالټر . او د قسطنطينيه نوم ئې استنبول کې ښودو .

قرن: قرن يمن کې د يو يا کلي نوم دي د **نون** او راء په زبر سره دا قريه د حضرت اويس قرني د نيکونو نه يو شخص د **قرن بن رومان** آباده کړې ده اويس قرني دي کلي طرف ته منسوب دي يو ځای په نوم د **قرن المنازل** په نوم طائف کې هم دي چې د اهل نجد د پاره ميقات دي د قاف په زبر او د راء په سکون سره د اويس قرني د دې ځای سره هيڅ تعلق نشته . که چا ليکلي وي نو دا غلط فهمي ده .

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

د حضرت اويس قرني رَحِمَهُ اللهُ فضيلت او شخصيت

﴿۱﴾ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ رَجُلًا يَأْتِيْكُمْ مِنَ الْيَمَنِ
عمر بن خطاب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روايت دي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل يو سړي به يمن نه تاسو ته راشي
يُقَالُ لَهُ أُوَيْسٌ لَا يَدَعُ
دهغه نوم به اويس وي هغه به يمن کې د مور نه ماسوا بل هيڅوک پرې نږدي د هغه په بدن کې به سفيدي
بِالْيَمَنِ غَيْرَ أُمٍّ لَهُ قَدْ كَانَ بِهِ بَيَاضٌ فَدَعَا
يعني د برص بيماري وي هغه الله ! نه دعا وغوښته نو الله ! د هغه د بدن نه سفيدي ختم کړه هو
اللهَ فَأَذْهَبَهُ إِلَّا مَوْضِعَ الدِّيْنَارِ أَوِ الدِّرْهَمِ فَمَنْ لَقِيَهُ
صرف د يو درهم يا د يو دينار په قدر سفيدي باقي پاتې وه په تاسو کې چې کوم سړي هغه اويس رَحِمَهُ اللهُ

مِنْكُمْ فَلْيَسْتَغْفِرْ لَكُمْ وَفِيْ رِوَايَةٍ قَالَ سَمِعْتُ
سره یو ځای شي نو هغه ته پکار دي چې هغه نه د ځان د پاره د مغفرت دعا وغواړي او په یوه روایت کې
رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ إِنَّ خَيْرَ التَّابِعِيْنَ
داسې دي حضرت عمر رضي الله عنه بیان وکړو چې ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه واوریدل په تابعینو کې ښه سړي
رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ أُوَيْسٌ وَلَهُ وَالِدَةٌ وَكَانَ بِهِ بَيَاضٌ
هغه دي چې د هغه نوم اویس رحمه الله دي د هغه یوه مورده او د هغه بدن باندي د برص یوه نښه ده نو تاسو
فَمُرُوْهُ فَلْيَسْتَغْفِرْ لَكُمْ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ .
د هغه نه ځان د پاره دعائي مغفرت وغواړئ.

توضیح: **غیر امر له**: یعني په یمن کې د هغه د اهل او عیال نه هیڅ رشته دار نشته فقط یوه موریې ده د هغې خدمت کوي له دي وجې زما زیارت له رانغی. بیاض. یعني د هغه په جسم برص یعني برګي مرض وو ټول بدن یې سپین وو هغه د الله تعالی نه دُعا غوښتله نو د یو دینار یا درهم په انداز ه ځای پاتې شو ترڅو د الله تعالی شکر ګزاري مدنظر وي یا د دې لپاره چې د هغه د تعارف لپاره نشاني پاتې شي چنانچې د آنحضرت صلی الله علیه وسلم په نشان دهی سره حضرت عمر رضي الله عنه هغه د هغه سپین نشان په لید و سره وپیژندو.

خیر التابعین: آنحضرت صلی الله علیه وسلم په تابعینو کې هغه تر ټولو بهتر بللي دی ځکه دا داسې تابعي دي چې د آنحضرت صلی الله علیه وسلم په زمانه کې مسلمان شوي دي دعذر په وجه حاضر شوي نه وو همدا شان علماء کرام لیکي آنحضرت صلی الله علیه وسلم خپله جبه هغه له د هدیې په طور باندې لیږلي وه. علامه جامي رحمه الله په خپل نعتیه کلام کې فرمائي

تو جامه رسانیدي اویس قرني را قرني را قرني را.

بعض واعظین علماء په خپلو وعظونو کې فرمائي چې په احد کې د آنحضرت صلی الله علیه وسلم غاښونه شهیدان شول نو حضرت قرني رحمه الله کاڼي سره خپل د مخي غاښونه مات کړل ترڅو د آنحضرت صلی الله علیه وسلم سره د محبت اظهار وشي.

دا هم کې داشي چې آنحضرت صلی الله علیه وسلم حضرت اویس قرني د زیات عبادت او فضیلت د وجې نه بهترین د تابعینو ګرځولي وي او سعید بن المسیب کوم چې بهترین تابعي دي هغه د کثرت علم په وجه بهترین تابعي وي.

فمروه. یعني هغه وویل چې هغه دې ستاسو دپاره استغفار وکړی او د الله تعالی نه دُعا وغواړي. جلال الدین سیوطي رحمه الله په جمع الجوامع کې د اویس بن عامر قرني متعلق ډیر څه لیکلي دي بعضې ښې

نبي خبرې دلته لیکو ددې حدیث پیش نظر حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ مسلسل په دې تلاش کې وو چې د ویس قرني سره ملاقات وکړی یوځل د حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ او اویس قرني رَحِمَهُ اللّٰهُ ملاقات اوشو او سوال او جواب وشو.

حضرت عمر: آیا ته اویس بن عامر یې؟ هغه وویل هو. حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اوفرمایل آیا ته د مراد قبیلې سره تعلق لرې او قرني یې؟ هغه وویل هو. حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اوفرمایل آیا تاته د برص مرض رسیدلې وو؟ هغه اوویل هو ددې نه بعد حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د آنحضرت صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ټول هغه حدیث چې د اویس قرني په باره کې وو چې په هغه کې د دُعا کولو خبره وه، حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ چې کله د دعا مغفرت غوښتنه وکړه نو اویس قرني رَحِمَهُ اللّٰهُ وویل اې امیر المؤمنین تاسو څه فرمایې؟ زما غوتته کس ستاسو دپاره دعا وغواړي؟ حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وویل هو یقینًا ته ماته دُعا اوغواړه. اویس قرني د حضرت فاروق اعظم لپاره دُعا اوغوښتله ددې نه بعد حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اوفرمایل اویس ته اوس چرته تلل غواړې؟ هغه وویل زه کوفې ته تلل غواړم. حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وویل آیا ستا په باره کې د کوفې حاکم ته څه ولیکم؟ حضرت اویس قرني رَحِمَهُ اللّٰهُ وویل اې امیر المؤمنین ما په خپل ګوم نامې حالت باندې پریږده په یو روایت کې راځي چې آنحضرت صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یوځل ماته اواز وکړو. زه حاضر شوم آنحضرت صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوفرمایل. اې عمر. زما په امت کې به یو کس وي چې د هغه نوم اویس دی کله چې ته هغه ووینې نو الله به دریاد شي ته چې کله هغه ووینې نو زما سلام پرې وایه او د ځان لپاره د هغه نه د مغفرت دُعا اوغواړه هغه به د الله نه د دومره خلکو شفاعت کوي څومره خلک چې د ربیعه او مضر دي.
حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وایي ددې اوریدو نه پس د هغه تلاش جاري ساتلو لکن په عهد نبوي کې ماته هغه ملاؤ نشو بیا د حضرت ابوبکر صدیق دور خلافت راغلو ما تلاش جاري ساتلو لکن ماته ملاؤ نشو بیا زما دور خلاف راغلو ما د هغه تلاش نور هم زیات کړو تردې پورې چې ما په مختلفو ښارونو او د قافلو نه تپوس نه اوکړل چې په تاسو کې چرته داسې شخص چې د مراد قبیلې نه وي او اویس نوم یې وي او د قرن سره یې تعلق وي په دې دوران کې یو کس ماته وویل اې امیر المؤمنین ته چې د کوم شخص تپوس کوي هغه زما د تره ځوی دی لکن هغه ډیر کمزوری حال او د کمې درجې او بې حیثیته کس دی ستاسو غوتته عظیم انسان لره د هغه تپوس کول ستاسو شان سره نه ښائي. حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اوفرمایل چې ته کومې د حقارت کلمات د هغه په حق کې استعمالوې دا ستا دپاره د هلاکت سبب دي حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وائي چې زه ددې سړي سره په خبرو کې وم چې د لرې نه یو کس په اوښ باندې سور ښکاره شو د هغه د جسم په څه حصه باندې زړه کپړه وه او څه جسم یې خالي وو ما فکر اوکړو چې دا به اویس قرني وي ما منډې کړې چې ور ورسیدم ترینه مې تپوس اوکړو آیا ته اویس قرني یې؟ هغه جواب راکړو هو زه یم ما ورته وویل آنحضرت صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تاته سلام ویلو هغه شخص وویل په رسول د الله او په تا دې سلام وي

اي امير المؤمنين. له دينه وروسته ما وويل د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حکم دي چې ته ما ته د مغفرت دُعا اوغواړه د الله تعالی نه له دينه وروسته زما دا معمول جوړ شولو چې هر کال به د حج په موقعه باندې دهغه سره ملاقات کولو خپل حال او اسرار به مې هغه ته بيانول او هغه به خپل حال او اسرار ما ته بيانول له دې روايت څخه معلومېږي چې حضرت اويس قرني د تکوينياتو د خلکو نه وو لکه حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د رجال التکون څخه وو دا وجه ده چې آنحضرت صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغوی د ملاقات ترغيب ورکړې وو دا رجال الغيب يو ځاله نظام دي.

په يو روايت کې دي چې حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ډير کوشش وکړو چې حضرت اويس قرني ته څه هديه ورکړي لکن حضرت اويس قرني بلکل انکار وکړو البته دا درخواست يې اوکړو چې زما احوال پټ اوساته يو ځل حضرت عمر فاروق خلکو ته وويل چې په اويس قرني باندې ځانله دعا وکړئ هغوی په ډير مشکل سره په يوه ويرانه کې اويس قرني پيدا کړو او ټوله قصه يې ورته وکړه هغه ورته وويل حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ زما حال خلکو ته بيانوي دې ويلو سره ځنګل طرف ته لاړو او غيب شو.

له حضرت علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ په صف کې اوريدو سره هغه شهيد کړی شوي وو په بل روايت کې دي چې په جنګ صفين کې شهيد شوي وو. د حضرت عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د هديې نه په انکار کولو سره هغه وويل زما سره دا دوه جوړه زړې جامې او پخواني پيزار دي چې پيوند شوي دي او له ما سره څلور درهمه هم دي چې دا ختم شي بيا به راشم او له تا نه به دا هديه واخلم بيا يې اوفرمايل چې د انسان حالت داسې دي چې کله د يوې هفتې ارزو کوي نو د هغه ارزو يوې مياشتې پورې اوګده شي او چې د مياشتې ارزو کوي نو هغه کال ته اورسي مطلب دا چې له قناعت سره انسان ښه زندګي تيرولی شي او له حرص نه څه نه جوړېږي.

د اهلِ يمن فضيلت

﴿۲﴾ وَعَنْ	أَبِي	هُرَيْرَةَ	عَنِ	النَّبِيِّ	صلى	الله	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ قَالَ
ابو هريره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روايت کوي چې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائيل تاسو ته								
أَتَاكُمْ	أَهْلُ	الْيَمَنِ	هُمْ	أَرَقُّ	أَفْئِدَةً	وَأَلْيَنُ	قُلُوبًا	الْإِيمَانُ يَمَانٍ
د يمن خلق راغلي دي چې زيات رقيق القلب او زيات نرم دل دي ايمان د يمن دي او حکمت هم يمني								
وَالْحِكْمَةُ	يَمَانِيَةٌ	وَالْفَخْرُ	وَالْخُيَلَاءُ	فِي	أَصْحَابِ	الْإِبِلِ		
دي او فخر يعني د خپل مال او منصب په ذريعه خپله لويي کول او تکبر کول په اوښانو والاو کې دي								
وَ السَّكِينَةُ وَ الْوَقَارُ فِي أَهْلِ الْغَنَمِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.								
او اطمينان او تحمل او وقار په چيلو والاؤ کې دي. [بخاري مسلم]								

توضيح: باب بدء الخلق او باب وفات النبي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کې او په نورو مواضعو کې ددې حديث

توضیح و تشریح شوې ده.

ارق: د رقیق ته دی د نرم، شفیق، نری او لطیف په معنی دی.

افئدة: ددې مفرد فؤاد دی د زړه په دننه حصه ددې اطلاق کیږي د حمکت نه مراد علم دی، یعنې دهغه زمانې اهل یمن همداسې وو، د قیامته پورې یمن والاو ته دا فضیلت نشته، بعض کم کسان اوس هم په دې صفاتو سره متصف کیږي

د کفر (مشري) مشرق طرف ته ده

﴿۲﴾ وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأْسُ
او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل د کفر سر مشرق طرف ته دي فخر
الْكُفْرِ نَحْوَ الْمَشْرِقِ وَالْفَخْرُ وَالْخُيَلَاءُ فِيْ أَهْلِ الْخَيْلِ
او تکبراسونو والاو او اوښانو والاؤ او زمیدارو کې دي چې د اوښ د ویښتانو په خیمو کې اوسیږي
وَالْإِبِلِ وَالْفَدَادِيْنَ أَهْلِ الْوَبَرِ وَالسَّكِيْنَةُ
او داسې خلق به هغه زمانه کې زیات ترد اوښانو د ویښتانو نه جوړ شوو خیمو کې اوسیدل او نرمي
فِيْ أَهْلِ الْغَنَمِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
او مسکیني بزو والاؤ کې وي.

توضیح: راس الکفر. یعنې د کفر سر او لیډر او مشري په مشرق کې ده د مدینې منورې نه په مشرق طرف کې چې کوم ه علاقه ده هغه ایران. فارس. او روس وغیره دې دا علاقې د یاجوج او ماجوجو مرکز دي او له دې علاقو نه به د دجال خروج کیږي.

الفدادین. صحرائې ځنګلي خلک ترینه مراد دې. اهل الوبر. یعنې د اوښانو د ویښتانو نه په جوړو شویو خیمو کې اوسیدونکې جې خلک وي له دینه هم هغه د صحرا ځنګلي خلک مراد دې

د فتنو ځای مشرق دي

﴿۴﴾ وَعَنْ أَبِيْ مَسْعُوْدِنِ الْأَنْصَارِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او ابو مسعود انصاري رَحِمَهُ اللهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې یو ورځ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَ مِنْ هٰهُنَا جَاءَتِ الْفِتَنُ نَحْوَ الْمَشْرِقِ وَالْجَفَاءُ
مشرق طرف ته د لاس مبارک اشاري کولو سره وفرمایل چې فتني دي ځای نه راغلي دي او بد زباني
وَغِلَظُ الْقُلُوْبِ فِي الْفَدَادِيْنَ أَهْلِ الْوَبَرِ عِنْدَ أُصُوْلِ أَذْنَابِ الْإِبِلِ
او سنګدلي زمیدارو او خیمو نشینو کې وه چې خپل څاروي څرولو د پاره د اوښانو او غواګانو لکو

وَالْبَقَرِ فِيْ رَبِيْعَةَ وَمُضَرَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.
پسي لګيدلي دي داخلق ربيعه او مضر قبائلو کې دي. [بخاري مسلم]

توضيح: الجفاء. جهل او بد تميزي ته ويلی شي. غلظ القلب. د تعليم او تهذيب نه کې دو د وجې نه ددوي زړونه سخت شوي وي دا دهغه زميدارانو صفت دي چې چغو والا وي او په څناورو باندې چيغې چلوي او د اوښانو د ويښتانو نه جوړو شويو خيمو کې اوسيږي.

سنګدلي او بدزباني مشرق والو کې ده

﴿۵﴾ وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غِلَظُ الْقُلُوْبِ
او حضرت جابر رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمائيل سنګدلي او سخت ګوئي مشرق
وَالْجَفَاءُ فِي الْمَشْرِقِ وَالْإِيْمَانُ فِيْ أَهْلِ الْحِجَازِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.
کې ده او ايمان حجاز والو کې دي. [روايت کړي دي مسلم]

د شام او يمن لپاره دعاء

﴿۶﴾ وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَللّٰهُمَّ بَارِكْ
حضرت ابن عمر رضي الله عنه وايي يو ورځ رسول الله صلى الله عليه وسلم داسې دعا وکړه خدايه! څمونږ ملک شام کې
لَنَا فِيْ شَامِنَا اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيْ يَمَنِنَا
برکت واچوي او خدايه! څمونږ ملک يمن کې برکت عطاء کړې په دې اوريدو سره صحابو رضي الله عنهم
قَالُوْا يَا رَسُوْلَ اللهِ وَفِيْ نَجْدِنَا قَالَ اَللّٰهُمَّ
عرض وکړو يارسول الله! څمونږ نجد باره کې يې هم دعا وفرمايه چې مونږ ته د دې علاقې د طرف نه
بَارِكْ لَنَا فِيْ شَامِنَا اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لَنَا
هم برکت عطاء کړي رسول الله صلى الله عليه وسلم بيا وفرمايل خدايه څمونږ ملک شام کې برکت واچوي څمونږ
فِيْ يَمَنِنَا قَالُوْا يَا رَسُوْلَ اللهِ
يمن کې برکت عطاء کړي صحابو رضي الله عنهم دوباره عرض وکړو يا رسول الله! او څمونږ نجد باره کې
وَفِيْ نَجْدِنَا قَالَ فَأَظُنُّهُ فِي الثَّالِثَةِ هُنَاكَ
هم دادعا وفرمايي راوي وايي څما ګمان دادی چې په دريم وار حضور صلى الله عليه وسلم بيا هغه الفاظو سره
الزَّلَازِلُ وَالْفِتَنُ وَبِهَا يَطْلَعُ قَرْنُ
دعا وکړه او د نجد باره کې يې وفرمائيل هلته به زلزلې وي فتنې وي او د هغه ځای نه به د شيطان

شَيْئًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

... شي. [بخاري]

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

[illegible] عَنْ أَنَسٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَظَرَ

حضرت انس رضي الله عنه د حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه نه روايت کوي چي يوه ورځ رسول الله صلى الله عليه وسلم

قِبَلَ الْيَمَنِ فَقَالَ اَللّٰهُمَّ أَقْبِلْ بِقُلُوْبِهِمْ وَبَارِكْ لَنَا

د يمن طرف ته نظر وکړ او بيا يې وفرمائيل چي اې الله! د دې خلکو زړونه متوجه کړه او

فِيْ صَاعِنَا وَمُدِّنَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

زموږ په صاع او زموږ په مد کي برکت عطا کړې. [ترمذي]

د شام فضيلت

[illegible] وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طُوْبٰى لِلشَّامِ

زيد بن ثابت رضي الله عنه وايي چي رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل خوش بختي ده د شام ته

قُلْنَا لِأَيٍّ ذٰلِكَ يَا رَسُوْلَ اللهِ قَالَ لِأَنَّ مَلَائِكَةَ الرَّحْمٰنِ

موږ پوښتنه وکړه په څه وجه يا رسول الله! نبي عليه السلام وفرمائيل په دې وجه چي د رحمن فرښتي د

بَاسِطَةٌ أَجْنِحَتَهَا عَلَيْهَا. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

شام سرزمين او د هغه وسيدونکو باندي خپلي وزري خوري کړي دي. [احمد ترمذي]

[illegible] وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَتَخْرُجُ

عبد الله بن عمر رضي الله عنه وايي چي رسول کريم صلى الله عليه وسلم وفرمائيل عنقريب د حضرموت د طرف

نَارٌ مِنْ نَحْوِ حَضْرَمَوْتَ أَوْ مِنْ حَضْرَمَوْتَ

نه يا يې وفرمائيل د حضرموت نه به يو اور ښکاره شي او هغه اور به خلق جمع کړي او شړلو سره به

تَحْشُرُ النَّاسَ قُلْنَا يَا رَسُوْلَ اللهِ فَمَا تَأْمُرُنَا

يې بوځي په دې اوريدو سره صحابو رضي الله عنهم عرض وکړو يا رسول الله! بيا ځمونږ باره کي يې څه

قَالَ عَلَيْكُمْ بِالشَّامِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

حکم دي؟ حضور صلى الله عليه وسلم وفرمائيل تاسو ته شام ته تلل پکار دي.

﴿۱۰﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ							
او عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه وايي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه واوريدل د هجرت نه وروسته							
إِنَّهَا	سَتَكُوْنُ	هِجْرَةٌ	بَعْدَ	هِجْرَةٍ	فَخِيَارُ	النَّاسِ	إِلٰى مُهَاجَرِ إِبْرَاهِيْمَ
به هجرت وي نو بهترين سړي به هغه وي چې هغه ځای ته هجرت وكړي چيرته چې حضرت ابراهيم)							
وَفِيْ	رِوَايَةٍ	فَخِيَارُ	أَهْلِ	الْأَرْضِ			
هجرت كړی وو او په يو روايت كې دا الفاظ دي چې د روئي زمين بهترين خلق هغه دي چې دي ځای							
أَلْزَمُهُمْ	مُهَاجَرَ	إِبْرَاهِيْمَ	وَيَبْقٰى	فِي	الْأَرْضِ		
ته هجرت كول په ځان ښه لازم ونيسي چيرته چې حضرت ابراهيم) هجرت كړی وو او په روئي زمين							
شِرَارُ	أَهْلِهَا	تَلْفِظُهُمْ	أَرْضُوْهُمْ	تَقْذِرُهُمْ			
باندي به هغه بدترخلق يعني كفار او فجار پاتې شي چې هغوئ به د هغوئ د ملک نه اوباسي د الله							
نَفْسُ	اللهِ	تَحْشُرُهُمُ	النَّارُ	مَعَ	الْقِرَدَةِ	وَالْخَنَازِيْرِ	
ذات به هغوئ پليت كڼي او اور به هغوئ د خنزيرانو او بيزوګانو سره يوځای كولو سره شړي او هغه							
تَبِيْتُ	مَعَهُمْ	إِذَا	بَاتُوْا	وَتَقِيْلُ	مَعَهُمْ		
اور به د هغه سره شپه تيروي چيرته چې د هغوئ شپه راشي او هغوئ سره به قيلوله آرام كوي چيرته							
إِذَا قَالُوْا. رَوَاهُ أَبُوْ دَاوُدَ.							
چې هغوئ قيلوله كوي. [ابوداؤد]							

توضيح: تلفظهم: دا صيغه د ضرب يضرب ښځه ده دې ماده لفظ ده چې د ويشتلو په معني سره ده.

ارضوهم. دا جمع ده دې مفرد ارض دي په معني د زمكې سره دي يعني زمكه به دي خلكو له ځای نه وركوي.

تقذرهم: د سمع يسمع نه په معني د كراهت او قباحت باندې دي.

نفس الله: دا د تقذر فاعل دي او دا د متشابهاتو نه دي مراد ددې نه د الله پاک ذات دي يعنې الله تعالی به دا خلک نه خوښه وي بلكه د دوي نه به نفرت فرمائي. ددې حديث معنی داده چې عنقريب به د حق او باطل په معركو كې مسلسل حجرتونه وي، ښه خلک به هغه وي چې د شام په طرف حجرت وكړی چرته چې ابراهيم عليه السلام د شام نه حجرت فرمايلی وو د ښو خلكو د تللو نه پس به له كفارو سره شرير او بدترين خلک پاتي شي هغوی به نه د حق دپاره اودريږي او نه به د حق دپاره جهاد كوي بلكه ذليل كې د

سره به له كفارو سره او سيږي زمكه دهغوى ذليل كې دو سره يو بل خواته غورزوي او د الله تعالى ذات به دهغوى نه نفرت كوي . بيا به يو اور روښانه شي كفار چې خنزيران او شادوګان دي له دي سره به منافقين او شرير خلق خلط شي . تبيت . د شپې تيره ولو په معني سره ده .

تقيل: دا د قيلولي نه جوړ شوي دي قيلوله كولو ته ويل كيږي مطلب دا دى چې دديې خلكو د فتني او فساد اور كې دوي هم را ګير شي كه شپه وي او كه ورځ وي د فتني د اور نه مراد فتنه ده كله چې دا منافق خلك دديې كفارو اخلاق خپل كړي نو له كفارو سره به په فتنه كې مبتلا شي دديې به دا خيال وي چې فتنه به ملك كې ده بهر نشته نو د جلا وطن كې دو دپاره به ووځې مګر دا فتنه به دوي نه پريږدې بلكه د دوي سره به ځي د خنزيرانو او شادوګانو نه مراد كفار دي .

په شام ، عراق ، او يمن كې د اوسيدو دپاره كوم ځاى بهتر دي

﴿۱۱﴾ وَعَنِ ابْنِ حَوَالَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ابن حواله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل هغه زمانه قريب ده چې د دين او
سَيَصِيْرُ الْاَمْرُ اَنْ تَكُوْنُوْا جُنُوْدًا مُجَنَّدَةً جُنْدٌ بِالشَّامِ
ملت به دا نظام وي چې ستاسو د مسلمانانو به جدا جدا لښكرې جوړې شي يو لښكر به په شام كې وي
وَجُنْدٌ بِالْيَمَنِ وَجُنْدٌ بِالْعِرَاقِ فَقَالَ ابْنُ حَوَالَةَ
يو لښكر به په يمن كې او يو لښكر په عراق كې ابن حواله عرض وكړو يارسول الله! زه كوم لښكر اختيار
خِرْلِيْ يَارَسُوْلَ اللهِ اِنْ اَدْرَكْتُ ذٰلِكَ فَقَالَ عَلَيْكَ بِالشَّامِ
كړم حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائيل ته شام اختيار كړه ځكه چې د شام سرزمين د الله د ځمكو نه ښه ځمكه
فَاِنَّهَا خِيَرَةُ اللهِ مِنْ اَرْضِهِ يَجْتَبِيْ اِلَيْهَا خِيَرَتُهُ مِنْ
ده الله ! د ديندارو اوسيدو د پاره د شام سرزمين خوښ كړى دي بيا كه ته شام اختيارول قبول نه كړې
عِبَادِهِ فَاَمَّا اِنْ اَبَيْتُمْ فَعَلَيْكُمْ بِيَمَنِكُمْ وَاسْقُوْا
نو خپل يمن اختيار كړه او ګوره چې تاسو د خپلو حوضونو نه او به چښوي حقيقت دا دى چې الله !
مِنْ غُدُرِكُمْ فَاِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ تَوَكَّلَ لِيْ بِالشَّامِ
محض ځما په وجه ځما د امت په حق كې دا ذمه اخستي ده چې شام او اهلِ شام مامون او محفوظ
وَ اَهْلِهِ . رَوَاهُ اَحْمَدُ رَوَاهُ اَبُوْ دَاوُدَ .
ساتي. [روايت كړى دى احمد ابوداود]

توضيح : الامر : يعني دامر اسلام يا دجنګ انجام او نتيجه دا را وځي چې تاسو مسلمانان به په دريو حصو

او لښکرو کې تقسیم شئ یو په شام کې بل په عراق کې او بل به په یمن وي . حضرت حواله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پوښتنه وکړه یا رسول الله زه کوم لښکر ته لاړ شم؟ . یجتبي . اجتباء د ټولو یا ځنو کولو په معنی سره دلته ترینه جمع کول مراد دي یعنې الله پاک به نیک خلک د شام طرف جمع فرمائي .

فاما ان ابیتم : یعنې که ته د شام تلو نه انکاري شئ نو بیا یمن ته لاړ شئ دا جمله معترضه په مابین کې واقع شوي ده .

علیك بالشام : او د واسقوا من غدرکم . په مابین کې واقع شوي مطلب دا دی چې د شام په طرف هجرت وکړئ او د هغې حوضونو نه اوبه اوڅکی . توکل . تکفل په معنی سره ده یعنې الله تعالی به د شام او د هغه ځای د اوسیدونکو حفاظت فرمائي . خلاصه دا چې د هجرت کولو لپاره د ټولو نه شام بهرت دی بیا یمن او د عراق نوم یې وانه خستلو . غدر . جمع ده د دې مفرد غدیر ده حوض ته وائي

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

په شام باندې لعنت مه وائي دا د ابدالو مسکن دی

﴿۱۲﴾ عَنْ شُرَيْحٍ بْنِ عُبَيْدٍ قَالَ ذُكِرَ أَهْلُ الشَّامِ عِنْدَ عَلِيٍّ
شریح بن عُبید رَحِمَهُ اللهُ روایت کوي چې یوه موقع باندې د سیدنا علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مخکې د اهل شام
وَقِيلَ الْعَنْهُمْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ: لَا ، إِنِّي سَمِعْتُ
ذکر وشو او هغوئ ته وویل شو ای امیر المؤمنین! شام والو باندې لعنت ووایه حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ
رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: اَلْاَبْدَالُ يَكُونُونَ
ورته وویل نه زه اهلِ شام باندې لعنت نشم ویلې حقیقت خو دا دی ما د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه اوریدلي
بِالشَّامِ وَهُمْ أَرْبَعُونَ رَجُلًا كُلَّمَا مَاتَ رَجُلٌ أَبْدَلَ
دي آبدال په شام کې دي او هغه څلویښت سړي دي هرکله چې په هغوئ کې یو سړي وفات شي نو
اللهُ مَكَانَهُ رَجُلًا يُسْقَي بِهِمُ الْغَيْثُ وَيُنْتَصَرُ بِهِمْ
الله ! د هغه په ځای دوهم سړي مقرروي د دي ابدالو د وجود له برکته باران کیږي د دوئ مدد سره
عَلَي الْأَعْدَاءِ وَيُصْرَفُ عَنْ أَهْلِ الشَّامِ بِهِمُ الْعَذَابُ.
د دین د دښمنانو نه بدله اخستي شي او د دوئ له برکته اهلِ شامو نه سخت عذاب دفع کولي شي.

توضیح : الابدال یکولون بالشام : ابدال جمع ده د دې مفرد بدل دي لکه چې ابرار جمع دي د دې مفرد بر دي چونکه دا خلک یو د بل په رتبو باندې بدلیږي له دي وجه نه دیته ابدال ویل کیږي .

الحتم : د حضرت علي او حضرت معاويه يو او گډ جنګ وو . حضرت علي په حق باندې وو او حضرت معاويه په اجتهادي غلطي سره وو حضرت معاويه ډير وخته پوري د ملک شام والي او ګورنر وو هغه د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه مطالبه کوله چې د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قاتلين مونږ ته حواله کړي ترڅو مونږ ترينه قصاص واخلو حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ويل چې تاسو اول بيعت وکړي بيا د قصاص مطالبه وکړي د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بعض ملګرو هغه د اهل شام دپاره د بد دعا کولو وويل ترڅو ټول هلاک شي حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د بد دُعا کولو نه انکار وکړو او بيا ئې د شام په باره يو حديث نقل کړو په کوم کې چې د ابدال ذکر راغلي دی .

ابدال څوک دي او د دوي حقيقت څه دي

په زير بحث حديث کې آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ابدال د حقيقت طرف ته اشاره کړې ده اول آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغوی د اوسيدو ځای طرف ته اشاره کړې ده چې دا خلک به په شام کې وي خو مطلب دا ندی چې بل ځای به نه وي بلکه مطلب دادی چې د دوی مرکزي استوګن ځای به شام وي دا د الله تعالی د غيبي نظام خلک دي د دوی زياتر تعلق له تکويني انو سره وي له خلکو نه ګوشه اوسيږي له دي وجې نه دوی ته رجال غيب ويل کيږي . حضرت خضر عليه السلام د دې نظام مشر دی آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دوی جماعتې نظم او نسق ته اشاره کړيده چې دا څلويښت کسان دي کله چې له دوي نه يو مرې نو الله تعالی د عامو اولياؤ نه يو بدل جوړولو سره دا څلويښت کسيزه تعداد پوره کړې د دوی د نفوس قديسه په ذريعه د الله تعالی نه د باران دُعا غوښتل کيږي او په دوښمن د کاميابي دُعا غوښتل کيږي او الله تعالی مدد فرمائي . د دوی په برکت سره د شام نه لوئي لوئي فتنې دفعه کيږي دا حديث امام احمد په مسند احمد کې نقل فرمايلی دی .

ملاعلی قاري په مرقات کې يو بل حديث په حواله د ابن عساکر سره نقل کړی ده په هغه کې د ابدالو پوره تنصيل دي . ترجمه ملاحظه کړی .

ابن عساکر د عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه يو روايت نقل کړی ده چې مرفوع حديث دي چې الله

خپلو انسانانو کې درې سوه داسې خلک پيدا کړی دي چې د هغوی زړونه د حضرت موسی عليه السـ

زړه په صفت دي همدا شان الله تعالی اووه داسې کسان پيدا کړی دي چې د هغوی زړونه د حضرت ابراه

عليه السلام د زړه په صفت دی بيا الله تعالی پنځه داسې کسان پيدا کړی دي چې د هغوی زړوه د حضرت

جبرائيل عليه السلام د زړه په صفت سره دی بيا الله تعالی درې داسې کسان پيدا کړی دی چې د هغه

د حضرت ميکائيل عليه السلام د زړه په صفت سره دی بيا الله تعالی يو داسې کس پيدا کړی دی چې د هغه

زړه د حضرت اسرافيل عليه السلام د زړه په صفت سره دی (يعنې د ټولو آمير وي) کله چې دا يو کس مړ شي

نو الله تعالی له دريو جماعتونو نه يو کس ته ترقي ورکړي او د هغه يو کس په ځای ئې مقرر کړی او د دريو

نو د پنځو کسانو نه يو کس ته ترقي ورکړي او د هغه د ريو په جماعت کې ئ

راولي او د پنځو د جماعت نه چې يو کس وفات شي نو الله تعالی هغه د اوو کسانو د جماعت نه يو کس ته ترقي ورکړي او د پنځو په جماعت کې ئي راولي او اوو کسانو د جماعت نه چې کله يو کس وفات شي نو د ځلويښتو جماعت نه يو کس ته ترقي ورکړي او د اوو په جماعت کې داخل شي او کله چې د ځلويښتو د جماعت نه يو کس وفات شي نو الله تعالی د دري سوو د جماعت يو کس ته ترقي ورکړي او د ځلويښتو کسانو په جماعت کې داخل شي او کله چې په دي دری سوو کسانو کې يو وفات شي نو الله تعالی د عامو اولياؤ کرامو نه يو کس ته ترقي ورکړي او په دری سوو کسانو کې داخل کړي . مرقات جلد ۱۰ ص ۶۴۶ .

د ابدالو متعلق د حضرت عمر حديث هم دي . له دي وجې نه د دې نه انکار مناسب ندی . ويل کيږي چې په کال کې يو ځل د دوي اجتماع په حجاز کې کيږي او د دوي نمائده گان د دنيا په مختلفو حصو کې د خدمت خلق د پاره مقرر کيږي دا د عامو انسانانو په شان يو انسان وي خو د دوی نظام جدا نظام دی .

د دمشق ذکر

<table>
<tr><td colspan="6">﴿۱۳﴾وَعَنْ رَجُلٍ مِنَ الصَّحَابَةِ أَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ سَتُفْتَحُ</td></tr>
<tr><td colspan="6">اصحابو کې يو سړي نه روايت دي رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل هغه زمانه قريبه ده هر کله</td></tr>
<tr><td>الشَّامُ</td><td>فَإِذَا</td><td>خُيِّرْتُمُ</td><td>الْمَنَازِلَ</td><td>فِيْهَا</td></tr>
<tr><td colspan="6">چې د شام د ملک ښارونه او علاقې فتحه شي ، نو کله چې تاسو ته د کورونو جوړولو او رهائش</td></tr>
<tr><td>فَعَلَيْكُمْ</td><td>بِمَدِيْنَةٍ</td><td>يُقَالُ</td><td>لَهَا دِمَشْقُ</td><td>فَإِنَّهَا</td></tr>
<tr><td colspan="6">پذير کې د و اختيار درکړل شي نو تاسو هغه ښار اختيار ول په ځان لازم وگڼئ چې هغه ته دمشق ويل</td></tr>
<tr><td>مَعْقِلُ</td><td>الْمُسْلِمِيْنَ</td><td>مِنَ</td><td>الْمَلَاحِمِ</td></tr>
<tr><td colspan="6">کيږي ځکه چې دمشق ښار مسلمانانو د پاره د جنگونو نه د پناه ځای دي او د مشق يو جامع ښار دي</td></tr>
<tr><td>وَفُسْطَاطُهَا</td><td>وَمِنْهَا</td><td>أَرْضٌ</td><td>يُقَالُ</td></tr>
<tr><td colspan="6">او د دمشق په ځمکو يعني علاقو کې يو ه ځمکه او علاقه ده چې هغې ته غوطه ويل کيږي دا دواړه</td></tr>
<tr><td colspan="6">لَهَا الْغُوْطَةُ . رَوَاهُمَا أَحْمَدُ</td></tr>
<tr><td colspan="6">روايتونه امام احمد نقل کړي دي .</td></tr>
</table>

توضيح : **دمشق** : په دال باندې زير او په ميم باندې زبر او شين ساکن دی همدا شان دا لفظ د دال په زبر او د ميم په زير سره هم ويل کيږي او س وخت دا ښار د شام پايتخت دي . معقل . دا فوجي چوني او مظبوطي قلعه په معني سره دی دلته د پناه گاه په معني سره استعماليږي ديته قريب يو ځای دي چې ورته غوطه ويل کيږي بعض علماء وائي چې د دمشق شاه او خوا کې چې کوم باغونه او فصلونه وني دي ديته غوطه ويل کيږي .

علامه زمحشري ویلي دي چې. **جنان الدنیا اربع. غوطة و مشعر نهر الایل و شعب کدان وسمرقند.** یعنې په دنیا کې څلور جنته دي. یو غوطه. بل نهر ایل دي دریم اشعب کدان او څلورم سمرقند دې. علامه ابن جوزي رَحِمَهُ اللهُ فرمائي. ما دا څلور واړه ځایونه کتلي دي په دوي باندې د غوطه برترې داسې ده لکه چې د دې څلورو برتري په نوره دنیا.

خلافت په مدینه کې او ملوکیت په شام کې

﴿۱۴﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.
او حضرت ابو هریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائیل خلافت په مدینه کې دي او
اَلْخِلَافَةُ بِالْمَدِيْنَةِ وَالْمُلْكُ بِالشَّامِ
ملوکې ت یعنې بادشاهي په شام کې.

توضیح: والملك بالشام: له ملک نه په ظاهره د خلافت نه بعد د ملوکیت طرف ته اشاره ده یعنې د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دور خلافت دي او حضرت معاویه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دور د ملوکیت دي. دا تشریح بعض علماء نه خوښه وي بلکه دي حدیث لره د یو بل حدیث دوجې نه اساني پوهه کې راځي.

د خصائص النبوة متعلق په یو حدیث کې دي د آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د پیدائش ځای مکه او دهجرت ځای مدینه منوره ده او دهغه ملک یعنې د بادشاهت مقام په شام کې دي مطلب دادی چې د آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نبوت په مدینه کې دی لکن د نبوت مظبوطي او استحکام په شام کې دی چې جهاد به په شام کې وي چې په دي سره د نبوت تحفظ راځي یعنې د ملک نه مراد ملکوکیت ندی بلکه مراد ترینه استحکام او مظبوطي ده په ورسره حدیث کې هم د نبوت عمومیت او خپریدو ته اشاره ده.

﴿۱۵﴾ وَعَنْ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَيْتُ
حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وایي چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائیل ما په خوب کې ولیدل چې د نور یوه
عُمُوْدًا مِنْ نُوْرٍ خَرَجَ مِنْ تَحْتِ رَأْسِيْ سَاطِعًا حَتَّى اسْتَقَرَّ
ستن ځما د سر د لاندي نه راپورته شوه او بیا ملک شام ته تلو سره نصب شو دا دواړه روایتونه
بِالشَّامِ. رَوَاهُمَا الْبَيْهَقِيُّ فِيْ دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ.
بیهقي دلائل النبوت کې نقل کړی دي.

توضیح: عمود: د نور ستن او پایه ده. هم هغه نور نبوت او نور هدایت ده چې په دتیزی سره به خپور شي او شام پور رسیدو سره به قرار ونیسي. ددې حدیث هم تائید دی چې په وخت د ولادت کې حضرت آمینه یو نور لیدلی وو چې دشام محلونه ترینه روښانه شوي وو.

ملحة الکبری به په دمشق او غوطه کې قائمیږي

﴿۱۶﴾ وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ فُسْطَاطَ
حضرت ابو درداء رضي الله عنه روایت کوي چې رسول کریم صلى الله عليه وسلم وفرمائیل د فوجي کاروایي او جنګ
الْمُسْلِمِينَ يَوْمَ الْمَلْحَمَةِ بِالْغُوطَةِ إِلَى جَانِبِ مَدِينَةٍ يُقَالُ لَهَا دِمَشْقُ
اوجدال په ورځو کې د مسلمانانو د جمع کې دو ځای غوطه دي چې د شام د هغه ښار نواحي علاقه
مِنْ خَيْرِ مَدَائِنِ الشَّامِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.
ده چې هغه ته دمشق ویل کیږي او دمشق د شام د ښارونو نه ښه ښار دي . [ابوداؤد]

توضیح : قسطاط المسلمین . یعني فوجي قیام ګان او چونۍ او کیمپ .محلة الکبري . به غوطه کې قائمیږي لکن په یو روایت کې د دمشق ذکر دی چې له دینه تضاد معلومیږي لکن دا خبره معلومه ده چې غوطه د دمشق ګرد نحوا زرخیزه باغاتو نوم دی ګویا غوطه په دمشق کې ددنه دی اوس تضاد نشي پاتې کیدی

یوه غیر معلومه پیشنګوئي

﴿۱۷﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ سَيَأْتِي مَلِكٌ مِنْ
او حضرت عبد الرحمن بن سلیمان رضي الله عنه نه منقول دي هغه وویل هغه زمانه راتلونکې ده هر کله
مُلُوكِ الْعَجَمِ فَيَظْهَرُ عَلَى الْمَدَائِنِ كُلِّهَا
چې د عجمو حکمرانانو نه به یو حکمران حمله وکړي هغه به تمام ښارونو باندي غلبه حاصله کړي
إِلَّا دِمَشْقَ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ .
ماسوا د دمشق نه . [ابوداؤد]

توضیح : من ملوك العجم ددې بادشاه تعین ندی شوی چې دا به څوک وي له وقائع روزګار نه به یوه واقعه وي چې د هغې د ظهور نه وروسته به معلومیږي چې د حدیث دا مخفي اشاره څومره واضح فرمان وه .

۸ رجب ۱٤۱۸هـ

باب ثواب هذه الامة
ددې امت د فضیلت بیان

قال الله تعالی: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ الخ﴾ (آل عمران ۱۱)

وقال الله تعالی: ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ﴾ (البقرة: ۱۴۳)

یو د اجابت امت دی یو دعوت امت دی د اجابت امت هغه دی چې چا د اسلام دین قبول کړی وي او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په طریقو د تلو التزام ئي کړی وي علماء کرام لیکې چې اهل بدعت امت اجابت نه خارج دی ځکه هغوی دین اسلام اګرچې قبول کړی دی لکن د هغه متابعت یې نه دی کړی بلکه نوې نوې طریقې ئي جوړې کړې . لکه آغاخاني، قادیاني ، روافض او بعض بریلوي ، منکرین حدیث ذکري ، بهائې او معتزله او خوارج ، دا باطلې فرقې د امت اجابت څخه خارج دې لکن په امت دعوت کې داخل دې امت دعوت هغه دې چې هغوی دین اسلام قبول کړی نه وي لهذا دوی ته دعوت ورکولې شي کنه نو دوې سره به جنګ کولی شي چنانچې د اسلام تربیت داسې دی چې اول به کفارو ته دعوت د دین اسلام ورکولی شي که هغوی دعوت قبول نکړو بیا به د جزئي دعوت ورکولی شي که نه نو د جنګ اعلان به کیږي . دلته عنوان **ثواب هذه الامة** د لفظ دی لکن مخکې د فضیلت ددې امت بیان شوی دی لهذا دلته به د ثواب نه فضیلت مراد اخستلی شي .

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

﴿۱﴾ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّمَا
حضرت ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه روایت کوي چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و فرمائیل د نورو امتونو د
أَجَلُكُمْ فِيْ أَجَلِ مَنْ خَلَا مِنَ الْأُمَمِ مَا بَيْنَ صَلَاةِ الْعَصْرِ
خلقو په مقابله کې ستاسو د ژوند موده دومره ده څومره چې د ټولې دنیا په مقابله کې د مازیګر د مانځه
إِلٰى مَغْرِبِ الشَّمْسِ وَإِنَّمَا مَثَلُكُمْ وَمَثَلُ الْيَهُوْدِ وَالنَّصَارٰى
نه روسته د نمر ډوبیدو پورې درمیاني وقت دې نه علاوه ستاسو معامله او د یهودو او نصاری وو
كَرَجُلٍ اسْتَعْمَلَ عُمَّالًا فَقَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِيْ إِلٰى نِصْفِ
معامله داسې ده لکه څرنګه چې یو سړي په اجرت کار کولو د پاره څه مزدوران طلب کړي او هغوئ ته ووایې

لنَّهَارِ عَلٰي قِيْرَاطٍ قِيْرَاطٍ فَعَمِلَتِ الْيَهُوْدُ إِلٰي نِصْفِ النَّهَارِ

ـوک شته چې غرمې پورې څما کار وکړي او زه به هرسړي ته يو يو قيراط ورکړم نو هغه اجرت منظور رولو

عَلٰي قِيْرَاطٍ قِيْرَاطٍ ثُمَّ قَالَ مَنْ يَّعْمَلُ لِيْ مِنْ نِّصْفِ النَّهَارِ

ـره يهودو غرمې پورې يو يو قيراط باندې کار وکړو بيا هغه سړي وويل څوک شته چې غرمې نه

إِلٰي صَلاَةِ الْعَصْرِ عَلٰي قِيْرَاطٍ قِيْرَاطٍ فَعَمِلَتِ

ـمازيګره پورې څما کار وکړي زه به هرسړي ته يو يو قيراط ورکړم نو يهودو نه روسته د حضرت

النَّصَارٰي مِنْ نِّصْفِ النَّهَارِ إِلٰي صَلاَةِ الْعَصْرِ عَلٰي قِيْرَاطٍ قِيْرَاطٍ ثُمَّ قَالَ

عيسىٰ منونکو خلقو يعنې نصارىٰ غرمې نه مازيګره پورې يو يو قيراط باندې کار وکړي بيا هغه سړي وويل

مَنْ يَّعْمَلُ لِيْ مِنْ صَلاَةِ الْعَصْرِ إِلٰي مَغْرِبِ الشَّمْسِ عَلٰي قِيْرَاطَيْنِ

څوک شته چې مازيګر نه روسته ماښام پورې څما کار وکړي او زه به هرسړي ته دوه دوه قيراطه

قِيْرَاطَيْنِ أَلَا فَأَنْتُمُ الَّذِيْنَ تَعْمَلُوْنَ مِنْ صَلاَةِ الْعَصْرِ

ورکړم دې نه روسته حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل پوهه شئ دې مثال کې تاسو هغه خلق يې چې مازيګر نه

إِلٰي مَغْرِبِ الشَّمْسِ أَلَا لَكُمُ

لمرلويدو پورې کار کونکې يې ياد لرئ ستاسو اجر دوچنده دې او په دې وجه چې ستاسو د کار

الْأَجْرُ مَرَّتَيْنِ فَغَضِبَتِ الْيَهُوْدُ وَالنَّصَارٰي فَقَالُوْا

موده خو کمه ده ليکن مستحق د دوچنده اجر ګرځول شوي يې نو په دې باندې يهود او نصارىٰ په

نَحْنُ أَكْثَرُ عَمَلًا وَّأَقَلُّ عَطَاءً قَالَ اللّٰهُ هَلْ

غوصه شول او هغو يهودو او نصارىٰ وو وويل د عمل د اعتبار نه خو مونږ زيات شو ليکن اجر او ثواب

ظَلَمْتُكُمْ مِّنْ حَقِّكُمْ شَيْئًا قَالُوْا

کې څمونږ حصه ډيره کمه ده الله ! هغوئ ته جواب ورکړو آيا ما تاسو سره څه ظلم کړى دې يهودو

لَا قَالَ اللّٰهُ تَعَالٰي فَإِنَّهُ فَضْلِيْ

او نصارا وويل څمونږ په حق کې خو تاڅه کمي نه دې کړى پروردګار و فرمائيل حقيقت دا دې چې

أُعْطِيْهِ مَنْ شِئْتُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ

دا زيات اجر ورکول څما فضل او احسان دي چاته چې غواړم زيات ورکوم . [بخاري]

توضيح : دد دې امت عمر کم دې لکن د دوي يو نيکې په لس چنده يا دد دې نه اضافه وعده شوي ده دوي ته

ليلة القدر ورکړي شوى ده چې له دينه د عمرونو کمي لرې کيږي د دوى سره د عبادانو او طاعات ميدا

ډیر فراخه دی ددوی عمل کم او ثواب ئې ډیر دی له دې وجه دا کم خرچ بالا نشین اُمت دی. اجلکم. یعنې ستاسو مرګ او مقرره زندګي د مخکنو خلکو په نسبت دومره کمه ده لکه د مازدیګر د وخت نه تر ماښام پورې په سابقه امتونو کې د یهودو عمر د سحر نه تر ماسپښین پورې او د عیسایانو عمرونه له ماسپښین نه تر مازدیګر پورې او ګډه ول ستاسو عمر ګویا له مازدیګر نه تر ماښام پورې مختصر دي مګر په معنوي اعتبار سره دا ډیر کامیاب عمر دي بشرطیکه څوک ددې قدر او پیژني.

د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د زماني نه روسته د اهل ایمانو فضیلت

﴿۲﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ مِنْ					
او حضرت ابوهریره رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل حقیقت خو دا دی چې ځما په					
أَشَدِّ	أُمَّتِي	لِي	حُبًّا	نَاسٌ	يَكُونُونَ بَعْدِي
امت کې ما سره ډیر زیات محبت ساتونکي هغه خلق دي چې ځما د وفات نه روسته به پیدا کیږي					
يَوَدُّ	أَحَدُهُمْ	لَوْ	رَآنِي	بِأَهْلِهِ	
هغوئ کې به څوک دا ارزو کوي چې آرمان هغوئ ما ووینې او خپل اهل او عیال او اثاثه هرڅه په					
وَمَالِهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.					
ما قربان کړي. [مسلم]					

توضیح: رَآنِي. یعنې راتلونکي خلکو کې څه داسې عاشقان هم شته چې د ځان او مال په قرباني لګولو کې او زما لیدو کې زما زیارت ترجیح وکړی ده ددې حدیث تشریح او توضیح مخکې شوي ده دلته به په یو بل انداز د پوهه ولو کوشش کوم ترڅو ددې باب اکثر احادیثو باندې په پوهیدو کې اساني وي

له رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره چې کوم صابه کرام وو هغوی ددې امت امامان او پیشوایان او ټولو مسلمانانو مقتدي او ددې امت افضل ترین خلک وو. مطلقا دوي ته برتري حاصله وه او وروسته راتلو والا ټول خلک د دوی د مرحمت او علومو نه خوشحاله دي په دې اعتبار سره که او کتلی شي چې په بدر او احد او نورو غزواتو کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره چې کوم خلک خوا پخوا ولاړ وو که له رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه وکړی شي چې تا ته محبوب ترین څوک دي نو هغه به او فرمائې چې په بدر او احد کې کومو خلکو خپل مالونه او ځانونه ډال جوړولو سره خپل ځانونه قربان کړي ما ته تر ټولو زیات هغه محبوب دي او که له حضور اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه پوښتنه وشي چې په مکه مکرمه زیات تکلیفونه برداشت کولو والا او فقر غربت برداشت کولو والا صحابه کرام درته ډیر زیات محبوب دي او که راتلونکې خلک درته ډیر محبوب دي نو هغه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحابه کرامو ته ترجیح ورکوي. ځکه هغوی د آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره په غم پریشاني کې شریک وو چنانچې حضرت حسان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د انصارو د قربانو په باره

کې فرمائي

وكُنَّا مَتي يغزو النبي قبيلة نصل جانبيه بالقنا والقنابل

وببير بدر اذ يكف مطيّهم جبريل تحت لواء نا ومحمد

او صحابه کرامو رضي الله عنهم د امت محمدي يو طرف دادی لکن که بل طرف ته ئې او کتلی شي چې آنحضرت صلی الله علیه وسلم تلو نه پس د هدایت نظام او دین اسلام قیام ځنګه ممکن شوی دی که په غور سره او کتلی شي نو د الله تعالی د طرف نه په نني دور کې د اسمان نه داسې اواز نه راځي چې او ویلی شي چې داحق دي او داباطل دي پرښتي هم نه راکوزیږي چې کوم باندې ښودنه او کړی آنحضرت صلی الله علیه وسلم هم لاړو او صحابه کرام رضي الله عنهم لاړو له دنیا ځخه قرآن کریم هم اواز نشي کولی چې زما حکم دارنګه دی او زما مطلب دادی حدیث هم کلام نشي کولی اوس د حق او هدایت چې کوم نظام قائم دی دا د دې امت صلحاء او خاص طور سره علماء او طلباؤ باندې قائم دی چې خلکو ته قرآن او حدیث ښائي په دې اعتبار سره د راتلونکو خلکو ډیر فضیلت دی مثلا د آنحضرت صلی الله علیه وسلم کوم ځای ته نشي راتلای چې د جمعي یاد اخترونو لمونځ او کړي ځکه د هغه صلی الله علیه وسلم انتقال شوی دی اوس که آنحضرت صلی الله علیه وسلم کوم عالم باعمل مونځ کولو یا قرآن یا حدیث درس کولو باندې اوګوري نو هغه به څومره خوشحاله شي ! که په دې وخت کې د هغه صلی الله علیه وسلم نه شوک پوښتنه او کړي چې تاته شوک او کوم خلک ډیر محبوب دي ؟ نو هغه به جواب ورکړي چې هغه خلک چې زمانه روستو زما کار سنبالولو والا دي . په دې طرف دا اشاره ده.

إِنَّ الْعُلَمَاءَ هُمْ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ ، او دیته طرف ته هم اشاره ده چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمائي چې د دې امت مثال د باران په شان دی معلوم ندی چې د فصل پاره د باران کومه حصه بهتره ده اوله حصه یا درمیان حصه یا آخره حصه ! ؟ معلومه شوه چې دا امت یو زرخیزه امت دی چې زنده تابنده دی .

یو جماعت به په حق باندې تر قیامت پورې قائم وي

﴿۳﴾	وَعَنْ	مُعَاوِيَةَ	قَالَ	سَمِعْتُ	النَّبِيَّ	صَلَّى	اللهُ	عَلَيْهِ	وَسَلَّمَ	
او حضرت معاویه رضي الله عنه وایي ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه واوریدل ځما په امت کې به یوه ډله همیشه										
يَقُوْلُ	لَا	يَزَالُ	مِنْ	أُمَّتِيْ	أُمَّةٌ	قَائِمَةٌ	بِأَمْرِ	اللهِ		
داسې وي چې د الله ! په حکم به قائمه وي دې ډلي ته سړي نقصان رسولي شي چې د هغه تائید										
مَا	يَضُرُّهُمْ	مَنْ	خَذَلَهُمْ	وَلَا	مَنْ					
او اعانت یې ترک کړی وي او نه هغه سړي ورته ضرر رسولي شي چې د موافقت په ځای د هغه مخالفت										
خَالَفَهُمْ	حَتّٰى	يَأْتِيَ	أَمْرُ	اللهِ	وَهُمْ					
وي تر دې پورې چې د الله حکم را ورسي او هغه په خپله دې لاره یعنې د احکام خداوندي اطاعت او										

عَلٰي ذٰلِكَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ. وَذُكِرَ حَدِيْثُ أَنَسٍ

د دین خدمت او اعانت باندي قائم وي. [بخاري مسلم] او د حضرت انس رضي الله عنه روایت کرده حدیث:

إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللهِ فِيْ كِتَابِ الْقِصَاصِ.

ان من عباد الله لو اقسم علي الله لابره کتاب القصاص کي نقل شوی دی.

توضیح: په دي حدیث کي چي د کومو خلکو ذکر دی دا ان شاء الله د نن سبا هغه د مجاهدینو ډله ده چي د طائفه منصوره او جماعت ناجیه په نوم یادیږي او تر نن پوري د باطل په مقابل کي په حق قائم دي ټولي دنیا هغوی یو اځي پریخي دي مگر دا مجاهدین د ملا محمد عمر مجاهد رحمه الله په قیادت کي او د اسامه بن لادن په قیادت کي د جهاد په میدان کي د حق جنډه اوچتولو سره د دنیا مقابله کوي ددې جماعت تعلق د کوم خاص قوم یا خاص علاقي سره ندی بلکه د دنیا لپاره عام دي دا خلک خواه که په مشرق کي وي او که په مغرب کي وي په حق باندي به وي.

اَلْفَصْلُ الثَّانِيْ

د امت محمدیه مثال د زرخیزه باران په شان دی

﴿۲﴾ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلُ أُمَّتِيْ مَثَلُ الْمَطَرِ

حضرت انس رضي الله عنه بیان کوي چي رسول کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل ځما د امت حال د باران د حال په شان

لَا يُدْرٰي أَوَّلُهُ خَيْرٌ أَمْ آخِرُهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

دي د هغه باره یي معلومه نه ده چي د هغه اول ښه دي او که د هغه آخر ښه دي.

توضیح: له دینه مخکي حدیث لمبر ۲ په تشریح او توضیح کي ددي حدیث تشریح هم شوي هغه یو بهتر کلام دی چي بار بار ویلی کیږي په زیر بحث حدیث د راتلونکو خلکو فضیلت په صحابه کرامو باندي ندی ورکړی شوی بلکه د دور اول د خوبیانو پشان ئي د دور دوم او دور دریم د خوبیانو بیان کړی لهذا په دي حدیث کي چي د خیر کومه صیغه استعمال شوي ده هغه د اسم تفضیل صیغه نده بلکه د تفضیل نفس فعل په معنی کي استعمال شوي. اَلصَّيفُ احَدُّ من الشِّتَاءِ. واعَسلُ اَحْلَي من الخلِّ. او که لفظ د خیر په اسم تفضیل استعمال هم شي بیا هم څه حرج نشته ځکه د دور اول د فضیلت ځاله حیثیت دي د دور ثاني د افضلیت ځان له حیثیت دی د دور ثالث ځاله حیثیت دی او ځاله اعتبار دی لکه چي د حدیث لمبر ۲ په تفصیل کي ذکر شوي دي خلاصه دا چي آنحضرت صلی الله علیه وسلم د امت محمدیه ښیګړه او نیکي عام خودلي ده چي دا داسي آباد امت دی چي ددي هر طرف په خیر او ښیګړه باندي مشتمل دی، ددې اول او آخر ټول برابر دی. یو شاعر څه ښه ویلي دي:

كأن الحب دائرة بقلبي فأوله و آخر له سواء

دغه شان فارسي شاعر ويلي دي:

زفرق تابقدم هر کجاکه می نگرم کرشمه دامن دل کشد که جا این جا است

اَلْفَصْلُ الثَّالِثُ

د امت محمديه حال

﴿۵﴾ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت امام جعفر صادق رَحِمَهُ اللهُ خپل پلار نه او هغه د امام جعفر د نيکه نه روايت کوي چې رسول کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

أَبْشِرُوْا وَأَبْشِرُوْا إِنَّمَا مَثَلُ أُمَّتِيْ مَثَلُ الْغَيْثِ لَا يُدْرٰى

وفرمائيل خوشحاله شئ او خوشحاله شئ خبره داده چې ځما د امت اجابت د افرادو حال د باران د

آخِرُهُ خَيْرٌ أَمْ أَوَّلُهُ أَوْ كَحَدِيْقَةٍ أُطْعِمَ مِنْهَا فَوْجٌ

حال په شان دي د هغه باره يې ی معلومه نه ده چې د هغه آخر ښه دي او که د هغه اول ښه دي يا

عَامًا ثُمَّ أُطْعِمَ مِنْهَا فَوْجٌ عَامًا لَعَلَّ آخِرَهَا فَوْجًا

ځما د امت مثال د يو باغ په شان دي چې د هغې نه يو کال يو جماعت خوراک وکړي او د هغه نه په

أَنْ يَّكُوْنَ أَعْرَضَهَا عَرْضًا وَّأَعْمَقَهَا عُمْقًا

دوهم کال يو بل جماعت وخوړلي شايد چې د مخکني جماعت په مقابله کې وروستني جماعت په

وَّأَحْسَنَهَا حُسْنًا كَيْفَ تَهْلِكُ أُمَّةٌ أَنَا أَوَّلُهَا

سور او ژور والي کې زيات وي او په خوبيو کې هم د هغه نه ښه وي نو هغه امت دي ولې نيست

وَالْمَهْدِيُّ وَسْطُهَا وَالْمَسِيْحُ آخِرُهَا

او نابود شي چې د هغه اول کې زه يم د هغه په منځ کې مهدي وي او د هغه په آخر کې مسيح عيسي

وَلٰكِنْ بَيْنَ ذٰلِكَ فَيْجٌ أَعْوَجُ لَيْسُوْا

وي هو د دې زمانو په منځ کې يو کج رو جماعت به پيدا شي د هغه جماعت خلق به ځما په لاره او

مِنِّيْ وَلَا أَنَا مِنْهُمْ. رَوَاهُ رَزِيْنٌ

طريقه تلونکي نه وي او زما د متبعينو نه نه دی او نه زه د هغوی نه يم.

توضيح: اطعم: حديقه لوئ باغ ته وائي او اطعم د مجهول صيغه ده او فوج د هغه نائب فاعل دي مراد له فوج نه جماعت دی. عامًا کال ته عام وائي.

اعرضها عرضا : عرض پلن والي ته وائي شايد اولنې جماعت نه وروستو راتلونكى جماعت په پلن والي خوبيانو كې بهتر وي دلته مراد له پلن والي او ژور والي د جماعت نه كثرت د جماعت مراد دى

سوال : په دې مثال كې د اُمت دپاره دوه مثالونه ذكر شوي دي په دواړو كې څه فرق دى

جواب : فرق دادى چې په اول مثال كې د اُمت تشبيه د باران سره وركړى شوي ده چې دا اُمت د نورو خلكو دپاره د علم او عرفان او په خدمت او راهنمائي كې د باران په شان فائده وركونكى دى . او په دويم مثال كې د اُمت مثال د باغ او گلانو سره وركړى شوي ده چې دا اُمت هم د گلانو په شان دى ددې له صفاتو او كمالاتو او هداياتو نه عام خلك بهرمند دې گويا دا اُمت د انسانانو لپاره په دنيا او آخرت كې فائده وركونكى دى لكه په راتلونكې حديث شريف كې **كنتم خير امة اخرجت للناس** په تفصيل كې راځي .

په دې حديث اُمت په **طول عرض عمق** باندې ځكه متصف شوى چې ددې تشبيه د باغ سره وركړى شوه نو باغ دپاره **طول عرض** او **عمق** وي نو ددې ذكر ضروري شو بهر حال په دې حديث كې د اُمت خوبياني او فضيلت بيان كړى شوي دي . ورسره ورسره ددې حديث په مابين كې د څه خلكو گمراهي او كج روې ته هم اشاره شوي ده

فيج : په فاء باندې زبر دى او ياء ساكنه ده په آخر كې جيم دى دا مفرد دى ددې جمع افياج او فيوج ده دا د فوج په معنى سره ده دلته ددې نه مراد جماعت دى يعني ددې په مابين كې به يو گمراه جماعت راځي د هغوى زما سره هيڅ تعلق نه وي او نه زما هغوى سره څه تعلق شته له معتزله او خوارج او مرجيه . او د دوى پيروان .

د ايمان بالغيب په اعتبار سره د امت فضيلت

﴿٦﴾ وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ					
او حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار نه او هغه د خپل نيكه نه روايت كوي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يوه ورځ					
أَيُّ	الْخَلْقِ	أَعْجَبُ	إِلَيْكُمْ	إِيْمَانًا	قَالُوْا
پوښتنه وكړه چې او ښائي دا ايمان په اعتبار سره تاسو مخلوق كې څوك زيات خوښوئ بعض صحابو					
اَلْمَلَائِكَةُ	قَالَ	وَمَالَهُمْ	لَا يُؤْمِنُوْنَ		
جواب وركړو مونږ خو د فرشتو ايمان ډير ښه او قوي گڼو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل د فرشتو په ايمان كې					
وَهُمْ	عِنْدَ	رَبِّهِمْ	قَالُوْا	فَالنَّبِيُّوْنَ	
څه عجيبه والي دي هغوئ خو خپل پروردگار سره او سيږي هغه اصحابو يا بعض نورو عرض وكړو					

قَالَ وَ مَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ

نو بیا هغه پیغمبران دي چې ځمونږ په نزد دهغوئ ایمان ډیر ښه او قوي دي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل بلا

وَالْوَحْيُ يَنْزِلُ عَلَيْهِمْ قَالُوْا فَنَحْنُ قَالَ

د شک او شبهې نه لرې هغوی به د قوي ایمان حامل وي آسمان نه وحي وربانذي راځي اوس صحابو

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ وَأَنَا بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ قَالَ

وویل نو بیا مونږ خلق یو، رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل ستاسو په ایمان کې څه عجیبه والي دي هر کله

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِنَّ

چې ستاسو په منځ کې زه موجود یم راوي وایي دي نه روسته رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل حقیقت دادی

أَعْجَبَ الْخَلْقِ إِلَيَّ إِيْمَانًا لَقَوْمٌ يَكُوْنُوْنَ

چې ځما په نزد د ایمان په اعتبار سره د تمام مخلوق نه ډیر ښه خلق هغه دي چې ځما د زمانه حیات نه

مِنْ بَعْدِيْ يَجِدُوْنَ صُحُفًا فِيْهَا كِتَابٌ

روسته پیدا شي هغه خلق به د دین مجموعه مصحف بیا مومي او په هغه کې چې څه مذکور دي په

يُؤْمِنُوْنَ بِمَا فِيْهَا.

ټولو باندې به ایمان راوړي.

د یو جماعت باره کې پیشنګوئي

﴿۷﴾ وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ الْعَلَاءِ الْحَضْرَمِيِّ قَالَ حَدَّثَنِيْ

او حضرت عبد الرحمٰن بن علاء حضرمي رَحِمَهُ اللهُ وایي ماته هغه سړي داحدیث بیان کړو چې هغه د

مَنْ سَمِعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ

رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوریدلي وو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل حقیقت دادی چې هغه زمانه راتلونکې ده کله چې

إِنَّهُ سَيَكُوْنُ فِيْ آخِرِ هٰذِهِ الْأُمَّةِ قَوْمٌ لَهُمْ مِثْلُ

د دې امت آخري دور کې به یو جماعت پیدا شي چې د هغه ثواب به د دې امت د ابتدائي دور د خلقو د

أَجْرِ أَوَّلِهِمْ يَأْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ

ثواب په شان وي د هغه جماعت خلق به مخلوق خدا ته د هغه شرعي امورو تلقین او تبلیغ کوي او هغه

عَنِ الْمُنْكَرِ وَ يُقَاتِلُوْنَ

خبرو نه د منع کولو کوشش به کوي کوم چې خلاف شرع دي او د کوم چې د دین سره څه واسطه او تعلق

أَهْلَ الْفِتَنِ . رَوَاهُمَا الْبَيْهَقِيُّ فِيْ دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ.

نشته او هغه خلق به فتنه خورونکو سره جنګیږي. دا دواړه روایتونه بیهقي دلائل النبوت کې نقل کړي دي.

توضیح: **يقاتلون اهل الفتن** . هر طمعه لرونکی په دي طمعه ناست دی چې دده حدیث په مصداق کې به وي لکن یاد ساتی چې آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ددې حدیث په مصداق کې د داسې خلکو نشاندهي کړې ده چې په دین حق باندې قائم وي او د باطل مقابله کونکی وي بلکه د هغوی سره قتال کوي نو اُس ظاهره ده چې د باطل مقابله کونکې مجاهدین دي ددې حدیث اولني مصداق مجاهدین دي له دینه بعد بیا چې څوک وي هغه دي.

د هغه اُمتیانو فضیلت چې نادیده هغوئ په حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ایمان راوړي وو

﴿۸﴾ وَعَنْ أَبِيْ أُمَامَةَ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

او د حضرت ابو امامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه روایت دي چې رسول کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل مبارک بادي ده هغه

طُوْبٰى لِمَنْ رَآنِيْ وَطُوْبٰى سَبْعَ مَرَّاتٍ لِمَنْ

سړي ته چاچې زه ولیدم او په ما یې ایمان راوړو او اووه واره مبارک بادي ده هغه سړي ته چې هغه

لَمْ يَرَنِيْ وَ آمَنَ بِيْ. رَوَاهُ أَحْمَدُ.

زه نه یم لیدلی او په ما یې ایمان راوړو او څما د نبوت تصدیق یې وکړو.

﴿۹﴾ وَعَنِ ابْنِ مُحَيْرِيْزٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِيْ جُمُعَةَ رَجُلٌ مِنَ الصَّحَابَةِ

او حضرت ابن محیریز بیان کوي ما ابو جمعه ته [چې صحابو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ نه یو سړي دي] درخواست

حَدِّثْنَا حَدِيْثًا سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

وکړو چې څمونږ په مخکې حدیث بیان کې چې تاسو خپله د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ژبې مبارکې

قَالَ نَعَمْ أُحَدِّثُكُمْ حَدِيْثًا جَيِّدًا

نه اوریدلی وي حضرت ابو جمعه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل هو زه ستاسو مخکې یو ډیر ښه حدیث بیانوم یوه ورځ

تَغَدَّيْنَا مَعَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَنَا

مونږ د سهار طعام باندې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره وو څمونږ په منځ کې مشهور صحابي

أَبُوْ عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ أَحَدٌ خَيْرٌ مِنَّا

حضرت ابو عبیده بن الجراح رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم وو ابو عبیده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وویل یا رسول الله! آیا یو سړي زمونږ نه ښه کیدي

أَسْلَمْنَا وَ جَاهَدْنَا مَعَكَ

شي مونږ خو هغه خلق یو چې هغوئ اسلام مو قبول کړو او ستاسو سره اوږه په اوږه د دین د دښمنانو

قَالَ نَعَمْ قَوْمٌ يَكُوْنُوْنَ مِنْ بَعْدِكُمْ

خلاف مو جهاد وکړو حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل: هو شته، او هغوئ هغه خلق دي چې ستاسو نه روسته

يُؤْمِنُوْنَ بِيْ وَلَمْ يَرَوْنِيْ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَ الدَّارِمِي.

پیدا کیږي او په ما باندې ایمان راوړي کله چې هغوئ به زه لیدلي هم نه یم دا روایت احمد او دارمي

وَرَوٰي رَزِيْنٌ عَنْ أَبِيْ عُبَيْدَةَ مِنْ قَوْلِهٖ قَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ أَحَدٌ خَيْرٌ مِّنَّا إِلَى آخِرِهٖ.

نقل کړې دي او رزین دا روایت د حضرت ابو عبیده نه د هغه خپلو الفاظو سره تر آخر پورې نقل کړې دي

د طائفه منصوره فضیلت

﴿۱۰﴾ وَعَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ عَنْ أَبِيْهِ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او د حضرت معاویه بن قره رَحِمَهُ اللَّهُ نه روایت دی چې هغه د خپل پلار نه نقل کوي هغه وویل

إِذَا فَسَدَ أَهْلُ الشَّامِ فَلَا خَيْرَ فِيْكُمْ وَلَا يَزَالُ طَائِفَةٌ

رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل هر کله چې اهل شام تباه شي نو بیا به په تاسو کې خیر نه وي او ځما په امت کې به

مِّنْ أُمَّتِيْ مَنْصُوْرِيْنَ لَا يَضُرُّهُمْ مَّنْ خَذَلَهُمْ

یو جماعت داسې وي چې د دین د دښمنانو باندې غالب کې دو د پاره هغوئ ته به د الله نصرت او تائید

حَتّٰى تَقُوْمَ السَّاعَةُ قَالَ ابْنُ الْمَدِيْنِيِّ

حاصل وي دې جماعت ته هغه سړي هیڅ نقصان او ضرر نشي رسولې چې د هغوی تائید او اعانت

هُمْ أَصْحَابُ الْحَدِيْثِ.

ترک کړي تر دې پورې چې قیامت قائم شي او ابن مدیني رَحِمَهُ اللَّهُ وایي د دې جماعت نه مراد ارباب

رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ.

حدیث دي دا روایت ترمذي نقل کړی دي او ویلي یي دي چې دا حدیث حسن صحیح دي.

توضیح: فسد اهل الشام: د علم او عمل او عقیدې په اعتبار سره چې کله اهل شام برباد شي بیا ستاسو د هیڅ یو کس بهلائي نشته یا دا مطلب چې کله اهل شام برباد شي بیا د هغوی طرف ته هجرت کول او هلته سکونت کولو کې هیڅ خوبي نشته. نن سبا په شام باندې د شعیه نصیري جماعت حکومت کوي اهل اسلام د هغه ځای نه تښتي شاید دا پیشنګوئي اوس پوره شوي وي چې شام فاسد شوی دی.

تقوم الساعة: یعني تر قرب قیامت پورې دا د اهل حق طائفه منصوره به قائمه اوسي ملا علي القاري لیکلي دي چې دا ضروري نده چې دا طائفه منصوره به په شام کې وي بلکه دا د مجاهدینو طائفه ده چې

د دنیا په مختلفو برخو کې د الله د دین د سربلندي لپاره جنګیږي دا تر کوم وطن پورې خاص نه دي.

هم **اصحاب الحديث** . علي بن المديني ډېر لوي محدث دي هغه فرمائي مراد له دي طائفې نه اصحاب حديث دي له دي لفظ نه شايد غير مقلدين ډېر خوشحاله شي چې دا مونږ يو مګر دا خيال صحيح ندی ځکه دا اصطلاح د محدثينو په نزد ډېره پخوانۍ ده هغه وخت غير مقلدين په اهل ظواهر باندې مشهور وو د اهل حديث په نوم دا هيڅا نه پيږندل . کوم وخت چې د کوم جماعت تصور هم نه وي بيا علي بن المديني څنګه د هغوی تصوير کشي فرمائي . عجيبه خبره دا ده چې د اهل حديث لفظ غير مقلدينو ته په هندوستان کې د برتانيه حکومت هغه وخت ورکړی وو چې مولانا محمد حسين بټالوي د جهاد خلاف او د انګريز سره د نه جنګيدلو په حمايت کې يو کتاب وليکلو چې د هغه نوم . الاقتصاد في مسائل الجهاد . کيښود او د دې په صله د يو سرکوليشن په ذريعه . اهل حديث . نوم غير مقلدينو ته ډالي کړی شو همدارنګه دا خبره هم يادساتې چې په زير بحث حديث کې د اصحاب الحديث الفاظ دي د اهل حديث الفاظ ندي اصحاب حديث د محدثينو د جماعت نوم دي ملا علي القاري رحمه الله فرمائي چې مراد د اصحاب الحديث نه اهل حق دي چې هغوی د حديثو تعليم او تعلم اوکړو او په درس او تدريس سره ئې د حديثو خدمت اوکړو هغوی ټول عمر په دي کې صرف کړو او په کتاب او سنت باندې ئې عمل اوکړو چې اهل السنت والجماعت په نوم سره يادېږي ګويا ملا علي القاري . اهل الحديث نه اهل السنت والجماعت مراد اخلي .

دي امت ته خطا او نسيان معاف دي

﴿۱۱﴾ وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ اللهَ تَجَاوَزَ

او د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دي چې رسول کريم صلی الله عليه وسلم فرمائيل الله ! ځما امت ته

عَنْ أُمَّتِيَ الْخَطَأَ وَالنِّسْيَانَ وَمَا اسْتُكْرِهُوْا عَلَيْهِ

خطاء او نسيان معاف کړي دي او د هغه ګناه نه يې هم ورته معافي عطا کړي ده چې په هغه کې په

رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَالْبَيْهَقِيُّ.

زبردستی مبتلا شوي وي . ابن ماجه او بيهقي

توضيح : تجاوز د معاف کيدو په معنی سره ده . امتي نه مراد امت اجابت دي امت دعوت مراد ندي .

الخطاء په غير ارادي طريقه سره د يو کس نه يو نادرست کار او شي ديته خطاء ويلې شي خطا نادرست دي چې ضد ئې په درست سره نامداره کيږي يعني يو کس صحيح کار کولو چې په غلطي سره په غير صحيح کار کې واقع شو هغه معاف دي بعض علماء ليکي چې په غير ارادي طور سره يو کار انجام شي ديته خطاء نه بلکه اخطاء ويلې شي دا صيغه د باب افعال نه استعماليږي د مثال په طور سره يو کس ښکار ويشتلو لکن ګولی يا مردکی لاړو او يو انسان اولګيدو يا يو کس ټوپک صفا کولو چې

او چلیدو او یو کس اولګیدو او مړ شو دا خطا ده په دي کې چې کوم معاملات په حق الله کې راځي هغه په دنیا او آخرت کې معاف دي مواخذه پري نشته لکن کوم معاملات چې په حقوق العباد پوري متعلق دي هغوی په دنیا کې مواخذ او معاوضه شته معاف کیږي نه لکه په قتل خطاء کې دیت ددې ټول تفصیل د اصول الفقه په کتابونو کې وګوری .

نسیان : په نسیان کې هم تفصیل دي په بعض مقاماتو کې نسیان معاف دی لکه په روژه کې څه خوراک یا څکاک وکړی معاف دي لکن دا نسیان په مانځه کې معاف ندی لهذا دلته له نسیان نه مطلق نسیان مراد ندی .

وما استکرهوا : یعني چا په چا باندې زور زبردستي اوکړه نو دا معاف دي په چا چې زبردستي شوي اګر چې هغه ته د قتل او سخت وهلو دمکي نه وي ورکړی شوي بیا هم د زبردستي په نتیجه کې چې کومه ګناه صادره شي هغه معاف ده دلته هم علماؤ لیکلي دي چې په استکراه هم په حقوق الله او حقوق العباد کې فرق دي ځانله ځانله قسمونه او صورتونه او حیثیتونه دي لهذا په دي کې هم د اصول الفقه تفصیلات مدنظر کړی شي . نن سبا د استکراه ټول صورتونه په مجاهدینو باندې تپلی شي دوی د کفارو د هغوی د مزدورانو د طرف نه په قسم قسم تکلیفونو کې ساتلی شي اغزن تار ترینه تاوولی شي او ګیس ورباندې راخلاص کړي ترڅو اقرار ترینه واخلي اوګوري . فلسطین . افغانستان . پاکستان . کشمیر . او دچیچنیا عقوبت خاني دمظلومانو په وینو رنګینه او غمزده دي له کلونو کلونو راهیسي په هغوی باندې جبر او استبداد کیږي او استکراه وحشت ناک واقعاتو لاندې د هغوی دکفارو او دهغوی د مزدورانو د مرضي مطابق بیانات اخستلي کیږي او په دي طریقه سره خپلي غلطي پالیسي ته جواز ورکوي الله تعالی دي ددې مظلومانو مدد اوکړي او د ظالمانو لاس دي الله مات کړی او د مجاهدینو د وینو په برکت سره په دنیا باندې د اسلام جنډه رپانده کړی .

آمین یا رب العالمین وصلی الله تعالی علی حبیبه الکریم محمد واله و اصحابه اجمعین .

وَذٰلِكَ فِيْ ذَاتِ الْإِلٰهِ وَإِنْ يَشَاءُ ، يُبَارِكْ عَلٰى أَوْصَالِ شِلْوٍ مُمَزَّعِ

د امت محمدیه لوی فضیلت

﴿۱۲﴾ وَعَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
او حضرت بهز بن حکیم بن معاویه بن حیده قشیري بصري رَحِمَهُ اللهُ د خپل پلار نه او هغه د بهز نیکه نه
يَقُوْلُ فِيْ قَوْلِهٖ تَعَالٰى كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ
او د خپل پلار حضرت معاویه نه روایت کوي هغه د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه د الله ! د دي ارشاد : (کُنتُم

قَالَ	أَنْتُمْ	تُتِمُّوْنَ	سَبْعِيْنَ	أُمَّةً	أَنْتُمْ	خَيْرُهَا	وَأَكْرَمُهَا			
خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) په تفسير کې دا فرمائيل واوريدل چې اي اهلِ اسلامو! تاسو اويا امتونه										
عَلَى	اللهِ	تَعَالٰي،	رَوَاهُ	التِّرْمِذِيُّ	وَابْنُ	مَاجَةَ				
پوره کوئ او د الله! په نزد تاسو د هغه ټولو امتونو نه بهتر او قدرمن يې، دا روايت ترمذي ابن ماجه										
وَالدَّارِمِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هٰذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ.										
او دارمي نقل کړی دي او ترمذي ويلي دي چې دا حديث حسن دي.										

توضيح : كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ: د امت دوه قسمونه دي يو امت دعوت دي بل امت اجابت دي په امت دعوت کې ټول هغه کفار داخل دي چې هغوی ته د اسلام دعوت ورکول لازمي په مسلمانانو لازم دي او امت اجابت هغه ټول مسلمانان دي چې هغوی اسلام قبول کړی وي او په اسلام قائم وي. په زير بحث حديث کې د امت اجابت صفات بيان کړی شوي. كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ. ددې لفظ ترجمه داده. تاسو بهترين امت ياست چې د خلکو د بهترۍ لپاره راويستلی شوي ياست. اوس سوال دا دی چې ددې خطاب تعلق د کومي زماني سره دی د زمان ماضي سره يا د حال يا د استمرار سره. ملا علي قاري رحمه الله ددې په شرحه کې څو احتمالات بيان کړی دي يو احتمال او مطلب دادی چې د علم قديم مطابق له اولي ورځې نه الله تعالى دا امت د رشد او هدايت په خصوصي صفاتو سره پيدا شوي چې د هغوی ظهور د آنحضرت ﷺ د راتګ نه ورسته شوی ګويا ددې خطاب تعلق د زماني ماضي سره دي صيغه هم د ماضي مطلب دا شو چې د الله تعالى په پخوانۍ فيصلي کې تاسو اول بهترين امت ياست. ملا علي القاري رحمه الله وائي چې دويم احتمال دادی چې په لوح محفوظ کې ددې اُمت د بهترۍ ذکر موجود وو دا رنګ بهتر صفت والا اُمت په آينده کې راتلونکی ده.
دريم احتمال دادی چې په تيرو شويو امتونو کې هميشه د امت محمديه ذکر خير کيدو هغه مراد دی مطلب دادی چې صيغه د ماضي بعيد استعمال کړی شوي ده په دې کې دوام او استمرار دي انقطاع ندي لکه. وَكَانَ اللهُ غَفُوْرًا رَحِيْمًا. کې دوام او استمرار دي انقطاع نشته په دې وجه بعض مفسرينو په. كُنْتُمْ. کې کان د صار په معني اخستي ده او بعضو. كُنْتُمْ. د انتم په معني سره اخستی دی بهر حال په دې آيت مذکوره کې د امت قديم تاريخ ته اشاره شوي ده او د الله تعالى په نزد ددې امت قديم تقرر بيان کړی ده چې په دې کې ددې اُمت عليشان اهتمام ظاهر کړی شوی دی چې د الله تعالى په علم ازلي کې يا په لوح محفوظ کې په ټولو امتونو کې ددې اُمت ذکر خير چليږي.
اوس پاتې شوه دا خبره چې په. كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ. کې کوم خطاب شوي ده دا د کومي طبقي د اُمت سره

وابسته دی او د امت کومه طبقه ددې مصداق دي په دي کې هم څو اقوال دي یو قول دادی چې ددې اعزازي خطاب مصداق دټول امت مسلمانان دي یعنې ددې اُمت ټول مسلمانان په . خَيْرَ أُمَّةٍ . کې داخل دي د زیر بحث حدیث مفهوم په همدې دلالت کوي . دویم قول دادی مصداق صرف مهاجرین دي . دریم قول دادی چې ددې مصداق دأمت علماء او شهیدان او خوصي صالح خلک دي .

حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمائي . ان هذه الاية تكون لاوّ لنا ولاتكون لآخرنا . یعنې ددې آیت تعلق ددې امت د اولي حصي صحابه کرامو سره دی له دي نه وروسته سره ئي تعلق نشته چنانچې د یو سرکاري فرمان مطابق حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ددې آیت خیر او بهلائې د جهاد او ایمان سره مشروط فرمائیلي . حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ددې آیت مفهوم . (خَيْرُ الْقُرُونِ قَرْنِي ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ .. حدیث په روشني کې بیان فرمایلي چې د اُمت دا خیر او فضیلت د صحابه کرامو سره خاص دی تر ټولو پورې عام ندی بهر حال شارحینو ددې حدیث عموم خوښ کړی او اختیار کړی او ویلي دي چې صحیح ایمان او صحیح عقیده او په صالحو اعمالو باندې قائم ټول مسلمانان ددې حدیث مصداق دې ګویا د فضیلت عام شرط دادی چې اُمت په خپل اصل ذمه داری باندې قائم وي او کامل ایمان او مکمل جهاد وي .

أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ . یعنې د خلکو د خیر دپاره دا اُمت را وړلی شوي دي ملا علي قاري په مرقات کې نقل کړی دی چې حضرت ابوهریرة ددې جملي تفسیر داسې فرمایلي ده . معناه كُنْتُمْ خَيْرَ النَّاسِ تَجِيئُونَ بِهِمْ فِي السَّلَاسِلِ فَتُدْخِلُونَهُمْ فِي الاسْلَامِ . امام بخاري د حضرت ابوهریره او حضرت ابن عباس نه ددې آیت په تفسیر کې داسې حدیث نقل کړی .. قَالَ معناه خَيْرَ النَّاسِ تَأْتُونَ بِهِمْ فِي السَّلَاسِلِ فِي أَعْنَاقِهِمْ حَتَّى يَدْخُلُوا فِي الاسْلَامِ . (ابن کثیر)

دحضرت اوهریرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه په یو روایت کې دا نقل دي چې . نَحْنُ خَيْرَ النَّاسِ لِلنَّاسِ نَسُوقُهُمْ بِالسَّلَاسِلِ إِلَى الاسْلَامِ . (تفسیر قرطبي) ددې ټولو روایتونو خلاصه داشوه چې د اُمت دخیر او فضیلت مطلب دادی چې د کافرانو سره جهاد وکړی شي کافران د جهاد په میدان په زنجیرونو باندې تړلو سره د اسلام طرف راښکلی شي چنانچې لکونو کافران په میدان جنګ کې د ګرفتاری نه بعد مسلمان شوي چې په دي باندې د اسلافو تاریخ ګواه دی زره ملاحظه کړی چې د حسن بصري او ابن سیرین ابا او اجداد ګرفتار کړلی شوي راوستلی شوي چې د دوی په اولادونو کې د حسن بصري او ابن سیرین په شان فقهاء او مفسرین پیدا شوي وو او دأمت سرخیل جوړشول شیخ

قتاده د دې آیت په تفسیر کې فرمائي . هُمْ اُمَّةُ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه وسلم لَمْ یُؤْمَرْ نَبِيٌّ قَبْلَهُ بِالْقِتَالِ اي مثل هذا . فَهُمْ يُقَاتِلُوْنَ الْكُفَّارَ فَيُدْخِلُوْنَهُمْ فِيْ دِيْنِهِمْ فَهُمْ خَيْرُ اُمَّةٍ لِلنَّاسِ . مرقات .

بهر حال د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د عظیم جهاد او د اُمت د بهترینو معرکو نه دا امت بهرین امت جوړ شولو د د آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نبوت د برکت نه دا امت افضل امت او منلی شو علامه بوصیري په قصیده برده کې فرمائي

لَمَّا دَعَا اللهُ دَاعِيْنَا لِطَاعَتِهِ بِاَكْرَمِ الرُّسُلِ كُنَّا اَكْرَمَ الْاُمَمِ

سَبْعِيْنَ اُمَّةً: د اویا وو عدد د تحدید لپاره ندي بلکه د کثرت لپاره دي مطلب دا شو چې تاسو د بې شماره سابقه امتونو د تکمیل لپاره رالیږلی شوي یاست یعنې لکه څنګه چې د ټولو انبیاء کرامو دپاره آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاتم النبیین دي همدا شان تاسو دټولو امتونو دپاره خاتم امم یاست .

په یو بل حدیث شریف کې آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمائي اَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ وَ لَا اُمَّةَ بَعْدَكُمْ . ملا علي قاري فرمائي . وَفِيْهِ اِيْمَاءٌ اِلٰى اَنَّ خِتَامَهُ مِسْكٌ فِي الْاِخْتِتَامِ .

یعنې په دې حدیث کې د دې امت په هدایت د خاتمي طرف ته اشاره شوي ده چې ورته حسن خاتمه ویل کیږي او د نورو تکمیل دپاره په منزله د مهر ده یعنې د تمامو امتونو لره سر بمهر کولو دپاره الله تعالی دا اُمت رالیږلی ده .

علامه بغوي رحمه الله سره د سند نه یو حدیث مرفوع نقل کړی ده چې پکې دا الفاظ دي .

اِنَّ الْجَنَّةَ حُرِمَتْ عَلَى الْاَنْبِيَاءِ كُلِّهِمْ حَتّٰى اَدْخُلَهَا وَحُرِمَتْ عَلَى الْاُمَمِ حَتّٰى تَدْخُلَهَا اُمَّتِيْ . مرقات .

داویا عدد په باره کې ملا علي القاري رحمه الله فرمائي که له دینه اویا امتونه مراد وي نو اویا لوی لوئ اُمتونه ترینه مراد دي چې د هغوی په ضمن کې واړه واړه امتونه داخل دي یعنې د لویو امتونو ذکر ئي اوکړو او واړه اومتونه ئي پریښول . بهر حال په دې ورستني حدیث کې د امت حسن ابتداء او حسن خاتمه دواړو طرف ته اشاره شوي ده شاید صاحب د مشکاة هم د خپل کتاب خاتمه په دې حدیث د دې مقصد لپاره کړی وي چې د کتاب حسن خاتمي طرف ته اشاره شي .

ختامه مسك

دمشكاة شريف په آخري حديث کې چې کوم حديث ذکر دي ما په نورو ځايونو کې تفسيرونو کتلو سره ددې آيت تفسير او تفصيل ليکلی دی چونکه په دي تفصيل کې دد آخري حديث توضيح او تشريح هم شته او دآيت مکمل تفسير او تفصيل هم له دي وجه ختامه مسک دي تفصيل لره دخپل کتاب توضيحات په آخر کې شامل کوم انشاءالله فائده به وي.

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ . (سورة آل عمران آيت ۱۱۰)

په دي آيت کې د سياق او سباق په لحاظ سره په اهل کتابو او مسلمانانو کې تقابلي نقشه پيش کړی شوې ده چې اهل کتابو خپل کار ريخی دی او مسلمانو لره د دو د فريضې متعلق همت ساتل پکار دي چې ستاسو حيثيت کوم د الله په نزد دی هغه او پيژنئ او حق ئي اداء کړئ ستاسو حيثيت وقتي ندی ټول وقتي دی تاسو لره د امر بالامعروف دپاره انتخاب شوې ياست چې ورسره نهي عن المنکر لازمي جز دی دا ستاسو مستقل کار دی د حالاتو د عارضي تبديلۍ د وجې تاسو دخپل مستقل کار نه مه پشا کيږي.

الغرض په دي آيت کې د اُمت محمديه على صاحبها الف الف سلام وتحية فضيلت بيان شوی دی او خيرت او فضيلت هغه اسباب بيان شوي دي چې دکوم د وجي نه چې دا اُمت خير امم جوړ شوي دي. اول سبب امر بالمعروف. دويم سبب نهي عن المنکر دي دريم سبب ايمان بالله دی او دا چونکه هغه ممتاز ايمان دی چې د مخکنو دوه سببونه په کوم اُمت کې څومره مؤثر اوسي هغومره به ددې اُمت ايمان قوي وي ددې وجي ايمان بالتبع دريمه درجه ورکړی شوه اوس دوه څيزونه قابل د کتو دی.

اول دا چې امر بالمعروف او نهي عن المنکر څه شئ دي دويم دا چې ددې آيت مصداق څوک دي. د اولې خبرې متعلق په مخکنو اوراقو کې تفصيلي بيان اوشو دلته ورته اشاره کوو چې امر بالمعروف هر هغه کار دی چې د شريعت اسلاميه د رو نه معروف او پسنديده وي. او منکر هر هغه کار دی چې د شرع شريف له مخې هغه ناپسنديده وي په امر بالمعروف کې ادني نه ادنی او د اعلی اعلی نيکۍ داخل دي او همداشان په نهي عن المنکر کې دبدۍ نه بد او د ورکوټې نه ورکوټې ګناه داخل ده په دي کې هيڅ تخصيص نشته.

يو د شريعت ايجابي طرف دی او بل د شريعت سلبي طرف دی اول ته امر او مامورات او دويم ته نهي او منهيات نوم اېښودی شوی. اوس معروف. سنن او مستحباتو ته هم شامل دی او فرائض او واجباتو ته هم شامل دی همداشان منکر. مکروهاتو ته هم شامل دی او حرامو ته هم شامل دی مثلاً د لارې نه اغزی لرې کول او د ملاقات په وخت کې خندرو ملاقي کې دل هم په معروف کې راځي او د توحيد کليمي ته د کفارو دعوت کول هم په امر بالمعروف کې راځي همداشان په کنړ لاس باندې خوراک څکاک دا هم په

منکر کې راځي او دداسې نه منع کول هم نهي عن المنکر ده کفر او شرک منکر دي او دداسې منع کول هم نهي عن المنکر دي

یعنې یو ابتدائي او ادنی درجه او بل انتهائي او اعلي درجه ده نو چا چې ځان په کومه درجه کې مشغول کړو هم هغه درجه به ورته میلاویږي. مثلا یو کس سنن او مستحباتو ته دعوت ورکوي او د مکروهاتو نه منع کوي هغه به دداسې مناسب درجه پیدا کوي او یو شخص ایمان او اسلام ته دعوت ورکوي او د کفر او شرک نه منع کوي دا به همدغه درجه پیدا کوي د دواړو درجې جدا جدا شوي ظاهره خبره ده چې څومره غټ کار وکړي هغومره غټه درجه به ورته میلاویږي او څوک چې کار وړوکی وکړي او دعوي د غټ او ډیر ثواب لري دا دداسې شخص ناپوهی ده

دلته دا خبره په ذهن کې ساتئ چې کوم کس په دي دواړو کارونو کې یو او کړي او بل پریږدي یعنې امر بالمعروف وکړي او نهي عن المنکر پریږدي دا کس دداسې آیت مصداق نشي جوړیدی. د امر بالمعروف ثواب به دته میلاویږي لکن د خیر الامم مکمل مصداق نشي جوړیداي لیکن سیدنا حضرت عمر بن الخطاب په صفا الفاظو کې ذکر کړی دي

مَنْ فَعَلَ فِعْلَهُمْ كَانَ مِثْلَهُمْ. یعنې کومو خلکو چې د صحابه کرامو په شان کار وکړو نو دوی هم د هغوی په شان دی:

أن عمر بن الخطاب رأي من الناس دعة في حجة حجها فقرأ هذه الآية. كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ، ثم قال: من سره أن يكون من هذه الأمة فليؤد شرط الله فيها في الامر والنهي».

یعنې حضرت عمر رض چې کله د حج په موقع خلک ارام کونکې اولیدل نو دا آیت ئي اولوستو او وي فرمایل د چا چې خوښه وي چې خیر امت جوړ شي نو د الله شرط دي پوره کړي یعنې امر بالمعروف او نهي عن المنکر دي وکړي حاصل دادی چې د خیر الامم د فضیلت حاصلولو د پاره ضروري ده چې امر بالمعروف او نهي عن المنکر سره زندګي تیره وي.

دویم خیز چې دداسې آیت مفهوم او تفسیر څه دي او دداسې مصداق څوک دی نو دداسې لپاره مونږ د سلف الصالحین او معتمدو مفسرینو د تشریحاتو طرف ته رجوع کول دي ځکه د آیت د مصداق معلومه ولو لپاره په مفسرینو اعتماد کول دي ورنه هر سړي به د خپل عمل پورې یو آیت چسپه وي نو واخلئ د ابن کثیر حواله حاضره ده.

﴿۱﴾ قال ابن الكثير رحمه الله قال البخاري: بسنده عن أبي هريرة: { كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ } قال: خَيْرَ الناس للناس، تأتون بهم في السلاسل في أعناقهم حتى يدخلوا في الإسلام وهكذا قال ابن عباس، ومُجاهد، وعِكْرِمة، رحمهم الله. ابن كثير ج ۱ ص ۱۹۱ .

ابن کثیر رحمه الله وائي چې امام بخاري رحمه الله په خپل سند سره د حضرت ابو هریرة رض نه د { كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ } تفسیر دا رنګه بیان کوي ابو هریرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمائي تاسو بهترین امت خیر خواه اُمت یاست راولی دوی لره په زنځیرونو کې د دوي په غاړو کې ترڅو داخل شي په اسلام کې

﴿۲﴾ وقال القرطبي: قَالَ أَبُوهُرَيْرَةَ نَحْنُ خَيْرُ النَّاسِ لِلنَّاسِ نَسُوقُهُمْ بِالسَّلَاسِلِ إِلَى الْإِسْلَامِ . .

رواه الترمذي.

قَالَ اِبْنِ عَبَّاسٍ هُمُ الَّذِيْنَ هَاجَرُوا مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِيْنَةِ وَشَهِدُوْا بَدْرِ وَالْحُدَيْبِيَّةَ . . جلد ۴ ص ۱۷۰.

یعنې علامه قرطبي رحمه الله فرمائي چې حضرت ابو هریرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او فرمائیل چې مونږ بهترین امت یو . دوي په زنځیرونو کې بند وو د اسلام طرف ته ئي کش کوو . ترمذي . ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمائي چې خیر الناس هغه خلک دي چې هغوی د مکې نه مدینې طرف ته هجرت کړی دی او په جنګ بدر او جنګ احد کې په جهاد کې شریک شوې دي .

قَالَ الْقُرْطَبِي اَيْضًا : وَرَوِي سُفْيَانُ ، عَنْ مَيْسَرَةَ الأَشْجَعِيِّ ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ { خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ } قَالَ تَجُرُّوْنَ النَّاسَ بِالسَّلَاسِلِ إِلَى الْإِسْلَامِ .

یعنې ابو هریرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمائي چې تاسو ځکه بهتر امت یي چې تاسو خلکو لره په زنځیرونو باندې تړلو سره د اسلام طرف ته را کش کوئ . . جلد ۴ ص ۱۷۰ .

قَالَ الْقُرْطَبِي اَيْضًا : فجعل تعالى الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر فرقا بين المؤمنين والمنافقين ؛ فدل على أن أخص أوصاف المؤمن الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر ، ورأسها الدعاء إلى الإسلام والقتال عليه . . جلد ۴ ص ۴۷ .

دیو بل آیت په تشریح کې امام قرطبي رَحِمَهُ اللَّهُ داسې فرمائي چې الله تعالی د منافقینو او مؤمنانو په مابین کې مابه الامتیاز فرق . امر بالمعروف او نهي عن المنکر . کرځولی دی . پس صفا ظاهره خبره ده چې دمؤمن صفت خاص امر بالمعروف او نهي عن المنکر دی او په دې بنیاد اسلام دعوت ورکوي او جنګیږي جهاد کوي .

علامه قرطبي رحمه الله مزید فرمائلي دي :

فالمنكر إذا أمكنت إزالته باللسان للناهي فليفعله ، وإن لم يمكنه إلا بالعقوبة أو بالقتل فليفعل ، فإن زال بدون القتل لم يجز القتل ؛ . جلد ۴ ص ۴۹ .

یعنې که منع کولو والا ته په ژبه سره د هغه منع کول ممکن وو نو په ژبه سره دې منع کړی او د منکر ازاله په بغیر د سزا او قتل ممکن نه وه بیا دې داسې وکړی او که بغیر د قتل نه ازاله ممکنه وه بیا قتل جائز نه دی .

علامه قرطبي رحمه الله په يو مقام کې داسې ليکلي دي .

قال ابن عطية : والإجماع منعقد علي أن النهي عن المنكر فرض لمن أطاقه وأمن الضرر علي نفسه وعلي المسلمين ؛ فإن خاف فينكر بقلبه ويهجر ذا المنكر ولا يخالطه. وقال حذاق أهل العلم : وليس من شرط الناهي أن يكون سليما عن معصية بل ينهي العصاة بعضهم بعضا.

يعنې ابن عطيه رحمه الله فرمايلي دي چې په دې باندې اجماع منعقده ده چې نهي عن المنکر فرض ده په هغه کس باندې چې دا طاقت لري او د نهي عن المنکر په صورت کې نورو مسلمانانو ته د ضرر رسولو نه بې خوفه وي او که د ځان خطره وي بيا دې په زړه سره بد ګڼي او د منکر کونکې سره دې تعلق قطع کړي او هيڅ قسم اختلاط دې ورسره نکوي او د نهي عن المنکر دپاره معصوم کېدل شرط نه دی بلکه ګنهګار هم نورو ګنهګارانو لره د ګناه نه منع کولی شي . علامه قرطبي رحمه الله مزيد فرمائلي دي :

وقال مجاهد : ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ على الشرائط المذكورة في الآية.

يعنې مجاهد فرمايلي دي . تاسو بهترين اُمت ياست لکن دا بهتري مشروطه ده په هغه شرطونو چې په آيت کې ذکر دی يعنې امر بالمعروف او نهي عن المنکر.

﴿۱﴾ عَنْ وفي روح المعاني : والخطاب قيل : لأصحاب رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم

او په روح المعاني کې دي چې . او په روح المعاني کې د ضحاک رحمه الله خيال دادی چې . کنتم خير

خاصة وإليه ذهب الضحاك ، وقيل :للمهاجرين من بينهم وهو أحد

امة . دا خطاب خاص ده تر صحابه کرامو پورې او بعض ويلي دي چې دا تر مهاجرينو پورې خاص دی

خبرين عن ابن عباس، وفي آخر أنه عام لأمة

او دا د ابن عباس يو روايت دی او دده دويم روايت دادی چې دا آيت ترټول امت ته عام دي لکن ظاهره

محمد صلى الله تعالى عليه وسلم، والظاهر ان الخطاب

او واضح خبره داده چې دا آيت او خطاب اګرچې د هغه مؤمنانو دپاره دي چې هغوی د وحي مشاهده

وان كان بمن شاهد الوحي من المؤمنين او ببعضهم

کړې ده يا په ديکې د بعض دپاره دی مګر ددې خطاب حکم دا صلاحيت لري چې دا فضيلت د ټول امت

لكن حكمه ان يكون عاما للكل.

دپاره شي او ابن منذر وغيره د ابن عباس نه نقل کړی كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ

تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ . اخرج ابن المنذر وغيره عن ابن عباس

وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ معنی دا چې تاسو خلکو ته حکم ورکړی چې کلمه د توحید او کلمه دشهادت

ان المعنی تامرونهم . ان یشهدوا ان لا اله الا الله

او منی. او ددې ګواهي ورکړي او څه چې الله تعالی نازل کړی دی دهغه اقرار وکړي. د انکار په

ویقرّوا بما انزل الله تعالی وتقاتلونهم علیها ولا اله الا الله

صورت کې. تاسو دهغوی سره وجنګیږي او لااله الا الله ترټولو لوي معروف او نیکي ده او دآیت د

هو اعظم المعروف وتنهون عن المنکر والمنکر هو التکذیب

دویم شق مطلب دادی چې تاسو خلک د بدو نه منع کړی او تر ټولو لویه بدي او منکر دادی چې د

وهو انکر المنکر وکانه رضي الله عنه حمل المطلق علی الفرد

حق دین تکذیب وکړی شي صاحب د روح المعاني فرمائي چې ابن عباس معروف او منکر اطلاق

الکامل والا فلا قرینة علی هذا التخصیص . جلد ۴ ص ۲۸

دهغوی په فرد کامل باندې کړی دي ورنه ددې تخصیص هیڅ قرینه نشته.

فائده. ددې بحث نتیجه دا راووتله چې دآیت اولی مصداق خو جهاد دی بیا ددې په ضمن کې نوري نیکیاني هم داخل دي بیا دآیت اولین مخاطبین خو صحابه کرام دي بیا ددې بعد ټول امت مخاطب دي تفسیر کبیر یو سوال کړی دی چې ددې آیت متعلق دی او بیا ئي جواب ورکړی دی. سوال او جواب او بیا ددې ترجمه ملاحظه کړئ.

وفي التفسیر الکبیر

﴿۱﴾ السوال الاول " مِنْ أَيِّ وَجْهٍ يَقْتَضِي الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْإِيمَانُ بِاللهِ كَوْنَ

السوال . د څه وجې نه امر بالعمروف او نهي عن النمکر او ایمان بالله تقاضا ده چې دا امت د ټولو

هَٰذِهِ الْأُمَّةِ خَيْرَ الْأُمَمِ مَعَ أَنَّ هَٰذِهِ الصِّفَاتِ كَانَتْ حَاصِلَةً فِي سَائِرِ الْأُمَمِ ؟

امتونو نه افضل او بهتر دي حالانکه دا دري واړه اوصاف په مخکې نو امتونو کې هم موجود وو.؟

وَالْجَوَابُ : قَالَ الْقَفَّالُ : تَفْضِيلُهُمْ عَلَى الْأُمَمِ الَّذِينَ كَانُوا قَبْلَهُمْ

جواب. قفال علیه الرحمة فرمائي ددې اُمت فضیلت په بیرو امتونو باندې ځکه دی چې دې امت

إِنَّمَا حَصَلَ لِأَجْلِ أَنَّهُمْ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ بِآكَدِ

د امر بالعمروف او نهي عن المنكر ټولو وجوهاتو نه د مظبوط ترينې وجهې سره کوی او هغه دی

الْوُجُوهِ وَهُوَ الْقِتَالُ ؛ لِأَنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ قَدْ يَكُونُ بِالْقَلْبِ وَبِاللِّسَانِ

قتال او جهاد بالسیف . ځکه امر بالمعروف کله په زړه سره کيږي او کله په ژبې سره کيږي او کله په

وَبِالْيَدِ وَأَقْوَاهَا مَا يَكُونُ بِالْقِتَالِ لِأَنَّهُ إِلْقَاءُ النَّفْسِ فِي خَطَرِ

لاس سره کيږي د لاس قوي ترینه درجه قتال او جهاد بالسیف دی ځکه په جهاد کې خپل نفس په

الْقَتْلِ، وَأَعْرَفُ الْمَعْرُوفَاتِ الدِّينُ الْحَقُّ وَالْإِيمَانُ بِالتَّوْحِيدِ

خطره کې اچول دي او په نکې انو کې قوي نیکې په دین حق او توحید او نبوت باندې ایمان راوړل

وَالنُّبُوَّةِ ، وَأَنْكَرُ الْمُنْكَرَاتِ الْكُفْرُ بِاللهِ، فَكَانَ الْجِهَادُ فِي الدِّينِ

دي او تر ټولو لویه بدي کفر دی . پس په جهاد کولو سره یو لوی مصیبت او خطره برداشت کول دي

مُحَمَّلًا لِأَعْظَمِ الْمَضَارِّ لِغَرَضِ إِيصَالِ الْغَيْرِ إِلَى أَعْظَمِ الْمَنَافِعِ

ترڅو انسانان لوئي نفع ته ورسولی شي .او د کفر له لوی مصیبت نه ئې په آمان کړي نو ثابته شوه چې

وَتَخْلِيصِهِ مِنْ أَعْظَمِ الْمَضَارِّ ، فَوَجَبَ أَنْ يَكُونَ الْجِهَادُ أَعْظَمَ الْعِبَادَاتِ.

جهاد تر ټولو لوئ عبادت دي چونکه زمونږ په شریعت کې جهاد ټولو شرائعو ته په نسبت قوي او

وَلَمَّا كَانَ أَمْرُ الْجِهَادِ فِي شَرْعِنَا أَقْوَى مِنْهُ فِي سَائِرِ الشَّرَائِعِ لَا جَرَمَ صَارَ

زیات دی نو ددې نتیجه دا وو تله چې جهاد په ټولو امتونو باندې د فضیلت او برترۍ سبب

ذَلِكَ مُوجِبًا لِفَضْلِ هَذِهِ الْأُمَّةِ عَلَى سَائِرِ الْأُمَمِ .

دی .تفسیر کبیر ج ۸ ص ۱۹۱ - ۱۹۲

وفي أحكام القرآن للجصاص . اَلْجَهَادُ ضَرْبٌ مِنَ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ. ج ۲ ص ۱۱۹

او جصاص په احکام القرآن کې فرمائیلي دي چې جهاد د امر بالعمروف او نهي عن المنکر یو اعلی قسم دی .

حضرت مفتي تقي عثماني په معارف القرآن کې لیکي : اګر چې د امر بالمعروف او نهي عن المنکر فریضه په مخکې نو امتونو باندې هم عائد وه چې تفصیل ئې په صحیحو احادیثو کې ذکر دی لکن اول دا چې په مخکې نو امتونو باندې د جهاد حکم نه وو له دې وجې دهغوی امر باالمعروف صرف په ژبه باندې وو په امت محمدیه کې د دې دریمه درجه د لاس په قوت سره امر بالمعروف چې په هغه کې د جهاد

تمام اقسام داخل دی او داسلامي حکومت په زور سره د اسلامي قوانينو تنفيذ هم ددې جزء دی (معارف القرآن ج ۲ ص ۱۰۴)
شاه عبد القادر رحمه الله ددې آيت په فوائدو کې ددې تشريح داسې کړې ده:
يعنې دا امت د هر امت نه بهتر دی داسې دوه صفتونو کې امر بالمعروف يعنې جهاد او ايمان يعنې د توحيد تقيد دومره په نورو دينينو کې نشته (موضح القرآن ص ۱۰۳) له دې آيت نه مخکې آيت (وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ) په تشريح کې شاه عبد القادر رحمه الله فرمائي: معلومه شوه په مسلمانانو باندې فرض ده يو جماعت تيار لپاره د جهاد او لپاره د تقيد د دين ترڅو خلاف د دين هيڅوک ونکړی څوک چې په دې قائم دی هغه کامياب دی او دا چې څوک په چا باندې تعرض ونکړی. موسی بدين خود .عيسی بدين خود. دا د مسلمانۍ لاره نده (موضح القرآن ص ۱۰۱)
بهر حال په دې آيت کې د اُمت محمديه امت مرحومه ډير فضيلت بيان شوی دی الله تعالی مونږ ټول ددې مستحق او ګرځوي آمين يارب العالمين. وصلی الله تعالی علی نبيه الكريم.

په مکه مکرمه کې د توضيحات د تکميل اختتامي کلمات

زه عاجز بنده فضل محمد بن نور محمد يوسف ئي هم د جمعې په ورځ ۲۳. رمضان ۱۴۲۸ هـ وقت يولس بجې ورځ د جمعې د نمانځه په انتظار کې ناست يم. بلد الله الحرام الرحاب الطاهرة مكة المكرمة. کې ددې حديث تشريح او توضيح ددې لپاره ليکم چې ترڅو د مشكوة شريف شرح توضيحات خاتمه هم په خير باندې اوشي او برکت او قبوليت پکې راشي چونکه ما ددې شرحې شروع هم په ۱۳ رمضان ۱۴۲۱. کې له يو آيت نه په مکه مکرمه کې کړې وه لهذا اوس تاريخ ۲۳. رمضان ۱۴۲۸ د توضيحات شرح آته جلده د تحرير په سلسله کې ددې آخري حديث تشريح سره په مکه مکرمه کې فارغيږم. مولی کريم! ستا لاک لاک حمد او ثناء او شکر دې چې زما غوندې ناقص بنده ته ددې عظيم کار په تکميل سره کاميابي ورکړه او فرمايو اوس په کومه ژبه او کوم قلم ستا شکر اداء کړم. مولا کريم. زه فقط دومره ويلی شم.
اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كَمَا يَنْبَغِي لِجَلَالِ وَجْهِكَ، وَعَظِيمِ سُلْطَانِكَ، وَبَاهِرِ بُرْهَانِكَ أَنْتَ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ الْكَرِيمُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمُ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي بِنِعْمَتِهِ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ وبِشُكْرِهِ تَزِيدُ الْبَرَكَاتُ وَالْخَيْرَاتُ اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، زِدْنَا وَلَا تَنْقُصْنَا وَأَكْرِمْنَا وَلَا تُهِنَّا وَأَعْطِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ صلى الله عليه وسلم وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَكَ مِنْهُ نَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ

نَبِيِّكَ الْكَرِيْمِ السَّيِّدِ الْاَمِيْنِ جَيْشِ الْاَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِيْنَ وَعَلٰي اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهِ الْغُرِّ الْمَيَامِيْن وَعَلٰي مَنْ تَبِعَهُمْ اِلٰي يَوْمِ الدِّيْنِ . اٰمين .

فضل محمد يوسف زئي غفرله

حال نزيل مكة المكرمة (۲۳ رمضان ۱۴۲۸)

د صاحب مشکوة اختتامي کلمات

د صاحب المشکوة مؤلف ابو عبد الله ولي الدين العراقي رحمه الله کله چې د مشکوة شريف د احاديثو د جمع کولو نه فارغ شولو نو هغه په طريقه د شکر سره تاريخ د فارغت وليکلو او وې فرمائيل

قال مؤلف الكتاب . شَكَرَ اللهُ سَعْيَهُ وَاَتَمَّ عَلَيْهِ نِعْمَتَهُ . وَقَعَ الْفَرَاغُ مِنْ جَمْعِ الْاَحَادِيْثِ النَّبَوِيَّةِ صلى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آخِرَ يَوْمِ الْجُمُعَةِ مِنْ رَمَضَانَ سنة ۷۳۷ . عِنْدَ رُؤْيَةِ هِلَالِ شَوَّالٍ سَنَةَ سَبْعٍ وَثَلَاثِيْنَ وَسَبْعِ مِائَةٍ بِحَمْدِ اللهِ وَحُسْنِ تَوْفِيْقِهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَآلِهٖ وَصَحْبِهٖ وَاَتْبَاعِهٖ اَجْمَعِيْنَ .

د صاحب مرقات ملاعلي قاري رحمه الله اختتامي کلمات

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي بِنِعْمَتِهٖ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ ، وَبِشُكْرِهٖ تَزِيْدُ الْبَرَكَاتُ وَالْخَيْرَاتُ ، وَقَدْ فَرَغْتُ مِنْ تَسْوِيْدِ هٰذَا الشَّرْحِ اَنَامِلُ الْعَبْدِ الْمُفْتَقِرِ اِلٰي كَرَمِ رَبِّهِ الْغَنِيِّ الْبَارِي ، عَلِيِّ بْنِ سُلْطَان مُحَمَّدٍ الْهَرَوِيِّ الْقَارِي ، اَلْمُلْتَجِي اِلَي الْحَرَمِ الْمُحْتَرَمِ الْمَكِّي خَادِمُ الْكِتَابِ الْقَدِيْمِ وَالْحَدِيْثِ النبوي ، عَامَلَهُ اللهُ بِلُطْفِهِ الْخَفِيِّ وَكَرَمِهِ الْوَفِيِّ ، وَعَفَا عَمَّا زَلَّ قَدَمُهُ اَوْ خَلَّ قَلَمُهُ ، وَخَتَمَ لَهُ بِالْحُسْنٰي وَبَلَّغَهُ الْمَقَامَ الاسنٰي مَعَ الَّذِيْنَ اَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّيْنَ وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِيْنَ وَحَسُنَ اُولٰئِكَ رَفِيْقًا ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللهِ وَكَفٰي بِاللهِ عَلِيْمًا وَذٰلِكَ عَاشِرَ رَبِيْعِ الثَّانِي عَامَ ثَمَانٍ وَاَلْفٍ بَعْدَ الْهِجْرَةِ النَّبَوِيَّةِ عَلٰي صَاحِبِهَا اُلُوْفٌ مِنَ الصَّلَاةِ وَآلَافٌ مِنَ التَّحِيَّةِ .

(۱۰ ربيع الثاني سنة ۱۰۰۸هـ)

ترجمة الاکمال في اسماء الرجال

یعني حالات صحابه و صحابیات رَضِيَ اللهُ عَنهُم

صاحب د مشکوة شیخ ولي الدین بن عبد الله الخطیب رحمه الله په آخر د مشکوة کې . اکمال في اسماء الرجال . په نوم سره یوه عمده ګلدسته شامله کړې ده چې په هغې کې یې د هغه تمامو اشخاصو مختصر حالات ذکر کړي دي چې د چا نه یې په مشکوة شریف کې حدیث روایت کړی دی په دوی کې د صحابه کرامو او صحابیاتو نومونه او تابعین او تابعیاتو نومونه هم روایات دي دا ټول نومونه هغه د حروف هجاء په ترتیب سره په عربي ژبه کې ذکر کړي دي .ما چې کله توضیحات آتم جلد مکمل کړو او د الله په فضل سره له دینه فارغ شوم نو ما ته شوق پیدا شو چې الاکمال في اسماء الرجال ترجمه کړم او د آتم جلد سره ئې یوځای کړم نو د موقوف علیه طلبهٔ کرامو دپاره به ډېره فائده وي مګر په دې کې دا مشکل مخې ته راغی چې د آتم جلد صفحات ډېر زیات شولو د دې مجبورۍ له وجه نه ما الاکمال في اسماء الرجال نه د تابعینو او تابعیاتو ترجمه لرې کړه او صحابه او صحابیات ددوی نومونه مې مکمل ذکر کړل له مانه مخکې بعض شارحینو د اکمال في اسماء الرجال ترجمه کړې لکن هغه نامکمل وه او بعض حضراتو ډېر طویل حالات ذکر کړي دي چنانچې ما او زما رفقاؤ مختلف تراجم وکتل د معتدلې ترجمې قارئینو ته مو پیش کړل امید دې چې د موقوف علیه طلبه کرام د دې عظیمې طبقې د حالاتو نه واقف شي صاحب د مشکوة دد دې علمي ګلدستې کې د آئمه اربعه حالات هم لیکلي دي چې ډېر عمده دې لکن د کتاب د حجم دزیاتیدو د ویرې نه ما هغه پرېښودل نو ما چې څه ولیکل هغه دې الله تعالی قبول کړي

مَا كُلُّ مَا يَتَمَنَّى الْمَرْءُ يُدْرِكُهُ ، تَجْرِي الرِّيَاحُ بِمَا لَا تَشْتَهِي السُّفُنُ

فضل محمد غفرله یوسف زئي

باب الألف

حالات صحابه رَضِيَ اللهُ عَنهُم

۱- أنس بن مالک : دهغه نوم انس بن مالک بن نضر ده کنیة یې ابوحمزه ده دقبیلې د خروج څخه دی د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاص خادم وو کله چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مدینې منورې ته تشریف راوړو نو دده عمر لس کاله وو په زمانه د خلافت د حضرت عمر رضي الله تعالی عنه کې یې په بصره کې قیام اوکړو ترڅو دهغه ځای خلکو ته دین اوښائي او په صحابو کې تر ټولو آخر په سنه ۹۱ کې په بصره کې د یوسل او دری کالو په عمر کې انتقال وفرمایه دا هم ویلې شوې چې عمر یې نه نوي (۹۹) کاله وو او ابن عبد البر وایي چې دا قول ډېر صحیح دی ویلې کیږي چې د اولادونو شمېر یې سل دی دیو قول مطابق اتیا دی په شعوی کې اته اویا نارینه وو او دوه ښځینه وې له هغه ډېرو خلکو روایت کړی دی.

۲- أنس بن مالک الکعبي : دده نوم أنس بن مالک الکعبي دی دده کنیت ابو امامه ده دده نوم صرف په یو حدیث کې ذکر دی په بارد د روژې د مسافر او حاملې او مرضعې کې مروي دی ده په بصره کې سکونت اختیار کړی وو او له دده نه ابو قلابه رَضِيَ اللهُ عَنهُ روایت کړی دی.

۳ـ آنس بن النضر : دا آنس بن نضر انصاري د نجار قبیلي نه دی د احد په ورځ د ډیر شو نه زیات د تورو او غشو زخمونو خوړلو نه شهید شو د ده متعلق دا آیت کریمه نازل شولو . **مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا** ، الخ

۴ـ آنس بن مرثد : دا انس بن مرثد بن ابي مرثد دی یو قول دا دی چې د ده نوم انیس وو ابن عبد البر دې قول ته ترجیح ورکړې ده او ویلی شي چې دا هغه انیس دي چې د مکې په فتح او د حنین په موقع حاضر وو دا ویلی شي چې حضور صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل ای انسه ددې زه د هغه ښځې سره ملاقات وکړه که هغې اقرار د زنا وکړو نو سنګساریې کړه . هغه په سنه ۲۰ کې وفات شوی هغه خپله او د هغه ورور او والده او نیکه ټول صحابو . د هغه نه سهل ابن حنظله او حکم بن مسعود روایات کړي دي .

۵ـ اسید بن خضیر : دا اسید بن حضیر انصاری دی . قبیله اوس نه دی . د هغو اصحابو نه دی چې د عقبه ثانیه په موقع حاضر وو . او هغه نقیبانو نه دی او د دواړو بیعتونو د عقبې درمیانی فاصله یو کال وه بدري او هغی نه پس نورو غزواتو ي هم حاضر وو . ده نه د صحابو رضي الله عنهم یو جماعت روایت کړی دی مدینه ي سنه ۲۰ هـ کې وفات شو . او بقیع کې دفن شو رضی الله تعالی عنه .

۶ـ ابو اسید : دا ابو اسید د مالک بن ربیعه انصاری ساعدی ځوی دی . ټولو غزاګانو ي حاضر وو . دی خپل کنیت سره زیات مشهور دی . ده نه یو کثیر مخلوق روایت کړی دی . سنه ۶۰ کې وفات شو هر کله چې عمر ئی اته اویا کاله وو . او بینایي یې زائل شوی وه . او د بدر صحابه کرامو رضي الله عنهم دی د ټولو نه آخري وفات شو . اسید ي همزه مضموم او سین مهمله مفتوح او یا ساکنه ده .

۷ـ اسلم : دا د ده کنیت ابو رافع دی . د حضور صلی الله علیه وسلم آزاد کړده وو . د ده ذکر به حرف راء ي راشی .

۸ـ اسمر . دا اسمر بن مضر طائي دی دا هم جلیل القدر صحابي دی

۹ـ اشعث بن قیس : دا اشعث د قیس بن معدی کرب ځوی دی د ده کنیت ابو محمد کندی دی د کنده وفد سره د حضور صلی الله علیه وسلم خدمت ي دا واقعه سنه ۱۰ هـ کې وه . دا د اسلام نه مخکې د خپلې قبیلې ډیر معزز او ممتاز سړی وو . اسلام ي هم ډیر وجیه سړی وو . حضور صلی الله چې وفات شو . نو دا مرتد شو بیا د ابوبکر رضي الله عنه په خلافت کې مسلمان شو . او کوفه کې سنه ۴۰ ي وفات شو . حضرت حسن رضی الله عنه بن علی رضي الله عنه ئی د جنازې مونځ ورکړلو . او یو جماعت تری روایت کړی دی .

۱۰ـ اشج : د ده نوم منذر بن عائذ دی . عبدي دی . د خپل قوم سردار او د هغوی اسلام طرف ته راوستونکی دی . وفد عبد القیس ي شاملیدو سره د حضور صلی الله علیه وسلم خدمت ي حاضر شو . د اعراب اهل مدینه نه شمیرلی شی . ده نه یو جماعت روایت کړی دی . د ده ذکر باب الحذر والتاني ي دی .

۱۱ـ اشیم الضبابی : هغه قبیله صنبابي ابن کلاب د اولاد نه دی . د هغه نه د علم فرائض صرف یو حدیث نقل دی

۱۲ ـ ابراهیم بن رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : داابراهیم دی چې دنبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرزند وو. دماریه قبطیه دخیټی نه چې دحضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مملوکه وه. مدینه ي ذی الحجه سنه ۸ هـ کې پیداشو. اودشپاړس ۱۶میاشتو په عمر ي وفات شو. اودیو قول مطابق د اتلس۱۸میاشتی ژوندی وو. بقیع ي دفن شو.

۱۳ ـ الاغر المازني : دا اغر مزنی دی صحابی دی ابن عمیر او معاویه بن قره ده نه روایت کړی دی.

۱۴ ـ ابیض : دحمال ځوی دی دحضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت کي یو وفد سره حاضر شو اوصحبت نه مشرف شو یمن کي اوسیدلو. ده نه کم حدیثونه روایت دی هغه ذ مارب اوسیدونکی دی کوم چې د یمن یو ښار دی صنعاء ته نزدې.

۱۵ ـ الاقوع بن حابس : دا اقرع بن حابس تمیمی دی وفد بنی تمیم سره دمکی دفتح نه پس دحضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت کې حاضر شو. اودی داسلام نه قبل دواړو زمانو ي معزز وو. دا د عبد الله بن عامر د لښکر حاکم وو او د افغانستان په صوبه جوزجان کې له خپلو ملګرو سره شهید شوی دی.

۱۶ ـ ابوالازهر : دا صحابی انماری دی په شام کې اوسیدو له هغه خالد ابن معدان وغیره روایات کړی دی.

۱۷ ـ اکیدر دومة : دا کیدر دعبدالمالک ځوی دی اوصاحب دومة الجندل سره مشهور دی ده ته نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (خط مبارک) لیږلی وو. اوده دحضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت ي هدیه راولیږله. دده ذکر باب الجزیه کې دی. اکیدر داکدر تصغیر دی دشام او حجاز مینځ ي دیو ښار نوم دی.

۱۸ ـ اوس بن اوس :هغه ته اوس بن ابی اوس هم ویل کیږي دثقیف دقبیلې نه دی،د عمرو بن اوس پلار دی.

۱۹ ـ ایاس بن بکیر : دا ایاس بن بکیر لیثی دی غزوه بدر ي اوهغې نه وروسته نور غزواتو ي حاضر وو. کله چې پیغمبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دار ارقم کې وو نو ده اسلام راوړو سنه ۳۴ هـ کې وفات شو.

۲۰ ـ ایاس بن عبدالله : دا ایاس بن عبد الله دوسی مدنی دی دده صحابی کیدو ي اختلاف دی ده نه دښځو دوهلو باره ي صرف یو حدیث روایت شوی دی.

۲۱ ـ اسامه بن زید : دا اسامه دی دزید بن حارثه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ځوی وو. دبنی قضاعه د قبیلې نه دی دده د مور نوم برکة وو اودا دحضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوالد ماجد جناب عبد الله بن عبدالمطلب وینزه وه. اواسامه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دحضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دغلام حضرت زید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ځوی وو. اودحضور محبوب اودمحبوب ځوی وو. هرکله چې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفات شو. نوداسامه عمر شل ۲۰ کاله وو. اوبعضي اقوال ددې خلاف هم دي. اودی وادی القری ي اوسیدلو. اوهغه دحضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دشهادت نه بعد وفات شولو. اویو قول دادی چې سنه ۵۴ هـ کې وفات شو. اوابن عبد البر رحمه الله وائی، ځما په نزد دا صحیح دی ده نه یو جماعت روایت کړی دی.

۲۲ ـ اسامه بن شریک : دا اسامه بن شریک ذبیاني حلبي دی. اهل کوفه ي دده احادیث زیات خواره شول. اوکوفیانو ي شمیرلی شی.

۲۳- ابی بن کعب : دا انصاری خزرجی دی . دی دحضور ﷺ دوحی کاتب وو . اوهغی شپږ اصحابو رضی الله عنهم نه وو چې هغوی دحضور ﷺ زمانه ي پوره قرآن حفظ کړی وو . اوهغی فقهاؤ نه دی چې دحضور ﷺ زمانه ي به ئي فتوی ورکولی . اواصحابو رضی الله عنهم ي دکتاب الله لوی قاری تسلیمولی شو . دی حضور ﷺ دابو منذر کنیت ورکړی وو او حضرت عمر رضی الله عنه ، دابو الطفیل خطاب فرمائیلی وو . اوحضور ﷺ ورته دسید الانصار خطاب ورکړی وو . اوحضرت عمر رضی الله عنه ورته دسید المسلمین مدینه طیبه ي سنه ۱۹ هـ کی وفات شو . کثیر مخلوق تری روایات کړی دی .

۲۴- افلح : دا افلح درسول الله ﷺ غلام وو . اوداهم وئیلی شوي دي چې دام سلمه رضی الله عنها غلام دی .

۲۵- ایقع بن ناکور :دا د ذوالکلاع په نوم سره مشهور وو دا ایقع بن ناکور دیمن اوسیدونکی وو . دخپل قوم رئیس وو چې دهغه اطاعت او اتباع کولی شوه ده اسلام قبول کړی وو . نبی کریم ﷺ د اسود عنسی مقابلی اودهغه دقتل دپاره داسلام امداد په باره کې ورته تحریر فرمایلی وو .جنګ صفین سنه ۳۷ هـ کې دامیر معاویه د اشتر نخعي په لاس قتل شولو .

۲۶- انجشه : دا انجشه یو حبشي غلام وو خوش اواز (حدی خوان) وو . دحضور ﷺ خدمت کې اوسیده یو ځل ورته پیغمبر ﷺ وفرمایل چې انجشه ! خپل الحان (خوش اوازي) بند کړه ماسره ځه شیشې دي ، دهغه نه څه صحابو روایت کړی دی .

۲۷- ابوامامه الباهلی : دا ابوامامه چې نوم یې صدی دی دعجلان باهلی ځوی دی مصري اوسیدلو . بیا حمص ته منتقل شوی وو .

اوهلته وفات شو هغو اصحابو رضی الله عنهم نه دی چې کثرت سره تري روایت کیږي . داهل شام په نزد دده مرویا زیات دي . ډیرو خلقو تري روایات کړي دي سنه ۸۶ هـ کې وفات شو . اویو قول دادی چې شام ي دټولو نه وروستو عبد الله بن بشر وفات شو .صدی ي صاد باندی فتحه اودال مهمله مفتوح اویا مشدد دی .

۲۸-ابوامامه انصاری : دا ابوامامه سعد دی . دسهل بن حنیف انصاری اوسی ځوی دی خپل کنیت سره زیات مشهور دی دحضور ﷺ دوفات نه دوه کاله مخې پیداشو . وئیلی شی چې حضور ﷺ دده نوم سعد اودده کنیت ابو امامه کړی وو . ده دکم عمرۍ په وجه حضور ﷺ نه هیڅ وانه وریدی شو . ځکه بعضو دده ذکر صحابه رضی الله عنهم نه پس خلقوي کړی دی . اوابن عبدالبر دا منجمله دصحابو نه ثابتولو دپاره فرمائیلي دې چې دا مدینه کې دلویو تابعینو نه دلویو علماؤ نه وو. خپل پلار اوابوسعید خدري وغیره نه ئي احادیث واوریدل . اوډیرو خلقو تری روایات کړی دی سنه ۱۰۰ هـ کې وفات شو . اوعمرئی ۹۲ کاله وو.

۲۹-ابوایوب انصاری : دده نوم خالد بن زید انصاری خزرجی دی او دا حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه سره تمامو جنګونو شریک وو . قسطنطنیه ي سنه ۵۱ هـ کې وفات شو . اودی هغه وخت یزید بن معاویه

رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ سره وو . هر کله چې دهغه پلار حضرت معاویه رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ قسطنطنیه ي جهاد کولو . نو هغوی سره جهاد کې شریکید و دپاره اووتلو ، او بیمار شولو . بیا چې دبیماری بوج پرې زیات شو . وصیت یې وکړو ، چې زه وفات شوم ، نو څما جنازه اوچته کړی بیا چې تاسو ددشمن مخی ته صف بسته شی نو ما دخپلو قدمونو لاندې دفن کړی نو خلقو دغسی او کړل قبر یې دقسطنطنیه دچار دیواری قریب دی چې تر ننه پورې مشهور دی چې احترام یې کیږی دهغه ډیرو خلکو روایات نقل کړی دي .

۳۰ - ابوامیه المخزومی : دا ابوامیة مخزومی صحابی دی دده شمیر اهل حجازو نه دی ده نه ابو منذر روایت کوی د زندګی نور حالات یې معلوم نه دي .

۳۱ - امیه بن مخشی : دا د بني خزاعه نه دی د هغه شمار د بصرې والاو نه شوی دی . دده شمیر په اهل حجازو کې شوی دی . دطعام باره ي ده نه حدیث روایت دی دده وراره مثنی بن عبد الرحمن ده نه روایت کوی .

۳۲ - امیه بن صفوان : دا امیه بن صفوان دی چې دامیه بن خلف جهمی نمسی دی دا دځپل پلار صفون نه روایت کوی .

۳۳ - ابواسرائیل : دابو اسرائیل صحابه نه یو سړی وو هغه دا انذر منلی وو . چې چاسره کلام به نه کوی او روژه ي به نمر ي ولاړ وو . اوځان دپاسه به سوري (سایه) نه کوی نو نبی کریم صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ هغه ته حکم ورکړلو ، چې کینی دی هم سوری (سایه) ي دی هم اوسی ، او خبری دې هم کوی . ابن عباس او جابر بن عبد الله ددنه احادیث اخستي دي .

۳۴ - آبی اللحم : داخلف بن عبدالملک الغفاری دی آبی اللحم نوم سره مشهور دی (آبي اللحم معنی ده ،غوښې نه انکار کونکی) او آبی اللحم لقب سره ځکه مشهور شو ، چې غوښه به ئي مطلقا نه خوړله . یا د جاهلیت په زمانه کې د بتانو په نومونو ذبیحه یې یوم حنین ي شهید شولو .

صحابیاتي

۱ - اسماء بنت ابی بکر : دا اسماء ده ، دحضرت ابوبکر صدیق رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ لور ده او دی ته ذات النطاقین وئیلی شی ځکه چې په کومه شپه چې حضور صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ هجرت کړی وو . خپل کمربند (دملاتړلو پټی) شلولو سره دوه حصی کړی وو . دهغی یوه حصه ي ئی توشه دان اوتړلو . اودویمه حصه ئي مشکیزه باندی وتړله . یا دهغی ئی خپل کمربند جوړ کړی وو . اوداد حضرت عبد الله بن زبیر والده ده . مکه ي ئی اسلام راوړی وو . وئیلی شی ، چې هغه وخته پورې صرف اوولس ۱۷ سړو اسلام قبول کړی وو . دادخپلې خور عائشې رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهَا نه لس ۱۰ کاله مشره وه . د هغې د ځوی عبد الله بن زبیر رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهُ دشهادت نه لس ۱۰ ورځی پس د ۱۰۰ کالو عمر ي مکه ي وفات شو . هغه وخت سنه ۷۳ ه وو . دی نه ډیرو خلقو احادیث روایت کړی دی .

۲ - اسماء بنت عمیس : دا اسماء بنت عمیس ده دی خپل خاوند حضرت جعفر بن ابی طالب سره یې حبشې ته هجرت اوکړو . هلته تری محمد او عبد الله او عون پیدا شول . بیا مدینی ته ئی هجرت اوکړو . کوم وخت چې حضرت جعفر شهید شو . نو ابوبکر صدیق ورسره نکاح او کړله او محمد بن ابي بکر تری پیدا شو . بیا حضرت

ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنهُ چې وفات شو . نو حضرت علی ابن ابی طالب ورسره نکاح اوکړه . او یحیی ترې پیدا شو . دی نه دیر جلیل القدر صحابو رَضِيَ اللهُ عَنهُم روایات کړی دی .

۳- انیسه رضی الله عنها بنت خبیب : دا انیسه رَضِيَ اللهُ عَنهَا انصاریه صحابیه ده ددې شمیر داهل بصره نه دی دی نه ددې خورئې خبیب بن عبد الرحمن روایات نقل کړي دي .

۴- امیمه بنت رقیقه : دا امیمه ده ، ددې دوالد نوم عبدالله دی او د هغې مور رقیقه بنت خویلد دبي بي خدیجې رَضِيَ اللهُ عَنهَا خور ده ددې شمیر داهل مدینه نه دی .

۵- امامه بنت ابی العاص : دا امامه ده دابو العاص بن ربیع لور ده ددې والده (مور) زینب ده ، چې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ لور وه . دبی بی فاطمې رَضِيَ اللهُ عَنهَا خورزه وه . حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنهُ ته ئي ددې وصیت کړی وو . دامامه نکاح حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنهُ سره زبیر بن العوام اوکړله .

ب : صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنهُم

۱- ابوبکر الصدیق رَضِيَ اللهُ عَنهُ : دا ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنهُ دی نوم ئي عبدالله دی دعثمان ځوی دی ابو قحافه دعامر ځوی وو . او هغه دعمرو او هغه دکعب او هغه د سعد او هغه دتمیم او هغه دمره دغسی اووم ۷ پشت باندی دهغه نسب حضور صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ سره یو ځاي شو . دهغه لقب صدیق هم دی او عتیق هم په عتیق سره ځکه موسوم شوی دی چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ ارشاد اوفرمائیلو : من اراد ان ینظر الی عتیق من النار فلینظر الی ابی بکر : څوک چې داسې سړی لیدل غواړی ، چې دجهنم داورنه آزاد اوبی خطرې شوی وی ، هغه دی ابوبکر ته اوګوری حضور صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ سره هری غزا ي شریک وو . اوهیڅ کله ترې جدا نه شو . نه داسلام نه قبل اونه داسلام نه وروستو سړوي دټولو نه مخې یې اسلام راوړی وو . رنګ ئي سپین وو ، لاغراندام وو . رخسار پتیل (نری) وو ، په مخ ئي غوښه ډیره کمه وه . سترګې ئي دننه وی تندی ئي راپورته وو . دګوتو جرړی ئي دغوښې نه خالی وی . نکریزو او وسمی سره به ئي خضاب کولو . هغه ته ، والدین (مور وپلار) ته ئي او اولاد ته ئي او نمسو ته ئي دحضور صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ شرف صحبت حاصل شو . دومره لوئي نعمت تمامو صحابو رَضِيَ اللهُ عَنهُم کې بل هیچاته حاصل نه شو . لکه چې د یوسف عَلَيهِ السَّلَامُ څلور پشته انبیاء وو په انبیآء کې صرف هغه ته دا شرف حاصل وو په صحابه کرامو کې صرف دا دی چې څلور پشته یې صحابه دی .دفیل دواقعی نه دوه کاله او څلور میاشتي وروسته پیدا شو . اومدینه کې دنهی (منګل) په شپه د ماسختن اومابنام مینځ ي چې جمادی الاخری سنه ۱۳ ھ کې اته ۸ ورځې لاباقی وی چې وفات شولو . عمر ئي ۶۳ کاله وو . داوصیت ئي کړی وو . چې د هغه زوجه اسماء بن عمیس دی غسل ورکړی ځکه هغې غسل ورکړو اوعمر بن خطاب دجنازی مونځ ورکړلو . دخلافت زمانه ئي دوه کاله او څلور میاشتی وه . دصحابو رَضِيَ اللهُ عَنهُم اوتابعینو یو کثیر جماعت ترې روایت کړی دی . ډیر کم حدیثونه ترې روایت شوی دی ځکه چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيهِ وَسَلَّمَ نه پس لږه موده ژوندی وو او په روضة الرسول کې دفن شولو .

۲- ابوبکره : دا ابوبکره نفیع بن حارث بن کلده دی د حارث بن کلده ثقفی وو بیا هغه خپل اهل یعني ځوی ئي

دهغه دد ې کنيت وجه دا بيانيږي چې يوم طائف کي چې حضور ﷺ د طائف محاصره کړې وه د کوهي درسۍ په تعاون سره د نګلي وو او د حضور اکرم ﷺ خدمت ي حاضريدو سره اسلام ئي قبول کړو نو حضور ﷺ دابوبکره کنيت سره مخاطب کړلو . اوازاد ئي کړلو . ځکه د حضور ﷺ د موالو نه دی يعنې آزاد کرده غلام دی د بصري باشنده کيدو سره هلته سنه ۴۹ ھ کې وفات شولو .

۳ ـ ابو برزه : دا ابوبرزه فضله بن عبيد اسلمی دی شروع زمانه ي ئي اسلام قبول کړو . اوداهغه دی ، چې عبدالله بن خطل ئي قتل کړی وو . اود حضور ﷺ وفات پورې تمامو غزواتو ي ورسره شريک وو بيا بصري ته راتلو سره مقيم شو بيا د خراسان غزائي او کړله . او مروي سنه ۶۰ ھ کې وفات شولو .

۴ ـ ابوبرده : دا ابوبرده هاني بن نيار دی اويا (۷۰) اصحابو سره عقبه ثانيه ي حاضر وو او دې نه پس جنګونو کې هم شريک وو او دی دبراء بن عازب ماما دی دده اولاد اونه شولو . دمعاويه شروع زمانه ي تمامو جنګونو د حضرت علی رضي الله عنه په ملګرتيا کې وو .

۵ ـ ابوبصر : دا ابوبصير عتبه بن اسيد ثقفی دی ابتدائی زمانه ي اسلام راوړونکو صحابه رضي الله عنهم دی . دده ذکر غزوه حديبيه ي راځي . د حضور ﷺ زمانه ي وفات شو .

۶ ـ ابوبصره : دده نوم حميل بن بصره غفاری دی .

۷ ـ ابوبشير : دا ابوبشير قيس دی دعبيد انصاری مازنی ځوی دی . ابن عبد البر صاحب استيعاب کې وائی . دده صحيح نوم باندې واقفيت اونه کړی شو . دا صحابي دی دهغه نه يو جماعت آحاديث نقل کړې دي ډير اوږد عمر والا وو . د حره د جنګ نه وروسته وفات شو .

۸ ـ ابو البداح : دا ابو البداح دی نوم کې اختلاف دی وئيلی شی ، چې دده نوم عاصم بن عدی دی اويو قول دادی چې دا دعاصم بن عدی ځوی دی اودده کنيت عمر ابوعمرو دی بعضو ده ته تابعی ويلی دی ليکن صحيح داده چې دا صحابي دی ، په سنه ۱۱۷۰ ھ کې وفات دی په عمر د ۸۴ کالو کې .

۹ ـ البراء بن عازب : دابراء بن عازب ابو عماره انصاری حارثی دی کوفې ته راغی او سنه ۲۴ ھ کې اوجنګ جمل او صفين او نهروان ي حضرت علی رضي الله عنه سره وو . او د مصعب بن زبير زمانه ي کوفه کې وفات شو .

۱۰ ـ بلال بن رباح : دا بلال بن رباح د حضرت ابوبکر صديق آزاد کرده غلام دی شروع زمانه ي اسلام راوړلو . دا وړومبنی سړی وو ، چې مکه کې يې خپل اسلام ظاهر کړو غزوه بدر کې او هغې نه پس تمامو غزاګانو ي شريک وو . او آخر وخته پورې شام ي اوسيدلو . هيڅ اولاد ئي اونه شولو ده نه دصحابو او تابعينو يو جماعت روايت کړی دی عمر ئي ۶۳ کاله وو . سنه ۲۰ ھ کې دمشق کې وفات شولو او باب الصغير کې دفن شو . او يو قول دادی چې حلب کې وفات شو . او باب الاربعين کې دفن شو صاحب کشاف وائی چې وړومبنی قول صحيح دی او دی دهغې خلقو نه وو ، چې اهل مکه دا اسلام قبلولو په وجه سخت تکليفونه ورته ورسول او د بلال سخت تکليفونو ي مبتلا کولو ي اميه بن خلف جحمی بذات خود حصه اخستله . او دا تقدير الهی وو چې دا ملعون د حضرت بلال رضي الله عنه

دلاسه دبدر په ورځ قتل شو . جابر وائي ، حضرت عمر رضي الله عنه به وئيل ابوبکر رضي الله عنه ځمونږ سردار دی او ځمونږ دسردار بلال آزاد کونکی دی .

۱۱- بلال بن حارث : دا بلال بن حارث ابوعبدالرحمن مزنی دی . د مدينې سره اشعر مقام کې اوسيدلو . سنه ۶۰ هـ کې داتيا کالو په عمري وفات شو .

۱۲- بريده بن الحصيب : دابريده بن الحصيب اسلمی دی بدرنه مخې ئې اسلام راوړی وو خو هغی کې حاضر نه شو اوبيعت رضوان کې شريک وو دمدينې اوسيدونکو نه وو بيا بصری ته لاړو هلته نه خراسان ته جهاد کولو سره ورسيدو اومرو کې ديزيد بن معاويه زمانه ي سنه ۶۲ هـ کې وفات شو . او مرو کې يې قبر دی .

۱۳- بشر بن معبد : دابشر بن معبد دی ابن الخصاصية نوم سره مشهور دی خصاصيه دهغه والده (مور) ده اودهغی نوم کبشه وو . خلقو دهغه دوالدی (مور) نوم طرف ته منسوب کړو . اودحضور صلی الله علیه وسلم آزاد کړده وو .اودهغه شمير بصری والو ي دی .

۱۴- بسر بن ابی ارطاة : دابسر بن ابی ارطاة ابوعبدالرحمن دی اودابوارطاة نوم عمير عامری قرشي وو . وئيلی شی دکم عمری په وجه ده دحضور صلی الله علیه وسلم نه هيڅ وانه وريدی شو . اواهل شام دده آوريدل ثابتوی . دواقدی قول دی چې دا دحضور صلی الله علیه وسلم دوفات نه دوه کاله قبل پيدا شوی وو .
وئيلی شی ، چې آخر عمر کې ئې دماغ صحيح نه وو پاتې شوې . دحضرت معاويه زمانه کې وفات شو اويو قول دادی چې دعبدالملک زمانه کې وفات شو .

۱۵- بديل بن ورقا : دابديل بن ورقا خزاعی دی قديم الاسلام دی ده نه دده دواړو ځامنو عبدالله اوسلمه وغيرهما روايت کړی دی . دحضور صلی الله علیه وسلم زمانه کې شهيد شولو . اويو قول دادی ، چې يوم صفين ي شهيد شولو . اويوقول دادی ، چې يوم صفين ي چا دا قتل کړو . هغه دده ځوی عبدالله وو .

۱۶- ابنا بسر : يعني دبسر دواړه ځامن . دی نه مراد عطيه او عبدالله دی دده ذکر به حرف عين ي راشی . ددې دواړو يو حديث دی دقجورو اوکوچو خوړلو باره ي ، چې هغې ي دواړه نومونه يوځائي کولو سره (ابنا بسر) يعنی دبسر دواړه ځامن وئيلی شوی دی . اودهغوی نومونه دی ذکر شوی .

۱۷- البياضی : دا د بياضه ابن عامر په اولاد کې دی اودده نوم عبدالله بن جابر الانصاری دی صحابی وو .

صحابياتي

۱- بريرة : دادام المؤمنين عائشې رضي الله عنها آزاد کړده دی . عائشې رضي الله عنها او ابن عباس رضي الله عنه اوعروه رضي الله عنه ابن زبير رضي الله عنه نه روايت کوی .

۲- بسرة : دابسره دصفوان بن نوفل لوروه . نسلا قريشيه اسديه وه اودورقه بن نوفل خورزه وه .

۳- بهيسه : دابهيسه فزاريه ده . صحابيه ده دادخپل پلار نه روايت کوی ،

۴- ام بجيد رضی الله عنها : دا ام بجيد حواء ده ديزيد بن سکن لور انصاريه ده . دااسماء بنت يزيد خورده .

ددې شهرت کنیت سره زیات شو دهغی ښځو نه ده، چې هغوی د حضور ﷺ سره بیعت کړې وو.

ت:

صحابه رضی الله عنهم

۱ ـ تمیم داری : داتمیم بن اوس داری دی مخې نصرانی وو . بیا سنه ۹ هـ کې یې اسلام قبول کړو . ده به یو رکعت ي پوره قرآن ختمولو . اوکله به ئي یو آیت ټوله شپه باربار لوستو سره سحر کولو . محمد بن منکدر بیان وکړو . یو ځل داری دشپې سحر پورې اوده وو . اوتهجد دپاره پانه سیدی شو . نو خپل نفس له ددې غفلت سزا ورکولو دپاره یو کال پورې ټوله شپه به ئي نفلونه کول ، اوبالکل اوده نه شو . مدینه کې اوسیدو ، بیا دحضرت عثمان دشهادت نه پس شام کې پاتې کیده . اووفات پورې هلته وو ، اوډټولو نه مخې جومات (مسجد) ي ده ډیوه بله کړه . نبی کریم ﷺ نه ده ددجال او د جساسه قصه بیان کړې ده .

ث:

صحابه کرام رضي الله عنهم

۱ ـ ثابت بن قیس بن شماس : داثابت بن قیس بن شماس انصاری خزرجی دی غزوه احد اوهغی نه پس چې څومره غزاګانې اوشوی ټولو ي حاضر وو . او دا د اکابرو اصحابونه اودانصارو دلویو علماء نه وو . حضور ﷺ ورته دجنت بشارت ورکړی وو . اودا درسول الله ﷺ خطیب وو . اویوم یمامه یعنی په کومه ورځ چې مسیلمة الکذاب سره جنګ شوی وو هغې ي سنه ۱۱۲ هـ کې شهید شو ده نه انس بن مالک وغیره روایت کړې دی .

۲ ـ ثابت بن ضحاک : داثابت بن ضحاک ابوزید انصاری خزرجی دی دی په ماشوم والې کې یې پیغمبر ﷺ دونې لاندې بیعت رضوان کړی وو د حضرت عبد الله بن زبیر په واقعه کې شهید شو

۳ ـ ثابت بن دحداح : دا انصاري دی ، دا په غزوه احد کې د خالد بن ولید په برچې سره شهید شو د بعضو مؤرخینو قول دی : چې هغه په بستره باندې وفات شوی دی .

۴ ـ ثوبان : داثوبان بن بجدد دی . دده کنیت ابوعبدالله دی رسول الله ﷺ اخستلو سره آزاد کړی دا دحضور ﷺ وفات پورې سفر او حضر ي همیشه حضور ﷺ سره وو . بیا شام رمله ته راغی دی نه پس حمص کې مقیم شو ، اوهلته سنه ۵۴ هـ کې وفات شو ده نه ډیرو خلقو روایت کړې دی .

۵ ـ ثمامه بن اُثال رضي الله عنه: داثمامه بن اثال حنفی دی . داهل یمامه سردار وو . دا قید شوی وو . حضور ﷺ ورته آزادي اوبښله . دی نه پس لاړلو . خپلې کپړې ئي اووینزلې اوغسل کولو سره بیا دحضور ﷺ خدمت ي حاضرید و سره اسلام ئي قبول کړلو .

۶ ـ ابوثعلبه رضي الله عنه: دا ابوثعلبه جرهم بن ناشب خشني دی اودا خپل کنیت سره مشهور دی بیعة الرضوان واله

بیعت ئي د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره او کړو حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د قوم خلقو ته (تبلیغ اسلام دپاره) اولیږلو. چې ټول قوم اسلام راوړلو. ابوثعلبه شامي راغلی وو. آخر کې په شام کې اوسیده په سنه ۷۵ کې هلته وفات شو

ج:

صحابه کرام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ

۱- جابر بن عبد الله. دده کنیت ابو عبد الله دی انصاري دی سلمی ذی له هغه نه ډیر احادیث روایت شوي دي هغه په بدر وغیره. ۱۸. غزواتو کې شریک شوی دی د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وفات نه بعد هغه مصر او شام ته لاړ په آخر کې نابینا شو دده عمر. ۹۴. کاله وو په کال. ۷۴ ه کې په مدینه منوره کې وفات شولو دا آخری صحابی وو چې وفات شولو او مدینه منوره د صحابه نه خالي شوله.

۲- جابر بن سمره. دهغه کنیت ابو عبد الله عامری دی د حضرت سعد بن ابی وقاص وراره دی په کوفه کې مقیم وو او په سنه. ۷۴. کې وفات شولو یو جماعت له دنه روایات کړی.

۳- جابر بن عتیک. دهغه کنیت عبد الله دی انصاری دی په بدر وغیر ټولو غزواتو کې شریک شوی دی په. ۹۱. کاله عمر کې په سنه. ۶۱. ه کې وفات شولو

۴- جابر بن حضر. دا انصاری سلمي دی. په بیعت عقبه او بدر وغیره عزواتو کې شامل شوی وو په بیعت عقبه کې هغه اویا و کسانو نه یو کس دی.

۵- جریر ا بن عبد الله. دهغه کنیت ابو عمرو دی د حضور انور د وفات په کال هغه ایمان راوړی وو خپله فرمائی چې ما د وفات نه څلویښت ورځی مخکی ایمان راوړی وو آخر کې په کوفه کې اوسیدو بیا قرقیسیا ته منتقل شو او هلته په سنه. ۵۱. وفات شولو.

۶- جندب بن عبد الله. دا د عبد الله ابن سفیان ځوی دی بجلی علقی دی دا یو خاندان دی له واقعی د عبد الله بن زبیر نه څلور کاله وروسته وفات شوی

۷- جبیر بن مطعم. دهغه کنیت ابو محمد دی قریشی نوفلی دی له فتح مکه نه ئي مخکی ایمان راوړی دی په مدینه منوره کې اوسیدو په سنه. ۵۴. ه کې په مدینه منوره کې وفات شولو.

۸- جرهد ابن خویلد. دا اسلمی مدنی دی. له اصحاب صفه نه دی. په کال ۶۱ کې وفات شوی.

۹- جعفر بن ابی طالب. هغه هاشمی مطلبي دی د حضرت علی المرتضی مشر ورور دی دهغه لقب ذوجناحین هم دی یعنی د دوو وزرو والا او طیار هم دی یعنی الوتلو والا هغه د یو دیرش کسانو نه بعد ایمان راوړی دی یعنی دوه دیرشم مؤمن دی د حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه لس کاله مشر دی په صورت او سیرت کې د حضور انور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره مشابه وو حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمائي یو ځل مونږ د حضور انور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د ابو طالب په باغ کې وو هغه راغی حضور انور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته اوفرمایل راشه زمونږ سره مونځ اوکړه ابو طالب اوفرمایل

ستا دین بر حق دی لکن زه ستاسو سره مونځ نه شم کولی البته جعفر به ستاسو سره مونځ اوکړی چنانچې جعفر د حضور انور صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ په خوا کې لمونځ اداء کړو حضور انور صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ او فرمایل الله دی تاله په جنت کې دوه بازوګان درکړی چې پرې الوزي له هغې ورځې نه دده لقب ذو الجناحین شو له هغه نه عبد الله بن جعفر او نورو صحابو روایت کړی دی یو ایا کاله عمر ئي وو په غزوه موته کې په داسې حال کې شهید شولو چې دهغه جسم مبارک باندې ۹۰. زخمونه وو د تورو او نیزو.

۱۰- جارود . دهغه نوم بشر ابن عمر وو جارود دهغه لقب وو عبدی دی په سنه ۹۰. کې د حضور انور په خدمت کې په وفد عبد القیس کې حاضر شو او له هغه ورسته په مصر کې اوسیدو او د فارس په علاقه کې. په سنه ۲۱. کې په خلافت فاروقي کې دهغه شهادت واقع شو.

۱۱- جبلة ابن حارثة هغه کلبی دی او دیزید بن حارثهورور دی له زید مشر زید حضور انور ځوی جوړ کړی وو

۱۲- ابو جهیم . دده نوم ابو جهیم و بعضو ویلی دی چې عبد الله بن حارث بن صمه دی صحابی دی انصاری دی

۱۳- ابو جحیفه . دهغه نوم وهب بن عبد الله دی عامری دی په کوفه کې اوسید و د نوعمره صحابو نه دی دهغه د بلوغ نه مخکې د حضور انور وفات وشولو په ۷۴. ه کې په کوفه کې وفات شو صحابی دی ځکه حضور انور ئي په حالت د هوش او تمیز کې لیدلی.

۱۴- ابو جمعة . هغه انصاری دی دهغه په نوم کې اختلاف دی چې حبیب ابن سباع دی او که جنید ابن سباع دی یا بل څه اهل شام کې دهغوی شمار دی صحابی دی.

۱۵- ابو جعد . بعضو فرمائیلی دی چې دهغه نوم ابو جعد دی بعض ویلی چې نوم ئي وهب دی.

۱۶- ابو جندل . هغه د سهیل بن عمر قرشی عامری ځوئ دی په مکه معظمه کې ئي ایمان راوړی دی پلار ورته په پښو کې کړی اچولې وې هغه په صلح حدیبیه کې په هغه کړیو کې ځان حضور انور ته ورسوه بیا دهغه عجیبه واقعات او شولو په خلافت فاروقیه کې وفات شولو.

۱۷- ابو جهم . دهغه نوم عامر بن حذیفه دی عدوی قریشی دی حضور انور صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ د هغه نه جبه طلب کړی وه په خپل کنیت باندې مشهور دی.

۱۸- ابو جری . دده نوم جابر ابن سلیم دی تمیمی دی بصره کې اوسیده ډیر کم روایتونه له هغه نه نقل شوی دي.

صحابیاتي

۱- جویریه ام المؤمنین : هغه بنت حارث ده . په سنه ه کې په غزوه مریسع کې چې ورته غزوه بنی مصطلق هم ویلی شي ګرفتار ولو سره راغله د حضرت ثابت بن قیس په حصه کې راغله هغه هغې لره مکاتبه کړه حضور صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ هغه د کتابت روپۍ خلاصی کړی هغه ازاده کړه او نکاح ئي ورسره وکړه ځکه هغه ام المؤمنین ده د هغې اولنی نوم بره وو حضور صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ هغه نوم بدل کړو په جویریه سره هغه د ۶۵. کالو په عمر کې وفات شوه د هغې ډیر فضائیل دی.

۲ ـ جدامة . هغه جدامه بن وهب ده اسدیه ده په مکه معظمه کې ئې ایمان راوړی وو حضور ﷺ سره یې په بیعت کولو تړول قوم پرېښنودو د حضور ﷺ په خدمت کې وه.

ح:

صحابه کرام رضي الله عنهم

۱ ـ حمزه بن عبد المطلب : دا دعبد المطلب ځوی دی د حضور ﷺ تره دی او رضاعی ورور هم ځکه ثویبه حضور ﷺ ته هم پی ورکړې او هغه یې ته هم دهغه کنیت ابو عماره دی . لقب ئې اسد الله دی دنبوت په دویم کال ئې ایمان راوړی دهغه په ایمان سره اسلام ته ډیر قوت ملاؤ شوی دی په غزوه بدر کې شریک شوی او په غزوه احد کې شریک شوی وحشی ابن حرب هغه لره شهید کړو . حضور ﷺ نه په عمر کې څلور کاله زیات وو په مختلفو زمانو کې هغه او حضور ﷺ ته ثویبه پی ورکړې دي له دی وجې رضاعت ثابت شو . حضرت علی عباس او زید بن حارثه رضي الله عنهم له هغه نه احادیث روایت کړی دی

۲ ـ حمزه بن عمرو : دا اسلمی دی د اهل حجاز نه دی عمر ئې ۸۰ کاله دی په سنه ۶۱ کې وفات شوی دی

۳ ـ حذیفه بن یمان : دده کنیه ابو عبد الله ده . دده د پلار نوم حسیل دی ایمان یې لقب دی او حذیفه رضي الله عنه د حضور ﷺ راز دار د عثمان د شهادت نه څلویښت ورځې پس په مدائن کې وفات شو هلته یې قبر دی .

۴ ـ حسن ابن علي : دهغه کنیت ابو محمد دی . سبط الرسول . ریحانه رسول . سید شباب اهل الجنة . دهغه القاب دي په سنه ۳ هـ . ۱۵ رمضان کې دهغه ولادت وشو او په سنه ۵۰ کې وفات شولو په جنت البقیع کې دفن دی هغه دځپل والد ماجد د وفات نه بعد خلیفه شولو د څلویښتو زرو نه زیاتو کسانو په مرګ باندې د هغه سره بیعت اوکړو لکن هغه د مسلمانانو د خون ریزۍ د دفع کولو په خاطر د حضرت معاویه رضي الله عنه په حق کې د خلافت نه دست بردار شولو دا واقعه په ۱۵ جمادی الاولی سنه ۴۱ هـ کې ده تقریبا شپږ میاشتې ئې خلافت اوکړو دهغه وفات د زهرو ورکولو په وجه وشولو په ۲۹ د صفر یا ۴ ربیع الاول د شنبې په شپه وفات شولو په دې باب نور کې اقوال هم شته لکن دا قول د څلورم ربیع الاول قوی قول دی .

۵ ـ حضرت حسین بن علي : دهغه کنیت ابو عبد الله دی . سبط الرسول . ریحانه رسول . سید شباب اهل الجنة دهغه القاب دی هغه په سنه . ۴ هـ کې د حضرت فاطمې رضي الله عنها د پاکې خیټې نه پیدا شو هغه د حسن د ولادت نه پنځوس شپې بعد حسین حامله شوله د حضرت حسین شهادت ۱۰ محرم سنه ۶۱ کې د جمعې د ورځ د زوال نه پس په کربلا مقام کې واقع شوی کربلا د عراق د کوفې او د دجلې په مابین کې یوه مشهور ځائ دی هغه سنان ابن انس یا شمر ذی الجوشن شهید کړلو . خولی ابن یزید اصبحی دهغه سر له تنې مبارکې نه جدا کړو بیا دی خولی عبید الله بن زیاد د کوفې ګورنر ته اولیږلو او څه اشعار ویلو سره د انعام طلبګار شو

اوقر رکابي فضة وذهبا . انی قتلتُ الملك المحجبا .

قتلت خیر الناس امًا وابًا . وخیر هم اذینسبون نسبًا .

ځما اوښ د سرو او سپينو زرو نه ډک کړئ ،ځکه چې ما يو داسې بادشاه قتل کړی دی چې دچا سره يوځای کې دونکی نه وو .ماداسې سړی قتل کړی دی چې دمور پلار دواړو دطرف نه بهتر دی .او کله چې خلک نسب بيانوی نو هغه د ټولو نه بهتر دی .د حضرت حسين بن علی سره د هغه د خاندان .۲۳ .کسان شهيدان شول هغه د شهادت په وخت د .۵۸ . کالو په عمر وو د هغه نه حضرت ابوهريره . امام زين العابدين . فاطمې . سکې نه بنت حسين احاديث نقل کړی دی د الله شان دی په عين .۶۷ . سنه کې عين د عاشورا په ورځ عبيد الله بن زياد قتل کړی شو هغه مالک بن اشتر نخعی قتل کړو . دهغه سرئي مختار ته وليږلو هغه عبد الله بن زبير ته هغه امام زين العابدين ته وليږلو .

۶ ـ حسان بن ثابت : دهغه کنيت ابو الوليد دی انصاری خدرجي دی هغه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاص شاعرانو د سر تاج دی . ابو عبيده وائي اهل عرب په دی متفق دی چې په شاعرانو کې افضل شاعر حسان دی هغه د سنه .۴۰ . نه مخکی د حضرت علی المرتضی په خلافت کې وفات شولو . ۱۲۰ . کاله عمر ئي وو شپيته کاله په جاهليت کې او شپيته کاله په اسلام کې .

۷ـ حکم بن سفيان : هغه ثقفی وو د سفيان يا د حکم ځوی وو يعنی يا حکم بن سفيان دی يا ابن حکم دی بعض محدثين وائي چې تابعی دی لکن قوی خبره داده چې هغه صحابی دی . ابن عبد البر صحابی منلی دی .

۸ ـ حکم بن عمرو : هغه ته غفاری ويلی شي له دی وجې نه چې هغه د بنی غفار د قبيلی نه دی بلکه هغه د غفار بن مليل د ورور د اولاد نه دی په بصره کې اوسيدو او مرو مقام کې وفات شوی دی د بعضو په نزد په بصره کې پنځه کاله اوسيدو او هم هلته وفات شوی لکن په مقام مرو کې د حضرت بريده اسلمی سره خوا کې دفن شوی دی .

۹ ـ حنظله ابن الربيع : هغه تميمی دی هغه ته کاتب ويل کې دو ځکه هغه د وحی کاتب وو د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه وروسته هغه قرقيسيا نومی ځای ته لاړو هلته اوسيدو او د امير معاويه په زمانه کې وفات شولو دهغه نه ابوعثمان . يزيد ابن شخير احاديث نقل کړی دی .

۱۰ ـ حاطب ابن ابی بلتعة : دهغه د الد نوم عمرو دی يا راشد دی ابو بلتعه دهغه کنيت دی په بدر او خندق وغير غزاګانو کې شريک شوی . ۶۵ . کاله عمر ئي وو او په سنه . ۳۰ .هـ کې وفات شوی .

۱۱ ـ حويصة : هغه د سعود ابن کعب ځوی دی انصاري حارثی دی د محيصه مشر ورور دی مګر هغه د کشر ورور محيصه نه وروستو ايمان راوړی په غزوه احد ، خندق او نورو ټولو غزاګانو کې شريک شوی

۱۲ ـ حبيش ابن خالد : هغه خزاعی دی د فتح مکه په ورځ د حضرت خالد سره وو او شهيد شولو د هغه زوئ هشام له هغه نه روايات نقل کړي دي .

۱۳ ـ جبيب ابن مسلمة : هغه قريشي فهري دی هغه ته حبيب الروم ويلی شي ځکه هغه په روم باندې ډير جهاد ونه کړي دي هغه مقبول الدعاء وو هغه په ملک شام کې په سنه . ۴۲ . هـ کې وفات شولو .

۱۴ ـ حکيم ابن هزام : دهغه کنيت ابوخالد دی قريشی اسدی دی د حضرت خديجة الکبری وراره دی په کعبه شريفه کې يې ولادت شوی د واقعه فيل نه ۱۳ کاله مخکی پيدا شوی په زمانه د جاهليت او اسلام کې د

قریشو سردار و د فتح مکه په کال ئي ایمان راوړو او په سنه ۵۴. کې وفات شولو په مدینه منوره کې په جاهلیت کې شپیته. کاله تیر کړي دي او په اسلام کې ئي هم شپیته کاله تیر کړي دي اول د مؤلفة القلوب نه وو بیا پوخ مسلمان شو د اسلام نه مخکې هغه سل غلامان آزاد کړی او سل اوښان ئي د الله په لاره کې خیرات کړي دي

۱۵ـ حکیم ابن معاویه: هغه نمیری دی امام بخاری فرمائي د هغه په صحابیت کې شک دی د هغه ورور او قتاده د هغه نه روایات نقل کړی دی.

۱۶ـ حصین بن وحوح: هغه انصاری صحابی دی د هغه احادیث په مدینه منوره کې مشهور دی هغه په ډیر آزیت نه ډکې طریقې سره قتل کړی شوی.

۱۷ـ حُبشی ابن جُنادة: هغه رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په حجة الوداع کې کتلی وو هغه صحابی دی او د هغه شمار د اهل کوفه نه دی خلکو د هغه نه احادیث نقل کړی دی.

۱۸ـ حجاج ابن عمرو: هغه انصاري مازنی دی د اهل مدینو نه د هغوی شمار دی په اهل حجاز کې د هغوی احادیث مشهور دی.

۱۹ـ حارثة ابن سراقة: هغه انصاري دی د هغه د مور نوم رُبَیِّع دی دا د انس بن مالک ترور ده، هغه په بدر کې شریک او شهید شوی دی هغه د انصارو نه اولنی شهید دی چې په عزوه بدر کې شهید شولو.

۲۰ـ حارثة ابن وهب: هغه خزاعي دی د عبید الله بن عمر ابن خطاب اخیافی ورور دی. د هغه شمار په اهل کوفه کې دی.

۲۱ـ حارثة ابن نعمان: هغه د فضلاء صحابو نه دی. په غزوه بدر. احد او ټولو غزاګانو کې شریک شوی دی. د هغه دا واقعه ده چې یو ځل رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هغه باندې تیریده د هغه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره یو بل کس هم موجود وو سلام ئي پرې واچولو او هغه جواب ورکړو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او فرمایل ایا تا زما سره دا بل کس ولیدو. ما وویل هو. هغه او فرمایل دا جبریل وو هغه ستا سلام ته جواب وو ایه په آخر کې هغه نابینا شولو هغه مشهور صحابی دی.

۲۲ـ حارث ابن الحارث: هغه اشعری دی د اهل شامو نه هغه شمارلی شي.

۲۳ـ الحارث ابن هشام: هغه مخزوی دی. د ابوجهل ابن هشام ورور دی، په حجاز کې ډیر شریف شمارل کې ده د فتح مکه په ورځ ئي ایمان راوړو هغه ته ام هانی بنت ابی طالب د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه آمان غوښتی وو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آمان ورکړو او هغه سل اوښان ورته عطا کړل هغه د مکی معظمی نه شام ته لاړو د جهاد په شوق کې هلته اوسیدو په جنګ یرموک کې په خلافت فاروقی کې په سنه ۱۵ کې شهید شولو

۲۴ـ الحارث ابن کلدة: هغه ثقفی دی طبیب وو دی د حضرت ابوبکر الصدیق آزاد کرده غلام دی حقه خبره داده چې هغه صحابی دی.

۲۵ـ ابو حبة: د هغه نوم ثابت بن نعمان دی انصاری بدری دی د هغه په نوم کې اختلاف دی په بدر کې شریک

شوی او په احد کې شهید شو.

۲۶-ابوحميد: دهغه نوم عبد الرحمن بن سعد دی انصاري خزرجي ساعدي دی. د هغه نه یو جماعت احادیث روایت کړی. دهغه وفات د امیر معاویه په آخر دور کې وشو.

۲۷-ابو حذيفه: دهغه نوم مهشم یا هشیم یا هاشم دی د عقتبه بن ربیعه زوئ دی. عزوه بدر، احد او په ټولو غزواتو کې شریک شوی دهغه عمر. ۵۳. کاله وو په غزوه یمامه کې شهید شولو په دور خلافت صدیقی کې.

۲۸-ابوحنظلية: دهغه نوم سهل بن عبد الله حنظلیه دی حنظلیه د هغه د نیا نوم دی په هغه سره مشهور وو.

صحابياتي

۱-حفصة بنت عمر: هغه ام المؤمنین ده. د حضرت عمر لور ده دهغی د مور نوم زینب بنت مظعون دی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه مخکی خنیس ابن حذافه سهمی په نکاح کې وه دهغه سره ئې هجرت اوکړو. د غزوه بدر نه وروسته خنیس وفات شولو. حضرت عمر حضرت ابوبکر الصدیق ته عرض اوکړو چې د حفصې سره نکاح اوکړه، حضرت عثمان هم دا وویل ددې نه وروسته حضور انور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پیغام ورکړو چنانچې په سنه ۳. هـ کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په نکاح کې راغله یو ځل حضور انور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغی ته یو طلاق ورکړی وو بیا یې ورته رجوع کړی ده ځکه فرمان الهی راغلو چې حفصه ستا بی بی ده او په جنت کې به هم ستا بی بی وی، هغه ډیره مونځګذاره او قائم اللیل وه دهغی نه یو جماعت دصحابو او تابعینو روایات نقل کړې دي

۲- حليمة بنت ابی ذویب: هغه دحضور انور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د پیو ورکولو والده ده د حضرت ثویبه نه وروستو هغی نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ ته تر آخره پوري پی ورکول په دی وخت کې د هغی مشره لور شیما چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دهغی په غیږ کې به خوړل کول. دوه کاله دوه میاشتی یا پنځه کاله وروسته حلیمې بی بی حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپلې مور ته واپس کړو عبد الله بن جعفر د هغې نه روایت کړی ابواب البر والصلة کې دهغې تذکره ده.

۳- ام حبيبه: دهغی نوم رمله دی د ابو سفیان ابن صخر ابن حرب لور ده د مور نوم ئې صفیه بنت عاص دی د حضرت عثمان د ترور لور ده په دی کې اختلاف دی چې د هغی نکاح د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره کله او چرته شوی ده قوی روایت دادی چې په سنه. ۶. هـ کې نجاشی اصحمه شاه حبشه په حبشه کې د هغی نکاح وکړه او څلور سوه دینار یا څلور زره درهم ئې له خپل طرف نه ادا کړل حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شرحبیل ابن حسنه ولیږو چې هغه مدینې منورې ته راولي بعضو ویلي دي چې مدینې منورې ته راتلو نه پس نکاح شوې ده چې عثمان غنی کړې ده په سنه. ۴۴. هـ کې په مدینه منوره کې وفات شوه له هغی نه ډیرو حضراتو ډیر روایات نقل کړی دی

۴-ام الحصين: دا د اسحاق لور ده احمسی ده په حجة الوداع کې له حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره شریکه شوه ددې زوئ حصین د هغی نه روایت کړی.

۵-ام حرام: دا د ملحان بن خالد لور ده انصاریه نجاریه ده د جناب ام سلیم خور ده. د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په لاس ئې ایمان راوړو او بیعت ئې وکړو د عباده بن صامت زوجه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به د هغی په کور کې قیلوله

کوله. ځکه دا د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رضاعي خاله وه. له خپل خاوند سره غازيه مجاهده کې دو سره هلته وفات شوله د هغې قبر په مقام قرنس کې دی د هغې نه د هغې خورئ حضرت انس او دهغې خاوند عباده ابن صامت روايات کړی دی دهغې وفات په خلافت عثمانيه کې شوی دی

۶۔ حمنة : هغه د جحش لور ده او د بی بی زينب چې په ازواج مطهراتو کې ده خور ده. دبني اسد دقبيلې نه ده د مصعب بن عمير زوجه ده چې په غزوه احد کې شهيده شوې وه بيا دا د عبيد الله په نکاح کې راغله.

خ:

صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ

۱۔ خالد بن وليد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : دا خالد دوليد قرشي ځوی دی چې مخزومي دی دده والده لبابه صغری ده چې دام المؤمنين بی بی ميمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا خورده. د اسلام دزماني نه مخې دخالد شمير اشراف قريش کې کيدلو. حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته دسيف الله (د الله توره) خطاب عطاء کړی و. سنه ۲۱ ھ کې وفات شو. عمربن خطاب ته ئي ځه وصيت وکړو. ده نه دده خاله زاد (دترور ځوئي) ابن عباس او علقمه او جهيربن نفير د حديث روايت کوی. دشام په مشهور ښار حمص کې دهغه مزار دی دمشق کې يو سرکې د خالدبن وليد په نوم سره دی عظيم الشان شخصيت دی.

۲۔ خالدبن هوزه : دا دهوزه عامری ځوئي دا خپله او دده ورور حرمله دنبی کريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت کې حاضر شو. دا دواړه د مؤلفة القلوب نه وو. دا خالدبن هوزه هغه دی، چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورنه يوه ونيزه (باندی) خريد کړې وه. او هغوی دپاره ئي عهد نامه ليکلی وه.

۳۔ خلادبن سائب : دا خلاد دسائب بن الخلاد ځوئي دی خزرجي دی دا دخپل پلار او زيد بن خالد نه روايت کوی.

۴۔ خباب بن الآرت : دده کنيت ابو عبيد الله تميمي دی زمانه د جاهليت کې قيد کړی شوی وو دی نه پس يوې خزاعيه ښځې آخستلو سره آزاد کړی وو دحضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دار ارقم کې داخليدو نه مخې ده اسلام راوړی وو او دا حباب دهغې صحابه حضارتو نه دی چه د اسلام راوړلو په وجه الله تعالی دپاره ډير تکليفونه ورته رسول شوې دي. خوده پری صبر اوکړو. کوفه کې مقيم شوی وو او هلته سنه ۳۷ ھ کې وفات شو. عمرئي ۷۳ کاله وو.

۵۔ خارجه بن حذافه : دا دحذافه قريشي عدوی ځوی دی. دا دقريشو دماهر سورو نه يو سور (سوار) دی دده متعلق دا مشهوره ده چې دا دزرو سورو برابر دی دده شمير مصريانو کې کيږي. په ده باندې يو ځاي د عمربن العاص خيال وکړو او مړ يې کړو. اويو خارجي سړی عمربن عاص ګڼړلو سره قتل کړی وو. او دا خارجي هغې دريو کې يو سړی دی، چې هغوی دحضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او حضرت معاويه او عمروبن عاص قتل باندې اتفاق کړی وو. اودوی ي هر يو هغو دريو اصحابو ي دهر يو دقتل کوشش ي وو. نو دالله تعالی فيصله دحضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ باره کي پوره شوه. او نور دوه اصحاب بچ شول او دخارجه قتل سنه ۴۰ ھ کې واقع شو.

۶۔ خزيمه بن ثابت : دا خزيمه بن ثابت دی دده کنيت ابو عماره دی دا انصاری اوسی دی ذو الشها دتين لقب سره معروف دی د بدر جنګ او مابعد غزواتو ي حاضر وو. دصفين جنګ ي دحضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ملګری وو. هرکله

چې عمار بن یاسر شهید شو . نو ده توره راوښکله او مقابله ئی او کړه تر دې چې شهید شو لو ده نه دده ځوی عبدالله او عماره او جابر بن عبدالله روایات کړی دی .

۷ ـ خزیمه بن جزء : دا خزیمه د جزء ځوئي دی دده کنیت ابو عبدالله سلمی دی . ده نه دده ورور حبان بن جزء روایت کوی د عربو یکتا خلقو ي شمیرلی شی .

۸ ـ خریم بن ابو خرم : دا خریم دا خرم ځوی دی د شداد بن عمرو بن فاتک اسدی نمسی دی لیکن دا خپل نیکه (دادا) طرف ته منسوب کیږی او ده ته خزیم بن فاتک وئیلی شی . دی شامیانو ي شمیرلی شی . او د بعضو په نزد کوفیانو ي ده نه یو لوئي جماعت روایت کړی دی .

۹ ـ خبیب بن عدی : دعدی انصاري اوسي ځوئی دی غزوه بدر ي حاضر شو او غزوه رجیع ي سنه ۳ھ کې قید کړی شو . بیا مکې ته راوستی شو . او د حارث ابن عامر آولاد و اخستلو اودی خبیب د بدر په ورځ حارث د کفر حالت ي قتل کړی وو . اوس د حارث ځامنو دی اخستی وو چې د خپل پلار بدله ي ئي قتل کړی دی قیدی جوړېدو سره هغوی سره وو . بیا هغو خلقو مقام تنعیم کې په سولۍ وخیژولو . او دا اسلام کې اولنی سړی دی چې د الله تعالی لار کې سولۍ ورکړی شوی ده . صحیح بخاری کې روایت دی ، چې حضرت خبیب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د حارث دلور نه چاړه او غوښتله ، چې د نوم نه لاندی ویښته پری صاف کړی . بیا حضرت خبیب د هغی وړوکی ځوی او چتولو سره په خپل ورون کینولو . هرکله چې چاړه د هغه لاس ي وه ، دبچی مور د هغې کار وائی نه بالکل بی خبره وه . مور چې دا اولیدل ، نو سخته اوبریدله هغه ویره خبیب د هغی دمخ نه محسوس کړه نو ورته ئي او وئیل ته دې نه ویرېږې چې زه به دا معصوم بچی قتل کړم هیڅ کله زه داسې نشم کولی . دبچی مور او وئیل ، ما خپل ژوند ي د خبیب نه بهتر قیدې هیڅ کله نه دی لیدلی . په خدائي قسم چې ما خبیب دقید زمانه ي یوه ورځ اولیدلو . چې د هغه لاس ي د تازه انګورو غنچک وو چې هغه ئی خوړلو . هرکله چې هغه د اوسپني زنځیرونو کې تړلی وو او مکه ي څه میوه هم نه وه اوده وئیل . دا د الله تعالی عطاکړی رزق دی چې ماته راکړی شوی دی بیا چې خبیب ئی حرم نه حل طرف ته قتل د پاره بوتلو . نو حضرت خبیب اوفرمائیل ماته دو مره مهلت راکړئ ، چې زه دوه رکعاته مونځ ادا کړم خلقو موقع ورکړه او خبیب دوه رکعاته مونځ ادا کړو او وې فرمائیل قسم په خدائي که کفارو دا خیال نه کولو ، چې دی د خوف په وجه ځان بچ کولو د پاره مونځ کوي نو ما به نورهم مونځ کړی وی بیا حضرت خبیب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دا دعا او غوښتله ای الله ! دوی یو یو شمیرلو سره قتل کړی ، چې دوی ي یو هم باقی بچ نشی .

فلست ابالی حین اقتل مسلما ... علی ای شق کان في الله مضجعي

وذلک في ذات الاله وان یشأ ... یبارک علی اوصال شلو ممزع

هرکله چې د اسلام په حالت کې زه په سولۍ کولی شم . نو ماته ددې هیڅ پروا نشته ، چې زه د الله تعالی لاري یم که هغه غواړی نو ځما د اعضاؤ جوړ جوړ به برکت نه ډک کړی . خبیب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هغه سړی دی ، چې د الله لاري زنځیرونو کې کیر سرور کولو وخت کې یې دوه رکعاته مونځ کولو طریقه ئي قائمه کړه .

۱۰ ـ خنیس بن حذافه : دا خنیس بن حذافه سهمی قریشی دی . چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه مخي د بې بې حفصې

بنت عمر خاوند وو غزوه بدر کې بیا غزوه احد کې حاضر شو. هغې کې ورته یوزخم اولګیدلو. او دهغې په وجه مدینې ته رسید و سره ساه یې ورکړله. دهغه د وفات نه بعد حفصې رضي الله عنها د حضور صلی الله علیه وسلم سره نکاح وکړه

۱۱ـ ابو خراش: دده نوم حداد دی اسلمی دی صحابی دی.

۱۲ـ ابو خلاد: دده نوم او دنسب پته نشته صرف دومره معلومه ده چې یو صحابي دی دهغه نه یو حدیث نقل دی

صحابیاتې

۱ـ خدیجه بنت خویلد رضی الله عنها: دا خدیجه دخویلد ابن اسد لورده. قریشیه ده امهات المؤمنین نه ده. دپولو نه مخي دابوهاله بن زراره ښځه وه. بیا ورسره عتیق بن عائذ نکاح اوکړله هغه نه پس ئي حضور صلی الله علیه وسلم سره نکاح اوشوله. هغه وخت ددې عمر څه دپاسه څلوېښت کاله وو. او دحضور صلی الله علیه وسلم الله عمر پنځویشت کاله وو. دی نه مخې حضور صلی الله علیه وسلم چا ښځی سره نکاح نه وه کړی. اونه دحضرت خدیجه تروفات پورې پیغمبر صلی الله علیه وسلم د بلې ښځې سره نکاح نه وه کړې. داخدیجه هغه بی بی ده چې دټولو نه مخې ئې په حضور صلی الله علیه وسلم ایمان راوړو. هغه وخت نه سړوي چا ایمان راوړی وو. اونه ښځو ي دحضور صلی الله علیه وسلم تمام آولاد سوا دابراهیم نه چې هغه دماریه قبطیه نه پیدادی دبی بی خدیجې رضي الله عنها نه دی. د هجرت نه پنځه (۵) کاله مخې مکه ې وفات شوه. بعضو څلور کاله قبل وئیلی دی. او بعضو ولی دي چې دری کاله قبل هغه وخت دنبوت لس کاله تیر شوی و عمر ئې ۶۵ کاله وو. مقام جیحون کې دفن شوی یعنې صنت المعلی کې

۲ـ خوله بنت حکیم: دا خوله بنت حکیم ده دعثمان مظعون ښځه ده صحابیه ده ډیره صالحه او فاضله بی بی وه یو جماعت ترې روایات کړې دي.

۳ـ خوله بنت ثامر: دا خوله بنت ثامر دقبیله انصار نه ده ددې حدیث اهل مدیه ي زیات دی دی نه نعمان ابن ابی العیاش زرقی روایت کړی دی او بعضو وئیلی دی چې داخوله دقیس بن ملک بن النجار لور ده او ثامر دقیس لقب دی او صحیح خبره داده چې دواړه جدا جدا ښځې دی.

۴ـ خوله بنت قیس: داخوله دقیس لور ده دقبیله جهینه او سیدونکې ده. ددې حدیث اهل مدینو کې مروج دی دی نه نعمان بن خربوذ دحدیث روایت کړی دی.

۵ـ خنساء بنت خذام: داخنساء دخذام بن خالد لور ده. انصاریه اسدیه ده. ددې نه حضرت عائشې او ابوهریرة رضي الله عنهما دارنګ صحابو احادیث نقل کړي دي.

۶ـ ام خالد بن سعید بن العاص الامویه: دا ام خالد امویه ده دخالد بن سعید بن عاص لور ده خپل کنیت سره مشهوره ده ملک حبشه ي پیدا شوه. هرکله چې مدینې ته راوستی شوه، نو عمر ئي کم وو بیا زبیر بن العوام ورسره نکاح اوکړله. دی نه څو خلقو روایت کړی دی

د: صحابه رضي الله عنهم

۱ـ دحیة الکلبی: دا دحیة دخلیفه حوی دی بلند مرتبې صحابو رضي الله عنهم نه دی حضور صلی الله علیه وسلم سنه ۶ هـ کې

قيصر بادشاه روم ته د خط وركولو سره وليږلو قيصر په حضور ﷺ ايمان راوړل اوغوښتل خو دهغه درباريانو پرې ايمان رانه وړلو . نوهغه هم مسلمان نه شولو . دادحيه هغه صحابي دى چې حضرت جبرائيل آمين به دده صورت ي حضور ﷺ باندې وحي راوړله . دا دشام ملک ته تلى وو او امير معاويه زمانې پورې هلته وو دمتعددو خلکو ددنه روايت اوکړو .

۲ ـ ابودرداء: دده نوم عويمر دا دى دعامر انصاري خزرجي ځوئي دى خپل كنيت سره مشهور دى اودرداء لورده . د خپل خاندان سره يې اسلام راوړلو کې دا لوئي پوهه عالم وو شام کې ئي قيام وكړو . اوسنه ۳۲ھ کې دمشق کې وفات شو .

صحابياتې

ام الدرداء : دام الدرداء نوم خيره دى . دادابو حدردلورده دقبيله اسلم ده دادحضرت ابودرداء ښځه ده لويه عالمه زاهده فاضله صحابيه ده .په عباداتو کې مشهوره وه حضرت ابودرداء نه دوه كاله مخې وفات شوې وه . دشام ملک ي دحضرت عثمان رضى الله عنه دخلافت دورې وفات شوه .

ذ :

صحابه كرام رضي الله عنهم

۱ ـ ابوذر غفارى : دابوذر نوم جندب دى دده پلار جنازه دى داد بلند مرتبې ، مكه کې شروع اسلام راوړونكو نه دى وئيلى شى چې دا ايمان راوړونكو ي پنځم ۵ صحابى دى بيا خپل قوم ته واپس تلى وو . يوې مودې پورې هغوى سره وو تردې چې دغزوه خندق نه پس دحضور ﷺ خدمت کې مدينه منوره کې حاضر شو .بيا مقام ربذه کې ئي قيام وكړو . اوربذه کې سنه ۳۲ھ کې دعثمان رضي الله عنه دخلافت زمانه کې وفات شو دحضور ﷺ دبعثت نه مخکې به ئي عبادت كولو دده نه ډيرو صحابو اوتابعينو روايات كړى دى .

۲ ـ ذومخبر : دا دنجاشى وراره دى دنبي كريم ﷺ خادم دى جبير بن نفير وغيره ده نه روايت كړى دى شاميانو ي شميرلى شى .او دده حديثونه هغوى نه حاصليږى .

۳ ـ ذواليدين : دده نوم خرباق بن ساريه دى لقب يې ذو اليدين دى حجازي دى كله چې پيغمبر ﷺ يو ځل مانځه کې سهوه شو نو ده ورته خبردارى وركړو د بنو سليم سره يې تعلق دى .

ر:

صحابه كرام رضي الله عنهم

۱ ـ رافع بن خديج : دده كنيت ابوعبدالله دى جنګ احد ي په تير اولګيدلو ، چې په هغى سره حضور ﷺ وفرمائيل زه به د قيامت په ورځ ستا ددې تير ګواه يم ،دهغه دا زخم دعبدالملک بن مروان زمانه کې راوچت شو .سنه ۷۳ھ کې مدينه طيبه کې وفات شو .عمر ئي ۸۶ كاله وو يو لوي جماعت ترى روايت كړى دى .

۱-رافع بن عمرو : دا رافع بن عمرو غفاری دی . دده شمیر بصریانو ي کیږی ده نه عبد الله بن الصامت روایت ری دی.

۲-رافع بن مکیث : دا رافع بن مکیث دقبیله جهینه اوسیدونکی دی د حدیبې دصلح په موقع حاضر وو . ډیرو لکو روایت کړی دی

۳-رفاعة بن رافع : دده کنیت ابو معاذ دی دی زرقی انصاری دی غزوه بدر ، غزوه احد بلکه تمامو غزواتو ي ضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره حاضر وو اودحضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ملګرتیا چې جنګ جمل اوجنګ صفین کې هم وجود وو دحضرت معاویه دور امارت کې وفات شو دده دواړه ځامنو عبید اومعاذ اودده وراره یحیی بن خلاد ده روایت کوی.

۵-رفاعه بن سموال : دسموال قرظی ځوئي دی . داهغه دی چې خپلې ښځې له ئي دری طلاقه ورکړی وو بیا بدالرحمن بن زبیر هغې سره نکاح کړی وه .

۶-رفاعه بن عبد المنذر : دارفاعه بن عبد المنذر انصارو نه دی کنیت ئي ابو لبابه دی دده ذکر به حرف لام کي اشی.

۷-رويفع بن ثابت : دارويفع دثابت بن سکن ځوئ دی انصاری دی مصریانو ي شمیرلی شی امیر معاویه سنه ۴۶ ه کې طرابلس مغرب باندی امیر مقرر کړی وو برقه ي وفات شو اوبعضو وئیلی دی ، چې شام کې وفات شو ده نه حنش بن عبد الله اونورحضرات روایت کوی خیال دې وي چې افریقه امیر معاویه په سنه ۳۷ ه کې فتحه کړه.

۸-رکانة بن عبد یزید : دارکانه دعبد یزید بن هاشم بن عبد المطلب قرشي ځوی دی ډیر طاقتور وو دحضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زمانی پوری ژوندی وو اوبعضو وئیلی دی . سنه ۴۲ ه کې وفات شو . ده نه یو جماعت روایت کړی دی .

۹-رباح بن الربیع : داریاح بن الربیع اسیدی دی دده احادیث بصریانو ي مشهور دي.

۱۰-ربیعه بن کعب : داربیعه دکعب ځوی دی کنیت ئي ابو فراس اسلمی دی اهل مدینو کې شمیرلی شی . او دا د اهل صفه نه وو اووئیلی شی چې دی دحضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خادم پاتې شوی دی او دقدیمو اصحابو نه دی حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره به سفر او حضري وو . سنه ۶۳ ه کې وفات شو .

۱۱-ربیعه بن الحارث : داربیعه دحارث بن عبد المطلب بن هاشم ځوئي دی چې دحضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تره (چچا) دی ده ته شرف صحبت دولت حاصل دی دحضرت عمر خلافت کې سنه ۲۳ ه کې وفات شو.

داهغه دی ، چې دده باره ي حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دمکی دفتحی په ورځ فرمائیلی وو .

وړومبنی خون چې زه ئي معاف کوم ، دربیعه ابن الحارث خون دی . اوځکه ئي وفرمایل چې دجاهلیت زمانه ي دربیعه یو ځوی چې دهغه نوم آدم وو ، قتل کړی شوی وو نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسلام ي دهغه مطالبه پرېښوده .

۱۲-ربيعه بن عمر : دا دشام دعلاقې جرش سره تعلق لرې علامه واقدي وايې چې دا په وجه راهط کې شهيد شوی وو.

۱۳-ابورافع اسلم : دده نوم اسلم دی دنبی کريم ﷺ آزاد کړده غلام دی دده دنوم نه دده کنيت زيات مشهور دی دی قبطي وو مخې دعباس رضي الله عنه غلام وو هغه حضور ﷺ ته بطور هديه ورکړی وو بیا چې حضور ﷺ ته دحضرت عباس رضي الله عنه داسلام بشارت ورکړی شو نو حضور ﷺ دی خوشحالی کې آزاد کړو. دده اسلام دغزوه بدر نه مخکې وو دحضرت عثمان رضي الله عنه نه څوورځې مخې وفات شولو.

۱۴-ابورمثه : دا ابورمثه درفاعه بن يثربي ځوی دی تيمي دی القيس بن زيد بن مناة بن تميم داولاد نه دی دده نوم کې ډير اختلاف دی بعضو هغه نوم بيان کړی دی چې مونږ پورته ذکر کړی دی او بعضو عماره بن يثربي وئيلی دی. اوبعضو دويم نوم ذکر کړی دی. دحضور ﷺ خدمت کې خپل پلار سره حاضر شو. کوفيانو کې شميرلی شي.

۱۵-ابورزين : دا ابورزين دی دده نوم لقيط دی دعامر بن صبره ځوئي دی دده ذکر به حرف لام ي راشي.

۱۶-ابوريحانه : دا ابوريحانه دشمعون بن يزيد ځوی وو بنو قريظو نه انصاري دی يعنی دانصارو حليف دا حضور ﷺ خادم وو دده لور ريحانه ده، چې لويه فاضله، عابده، اودنيا نه کناره کشه وه. په آخر کې په شام کې مقيم شوې وه.

صحابياتي

۱-ربيع بنت معوذ : داربيع دمعوذ لور ده صحابيه ده انصارو نه ده لوئي قدر اوعظمت والده ده ددې حديث مدينې او بصره والو ي رائج او مشهور دی

۲-ربيع بنت النضر : داربيع بنت نضر دحضرت انس بن مالک (ترور، دپلار خور) ده. اودحارثه بن سراقه والده مور ده او صحيح بخاری دی، چې دحضرت انس بن مالک دربيع بنت نضر والده (مور) ده.

۳-رميصاء : رميصاء نوم دی دهغې کنيت ام سليم او ام سليم دانس رضي الله عنه مور ده ددې ذکر به دسين د تختې لاندې راشي.

ز:

صحابه کرام رضي الله عنهم

۱-زيد بن ثابت : دازيد بن ثابت انصاری دحضور ﷺ کاتب دی. حضور ﷺ چې مدينې ته تشريف راوړی وو. نو دده عمر يوولس کاله وو دده شمير داسې جليل القدر فقهاء صحابو رضي الله عنه کې دی، چې په هغوی دفرائضو مدار دی د صحابو دهغه جماعت امير دی چې کومو قرآن کريم جمع کړی وو، دابوبکر رضي الله عنه په دور خلافت کې ...

منورهٔ ي سنه ۴۵ هـ کې وفات شو . او عمر ئي ۵۰ پنځوس کاله وو .

۲ـ زید بن ارقم : دازید بن ارقم دی کنیت ئي ابو عمرو دی . انصاری خزرجی دی کوفیینو کې شمیرلی شی کوفه کې سکونت اختیار کړو . او هلته سنه ۶۶ هـ کې وفات شو . دده نسب دارنګه دی زید بن ارقم بن زید بن قیس بن نعمان دده په ذریعه د عبد الله بن ابی منافقت ښکاره شو ، دده په تصدیق کې سورة المنافقون نازل شو ، د مختار بن عبد الملک بن مروان په زمانه کې وفات شو .

۳ـ زید بن خالد : دازید بن خالد دقبیلهٔ جهینه نه دی دی کوفي ته راغلی وو او هلته سنه ۷۸ هـ کې وفات شو عمر ئي ۸۵ کاله وو .

۴ـ زیدبن حارثه : دازید بن حارثه دی دده کنیت او ابز اسامه دی دده والده سعدی بنت ثعلبه ده ، چې د بنی معن نه ده . زید بن حارثه دهغه مور دخپل قوم سره یو ځائي کولو دپاره راوستلو . نو دبنی معن بن ابي الجرعه یو لښکر دجاهلیت زمانه کي پری لوټ مار او کړلو . بیا هغه لښکر په هغی کورونو تیر شو ، چې زید بن حارثه یې اوتښتولو . دهغه عمر هغه وخت اته کاله ښودلی شی . دا نو عمر هلک وو . بازار عکاز ته ئي بوتلو . او خرڅولو دپاره ئي پیش کړو . نو حکیم بن حزام بن خویلد خپلي ترور (پهوپهی) خدیجه بنت خویلد دپاره دڅلور سوه (۴۰۰) درهمو عوض کي واخیستو . بیا چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغی سره نکاح وکړه . نو بی بی خدیجې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت ته ورکړو ددې تمامې واقعې پته دزید بن حارثه خاندان ته اولګیده . نو دهغه پلار حارثه اوتره کعب ، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راغلل اوفدیې ورکولو سره یې ځان سره بوتلل غوښتل . حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زید بن حارثه ته کلی اختیار ورکړلو . که خپل کورته تلل غواړې اوکه غواړې نوماسره دې اوسي . زیدبن حارثه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته خپل کوروالو باندی ترجیح ورکړله . او پلار اوتره (چچا) سره لانړلو . ځکه چې دحضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احسانات او اخلاق کریمانه دهغه زړه کې کور کړی وو دی واقعې نه پس حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه مقام حجر ته بوتلو . او حاضرینو ته خطاب کولو سره ئي اوفرمائیل . خلقو ! ګواه اوسئ مازید خپل ځوئي جوړ کړی دی دا ځما وارث دی اوزه دده وارث یم دی نه پس هغه ته زیدبن محمد وئیلی شو . تردی چې دالله تعالی شریعت راغی اودا آیت نازل شولو چې ﴿ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ﴾ هلکان دهغوی والدینو طرف ته منسوب کولو سره بلئ . داخبره دالله په نزد ډیره دانصاف اوراستئ ده . نو بیا هغه ته زید بن حارثه وئیلی شو . دازید بن حارثه سړو ي دتولو نه مخي اسلام راوړونکو ي دی دیو قول په اعتبار سره حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ده نه لس کاله مشر دی اودویم قول مطابق شل کاله حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دده نکاح ام ایمن خپلې آزاد کړده وینزې سره اوکړله . هغی نه اسامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هلک پیدا شو ددې نه پس زینب بنت جحش سره دده نکاح اوشوه . اوزید بن حارثه ته به محبوب رسول خدا وئیلی شو . اوالله تعالی دهیڅ صحابی نوم قرآن پاک کي سوا دده نه ، نه دی اخستی داهغه آیت دی : ﴿فلما قضی زید منها وطرا زوجنکها﴾ ده نه دده ځوئي اسامه او نورو خلقو روایت کړی دی غزوه موته ي هرکله چې دی دلښکر امیر وو جمادی الاول سنه (۸) ي شهید کړی شو . هرکله چې عمر ئي ۵۵ کاله وو .

۵-زید بن الخطاب : دازید بن خطاب عدوی قریشي دحضرت عمر بن خطاب ورور دی دا دحضرت عمر رضي الله عنه نه عمر کښې لوئي وو اولینو مهاجرینو کښې دی او دحضرت عمر رضي الله عنه نه ئي مخکې ایمان راوړی دی جنګ بدر او هغی نه پس تمام غزواتو کښې حاضر وو. جنګ یمامه کښې شهید شو لو چې خلافت حضرت ابوبکر رضي الله عنه کښې.

۶-زیدبن سهل : دازید دسهل ځوئي دی خپل کنیت ابو طلحه سره مشهور دی دده ذکر به حرف طاء کښې راشي.

۷-زبیر بن العوام رضي الله عنه: دده کنیت ابو عبد الله قریشي دی دده مور صفیه دعبد المطلب لور او دحضور صلی الله علیه وسلم ترور ده دده او دده مور شروع کښې اسلام راوړی وو هر کله چې دده عمر شپاړس (۱۶) کاله وو دده تره دده تره ته لوګی وکړو دې دپاره چې اسلام پریږدي خو دده داسې اونه کړل. او ټولو غزاګانو کښې حضور صلی الله علیه وسلم سره موجود وو. او دحضور صلی الله علیه وسلم ملګرتیا کښې جنګ احد کښې ثابت قدم پاتې و او عشره مبشره نه یو دا هم دی. مقام سفوان چې دبصری سرزمین کښې واقعي دی عمرو بن جرموز سنه ۳۶ هـ کښې شهید کړو. دده عمر ۶۴ کاله وو اول وادی سباع کښې دفن کړی شو. بیا بصری ته منتقل کړی شو او هلته دده قبر مشهور دی.

۸-زیادبن لبید رضي الله عنه: دازیاد دلبید ځوئي دی کنیت ئي ابو عبد الله دی انصاری زرقي دی تمامو غزاګانو کښې حضور صلی الله علیه وسلم سره ملګری وو دحضرت موت ګورنر یې هم جوړ کړی وو دحضرت معاویه رضي الله عنه زمانه کښې وفات شو.

۹-زیادبن الحارث رضي الله عنه: دازیاد دحارث صدائي ځوی دی دحضور صلی الله علیه وسلم په لاس مبارک ئي بیعت اوکړو او مؤذن هم ورسره پاتې شوی وو. بصریانو کښې شمیرلی شي،

۱۰-زاهربن الاسود : دا زاهر بن اسود اسلمي دی هغی صحابو رضي الله عنهم نه دی کومو چې داونې لاندې بیعت کړی وو کوفه کښې مقیم وو. او کوفه والو کښې شمیرلی شي.

زراع بن عامر : دازارع دې دعامر بن عبد القیس ځوئي دی دعبد القیس وفد کښې شاملیدو سره د حضور صلی الله علیه وسلم خدمت کښې حاضر شوی دی بصریانو کښې شمیرلی شي. دده حدیث اهل بصره کښې رائج دی.

۱۱-زراره بن ابی اوفی رضي الله عنه: دا صحابو نه دی دحضرت عثمان رضي الله عنه زمانه کښې وفات شو.

۱۲-ابوزید الانصاری : دده په نوم کښې اختلاف دی سعید بن عمر دی او یا قیس بن سکن، دده د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې قرآن حفظ کړی وو.

۱۳-ابوزهیر نمیری : دا دنمیر قبیلې نه دی آخر کښې شام کښې اوسیده.

۱۴-الزبیدی : دده نسبت زبید طرف ته کیږي. دده نوم منبه بن سعد ښودلی شي. خلک وایې چې دا صحابې وو.

صحابیاتې

۱-زینب بنت جحش رضی الله عنها : دازینب بنت جحش رضي الله عنها د امهات المؤمنین نه ده. ددې دمور

نوم امیه دی چې دعبدالمطلب لور ده اودحضور ﷺ ترور ده . دادزیدبن حارثه چې دحضور ﷺ آزاد کرده غلام وو ، دهغه ښځه وه ، بیا حضرت زید رضی الله عنه طلاق ورکړی وو دی نه پس حضور ﷺ ورسره سنه ۵ هـ کې نکاح اوکړله دازینب تمامو ازواجو مطهراتو کې دحضور ﷺ دوفات نه پس دټولو نه مخکې وفات شوه . ددې اولنی نوم ((بره)) وو . حضور ﷺ ددې نوم زینب رضی الله عنها ایخې وو . بی بی عائشه رضی الله عنها ددې شان کې فرمائي هيڅ ښځه دی زینب نه دین کې بهتره نشته . دادټولو نه زیاته الله نه ویریدونکې ده اودټولو زیاته رښتیا ویونکې ده . دټولو نه زیاته قرابت لرونکې ده دټولو نه زیاته صدقه ورکونکې ده او هغو تمامو کارونو چې هغو کې دالله قرب حاصلولو دپاره ځان په کار راتلی شی دټولو نه زیات ځان قربانی کونکی ده سنه ۲۰ هـ کې مدینه کې وفات شوه او په مدینه منوره کې دفن شوه

۲-زینب رضی الله عنها بنت عبدالله : دازینب دعبدالله بن معاویه لور ده . دبنو ثقیف اوسیدونکې ده دعبدالله بن مسعود ښځه وه دې نه ددې خاوند ابن مسعود او ابوسعید خدري رضی الله عنه او بی بی عائشې رضی الله عنها دحدیث روایت کوي .

۳-زینب بنت ابی سلمه : دادحضور ﷺ د بي بي اود ام سلمه لور ده ددې نوم هم بره وو . حضور ﷺ بدلولو سره زینب کیښودلو . ملک حبشه ي پیداشوه دعبدالله بن زمعه زوجیت ي وه دخپلې زمانې ښځو ي دټولو نه زیاته فقیه او عالمه وه ، دحرې د واقعې نه وروسته وفات شوه .

س :

صحابه کرام رضی الله عنهم

۱ ـ سعدبن ابی وقاص رضی الله عنه : دده کنیت ابواسحاق دی دده دپلار ابووقاص نوم مالک بن وهیب دی زهری دی دقریشو دقبیلې نه دی هغو لسو نه یو دی چې حضور ﷺ ورته دجنت بشارت ورکړی وو داسلام شروع ي ئی ایمان راوړی وو کله چې عمرېې اوولس کاله وو دده بیان دی زه اسلام راوړونکو ي دریم سړی یم .اوزه وړومبنی سړی یم چې دالله تعالی لاري مي تیر اندازی اوکړه ټولو غزواتو ي حضور ﷺ سره برابر شریک وو ډیر مستجاب الدعوات وو . ددې خبری خلقو ي لوی شهرت وو دبدی دعاء نه ئي خلق ویریدل او ددعائي خیر آرزو ئی تری لرله اوداخبره ځکه وه ، چې حضور ﷺ دده حق ي داد عا کړی وه چې (اللّٰهُمَّ سَدِّد سَهْمهُ . وَأَجِبْ دَعْوَتَهُ.) ای الله دده تیر نیغ اورسوی اودده دعا قبوله کړی ده دپاره اوزبیر رضی الله عنه دپاره حضور ﷺ خپل مور وپلار دواړه جمع کولو سره داسې فرمائیلي وو (ارْمِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي.) ارم فداک ابی وامی : داسې الفاظ دی داوړو نه علاوه بل چا دپاره ئی نه دي فرمائیلي . مقام عقیق کې چې مدینې ته قریب دی وفات شولو اودخلقو په اوږو مدینې ته اورسولی شو مروان بن الحکم دده دجنازی مونځ ورکړلو . مروان هغه زمانه ي دمدینې گورنر وو مقام بقیع کې دفن کړی شو دا واقعه سنه ۵۵ هـ کې پېښه شوه . عمر ئی څه دپاسه ۷۰ کاله

وو د عشره مبشره نه دی دده مرګ دټولو نه آخر کښ واقع شو حضرت عمر رضی الله عنه او حضرت عثمان رضی الله عنه دکوفی ګورنر جوړ کړی وو دده نه یولوی جماعت صحابه او تابعین روایت کوی.

۲ ـ سعدبن معاذ رضی الله عنه: دمعاذ ځوئي دی انصاری اشهلی اوسی دی مدینه کښ ایمان راوړی وو عقبه اولی اوثانیه مینځ کښ یې اسلام راوړلو. دده په اسلام باندې د اشهل قبیلې ډیرو خلکو اسلام راوړلو. دانصارو په تمامو خاوندانو نو ي دا وړومبنی خاندان وو چې اسلام ئې راوړلو. حضور صلی الله علیه وسلم دده ته دسید الانصار خطاب عطا کړی وو ذی خپل قوم کي لوئی بزرګ او سردار تسلیمولی شو. جلیل القدر او اکابر او اخیارو صحابو نه دی حضور صلی الله علیه وسلم سره جنګ بدر او احد ي شریک وو او بهادرانه مقابله ئې اوکړله جنګ احد ي ئی شا رګ په تیر اولګیدلو وینه یې بنده نه شوه تردې چې یوه میاشت پس وفات شولو. داواقعه دذی القعدې سنه ۵هده. هغه وخت ئی عمر ۳۷ کاله وو جنت البقیع ي خاوروته او سپارلی شو دصحابو یو جماعت دده نه روایت کوی.

۳ ـ سعدبن خوله: غزوه بدر کي یې شرکت اوکړو او حجة الوداع واله کال نه وروسته مکه ي وفات شولو.

۴ ـ سعدبن عباده: دده کنیت اوبثابت انصاری دی ساعدی خزرجی دی دا د لسو نقباؤ نه یو دی دانصارو سردارانو ي شمیرلی شو. اوشان اوشوکت کي دټولو نه زیات وو. ریاست او سرداری ئی داسی بیاموندی وه چې دهغه اعتراف ئی قوم هم کولو سنه (۱۵) ه کښ د شام د حوران په علاقه کښ. په دی خبره دټولو اتفاق دی چې دا خپلې غسل خانه ي مړ بیا موندی شوی دی چې اولیدی شو نو ټول جسم ئي شین شوی وو تمام خلقو دده دمرګ وجه معلومه نه کړی شوه تردې چې دیو ویونکی آواز د خلقو غوږونو ته راغی چاته بنکاریده نه او دائي وئیل.

نحن قتلنا سید الخزرج سعد بن عبادة　　　رمینا بسهمین فلم نخطاء فؤادة

یعنی مونږ د خزرجو سردار سعدبن عباده قتل کړو او مونږ دوه تیرونه دده په زړه اوچلول چې نښه خطاء نه شوه. په دی وجه مشهوره شوه چې کو جنپ (پیری) قتل کړلو.

۵ ـ سعیدبن الربیع: داسعید بن الربیع دانصارو د خزرج قبیلې نه دی جنګ احد کي شهید شو و حضور صلی الله علیه وسلم دده او عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه تعلق قائم کړی وو دی او خارجه بن زید یو قبر کښ دفن کړی شو

۶ ـ سعیدبن الاطول: دا د قبیله جهینه نه دی ده نه دده ځامن عبدالله او ابونضره روایت کوی.

۷ ـ سعید بن زید: داسعید دزید ځوی دی دده کنیت ابو الاعور دی عدوی قریشی دی عشره مبشرو نه دی شروع نه ورته شرف اسلام حاصل شو او تمامو غزواتو ي سوا دغزوه بدر نه حضور صلی الله علیه وسلم سره شریک وو ځکه چې داسعید بن زید طلحه بن عبدالله سره وو. د ابو سفیان د قافلې په تالاش کښ وو حضور صلی الله علیه وسلم غنیمت ي ددوی حصه مقرره کړې وه. اودحضرت عمر رضی الله عنه خور فاطمه رضی الله عنها دده نکاح کی وه. اوداهغه فاطمه ده چې دهغی په وجه حضرت عمر رضی الله عنه مسلمان شو. سنه (۵۱) کښ مقام عقیق کښ وفات شو. اوهلته نه مدینی ته راوړی شو. او جنت البقیع ي دفن کړی شو. څه دپاسه ۷۰ کاله عمر ئی وو دده نه یو جماعت روایت کوی.

۸ ـ سعید بن حریث: داسعید بن حریث قریشی مخزومی دی دمکې فتح کښ حضور صلی الله علیه وسلم سره

شریک وو هغه وخت ئی عمر ۱۵ کاله وو بیا کوفه ي اقامت پذیر شو او هلته وفات شو . او هلته ئی قبر دی . حافظ ابن عبد البر رَحِمَهُ اللهُ ویلي دي د هغه قبر جزیره ي دی هیڅ اولاد ئی نه وو د هغه ورور عمرو بن حریث تري روایت کوی

۹ـ سعید بن العاص رضی الله عنه : قریشی دی د هجرت په کال پیدا شو د قریشو سردارانو ي وو کومو صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ چې د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حکم سره د قرآن پاک کتابت او کړو . هغوی کې یو دا هم دی حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د کوفی گورنر جوړ کړی وو د ه اهل طبرستان سره جنګ او کړو . هغې کې یې فتحه و منده له په سنه ۵۹ ﻫ کې وفات شو .

۱۰ـ سعید بن زید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : د سعد بن عباده ځوی دی انصاری دی وئیلی شی چې د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صحبت نه مشرف شو خپل پلار نه روایت کوی او د ده ځوی شرحبیل او ابو امامه بن سهل د ه نه روایت کوی واقدی وغیره وئیلی دی د ده صحابی کیدل صحیح دی حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د جانب نه د یمن گورنر وو .

۱۱ـ سبره بن معبد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : جهنی دی د مدینې او سیدونکی دی د ده شمیر د مصر محدثینو کي کیږی .

۱۲ـ سهل بن سعد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : دا ساعدی انصاری دی ابو عباس ئی کنیت دی د ده نوم ((حزن)) وو بیا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئی نوم سهل سره کیښودلو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې وفات شو ، نو د ده عمر ۱۵ کاله وو سهل مدینه کی سنه ۹۱ ﻫ کې وفات شو او بعضو سنه ۸۸ ﻫ بیان کړی دی دا ټولو نه آخری صحابي دی چې مدینه ي وفات شو د ده په مرګ سره مدینه د صحابو نه خالي شوه .

۱۳ـ سهل بن ابی حثمه : کنیت ئی ابو محمد دی ابو عماره انصاری اوسی هم ورته وئیلی شی سنه (۳) ﻫ کې پیدا شو . او کوفه ي اقامت گزین شو او مدینې والو ي شمیرلی شي . او مدینه ي د مصعب بن زبیر زمانه ي وفات شو . یو ه لویه ډله تری د حدیث روایت کوی .

۱۴ـ سهیل بن حنیف انصاری : اوسی دی جنګ بدر ، احد او تمامو غزواتو ي شریک وو . د احد جنګ ي رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ثابت قدم پاتې شو او د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وفات نه پس د حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ملګری او هم نشین وو حضرت علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مدینه ي خپل قائم مقام جوړ کړلو . او هغې نه پس ئي د فارس حاکم جوړ کړلو . سنه ۳۸ ﻫ کې په کوفه کې وفات شو .

۱۵ـ سهل بن بیضاء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : د ده ورور سهیل وو بیضاء دې دواړو مور وه چې د هغې نوم رعد وو او د پلار نوم ئی وهب بن ربیعه وو او سهل هغی مسلمانانو ي دی ، چې د هغوی اسلام مکه ي ظاهر شو او دا هم وئیلی شي چې ده مکه ي خپل اسلام پټولو . او مشرکینو سره بدر ته اورسیدو . هغه زمانه ي یو ه ورځ گرفتار کړی شو نو عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ده متعلق ګواهي ورکړه چې ما دی مکه ي په مونځ کولو لیدلی دی نو دا پریښودی شو بیا مدینه کي وفات شو او آنحضرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ده او د ده دورور د جنازی مونځ جومات کي ورکړو . د دواړو ورونو ذکر د جنازی د مونځ بیان کي راغلی دی .

۱۶ـ سهل بن الحنظلیه : حنظلیه د ده د نیا نوم وو او بعضی وائی د ده مور نوم وو او هغه جانب ته دا منسوب

كيږى او دى نوم سره متعارف دى دده دپلار نوم ربيع بن عمرو و او سهل هغى خلقونه وو چې د ونې لاندې ئې بيعت كړى وو لوى فاضل وو ډير خلوت پسند ذكر او مونځ كي بې كچې مشغول وو څه اولاد ئې نه وو د شام ملك كې ئې سكونت وو او دامير معاويه رضي الله عنه د خلافت زمانه كي دمشق كي وفات شو .

۱۷ـ سهيل بن عمرو رضي الله عنه : دا سهيل بن عمرو قرشي عامري دى د قريشو سردار دى . بدر جنگ كي د كفر په حالت كې گرفتار شو حضرت عمر رضي الله عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته خواست او كړو يا رسول الله ! دده غابنونه وباسه چې ابد. چيرته ستاسو خلاف خطبه ورنكړى شى رسول الله صلى الله عليه وسلم او فرمائيل پريږده ئې شايد دى چرته داسى مرتبى ته اورسى چې ته ئې هم تعريف اوكړى اودا صلح حديبيه كې د كفارو نماينده حاضر شو اود رسول الله صلى الله عليه وسلم د وفات نه پس چې څوک مرتد كيدل نو ده په د ارتداد نه منع كول په سنه ۱۸هـ كې طاعون عمواس كې وفات شو . او دا هم وئيلى شى چې ((يرموک)) كې شهيد كړى شوي وه دده فضائل زيات دي

۱۸ـ سهيل بن بيضاء : قريشي دى پخوانى مسلمان دى دوه هجرتونو والا دى مكې معظمې نه يې حبشي ته هجرت كړى وو بيا د هغه ځاى نه مدينې منورې ته يې هجرت وكړو په ټولو غزاگانو كې شريک وو په سنه ۹هـ كې دحضور صلى الله عليه وسلم ژوند مبارک ي چې تبوک نه ئې تشريف راوړلو دى وفات شولو ځان پس يې څه اولاد ئې نه دى پرېښى .

۱۰ ۱ـ سمره بن جندب رضي الله عنه : هغه فزاري دى دقبيله انصار حليف وو حافظ وو او رسول الله صلى الله عليه وسلم نه ئې ډير روايت كولو او ده نه يو جماعت روايت كوى بصره كى د سنه ۵۹هـ آخير كې وفات شو .

۲۰ـ سليمان بن حر : دده كنيه ابو المطرف ده خزاعى دى عالم او عابد دى ، په كوفه كې اوسيده د درې نوي ۹۳ كالو عمر والا وو

۲۱ـ سليمان بن بريده : اسلمى دى د ډيرو صحابو نه يې روايات آخستي دي په سنه ۱۵هـ كې وفات شو

۲۲ـ سلمه بن اكوع : كنيت ئى ابو مسلم دى اسلمى مدنى دى دا ونې لاندې بيعت كونكو نه دى پياده جنگ كونكو ي دټولو نه زيات بهادر او قوى وو سنه ۷۴ هـ كې مدينه ي وفات شو عمر ئى ۸۰ كاله وو . ده نه ډير خلق روايت كوى .

۲۳ـ مسلمة بن هشام رضي الله عنه : دا قرشي مخزومى دحبشې دمهاجرينو نه دى بنه او صاحب فضل صحابى دى دابو جهل ورور دى شروع زمانه كي ئى اسلام راوړى وو د الله تعالى لار كې يې ډير تكليفونه او چت كړل مكه ي نظر بند كړى شو رسول الله صلى الله عليه وسلم چې به كوم كمزورو او ضعيفانو دپاره قنوت ي دعا كوله دا په يې هم هغوى كې شريكولو . دا مكه كې دقيد كيدو په وجه بدري شريک نه شو . سنه ۱۴هـ كې چې د حضرت عمر رضي الله عنه خلافت وو ، جنگ مرج الصغر كې شهيد شو .

۲۴ـ مسلمة بن صخر : انصاري بياضي دى وئيلي شى چې دده نوم سليمان وو دا هغه كس دى چې خپلې ښځې سره دظهار كولو نه پس ئي جماع كړى وه . ژړا زارى كونكو نه دى هم وو بخارى رحمه الله فرمائيلى دى چې

دده روایت معتبر نه دي .

۲۵ـ سلمه بن المحبق : ابوسنان دده کنیت دی دمحبق نوم صخر بن عتبه الهذلی وو بصریانو ي شمیرلی شو

۲۶ـ سلمه بن قیس : اشجعی دی ابوعاصم ورته شامي وائی اودکوفی اوسیدونکو کې شمیرلی شی هلال بن یسار وغیره دده نه روایت کوی .

۲۷ـ سلمان فارسي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: کنیت ئی ابوعبدالله دی درسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آزاد کرده دی فارسی الاصل د رامهرمزد اولادې نه دی اوبعضی داوائی چې داصفهان اوسیدونکی دی ددې ن طلب ي ئی سفر اوکړو دټولونه مخې نصرانی مذهب ئی اختیار کړو دهغی کتابونه ئی اولوستل اوپه هغه دین کې یې پرله پسی مشقتونه برداشت کول بیاقوم عرب گرفتار کړلو اویهودیانو په لاس ئی خرڅ کړلو . بیا هغه یهودیانو سره مکاتبت وکړو . رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بدل کتابت ي دهغه مدد وکړو وئیلی شی ، سلمان فارسی څه دپاسه لسو آقاگانو غلام پاتی شوی دی حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته چې مدینی ته راورسیدو نو مسلمان شو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائیل سلمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ځمونږ داهل بیتو نه دی اودی هم دهغی کسانو نه دی چې دهغوی دقدوم جنت الفردوس متمنی دی عمر ئی ډیر زیات وو وئیلی شی چې ددوه نیم سوه کالو وو اوبعضی روایتونو ي دري نیم سوه کاله عمر ئی دی لیکن وړومبنی قول صحیح دی دخپل لاس گټه به ئی خوړله او صدقه کوله سنه ۵۳ هـ کې شهر مدائن کي وفات شو هلته قبر دی .

۲۸ـ سلمان بن عامر : ضبی دیٌ بصریانو ي شمیرلی شی کم عمره صحابي دی د ضنب په قبیله کې یوائې ده د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه یې حدیث نقل کړي دي .

۲۹ـ سفینه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: دا درسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آزاد کرده دی بعضی وائی دام سلمه آزاد کرده دی اوتاحیات ئی ترې دنبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دخدمت عهد اخستی وو وائی ، چې سفینه دهغه لقب وو اودهغه دنوم باره کی اختلاف دی بعضو روته رباح وئیلی دی اوبعضو مهران اوبعضورومان عربی النسل وو بعضوورته فارس الاصل وئیلی دی . بیان کیږی چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یوسفري وو هرکله چې څوک به ستړی شو . نوخپله توره ، ډهال ، نیزه به ئی په ده اچوله. تردې چې ډیر څیزونه پری واچولی شو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوفرمائیل دبار خو سفینه (یعنی کشتی) ده .

۳۰ـ سالم بن معقل : دابوحذیفه بن عتبه بن ربیعه آزاد کرده دی دفارس اصطرخ اوسیدونکی وو بهترین صحابي دی خاص قراء کې شمیرلی شو ځکه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوفرمائیل ، څلور سړو نه قرآن زده کړی (۱)ابن ام عبد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه (۲)ابی بن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه (۳)سالم بن معقل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه (۴)اومعاذبن جبل نه دی بدرکی شریک شوی .

۳۱ـ سالم بن عبید : اشجعی دی اهل صفو نه دی اهل کوفه ي شمیرلی شی ده نه بلال بن یساف روایت کوی.

۳۲ـ سراقه بن مالک : داسراقه بن مالک بن جعشم مدلجی کنانی دی قدید ته به تلو راتلو او اهل مدینه کې

دشاعرانو نه وو سنه ۲۴هـ کې وفات شو . په
میرلی شو . یولوئی جماعت تری روایت کوی دډیری اوچتی درجی
بجرت کې د هغه هغه واقعه وه چې د حضور دنیولو لپاره وتلی وو چې ایمان یې وربانديږ راوړو حضور هغه ته
وفرمایل چې زه ستا په لاسونو کې د فارس باد شاه بنګړي کورم.
دی.

۳۳ ـ سفیان بن اسید : داسفیان بن اسید الحضرمی الشامی دی جبیر وغیره تري روایت کړی دی.
ازدي د بنو شنو ونه دی او د حجاز محدث دی.

۳۴ ـ سفیان بن عبدالله : دا ازدي د بنو شنو ونه دی او د حجاز محدث دی.
کنیت یې او عمرو دی، سقفي، د طائف والا ونه

۳۵ ـ سفیان بن عبد الله : دا دعبد الله بن ربیعه ځوی دی، کنیت یې او عمرو دی، سقفي، د طائف والا ونه
دی، دعمر فاروق د طرف نه د طائف حاکم وو.
دی ددی خبري روایت کوي

۳۶ ـ سخبره : دده کنیت ابو عبد الله ازدی دی ده نه دده ځوی عبد الله کتاب العلم کي ددی خبري روایت کوي
داوو (۷) کالو په عمري خپل

۳۷ ـ السائب بن یزید : دده کنیت ابویزید کندی دی سنه (۲) هـ کې پیدا شو . داوو (۷) کالو په عمري خپل
والد ماجد سره حجة الوداع ي حاضر شو . ده نه زهری او محمد بن یوسف روایت کوی سنه (۸۰) هـ کې وفات شو.
ده نه دده

۳۸ ـ السائب بن خلاد : دده کنیت ابوسهله دی انصاری خزرجی دی سنه (۹۱) هـ کې وفات شو . ده نه دده
ځوی او عطاء بن یسار روایت کوی.
او کوفیانو کي شمیرلی شی

۳۹ ـ سوید بن قیس : دده کنیت ابوصفوان دی ده نه سماک بن حرب روایت کوی او کوفیانو کي شمیرلی شی
رضاعی پلار وو د ده نوم براء بن اوس

۴۰ ـ ابوسیف القین : دحضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دځوی ابراهیم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رضاعی پلار وو د ده نوم براء بن اوس
انصاری دی خپل کنیت سره زیات مشهور دی دده ښځه ام برده ده چې ابراهیم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته ئی پی ورکړي وو.
حافظ حدیث دی دصحابه او

۴۱ ـ ابوسعید الخدري : انصاری خدری دی خپل کنیت سره مشهور شولو حافظ حدیث دی دصحابه او
تابعینو یولوئی جماعت ده نه دحدیث روایت کوی سنه ۷۴هـ کې وفات شو او جنت البقیع کي خاورو ته اوسپارلی
شو ۸۴ کاله ئی عمر وو.
۶۴ کاله عمر ئی وو سنه ۶۴هـ

۴۲ ـ ابوسعید بن المعلی : دا ابوسعید حارث بن معلی انصاری زرقی دی ۶۴ کاله عمر ئی وو سنه ۶۴هـ
کې وفات شو.
اهل مدینه ي شمیرلی شی.

۴۳ ـ ابوسعیدبن ابی فضاله : حارثی انصاری دی دده کنیت دده نوم دی اهل مدینه ي شمیرلی شی.

۴۴ ـ ابوسلمه : دا دعبدالله بن عبدالاسد ځوی دی مخزومی قرشي دی دحضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دترور ځوی
یعني دبره بنت عبد المطلب ځوی دی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه مخکې د ام سلمه رضی الله عنها خاوند وو، دهغه د
مرګ نه وروسته ام سلمه رض د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په نکاح کې راغله په ټولو غزاګانو کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
سره شریکه وو، مدینه منوره کې په سنه ۴ هـ کې وفات شو په نوم یې کنیت غالب وو.

۴۵ ـ ابوسفیان ابن حرب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: دا د صخر بن امیه ځوی دی اموی قریشي دی دا امیر معاویه والد دی،
د فیل د واقعې نه لس کاله مخکې پیا شوی وو، د جاهلیت په زمانه کې د قریشو د سردارانو مشر وو، د فتح مکې

په ورځ يې ايمان راوړلو د مؤلفة القلوب نه وو په غزوه حنين کې د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره وو حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دغه غزوه کې هغه سل اوښان او څلويښت اوقيې سره زر ورکړل ، د طائف په جنګ کې د هغه يوه ستر ګه ختمه شوې وه ، په غزوه يرموک يعنی عهد فاروقي کې يې دويمه ستر ګه شهيده شوه په کاڼي لګيدو سره ، دده نه عبد الله بن عباس رض احاديث نقل کړي دي په سنه ۳۴ هـ کې په مدينه منوره کې وفات شو ، جنت البقيع کې دفن کړې شو . ام المؤمنين ام حبيبه دده لور وه يعني دا د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سخر وو .

۴۶ ـ ابوسفيان بن حارث : دا د حارث بن عبد المطلب ځوی دی يعنی د رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تره ځوی دی او د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رضاعي وروردی حليمه سعديه بن ابي ذويب ده ته هم پې ورکړې وې ، بعضو ويلي دي چې دده نوم مغيره وو او بعضو ويلي دي چې مغيره دده ورور وو او دده نوم دده کنيت دی د جاهليت په زمانه کې د اچتو شاعرانو کې وو ، د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هجوه کې به يې اشعار ليکل حسان بن ثابت رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ به په اشعارو کې د هغه د اشعارو جواب کولو ، کله چې مسلمان شو د شرم د وجې نه يې پيغمبر صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته نيغ نشو کتلی ، دفتح مکې په ورځ مسلمان شو حضرت علي رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ورته وويل ابوسفيانه ! ته لاړ شه د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په دربار عاليه کې داسې ووايه (**تالله لقد اثرك الله علينا ـ وان كنا لخاطئين**) يعنی الله تا ته لوی عزت درکړی دی او مونږ خطاکاريو هغه داسې وکړل ، پيغمبر صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هغه ته د رحمت په نظر وکتل او وې ويل (لاتثريب عليكم اليوم يغفر الله لكم) تاسو باندې نن څه ملامتيا نشته الله دې تاسو معاف کړي ، او اسلام يې قبول کړو ، د رحمت په لم کې يې ورله ځای کړو د هغه د مرګ واقعه داسې وه چې حج ته لاړو يا يې د سر خريلو په وخت کې د هغه د سر دانې کټ کړې دد وجې نه بيمار شو کله چې مدينې ته واپس راغی نو وفات شو ، د عقيل ابن ابي طالب په کور کې دفن شو ، عمر فاروق رض د هغه جنازه وکړه ، وفات يې په سنه ۲۰ هـ کې وشو

۴۷ ـ ابو السمع : دده نوم اياد دی د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاص خادم يا ازاد کرده غلام دی په کنيت باندې مشهور دی معلومه نده چې کله او په کوم ځای کې وفات شوی دی .

۴۸ ـ ابو سهله : دده نوم سائب ابن خلاد دی دده ذکر تير شوی دی

صحابياتې

۱ ـ سوده : دا سوده رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ بنت زمعه ام المؤمنين ده شروع زمانه ي ئی اسلام راوړی وو د خپل تره (چچا) ځوی سکران بن عمرو نکاح کې وه . چې خاوند ئی وفات شو نو رسول الله صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورسره نکاح وکړه اودی سره مکه کې خلوت وشو دانکاح دبی بی خديجې رضی الله عنها دوفات نه پس اودبی بی عائشی رضی الله عنها د نکاح نه مخکې وشوه هغې مدينې ته ئې هجرت وکړو . هرکله چې بوډۍ شوه ، نو حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوغوښتل ، چې طلاق ورکړی خو هغې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته خواست اوکړو چې طلاق نه ورکوی او هغې دخپل وار ورځ بی بی عائشې ته ورکړه نو حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپله نکاح کې وساتله شوال سنه (۵۴) هـ کې مدينه کې وفات شوه .

۲ ـ ام سلمه رضی الله عنها : دا ام سلمه رضی الله عنها ام المؤمنين هند بنت ابی اميه ده جناب رسول الله

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه مخکې دابوسلمه نکاح کې وه ابوسلمه سنه (۴)ھ کې وفات شو . نوهغې حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره په دغه کال کې د شوال په میاشت کې نکاح او کړله عمرېې ۸۴ څلور اتیا کاله وو بیا په سنه ۵۹ ھ کې وفات شوه د هغې نه دهغې لور زینب او بی بی عائشې صدیقه وغیره روایت کوی .

۳ـ ام سلیم رضی الله عنها : د دملحان لورده ددې نوم سهله یا رمله یا ملیکه یا غمیصه یا میصاییان دی ددې نکاح د مالک بن نضر سره شوی وه کوم چې د انس بن مالک پلار دی . حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د مالک بن نضر ځوی دی بیا دامالک بن نضر دکفر په حالت ي قتل کړی شو دی دی اسلام راوړلو ابو طلحه دی ته دنکاح پیغام ورکړو هغې ورته وویل که اسلام دې راوړلو نو نکاح در سره کوم او د اسلام نه سوا در نه هیڅ مهر نه غواړم نو ابو طلحه ایمان راوړلو او نکاح یې ورسره وکړه څه خلک د هغې نه روایت کړی دی .

۴ـ سبعیه بنت حارث : دا اسلمیه ده د سعد بن خوله په نکاح کې وه د خاوند وفات یې په حجة الوداع شوی دی ددې د کوفې والاو د هغې نه روایات نقل کړې دي .

۵ـ سهیمه بنت عمیر : دا د مزینه قبیلې نه وه د رکانة بن عبد زید په نکاح کې وه په باب الطلاق کې یې ذکر راغلی دی .

۶ـ سلامة بنت حر : دا ازدیه ده یا فزاریه ده کوفې والاو ددینه حدیث نقل کړي دي .

۷ـ سلمی : دا درافع مور او دابورافع زوجه صحابیه ده . دابراهیم ابن رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رضاعي مور ده حضرت فاطمې ته یې د بنت عمیس په ملګرتیا غسل ورکړی وو .

ش :

صحابه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ

۱ـ شداد بن اوس : دده کنیت ئې ابولیلی انصاری دی دحسان بن ثابت د تره ځوی دی په آخر کې په بیت المقدس کې اوسیده په سنه ۵۸ کې د ۷۵ کالو په عمر کې وفات شو په شام کې یې مزار دی .
عباده بن صامت او ابودرداء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا وائي چې علم او حکمت ورکړی شوی وو .

۲ـ شریح بن هانی : دده کنیت ابوالمقدم حارثی دی ده حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دده د پلار کنیه ابو شریح ایخې وه لهذا د هاني بن یزید کنیه او شریح ده د حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د ملګرو نه دی .

۳ـ شرید بن سوید : دا ثقفي دی دحضرموت اوسیدونکی دی دا په بنو ثقیف کې شمیرل شوی دی ، دبعضو خلکو په نزد طائف والاو کې شمار شوی دی حجاز والاو سره دده احادیث شته .

۴ـ شکل بن حمید : دا عبسي دی ، دده نه دده ځوی شتیر احادیث نقل کړې دي ، کوفې والاو کې شمار شوی دی .

۵ـ شریک بن سحماء : خیال کول پکار دی چې سحماء دده مور ده دده د پلار نوم عبده بن مغیث دی هغه په

خپلې ښځې باندې د بلال بن اميه سره د زما تهمت ولګولو ، بيايې لعان وکړو ، دا د خپل پلار عبده سره د احد په جنګ کې شريک شوی وو .

۶ ـ ابوشبرمة : خيال کوی چې شيرمه د شين په پيښ او دباء په سکون سره دی ، دا صحابي دی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې وفات شو ، په حج کې د دغه ذکر راغلی دی .

۷ ـ ابوشريح : دده نوم خويلد بن عمرو دی ، کعبي عدوي خزاعي دی ، د فتح مکې نه مخکې يې اسلام راوړی دی او په سنه . ۶۸ هـ کې په مدينه منوره کې وفات شوی دی په خپلې کنيې سره مشهور دی .

صحابياتي

۱ ـ الشفاء بنت عبد الله : دا قريشيه عدويه ده نوم يې ليلی دی ، شفاء يې لقب دی ، د هجرت نه مخکې يې ايمان راوړی دی ، د لوی عقل او پوهې والا وه ، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به ددې په کور کې آرام کولو ، دې به د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لپاره ځانله بستره او تهبند (ازار) ايخی وو ، د آرام کولو لپاره حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته اول پی دې ورکړې دي .

۲ ـ ام شريک غزنة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا : ددې پوره نوم عزيه بنت دودان دی ، د قريشو سره يې تعلق دی او صايبه ده .

۱ ـ ام شريک انصاريه : دا انصاريه ده ، د فاطمې بنت قيس د عدت په بيان کې ددې ذکر راغلی دی ، کله چې پيغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل (اعتدي في بيت أم شريک) بعضې خلک وايې چې ام شريک د عتبه انصاري ښځه ده ، خيال کول پکار دي چې يو ام شريک قريشيه هم شته کومه چې د لؤي بن غالب په اولاد کې ده دا انصاريه ده .

ص :

صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ

۱ ـ صفوان بن عسال : دا مرادی دی د مراد قبيلې سره يې تعلق دی په کوفه کې اوسيدو د کوفې والاو سره احاديث شته .

۲ ـ صفوان بن معطل : دده کنيت ابو عمرو دی سلمي دی او په ټولو غزاګانو کې شريک شوی وو د حضرت ام المؤمنين د تهمت واقعه دده سره تعلق لري لوی متقي او بهادر وو ، د ارمنيا په جنګ کې شهيد شو د شپيتو کال نه يې عمر زيات وو ، مشهور صحابي دی .

۳ ـ صفوان بن اميه : دا اميه بن خلف ځوی دی جمحی قريشي دی د فتح مکې په ورځ تختيدلی وو عمر بن وهب او دهغه ځوی وهب دهغه لپاره آمان حاصل کړی وو ، پيغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خپلې لمن کې ورته ځای ورکړو ، چونکه عمر بن وهب دهغه تلاش وکړو او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې يې حاضر کړو وې ويل چې وهب بن عمير ماته وويل چې تاسو به ماته پدې شرط آمان کړی دی چې زه به دوه مياشتې په سفر کې تيروم ،

پیغمبر ﷺ ورته ځلور میاشتې امان ورکړو صفوان د حضور ﷺ سره د کفر په حالت کې د حنين او د طائف په موقع شريک وو، پیغمبر ﷺ ورته د مال غنیمت نه ډير مال ورکړه، صفوان په طائف کې اسلام قبول کړو بيا يې هجرت وکړو مدينې منورې ته راغی د هغه نه يوه مياشت مخکې اسلام راوړی وو دده د اسلام په راوړلو سره پیغمبر ﷺ دده نکاح بر قرار وساتله، حضرت صفوان مکه کې په سنه ۴۲ کې وفات شو، ده په غزوه طائف کې ايمان راوړی وو.

۴ ـ صخر بن وداعه : دا غامدي ازدي دی طائف کې اوسيده او د حجاز والاو کې شمار دی، د عمرو بن عبد الله ځوی دی.

۵ ـ صخر بن حرب : دده کنيه ابوسفيان دی د معاويه رضي الله عنه پلار دی دده ذکر د سين په تخته کې شوی دی.

۶ ـ صهيب بن سنان : دا د عبد الله بن جدعان آزاد کرده دی دده کنيت ابويحی دی دده وطن د موصل په علاقه کې وو، روميانو وربانديې حمله وکړه او خپل غلام يې کړو، دهغه وخت کې د ماشوم وو، په روميانو کې يې پرورش کيدو تردې چې عبد الله بن جدعان واخستلو او آزاد يې کړو، ده او عمار بن ياسر په مکه کې په يوه ورځ ايمان راوړی دی، حضور ﷺ دار ارقم کې وو او څه دپاسه ديرشو کسانو رايمان راوړی وو، په مکه کې هغه ته د ايمان په وجه ډير تکليفونه ورسول شول، بيا يې مدينې ته هجرت وکړو دده په باره کې دا روايت نازل شوی دی، ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ﴾. په سنه (۸۰) ھ کې مدينه ي وفات شو. او جنت البقيع کې دفن شو.

۷ ـ الصعب بن جثامه : دا ليثی دی ودان او ابواء مقام کې اوسيده د حجاز يانو نه وو، خلافت صديقي کې وفات شوی دی.

۸ ـ الصنابحی : دا په دې نوم سره مشهور دی ځکه دا د صنابح بن زاهر بن عامر د قبيلې نه دی کوم چې د مراد د خاندان نه دی دده اصلی نوم عبد الله دی، د عين په تختي کې به دده نوم راشي

۹ ـ ابو صرمه : دده نوم مالک بن قيس دی، مازني دی، په بدر وغيره ټولو غزاګانو کې شريک شوی وو.

صحابياتي

۱ ـ صفيه : دا صفيه د حيئ بن اخطب لور ده چې بنی اسرائيلو نه ده او د هارون بن عمران علی نبينا عليه السلام د اولاد نه ده. اول کې د کنانه بن ابی الحقيق يهودي په نکاح کې وه کوم چې د خيبر په جنګ کې وفات شو يعنی محرم سنه ۷ ھ کې قيد کې راوستی شوه او دحية بن خليفه کلبي په حصه کې راغله حضور ﷺ هغه ته او و غلامان ورکړل او صفيه يې ترينه واخستله ازاده يې کړه او حضور ﷺ ورسره نکاح وکړه، يعني دا ام المؤمنين ده، په سنه ۵۰ ھ کې په مدينه منوره کې وفات شوه په جنة البقيع کې دفن شوه، ددې نه حضرت انس او عبد الله بن عمرو رضي الله عنهما احاديث روايت کړي دي

۱ ـ صفيه بنت عبد المطلب رضي الله عنها: دا د حضور رضي الله عنها تروردہ مخکې د حارث بن حرب په نکاح کې وه د

هغه د مرګ نه وروسته د خویلد په نکاح کې راغله د هغې نه د دې زبیر پیدا شو ډیر عمر والا وو ، په خلافت فاروقي کې په سنه ۲۰ هـ کې وفات شوه ، د رې اویا ۷۳ کاله عمر یې وو مدینه منوره کې په جنت البقیع کې دفن شوه .

۱ ـ صفیه بنت ابی عبید : دا ثقفیه ده ، د مختار بن ابي عبید خور ده د عبد الله بن عمر ښځه ده ، او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صحبت یې موندلی دی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خبرې یې اوریدلي دي لیکن کوم حدیث یې ترې نه دلی نقل کړی د حضرت عائشې او حفصې رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا نه یې روایات نقل کړی دي

۱ ـ صفیه بنت شیبة : دا دشیبه حجبي لور ده ، دې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ یې لیدلی دی او که نه ؟ په دې کې اختلاف دی حقه خبره داده چې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه یې روایت ندی کړی

۱ ـ الصماء بنت بسر : دا مازنیه ده صحابیه ده ، د دې نوم بُهیه دی صماء یې لقب دی .

ض :

صحابه رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ

۱ ـ ضماد بن ثعلبه : د ازدي قبیلې د ازد شنوة نه دی . دا سلام نه مخکې د پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بهترین دوست وو ، دا طبیب هم وو او د مونه به یې هم کول ، د اسلام په ابتداء کې مسلمان شوی وو ، کله چې ورته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قرآنکریم واورولو نو وې ویل (لقد بلغت کلماتک هذه قاموس البحر) چې دا کلمات د سمندر بیخ ته رسیږي ، حضرت ابن عباس وغیر وو ترینه روایات نقل کړي

۲ ـ الضحاک بن سفیان : دا د کلاب عامري دی اهل مدینه والاو کې شمار دی ، نجد ته به تلو ، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د خپل قوم حاکم جوړ کړو ، د سلو پهلوانانو برابر وو ، د بهادرۍ د وجې نه به یې توره راویسته او د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سر سره به ولاړ وو ، د حفاظت کولو لپاره .

ط :

صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ

۱ ـ طلحه بن عبید الله : د ده کنیت ابو محمد قریشي دی عشره مبشره نه دی پخوانی مؤمن دی تمامو غزواتو کې سوا د بدر نه شریک وو د عدم شرکت وجه ئی داوه چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بدر په ورځ د سعید بن زید سره دابوسفیان د قافلې لپاره لیږلی وو د عین بدر په ورځ راغی ، د احد په ورځ یې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حفاظت په خپله کړی وو ، ځلیرویشت زخمونه یې خوړلې وو ، د لاس ګوتې یې شلې شوې وې بعضو روایاتو کې دي چې د نیزو او تورو یې اویا زخمونه خوړلي وو ، د جنګ جمل په واقعه کې د جمعرات په ورځ په سنه ۳۰ هـ کې په شلم د جمادی الاولی شهید شو ۶۴ کاله عمر یې وو او بصره کې دفن شو .

۲ ـ طلحه بن البراء : دا انصاری دی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې وفات شوی حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئی

دجنازې مونځ وركړلو او داسې يې ووېل (اللَّهُمَّ الْقَ طَلْحَةَ تَضْحَكُ إِلَيْهِ وَيَضْحَكُ إِلَيْكَ) اى الله ! ده سره په خندا ملاقات اوكړې او ده هم دې خندا سره ستا خدمت كې حاضر شي ، په حجاز والاو كې وو.

۳ـ طلق بن علی : كنيت ئې ابوعلي حنفي يمامي دى ده ته طلق بن ثمامه هم وئيلى شى ده نه دده وى قيس روايت كوى.

۴ـ طارق بن شهاب : دده كنيت ابو عبد الله دى بجلي كوفي دى ، د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره يې ملاقات شوى دى ، ليكن د هغه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه يې احاديث ډير كم دي ، په خلافت صديقي او فاروقي كې يې ۳۳ جهادونه كړي دي په سنه ۸۲ هـ كې وفات شوى دى.

۵ـ طارق بن سويد : دا صحابي دى د شرابو متعلق ترينه يو حديث نقل دى.

۶ـ الطفيل بن عمرو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : داطفيل بن عمرو دا دوسى دى مكه كې يې ايمان راوړى وو بيا خپل قوم ته تللى وو او د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هجرت كولو نه بعد مدينې منورې ته راغى د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تر وفات پورې هلته وو ، خبره داده چې په خلافت صديقي كې د يمامې په جنګ كې شهيد شو ، دده شمار د حجاز والاو كې دى

۷ـ ابوالطفيل : دده نوم عامر دى دواثله ځوى دى ليثى او كنانى دى د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت كې اته كاله وو ، په سنه ۱۰۲ هـ كې وفات شو دا آخري صحابي وو چې په مرګ سره يې ځمكه د صحابو نه خالي شوه

۸ـ ابوطيبه : دده نوم نافع دى مشهور صحابى دى محيصه بن مسعود انصاري غلام وو او حجام وو يعنى رګ كولاوولو والا جراح ، ده د پيغمبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رګ كولاو كړى وو ،

۹ـ ابوطلحه : دده نوم زيد بن سهل دى انصاري بخاري په خپلې كنيې سره مشهور دى د حضرت انس بن پلندر وو د اعلى درجې تير (ننبه) ويشتونكى وو ، حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمائيل په لښكر كې د ابو طلحه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ آواز د لوى جماعت نه بهتر دى ۷۷ كاله عمر يې وو په سنه ۳۱ هـ كې وفات شو په بيعت عقبه كې د او يا ۷۰ انصارو سره راغلى وو ، بيا غزوه بدر او نورو ټولو غزاګانو كې شريک شو دده نه يو جماعت روايت كړى دى

ظ : صحابه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ

۱ـ ظهير بن رافع : داظهير بن رافع دا حارثى انصاري اوسي دى په دويم بيعت عقبه كې شريک شوى وو بيا د بدر وغيره غزواتو كې شامل شو خيال كول پكار دي چې د ظهير والد رافع دا بل يو دى رافع بن خديج نه دى.

ع :

صحابه كرام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ

﴿۱﴾ عمر بن الخطاب : دده لقب فاروق دى دده كنيت ابو حفصه دى عدوى قريشى دى د نبوت په پنځم يا شپږم كال ئې اسلام راوړلو دده نه مخكې څلويښت سړو او يوولس (۱۱) ښځو اسلام راوړى وو .بعضو ويلي دي چې په ده سره څلويښت مؤمنان پوره شول

دده د ایمان راوړلو په ورځ مکه کې اسلام وپړقیدو دده نه دری ورځې مخکښې حضرت همزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مسلمان شوی وو دده خور فاطمه بنت خطاب دده د ایمان ذریعه جوړه شوه په دغه ورځ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دار ارقم کې وو د صفا غرته چې حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ راغی نو حضرت همزه ورسره وو ، دده دروازه ووهله د بارګاه نه حاضرین بهر راغلو ، همزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تپوس وکړو څوک دی ؟ خلکو وویل عمر دی حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بهر ته ووتلو هغه یې د لمن نه ونیولو جټکه یې ورکړه دا په دواړو زنګونانو کیناستو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وویل ایاستا د ایمان راوړلو وخت لاندی راغلی ؟ هغه سمدستې کلمه وویله ، حاضرو خلکو د خوشحالی نه د تکبیر چغې ووهلې چې حرم کې واوریدل شوې ، هغه عرض وکړو یا رسول الله ! آیا مونږ په حق او کفار په باطل باندې ندي ؟ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل : قسم په الله تاسو په حق یاستئ ، عرض یې وکړو بیا ولې مونږ غلې یو ؟ مسلمانان د حرم طرف ته په دوو صفونو کې ووتل ، یو صف کې همزه وو او په بل صف زه (عمر) کله چې زه او همزه د مؤمنانو په صفونو کې کفارو اولیدو نو ډیر غمژن شول په هغه ورځ ماته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د فاروق لقب راکړو ، الله زما په ذریعه حق او باطل جدا کړل ، داود بن حصین نه روایت دی چې کله ده (عمر) اسلام راوړو نو جبریل راغی وې ویل : نن د حضرت عمر په اسلام راوړلو فرشتو مبارکیانې سره ورکړې .حضرت ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمائي : که د تمامې دنیا والاو علمو په یوه پله کې کیخودی شي او د حضرت عمر په بله پله کې نو د حضرت عمر علم به وزني شي ، د حضرت عمر په وفات سره نهه حصې علم او چت شولو لسمه حصه پاتې شو ، د پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره ټولو غزواتو کې شریک شوی وو د ټولو نه اول امیر المؤمنین دده لقب وو ، د ابوبکر صدیق نه وروسته خلیفه وو ، دا په سنه ۲۳ هـ کې د چهار شنبې په ورځ یو یهودي غلام ابو لؤلؤ په خنجر باندې د سحر په مونځ کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په محراب کې ووهلو او شهید یې کړو د محرم په اول د یک شنبې په ورځ د پیغمبر په خواکې ګنبد خضرا کې دفن کړی شو لس نیم کاله خلافت یې وکړو ، ۶۳ کاله عمر یې وو ، حضرت صهیب د هغه جنازه وکړه ، ډیرو خلکو د هغه روایات نقل کړی دي ، عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د اوګد قد والا سور سپین رنګ والا سړی وو ، د هغه ستر کې نسبتًا وړې وې او سرې وې : بعض وایي غنم رنګ وو د سر او د ګیرې ویخته یې سپین وو ، د سر ویختان یې مینځ نه الوتې وو ، خیال پکار دی چې دده نه پنځه سوه نه دیرش ۵۳۹ احادیث نقل شوي دي ، لس احادیث متفق علیه دي . نه ۹ آحادیث صرف په بخاري کې دي پنځلس آحادیث په مسلم کې دي ، د عمر معنی ده آبادي کولو والا ، هغه اسلام آباد کړو ، ګویا چې د هغه په شهادت سره اسلام شهید شو .

﴿۲﴾ **عمربن ابی سلمه** : دده د پلار ابوسلمه نوم عبد الله عبد الاسد دی دا مخزومي قریشي دی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پرکتی وو یعني د ام سلمه ځوی دی چې په حبشه کې پیدا شوی دی په سنه ۲ هـ کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وفات په وخت کې یې عمر نه ۹ کاله وو د عبد الملک بن مروان په حکومت کې په سنه ۸۳ هـ کې وفات شو .

﴿۳﴾ **عثمان بن عفان** : دده کنیت ابو عبدالله دی اموي قریشي دی د ابوبکر صدیق په دعوت سره یې د اسلام په شروع کې ایمان راوړو . د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره په دار ارقم ته تلی نه وو بلکه حبشې ته یې دوه هجرتونه کړي

وو ، د بدر غزا کې شریک شوی نه وو ځکه دده بي بي رقیه د رسول الله ﷺ لور بیماره وه د حضور ﷺ په حکم سره په مدینه منوره کې وو . پیغمبر ﷺ ورته د بدر په غنیمت کې حصه ورکړه همدارنګه په د صلح حدیبیه په موقع جسمًا په بیعت الرضوان کې شریک شوی نه وو ، ځکه چې پیغمبر ﷺ هغه خپله نمائیده مقرر کړی وو او اهل مکو ته یې د صلحې د خبرو کولو لپاره لیږلی وو او دا بیعت الرضوان په غیر موجودګی کې شوی وو ، په دې خبره چې مکې والاو حضرت عثمان شهید کړی دی ، پیغمبر ﷺ د خپل چپ لاس باره کې وویل چې دا د عثمان لاس دی او د خپل نبی لاس باره کې یې وفرمایل چې دا د محمد مصطفی ﷺ لاس دی او بیعت یې وکړو چونکه د حضور ﷺ دوه لوګاني یوه د بلي پسي د عثمان رضی الله عنه په نکاح کې راغلي وې نو دغه وجه ورته ذي نورین لقب ورکړی شوی دی ، د محرم په اول په سنه ۲۴ هـ کې خلیفه شو ، ۸۲ کاله عمر یې وو ، دولس کاله یې خلافت وکړو ده لره اسود تجیبي مصري یا کوم بل کس شهید کړو ، او په جنت البقیع کې دفن شو ، په اتلسم ۱۸ د ذي الحجې د جمعې په ورځ سنه ۳۵ هـ کې وفات شو .

﴿۴﴾ **عثمان بن عامر** : دده کنیه ابو قافه ده ، د حضرت ابوبکر صدیق والد محترم دی ، قریشي تیمي دی ، دفتح مکې په ورځ یې ایمان راوړی دی ، په خلافت فاروقي پورې ژوندی وو په سنه ۱۴ هـ کې وفات شو او ه‌نوی ۹۷ کاله عمر یې وو ددنه ابوبکر صدیق او سماء بنت ابوبکر صدیق روایت کړی دی .

﴿۵﴾ **عثمان بن مظعون** : دده کنیه ابوسائب ده حجمي قریشي دی د دیارلس (۱۳سړ ونه پس یې اسلام راوړی وو دوه هجرتونه ئی کړی دی غزوه بدر کی شریک وو د جاهلیت په زمانه کی یې هم شراب نه څکل دی په مدینه منوره کې اولنی مهاجر وو چې وفات ئی مدینه طیبه کی دشعبان میاشت کی هجرت پوره دیرش (۳۰) میاشتی تیری شوی وی واقع شو حضور ﷺ د مرګ نه پس په تندی ښکل کړ بیا یې دفن کړو او وې فرمایل ته زمونږ نه مخکې بهترین تلونکی یې . په جنت البقیع کې دفن کړی شو ، لوئی عابد او زاهد وو ، دده نه دده ځوی سائب او دده ورور قدامه بن مظعون روایت کړی دی .

﴿۶﴾ **عثمان بن طلحه** : دا عبدری قریشي حجمي دی ، په سنه (۴۲) هـ کی وفات شو .

﴿۷﴾ **عثمان بن حنیف** : دا دانصاري دی دسهل وروردی د جبانیه حاکم وو هلته د هغه ځای په کفارو باندې جزیه مقرره کړی وه او حضرت علی رضی الله عنه دبصری حاکم جوړ کړی وو بیا حضرت طلحه او زبیر او ښکلو په کوفه کې اوسیدلو ځکه هغه دواړه جنګ جمل ته راغلې وو ، دامیر حضرت معاویه رضی الله عنه په زمانه کې وفات شو لو ډیر خلکو ترینه روایات نقل کړی دی .

﴿۸﴾ **عثمان بن ابی العاص** : دا ثقفی دی حضور ﷺ دطائف حاکم مقرر کړی وو هلته د حضرت عمر رضی الله عنه تر درو خلافت کې دوه کاله دطائف حاکم وو دی نه پس حضرت عمر رضی الله عنه دطائف نه لری کولو سره دعمان او بحرین عامل ئی جوړ کړو دا په وفد ثقیف کی دحضور ﷺ خدمت ته راغلی وو هغه وخت دده عمر ۲۹ کاله وو په سنه ۲ هـ کې راغلی وو په آخر کې په بصره کې اوسیده او هلته په سنه (۵۱) هـ کی وفات شو

دحضور صلی الله علیه وسلم د وفات نه پس کله چې قبیله ثقیف د مرتد کیدو اراده اوکړله نو ده ورته وویل ای زما قومه! تاسو د ټولو نه وروسته اسلام قبول کړی دی اوس اولني مرتدان نه جوړیږئ نو هغه خلک د دې حرکت نه منع شول، ډیرو تابعینو غیره ترینه روایت کړی دی.

﴿٨﴾ **علی ابن ابی طالب** : دده کنیه ابو الحسن او ابو تراب هم ده قریشي هاشمي دحضور صلی الله علیه وسلم د تره ځوی او زوم دی بعضو ویلي دي چې په سړو کې د ټولو نه اول ده ایمان راوړی دی هغه وخت دده عمر ۱۰ لس کاله یا آته کاله وو بغیر د تبوک نه نورو ټولو غزواتو کې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره شریک وو، غزوه تبوک په وخت کې حضور صلی الله علیه وسلم د خپل کور انتظام برابرولو دپاره مدینه کې پریخودو، او وې فرمایل ستا ما سره داسې نسبت دی کوم چې د حضرت هارون علیه السلام د موسی علیه السلام سره وو، حضرت علي رضی الله عنه غنم رنګی غټو سترګو والا وو، او قد کې یې کموالی وو اتلسم ۱۸ د ذو الحجي د جمعې په ورځ یعنی عین د عثمان غني د شهادت په ورځ عبد الرحمن بن ملجم مرادي په کوفه کې په سنه ۴۰ کې په ده حمله وکړه دری ورځې وروسته وفات شولو، ده ته حسنینو او عبد الله بن جعفر غسل ورکړو، امام حسن یې جنازه وکړه د سحر په وخت کې دفن کړی شو، عمر یې دری شپیته ۶۳ کاله وو خلافت یې څلور کاله نهه میاشتې او یو څو ورځې وو، دده فضائل بې شماره دي، دده په کور کې د حضور صلی الله علیه وسلم او دحضور صلی الله علیه وسلم په کور کې دده پرورش شوی دی، دده نسل د مصطفی صلی الله علیه وسلم اصل دی، کوفې ته نزدې نجف کې یې مزار دی، د حضرت علی رضی الله عنه نه ۸۶ احادیث نقل دي په دې کې شل ۲۰ متفق علیه دي نهه په بخاري کې دي او پنځلس په مسلم کې دي.

۹ـ علی بن شیبان : دا حنفي یمامی دی دده ځوی عبد الرحمن روایات نقل کړي دي.

۱۰ـ علی بن طلق : دا حنفي یمامي دی ده نه سلم بن سلام روایات نقل کړي دي.

۱۱ـ عبدالرحمن بن عوف : دده کنیت ابو محمد دی زهري قریشي دي دی هم عشره مبشره نه یو دی دحضرت ابوبکر رضی الله عنه په دعوت ئی اسلام راوړی دی دوه هجرتونو والا دی ټولو غزاګانو کی حضور صلی الله علیه وسلم سره شریک شوی وو. او غزوه احد کی ثابت قدم وو په غزوه تبوک کې حضور صلی الله علیه وسلم په مدینه منوره کې پریخی وو په غزوه احد کې د شلونه زیات زخمونه خوړلي وو، د خپو د زخمونو د وجې نه ګوډ شوی وو او د فیل د اقعې نه لس کاله وروسته پیدا شوی وو، او په سنه ۳۲ هـ کې وفات شو دوه اویا ۷۲ کاله عمر یې وو په جنت البقیع کې دفن شو، ددنه نه وروسته حضور صلی الله علیه وسلم یو رکعات مونځ کړی وو سادګی والا وو سپین رنګ یې وو او چتې پوزې والا او مضبوطو اوګو والا وو.

۱۲ـ عبد الرحمن بن ابزی : دا خزاعې دی د نافع بن عبد الحارث آزاد شوی غلام دی په کوفه کې اوسیده او کړو حضرت علی رضی الله عنه د خراسان حاکم مقرر کړی وو په حضور صلی الله علیه وسلم پسې ئی مونځونه کړیوو په کوفه کې وفات شو او هلته دفن شو.

۱۳ـ عبدالرحمن بن ازهر : دا قریشي د عبد الرحمن بن عوف وراره دی د حنین په جنګ کې شریک شوی وو ده نه دده ځوی عبد الحمید دده نه روایات نقل کړی.

۱۳ـ عبدالرحمن بن ابی بکر : دابوبکر صديق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ځوی دی د بي بي عائشي رَضِيَ اللهُ عَنْهَا خپل ورور دی د دواړو مور ام رومان ده دصلح حديبيه په کال ئی اسلام راوړي وو دحضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ټولو نه مشر ځوی وو . په سنه ۵۳ ه کې وفات شو ، په مکه مکرمه کې دفن شو .

۱۴ـ عبدالرحمن بن حسنه : دده د مور نوم حسنه دی ، د پلار عبدالله بن مسطاع دی مور ته نسبت سره مشهور دی .

۱۵ـ عبد الرحمن بن شرحبيل : دا د شرحبيل بن حسنه ځوی دی يعني دعبدالرحمن بن حسنه وراره دی صحابي دی دمصر په فتحه کې شريک شوی وو .

۱۶ـ عبدالرحمن بن يزيد : دا د يزيد بن خطاب ځوی يعني د عمر فاروق وراره دی عدوي قريشي دی دی ده لره دده نيکه ابو لبابه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر کړی وو پيغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د هغه تحنيک وکړو ، (خوږ شئ يې ورکړو) او دهغه په سر يې لاس ووهلو او د برکت دعاء يې ورته وکړه کله چې دا د شپږو کالو شو نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفات شولو د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه يې روايت کړی دي د عبد الله بن زبير په زمانه کې وفات شو ، د عبد الله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه مخکې .

۱۷ ـ عبدالرحمن بن سرمة : دا قريشي دی دمکی دفتحې په ورځ ئی ايمان راوړلو اودحضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره اوسيده دده شمار په بصري والاو کې شوی ده ، هلته وفات شو په سنه (۵۱۹ ه کې . څه خلکو دهغه نه روايت کړی دی .

۱۸ـ عبدالرحمن بن سهل : انصاری دی غزوه خيبر کی شهيد شوی د قسامت واقعه دده سره تعلق لري بعض خلک وايې دا په غزوه بدر کې شريک وو ، لوی علم او فاضل وو ، سهل بن ابي حثمه دده نه روايت کوي

۱۹ـ عبدالرحمن بن شبل : داعبدالرحمن ابن شبل انصاري دی اهل مدينه کې شمار دی .

۲۰ـ عبدالرحمن بن عثمان : دا تيمي قريشي دی دطلحه بن عبيد الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وررارہ دی صحابي دی ددنه کوم روايت ندی نقل شوی .

۲۱ـ عبدالرحمن بن ابی قراد : اسلمي دی اهل حجازو کې شميرلی شي .

۲۲ـ عبدالرحمن بن کعب : کنيت ئی ابوليلی دی مازني انصاري دی غزوه بدر کی شريک شوی دی په سنه (۲۴)ه کی وفات شو . دده باره کې داآيت نازل شوی ﴿ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴾ .

۲۳ـ عبدالرحمن بن يعمر : دا ديلمي دی صحابي دی خراسان ته تللی وو او په کوفه کې اوسيده

۲۴ـ عبدالرحمن عائش : داحضرمي دی شاميانو کې شميرلی شی دده صحابی کيدو کې اختلاف دی حقه خبره داده چې دده هيڅ مرفوع حديث نقل ندی دده روايات مرسل دي .

۲۵ - عبدالرحمن بن ابی عمیره : دا قریشي دی ، شامي دی دده صحابیت یقین سره ثابت ندی ، مصطرب الحدیث دی.

۲۶ - عبدالله بن ارقم: دا زهري قریشي دی دمکی دفتحي په کال ئی اسلام راوړی وو دحضور ﷺ کاتب ودی نه پس دحضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه او حضرت عمرفاروق رضی الله عنه کاتب و حضرت عمر رضی الله عنه بیت المال باندی حاکم جوړ کړی وو او حضرت عمر رضی الله عنه نه پس حضرت عثمان رضی الله عنه هم بیا په خلافت عثماني کې یې استعفاء ورکړی وه او په همدي خلافت عثماني کې وفات شولو .

۲۷ - عبدالله بن ابی اوفی رضی الله عنه: دده پلاره ابوفی نوم یې علقمه بن قیس اسلمي دی صلحه حدیبیه او غزوه خیبر اودی نه وروستو غزواتو کې شریک شوی دی او د حضور ﷺ تر مګ پورې په مدینه کې اوسیده بیا کوفي ته لاړو په کوفه کې آخري صحابي وو چې کوفه یې په مرګ سره د صحابو نه خالي شوه او ه اتیا ۸۷ کاله عمر یې وو امام شعبي وغیره ترینه روایات کړي دي

۲۸ - عبدالله بن انیس : دا جهني انصاري دی غزوه احد اودی نه وروستو غزواتو کې شامل شوی وو په سنه (۵۴) هـ کی په مدینه کې وفات شولو .

۲۹ - عبدالله بن بسر : سلمي مازني دی ده ته دده مور پلار ته اودده ورور عطیه ته اودده خور یي (صماد) ټول صحابه وو په شام کی اوسیده او مقام حمص کی په سنه (۸۸) هـ کی وفات شولو . ناڅاپه د اودس کولو په حالت کې وفات شولو په شام کې آخري صحابي وو چې په مرګ سره شام د صحابو نه خالي شو ، بعضو ویلي دي چې هلته آخري صحابي ابو امامه وو

۳۰ - عبدالله بن عدی : دا قریشي زهري دی اهل حجازو نه شمیرلی شي د قدیه او عسفان مینځ کی اسیدو .

۳۱ - عبدالله بن ابی بکر : دا دابوبکر صدیق رضی الله عنه ځوی دی طائف کې حضور ﷺ سره شریک شوی وو په دغه غزوه کې ابو محصن دی په تیر ویشتلی وو ، دحضرت ابوبکر رضی الله عنه په دور خلافت کې په سنه (۱۱) هـ کی دشوال په میاشت کې شهید شولو دی د اولنو الاسلام راوړونکو کې نه وو .

۳۲ - عبدالله بن ثعلبه : دا مازني عدوي دی د پیغمبر ﷺ د هجرت نه څلور کاله مخکې پیدا شو په سنه (۸۹) کی وفات شو دفتحې په کال یې د حضور ﷺ زیارت او کړو حضور ﷺ دده په مخ لا مبارک را ښکلو .

۳۳ - عبدالله بن جحش : دا اسدي دی د د امر المؤنین زینب بنت جحش ورور وو ، دحضور ﷺ دار ارقم ته تلو نه مخکې یې ایمان راوړی وو .دوه هجرتونه یې کړي وو او مقبول الدعوات وو غزوه بدر کې شریک وو او احد کی شهید کړی شو ،اول ده غنیمت په پنځو حصو کې تقسیم کړو یوه حصه د حضور ﷺ لپاره او څلور حصې د مجاهدینو لپاره ، په قرآن کې دده تائید راغی ، (وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ

خُمُسَهُ الخ) دا چې په کومه سريه کې تللی دی په هغه کې يې د غنيمت پنځمه حصه د حضور ﷺ دپاره واخستله. ده لره ابو الحکم بن اخنس شهيد کړی وو په داسې حال کې چې عمر يې د شلويښتو ۴۰ کالو نه زيات وو د احد په ميدان کې د حضرت حمزه رضی الله عنه په يو قبر کې دفن کړی شو.

۳۴ ـ عبدالله بن ابى الحمساء: دا عامري دی صحابي دی او په بصريانو کې شمار دی.

۳۵ ـ عبدالله بن ابى الجدعا: دا تميمي دی عبد الله بن شقيق ترې روايات آخستې دي او په بصريانو کې شمار دی.

۳۶ ـ عبدالله بن جعفر: دا د جعفر بن ابي طالب ځوی دی ده مور اسماء بنت عميس ده، او په حبشه کې پيدا شوی دی. او په حبشه کې په مسلمانانو کې اول دا پيدا شوی دی ده عمر ۹۰ کاله وو په سنه (۸۰) هـ کې په مدينه کې وفات شو ډير لوی سخی وو ده لقب بحر الجود وو، لوی خوش طبع او صبر ناک وو، بعضو ويلي دي چې په اسلام کې داسې سخې ندی پيدا شوی.

۳۷ ـ عبدالله بن جهم: دا انصاري دی ده نه بسر بن سعيد ترينه روايات کړي دي د ابی جهم په کنيه سره مشهور وو د جيم په تخته دده ذکر تير شوی دی

۳۹ ـ عبدالله بن جزء: دده کنيت ابو الحارث سهمي دی په غزوه بدر کې شريک شوی وو په آخر کې په مصر کې اوسيدو په سنه (۸۵) هـ کی په مصر کی وفات شو.

۴۰ ـ عبدالله بن حبشي: دا حبشي خثعمي دی په اهل حجازو کې شميرلی شی په مکه کې اوسيدو.

۴۱ ـ عبدالله بن ابى حدرد: دده د پلار نوم سلامة بن عمرو دی کنيه يې ابو حداد سلمي ده، په صلح حديبيه کې شريک شوی وو بيا په خيبر او نورو غرواتو کی شريک شوی وو، په سنه ۷۱هـ کې وفات شو.

۴۲ ـ عبدالله بن حنظله: دا انصاري دی دده والد غسيل الملائکه دی ده ته فرشتو غسل ورکړی وو، عب دالله د حضور ﷺ په زمانه کې پيدا شوی وو د حضور ﷺ د وفات په وخت کې د اوو کالو وو دا د انصارو سردار وو د يزيد په مقابله د مدينه والاو دده سره بيعت وکړو په دي وجه د حري په فتنه کې په سنه ۶۳هـ کی شهيد شو.

۴۳ ـ عبدالله بن حوله: دا ازدي دی د شام کی اوسيدونکی دی په سنه (۸۰) هـ کی په شام کې وفات شو

۴۴ ـ عبدالله بن خبيب: دا جهيني دی د انصارو حليف وو حجازي صحابي دی.

۴۵ ـ عبدالله بن رواحه: دا خزرجي انصاري دی د انصارو مشر (نقيب) وو په بيعت عقبه کې شريک شوی وو، بيا نورو غزاگانو کې بدر، احد، خندق وغيره کې هم شريک شوی وو. د غزوه مؤته کې په سنه (۸) هـ کې امير وو او شهيد شو، دا لوئ شاعر وو، حضور ﷺ به دده اشعار په شوق سره اوريدل مشهور صحابي دی.

۴۶ ـ عبدالله بن الزبير: دده کنيت ابو بکر دی اسدي قريشي دی دده حضور ﷺ ده ته دده د نيکه

ابوبکرصدیق کنیه ورکړه ، او نوم یې ورله عبد الله کیخودو ، دا په مهاجرینو کې په اسلام کې د ټولو نه اولنی ماشوم پیدا شو په سنه ۱ هـ کې ابوبکر صدیق ورته په غوږ کې اذان وکړو په مقام قباء کې د اسماء بنت صدیق د خیټې نه پیدا شو هغه د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر کړو په کجورو یې ورته تحنیک وکړو د هغه خیټې ته د ټولو نه مخکې د حضور ﷺ لاړې ورسیدې او دبرکت دعا یې ورته وکړه ، دده په سر او مخ باندې ویختان نه وو ، د روژو او منځونو ډیر عادي وو ، دده پلار حضرت زبیر وو . مور یې بنت صدیق . نیکه صدیق . نیا صفیه د پیغمبر ﷺ ترور او خاله حضرت عائشه صدیقه دي ، د ۶۴ کالو په عمر کې په سنه ۶۴ هـ کې دده په لاس خلکو بیعت وکړو ، حجاج بن یوسف په مکه کې ۱۷ د جمادي الآخر په سنه ۷۳ هـ کې شهید کړو ، په سنه ۶۴ کې ورسره د خلافت بیعت کړی وو د حجاز ، یمن ، عراق ، خراسان ، او غیره مسلمانانو دده سره بیعت کړی وو بغیر د شام د خلکو نه ، په خپل دور خلافت کې یې خلکو ته آته حجونه کړې وو .

۴۷ - عبدالله بن زمعه : دا قریشي اسدي دی مدینی والو کې شمار دی .

۴۹ - عبدالله بن زید : دا د زید بن عبد ربه ځوی دی انصاري خزرجي دی بیّت عقبه ، بدر ، او دې نه وروسته په ټولو غزاګانو کې شریک شوی وو ، دده شمار په مدینې والو کې دی : اسلامي اذان ده په خوب کې ورکړی وو د څلور شپیتو ۶۴ کالو په عمر په مدینه منوره کې وفات شو .

۵۰ - عبدالله بن زید بن عاصم رضی الله عنه : دا انصاري دی مزنې دی په غزوه بدر کې شریک شوی نه وو غزوه احد کې شریک شو د وحشي بن حرب په ملګر تیا کې مسلیمة الکذاب قتل کړی وو ، دا په سنه ۶۳ هـ کې په حره کې شهید شوی دی .

۵۱ - عبدالله بن السائب : دا قریشي مخزومي دی ده نه مکی والا و قرأت زده کړی دی دا بن زبیر د شهادت نه مخکې په مکه کې وفات شو لو او په مکه والاو کې شمار دی .

۵۲ - عبدالله بن السائب : دا قریشي مخزومي دی ده نه مکی والا و قرأت زده کړی دی دا بن زبیر د شهادت نه مخکې په مکه کې وفات شو لو او په مکه والاو کې شمار دی .

۵۳ - عبدالله بن سرجس : دا مزنې بصري دی دده احادیث په بصره والاو کې مشهور دی .

۵۴ - عبدالله بن سلام : دده کنیت ابو یوسف دی اسرائیلي وو دیوسف بن یعقوب علیه السلام داولاد نه وو اودبني عوف بن خزرج حلیف وو د بني اسرائلو عالم وو حضور ﷺ دده د جنتې کیدو ګواهي کړې وه دده دوه ځامن یوسف او محمد او غیره دده نه روایت کوي په مدینه کې په سنه ۴۳ هـ کې وفات شو ، دده ډیر فضائل دي او دده په باره کې آیتونه هم نازل شوې دي .

۵۵ - عبدالله بن سهل : انصاري حارثي دی د عبد الرحمن ورور او د محیصه ورار ه دی په خیبر کې قتل کړی شوی وو واقعه یې مشهور ده ، حدیث قسامة کې دده ذکر راغلی دی .

۵۶ - عبدالله بن اشخیر : دا عامري دی د قبیله بني عامر په وفد کې دا هم وو کوم چې د حضور ﷺ

په خدمت کې حاضر شوی وو

۵۷ـ عبدالله بن الصنابحی : دده نوم ابو عبد الله دی بعضو دا په صحابو کې شمار کړی دی لیکن قوي داده چې صنابحي صحابي دی لیکن دده ځوی عبد الله تابعي دی

﴿۵۸﴾ عبدالله بن عامر : دا دعبد الله بن کریز ځوی دی او قریشي دی د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ماما ځوی دی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زمانه کی پیدا شوي دی. حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته خپلې لاړې لګولي وې او دعا یې ورته کړې وه. د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وفات په وقت کې دا د دیارلسو ۱۳ کالو وو، کوم حدیث ترینه نقل شوی نه دی حضرت عثمان د بصرې او خراسان حاکم مقرر کړی وو د عثمان د شهادت پورې هلته حاکم وو د امیر معاویه په وقت کې یې استعفاء ورکړه لوئ سخي وو د خراسان فاتح همدا وو، دده په ولایت (مشرق) کې کسری قتل کړی شو، ده دبصرې نهر کنستلی وو، د فارس ډیر ښارونه لکه خراسان اصفهان خلوان کرمان د فارس اطراف او اکثر افغانستان ده فتح کړې وو په سنه (۵۹) هـ کې وفات شو دده ډیر فضائل دي.

﴿۵۹﴾ عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تره ځوی دی دده مور لبابه بنت حارث ده یعني دبی بی میمونه رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ام المؤمنین خور ده هجرت نبوي نه دری کاله مخکې پیدا شوی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د وفات په وخت دده عمر دیارلس ۱۳ کاله وو پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته د علم او حکمت دعا کړې وه، دده لقب حبر الامة دی یعنی د مسلمانانو لوی عالم، دا ډیر حسین او لوی عالم فقیه، مجتهد وو د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خپل خاص مشیر جوړ کړی وو، په خبره کې به یې د جلیل القدر صحابو سره دده نه هم مشهوره آخسته په آخر کې نابینا شو په سنه ۶۸ هـ کې په طائف کې وفات شو، یو اویا ۷۱ کاله عمر یې وو دده نه ډیرو خلکو آحادیث آخستې دي

﴿۶۰﴾ عبدالله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: دا قریشي عدوي دی، د عمر فاروق ځوی دی د خپل پلار سره یې په مکه معظمه کې ایمان راوړی وو، په بدر کې د ماشوم والي په وجه شریک نه شو، او حقه خبره داده چې په احد کې هم پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ماشوم والي په وجه شریک نه کړو، په غزوه خندق کې شریک شوی وو، په غزوه احد کې څوارلس ۱۴ کلن وو، لوی عابد زاهد او محتاط او متبع سنت وو، جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایې مونږ خلک دنیا ځانته راغب کړو سیوا د عبد الله بن عمر نه، میمون بن مهران وایې، ما د ابن عمر پشان متقي او د ابن عباس په شان عالم ندی لیدلی، حضرت نافع وایې، ابن عمر دزرو ۱۰۰۰ نه زیات غلامان ازاد کړي وو، د ظهور نبوت نه یو کال مخکې پیدا شو، او په سنه ۷۳ هـ کې په د ابن زبیر دقتل نه دری میاشتې وروسته وفات شو، دده وصیت داوه چې په حل کې یې خښ کړئ لیکن حجاج داسې ونه کړل بلکه هغه یې په (ذي طوی) کې دفن کړو د مهاجرینو په قبرستان کې یې دفن کړو دده د وفات واقعه داسې ده چې یو ځل حجاج د جمعې خبطه اوګده کړه ده ورته وویل: چې نمر ستا انتظار نه کوي هغه ورته وویل زه غوارم ستا سر پرې کړم ده ورته وویل که ته داسې غواړې نو کولی یې شې ځکه ته یو احمق یې، کوم چې په مونږ مسلط شوی یې، همدارنګه د حج په موقع د عرفې په ورځ د حجاج نه مخکې لاړو او عرفات کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ودریدو په ځای ودریدو، پدې وجهاتو حجاج دده سره کینه وساتله، ده یو کس ته وویل چې ابن عمر په زهریله نیزه باندې و هیپه لاره تلو چې ددې نه دده مرګ واقع شو، څلوریا شپږ آتیا کاله

عمري وو، دده نور ډير فضائل هم شته.

۶۱ـ عبدالله بن عمرو بن العاص : دا سهمي قريشي دى ده خپل پلار نه مخکې اسلام راوړو. پلار ترې دیارلس کاله مشر و دا لوى عابد، عالم او حافظ وو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه ئې داحاديثو ليکلو اجازت اوغوښتلو نو اجازت ئې ورکړلو. دوفات باره کې لوى اختلاف ديچې دده وفات په سنه ۶۳ هـ کې شوى دى يا په سنه ۷۳ هـ کې شوى دى يا په سنه ۶۷ هـ کې په مکه کې وفات شوى دى او که په سنه ۵۵ هـ کې په طائف کې يا په سنه ۶۵ هـ کې په مصر کې وفات شوى دى يعلى بن عطاء دخپلى مور نه روايت کړى دى چې ما به عبدالله بن عمرو بن العاص دپاره سرمه (رانجه) تيارول ددې دپاره چې وي لګوي او اوده شي هغه به چراغ مړه کړو او د الله د ويرې به ئې ژړل تر دې چې سترګې به ئې اوپړسيدې يعني خرابې به شوې.

۶۲ـ عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: دده کنيت ابو عبد الرحمن دى هذلي دى د پخوانو مؤمنانو نه دى دحضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نه يې لږ مخکې ايمان راوړى وو. دا شپږم صحابي دى د ده مخکې پنځه کسانو ايمان راوړى وو د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاص خادم وو، دحضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صاحب سرّ وو په سفر کې به د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پيزار، مسواک او د اودس اوبنى دده سره وو، بدر وغيره ټولو غزواتو کې شريک شوى وو، حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دده د جنتي کيدو ګواهي ورکړې وه، داسې يې ويلي وو **(رضيت لامتي مارضي لها ابن ام عبد وسخطت لها ما سخط لها ابن ام عبد)** يعني دابن مسعود زه د خپل امت لپاره هغه څيز خوښوم کوم چې ابن مسعود يې خوښوي، او هغه څيز ورله خوښوم کوم چې ورله ابن مسعود نه خوښوي، په اخلاقو عاداتو او کردار کې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره مشابه وو ورکوټى قد والا وو او غنم رنګ وو، د حضرت عمر په زمانه کې بلکه خلافت عثماني کې هم د کوفي حاکم وو، بيا د بيت المال محافظ وو، بيا مديني منورې ته راغى هلته په سنه ۳۲ هـ کى وفات شولو. او عمريې د شپيته ۶۰ کالو نه زيات وو، خلفاء راشدينو ترې آحاديث نقل کړي دي

۶۳ـ عبدالله بن قرط : ازدي عثماني دى دده نوم مخکې شيطان وو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دده نوم عبدالله کيښودلو. شاميانو کې شميرلى شي دعبيده بن جراح دطرف نه دحمص امير وو په سنه ۵۶ هـ کې شهيد کړى شو.

۶۴ـ عبدالله بن غنام : دا بياضي دى په اهل حجاز کى شميرلى شي.

۶۵ـ عبدالهل بن مغفل رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: دا مزني دى او په بيعت الرضوان کې شريک وو او په مدينه کې بيا په بصره کې اوسيده دا دهغه يو لسو کسانو نه وو چې حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بصرى ته د فقه د تعليم لپاره ليږلي وو، دا په بصره کى سنه ۶۰ هـ کې وفات شولو دده نه خواجه حسن بصرى روايت اخستي دي حسن بصري فرمايې په بصره کى دده نه څوک افضل نه وو.

۶۶ـ عبدالله بن هشام : دا قريشي تميمي دى په اهل حجاز شمارلى شي په ماشوم الي کې دده مور دى د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې راوړى وو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پرى خپل لاس مبارک راښکلو او دعائى ورته اوکړله او د ماشوم والي په وجه ئى بيعت ترنه وانه خستلو.

۶۷ـ عبدالله بن یزید : دا خطمي انصاري دی په صلحه حدیبیه کې (۱۷) کلن وو او پکې شریک هم وو. دحضرت عبدالله بن زبیر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په دور خلافت کی دکوفي گورنر وو او دهغه زمانه کې په کوفه کې وفات شو امام شعبي دده کاتب وو.

۶۸ـ عاصم بن ثابت : دده کنیت ابو سلیمان دی انصاري او بدري دی درجیع په جنگ کې چې کله بنو لحیان ده لره شهید کړو نو په مچو باندې دده د جسد حفاظت وکړی شو، دا د عاصم بن عمر بن خطاب نیکه دی، دده د قتل مختصر واقعه داده، حضور صلی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دلسو کسانو یو جماعت ولیږلو. چې دهغی امیر دا عاصم بن ثابت جوړ کړی شو دا کسان چې کله دمکې معظمي او غسفان ته شول نو د بو لحیان دوه سوه ۲۰۰ کسانو د کجورو د زړو نه د هغوی پته ولګوله و لکه چې دغه جماعت ته پته ولګیده چې مونږ راګیر شو نو یو هوار ځای ته یې پناه وخسته کفارو ورته وویل مونږ ته ځان حواله کړئ تاسو ته آمان دی، عاصم وویل زه د کفارو په آمان باندې مطمئن نه یم، الله جَلَّ جَلَالُهُ حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زمونږ خبر کړه ! د کفارو په غشو سره عاصم د اوو ملګرو سره شهید شو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په مدینه منوري کې صحابه کینول او ددې واقعې نه یې خبر کړل: کله چې کفارو ته پته ولګیده چې عاصم شهید شوی دی نو یو کس یې ولیږلو چې د عاصم د بدن نه یوه حصه کټ کړي، الله تعالی یې د حفاظت لپاره د شهدو مچۍ راوه لیږلې هیڅ کافر ورته رسیدی نه شو، پوره واقعه په بخاري کې ده

۶۹ـ عامر الرام : حق دادی چې دا صحابي دی، یونیم روایت نقل دی رام په اصل کې رامې دی د تیر ویشتونکي په معنی سره دی.

۷۰ـ عامر بن ربیعه : دده کنیت ابو عبدالله ده غزي دی دوه هجرتونه یې کړي وو غزوه بدر او نورو تمامو غزاګانو کی شریک وو پخوانی مؤمن دی، په سنه ۳۲ هـ کې وفات شولو.

۷۱ـ عامر بن مسعود : دا دمسعود بن امیه بن خلف حجمي ځوی دی یعني د امیه لمسی دی د صفوان بن امیه وراره دی. حق داده چې دا تابعي دی ترمذی ترینه یو مرسل حدیث په کتاب الصوم کې نقل کړی او ابن منده او ابن عبدالبر دی صحابي منلی دی او ابن معین وایې چې دا تابعي دی.

۷۲ـ عائذ بن عمرو : دا مدني دی په بیعت الرضوان کې شریک شوی وو په آخر کې په بصره کې اوسیدو

۷۳ـ عباد بن بشر : دا انصاري دی دسعد بن معاذ اسلام راوړلو نه قبل ده مدینه کی اسلام راوړی او تمامو غزواتو کی شریک وو. دکعب بن اشرف یهودي په قتل کې شریک وو، دفضلاؤ صحابو رضی الله عنهم نه دی.

۷۴ـ عباد بن عبدالمطلب : په غزوه بدر کې شریک شوی وو دده نه کوم حدیث ندی نقل شوی.

۷۵ـ عبادة بن صامت : دده کنیت ابو الولید دی انصاري سالمي دی دی د انصارو نقیب (مشر) وو دعقبې په دواړو بیعتونو کې شریک وو بیا د بدر وغیره ټولو غزواتو کې هم شریک وو بیا حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شام کی قاضی او معلم مقرر کړلو.

په حمص کې مقیم وو دی نه پس ده فلسطین ته لاړو. په رمله او یا په بیت المقدس کی وفات شولو عمر ئې په سنه

۲۴ هـ کی ۷۲ کال وو. دا یو مشهور صحابي دی.

۷۶ـ عباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه: داد حضور صلی الله علیه وسلم تره دی حضور صلی الله علیه وسلم نه دوه کاله مشر وو دده مور دنمر بن قاسط د قبیلي یوه ښځه وه، دا اولیی هغه بي بي ده چې خانه کعبې ترې اعلی درجه غلافونه وغیره واغوستل ځکه چې یو ځل حضرت عباس ورک شوی وو دې نذر و منلو خدایه ! که زما ځوی پیدا شو نو زه به خانه کعبې ته بهترین غلاف واغوندم، د جاهلیت په زمانه کې عباس رضي الله عنه د خانه کعبې خادم وو، حاجیانو ته یې د زمزم اوبه ورکولې او د کعبې آباد وونکی وو، کوم کس چې به طواف کعبې لره راتلو نو د طهارت او تقوی بیعت به یې ترې آخستو، ده د خپل وفات په وخت کې اویا ۷۰ غلامان آزاد کړې وو، د فیل د واقعې نه مخکې پیدا شوی وو، ۸۸ اته اتیا کاله عمرېې وو، د جمعې په ورځ دولسم ۱۲ رجب په سنه ۳۲ هـ کی وفات شو.
په جنت البقیع کې دفن شو، دی پخوانی مسلمانان وو خو خپل اسلام ئی ساتلی وو، دبدر معرکه کې کفارو په زور له ځان سره بولی وو حضور صلی الله علیه وسلم اعلان وکړو چې عباس قتل نه کړی هغه په زور راوستل شوی دی، په دغه غزوه کې ابو الیسر یعني کعب بن عمر هغه قید کړلو حضرت عباس رضي الله عنه د خپل نفس فدیه ورکړله او مکی ته واپس شو دی نه پس یې مدینې ته مهاجر راغی. پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مکې لپاره تلو او عباس مدینې ته راتلونکی وو په لاره کې یې ملاقات وشو، حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل عباس خاتم المهاجرین یعنی آخري مهاجر دی، په جنت البقیع کې یې قبر دی د فاطمة الزهراء سره.

۷۷ـ عباس بن مرداس: دده کنیت ابو الهیثم دی سلمی دی لوئ شاعر وو، دمکی دفتحی نه لږ مخي ئی ایمان راوړی وو، اول په مؤلفة القلوب کې وو بیا پوره مؤمن شو، د جاهلیت په زمانه کې یې هم شراب ندی څکلی

۷۸ـ عبدالمطلب بن ربیعه: دا ربیعه بن الحارث بن عبد المطلب د هاشم ځوی دی قریشي دی مدینه کې اوسیدو، بیا دمشق ته لاړلو. او هلته سنه ۶۲ هـ کې وفات شو.

۷۹ـ عبدالله بن محصن: انصاري خطمي دی اهل مدینه کې شمار دی.

۸۰ـ عبید بن خالد: دا سلمي بهزي دی مهاجر دی په کوفه کې اوسیدلو.

۸۱ـ عتاب بن اسید: قرشي اموي دی دمکي دفتحي په ورځ یې اسلام راوړلو. حضور صلی الله علیه وسلم په دغه کال دمکې معظمې حاکم مقرر کړو، یعني د حنین د روانګې په وخت کې. د حضور صلی الله علیه وسلم د وفات تروخته پوري د مکې حاکم وو خلافت صدیقي هم په دغه عهد وو په سنه ۱۳ هـ کې خاص د ابوبکر صدیق اکبر د وفات په ورځ، په مکه معظمه کې وفات شو دا د قریشو د سردارانو نه وو.

۸۲ـ عتبه بن اسید رضي الله عنه: دده کنیت ابو بعیر دی ثقفي دی دبني زهره حلیف دی اولنی ایمان راوړونکی دی غزوه حدیبیه کې دده ذکر راغلی دی حضور صلی الله علیه وسلم دده متعلق اوفرمائیل دا جنګ راپورته کونکی دی، قصه یې مشهوره ده د حضور صلی الله علیه وسلم په زمانه کې وفات شو.

۸۳ـ عتبه بن عبد السلمی: بعضو ویلي دي چي دده نوم عتبه بن نذر دی بعضو ویلي دي ...

دي، دده نوم عقله وو حضور ﷺ ورباندې عقبه کیخودو د خیبر په غزوه کې شریک شوی څلورنوې ۹۴ کاله عمر یې وو په سنه ۷۸ ھ کې په حمص کې وفات شو دواقدي وایي دا په شام کې آخري صحابي وو چې په وفات یې شام د صحابو نه خالي شو.

۸۴ـ عتبه بن غزوان : دا مازني دی قدیم پخوانی مؤمن دی اول حبشې ته او بیا مدینې ته یې هجرت کړی وو، په جنګ بدري وغیره کې شریک وو دا اوم مسلمان دی حضرت عمر رضي الله عنه د بصري عامل مقرر کړی وو، دده د بصري بنیاد ایخی وو، بیا حضرت عمر رضي الله عنه ته راغی هغه واپس ولیږلو کورنه یې جوړ کړو، لار کې وفات شو، اوه پنځوس ۵۷ کاله عمر یې وو، په سنه (۱۵) ھ کی د وفات شولو.

۸۵ـ عداء بن خالد : دا د خالد بن هوذه ځوی دی عامري دی د مکې د فتحی نه پس ئی ایمان راوړلو او په بانده کې اوسیده. د بصرې والا و کې دده احادیث مشهور دي.

۸۶ـ عدی بن حاتم : دا د حاتم طائي (مشهور سخي) ځوی دی په شعبان سنه ۷ھ کی حضور ﷺ ته راغی او په کوفه کې اوسیدلو جنګ جمل کې د حضرت علی رضي الله عنه سره وو او په جنګ کې یې یوه سترګه هم تلې وه، د جنګ صفین او نهروان جنګونو کې هم شریک شوی وو د ۱۲۰ کالو په عمر په سنه ۶۷ ھ کې وفات شولو. بعضو ویلي دي چې فرفیسا مقام کې وفات شو.

۸۷ـ عدی بن عمیر : دا کندي حضرمي دی په کوفه کې ئی سکونت وو بیا جزیر ته منتقل شو او هلته وفات شو.

۸۸ـ عرباض بن ساریه : دده کنیت ابو نجیح سلمي دی اهل صفه نه وو شام کې په سنه ۷۵ ھ کې مشهور صحابي دی.

۸۹ـ عرفجه بن اسعد : دا هغه دی چې حضور ﷺ ورته ویلي وو چې د سپینو زرو پوزه ولګوه، بیا ورته وفرمایل د سرو زرو ولګوه د کلاب جنګ کې دده پوزه ضائع شوی وه.

۹۰ـ عروفه بن ابی الجعد : دا بارقي دی د باروق قبیلې سره یې تعلق دی حضرت عمر رضي الله عنه د کوفې حاکم مقرر کړی و.

۹۱ـ عروه بن مسعود : صلح حدیبیه کې د کفر په حالت کې د کافرو د طرف نه راغلی وو په سنه ۹ ھ کې کله چې حضور ﷺ د طائف نه واپس راغی نو د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شو. ایمان یې راوړو دهغه په نکاح کې ډیرې ښځې وي حضور ﷺ ورته وویل دوی نه څلور ۴ ښځې ځان د پاره اختیار کړه نورې پریږده بیا یې د حضور ﷺ نه د واپس تلو اجازت اوغوښتلو دی واپس شو او خپل قوم ته ئی د اسلام دعوت ورکړو لیکن قوم دده خبره و نه منله انکار یې وکړو هر کله چې د سحر د مونځ وخت شو. نو د خپل کور چت ته اوختلو او آذان ئی اوکړو او کلمه د شهادت یې په اوچت اواز سره اویله نو یو ثقفي په تیر اوویشتلو. شهید ئی کړلو حضور ﷺ چې کله د دې خبر ورکړی شو نو وي ویل عروه د سورة یاسین والا په شان دی هغه هم

د خپل قوم طرف ته دعوت کړی وو په دغه وجه قتل کړی وو.

۹۲ ـ عطیه بن قیس : دا سعدي دی صحابي دی، په یمن او شام کښې دده احادیث مشهور دي.

۹۳ ـ عطیه بن بسر : دا مازني دی دعبدالله بن بسر رورور دی ده نه یو حدیث د کوچو او شهدو متعلق نقل دی حضرت مکحول دده نه روایت کړی دی.

۹۴ ـ عطیه القرظی : دا دبنو قریضو د بندیانو نه دی دده د پلار نوم معلوم نه دی، او صحابي دی.

۹۵ ـ عقبه بن رافع : دا قرشي دی افریقه کښې شهید کړی شوی دی په سنه ۶۳ هـ کښې حریر ده لره قتل کړی دده ذکر د تعبیر الرؤیا په احادیثو کښې راغلی دی.

۹۶ ـ عقبه بن عامر : دا جهیني دی دحضرت معاویه دطرف نه دعتبه بن ابی سفیان نه پس دمصر امیر وو بیا حضرت معاویه معزول کړو په سنه ۸۵ هـ کښې په مصر کښې وفات شولو ده نه یو ځو صحابو او ډیر تابعینو احادیث نقل کړي دي.

۹۷ ـ عقبه بن الحارث : دا قریشي دی دمکې دفتح په ورځ ئې ایمان راوړی مکی دا په مکې والاو کښې شمار دی.

۹۸ ـ عقبة بن عمرو : دده کنیه ابو مسعود ده دده ذکر به د میم په تخته کښې راشي.

۹۹ ـ عکاشه بن محصن : اسدی دی دبنی امیه حلیف وو جنګ بدر کښې شریک شوی وو ډیر تکلیفونه یې برداشت کړي و وروسته په ټولو غزاګانو کښې شریک شوی وو په بدر کښې یې توره ماته شوه نو دحضور ﷺ ده ته په لاس کښې د کجورې لخته ورکړه د هغې نه توره جوړه شوه، په خلافت صدیقي کښې په افضلو صحابو کښې شمار وو، ۵۴ کاله عمر یې وو دده خور ام قیس او نورو ډیرو صحابو دده نه روایات نقل کړی دي، دده لوی ناشنا واقعات مشهور دي دا په هغه حضراتو کښې دی چې جنت ته به بې حسابه ځي، د مسیلمة الکذاب مرتدینو دی شهید کړو.

۱۰۰ ـ عکرمه بن ابی جهل رضي الله عنه : دا دعمرو بن هشام مخزومي قریشي یعني د ابو جهل ځوی دی دده او د ابو جهل د پیغمبر ﷺ سره سخت عداوت وو. او دی مشهور شهسوار وو دمکی دفتحی په ورځ یمن ته تښتیدلی و بیا دده ښځه ام حکم بنت حارث د حضور ﷺ خدمت کښې حاضره کړو. حضور ﷺ چې اولیدلو نو ورته یې وویل په مهاجر سور باندې هرکلي وي ته ایمان راوستې، یعنې د فتح مکې په ورځ ستا ایمان ډیر مقبول دی. دیرمو جنګ کښې په سنه ۱۳ هـ کښې شهید شو ۶۲ کاله عمر یې وو. حضور ﷺ ام سلمه ته وفرمایل، چې ما په جنت کښې د ابو جهل یوه ونه لیده کله چې عکرمه ایمان راوړو نو حضور صلی الله وفرمائیل ای ام سلمه زما دهغی خوب تعبیر دا وو، یو ځل عکرمه حضور ﷺ ته داشکایت اوکړو خلق ماته داد الله ددشمن ځوی وایي په دی حضور ﷺ خطبه کښې خلقو ته کوم سړی چې په جاهلیت کښې سردار وي هغه به اسلام کښې هم سردار وي، شیخ عبد الحق په مدارج النبوة کښې فرمائي، چې حضور صلی الله علیه وسلم حکم وکړو چې عکرمه په مخکښې دابو جهل بد مه وائي.

۱۰۱ـ العلاء بن الحضرمی : د حضرمی نوم عبدالله دی چونکه دا د حضرت الموت وو په دغه وجه ورته حضرمي ویلی شي دحضور ﷺ د طرف نه بحرین باندی حاکم و حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه او حضرت عمر رضی الله عنهم خپله د خلافت زمانه کښې دبحرين حاکم اوساتلو تردې چې داعلاء سنه ۱۴ هـ کښې وفات شو.

۱۰۲ـ علقمه بن وقاص : دا لیثی دی دحضور ﷺ زمانه ي پیدا شو غزوه خندق کښې شریک وو دعبدالملک بن مروان دحکومت دور کښې وفات شوی وو.

۱۰۳ـ عماربن یاسر : دا عنسی دی دبنی مخزوم آزاد کرده غلام دی حضرت یاسر دده پلار دی دوه ورونو حارث او مالک سره دده د یو ورک شوي ورور تالاش پسې مکې ته لاړل حارث اومالک وو یمن ته لاړل او یاسر مکې کښې پاتې شو ، دابو حذیفه بن مغیره حلیف وګرځو. ابو حذیفه د خپلې وینزې دده سمیه سره نکاح وکړه ، د هغې نه عمار پیدا شو . ابو حذیفه حضرت عمار آزاد کړو ، حضرت عمار د پخوانو مؤمنانو نه دی د اسلام راوړلو په وجه مکې والاو ورته ډیر تکلیفونه ورسولو دې دپاره یې د اسلام نه واوړي ، یو ځل یې اورته ژوندی وغور ځولو حضور ﷺ چې به په هغه طرف تیریدلو نو وي فرمائيل ای اوره ! ته عمار باندی یخ اوسلامتي اوعافیت والا جوړشه څنګه چې په حضرت ابراهیم علیه السلام باندی جوړشوی وی همداسې وشول اوداعمار داولینو مهاجرینو نه دی غزوه بدر اوټولو غزاګانو ي شریک وو حضور ﷺ دده نوم الطیب المطیب کیښودلو دا دصفین په جنګ کښې دحضرت علي رضی الله عنه سره وو . اوهلته سنه ۳۷ هـ کښې شهید کړی شو د ۹۳ کاله عمریې و.

۱۰۴ـ عمروبن الاحوص : دا کلابی دی ده نه دده ځوی سلیمان احادیث نقل کړې دي.

۱۰۵ـ عمروبن الاخطب : دده کنیت ابو زید ده پدې سره مشهور وو ، انصاري دی او په ډیرو غزاګانو کښې شريي شوی وو حضور ﷺ دده په سر خپل لاس مبارک رابنکلی دی او حسن وجمال دعا یې هم ورته کړی وه عمریې څه دپاسه سل کالو ته رسیدلی وو لیکن په سر او ږیره کی ئی څو ویښتو نه زیات سپین نه وو ډیرو صحابو دده نه احادیث نقل کړي دي.

۱۰۶ـ عمروبن امیه : دا ضمری دی بدر اواحد ي دمشرکینو سره راغلی وو د غزوه احد نه پس مسلمان شو د عربو مشهور بهادر وو د مسلمانانو سره په اول ځل غزوه بیر معونه کښې شریک شوی وو په هغه جنګ کښې عامر بن طفیل قیدي کړو بیا یې پریخودو ، په سنه ۶ کښې حضورصلی الله علیه وسلم حبشې ته د دعوت لپاره ولیږه ، حضور ﷺ ته دحبشي د بادشاه لپاره دعوتي خط ورکړی وو چې هغه مسلمان شو ، دا په حجازیانو کښې شمار دی د امیر معاویه په زمانه کښې په مدینه کښې وفات شو . بعضو ویلي دي چې په سنه ۶۰ کښې وفات شو.

۱۰۷ـ عمروبن الحارث : دا خزاعی دی د ام المؤمنین جویریه رضی الله عنها ورور دی کوفه والاو کښې شمیر دی.

۱۰۸ـ عمروبن حریث : دا قریشی مخزومي دی دحضور ﷺ یې لیدلی دی حضور ﷺ نه ئي حدیث آوریدلی دی . حضور ﷺ دده په سر خپل لاس مبارک رابنکلی دی اودبرکت دعا ئی ورته کړی وه دحضور ﷺ دوفات په وخت دده عمر دولس ۱۲ کاله وو . دکوفی حاکم وو په اوسنه ۸۵ هـ کښې

وفات شو او په کوفه کې دفن شو .

۱۰۹ - عمرو بن حزم : دده کنیت ابو الضحاک دی انصاري دی په غزوه خندق کې شریک شوی وو هغه وخت یې عمر ۱۵ کاله وو حضور ﷺ نجران حاکم مقرر کړی وو او دده په نوم یې خط لیږلی وو په سنه ۵۳ھ کې په مدینه منوره کې وفات شو .

۱۱۰ - عمرو بن سعید : دا قریشی دی دده اولنۍ هجرت یې حبشې ته کړی وو بیا په مدینه کې اوسیده د جعفر بن ابی طالب ملګرتیا کې د خیبر په کال مدینې ته ورسیده په سنه ۱۳ھ کې شام ي شهید کړی شو .

۱۱۱ - عمرو بن سلمه : دا مخزومي دی د حضور ﷺ زمانه ئي بیا مونده د خپل قوم امامت یې کاوه ځکه چې هغوی ي د ټولو نه ښه قاري وو بعضو وئیلی دي چې دی د خپل پلار سره حضور ﷺ ته حاضر شوی وو . بصری ته راتلو سره هلته اوسیدلو . د شپږو کالو په عمر یې د خپل قوم امامت کاوه .

۱۱۲ - عمرو بن العاص : دا سهمي قریشي دی په سنهٔ ۵- کې یې اسلام راوړی وو دا او خالد بن ولید او عثمان بن طلحه یوځای راغلل او مسلمان شول . حضور ﷺ دی دعمان حاکم جوړ کړی وو . د حضور ﷺ تر وفات پورې هلته حاکم وو ، بیا حضرت عمر ، عثمان ، معاویه حاکم کړو مصر دده فتح کړی دی او تر مرګ پورې د مصر حاکم وو بیا حضرت عثمان غنی رضي الله عنه څلور کالو پورې خپل عامل جوړ کړی وو دی نه پس ئی معزول کړلو بیا حضرت معاویه د خپل حکومت په وخت کې هلته حاکم کړو (۹۰) کالو په عمر کې په سنه ۴۳ھ کې د وفات شولو او ده نه پس دده ځوی عبد الله ئی د مصر حاکم مقرر کړلو . بیا حضرت معاویه معزول کړلو ډیرو خلکو ترینه روایات نقل کړی دي لکه عبد الله بن عمر ، قیس ابن ابن حازم وغیره .

۱۱۳ - عمرو بن عبسه : دده کنیت ابو نجیح دی سلمي دی د پخوانو ایمان راوړونکو نه دی تر دی چې بعضو ویلي دي چې دا څلورم اسلام راوړونکی دی بیا حضور ﷺ ورته وفرمایل د خپل قوم طرف لاړ شه ، کله چې تا ته زمونږ د غلبې خبر وشي بیا راشه کله چې خیبر فتح شو بیا راغی او د حضور ﷺ په خدمت کې حاضر شو او هلته اوسیدو دا په شامیانو کې شمارلی شي .

۱۱۴ - عمرو بن عوف : دا انصاري دی غزوه بدر کی شریک وو او په مدینه منوره کې اوسیده .

۱۱۵ - عمرو بن عوف مزني : دا دلویو او پخوانو ایمان ولاونه دی ، دده متعق دا آیت نازل شوی وو . (وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ) مدینه منوره کې اوسیده هلته دامیر معاویه په زمانه کې وفات شو

۱۱۶ - عمرو بن الحمق : خزاعی دی صحابي دی په سنه ۵۱ھ کې شهید کړی شو .

۱۱۷ - عمرو بن مره : دده کنیت ابو مریم دی جهنې دی یا ازدی دی دی اکثر غزاګانو شریک شوی دی شام کې اوسیده د امیر معاویه په زمانه کې وفات شو .

۱۱۸ - عمرو بن قیس : دا قرشي عامري دی دده بل نوم عبد الله دی . دده ته ابن مکتبوم ویلی شي نابینا وو د

مور نوم یې عاتکه دی ، د ام المؤمنین خدیجې دماماځوی دی او یا یې د ترور ځوی وو ، مکه معظمه کې یې اول کې ایمان راوړی وو ، مدینه کې خپل نائب جوړ کړی وو . آخر ځل د حجة الوداع په موقع خپل نائب جوړ کړو ، په مدینه منوره کې وفات شوی دی بعضی وايي چې د قادسې په جنګ کې وفات شوی دی ، سورة عبس دده په باره کې نازل شوی دی دده سورة د نزول نه وروسته به ورته حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل څادر خورولو .

۱۱۹ ـ عمروبن تغلب : دا عبدی دی یعنی د عبد القیس دقبیلې نه دی. دده نه خواجه بصري وغیره وغیره احادیث نقل کړي دي .

۱۲۰ ـ عکراش بن ذویب : دا تمیمی دی ، دی بصرې والاو کې شمار دی ده د خپل قوم صدقات راجمع کړل او د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو .

۱۲۱ ـ عمران بن حصین : دده کنیت ابونجیده دی خزاعي اوکعبي دی دخیبر په کال ئې ایمان راوړی . تر مرګ پورې په بصره کې اوسیده په سنه ۵۲ھ کې وفات شو ، د فضلاؤ صحابو نه وو (حضرت عمر د علم ښودلو لپاره بصرې ته لیږلی وو ، ابن سرین وائي په بصره کې دده نه افضل صحابي نه وو ، ده ته به فرشتو سلام کولو) .

۱۲۲ ـ عمیر مولی آبی اللحم : دا د ابی اللحم آزاد کرده غلام دی ، غفاري حجازي دی، په غزوه خیبر کې د خپل مولا سره حاضر شوی وو . پیغمبر علیه السلام یې لیدلی وو ، د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آحادیث یې حفظ کړي وو . یو جماعت ترې آحادیث نقل کړی دي

۱۲۳ ـ عمیر بن الحمام : انصاري دی غزوه بدر کې شهید شوی دی خالد ابن اعلم شهید کړی دی . په انصارو کې د اولنی شهید چې د الله په لار کې شهید شوی دی .

۱۲۴ ـ عوف بن مالک : دا اشجعی دی دخیبر غزوه او دهغې نه وروسته غزاګانو کې شریک شوی دی د بنواشجع بیرغ (جنډه) دفتح مکې په ورځ دده سره وه په آخر کې په شام کې اوسیده په سنه ۷۳ ھ کې وفات شولو .

۱۲۵ ـ عویم بن ساعده : انصاري اوسی دی بیعت عقبه اوبیعت ثانیه غزوه بدر اوتمامو غزاګانو کې شریک وو قوی خبره داده چې په خلافت فاروقي کې وفات شوی دی ۶۵ کاله عمرئی وو ده نه حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه روایت کوی .

۱۲۶ ـ عویمر بن عامر : دده کنیت ابودرداء دی پدې کنیت سره مشهور دی دده ذکر حرف دال کې تیر شوی دی .

۱۲۷ ـ عویمر بن ابیض : دا عجلانی او انصاري دی بعضو ویلي دي چې دا هغه عویمر دی دکوم ذکر چې دلعان واقعه کې راغلی دې د بعضو قول دی چې هغه بل عویمر دی دهغه نوم عویمر بن حارث بن زید بن حارثه بن جعد عجلان دی .

۱۲۸ ـ عیاض بن حمار : دا تیمی مجاشعی دی بصریانو ي شمیرلی شی د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ده باندې ډیر کرم وو او دوست یې وو .

۱۲۹ - عصام مزني : دا مزني دی دا صحابي دی ډیر کم حدیث یې روایت کړي دي باب الجهاد ي دده ... روایت دی .

۱۳۰ - عتبان بن مالک : دا خزرجی سالمي دی دامیر معاویه زمانه کې وفات شو .

۱۳۱ - عماره بن خزیمه : دا د خزیمه بن ثابت ځوی دی انصاري دی دی خپل پلار نه روایت کوي

۱۳۲ - عماره بن رویبه : دا ثقفی دی دی کوفیانو کې شمیر دی ډیرو خلکو ترینه روایت نقل کړي دي .

۱۳۳ - عرس بن عمیره : دا کندی دی دده نه دده وراره روایت کوی عرس .

۱۳۴ - عیاش بن ابی ربیعه : دا مخزومي قریشي دی دی دابو جهل مور شریک ورور دی پخوانی مؤمن دی د حضور ﷺ دار ارقم ته ددا خلیدو نه مخکې یې ایمان راوړو . ده اول حبشې طرف ته هجرت اوکړو . بیا ده مدیني طرف ته هجرت اوکړود هجرت نه چې راغلو ابو جهل او دهغه وروور حارث ورته راغلل . اوورته ئې اووئیل ، ستا مور قسم خوړلی دی چې ځوپورې زه تا اونه وینم هغه وخته پورې به سورې ته نه کینم ته مکې ته لاړ شه چې ستا مور سورې ته کینې هغه د هغو دواړو سره مکې ته لاړو هغه یې هلته تلو سره بندې کړو او ډیر تکلیفونه یې ورته ورسول حضور ﷺ ورته په قنوت کې دعاګانې وکړې : ای الله عیاش ته نجات ورکړه جنګ یرموک ي شام ي شهید شو .

۱۳۵ - عابس بن ربیعه : دا غطیفی دی دمصر فتح کې شریک شوی . ده نه دده ځوی عبد الرحمن روایت نقل کوی .

۱۳۶ - ابو عبیده بن الجراح : دده نوم عامربن عبدالله بن جراح فهری قریشی دی عشره مبشره ي دی اوددې امت امین دی . حضرت عثمان بن عفان بن مظعون سره ئې ایمان راوړی وو . بیا دحبشې طرف هجرت اوکړو ټولو غزاګانو کې شریک وو جنګ احد ي هم ثابت قدم وو . د وسپنې دوه کړی چې دحضور ﷺ مخ مبارک کې ننوتې وی راښکلی دی چې دهغه په وجه دهغه دوه غابښونه ووتل ، دا واقعه په غزوه احد کې وه په سنه ۱۸ ه کې په طاعون مرض سره په عمواس مقام کې وفات شو . ۵۸ کاله عمرئی وو معاذ بن جبل رضی الله عنه دده جنازه وکړه او په بیسان مقام کې دفن شو دده . د حضور ﷺ سره په فهربن مالک کې یوځای ملاویږي (دا د اسلام لوئ جرنیل وو د شام فاتح همدا دی حضرت عمر د خپل وفات په وخت کې وفرمایل که ابو عبیده اوس ژوندی وي ما به خلیفه کړی و)

۱۳۷ - ابوالعاص بن الربیع : دده نوم مقسم اویا لقیط دی اودی دحضور ﷺ زوم وو یعنی دحضور ﷺ لور زینب دده نکاح کې وه د بدر په ورځ کې د کفارو د طرف نه راغلی مسلمانانو دقید کړی وو بیا یې پریخودو مکې ته لاړو بیا یې هجرت وکړو حضور ﷺ ته راغلو حضور ﷺ سره دده په وفا داري او وعدي پوره کولو ډیر خوشحاله وو ، په خلافت صدیقې کې د یمامې په جنګ شهید کړی شو ډیر صحابو دده نه روایت نقل کړی دی .

دهجرت په څلوېښتم کال وفات شو.

۱۳۸ - ابو عیاش : دده نوم زید بن الصامت انصاري دی زرقی دی

۱۳۹ - ابو عمرو بن حفص : دا د حفص بن مغیره څوی دی مخزومې دی دده نوم عبد المجید دی.

۱۴۰ - ابو عبس عبدالرحمن بن جبیر : دا ابن جبیر څوی دی انصاري حارثي دی جنګ بدري شریک وو مدینه منوره کې په سنه ۳۴ هـ کې وفات شو جنت البقیع ي دفن شو. اویا (۷۰) کاله عمر ئي وو.

۱۴۱ - ابو عسیب : دا د حضور ﷺ ازاد کړه غلام دی دده نوم احمر دی.

صحابیاتي

۱ - عائشه صدیقه رضي الله عنها: دام المؤمنین ده دابوبکر صدیق رضي الله عنه لورده. دا د ام رومان بنت عامر بن عویمر دی حضور ﷺ ورته دنکاح پیغام ورکړی وو. د نبوت په لسم ۱۰ کال يې ورسره مکه کې نکاح وکړه دهجرت نه دری کاله مخکې په سنه ۲ شوال کې په مدینه کې واده وشو. هغه وخت يې عمر نهه کاله وو نهه کاله د حضور ﷺ سره وه ﷺ وصال اوشول هغه وخت بی بی عائشه رضی الله عنها د ۱۸ کالو وه حضور ﷺ دبی بی عائشې رضی الله عنها نه علاوه بلې پیغلې سره نکاح نه ده کړی بې مثاله فقیه، عالمه، فصیحه او فاضله وه حضور ﷺ نه ئی کثرت سره روایات نقل کړی دی د عربو په تاریخ کې يې ډیر علم لرلو د عربو په اشعارو يې هم نظر لرلو، مدینه منوره کې په سنه ۵۷ هـ کې په ۱۷ رمضان د شنبې یا خالی په شپه وفات شوه وصیت يې کړی وو چې دشپې دی دفن کړی بقیع کې دفن کړی شوه حضرت ابو هریره رضي الله عنه يې جنازه کړې وه دحضرت معاویه رضي الله عنه د خلافت په زمانه کې (صرف ددې په بستر کې به په حضور ﷺ باندې وحې راتله) حضرت جبرائل ورته سلام کولو، په دې باندې بهتان ولګیده نو په برائت کې يې په سورت نور کې ۱۸ آیاتونه نازل شول، په حضرت مریم او حضرت یوسف چې بهتان ولګیده نو ماشوم ګواهي ورکړه، لیکن درب العالمین د محبوب په محبوبې چې بهتان ولګیده نو خپله يې ګواهي ورکړه. خلاصة التهذیب کې دي چې حضرت عائشې نه دوه زره او دوه سوه لس ۲۲۱۰ احادیث نقل دي، په دې کې یو سل څلور اویا ۱۷۴ متفق علیه دي او څلور پنځوس ۵۴ صرف په بخاري کې دي او آته شپېته ۶۸ صرف په مسلم کې دي عروه فرمائي چې ما دحضرت عائشې نه لوی علم والا په اشعارو کې ندی لیدلی.

۲ - عمره بنت رواحه : انصارونه ده دنعمان بن بشیر مورده دی نه ددې خاوند بشیر بن سعد او ددې څوی نعمان بن بشیر روایت اوکړو.

۳ - ام عماره : ددې نوم نسیبه دکعب لورده انصارونه ده بیعت عقبه ي حضاره او شریکه شوی وه. غزوه احد کې خپل خاوند زید بن عاصم سره شریکه وه بیعت الرضوان کې بیا غزوه یمامه کې يې جهاد کړی دی تر دې پورې چې یو لاس ضائع شولو او دتوری او نیزدو لس زخمونه يې په جسم لګیدلي وو ډیرو خلکو ترینه روایات نقل کړي.

۴ - ام العلاء : دا انصاریه صحابیه خارجه بن زید بن ثابت مور ده رسول الله ﷺ ددې په بیماری کې ددې تپوس کولو ته راغلی وو.

۵ ـ ام عطیه : ددې نوم نسیبه بنت کعب ده یا دحارث لور ده انصاریه ده ډیرو صحابو ترینه روایات نقل کړی دي دحضور ﷺ سره په اکثرو غزواتو کې شریکه شوې وه دزخمیانو مرهم پټی به ددې ډیر فضائل دي.

غ :

صحابه :

۱ ـ غضیف بن الحارث: دادحارث ځوی دی ثمالی دی کنیه یې ابواسماء ده اوشامي دی دحضور ﷺ زمانه کې پیدا شوی دی دحضور ﷺ سره یې بیعت کړی دی بعضو خلکو ورته تابعي ویلي خو صحیح او قوي خبره داده چې دا صحابي دی.

۲ ـ غیلان بن سلمه : دا ثقفي دی د طائف د فتحې نه پس ئې ایمان راوړلو اوهجرت ئې اونه کړلو دبنو ثقیف د سردارانو نه دی لوی شاعر او عابد وو ، د عمر فاورق په خلافت کې وفات شو.

ف :

صحابه کرام رضي الله عنهم

۱ ـ الفضل بن عباس : دا دحضور ﷺ دتره عباس ځوی دی حضور ﷺ سره غزوه حنین شریک شوی وو او ثابت قدم وو. په حجة الوداع کې هم دحضرت ﷺ سره وو ، حضرت ﷺ ته په غسل ورکونکو کې یو دا هم وو بیا یې په شام کې جهاد کولو او اردن کې وفات شو. بعضو ئیلي چې دیرموک کې شهید شو صرف ۲۱ کاله عمر یې وو د خپل ورور عبدالله بن عباس رضی الله عنه او ابوهریره روایت کوی.

۳ ـ فضاله بن عبید رضي الله عنه : دا انصاري اوسي دی په احد کې او د احد نه وروسته جنگونو کې شریک شوی وو په بیعت الرضوان کې شامل شوی وو. د معاویه د طرف نه د دمشق قاضي وو کله چې د صفین جنګ ته تللی وو په سنه ۵۳ هـ کې د معاویه په زمانه کې وفات شو.

۴ ـ الفجیع بن عبدالله : دا عامري دی دخپل قوم په نمائندګی حضور ﷺ ته راغی او د حضور صلی الله علیه وسلم نه یې احادیث اوریدلي دي.

۵ ـ فروه بن مسیک : دا مرادي غطیفي او اهل یمن نه دی په سنه ۹ هـ کې حضور ﷺ ته حاضر شو او ایمان یې راوړو د حضرت عمر رضی الله عنه په خلافت کې کوفي ته لاړو. شاعر ، عابد ، او زاهد وو.

۶ ـ فروه بن عمرو : دا بیاضي او انصاري دی په بدر وغیر تولو غزواتو کې شریک شوی دی.

۷ ـ فیروز الدیلمی : دا حمیري فارسي دی په صنعا کې اوسیده ، ده په یمن کې د نبوت مدعي اسود عنسي قتل کړو چې دحضور صلی الله علیه دژوند مبارک آخری ورځو کې دا واقعه شوې وه او خلافت عثماني کې وفات شوی دی ، دده نه ضحاک او عبد الله روایات آخستي دي.

صحابياتي

۱ ـ فاطمة الكبرى : دا د حضور ﷺ کشره لور وه ددې، مور يې بي بي خديجة الكبرى ده لقب يې زهرا ده او سيد النساء العالمين ده. د نبوت د ظهور نه پنځه کاله مخکې په مکه کې پيدا شوې ده. په رمضان کې په سنه (۲) هـ کې يې نکاح د حضرت علي سره شوې ده او ذي الحجه کې واده شوی دی ددې نه دری ځامن حسن او حسين او محسن دری ځامن او زينب او کلثوم او رقيه دری لوګانې پيدا شوی. د حضور ﷺ د مرګ نه شپږ مياشتې وروسته په دريم رمضان د سه شنبې په ورځ په سنه ۱۱ هـ کې وفات شوه عمر يې صرف ۲۸ کاله وو حضرت علي رضي الله عنه ورته غسل ورکړلو. او حضرت عباس رضي الله عنه ئې د جنازې مونځ وکړو. د وصيت مطابق د شپې دفن کړې شوه دی نه حضرت علي او حضرت حسين او حضرت حسن او د صحابو يو جماعت ترينه روايات نقل کړي دي، وکړو، حضرت عائشه فرمايي چې ما د فاطمې نه رشتنې ښځه نده ليدلې.

۲ ـ فاطمه بنت ابي حبيش : دا قرشيه اسديه ده دې ته به د استحاضې وينه ډيره راتله، د عبد الله بن حجش ښځه وه، عروة بن زبير او حضرت ام سلمه ترې روايات نقل کړې دي.

۳ ـ فاطمه بنت قيس : دا قرشيه ده د حضرت ضحاک خور ده د اولنو مهاجرو زنانو نه ده، په ښايست او عقل کې يې کمال لره اول د ابو عمرو بن حفص په نکاح کې وه بيا يې طلاقه کړه، حضور ﷺ ورله د د اسامه بن زيد سره نحاح وکړه.

۴ ـ الفريعة بنت مالک : داد ابو سعيد خدري خور ده بيعت الرضوان کې شريکه شوې وه ددې نه زينب بنت کعب بن عجره روايات کړي دي.

۵ ـ ام الفضل : دده نوم لبابة بنت حارث دی د حضرت عباس بن عبد المطلب ښځه ده، او عامريه ده، د ام المؤمنين ميمونې خور ده، مشهوره داده چې په زنانو کې د خديجة الكبرى نه بعد دې ايمان راوړی دی، ددې نه ډير آحاديث نقل دي د حضور ﷺ د تره ښځه وه.

۶ ـ ام فروه : دا انصاريه ده، د حضور ﷺ سره يې بيعت کړی وو، قاسم ابن غنام ددې نه روايات آخستې دي.

ق:

صحابه کرام رضي الله عنهم

۱ ـ قبيضه بن ذويب : دا خزاعې دی په اول هجري کې پيدا شوی دی حضور ﷺ خدمت کې راوستی شو او حضور صلی الله عليه وسلم ورته د فقاهت او د رفعت دعاګانې وکړې. ابو الزناد وائي څلور کسان فقهاء شمارلی شو: (۱) ابن مسيب (۲) عروه بن زبير (۳) عبد الملک بن مروان (۴) قبيصه بن ذويب. په سنه ۸۶ هـ کې وفات شوی دی د ابن عبد البر نه علاوه بل جا ورته صحابي نه دی ويلي بلکه تابيعينو کې يې شمار کړی دی.

۲ ـ قبيصه بن مخارق : دا هلالي دی د حضور ﷺ خدمت کې د وقد په شکل کې حاضر شوی وو په

بصريانو کې شمارل دی او ابن قطن او عثمان نهدي وغیره دده نه روایات نقل کوي

۳ـ قبیصه بن وقاص : دا سلمي دی په بصره کې اوسیده او په دې خلکو کې شمارل دی.

۴ـ قتادة بن النعمان : دا انصاري دی بیعت عقبه کې شریک شوی وو په غزوه بدر وغیره کې شریک شوی وو حضرت ابو سعید خدری ورسره د مور شریکی ورور دی پنځه شپیته ۶۵ کاله عمر یې وو په سنه ۲۳ هـ کې وفات شو په بهترینو صحابو کې وو حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ئی جنازه وکړه.

۵ـ قدامه بن عبدالله : دا کلابي یا عامري دی د اولنو مؤمنانو نه دی مکه معظمه کې اوسید ، په حجة الوداع کې شریک شوی وو.

۶ـ قدامه بن مظعون : دا قرشي او حجمی دی دعبدالله بن عمر ماما دی د حبشې له مهاجرینو نه دی ، په بدر او په نورو ټولو غزاګانو کې شریک وو ، دده نه عبد الله بن عمر او عبد الله بن عامر روایت نقل کړی دی ، اته شپیته ۶۸ کاله عمر یې وو ، په سنه ۳۶ هـ کې وفات شو . دده ډیر فضائل

۷ـ قطبه بن مالک : دا ثعلبي کوفی دی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې وو د زیاد بن علاقه روایات نقل کړي.

۸ـ قیس بن ابی غرزه : دا غفاری کوفي دی د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې وو په کوفه والاو کې شمیرلی شي د تجارت متعلق یو حدیث ترینه نقل دی.

۹ـ قیس بن سعد : دده کنیت ابو عبدالله انصاري او خزرجی دی د بهترینو اصحابو نه وو . او جنګی تدبیرونو کې ډیر ماهر وو ، د خپل قوم سردار وو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په بارګاه کې ډیر عزت والا وو د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دجانب نه دمصر حاکم وو د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهادت پورې ورسره ملګری وو په سنه ۶۰ هـ کې وفات شو یو جماعت دده نه روایات نقل کړي دي . دقیس بن سعد او عبدالله بن زبیر ، قاضی شریح او د احنف ږیر باندې ویختان نه وو ددې با وجود قیس ډیر ښائسته وو .

۱۰ـ قیس بن عاصم : دده کنیت ابو قبیصه یا ابو علی دی دا تمیمي دی د بنو تمیم په وفد کې د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په بارګاه کې حاضر شوی وو او سنه ۹ هـ کې ئی ایمان راوړی وو دا چې کله د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ن په خدمت کې حاضر شو نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوفرمائیل چې دا د خیمې والاو سردار دی په علم او صبر کې مشهور و ، په بصرې والاو کې شمارل دی.

۱۱ـ قرظه بن کعب : دا انصاري خزرجی دی غزوه احد وغیره جنګونو کې شریک وو حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د کوفی حاکم مقرر کړی وو هم دده په خلافت کې وفات شو . شعبی رحمه الله وغیره دده نه روایات نقل کړی دي .

۱۲ـ قره بن ایاس : دا مزني بصري دی دده ځوی معاویه دده نه روایات آخستې دي نه علاوه بل چا دده نه

په مدینه منوره کې وفات شو اتیا کاله عمر يې وو په ټولو جنګونو کې شریک شوی وو.

۱۴ - ابو قحافه : دده نوم عثمان بن عامر دی، د ابوبکر صدیق رضي الله عنه والد دی د عین په تخته کې يې ذکر تیر شوی دی.

صحابیاتې

۱ - قیله بنت مخرمه : دا صحابیه ده او تمیمه ده د دي نه ددې نمسو صفیه او حبیبه بنت علیبه روایات نقل کړې دي. غالبًا دا هغه قیله ده چې د جمې په ورځ به يې څه خوراک تیارولو صحابه کرامو به خوړلو صحابو به ویل د قیلې ددې خوراک دوجې نه مونږ د جمعې ورځې انتظار کوو، والله اعلم.

۲ - ام قیس بنت محصن : دا د عکاشة بن محصن خور ده په مکه معظمه کې د پخوانو مسلمانانو نه ده، بیا يې مدینې منورې ته هجرت وکړو.

ک:

صحابه کرام رضي الله عنهم

۱ - کعب بن مالک : دا انصاري خزرجی دی بیعت عقبه ثانیه کې شریک شوی وو د بدر په حاضرۍ کې يې اختلاف دی تبوک نه علاوه نورو غزواتو کې هم شریک وو دد حضور صلی الله علیه وسلم د خاص شاعرانو نه وو. په غزوه تبوک کې دری کسان باقي پاتې وو د هغوی نه یو دا هم وو ددې دری واړو نومونه دادی دویم بلال بن امیه دریم مراره بن ربیعه ده، دده باره کې د توبې قبلیدو آیتونه نازل شول، دده نه یو جماعت روایت کړې دي او ۷۷ کاله عمر يې وو په سنه ۵۰ هـ کې وفات شولو، او په آخر کې نابینا شوی وو.

۲ - کعب بن عجره : دا بلوی دی کوفه کې اوسیده او په مدینه کې په سنه ۵۱ هـ کې وفات شو د ۷۵ کاله عمر يې وو.

۳ - کعب بن عیاض : دا اشعری دی په شامیانو کې شمار دی، دده نه جابر بن عبدالله او جبیر بن نفیر روایات آختسي دي.

۴ - کعب بن عمرو : دا انصاري سلمې دی بیعت عقبه او غزوه بدر کې حاضر وو غزوه بدر کې عباس بن عبدالمطلب قیدی کړی وو په سنه ۵۵ هـ کې په مدینه منوره کې وفات شو. عمار او حنظله دده نه روایات کړی دی

۵ - کثیر بن صلت : دا د معدی کرب ځوی دی او کندي دی د حضور صلی الله علیه وسلم ژوند کې پیدا شوي وو دد نوم قلیل وو حضور صلی الله علیه وسلم وربانديې کثیر کیخودو، دډیرو صحابو نه يې روایات نقل کړی دي.

۶ - کرکرة : ده به د حضور صلی الله علیه وسلم د سامان منظم ساتلو په سفرونو او غذا ګانو کې به د حضور صلی الله علیه وسلم سره وو، دده ذکر په غلول کې راغلی دی، په کرکرة کې د واړو کافونو ته فتحه ده.

۷ - کلده بن حنبل : دا اسلمې دی د صفوان بن امیه حجمی ناسکه وروردی دا غلام وو معمر بن حبیب

دعکاظ په بازار کې په یمن کې واخیست او حلیف یې جوړ کړلو او ترمګه پورې په مکه کې اوسیده.

۸۔ابو کبشه : نوم ئې عمرو بن سعد انماري دی په شام کې اوسیده نعیم او سالم دده نه روایت کوی

صحابیاتي

۱۔ کبشة بنت کعب بن مالک : داد عبد الله بن ابي قتاده ښځه ده ، دپیشو دخو ټې متعلق ددې حدیث مشهوردی.

۲۔ کریمة بنت همام : ددې نه د نکریزو (رنګ کولو) متعلق حدیث روایت دی ، دا د حضرت عائشې رضی الله تعالی عنها نه روایت کوي ، همام د میم په پیښن یا فتحې سره دی

۳۔ام کرز : دا خزاعیه ده څو احادیث ترې نقل دي خاصکر د عقیقې حدیث .

۴۔ ام کلثوم بنت عقبه : دا دعقبه ابن ابي معیط لور ده مکه معظمه کې یې اسلام راوړی دی ، پیدل یې هجرت کړی وو مکه کې یې واده وه بیا یې په مدینه منوره کې زید بن حارثه سره واده وکړو ، کله چې زید د مؤته په جنګ کې شهید شو نو بیا یې زبیر بن عوام سره نکاح وکړه هغه ورله بیا طلاق ورکړو نو د عبدالرحمن بن عوف په نکاح کې راغله دهغه نه یې ابراهیم او حمید پیدا شول کله چې یې دا خاوند وفات شو نو بیا یې عمرو بن الصاص سره نکاح وکړه ، دده په نکاح کې وفات شوه او دا د حضرت عثمان غني ناسکه خور وه ،

ل :

صحابه کرام رضي الله عنهم

۱۔لقیط بن عامر ابن صبرة :دده کنیت ابو زرین ده عقیلي دی او مشهور صحابی دی طائف سره یې تعلق دی

۲ ۔ لبیدبن ربیعه :داعامري دی شاعردی دخپل قوم بن جعفربن کلاب سره دوفد په شکل کې حضور صلی الله علیه وسلم ته راغلی وو ، دجاهلیت زمانه کې او د اسلام په زمانه دواړو کې ډیر عزت والا وو په آخري عمر کې په کوفه کې اوسیده په سنه ۴۱ ھ کې وفات شوی دی ، د ۱۴۰ کاله عمریې وو ، پدې کې نو اقوال هم شته.

۳۔ابو لبابه : دده نوم رفاعة عبد المنذر دی ، اوسي انصاري دی بیعت عقبه او غزوه بدر نورو غزواتو کې حا ؛ وو بعضو ویلي دي چې غزوه بدر کې شریک شوی نه وو څکه د حضور صلی الله علیه وسلم د حکم مطابق په مدینه کې انتظام لپاره پاتې شوی وو او په غنیمت کې یې حصه ورکړی شوې وه د حضرت علی رضی الله عنه په خلافت کې وفات شو.

۴۔ابن اللتبیه : دده نوم عبد الله دی دده ذکر په صدقاتو کې راغلی دی.

صحابیاتي

۱۔لبابه بنت حارث : ددې کنیت ام الفضل دی ددې ذکر په حرف الفاء کې راغلی دی.

م :

صحابه کرام رضي الله عنهم

۲ـ مالک بن اوس : دامالک بن اوس بن حدثان دی دا بصری دی دده صحابی کیدو کې اختلاف دی دده احادیث ډیر کم دی البته د صحابو اثار ترینه ډیر نقل دی په سنه ۵۹۲ هـ کې په مدینه کې وفات شو ی دی مشهور شخصیت دی .

۳ـ مالک بن حویرث: دا لیثي دی دحضور صلی الله علیه وسلم په خدمت کې یې وفد جوړ کړو او راغی او د حضور صلی الله علیه وسلم سره یې شل ورځې وو ، په آخر کې په بصره کې اوسیده ، په سنه ۹۴ هـ کې وفات شوی دی.

۴ـ مالک بن صعصعه : دا انصاري زماني دی په بصره کې اوسیده احادیث یې کم روایت کړې دي.

۵ـ مالک بن هبیره : داسکوني دی په شامیانو کې شمار دی د امیر معاویه د طرف نه د لښکرو سردار وو رومیانو سره یې جهاد کړی وو ، دا جهاد د امیر معاویه په زمانه کې شوی وو .

۶ـ مالک بن یسار : دا سکونی او یا عوفی دی په شام کې اوسیده دده په صحابیت کې اختلاف دی .

۷ـ مالک بن تیهان : دده کنیت ابو الهشیم دی انصاری دی بیعت عقبه کې شریک شوی دی دحضرت عمر رضی الله عنه دور خلافت کې په سنه ۲۰ هـ کی وفات شوی دی بعضو مؤرخینو ویلی دي چې په سنه ۳۹ هـ کې جنګ صفین کې وفات شو دی .

۸ـ مالک بن قیس : دده کنیت ابو صرمه دی کنیت سره مشهور دی دده ذکر صرف صاد ي راغلی دی .

۹ـ مالک بن ربیعه : دده کنیت ابو سعید دی کنیت سره مشهور دی دده ذکر حرف الف کې راغلی دی .

۱۰ـ ماعزبن مالک رضي الله عنه: دا اسلمي مدني دی ، دسنګسار شوی وو ، ده نه دده ځوی عبد الله یو حدیث نقل کړی دی .

۱۱ـ مطربن عکامس : دا سلمي دی کوفه والا و نه دی دده نه صرف یو حدیث نقل دی .

۱۲ـ معاذبن انس : دا جهني دی د مصر والا و نه دی دده ځوی دده نه احادیث آخستې دي .

۱۳ـ معاذ بن جبل رضي الله عنه: دده کنیت ابو عبد الله دده دی انصاري خزرجي دی دی په بیعت عقبه کې په هغه اویا صحابوو کې دا هم وو بدر او نورو غزواتو کې حاضر وو حضور صلی الله علیه وسلم بحیثیت قاضی او معلم یمن ته لیږلی وو . په اتلس کلنی کې یې ایمان راوړی وو د حضرت عمر او ابو عبیده بن جراح نه وروسته د شام حاکم دا مقرر کړی وو آته دیرش ۳۸ کاله عمر یې وو په سنه ۱۸ هـ کې په طاعون عمواس کې وفات شو .

۱۴ـ معاذبن عمرو بن جموح : دا انصاري خزرجي دی بیعت عقبه او عزوه بدر کې دی شریک شوی وو ده خپل پلار عمر او خپل ورور معوذ بن عفراء یو ځای کړل او ابو جهل یې قتل کړو ، د عبد الرحمن ابن اسحاق زوی

روایت کوي چې معاذ دابوجهل پښه پریکړه او په مزکه یې راوغورزاوه عکرمه په ده باندې دتورې ګزار اوکړو او لاس یې ترینه جدا کړی وو دی نه پس معاذبن عفراء په ابوجهل دتورې وار اوکړو او هغه ختم کړو ابوجهل سلګی وهلي چې عبد الله بن مسعود ترینه سر جدا کړو حضور ﷺ د ابو جهل لاس تلاش کړو د هغه په قتل یې سجده شکر اداء کړه دا په خلاف عثماني کې وفات شوی دی ، یاد لری چې معاذ او معوذ مور کې شریک وروڼه دی د مور نوم یې عفراء دی ، پلاران یې جدا جدا دي یو معاذ بن الحارث دی او د معوذ سکه ورور دی مګر دا د ابو جهل په قتل کې شریک نه وو .

۱۵ ـ معاذبن حارث : دا انصاري اوزرقي دی دده مور عفراء بنت عبید بن ثعلبه ده دا او رافع بن مالک انصاري او خزرجیان دي په خزرجو کې دا اولنی مؤمن دی ، معاذ او دده دواړه وروڼه عوف او معوذ په بدر کې شریک شوي وو دواړه وروڼه یې هلته شهیدان شول دده په باره کې اختلاف دی بعضو ویلي دي په بدر کې زخمي شو بیا څه وخت وروسته وفات شو ، او د بعضو رای ده چې خلافت عثماني کې وفات شوی دی دده نه ډیرو صحابو روایات نقل کړي دي ، یاد ساتی چې معاذ بن الحارث د ابو جهل په قتل کې شریک شوی نه وو .

۱۶ ـ معوذبن حارث : دده مور نوم عفراء ده بدري شریک شو دا معاذ بن عمرو سره ملګری شو ابو جهل یې قتل کړو دا د ځمکې او باغ والا وو وروستو په جنګونو جنګونو کې شهید شو ، .

۱۷ ـ مسطح بن اثاثه : دا ابن عباد بن عبد المطلب بن عبد مناف قریشي مطلبي دی غزوه بدر ، احد اونورو غزواتو کې شریک شوی وو ، د ام المؤمنین عائشې په تهمت لګولو کې دا شریک وو ، ده ته د تهمت لګولو ګوړې ورکړی شوي وې دده نوم عوف دی مسطح یې لقب دی شپږپنځوس ۵۶ کاله عمر یې وو په سنه ۳۴ ھ کې وفات شو ، ابوبکر صدیق رضی الله عنه وربانډې د حضرت عائشې په تهمت لګولو کې وظیفه بنده کړې وه ددې په بارک کې دا آیت نازل شو (وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنكُمْ) بیا یې ورته وظیفه ورکول شروع کړل.

۱۸ ـ مسور بن مخرمه : دده کنیت ابو عبد الرحمن ده زهري او قرشي دی دعبد الرحمن بن عوف خورئی دی په سنه ۲ ھ کې په مکه معظمه کې پیدا شو . ذی الحجه سنه ۸ ھ کې مدینی منوری ته راوړل شو ، د ذو الحجې په میاشت کې د حضور ﷺ د وفات په وخت کې دده عمر آته ۸ کاله وو ، ددې باوجود ده د حضور ﷺ نه احادیث نقل کړی لوی فقیه او صاحب فضل او دیندار وو د حضرت عثمان رضي الله عنه شهادت پورې مدینه کې وو بیا مکې ته لاړ او د حضرت معاویه رضی الله عنه وفات پورې هلته وو . ده دیزید بیعت نه یې انکار وکړو : کله چې د یزید فوجیانو په مکه معظمه باندې حمله وکړه نو په منجنیق سره یې کاڼي اوروول په دې وخت کې دا په حطیم کې وو نفل یې کول یو کاڼی ورباندې ولګیدل په هغه سره وفات شو دا واقعه په ربیع الاول سنه ۶۴ ھ کې وه دده نه ډیر مخلوق روایت کړي دی

۱۹ ـ المسیب بن حزن : دده کنیت ابو سعید ده دا قرشي او مخزومي دی خپل پلار حزن سره ئی هجرت اوکړو په بیعت رضوان کې شریک وو دده نه دده ځوی سعید بن المسیب احادیث نقل کړي دي .

۲۰ ـ مستورد بن شداد : دا فهري قرشي دی د کوفي والاو نه دی په مصر کې اوسیده د حضور ﷺ

ده.
د وفات په وخت کې دی ماشوم وو لیکن د هغه نه یې سماع ثابته ده.

۲۱ـ مغیره بن شعبه: دا ثقفی دی او خندق په کال یې ایمان راوړی دی بیا یې هجرت وکړو مدینې منورې ته لاړو په آخر کې په کوفه کې اوسیدو او ۷۰ کاله عمر یې وو او په سنه ۵۰ هـ کې وفات شو هغه وخت دی د حضرت معاویه د جانب نه حاکم وو د ده مزار په کوفه کې دی او مشهور صحابي دی.

۲۲ـ مقدام بن معدیکرب: د ده کنیت ابو کریمه دی او کندی دی په شامیانو کې شمار دی د ۹۱ کاله عمر یې وو په سنه ۸۷ کې په شام کې وفات شو ډیر احادیثو راوي دی او مشهور صحابي دی.

۲۳ـ مقداد بن اسود: د ده پلار د کندې قبیلي حلیف وو له دي وجه نه ورته کندي ویل کیږي، اسود د ده پرورش کړی وو د دې وجې نه ورته ابن الاسود ویل کیږي دا شپږم مؤمن دی، د ده نه حضرت علی او طارق بن شهاب احادیث آخستي دي او یا ۷۰ کاله عمر یې وو په سنه ۳۳ هـ کې وفات شوی دی د ده وفات د مدینې نه لرې د دریو میلو په فاصله د جرف په مقام کې شوی دی، د لته نه راوړل شو او په بقیع کې دفن کړی شو.

۲۴ـ مهاجر بن خالد: دا ابن ولید بن مغیره دی مخزومي او قریشی دی دی د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زمانه کې ماشوم وو په جنګ جمل او صفین کې د حضرت علی رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ ملګری وو ملګر د ده عبد الرحمن حضرت معاویه رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ او عائشې رضي الله عنها سره وو عمر په جنګ جمل کې یې یوه سترګه وتلې وه زخمي شوې وه او بیکاره شوه او په جنګ صفین کې شهید شولو.

۲۵ـ مهاجر بن قنفذ: دا قرشي او تمیمي دی د ده نوم عمرو بن خلف دی او لقب یې مهاجر دی د پلار لقب یې قنفذ دی قوي خبره داده چې د فتح مکې په ورځ یې اسلام راوړی دی، بعضو ویلي دي چې پخوا یې ایمان راوړی وو او هجرت یې کړی وو حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وویل چې دا رشتني مهاجر دی آخر کې په بصره کې اوسیده او هم هلته وفات شو.

۲۶ـ معیقیب بن ابی فاطمه: دا دوسی دی د سعید بن ابی عاص آزاد کرده غلام وو په غزوه بدر کې شریک وو په مکه معظمه کې یې د اول نه یې ایمان راوړی وو، د حبشې هجرت یې هم کړی وو هلته اوسیده تر دې پورې چې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مدینې ته هجرت وکړو، حضرت ابوبکر رضی الله عنه او عمر رضی الله عنه د بیت المال افسر جوړ کړی وو په سنه ۴۰ هـ کې وفات شو.

۲۷ـ معقل بن یسار رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: دا مزني دی بیعت الرضوان کې شریک شوی د معقل نهر د ده طرف ته منسوب دی په سنه ۶۰ هـ کې وفات شوی دی د عبید الله بن زیاد په حکومت کې.

۲۸ـ معقل بن سنان: دا اشجعی دی فتحه مکی حاضر شوی وو په کوفه کې اوسیده د حرې په جنګ کې قتل شوی دی.

۲۹ـ معن بن عدی: دا بلوی دی د خپل ورور عاصم سره په غزوه بدر او نورو غزواتو کې شریک شوی وو د یمامه په جنګ کې یعنی د حضرت ابوبکر صدیق رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ په دور خلافت کې شهید شوی دی حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دده اوزید اوزید بن خطاب مینځ کې ورور ولي جوړه کړي وه دواړه یو ځای کې یو ځای شهیدان شول.

۳۰ ـ معن بن یزید بن اخنس السلمي : دا سلمي دی دده پلار اونیکه هم صحابي وو دا په بدر کې هم شریک شوی وو او په کوفه والا وو شمار دی.

۳۱ ـ مجمع بن جاریه : دا انصاري اومدني دی دده پلار جاریه منافق وو مسجد ضرار جوړولو کې یو وو: مجمع لوی عالم او قاري وو او مشهوره ده چې عبد الله بن مسعود رضی الله عنه نیم قرآن دده نه آخستی دحضرت معاویه رضی الله عنه آخري دور کې وفات شو.

۳۲ ـ محجن بن ادرع : دا اسلمي دی پخوانی مؤمن دی اوړد عمر والا وو د امیر معاویه د امارت په آخر کې وفات شو په بصریانو کې شمار دی.

۳۳ ـ مخنف بن سلیم : دا غامدي دی دحضرت علي رضی الله عنه د اصفهان حاکم مقرر کړی وو په بصریانو کې شمار دی په میم کسره ده او خاء ساکنه ده او په نوم فتحه ده.

۳۴ ـ مدعم : دا حبشي غلام وو درفاعه بن زید غلام وو هغه دحضور صلی الله علیه وسلم خدمت کې پیش کړو، تر آخره پوري د حضور صلی الله علیه وسلم غلام وو، دده ذکر په غلول کې راغلی دی دا مشهوره واقعه ده.

۳۵ ـ مرداس بن مالک : دا اسلمي دی په بیعت رضوان کې شریک وو په کوفیانو کې شمار دی دده نه صرف یو حدیث نقل شوی.

۳۶ ـ محیصه بن مسعود : دا انصاري او حارثي دی. په مدینه والاوو کې شمار په احد او خندق او ددې نه وروسته په ټولو جنګونو کې شریک شوی وو.

۳۷ ـ مخارق بن عبدالله : دا اسلمي دی د صفر په میاشت کې په سنه ۳۶ هـ کې د جمل په ورځ قتل شوی دی

۳۸ ـ مخرفه عبدی : دده په نوم کې اختلاف دی چې مخرمه دی او مخرفة دی په کتاب اللباس کې د سوید په حدیث کې د دده ذکر راغلی او په سنه ۵۶ هـ کې وفات شوی دی.

۳۹ ـ مجاشع بن مسعود : دا سلمي دی ده نه ابو عثمان نهدی روایت اوکړو دا د جمل په ورځ په سنه ۳۶ هـ کې شهید شوی.

۴۰ ـ مراره بن ربیع رضی الله عنه: دا عامري او انصاري دی غزوه بدر ي شریک شوی وو او کوم درې صحابه چې د غزوه تبوک نه دپاتې شوی وو په هغوی کې یو دا هم دی د کوموچې د توبې قبولوالی په سورة التوبه کې راغلی دی.

۴۱ ـ مصعب بن عمیر : دا قرشي اوعدوي دی د جلیل القدر صحابو نه دی اول یې هجرت ئی حبشې ته اوکړو بیا بدر ي شریک شوی وو دبیعت عقبه ثانیه نه پس مدینې ته دقرآن کریم دښودلو لپاره او دفقه د تعلیم ورکولو لپاره ولیږه، د هجرت نه مخکې په مدینه منوره کې اول د جمعې مونځ د خپل اجتهاد په اساس ده قائم کړی وو د اسلام راوړلو نه مخکې ډیر په ښه ژوند او عیش عشرت کې وو اعلی لباس به یې اغوستلو د اسلام راوړلو نه

وروسته دومره تارک الدنیا شو چې په غټ لباس به یې خپل جسم پټولو ، بعضو مؤرخینو لیکلی دي چې حضور ﷺ اولنی بیعت عقبه نه وروسته مدینې منورې ته لیږلی وو دا به د انصارو کورونو ته تلو او تبلیغ به یې کولو ، دده په هر تبلیغ به یو یا دوه کسه مسلمانیدل تردي چې په انصارو کې اسلام خور شو کله چې دده د حضور ﷺ نه د جمعې د مونځ د قائمولو اجازت وغوښتو نو ورته ملاو شو دا بیا دویم بیعت عقبې په وخت د اویا (۷۰) انصارو سره مکې معظمې ته راغی یو ځو ورځې مکه کې وو بیا واپس مدینې ته لاړو دا واقعات د حضور ﷺ د هجرت نه مخکښې دي ځلویښت کاله عمر یې وو او د احد په جنګ کې شهید شو دده په باره کې دا آیت نازل شو (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ) په دې کې دا هم داخل دی د حضور ﷺ دارارقم ته تلو نه وروسته یې ایمان راوړی وو .

۴۲ ـ معاویه بن ابی سفیان رضي الله عنه : دا قرشي او اموی دی دده د مور نوم هند بنت عتبه دی خپله او دده فتح مکې په ورځ یې ایمان راوړو او د مؤلفة القلوب نه وو د حضور ﷺ کتابت کونکو کې دی بعضو مؤرخینو ویلي دي چې د وحي کاتب نه وو ، بلکه نور تحریرونه به یې د حضور ﷺ د طرف نه لیکل ، دده نه عبد الله بن عباس او ابو سعید خدري روایات آخستي دي . د خپل ورور یزید نه وروسته د شام حاکم جوړ شو او بیا تر وفات پورې هلته حاکم وو خلافت فاروقي یې ځلور کاله حکومت وکړو ، او په خلافت عثماني کې یې دولس کاله حکومت وکړو او بیا په خلافت حیدري او د امام حسن په خلافت کې شل ۲۰ کاله حکومت وکړو بیا مستقل سلطان جوړ شو او شل کاله یې سلطنت وکړو ، په سنه ۴۱ هـ کې امام حسین ورته حکومت حواله کړو او ځان یې ترینه جدا کړو د رجب په میاشت کې په سنه ۶۰ هـ کې وفات شو او په دمشق کې دفن کړی شو ۷۸ کاله عمر یې وو په آخر عمر کې لقوه بیماری ورته ولګیده . د خپل ژوند آخری ورځو کې به ئې وئیل . کاش چې زه یو قریشي وای او په ذی طوی کلی کې اوسیدای او په حکمت کې مې حصه نه آخستی . د حضور ﷺ تبرکات ورسره وو : ویښته اونوکونه او ازار موجود وو وصیت یې کړی وو چې ماته دی د حضور ﷺ په ازار کې تاؤ کړی او ځماپوزه او خوله د حضور ﷺ د ویښتو مبارک او نوکونه کیږدی بیا ما ارحم الراحمین ته وسپاری .

۴۳ ـ معاویه بن حکم : دا سلمي دی مدینه منورې ته به تلو راتلو په سنه ۱۱۷ هـ کې وفات شو دده نه کثیر او عطاء روایات نقل کړی دی .

۴۴ ـ معاویه بن جاهمه : دا اسلمي دی دا په حجازیانو کې شمار دی .

۴۵ ـ مروان بن الحکم : دا دا قریشي اموي دی د عبد الملک والد دی او د عمر بن عبد العزیز نیکه دی دغزوه خندق په کال پیدا شوی دی د مروان پلار د مدینې منورې نه طائف ته جلا وطن کړی وو دا هم ورسره تللی وو لهذا دا صحابي نه دی حضرت عثمان رضی الله عنه په خلافت کې مدینې منورې ته د راتلو اجازت ورکړی شو نو دا هم ورسره راغی په سنه ۶۵ هـ کې په دمشق کې وفات شو حضرت عثمان رضی الله عنه او حضرت علی رضی الله عنه نه یې روایت آخستي دده نه عروة بن زبیر او امام زین العابدین روایات نقل کړی دی . یاد دې وي چې امام بخاري په مروان باندي اعتماد کړی .

۴۶ - مره بن کعب : دا بهزی دی په شامیانو کې شمار دی په سنه ۵۵ هـ کې په اردن کې وفات شو .

۴۷ - مزیده بن جابر : دا بصري دی دده نه متعددو تابعینو روایات نقل کړي دي .

۴۸ - مسلم قرشي بن عبدالله : دا قرشي دی دا مسلم بن عبدالله او یا عبیدالله بن مسلم دی .

۴۹ - مطلب بن ابی وداعه : دده د والد ابو وداعة نوم حارث دی سهمي قریشي دی د فتح مکې په ورځ یې ایمان راوړی وو یا په کوفه کې او یا په مدینه منوره کې اوسیدو دده پلار د بدر په ورځ قیدی شوی وو ده د هغه فدیه ورکړه (څلور زره ۴۰۰۰ درهم) او د رسالت بارګاه کې حاضر شو دده نه متعددو صحابو او تابعینو روایات نقل کړي دي .

۵۰ - مطلب بن ربیعه : دا حارث بن عبدالمطلب بن هاشم قرشي هاشمي دی د حضور ﷺ زمانه ي ماشوم وو په سنه ۲۹ کې د افریقه د فتح کولو لپاره تللی وو .

۵۱ - محمدبن ابی بکر صدیق رضي الله عنه: دده کنیت ابو القاسم دی سنه (۸) هـ کې په حجة الوداع کې په کال په ذوالحلیفه مقام کې پیدا شوی . دده مور اسماء بنت عمیس ده په نسنه کې ۳۸ هـ کې د امیر معاویة ساتونکو په مصر کې قتل کړو ، او د خر په خرمن کې یې واچولو او وې سوځولو کې دده ځوی قاسم دده نه روایت نقل کړی دا صحابي نه دی تابعي دی .

۵۲ - محمد بن حاطب : دا قرشي او جحمی دی دا په خپله دده پلار مور ورو حارث او تره خطاب ټول صحابه دی او په حبشه کې پیدا شوی په سنه ۸۴ هـ کې وفات شو اهل کوفه ي شمیرلی شی .دټولو نه مخکې محمد نوم دده لپاره کیخودلی شوی .

۵۳ - محمد بن عبدالله : دا قرشي او اسدی دی هجرت نه پنځه کاله مخکې پیدا شوی او خپل پلار سره یې حبشې ته هجرت او کړو بیا مکې معظمې ته راغی بیا مدینې منورې ته راغی .

۵۴ - محمد بن عمرو بن حزم : دا او انصاري دی د حضور ﷺ د جانب نه د نجران حاکم وو دا هلته په سنه ۱۰ هـ کې پیدا شوی دی حضور ﷺ دده پلار ته حکم کړوو چې دده کنیت ابو عبدالملک کیږدي دا لوی فقیه وو دده عمر ۵۳ کاله وو او په سنه ۶۳ هـ کې د حره جنګ کې قتل کړی شو .

۵۵ - محمد بن ابی عمیره : دا مزنی دی اهل شام کې شمیر دی جبیر بن نفیر دده نه روایت کړی دی .

۵۶ - محمد بن مسلمه : دا انصاري او حارثي دی غزوه تبوک نه علاوه نورو ټولو غزواتو کې شریک وو حضرت عمربن خطاب او نور صحابه نه یې روایت نقل کړي په بهترینو صحابو کې دی دی په سنه ۴۳ هـ کی د ۷۷ کالو په عمر کې وفات شولو .

۵۷ - محمود بن لبید : دا انصاري او اشهلي دی د حضور ﷺ په زمانه کې پیدا شوی امام بخاری رحمه الله فرمائي دا صحابی دی . امام مسلم دی په تابعینو کې شمیرلی دی په سنه ۹۶ هـ کی وفات شو .

۵۸ ـ معمر بن عبدالله : دا قرشي اوعدوي دی د پخوانيو مؤمنانو کې دی په مدينه والاوو کې شمار دی

۵۹ ـ مغيث : دا بريره دبی بی خاوند دی په خپله اوبی احمد آزاد کرده غلام دی دده ښځه د حضرت عائشې رضی الله عنها ازاد شده ده.

۶۰ ـ المنذر بن ابی اسيد : دا ساعدي دی چې پيدا شو نو دحضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت کې راوستی شو حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل غيږ کې کينوه او منذر نوم ورله کيخودو.

۶۱ ـ ابوموسی الاشعري : دده نوم عبدالله بن قيس دی او اشعری مکه کې ايمان راوړی دی او حبشې طرف ته يې هجرت اوکړو بيا اهل سفينه سره مدينې منورې ته راورسيدو په لاره کې د حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره د خيبر په موقعه ملاقات وشو په سنه ۲۰ کې حضرت عمر بن خطاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دبصری حاکم مقرر کړلو ابوموسی اهواز علاقه فتح کړي وه. تر خلافت عثمان پورې دبصری حاکم وو بيا حضرت عثمان رضی الله عنه معزول کيدو سره د کوفې حاکم مقرر کړو. دحضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دحضرت معاويه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په مقابله کې خپل حکم جوړ کړی وو، دده نه وروسته مکې معظمې ته ته لاړلو او هلته په سنه (۵۲) ه کې وفات شو.

۶۲ ـ ابومرثد بن حصين : دده نوم کناز بن حصين دی دا غنوی دی په خپل کنيت سره مشهور دی دی او دده ځوی مرثد غزوه بدر کې شريک وو په سنه ۱۲ ه کې وفات شو.

۶۳ ـ ابومسعود بن عمرو : دده نوم عقبه بن عمرو دی انصاري اوبدري دی بيعت عقبه ثانيه کې شريک وو او داکثره مؤرخين ليکی چې په بدر کې شريک نه وو : دا يوځل دبدر کوهې سره تيريدو ځکه بدري ورته ويل کيږي په آخر کې په کوفه کې اوسيدو دحضرت علي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په خلافت کې په سنه ۴۱ ه يا سنه ۴۲ ه کې وفات شولو.

۶۴ ـ ابومالک اشعري : دده نوم کعب بن عاصم دی او اشعري دی خلافت فاروقي کې وفات شوی دی.

۶۵ ـ ابومحذوره : دده نوم سمره بن معبره دی دحضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دطرف نه دمکې مؤذن وو سنه ۵۹ ه کې وفات شو ده هجرت اونه کړو او وفات پورې مکه کې وو.

۶۶ ـ ابن مربع : دده نوم يزيد يا بن مربع دی په اهل حجازو کې شمار دی. مربع کې ميم مکسور، راء ساکن باء موحده مفتوح او عين مهمله دی.

صحابياتې

۱ ـ ميمونه رضی الله عنها : دا ام المؤمنين ده د بنو عامر قبيلي سره يې تعلق دی ويلی کيږي چې دده نوم بره وو حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وربانډې ميمونه کيخودو دجاهليت پخوانی زمانه کې دمسعود بن عمرو په نکاح کې وه هغه نه د جدائي وروسته يې د ابورهم سره نکاح اوکړه د ابورهم د وفات نه وروسته حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورسره نکاح وکړه. دانکاح ذی قعده ذی قعهده سنه ۷ ه کی دعمرة القضاء په موقع مکې نه لس (۱۰) ميله لری صرف نومې يو ځائ کې اوشوه د الله تعالی کول داسې وو چې په همدغه مقام سرفه کې نکاح وشوه او په همدغه ځای کې په سنه ۶۱ ه کی يا په سنه ۵۱ ه کې وفات هم شوه. دجنازی مونځ وربانډی حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کړو دا دام

الفضل او اسماء بنت عمیس خورده د حضور ﷺ بیبیانو کی ټولو کې آخری زوجه ده یعني د دې نه پس یې د چا سره نکاح نده کړې ددې د ابن عباس نه علاوه یو جماعت روایت وکړو.

۲ ـ ام منذر بنت قیس : دا انصاریه ده او د یو قول مطابق (عدویه) دا صحابیه ده دی نه یو حدیث یعقوب بن ابی یعقوب روایت آخستي.

۳ ـ ام معبد بنت خالد : ددې نوم عاتکه بنت خالد دی د بنو خزاعه سره یې تعلق دی د هجرت په وخت کې چې کله حضور ﷺ ددې طرف ته راغی هغه وخت مسلمانه شوه ددې حدیث د حدیث ام معبد نوم سره مشهور او معروف دی.

۴ ـ ام معبد بنت کعب : دا انصاریه ده دی دواړو قبیلو طرف یې ته مونځ کړی د دی نه ددې ځوی معبد روایات آخستي دي د ابن عبد البر د قول مطابق دا ام معبد د کعب بن مالک انصاري سلمي ښځه ده یعني دا ام معبد : کعب بن مالک انصاري ښځه ده او تاریخ د بخاري په حواله سره د ابن عبد البر ددې قول تائید کوی دی دابن عبد البر د قول تائید کوی.

۵ ـ ام مالک بهزیه : دا قبیلي سره تعلق لري ددې نه نه طاؤس او مکحول روایات آخستي دي.

ن :

صحابه کرام رضي الله عنهم

۱ ـ نعمان بن بشیر : کنیت ئې ابو عبد الله او انصاري صحابي دی په ماشومانو کې اولنی ماشوم دی چې د اسلام په حالت کې پیدا شوی دی. د هجرت نه وروسته د حضور ﷺ د وفات په وخت کې یې عمر ۱۸ کاله او ۷ میاشتې وو ده پلار صحابي دی په کوفه کې اوسیدو او د حضرت عمر عهد کې د کوفی حاکم وو بیا د حمص حاکم جوړ شو ده په سنه کې ۶۴ ه کې یې د عبد الله بن زبیر په حمایت کې دعا وغوښتله نو حمس والاو قتل کړو ده نه یو جماعت ځوی روایات نقل کړي.

۲ ـ نعمان بن عمرو بن مقرن : دا مزني دی په یو روایت کې دي چې هغه مزینه قبیلې څلور سوه ۴۰۰ کسانو سره د حضور ﷺ خدمت کې حاضر شوی وو اول بصره کې اوسیدو بیا کوفي ته منتقل شو بیا د حضرت عمر رضي الله عنه مقرر شوی حاکم وو نهاوند په لښکر، بیا د نهاوند د فتحې په ورځ په سنه ۲۱ ه کی شهید شولو ده نه معقل بن یسار او محمد بن سیرین وغیره روایت اوکړو.

۳ ـ نعیم بن اسود : دا اشجعي دی حضور ﷺ ته راغلی وو او هجرت یې کړی وو او د غزوه خند په ورځ په اسلام مشرف شولو دی د بنو قریظه او ابو سفیان بن حرب په مینځ کې یې کوششونه کړي وه که چې ابو سفیان بن حرب په غزوه احزاب کې د مشرکین سردار وو ده کفار رسوال کړل (شکست یې ورکړو). دده قصه معلومه ده په مدینه کې اوسیده دده نه ځوی سلمه دده نه روایات کړي دي د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې وفات شو دیو روایت مطابق چې په جنګ جمل کې د حضرت علي رضي الله عنه رسیدو نه مخکې قتل کړی شو.

۴ ـ نعيم بن حمار : دا غطفاني دی ابو ادريس خولاني وغيره نه دده نه روايات کړي دي.

۵ ـ نعيم بن عبدالله : دا قرشي او عدوي دی په نحام سره مشهور دی د يو روايت مطابق دا په مکه کې ډير پخوا په اسلام مشرف شوی وو د حضرت عمر رضي الله عنه د اسلام نه مخکې مسلمان شوی وو او خپل اسلام ئې پټ ساتلی وو خپل قوم د هجرت نه منع کړی وو سره د اسلام راوړلو نه په خپل قوم ډير عزت او مرتبې والا وو ده به د خپل قوم د کنډو ښځو او يتيمانو باندې خرچه کوله په دې وجه خپل قوم منعه کړو بيا يې د حديبي په کال په سنه ۷ هـ کې هجرت اوکړو او د اجنادين په جنګ کې د حضرت ابوبکر رضي الله عنه په خلافت کې شهيد شوو. دده نافع او محمد بن ابراهيم تيمي روايت نقل کړي دي.

۶ ـ ناجيه بن جندب : دا اسلمي دی د يو قول مطابق دده نوم ناجيه بن عمرو دی کوم چې مدينې والاو کې شمار دی اول يې نوم زکوان وو بيا وربانديې حضور صلی الله عليه وسلم ناجيه نوم کيخودو د قريشو نه د نجات موندلو په وجه او دده باره کې دي چې حضور صلی الله عليه وسلم ورته تير (غشی) ورکړو او کوهي ته خکته شو دده نه عروة بن زبير وغيره روايات نقل کړي دي د حضرت معاويه په خلافت کې په مدينه منوره کې وفات شو.

۷ ـ نبيشة الخير : دا هذيلي دی ابو الملح او ابو قلابه دده نه روايات آخستي بصري والاو کې شمار دی.

۸ ـ نوفل بن معاويه : دا ديلمي دی دده په باره کې مشهوره ده چې دده عمر په جاهليت کې شپيته ۶۰ کاله او په زمانه د اسلام کې يې هم شپيته ۶۰ کاله تير کړې دي ، دويم قول دا دی چې سل کاله عمر يې وو اسلام يې مخکې راوړی وو ليکن په فتح مکه کې يې خپل اسلام ښکاره کړو دا په حجازيانو کې شمار دی د يزيد بن معاويه په زمانه کې په مدينه کې وفات شو ، يو جماعت ترينه روايات نقل کړي دي.

۹ ـ نواس بن سمعان : دا کلابي دی او په شام کې اوسيدو او په شاميانو کې شمار دی جبير بن نفير او ابو ادريس خولاني ترينه روايات نقل کړي دي.

۱۰ ـ نفيع بن حارث : دا ثقفي دی کنيت يې ابوبکر دی په حرف باء کې يې تذکره تيره شوي دي.

۱۱ ـ نافع بن عتبه : دا عتبه بن ابی وقاص دی بنو زهره نه دی د حضرت سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه وراره دی دده نه جابر بن سمره روايات ترينه نقل کړي دي. د فتحي مکې په ورځ مسلمان شوی په کوفيانو شمار دی.

۱۲ ـ ابونجيح : دده نوم عمرو بن عتبه دی حرف عين ي دده ذکر تير شوی دی.

واو : صحابه کرام رضي الله عنهم

۱ ـ واثله بن الاسقع : دا ليثي دی دی هغه وخت مسلمان شو کوم وخت چې حضور صلی الله عليه وسلم غزوه تبوک د پاره تياري کوله وئيل کيږي چې ده دری کاله د حضور صلی الله عليه وسلم خدمت کړی وو دا د اهل صفو نه دی په بصره ک اوسيدو بيا په شام کې اوسده کور د دمشق نه د دری فرسخو په فاصله باندې وو د بلاط په کلی کې وو بيا بيت .س ته لاړو او هلته په سنه ۱۰۰ هـ کې وفات شو يو جماعت ترينه روايات نقل کړي دي.

۲-وهب بن عمیر وهب: دا جمحي دی په بدر کښې قید شوی وو د کفر په حالت کښې دده پلار مدینې ته راغی او مسلمان شو حضور ﷺ هغه د پلار په وجه دی آزاد کړلو او اسلام یې راوړلو د قدر او مرتبې والا وو دې وجهې نه حضور ﷺ د مکې د فتحې په ورځ دی صفوان بن امیه ته د اسلام دعوت لپاره لیږلو. دا شام کښې جهاد کولو کې وفات شولو.

۳-وابصه بن معبد: دده کنیت ابو شداد دی اوس قبیلې سره یې تعلق دی په کوفه کښې اوسیدو بیا جزیرې طرف ته منتقل شو، په رقه کښې وفات شو دده نه زیاد بن ابي الجعد روایات نقل کړي.

۴-وائل بن حجر: دا حضرمي دی د حضرموت سره یې تعلق دی دده پلار د هغې ځای سردار و د حضور ﷺ خدمت کښې د وفد شکل کښې حاضر شو وئیلې شي چې نبي علیه السلام ته دده دراتلو نه مخکې دده د راتلو بشارت ورکړې شوی وو او دا ارشاد ئې فرمائیلې وو چې تاسو ته ډیر لرې حضرموت نه وائل بن حجر راځي. دهغه راتلل اطاعت ګزاری او د الله او دهغه د رسول مینه لرې کله چې راغلو نو حضور ﷺ ورته هر کلې اووئیلو او خپل ځان ته ئې نزدې کړو او خپل څادر یې ورته وغوړولو. او په هغې ئې کینول او دعا یې ورته وکړه ای الله! وائل او دده اولاد او دده د اولاد اولاد کې برکت واچوې، د حضرت موت په سردارانو مقرر کړلو. دده نه دده ځامنو علقمه او عبد الجبار وغیره روایات نقل کړي دي. حجر په حاء باندې ضمه ده او جیم ساکن دی.

۵-وحشی بن حرب: دا د حبشې سره تعلق لرې او د جبیر بن مطعم آزاد کرده غلام دی دا حد په جنګ کښې حضرت حمزه رضي الله عنه شهید کړی وو غزوه طائف نه وروسته یې ایمان راوړی وو او جنګ یمامه کښې شریک شوی وو دده باره کښې دا وه چې مسیلمه کذاب ده قتل کړی دی او په خپله یې ویل چې ما د ټولو نه بهتر کس او د ټولو نه بدتر کس په دې خپلې نیزې سره قتل کړې دي او په شام کښې اوسیده او په حمص کې وفات شو، دده نه دده زامنو اسحاق او حرب وغیره روایات اخستي دي.

۶-ولیدبن عقبه: دده کنیت ابو وهب دی د قریشو سره تعلق دی او د عثمان بن عفان رضي الله عنه د مور د طرف نه ورور دی د فتحې د مکې په ورځ مسلمان شوی. حضرت عثمان رضي الله عنه د کوفې والي مقرر کړی وو دی د قریشو د شاعرانو نه دی دده نه ابو موسی همداني وغیره روایات نقل کړي په رقه کښې وفات شو.

۷-ولیدبن ولید: دا قرشي او د بنو مخزوم سره یې تعلق دی د خالد بن ولید ورور دی غزوه بدر کښې د کفارو د طرف نه راغلی وو او قیدي شو او دده ورور خالد فدیه ورکړه، او خلاص یې کړو د خلاصیدو نه وروسته یې اسلام قبول کړو کله چې ترینه تپوس وشو چې ولې د قید په وخت کښې قبول نکړو نو جواب ئې ورکړو ما داسې څکه اونه کړل چې چرته تاسو ته دا بدګمانې اونشي چې قید نه ویریدو اسلام یې قبول کړی دا سلام داظهار نه وکړو. ددې قید نه خلاص شو حضور ﷺ ته راغی او قضاء عمره کښې شریک شو، ده نه عبد الله بن عمر رضي الله عنهما او ابو هریره رضي الله عنه روایات آخستي دي.

۸-ورقه بن نوفل: دا قریشي دی په جاهلیت کښې عیسوي وو او د تورات قاري وو او د بوډا والي په حالت کښې

وو وو دا د بي بي خديجې رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا دتره ځوی وو د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د رسالت زمانه يې نده موندلې لیکن تمنائي کوله دې وجې نه په صحابو کې شمار دی.

۱۰ - ابو واقد : دده نوم حارث بن عوف ليثي دی پخوانی مسلمان وو دده شمیر اهل مدینه نه دی یو کال مکې کې اوسیدلو او مکه کې سنه ۶۸ھ کی په عمر د ۷۵ کالو وفات شو. او مقام (فخ) کې دفن کړی شو.

۱۱ - ابو وهب : دا جشمي دی دده نوم دده کنیت دی دده نه روایات نقل دی.

هاء : صحابه کرام رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ

۱ - هشام بن حکیم : دا هشام بن حکیم بن حزام دی قرشي او اسدي دی دمکې دفتحې په ورځ مسلمان شو صحابو کي صاحب خیر وفضل حضراتو نه وو امر بالمعروف او نهی عن المنکر کونکو کې شمار دی دخپل پلار وفات نه مخکی وفات شو دده پلار په سنه ۵۴ھ کی وفات شوی.

۲ - هشام بن عاص : دا دعمر بن عاص ورور دی پخوانی مسلمان دی مکه کې په اسلام مشرف شوی دی حبشر ته یې هجرت کړی دی بیا مکې ته راغی کله چې حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مدینې منورې ته هجرت وکړو او دته پته ولګیده نو دخندق نه وروسته ده هم هجرت وکړو، دده وراره عبد الله دده نه روایات آخستې دي او دیرموک په جنګ کې په سنه ۱۲ کې شهید شو.

۳ - هشام بن عامر : دا انصاري دی بصره کې اوسیدلو او هلته وفات شو اهل بصره کی شمیر دی.

۴ - هلال بن امیه : دا واقفي انصاري دی په هغوی دریو کسانو کې یو دی کوم چې دغزوه تبوک نه پاتې شوی وو بیا الله تعالیٰ د هغوی توبه قبوله کړې وه د بدر جنګ کې شریک شوی وو، ده په خپله ښځه باندې تهمت لګولی وو، په باب اللعان کې یې ذکر دی حضرت جابر او ابن مسعود ترې روایات آخستي دي.

۵ - هزال بن ذهاب : دده کنیه ابو نعیم ده او دا اسلمي دی دده ځوی نعیم او محمد بن منکدر دده نه روایات آخستي دي دماعز د حدیث او دهغه د رجم متعلق باب کې دده تذکره راغلې ده.

۶ - ابو هریره رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: دده نوم او نسب کی ډیر اختلاف دی د مشهور روایت مطابق دده نوم د اسلام نه مخکې عبد الشمس وو یا عبد عمر وو او اسلام راوړلو نه پس عبد الله یا عبد الرحمن نوم ورله کیښودی شو دی دقبیله دوس سره یې تعلق وو د حاکم دقول مطابق تر ټولو صحیح نوم یې عبد الرحمن په کوم چې کنیه غالبه راغلې ده او په دې وجه دا کنیه مشهوره شوه چې دده کوم نوم نه وو، د خیبر په ورځ یې ایمان راوړه او د خیبر په جنګ کې د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره شریک شوی وو، بیا مستقل طور باندې ځان یې د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وتړلو، د علب په رغبت او دعلم نه په خیټې ډکولو باندې راضي وو لوږې به یې برداشت کوله حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چې به چیر ته وو نو دا به هم هلته وو په صحابو کې د ټولو نه لوی حافظ حدیث وو او ده د حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په ملګرتیا د داسې شیانو مشاهده وکړه چې بل چا نه وه کړې ابو هریرة رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ خپله وایي ما حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته وویل د الله رسوله ! زه تانه ډیرې خبرې واورم خو بیا راته یادې پاتې نه شي. حضور صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارشاد او فرمائیلو خپل څادر خور

کړه ماخپل ځادر خور کړلو بیا حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ډیر حدیثونه بیان کړل هغه ټول راته یاد وو کم چې حضور صلی الله بیان کړل امام بخاري رحمه الله وای چې هغه دا ته سوه نه زیات صحابو او تابعینو روایات آخستي دي دده عمر ۷۸ اته اویا کاله وو په مدینه منوره کې په سنه ۵۷ یاسنه ۵۸ هـ کې وفات شودابو هريرة د نوم وجه کې دا خبره معلومه ده چې دده سره یوه وړه پشووه.

۷ـ ابوالهثيم: دده نوم مالک بن تیهان دی حرف میم کې یې تذکره تیره شوې ده.

۸ـ ابوهاشم: نوم یې شيبة بن عتبة بن ربيعة دی و دا قرشي دی دیو قول مطابق دده نوم هشام دی او دیو قول مطابق دده نوم دده کنیت ده او دا زیات مشهور دی د معاویه بن ابوسفیان ماما دی د فتحې د مکې په ورځ مسلمان شو او شام کې اوسیدلو د حضرت عثمان رضی الله عنه د خلافت زمانه کې وفات شو دده نه ابوهریره وغیره روایات آخستي دي.

صحابياتي

۱ـ هند بن عتبه بن ربيعة: دا د ابوسفیان ښځه ده او د معاویه مور ده د مکې د فتحې په ورځ د خپل خاوند د اسلام راوړلو نه پس مسلمانه شوه حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د دې د واړو نکاح برقراره وساتله دا ډیره فصیحه او عاقله وه د حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نورو ښځو سره بیعت وکړو او ورته یې وویل د الله سره شریک مه جوړوی او غلا مه کوی نو هندې عرض وکړو چې ابوسفیان کنجوس دی نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائیل ته دومره قدری آخله چې ستا اولاد د پاره کافی وی او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمائیل او زنا مه کوی نو هنده عرض وکړو أیا اصیله ښځه زنا کولی شي؟ او حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورته ارشاد وفرمائیلو او خپل بچې مه قتلوی نو هنده عرض وکړو چې تاسو زمونږ بچې پریخودل؟ تاسو خو هغوی په بدر کې قتل کړل نو مونږ به په ماشوموالي کې پرورش ورکوو او تاسو یې په غټوالي کې قتل کړل، دا د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ زمانه خلافت کې وفات شوه په هغه ورځ حضرت ابو قحافه د حضرت ابوبکر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ پلار وفات شوی وو، ددې نه بی بی عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا روایات آخستي.

۲ـ ام هاني: ددې نوم فاخته د ابو طالب لور او د حضرت علي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خور ده حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او هبیره بن ابو وهب د جاهلیت په زمانه کې د نکاح پیغام ورکړی و، ابوطالب یې ابو هبیره سره نکاح کړې وه وروستو دا مسلمانه شوه او د اسلام نه وروسته نبي عَلَيْهِ السَّلَامُ ددې او ابوهبيرة په مینځ کې جدائي راوسته ددې نه وروسته حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د نکاح پیغام ولیږلو نو هغې اووئیل زه په جاهلیت کې ده هغه خوږ وم نو اوس په اسلام کې څنګه کیدی شي لیکن زه بچو والا ښځه یم نو حضور صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاموش شولو ددې نه ډیرو سړو روایات آخستي دي.

۳ـ ام هشام: دا ام هشام د حارثه بن نعمان لور ده، دی نه یو جماعت روایت کوي.

ي: صحابه کرام رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ:

۴ـ يزيد بن اسود: دا سوائي دی ده نه دده ځوی جابر روایات آخستي دي دده شمیر په طائف والاوو کې دي په کوفه والاوو کې دده احادیث مشهور دي.

۵ ـ یزید بن عامر : دا سوایي حجازي دی غزوه حنین کې دمشرکانو سره شریک وو بیا یې وروسته ایمان راوړو ، دده نه سائب بن یزید وغیره روایات نقل کړي دي.

۶ ـ یزید بن شیبان : دا ازدي او صحابی دی تنها پسند خلکو کې شمار دی.

۷ ـ یزید بن نعامة : دا ضبی دی دده نه سعید بن سلمان روایات نقل کړي دي دا په غزوه حنین کې د شرک په حالت کې شریک شوی وو بیا یې ددینه وروسته ایمان راوړی دی دترمذی ارشاد دی چې دده دحضور ﷺ نه سماع معروفه نده.

۸ ـ یحیی بن اسید بن حضیر : دا انصارو نه دی دحضور ﷺ زمانه کی پیدا شو دده دپلار کنیت دده په نوم دی دده ذکر فضل القراءة والقاري کې دی ابن عبدالبر او وئیل دده عمر خود حدیث دسماعت لائق وو لیکن زما دعلم مطابق دده نه کوم روایت نشته.

۹ ـ یوسف بن عبدالله : دده کنیت ابویعقوب دی دده تعلق په بني اسرائیلو کې د یوسف بن یعقوب علیهما السلام د اولادې سره دا دحضور ﷺ ژوند کې پیدا شوی ؤ دحضور ﷺ خدمت کې راوړل شو ، حضور ﷺ خپله غیږه کې کیناوو او دده نوم ئې یوسف کیخودو او په سرئی ورله لاس را ښکلو دا په مدینې والاو کې شمار دی دده نه په روایت کولو کې دوه قوله دي.

۱۰ ـ یعلی بن امیه : دا تمیمي او حنظلي دی دمکې دفتحې په ورځ یې اسلام راوړی دی او د حنین او طائف په غزاګانو کې شریک شوی دی ، دا په حجازیانو کې شمار دی حضرت صفوان ، عطاء ، وغیره دده نه روایات آخستي دي په جنګ صفین کې د حضرت علی رضي الله عنه په جماعت کې قتل شو.

۱۱ ـ یعلی بن مرة : دا ثقفي دی حدیبیه ، خیبر ، فتح مکه ، حنین ، طائف او دتبوک غزواتو کې شریک شوی وو ، یو جماعت ترې روایات نقل کړې دي دا په کوفې والاو کې شمار دی

۱۲ ـ ابوالیسر : دده نوم کعب بن عمرو دی دده ذکر حرف کاف کې تیر شوی دی.

صحابیاتي

۱ ـ یسیرة : ددې کنیت ام یاسر ده انصاریه ده دا د هجرت کونکو زنانو نه ده ، ددې نمسی حمیصه بنت یاسر ترینه روایات آخستي دي.

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ، وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

وَصَلَّى اللهُ عَلَى نَبِيِّهِ الْكَرِيمِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ

اعتذار او غوښتنه:

الحمد لوليه والصلوة على نبيه والصلاة والسلام على عباده الذين اصطفى . أمابعد!

ديني عالمانو سلفاً او خلفا په هر وخت کې د دين د نشر او اشاعت په غرض د خپل ذوق او استعداد او د وخت د ضرورت او مصلحت په اساس په مختلفو علومو کې ليکني کړي دي او د ذي ربط خلکو ديني ضرورت او مشکل يې پوره کړي دي.

ډيرو محترمو کتونکو که څه هم انسان د خپل وس سره سم هغه څه ترسره کوي کوم چې شرعا دده مسؤليت او دنده وي خو بيا هم د زيات کوشش او محنت سره سره انسان کمزوري او د نسيان ښکار کيدلې شي

لهذا که تاسو په دغه کتاب کې کومه غلطي يا تيروتنه محسوس کړي نو د **تعاون على البر والتقوى** په اساس که ما عاجز بنده ته دهغې نشاندهي وکړئ، ترڅو په آينده چاپ کې غلطي اصلاح او تاسو هم د يوې برخې ثواب مستحق وګرځي . **﴿واجركم على الله﴾**

محترمو ! مشکوة شريف چې د درسِ نظامي يو مهم او قيمت بها کتاب دي او په دې باندې ځان پوه کول ډير زيات ګران او مشکل کار دي ، چونکې موجوده وخت کې طالب العلم د مختلف النوع مشکلاتو او پريشانو سره لاس او ګريوان دي ، او څه د همتونو کمزورتيا ګانې دي ، نو د مشکلاتو او د کم همتې د وجې نه په دې کتاب باندې پوهيدل ورته مشکل او سخت وي.

نو د دې وجې نه د بعضو ملګرو دا خواهش وو چې د مشکوة شريف د بهترينې شرحې : توضيحات په پښتو کې ترجمه وکړې شي چونکې توضيحات په اردو کې وه نو مونږ د دې اردو شرحې په پښتو کې ترجمه وکړه ترڅو علماء او طلباء دحديثو په دې عظيمې ذخيره باندې په ښه طريقې سره پوهه شي ، نو د دې شرحې په ترجمه کولو باندې مو شروع وکړه. لله الحمد د الله تعالى په فضل او کرم او د مشفقو استاذانو د نيکو دعاګانو په برکت سره د توضيحات پښتو ترجمه يو څه وخت وروسته اختتام ته ورسيده :

اين سعادت بزور بازو نيست ☆ تا نه بخشد خداى بخشنده

زمونږ د طالب علمۍ په زمانه کې به چې کله مونږ د کوم کتاب پښتو يا اردو شرحه کتله نو استاذانو به د پښتو يا اردو شروحو د کتلو څخه منع کولو او زيات اصرار به يې په دې وو چې تاسې عربي شروحات ګورئ او يا د دې کتاب دا حواشي ښه دقيق ګورئ نو تاسو ته به د نورو شروحاتو د کتلو ضرورت نه وي، خو په موجوده زمانه کې چې د «الطريقة العصرية» نه واخله تر بخاري شريف پورې په نصاب کې د شاملو کتابونو نه د هر يو کتاب شروحات په بازار کې ملاويږي او اکثر د يو کتاب بې شماره شروحات په اردو ، پښتو او فارسي کې موجود وي، نو دا د پښتو ترجمه هم په دې سلسلې کې يوه اضافه ده.

ترجمه کې ښه کوشش او محنت کړي ترڅو چې غلطي او د خپل استعداد او طاقت موافق مو د دې شرحې په ترجمې کې ښه کوشش او محنت کړي ترڅو چې غلطي او تيروتنه په کې رانه شي خو انسان کمزورې او د نسيان ښکار کيدلې شي نو په دې اساس که تاسو په دې مجموعه

کې څه کمی محسوس کړي نو مونږ ته يې نشاندهي کړئ ترڅو په آئنده ايډيشن کې اصلاح او اصلاح شده مجموعه محترمو طالبانو او مدرسينو ورونو لاس ته مخکې شي.

په آخرکې دټولو لوستونکو نه ډير اميدواريم چې ما عاجزبنده، زما والدين او زما مشفق استاذان په خپلو قيمتي دعاو کې ياد ولري.

اين دعا از من و از جمله جهان آمين باد

غرض نقشے است کز ما یاد ماند ❁ کہ ہستی را نمی بینم بقائے
مگر صاحبدلی روزے برحمت ❁ کند در حق این مسکین دعائے

وما من كاتبٍ إلا سيفني ❁ ويُبقي الدّهرَ ما كتبت يداهُ
فلا تكتب بخطك غير شيءٍ ❁ يَسُرّك في القيامة أن تراهُ

والله الموفق لكل خير وبه نستعين
محمد فيض الهادي "حقاني"

كان الله له ولوالديه ولمن أحسن إليهما وإليه